VŠEOBECNÝ
CÍRKEVNÍ DĚJEPIS.

DÍL TŘETÍ.

NOVÝ VĚK.

Sepsal

Dr. FRANT. XAVER KRYŠTŮFEK,

veřejný řádný professor církevních dějin při c. k. české Karlo-Ferdinandské universitě v Praze, čestný konsistorní rada v Hradci Králové, rytíř řádu Božího Hrobu v Jerusalémě.

ČÍSLO XXXII. — ZA ROK 1892.

V PRAZE.

Tiskem kníž. arcib. knihtiskárny za Rohlíčka a Sieversa.

1892.

OBSAH.

Úvod.

První perioda.

Od vzniku protestantství až k jeho politickému uznání mírem vestfalským (1517—1648).

Hlava první.

Protestantství.

A. Proticírkevní hnutí v Německu způsobené Martinem Lutherem.

B. Proticirkevní hnutí ve Švýcarsku.

C. Další vývoj události v Německu až k augsburskému náboženskému míru r. 1555.

D. Další vývoj protestantství ve Švýcarsku.

E. Rozšíření protestantství po Evropě a jeho stručné dějiny v jednotlivých zemích.

Protestantství v Anglii.

F. Vnitřní vývoj protestantství.

Spory v lutheránských a reformovaných církvích.

Hlava druhá.

Dějiny katolické církve.

A. Sněm tridentský.

B. Dějiny papežů.

C. Duchovní řády a kongregace.

a) Řehole španělského původu.

D. Spory o články víry v lůně církve.

E. Církevní literatura, umění a život.

F. Rozšíření křesťanství mezi národy pohanskými.

Hlava třetí.

Dějiny východního rozkolu a východních starých bludařství.

A. Východní rozkol.

B. Východní bludařství.

Druhá perioda.

Od míru vestfalského až po naše časy (1648—1892).

První oddělení.

Od míru vestfalského (1648) až do počátku francouzské revoluce (1789).

Hlava první.

Rozšíření křesťanství církví katolickou.

Hlava druhá.

Dějiny papežův.

Hlava třetí.

Církevní ústava.

A. Hnutí proti církevní ústavě v lůně církve.

B. Církevní řády, kongregace a spolky.

Hlava čtvrtá.

Vývoj církevního učení spory v lůně církve, bojem proti protestantským bludům, nevěře a rationalismu, východnímu rozkolu, starým východním bludařstvím a církevní literaturou.

b) *Dějiny protestantství.*

c) *Nevěra a rationalismus.*

d) Boj proti východnímu rozkolu.

Druhé oddělení.

Od počátku revoluce francouzské až na naše doby (1789—1892).

Hlava první.

Rozšíření křesťanství církví katolickou v 19. století.

Hlava druhá.

Poměr církve ke státu.

Francouzské církevní poměry.

a) Francouzská revoluce.

δ) Protestantské sekty.

d) Dějiny rozkolu.

Hlava pátá.

Služby boží, církevní kázeň a život.

Dodatky a opravy.

Na str. 132. v řádce 4. přidej větu: V čase od července do prosince 1545 opustil Luther plný rozervanosti a nespokojenosti Wittenberg[1].

U prostřed stránky 279. budiž vložen odstavec: Čeští odbojní protestanté spojili se s úhlavním nepřítelem křesťanstva, Tureckem. Turecký sultán Osman II. poslal poselství ke vzdorokráli Fridrichovi a slíbil mu pomoc (5. července 1620), Za to zase slíbil 12. července 1620 vzdorokrál jemu dary a poplatek 700.000 tolarův, a že „bude s královstvím Českým a provinciemi vždycky sultanu ve věrnosti a oddanosti státi.“ (Nos, regnum nostrum Bohemiae ac provinciae in pottentissimae Vestrae Majestatis perpetua fide ac devotione permanebimus)[2]. Tak stalo se České království poplatním čili vasalním Turecku a části tohoto císařství, čemuž ovšem potom řádný král český Ferdinand II. konec učinil, a Českému království samostatnosť zjednal.

Na str. 521. v řádce 10. čti: poučili jej důkladně o domnělých hlubokostech a ohavnostech hierarchie, a kterak prý atd.

Na str. 754. řádce 23. čti: Vilému I. místo IV.

Na str. 837. řádce 14. čti: štólních místo školních.

V díle I.	na str.	353.	v řádce	16.	čti: Aurelius, primas Karthaginský .... Possidius Kalamenský.
„	„	348.	„	23.	čti: z Gallie místo Italie.
„	„	356.	„	29.	čti: Baukalis místo Bankalis.
„	„	464.	„	12.	přidej větu: (nepředur)čil. Předurčence vyvolil Bůh nikoli jakoby atd.
V díle II.1.	„	27.	„	20.	a 24. čti: Alboin, místo Albion.
„	„	282.	„	28.	čti: Sv. Bonifatius místo sv. Benedatius.
„	„	398.	„	15.	čti: na dvoře krále Ludvíka místo krále
V díle II.2,	„	120.	„	19	čti: Anastasius IV. místo II.
„	„	220.	„	4.	čti: Benedikt XI. místo IX.
„	„	227.	„	26.	čti: provincie remešská místo německá.
„	„	482.	„	4.	čti: podobné průvody místo pohřební.
„	„	712.	„	37.	čti: Vilém I. místo IV.

---

[1] Srv. Luthers dreimalige Flucht aus Wittenberg in seinem letzten Lebensjahre, v Hist.-politische Blätter 1892. sv. 110. seš. 3. a 10.

[2] Latinský list Fridrichův z 12. července 1620 v díle: Paměti nejvyššího kancléře království Českého Viléma hraběte Slavaty II. str. 250. ed. Jos. Jireček. 2 díly. V Praze 1866, 1868.

Úvod.

§ 413. Pohled na středověk, přechod k nové době a její ráz.

Středověk, jak jsme v úvodě k němu pravili, jest věkem křesťanským posavadních dějin, neboť křesťanství uchopilo a proniklo všechny poměry lidstva a zasvětilo celý svět Bohu. Církev obrátila Evropu ke Kristu a započala v nově odkrytých zemích afrických, asijských a amerických velikolepou činnosť. Národové tvořili jednu velikou křesťanskou rodinu, v jejíž čele stál papež netoliko jako hlava duchovní ,ale též politická, vedle něhož stál římský císař jako, abychom novověkého výrazu užili, druhá evropská velmoc. Však další řádný vývoj posavadního řádu byl chybami národův i panovníků zamezen. Již ke konci středověku byla auktorita znamenitě otřesena a Apoštolská Stolice klesla ve všeobecné vážnosti. Proti papežům byla opposice: biskupové toužili po větší samostatnosti a chtěli býti prosti dávek do Říma; knížata pohlíželi závistivě na bohatství církve a summy peněz, které z jejich říší do Říma plynuly; německá města říšská nenáviděla pravomocnosti biskupů, přemrštěně vypisovala se skleslosť kázně mezi duchovenstvem a rozmařilý prý život papežského dvora. Reformatio in capite et membris (oprava v hlavě i údech) byla všeobecným heslem, a vina, že tato oprava provedena nebyla, dávala se papežům, jakoby oni ji byli zamezili.

Národové za vedením církve učinili znamenité pokroky ve všech odborech věd a umění, a sblížili se mnohými novými závody, jako zavedením pošt králem Ludvíkem XI. (1461—1474) ve Francii, jehož následoval v Německu císař Maximilian I. a vynálezem tisku, který myšlénky rychle, lacino a trvale majetkem všech národů činil. Užíváním střelného prachu změnilo se vá-

lečnictví úplně, rytířstvo pozbylo své ceny a váhy, zavedla se znenáhla stálá žoldnéřská vojska, která velikou obtíží národů se stala. Odkrytím nových zemí povznesly se obchod a plavba, ale spolu nenasytná lakota zachvátila národy, kteří jenom po hmotném zisku se pachtili.

Znovuzrození věd na základě starých klassiků čili renaissance zplodila záhy pohanského ducha s veškerou jeho nemravností a spustlostí, která tvořila ráz pozdějšího humanismu, a učinila si úkolem podkopávati církevní vědu a za ní stojící zjevení Boží. Z kruhu humanistů, jimž nečistota byla žertem, zaznívá vždy hlasitější a hlasitější válečné heslo proti řeholníkům a řeholnicím, proti postu, zdrženlivosti, poutím a bohoslužbě, proti článkům víry a vůbec všemu, co posud bylo křesťanům svatým a drahým. Tito lidé tvoří první ohnisko tak zvané reformace. Původem jich stala se erfurtská universita, posavadní statná škola církevní vědy, první podporou boje proti církevní vědě, církevnímu životu a církvi samé.

Touha po svobodě zachvátila všecky, a svoboda proměňovala se v neposlušnosť a nevázanosť. Neposlušnost vystupovala nejprve proti papeži, biskupům a duchovenstvu, ale brzo též i proti světské vrchnosti.

Velikou nehodou bylo, že i moc světská z řádných kolejí všude vybočovala. Panovníci snažili se zničiti moc šlechty a svou říši o kus země rozšířiti. Ve Francii, Španělsku, Portugalsku a Anglii dosáhli panovníci moci absolutní, za to císařská moc v Německu a královská v Polsku stala se pouhým stínem. Stát odcizoval se církvi, politika morálce a veřejný život církevnímu vlivu a názoru. Až do roku 1470. jsou dějiny náboženského života stálým a vítězným bojem dobrých živlů proti zlým. Ale od onoho času nejsou dobré živly s to, aby humanismus s jeho pohanstvím přemohly. Dobré a zlé vrstvy dělí se od sebe a staví proti sobě. Zloba stává se vzdorovitostí a drzostí, přechází k útokům a nepřichází do rozpaků při volbě prostředků, jen když zdají se býti vydatným proti křesťanství. Proti církvi a jejímu učení připravovala se vzpoura, která konečně vstoupila v život pod jménem nynějším: protestantství, které veškeren posavadní církevní vývoj a názor zavrhlo a v lůně svém zárodky k sociálním a politickým převratům chovalo, jež záhy na den vyšly. Nastal veliký boj církve s protestanty na poli duševním i hmotném o církevní ústavu, křesťanskou anthropologii a učení o milosti. V tomto boji dobylo

si protestantství občanské a politické rovnoprávnosti s církví mírem vestfalským (1648), a církev provedla svou opravu na sněmě Tridentském. V dalším vývoji proměnilo se protestantství v rationalismus, vtíralo se pod jinými jmény jak do učení tak do ústavy církve a zplodilo vědu, která veškeré positivní zjevení Boží popírá a státu slouží, aby církev v porobu uvésti mohl.

Církev uhájila se vítězně proti vtírání se protestantství do lůna jejího, bojuje s převrácenými státními theoriemi a zakouší v tomto boji hrozného pronásledování. Ale při všech obtížích církev se rozšiřuje, četní bludaři navracejí se do jejího lůna a v krajinách pohanských katoličtí věrověstci nabývají znamenitých úspěchů za ztráty v Evropě.

První perioda.

Od vzniku protestantství až k jeho politickému uznání mírem vestfalským (1517—1648).

Hlava první.

Protestantství.

Prameny a spracování a) od protestantů: Spisy a životopisy Luthera, Melanchthona, Zvingliho, Kalvina a jejich nejznamenitějších stoupenců (Leben und ausgewählte Schriften der Begründer der reformirten Kirche, Elberfeld, 1857—63, 10 Bände; der lutherischen Kirche, ebendaselbst 1861 ff. 8 Bände). — K tomu následující sbírky: Löscher, Vollständige Reformations-Acta (1517—19). Lpz. 1720 ff. 3 Bde. 4. — Kapp: Nachlese zur Reform.-Gesch. nützl. Urkunden. Leipzig 1727 ff. 4 Bde. — Strobel: Miszellanea. Nürnb. 1778 ff. 6 Hefte, a Beiträge zur Literatur 1784 ff. 2 und 5 Bde. — Wagenseil: Beitr. zur Geschichte der Reform. Leipzig 1829. — Förstemann: Archiv für Geschichte der Reform. Halle. 1831 ff., a Neues Urkundenbuch. Hamb. 1842. — Seidemann: Die Reform.-Zeit in Sachsen. Dresden. 1846 ff. 2 Bdchn. — Johannsen: Die Entwicklung des prot. Geistes, eine Sammlung der wichtigsten Documente vom Wormser Edict bis zur Speierer Protestat. Copenhagen 1830. — Neudecker: Urkunden aus der Reform.-Zeit. Cassel 1836 ff., a Actenstücke. Nürnb. 1838. — Chr. Scheuels: Briefbuch, Beitr. z. Gesch. der Reform., herausgeg. von Franz v. Roden u. Knaak. Potsdam. 1867—72. 2 Bde. — Spalatini Annal. reform. (až 1543) ed. Cyprian. Lips. 1718. — Sleidanus († 1556): Comment de statu relig. et republ. Carolo V. Caes. Argentor. 1555, 1556 a jindy; contin. usque ad a. 1564 Londorpius Francof. 1619 III. T. 4. annot. illustr. a Chr. Car. ke konci Frcf. 1785. 3 T. 8. — Sculteti Annal. (až 1530). Francof. 1717. — Frid. Myconius († 1546). Hist. Reform. (1518—1542) z rukopisu spisovatelova podal a v předmluvě vysvětlil E. S. Cyprian, jiný otisk, Lipsko. 1718. — v. d. Hardt: Hist. liter. reform. Francof. et Lips. 1717 seq. s Annal. Scultetovými. — Hortleder: Handlungen und Ausschreib. von den Ursachen des deutschen Krieges (až 1555). Frankf. 1617 ff. 2 Bde. f. — Seckendorf († 1692): Comment. hist. et apolog. de Lutheranismo. Francof. et

Lips. 1688, 1692 fol. proti Maimbourgovi (až 1546). — J. Basnage: Hist. de la rel. des églis reformées (Rot. 1690. II. T. 12.); La Haye. 2 T. 1725. (proti Bossuetovi). — Hottinger: Helvet. K.-G. Zürich. 1708 ff. 4 Bde. 4. — Bullinger: Ref.-Gesch. (až 1536) ed. Hottinger. Frauenfeld. 1838—40. 3 Bde. — Ruchat: Hist. de la réf. de la Suisse. Genève. 1727 seq. 6. T. 12. — Beausobre: Hist. de la réf. (až 1530). Berlin 1785. 3. T. — D. Winzenberger: Wahrhaft. Gesch. v. 1500—1583. Dresden 1583. 4. — De Thou: Hist. sui temporis (1543—1607). Francof. 1625 4 T. fol. a jindy. — Salig († 1719): Vollst. Hist. der Augsb. Confession (1517—1562). Halle. 1733—35. 4 Theile. 3. — Planck: Gesch. der Entstehung, Veränderung und Bildung des prot. Lehrbegriffs bis zur Concordienformel, Leipzig. 1791—1800. 6 Bde. — Marheineke: Gesch. der deutschen Ref. až 1535. 2 Bde. 1817. 1831 ff. (výtah dle Seckendorfa). — Woltmann: Geschichte der Reform. in Deutschland. Altona. 1801. 1817. 3 Thle. — Carl Adolph Menzel († 1855): Neuere Gesch. der Deutschen von der Reform. bis zur Bundesacte. Breslau. 1826 ff. 12 Bde. II. A. 1854 f. 6 Bde. — L. Ranke: Deutsche Gesch. im Zeitalter der Reform. Berlin. 1839 ff. 5 Bde. in IV. Aufl.; všechna díla Lpz. 1867 ff. Bd. 1—6. (srovnej hist.-pol. Bl. sv. 4. str. 540 sqq. 654 sqq.) — Häuser: Gesch. des Zeitalters der Reform. ed. v. Oncken. Berlin. 1868. — Hagenbach: Vorles. über das Wesen und die Gesch. der Reform. Leipzig 1834—1843. 6 Bde. — Hagen: Deutschlands lit. und relig. Verf. im Reformationszeitalter. Erlangen. 1841 ff. 3 Bde. — Dorner: Gesch. der prot. Theol. bes. in Deutschland. München 1867. — Schenkel: Das Wesen des Protestantismus. Schaffhausen. 1844—51. 3 Bde. — Merle d'Aubigné: Gesch. der Reform. des 16. Jahrh. Paris 1835. sq.; po německu vyd. Elberfeld. 5 Bde. — Robertson: Hist. of the emp. Charles V. Lond. 1769 3 T. 4.; po německu vyd. Remer. Braunschweig. 1792—94. 3 Bde. — J. G. Eichhorn: Gesch. der drei letzten Jahrhunderte. Hannover. 1817 ff. 6 Bde. — J. Matth. Schröckh.: Christl. K.-G. seit der Reform. Leipzig. 1804 ff. 10 Thle.

b) od katolíků: Joh. Cochlaeus († 1552): Com. de actis et scriptis Lutheri. Mogunt. 1549 (F. M. de Weldige-Cremer: De Joh. Cochl. vita et scriptis. Monast. 1865). Surius O. Carth. († 1578): Chronicon ab a. 1506 usque ad 1566. Colon. 1567, usque ad 1573 (proti Sleidanovi). — Siméon Fontaine: Hist. cath. de notre temps touchant l'état de la religion chrét. contre l'hist. de S. Sleidan. Antw. 1558. — Roveri Pontani (karmelitána v Brusselu): Vera narratio rerum ab a. 1500 usque ad a. 1559 in republ. christ. memorabilium. Colon. 1559 f. — Ulenberg (protestant, potom katolík, umřel 1597, jsa farářem v Kolíně): Vitae haeresiarcharum Lutheri, Melanchthonis, Majoris, Illyrici, Osiandri; týž: Causae graves et justae, cur Catholicis in communione veteris ejusque veri christianismi constanter — permanendum sit. Colon. 1859; oba spisy po německu od Kerpa. Mainz 1833, 1836. — Kilian Leib (převor augustiánů-kanovníků v Rebdorfě, † 1553): Histor. sui temporis. I. pars usque 1523 ed. Aretin: Beiträge z. Gesch. und Literatur Bd. VII. und VIII.; II. pars. 1524—1548 ed. Döllinger: Materialien zur Gesch. des 15. und 16. Jahrh. Regensb. 1863. Bd. II. 445 sqq. — Paul Jovius: Hist. sui temp. 1498 sq. 1521—1527. Flor. 1548, 1550 sq. — Guicciardini Adriani: Istoria dei suoi tempi (1536—1573). Fir. 1583. Venezia 1587 3 vol. 4. — Marco Quazzo: Hist. di tutti i fatti degni della memoria nel mondo successi dal 1524 sino all' a 1549. In Venezia 1540. 8; 1549. 8. — Guil. Paradini Burgundi († po

1581): Memoriae nostrae libri IV. (1515—1544). Lugd. 1548 sq. — Raynaldi Annal. eccl. a. 1517 sq. — Bossuet: Hist. des variations des églises prot. Paris 1688 II. T. 4; 1734 T. IV. Nouvelle édit. des oeuvres de Bossuet. Par. 1836 T. V. VI. s Défense proti Jurieuovi a Basnage-ovi (po německu od Mayera. München 1825. 4 Bde.). — Maimbourg S. J.: Hist. du Luthéranisme. Par. 1680, a Hist. du Calvinisme. Par. 1682. — Varillas: Hist. des révolutions arrivées dans l'Europe en matière de religion. Ed. II. Amst. 1689 sq. 6 vol. — Jean Machault S. J.: Notationes in Thuani hist. libr. auctore J. B. Gallo J. C. Ingolst. 1624. 4. — Ign. Schmidt: Gesch. der Deutschen. Ulm und Wien 1775 ff. Th. 5—11. — Herm. J. Schmitt: Versuch einer philos.-hist. Darstellung der Reform. Sulzb. 1828. — Hortigs: Hdb. der K.-G. pokračování od J. Döllinger-a. Landshut. 1828. II., 2, — Kaspar Riffel: Christl. K.-G, seit der grossen Glaubens- und Kirchenspaltung. Mainz. 1841 ff. 3 Bde. — Boost: Die Reform. in Deutschland. Regensb. 1845. (E. v. Jarke), Studien und Skizzen zur Gesch. der Reform. Schaffhausen 1846. — Jörg: Deutschland in den Revolutionsperioden 1522–1526 aus diplomatischen Correspondenzen. Freib. 1851. — Fr. v. Buchholz: Ferdinand I. Wien 1832 sq. 9 Bde. — Hurter: Ferdinand II. Schaffhausen 1850 sq. — Werner: Gesch. der kath. Theol. in Deutschland. München. 1866. — Cesare Cantu: Universalgesch.; německý překlad. Schaffhausen. 1857. Bd. 9, 10. — Hugo Lämmer (jsa ještě protestantem): Vortrident. kath. Theologie des Reformationszeitalters. Berlin. 1858; (co katolík) Analecta romana kirchenhistor. Forschungen in röm. Bibliotheken und Archiven, Schaffh. 1861; Monumenta Vaticana hist. eccles. saec. XVI. Frib. 1861; a Beiträge zur K.-G. des 16. und 17. Jahrh. Freib. 1863. — Döllinger: Die Reformation, ihre innere Entwicklung und ihre Wirkung (nach eigenen Aussagen der Protestanten), Regensb. 1846 sq. 3 Bde. — Týž: Beiträge zur polit. kirchl. u. Culturgesch. des 16. Jahrhundertes. Münch. 1865. 2 Bde. — Rohrbacher-Schulte: Universalgesch. der kth. K. Münster 1873. sv. 24. — C. G. IX. sv.; v díle Hefelově pokračuje kardinál Hergenröther, od něhož jest tento svazek. Freib. 1890. — Joh. Janssen: Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters. Freiburg im Br. 1883 sq. 4 Bde.

A. Proticírkevní hnutí v Německu způsobené Martinem Lutherem [1].

§ 414. Martin Luther vystupuje proti odpustkům.

Martin Luther narodil se v Eislebenu 10. listopadu 1483

---

[1]) M. Lutheri Opp. latina Vitemb. 1545 sq. 7 T. f.; Jen. 1556–18 4 T. f.; německá díla Vit. 1539 sq. 12 T. f. Jena 1555 sq. 8 T. f. K tomu dva svazky doplňkův od Aurifabera. Eisleben 1564—65. Altenburské vydání německých spisův od Sagittaria. 1661—64. 10 T.; svazek doplňků ke všem dří-

nebo 1484 z chudých rodičů [1]), jejichž skrovné okolnosti se zlepšily, když otec do Mansfeldu se přestěhoval; ale ku blahobytu to nikdy u nich nepřišlo. Jeho první vychování v domě otcovském bylo přísné, ba až kruté. V 14. roce svého věku byl poslán do Magdeburgu a následujícího roku do Eisenachu do

---

vějším vydáním (od Zeidlera). Halle 1702. Lipské vydání 1729—40. 22 T. f. Hallské vydání od J. G. Walcha 1740—50. 24 díly 4. (latinská díla jsou v těchto dvou posledních vydáních jenom v německém překladě). Lutherová díla v obou původních jazycích ed. Plochmann a Irmischer, Erlang. a Frankfurt 1826—57. 67 T. (srv. Irmischer: Kurze Gesch. der Gesammtausgabe v. L. W. Ztschr. für Protestant u. Kirche 1850 seš. 1.). Frankfurtské vydání 1826 sq. 105 T. Luthers Briefe, Sendschreiben u. Bedenken ed. de Wette. Berlin. 1825—1828. 5 dílů; doplnil Dr. Burkhardt. Leipzig. 1866. — Melanchthon: Hist. de vita et actis Lutheri. Vitemb. 1546. Vratisl 1817. — Matthesius († 1564.): Historien von des ehrw. Lutheri Anfang, Lehren u. s. w. Nürnberg 1565. — M. Anton Lauterbachs diaconi zu Wittenb.: Tagebuch auf das Jahr 1538 aus der Handschrift herausgegeben von J. G. Seidemann. Dresden. 1872. — J. A. Fabricius: Centifolium Luth. s. notitia lit. scriptorum de Luthero editorum. Hamb. 1728. — Keil: Merkwürdige Lebensumstände Luthers. Leipzig 1764. 4 Thle. — Uckert: Luthers Leben. Gotha 1817. 2 Bde. — Spieker: Gesch. Luthers. Berlin. 1818. — Ledderhose: Luther nach seinem inneren und äusseren Leben. Speier. 1836. — Pfizer: Leben Luthers. Stuttg. 1836 (docela idealisován). — Stang: Leben Luthers. 1838. — Jäckel: Leben und Wirken Luthers im Lichte unserer Zeit. Leipzig 1840 sq. — Maurer: Luthers Leben. Dresden 1842. — Jürgens: Luthers v. s. Geburt bis zum Ablassstreit. Leipzig 1846. 4 Bde. — Schenkel: Die Reformatoren (Luther, Zwingli u. s. w.) Wiesb. 1856. — Vogel: Bibliotheca biographica Lutherana. Lips. 1851. — Neudecker: Ratzenberges († 1558) handschriftl. Gesch. über Luther. Jena 1850. — v. Sybel: Neuere Erscheinungen der Lutherliter. v jeho hist. Zeitschr. 1872. Bd. 27. — J. Köstlin: M. Luther. Sein Leben u. s. Schriften. Elberfeld. 1875. 2. Bde. S katolické strany: Cochlaeus a Ulenberg (viz svrchu). — Pallavicini: Hist. Conc. Trid. L. I. c. 4. n. 2. — J. Görres: Luthers Werke (v „Katholik“ 1827); týž: Luther, Ein Versuch zur Lösung eines psycholog. Problems. (Hist.-pol. Bl. 1838 sq. sv. 2. str. 249. 313.; str. 193. 275.). — Audin: Hist. de la vie, des écrits et des doctrines de M. L. Par. 1839 voll. 2 éd. II. 1841, po německu Augsb. 1843. — Döllinger: Luther. Eine Skizze. (Otisk z Freib. Kirchen-Lexikon sv. VI. str. 651 sq.) Freib. 1851. Evers: Martin Luther. Mainz 1883. — Janssen: Zustände des deutschen Volkes sv. 2. str. 66 sq. dle 8. vydání. Tento učenec hlubokou známostí pramenův a podivuhodnou nestranností zbořil klamnou budovu protestantského okrašlování a bude našim vůdcem v líčení tohoto období. Hefele-Hergenröther C. G. IX. 1 sqq.

[1]) Otec Lutherův Jan (Hans) byl majitelem sedlského statku v Möhře, ale musil odtud prchnouti a celý svůj majetek tam zanechati, poněvadž, jak všeobecná pověsť šla, v hněvu jednoho sedláka pasoucího v jeho trávě, zabil. Prchl do Eislebenu, kamž za ním jeho manželka v kruté zimě následovala.

latinských škol, a musil si, jsa z domu skrovně podporován, vezdejší chléb žebraje a zpívaje před domy po způsobu tehdejších chudých studentů vyprošovati. Asi v 17. roce jeho života nastal obrat v jeho okolnostech, když jej bohatá paní, jménem Cotta, do svého domu přijala, kde život lidský z veselé stránky poznal. Roku 1501. odebral se Luther na universitu erfurtskou [1]) studovat filosofii a práv, stal se r. 1502. bakalářem filosofie a o tři roky později mistrem, a začal brzo potom přednášeti o aristotelské ethice a fysice. Mimo odborná studia obíral se klassiky po směru onoho času a vstoupil v bližší styky s mladšími humanisty, účastně se jejich společenských zábav. Rázem Lutherovým byla zasmušilost, bázlivost a úzkostlivost čili skrupulantství, které mu při vší zevnitřní veselosti pokoj odnímaly, a v něm vzbudily myšlénku vstoupiti do kláštera. Roku 1505. byl nesmírně dojat náhlou smrtí svého přítele, který v souboji padl; týž rok zachvátila jej hrozná bouře před Erfurtem a uvrhla do nebezpečenství života. Dojat jsa těmito dvěma událostmi proti radě svých přátel a proti rozhodné vůli svých rodičů vstoupil 17. července 1505 do kláštera augustiniánů-poustevníků v Erfurtě bez vnitřního povolání, což dokázal tím, že ze všech svých knih do celly s sebou vzal dva pohanské básníky, Virgilia a Plauta. Rok potom učinil slavné sliby a byl 2. května 1507 na kněžství posvěcen [2]).

Poněvadž Luther bez vnitřního povolání do kláštera vstoupil, nedocházel tam žádoucího pokoje a ryzí řeholní poslušnost mu chyběla. — Bděl sice, postil se, modlil se, že by toho byl na dlouho nevydržel, ale neuznávaje své duchovní pýchy za pramen svého smutného stavu, nedošel vnitřního klidu a byl začasté puzen až k zoufání, že i Kristu byl nepřítelem a nemohl popatřiti na kříž [3]). V této úzkostlivosti neprospívalo mu ani přijímání sv. svátostí ani domluvy zpovědníkovy. Provinciální vikář řádu, Jan Staupitz, poznal stav Lutherův a radil mu, aby sebe neměl za zdánlivého hříšníka a Krista za zdánlivého Vykupitele, ale aby sebe pokládal za skutečného hříšníka a Krista za skutečného Vykupitele. Podobně vykládal mu starý kněz a praeceptor článek: „věřím v odpuštění hříchů“ tak, že každému jest vě-

[1]) F. W. Kampschulte: Die Universität Erfurt in ihrem Verhältniss zu dem Humanismus und der Reformation. 2 Theile. Trier 1858. 1860.

[2]) Jansseu, II. 66—69; Rohrbacher-Schulte, 24, 4—6.

[3]) Rohrbacher-Schulte 24, 6; Jansseu II. 70.

řiti, že jemu in specie jsou hříchové odpuštěni a ne toliko vůbec. Však tato slova dobře míněná pojal Luther jednostranně a chopil se té myšlénky, že mu jest věřiti, jakoby Bůh mu poroučel, aby věřil, že mu jeho hříchové odpuštěni jsou [1]). V této náladě ducha četl spisy sv. Augustina a domníval se, že i tento svatý Otec tak smýšlí. Na této cestě obdržel Luther již v Erfurtě símě k tomu, co později svým „evangeliem" nazýval. Co v Erfurtě se započalo, skončilo se ve Wittenbergu.

Roku 1502. založil Friedrich, kurfirst saský, na radu svého bratra, arcibiskupa magdeburského, universitu wittenberskou. Jan Staupitz, provinciál augustiniánů, vymohl těmto novým vysokým školám církevní výsady v Římě a odporučil Luthera kurfirstovi za professora. Na podzim roku 1508. přišel Luther do Wittenbergu a začal přednášeti o dialektice a fysice Aristotelově. Při tom však nezanedbával theologie, studoval spisy sv. Augustina, kázaní Taulerova a díla scholastikův, a stal se 8. března 1509 bakalářem theologie. K tomu ke všemu poručil mu ještě Staupitz kázati, chtěje patrně jeho duši četnými pracemi žádoucí pokoj zjednati [2]).

Ve věcech svého kláštera musil Luther r. 1510. cestovati do Říma. Spatřiv svaté město, byl citem pobožnosti uchvácen a zvolal: „Budiž pozdraven, svatý Říme, třikrát svatý krví mučenníků zde prolitou". Zdržuje se v Římě, navštívil po způsobu poutníků všechna posvátná místa, obětoval Bohu oběť mše sv. a v překypujícím návalu zbožných citů litoval, že jeho rodiče již nezemřeli, aby je obětí mše sv. a jinými zbožnými skutky a modlitbami z očistce vysvobodil. Těšil se z římských nemocnic a jiných dobročinných ústavův, a mluvil o nich ještě později s plnou uznalostí. Že z mnohých věcí také se pohoršil, jest pochopitelno; neboť byly tam mnohé pohoršlivé věci při papežském dvoře po Alexandrovi VI. a bojovném Juliovi II., a též humanismus Lva X. neměl vždy ryzího křesťanského ducha; dále život a podnebí jižní dávají též náboženskému životu jistý ráz, který severana v některých věcech pohoršuje a uráží, ačkoli doma nijak nikomu závadným není. Tato pohoršení Luther z prvu přešel, neb je vymluvena měl, ale později, když začal ve víře se kolísati, ospravedlňoval jimi svou neposlušnosť k nejvyšší hlavě církve. [3])

---

[1]) Rohrbacher-Schulte 24, 7.
[2]) Rohrbacher-Schulte 24, 7. 8.
[3]) l. c. str. 8. 9.

Navrátiv se do Wittenbergu věnoval se své dřívější činnosti, stal se roku 1512 doktorem theologie a měl za veliké pochvaly přednášky o listech sv. Pavla, jmenovitě o listu k Římanům, o žalmech a o sv. Augustinu. Též jako kazatel získal si dobrou pověsť.

Ale již několik let před výbuchem sporu odpustkového nestál Luther se svými názory o milosti ospravedlnění a svobodě lidské vůle na půdě církevní. Již od roku 1515 [1]). bylo mu kacířů spíláno, a to vším právem; neboť bludařská byla jeho kázaní, před jejichž ovocem měl strach vévoda saský Jiří [2]); bludařsky učil na universitě [3]) a bludařsky vyjadřoval se i ve svých listech. V listu ze dne 7. dubna 1516 zaslaném svému příteli a řeholnímu bratru Jiřímu Spenleinovi v Memmingách upíral veškerou cenu dobrým skutkům člověka, připisuje člověku pouze hřích a Kristu spravedlnosť, kterou člověk má sobě přičítati; má prý ke Kristu volati: „Ty, Ježíše, jsi mou spravedlností, já však tvým hříchem; ty jsi přijal, co mé jest, a dal jsi mi, co tvé jest“ [4]). Roku 1516. obstaral vydání spisku: „Deutsche Theologie“, nazývaje ji v předmluvě „vzácnou a přelíbeznou knížečkou“, v níž nelíbil se mu tak její pantheismus, jako spíše její učení o nesvobodě člověka, a že Bůh všechno v nás sám působí.

Za příčinou totiž svého vnitřního neutěšeného stavu, plného úzkostí a skrupulí, z něhož vlastní silou, vlastními dobrými skutky a svou askésí se vybaviti chtěl, ale nevybavil, upadl do druhé krajnosti a přenechal všechno Bohu. Myslilť, že člověk pádem Adamovým svobodnou vůli ztratil a dokonce zlým se stal, pročež sám od sebe a ze sebe nic k svému ospravedlnění a spasení přičiniti nemůže a všechno, co činí, zlé jest. Pouze Bůh ospravedlňuje člověka spravedlností Kristovou, která naše hříchy přikrývá, a již věrou si přivlastňujeme; člověk má si býti vědom, že jest hříšníkem, a spolu věřiti, že Bůh hříchy mu odpouští, a nabývá tím vnitřního pokoje. Toto učení, kteréž jmenoval „svým evangeliem“ a „vyznáním augustinským“, nalézal po svém rozumu v listech sv. Pavla a u sv. Augustina, a potáhl po něm již roku 1516. celou universitu vittemberskou. Tímto učením ztrácelo všechno, co posud u křesťanů záslužným

[1]) Janssen II. 74.
[2]) l. c. str. 75.
[3]) l. c. 74.
[4]) De Wette: Luther's Briefe I. 17.

bylo, svou cenu, a stávalo se zbytečným, ba docela škodlivým. Takové učení musilo v každém čase způsobiti bouři, která na počátku 16. století v Německu tím krutěji zuřiti musila, poněvadž při všeobecné nevoli proti Římu i nejzpozdilejším pomluvám se věřilo, jakmile zněly o lakomosti římského dvora neb zpustlosti kněží, kteří z dobrých skutků užitek měli [1]).

Bouře vypukla z dosti nepatrné záminky. Papež Lev X. rozepsal roku 1514. odpustky, jejichž výtěžek byl určen na dostavění chrámu sv. Petra, k němuž papež Julius II. 18. dubna 1506 základy položil a v jehož stavbě Lev X. pokračoval. Odpustková bulla zněla obyčejným způsobem, předpisovala dobré skutky, jmenovitě udělení almužny k uvedenému účelu, a kladla veškerou váhu na vnitřní polepšení člověka a hodné přijímání sv. svátostí [2]). Papežským komisařem pro severní Německo stal se Albrecht Braniborský [3]), arcibiskup mohučský a magdeburský, jenž byl spolu správcem biskupství halberstadtského. Albrecht ustanovil opět několik podřízených komisařův a mezi nimi učeného dominikána, Jana Tetzela, onoho času znamenitého, populárního řečníka. Tetzel [4]) hlásal odpustky za velikého návalu lidu v Magdeburku, Halberstadtě, Braniboru a Lipsku a doporoučel je posluchačům dogmaticky sice správně, ale přece trochu přemrštěně. V návodu, který po rozkaze arcibiskupově pro faráře a zpovědníky složil, kladl na srdce vě-

---

[1]) Kampfschulte: Die Universität Erfurt etc. II. 13. sq.

[2]) Ap. van der Hardt: Historia literaria reformat. Francof. 1717. T. IV. p. 4.

[3]) Hennes: Albrecht von Brandenb., Erzbischof von Mainz und Magd., Mainz. 1858. — Jak. May: Der Churf., Cardinal u. Erzb. Albrecht II. — s 82 listinami a přílohami. München 1866. — Cardinal Albrecht von Brandenburg v „Katholiku.“ 1878. str. 415—439. — Albrecht byl po smrti arcibiskupa Uriele r. 1514 v Mohuči za arcibiskupa zvolen, poněvadž slíbil, že taxu za pallium do Říma 20.000 rýnských zlatých ze svého zaplatí a tak ušetří arcibiskupství, jež v desíti letech ji dvakráte již, totiž roku 1504. a 1508. zaplatilo. Albrecht vypůjčil si tyto peníze v Augsburku od Fuggerů. Proto bylo mu to velmi vhod, když Lev X. mu polovici výnosu z odpustkové almužny v jeho diecésích slíbil. Za hlasateli odpustkovými šel úředník Fuggerů, který peníze do schránky metané spolu čítal a přijal.

[4]) Proti nesmírnému zpitvořování a výmyslům v dřívějších životopisech Tetzelových od protestantů: Hechta (Vitemb. 1717), Vogela (Lpg. 1717 a 1727) a Hoffmanna (Lpg. 1844) srv. Briefwechsel zweier Katholiken über den Ablassstreit zwischen Tetzel und Luther. Frkf. a. M. 1817; a Gröne: Tetzel und Luther oder Lebensbeschreibung u. Rechtfertigung des Ablasspred. Dr. Joh. Tetzel. Soest und Olpe. 1853. (II. vyd. 1860).

řícím, aby, chtějíce býti účastni odpustků, se nábožně z hříchů vyzpovídali, tělo Páně přijali, ten den před zpovědí se postili a almužnu (na stavbu chrámu svatopetrského) udělili; hlasatelům odpustků nařizoval, aby počestný život vedli, do hospod nechodili, podezřelého obcování se varovali a žádného zbytečného vydání nečinili[1]). Však připojený vzorek kázaní Tetzelova má místy nátěr trochu dryáčnický.

Již r. 1516 zmínil se Luther v kázaní na 11. neděli po sv. Duchu v městském chrámě o odpustcích, nepopíraje jich, ale trpce si na to stěžuje, že prý se staly nástrojem lakoty, poněvadž prý nehledá se spása duší, ale peníze do měšce [2]). Však ve svých postních kázaních roku 1517. brojil již proti samému učení „o odpustcích“ a jeho podkladu, „ospravedlnění a svobodné vůli.“

Poněvadž císař Maximilian I. v říši odpustky hlásati dovolil, musil též Fridrich, kurfirst saský, pro své země to připustiti. Pro Wittenberg mělo to tu nehodu, že odpustky hojně nadaný chrám zámecký, Všech Svatých, byl ve svých příjmech skrácen.

Poněvadž Tetzel již poblíž Wittenbergu v Jüterbogku s velikým úspěchem vystoupil, a kostely wittenberské, jmenovitě chrám Všech Svatých, opuštěny byly, měl Luther s přáteli svými poradu v Kembergu na proboštství, kterak by bylo lze další hlásání odpustků zameziti.

Však nikoli pro zlořády a přemrštěnosti, které se při hlásání odpustků děly, ale z vnitřního odporu proti církevnímu učení „o odpustcích“ a jejich podkladu, „ospravedlnění a svobodné vůli“, dal Luther po oné poradě v svatvečer svátku Všech Svatých 31. října 1517 95 vět (čili thesí)[3]) „o odpustcích“ v jazyku německém a latinském na dvéře chrámu Všech Svatých přibiti, a vyzýval k disputaci o nich. Věty byly tak voleny, aby nejen učenci předmětem disputace je učinili, ale i lid k nim svou pozornost obrátil. Některé věty byly, ač zdály se zníti po katolicku, velmi chytlavé a choulostivé, jiné uchy-

---

[1]) Instructio summaria pro subcommissariis, poenitentiariis et confessoribus ap. Löscher. Vollständ. Reformationsacta I. 388; II. 292; mezi spisy Lutherovými ed. Walch XV. 371.

[2]) Löscher I. 729 sqq.

[3]) Jsou ap. Löscher I. 367; spisy L. ed. Walch. XVIII. 255; Rohrbacher-Schulte 24, 25 sqq.

lovaly se od učení církevního, jiné činily útok na papeže a odpustky, a některé věty byly dryáčnické, vypočtené na souhlas lůzy [1]).

Tento skutek Lutherův nebyl nic znamenitého, k čemu by nějaké odvahy bývalo třeba [2]); byla to obyčejná universitní výzva k učené hádce, která pozdějšími událostmi důležitou se stala. Luther poslal své věty s listem z 31. října 1517 arcibiskupovi mohučskému [3]), žádaje ho, aby zlořády při hlásání odpustkův odstranil. K disputaci nedostavil se nikdo, pročež s ní sešlo.

Lutherovy these vzbudily všude veliké podivení a staly se za dva měsíce majetkem celé Evropy. Humanisté, kteří křesťanskému náboženství vůbec nebyli příznivi, a všichni, kteří nějakou nevoli proti Římu měli, schvalovali je. S nimi srovnávali se mnozí dobře smýšlející, jako biskup vircburský, Vavřinec Bibra, norimberský radní Villibald Pirkheimer a jiní, kteříž domnívali se, že Luther pouze z pravé horlivosti pro opravu církve vystupuje [4]).

Za takového spůsobu věcí ve Wittenbergu odebral se Tetzel do Frankfurtu na Odře k svému milovanému učiteli Konradu Wimpinovi a hájil ke konci r. 1517. za jeho předsednictví na tamější universitě 106 vět (protivět = antithesí) „o po-

---

[1]) Věta 5.: Papež nemůže jiných trestův odpustiti, leč které sám dle své libosti a dle kanonů uložil; srv. větu 20. Dle 8., 10. a 85. věty mohou se kanonické tresty jen živým ukládati a nikoli mrtvým, pročež pro mrtvé nestává odpustků. — V. 27.: Ti hlásají hříčku lidskou (Menschentand), kdo předstírají, že jakmile groš do skříně vržený zazní, v touž dobu duše z očistce vyjíždí (dryáčnická věta). — V. 29.: Kdo ví, chtějí-li všechny duše z očistce býti vysvobozeny, jak se to stalo se sv. Severinem a Paschaliem. — V. 36.: Každý křesťan, který má pravou lítosť nad svými hříchy, má úplné odpuštění trestu a viny, které mu též bez listu odpustkového náleží. — V. 56.: Poklady církve, z kterých papež odpustky uděluje, nejsou ani dostatečně pojmenovány, ani v obci Kristově známy. — V. 58.: (Těmito poklady) nejsou zásluhy Ježíše Krista a Svatých, neboť tyto působí vždycky, bez papežova přičinění a kříže, smrť a peklo zevnitřního člověka. — V. 82.: Proč nevysvobodí papež všechny duše z očistce zároveň pro lásku a velikou bídu těchto duší, když tolik duší pro bídný peníz na stavbu chrámu sv. Petra vyprošťuje.

[2]) Janssen II. 75. n. 5.

[3]) Löscher, I. 475.

[4]) Surius praví ad ann. 1517: „In ipsis hujus tragoediae initiis visus est Lutherus etiam plerisque viris gravibus et eruditis non pessimo zelo moveri planeque nihil spectare aliud, quam ecclesiae reformationem."

kání a odpustcích", namířených proti Lutherovým thesím, aby theologického licenciátu dosáhl. Tyto věty svědčí o jasném pojetí církevního učení a hluboké theologické vzdělanosti Telzelově a praví: K úplnému shlazení hříchů jest třeba lítosti (contritio), zpovědi (confessio) a dostiučinění (satisfactio); na dostiučinění vztahují se odpustky, jimiž se církevní tresty mstící (vindikativní) odpouštějí, kdežto tresty léčivé (medicinální) jest přetrpěti [1]. A již 20. ledna 1518 hájil Tetzel tamtéž 50 thesí „o papežské moci", aby theologického doktorátu dosáhl [2].

Těmito větami chtěl Tetzel Luthera pohnouti k vyjádření, zdali vážnosť papežskou uznává čili nic. Však Luther neučinil žádného výroku v tom smyslu.

Proti Tetzelovým antithesím vydal Luther svou „řeč (sermon) o odpustcích a milosti" ve 20 článcích [3], kde hned v prvním článku rozdělení pokání na tři díly: lítosť, zpověď a dostiučinění zavrhuje, a s obsahem svých thesí ony kruhy seznamuje, které nebyly theology a učenci. Obsah tohoto malého německého spisku jest potud důležitým, že bludné názory s větší určitosti vystupují, a nejsou více větami, o které by lze bylo se hádati, ale kladeny jsou za nepochybné pravdy Tetzel složil stručné vyvrácení tohoto spisku [4], na něž Luther drsným spůsobem odpověděl [5].

Wittenberští studenti spálili veřejně na náměstí these Tetzelovy, kdežto pověsť, jakoby Tetzel totéž thesím Lutherovým byl učinil, byla pouhým výmyslem [6].

Mimo Tetzela vystoupili proti Lutherovi ještě jiní učenci. Římský dominikán Sylvester Prierias (Mazzoli), magister sacri palatii, složil proti Lutherovi spis a poslal do Německa, v němž ostrou řečí dokazoval, že církev otázku o odpustcích již dávno papežem rozhodla, a papežské rozhodnutí každého katolika

---

[1]) Löscher I. 484.

[2]) Löscher I. 504.

[3]) Löscher I. 469; Rohrbacher-Schulte: 24, str. 30.

[4]) Vorlegung gemacht von Br. Joh. Tetzel, Predigerorden, Ketzermeister, wider einen vermessenen Sermon von 20 irrigen Artikeln päpstl. Ablass und Gnade belangend ap. Löscher I. 485.

[5]) Freiheit des Sermons päpstl. Ablass u. Gnade belangend ap. Löscher I. 526.

[6]) Janssen II 77. n 4.

zavazuje[1]). Luther odpověděl mu hrubě, tvrdě, že papežové a a církevní sněmové mýliti se mohou, a toliko Písmo sv. neomylné jest[2]).

Jiným protivníkem Lutherovým byl Dr. Jan Eck[3]), professor a prokancléř university ingolstadtské, který znamenitého vzdělání na universitách heidelberské, tubinské, kolínské a friburské jak v oboru filosofie tak i theologie nabyl. Byv požádán od biskupa eichstadtského, při jehož stoličném chrámě kanonikát měl, složil pod jménem „Obelisků"[4]) poznámky k větám Lutherovým, které pro veřejnosť určeny nebyly, ale spůsobem Eckovi neznámým přece do rukou Lutherových se dostaly. Luther vážil si tenkrát Ecka, kterýž ještě 11. září 1517[5]) byl mu mužem znamenité učenosti. Na Obelisky odpověděl Luther v březnu 1518. svými „Asterisky"[6]) (hvězdičkami).

Luther chtěje svých vět hájiti, ale nečině zmínky o Eckovi a jeho obeliskách, spůsobil 26. dubna 1518 v augustiniánském klášteře v Heidelbergu, kde ve věcech svého řádu dlel, veřejnou disputaci[7]) za velikého návalu professorů, studentů, měšťanův a dvořanův. Jeho these nelíbily se heidelberským theologům. V těchto thesích a v důvodech (probationes), které po disputaci vydal, vyslovil Luther se vši ostrostí svůj blud a ospravedlnění pouze věrou, úplné nesvobodě lidské vůle a hříšnosti dobrých skutků; člověk jest prý v rukou Božích jako píla v rukou řezajícího. S výsledkem této disputace byl Luther spokojen; získal jí pro sebe Martina Bucera, Jana Brenze, Erharda Schnepfa a četné jiné přátele v jižním Německu. Na zpáteční cestě chtěl též v Erfurtě míti veřejnou disputaci; ale jeho tamější bývalí učitelé Trutvetter a Usingen napomínali ho otcovsky, aby proti církvi nevystupoval[8]).

Spor mezi Eckem a Lutherem začal znova, když Lutherův přítel a druh Ondřej Bodenstein, po svém rodišti obyčejně

---

[1]) Dialogus in praesumtuosas Lutheri conclusiones de potestate Papae (1517) ap. Löscher str. 12.

[2]) Responsio Lutheri ad Prieriatis dialogum ap. Löscher II. str. 400.

[3]) Wiedemann: Dr. Joh. Eck. Wien 1865.

[4]) Lözcher II. str. 64.

[5]) de Wette I. str. 59: insignis vereque ingeniosae eruditionis et eruditi ingenii homo.

[6]) Löscher IL str. 333 sq. 680 sq.

[7]) Löscher II 46; Sp. L. ed. Walch XVIII 66; Pallavicini I. 7, 3.

[8]) Janssen II. 81.

Karlstadt zvaný[1]), jako jeho veřejný obhájce s 370 větami proti Eckovým obeliskům, které ještě tištěny nebyly, vystoupil, však počínal si v nich náruživě a nepoctivě, převrátiv mnohé věty z obeliskův a potupiv osobu Eckovu[2]). Nadarmo prosil ho 28. května 1518 Eck, aby od veřejných útokův ustál[3]). Podobně marnou byla táž prosba Eckova přítele Krištofa Scheurla z Norimberka u Luthera[4]). V srpnu vydal Luther své asterisky v Lipsku; Eck neučinil proti nim nic a odpověděl na these Karlstadtovy způsobem mírným a důstojným[5]), ale protivníka svého neusmířil, jak patrno z jeho odpovědi[6]).

Mnohem později (r. 1522.) vystoupil kolínský dominikán Jakub Hogstraten proti Lutherovi[7]); on a s ním jednostejně smýšlející učinili útok na humanisty, jmenovitě Erasma, a připisovali jim všechnu vinu stávajících zmatků[8]), čímž ovšem proti sobě nové odpůrce vzbudili a dobré věci jenom ublížili. Erasmus bránil se proti Hogstratenovi[9]), jemuž Luther nevědomosť a mstivosť vyčítal[10])."

Papež Lev X. zakročuje proti Lutherovi; lipská disputace; Melanchthon.

V Římě nekladli vystoupení Lutherovo hned od počátku na lehkou váhu, ale pohlíželi k němu s veškerou opravdovostís Poněvadž řád augustiniánů-poustevníků žádného generála neměl, jmenoval papež Lev X. benátského učence Gabriele prozatímním generálem, aby klášterní poslušností Luthera ku pokoji přiměl. Saská kongregace řádu byla exemtní od generála v Římě

---

1) J. E Füeßlin: Andreas Bodenstein's Lebensgeschichte. 1776. — O. F Jäger: Andreas Bodenstein von Carlstadt. Stuttg. 1856.

2) 370 apologeticae conclusiones ap. Löscher II. 66—104.

3) Löscher II. 65.

4) De Wette I. 125.

5) Což Löscher II. 107 sám uznává.

6) Defensio adv. J. Eckii monomachiam.

7) Cum divo Augustino colloquia contra enormes atque perversos Martini Lutheri errores. Colon. 1522.

8) „Erasmus" pravili, „snesl vejce, Luther je vyseděl, veškeré bludařství přichází od řeckých vědařův a neživých krasořečníků".

9) Praví: „Haec studia non obscurant theologicam dignitatem sed. illustrant, non oppugnant, sed famulantur" (ap. v. d. Hardt, hist. lit. reformationis II. 13)

10) Löscher II. 323.

který vzhledem na ni zvláštního papežského plnomocenství potřeboval. Gabriel obrátil se na provinciála Staupitze, který však s Lutherem se srovnával a tak bylo zakročení řádu marným. Mimo to přál kurfirst saský Fridrich, zeměpán Lutherův, tomuto, pro nějž ho získal jeho tajemník a dvorní kaplan Jiří Spalatin, věrný přítel Lutherův. Luther psal 22. května list [1]) svému diecésnímu biskupu Jeronymu Skultetovi a poslal mu své „resoluce" (resolutiones), t. j. odůvodnění svých thesí o odpustcích.

Chtěje se v Římě ospravedlniti, poslal 30. května 1518 papeži list se svými resolucemi, v němž se ohrazuje, jakoby vážnosť a moc klíčů snižovati chtěl, a praví, že hlasatelé odpustkův ho za bludaře vyhlašují, ale sami svým hlásáním pravé pohoršení věřícím dávají a příčinu poskytují, aby církevní moc tupena byla; on prý napomínal některá církevní knížata, z nichž jedni to dobrotivě přijali, ale jiným zdál se býti směšným; pročež chtěje proti kazatelům vystoupiti, učinil jejich náhledy pochybnými, a vyzval je k disputaci; tím vyvolal prý u nich velikou nevoli, ale musí jim ještě horší věci říci, poněvadž sny Aristotelovy do theologie mísí; ony these nejsou prý žádnými články víry, ale větami, o něž lze se hádati, pročež dle obyčeje temnými a záhadnými; ke konci praví: „Svatý Otče, k tvým nohám se vrhaje, obětuji se tobě se vším, co jsem a co mám; obživ mne, zabij mne, volej, zavolej, schval, zavrhni, jak se ti líbí; tvůj hlas uznávám za hlas Kristův, který v tobě řídí a učí; zasloužil-li jsem smrť, nezdráhám se umříti [2])." Tento list zdá se sice býti poníženým, však z resoluc jest patrno, že Luther papežské moci vysoko necenil.

Frivolní řeč Lutherova v resolucích musila v Římě ustrnutí vzbuditi. Byla pro jeho při sestavena komise, kteráž ho ke konci července 1518 vyzvala, aby se v 60 dnech osobně do Říma dostavil. Luther obdržel 7. srpna 1518 obsýlku, umínil si hned, že neposlechne, a druhého dne potom obrátil se na Spalatina, by kurfisrta pohnul, aby půsebením jeho celá věc německým biskupům k vyřízení odevzdána byla.

---

[1]) Ap. Löscher II. 175 a spolu resolutiones disputationum de virtute indulgentiarum.

[2]) Löscher II. 176. — Le Plat: Monumenta ad Conc. Trident. Lovan. 1782. T. II. p. 1—3.

Dne 21. srpna psal opět Spalatinovi, aby kdyby kurfirst na uvedený plán nepřistoupil, mu prostě do Říma cestovati nedovoloval; což prý by bylo nejlepší výmluvou a ospravedlněním, kdyby se do Říma nedostavil; tak prý ho ujišťují přátelé.

Císař Maximilian I. prohlédl dobře vystoupení Lutherovo a psal 5. srpna 1518 list papeži, aby jej k rázným krokům proti Lutherovi pohnul[1]). Papež poslal 23. srpna kardinálu Tomášovi de Vio z Gaëty, jenž obyčejně Kajetan se nazývá a tenkráte v Německu na říšském sněmě augsburském legátem byl, rozkaz, aby Luthera předvolal, jeho se zmocnil a neodvolal-li by, až na další rozkazy ho podržel; kdyby se nedostavil, měl ho prohlásiti za kacíře a proti všem místům a osobám, které by se ho ujímaly, církevními a světskými tresty zakročiti. Listem z téhož dne oznámil papež saskému kurfirstovi rozkazy udělené kardinálovi, a prosil ho, aby Luthera se nezastával[2]). Však kurfirst ujímal se Luthera u papeže, a bezpochyby smluvil s kardinálem-legátem, s nímž na říšském sněmě osobně obcoval, aby Luther do Augsburku před legáta se dostavil a ze svého počínání se zodpovídal.

Kardinál Kajetan byl dominikánem a platil po sv. Tomáši Aquinském za největšího theologa, však s Lutherem nepořídil ničeho. Když byl říšský sněm skončen, a císař i kurfirst město opustili, přišel 7. října 1518 Luther, maje veškeru bezpečnosť zaručenu do Augsburku, a kardinál legát přijal ho přívětivě a milostivě, což Luther ve svých dopisech sám uznává[3]), a disputoval s ním. Konečně vida jalovosť disputac, žádal na něm, aby své bludy o odpustcích a ospravedlnění odvolal a se zavázal, že se všeho zdrží, co by zmatek působilo. Luther zdráhal se tak učiniti, poněvadž prý ničemu neučil, co by Písmu svatému, dekretům papežským nebo zdravému rozumu se protivilo. Konečně před notářem a čtyřmi císařskými radami podrobil se následujícímu odvolání: „Já, Martin Luther, z řádu augustiniánského, dosvědčuji, že ctím a sleduji církev římskou ve všech svých řečech a skutcích, přítomných, budoucích a minulých; pakli jsem něco naproti tomu nebo jinak mluvil, chci, aby to bylo pokládáno tak, jakoby

---

[1]) Raynald. ad ann. 1518. n. 90; Sp. L. ed. Walch. XV. 534.

[2]) Tyto oba listy s akty augsburského vyjednávání jsou ap. Löscher II. 435–492.

[3]) De Wette I. 142—163.

řečeno nebylo[1].“ Ačkoliv Luther těmito slovy mnoho neustoupil, zdálo se mu přece, že mnoho povolil a zhotovil 16. října před notářem a svědky odvolání od papeže špatně zpraveného ku papeži, který bude lépe zpraven (a papa male informato ad melius informandum[2]). Zanechav appellaci ještě s listem ze dne 18. října[3]) ke kardinálovi v Augsburku, uprchl 20. října tajně v noci z města; patrně proto, aby mohli jeho přátelé po Německu roztrušovati, že legát, nemoha ho vyvrátiti, chtěl k násilí sáhnouti, pročež z Augsburku uprchl. Legát byl útěkem Lutherovým překvapen a uražen, a psal 25. října kurfirstu Fridrichovi, aby Luthera do Říma poslal, neb ze svých zemí vypověděl[4]. Fridrich, řídě se radou Staupitzovou a Spalatinovou, poslal list Lutherovi k vyjádření. Za to velebí Luther ve své odpovědi z 19. listopadu kurfirsta, podává mu svou rozmluvu s legátem po svém smyslu podrobně a vyslovuje alespoň na oko ochotu vystěhovati se do ciziny, kdyby z jeho pobytu kurfirstovi nesnáze plynuly[5]. Wittenberská universita přimlouvala se za Luthera u kurfirsta, kterýž 8. prosince legátovi odpověděl, že svou připověď vyplnil, poslav Luthera do Augsburku; doufal prý, že kardinál ho poučí a k odvolání pohne; odstraniti Luthera bylo by zkaziti universitu; ostatně prý od učenců své země a jiných nemohl zvěděti, že by učení Lutherovo bylo bezbožné, nekřesťanské a bludařské, což jenom tvrdí takoví, jimž jeho učenosť pro jejich soukromý zisk a chtivosť peněz se protiví[6]. Tak rozbilo se zakročení legátovo proti Lutherovi o kurfirsta.

Luther chtěje se před Římem krýti, odvolal se 28. listopadu od špatně zpraveného papeže Lva a ustanovených soudců, jejich obsýlek a dalšího jednání na všeobecný církevní sněm, kde by svobodně se pohybovati mohl[7]. Tato appellace byla pouhou fikcí, poněvadž posud žádný výrok proti němu vynešen nebyl. Luther odvolával se vždy dále, nikoli aby

---

[1]) Opp. L. lat. ed. Jen. I. 286. 164.
[2]) Le Plat II. 11—16; Opp. Lutheri lat. I. 193.
[3]) Le Plat. II. 18; Opp. Luth. lat. I. 192.
[4]) Löscher II. 527; Le Plat II. 19—21.
[5]) Le Plat II. 26—36.
[6]) Le Plat II. 42 sq.; Opp. L. lat. I. 202.
[7]) Löscher II. 500; Le Plat II. 37—42.

pravdy hledal, než aby své náhledy za katolické prohlásiti a potvrditi dal.

Křiku Luthera a jeho stoupenců v, jakoby neprávně o bludu se mluvilo, přítrž učinil papež bullou „Cum postquam“ z 9. listopadu 1518, vyloživ tam učení o odpustcích, které jsou živým i mrtvým prospěšny; spolu kladl papež váhu na právo Apoštolské Stolice udíleti odpustky, a nejmenuje Luthera hrozil všem odpůrcům, kteří by jinak učili, nebo věřili, klatbou [1]). Legát dostal bullu v Linci, kde teprve 13. prosince prohlášena byla, a dal ji dle rozkazu německým biskupům, aby si dle ní počínali.

Papež chtěje stávající spor v dobrotě ještě uklíditi, poslal do Němec svého komořího Karla Miltitze, rodem Sasa, jehož otec byl voigtem v Míšni a Pirně, aby kurfirstovi posvěcenou zlatou růži odevzdal, a jej tímto vyznamenáním, po kterém dávno toužil, pro papežské zájmy získal. Miltitz nesl spolu listy k váženým osobám saského dvora. Chybou bylo, že zlaté růže hned nepřinesl, ale teprva za půl léta ji dostal. Jak se zdá, nenalezl Miltitz mnoho slechu u saského dvora. Svůj úkol vykonal více chytře nežli moudře a tudy zdárně. Přisvědčoval k nářkům na počínání římského dvora, obzvláště odpustkových kramářů. V prvních dnech ledna 1519 přišel k němu Luther do Altenburku, kde mezi nimi konference se začaly. Oběma zdálo se býti nejlepším, aby „celou věc do smrti vykrváceti se nechali.“ Usnesli se na dvou článcích, aby oběma stranám bylo uloženo mlčeti a papež ustanovil některého učeného snad ně-

---

[1]) Löscher II. 493; Sp. L. ed. Walch XV. 756; Le Plat II. 21—25. V bulle čte se: „Romanum Pontificem – potestate clavium, quarum est aperire tollendo illius in Christi fidelibus impedimenta, culpam scil. et pœnam pro actualibus peccatis debitam, culpam quidem mediante sacramento pœnitentiæ, pœnam vero temporalem pro actualibus peccatis secundum divinam justitiam debitam mediante ecclesiastica indulgentia, posse pro rationalibus causis concedere eisdem Christi fidelibus, — sive in hac vita sint, sive in purgatorio, indulgentias ex superabundantia meritorum Jesu Christi et Sanctorum, ac tam pro vivis quam pro defunctis — thesaurum meritorum Jesu Christi et Sanctorum dispensare, per modum absolutionis indulgentiam ipsam conferre, vel per modum suffragii illam transferre consuevisse. Ac propterea omnes tam vivos quam defunctos, qui veraciter omnes indulgentias hujusmodi consecuti fuerint, a tanta temporali pœna secundum divinam justitiam pro peccatis suis actualibus debita liberari, quanta concessæ et acquisitæ indulgentiæ æquivalet.“

[2]) List ke kurfirstovi de Wettte I. 207

meckého biskupa, který by Lutherovi bludné články naznačil, jež by potom odvolal. Odvolání rozšířených bludů Miltitz nežádal, a Luther slíbil mu, že papeži pokorný list pošle a lid spiskem o poslušnosti k církvi římské, církevních zákonech, odpustcích a poctě svatých poučí. Oba rozešli se s políbením „Jidášovým scilicet," pravil po několika dnech Luther, „neboť on (Miltitz) plakal, když mne napomínal, já však stavěl jsem se, jakobych těchto krokodilových slzí neviděl [2]."

Do Altenburku byl též obeslán Jan Tetzel. Poněvadž pro churavosť tam dostaviti se nemohl, přišel k němu do Lipska Miltitz, osopil se naň a počínal si proti němu tak příkře, že z lítosti nad tím v červenci nebo srpnu 1519 zemřel. Takového nakládání od papežského posla nezasloužil si muž v boji za církev osvědčený. Sám Luther, hnut jsa svědomím, těšil jej listem na jeho bolestném lůžku.

Dle úmluvy s Miltitzem poslal Luther 3. března list papeži, v němž praví, že mu stanovených thesí odvolati nelze poněvadž by to při velikém rozšíření jeho spisů církvi římské neprospělo, naopak jenom uškodilo a dodává: „Nyní však, Nejsvětější Otče, vyznávám před Bohem a všemi jeho tvory: nikdy jsem nechtěl a ani dnes nechci církvi římské a Tvé Svatosti ublížiti, neb něco tajně proti ní podnikati; vyznávám, že moc této církve nade všecko jest, a ničemu před ní ani na nebi ani na zemi přednosť dáti nelze, vyjmeš-li samého Ježíše Krista, Pána všech. Tvá Svatosť nedávej slechu lstivým slovům těch, kteří něco jiného o Lutherovi mluví. Co v této věci učiniti mohu, přislibuji rád Tvé Svatosti. Zanechám látky o odpustcích a budu mlčeti, (jen když moji protivníci se svým prázdným vysokomyslným mluvením též ustanou) a vydám spis k lidu, z něhož každý nahlédne, že církev římskou jest upřímně ctíti, a na její účet nelze ono zpozdilé chování oněch lidí klásti a pak, že nemá se užívati onoho ostrého spůsobu psaní, kterého jsem užíval, ano velmi užíval, a v čem jsem, píše proti oněm křiklounům, daleko pokročil [3])". Ale tento pokorný list nepocházel z přesvědčení; o 10 dní později dne 13. března psal Luther Spalatinovi: „Starám se o dekrety papežů pro svou disputaci a (do ucha ti

---

[1]) l. c. 209.

[2]) List Lutherův k Sylviu Egranovi ap. de Wette I. 216.

[3]) de Wette I. 233; Löscher III. 92, Le Plat II. 44.

to pravím) nevím, není-li papež samým Antikristem, neb jeho apoštolem: úžasně jest od něho Kristus (jest to pravda) v těchto dekretech týrán a křižován [1]). Slíbený spisek k lidu vydal Luther [2]).

Ačkoliv okolí papežovo a papež sám se vší opravdovostí a přísností na počínání Lutherovo pohlíželi: nebyly časy takové, aby pomocí světského ramene proti němu zakročiti mohli. Císař Maximilian I. zemřel 17. ledna 1519, poznávaje nebezpečnosť zmatků církevních, a správcem říšským pro severní Německo byl kurfirst saský Fridrich, který své moci pro svou zemi a universitu vydatně užil. Pod jeho ochranou rozšiřovalo se, jak praví Luther, daleko, evangelium, poněvadž všeobecně se myslilo, že by takový moudrý kníže bludu nehájil.

§ 415. Lipská disputace [3]).

Této disputace nevyvolal Eck, ale Luther. Již v Augsburku v říjnu 1518 žádal Luther na legátu Kajetanovi veřejné disputace, a když mu jí odepřel, stěžoval si na to kurfirstu Fridrichovi v listu z 19. listopadu 1518, prose opět za ni [4]). V Augsburku sešel se s Eckem, žádal ho, aby s Karlstadtem, který témuž, co on, učí, veřejně disputoval [5]) a slíbil mu, že k tomu Karlstadta pohne. Navrátiv se do Wittenbergu, psal Eckovi, že Karlstadt jest hotov disputovati, přenechává mu volbu místa, buď Lipska neb Erfurtu, jakož i dne, kdy disputaci konati jest [6]). Z toho jest viděti, že Lutherovi disputace na srdci ležela, a že mu na tom záleželo, aby Eck slovu dostál.

Eck dostal zatím do rukou appellaci Lutherovu k budoucímu všeobecnému sněmu, rozhodl se pro Lipsko a prosil 4. prosince 1518 tamnější theologickou fakultu a saského vévodu Jiřího za dovolení k disputaci. Fakulta odmrštila jeho prosbu, k níž však vévoda 31. prosince svolil. Eck neče-

---

[1]) de Wette I. 239.

[2]) Spisy L. ed. Erlangen. XXIV. 3 sqq.; Rohrbacher-Schulte 24, 52 sqq.

[3]) Její akta ap. Löscher III. 203—558; Spisy L. ed. Walch XV. 992 sqq., Seidemann: die Leipziger Disputation. Dresden. 1843.

[4]) De Wette I. 185.

[5]) l. c. I. 216.

[6]) l. c. I. 171.

kaje, až jeho žádosť vyřízena bude, dal 29. prosince 12 thesí o odpustcích a papežské moci vytisknouti, a zaslal je Lutherovi. Poněvadž these na Lutherovy náhledy útok činily, rozhorlil se tento velice, a poslal v lednu 1519 (ne v březnu neb dubnu, jak myslí de Wette [1]) Karlstadtovi list též pro veřejnosť určený, v němž si surově na Ecka vyjížděje oznamuje, že s ním spolu veřejně proti Eckovi vystoupí. Dne 22. února měl Luther pobuřující řeč k lidu o papežské moci [2]). Lipská universita nechtěla Luthera k disputaci připustiti. Luther vydav napřed své these proti Eckovi, prosil pokorným listem vojvodu Jiřího, aby ho k disputaci připustil.

Disputace konala se proti vůli Lutherova diecésního biskupa Jeronyma Skulteta a meziborského biskupa Adolfa knížete z Anhaltu, k jehož diecési Lipsko náleželo, a jehož zákaz nadarmo na radnici lipskou přibit byl. Lipskou theologickou fakultu přinutil vojvoda Jiří, že svého odporu zanechala [3]).

Lipská disputace konala se na hradě Pleissenburku u přítomnosti vojvody Jiřího a četných učenců, kteří tam spěchali, jakoby osud církve bylo rozhodovati, a trvala od 27. června až do 15. července 1519. Dne 27. června měly obě strany společné služby Boží a prohlásily, že nic proti učení církevnímu tvrditi nechtějí. Nejprve disputoval Karlstadt s Eckem od 27. června do 4. července o svobodné vůli a jejím účastenství v dobrých skutcích,[4]), a byl přinucen připustiti, že svobodná vůle k milosti Boží přisvědčuje, což docela soustavě jeho i Lutherově odporovalo.

Po této porážce svého přítele disputoval Luther s Eckem 4. července o primátu papežově, zdali na právě božském nebo

---

[1]) l. c. I. 249.

[2]) Srv. list právníka wittenberského Oty Beckmanna z 24. února 1519 ap Löscher III. 90.

[3]) Srv. Janssen II. 81 n. 5–12.

[4]) Věta Eckova před disputací uveřejněná (ap. Löscher II. 210) zněla: „Errat, qui liberum arbitrium hominis negat dominum actuum hominis ex eo, quia ipsum habeat se active ad malum, ad bonum vero tantum passive." Proti tomu tvrdil Karlstadt: „Liberum arbitrium ante gratiam per spiritum S. infusam nihil valet nisi ad peccandum; hoc autem terreuum non credit impostor meus, quomodo crederet, si dicerem cœlestia? a: Dr. Joannes non videns, quomodo bonum opus sit totum a Deo, et Dei opus, adhuc scripturam per velamen Moysi legit et accepit."

lidském založen jest; toto tvrdil Luther, ono Eck [1]. Eck dokázal Lutherovi z pramenů historických, že již před 400 sty lety, které Luther připouštěl, byl papežův primát uznáván, a že církev tvrzení, jakoby římský primát byl lidským vynálezem, již dávno svým neomylným úřadem učitelským za bludařské prohlásila a odsoudila. Jmenovitě ukazoval Eck na stoupence Husovy a Wiklefovy, kteří článek víry o primátu papežově popírali. Luther bránil se vší mocí proti společenství s Husity, ale jsa Eckem do úzkých vehnán musil učiniti výrok, že Kostnický sněm některé Husovy věty, které prý jsou křesťanské a evangelické, zavrhl. Eck odvětil, že sněm všechny věty odsoudil, pročež žádná z nich nemůže býti křesťanskou, leč by se připustilo, že sněm mýliti se může; což však jest nemožné, poněvadž všeobecný sněm jest neomylný. Luther musil se buď poddati, neb tvrditi, že všeobecný sněm se mýliti může. Toto učinil, tázaje se, čím prý se dokáže, že sněm mýliti se nemůže. Na to odpověděl mu Eck: „Ctihodný otče, když myslíte, že řádně shromážděný sněm blouditi může, jste mně jako pohan a publikán.“ Tím skončila se disputace; Eck zvítězil, přinutiv protivníka vyznati, že na půdě katolické více nestojí.

S bedlivou pozorností sledovav průběh hádky vojvoda Jiří, zvolal kývaje hlavou, pln rozhořčenosti: „das wallt die Sucht.“

Dalšími předměty disputace byly otázky: 1. zdali duše v očistci jistotu své budoucí blaženosti mají, a něco zasloužiti a samy za sebe dosti učiniti mohou; 2. zdali odpustky jsou užitečny; 3. zdali lítosť z lásky k Bohu neb z bázně začíti má; a 4. zdali pouhý kněz jenom od hříchu, nebo též od trestu rozřešiti může. Dne 14. července pokračoval Karlstadt v hádání o svobodné vůli a 15. července hájil větu, že každý člověk ve všech svých dobrých skutcích spolu hřeší. Ostatně Luther nečekal na konec této 17denní disputace, jsa nespokojen

---

[1] Eckova these zněla (Löscher III. 211): „Romanam ecclesiam non fuisse superiorem aliis ecclesiis ante tempora Sylvestri negamus. Sed eum, qui sedem beatissimi Petri habuit et fidem, successorem Petri et vicarium Christi generalem semper agnovimus.“ Protivěta Lutherova (l. c. 214): „Romanam ecclesiam esse omnibus aliis superiorem probatur ex frigidissimis Romanorum Pontificum decretis infra quadringentos annos natis; contra quae sunt historiæ approbatæ mille et centum annorum, textus scripturæ divinæ et decretum Nicæni concilii omnium sacratissimi.“

s jejím posavadním průběhem jakož i se svým špatným přijetím se strany měšťanů lipských [1]), kteří za to Ecka poctami zasypávali. Rozhodčími byly ustanoveny university erfurtská a pařížská, jimž akta disputace se zaslala, která před jejich výrokem dle obapolné úmluvy veřejnosti podána býti neměla. Lipská disputace neminula se na dobro s účelem, neboť veřejné mínění až dosud stálo skoro celé po straně Lutherově [2]). Však touto disputací začalo se tvořiti pevné jádro opposice, která rozšíření protestantství po celém Německu zamezila.

Následkem lipské disputace přivinul se k Lutherovi Filip Melanchthon (vlastně Schwarzerd zvaný). Narodil se 17. února 1497 v Brettenu, falckém městečku († 19. dubna 1560), byl synem zámožného zbrojíře a synovcem učeného Reuchlina, studoval latinské školy ve Pforzheimě a byl potom 13. října 1509 na universitě heidelberské zapsán. Roku 1513. vydal řeckou mluvnici, a jsa od roku 1514. mistrem, dobyl si znamenitého jména mezi humanisty, jmenovitě svými přednáškami o Aristotelovi a jiných klassicích. Odporučením Erasmovým byl za professora řecké literatury na universitu wittenberskou r. 1518. povolán, jímž byl až do roku 1524; potom stal se professorem theologie, ačkoliv od 26. listopadu 1520 byl ženat. Byl klidnějším a prozřetelnějším Luthera, který pro vyjádření svých myšlének vhodnějšího péra nalézti nemohl [3]).

Melanchthon složil proti učiněné úmluvě krátkou stranni-

---

[1]) Luther píše Spalatinovi (Löscher III. 233): „Interim tamen ille placet, triumphat et regnat: sed donec ediderimus nos nostra. Nam quia male disputatum est, edam resolutiones denuo. Lipsienses sane nos neque salutarunt neque visitarunt ac veluti hostes invisissimos habuerunt, illum comitabantur, adhærebant, convivabantur, invitabant, denique tunica donaverunt et schamlotum addiderunt, cum ipso spaciatum equitaverunt, breviter, quidquid potuerunt, in nostram injuriam tentaverunt.“

[2]) Srv, Löscher III. 964. II. 567.

[3]) Ph. Melanchthon. opp. Bas. 1541 sq. 5 T. f.; rec. Peucer Vit. 1562 sq. 4 T f.; a v Corpus Reformator. ed. Bretschneider. T. I—X., Melanchthon. opp. Hal. 1834—42. 4. - Camerarius: de Ph. Mel. ortu, totius vitæ curric. et morte narratio. Lps 1566. ed. Augusti. Vrat. 1817. Camerarius porušil patrně listy Melanchthonovy, kteréž beze vší opravy přešly do Corp. Reform. od Bretschneidera. — Matthes: Phil. Melanchthon, sein Leben und Wirken. Altenb. 1841. — Galle: Charakteristik Melanchtheon's als Theologen und Entwicklung seines Lehrbegriffes. Hal. 1840. — Heppe: Mel. II. A. Marburg 1860. — Maurer: Mel. Leipzig 1860. — Pressel. Mel. Stuttg. 1859. — Plack: Mel. præceptor Germaniæ. Nördl. 1860. — C. Schmidt: Mel. Leben u. ausgew. Schriften. Elberfeld 1861.

ckou zprávu o lipské disputaci ve formě otevřeného listu ku svému příteli Oecolampadiovi. Eck opravil některé nesprávnosti v této zprávě [1]), a tak vznikla nová literární půtka s četnými spisy, jimiž Wittenberští veřejné mínění opět Lutherovi nakloniti se snažili.

Mezi touto půtkou obrátil se Eck ke kurfirstu Fridrichovi a ukázal mu dvěma listy [2]), že Luther cestou všech bludařů kráčí, a ještě v jiných článcích mimo odpustky bloudí. Kurfirst začal se kolísati, a Luther chtěl se z jeho země dobrovolně vystěhovati, což jenom nejapný Miltitz zamezil, aby prý na jiném místě nemohl svobodněji a jistěji si počínati, neboje se víc kurfirsta a university. Ale brzo naklonil se opět kurfirst Lutherovi, jmenovitě po vřelém, přímluvném listě Erasma Rotterdamského [3]). Proti Miltitzovi choval se kurfirst až nezdvořile, dovolil mu ještě jednu schůzi s Lutherem v Liebenwerdě, kteráž ovšem žádného výsledku neměla, a odepřel potom jemu veškeré spolupůsobení [4]).

Kolínská universita zavrhla v srpna 1519. celou řadu bludařských vět ze spisů Lutherových a k jejímu výroku přistoupila 7. listopadu 1519 též universita lovanská [5]. Brzy potom zakázal míšenský biskup rozšiřovati Lutherovo kázaní o Svátosti Oltářní [6]) a saský vojvoda Jiří učinil svého příbuzného kurfirsta Fridricha na tento spisek pozorným, že „jest skoro pražský a mnoho kacířství a pohoršení v sobě obsahuje“ [7]); ale kurfirst přece bral Luthera pod svou ochranu a nevěřil, že by něčemu bludnému učil [8]), ano snažil se své chování a chování Lutherovo v Římě ospravedlniti a jeho odsouzení zameziti [9]).

Luther chtěje německé biskupy, kteří dávno se vší rázností a přísností zakročiti měli, v posavadní nečinnosti udržeti, obrátil se obrannými listy k arcibiskupu mohučskému Albrech-

---

[1]) Löscher III. 591.; sp. L. ed. Walch XV. 1495.
[2]) Löscher III. 604 a 626.
[3]) Výtah z něho ap. Seckendorf: Historia Reform. II. 111.; srv. Löscher III. 114.
[4]) Löscher III. 820—847; sp. L. ed. Walch XV. 896 sqq.
[5]) Du Plessis d' Arg I., II. p. 358—361; Le Plat II. p. 45—50.
[6]) Löscher III. 900; sp. L. ed. Altenb, I. 331.
[7]) Löscher III. 920.
[8]) l. c. 922.
[9]) Srv. list. kurfirstův k Valentinu Deitlebenu z 1. dubna 1520. spisy L. ed Altenb. I. 352; ed. Walch XV. 1665.

tovi a meziborskému biskupu Adolfovi stavě se, jakoby nevinně pro pravdu, kterou hlásal, byl pronásledován [1]). Odpověď, kterou mu 25. února 1520 poslal kardinál a arcibiskup Albrecht, jest prabídná a vrhá ošklivé světlo na tohoto prvního hodnostáře v Německu; píše: že „posud neměl času, aby spisy Lutherovy četl, neb jenom povrchně na ně pohlédl, posouditi jejich obsah přenechává těm, kteří jsou vyššího stavu a důstojenství, nežli on jest; jenom slyšel prý k svému velikému zármutku, že znamenití učitelé o ničemných náhledech a otázkách, jako o moci papežově, zdali dle slova Božího neb řádu lidského hlavou křesťanské církve jest, dále o svobodné vůli a podobných věcech, o které pravý křesťan se nestará, mezi sebou ostře se hádají“ [2]). Za to důstojně odpověděl Lutherovi biskup meziborský, vytýkaje mu pohoršení, které svým učením dal, jedovatou řeč, které ve svých spisech užívá, a nerozumný chvat, kterým spisy své vydává, a napomínal ho, aby od posavadního hanobení ustál a svých schopností k všeobecnému dobru užíval [3]).

Zákaz biskupa míšenského pohněval velice Luthera, který nechtěje biskupa přímo tupiti, zasypal hanami jeho officiála, pod jehož pečetí zákaz vyšel [4]). Podobně sprostě vyjel si na university kolínskou a lovanskou [5]) a totéž učinil františkánům, kteří z jara 1519 na kapitole v Jüterborku 14 bludů z jeho spisů vyňali a biskupu braniborskému odevzdali. Když Eck tyto bludy se svou předmluvou vytisknouti dal, sápal se na něj a na františkány zle Luther [6]).

Ačkoli Luther v lipské disputaci český rozkol a všechno spojenectví s Husity zamítal, změnil brzo své smýšlení; dostalť psaní z Prahy od Martina Podušky, utrakvistického faráře při chrámě P. Marie, a Václava Rožďalovického, člena konsistoře pod obojí, kteří ho ku postupu na počaté dráze vybízeli [7]). Od té doby počal Luther dopisovati českým utrakvistům. Jeroným Emser, licenciát církevního práva v Lipsku a tajemník vojvody saského, muž to velice učený, který lipské disputaci přítomen byl, zvěděl obsah obou uvedených listů z Čech, psal

---

[1]) Sp. L. ed. Altenb. I. 345. a 350; ed. Walch XV. 1640 sq.
[2]) l. c. ed. Altenb. I. 349; ed. Walch. XV. 1644.
[3]) l. c. Altenb. I. 351; Walch XV. 1651.
[4]) Sp. L. ed. Altenb. I. 347.
[5]) Sp. L. ed. Walch XV. 1598.
[6]) Löscher III. 114 sq. 856; sp. L. ed. Walch XVIII. 1679 sq.
[7]) Sp. L. ed. Walch. XV. 1627 sqq. Löscher III. 649.

do Prahy svému známému, Janu Žákovi, administrátoru pražského arcibiskupství, beze všeho nepřátelství k Lutherovi, oznámil mu Lutherovými slovy, kterak o českém rozkolu v lipské disputaci smýšlel, a hájil spolu primát papežův. List Emserův rozšiřoval se po Čechách a Luther obořil se na původce sprostě, nazývaje jej vzhledem na jeho znak „kozlem", a mezi oběma vznikla trpká písemní půtka [1]).

Luther poznal, že již Jan Hus čisté evangelium kázal, a on sám husitou jest, píše v únoru 1520 Spalatinovi: „Já zpozdilec ani to nevěda, učil jsem všemu učení mistra Jana Husi; my jsme všichni husité, aniž bychom to byli věděli, ano Pavel a Augustin jsou husité" [2]). Luther poznav, že jest husitou, neděsil se více násilných prostředků pro rozšíření svého učení, a praví přímo Spalatinovi v únoru 1520, že „evangelium bez bouře, pohoršení a vzpoury provésti nelze" [3]). Za tou příčinou spojil se s převratnými živly v říši.

§ 416. Lutherův spolek s pohanstvím humanistů a s převratným říšským rytířstvem [4]).

Samostatně vedle Luthera vznikla válka proti církvi se strany pohanstva humanistů, kterou vedl Oldřich Hutten. Narodil se v Steckelbergu nad Mohanem 20. nebo 21. dubna 1488 ze staré francké rodiny rytířské a byl odevzdán od rodičů do klášterní školy ve Fuldě, aby byl pro stav duchovní vychován. Ale věnoval se klassickému studiu, ponořil se v pohanského ducha tak, že veškerou víru ztratil, stal se rozhodným nepří-

---

[1]) Emser: De disputatione Lipsiensi, quantum ad Boemos obiter deflexa est. Odpověď Lutherova: Ad ægocerotem (kozel) Emseranum M. Lutheri additio (Löscher III. 668; sp. L. ed. Walch. XVIII. 1489). Na to Emser: A venatione lutheriana Aegocerotis assertio (v listopadu 1519; Löscher III. 694; sq. L. ed. Walch XVIII. 1534.); jiné spisy jeho jsou: Aus was Grund u. Ursache Luther Dolmetsch. dem gemeinen Mann billig verboten worden (pro 1400 bludův a lži) Lpz. 1523; deutsche Uebersetz. des N. T. Dresden. 1527; assertio missæ; de canone missæ; de vita et miraculis s. Bennonis.

[2]) De Wette I. 425.

[3]) l. c. I. 417.

[4]) Janssen II. 86 sqq.; Luther's Verbindung mit der Reichsritterschaft und Vorbereitungen zu Sicking. Kriege. (Histor. polit. Blätter. 1839 sv. IV. 466, 577, 669, 725.)

telem křesťanství a utekl klášteru i svému budoucímu povolání. Několik let brodil se v kalu mravní zpustlosti, opěvoval ji v klasické latině a potuloval se jako básník mnohá léta, opěvuje své mecenáše neb stíhaje své protivníky paskvily; ano i vlastní rodina zřekla se ho zprvu a teprve později přijal jej otec opět na milosť.

Hutten účastnil se učeného boje mezi Janem Reuchlinem a kolínskými theology o škodlivosť neb neškodlivosť jistých židovských knih, který v obecnou válku ctitelů klasického starého věku s přísnými stoupenci scholastické theologie se proměnil. Hutten pozdvihl korouhev vzpoury proti církevní auktoritě a hleděl dáti celé literární půtce směr duchovenstvo zničující. Ve své předmluvě a domluvě ku básni Reuchlina velebící: „Triumphus Capnionis", metá největší hany na řády a praví v předmluvě docela přímo, že s více nežli 20 jinými ke zkáze mnichů se spikl. S raffinovanou ukrutností opěvuje smrť, která by na pokřtěném židu Pfefferkornovi vykonána býti měla, poněvadž na nebezpečnosť jistých židovských knih pozornosť obrátil.

Onino spiklenci, jejichž duší byl Hutten, podkopávali od roku 1515. dle dobře promyšlené taktiky vážnosť duchovenstva, a naplňovali všechna knihkupectví hanopisy na papeže, kardinály, biskupy, křesťanské učence methody školní se přidržující a mnichy. V tomto směru vynikaly obzvláště „Listy mužů temných" (Epistolae obscurorum virorum), nejjedovatější to hanopis, který kdy německou literaturu pokálel. Takové hanopisy spolu s nestoudnými obrazy, jmenovitě od Lukáše Kranacha, byly vedle modliteb a poučných knížek u dveří chrámových prodávány [1]). Byl to boj, který křesťanství samo vykořeniti chtěl.

Hutten, který vstoupil do služby mohučského arcibiskupa Albrechta, uvítal vystoupení Lutherovo s radostí, doufaje, že oba mnichové (Luther a Tetzel) se zničí. Ale později poznav, kterak vhodné jest učení Lutherovo k zničení církve a ke způsobení politických převratů, uchopil se ho jakožto prostředku

---

[1]) Satiren u. Pasquille aus der. Reformationszeit. Herausgegeben von Oskar Schade. Hannov. 1856—58. 3 Bde. — Nemilým jest protestantům spis: Dr. Thom. Murners (františkána strassburského) Gedicht vom grossen luther. Narren. Herausg. von Dr. Heinrich Kurz. Zür. 1848, o němž praví Vilmar ve svých dějinách německé literatury, že „jest nejznamenitějším satirickým spisem na reformací, který vyšel."

pro svůj účel; blud a pohanství sešly se ve spolku ryze politicko-revoluční strany, kterou představoval rytíř František ze Sickingů.

Nižší šlechta, t. j. říšské rytířstvo, bylo v kritickém postavení. Moc říšských knížat upevnila se zavedením nedělitelnosti země a postoupností prvorozených na stolec, stala se nebezpečnou na jedné straně císaři, ohrožovala na druhé říšské rytířstvo a strojila mu nutně pohromu. Říšský věčný mír tížil rytířstvo, proti němuž říšskou klatbu knížata rádi prováděli. Rytíři nesměli více olupovati stav obchodní, a musili své právo před učenými soudci hledati, pročež hořeli nenávistí ke knížatům a právníkům, které za kořen všeho stávajícího zlého pokládali, a pak k městům a duchovenstvu, poněvadž svými stesky byli příčinou říšských klateb na ně, a poněvadž jejich bohatství při možných převratech bylo tučnou jejich kořistí.

Zástupcem tohoto druhu rytířstva byl František ze Sickingů. Narodil se 1. března 1481 na Ebernburgu blíže Kreuznachu a jest zrcadlem rytířstva onoho času v jeho dobré i zlé stránce; nedbal věčného míru, měl potýčky a vycházel na lup, což císařská moc pro svou slabosť zameziti nemohla; brzo byl říšskou klatbou stíženým rušitelem míru, brzo u veliké vážnosti stojícím císařským hejtmanem. Rázem jeho jest směsice statného rytíře staré doby, smělého náčelníka loupežníků, italského condottiera a moderního revolucionářského demagoga. Pomýšlel se svými druhy učiniti v říši převrat a ztroskotati říšskou ústavu. Na církevní revoluci Lutherově, jakožto církevní, neměl žádného zájmu, jsa věren katolické církvi, ale použil jí za páku ku politickým účelům.

Oldřich Hutten a František Sickingen poznali se na začátku roku 1519. při příležitosti výpravy, kterou švábský spolek proti Oldřichu Virtemberskému podnikl. Hutten poznal ve Františkovi statné rámě proti církvi, a František Sickingen chtěl církevních zmatků pro svůj prospěch a prospěch rytířstva použíti. Hutten chtěl náboženskou válku podnítiti a činil k tomu přípravy; své jmění odstoupil rodině a radil jí, aby v jeho podnicích se neúčastnila. Pokračoval ve skládání hanopisů na Apoštolskou Stolici, rozšiřoval je a činil to, jsa v službách mohučského arcibiskupa Albrechta. Teprve když papež Lev X. v červenci 1520 na arcibiskupovi žádal, aby hanebnému počínání Huttenovu přítrž učinil, propustil jej arcibiskup ze služby.

Mezi tím vstoupil Hutten v tajné spojení s Lutherem, psal v lednu a únoru 1520 Melanchthonovi, aby svému příteli Lutherovi oznámil, že v čas hrozícího nebezpečenství k Františku Sickingovi odebrati se může, u něhož před všemi svými nepřátely jist bude [1]). Dne 4. června 1520 psal Hutten přímo Lutherovi, ujišťuje ho pomocí říšského rytířstva, a Sylvestr rytíř ze Schaumburgu oznamoval 11. června Lutherovi, že jest ještě se 100 rytíři hotov proti každému jej hájiti, pročež ať k cizím národům neodchází. Nad touto ochranou říšského rytířstva jásal Luther a oznamoval pln radosti svým přátelům, jaká spása ho potkala [2]). Od tohoto času rostla smělosť Lutherova a on vyvíjel roku 1520. a 1521. činnosť spisovatelskou bezohledného světoborce. Kdokoli mu odporoval, okusil veškeré surovosti. Ve svých nejvíce pobuřujících spisech: „ke křesťanské šlechtě německého národa, o nápravě křesťanského stavu“ (an den christlichen Adel deutscher Nation, von der christlichen Standes-Verbesserung); „o zajetí babylonském“ (de captivitate babylonica); „o svobodě křesťana-člověka“ (von der Freiheit eines Christen-Menschen), a „o zlořádu mší“ (vom Missbrauch der Messe) klade váhu veškerou na to, že všichni lidé jsou kněžími a vyzývá císaře, aby papeže svrhl a církevní majetek zabavil, všecky dávky do Říma zakázal, a papežské tresty, bezženství duchovenstva, postní předpisy, zádušní mše a svátky zrušil.

Od té doby, co Hutten a Sickingen v Lutherovi vhodný nástroj pro své účely poznávali, dozrával jejich záměr, roznítiti občanskou válku, zničiti v ní duchovenstvo a dáti říši novou ústavu. Luther o těchto tajných záměrech věděl a svými spisy je podporoval. Lutherův pobuřující spis „ke křesťanské šlechtě, o nápravě křesťanského stavu“, jest dle formy napodobení listu Huttenova k císaři a německým knížatům a dle obsahu výtah z Huttenova spisu „Trias“ a listu ke kurfirstu saskému Fridrichovi, kde vybízí k válce náboženské a saekularisaci církevních statků, což při tehdejší ústavě německé, kdy skoro polovice země byla majetkem duchovenstva, bylo revolucí.

---

[1]) Janssen II. 94.
[2]) De Wette I. 466, 469, 375.

§ 417. Odsouzení Lutherovo.

Po lipské disputaci odebral se Eck do Říma, aby papeže k rychlejšímu postupu proti Lutherovi pohnul. Po dlouhých poradách, důkazu to, kterak vážně papež na celý spor pohlížel, vydal 15. června 1520 bullu „Exurge Domine", kterou 41 článků vyňatých ze spisů Lutherových za „bludařské, pohoršlivé, zbožné uši urážející a křesťanskému životu záhubné" prohlásil, jeho spisy spáliti kázal a na něj klatbu vynášel, jestliže v 60 dnech neodvolá [1]). Spolu napomínal papež otcovsky Luthera i jeho stoupence a zaklínal skrze krev Páně, kterou člověčenstvo jest vykoupeno a církev založena, aby míru a jednoty církve nerušil. Po vypršení dané lhůty měla každá vrchnosť ho jíti a do Říma poslati.

Papežem zavržené bludy Lutherovy nebyly ještě všechny, než toliko značná část jich. Jeho učení bylo toto: Všechno, co se děje, dobré i zlé, děje se nutně, a má svůj původ v Bohu; blažený stav prvního člověka v ráji byl přirozený; svým pádem stal se člověk zlým a svými silami může jenom hřešiti, všechny hříchy jsou úkazy a ovoce hříchu dědičného a všechny skutky pohanů jsou hříchy; člověk jest nesvobodný, co činí, dobré nebo zlé, jest dílo Boží, hříšník slyše hlásati zákon, jejž plniti nemůže, bývá hrůzou zachvácen, ale zvěsť, že Kristus za hříchy umřel, vlévá útěchu do srdce jeho, a on věří, že Bůh pro zásluhy Ježíše Krista za spravedlivého jej prohlašuje, aniž spravedlivým jest. Celé ospravedlnění jest dílem Božím, při čemž člověk jest úplně trpný, ale jistý svým spasením. Když víra sama ospravedlňuje [2]), pak jsou svátosti zbytečnými;

---

[1]) Raynald. adann. 1520. n. 51 sqq., Hard. IX. 1895; Le Plat. II. 60—72: Denzinger: Enchir. p. 220.

[2]) Když Lutherovi vyčítali, že do verše (Řím. 3, 28.) slovíčko „sola" (jenom víra) podloudnicky vpravil, odpověděl na to Luther surově: „Wenn euer Papst sich viel unnütz machen will mit dem Worte sola, so sagt ihm flugs also: Dr. Martinus Luther wills so haben u. spricht: ‚Papst und Esel siud ein Ding.' Denn wir wollen nicht der Papisten Schüler und Jünger, sondern ihre Meister sein" (ed. Alteu T. V. 2690). „Wer an Christum glaubt, den mögen keine Werk beschuldigen und verdammen, wie viel und bös ihr auch immer sind." — „Keine Sünden ist mehr in der Welt, denn der Unglaube; andere Sünden in der Welt sind Herrn Simon's Sünden, und bedeuten so wiel als wenn mein Hänschen oder Lenchen in den Winkel hofirt; man lacht darüber und sagt, es sei wohlgethan." — „Also machet auch der Glaube, dass unser Dreck nicht stinkt." — „Wenn es möglich wäre im Glauben einen Ehebruch zu begehen — so wäre er keine Sünde. — Wenn du (aber) Gott den Herrn im Umglauben verehrest„ begehest du eine wirkliche Abgötterei."

což zprvu Luther též učil[1]), ale později proti důslednostem Karlstadtovým odvolal; ze sedmi svátostí ponechal dvě: křest a Večeři Páně; svátosti dle rozumu jeho nepůsobí milosť, než jsou pouhými znameními víry v zaslíbení, že Bůh pro zásluhy svého Syna nám hříchy odpouští a nás za své dítky přijímá, a jejich působnosť závisí na víře přijímajícího. O Večeři Páně měl Luther za rozličných časů rozličné náhledy a ponechal konečně Tělo a Krev Páně s chlebem a vínem (vchlebení Těla a Krve Páně; impanatio). Pokání, které též Luther někdy jmenuje svátostí, skládá se ze dvou částí: hrůzy svědomí a víry, při čemž rozřešení jest jenom oznámení, že hříchové člověku jsou odpuštěni, což každý křesťan předsevzíti může. Když víra sama neviditelně ospravedlňuje, není potřebí oběti, kněží a viditelné církve; proto zavrhl Luther oběť mše sv., a kladl veškerou váhu na všeobecné kněžství, dle něhož jest každý křesťan knězem, a na církev neviditelnou[2]). Veškerá hierarchie a veškerá vnější bohoslužba se svými obřady odpadaly samy sebou. Papežství bylo v očích jeho ohavností; církevní sněmy nemají žádné pravomocnosti a odsouzení Husovo v Kostnici bylo nespravedlivé. Všechny posavadní skutky křesťanské kajicnosti a lásky, sliby a odpustky ztratily svůj význam a svou cenu, ano spůsobovaly ještě hřích a zavržení. Luther zavrhl očistec, poněvadž prý nelze jej z kanonických knih Písma sv. dokázati, a poněvadž zásluhám Kristovým ubližuje. Svatí ctí se následováním, ale nikdo jich nemá vzývati, poněvadž Kristus jest jediným naším prostředníkem. Jediným pramenem víry jest Písmo sv., jež vykládati má právo každý.

Luther předvídaje své zavržení Římem, chtěl pro sebe získati veřejné mínění, a vydal za tím účelem svůj pobuřující uvedený spis: „k šlechtě národa německého o nápravě křesťan-

[1]) „Es sollen alle Sacramente frei sein Jedermann; wer nicht getauft sein will, der lass anstehn; wer nicht will das Sacrament empfahn, hat sein Vollmacht; also wer nicht beichten will, hat sein Macht für Gott." (Von der Beicht ed. Alten. I. 792.)

[2]) Das geistliche Priesterthum und wahrhafte Predigtamt ist allen Christen gemein; wir alle sind Christi Priester. Darum ist ein jeglicher Christ ein Beichtvater der himmlischen Beicht, welche zu sich gerissen hat der Papst, wie er auch die Schlüssel, Bisthum und alles andere an sich gerissen hat, der Räuber! — Ja, ich sage weiter u. warne, dass Niemand einem Priester als Priester heimlich beichte, sondern als einem gemeinen Bruder und Christen (an den Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung).

ského stavu". V 14 dnech rozebralo se 4000 výtisků tohoto revolučního spisu [1]).

Úkol, bullu v Německu provésti, svěřil papež mimo své legáty, protonotáře Marina Caracciolia a bibliothekáře vatikánské knihovny Jeronýma Aleandra, Eckovi, a pominul německé biskupy, jaksi za trest za jejich nečinnost a bezstarostnost, kteří však tím poněkud podrážděni a uraženi byli. Chybou nelze to nazvati, poněvadž žádný jiný jiných výsledků za stávajících poměrů nežli Eck nebyl by se též dopracoval. Dle daného plnomocenství [2]) rozšířil Eck trestní výrok bully ještě na wittenberské professory Karlstadta a Dolscia, oba norimberské radní Vilibalda Pirkheimra a Lazara Spenglera a na augsburského kanovníka Adelmannsfelda.

Luther stavěl se, jakoby papežova bulla byla padělkem Eckovým a vystoupil proti ní pamfletem: „o nových Eckových bullách a lžích" [3]) (von den neuen Eckischen Bullen und Lügen). Bulla byla prohlášena a spisy Lutherovy spáleny v Nizozemsku, Burgundsku, Kolíně, Mohuči, Halberstadtu, Frisinkách, Eichstadtu, Meziboru, Míšni a Braniboru. Za to byl Eck v Lipsku za vůdcovství wittenberských studentů potupen a k útěku přinucen, a bulla pohaněna. Podobně dělo se v Torgavě, Döbelu a Erfurtě, a úřady, místo aby zakročily, mlčely [4]) k tomu. V kurfirství saském nebyla bulla prohlášena, poněvadž to kurfirst nedovolil, a následník princ Jan Fridrich Lutherovi přál.

Další jednání Miltitzovo s Lutherem bylo marné a mělo pouze výsledek, že Luther doručil mu hrubý urážlivý list ku papeži [5]), připojiv k němu rozbor: „o svobodě člověka-křesťana".

---

[1]) Frobenius, knihtiskař v Basileji, praví, že knihy Lutherovy rozprodávaly se u velikém množství až do Italie, Španělska a Anglie, kdežto spisy jeho protivníků sotva v Německu se čtly.

[2]) List Eckův k rektoru university wittenberské z 3. října 1520. ap. Le Plat. II. 74. —

[3]) Ed. Altenb. I. 526; ed. Walch XV. 1674.

[4]) Dissimulante consulatu haec omnia, praví sám Luther ap. De Wette I. 519.

[5]) List jest z 11. října 1520, ale Luther datoval jej ze 6. dubna 1520 před prohlášením bully; de Wette I. 497; Le Platt II. 53; ed. Walch. XV. 934; nazývá tam „římský stolec horším Sodomy a Gomorry a Babylona, pelešÍ lotrovskou nade všechny peleše lotrovské, říší a hlavou všech hříchů, rozevřeným chřtánem pekla; na něm sedí Lev jako ovce mezi vlky, jehož není hoden římský stolec; jenom zlý duch má býti papežem; jenom Jidáš Iškariotský budiž účasten důstojenství papežského."

Luther zanechal brzo přetvářky, jakoby bojoval proti padělku Eckově, a obrátil se nejostřejšími výrazy proti papeži samému svýma oběma spisy „proti bulle Antikristově“ (Wider die Bulle des Endchrists) [1]) a „základ a příčina všech článků, které římskou bullou nepråvě odsouzeny byly“ (Grund und Ursache aller Artikel, so durch die römische Bulle unrechtlich verdammt wurden) [2]), odvolal se 17. listopadu 1520 od papeže Lva, „jakožto nespravedlivého soudce, zatvrzelého, bloudícího, ve všech Písmech zavrženého kacíře a odpadlíka“, k všeobecnému křesťanskému sněmu, a vyzýval císaře a všechna knížata aby „nekřesťanskému počínání a násilnému zločinu papežovu“ statně na odpor se postavili [3]).

S potupným posměchem učinil útok na papežskou bullu Hutten, kterýž ji vytisknouti dal, a k ní proslov a doslov a glossy dílem do textu, že jej přerušovaly, dílem na okraj připojil. Jsou to vesměs duchaprázdné fráse, které by za našeho času sotva čtenáře našly, ale tenkráte se líbily, poněvadž Řím tupily. Jinými spisy vybízel Hutten německý národ k odpadu od Říma.

Ve Wittenbergu zdráhali se rektor a senát university, byvše Eckem vyzváni, papežskou bullu prohlásiti. Když do Wittenbergu zprávy, že na mnohých místech spisy Lutherovy se spálily, docházely, rozčiloval se Luther a psal 4. listopadu Spalatinovi [4]), že „jest nemožné, aby spaseni byli, kdo této bulle přejí a jí neodporují“. Dne 10. prosince oznámil Luther na černém prkně, že téhož dne o 9. hodině dopoledne nekřesťanské dekretaly a bully spálí. Učitelé a študenti spěchali ve velikém množství k určenému místu. Před branou města vystavěl jeden „vážený“ mistr, jak praví zpráva, vlastníma rukama hranici z dříví, dekretu Gratianova, dekretalek, několika kasuistických a scholastických děl a sporných spisů Ecka, Emsera a některých učenců. Hranice byla zapálena, a Luther hodil bullu papežovu do plamenů, řka: „Poněvadž jsi svatého Páně zarmoutila, zarmutiž a ztrávíž tebe oheň věčný“. Za jásotu vrátil se průvod nazpět; Luther oznámil svůj čin Spa-

---

[1]) Ed. Altenb. I. 531; ed. Walch. XV. 1732.
[2]) Ed. Altenb. I. 615, ed. Walch XV. 1752.
[3]) Ed. Altenb. I. 537; ed. Walch XV. 1909.
[4]) De Wette I. 522.

latinovi [1]) a napomínal druhý den svých posluchačů, „aby se před papežskými zákony a statuty chránili; že se dekretalky spálily, jest prý pouze hra dětská; přenutno bylo by, aby papež, t. j. římský stolec se vším svým učením a svými ohavnostmi byl spálen [2]).

Proč tak učinil, o tom účet vydal spisem: „Proč knihy papeže a učenníkův jeho od dra. Martina Luthera spáleny byly“ (Warum des Papst's und seiner Jünger Bücher von Dr. Martin Luther verbrannt sind) [3]). Mezi lid roztrušovalo se, že prý ve Wittenbergu, mezitím co papežské dekrety a bully hořely, andělé na nebi se ukázali a své zalíbení v tom na jevo dávali. Luther, který poctu Svatých zavrhl, sám sebe nazval „svatým“ a připojoval od roku 1520. ke svým latinským a německým spisům dřevorytinu, kteráž ho představovala se září Svatých kolem hlavy, neb s holubicí na hlavě, znamením Ducha sv. [4]).

Zpráva, co Luther učinil, prolétla bleskem po Německu, a všechny propasti hany a potupy otevřely se, aby lidu poslední zbytek úcty ku papežské vážnosti odňaly. Ohyzdné obrazy, vypočítané na surový smích, byly rozšiřovány. Papež, kardinálové a biskupové s obličeji oslův a vlků, sedíce na vepřích a s nejpotupnějšími přívlastky, byly oblíbenými dřevorytinami; všude byly zavěšovány a mezi lid házeny. V „Pasionálu Kristově a Antikristově“ líčil Lukáš Kranach se zalíbením chudý život a trpké umučení Kristovo a naproti tomu stkvostný život papežův; tu odmítá od sebe Kristus světskou korunu, tam ji papež císaři dáti nechce; zde káže Kristus, tam papež s kardinály hoduje.

Proti tomuto soustavnému svádění lidu nepodniklo se ničeho od vážných mužů, ježto si netroufali hájiti církevní vlády, jakkoli před tím rádi její skutečné i domnělé vady kárali. Postup a zastavení vzpoury závisely na nově zvoleném císaři Karlovi V.

---

[1]) l. c. I. 532.
[2]) Zpráva o tom ed. I. 539; ed. Walch XV. 1925.
[3]) Ed. Alt. I. 540; ed. Altenb. Walch XV. 1927.
[4]) Janssen II. 115.

§ 418. Císař Karel V. (1519—1556 [1]); Kolínská vyjednávání.

Po smrti císaře Maximiliana I. byl za jeho nástupce působením kurfirsta saského Fridricha 28. června 1519 jeho vnuk Karel V. zvolen. Nový panovník byl syn Filipa Rakouského a Johanny, dcery královských španělských manželů, Ferdinanda Katolického a Isabelly; narodil se v Gentu 24. února 1500 († 21. září 1558) a stal se po smrti svého děda se strany matčiny roku 1516. králem španělským, neapolským a pánem ohromných osad v Americe. Proti jeho volbě za krále římského působil veškerým svým vlivem papež Lev X., boje se nesmírného vlivu Habsburků v Italii a odvolávaje se na bullu papeže Klementa IV., dle níž koruna neapolská a německá nikdy na jedné hlavě spočinouti neměly, a podporoval kandidaturu francouzského krále Františka I. Pro španělské záležitosti, kteréž jeho přítomnosti žádaly, nemohl Karel dříve do Německa přijíti, až teprve na podzim r. 1520. Dne 22. října 1520 vjel Karel slavně do Cách a byl 23. října korunován, učiniv obyčejné přísahy, že církev a římský stolec hájiti a chrániti bude. Po několika dnech přečetl arcibiskup mohučský u přítomnosti Karlově papežské breve, že papež krále za císaře římského zvolil, a žádá na něm, aby jako Maximilian názvu: zvolený římský císař, užíval. Z Cách odcestoval Karel do Kolína a rozepsal odtud říšský sněm do Vormsu ke dni 28. měsíce ledna 1521 [2]). Luther neznaje smýšlení mladého panovníka, obrátil se k němu listem ze dne 30. srpna (neb 11. ledna, dle De Wette), aby si jej naklonil; musil prý proti vůli několika tištěnými knížečkami na veřejnosť vystoupiti, nemaje jiného úmyslu, nežli evangelickou pravdu psáti a jí proti pověrčivým domněnkám a blouzněním průchod zjednati; za to jest vystaven již tři roky zlobě, potupě,

---

[1]) Lanz: Correspondenz Kaiser Carl's V. aus der königl. Bibliothek und der Bibl. de Bourgogne zu Brüssel mitgetheilt. Lpz. 1844 sqq. 6 Bde. — Heine: Briefe an Carl V. (1530—1532) von seinem Beichtvater aus dem spanischen Reichsarchiv zu Simancas. Brl. 1848. — Autobiographie Carl's V. in portug. Uebersetzung wieder in Brüssel aufgefunden, deutsch von Warnkönig. Brüssel. 1862. — Robertson: Gesch. Kaiser Carl's V. Deutsch. Kemp. und Braunschw. 1792 sqq. 3 Bde. — Raumer: Gesch. Europa's seit dem Ende des 15. Jahrh. I. 580 sqq. — Maurenbrecher: Carl V. und die deutschen Protestanten 1545—1555. Düsseld. 1865. — Studie über den Kaiser Carl V. v Hist.-pol. Blätter. 1867. sv. 60 str. 1. sqq.

[2]) Janssen II. 133 sq.

nebezpečenství a všemu zlému; nic mu to není platno, že za milosť a odpuštění prosí; jeho nepřátelé chtějí jej i s nebeskou evangelickou pravdou vyhubiti; po příkladě sv. Athanasia prosí císaře za ochranu [1]). Císař mu neodpověděl.

K novému císaři poslal papež Lev X. již jmenované legáty Marina Caracciolia a Jeronýma Aleandra, aby bullu proti Lutherovi provedli a říšskou klatbu na něj vymohli. Hutten pásl zákeřnicky po cestujících legátech, aby je zavraždil, a Luther rmoutil se, že zákeřnictví Huttenovi se nepodařilo [2]). Legáti dosáhli na císaři spálení Lutherových knih v jeho dědičných zemích, flanderských a burgundských a v Kolíně; ale v Kolíně narazili, provádějíce bullu, na veliké překážky u právě přítomného kurfirsta Fridricha. Dne 4. listopadu 1520 odevzdali mu papežské listy, žádajíce na něm, aby spisy Lutherovy spáliti dal, a Luthera buď sám do vazby vzal neb do Říma poslal [3]).

Kurfirst žádal času na rozmyšlenou a radil se s Erasmem Rotterodamským též v Kolíně přítomným, kterýž mu pravil, „že Lutherův zločin v tom záleží, že papeži na korunu a mnichům na břicho sáhl" [4]). S tímto nevčasným vtipem nespokojil se kurfirst a Erasmus podal mu 5. listopadu svůj rozum o Lutherově věci v krátkých větách takto: „odpor proti Lutherovi plyne prý ze zlého pramene, z nenávisti proti pravé učenosti a z pánovitosti; podobné jest též počínání proti němu: křik, hluk, nenávisť a jedovaté spisy; Luther nebyl nikdy vyvrácen; krutosť bully proti němu vydané vzbuzuje všudy nevoli všech lidí rozšafných; takové počínání jest nejen velmi nedůstojné náměstka Kristova, ale též stávajícímu stavu věcí na nejvýš nevhodné; cti a vážnosti Apoštolské Stolice bylo by nejvýhodnějším, kdyby celý spor co možná nejdříve několika moudrými, vážnými a nepodezřelými osobami byl uklizen" [5]).

---

[1]) De Wette I. 392; ed. Walch XV. 1636.

[2]) „Gaudeo Huttenum prodiisse, atque utinam Marinum aut Aleandrum intercepisset." De Wette I. 523.

[3]) Janssen II. 145; zde se mýlí Sleidan mluvě o potrestání na hrdle. Reformationsgesch. II. 128 v překladě Semlerově (Joh. Sleidani commentariorum de statu religionis et reipublicae Germanorum sub Carolo V. libb. XXVI. Argentorati. 1655.)

[4]) Janssen II. 145.

[5]) Van der Hardt: Histor. lit. I. 104. 105.

Pravdu má legát Aleander, že Erasmus jest horší Luthera a vlastním zakladatelem nového bludu [1]).

Kurfirst zastal se nyní rozhodně Luthera a odpověděl legátům: „že žádostí papežovou jest překvapen; co Luther a jiní dostavše bullu učinili, on prý neví, ale snad schvalují odvolání Lutherovo, jemu nebylo a není posud nic po věci Lutherově; učí-li Luther bludu, lituje toho, ale učinil prý, seč jest, aby byl vyvrácen; Luther chce se na každé místo dostaviti; jeho věc musí nábožní, učení a nepodezřelí rozhodčí vyšetřovati, a jeho učení musí býti z Písma vyvráceno, nežli jeho spisy spáliti dovolí a jeho chování pokárá" [2]). V tomto smyslu působil též na rady císařovy a dosáhl toho, že císař 28. listopadu mu rozkázal, aby Luthera do Vormsu k výslechu přivedl, ale zatím mu zakázal spisy proti papeži a římskému stolci vydávati. Však Luther štval dále proti papeži [3]).

Legáté pracovali u císaře o to, aby bulla papežova proti Lutherovi byla provedena. Z rozmluv, které legát Aleander s císařským ministrem Vilémem z Croy měl, poznal, že císař papeže v náboženských věcech vydatně podporovati bude, když mu za to bude povolným ve věcech španělských a francouzských. Legát slíbil to [4]). Císař Karel rozhodl se k rázným krokům a psal 17. prosince 1520 kurfirstovi, aby Luthera do Vormsu nevodil, poněvadž není pochybnosti, že oným papežským výrokem klatbě propadl. Onen papežský výrok proti Lutherovi a jeho stoupencům byl návodem Aleandrovým bullou z 3. ledna 1521 „Decet Romanum Pontificem" bez výminky potvrzen [5]).

§ 419. Říšský sněm vormský (1521) [6]); Luther na Wartburku; bouře ve Wittenberku; Novokřtěnci; Válka sickinská.

Naděje, že blud bude potlačen, ztenčily se znamenitě průběhem vormského sněmu, který císař 28. ledna 1521 zahájil.

---

1) Janssen II. 146.

2) Heinrich von Zütphen: Kurze Erzählung der Handlung in Köln; ed. Walch XV. 1919 sq.; Joh. Sleidan II. 125. (překlad).

3) Janssen II. 147.

4) Pallavicini I. c. 24.

5) Bullar. Rom. V. 761.; Le Plat II. 79.

6) Joh. Cochlaeus: Com. de act. et script. Luth. Mogunt. 1549, Acta

Legát Aleander ukázal stkvělou řečí 13. února 1521, že zde nejde o některé sporné články mezi Římem a Lutherem, ale o podstatu celého křesťanství [1]). Však účinek řeči nesrovnával se s očekáváním legátovým; kurfirst Fridrich nebyl ve schůzi. Císař předložil stavům návrh nálezu, kterým Luthera zatracoval, nechtěje ho více slyšeti. Nastalo dlouhé rokování ve sněmu pro i proti; konečně bylo usneseno, aby Luther svobodný průvod obdržel a do Vormsu byl obeslán, kde by své bludařské učení odvolal, jestli nějakému učil. Někteří stavové, jsouce roztrpčeni na mnohé zlořády v církevní správě, podali 101 stížnosť (gravamina) [2]), žádajíce za jejich odstranění, a vévoda saský Jiří, horlivý odpůrce Lutherův, podal ještě 12 stížností, v nichž na zneužívání odpustkův a špatné mravy duchovenstva žaloval a navrhoval, aby všeobecný církevní sněm byl svolán.

Mezi tím staral se Luther o svou bezpečnosť, kterou mu František Sickingen a Hutten zaručili, a obdržel 26. března obsýlku do Vormsu. Jeho cesta tam podobala se vítězoslávě; každý chtěl smělého mnicha viděti. Dne 16. dubna přijel do Vormsu, doprovázen jsa 100 rytíři [3]), a ubytoval se nedaleko svého zeměpána Fridricha. Jeho stoupenci vystupovali ve Vormsu drze, aby jeho odpůrce zastrašili, a rozšiřovali mimo hanopisy na Řím hrozebné listy proti císaři a knížatům, jestli se co nemilého Lutherovi stane. Dne 17. dubna byl postaven před sněm, a trevírský officiál Leonhard Eck tázal se ho ve jménu císařově, zdali knihy (asi 25), které před ním ležely, za své uznává, a jest-li hotov, některá učení v nich obsažená odvolati. Luther žádal času na rozmyšlenou, a prohlásil druhého dne, 18. dubna, že „žádného slova neopraví a neodvolá, leč by byl vyrácen Písmem sv., neb jinými jasnými důvody, poněvadž prý proti svědomí si počínati, jest nebezpečno“. Den potom prohlásil císař stavům písemně [4]), že „Luthera více slyšeti ne-

---

Lutheri in conciliis Vormat. ed. Policarius. Vit. 1546. (Lutheri opp. lat. Jen. II. 436 sqq.; německá díla Jen. I. 432—463.) — Boye: Luther zu Worms. Halle 1824. — Tutschmann: Luther zu Worms. Darmst. 1860. — Hennes: Luthers Aufenthalt zu Worms. Mainz 1868. — Janssen II. 149 sqq. —

[1]) Pallav. I. c. 25. n. 7; Le Plat. II. 84.

[2]) Ap. Walch XV. 2068.

[3]) Tomáš Münzer vyčítal roku 1524. Lutherovi, že rytířům klášterní statky sliboval (Strobel: Leben Thom. Münzers str. 166).

[4]) List císařův ap. Walch XV. 2233; Goldast, Const. imp. II. 142, Le

chce, a mu káže, aby se rychle vzdálil a všeho kázaní se zdržoval; neboť prý ho to bolí, že proti němu a jeho bludnému učení zakročiti tak dlouho váhal; svobodný průvod platí mu, až se domů navrátí“.

Na císaře vůbec činil Luther špatný dojem, tak že se o něm vyjádřil: „Tento člověk neudělal by nikdy ze mne kacíře“ [1]).

Většina knížat srovnávala se s císařem; ale mohučský arcibiskup Albrecht, zastrašený, že prý 400 rytířů proti němu se spiklo, a někteří jiní stavové myslili, že Luthera novými rozmluvami získají a vymohli na císaři, že k tomu 3 dny povolil, k nimž potom ještě 2 se přidaly. Výbor, v jehož čele stál trevírský arcibiskup Richard z Greiffenklau a v němž byl též Jan Kochlaeus, děkan z Frankfurtu, snažil se pohnouti Luthera, aby svůj spor na výrok císaře a říšských stavů neb všeobecného církevního sněmu dal; ale nadarmo. S hroznou opovážlivostí odvětil konečně Luther: „že nezná jiné rady, než kterou Gamaliel dal (Sk. Ap. 5, 38): ‚Jest-li to dílo z lidí, rozpadne se; pakli z Boha, nebudete ho moci zrušiti‘; císař a říše nechť to papeži píší, který může býti jist, že jest-li počínání Lutherovo není z Boha, ve dvou neb třech letech zanikne“ [2]). Zapomněl patrně, že mohamedánství a jiná bludná náboženství sta let trvají.

Císař, který o veškerém vyjednávání zprávu dostával, velel 25. dubna Lutherovi, aby hned druhý den Vorms opustil, na cestě nekázal a lidu neshromažďoval. Bezpečný průvod platil mu na 21 den.

Dne 26. dubna opustil Luther Vorms, provázen jsa 20 rytíři. Po 3 dnech propustil císařský průvod a vrátil mu písemní císařskou jistotu, aby své záměry prováděti mohl, neurážeje přímo císařské velebnosti, a své odpůrce do podezření uvedl, jakoby císařský bezpečný průvod porušili. Kázal po cestě veřejně, a byl všudy s jásotem vítán. Dle úmluvy dal jej saský kurfirst zakuklenými rytíři nedaleko Eisenachu jíti a na hrad Wartburg doprovoditi, aby jej před prvními následky říšské

Plat II. 115; Cochlaeus: Commentaria de actis et scriptis Mart. Luth. Mogunt. 1549. p. 32; Palav. I. c. 27. sv. 4.

[1]) Pallavic. I. c. 26. n. 7.

[2]) l. c. c. 27. n. 5—8.

klatby kryl. Na Wartburku žil Luther rok pod jménem rytíře Jiřího a čekal dalšího vývoje věcí.

Teprve 25. a 26. května prohlásil císař Aleandrem sestavený edikt, kterým říšská klatba na Luthera vydána byla; žádný neměl Luthera do domu přijmouti, neb jej podporovati, ale každý měl ho jíti a císaři vydati pod ztrátou jmění; všechny jeho spisy měly býti zničeny a spáleny, v čemž bylo stavům podporovati papežské posly neb komisaře [1]. Za tento přísný edikt děkovali císaři některá knížata, jmenovitě braniborský kurfirst Jáchym I., jehož horlivost o církev papež Lev X. listem ze 16. března 1522 pochválil [2].

Říšskou klatbu na Lutheru provésti, bylo úkolem říšské vlády, kterou císař Karel v Norimberce zřídil, a v jejíž čele stál jeho 18letý bratr Ferdinand, kterému v březnu 1522 své dědičné rakouské země postoupil. Císař odebral se po říšském sněmu do Nizozemí a odtud přes Anglii do Španěl, kde měl mnoho práce s domácími nepokoji a pak s francouzskou válkou; pročež musil záležitosti německé říše s očí pustiti.

Z nálezu Vormského měl papež nesmírnou radost a rozhodl se, že bude císaři povolným v jeho španělské politice; však zemřel týž rok 1. prosince, a nástupcem jeho stal se 9. ledna 1522 učitel císaře Karla Hadrian VI., kardinál a biskup z Tortosy, výtečný svou učeností a svými neporušenými mravy. Hutten, který chtěl náboženské hnutí ve vzpouru proti stávajícímu řádu proměniti, zkrotl, vida, že za sebou vojska nemá; František Sickingen, chtěje se státi císařským vůdcem, opustil hnutí, a jeho horlivost pro ně zanikla na dobro, když dostal rozkaz od císaře, najímati vojsko proti vojvodovi z Bouillonu Robertu z Marky a Francii, kteráž jej podporovala.

Věc Lutherova byla ponížena výrokem theologické fakulty pařížské z 15. dubna 1521, na jejíž pochvalu Luther se svými stoupenci počítal. Fakulta zavrhla jej i s knihami jako bludaře [3]. Pln vzteku obořil se na ni Luther nejsprostějšími nadávkami [4].

---

[1]) Edikt má datum 8. května, které nebylo pošinuto nazpět; ale prohlášení ediktu protahovalo se; viz jej ap. Le Plat. II. p. 116; Pallav. I. c. 28. n. 5 sqq.

[2]) Laemmer: Monum. Vatic. n. IV. pag. 5.

[3]) Bzovius ad ann. 1522. n. 21.: — Du Plesis d'Arg., I., II. p. 365 sq.; II., I. p. I—IV.; Le Plat II. p. 98 sq.

[4]) Ed. Alt. I. p. 825 sq.; ed. Walch. XVIII. 1114 sq.; praví tam: „Die

Edikt Vormský byl by spor Lutherův potlačil, kdyby byl býval důkladně proveden, však toto stalo se jenom v zemích císaře Karla, jeho bratra Ferdinanda, kurfirsta braniborského Jáchyma I., saského vojvody Jiřího, vojvod bavorských a některých duchovních knížat; jiná knížata nedbala na edikt a někteří vystoupili přímo proti němu, předstírajíce, že musí vlasť proti římskému tyranství hájit. Nechuť četných k ediktu neušla papežských legátův, kteří dobře poznali, že od říšské vlády nelze provedení jeho očekávati. Když císař Karel roku 1521. Německo opustil a do Nizozemí se odebral, stěžoval si na základě obdržené instrukce z Říma legát Aleander u císaře na porušování vormského ediktu. Však císař pro své španělské záležitosti nemohl zakročiti.

Zatím žil Luther jako rytíř Jiří na Wartburku [1]), jejž svým „Patmosem" nazýval. Samota, v které teď život trávil, mohla na něj blahodárně působiti a v něm obrat vyvolati; skutečně byla okamžení, v nichž svědomí v něm se probudilo a mu vyčítalo, že opovážlivě proti papeži a církvi povstal a si vedl, jakoby on sám Ducha sv. měl, který po staletí církev opustil a ji bludu zanechal. Tyto duševní útrapy zvětšily se někdy tělesnými bolestmi a hnaly ho až k zoufalství. Ale přece neobrátil se, a připisoval nepokoj svědomí ďáblu, kterýž ho pokouší a s pravé cesty svésti chce. Ve své obrazotvornosti obíral se často s ďáblem, viděl ho na vlastní oči, a jednou mrštil kalamářem po něm. Čas trávil honbou a literárními pracemi; začal pracovati o novém překladě Písem sv. na jazyk německý, který by se k jeho soustavě hodil, používaje při tom

---

Pariser Doktoren sind Böcke, Holhipler, Lotterbuben, grobe Esel, unverschämte Menschen, welche die hl. Schrift durch das Rauchloch ansehen, die dortige Facultät ist von dem Scheitel bis auf die Fersen eitel schneeweißer Aussatz, die rechte letzte endechristliche Hauptketzerei, eine Mutter aller Irrthum in der Christenheit, die größte Geisthure, die von der Sonne beschienen ist, das rechte Hinterthor an der Hölle, die Grundsuppe aller Ketzereien, des Pabstes als des letzten Endechrists größte Hurkammer. — Meine Herren von Paris streben darnach, daß sie allein in der Welt dammen, setzen und machen mögen, was sie wollen, — ja, lieben Esel, man lasse euch auff dem Polster sitzen und Lampreten fressen, wenn euch denn der Bauch gurret, und ihr einen Fortz lasset, so dringt uns dahin, es sey ein Artickel des Glaubens, sprecht, es habe euch so gedeucht und sey der Apostel Exempel."

[1]) Witzschell: Luthers Aufenthalt auf der Wartburg. Wien 1875.

dosavadních katolických německých překladů bible a komole a zpitvořuje text, a skončil jej roku 1534, jsa podporován některými přátely; dále složil pobuřující spisy: proti arcibiskupu mohučskému „wider den Abgott von Halle"; proti modle hallské [1]); o klášterních slibech „Bedenken und Unterricht von den Klöstern und allen geistlichen Gelübden" [2]); o zlořádu mší „vom Missbrauch der Messen" [3]) a o zpovědi „von der Beicht".

Zásady Lutherovy přešly ze spisů do života. Ke konci září 1521 sešli se míšenští a durinští augustiáni ve Wittenbergu v kapitolu a prohlásili klášterní sliby za neplatné a sloužiti soukromé mše sv. za věc hříšnou, a podávali potom Večeři Páně pod obojí. Kurfirst Fridrich byl zprvu nespokojen, že tiché mše sv. zrušeny jsou, ale když komise jím sestavená pro to se prohlásila, trpěl to. Luther schválil toto počínání uvedeným spisem o zlořádu mší. Karlstadt pokročil dále; sloužil o vánocích 1521 mši svatou v německém jazyku, vynechav některé obřady, a podával všem, kdo chtěli, Večeři Páně pod obojí, klada sv. hostii na ruku, aniž se před tím byli zpovídali.

I bezženství kněžstva nesrovnávalo se se svobodou člověka-křesťana a musilo býti odstraněno. Bartoloměj Bernhardi z Feldkirchu ve Vorarlberku, farář (probošt) v Kemberku, oženil se již roku 1521. a maje z toho arcibiskupu mohučskému odpovídati, hájil se běžnými, lichými důvody proti bezženství duchovenstva. Po něm následovali opat z Hersfeldu a Karlstadt. Poněvadž ve Wittenbergu mnozí duchovní služby Boží po starém způsobu konali, bouřili proti tomu Karlstadt a mnich Gabriel Didymus a postavivše se v čelo studentův a sedláků, vrazili do kostelův a klášterů, ničili obrazy Svatých, převraceli oltáře, rozbíjeli zpovědnice a páchali všelijaké jiné ohavnosti [4]).

Ovoce zásad Lutherových ukázalo se ještě bujněji v Novokřtěncích [5]), kteří zavrhovali křest dítek, kterýž z Písma

---

[1]) Sp. L. ed. Walch XIX. 1304.

[2]) l. c. XIX. 1808; Alten. I. 856.

[3]) Walch XVIII. 1204; Alt. I. 21.

[4]) Feldkirch: Apologia pro uxore ducta; mezi sp. L. ed. Walch XVIII. 2354. —

[5]) Historie Thomae Münzers od F. Melanchthona mezi sp. Luth. ed. Walch XVI. 199. G. Strobel: Leben, Schriften und Lehren Th. Münzers. Nürnb. und Altdorf 1795. Týž: Briträge zur Lit. des 16. Jahr: sv. II. str 1 — Baczko: Th. Münzer, dessen Charakter und Schicksale. Halle u. Lpzg.

dokázati nelze, kde naopak stojí psáno: „Kdo uvěří a pokřtěn bude, spasen bude." Hlavní sídlo své měli ve Cvikově (Zwickau), kde soukenník Mikuláš Storch 12 apoštolův a 70 učenníků shromáždil, vydávaje se za proroka; soukenník Marek Thomas, Marek Stübner a kazatel při chrámě sv. Kateřiny ve Cvikově Tomáš Münzer připojili se k němu. Opírajíce se o místo uvedené z Písma sv., zavrhovali křest dítek, předstírali tajné obcování s Bohem a chtěli svobodnou křesťanskou říši založiti, byť i k tomu musili se vzbouřiti a duchovenstvo vyhubiti. Zavrhovali Lutherovo učení o ospravedlnění pouze věrou, prohlásili vědy a učenosť za zbytečné ke spasení a odevzdávali se přímému řízení ducha božího; zkrátka chtěli založiti svobodnou říši Kristovu beze vší duchovní a světské vrchnosti, kde by každý dle vnitřního zákona žil, žádný nic zvláštního neměl a všechno všem bylo společné. Když ze Cvikova byli vypuzeni, přišel Storch s dvěma učenníky v posledních dnech 1521 do Wittenbergu a zvýšil tam stávající nepořádek. Storch mluvil jako nějaký prorok, a ani Melanchthon nebyl s to, aby námitky Novokřtěnců proti křtu nemluvňat vyvrátil a na chvíli kolísal se, nemá-li jim přisvědčiti, teprve jejich blouznění odvrátilo jej od nich. Za to získali Karlstadta, Martina Cellaria, přítele Melanchthonova, a mnicha Didyma. Didymus radil rodičům z kazatelny, aby svých synů na studie nedávali. Karlstadt odebral se na základě Písem sv. (Mat. 11, 25) do dílen řemeslníků, aby „od maličkých, kterým Bůh zjevil" Písmo sv. si vykládati dal. Luther maje o všech těchto událostech dobré zprávy, přišel nejprve tajně do Wittenbergu, a navrátiv se zpět na Wartburg poslal tam písemní poučení; potom 8. května 1522 přišel proti radě a vůli kurfirstově opět a na dobro do Wittenbergu. Hned zakročil rázně proti novotářům, kázal osm dní proti nim, zavedl zase zpověď, přijímání Večeře Páně hned do úst a pozdvihování hostie, a přinutil Karlstadta, že opustil Wittenberg a do Orlamünde se odebral. Poněvadž fara v Orlamünde na Karlstadtu jakožto arcijáhnu závisela, zmocnil se jí, vypudiv tamějšího duchovního, a zaváděl zde novoty po svém smyslu. Po rozkaze kurfirstově odebral se tam Luther a Karlstadt musil kurfirstovy země

1812. — Hast: Gesch. der Wiedertäufer. Münst. 1835. — Seidemann: Th. Münzer. Dresden 1842. — L. Köhler: Th. Münzer u. seine Genossen. Lpzg. 1846. — Hist.-pol. Blätter. 1841. sv. VII. 236. 310.

opustiti, odebral se do Strassburku a Švýcar a bojoval proti Lutherovi tak dlouho, až nouze jej přemohla a přinutila, aby se Lutherovi podrobil. Též Tomáš Münzer, který v Altstädtě již proti světské vrchnosti pobuřoval, byl odstraněn. Světské rámě kurfirstovo podporovalo Luthera, pročež nad svými spolureformatory zvítězil.

Ale jeho dřívější ochránce Jan Staupitz odvracel se již od r. 1519 od něho, stal se s papežským prominutím benediktinem v Solnohradě a byl tam r. 1522. opatem u sv. Petra učiněn († 28. pros. 1524). Luther utišiv wittenberské bouře zahájil opět pobuřující činnost; psal zase proti řeholním slibům [1]) a kladl je na roveň rouhání Bohu. Četní mnichové chápali se tohoto slova, opouštěli kláštery a ženili se. Též mši sv. snažil se odstraniti, vyčítal wittenberské kapitole, která ji posud sloužila, že chce tím zběhy a sekty tropiti, a provedl to, že v listopadu 1525 mešní kanon byl odstraněn; ale podržel ještě pozdvihování hostie, které teprve r. 1542. zrušeno bylo. Čisté evangelium Lutherovo, jmenovitě jeho učení, aby duchovenstvo o statky oloupeno bylo, chtělo první do života uvésti říšské rytířstvo. Hutten snažil se pamfletem „Nový Karsthaus“ získati sedláky proti duchovenstvu, aby je vraždili a ničili. František Sickingen navrátiv se z francouzské války, začal svůj plán o převratu prováděti; najímal jakoby pro císaře žoldnéře a přepadl Richarda, kurfirsta trevirského. Spalatin nazval to „učiněním otvoru slovu Božímu,“ které tento biskup co možná nejpevněji zavřeným choval, a Luther vydal paličský spis proti duchovenstvu („adversus falso nominatum ordinem episcoporum;“ německy pod titulem: „Wider den falsch genannten Stand der Geistlichen [2])“), kde starší spis Huttenův napodobuje, o válce sickinské se sice nezmiňuje, ale celým obsahem ji takřka provází. Než válka měla pro spiklence smutný výsledek. Trevirský kurfirst učinil vhodná opatření, že Sickingen Treviru dobyti nemohl; říšská vláda vydala říšskou klatbu na Sickinga a jeho spojence; falcký kurfirst Fridrich a heský lantkrabě Filip přispěli Treviru ku pomoci. František Sickingen musil upustiti od obležení Treviru až obrátil se do svého hradu Landstuhlu, kde byl obležen. Střelba

---

[1]) Kurze Schlussrede von den Gelübden und dem geistlichen Leben der Klöster ap. Walch XIX. 797.

[2]) Sp. L. ed. Walch XIX. 836; ed. Alt. II. 161.

na hrad byla prudká, hradby sřítily se, a František trpě na dnu dal se vynésti ven, aby spoustu spatřil; kule padla vedle něho, a on klesl na špičatou palissadu a ranil se smrtelně. Na jeho radu vzdala se 6. května 1523 posádka, knížata vjeli 7. května na hrad a přišli k jeho smrtelnému loži. Trevirský kurfirst vyčítal mu hrozné škody, které jeho lidu učinil, ale František choval se k němu vzpurně a neuctivě. Po odchodu knížat vyzpovídal se František svému kaplanovi, a nežli tento s Tělem Páně se navrátil, skonal; nemyslilť více na nové učení. Hutten zemřel v Curichu ke konci srpna 1523 na ostrově Ufnau. Pád Landstuhlu byl pádem říšského rytířstva, které „s čistým evangeliem" špatně pochodilo, a rytířstvo kleslo o stupeň níže na sedláky [1]).

§ 420. Melanchthonovy „loci communes;" Lutherův překlad Písem sv. a jeho spor s anglickým králem Jindřichem VIII. a Erasmem Rotterdamským.

Po sněmu vormském vydal Melanchthon své „hypotyposes theologicae s. loci communes rerum theologicarum" (1521) [2]), kdež opustiv zdlouhavou formu syllogistickou u scholastiků obvyklou souborně čili syntheticky v krásné latinské řeči skoro všechno ovšem bez vědecké důkladnosti podal, čemu Luther učil. Popíral tam svobodu člověka rozhodovati se pro dobré nebo zlé (quod hominis intellectus ratioque in rebus spiritualibus prorsus est coeca); tvrdil, že jako povolání Pavlovo tak i cizoložství Davidovo a zráda Jidášova jest dílem Božím [3]) a stanovil absolutní předurčení; vůbec rozebral nej-

---

[1]) Srv. Janssen II. 228—255.

[2]) Prima ed. Vit. 1521; otisk ap. van der Hardt: Hist. litteraria reform. IV. 30—77; nový otisk ed. Augusti. Leipz. 1821. Úplné dějiny tohoto díla podal G. Th. Strobel. Altdorf u. Nürnberg. 1776.

[3]) Ve svém kommentáři k listu k Řím. praví Melanchthon: „Haec sit certa sententia, a Deo fieri omnia, tam bona quam mala. Nos dicimus, non solum permittere Deum creaturis, ut operentur, sed ipsum omnia proprie agere, ut sicut fatentur, proprium opus Dei fuisse Pauli vocationem, ita fateantur, opera Dei propria esse, sive quae media vocantur, ut comedere, sive quae mala sunt, ut Davidis adulterium; constat enim Deum omnia facere, non permissive sed potenter i. e. ut sit ejus proprium opus Judae proditio, sicut Pauli vocatio" (Chemnit. loci theol. ed. Leyser. 1615. P. I. p. 173.) V pozdějších vydáních tohoto komentáře bylo místo toto vynecháno.

důkladněji učení o svobodě, milosti a předurčení jakožto podkladku učení o ospravedlnění pouhou věrou. Učení o Trojici a Vtělení Syna Božího bylo v pozdějších vydáních tohoto díla dle usnešení prvních šesti všeobecných církevních sněmů připojeno. Vydání za vydáním následovalo. Luther nazývá v úvodu svého spisu „de servo arbitrio" toto dílo „drahou a vzácnou knížečkou, hodnou, aby věčně trvala," a na jiném místě téhož spisu dí o něm, že „jest tím nejlepším, což od časův apoštolských psáno bylo." Však Melanchthon neměl tak velikého mínění o svém díle, neboť zlepšoval je stále, až docela jiné tvářnosti nabylo. Proti tomuto dílu složil Dr. Eck „enchiridion locorum communium."

Melanchthonovy „loci communes" přičinily znamenitě k rozšíření Lutherova učení mezi studujícími a učenci, kteří zde pospolu nalezli, co ve spisech Lutherových bylo roztroušeno.

Co Melanchthon pro učence podnikl, snažil se Luther pro lid dosáhnouti svým německým překladem N. Z., kterýž o sobě r. 1522. vydal, a k němuž znenáhla za pomoci několika přátel až do r. 1534. knihu za knihou Starý Zákon připojil. Proti všemu právu dějepisnému chlubil se Luther, že „první bibli z pod lavice vytáhl," kdežto více než 30 vydání bible v jazyku německém již tenkráte stávalo. Za tuto chloubu odbyli jej řízně Zvingli a jiní. Však před tím byly Starý i Nový Zákon pospolu vydány a tudy pro lid drahou knihou; ale Luther vydal Nový Zákon o sobě, tak že každý snadno si jej koupiti mohl. Luther prohlásil Písmo svaté za knihu přejasnou, řka: „Kdyby někdo z oněch vás se dotekl a pravil, že jest třeba výkladu Otců, poněvadž Písmo jest temné, odpovězte mu: není pravda, na světě není psána jasnější kniha nad Písmo svaté." Odporoučeje Písmo každému zavedl mezi lid mudrování o věcech náboženských.

Po Novém Zákoně vydal r. 1523. svou postillu. Proti Lutherovu překladu Písem sv. vydali katolické překlady bible Jeronym Emser [1]), Jan Dietenberger [2]) a Dr. Jan Eck [3]).

---

[1]) Nový Zákon. Dresden 1527.

[2]) J. Dietenberger vydal 1534 v Mohuči celou bibli po německu, ale použil Lutherova překladu.

[3]) Eck zpracoval Starý Zákon samostatně; Nový Zákon vypůjčil si od Emsera (Ingolstadt. 1537); byl však mnohem lepším theologem nežli německým stilistou.

Mimo vojvodu saského Jiřího byl největším nepřítelem Lutherovým z panujících knížat anglický král Jindřich VIII. Bulla, která Luthera zavrhovala, byla 11. května 1521 v Londýně slavně v chrámu sv. Pavla prohlášena; král kázal všem pod přísnými tresty vydati spisy Lutherovy a dal je veřejně před lidem spáliti. V květnu téhož roku psal císaři a kurfirstovi falckému Ludvíkovi, aby Luthera a jeho učení vyhubili [1]). Proti Lutherovu spisu „o zajetí babylonském" složil obranu 7 svátostí [2]) a dedikoval ji papeži Lvu X., kterémuž ji odevzdal jeho vyslanec v Římě děkan Clarke z Windsoru, doufaje, že za to krásný čestný titul, jakému se těšili králové francouzský a španělský, též on dostane. Papež udělil mu po této obraně katolické víry bullou z 26. října 1521 krásný název „defensor fidei" (obrance víry). Dílo královo, jež vlastně jeho kaplan Lee složil, ukazovalo s velkou obratností a důvtipností ku přečetným odporům Lutherovým v učení o zpovědi, odpustcích a primátě papežově.

Ve své odpovědi ke králi [3]) ukázal se (1522) Luther, „z Boží milosti kazatel z Wittenbergu," nesmírně hrubým

---

[1]) Sp. L. ed Walch. XIX. 153.

[2]) Assertio septem sacramentorum adv. Mart. Lutherum Lond. 1521.

[3]) Luth. contra regem Anglic. 1522. Opp. lat. ed. Jen. II 516; německé zpracování Lutherem samým (apud Walch XIX. 295.) jest mnohem mírnější nežli překlad z latinského originálu (l. c. 346.). V úvodě praví hned: „Es meinen Viele, König Heinrich habe dies Büchlein nicht selbst gemacht. Da liegt mir nichts an, es hab's König Heinz oder Kunz, Teufel oder die Hölle selbst gemacht. Wer leugt, das ist ein Lügner, drum fürcht' ich ihn nicht. Mich dünkt wohl, König habe eine Elle grobs Tuch oder zwo dazu gegeben, und der giftige Bube Leus, der wider Erasmum geschrieben hat, oder seines Gleichen, haben die Kappen geschnitten und mit Futter unterzogen. Aber ich will sie ihnen anstreichen und Schellen daran schürzen, ob Gott will. — Darf ein König von England seine Lügen unverschämt ausspeien, so darf ich sie ihm fröhlich wieder in seinen Hals stoszen. Denn damit lästert er alle meine christliche Lehre und schmiert seinen Dreck an die Krone meines Königs der Ehren, nämlich Christi, dess Lehre ich habe." — Čestné názvy, které králi dával, byly: Heintz, grober Heintz, fast weisser Heintz, grober thomistischer Kopf, thomistische Majestät, toller Heinrich, Narr, tolles Hirn, toller Kopf, freches Königsmaul, gekrönter Esel, verruchter Schurke, Auswurf aller Schweine und Esel, auserwähltes Gefäss des Teufels, thörichter, feiger, ruchloser, lügenhafter König, lügenhafter, lüderlicher Bube der mit verstockter bübischer Bosheit handelt, mit unverschämter Hurenstirne und mit einer frechen Hurenkeckheit auftritt, das Gift und Eiter des Neides und der Bosheit durch seinen faulen und stinkenden Mund ausgeifert. Krásný to zajisté výběr nejsprostějších a nejsurovějších nadávek.

a surovým nade všecku svou posavadní hrubosť a surovosť, takže král proti němu i svým politickým vlivem zakročil.

Když však později mezi Římem a Jindřichem napjetí vzrostlo a Luther doufal, že král anglický po něm postoupí: psal mu r. 1525. lichotivý list, a byl hotov své urážky odvolati. Této příležitosti použil král, aby svého protivníka veřejně zahanbil a potupil, po čemž Luther ještě více zuřil.

Důležitějším byl Lutherův spor s Erasmem Rotterdamským[1]). Erasmus přičinil znamenitě k rozšíření učení Lutherova, zachoval jej před ostřím světského ramene kurfirstova, ano naklonil mu kurfirsta tak, že jeho věc za svou přijal. Katolíci pokládali Erasma za tajného lutherána, a stoupenci Lutherovi za zbabělce, který veřejně pro Luthera se prohlásiti bojí. Aby se ospravedlnil a pravověrným ukázal, složil r. 1524. spis „o svobodě lidské“ [2]), v němž základní článek novotářů popíral a k tomu ukazoval, jak Luther nedůstojně slova Písem svatých, která patrně svobodné vůli člověka učí, uvádí a převrací a veškerou váhu kladl na to, že církev svým učením o svobodné vůli člověka na jedné straně i spoléhati se na milosrdenství Boží i zoufati si odstrašuje, a na druhé mysliti si zamezuje, jakoby Bůh nespravedliv nebo krutý byl. Dílo Erasmovo nemá sice dogmatické precisnosti, ale jest v mnohých důkazech pro svobodu člověka pádné a řízné a biblické důkazy Lutherovy zničující.

Luther odpověděl Erasmovi svým spisem „o vůli otrocké [3]) náruživě a sprostě[4]), popíral svobodu lidské vůle, kterou přirovnával sloupu solnímu, dřevu neb kameni, a vyslovil se konečně, že „vůle člověka jest koněm; sedí-li na něm Bůh, jde a chce, jak Bůh chce; jezdí-li na něm ďábel, jde, jak ďábel chce; všechny věci dějí se nezměnitelnou vůlí Boží, která svobodnou vůli člověka úplně ničí; Bůh činí v nás dobré i zlé, a jako činí člověka blaženým bez zásluhy, tak zatracuje jej bez viny.“ — Aby toto hrozné rouhání ukázal býti možným, připojil nové rouhání, čině rozdíl mezi „zjevnou a tajnou vůlí

---

[1]) Srv. Riffel: Christl. K. G. der neuesten Zeit. Mainz. 1841 sq. sv. II. 250—298.

[2]) De libero arbitrio diatribe. 1524.

[3]) De servo arbitrio ad Erasm. 1525. Opp. lat. ed. Jen. III. 160. Vit. II. 457; německý překlad od Justa Jony ap. Walch XVIII. 2048.

[4]) Nazval Erasma „nevěrcem, jenž svini ze stáda Epikurova v sobě nosí.“

Boží;" praví: „proč někteří zákonem jakožto zrcadlem hříchu zasaženi bývají, a jiní ne; proč onino podávanou milosť přijímají, a tito jí opovrhují, jest jiná otázka. My mluvíme pouze o milosti, kterou Bůh všem hlásati a nabízeti dává, o vůli, kterou nám zjevil; ale nemluvíme o tajné svaté vůli, která vše řídí a spravuje. Všem nabízí Bůh svou milosť, ale jen tolik jich činí této milosti skutečně účastnými, kolik chce. Dle své zjevné vůle nechce Bůh smrti hříšníkovy, ale aby se obrátil a živ byl; ale dle své tajné, nevyzpytatelné vůle chce jeho smrť." — Proč tak Bůh činí, „nemá se nikdo tázati. Kristus, kterého svět tělesnýma očima viděl, pláče a truchlí záhuby zlých, ale věčná nebeská vůle božské velebnosti, která v nepřístupném světle bydlí, nechává jich úmyslně, zavrhuje a zatracuje je, a sice aniž to byli zasloužili, poněvadž jsouce bezbožnými od narození, žádným způsobem sobě poraditi a pomoci nemohou, ano nutně zatraceni býti a zahynouti musí." Tyto výroky jsou zajisté hrozným rouháním proti Bohu, poněvadž činí z Boha pokrytce, kterýž jinak veřejně a jinak tajně si vede, a lid klame.

Ve své odpovědi [1]) k Lutherovi vedl si Erasmus trpce a odkryl jeho veškeré nevědecké počínání. Luther uznal za dobré obrátiti a psal jemu lichotivý list, který se ztratil; odpověď Erasmova [2]) jest známa. Erasmus přetrhl s ním veškeré obcování, ale dopisoval si ještě s Melanchthonem.

§ 421. *Norimberští říšští sněmové r. 1522. a 1524.* [3])

Papež Hadrian VI. poznal vady církevní správy, a byl tak upřímný, že veřejně k nim se přiznal, maje pevný úmysl je odstraniti; však neměl té lehké obratnosti, která jest nutna k odstranění zastaralých zlořádů. Vycházel od přesvědčení, že učení Lutherovo veškerému smyslu a citu křesťanskému se protiví, samo o sobě stoupenců najiti nemůže, a když jich na-

---

[1]) Hyperaspistes diatr. adv. servum arbitr. Luth. libb. II. (Erasm. Opp. ed. Clerici. X. 1249.

[2]) Epp. (ed. Clerici) XXI. 28: „Optarem tibi (Luthero) meliorem mentem, nisi tua tibi tam valde placeret. Mihi optabis, quod voles, modo ne tuam mentem, nisi Dominus istam mutaverit."

[3]) Janssen II. 258–275; 315—335.

lézá, jenom z nevole nad nosiči církevní moci se to stává; pročež když příčina se odstraní, zmizí nevole a vliv Lutherův zanikne. Dle toho si počínal. Poněvadž veškeren postup proti Lutherovi na spolupůsobení kurfirsta Fridricha závisel, poslal mu papež 5. října 1522 breve, v němž doufá, že kurfirst na sněm norimberský přijde a důstojnosť Apoštolského Stolce a spásu a pokoj celého křesťanstva hájiti a chrániti bude [1]).

Když sultan Soliman Bělehradu dobyl a Uhry ohrožoval, byl rozepsán říšský sněm do Norimberku za příčinou říšské pomoci Uhrám proti Turkům. Sněm začal se 17. listopadu 1522. Papež poslal k tomuto sněmu svého legáta Františka Chieregata. Legát odevzdal stavům papežský list ze dne 25. listopadu 1522, ve kterém papež bez obalu praví, že církevní vzpoura brzo v politickou se promění; neboť když se zákony církevní nezachovávají, nebudou se brzo ani světské zachovávati; a když se majetku církevního nešetří, nebude se brzo ani jejich (stavů) majetku šetřiti; knížata nechť snaží se Luthera a ostatní původce nepokojů všemi spůsoby na pravou cestu vésti [3]). Legát předložil mimo to stavům svou instrukci, zda-li po rozkazu papežově či o své újmě, nelze říci; papež přiznal se tam k vadám sv. Stolice, od níž pak choroba na preláty přešla; Bůh snad tuto nemoc na církev dopustil, aby ji navštívil; on, papež, bude pilně o to pracovati, aby svůj dvůr, od něhož snad všechno zlé svůj původ vzalo, opravil: by odkud zkáza vyšla, odtud i zhojení vycházelo, však zastaralé nemoci hojiti lze jenom znenáhla, poněvadž by jinak veliký zmatek a nepořádek nastal [4]). Tato upřímnosť papežova předpokládala podobnou upřímnosť u říšských stavů, kteří však byli plni sobectví.

Legát přinesl též list papežský ze dne 25. listopadu kurfirstu Fridrichovi, kterémuž jej odezdati měl. Papež stěžuje si tam laskavě ale upřímně, že kurfirst bera pod svou ochranu Luthera, nestojí v slovu, které dal kardinálu Kajetánovi, že řečeného muže trestu odevzdá, když od papeže odsouzen bude; kdežto přece jest patrno, že Luther pod jeho ochranou jest,

---

[1]) Praví v listu jednom ještě jako kardinál: „Qui sane tam rudes et palpabiles hæreses mihi præ se ferre videtur, ut ne discipulus quidem theologiæ ac prima ejus limina ingressus ita labi merito potuisset“ (Burmanni Analecta hist. de Hadr. VI. Traj. 1727. p. 447.).

[2]) Le Plat II. 127.

[3]) l. c. II. 140; sp. L. ed. Walch XV. 2516.

[4]) Rynald. ad ann. 1522. n. 65; Pallav. II. 7. n. 4—6; Le Plat. II. 144.

ačkoliv jej papež vyobcoval a císař do říšské klatby dal [1]). Fridrich odpověděl v únoru 1523, že vždy jako věrný syn církve si vedl, a papež ať opačným řečem nevěří.

Legát Chieregato přesvědčil se brzo, že jeho poselství bude marným. Neboť ani jeho nářek, že lutheránští kazatelé vormský edikt před očima nejvyššího říšského zastupitelstva v Norimberce porušují, nedošel slechu u stavů. Pro odpověď papeži byl zvolen výbor, jehož duší byl Jan ze Schwarzenbergu, horlivý šiřitel Lutherova evangelia, účastník v revolučním rytířském sjezdu, který František Sickingen do Landavy rozepsal. Návrh výboru, obdržev některé změny v plném sedění stavů, byl podán na počátku února 1523 legátovi jakožto odpověď, kterou se praví, že císařské a papežské rozkazy proti Lutherovi nebylo lze z bázně před povstáním lidu a domácími bouřemi provésti; stavové těší se slibu papežově, že svůj dvůr opraví, aby odkud vyšlo zlé, odtud i náprava na nižší stavy přešla; radí papeži, aby srozuměn se s císařem rychle svolal svobodný, křesťanský, všeobecný sněm do některého německého města, na němž by každý svobodně raditi mohl, co ku prospěchu křesťanstva jest; stavové budou až k budoucímu církevnímu sněmu písemnímu a ústnímu šíření nového učení dle sil brániti a biskupy, ukládající ženatým duchovním kanonické tresty, podporovati [2]).

Podivu hodno jest, že k této odpovědi i duchovní knížata přistoupili, kteří to provedli, že do ní nářky na papežský dvůr přijaty, ale nářky na ně samy vynechány byly.

Jasně viděti z toho, že by průběh událostí jiný obrat byl vzal, kdyby biskupové především za „církevní“ knížata se byli pokládali, a nikoli pouze za knížata.

Ačkoliv legát odpověd stavů za nedostatečnou prohlásil, byla přece 6. března 1523 jakožto říšský nález ve jménu císařově prohlášena; nepatrné změny nálezu nezměnily obsahu [3]). Poněvadž legát zvěděl, že stavové 101 stížnosť [4]) úředně mu podati chtějí, aby je papeži odevzdal, opustil na rychlo Norimberk.

---

[1]) Le Plat II. 131; o těchto dvou listech ke kurfirstu srv. rozpravu od Otta v „Katholiku“ 1873. str. 237—242.

[2]) Responsio principum ap. Le Plat II. 153 sqq.

[3]) Goldast IL 150; Le Plat. II. 207—211; Pallav. II. 8. 16.

[4]) Centum gravamina ap. Le Plat II. 164—207.

Důstojná řeč, kterou legát o říšské pomoci proti Turkům měl a v jazyku latinském a německém v Norimberce vytisknouti dal, byla od stoupenců Lutherových četnými, potupnými a posměšnými poznámkami na papeže a „jeho bezbožného kurtisana“ znova v Norimberce vytištěna a rozdávána. K slovům legátovým: „Zahyne-li Uhersko, upadne brzo potom i Německo do rukou Turkův,“ učinili poznámku: „Raději chceme sloužiti Turkům, nežli vám, poslední to a největší ohavnosti spuštění a nepříteli Božímu,“ ke zradě náboženství pojila se již zrada vlasti.

Papež Hadrian VI. byl velice zarmoucen pro špatný průběh říšského sněmu a naříkal proto v listech k saskému kurfirstovi a jiným knížatům a městům [1]). Viděl se sklamána ve všech svých nadějích, nemohl ani zlořády ve svém okolí po své vůli odstraniti, nebyl s to, aby pád Rhodu (25. prosince 1522) do rukou Turků zamezil; ale snášel vše s odevzdaností do vůle Boží a skonal 14. září 1523. Svou přísností a šetrností, zrušiv jmenovitě mnoho zbytečných úředníků, způsobil si mnoho nepřátel v Římě, a Římané plesali, když v německém chrámě do hrobky kladen byl. Někdo napsal surově na dvéře jeho tělesného lékaře „Liberatori patriae (osvoboditeli vlasti) S. P. Q. R.“ Girolamo Negri byl proto oprávněn k výroku: „O Hadrianovi lze užíti slov Ciceronových pronešených nad Katonem: „On si počíná, jakoby měl před sebou Platonův stát a ne Romulovou lůzu.“ Pallavicini soudí o Hadrianovi, že byl výtečným knězem, ale prostředním papežem [2]). K tomu pravíme, kdyby jeho předchůdcové byli bývali výtečnějšími kněžími, byl by on býval více než prostřední papež. Mimo Antonína arcibiskupa florentského, prohlásil Hadrian též biskupa míšenského Bennona (31. května 1523) za svatého. Když kosti tohoto byly vyzdviženy, vydal o tom Luther r. 1524. potupný spis [3]).

Nástupcem Hadrianovým byl Julius Medici, synovec papeže Lva X., 19. listopadu 1523 jakožto Klement VII., zvolen. Nový papež byl ještě mlád, humanisticky vzdělán, poctiv a pln moudrosti a obezřetnosti; však jeho opatrná povolnosť vzbu-

---

[1]) Raynald ad ann. 1523. n. 73—86; Pallav. II. 8, 20, 21.

[2]) II. 9, 1.

[3]) Wider den neuen Abgott und alten Teufel, der zu Meissen soll erhoben werden, ap. Walch XV. 2794.

zovala u mnohých domnění, jakoby si počínal více z přetvářky nežli z přesvědčení. On poznal, že zmatky v Německu rychlé pomoci potřebují a poslal k říšskému sněmu, který 14. ledna 1524 v Norimberce se počal, legáta kardinála Vavřince Campegia, který již na cestě nepříznivé smýšlení proti Římu poznal, byv v Augsburku potupen. Campegius nenalezl na sněmu saského kurfirsta Fridricha, kteréhož osobním obcováním a přívětivým listem papežovým prospěchům církve nakloniti hodlal. Prohlásil přítomným stavům, že pamětní spis se 100 stížnostmi není dílem národa německého, ale nepřátel sv. Stolice; však narazil při tom na veliký odpor stavů. Poněvadž císařský přípis k sněmu nastupoval na provedení vormského ediktu, stanovili stavové ve svém nálezu ze dne 18. dubna 1524 [1]): 1. aby každý říšský stav, pokud jest mu to možno, vormský edikt zachovával, a každá vrchnosť rozšiřování dalších hanopisů na katolické náboženství zamezovala; 2. aby se působilo u papeže k tomu, by svobodný církevní sněm v Německu svolán byl; 3. aby nový říšský sněm (11. listopadu) ve Špýru se slavil, na němž by se stížnosti proti Římu dle dobrozdání zkušených a učených mužů uvažovaly; a 4. aby týmiž muži nové a sporné učení bylo zkoušeno, knihy Lutherovy prozkoumány, a potom určeno, co by bylo kázati a psáti, než církevní sněm se sejde.

Tento říšský nález jest polovičatý a dvojsmyslný a neuspokojil nikoho. Článek 4. zrušuje vlastně článek 1. o platnosti vormského ediktu a béře jej v pochybnosť, když učení Lutherovo znova jest vyšetřovati, které přece papežem, císařem a říšským sněmem vormským odsouzeno bylo. Luther zuřil nad posledním ediktem; podal jej a dřívější vormský edikt s předmluvou a závěrkou veřejnosti, čině na císaře a knížata náruživé útoky [2]). Papež napomínal císaře, aby uvážil, zdali průběh norimberských sněmů více vážnosti císařské neuráží, nežli důstojnosť papežskou [3]), a císař zakázal uložený sněm do Špýru, který se sice nesešel, ale nikdo nepomýšlel na to,

---

[1]) Ap. Lünig: Reichsarchiv P. gen. Cont. T. I. p. 445; Walch XV. 2674; Koch: Reichstagsabschiede; str. 258; Goldast II. 152; Le Plat II. 217—221.

[2]) Zwei kaiserliche uneinige und wiedervärtige Gebote, Luther betreffend. —

[3]) Raynald ad ann. 1524 n. 15 sq.

aby edikt vormský se provedl, ačkoli císař znova to přikazoval [1]).

Za to podařilo se legátu bez ohledu na politickou řevnivost mezi dvorem bavorským a domem Habsburským, že císařův bratr Ferdinand, oba bavorští vojvodové Vilém a Ludvík, arcibiskup solnohradský, biskup tridentský, administrator biskupství řezenského a zástupci ještě 9 jihoněmeckých biskupů do Řezna k němu se dostavili a tam 5. června 1524 spolek učinili, kterým se zavázali, že vormský edikt provedou, staré náboženství s jeho obřady odstraňovati nedovolí a nestrpí, návštěvu wittenberské university svým podaným zakáží, neposlušné z úřadův odstraní, a sobě radou i činem nápomocni budou, kdyby nějaký odpor pro tuto křesťanskou věc povstal [2]). Legát prohlásil zde 35 článkův o nápravě mravů, jmenovitě duchovenstva, při čemž i lidu mnohé dávky, jmenovitě pohřební zmírněny byly [3]). Politování hodno bylo, že k řezenskému spolku nepřistoupili ostatní církvi věrní knížata: Jáchym, kurfirst braniborský; Jiří, vojvoda saský, a duchovní kurfirsti, dávajíce přednosť svým prospěchům, před prospěchy církevními.

Luther nabýval čím dále tím více nových stoupenců. Jeho horlivými stoupenci a hlasateli nového evangelia byli odpadlí kněží a mniši, kteří se oženili. S novým evangeliem byl spojen časný zisk; kouzlem působilo slovo: zabaviti církevní statky, na všechny pány, kteří měli jenom stín territorialního panství. Neboť dle Luthera nemohlo býti nic Bohu příjemnějšího, jako zničiti památky a místa pověry. Když loupeživá výprava Sickingova proti trevirskému kurfirstu společným zakročením knížat byla hned na počátku zmařena, rozhněval se Luther na kurfirstovy ochránce.

Saský vojvoda Jiří a braniborský kurfirst Jáchym protivili se novotám; však jiná knížata čekala, až jim ovoce tohoto evangelia, duchovní statky, jako zralé ovoce do klína padnou. Luther doufal, že mohučský arcibiskup Albrecht k novotě se obrátí. Albrecht nepodepsal vormského ediktu jako říšský kancléř a nedovoloval ve svých diecésích: Mohuči, Magdeburku a Halberstadtě veřejně proti Lutherovi vystupovati [4]). Však

---

[1]) Le Plat II. 237–239.

[2]) Srv. Janssen II. 336 sqq.

[3]) Constitutio ad removendos abusus et ordinatio ad vitam cleri reformandam per legátum Ratibonæ edita ap. Le Plat II. 226.

[4]) Janssen II 207—209.

z bázně, aby svých biskupství neztratil, rozmyslil si věc ještě v čas a zůstal katolíkem. Za to Jiří z Polencu, biskup samlandský, přistoupil k novotě, hlásal ji od září 1523 s kazatelny a ustanovoval kazatele po lutheránsku smýšlející.

Novotě nakloněno bylo velice říšské rytířstvo, čekajíc s dychtivostí vhodné příležitosi, aby pod zástěrou evangelia majetku klášterního, poblíž jejich hradů ležícího, se zmocniti mohlo.

V městech podporovaly novotu nejvíce magistráty, které kazatele čili predikanty, lutheránsky smýšlející, k chrámům povolávaly a chránily. Magistráty nebyly zástupci měšťanů, než členové tak zvaného „počestného“ patriciatu, který skládaje se z několika rodů držel v rukou městské úřady; občanstvo čili „obec“ byla z městské vlády ve skutečnosti vyloučena. Patriciat obsazoval výnosné úřady duchovní jenom členy svého rodu. Z čistého evangelia Lutherova kynula mu krásná vyhlídka zmocniti se církevního majetku a tak sebe obohatiti. Dlouholeté spory mezi magistrátem a duchovenstvem vedené na škodu církevního života, dílem o panství, dílem o výsady a svobody duchovenstva byly přijetím nového učení rázem ukončeny. Patricijští proboštové počínali si jako jejich bratránkové v radě. V Magdeburku zavedl magistrát nové učení, v Norimberce pomáhali při tom proboštové Jiří Besler při chrámě, sv. Sebalda a Hektor Bömer při chrámě sv. Vavřince. Ve Frankfurtě zůstavil magistrát od r. 1523. katolického duchovenstva bez ochrany, aby prý vzpouru zamezil, a staral se o to, aby „čisté“ evangelium bylo hlásáno. Podobná ošemetná hra opakovala se v jiných říšských městech: Strassburku, Brunšviku, Augsburku a jinde. Bylo třeba jenom nějaké vzpoury lůzy, a magistrát hned povolal neb ochraňoval lutheránského predikanta, odstraňoval katolické služby Boží, a zabavoval duchovní statky, pokud toho knížata neučinili. Po sněmu norimberském shromáždili se v červenci 1524 poslové říšských měst na sjezdě ve Špýru a prohlásili, že jejich duchovní jenom „čisté“ evangelium hlásati smějí. Činíce takto vzpouru proti císaři a říšským nálezům, doufali již v pomoc cizozemska, jmenovitě od Švýcarův a Čechů [1]).

---

[1]) Janssen II. 346—348.

§ 422. Bouře a válka selská [1]); svatba Lutherova; úpadek náboženského-mravného života a věd.

Lid selský byl obtížen povinnostmi ke svým pánům a hořel nenávistí k nim, která častými vzpourami na jednotlivých panstvích se jevila. Rozbouřenou mysl lidu selského rozeštvali ještě víc: Hutten zejména svým spisem „Karsthanns“ ve formě rozmluvy jednoho sedláka s Františkem Sickingem, a Luther svými četnými spisy. Z Lutherových spisů poznával lid, že prý křtem stal se „knězem, biskupem a papežem,“ a dodal si sám „i pánem“. Lid divil se tomu, že bez ohledu na svůj křest, své křesťanství a svou vznešenou důstojnost jest od pánův utlačován; a tu byl ke vzpouře jenom krok.

Ke vzpouře proti moci duchovní vybízel Luther přímo, dobře věda, že tato vzpoura při ústavě Německa nutně i proti moci politické s duchovní spojené směřovati bude. Přímo praví: kdyby biskupové jeho evangelium přijati se protivili, „potká je právem silná vzpoura, která je se světa vyhubí, a kde se to stane, bude to k smíchu.“ A za takové násilné počínání sliboval odbojníkům království nebeské [2]).

---

[1]) Petri Gnodalii: Seditio repentina vulgi anno 1525 — exorta. Basileæ 1580 a v S. Schardii SS. rer. Germanicar. T. III. – Peter Haarer (Crinitus): Wahrhaftige Beschreibung des Bauernkrieges. Frankf. 1625, ap. J. H. D. Göbel: Beiträge zur Staatsgeschichte. Lemgo 1767, latinsky v Freheri SS. rer. Germanic. T III. p. 194. — Materialien zur Geschichte des Bauernkrieges. Chemnitz 1792—1794. 3 Stke. – Leop. Ranke: Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation; sv. 2. str. 182—224. — F. F. Oechsle: Beiträge zur Geschichte des Bauernkrieges. Heilbronn 1830. — Georg Sartorius: Versuch einer Geschichte des Bauernkrieges. Berlin 1795. — C. W. G. Wachsmuth: Der deutsche Bauernkrieg in Darstellungen aus der Geschichte des Reformations-Zeitalters. Leipz. 1834 — H. W. Bensen: Geschichte des Bauernkrieges in Ostfranken. Erlängen 1840. — G. E. Waldau: Beitrag zur Geschichte des Bauernkrieges in Franken. Nürnb. 1790. 8. – H. Schreiber: Taschenbuch für Geschichte und Alterthum in Süddeutschland. Freiburg 1839. 233 sqq. — W. Zimmermann: Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges. Stuttgart 1841-1842. 2 díly. – Schreiber: Der deutsche Bauernk. Freib. 1864. Mone: Quellen für die badische Landesgesch. Carlsruhe 1848 sqq sv. II. — Riffel I. 414—522. — Janssen I. 393 582. — Hist. pol. Blätter sv. VI. 321. 449. 527. 641. sv. VII. 170.

[2]) Alle, die dazu thun, Leib, Gut und Ehre daransetzen, dass die Bisthum verstöret und der Bischöfe Regiment vertilgt werde, das sind liebe Gottes Kinder und rechte Christen, halten über Gottes Gebot und streiten wider des Teufels Ordnung. Darum also und weil dann offenbar ist, dass

Bullu „Coena Domini“ nazval Luther, chtěje nový rok 1522. pozdraviti, bullou „vom Abendfressen“ (toto rouhání nebudeme po česku tlumočiti), a pravil o „celé rotě římských dříčů, těchto nejvěrnějších apoštolů papežových: kardinálech, arcibiskupech, biskupech a opatech, že „ani Rýna není dosti, aby v něm všichni tito kluci utopeni byli“. Toto učení padlo na dobrou půdu u lidu, kterýž je do skutečného života uvésti chtěl.

Již na podzim roku 1524. vypukly první nepokoje ve Švábsku v hrabství Stuhlingenském a opatství Rychnovském, onde pro těžká břemena, tuto poněvadž opat nové predikanty vyhnal; ale nepokoje byly brzo utišeny. V prvních dnech roku 1524. vzbouřili se sedláci opata kemptenského, s nimiž se obyvatelé města Kemptenu spojili; jeho klášter byl vyloupen, a všechno až do zdí zničeno; on sám byl v pevnosti Liebethau-u obležen a přinucen vzdáti se. Vzpoura šířila se po horním Rýně podél švýcarských hranic a zachvátila veškeré jižní, západní a střední Německo, krajiny na řekách Neckaru a Mohanu. Sedláci žádali svobodu a sestavili v březnu 1525 v Memmingách svých 12 článků, v nichž své žádosti jakožto založené na Písmu sv., a tudy jako právo božské ku pánům přednášeli.

Žádali 1. aby každá obec své křesťanské učitele sama dosazovala a sesazovala, kdyby hodnými nebyli; 2. aby desátek na pouhou výživu farářovu obmezen byl; 3. aby sami nebyli více nevolníky, jsouce drahou krví Kristovou vykoupeni; 4. aby na lovu a rybaření podíl měli; 5. aby lesy proti právu vrchnostmi uchvácené jim navráceny byly; 6., 7. a 8. aby nájmy, dávky a úroky na starou míru uvedeny byly; 9. aby ona veliká ohavnosť, kterou stále nové stanovy se zavádějí, a nikoli dle věci, než dle závisti a přízně se tresty vyměřují, byla odstraněna; 10. aby obcím proti právu odňatá luka se navrátila; a 11. odúmrť aby byla zrušena; konečně ve článku 12. praví, že kdyby některý z uvedených článků proti Písmu sv. čelil, jej odvolávají, neb dle Písma

die Bischöfe nicht nur allein Larven und Götzen, sondern auch ein vermaledeiet Volk für Gott sind, so sollte ein jeglich Christen dazu helfen mit Leib und Gut, dass ihr Tyrannei verachtet, ein Ende nehme und fröhlich thun Alles, was ihnen nur zuwider ist, gleich als dem Teufel selbst, ihren Gehorsam als Teufels Gehorsam mit Füssen treten.“ (Wider den falsch genannten Stand der Geistlichen).

změní; a kdyby se jiní článkové ještě v Písmě našli, je opět přiberou [1]).

Sedláci poslali své články Lutherovy, aby jim své dobré zdání o nich dal. Luther byl u velikých rozpacích; dal-li za pravdu sedlákům, popudil proti sobě knížata a pány; vystoupil-li proti nim, ztratil svou vážnosť u lidu. Tu chtěje hráti si na nestranného, vydal v květnu 1525. své „napomenuti ku pokoji [2])“, mluvě v první části ku pánům, v druhé k sedlákům. Příčinou vzpoury činí „knížata a pány, obzvláště zaslepené biskupy a zběsilé popy a mnichy, kteří posud jsou zatvrzelými, a proti sv. evangeliu (t. j. jeho učení) zuřiti nepřestávají“ a napomíná pány, aby šetrně se sedláky nakládali, neboť „opilému i vůz se senem se vyhne.“ Sedláky nazýval „milými pány a bratry.“ Však slovo jeho ukázalo se býti marným; zástupy sedláků množily se a rostly městskou lůzou, nižší aristokracie přistupovala k nim, i mnozí členové z hraběcích a knížecích rodů přidali se ku jejich straně, jako na př. vévoda Oldřich z Würtemberku. Na sta klášterův a hradů bylo v ssutiny proměněno, a hrozné ohavnosti a nelidskosti s obou stran páchány. Ve Weinsberku připravili sedláci hrozným spůsobem 70 rytířův o život; obstoupili je na poli a přinutili, aby na připravená ostří hrotů naběhli. Církvi věrné duchovenstvo a mnichové byli zle týráni, chrámy zneuctívány, a Svátosť Oltářní potupována.

Jeden z hlavních buřičů byl Tomáš Münzer. Byv přinucen Lutherem opustiti Alstedt, potuloval se po mnohých krajinách, přišel až do Švýcar a vydal v Norimberce ostrý a řízný spis proti Lutherovi [3]), kde jej všemi krásnými názvy poctil [4]), které tento katolickým církevním knížatům štědře

---

[1]) Tyto články viz ap. Walch XVI. 24: Sartorius: Versuch einer Gesch. des Bauernk. str. 378.; Rohrbacher-Schulte 24. str. 176 sq.

[2]) Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauerschaft in Schwaben. (Walch XVI. 58. Altenb. III. 114).

[3]) „Hochverursachte Schutzrede und Antwort wider das Geistlose und sanft lebende Fleisch zu Wittenberg, welches mit erklärter Weise durch den Diebstahl der heiligen Schrift die erbärmliche Christenheit also ganz besudelt hat.“

[4]) „Allergeizigster und verschmitztester Schriftgelehrte, hochfärtiger Narr, hochgelehrter Bube, Erzbube, ausgeschämter Mönch, Doctor Lügner, Doctor Ludibrii, schmeichelnder Schelm zu Wittenberg, Wittenbergischer Papst, Gottloses Wittenbergisches Fleisch, tückischer Kulkraben, stolzer aufgebla-

udílel. Vyčítal mu tam, „že církev vytrženou z rukou papežových vydává knížatům, a chce býti sám novým papežem; stále prý nadává pouze chudým mnichům, popům a kupcům, ale žádný nechce trestati a souditi bezbožné panovníky, kteří Krista nohama šlapou a lid drou [1].“ Přišel do Mühlhaus, svrhl pomocí lůzy starý magistrát a dosadil nový, jehož písařem městským se stal a schůzím předsedal. Kázal veřejně, zavedl znovukřtění a společnosť majetku, a byl takřka vládcem Mühlhaus. Jeho druh Pfeiffer, odpadlý mnich, učinil šťastný vpád do blízkého Eichsfeldu, loupil a bořil kostely a kláštery, a vrátil se s bohatou kořistí do Mühlhaus. První štěstí dráždilo k dalším podnikům, a sedláci celé té krajiny spojili se s Münzerem. Ale konečně porazil lantkrabě Filip Hessenský se svými spojenci Münzera u Frankenhausů. Münzer utekl sice z bitvy a ukryl se ve Frankenhausích; ale byl vypátrán, před knížata předveden a mučen. Vyznav se z viny, odvolal své bludy, vyzpovídal se po katolicku, přijal Večeři Páně pod jednou, napomínal na popravišti ještě knížata, aby se svými poddanými mírně nakládali, a byl potom sťat.

Ve Frankách dosáhla válka sedláků svého vrcholu; tam zrodil se plán, aby sněm všech stavů říše v Heilbroně se sešel a říši dle práva Božího v hlavě a údech opravil. Ale nežli sněm sejíti se mohl, podlehli sedláci. Nemajíce jednotného vůdcovství, operujíce v jednotlivých samostatných odděleních a majíce nouzi o hrubé dělostřelstvo, trpěli porážku za porážkou. Tu obrátil Luther a vydal paličský spis „proti vražednickým a loupežnickým rotám sedláků,“ které nedávno „milými pány a bratřími“ nazýval, a vybízel tam knížata k největší ukrutnosti proti nim [2]). Byv obviněn z ukrutnosti, vydal jakési ospravedlnění, kde praví: že jeho knížečka „jest

---

sener tückischer Drache, Basilisk, Löwe, Erzheid, Jungfer Martin, keusche Babylonische Braut, Erzteufel, des Teufels sicherlicher Erzkanzler“ atd.

[1]) Srv. Riffel I. 492—495.

[2]) Wider die mörderischen und räuberischen Rotten der Bauern; ap. Walch XVI. 91. Praví tam: „Es sei eitel erlogen Ding gewesen, was die Bauern unter dem Namen des Evangelii in den zwölf Artikeln vorgewendet hätten; sie brächen muthwillig den Gehorsam, richteten Aufruhr an, raubten und plünderten mit Frevel Klöster und Schlösser, und zu alledem deckten sie solche schreckliche gräuliche Sünden mit dem Evangelio. — Ein aufrührischer Mensch, den man dess bezeugen kann, ist schon in Gottes und kaiserlicher Acht, dass wer am ersten kann und mag denselben erwürgen, recht

a zůstane pravou, třeba se celý svět nad tím horšil," a kdo povstalců se ujímá, činí se vinným povstání; „pěstí jest odpověděti takovým hubám," (jako jsou povstalci) „až pot nosem vyjde; sedláci nechtěli poslechnouti, nedali si nic říci, tu musili se jim uši flintami otevříti, až hlavy do povětří lítaly" [1]. Ano Luther chlubil se docela svou ukrutností, rouhaje se při tom Bohu: „Já, Martin Luther, zabil jsem ve vzpouře všecky sedláky, neboť kázal jsem je zabíjeti; všechna jejich krev jest na mém krku, ale já odkazuji ji na našeho Pána Boha, který mi přikázal, abych tak mluvil" [2]. Ano ještě po 14 letech ukázal se Luther býti nepřítelem obecného lidu. Na dotaz Jindřicha z Einsiedelu o některých selských břemenech, kteráž jeho svědomí znepokojovala, odpověděl mu: „že by nebylo dobré vzdávati se práv ve prospěch sedláků; sprostý člověk musí býti břemeny přetížen, jinak stává se svévolným" [3].

Podobné nepřátelství k selskému lidu ukázal též Melanchthon. Byv od falckraběte porýnského Ludvíka o radu tázán, pokud se týče 12 článků sedláků, pokládal je, vyjma článek o odúmrti, za neospravedlněné, a kladl veškerou váhu na to, že poddaným i nejkrutější utiskování trpělivě snášeti jest; nejpřísnější trest náleží povstalcům; „takovým nevzdělaným, svévolným, krvelačným národem jsou Němci, že právem mnohem krutěji bylo by je držeti; neboť Šalomoun praví (Přísl. 26, 3): Bič na koně, ohlav na osla a prut na hřbet nemoudrých — tedy pacholku strava, trest a práce [4].

---

und wohl thut. Denn über jeden öffentlichen Aufrührer ist ein jechlicher Mensch beides: Oberrichter und Scharfrichter. Gleich als wenn ein Feuer angeht, wer am ersten kann löschen, der ist der Beste. Denn Aufruhr ist nicht ein schlichter Mord, sondern ein gross Feuer, das ein Land anzündet und verwüstet: also bringt Aufruhr mit sich ein Land voll Mords, Blutvergießen und macht Wittwen und Waisen und verstöret Alles, wie das allergrößeste Unglück. Darum soll hie zuschmeißen, würgen und stechen, heimlich oder öffentlich, wer da kann und gedenken, dass nicht Giftigeres, Schädlicheres, Teuflischeres sein kann, denn ein aufrührerischer Mensch. Gleich als wenn man einen tollen Hund todtschlagen muss; schlägst du nicht, so schlägt er dich und ein ganz Land mit dir."

[1]) „Dem ehrbarn und fürsichtigen Caspar Müller, zu Mannsfeld Kanzler." Ein Sendbrief von dem harten Büchlein wider die Bauern.

[2]) Luther's Tischreden ed. Eisleb. str. 276.

[3]) Rohrbacher-Schulte 24, 183.

[4]) Eyn Schrift Philippi Melanchthon wieder die Artikel der Bawerschaft. Corp. Reform. XX 641.

Ostatně vybízení knížat k ukrutnosti bylo zbytečno. Přes 100.000 (dle zprávy Jiřího biskupa špýrského přes 150.000 [1]) sedláků zaplatilo svou vzpouru životem. Katolický vůdce spolkového vojska švábského truksas Jiří z Waldburku počínal si přísně; mnohem více zuřili evangelický braniborský markrabě Kazimír z Anšpachu-Baireuthu a hessenský lantkrabě Filip. Filip divil se, že sedláci svou vzpouru „čistým evangeliem" ospravedlňovali. Ovšem když kníže „pro svědomí a na základě Písma sv." dle návodu Lutherova loupil a církevní majetek zabíral, činil „průchod čistému evangeliu;" ale když sedlák pro „totéž svědomí a na základě téhož Písma" dle návodu Lutherova loupil a jednostejně církevní a světský majetek pustošil, znečistoval čisté evangelium a musil býti ubíjen.

Válka selská způsobila velikou bídu po Německu. Do hrozné bídy upadly zbylé rodiny po oněch sedlácích, kteří utekli. Švábský spolek předepsal, aby ženy a děti utečenců za nimi poslány a jejich statek zabaven byl, z něhož polovice vrchnosti připadla. Na 50.000 utečenců se napočetlo, jejichž majetek byl zabaven [2]). Poroba a poddanská břemena stala se většími a krutějšími.

Za těchto bouří ještě na dobro neukončených odloživ již v prosinci 1524 řeholní roucho, oženil se Luther 13. června 1525. s jeptiškou Kateřinou z Bory [3]), kterou Bernard Koppe z cisterciáckého kláštera v Nimptschenu, jenž v bouři zrušen byl, ještě s osmi družkami do Wittenbergu přivedl. Tato Kateřina byla velmi hrda a pánovita, ale Luther miloval ji jako list ke Galatům (!). Luther měl svůj sňatek — odpadlý mnich s odpadlou jeptiškou — za dílo božského nádechu [4]). Jeho krok zdál se i jeho stoupencům neprozřetelným. Sám Melanchthon zaplašoval své obavy a vymlouval věc, jak mohl: „ukrývá prý se v tom, co Luther učinil, něco tajuplného neb

---

[1]) Janssen II. 563.

[2]) Janssen II. 567.

[3]) Engelhardt: Lucifer Wittenbergensis oder der Morgenstern d. h. vollständiger Lebenslauf der Catharine von Bora, Ldbs. 1749. 2 Bde. — Fr. Walch: Cath. von Bore. Halle 1751. — Beste: Kathar. von Bora. Halle 1843. — Meurer: Katharina Luther. Dresd. 1854. — Srv. Surius ad ann. 1525.

[4]) Psal 20. června 1525 Václavu Linkovi: „Dominus me subito aliaque cogitantem conjecit mire in conjugium cum Catharina Borensi." De Wette III. 10.

božského, o čemž všetečně hloubati nelze" [1]). Vtipně pravil Erasmus: „Mnohým zdá se podnik Lutherův býti truchlohrou, ale on jej pokládá za veselohru, neboť vše zde končí se svatbou."

Účinky Lutherova bludařství jevily se v úplné spustlosti lidu, který dle jeho výroku „jakožto lid evangelický byl sedmkráte horší nežli před tím."

Willibald Pirkheimer líčí roku 1528. vyznavače nového učení takto: „My jsme pouze dle jména křesťané, v špatnosti mravů předčíme pohany, chlubíme se evangelickou svobodou a převracíme ji v bezuzdnou svobodu těla. Chlubíme se, že naše tělo křtem obmyto jest, kdežto naše duše nejhanebnějšími neřestmi poskvrněna jest. Zdá se, jako bychom všechnu naději skládali na Krista, kteréhož jenom za pláštík svých neřestí máme. A co nejkrásnějšího jest, že jsouce takovými a tak žijíce, sami sobě co nejvíce lichotíme, jakoby Kristus za nás za všechny byl dosti učinil, abychom pro svatou jeho prolitou Krev pohodlně se uložili, všem chtíčům se oddali a co nejpříjemněji žili [2])."

Jako mravní život klesal, tak hynuly též vědy. Roku 1523. stěžoval si nově zvolený rektor erfurtské university, že „věda až za moře zapuzena jest;" rektor následujícího roku Jindřich Herebold vinil přímo lutheránské kazatele jakožto zhoubce věd, a dodává: „Jaký div, že se něco takového školám děje, když ani náboženství, které po století úcty požívalo, před potupením jisto není." Z Basileje, místa tenkráte pro vědu předůležitého, zazníval od roku 1524. nářek, „že universita leží skoro mrtva a pochována, a stolice učitelů jako lavice žáků prázdny jsou." Heidelberg dožil se okolo roku 1525., že tam bylo více učitelů nežli posluchačů. Ano v mnohých znamenitých městech bylo známkou pravého němectví opovrhovati vědou [3]).

---

[1]) List Melanchthonův ke Camerariovi z 24. července 1525. (Corp. Reform. I. 753).

[2]) Ap. Rohrbacher-Schulte 24, 191.

[3]) Rohrbacher-Schulte 24, 192. — V Erfurtě bylo od května 1520—21 ještě 311 studujících zapsáno; roku 1522. 72 studující a roku 1523—24, jenom 34 studující. Lipsko mělo od roku 1508—22. 6485 zapsaných studujících, ale v následujících 14 letech jenom 1935 st. Rostok měl v zimním běhu 1522 185 studujících, ale v zimním běhu 1525 ještě 4 stud., a následujícího roku neměl již žádného. V Basileji dalo se roku 1526. zapsati pouze 5 studentů. Vídeňská universita se svými sty učiteli a 7000 studujícími za císaře Maxi-

Toto všechno bylo jenom důsledností z Lutherova učení o ceně věd. „Vysoké školy,“ praví ve své rozhorlenosti na Aristotela, „zasluhovaly by, aby na prach byly rozetřeny; nic pekelnějšího a ďábelštějšího nepřišlo na zemi od počátku světa a také nepřijde.“ [1]) „Poslední modlou jest Moloch. — To jsou vysoké školy, v nichž největší a nejlepší část naší mládeže v oběť zápalnou obětována bývá, majíc se tam učenou a svatou státi. A rodiče nevidí a nedbají toho, že mládež nikde hůře sváděna a kažena nebývá jako tam. Že ve smilství, obžerství a jiné veřejné bezbožnosti upadá, jest ta nejmenší zkáza; ale že v křivém, pohanském umění a v bezbožném lidském učení cvičena bývá, jest oheň Molochův, kteréhož nikdo dosti oplakávati nemůže, a jímž vysoké školy nejnábožnější a nejbystřejší jinochy bídně kazí.“ [2])

§ 423. *Rozšiřování lutheránství.*

Jihoněmecká knížata učinili spolek v Řezně na obranu starého náboženství a zavázali se, že „sobě budou pomáhati, kdyby pro tuto smlouvu byli napadeni.“ Odpůrcové Lutherovi v severním Německu a sice saský vévoda Jiří, braniborský kurfirst Jáchym, mohučský arcibiskup Albrecht a brunšvický vévoda Erich sešli se 25. června 1525 v Dessavě, aby, „o vzpouře lutherské promluvili,“ a učinili spolek obranný, kdyby někdo z nich od lutheránsky smýšlejících knížat napaden byl [3]). Za to smluvil se ke konci února 1526 lantkrabě hessenský Filip a nový kurfirst saský Jan na ochranu Lutherova učení a vzájemnou podporu, kdyby pro ně napadeni byli. Dne 4. května 1526 byla tato smlouva gothská v Torgavě schválena. Dne 12. června přistoupili k ní na sjezdě v Magdeburku vévodové Filip, Arnošt a František z Brunšviku-Lüneburku, vévoda Jindřich z Meklenburku, kníže Wolfgang z Anhaltu a

---

miliana I. měla pak jenom několik tuctů studujících; právnická fakulta byla nějaký čas zavřena, nemajíc posluchačův, a theologická fakulta nemohla po dlouhý čas žádných zkoušek doktorských předsevzíti, nemajíc professorů. Tak university.

[1]) „Kirchenpostille“ Predigt über Rom. 15, 4—13. ed. Erlang. VII, 56 v poznámce, jakožto variantě z nejstarších vydání.

[2]) „Vom Missbrauch der Messen.“

[3]) Rohrbacher-Schulte 24, 194.

hrabě Albrecht z Mansfeldu, aby „evangelium, a co s ním spojeno jest, podporovali a rozšiřovali.“ — I město Magdeburk, ačkoliv nebylo říšským městem, ale poddaným arcibiskupu Albrechtovi, bylo na svou prosbu do spolku přijato [1]. Později přistoupil k tomuto spolku odpadlý velmistr řádu německého Albrecht Pruský.

Za těch okolností obrátili Luther a Melanchthon. Zprvu obraceli se svým „čistým evangeliem“ hlavně k lidu a dávali mu ráz demokratický. Když však říšské rytířstvo a obecný lid byli poraleni, stanovili, že právě porozuměti evangeliu prostředkuje křesťanská vrchnost, a přišli tak ke spolku s knížaty, kteří této příležitosti rádi se uchopili, aby církevní majetek zabavili a svou territoriální moc rozšířili a upevnili. Torgavský spolek postavil se hned svým vznikem na půdu revoluční, nechtěje provésti řádných císařských rozkazův, ano chtěje se i zbraní jim protiviti.

Německo začalo se děliti v lutheránské a katolické.

Posavadním počínáním Luthera a stoupenců jeho byla pravomocnosť biskupů v mnohých zemích zrušena, a nutně bylo činiti otázku, v jaký poměr duchovenstvo nyní vstoupí, když biskupové mu nic poroučeti nemají. Luther spáliv jeden výtisk kanonického práva a papežovu bullu vyobcovací, chtěl na vždycky kanonické právo odstraniti [2]. Tím, jakož i svými nesmírně laxními zásadami o manželství, které tvoří základ rodinného a státního života, přišel v krutý spor s právníky [3]. Luther povalil v mnohých krajinách církev v ssutiny, kterých zmocnili se knížata, aby staly se pány církve.

V Hessích [4]) zavedl nové učení lantkrabě Filip s pomocí

---

[1]) Janssen III. 37, 38.

[2]) Říkával: „Purus canonista purus asinista.“

[3]) V kázaní „o manželském životě“ (1526) praví: „Wil Frawe nicht, so komme die Magd; — will sie dann nicht, so lass dir eine Esther geben und die Vasthi faren; wie der König Assuerus that.“ Ed. Jen. II. 168. Srv. o Lutherově manželském právu, jmenovitě o účelu manželství, překážkách manželských a rozvodu manželství (Histor. polit. Blätter sv. XI. str. 410—35.). Döllinger: Reformation II. 427 sqq. a 623 sqq.

[4]) Rommel: Kurze Gesch. der Hessen-Cassel'schen R.-Verbess. Cassel u. Marb. 1817. — Hassenkamp: Hess. K-G. seit der Ref. Marb. 1853; týž: Franz Lambert. Elberfeld. 1860. — Baum: Franz Lambert. Strassb. 1840. — Hartmann: Erhard Schnepf, Reformator in Schwaben, Nassau, Hessen und Thüringen. Tübingen 1870. — Riffel II. 76—126. — Janssen III. 52.—57. —

několika odpadlých mnichů. Lid sám, jak praví zarytý protestantský církevní dějepisec Hassenkamp, neměl žádného živého účastenství v novém učení a zdráhal se přijati je [1]. Na sněmě vormském 1521 nebyl lantkrabě ještě rozhodnut, má-li býti pro Luthera, neb proti němu. Jsa chlípníkem tázal se tam neslušným spůsobem Luthera: „Slyším, pane doktore, že učíte, jakoby, když jest muž starý a nemůže více své manželce manželskou povinnosť konati, mohla manželka jiného muže sobě vzíti.“ Ale poznav, že nové učení k tomu vhodné jest, aby jím svou zeměpanskou moc rozšířil, duchovní knížata o moc jejich oloupil a vliv Říma na německé věci zničil, stal se jeho nejhorlivějším stoupencem, nedbaje nic na napomínání svého tchána, saského vévody Jiřího, a své zbožné matky Anny, která z bolesti nad tím 28. dubna 1525 zemřela a po katolicku pochována nebyla, a jejíhož pohřbu se syn neúčastnil. Nejprv ustanovoval na rozličných místech lutheránské kazatele, potom zakázal 18. července 1524 rozličné církevní svátky a slavnosti, zrušil 1525 všechny zádušní mše sv. a votivní služby Boží v kostele sv. Martina v Kasselu, dal 28. ledna 1526 v Marburku a potom v březnu po celé zemi všechny kláštery visitovati a všechno kostelní a klášterní jmění, klenoty a drahé věci sepsati, a zakázal konati průvody. Chtěje rázem svou zemi polutheránčiti, svolal roku 1526. všechny faráře a oltářníky a zástupce ze všech klášterů spolu se světskými stavy na synodu do Homberku. Hlavním mluvčím na synodě byl odpadlý mnich Lambert z Avignona. Lambert narodil se r. 1487. v Avignoně, byl vychován u tamějších františkánů, stal se františkánem a roku 1517. apoštolským kazatelem řádu, utekl roku 1522. z Avignona, přišel po delším pobytu v Bernu a Curichu do Eisenachu, oženil se 1523 ve Wittenberce s pekařovou dcerou z Herzberku — jsa prvním mnichem, který to učinil — a byl roku 1526. od lantkraběte Filipa do Hess povolán. Lambert byl „prázdný, ničemný, samoláskou nadutý člověk;“ tak jej popisuje strassburský reformator Bojer. Po rozkaze lantkraběte vypracoval Lambert 158 vět („paradoxa“) a přibil na dvéře farního chrámu v Homberku, kde se synoda konala, za tím

---

„Die Einführung der Reformation in der ehemaligen Landgrafschaft Hessen.“ Periodische Blätter zur wissenschaftl. Besprechung der großen religiösen Fragen der Gegenwart. Regensb. 1882. ročník 11. str. 459—477. 481—507.

[1]) Hess. K. G. I. 4. 62.

účelem, aby je synoda pravidlem víry a zemským zákonem učinila. Schůzi zahájil lantkraběcí kancléř Jan Feige, vybízeje přítomné sněmovníky ku poradě o řečených větách; každý prý může ony věty popírati, ale „Písmo sv. smí býti jediným měřítkem.“ Po Feigeovi mluvili Lambert a Adam Krafft, dvorní kazatel, hlavní rádce a podporovatel lantkraběte Filipa, namlouvajíce posluchačům, aby paradoxa přijali. Quardian františkánského kláštera v Marburku, Mikoláš Ferber, odporoval jim druhého dne, odvolávaje se na to, že lantkrabě ku poradě je svolal, a ne k hádání o větách, kteréž dříve známy nebyly; o věcech víry lze jenom před biskupy a universitami, jakožto příslušnými soudci, disputovati; lantkrabě ať provede vormský edikt a pozdější císařské rozkazy; ostatně věty Lambertovy jsou necírkevní a nekřesťanské. Nadarmo snažili se lantkrabě a jeho kancléř pohnouti Ferbera, aby je za příslušné soudce uznal. Ferber četl konečně krátké vyvrácení Lambertových paradox, nad čímž tvářil se Lambert „ne jako divoké zvíře, ale jako pekelným duchem posedlý“ (praví Ferber ve svých v Kolíně vytištěných „Assertiones“, kde o tomto případě vypravuje), a volal proti Ferberovi: „Zabte ho, zabte ho, nepřítele zákona Božího.“ Nadarmo zapřísahal Ferber lantkraběte při krvi Kristově a posledním soudě, aby od svého počínání ustal. Při panující násilnosti mlčeli katoličtí duchovní, jenom Jan Sperber, farář ve Waldavě u Kasselu, ohrazoval se ještě proti článkům Lambertovým. Schůzi ukončil Lambert slovy Zachariášovými (Luk. 1, 68): „Požehnaný buď Pán Bůh israelský, že navštívil a učinil vykoupení lidu svému.“ Tak zavedeno bylo nové učení v Hessensku. Na konci synody byli zvoleni visitatoři, aby nové učení v zemi zaváděli. Poněvadž duchovenstvo a lid po dobrém nedali se poluteránčiti, sáhl lantkrabě k veřejnému násilí. Dvorní kazatel Krafft musel všechny duchovní ve víře zkoušeti; kdo nepřijal nového evangelia, nesměl kázati a pozbyl všech příjmů. Světští stavové musili lutheránské kazatele ustanovovati. Násilí užívalo se proti každému kostelu a klášteru. Konečně nezbylo poddaným po rozkaze lantkraběte nežli „vyznávati Krista“ t. j. blud Lutherův, „nebo vystěhovati se.“ Surově zachoval se lantkrabě proti sv. Alžbětě Durinské, své pramáteři. Násilím zmocnil se v Marburku jejího kostela, který rytířskému řádu německému náležel, a dal zámečníkem otevříti její hrobku (6. května 1539). Při tom dělal frivolní žerty a doufal, že tam veliké poklady

najde. Byv sklamán, vytáhl svou rukou kosti z hrobky a dal je sluhovi, kterýž je do pytle vstrčil. Homberská synoda zakázala pouti a průvody a velela odstraniti sv. ostatky, obrazy a sochy; ale lid protivil se tomu, pročež Filip v říjnu 1527 rozkaz opakoval. Vzniklo obrazoborství po celé zemi, při čemž krásné, umělecké památky za své vzaly. Veškerou církevní moc přiosobil si lantkrabě a vykonával ji jako biskup své zemské církve. Katolické náboženství nebylo, jako vůbec v zemích, které po novotě postoupily, trpěno. Církevní statky zabavil lantkrabě, a aby tuto loupež provedl, dělil se o ni se svými rytíři a městy, bez jejichž pomoci ji nebylo lze spáchati. Části uloupeného statku užil na založení nemocnic a marburské university, která měla býti semeništěm nového učení.

Kurfirst saský Fridrich zemřel 5. května 1525 katolíkem, zanechav církevní věci ve své zemi počínáním Lutherovým v úplném rozkladu, neladu a nepořádku. Jeho nástupce a bratr Jan Stálý [1]) smýšlel sice po lutheránsku, ale jsa pokročilejšího věku, byl méně činným. Na úpěnlivé prosby Lutherovy [2]) dovolil církevní visitaci, která by do církevních záležitostí dle návrhu Lutherova řád zavedla. Melanchthon sestavil „poučení farářů visitátory [3]),“ v němž Lutherovo učení o ospravedlněni pouze věrou a nesvobodě lidské vůle zmírnil. Ustanovení visitatoři z theologův a právníků provedli visitaci v letech 1527. a 1528., zaváděli všude Lutherem sestavený řád služeb Božích, v němž pro příchylnost lidu ke mši sv. tato po německu s pozdvihováním hostie, ale bez kanonu a vší upomínky na její obětní ráz, tedy na oklamání lidu, podržena byla; ustanovovali evangelické kazatele, zrušovali kláštery, zřizovali školy a fary a trestali neposlušné pomocí světských úřadníků. Dozor na duchovní a rozhodování o věcech manželských dáno superinten-

---

[1]) R. Fr. Jagemann: Lebensbeschreibung Joh. des Standhaften und Joh. Friedr. Halle 1756.

[2]) Památným jest list Lutherův z 22. listopadu 1526., kde Luther naříká, že sedláci nic duchovním dáti nechtějí a žádné bázně nemají; kdyby se to s jeho svědomím srovnávalo, nechal by jich, aby si jako svině žili, jak beztoho si počínají. Ale jde tu o mládež, kurfist ať tady jako nejvyšší poručník mládeže zakročí a přinutí města i vesnice, aby školy, kazatelny a faráře měli, jako je přinucuje, aby mosty, cesty a silnice stavěly a k zemským potřebám přispívaly. De Wette III. 135.

[3]) „Unterricht der Visitatoren an die Pfarrherrn“; ed. Walch X. 1902; Altenb. IV. 389.

dentům, nad nimiž potom 1542 ustanoveny byly konsistoře; byly to zeměpanské úřady vykonávající církevní moc. Pro poučení kazatelů složil Luther již roku 1523. svou postillu; pro vyučování mládeže sestavil Luther svůj malý a veliký katechismus [1]) (1529). Náboženství katolické bylo potlačeno, a nástupce Janův, Jan Fridrich, rozkázal všechny papisty sesaditi a všechny duchovní i laiky ze země vyhnati, kdyby „ve víře bloudili" t. j. katolíky byli [2]).

V Prusku, zemi to řádu německého, zavedl bludařství Lutherovo velmistr řádu Albrecht, rodem princ braniborský. Poněvadž řád válkami s Poláky do úzkých přišel, zvolil za svého velmistra roku 1511. dvacetiletého Albrechta [3]), markraběte braniborsko-kulmbašského, doufaje, že pro své mocné příbuzenské svazky samostatnosť řádu zachová. Jeho snaha, svrhnouti se sebe vrchní panství Polsky, nezdařila se. Pokusy po roce 1521. získati pomoc od císaře a říše byly marny. Papež Hadrian VI. žádal jako Lev X. za opravu řádu. Velmistr uvázav se ve svůj úřad, snažil se odstraniti mravní nevázanosť ve své zemi, ale pak myslel jenom, aby řád v jeho majetku zachoval. Na říšském sněmě v Norimberce 1523 sešel se v Osiandrem, predikantem nového učení, který jej pro ně získal. Následujícího roku navštívil ve Wittenbergu Luthera, který mu radil, aby „bláznivou řeholi zahodil, se oženil a zemi ve světské vévodství proměnil." „On se tenkráte usmál a ničeho neodpověděl [4])", ale od té doby podporoval lutheránství ve své zemi. Pod ochranou biskupa samlandského poučovali dle rady Lutherovy povolaní kazatelé lid, aby na velmistru žádal, by se oženil a duchovní knížectví ve světské proměnil. Při vší této snaze choval se Albrecht pokrytecky, dělaje se oddaným církvi. Na počátku listopadu 1524. sešel se ve Vídni s kardinálem legátem Campegiem a ujišťoval jej, že „ve věci lutherské tak si počínati bude, jak na hodného křesťanského knížete

---

[1]) Walch. X. 2. sqq. srv. Augusti: Histor. krit. Einleitung in die beiden Hauptkatechismen. Elberf. 1824.

[2]) Srv. Riffel II. 17—75.; Janssen III. 57—69.

[3]) Bock: Leben Albrechts. Königsberg 1745; Voigt: Gesch. Preußens IX. 685; Dan. Heinr. Arnold: Kurzgefasste Kirchengeschichte des Königreichs Preußen. Königsberg 1769, str. 249. — Riffel II. 130—153. — Janssen III. 70—77. —

[4]) Dopis Lutherův k Brismannu. De Wette II. 526.

sluší a patří.“ Proti danému slovu proměnil jako zrádce na církvi a řádu 8. dubna 1525 smlouvou krakovskou zemi řádu ve světské vévodství a přijal je jakožto polské léno z rukou krále Sigmunda I. pro sebe a své bratry a řádné potomky, zavázav se polské koruně lenní přísahou. Biskupové, Jiří Polenz Samlandský (zemřel 28. dubna 1550) a Erhard z Queiszu Pomezánský, odstoupili mu svůj majetek, oženili se a poevangeličili tak biskupství. Odpadlý velmistr oženil se r. 1526. s dcerou dánského krále Fridricha, Dorotou, a tak zvítězilo na dobro „čisté evangelium.“ Světští duchovní i řeholníci, kteří novot nepřijali, byli svých příjmů zbaveni a přinuceni buď odpadnouti, neb se vystěhovati. Sídlo velmistrovo bylo přeloženo do Mergentheimu. Roku 1526. byla nová agenda s novým církevním řádem v polském jazyku zavedena; v Královci byl hlavním hlasatelem nového učení Jan Seklusianus. Roku 1530. přijal Albrecht augsburskou konfessi a založil roku 1544. v Královci universitu, aby byla semeništěm protestantství severovýchodní Evropě; Sabinus, zeť Melanchthonův, stal se jejím doživotním rektorem. Císařské a papežské potvrzení chybělo, kteréž nahradil polský král, potvrdiv ji. Odpadlý Albrecht vzdoroval papežským censurám i císařské říšské klatbě a umřel roku 1568 utvrdiv zemi v lutheránství. Po smrti blbého vévody Albrechta Fridricha (1618) připadlo Prusko kurfirstu braniborskému.

V Meklenburku zavedl nové učení vévoda Jindřich Pokojný; v Brunšvicku-Lüneburku učinil to vévoda Arnošt. Podobným spůsobem počínali si menší páni severního Německa, zabavujíce při tom církevní statky a proměňujíce je v rodinný majetek, a připojovali se k mocnějším, aby v čas nebezpečenství krytými byli.

Luther zavrhoval z počátku veškeré mísení se knížat do sporů náboženských; ale když četní knížata po jeho učení postoupili, obrátil a připisoval jim právo a povinnosť k tomu přihlížeti, aby „poddaní a faráři pevně k slovu Božímu stáli,“ a nedovolovati „aby vzpurní duchové a převrácená srdce duše sváděli.“ Jeho zásadou stalo se, což dříve popíral: „Principes non cogunt ad fidem et Evangelium, sed cohibent externas abominationes“ (knížata nenutí k víře a Evangeliu, ale zamezují vnější ohavnosti). Pokud protestantští knížata touto zásadou proti katolické církvi se řídili, měl to Luther a jeho stoupenci za věc úplně řádnou a založenou na Písmě; ale když

katoličtí knížata téže zásady proti bludařstvi Lutherovu užívali, vztekal se Luther, hanobil je, a totéž činí jeho stoupenci do dnešního dne.

§ 424. Boje císařovy s Francií a papežem; Špýrští říšští sněmové roku 1526. a 1529; podvod Packův a původ názvu nových bludařů: Protestanté.

Po veškeren tento čas nemohl císař Karel V. obírati se s událostmi v Německu. Smrtí papeže Lva X. staly se všechny jeho prospěchy zase pochybnými, Francouzové nabyli sil, vypuzení páni italští vrátili se do svých území a nabízeli Francii svou podporu proti císaři. Ale francouzský vůdce Lautrec byl poražen a vyjednávání o mír, jež ve jménu krále francouzského Františka I. papež Hadrian VI. s císařem vedl, neměla zdaru, poněvadž císař s Anglií ve spojení vešel a mezi oběma úmluva se stala, aby Francii úplně pokořili a o ni se rozdělili. Král František I. postavil se sám v čelo vojska, ale byl od císařských 24. února 1525 u Pavie poražen a zajat. Král anglický Jindřich VIII. nastupoval sice na to, aby ve válce se pokračovalo, ale císař učinil s králem Františkem 14. ledna 1526 mír v Madridě; František dostal svobodu a měl za to odstoupiti císaři burgundské vévodství v šesti měsících; kdyby se to nestalo, bylo se mu navrátiti opět do zajetí; dále zřekl se král všech nároků k Milánu a Neapolsku, jejichž poměry měl císař sám urovnati. Král František učinil sice přísahu při této smlouvě, ale prohlásil téhož 14. ledna, dne to, kdy mezi Karlem V. a posly královými mír učiněn byl, že v smlouvě státi nebude. Již v srpnu 1525 učinila Francie spolek s Anglií, která na císaře byla rozhorčena, že žádoucího zisku nedosáhla a převahy domu Habsburského se bála. Téže převahy bál se papež Klement VII., pročež srovnával se s učiněným spolkem anglicko-francouzským, vyzýval francouzského krále bez ohledu na učiněný madridský mír, aby ve spolek s italskými státy vstoupil, a dovedl toho, že 22. května 1526 byla učiněna Cognacská liga, kteráž zavírala papeže, Francii, Benátky, Florencii a Milán; ochráncem spolku měl býti král anglický. Papež rozřešil krále francouzského od přísahy, kterou se zavázal, že císaři Burgundsko vydá a do zajetí se navrátí, kdyby pod-

minky míru vyplněny nebyly. Císař snažil se získati papeže a podával mu příležitost se ctí a s prospěchem opustiti ligu, ale papež neuchopil se jí; obě hlavy křesťanstva rozdvojily se v okamžení, kdy Turci ohrožovali říši, a novota Lutherova vítězně postupovala. „Radovali se a jásali lutheráni," praví jeden vrstevník [1]), „že mezi hlavami církve takový rozbroj vznikl, z jejichž sporů beztrestnost sobě slibovali." (Laetabantur interea et exultabant Lutherani, quod tanta inter ecclesiae capita venisset discordia, quippe illis dissidentibus impunitatem sibi promittebant). Vším právem mohli jásati, poněvadž obě hlavy církve Německo s očí spustily.

Za tohoto stavu věcí sešel se v červnu roku 1526. říšský sněm do Špýru [2]). Lutheránští stavové vystupovali na něm zpupně, zneužívajíce nesnází císaře a jeho bratra Ferdinanda. Saský kurfirst Jan a hessenský lantkrabě Filip chtěli sněm opustiti, a náboženská válka hrozila již výbuchem. Ale arcikníže Ferdinand a trevirský kurfirst Richard upokojili rozjitřené mysli a 27. srpna stal se nález, v němž byla brzká pomoc proti Turkům slíbena, a pokud se týče náboženství, takto stanoveno: „V roce, nebo nejdéle půl druhém letě, budiž slaven všeobecný církevní sněm neb národní v německých zemích; až do té doby jest každému ze strany vormského ediktu tak žíti, panovati a držeti, jak to před Bohem a císařskou velebností zodpovídati může" [3]). Novotáři zvítězili.

Zatím vypukla mezi císařem a papežem válka. Císařský generál Hugo z Moncady, jsa podporován mocnou rodinou Colonnů, přepadl 20. září 1526 Řím a přinutil papeže, že do Andělského hradu se utekl. Bylo učiněno příměří, které císař schválil. Rok potom táhlo císařské vojsko, skládající se hlavně z Němců, se svým vůdcem, vévodou Karlem z Bourbonu, proti Římu a dobylo 6. května 1527 města. Papež a kardinálové měli sotva tolik času, aby se do Andělského hradu utekli, kde byli po 7 měsíců obleháni. Při útoku na město padl vévoda Bourbon, a vojáci spustošili hrozně město a tropili si z papeže

---

[1]) Kiliani Leib: Prioris Rebdorfensis Annales ap. Döllinger: Beiträge zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte der sechs letzten Jahrhunderte. Regensburg 1863. II. 504.

[2]) Janssen III. 39–51.

[3]) Neue Sammlung der Reichsabschiede. Frankfurt 1747. II. 273—5; Walch XVI. 265 sq.

a kardinálů žerty, provolávajíce Luthera za papeže. Císař Karel V. dostav o tom zprávu ve Španělsku, litoval těchto výstupů, prohlásil, že dobytí Říma proti jeho vůli se stalo, ale použil smutného stavu papeže Klementa VII., aby trvalého míru dosáhl. Papež dosáhl svobody na počátku prosince 1527, ale mír mezi oběma byl teprve z jara 1529 v Barcelonně učiněn. Dne 22. února 1530 korunoval papež císaře v Bononii korunou lombardskou a 24. února korunou císařskou. Válka mezi Francií a císařem byla mírem Cambrayským (5. srpna 1529) ukončena, jímž madridský mír až na vydání Burgundu byl potvrzen.

Říšský sněm špýrský mluvil o pomoci proti Turkům, která však v pravdě poskytnuta nebyla. Hrozný sultán turecký Soliman II. strojil se k výpravě na Západ. Soliman dobyl v srpnu 1521 Bělehradu a na konci roku 1522 Rhodu, porazil 29. srpna 1526 krále uherského a českého Ludvíka u Moháče, kde tento v bažinách se utopil, a stál již 10. září před Budinem, jehož klíče na míle jemu v ústrety přineseny byly; však pro starosti, které mu Asie dělala, vyklidil prozatím Uhersko. Na místo padlého krále Ludvíka zvolili Čechové 23. října 1526 za krále arciknížete rakouského Ferdinanda I.; v Uhersku zvolila jedna strana za krále Jana Zapolyu, sedmihradského vévodu, dne 11. listopadu v Královském Bělehradě, a druhá též v listopadu Ferdinanda, krále českého, na říšském sněmě v Prešpurku. Jan Zapolya opíral se o Francii a spolek se sultánem Solimanem. V květnu 1529 vytáhl sultán s vojskem 250.000 mužů proti králi Ferdinandovi, dobyl na začátku září Budína a stál ke konci měsíce před Vídní. Však i malá posádka odrážela všechny útoky turecké; dne 15. října podnikl sultán nejzuřivější útok na Vídeň, ale byv statečně odražen, odtáhl již druhý den 16. října pro pozdní počasí od města, při čemž spustošil veškerou krajinu a zemi, kudy se bral.

Bez ohledu na turecké nebezpečenství strojili se lutheránští knížata k útočné válce proti katolíkům, ačkoli Luther a Melanchthon posud od toho zráželi. Podrážděnosť těchto knížat zvětšila se, když vicekancléř saského vévody Jiřího, Otto z Packu, lantkraběti hessenskému Filipovi opis falešné listiny dodal, dle níž král Ferdinand s vévodou saským Jiřím, kurfirstem braniborským Jáchymem, bavorskými vévodami Vilémem a Ludvíkem, a s biskupy mohučským, solnohradským, bamberským a würzburským se ve Vratislavi smluvil, aby vy-

hnavše Turky z Uher, lutheránská knížata přepadli, z jejich zemí vyhnali a tyto mezi sebe rozdělili. Spolu slíbil Pack, že za 4000 zlatých vydá původní listinu. Tu učinil lantkrabě 9. března 1528 se saským kurfirstem spolek na obranu proti domnělému útoku a strojil se k válce. Saský kurfirst upustil na radu Lutherovu a Melanchthonovu od útoku, ale lantkrabě pokračoval ve zbrojení, ohrožoval biskupství bamberské a würzburské a oznámil svému tchánu vévodovi saskému Jiřímu, že spolek katolických knížat jej donutil, aby mír zrušil. Jiří prohlásil takový spolek za vylhaný, a podobně učinili ostatní katoličtí knížata. Lantkrabě, nechtěje sám býti za podvodníka pokládán, jmenoval Packa, který mu tajemství zradil. Pack byl v Kasselu u přítomnosti poslů některých obviněných knížat vyslýchán, a tak podvod jeho dokázán. Ačkoliv lantkraběti všecka příčina k válce odpadla, musili pro svatý pokoj biskupové zaplatiti válečné útraty jeho, a to: bamberský 40.000 zlatých, würzburský 20.000 zlatých a arcibiskup mohučský 40.000 zlatých, kterýžto poslední ještě veškeré pravomocnosti v Hessensku a Sasku vzdáti se musel [1]). Bylo to od lantkraběte hanebné vydírání peněz, a že katoličti knížata a biskupové všechno strpěli, jest důkazem jejich nesmírné malomyslnosti a zbabělosti. Ano mohučský arcibiskup chlubil se ještě tímto mírem a svou slabostí. Za to rostla zpupnosť novotářů.

Válka byla sice odvrácena, ale napjatosť a nedůvěra mezi oběma stranama zůstala Za tohoto stavu sešel se špýrský říšský sněm 15. března 1529, aby o válce turecké a novotách náboženských rokoval. Lutheránští knížata přivedli si s sebou své kazatele a měli své zvláštní služby Boží. Rozhořčenosť jevila se tím, že knížata hned na počátku obyčejných forem zdvořilosti zanedbali. Císařský návrh zněl velmi přísně a žádal za zrušení říšského nálezu z roku 1526. Komise ze sněmu zvolená učinila 3. dubna 1529 návrh, aby „císař byl vyzván, by v roce buď všeobecný církevní sněm, neb národní koncil k místu přivedl a na něm osobně byl; až do té doby ať stavové, kteří vormský edikt posud zachovávali, i dále zachovávají, a své poddané k tomu přidržují; jiní však stavové, v je-

---

[1]) Opis domnělé oné listiny s ostatními spisy ap. Walch. XVI. 445 sqq. List Lutherův o této události k Linkovi a jeho korrespondence s vévodou Jiřím ap. Walch XVI. 506. — Riffel II., 354—362. — Janssen III. 115—121.

jichž zemích nové učení zavedeno jest a bez vzpoury, obtíží a nebezpečenství odstraněno býti nemůže, nechť až k budoucímu koncilu všechny novoty, pokud lze, zamezují; jmenovitě nebudiž přijímáno a hlásáno učení, které by se Svátosti Oltářní protivilo, mše se neodstraňujž a na místech, kde nové učení přijato jest, nebudiž nikomu zbraňováno neb zakazováno, aby mše nesloužil nebo neslyšel; evangelium budiž kázáno dle výkladu Otců církví přijatého, a sporné články až do rozhodnutí církevního sněmu pominuty; žádný duchovní a světský stav neztrácejž v budoucnosti své důstojnosti a svých příjmův, a proti novokřtěncům budiž nový císařský edikt vydán." Krátkými slovy žádal výbor, aby v zemích katolických knížat panovalo katolické náboženství a v zemích novotářův alespoň bylo trpěno. Proti tomuto návrhu, který říšským nálezem se stal, ohrazovali se, čili protestovali 19. dubna stavové novotě oddaní, ukazujíce k tomu, že 1. ve věcech víry většinou rozhodovati nelze; 2. že v jedné obci mše sv. dvojím spůsobem sloužena býti nemůže, poněvadž by z toho plynulo, jakoby jejich kazatelé pravdy neměli; 3 konečně jest prý dle Písma mše sv. modloslužbou, kteréž trpěti nelze. Poněvadž většina říšského sněmu jejich odporu nepřijala, složili appellační listinu, v níž 25. dubna odvolávali se ohledně všech posavadních i budoucích stížností k císaři, budoucímu svobodnému, křesťanskému všeobecnému sněmu a každému moudrému a nestrannému soudci. Listina byla vyhotovena ve jménu kurfirsta saského Jana, markraběte Jiřího braniborsko-kulmbašského, vévody brunšvicko-luneburského Arnošta, knížete anhaltského Wolfganga a lantkraběte hessenského Filipa, k nimž ještě dva knížata a 14 říšských měst přistoupilo Poněvadž novotáři na sněmě špýrském proti spravedlivému návrhu katolíků protestovali, obdrželi název „Protestantů" [1]). Novotáři, které již protestanty nazývati budeme, poslali dokonce poselství k císaři do Italie, aby své chování ve Špýru ospravedlnili. Poselství nalezlo císaře v Piacenze a dostalo po několika dnech slyšení, v němž mu bylo řečeno, že jejich věc bedlivě uvažována bude. Konečnou odpověď dostalo od císaře v Bologni 14. října, kde císař se vyjářil, že „(katoličtí) knížata a stavové proti svému svědomí a spasení své duše tak počínati si nechtějí, jako protestující, a podobně jako tito po církevním sněmu pro čest

---

[1]) Pallavic. II. c. 18.

Boží touží, kterýž ostatně byl by zbytečným, kdyby všichni dle vormského ediktu žili; poněvadž po říšském obyčeji usnešení většiny též menšinu váže, pročež ať protestující stavové říšského nálezu špýrského poslouchají, aby proti nim jako hlava říše zakročiti nemusil.“ Po této nemilostivé odpovědi odevzdali poslové císařskému tajnému písaři špýrskou appellační listinu, a když ji přijmouti nechtěl, položili ji na stůl a dali o tom vyhotoviti notářskou listinu. Za tuto drzost potrestal je císař domácím vězením v jejich hospodě a zakázal jim posýlati zprávy, listy nebo služebníky do Německa. Poslové odvolali se od císařského rozhodnutí k svobodnému křesťanskému sněmu neb kam věc náleží. Bez ohledu na tento nový protest byli dva poslové brzo na svobodu propuštěni, kdežto třetí mezi tím uprchl [1]).

Císař rozepsal 21. ledna 1530 spůsobem velmi mírným nový říšský sněm na 8. dubna do Augsburku, slíbil, že se tam osobně dostaví a obě strany slyšeti a mír zjednati chce, a napomínal stavy, aby bez hněvu a nevole tam se dostavili.

§ 425. *Augsburský říšský sněm roku 1530.; Augsburská konfesse a norimberský náboženský mír roku 1532.* [2])

Příchod císařův do Augsburku protáhl se od dubna až do 15. června 1530, svatvečera Božího Těla. S císařem přišel

[1]) Veškeré špýrské vyjednávání ap. Walch XVI. 328—429; ve výtahu ap. Sleidan sv. VI. str. 419. — Joh. Joach. Müller: Historie von der evangelischen Stände Protestation und Appellation wider und von dem Reichstagsabschiede zu Speier 1529 wie auch dem 1530 zu Augsburg übergegebenen Glaubensbekenntniss. Jena 1705. — A. Jung: Geschichte des Reichstags zu Speier. Strassb. 1830. — J. A. H. Tittmann: Die Protestation der evangel. Stände im J. 1529. — J. L. G. Johannsen: die Entwicklung des protestantischen Geistes bis 1529. Kogenhagen 1830. Riffel 362—370. — Janssen III. 130—146; 158—160.

[2]) Walch XIV. 542—2134; XVI. 374 sqq. — R. E. Förstemann: Urkundenbuch zur Gesch. des Reichstags zu Augsb. Halle 1834 sq. 2 Bde. — Coelestini: Hist. comitiorum Aug. celebrat. Francof. ad Viad. 1577—1597. — Georg Gottl. Weber: Kritische Gesch. der Augsburger Confession aus archival. Nachrichten. Frankfurt a. M. 1784—1785. 2 Thl. — D. Chyträus: Historie der Augsb. Confession. Rostock 1576. — C. A. Salig: Historie der Donfession. Halle 1733—1735. 3 Thle. — H. V. Rotermundt: Geschichte des Augsb.

papežský legát, kardinál Campegi, s úplnou papežskou instrukcí na potlačení nového učení. Císař pozval knížata, by se účastnili průvodu Božího Těla, však protestantská knížata zamítla jeho pozvání, nechtíce účastniti se, jak pravili, divadelního obnášení jedné části Svátosti, což prý jest proti zákonu Kristovu; jenom saský kurfirst nesl dle své důstojnosti před císařem meč, maje to za pouhý světský úkon. Z katolických theologů, kteří se dostavili, zasluhují býti jmenováni: Dr. Jan Eck, professor z Ingolstadtu; dr. Jan Faber, probošt z Budina a dvorní kazatel krále českého a uherského Ferdinanda, jakož i dr. Jan Kochlaeus, děkan z Frankfurtu; se strany protestantské přivedl s sebou saský kurfirst svého dvorního kazatele Spalatina, Filipa Melanchthona, Justa Jonasa, professora theologie ve Wittenbergu, a Jana Agrikolu, kazatele v Eislebenu; Luthera, jakožto daného do říšské klatby, zanechal v Koburku. Sněmu bylo rokovati o pomoci proti Turkům a náboženských sporech. Na žádosť protestantských stavů svolil císař k tomu, aby napřed o náboženství se rokovalo, a vyzval je, by mu své vyznání a stížnosti na zlořády podali. Oni již mezi tím dali vypracovati od Melanchthona vyznání, Lutherem 15. května schválené, kteráž dostalo jméno: Augsburská konfesse [1]).

Augsburská konfesse skládá se z 28 článků, z nichž 21 učení a ostatních 7 zlořády a lidská stanovení obsahují. Článek 1. obsahuje učení o Bohu a Trojici zkrátka, docela po katolicku. Článek 2. mluví o hříchu dědičném, který v tom záleží, že člověk se zlou žádostí (cum concupiscentia) bez bázně Boží a bez víry v Boha se rodí (jest tu mírněji vyjádřeno učení Lutherovo, že člověk k dobrému úplně neschopen jest). Článek 3. obsahuje učení o Kristu docela po katolicku. Článek 4. učí, že člověk věrou v Ježíše Krista ospravedlněn bývá; čehož aby dosáhl, ustanovil Bůh dle článku 5. úřad učitelský a svátosti. Z oné víry pocházejí dle článku 6. dobří skutkové. Článek 7. vyměřuje církev jakožto shromáždění svatých, v němž

Glaubensbekentnisses. Hannover 1829. — Pfaff: Gesch. der A. C. Stuttg. 1830. — Fikenscher: G. der A. C. Nürnb. 1830. — Facius: Gesch. des Reichstages zu Augsb. Leipz. 1830. — Binterim: Der Reichstag v. Augsb. 1530. Düsseld. 1844. — Riffel II. 378 sq. Janssen III. 165 sq.

[1]) Konfesse neměla původně jména „konfesse"; Melanchthon nazývá ji mezi jejím vypracováním a po něm „apologií". Corp. Reform. II. 60. 119. Norimberští jmenují ji „supplikací." l. c. II. 88.

čisté evangelium se káže a svátostmi přesně dle slova Božího se přisluhuje. Svátosti působí dle článku 8., byť i hříšníci jimi přisluhovali. Křest jest dle článku 9. k spasení nutným, i dítky musí býti pokřtěny. Ve Večeři Páně jsou dle čl. 10. Tělo a Krev Páně v pravdě přítomny. Soukromou zpověď lze dle čl. 11. podržeti, však není třeba všech hříchů vypočítávati. Podstata pokání záleží dle čl. 12. v skroušenosti (contritio) a ve víře na základě evangelia. Článek 13. prohlašuje svátosti za znamení svědectví a vůle Boží, aby víra těch, kteří jich užívají, vzbuzena a potvrzena byla. Dle čl. 14. nemá nikdo kázati neb svátostmi přisluhovati, leč kdo jest povolán. Čl. 15. učí, že ony církevní obyčeje jest zachovávati, které bez hříchu zachovávati lze; však svědomí nebudiž jimi obtěžováno, jako by byly k spasení nutny, neb jimi Bůh se smiřoval, a milosť zasluhovala. Čl. 16. prohlašuje světskou vládu za nařízení Boží. Čl. 17. mluví o posledních věcech člověka po katolicku. Dle čl. 18. jest uznávati svobodnou vůli při všech lidech, kteříž užívají rozumu, ne sice vzhledem na věci týkající se Boha, které bez něho ani začíti, nerci-li dokonati lze, ale vzhledem na díla tohoto života a plnění občanských povinností. Příčinou hříchu jest dle 19. zlá vůle a vliv ďáblův. Čl. 20. mluví o víře a dobrých skutcích, ale tak, jakoby katolíci o víře posud nic byli nevěděli a ospravedlnění v pouhé zevnitřní úkony kladli. Cl. 21. klade pootu Svatých v to, když jejich víry a dobrých skutků následujeme.

Za zlořády a ustanovení lidská uvádějí se: rozdávání Večeře Páně pod jednou způsobou, zákaz manželství kněžím, prodajné a pokoutní mše, nucení ke zpovědi, rozdíl pokrmů (půst), sliby klášterní a pravomocnosť biskupská. Podepsáni byli kurfirst saský Jan se svým synem Janem Fridrichem; Jiří, markrabě braniborsko-kulmbašský; František a Arnošt, vévodové brunšvicko-luneburští; Filip, lantkrabě hessenský, Wolfgang, kníže anhaltský, a města: Norimberk a Reutlingen. Po čas sněmu přistoupila k této konfessi ještě některá jiná říšská města.

Jak viděti, chtěl se Melanchthon co možná nejvíce k starému učení přiblížiti, opustil na mnoze příkrosť Lutherovu a neměl v úmyslu učiniti roztržku se starou církví nezhojitelnou; ano v úvodu konfesse děje se odvolání k všeobecnému církevnímu sněmu, který ať papež svolá. Však jeho konfesse jest na mnoze neurčita a nedokonala, a jaksi schválně pomíjí

četné články mlčením; tak pomíjí papeže a jeho postavení v církvi, očistec, odpustky a počet svátostí.

Konfesse byla sepsána po německu a latinsku. Císař chtěl ji pouze písemně přijati, však protestantští stavové provedli to, že byla 25. června veřejně před císařem a všemi stavy od kursaského kancléře Kristiana Beyera po německu čtena a potom císaři latinsky a německy podána. Německý exemplář byl odevzdán arcibiskupu mohučskému, aby jej v říšském archivě uložil; latinský podržel si císař a dal jej do frančiny a vlaštiny přeložiti [1]). Druhý den potom radil se císař s katolickými stavy, co by činiti bylo. Jedni, jako vévoda saský Jiří a braniborský kurfirst Jáchym, radili k násilnému potlačení novoty; jiní však, v jejichž čele Albrecht, arcibiskup mohučský, stál, přimlouvali se za to, aby císař na cestu dobroty nastoupil a s protestanty vyjednával. Tato strana obdržela vrch. Císař, chtěje se její radou říditi, tázal se podepsaných, zdali ony články jsou již všechny, neb chtějí-li ještě některé přednésti. Odpověděli vyhýbavě; jest prý ještě více zlořádův, ale není třeba jich přednášeti. Potom odevzdal císař 27. června konfessi 20 katolickým theologům, aby ji prozkoumali a vyvrátili. Tito, majíce v čele Ecka, ukázali, co bylo v konfessi bludného, ale spolu uvedli, že Luther a jeho stoupenci ještě mnohým jiným věcem učili a o nich psali, které v konfessi nejsou. Svou odpověď podali theologové již 13. července; však zdála se katolickým stavům býti ostrou, pročež žádali, aby vše vynechali, čemu by protivníci ještě byli učili. Pětkrát musili theologové práci opravovati, nežli poslední formu obdržela. Jejich „Odpověď" později „confutatio confessionis Augustanae" (vyvrácení Augsburské konfesse) zvaná, ukazuje článek za článkem, co z konfesse s učením církve se shoduje a co jemu

---

[1]) Oba originály ztratily se. Ještě za říšského sněmu byla tato konfesse bez Melanchthonova vědomí několikrát a to s úchylkami vytištěna; pročež Melanchthon sám ještě roku 1530. obstaral latinské a německé vydání s předmluvou, kde praví: Nunc emittimus probe et diligenter descriptam confessionem ex exemplari bonae fidei, a připojil k ní r. 1531. svou „apologii." Die Augsb. Conf. von 1530, neu hrsg. Lpz. 1845. — Viz německé znění též ap. Walch XVI. 988; latinské ap. Le Plat II., 335. — Později učinil sám Melanchthon některé změny v konfessi „ve prospěch reformovaných, tak že jest Confessio Aug. „variata" a „invariata." Této drží se přísní lutheráni, oné reformovaní.

odporuje; a dokazuje pravdu učení církevního krátkými místy z Písma sv.[1]. Tato konfutace byla v plném sedění říšského sněmu 3. srpna čtena a od katolických stavů schválena. Císař prohlásil ji „za křesťanskou a dobře promyšlenou" a žádal na stavech protestantských, aby k ní přistoupili, poněvadž by jinak proti nim jako ochránce církve vystoupiti musil. Tito žádali na něm opisu, kterýž jim císař slíbil, ale pod tou výminkou, že ho z ruky nevydají a do tisku nedají, poněvadž dalšímu písemnému vyjednávání nechtěl. Pod touto výminkou zřekli se ho protestanté.

Poněvadž konfutace s účelem se minula, nezbylo jiné cesty leč násilí, kterého však katoličtí stavové se hrozili. A tu přemluvili císaře, aby komisi ustanovil, která by s protestantskými stavy vyjednávala. Za tím účelem byl 6. srpna 16tičlenný výbor z duchovních a světských stavů zvolen. Ale týž den (6. srpna) ujel lantkrabě Filip tajně bez dovolení císařova z Augsburku a nastalo z toho nesmírné rozčilení v městě a mezi sněmovníky. Poněvadž snahy zvoleného výboru nechtěly se dařiti, vzalo se útočiště zase k theologům a menšímu výboru. Císař ustanovil 14tičlenný výbor, v němž bylo s každé strany po dvou knížatech, dvou právnících a třech bohoslovcích; těmito posledními byli s katolické strany: Dr. Jan Eck, Dr. Konrad Wimpina a Dr. Jan Kochlaeus; se strany protestantské: Filip Melanchthon; Dr. Erhard Schnepf, hessenský kazatel; a M. Jan Brentius, kazatel ve Švábském Hallu. Vyjednávání mezi oběma stranama začalo 16. srpna na základě augsburské konfesse. Napřed rozbíralo se učení o hříchu dědičném (čl. 2.). Melanchthon uznal, že vina křtem se odpouští a žádosť těla (concupiscentia) i po křtu zůstávající v pravdě hříchem není; čímž věc byla odbyta. Co do ospravedlnění (čl. 4.) porovnali se v ten rozum, že Melanchthon slovíčka „pouze" (sola) ve větě: „pouze (sola) víra ospravedlňuje," se vzdal, a návrh Eckův přijal, že člověk milostí Boží, kteráž ho Bohu příjemným činí, a věrou formálně, ale slovem a svátostmi jakožto nástroji, ospravedlněn bývá (per gratiam et fidem gratum fa-

---

[1]) Konfutace s augsb. konfessí jest po latinsku a německu otištěna v „Katholiku" r. 1828 a 1829. — Ed. Kieser: die Augsb. Conf. aus Orig.-Ausg. und ihre Wiederlegung aus dem ächten Manuscripte gezogen. Regensb. 1845. — Německé znění též ap. Walch XVI. 1219; latinské ap. Le Plat. II. 337.

cientem formaliter, et per verbum et sacramentum instrumentaliter). O dobrých skutcích (čl. 6. a 20.) připustili protestanté, že znovuzrozený je konati musí, ale živou mocí nechtěli uznati jejich záslužnosť, ačkoliv ji katolíci co nejpřesněji vyměřovali, tvrdíce, že žádný skutek sám o sobě není záslužným, ale toliko pokud pochází z milosti Boží; Kristus slíbil (z milosti), že dobré skutky odmění, pročež zásluha (meritum) není nic jiného než milosť Boží (gratia Dei). V učení o církvi (čl. 7.) připustili protestanté, že církev zde na zemi není pouze shromážděním svatých, ale též hříšníky obsahuje. V učení o Svátosti Oltářní (čl. 10.) přijali protestanté dodatek, že Ježíš Kristus jest v ní „věcně a podstatně“ (realiter et substantialiter) přítomen. Co do zpovědi (čl. 11.) pravili protestanté, že jest ji podržeti, ale nechtěli připustiti nutnosť všechny hříchy vyznávati; pročež věc odložena na pozdější dobu. O pokání (čl. 12.) sjednotili se všichni, že záleží ze tří částí: lítosti, zpovědi a dostiučinění, a že vina hříchu jenom pro Krista a z milosti se odpouští; ale protestanté nechtěli připustiti, že dostiučinění k odpuštění trestu jest nutné; pročež byla věc též na pozdější dobu odložena. O svobodné vůli (čl. 18.) srozuměli se v ten smysl, že člověk má svobodnou vůli, která však bez milosti Boží ospravedlněna nebývá. V učení o Svatých (čl. 21.) připustili protestanté, že svatí za nás v nebesích oroduji, a jejich památka v ustanovených dnech světiti se má; ale pochybovali o tom, zdali jest dovoleno je vzývati. O přijímání pod jednou připustili protestanté, že celé Tělo Kristovo pod způsobou chleba přítomno jest; oni prý vybízejí lid, aby pod obojí způsobou přijímal, ale nebrání nikomu, aby pod jednou způsobou toho nečinil; ano prohlásili později docela, že přijímání pod obojí způsobou (sub utraque specie) jest obřadním předpisem, od něhož v některých nutných případech lze prominutí dáti (ceremoniale praeceptum, dispensabile in quibusdam casibus necessitatis. ap. Walch XVI. 1689). Za to dělali opět katolíci protestantům naději, že papež jim kalich povolí za týmiž podmínkami, za kterými sněm basilejský to Čechům učinil. Co do manželství kněží připouštěli katolíci, aby jejich posavadní duchovní, kteří se oženili, v manželství žili, ale budoucně nikdo více se neženil, a ženatí pouze s papežským prominutím duchovní úřad a obroči podrželi; budoucí všeobecný sněm ať rozhodne, zdali ženaté vůbec lze do stavu duchovního přijímati, jak tomu v prvních stoletích bylo. Ale protestanté nechtěli manželství kněží,

zakládající prý se na božském a přirozeném právu, přijati jako milosť papežovu a celou věc rozhodnutí sněmovnímu, jakožto nejistému, ponechati a stavěli stále v popředí hříšnou nezdrženlivosť duchovních a nemožnosť pro všechny kostely učené a spolu zdrženlivé duchovní dostati. Ale o mši sv. nebylo lze se srozuměti, ačkoliv katolíci statně proti onomu domnění, jakoby mše sv. byla nějakou jinou a novou obětí na újmu oběti na kříži, bojovali. Pokud se týče posud stávajících klášterů, postu, obřadův a zvláštního vyznání hříchů činili protestanté značné ústupky. Melanchthon uznával i biskupskou pravomocnosť, aby faráři a kazatelé biskupů poslouchali a na jejich tresty či censury dbali, ačkoliv po jeho rozumu upravené pravomocnosti biskupové na žádný způsob přijati nemohli.

Melanchthon, který stále smířlivé smýšleni ukazoval, byl hotov i papežskou moc uznati. Vstoupil v přátelské styky s papežským legátem Kampegiem, měl s ním několik důvěrných rozmluv [1], a žádal konečně několik ústupků ve věceoh, které prý trpěti a přehlédati lze. Dne 6. července psal legátovi: „I my chceme pouze míru a svornosti, nevzdalujeme se nijaké slušné podmínky míru a nemáme nižádné od církve Římské různé víry. — My jsme hotovi poslouchati církve Římské, jenom když dle své mírnosti, kterou vždycky k národům ukazovala, něco málo, co při nejlepší vůli změniti nemůžeme, buď přehlédne (dissimulet), neb odpustí. Pro žádnou jinou příčinu nejsme tak nenáviděni v Německu, jako proto, že učení církve Římské s největší statečností hájíme. Tuto víru zachováme s pomocí Boží Kristu a církvi Římské až do posledního dechnutí. Jest jenom nepatrná různosť obyčejů, která svornosti protiviti se zdá. Ale i kanony připouštějí, že i při různosti obyčejův jednotu církve zachovati lze [2].“ O jednotlivých článcích smíru vyjádřil se Melanchthon zevrubněji v listu k tajemníku legátovu, řka: „Svornosť bylo by lze obnoviti, kdyby se našim slíbila Večeře Páně pod obojí způsobou a manželství kněží a mnichů trpělo. Kdyby nebylo vhodno tyto věci veřejně připustiti, mohly by se pod nějakou záminkou přehlédati a tak celá věc až do svolání synody protahovati. O mši mohlo by od dobrých a učených mužů takové dohodnutí býti učiněno, že by žádný spor dále o ní nevznikal. Naši měli by opět po-

---

[1]) Corp. ref. II. 163.
[2]) Corp. Ref. II. 168.

vinnosť, aby biskupům poslušnosť a pravomocnosť navrátili. Na ten způsob zůstala by při jedněch i druhých malá různosť, ale nebylo by viděti žádné nesvornosti (nulla videri discordia posset), poněvadž by církve týchž biskupů poslušny byly a my beztoho v učení se srovnáváme.“ Myslil-li to Melanchthon upřímně a z přesvědčení, nebo zahrával-li si nepoctivě s legátem, nelze s určitostí říci, ale nesnadno jest zapuditi myšlénku o jeho neupřímnosti. Luther byl proti všemu smíru, a psal 13. července Melanchthonovi, že „Beliala a Krista na žádný způsob smířiti a v učení žádného sjednocení provésti nelze“ [1]). O dva dny později volal ke svým theologům, aby z Augsburgu domů se navrátili [2]).

Ale povolnosť a ústupnosť Melanchthonova a ostatních theologů, jmenovitě že pravomocnosť biskupův uznávati chtěli, byla úplně proti mysli protestanských knížat a měst, kteří uchvátivše církevní moc, na žádný způsob se jí vzdáti nechtěli, obzvláště říšská města bránila se proti tomu. Melanchthon psal Lutherovi: „Nemůžete věřiti, kterak Norimberským a jiným jsem v nenávisti, protože jsem pravomocnosť biskupů připustil. Naši lidé bojují jenom pro své panství a ne pro evangelium. Tito lidé, kteří jednou svobodě přivykli a jho biskupů se sebe setřásli, nedají se rádi v staré jho uvésti. Říšská města nenávidí nejvíce biskupské vlády. O náboženství nestarají se pranic, jim jde jen o vládu a nezávislosť od biskupů“ [3]). Mnozí pokládali Melanchthona pro jeho ústupky takřka za zrádce. Však Melanchthon nepřestoupil proto ke straně katolické, ačkoliv nepovolnosti svých stoupenců litoval a v duchu nastávající tyranství knížat na poli náboženském viděl [4]). Nezdar všeho vyjednávání připisoval straně, kterou Butzer ve jménu lantkraběte hessenského zastupoval, která prý všechno dělala, aby mír zamezila [5]).

Dne 21. srpna podal Eck zprávu o výsledku posavadního vyjednávaní císaři a dne 22. Melanchthon; potom byl ustanoven ještě užší výbor z každé strany po jednom theologu a dvou právnících, kterými byli katolíci Eck a oba kancléři Bernard Hagen kolínský a Jeroným Vehus badenský; a pro-

---

[1]) De Wette IV. 88.
[2]) l. c. 96.
[3]) Corp. Reform. II. 328, 336.
[4]) l. c. II. 334.
[5]) Corp. Reform. II. 309.

testanté: Melanchthon a oba kancléři Jiří Brück kursaský a Šebestian Haller braniborsko-kulmbašský. Tento výbor vyjednával od 24. do 30. srpna; Melanchthon nečinil žádných dalších ústupkův a ohraničil své posavadní co nejpřísněji. O mši a bezženství kněží nebylo lze dopracovati se shody. Veškeré vyjednávání rozbilo se.

Smír nebyl možný; neboť neběželo zde o jeden neb druhý článek víry nebo kázně, ale o uznání „neomylné vážnosti církve," založené na vždy v ní trvající oběti novozákonní a s ní spojeném kněžství. Protestanté zavrhovali neomylný učitelský úřad církve, stanovili nový výměr církve, zamítali oběť mše sv., poněvadž vlastní kněžství upírali a nechtěli stálé, tajemné působení Kristovo v církvi uznávati, na němž pravé kněžství založeno jest. Protestantští knížata, uchvátivše církevní moc, nechtěli více se jí vzdáti. Srazily se zde dvě úplně sobě odporné zásady, které žádným smlouváním a ustupováním vyrovnati nelze; proto musily se všechny smírné pokusy jak v Augsburku, tak potom i jinde rozbiti. Věc dobře pochopil Luther, když svým přátelům psal, že sjednocení není možné, pokud papež papežství se nevzdá [1]; a kdyby kanon (mešní) a soukromé mše připustili, musili by celé své učení zavrhnouti a katolické přijati [2]. Zmar smíru v Augsburku není konečně vinou Melanchthona a theologův, ale saského kurfirsta a knížat protestanských, v jejichž službách onino stáli a rozkazy plniti musili.

Po marných vyjednáváních zkusil císař ještě jednou, co by hrozbami a přísností zmoci mohl. Dne 7. září prohlásil shromážděným stavům, že bude s veškerou svou mocí o to pracovati, aby všeobecný církevní sněm svolán byl, a žádal na protestantech, aby do 15. dubna budoucího roku se vyjádřili, zdali v náboženství s ním a katolickými stavy sjednotiti se chtějí, čili nic; do té doby ať se nic nového ve víře v jejich zemích ani netiskne, ani neprodává, cizí poddaní k jejich sektě nepotahují a nenutí; a sami svým poddaným, kteří staré víry se přidržují, nebrání, aby ji svobodně nevykonávali;

---

[1] „Summa, mihi in totum displicet tractatus de doctrinae concordia, ut quae plane sit impossibilis, nisi papa velit papatum suum aboleri." List k Melanchthonovi z 26. srp. 1530; ap. de Wette IV. 147.

[2] List k Justu Jonasovi z 20. září 1530, ap. de Wette IV., 170.

a s ním a ostatními stavy proti novokřtěncům a odpůrcům Večeře Páně (Zwinglianům) se spojí; pakli tak neučiní, bude si proti nim jako ochránce církve počínati [1]). Kurfirst braniborský Jáchym I. prohlásil ve jménu císařově, „že Jeho Veličenstvo nemůže uznati, jakoby podané vyznání na evangeliu bylo založeno, poněvadž by jeho předkové, císařové a králové jakož i předkové kurfirsta saského a jiných knížat za bludaře pokládáni býti musili; též nelze v evangeliu najíti, aby se něčí majetek násilím odňal a potom se řeklo, že nelze jej s dobrým svědomím vydati“ [2]). Ale protestanté nechtěli připustiti, že by jejich konfesse byla pádnými místy z Písem sv. vyvrácena a jejich mluvčí kancléř Brück podal císaři „Apologii Augsburské Konfesse“ [3]), která mezi vyjednáváním od Melanchthona byla vypracována a mnohé články jasněji podávala; ale císař jí nepřijal. Přísně zněl nález sněmu, který císař 19. listopadu prohlásil: „Všechny články víry buďtež až do sněmu držány, všech novot vystříháno, žádní kazatelé nebuďtež připuštěni, leč od biskupa schválení; ženatí kněží buďtež sesazeni a mějtež naději na odpuštění, jenom žen se zřekše; násilím spustošená biskupství, kostely a kláštery buďtež obnoveny, a vyhnaní biskupové a jiní duchovní, mnichové a jeptišky opět ve své statky dosazeni; poddaní v územích protestantských pánů, kteří při staré víře zůstati chtějí, stůjtež pod zvláštní ochranou císaře a říše, a každé obmezení jejich občanských práv budiž neplatné“ [4]). Císař slíbil, že tento nález provede, ačkoliv protestující stavové ho uznati nechtěli.

Čtyři zwingliansky smýšlející města: Strassburk, Kostnice, Memmingen a Lindava, byvše od lutheranů zamítnuta, podala císaři své vlastní vyznání („confessio tetrapolitana“). [5]). Císař dal od Ecka a Fabera vypracovati vyvrácení a jim

[1]) Pallav. III. 4, 7. — Le Plat II. 467.

[2]) Le Plat. II. 474. — Goldast III. 510. — Walch XVI. 1865. — Janssen III. 204—5.

[3]) Ap. Walch XVI. 1291—1335; tato apologie nebudiž zaměňována s pozdější větší apologií (německy ap. Walch XVI. 1335—1631; Apologia Augustanae Confessionis latine et germanice cd. Lücke. Berl. 1817); při této měl Melanchthon celou katolickou konfutaci po ruce, při oné jenom to, co mezi jejím předčítáním bylo poznamenáno.

[4]) Le Plat II. 479. — Raynald ad an. 1530 n. 124—168; ap. Walch XVI. 1924.

[5]) Le Plat II. 441—467.

17. října před říšskými stavy přečísti, vyzývaje je, aby k starému náboženství se navrátila, jinak že by si dle své povinnosti počínati musil[1]). Tato města přijala později z politických důvodův augsburskou konfessi.

Po říšském sněmu augsburském odebral se císař do Kolína, ale nemohl říšskému nálezu augsburskému platnosť zjednati, poněvadž katoličtí spojenci k válce připraveni nebyli, a bavorští vévodové, z nichž Vilém římským králem býti chtěl, pikle a rejdy v říši tropili. Mimo to hrozilo veliké nebezpečenství říši od Turků, proti nimž císař od protestanstkých knížat pomoc potřeboval; pročež sáhl k novým vyjednáváním s nimi, která pro něj a stavy katolické velmi pokořující byla. Císař staral se nejprv o volbu svého bratra krále Ferdinanda za krále římského, který též 5. ledna 1531 na tuto důstojnosť v Kolíně byl zvolen a 11. ledna v Cáchách slavně korunován. Saský kurfirst byl k volbě též pozván, ale nedostavil se a ohrazoval se proti učiněné volbě. Tento kurfirst měl již v prosince 1530 s náčelníky své strany porady v Šmalkaldech, kterak by císaři vzdorovali, a učinil s nimi a s zwingliansky smýšlejícími říšskými městy tamže na opětné schůzi 29. března 1531 spolek na šest let. Své snahy mohli tím více prováděti, že Luther a Melanchthon užívání zbraně k zachování protestantství schvalovali. Zvláště obtížným byl jim článek, který kázal uchvácené církevní statky pod trestem říšské klatby vydati. Hrozný sultán byl jejich přirozeným spojencem. Právě vystrojil čtyři voje, aby zároveň do Rakous, Moravy, Slezska a Neapole vpadl. Císař žádal všechna křesťanská knížata za pomoc i šmalkaldský spolek, který s Dánskem, Francií a Anglií v zrádné styky proti císaři vstoupil. Šmalkaldští odepřeli císaři veškerou pomoc, pokud jistoty s strany náboženství nenabudou, a setrvali ve své vzdorovitosti. Okolnostmi těmi byl císař nucen, aby s nimi ve Frankfurtě, Schweinfurtě a Norimberce vyjednával, a jim veliké ústupky učinil, jmenovitě když bavorští vévodové rozhořčeni jsouce z volby Ferdinandovy za krále římského 24. října 1531 v Saalfeldě se Šmalkaldskými se spojili. Na základě vedených vyjednávání byl 23. června r. 1532. první náboženský mír v Norimberce učiněn. Bylo usneseno, „aby až k budoucímu všeobecnému křesťanskému sněmu mezi

[1]) Janssen III. 200—201.

katolickými a protestantskými stavy mír panoval, a jedni druhým pro víru nic nepřátelského nečinili; císař pečujž o to, aby tento církevní sněm v půlletě byl rozepsán a v roce slaven; kdyby se nesešel, svolá císař stavy říše k poradě, co by strany onoho sněmu a jiných potřebných věcí činiti bylo; všechny processy „ve věcech víry,“ které císařský fiskal neb jiní proti kurfirstovi saskému a jeho druhům začali, neb začíti by mohli, zastavuji se až k budoucímu koncilu nebo místo něho říšskému sněmu“ [1]). Císař potvrdil toto usnesení 2. srpna.

Mír vztahoval se pouze na ty stavy, kteří posud k augsburské konfessi se přiznávali. K této doložce pohnuli Luther a Melanchthon knížata a vyloučili tak Zwingliany z míru. Smluvené norimberské články předložil císař 2. července říšskému sněmu v Řezně, který však nechtěl jich schváliti, a žádal, aby vše při nálezu augsburském zůstalo. Vzhledem k odporu tomu prohlásil císař sice norimberský mír, ale onoho článku o zastavení processů nepřijal do veřejného výnosu, dada však zvláštní ujištění o tom protestantům [2]). Protestanté zvítězili, a protestantství bylo takto nepřímo uznáno. Císař ospravedlňoval se okolnostmi času.

Místo slíbených 40.000 mužů pěchoty a 8000 jezdců postavila říše jenom polovici vojska do pole; ale císař sebral statné vojsko z Čech, Italie a Španěl, a papež Klement VII. dal „k největší radosti Němců“ 100.000 zlatníků na žold 10.000 Uhrův, a poslal ještě pomocné vojsko. Statné vojsko císařské položilo se u Vídně a sultán Soliman II. neodvážil se k bitvě a odtáhl, hrozně pustoše zemi, Štyrskem. Škoda, že císař tenkráte své vojanské převahy nepoužil a uherské otázky nerozřešil, aby bratr jeho Ferdinand pánem veškerých Uher se stal [3]).

---

[1]) Goldast II. 172; Le Plat II. 503; Pallav. III. c. 9; Walch XVI. 2210; Janssen III. 256.

[2]) Janssen III. 256—259.

[3]) l. c. III. 259—261.

B. Proticírkevní hnutí ve Švýcarsku.

§ 426. Oldřich Zvingli a jeho učení [1]).

Poměry církevní ve Švýcarsku byly na začátku 16. století v celku tytéž, jako v Německu a jiných zemích. Země měla zřízení republikánské a poskytovala všem politicky i nábožensky podezřelým útulek. Občané byli žárliví na každý zevnitřní politický i církevní vliv a bděli bedlivě nad právy, která jim v tak zvaném „popském listě" (Pfaffenbriefe) z roku 1370. pojištěna a smlouvou stanzskou z roku 1481. obnovena byla. Mnohé kantony měly půtky s biskupy, kteří k metropolím mimo vlasť ležícím náleželi; Kostnice a Chur náležely k Mohuči, Basilej a Lausanne k Besanconu, Komo k Aquileji;

---

[1]) Zwinglii opp. ed. Gualther. Tig. (1545) 1581. 4 T. f.; edd. Schuler et Schulthess. Tig. 1829—42. 8 dílův (prima et completa); německé spisy od týchž. Zürich 1828—41. 4 díly (suppl. 1861.). Corpus libror. symbolicor., qui in eccl. Reformatorum auctoritatem publicam obtinuerunt, ed Augusti. Elberf. 1827. — Collectio confessionum in ecclesiis reformatis publicat. ed. A. H. Niemeyer. Lps. 1840. — Oecolampadii et Zwinglii epp. libb. IV. (Bas. 1536 f.) 1592. 4. Před tím jest Osw. Myconii ep. de vita et obitu Zw. — Miscellanea Tigurina. Zürich 1828 sqq. 1722—24. — Rottermundt: Leben des Reformators U. Zwingli. Bremen 1818. — Hess: Lebensbeschreibung Zwingli's. Zürich. 1811. — Hess: Vie de Zwingli. Par. 1840. — Göttingen: Zwingli's Leben. Zürich. 1843. — Leben und ausgewählte Schriften der Begründer der ref. Kirche, eingeleitet von Hagenbach. Elberfeld. 1857 sqq. 16 sv. — Mörikofer: Ulr. Zwingli nach urkundlichen Quellen. Leipzig. 1864. — G. W. Roeder: H. Zwingli, s. Freunde und s. Gegner. St. Gall. 1855. — Christoffel: Huldr. Zwingli's Leben und ausgew. Schriften. Elbfld. 1857. — H. Spörri: Zwingli-Studien, Leipz. 1866. — Riffel III. 1 sq. — Egid. Tschudi (Landamann zu Glarus, † 1572): Chron, helvet. ed. Iselin. Bas. 1734. f. 2 T. (1000-1470) — rukopis z archivů a řídkých knih až do r. 1570. — J. Fuchs: Eg. Tschudi's Leben und Schriften. St. Gallen. 1805. 2 díly. — Reformationschronik des Carthäusers Georg. Basel. 1849. — Salat: Chronika und Beschreibung v. Anf. des neuen Unglaubens bis Ende 1534 rukopis f. Archiv f. schweiz. Ref. Gesch. ed. vom Piusverein. Soloth. 1868 sqq. Freib. 1872. I.—II. — J. E. Fueßli: Beitr. zur Erläuterung der Ref.-Gesch. des Schweizerlandes. Zürich 1741 sqq. 5 sv. — Hottinger: Helvet. K.-G. Zürich. 1708. — J. v. Müller: Gesch. der schweizerischen Eidgenossenschaft II. 5. str. 344. sqq. — J. Basnage: Hist. de la rel. des églises réf. Roterd. 1690. 2. T. — La Haye 1725. 4 T. — Ruchat: Hist. de la réf. de la Suisse. Gen. 1727 sq. 6 sv. — v. Arx: Gesch. des Cantons St. Gallen 1811. — L. Wirz und Melch. Kirchhofer: Helwet. K.-G. Zürich. 1808—1819 5 dílů; sv. 4. — Hefele-Hergenröther C. G. IX. 646 sqq.

sittenské biskupství stalo se teprve papežem Lvem X. exemptním. Mnohé kapitoly a kláštery zesvětštěly, však za to četní duchovní působili blahodárně a pěstovali se zálibou mystiku. Krásnou mystikou dýše kniha, zvaná „Plenarium", obsahující německý překlad mše sv. se zpěvy, rozjímáním, modlitbami a přípravou ku přijímání sv. svátostí. Basilejský biskup Krištof Uttenheim slavil roku 1503. diecésní synodu, snaže se na ní mnohé zlořády ze života církevního vykořeniti.

Oldřich Zvingli narodil se 1. ledna 1484 ve Wildhausích, v hrabství Toggenburském, ze zámožných rodičův; otec jeho byl představeným (Landamann). První vyučování obdržel ve Wesenu na jezeře Wallenstadtském, kde otcův bratr byl děkanem. Do latinských škol chodil v Bernu; odebral se roku 1499. na universitu do Vídně, kde se filosofií obíral a studoval potom theologii v Basileji, poslouchaje tam Tomáše Wyttenbacha. Roku 1505. byl na kněžství posvěcen a roku 1506. v Glaru za faráře ustanoven. Papežský legát, byv na něj upozorněn, vymohl mu z papežské komory 50 zlatých ročně jako podporu k dalšímu vzdělání. Roku 1512. a 1515. doprovázel švýcarská žoldnéřská vojska do Italie, a horlil později proti tomuto obyčeji Švýcarů, bojovati jako žoldnéři za peníze v službách knížat. Roku 1516. stal se farářem v znamenitém poutním místě v Maria-Einsiedelnu v kantonu Švyzském, kdež již proti poutím a poctě Panny Marie prudce vystupoval; ale sám vedl nečistý život s osobou, která v špatné pověsti stála. Z Einsiedelnu žádal o místo kazatelské při dómu v Curichu, kteréhož v prosinci 1518 volbou kanovníků dosáhl a začal zde vzhledem na svůj dvojí pobyt (roku 1512. a 1515.) v Římě jako vojenský polní kazatel, nesmírně horliti proti vadám hierarchie, bera při tom až do roku 1522. stále papežskou podporu ročních 50 zlatých. Na kazatelně vykládal celé knihy Písma sv., jehož se pouze držel. Sám se chlubí, že „již roku 1516., kdy ještě nikdo v oněch krajinách o jméně Lutherově ničeho nevěděl, on již evangelium Kristovo hlásal; dva roky ještě prý mu bylo jméno Lutherovo neznámo, co on jenom bible se držel"[1]). Zvingli znal jazyk hebrejský, klassickou a církevní literaturu, byl výmluvný, ale pohřešoval hádavého nadání a důkladných vědomostí. Vystoupení Lutherovo stopoval s veškerou pozorností a

[1]) Auslegung des XVIII. Artikels. Zw. Werk. I. 253; ed. Schuler et Schulte sqq. Riffel III. 22.

odporoučel všudy jeho spisy. Ale mravní povaha Zvingliova byla nesmírně zkalena. Již v Glaru žil v samé nečistotě, ale tak tajně, že ani nejdůvěrnější přátelé o tom nic nevěděli. Když žádal o místo kazatelské v Curichu, začali tam o nečistém životě jeho řeči proskakovati, jmenovitě jakoby počestnou pannu, dceru váženého občana, byl porušil. Tu hájil se Zvingli listem k svému příteli Utingerovi, v němž velikým nestydou a nesmírným mravním spuštěncem býti se jeví; praví tam, že „měl zásadu, nikdy na cizí lože nevstupovati, poněvadž, jak praví Isaiáš, jeho plášť kratší jest, než aby dva muže přikrýti mohl, ani pannu porušovati, ani Bohu zasvěcenou jeptišku zmrhati“; o oné osobě, s kterou žil, věděl prý on a celý svět, že nenní pannou (eam devirginatam), což se vší nestoudností dokazuje, a končí list ujištěním: „Nic neslibuji, jsa pamětliv slabosti, kterou obklíčen jsem“ [1]). Můžeme s dobrým svědomím přisvědčiti Dornerovi, že „Zvingli nikdy v pravdě a živě v církvi římské nestál, a nikdy v „přepodstatnění“ nevěřil [2]).

Vystoupení Zvingliovo proti církvi stalo se dle dobře promyšleného plánu. Capito praví roku 1537. k Bullingerovi: „Než ještě Luther veřejně vystoupil, srozuměli jsme se, Zvingli a já, abychom papeže svrhli“ [3]). Odpustky nebyly tu ani záminkou.

Komisařem odpustků pro Švýcary byl minorita František Lichetto, výtečný theolog, který jejich podřízeným hlasatelem svého řeholního druha Bernarda Samsona z Milána ustanovil. Samson přišel roku 1518. do Švýcar a hlásal odpustky v Uri, Švyzu, Lucernu, Zugu a jiných kantonech. Biskup kostnický Hugo z Landenberku zakázal hlásati odpustky, a rada curišská nepřipustila ho. Ačkoli tedy Zvingli neměl příčiny vystupovati proti odpustkům, brojil přece proti nim. Prvním účinkem brojení Zvingliova bylo nařízení curišské rady roku 1520. všem duchovním, „aby ve svých kázaních pouze Písma sv. se drželi a žádného lidského ustanovení nepřimísovali.“

---

[1]) „Ea ratio nobis perpetuo fuit, nec alienum thorum ascendere, quod pallium Esaias dicat brevius, quam ut duos viros contegere possit, nec virginem vitiare, quod Pauli doctrina religiosum abhorrui, sed nec Deo dicatam profanare, quod sacrilegii loco id vitii habeatur.“ Zw. ep. 18. Opp. VII. 54.

[2]) Gesch. der protest. Theol. str. 283.

[3]) Hottinger Hist. Eccl. VI. 207. — Riffel III. 14. n. 1.

Druhým účinkem bylo, že několik měšťanů curišských veřejně v jeho přítomnosti v pátek masa požívali, „ne aby tělu hověli,“ jak praví reformator [1]), „ale křesťanskou svobodu ukázali.“ Žaloba proti tomu u městské rady od duchovenstva a biskupa podaná způsobila, že bylo starý postní řád dále zachovávati, spolu však byla vyslovena naděje, aby o sporných článcích buď církevní sněm, neb učení mužové pevné zásady stanovili [2]). Zvingli prohlásil nejdříve před kapitolou a curišskou radou a potom spisem [3]), že církevní vrchnosť nemá práva ukládati posty, a evangelium od takových lidských ustanovení osvobozuje. Mimo to upíral v onom spisu církevní vrchnosti veškerou pravomocnosť a připisoval ji „lidu.“ Tato vzpoura proti církevní vrchnosti nemohla se obmeziti pouze na pole předpisův o kázni, než musila se obrátiti proti samému úřadu učitelskému, který Zvingli v jiných spisech úplně zavrhoval.

Kostnický biskup Hugo vydal 2. května 1522 pastýřský list k lidu a duchovenstvu, v němž je napomínal, aby věrně při víře a dobrých obyčejích církve stáli, a všeho v posud platném řádě až k budoucímu církevnímu sněmu ponechali. Dne 24. května činil probošta a kapitolu curišskou pozornými na pikle novotářů, zkázu, kterou v ovčinci Páně působí, a zhoubné prostředky, kterých užívají, ale nejmenoval šetrně Zvinglia. Dne 25. května psal radě cuřišské, že biskup nemá práva měniti všeobecné postní zákony, pročež ať rada svých poddaných k tomu přidržuje, aby platné zákony zachovávali. Zvingli vypracoval bez meškání odpověď svým spisem: „Archeteles“ [4]), v němž veškerou tak zvanou vážnosť lidskou ve víře, všeobecné církevní sněmy a každé nucení ve věcech víry zavrhoval, a přijímání pod jednou za zmrzačení Večeře Páně, obět mše sv. za újmu oběti na kříži a bezženství duchovenstva za vynález ďáblův, ale jeho manželství za nařízení apoštolské prohlašoval. List s podobným obsahem vydal též k celému Švýcarsku.

Dne 2. července 1522 podal Zvingli ještě s desíti jinými

---

[1]) Acta der zweiten Disputation zu Zürich. Zw. W. I., 525.
[2]) Füßli: Beyträge zur Erläuterung der schweiz. Ref. Gesch. Zürich 1741. I. 25; II. 5.; IV. 125.
[3]) Vou erkiesen uud Fryheit der spysen. Zw. W. I. 29.
[4]) Opp. III. 27—82.

kněžími kostnickému biskupu [1]) a spolu spolkové radě [2]) žádosť, aby bezženství duchovenstva, které prý proti Písmu sv. a rozumu čelí, bylo zrušeno. Beze všeho studu praví k radě: „Vaše moudrosť viděla posud nepočestné živobytí, které jsme, bohužel, až do této doby se ženami vedli (my chceme pouze o sobě mluviti), čímž jsme velmi mnoho pohoršení dali; zkusivše, že nemůžeme čistý život podržeti, poněvadž nám ho Bůh neudělil, žádáme, aby nám manželství odpíráno nebylo.“

Působením Zvingliovým rozepsala cuřišská rada veřejnou náboženskou hádku čili disputaci ke dni 29. měsíce ledna 1523, v níž veškeré duchovenstvo cuřišského okresu účastenství míti mělo, a pozvala k ní též biskupa kostnického Hugona; však rozhodnutí o výsledku nemělo se státi církevní vrchností, ale samou radou. Zvingli složil k ní 67 vět, jejichž obsah jest tento: „Písmo sv. jest jediným pravidlem víry a podání jest zavrhnouti; Ježíš Kristus jest jedinou hlavou církve, kteráž jest shromáždění svatých a jenom z předurčených se skládá; moc papeže a biskupů nemá základu v Písmě sv., ale v jejich pýše; není jiných biskupů nebo kněží, leč kteří slovo Boží hlásají; Kristus, který se za nás na kříži obětoval, jest obětí, která na věky za hříchy všech věřících dosti učinila; z čehož následuje, že mše sv. není žádnou obětí, než jenom památkou; Kristus jest jediný prostředník, kromě něhož žádné přímluvy nepotřebujeme; on jest naší spravedlností, pročež naše skutky jsou potud dobry, pokud jsou skutky Kristovými. Bůh sám může hříchy odpouštěti, zpověď jest pouhou poradou; skutky dostiučinění jsou jenom vynálezem lidským; není očistce, alespoň nelze ho dokázati z Písma sv.; manželství jest kněžím a řeholníkům jako ostatním lidem dovoleno; roucho řeholní jest jenom pláštíkem pokrytství.“ Kostnický biskup poslal do Cuřichu svého generalního vikáře Jana Fabera, ne aby disputoval, ale proti takovému počínání se ohražoval. Faber dal se přece s Zvingliem do řeči o přímluvě Svatých a manželství kněží, ovšem beze všeho úspěchu. Zvingli kladl ve svých řečech veškerou váhu na to, že jediným pramenem zjevení jsou Písma sv., za to však že učení církve, sněmův a Otců není žádným pravidlem víry. Cuřišská rada nalezla to úplně v pořádku, dala Zvingliovi vysvědčení pravověrnosti, vyzvala ho,

---

[1]) Supplicatio quorundam — ad Hugonem Ep. Const. Opp. III. 17—25.
[2]) Ein fründlich bitt und ermanung. Zw. W. I. 30—51.

aby dále pokračoval v hlásání „čistého“ evangelia, poroučela ostatním duchovním, aby jenom to kázali, co se sv. evangeliem a pravým božským Písmem se srovnává; a zakázala jim jiného tupiti neb kacířem nazývati [1]). Tímto výrokem přivlastnila si rada počínání Zvingliovo a mohla s ním býti úplně spokojena, poněvadž v oné disputaci jasně tomu učil, že „tak zvaná duchovní moc nemá svému panství žádného základu v učení Kristově, ale moc světská má tam základ i potvrzení; všechno, co tak zvaný duchovní stav za své právo a právní ochranu předstírá, náleží světskému stavu, pokud chtějí býti křesťané“ [2]).

Za tohoto způsobu věcí minul se otcovský list [3]) papeže Hadriana VI. k Zvingliovi z 23. ledna 1523 s účinkem. Zvingli prohlásil, že „mezi Římem a Kristem není žádného obcování“ [4]). Rozhodný krok na dráze Zvingliovy reformace učinil jeho stoupenec, švec Mikoláš Hottinger, který s některými druhy veliký kříž na předměstí Stadelhofenu porazil. Tento zločin vyvolal velikou rozhořčenosť u lidu, kdežto kazatelny prohlašovaly jej za dílo křesťanské hrdinnosti [5]). Rada zatkla sice vinníky, ale nezačala proti nim processu, než rozepsala ke dním 26., 27. a 28. měsíce října 1523 druhou disputaci, ke které všechny duchovní kantonu, biskupy basilejského, churského a kostnického; basilejskou universitu a všechna místa švýcarského spolku pozvala [6]). Biskupové ani osobně, ani skrze zástupce se nedostavili. Prvního dne disputovalo se o obrazích, které potom byly prohlášeny za modly, jež odstraniti jest. Druhé dva dny disputovalo se o mši sv., že „není žádnou obětí, a posud s mnohými zlořády jinak se slavila, nežli Kristus ustanovil, pročež ať rada určí, kterak by s ní naložiti bylo, aby nijaká

---

[1]) Akta této disputace vydal Erh. Hegewald: Handlung der Versammlung der löbl. Stadt Zürich den 29. Jenn. 1523. Zürich. 1523. ap. Zw. W. I. 14—168. Poněvadž Hegewald z paměti psal a mnohých poklesků o Faberovi se dopustil, vydal tento tiskem: Ein wahrlich Unterrichtung, wie es zu Zürich den 29. Jan. 1523 ergangen sei. 1523. Potom vydalo sedm občanů curišských potupný spis: „Das Gyrenrupfen,“ aby Faber krejčí a ševce curišské poznal, kterými opovrhoval.

[2]) Závěreční reči 34—36. Zw. W. I. 155.

[3]) Opp. Zw. VII. 266.

[4]) l. c. Opp. 275.

[5]) Riffel III. 102. 103.

[6]) Füszli: Beyträge II. 30.

vzpoura nevznikla [1]). Vítězství nového učení bylo rozhodnuto, a curišská rada zaváděla je do života, počínajíc si ještě s dosti velikou opatrností. Nejprve vydala znova rozkaz, aby všichni duchovní jenom „čisté" slovo Boží hlásali. Po několika dnech dne 17. listopadu rozeslala všem duchovním Zvingliův spis „die christliche Anleitung in die evangelische Lehre [2])," kde v krátkosti názory jeho o hříchu, svobodě od zákona, ospravedlnění věrou, obrazích a mši sv. obsaženy byly, s přísným rozkazem, aby jej studovali a podle něho kázali a se řídili. Zvingli chodil s úředníky, tesaři a zedníky do chrámů, bořil oltáře, obrazy a varhany [3]). Všechny církevní průvody byly zrušeny, svaté ostatky zakopány, stříbrná poprsí, a co bylo vůbec stříbrné, k rukám pánův zabaveno a rozpuštěno [4]), a všechna svěcení odstraněna. Po více než dvouletém pokrytectví byla mše sv. výnosem rady z 12. dubna 1525 zrušena a katolíkům z milosti dovoleno mimo území curišské přijímati sv. svátosti po katolicku neb mši sv. slyšeti [5]); což teprve 17. ledna 1529 pod trestem hřivny stříbra zakázáno bylo [6]). Duchovní ženili se; Zvingli pojal 5. dubna 1524 za manželku bohatou, 43letou vdovu Annu Reinhartovu, s kterou již dávno v souložnictví žil [7]). Roku 1523. byl zřízen censurní úřad, v němž Zvingli, jeho přítel Utinger a dva členové rady zasedali, bez jejichž schválení nic tisknouti a prodávati se nesmělo [8]). Kláštery byly s vůlí i proti vůli svých obyvatelů zrušeny, a jejich jmění zabavila rada curišská, poněvadž byla oprávněna všechno „dle slov Písma sv." v církvi „ne svým jménem, ale ve jménu církve" upravovati.

Roku 1527. byla stará církev v celém kantonu curišském zničena, a velebné a bohaté katolické služby Boží pominuly, místo nichž zavedeny služby Boží, které svou jednoduchostí a jednotvárností až do směšnosti zabíhaly; na obyčejném stole

---

[1]) Akta této disputace sepsal přítel Zvingliův, Ludvík Hetzer v Zw. W. I. 461—540; srv. Füßli Beyträge III. 3 sq; Riffel III. 103—114.

[2]) Zw. W. I. 541.

[3]) Füßli I. 60. 63. 143. IV. 49.

[4]) l. c. IV. 58.

[5]) Riffel III. 118—132.

[6]) Füßli IV. 93; Riffel III. 133.

[7]) Mykonius pozdravoval ji jako Zvingliovu manželku ve svých listech již r. 1522. Z. Opp. VII. 209, 210, 253.

[8]) Füßli II. 21, 59.

v kostele stály koše s chleby a vínem; kázaní bylo vším, v němž texty po hebrejsku, řecky a latinsky se uváděly, a potom po německu tlumočily. Lev Judův (Judae) přeložil Lutherův překlad Nového Zákona do nářečí švýcarského (1525), potom přeložil (1526—1529), jsa podporován Kašparem Grossmannem, samostatně Starý Zákon z hebrejštiny; celé Písmo vyšlo pak v Curichu 1531 a slulo „Froschauerskou biblí“, poněvadž u knihkupce Froschauera vytištěna byla. Týž Lev vydal roku 1534. též katechismus nového učení, z něhož roku 1541. výtah učiněn byl.

Učení Zvingliovo. Ačkoli přednosť brojení proti církvi Zvingliovi náleží, přece původnosť učení patří Lutherovi, na němž Zvingli závisel, ale názory jeho důsledně provedl a rationalisticky rozebral. Nejdůležitějšími jeho spisy jsou: „Výklad a odůvodnění thesí [1],“ které v červenci 1523 dokončil; a „Komentář o pravém a falešném náboženství [2]“. Tento komentář vydal roku 1525. a věnoval jej francouzskému králi Františkovi I., domýšleje se, že jím tohoto krále k své reformě nakloní. Lev Judae zhotovil překlad komentáře do němčiny. Oddíl „o Večeři Páně“ byl rychle již roku 1525. o sobě „od tří věrných bratří“ do němčiny přeložen a pilně rozšiřován, poněvadž si od něho zrušení mše sv. slibovali.

Zvingli vychází od pojmu Boha jakožto nekonečného bytí, v němž všechno stvořené bytí jest: „ale tak jest všechno v Bohu, že všechno co jest, on sám jest, v něm jest a jím jest.“ Každá síla buď jest nestvořena, pak jest Bohem samým, nebo stvořena, pak jest z Boha, jeho výronem a výrazem všeobecné síly v jednotlivé bytosti [3].

---

[1]) Uslegen und gründ der schlussreden oder artikel. Zw. W. I. 170—424.

[2]) De vera et falsa religione Commentarius. Zw. Opp. III. 147—325.

[3]) Nec enim quicquam est, quod non ex illo, in illo et per illud, imo illud ipsum sit. Si vero de suo Esse esse istud accepit, quod operibus et creaturis suis dedit, iam quaecumque sunt, ipsum sunt, in ipso sunt per ipsum sunt. — Quum igitur unum ac solum infinitum sit, necesse est praeter hoc nihil esse. Et secundum hoc sequitur, ut quidquid est, in illo sit, imo quod est, et quod existit, ex illo sit; quum autem non sic sit ex illo quasi esse et existere eius aliud vel diversum ab illo sit; iam certum est, quod quantum ad esse et existere attinet, nihil sit, quod non numen sit: id enim est rerum universarum Esse. De providentia Dei. cap. 3. Zv. Opp. IV. 89. — Protestantský učenec Dorner (Gesch. der prot Theologie str. 288.) uznává, že „nebezpečenství pantheismu vine se Zvingliovým křesťanským smýšlením.“

Z pojetí Boha jakožto absolutního bytí plyne, že „jest jednou a jedinou příčinou všech věcí. Všechny ostatní tak zvané podružné čili ‚sekundarní příčiny' jenom neprávem tak se nazývají, jako když nástroj v rukou umělcových příčinou koflíku, nebo posel pánův, pánem samým; Bůh sám jest jeden a jediný hýbatel všech věcí [1])“.

Jakožto absolutní bytí jest Bůh též absolutní poznávání, absolutní rozumnost a nejvyšší moudrost, která ničím bez účelu nehýbe, a jíž nic tajno není [2]). Svou přirozeností jest Bůh nejvyšší dobrota, která jej nutí býti dobročinným ke všem tvorům, poněvadž všechno proto stvořil, aby se štědrosti jeho těšilo, bez čehož by nic neobstálo [3]). Bůh, jakožto nejvyšší moc, moudrost a dobrota, jest podstatně prozřetelnost (providentia), která věčným řádem všechno řídí dle své vůle. V říši přírody jako v říši milosti musí všechno k tomu napomáhati, aby dobrota Boží, kterou se Bůh tvoru odevzdává, v něm skutkem se stala. Totéž týká se i člověka, který jest podivu nejhodnější tvor, jenž nebeskou a pozemskou stránku v sobě spojuje. Ve spojení těla a ducha jest od počátku základ k ustavičnému boji, poněvadž duch po Bohu touží, ale tělo k hroudě se táhne.

Zvingli zapíral rozhodně svobodnou vůli člověka po pádu [4]), stanovil za poslední příčinu veškerého hříchu a zla i veškeré nezákonitosti Boha, a snaží se jeho svatost tím ospravedlniti, že prý to, co pro nás jest zlým, jsouc přestoupením zákona, pro Boha není zlým, poněvadž zákonem vázán a jemu podroben není [5]). Otázku, proč Bůh člověka, který svobody nemá a sám ze sebe nic dobrého činiti nemůže,

---

[1]) De provid. Dei. c. 3. Zw. Opp. IV. 95.

[2]) De vera et falsa religione. Zw. Opp. III. 160.

[3]) l. c. 163. Illud bonum sic exuberat, ut in omnibus omnium desideriis ad satietatem supersit: infinitum enim est, ac distrahi amat.

[4]) Zvingli připisoval sice Adamovi svobodnou vůli před pádem („Adam ist zum ersten fryes willens geschaffen, also dass er sich mocht gottes halten und sines gebotes oder nit, wie er wollt“. Uslegen und grund der schlusreden oder Artikel. Zw. W. I. 183.), však tato svoboda nehodí se do jeho soustavy, a nemá nijakého vlivu na jeho další učení o člověku po pádu.

[5]) Quod si mihi dicas: Quum dei providentia cuncta fiant, cur non efficit, ut qui sic in cognitione ejus errant, ac subinde illiberaliter coactique omnia faciunt, clarius illustrentur, quo cum perspicacibus videant, quod maxime spectandum est? respondemus: Ad hunc abi, qui illos creavit, et ratio-

vždycky dobrým nečiní, odmítá od sebe Zwingli nejapnými slovy: „Proč tebe Bůh dobrým nečiní, na to musíš se jeho tázati, já jsem v jeho radě neseděl. Ale já jsem se od sv. Pavla (Řím. 9, 20—23.) naučil, že Bůh proto není nespravedlivým, když svého tvora po své libosti užívá. Jako hrnčíř nemůže od svého nádobí z nespravedlivosti býti viněn, když z téže hlíny jednu nádobu k čisté, ale jinou k nečisté potřebě udělá; neboť žádný nočník nepraví: ‚proč jsi mne také neudělal počestnou nádobou ku pití': tak počíná si též Bůh s námi, neporušiv své spravedlnosti; neboť my jsme proti němu méně, nežli hlína proti hrnčíři; proto pořádá své nádoby, to jest nás lidi, jak chce; jednoho zvolí, že se k dílu a potřebě hodí, jiného nechce; ať si udělá své tvory celými, neb je rozláme, jak chce; on se smilovává, nad kým chce, a zatvrzuje též, koho chce“ [1]). Že tyto návěsti čili praemissy *absolutní předurčení* (praedestinaci) předpokládají, jest samo sebou patrno; i bída zavrženců není nic jiného než provedení plánu, který s nimi Bůh od věčnosti měl.

Poněvadž Bůh všechno působí a vlastní příčinou všeho jest, a člověk svobody nemá: způsobil Bůh pád Adamův, aby svůj úmysl o člověku provedl. Přímo praví Zwingli, že by ďábel i člověk spravedlnosti bez opačné nespravedlnosti byli nepoznali, a by této známosti dosáhli, bylo nutno přestoupiti zákon, tak že Bůh sám hřích obou způsobil [2]). Hřích tedy ustanovil Bůh za prostředek, aby svůj úmysl o vyvolení neb zavržení provedl. Důsledně pojal Zvingli potom hřích dědičný „ne za vinu“ (culpa), „ale za bídný stav“ (conditio misera) a mluví o něm jako „o přirozeném nedostatku a přirozené vadě, kterou člověk bez své viny od narození na sobě má [3]).

---

nem actionum ejus ab illo ipso percontare: nos enim non fuimus ei a consiliis, nec priores dedimus, ut quicquam ab eo reposcere audeamus lege depositi. De vera et falsa relig. Zw. Opp. III. 284.

[1]) Ausleg. des XX. Art.

[2]) Transgreditur ergo uterque, quia uterque scire debuit, quid esset iustitia et innocentia. — Horum utrumque operatus est Deus. De provid. Dei. Zw. Opp. IV. 108.

[3]) Was die Päpste von der Erbsünde lehren, ist eitel Fabel und Tand; denn sie ist nichts anders als der Brest von Adam her. Unter Brest verstehen wir aber einen Mangel, den einer ohne seine Schuld von der Geburt her oder sonst von Zufällen an sich hat. Laster oder Sünd ist ein Frevel, den einer muthwillig begehet aus eigner Vermessenheit. Aber das Laster

Poněvadž hřích ve svém vlastním původu není majetkem člověka, nemohlo míti vtělení Syna Božího za účel vykoupiti člověka, smířiti ho s Bohem a dostiučiniti Bohu, ale bylo jen zvláštním projevem božské dobroty, „abychom nekonečné milosrdenství, svatost a spravedlnost Boží poznali.“ Božsko-lidské působení Kristovo jest jenom nám příkladem. I smrt Kristova pozbývá u Zvinglia své ceny a svého významu a stává se „znamením neb poselstvím jako všechny zevnitřní věci.“

Dílo vykupitelské přivlastňuje si člověk věrou v Krista, jsa přesvědčen, že on naší spravedlností a spásou jest, a že všechny zákony, kterých my plniti nemůžeme, za nás a místo nás vyplnil [1]. „Tato víra není dílem člověka, ale dílem Božím, kterýž ji po libosti rozdává. Proč Bůh jednomu jasnou a silnou víru dává, jinému však povolnou, to ví pouze on a žádný člověk“ [2].

Záslužnost dobrých skutků, řeholní sliby, odpustky, očistec a vzývání Svatých odpadaly samy sebou.

---

kommt aus dem Bresten, wenn wir diesem nicht rechtes Maß setzen. (Essen und Trinken ist ein natürlicher Brest, aber gefräßig und versoffen sein, ist dei muthwilliges Laster). Also ist die Erbsünde ein Abstand, Minderung oder Aergerniß der ersten eingesetzten menschlichen Natur; gleich als wenn in einem Ungewitter oder Hagel alle Weinreben verderbt werden, dass sie die frühere Art nicht mehr haben; oder so eine Pflanze aus Neapel nach Deutschland verpflanzt wird, kommt sie nimmermehr zu ihrer ersten Art. Und ist die Erbsünde nicht eine verdammliche Sünde, insofern der Mensch von gläubigen Eltern geboren wird — sondern sie ist ein Brest, der allen Menschen angeboren ist, und wodurch wir von der göttlichen Art abfällig und verwildert worden, und zu der viehischen geneigt sind — diese Art ist aber dem Menschen, wie brestchaft sie auch ist, alldieweil er nicht weiß, was recht oder unrecht ist, nicht zu einer Sünde, Schande oder Missethat anzurechnen. Also folgt, dass die Erbsünde ein Brest ist, der von sich selbst nicht sündlich ist dem, der ihn hat. Vom touf, vom, wiedertouf und vom kindertouf. Zw. W. II. 1 Abth. 287—288. Cf. Zw. Opp. III. 627. De peccato originali declaratio ad Urban. Rhegium.

[1]) Ausleg. des V. Artik.

[2]) Zvingli praví: Der Glaube ist nichts anders, denn eine gewisse Sicherheit, mit welcher sich der Mensch auf das Verdienst Christi verlässt, und ist kein Werk (wiewohl ihn Christus Joh. 6, 29. ein Werk nennt, hat aber eine andere Meinung); sondern ein Ruhen und Sicherheit in dem Verdienst Christi. Welche Sicherheit und Vertrauen auch nicht von Menschen kommt, sondern von Gott; denn das Wort Christi Joh. 6, 44. mag nicht brechen, da er spricht: Niemand kommt zu mir, es habe ihn denn mein Vater, der mich gesendet hat, gezogen. Warum aber Gott Etlichen den Glauben zum erstenmal klar und stark gibt, Etlichen langsam, stehet in seinem, nicht

Svátosti nemají dle Zvinglia žádné síly a působnosti [1]) a nejsou ani znameními toho, co se v duši děje; jsou pouze obřady a vnějšími znameními, kterýmiž jejich přijímač před jiným veřejně na jevo dává, že se k novému životu zavázal (na křtu), nebo Krista až do smrti vyznávati chce [2]). Takových znamení úmluvy jest dvé: křest a Večeře Páně, kterých Kristus jenom proto ponechal, aby naši blbosť snesl. Křtem zapisujeme se Bohu za lid jeho, a býváme znamením ověšeni, podobně jako bílý kříž jest znamením člena švýcarského spolku; ve Večeři Páně děkujeme Bohu, že nás svým Synem vykoupil. Mezi křtem Kristovým a Janovým není co do příčiny a účelu ani nejmenšího rozdílu, pouze co do užívání a formy liší se od sebe, což však žádnou růzností v pravém smyslu slova není [3]).

Večeři Páně jakožto oběť zavrhl Zvingli, měl ji za pouhou památku oběti na kříži, a zamítal veškerou přítomnosť Těla a Krve Páně v Svátosti oltářní, vykládaje slovo „jest" (‚Toto „jest" tělo mé') tolik, co: „znamená" (‚Toto „znamená" Tělo mé') [4]); noční vidění od Boha poukázavší mu na slova 2. Mojž. 12, 11. (est enim Phase), poučilo prý ho, že jeho výklad jest pravým.

Církev jest veliké pouze Bohu známé shromáždění všech křesťanů, kteří duchem Božím v jedné víře jsou spojeni a za svou neviditelnou hlavu Ježíše Krista uznávají, který žádného zástupce na zemi nemá, poněvadž ho nepotřebuje. V tomto shromáždění jsou biskupové, pokud Krista za hlavu mají, oby-

---

in des Menschen Wissen. Ausleg. des XX. Artik. Když k své víře nic přičiniti nemůžeme a úplně trpně v průběhu svého ospravedlnění se chováme: pak i nevěra není zavržení a trestu hodnou.

[1]) De vera et falsa relig. Zw. Opp. III. 229.

[2]) l. c. p. 231, 239.

[3]) l. c. p. 234; srv. Vom Touf, Wiedertouf u. Kindertouf. Zw. W. II. 1 Abth. str. 230 sq.

[4]) Srv. učení o Svátosti oltářní: De vera et falsa relig. III. 239—272; Subsidium sive Coronis de Eucharistia (1525) Zw. Opp. III. 327 sp. V tom spise Subs. de Eucharistia ponechává to Zvingli jednomu každému svobodno, aby buď podstatná jména, neb sloveso jest, aneb obojí spolu obrazně vykládal, Cum ergo nos dicimus per metaphoram hujus sermonis tropum explicari oportere, liberum facimus, sive nomina per metaphoram explices, sive hoc verbum „est," sive utraque. Habe tibi primum nomina: Hic panis est corporis mei symbolum. Nunc verbum accipe: Hic panis significat corpus meum, pro vobis scilicet esse traditum. Postremo tam nomen quam verbum tropice explica: Hic panis significat symbolum corporis mei. L. c. 336.

čejnými členy jako ostatní křesťané [1]). „Tato církev jest neviditelná, ne jakoby věřící byli neviditelnými, ale poněvadž lidskýma očima nelze viděti, kdo věří; jsouť věřící pouze Bohu a sobě známi“ [2]). Naproti této neviditelné, pravé církvi staví Zvingli za církev viditelnou „zvláštní sbory, které nazýváme farami nebo církevními osadami, jež se scházejí, aby slovo Boží poslouchaly.“ Sem náležejí všichni, kteří „Krista vyznávají.“ Této církevní obci, jakožto celku, udělil Kristus církevní moc. Ale Zvingli odevzdal proti svému učení tuto církevní moc cuřišské radě (širší, skládající se ze 200 členův), a poznávaje svou nedůslednosť, odvolával se na „tajné svolení obce,“ o kterémž tato ovšem nic nevěděla. Zavrhnuv svátosť svěcení kněžstva, měl potom kněžství za pouhý úřad kázati slovo Boží, který není žádnou důstojností a nevtiskuje nezrušitelného znamení; sesazený přestává býti knězem.

Jediným pramenem víry jest Písmo sv.

§ 427. Novokřtěnci ve Švýcarsku; zvingliantství v ostatních kantonech; Jan Oekolampadius; smrť Zvingliova.

V ostatních kantonech švýcarských nenalézaly cuřišské novoty zprvu ohlasu. Jsouce věrny papeži a sv. říši Římské, srozuměly se od roku 1522. na několika schůzích, jmenovitě v Badenu a Lucernu, že staré trestní zákony proti rouhání, bludařským spisům, bludařství a svatokrádeži v platnosti zachovají, měly pozor na pikle bludařů na svém území, a snažily se mnohým zlořádům a vadám časovým přítrž učiniti. Však opětná vyzvání, která k Cuřišským učinili, aby od novot ustali, zůstala marnými. Tu zavázalo se 11 kantonů, jsouce biskupy basilejským, kostnickým a lausannským vyzvány, v Lucernu dne 26. ledna 1524, že katolické náboženství ve svých územích zachovají a bludu statně protiviti se budou, a vydaly o tom rozkaz o 19ti článcích [3]).

I ve Švýcarech objevili se novokřtěnci a nabyli stoupence v Curichu a u sv. Havla. Zvingli měl s nimi roku 1525 tři

---

[1]) Ausleg. des VIII. Art. Zw. W. I. 198; adversus Hier. Emserum Antibolon Zw. Opp. III. 125.

[2]) Fid. christ. expos. Zw. Opp. IV. 58.

[3]) Füßli: Beytr. IV. 156.

náboženské rozmluvy, které ovšem jich nepřesvědčili. Cuřišská rada zakázala opětovati křest pod trestem smrti. A když Felix Manz od toho neupustil, dala jej rada 1526 utopiti a jeho druha, odpadlého mnicha, Blaurooka z Churu metlami mrskati. Dobrý přítel a posavadní horlivý pomocník Zvingliův Ludvík Hetzer z Thurgavy, který křest dítek zavrhoval, opustil Curich a navrátil se tam, podrobiv se Zvingliovi roku 1526. Pojav znenáhla 12 žen, byl roku 1529. jako smilník a cizoložník v Kostnici odpraven.

V Basileji působil pro nové zásady Jan Oekolampadius [1]) (Haussohein). Narodil se roku 1482. ve Weinsberku, studoval práva v Bologni a theologii v Heidelberku, obcoval přátelsky s Erasmem v Basileji a stal se tam roku 1515. farářem. V Basileji byly záhy knihkupcem Frobeniem rozšiřovány spisy Lutherovy. Ve smyslu Lutherově působili zde farářové: Volfgang Capito (Knöpflin), přítel Zvingliův, který roku 1520. radou arcibiskupa mohučského a 1523 kazatelem a proboštem u sv. Tomáše v Strassburku se stal; a Reublin, kázajíce proti mši sv., očistci a vzývání Svatých. Oekolampadius byl za kazatele při dómu do Augsburku roku 1518. povolán, ale pro tělesnou slabosť vzdal se tohoto místa a vstoupil do blízkého kláštera Altmünzeru, odkudž však, oddávaje se zásadám Lutherovým, vystoupil a od kláštera ještě peníze na cestu dostal. Po svém vystoupení z kláštera stal se zámeckým kazatelem u rytíře Františka ze Sickingů, kde rozličných změn při službách Božích si dovolil. Opustiv zpustlé okolí Sickingovo vrátil se v listopadu 1520 do Basileje, kde zprvu byl bez zaměstnání, vstoupil v přátelské styky s Zvingliem, stal se tam lektorem Písma sv. při universitě a konečně 1524 farářem při kostele sv. Martina, zavázav se magistrátu, že jako farář žádných značných novot bez jeho vůle před se nevezme. Ale nedostál svému slovu, zaváděl novoty a návodem Zvingliovým [2]) učil beze všeho ostýchání, že mše sv. žádnou obětí není, a ve Ve-

---

[1]) Grynaeus et Capito: De vita et obitu Oecolamp. — S. Heß: Lebensgeschichte Joh. Oec. Zürich. 1793. — J. J. Herzog: Das Leben Joh. Oecolampad's und die Reformation zu Basel. Bas. 1843 (1853). 2 sv. — Hagenbach J. Oecolampad's Leben u. ausgew. Schriften. Elbf. 1859. — J. Oecolampad und die Reform. in Basel v: Historisch-pol. Blätter, sv. 13. str. 705, 810; sv. 14. str. 129, 273, 377. — Riffel III. 293 sq.

[2]) Ep. Zw. Opp. VII. 389.

čeři Páně Tělo a Krev Kristova v pravdě a podstatě přítomny nejsou. Roku 1528. oženil se s mladou a krásnou vdovou po Ludvíku Cellariovi Wibrandou Rosenblattovou, kteráž po jeho smrti ještě dvou jiných hlavních reformatorů, Capita a Bucera, manželkou se stala. Vydatnými jeho podporami byli: z Francie r. 1523. vypuzený šlechtic Vilém Farel a professoři Šimon Grynaeus a Šebestian Münster. Zemřel 23. listopadu 1531.

Basilejský magistrát byl zprvu proti každé změně v náboženství, ale stoupenci Oekolampadiovi vynutili si v říjnu 1527 právo svobodně novoty náboženské vykonávati, a začali utlačovati katolíky. V letech 1528--29 byly kostely ztečeny a kruté obrazoborství provozováno. Na počátku února 1529 vznikla veliká vzpoura v městě; 800—1000 povstalcův obsadilo zbrojnici a Žitné náměstí a vyjednávali s magistrátem o potlačení katolické církve. Dne 9. února vrazilo asi 300 mužů do hlavního chrámu (Münsteru) a zničili tam všechny sochy a obrazy; druhého dne pustošilo asi 400 vandalů, jsouce vedeni katem, ostatní kostely a rozbíjeli tam krásné umělecké poklady, oltáře, sochy, řezby a malby. Trosky všech těchto ctihodných památek byly na münsterské náměstí zavlečeny a tam v několika hromadách zapáleny. „Bylo to v pravdě přesmutné podívání pověrčivým, kteří si oči do krve vyplakati mohli; tak zuřilo se proti modlám a na bolesť z toho skonala mše,“ psal 17. února 1529 Oekolampadius pln radosti Capitovi [1]). Všichni církvi věrní kněží a věřící vystěhovali se, mezi nimi většina universitních professorů, valná část studentův a četní vážení občané; Erasmus odstěhoval se do Friburku v Breisgavě.

V Bernském kantoně [2]) držel se magistrát z počátku pevně trestních zákonů daných na porušení církevního učení a života. Však Zvingli nabyl tu záhy stoupencův a jednotliví kazatelé, jmenovitě: Jan Haller, farář v Amsoldingenu, který roku 1521., první to duchovní švýcarský, se oženil a odpadlí mnichové kartusián František Kolb a františkán Šebestian Meyer působili v jeho smyslu. Vedle nich záhubně působil v Bernu proti církvi básník a malíř Mikuláš Manuel, který ve svých spisech a malbách vady svého času tepal, čině to zprvu

[1]) Riffel III. 375. — Janssen III. 91.

[2]) Riffel III. 184—293. — Melch. Kirchhofer: Berthol Haller oder die Reformation von Bern. Zürich, 1828. - K. L. Haller: Geschichte der kirchlichen Revolution, oder protestantischen Reform des Cantons Bern. Luzern, 1836.

ve směru církvi neškodném, ale později od roku 1522. představuje v živých obrazech, co predikanti slovy líčili. Dne 15. června 1524 prosili děkan a duchovenstvo kapitoly z Bürenu magistrát za radu, co jest jim činiti, poněvadž nemohou býti zdrženlivými; nejlépe by bylo jim manželství povoliti. Magistrát dal jim 21. listopadu 1524 zápornou odpověď, kázal staré náboženství a staré obyčeje zachovávati a připisoval sobě právo rozhodovati o sporných věcech v náboženství a opravovati církevní život. Dne 6. dubna 1525 vydal magistrát nový mandát, v kterémž značné ústupky novotářům učinil, jmenovitě manželství kněžím dovolil. Četní duchovní, mniši a jeptišky vstupovali v manželství a netrpěli tím nijaké újmy ani na cti ani úřadu. Hlavou novotářův a jejich duší byl Berchtold Haller. Narodil se roku 1492. ve vsi Aldingách, ve Würtembersku. Chodil nejprve do školy v Rottweilu, pak v Pforzheimě, studoval theologii v Kolíně, stal se učitelem v Bernu, brzo potom kanovníkem, od roku 1521. farářem při chrámu sv. Vincence Byl pilným čtenářem Lutherových spisův, učinil si prostřednictvím Mykoniovým osobní známosť s Zvingliem, a jsa povzbuzen proboštem Mikulášem z Wattenwylu, Berňanem a jeho váženou rodinou chráněn, vystoupil jako reformator s takovou urputností, že mezi lidem bouři vyvolal a nevděčné město opustiti chtěl, však k dopisu Zvingliově z 29. prosince 1521 [1]) zůstal v městě, počínal si obezřetněji a přestal roku 1526. sloužiti mši sv., aby tak skutkem dokázal, že jest modlářskou a proti evangeliu. Poněvadž magistrát liknavě proti novotám vystupoval, rostla smělosť zvinglianů, kteří roku 1527. provedli, že jejich stoupenci do kantonální rady zvoleni byli. S kazatelen ozývaly se útoky na učení katolické, a bludu byly otevřeny dvéře do kořán.

U sv. Havla kázal Jáchym z Wattu (Vadianus) a naklonil novotám velkou radu. I jiné kantony přijaly novotu, obzvláště Appenzell, Schaffhausy; Glarus, Solothurn a Freiburk kolísaly se.

Ačkoliv se novotě v Curichu a sousedních katonech dobře vedlo, odolaly jiné kantony, jmenovitě původní, Lucern, Uri, Švyz, Unterwalden, Zug, Freiburg vnikajícímu bludu a zůstaly při víře svých otcův. Nemohouce odpadlé kantony domluvami k víře starých otců zpět přivésti, utekly se za tím účelem k náboženské hádce (čili kollokviu). Povolaly k tomu

[1]) Z. Opp. VII. 185.

dra Jana Ecka z Ingolstadtu a pozvaly biskupy kostnického, churského, basilejského a lausannského s jejich theology z jedné, a Zvinglia s jeho cuřišskými z druhé strany. Však Zvingli zamítl pozvání do Badenu, místa to pro kollokvium vyvoleného, poněvadž pro něho není jistým; Cuřiští chtěli míti kollokvium ve svém městě. Dne 21. května 1526 začala náboženská hádka v Badenu, při které byli přítomni poslové 12ti kantonův a deputovaní jmenovaných biskupův a svatohavelského opata. Z katolických theologů byli nejznamenitější: Eck, Faber a Tomáš Murner, kazatel u karmelitánů v Lucernu; z protestantských: Oekolampadius z Basileje, Berchtold Haller z Bernu a Ludvík Oechsli ze Schaffhaus. Základem disputace bylo 7 vět thesí Jana Ecka, které veřejně byly na dveřích chrámových přibity a přítomným theologům, kteří se k hádce zapsati dali, do bytu poslány. Týkaly se Večeře Páně, mše sv., pocty Svatých a obrazů, dědičného hříchu a rozdílu mezi křtem Kristovým a Janovým. Kollokviu předsedali čtyři předsedové, dva duchovní a dva světští. Věc katolíků zastával výhradně Eck, novotářův obzvláště Oekolampadius. Hádání trvalo 18 dní, a potom žádali mluvčí, aby všichni duchovní a theologové svůj úsudek vynesli. Z přítomných duchovních prohlásilo se pouze 10 pro nové učení, ale proti němu 82 a s nimi všichni čtyři předsedové. Vítězství bylo na straně Eckově. Potom bylo učení Zvingliovo, Lutherovo a druhův jejich za bludařské a nekřesťanské prohlášeno, a vydán zákon, aby učení katolické pevně bylo věřeno, Písmo sv. dle církve a Otců vykládáno a hlásáno, nové spisy bez schválení censurního úřadu se netiskly, lutherské a zvinglianské knihy se nekupovaly a neprodávaly [1]).

Ale reformace pokračovala v nakažených kantonech se zdarem dále. Bern klonil se snahou kanovníka a faráře Berchtolda Hallera vždy víc a více k bludu; Basilejští dali úplnou volnost Oekolampadiovi, u sv. Havla odstranili měšťané s některými duchovními všechny obrazy, v Schaffhausách a Appenzellu dovolily magistráty, aby si občané na mši svatou chodili neb nechodili. Pročež usnesly se katolické kantony Lucern, Uri, Unterwalden, Zug, Freiburk, Wallis a Solothurn, že starého spolku s Curichem, Basilejí, sv. Havlem a Mühlhausy neobnoví. I v Graubündtách dostalo nové učení průchod a zvítězilo tam.

---

[1]) Riffel III. 547—556.

Ačkoliv Bern, obeslav badenské kollokvuim, byl na jeho výsledek vázán, způsobil přece, když novotáři volbami roku 1527. v kantonní radě vrchu dosáhli, roku 1528. novou náboženskou rozmluvu v Bernu a pozval k ní biskupy a ostatní kantony. Osm katolickýoh kantonů: Švyz, Uri, Unterwalden, Zug, Glarus, Lucern, Freiburk a Solothurn protestovaly na své schůzi v Lucerně proti počínání Bernských a usnesli se neposlati tam žádných poslů, při kterémž usnesení šest kantonů zůstalo a nikomu ze svých území tam cestovati nedovololovalo. Z Freiburku přišel tam jako soukromník augustinianský provinciál Treyer a z Glaru Fridolin Brunner, farář z Matta. Rovněž biskupové ohrazovali se proti osobivosti Bernských a neposlali též žádných zástupců. Za to byli četnými poslové protestantských kantonův a cizinci. Všech predikantů bylo 350. V přípravném sedění dne 6. ledna 1528 bylo ustanoveno, že každý své názory může svobodně pronášeti, ale všechny důkazy jenom z Písma bráti jest. Hádání začalo druhého dne 7. ledna na základě 10 zvinglianských thesí (vět). Ačkoliv žádní výteční katoličtí theologové přítomni nebyli, hájilo přece několik duchovích, kteří kollokvia se účastnili, staré víry s veškerou důkladností a důstojností. Jmenovitě přiváděli dominikán Alexius Gratt a farář Theobald Huter z Appenzellu svou známostí Písma sv. své protivníky Hallera, Bucera a Zvinglia do nemalých rozpaků. Dne 26. bylo náboženské hádání ukončeno, po čemž přítomní kanovníci bernští, několik dominikánův a 52 duchovní kantonu a k němu náležejících panství a vojtství oněch deset zvinglianských vět za křesťanskou pravdu prohlásili, avšak ostatní faráři a kněží tomu se protivili, jmenovitě kteří byli z tak zvané vlašské krajiny [1]). Všechno záviselo na rozhodnutí kantonní rady. Kantonní rada skládajíc se velikou většinou z novotářů, vydala 7. února 1528 statut „o obecné reformě a nápravě", kde Zvingliovo učení za „pravé evangelium" prohlásila a je všem bez výminky přijati poroučela [2]). Hrozné obrazoborství v kostelích a klášteřích městských vypuklo a dokazovalo „pravou evangelickou horlivost." Uprostřed těchto ohavností křičel v Berně třeštivý Zvingli ve svém kázaní na rozloučenou: „Zde leží oltáře a modly v chrámě,

[1]) Fischer: Gesch. der Disputation zu Bern. Bern. 1825; Riffel, III 241—249.

[2]) Riffel. III. 255.

bláto a špína musí ven — zde jest jeden, kterému jest hlava uražena, jinému rámě — kdyby Svatí u Boha tím byli uraženi a moc, která se jim připisuje, měli: nemohl by nikdo jich z místa odstraniti, nerceme tínati neb zmrzačiti [1]). Dřevěné obrazy byly spáleny, stříbrné a kovové rozebrány. Místa, která novotě se protivila, byla od bernské rady násilně až krvavě k ní přinucena.

Jedním z nejzuřivějších obrazoborců byl predikant Vilém Farel. V Tavannesu vrazil mezi tím, co kněz mši sv. sloužil, do kostela, a měl tam popudlivé kázaní, že lid hned povstal a oltáře i obrazy rozbil. Jeho průvodčí Froment vytrhl v Boudevilliersu knězi mezi mší sv. hostii z rukou, a byl tak příčinou krveprolití v kostele. I v Neuenburku vyvolal Farel svým kázaním obrazoborství a poskvrnění kostela; i krucifixy byly rozbity, sv. hostie po zemi rozházeny neb jako obyčejný chléb požívány. Zdivočilí vojáci byli tam pomocníky Farelovými. Největší část lidu držela se katolické víry, ale přece pomocí Bernu byly katolické služby Boží odstraněny [2]).

Curich učinil roku 1527. s Kostnicí, kde Ambrož Blaarer reformoval, spolek, k němuž r. 1528. Basilej, Bern, sv. Havel, Biel a Mühlhausen přistoupily. Katolické kantony Lucern, Uri, Švyz, Unterwalden, Zug, Wallis a Freiburk vstoupily na ochranu své víry v tak zvaný „Wallisský spolek“ a spojily se s králem Ferdinandem. Hrozila vypuknouti náboženská válka, kterou však na chvíli prostředkování Kostnice a Štrassburku zamezilo. Katolické kantony vzdaly se spolku s králem Ferdinandem. Ale Curich a jeho stoupenci snažili se vší mocí nové učení rozšiřovati; Curich vypudil opata svatohavelského s jeho mnichy a zamezil „ke cti Boží a v prospěch křesťanské víry“ veškeren dovoz do katolických kantonů. Tu vypukla válka; katolické kantony Lucern, Uri, Švyz, Unterwalden a Zug vytáhly proti Curichu a porazily Cuřišské 11. října 1531 u Capellu hroznou porážkou; četní vážení Curiští zůstali na bojišti, mezi nimi 26 členů rady, 7 predikantův a též Zvingli, hlavní příčina a podněcovatel této války, který v plné zbroji do pole

---

[1]) Z. W. II. 1. Abth. str. 228; Riffel, III. 256.

[2]) Janssen III. 88.,89. — Kirchhofer: Leben Wilh. Farels. Zürich. 1831 sq. 2 sv. — Schmidt: Etudes sur Farel. Strassb. 1834. — Chenevière: Farel, Froment, Viret, Reformat. relig. Gen. 1835. — Schmidt: Faret u. Viret. Elberf. 1860.

vytáhl, ačkoli to při katolických biskupech a duchovních co nejostřeji káraval. Když mrtvola Zvingliova nalezena byla, byl proti radě některých hejtmanů sestaven soud na kacíře, který Zvinglia odsoudil, jeho mrtvola byla potom od lucernského kata rozčtvrcena a spálena. Ačkoli katolíci krutě s mrtvolou Zvingliovou naložili, soudil mnohem krutěji o něm Luther, pokládaje vítězství katolíků za soud Boží, prohlašoval Zvinglia za pohana, který v hrozných hříších a rouháních umřel, a nemohl katolíkům to odpustiti, že činíce mír s jeho protivníky, nenáviděnými to sakramentáři, tak mírně si počínali [1]). Vítězové odtáhli do svých území, ale poražení Cuřiští, dostavše pomoc od protestantských kantonů, postavili brzo zase značné vojsko do pole; však byli podruhé 24. října na Gubelu, vysokém to vrchu u Menzingu, na hlavu poraženi a přinuceni prositi za pokoj, který byl napřed s Curichem 16. listopadu 1531 v Dänikonu poblíž Baara na území cužském, a potom 24. listopadu s Bernem na tom základu učiněn, aby 1. jedni druhých pro náboženství v pokoji nechali; a 2. katolické náboženství ve společných fojtstvích svobodně opět se vyznávati mohlo. V Glaru a v Appenzellu byla stará víra dílem obnovena, na dobro v Bremgartách, Mellingách a Rapperschwylu; svatohavelský opat dostal nazpět své opatství, ale město sv. Havel zůstalo zvinglianským. Pokusy katolíků, v Curichu, Bernu, Basileji a Schaffhuasích dobyti si starých svých práv nezdařily se [2]).

Brzo potom umřel Oekolampadius 23. listopadu 1531 v Basileji, a oba náčelníci dostali zase nástupce, Zvingli v Curichu Jindřicha Bullingera a Oekolampadius v Basileji Osvalda Nykonia, kteří s Lvem Judou, Kašparem Grossmannem a Vilémem Farelem nové učení dále hlásali a s lutherány dorozuměti se snažili, nalézajíce ohlas u Melanchthona.

Z Bernu šířil se se blud dále. Bernští spojili se s Francií a začali s vojvodou savojským válku (1530—1535), poněvadž si na něj Genevané stěžovali. Vojvoda ztratil Lausannu, Yverdun, Morgues a Vevay. Katolické náboženství bylo hned v dobytých územích potlačeno, biskupu poslušnosť vypověděna, nové učení násilím zavedeno, a kdo se protivil, vyhnán. Ve-

---

[1]) Srv. Lutherovy listy ap. De Wette II. 322, 330, 331; IV. 349. Tischreden ap. Walch XX. 1587.

[2]) Riffel III. 557—704. — Janssen III. 236—241.

liký vliv na tuto náboženskou změnu vykonával jmenovaný Vilém Farel rodem z Gapu v Dauphiné, který již roku 1520. v Neufchatelu (Neuenburku) nové učení hlásal, potom v Genevě pro ně horlivě pracoval, byv odtud vypuzen znovu roku 1534. do Genevy se navrátil a roku 1535. novotu tam provedl, jsa horlivě podporován Viretem a Fromentem.

§ 428. Spor novotářův o Svátost Oltářní [1]).

Luther a Melanchthon připisovali ospravedlnění člověka pouhé víře, pokládali svátosti ne za roury milosti Boží, než jenom za znamení víry v odpuštění hříchův, a tvrdili proto, že kdo zaslíbení Božích pevně u víře se drží, svátostí dále nepotřebuje. A tu nedůsledně ponechal Luther skutečné přítomnosti Kristovy ve Svátosti Oltářní; ano i o spůsobu této přítomnosti byl delší dobu v pochybnostech, a připouštěl jednu chvíli docela proměnu podstaty chleba a vína v Tělo a Krev Páně. Ale odpor proti katolické církvi a proti Karlstadtovi a jeho stoupencům vzbudil v něm brzo jiný názor o Svátosti Oltářní. Jeho původní učení o svátostech provedl důsledně Karlstadt a popíral přítomnosť Kristovu ve Svátosti Oltářní, nenalézaje pro ni pražádné příčiny. Luther uznal to a psal na počátku sporu roku 1524. Bucerovi „Vyznávám, že kdyby dr. Karlstadt neb kdo jiný před pěti roky mne o tom byli mohli zpraviti, že Svátosť Oltářní nic více není než chléb a víno, byli by mně vellikou službu prokázali, poněvadž vidím, že bych tím byl papežství pěkný kousek provedl — ale jsem jat, nemohu ven, text přimlouvá se rozhodně za to, a nelze jej z tohoto smyslu slovy vytrhnouti.“ „Karlstadtovi na vzdor, aby se nezdálo, že čert něčemu ho naučiil,“ ponechal Luther nějakou chvíli pozdvihování hostie. Ano již ve svém mešním řádu z roku 1523. vyjádřil se: „Kdyby koncil nám obě způsoby přikázal neb dovolil, přijali bychom koncilu na vzdor jen jednu, neb nepřijal

[1]) Hospinianus: Historia sacramentaria. Tigur. 1598. (1611). — E. Löscher: Ausführliche historia motuum zwischen den evang. Lutherischen und Reformirten. 2 Aufl. Frankf. 1723. — Bossuet: Gesch. der Veränd. I. 48. — A. W. Dieckhoff: Die evang. Abendmahlslehre im Reformationszeitalter. Gött. 1854. — Möhler: Symbolik. Kap. IV. str. 256. — Riffel sv. I. II. 298 - 335.

[2]) Walch XV. 2448.

ani jedné ani druhé, a proklínali ty, kteří by na základě tohoto příkazu obou přijali."

Karlstadt vykládal slova Páně, kterými Svátosť Oltářní byla ustanovena, tak, jako Luther slova Kristova u Mat. 16, 18.: „Ty jsi Petr, a na té skále" etc. Kristus ustanovuje Večeři Páně ukázal prý při slovíčku „τοῦτο" (toto) na své vlastní tělo, neboť τοῦτο nemůže prý se vztahovati na „ἄρτος" (chléb), ale jenom na „σῶμα" (tělo). Dále vykládal slova sv. Pavla ke Korintským (I. Korint. 11, 29.: „Kdo jí a pije nehodně, odsouzení sobě jí a pije, poněvadž nerozsuzuje Těla Páně"), jakoby apoštol věřící napomínal, aby tyto hody důstojně beze všeho popíjení slavili. Karlstadt musil opustiti Wittenberk a stal se kazatelem v Orlamunde. Nejhrubší výstupy mezi oběma soky staly se na jejich schůzi v hostinci „u černého medvěda" v Jeně. Nikdy nebylo o velebné Svátosti tak nevelebně a nedůstojně disputováno, jako zde od těohto dvou mužů. Slovy: „Kdybych tě viděl na kole" loučil se Luther s Karlstadtem, který mu odpověděl: „Kdybys vaz zlámal, nežli z města vyjdeš"[1]). Karlstadt spasil se útěkem před týráním, kteréž mu ze strany kurfirstovy návodem Lutherovým hrozilo. V Štrassburku získal Bucera a Capita pro svůj názor proti Lutherovi; účastnil se povstání sedláků; když bylo potlačeno, odprosiv pokorně Luthera stal se kramářem v městě Kemberku. Znova povstal proti Lutherovi, musil Sasko zase roku 1528. opustiti, byl působením Zvingliovým ve Švýcarsku přijat 1530 a dostal faru; roku 1534. stal se professorem a kazatelem v Basileji, kde 1541 v moru zemřel.

Boj Karlstadtův přejali Zvingli a Oekolampadius. Skutečná přítomnosť Kristova ve Svátosti Oltářní nenalézala v soustavě Zvingliově žádného místa. V listu z 15. června 1523 k Tomáši Wyttenbachovi praví: „Věřím, že tam Večeře Páně (Eucharistie) se požívá, kde víra jest; neboť k tomu jest dána, abychom ovoce, milosť a dar smrti Kristovy opěvovali, dokavadž Pán nepřijde. — Myslím, že zde chléb a víno přítomny jsou, jako ve křtu voda, která tomu, jenž víry nemá, nic neprospívá, byť tisíckrát obmyt byl. Víra jest to tedy, která se k tomu vyžaduje. — Kdo chce chléb Tělem a víno Krví nazývati, činiž to, ale jenom tak jako když pravíme, že křest

---

[1]) Událosť vypravuje obšírně v actis Jenensib. jenský predikant Martin Reinhardt jako svědek očitý. ap. Walch XV. 2423.

hříchy shlazuje, kdežto ne polití vodou, ale víra je shlazuje. Tak můžeme tedy též obrazně (per catachresin) chléb Tělem a víno Krví nazývati, ne jakoby chléb osvobozoval, neb víno rozum duchovním způsobem obveselovalo, než víra, kterou Kristus ve své Tělo a Krev míti kázal" [1]).

Boj proti Zvingliovi začali učenníci a přátelé Lutherovi, z nichž první na bojiště písemně roku 1525. Jan Bugenhagen z Pomořanska [2]) vystoupil; však Zvingli odbyl ho příkře [3]). Týž rok složil Oekolampadius spis „De genuina verborum Domini ‚hoc est corpus meum,' juxta vetustissimos auctores expositione" (O přesném výkladě slov Páně: ‚toto jest tělo mé, dle nejstarších spisovatelů) a věnoval je švábským kazatelům. Ale Jan Brenz, kazatel ve Švábském Halle, složil tak zvané „Syngramma Suevicum" [4]) (švábský společný spis), které mimo něj ještě 13 švábských kazatelů, mezi nimi Erhard Schnepf, podepsalo. Tento spis předpokládá víru v skutečné požívání Těla a Krve Páně, ale na druhé straně klade takový důraz na víru přijímače Svátosti, že o nevěřícím tvrdí, jako by Těla Páně nepožíval. Toto syngramma přeložil Agrikola do němčiny, a Luther připojil k němu proslov [5]). Brenzovi a Lutherovi odpověděl Oekolampadius svým spisem: „Antisyngramma." Přítomnosti Těla Páně ve Svátosti Oltářní hájili: Theobald Gerlacher (Billikanus) [6]), kazatel a reformator v Nordlingách, jemuž odpověděl Oekolampadius [7]), učený Willibald Pirkheimer [8]) v Norimberce a dr. Jakub Strauss, kazatel v Badenu [9]), který to provedl, že spisy Zvingliovy v badenském vévodství byly zakázány. Když Luther sám na bojiště vystoupil, rozpoutaly se vášně na všech stranách. On nazýval

---

[1]) Zw. Opp. VII. 279. Ep. 37.

[2]) Contra novum errorem de Sacramento corporis et sanguinis Christi epistola Joan. Bugenhagii Pomerani (německy ap. Walch XX. 641). — Melanchthon: De vita J. Bugenhagii Pomerani v Corp. Reform. XII. 295.

[3]) Německy ap. Walch XX. 648.

[4]) Německy ap. Walch XX. 667; srv. Hartmann a Jäger: Joh. Brenz sv. I. str. 141. Hamb. 1840.

[5]) Ap. Walch XX. 725.

[6]) De verbis cœnæ Domini et opinionum varietate ap. Walch XVII. 1922.

[7]) Ap. Walch XX. 793.

[8]) De vera Christi carne et vero ejus sanguine ad J. Oecolampadium responsio. Opp. ed. Goldast. Francof. 1610.

[9]) Ap. Walch XX. 1845.

Zvinglia a jeho přátele „služebníky ďáblovými a sakramentáři, které jest vyhubiti, poněvadž mají srdce naskrz čertovské“ (ein eingeteufeltes, durchteufeltes, überteufeltes Herz), vyvinul zde všestranně učení „o spolupodstatnosti neb vchlebení“ (consubstantiatio — impanatio) Těla a Krve Páně tak, že „Tělo a Krev Páně jest v chlebě, pod chlebem a s chlebem (in sub et cum pane) a tak se požívá,“ a přijal na výpomoc učení o všudypřítomnosti Těla Kristova (ubiquitas); Kristus jest prý dle svého člověčenství všudy přítomen, ale ve Svátosti sprostředkuje prý slovo „Toto jest Tělo mé“ nevyzpytatelným způsobem ještě zvláštní přítomnosť [1]).

Proti Lutherovi dovodil Zvingli, který lutherány „jedlíky Božího Těla“ nazýval, důsledně takto: 1. když slova Kristova (Toto jest Tělo mé) slovně, to jest, tak jak znějí, vykládati jest, pak znamenají učení katolické v proměnění (přepodstatnění), které bylo by přijati; ale potom 2. víra v skutečnou přítomnosť Kristovu ve Večeři Páně ruší názor o ospravedlnění pouze věrou a vede důsledně ke starým ohavnostem skutků; 3. není to místné zaměňovati slova v jiná, jak to činí Luther řka: ‚v tomto chlebě jest mé tělo, neb v tomto chlebě požívá se mé Tělo‘ [2]); 4. když tedy slova Kristova obrazně jest vykládati, tu jest jeho metonymie (toto znamená mé Tělo) přirozenější, nežli Lutherova synekdoche (v tomto jest Tělo mé); 5. učení Lutherovo o všudypřítomnosti Těla Kristova jest nejapné; nebo kdyby Tělo Kristovo bylo všude, bylo by alterum infinitum, nekonečná bytosť, jako jest Bůh; konečně 6. Luther vede si proti Švýcarům, jak to činí papež proti jinověrcům, zatracuje je, vyzývá vrchnosti, aby proti nim zakročili, a porušuje tak křesťanskou lásku [3]).

---

[1]) Spisy Lutherovy sem náležející jsou: 1. Wider die himmlischen Propheten ap. Walch XX. 186; 2. Sermon von dem Sacramente des Leibes und Blutes Christi wider die Schwarmgeister ap. Walch. XX. 915; 3. Dass die Worte Christi, das ist mein Leib, noch veste stehn, wider die Schwarmgeister ap. Walch XX. 950; 4. Grosses Bekänntniß vom Abendmahl Christi ap. Walch XX. 1118.

[2]) Zvingli praví: Hier müßt ihr uns die Sprachkunst gar meisterlich lehren, um heraus zu bringen, dass die Worte Christi: Das ist meine Leib! in folgende verändert werden: In diesem Brode wird mein Leib gegessen ap Walch XX. 658.

[3]) Spisy Zwingliovy o tomto sporu jsou: 1. Responsio brevis H. Z. ad epist. satis lougam amici cujusdam haud vulg. (Jakub Edlibach, kanovník

Poněvadž článek o svobodném výkladě a plné jasnosti Písma sv. tak špatně se osvědčil, musily obě strany sáhnouti ku podání a životu církve a odvolávati se na Otce, jejichž vážnosť byly tak snižovaly [1]. „Na knihy a spisy milých Otců" a na podání církve odvolával se Luther v listu k Albrechtovi Braniborskému, odpadlému velmistru (1532) [2].

Melanchthon choval se v tomto sporu pokrytecky; za živobytí Lutherova stavěl se, jakoby o Večeři Páně jako tento smýšlel, ačkoliv s Zvingliem a později s Kalvinem se srovnával.

Tyto spory o Svátosti Oltářní byly politicky důležitými, činíce spolek lutheránských knížat a měst s zvingliansky smý-

---

v Curichu a Zofingách). Zw. Opp. III.; 2. Responsio H. Z. ad epist. Joan. Bugenhagii Pomer. l. c. 605; 3. Responsio H. Z. ad epist. Theobaldi Billicani et Urb. Rhegii l. c. 647; 4. Antwort Huld. Zw. auf Dr. Strauß Büchlein das Nachtmahl Christi betreffend. Zw. W. II. 1, 470.; 5. Amica exegesis, id est expositio Eucharistiae negotii ad Mart. Luther. Zw. Opp. III. 459; 6. Eine klare Unterrichtung vom Nachtmahl Christi. Zw. W. II. 1., 427; 7. Huld. Zw. Verglimpfung über die Predigt Mart. Luthers wider die Schwärmer zu Wittenbach. Zw. W. II. 2, 1; 8. Dass diese Worte Christi: das ist mein Leichnam, der für euch hingegeben wird, ewig den alten einigen Sinn haben werden, und dass Mart. Luther mit seinem letzten Buch seinen und des Papstes Sinn gar nicht gelehrt noch bewährt hat. l. c. 16.; 9. Antw. Huld. Zw. über Doctor M. Luthers Buch, Bekenntniss genannt l. c. 94.

[1]) Názor Lutherův o Otcích byl tento: „Alle Väter haben im Glauben geirrt, und so sie vorm Tod sich nicht bekehrt haben, seynd sie ewig verdammt." „Sie sind Pfützen, aus denen die Christen faules und stinkendes Wasser gesoffen haben, statt aus dem hellen Born der hl. Schrift allein zu trinken." — „St. Gregorius ist der nützige Brunnquell und Urheber der Fabeln vom Fegfeuer und Seelmessen. Er hat Christum und das Evangelium sehr schlecht erkennt; — er ist zu viel abergläubig gewest, der Teufel hat ihn verführt. — Augustin hat oft geirrt, ihm ist nicht zu traun. Ungeachtet er gut und heilig gewesen, so fehlte ihm doch der wahre Glaube sowohl als andern Vätern. — Hieronymus ist ein Ketzer gewesen, hat viele Dinge gottlos geschrieben. Er hat die Hell besser als den Himmel verdient. — Ich weiß keinen unter den Vätern, dem ich so feind bin als diesem. Er schreibt nur von Fasten, Jungfrauschaft u. s. w. — Chrysostomus gilt bei mir auch nichts, er ist ein Wescher, machte viele Bücher, die ein großen Schein hatten, war aber nur ein großer, wüster, unordentlicher Haufe und Menge, und ein Sack voll Wort, da nicht hinter ist und wenig Wolle stecket. — Basilius taugt gar nichts; ist gar ein Mönch, ich wollte nicht ein Haar um ihn geben. Die Apollogia Phil. Melanchth. übertrifft alle Doctores in der Kirche, auch Augustinum. — Nihil ad nos Thomas Aquinas — ist eine theologische Missgeburt, wie andere mehr. Er ist ein Brunn- und Grundsuppe aller Ketzereien, Irrthum und Vertilgung des Evangeliums. Srv. Döllinger: Reformation I. 430–51.

[2]) Ap. Walch XX. 2089.

šlejícími městy jižního Německa nemožným, poněvadž Luther a jeho přátelé jej za nedovolený a nekřesťanský prohlašovali. Avšak Filip, hessenský lantkrabě, který jako katolík mši sv. za „haraburdí“ měl [1]), a jako stoupenec „čistého evangelia“ po léta již k Večeři Páně nepřistupoval, pokládal tyto spory za „malichernosť,“ než aby mu překážely v jeho záměrech, zničiti římské císařství a založiti „evangelické“ [2]) a myslil, že náboženskou rozmluvou náčelníkův obou stran je uklidí. A tu povolal je do Marburku ke dni 1. měsíce října [3]). Po vůli kurfirsta saského Jana, ač neradi, dostavili se tam: Luther, Melanchthon, Justus Jonas, Osiander, Štěpán Agrikola z Augsburku a Jan Brenz; z druhé strany: Zvingli, Oekolampadius, Bucer a Kašpar Hedio ze Štrassburku. Náboženská rozmluva začala 1. října 1529 u přítomnosti 50 až 60 vybraných osob a trvala tři dni. Hlavními osobami a mluvčími byli Luther a Zvingli. Luther umínil si hned od počátku, že neustoupí, a nežli rozmluva počala, napsal před sebe velikými písmeny na stůl: „Toto jest Tělo mé.“ Ve své řeči přirovnával přítomnosť Kristovu v chlebě meči, který jest v pošvě, ale nepřesvědčil všemi svými důvody Zvingliánův, jejichž námitky veliký dojem na posluchače činily a jim je nakloňovaly. Obě strany roztrpčily se ještě více, připisovaly sobě vítězství, lutheráné nechtěli svých protivníků za bratry uznati, a lantkrabě byl konečně rád, že vůdcové slovo si dali, aby nových spisův o tomto sporu nevydávali. Aby obě strany na dobro marně se nebyly sešly, byl Luther požádán, aby články sestavil, v kterých se srovnávají a rozcházejí. Luther sestavil 15 článků smírných čili unijních [4]), doufaje, že jich Švýcarové nepřijmou; ale byly 3. října ode všech přijaty a podepsány. Mluví o Trojici, vykoupení, víře a ospravedlnění, o vrchnosti (proti novokřtěncům), o podání (čl. 13.), které lze připustiti, když není proti slovu Božímu; o křtu dítek (čl. 14.), který se schvaluje, a o Večeři Páně v článku 15., kterýž jakožto nejdůležitější takto zní: „Věříme o Večeři svého milého Pána Ježíše Krista, že obojí způsoby dle ustanovení Kristova užívati jest, a že

---

[1]) Rohrbacher-Schulte 24, 262.

[2]) Janssen III. 150, 154.

[3]) Schmitt: Das Religionsgespräch zu Marburg. Marb. 1840.

[4]) Heppe podal je veřejnosti z původního rukopisu v kasselském archivě v Nudnerově „Ztschr. f. hist. Theol.“ I. str. 3—7.

Svátost Oltářní jest Svátostí pravého Těla a Krve Ježíše Krista, a že duchovní požívání tohoto Těla a Krve každému křesťanu jest nutno. — Ale ačkoli jsme se tohoto času nesjednotili, zdali pravé Tělo a Krev Kristova tělesně (leiblich) v chlebě a víně jest, bude přece jedna strana druhé křesťanskou lásku, pokud to svědomí dovolí, prokazovati, a obě strany Boha pilně prositi, aby nám skrze svého Ducha pravý smysl potvrditi ráčil.“ Ale míra křesťanské lásky, kterou sobě prokazovati umínily, ukázala se v životě býti pramalou, jak viděti z výrokův účastníků náboženské rozmluvy hned po jejím skončení [1]. Lutheránská knížata kladli malou váhu na pokusy o sjednocení a přijali na své schůzi ve Švabachu 18. října 1529 od Luthera na rychlo sestavených 17 článků za základ pro ochranný spolek evangelických stavů. Tyto články slují „švabašské“ a poněvadž ještě jednou s nepatrnými změnami v Torgavě předloženy byly, též „torgavské;“ jsou marburským velmi podobny, ale článek 10. o Svátosti Oltářní praví, že „ve Večeři Páně jsou v chlebě a víně Tělo a Krev Kristova v pravdě přítomny, a ne pouze chléb a víno, jak teď strana protivná tvrdí“ [2]. Na tomto základě nechtěla zvingliánská města spolek učiniti ani zde ve Švabachu, ani na nových schůzích ve Šmalkaldech (3. prosince) a Norimberce (6. ledna 1530). A tak při všech snahách po smíru rozpoltil se „blud“ hned na počátku ve dvě protivné větve „německo-lutheránskou“ a „švýcarsko-zvingliánskou“ (též reformovanou zvanou).

C. Další vývoj událostí v Německu až k augsburskému náboženskému míru r. 1555.

§ 429. *Snahy Apoštolské Stolice o koncil; rozšiřování protestantství až k řezenskému Interimu r. 1541.*

Papež Klement VII. [3] pracoval o to, aby slibovaný všeobecný církevní sněm se slavil, vyjednával o něm s císařem na své schůzi s ním roku 1533. v Bologni, srozuměl se s ním

---

[1]) Janssen III. 152—153.

[2]) Ap. Walch XVI. 681; Riffel III. 375.

[3]) Jeho snahy viz ap. Raynald. ad ann. 1530. n. 175, 176; ad ann. 1533. n. 3—8. — K tomu ap. Walch. XVI. 2263, 2281; de Wette IV. 454.

o místě, za které byly vyhlédnuty Mantova, Piacenza nebo Bologna, jakožto města Německu blízká a ostatnímu křesťanstvu snadno přístupná, a poslal do Němec posly dorozumět se o tom zevrubněji s knížaty. Poslové obrátili se nejprve na krále Ferdinanda a potom na saského kurfirsta Jana Fridricha, který po svém otci 10. srpna 1532 na kurfirstský stolec dosedl. S tímto sešli se 2. června 1533 ve Výmaru, který však jim odpověděl, že s ostatními protestantskými knížaty o tom poraditi se musí. Sešli se ve Šmalkaldech a odmítli koncil, poněvadž bude se slaviti v kostele, místem jeho není Německo a jeho unešení pro všechny závaznými býti mají; pouze Písmo sv. má býti pravidlem.

Po smrti Klementa VII. († 25. září 1534) dosedl 13. října 1534 Pavel III. na Stolec Apoštolský. Císař odebral se z Italie do Španěl, podnikl r. 1535. výpravu proti loupežnickému Tunisu v Africe, válčil znova s Francií, a musil tak Německo s očí pustiti. Za těchto okolností činilo lutheránství veliké pokroky; r. 1532. bylo zavedeno do Pomořan, r. 1533. do Julichu, r. 1534. uvedl lantkrabě Filip ozbrojenou rukou říší kletého vojvodu Oldřicha z Würtemberku do jeho země. Král Ferdinand, který Würtembersko v léno dostal, musil jej ve smlouvě kadaňské uznati. Oldřich slíbil sice, že nikoho ke změně náboženství nutiti nebude a duchovenstvu jeho statků ponechá, ale následoval příkladu ostatních protestantských knížat, a polutheránštil svou zemi. Augustinián Jan Mantel, Konrád Sam, Erhard Schnepf, Jan Brenz a Ambrož Blaurer podporovali jej v tom vydatně [1]). Krále Ferdinanda uznalo Sasko, později i Bavorsko za krále římského, ale musil zakázati říšskému soudu, aby žalob proti protestantům, kteří stále církevní statky zabavovali, nepřijímal.

Roku 1535. obnovili protestantští knížata spolek v Šmalkaldech roku 1531. učiněný na 10 let, k němuž nově přistoupili: würtemberský vojvoda Oldřich, pomořanští vojvodové Barnim a Filip, a zweibrucký falckrabě Ruprecht, nasavský hrabě Vilém a města Augsburk, Frankfurt, Kempten, Hamburk,

---

[1]) Janssen III. 269—285. — L. F. Heyd. Ulrich, Herzog zu Würtemberg. Tübing. 1841. 2 Bde. — C. F. Schnurrer: Erläuterungen der würtemb. Kirchenreformations- und Gelehrten-Geschichte. Tübingen 1789. — J. Hartmann: Geschichte der Reformation in Würtemberg. Stuttgart 1835. — J. W. Camerer: Johann Brentz. Stuttg. 1841. Život Schnepfův, Brenzův a Blaurerův ap. Melch. Adam: Vitae Germanorum theologorum. Heidelb. 1620.

Hannover a jiná. Poněvadž mnohá z těchto měst po zwingliánsku smýšlela, vyjednával ohebný Bucer nejprve s Melanchthonem v Kasselu a potom s Lutherem ve Wittenberku o smír, a tak sjednotili se v květnu 1536. tak zvanou „wittenberskou konkordií," kterou na oko učení Zvingliovo o Večeři Páně bylo odstraněno a smluveno, že „Večeře Páně ze dvou věcí, pozemské a nebeské, se skládá; že s chlebem a vínem v pravdě a podstatně Tělo a Krev Kristova přítomny jsou, podávají a přijímají se — že svátostním spojením (sacramentali unione) chléb Tělo Kristovo jest, t. j. v podaném chlebě jest a podává se v pravdě Tělo Kristovo"[1]). Aby tuto formuli Švýcarové přijali, dokazoval jim Bucer, že úplně s učením Zvingliovým a Oekolampadiovým se srovnává. Švýcarové chtějíce býti jistými, poslali jeho výklad Lutherovi, dodávajíce, že pouze v duchovní přijímání Těla Páně věří a ne v jeho tělesnou přítomnost ve Svátosti. Pod nátlakem saského kurfirsta neodporoval Luther Švýcarům a poslal jim 1. prosince 1537 list, kde o Svátosti Oltářní praví, že „nikdy neučil, jakoby Kristus s nebe nebo s pravice Boží sestupoval, ale zůstává jednoduše při slovech: ‚Toto jest Tělo mé, toto jest Krev má,' nezkoumaje, kterak se to děje; v čemž však si úplně nerozumějí, bude nejlépe, když k sobě přátelsky se chovati a to nejlepší na vzájem si přáti budou, až se kalná voda usadí"[2]). Švýcaři přijali roku 1538. witttenberskou konkordii, a Melanchthon změnil k vůli nim augsburskou konfessi v článku o Večeři Páně[3]). Osobním zakročením lantkraběte Filipa bylo pozdvihování hostie při službách Božích, které posud zvingliánům na vzdor se podrželo, v saském kurfirství odstraněno.

Papež Pavel III. poslal roku 1535. Petra Vergeria jako svého posla do Němec vyjednávat s králem Ferdinandem a knížaty o koncil. Neštěstím katolíků byla roku 1535. smrt kurfirsta Jáchyma I. braniborského († 11. července 1535), jehož syn a nástupce Jáchym II. klonil se k lutheránství a

---

[1]) Melanchth. Opp. Corp. Reform. III. 75; Walch XVII. 2543.

[2]) De Wette V. 83; Walch XVII. 2068, srv. o veškerém vyjednávání Riffel II. 495—503.

[3]) V „confessio invariata" praví se: De coena Domini docent, quod corpus et sanguis Christi vere adsint et distribuantur vescentibus in coena Domini, et improbant secus docentes. Ve „variata" z r. 1540. praví se: De coena Domini docent, quod cum pane et vino vere exhibeantur corpus et sanguis Christi vescentibus in coena Domini.

přešel k němu roku 1539. na dobro. Šmalkaldští spojenci zamítli v prosinci 1535. koncil, řídíce se názorem Lutherovým, že katolíci do opravdy to se sněmem církevním nemyslí, a protestanté jsouce Duchem sv. osvícení, ho nepotřebují. Prohlásili, že sněm, který papež řídí, není svobodným, pročež by lépe bylo, aby knížata sami statné a nestranné muže zvolili, kteří by spory dle slova Božího rozhodli. Když se Vergerius ku papeži navrátil, byl od něho v poselství poslán k císaři, kterýž v dubnu 1536 sám do Říma přišel a dlouho s papežem se radil. Papež rozepsal sněm bullou z 2. června 1536. do Mantovy ke dni 23. měsíce května 1537 [1]. Dle rady mohučského arcibiskupa Albrechta odebral se papežský nuncius Petr Vorstius s císařským vicekancléřem drem. Matějem Heldem do Šmalkald, kde se protestantští knížata shromáždili. Po rozkaze saského kurfirsta vypracoval Luther „23 tak zv. šmalkaldské články," které zvláštní příkrostí a zuřivostí, jmenovitě proti mši sv. a papeži se vyznačují. „Mše svatá jest prý největší a nejhroznější ohavností, ocasem drakovým, který nesčíslné zlořády za sebou přitáhl, a mnoho neřádu a hojnou modloslužbu zplodil, především očistec, kterýž však s veškerou jeho okázalostí, bohoslužbou a řemeslem za strašáka ďáblova pokládati jest;" „papež jest antikristem" [2]. Melanchthon dostal rozkaz, aby otázku o primátě papežově a pravomocnosti biskupů rozebral. Poněvadž však ve svém rozboru tvrdil, že primát papežův sice základu v právě božském nemá, ale aby budoucně právem lidským platil [3]: nelíbila se jeho práce rozdrážděným Šmalkalďanům, a Luther ji zavrhl. Luther opustil nemocen Šmalkaldy a rozloučil se s predikanty jej vyprovázejícími slovy: „Bůh naplniž vás nenávistí ku papeži" [4]. Nenávisť ku papeži zanechal Luther svým stoupencům jako drahé

---

[1]) Raynaldus ad a. 1536. n. 35.

[2]) Articuli qui dicuntur Smalcaldici e Palatino Codice Ms. (Lutherův rukopis) accurate editi et annotatibus crit. illustrati per Marheineke Berol. 1817; Walch XVI. 2326—2366: srv. Moritz Meurer: Der Tag zu Schmalkalden und die Schmalkaldischen Artikel. Šmalkaldské články náležejí jako augsburská konfesse a její apologie k symbolickým knihám protestantů.

[3]) De potestate et primatu Papæ tractatus (teď appendix šmalkaldských článků) in Melanchth. opp. ed. Bretschneider. III. 271

[4]) Deus vos impleat odio Papæ. Srv. Riffel II. 513. n. 3. Po svém odjezdu ze Šmalkald psal Luther 27. února 1537 list, kde ke konci praví: Pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa. De Wette. V. 57.

dědictví, kteréž tito svědomitě opatrovali. Pozvání ke koncilu bylo zamítnuto.

Církevní sněm rozepsaný do Mantovy nesešel se pro opětnou válku císaře Karla V. s Francií, odpor mantovanského vojvody a nebezpečenství hrozící tomuto městu. Papež odložil 20. května 1537 sněm na listopad, ustanovil za místo jeho Vicenzu a odročil jej opět na 1. května 1538.; dále pracoval o to, aby oba bojující panovníky smířil. Za tou příčinou odebral se z jara 1538. do Nizzy, dosáhl příměří na 10 let, ale musil znova sněm odložiti. Dle ústní úmluvy s císařem poslal kardinála Aleandera do Němec, kde katolíci byli v krušném stavu. Císařský vicekancléř Martin Held učinil s katolickými knížaty v červnu 1538 v Norimberce „svatý spolek na obranu," počínaje si v tom dle rozkazu císařova [1]). Za to shromáždili se protestantští knížata v únoru 1539 ve Frankfurtě, poněvadž lantkrabě některé listy vojvody brunšvického Jindřicha, hlavy svatého spolku, zachytil, a hrozili válkou. Císař vyjednával s nimi skrze své posly, kteří příměří na 16 měsícův učinili (5. dubna), jehož však kardinál Aleander neschvaloval.

V těch dobách utrpěli katolíci hrozné ztráty. Braniborský kurfirst Jáchym II. (1535—1571) přestoupil roku 1539 veřejné k lutheránství, k němuž jeho bratr Jan, markrabě z Neumarky, již od roku 1536. se přiznával. Jeho poddaní byli již připraveni braniborským biskupem Matějem z Jagova, který již roku 1528. dovolil, aby staré město jeho residence lutheránského predikanta přijalo, a po smrti kurfirsta Jáchyma I. dovolil kněžím se ženiti a Večeři Páně pod obojí způsobou rozdávati. Roku 1540. vydal Jáchym II. z vlastní pravomocnosti jako biskup země nový církevní řád, v němž co možná nejvíce „obřadův a dobrých obyčejův" i latinskou mši „v obyčejných kostelních ornátech," pozdvihování hostie a kalicha, mnohé svátky, 40tidenní půst, slavné průvody a jiné věci podržel, chtěje tak lid oklamati, aby nepozoroval, že katolické jádro jest mu odňato [2]). Teprve jeho nástupcové očistili tento církevní řád od papežství.

Též bratr a nástupce saského vévody Jiřího († 17. dubna 1539) Jindřich, byl horlivým lutheránem, a povolal do země

---

[1]) Srv. Die Verhandlungen des kaiserlichen Vicekanzlers Held mit den deutschen Ständen (1537—38) v Hist. pol. Blätter. 1888., sv. 202. str. 713—738.

[2]) Janssen III. 402 sq.

hned lutheránské predikanty, mezi nimiž byl odpadlý františkán Fridrich Myconius z Lichtenfelsu († 1546), který již roku 1524. pro novotářství v Gothě působil. Bez ohledu na odpor lidu zavedl nový vévoda blud v Míšni. Biskupové, míšenský a meziborský, a lipská universita nemohli ani trpění katolické víry dosáhnouti [1]. Luther jásal nad smrtí svého úhlavního nepřítele Jiřího a rozšířením svého bludu v Braniborsku a Sasku rozněcoval nenávisť k církvi u knížat i lidu většími a menšími spisy. Dalšími ranami pro církev byl odpad biskupa zvěřínského Magna v Meklenbursku, abatyše Anny ze Stolberka v Quedlinburku a vévodkyně Alžběty z Calenberku, kteříž novotu též svým poddaným vnucovali.

Protestantství vnikalo i v mysli mnohých katolických učenců, kteříž ku jeho učení v ospravedlnění se přibližovali. Jan Gropper, kanovník kolínský, rozeznával dvojí spravedlnosť: přičítanou a lnoucí (justitia imputata et inhaerens); přičítaná jest ona, kterou člověk věrou chápe, a jež vlastně před Bohem ospravedlňuje; lnoucí jest v člověku, ale nedostačuje; na onu vztahují se Písma lutheránů, na tuto místa katolíků. Pro svůj názor získal Gropper více německých učenců, též Julia z Phlugu i kardinála Contarenia, kterýž za jeho vlivu v Řezně v květnu 1541 rozpravu o ospravedlnění složil.

Za příměří snažil se císař náboženskou roztržku urovnati a rozepsal náboženské kollokvium do Špýru, což mnozí za vhodné tím spíše měli, poněvadž papež 31. května 1539 církevní sněm opět odložiti musil. Pro nakažlivou nemoc ve Špýru bylo kollokvium v červnu 1540 do Hagenavy přeloženo, ale teprve ve Vormsu v listopadu skutečně počato. Na prosbu císařovu poslal k němu papež biskupa z Feltre, Tomáše Campeggia. Eck a Melanchthon disputovali na základě augsburské konfesse beze všeho zdaru. Ve Vormsu způsobil lantkrabě Filip konferenci mezi Bucerem a Capitem z jedné a Gropperem a císařským tajemníkem Gerhardem Veltwickem z druhé strany, jejíž ovocem byla kniha o víře úplně ve smyslu Bucerově a Gropperově. Císař přeložil výnosem ze dne 15. led. 1541 kollokvium do Řezna, kamž říšský sněm rozepsal a sám 23. února 1541 vjel. K říšskému sněmu do Řezna, který teprve 5. dubna se sešel, poslal papež kardinála Contarenia a nuncia Morona. V náboženském kollokviu se pokračovalo, katolickými mluv-

---

[1]) l. c. p. 396 sq.

čími jmenoval císař: Ecka, Phluga a Groppera, protestantskými: Melanchthona, Bucera a Pistoria z Niddy. Císař dal své návrhy k říšskému sněmu kardinálu-legátu oznámiti, kterýž to provedl, že k nim byla připojena doložka „bez újmy augsburského říšského nálezu" a podati spis Gropperův, Bucerův a Voltwickův, ovoce jejich konference.[1]). Contareni a Morone zkoumali tento spis a přáli si oprav více nežli na 20ti místech, které Gropper též učinil. Na základě tohoto spisu stalo se sjednocení v učení o víře, ospravedlnění, dobrých skutcích a křtu, ale o církvi, papeži, církevních sněmech, Večeři Páně, dostiučinění, zpovědi a mešním kanonu nemohli se dohodnouti a to tím méně, když do Řezna Amsdorf, příkrý lutherán, jejž tam saský kurfirst poslal, přibyl. Lutheráné žádali, aby pocta svatých, řeholní sliby, bezženství duchovenstva a odpustky odstraněny byly, proti čemuž katoličtí bohoslovci rozhodně se opírali. Za tohoto stavu věcí přestaly další rozmluvy. Legát prohlásil některé předpisy pro opravu kázně u duchovenstva. Císař pomýšleje pro ochranu Španěl na výpravu proti Africe, vydal 28. června velmi mírný říšský nález, kterýž jakož i články, o nichž se srozuměli, „Řezenský interim" sluje [2]). „Obě strany držtež se až k budoucímu všeobecnému neb německému národnímu nebo říšskému sněmu, k němuž papežský legát snahou císařovou se dostaví, článkův, o kterých dorozumění se stalo; kláštery nebuďtež zrušovány, duchovní užívejtež příjmův a statků, kteréž právě v držení mají, a protestující nenuťtež nikoho na svou stranu; norimberský mír z roku 1532. ve všech svých částech budiž svědomitě zachováván; spolu zrušují se všechny processy při soudním dvoře, o nichž jest spor, zdali v míru norimberském obsaženy jsou čili nic [3])." Ale protestanté nechtěli podepsati nálezu a vymohli si na císaři zvláštní deklaraci k němu ze dne 29. června 1541, kterou znamenitých výhod nabyli, jako aby se drželi článkův, o nichž se dohodnutí stalo, ve smyslu svého výkladu, dále že každá

---

[1]) Ap. Le Plat III. 10 sqq; Walch XVII. 725 sqq., Riffel II. 551 sqq; úsudek Eckův o této knize viz ap. Riffel II. 571 n. 1.

[2]) Pallavicini lib. III. c. 12—15. — Acta in conventu Ratisbonn. ed. Melanchthon. Viteb. 1541. srv. ejusdem opp. ed. Bretschn. IV. 119 sq; Walch XVII. 695 sq.; Riffel II. 549 sqq. Janssen III. 458 sqq. — Bieck: Das dreifache Interim. Leipz 1721. — Brieger: De formulæ Concordiæ Ratisbon. origine atque indole Hall. 1870.

[3]) Walch XVII. 962 sqq.

vrchnost může kláštery ke křesťanské opravě přidržovati (t. j. je zrušovati), a že nález o užívání církevních statků též o duchovních augsburské konfesse platí [1]). Císař povolil zde přes míru pro pomoc proti Turkům. Ostatně nepřijala žádná strana umluvených článků.

§ 430. *Učení Lutherovo ve Vestfalsku; novokřtěnci v Monastýru [2]) a dvojženství lantkraběte Filipa.*

Několik pokusů zavésti učení Lutherovo do Vestfalska nezdařilo se až do roku 1530. Však rostoucí moc šmalkaldského spolku dodala tamějším novotářům nové odvahy, kteří znamenitého vlivu v Mindenu, Herfordě, Lemgu, Lippstadtě, Soestě, jmenovitě v Monastýru nabyli. V Monastýru byl Bernard Rothmann, kaplan při chrámě sv. Morice, první, který 23. února 1532 nové učení na hřbitově sv. Lamberta kázal a lid tak zfanatisoval, že do kostelů vrazil a oltáře a obrazy ničil. Jitření rostlo za špatné správy biskupství. Biskup monastýrský, Fridrich z Wiedu, kterýž ostatně biskupského svěcení nikdy nepřijal, prodal v listopadu 1530 své biskupství za 40.000 zlatých Erichovi, biskupu paderbornskému a osnabruckému, který na říšském sněmě ve Špýru 1529 na stranu protestujících přestoupil, a svědkem byl při svatbě Mechtildy, sestry lantkraběte Filipa, odpadlé to jeptišky [3]). Biskup Erich uvázal se v biskupství teprve v březnu 1532, ale zemřel náhle již uprostřed května a kapitola zvolila 1. června 1532 za biskupa hraběte Františka z Waldecka, který byl úplně světským pánem, pohoršlivý život vedl a ani svěceni na jáhenství

---

[1]) Walch XVII. 999; Janssen III. 465.

[2]) Herm. a Kerssenbroick anabapt. furoris hist. narratio 1564—73: Menken scriptt. Germ. III.; překlad vyšel ve Frankf. (Münster) 1771. — Dle něho pracoval Jochmus: Geschichte der Kirchenref. zu Münster und ihres Untergangs durch die Wiedertäufer. Münst. 1825. — Hast: Gesch. der Wiedertäufer. Münst. 1836. — Fässer: Gesch. der Wiedertäufer. Münst. (1852) 1861. Cornelius: Die Münster Humanisten und ihr Verhältniss zur Reformation. Münst. 1851. — Týž: Zur Gesch. der Wiedertäufer. Münst. 1853. und Gesch. des Münst. Aufruhrs. Leipz. 1855. — Hase: Das Reich der Wiedertäufer. Leipz. 1861. — Kampfschulte: Einführung des Protestantismus im Bereich der jetzigen Prov. Westphalen. Paderb. 1866. — Riffel II. 580—664. — Janssen III. 302 sqq.

[3]) Janssen III. 302. Byli to „duchovní Jidášové," kteří katolický lid v kolísání u víře přiváděli.

nepřijal. Nový biskup snažil se mírnou cestou pokoj zavésti a vyjednával s magistrátem, který za pomoc lantkraběte Filipa žádal. Všechny kostely byly novými predikanty obsazeny. Prostřednictvím lantkraběte Filipa byla mezi městem a biskupem v únoru 1533 učiněna smlouva, kterou novotáři svobodu vyznání a 6 kostelův obdrželi. Dóm s ostatními kostely zůstal katolíkům. Církevní správu novotářů dostal Rothmann pod názvem superintendenta a školství řídil učenec Jan Glandorp. Dne 4. května 1533 vjel biskup do města a přijal jeho holdování.

Ale mír netrval dlouho. Již roku 1532. snažili se novokřtěnci z východního Fryska, kde Melchior Hoffmann ze Šváb horlivě působil, v Monastýru se usaditi, ale Rothmann bojoval proti nim a vypudil je. Teď stal se Rothmann sám odpůrcem křtu, a jeho druhové Stapreda a Stralen s některými odpadlými katolickými kněžími podporovali ho. Magistrát způsobil veřejnou náboženskou disputaci 7. a 8. srpna 1533, prohlásil Rothmanna za přemoženého, zakázal veškerou hádku o Svátosti Oltářní a křtu, a chtěl Rothmanna vypuditi z města, ale nemohl více. Za tohoto sporu mezi novotáři poslal biskup dr. Mumperta do Monastýru, aby tam v stoličném chrámě kázal a služby Boží konal. Za to obrátil se magistrát na lantkraběte, aby jim poslal statné evangelické kazatele, kterýž tam vypravil Theodora Fabritia a Jana Leninga, aby tam proti katolíkům a novokřtěncům působili. Ale novokřtěnci dostávali stále od července 1533 pomoc ze severního Hollandska; na chvíli přišel tam již tenkráte později tak pověstný Jan Bockelson, krejčí z Leydenu, obyčejně Jan z Leydenu zvaný. Dne 24. listopadu 1533 přibyli do Monastýru dva apoštolé vyslaní od Jana Matthiesena, náčelníka novokřtěnců v Hollandsku a na Rýně, a kázali tam, že tisíciletá říše Kristova nastává, a Bůh všechny tyrany v brzku zahladí. Magistrát dal na počátku roku 1534. všechny kostely zavříti až na kostel sv. Lamberta, kde Fabritius kázal. Dne 13. ledna 1534 přišli dva noví apoštolé, vyslaní od proroka Matthiesena, Gerhard tom Kloster, knihař, a Jan Bockelsohn z Leydenu, krejčí; konečně 25. ledna přišel prorok Matthiesen sám se svou manželkou.

Dne 8. února 1534 běhali kazatelé Rulle, Bockelsohn a jiní jako posedlí městem a vybízeli bezbožné ku pokání a novokřtu; jiný viděl již Krista přicházeti v oblacích s vítězným praporem v ruce. Toto blouznění mělo účinek u lidu; druhý

den zmocnilo se 500 novokřtěnců tržiště a vymohlo si svobodu vyznání, kteréž hned k tomu použili, aby ostatní strany potlačili. Město podobalo se blázinci; vrchní purkmistr Tilbek dal se znova pokřtíti, a s jeho pomocí byl magistrát přetvořen, Knipperdollink, soukenník, a Gerhard Kippenbrock stali se purkmistry, kteří svůj úřad pustošením kostelův a klášterův a ničením obrazů začali. Dne 25. dubna 1534 bylo usneseno, aby všichni, kdo znova pokřtíti se nedají, byli z města vypuzeni; mnozí protestantští predikanti odešli z města, ale Rothmann zůstal. Na návrh Matthiesenův byl zaveden společný majetek a za jeho správce sedm jáhnův ustanoveno.

Již ke konci února 1534 začal biskup s některými knížaty a městy obléhati město, kteréž však jeho útoky odrazilo. Když 5. dubna 1535 prorok Matthiesen při výpadu z města zabit byl, vstoupil na jeho místo Jan z Leydenu, kterýž odvolávaje se na dané zjevení Boží magistrát odstranil a správu města dle vzoru starého Israele 12ti starším odevzdal. Bylo zavedeno mnohoženství; každý vzal si žen, kolik chtěl, Rothmann čtyři a Jan z Leydenu šestnáct. V září prohlásil nový prorok, zlatník Dusentschur z Warendorfu, lidu, že Jan z Leydenu, „svatý muž a prorok Boží,“ králem veškerého světa bude, pomazal ho hned olejem a prohlásil za krále nového Sionu (Monastýru). V manifestu ohlásil nový král výpravu proti všem říším světa a rozdal země již napřed mezi své druhy Konečně padlo město zradou do rukou biskupových 25. června 1535. Jan z Leydenu, jeho kancléř Krechting a kat. Knipperdollink byli velikými mukami 23. ledna 1536 odpraveni, a jejich těla na věži sv. Lamberta pověšena; jiné popravy následovaly. Tak bylo vyhubeno protestantství a katolická církev zase zavedena, která hlubokých kořenů do srdcí monastýrských občanů zapustila. Biskup František Waldeck klonil se k učení Lutherovu, podporoval je v Osnabrucku a Mündenu, kde též biskupem byl, ale když je v Monastýru zaváděti chtěl, narazil na nepřekonatelný odpor.

Mnohoženství novokřtěnců zalíbilo se mnohým, mezi nimiž byl lantkrabě Filip hessenský. Byl již 16 let ženat s Kristinou, dcerou saského vévody Jiřího, a otcem osmi žijících dětí. Ale tento lantkrabě žil stále a nepřetržitě v samém cizoložství a smilství: ani tři neděle, jak sám se přiznává, nezachoval své manželce věrnosť[1]). Roku 1539. zamiloval se do

[1]) Janssen III. 413.

Markéty ze Sale, dvorní slečny své sestry Alžběty; poněvadž její matka z ní nevěstku míti nechtěla, ustanovil se lantkrabě na tom, že ji pojme za druhou manželku a poslal úlisného Bucera s listem [1]) k Lutherovi a Melanchthonovi, žádaje jich, aby Markétu za druhou manželku pojati mohl, poněvadž prý při svém silném tělesném ústrojí a svém častém pobytu na říšských a zemských sněmích sám býti nemůže, a svou manželku s celým jejím dvorem s sebou voditi nelze; on prý ví, že králi anglickému radili, aby své první manželky nepropouštěl, ale jiné k ní pojal [2]).

Luther a Melanchthon přišli do velikých rozpakův, ale když lantkrabě svým odpadem hrozil, dostal od nich prominutí, jakého žádný papež dáti nemůže. Listinou podepsanou od Luthera, Melanchthona, Bucera a pěti hessenských theologův dostal dovolení druhou manželku pojati, aby „tak o blaho jeho těla a duše bylo postaráno a čest Boží se podporovala“; však měl v tento druhý sňatek v tichosti vstoupiti a jej v tajnosti chovati [3]). Oddavky s Markétou konaly se 4. března 1540 v Rotenburku na Fuldě. Přítomni byli: Bucer, Melanchthon a Eberhard z Thanny, kteřížto dva poslední kurfirsta saského zastupovali, a několik světských rad. Filipův dvorní kazatel Dionysius Melander, jenž sám tři manželky měl, oddal je. Filip a jeho kazatel Melander přáli si, aby mnohoženství do nové církve zavedeno bylo. Za tou příčinou dal lantkrabě vypracovati spis pod názvem „Dialogus“, v němž mnohoženství se hájí. Spisovatelem jeho jest bezpochyby predikant Lenning, a Bucer spis prohlédl a sem tam opravil. Lantkrabě slíbil sice, že tento spis jenom důvěrným přátelům bude poslán, ale dal jej potom knihkupectvími co možná nejvíce rozšiřovati [4]). Když dvojženství lantkraběte do veřejnosti vniklo, vyvolalo všude velikou nevoli a nesmírné pohoršení; Melanchthon onemocněl z toho, ale Luther upokojil se brzo a pravil: „Melanchthon naříká zle pro toto pohoršení, ale já jsem surový Sas a sedlák, a moje srdce má na takové věci již tlustou kůži; máme-li co dělati,

---

[1]) Corp. Reform. III. 851.

[2]) Melanchthon praví ve svém dobrozdání: De digamia regis Angliæ: polygamiam non esse prohibitam jure divino. Corp. Reform. II. 526.

[3]) Tato listina zvaná Beichtrath v Corp. Reform. III. 856; De Wette V. 236 (latinsky a německy); Hist. Pol. Blätter sv. 18. str. 237—243.

[4]) Janssen III. 439—449.

dostáváme myšlénky, jinak jenom žereme a chlastáme!“ [1]) Poněvadž Filip slyšel, že saský superintendent Justus Menius proti němu veřejně vystoupiti a na jeho útraty ctnosti kurfirstovy velebiti chce, hrozil, že „kurfirstův sodomský hřích, kterýž u něho v Kasselu v komnatě a na prvním říšském sněmě špýrském spáchal, veřejnosti podá“ [2]). Na hřích sodomský byl stanoven trest smrti upálením. Tedy starý smilník a cizoložník, dvojženný (bigamus) lantkrabě Filip a sodomský hříšník saský kurfirst Jan Fridrich byli „pro svědomí“ sloupy „čistého evangelia“, kteréž bez nich v niveč bylo by se rozpadlo. Lantkrabě žil s oběma manželkama, zplodil s lantkraběnkou ještě dva syny a dceru a měl s Markétou šest synů (hrabat z Diezu); v celku 17 manželských dítek.

§ 431. Nové násilnosti protestantů, povolnost císařova k nim; Lutherovy poslední doby, smrt a povaha.

Po smrti naumbursko-žičského biskupa falckraběte Filipa († 6. ledna 1541) zvolila kapitola již 19. ledna za jeho nástupce kapitolního proboštа Julia Phluga [3]), muže neúhonných mravův a veliké učenosti; ale saský kurfirst Jan Fridrich zakázal uvésti nového biskupa v jeho zemi, obsadil zámek žičský, jmenoval úředníka pro správu biskupství a dal 20. ledna 1542 magdeburského superintendenta Mikuláše Amsdorfa v Naumburku od Luthera při assistenci tří farářů za „biskupa“ posvětiti. Luther hájil toto násilí zvláštním spisem [4]). Amsdorfovi vykázal kurfirst zaopatření a 600 zlatých ročně z příjmů biskupství.

Druhou násilnosť spáchali protestanté v Brunšviku. Čilý, katolický vojvoda brunšvicko-wolfenbüttelský, kterého spolek šmalkaldský nenáviděl, a proti němuž Luther přeohyzdný hanopis [5]) vydal, měl spor se svým městem Brunšvikem, poněvadž

---

[1]) l. c. str. 444.

[2]) l. c. 446. — O tomto sodomském hříšníku praví Banke IV. 190: „Johann Friedrich zeichnete sich durch die sittlich strenge Haltung, die er beobachtete, vor allen Zeitgenossen aus.“

[3]) Müller: De meritis Julii Pflugii. Lips. 1812. — Janssen: De Jul. Pflugio Berl. 1858. — Lepsius: Bericht über die Wahl und Einführung Nicol. v. Amsdorf. Nordh. 1835. Janssen III. 482 sqp. — Riffel III. 716 sqq.

[4]) „Exempel einen rechten christlichen Bischof zu weyhen.“ Walch XVII. 122.

[5]) „Wider Hanswurst.“ Walch XVII. 1645—1734. Mnozí pochybovali „o zdravém rozumu“ spisovatelově.

proti jeho vůli k šmalkaldskému spolku přistoupilo. Maje po rozkaze říšského soudu vykonati klatbu na městě Goslaru, byl od náčelníků šmalkaldského spolku roku 1542. přepaden, k útěku do Bavor přinucen a o své země oloupen, v nichž hned lutheránství zavedeno bylo [1]). Podobně stalo se biskupství hildesheimskému, které Šmalkaldští obsadili a polutheránštili [2]).

Málem bylo by protestantům do rukou padlo Kolínské kurfirství [3]). Heřman, hrabě z Wiedu, byl od roku 1515. arcibiskupem kolínským, protivil se statně novému učení a začal r. 1536. řídě se radou Gropperovou na provinciální synodě kolínské vhodnou opravu duchovenstva, ale jsa mužem obmezeného duoha, dal se Bucerem novému učení nakloniti. Ke konci roku 1541. povolal arcibiskup Bucera do Büschhovenu, vzdáleného dvě hodiny od Bonnu, a pozval tam z Kolína světícího biskupa Jana Nopelia a kanovníka Jana Groppera, aby s ním konferovali. Bucer navštívil na pozvání arcibiskupovo Groppera v Kolíně, rozmlouval tam s ním, ale byl od něho ze svých vlastních spisů vyvrácen. Na představení kapitoly propustil arcibiskup Bucera, ale brzo povolal jej zpět do arcidiecése. Dne 17. prosince 1542 měl Bucer první kázaní v Bonnu, vykládal v tamějším františkánském klášteře, který se k novému učení klonil, listy sv. Pavla, a vydal, chtěje své učení ospravedlniti, německý spis: „Čemu ve jménu sv. evangelia našeho Pána Ježíše Krista teď v Bonnu se učí.“ Brzo podporovali jej osobně: Melanchthon, Kašpar Hedio ze Štrassburku, Pistorius z Hess a jiní. Nové učení hlásalo se v Bonnu, v Büschhovenu, Mehlemu, Linzi, Andernachu a Kempenu. Na některých místech ukazovala lůza své „evangelické“ smýšlení, bořic oltáře a obrazy, a nejhůře počínala si v Linzi a Kempenu. Bucer a Melanchthon vypracovali úplný plán na poprotestanštění arcibiskupství, který byl kapitole a po několika dnech 22. června 1543 světským stavům v Bonnu předložen, aby jej prozkoumali a přijali. V tomto nebezpečném okamžení, když stavové se kolísali, stal se Gropper ochráncem kolínské církve. Ve jménu kapitoly vyvrátil arcibiskupův re-

[1]) Jannsen III. 493—501; Rifiel III. 708—712.

[2]) Riffel III. 712; Janssen III. 501.

[3]) Decker: Hermann von Wied. Köln. 1840. — Ennen: Gesch. der Reformation im Bereiche des Erzstiftes Köln. Neuss. 1849. — Janssen III. 514 sqq; Riffel III. 724—732.

formační plán [1]), a stal se duší veškerého odporu proti němu. Kolínskou radu vybízeli listy k statnému odporu císař, kterýž do Němec se navrátil a v Mohuči dlel, i papež. Císař přišel sám do Bonnu a pohnul kurfirsta, že novotáře propustil, ale ukázalo se brzo, že to pouze na oko učinil. Duchovenstvo města Kolína, s kterým se universita spojila, vydalo slavné ohrazení a odvolání ku papeži a císaři (9. října 1544), svolalo veškeré duchovenstvo arcidiecése ku podpisu této listiny, a když byla od něho přijata, předložilo ji i světským stavům, kteříž k ní v listopadu 1544 též přistoupili. Císař i papež přijali odvolání. Císař přijal je na říšském sněmu ve Vormsu v červnu 1545, vzal duchovenstvo arcidiecése do své zvláštní ochrany, hrozil každému, kdo by mu ublížil, říšskou klatbou, a pohnal arcibiskupa, aby v 30ti dnech před něj se dostavil. Též papež Pavel III. vydal 18. července 1545 půhon na arcibiskupa, aby v 60ti dnech do Říma se dostavil. Když toho neučinil, byl 16. dubna 1546 vyobcován a sesazen, a posavadní koadjutor, hrabě Adolf z Holštýnu-Schaumburku, za správce arcibiskupství ustanoven. Heřman žádal za přijetí do šmalkaldského spolku, který sice mu pomoc sliboval, o jeho věci na několika sjezdech, jmenovitě ve Šmalkaldech a Frankfurtě (1545 a 1546) rokoval, k jeho appellaci z 10. července 1545 k budoucímu všeobecnému nebo národnímu sněmu přistoupil, a u císaře a na říšském sněmu řezenském se ho ujímal, ale skutečné pomoci mu neposkytl a pro šmalkaldskou válku též poskytnouti nemohl. Císařským výnosem z 21. prosince 1546 byli stavové arcibiskupství do Kolína svoláni, aby novému arcibiskupu, hraběti Adolfovi, holdovali. Prostřednictvím vojvody Viléma z Cleve a některých příbuzných Heřmanových poděkoval se tento 25. února 1547 a odebral se do svého hrabství wiedského, kde 15. srpna 1552, maje věku svého 76 let, svůj nechvalný život skončil. Kolín, kde tenkráte blahoslavený Petr Canisius působil, byl církvi zachován [2]).

Též na jih rozšiřovalo se protestantství v zemích bavor-

---

[1]) Christliche und catholische gegenberichtung eyns erwirdigen Dhomcapitels zu Cöllen wider das Buch der gnannter Reformation, so den Stenden des Erzstifts Cöllen uff junxsten Landtage zu Bonn vorbehalten; Antididagma seu christianae et catholicae religionis propugnatio. Colon. 1544.

[2]) Srv. kardinál Pacca: Über die grossen Verdienste des Clerus, der Universität und des Magistrats von Köln um die katholische Kirche im XVI. Jahrhundert. Aus dem Italienischen. Augsburg 1841.

ských a státech krále Ferdinanda v Rakousku a Tyrolsku; veliká část jihoněmecké šlechty přála novotě.

Ve voličském Falcku (Churfalci) byl zprvu kurfirst Ludvík učení Lutherovu nakloněn a povolal již roku 1523. predikanta Schwebela do Heidelberku, aby tam „čisté" slovo Boží kázal. Ale bouře selské otevřely mu oči, zůstal katolíkem, ale nebránil novému učení, které však žádných násilností proti katolíkům, jako jinde, páchati nesmělo († 1544). Jeho bratr a nástupce Fridrich II., maje za manželku protestantku, dceru dánského krále Kristiana II., a řídě se příkladem a radou svého synovce, pozdějšího kurfirsta Oty Jindřicha, který svou zemi falcko-neuburskou roku 1542. reformoval a 1543. do šmalkaldského spolku v Norimberce přijat byl, vyžádal si 1545 na Melanchthonovi dobrozdání, kterak by falckou církev bylo lze reformovati a dovolil přijímati Večeři Páně pod obojí způsobou, sloužiti mši sv. v jazyku německém, vynechati kanonu a ženiti se kněžím. O vánocích 1545 přijala kurfirstová na zámku heidelberském Večeři Páně dle nového obřadu, což brzo potom i v hlavním kostele městském se zavedlo. Na schůzi se Šmalkaldskými ve Frankfurtě prohlásil Fridrich, že při pravém křesťanském učení setrvá (1546), a povolal týž rok Pavla Fagia ze Štrassburku, aby církev a heidelberskou universitu reformoval [1]).

Ve Zweibrückenu vyhnal falckrabě Wolfgang kněze, kteří mši sv. sloužili, „očistil" kostely a povolal Jana Schwebela z Pforzheimu, aby nové učení a očistěné služby Boží zavedl. V Nassavsko-Weilbursku zavedl reformaci Filip III., hrabě z Nassavy a Saarbrückenu Erhardem Schnepfem, Goltwurmem a Vavřincem Stephanem a přistoupil r. 1537. k šmalkaldskému spolku [2]).

Císař Karel V. odebral se s kardinálem Contarenem do Italie, sešel se s papežem v Lucce, rozmlouval s ním o překážkách sněmu církevního a míru s Francií a podnikl v listopadu 1541 druhou nešťastnou výpravu proti Tunisu a Alžiru. Papež vyjednával s králem Ferdinandem o Interimu, aby byl odstraněn, a o koncilu, který Němci v Německu míti chtěli, a poslal k sněmu špýrského nuntia Morona s důkladnými instrukcemi [3]), který v únoru 1542 do Špýru přišel. Špýrský

[1]) Riffel II. 721. sqq.
[2]) l. c. 723. nota.
[3]) Le Plat III. 127.

sněm rokoval o pomoci proti Turkům, kterou si protestanté značnými ústupky draho zaplatiti dali. Jejich násilnictví proti Naumburku-Žiči a Brunšviku bylo schváleno, a všechny processy při nejvyšším soudě proti nim zavedené zastaveny. Císař pokročil ve své mírnosti na novém sněmu špýrském roku 1544. přes meze své moci k veliké nelibosti katolíků; byl slíben národní koncil nebo říšský sněm, na němž všichni návrhy na opravu církve podávati budou moci. Papež Pavel III. stěžoval si brevem od 24. srpna 1544 k císaři na jeho počínání [1]).

Císař, poraziv pomocí protestantských knížat francouzského krále Františka I. a přinutiv ho k míru crespyckému (18. září 1544), staral se zas o rozepsání všeobecného církevního sněmu, který papež položil ke dni 15. měsíce března 1545 do Tridentu. Ale protestanté sesílivše se přístupem Fridricha II., falckého kurfirsta, zamítli jej na sněmu říšském ve Vormsu v březnu 1545, poněvadž prý jsa papežem svolán, svobodným a řádným není; rozšiřovali spis od Melanchthona na rozkaz saského kurfirsta složený s důvody, proč rozepsaný sněm obesílati nemohou [2]), a kurfirst saský dal Lutherův spis: „Wider das Papstthum, vom Teufel gestift“ [3]) svými radami k veliké rozhořčenosti katolíků rozdávati. Spis měl dřevorytinu, kde papež s oslíma ušima na trůně v papežském rouchu seděl a čerty obklíčen byl, z nichž jedni špinavým kbelíkem ho korunovali a druzí do pekla dolů táhli [4]). Císař na újmu vážnosti

---

[1]) Raynaldus ad an. 1544. n. 7.; Le Plat III. 237.

[2]) Causae, quare et amplexi sint et retinendam ducant doctrinam — (Conf. Aug.) et quare iniquis judicibus collectis in synodo Trid., ut vocant, non sit assentiendum. Viteb. 1546. Opp. IV. 772.

[3]) Walch XVII. 1278.

[4]) Takové karrikatury hotovil Lukáš Cranach dle návodu Lutherova, který k nim nadpisy a podpisy skládal. Na jednom takovém obrázku jede papež v celém svém slavnostním rouchu na svini, a žehná pravou rukou kouřící hromadu lejna, jež na levé ruce drží, a po kterém svině rypák natahuje. K tomu zhotovil Luther podpis:

„Saw du musst dich lassen reiten
Und wohl sporen zu beiden Seiten,
Du wilt han ein Concilium
Ja dafür hab dir mein Merdrum.“

Na jiném obrázku věší kat papeže a tři kardinály na šibenici a čtyři čerti obletují je, aby duše do pekla odnesli. Luther připojil nadpis: „Würdiger Lohn des allersatanistischen Papstes und seiner Cardinäle.“ Janssen III. 544 n. 4. — Většího sprosťáctví nad toto Lutherovo mysliti si nelze; četní myslili, že se smysly pominul.

začatého všeobecného sněmu k nelibosti papeže a tridentských otcův, ustanovil novou náboženskou rozmluvu a rozepsal ji do Řezna, kde 27. ledna 1546 začala. Se strany protestantů byli mluvčími: Jiří Major, Pistorius, Schnepf a Frecht; se strany katolické: zpovědník Karla V., učený dominikán Malvenda, kolínský karmelitán Eberhard Billik, augustiniánský provinciál Jan Hofmeister a Jan Kochlaeus; předsedy byli eichstadtský biskup Mořic a Fridrich, hrabě z Fürstenberku. Katolíci popírali platnosť učení o ospravedlnění smluveného před pěti lety k veliké nelibosti protestantů, kteříž jeho pomocí a ústupkem kalicha a manželství duchovních zvítěziti chtěli. Rozmluva byla trpkým hašteřením. Když císař biskupa Julia Phluga též za předsedu k oběma jmenovaným připojil a tajnosť kollokvia a víc ústní jednání nežli písemní předepsal, užili toho protestanté, aby kollokvium zmařili. Nečekajíce příchodu císařova, který říšský sněm do Řezna rozepsal, opustili saští theologové na rozkaz svého kurfirsta 20. března 1546 město, jejich příkladu následovali ostatní protestantští theologové, a bylo po kollokviu [1]).

Blížila se doba, aby původce všech vypsaných nepokojů, zmatkův a bouří na poli politickém a církevním před Bohem z toho odpovídal. V posledních dobách neměl Luther na průběh událostí žádného rozhodného vlivu, který kurfirst saský a lantkrabě hessenský vykonávali. Ve svém výstupu proti církvi nenalézal sám pokoje, nerceme jiní; s hrůzou viděl ovoce převratu, který způsobil; staré svazky církevní byly roztrhány a světští úředníci vedli správu nové církve; veškeren mravní a společenský život zdivočil, neřesti a ohavnosti rozmáhaly se na všech stranách. Ani své hlavní působiště Wittenberk nemohl opraviti: „Žijeme v Sodomě a Babylonu“ psal anhaltskému knížeti Jiřímu, „všechno stává se denně horším“ [2]). Nevázanosť četných studentův a občanů ve Wittenberku dohřála ho konečně tak, že roku 1545. Wittenberk opustil a do Meziboru se odebral, nechtěje více tam se navrátiti. Ke konci července 1545 psal své manželce: „Pryč z této Sodomy, raději

---

[1]) Acta colloquii Ratisbon. ultimi verissima ratio. Ingoldst. 1546. (tištěna na císařský rozkaz). — Zpráva Majorova (Wittenb. 1546) a Bucerova ap. Hortleder I. cap. 40, 41; Walch XVII. 1529. Srv. o všem Walch XVII. 1477—1542; Seckend. l. III. § 132. a addit. 1—3; Riffel II. 742, sqq.

[2]) De Wette V. 722.

chci se potulovati a vyžebraný chléb jísti, nežli ve svých starých dnech z nehodného života ve Wittenberku se mořiti a nepokojným činiti" [1]). Na prosby kurfirstovy vrátil se sice zpět, ale již v prosinci hrozil znova svým odchodem [2]). Se svými starými druhy a bojovníky proti církvi žil v samých sporech, poněvadž všechny jeho výpovědi a výklady Písma sv. za pravé uznávati nechtěli. Každý jejich odpor rozčiloval jej a dělal mrzutým a těžkomyslným.

Tu blížila se smrť. Mansfeldští hrabata špatně hospodaříce, přišli na mizinu a chtěli si tím pomoci, že měděné a stříbrné doly svých poddaných si přivlastňovali. Luther, jehož příbuzní zde súčastněni byli, měl býti rozhodčím a cestoval do Eislebenu. V Halle pohněval ho pohled na mnichy, které tam v hábitech viděl, a napomínal 25. ledna 1546 s kazatelny městskou radu, aby „ty kluky, prašivé a všivé mnichy, z města vyhnala" [3]). Na další cestě dohřáli ho židé, proti nimž již dříve spisem: „vom Schem Hamphoras" [4]) vyzýval lid, aby jejich synagogy vypálil, domy zbořil, jim všechny peníze a klenoty odňal a je jako vzteklé psy ze země vyhnal, a teď hrozil jim, že proti nim s kazatelny působiti bude [5]). V Eislebenu nedožil se žádné radosti, vida v zámku samé obžerství a pijáctví. Umřel tam v noci 18. února 1546, dle odhalení katolíkův oběsiv se [6]). Nenáviděl papežství z celého srdce do posledního

---

[1]) l. c. V. 753.

[2]) Burkhardt: Luther's Briefwechsel 475—476. 482.

[3]) Janssen III. 548.

[4]) Walch XX. 2529.

[5]) De Wette V. 610, 784.

[6]) Srv. mou rozpravu „Smrť Lutherova" v Časopise kat. duchovenstva 1892. str. 23. sqq. — Paul Majunke: Luther's Lebensrede. 5. Aufl. Mainz. 1891. — Týž Luthers Testament an die deutsche Nation. Seine letzten Schriften, seine letzten Worte und seine letzte — That. Mainz. 1891. — Týž: Die historische Kritik über Luthers Lebensende. Mainz. 1891. — Týž: Ein letztes Wort an die Luther-Dichter. Mainz. 1891. — Ještě byla mrtvola Lutherova doma, když již, jak praví jeho chvalořečník Michal Coelius ve své pohřební řeči o něm, dne 20. února 1546, mnozí lidé vykřikovali, že „byl mrtvým v posteli nalezen", a „že ďábel ještě více lecjakých a horších lží si vymyslí, poněvadž prý mu nejde o Luthera, než o jeho učení." Tedy hned po smrti Lutherově kolovaly o ní nepěkné pověsti, které, poněvadž Eisleben bylo městem zhola lutherským, odnikud jinud vzniknouti nemohly, leč z okolí Lutherova: od jeho služebníků, kterých bylo několik, a lidí, kteří při jeho smrti byli, nebo hned po ní k mrtvole se dostavili. Soubor těchto pověstí, u katolických spisovatelů zaznamenaných, jest: že „Luther náhlou, neočekávanou a při tom

bídnou smrtí zahynul"; „že bylo viděti na mrtvole zkroucení úst (tortura oris) a pravou stranu nasmahlou" (infuscatum; zpráva cujusdam civis Mansfeldensis, v mojí uvedené rozpravě, str. 26.); „že měl vyplazený jazyk jako oběšený člověk" (Claudius de Saintes, v mé rozpravě l. c. str. 31.); „že měl zkroucená ústa, zčernalé tváře (maxillas nigricantes), krk červený a docela zpitvořený, jakoby jej byl někdo uškrtil." (P. Coster S. J. r. 1570 ; zpráva z kruhů Mansfeldské hraběnky, l. c. str. 32.) Vlastní způsob smrti Lutherovy zůstal tajemstvím, ke kterémuž jenom několik osob, jež při jeho lůžku stály, klíč měly. To trvalo přes 40 let až do r. 1592., kde znamenitý katolický obránce a dějepisec Tomáš Bozius (Bozo) povstal a zprávu o smrti Lutherově od očitého svědka, vlastního jeho služebníka, veřejnosti podal, řka ve svém znamenitém díle: „De signis ecclesiae" (v Římě a Kolíně, 1592, 1593, T. II. lib. XXIII. cap. 3.) takto: „Luther, když se večer stkvěle navečeřel a vesel spánku se odevzdal, zahynul téže noci zardoušen. Slyšel jsem to, což dříve sotva tak známo bylo, svědectvím jeho služebníka, kterýž jsa chlapcem tenkráte mu posluhoval, a v dřívějších letech k našim se navrátil, že Luther sám provazem bídnou smrť si učinil; ale hned že byla všem domácím, kteří věc znali, přísaha dána, aby této události neroznášeli, pro česť evangelia" (Lutherum sibimetipsi laqueo iniecto necem miserrimam attulisse; sed datum protinus cunctis domesticis rei consciis ius iurandum, ne factum divulgarent; v mojí rozpravě l. c. str. 35.) Tato zpráva, vnějšími i vnitřními důvody zaručená, nalezla u katolických spisovatelů veškerou víru.

Brzo potom bylo samo znění výpovědi, sluhou Lutberovým učiněné, známo. Ona výpověď byla sepsána, v opisech rozšířena a též do Říma zaslána. Nejprve dal ji vytisknouti františkán Jindřich Sedulius, kterýž si ji ve Freiburku v Breisgavě opsal, ve svém díle „Praescriptiones adversus haereses." Antverpiae, 1606, cap. XVIII. § 27., ujistiv se o její authenticitě, neboť praví, že ji dostal od hodnověrného muže (a fide digno viro).

Tato rozhodná odpověď zní takto: „Jistého sluhy Martina Luthera, otázaného od jistého zbožného muže na smrť svého pána Martina, upřímná odpověď a pravé vyznání: Povzbuzují sice k odvržení všeho strachu před lidskou nevolí neb urážkou a nabádají k náležitému vydání svědectví zbožné prosby: ale mnohem usilovněji dohání mne k tomu úcta k nejvyššímu Božství a všem Svatým. Vím dobře, že všudy jest vydávati slávu podivným skutkům Božím a mně poslouchati více rozkazu Božího nežli příkazu lidského. Tedy, ačkoli mně velmi těžce Velikáni Německa hrozili, abych nikomu ze smrtelníků hrozný konec svého pána, Martina Luthera, neoznamoval: nezatajím toho přece, ale zjevím to ke cti Kristově, a vypravím ke vzdělání veškeré katolické církve, co jsem sám viděl a mezi prvními zvěděl, a knížatům v Eislebách shromážděným oznámil, nejsa nenávistí k nikomu hnán, ani láskou nebo přízní povzbuzen. — Stalo se tedy, když Martin Luther jednou mezi znamenitějšími Velikány (Heroës) své chuti více popustil, skoro opilý od nás spat veden a na lůžko položen byl, že my přáli mu dobrého spánku, odešli pak do své komory a tam tiše usnuli, nic zlého neb osudného netušíce. Ale druhého dne navrátivše se ku pánu, kterému jsme při oblékání pomáhávali, viděli jsme — probůh! téhož svého pána Martina vedle jeho lůžka visícího a bídně oběšeného (Martinum juxta lectum suum pensilem et misere strangulatum). Při tomto zajisté hrozném pohledu na oběšení byvše nesmírnou hrůzou zachváceni, nerozpakovali jsme se přece dlouho; spěchali jsme k jeho včerejším spolupitákům

a knížatům a oznámili jim bídný konec Lutherův. Oni ne menším, nežli my strachem byvše zachváceni, začali všechno slibovati a mnoho domlouvati; především abychom o věci stále a věrně mlčeli, by nic na jevo nevyšlo: pak abychom ohyzdnou mrtvolu Lutherovu provazu zbavili a na lůžko položili; a konečně abychom mezi lidem rozšiřovali, že můj pán, Martin, náhlou smrtí z tohoto světa odešel: což na prosbu oněch knížat, a ne jinak, nežli jakož onino strážcové u Božího hrobu, velikými sliby jsouce porušeni, byli bychom činili, — kdyby jakási nepřemožitelná síla pravdy jinak nebyla přesvědčila: která sice ze strachu před lidmi, nebo z úcty, nebo nadějí na zisk někdy tlačena býti může, ale pro pichlavý osten náboženství nebo svědomí navždy potlačena býti nemůže." (Viz toto znění v mojí uvedené rozpravě str. 36., 37.; latinský originál l. c. str. 37.; — ap. Majunke, Luther's Lebensende p. 94., 95., p. 28. n. 1.; Luthers Testament str. 207.—209.)

Theodor Petrejus, kartusian, přijal hlavní místo výpovědi Lutherova služebníka o oběšení jeho pána do svého spisu „Catalogus haereticorum" (v Kolíně r. 1629.) a připojuje k tomu ze své strany (pag 120): „což i já v pravém jistém spise naší kolínské knihovny poznamenáno jsem viděl" (quod et ego in iusto quodam bibliothecae nostrae Coloniensis scripto consignatum vidi. Ap. Majunke, L. Lebensende str. 28.; L. Testament str. 211.; moje rozprava l. c. str. 39.) Při tom jest uvážiti, že spis Petrejův jakož i díla Boziovo a Seduliovo trojí approbace dosáhly: státní, t. j. císařské a dvojí církevní, totiž biskupské a od vrchních řeholních. Na žádný způsob nebyla by žádná z těchto approbací byla udělena, kdyby censorové nebyli bývali přesvědčeni, že spisovatelé mají pravdu se svými zprávami, které ve světě největší podivení vzbuditi musily. Spisovatelé v 17. století, majíce zase trojí onu approbaci, přijali zprávu Seduliovu beze všech rozpaků do svých spisů.

Skutku Lutherovu nebude se nikdo diviti, kdo vnitřní rozervanosť a myšlénky jeho na samovraždu uváží. (Srv. § 3. mé uvedené rozpravy l. c. str. 40.) Obrana Luthera protestanty na odhalení katolíků jest velmi chatrnou; rozhodnou výpověď očitého svědka, služebníka Lutherova, pomíjejí nebo vyhýbají se jí, tak jakoby nebyla. (Srv. § 4. mé rozpravy l. c. str. 98.)

První protestantští svědkové o smrti Lutherově, kteří chtějí býti „očitými" svědky, jsou velmi kalnými prameny (viz je v mojí rozpravě v § 5., a ap. Majunke, L. Testament str. 113.—149.); co praví jeden, vyvrací druhý a prohlašuje za nepravdu, jakkoli se umluvili. Pro špatné pověsti o smrti Lutherově, které hned do veřejnosti vnikly, sestoupili se tři kazatelé, kteří v okolí Lutherově byli: jeho spolustolovník a famulus Jan Aurifaber; Justus Jonas, superintendent a hlavní kazatel při kostele Panny Marie v Halle; a Michal Coelius, dvorní kazatel Mansfeldský a sestavili společnou zprávu o posledních dnech života a smrti svého mistra, která má název „Historia o křesťanském skonání ctihodného pána Dra Martina Luthera" (viz ji v mojí uvedené rozpravě v § 6.; ap. Majunke, Luther's Lebensende str. 56.—68.; L. Testament str. 149.—160.), a to ještě pohlížejíce na mrtvolu Lutherovu. Tento spis byl v statisících výtiscích rozšířen, úřadně ke dvorům zaslán a do cizích jazyků přeložen. Později byl ke spisům Lutherovým na konec připojen, a jest všem protestantským spisovatelům hlavním pramenem o smrti Lutherově. Katolíci odkryli báji „Historie", kterouž očitý svědek, služebník Lutherův, svou výpovědí o oběšení Lutherově na dobro zvrátil a holou pravdu odkryl. (Srv. úvahu o „Historii" v mojí uvedené rozpravě v § 7.)

dechu a měl všechno za dovolené, čím by se oklamalo [1]). Ale upíraje papeži a církvi veškerou pravomocnosť, přivlastňoval si ji sám, a chtěl býti větším papežem, nežli jest papež sám. Pln nadutosti nazval se ve své závěti „notářem Božím a svědkem jeho evangelia,“ kterémuž jest věřiti [2]). Netrpěl žádného odporu a pronásledoval se vší krutostí každého, kdo jinak smýšlel nežli on. Na svých odpůrcích žádal, aby své poslání zázraky dokázali, ale sám svého poslání žádným zázrakem nedokázal; učiní prý to papežencům jako Kristus židům a neukáže jim žádných zázraků; prosil prý Boha, aby pro něj a skrze něj žádných zázraků nečinil, aby se nevyvýšoval.

Pokud nebezpečenství mu hrozilo, byl nesmělým a bázlivým, ale maje záda kryta, byl potom smělým, hrubým a drzým.

Svou vnitřní cenu sám naznačil, píše své manželce: „Žeru jako Čech a chlastám jako Němec, budiž to Bohu poručeno“ (ich fresse wie ein Beheme und saufe wie ein Deudscher, das sey Gott gedanckt) [3]). Liboval si v necudných řečích, obcoval rád s hezkými ženskými až k mrzutosti svých stoupenců a nenáviděl Slovanů [4]). Toto všechno dokazuje, že reformatorem býti nemohl, třeba byl přímým, nezištným, pracovitým, výmluvným a vtipným.

Od roku 1526. zlobí se Luther na celý svět a naříká ve svých listech a kázaních na všechny stavy, měšťanstvo a se-

---

[1]) List k Janu Langeovi 1520: „Nos hic persuasi sumus ad Papatum decipiendum omnia licere.“ De Wette I. 478. Svůj výrok: „Pestis eram vivus, moriens ero mors tua Papa“ (De Wette V. 57.) opakoval Luther krátce před svou smrtí, a jeho stoupenci dali jej jako proroctví na pamětní mince raziti.

[2]) Praví tam: „Notus sum in coelo, in terra et inferno, et auctoritatem ad hoc sufficientem habeo, ut mihi soli credatur, quum Deus mihi homini licet damnabili et miserabili peccatori ex paterna misericordia Evangelium filii sui crediderit dederitque, ut in eo verax et fidelis fuerim, ita ut multi in mundo illud per me acceperint et me pro doctore veritatis agnoverint, spreto banno papae, Caesaris, regum, principum et sacerdotum, imo omnium daemonum odio. Quidni igitur ad depositionem hanc in re exigua sufficiat, si adsit manus meae testimonium et dici possit, haec scripsit D. Mart. Luther, notarius Dei et testis Evangelii ejus.“ Ap. Seckeud III. 641.

[3]) Burkhardt: Dr. M. Luther's Briefwechsel. Leipz. 1866 str. 357.

[4]) De Wette II. 49; IV. 271 a 276. Tak psal hrabě Hoyer z Mansfeldu hraběti Oldřichovi z Helfenšteina již roku 1522: „On prý byl ve Vormsu dobře lutherským; ale nalezl, že Luther klukem (lauter Bube) jest; neboť se ožírá, jak jest Mansfeldských obyčejem; má rád krásné paní u sebe, hraje na loutnu a vede lehkomyslný život, pročež docela odpadl.“

dláky, vyjma svého zeměpána, že jeho evangeliem opovrhují. Jeho oblíbenosť u lidu sahá sotva přes rok 1525. a skončila se selskou válkou. Ovoce jeho vystoupení: církevní statky a biskupskou pravomocnosť přivlastnili si knížata, ale potom nedbali na něj. Jeho vítězný pochod do Vormsu změnil se po devíti letech. Neoblíbenosť jeho u saského lidu byla veliká, že si ani z brány města vyjíti netroufal. Jeho starý otec v Eislebenu onemocněl a přál si ještě jednou svého syna viděti. Luther psal mu 15. února 1530: „Rád bych k vám přišel, ale moji dobří přátelé srážejí mne s toho, a já sám musím na to pomýšleti, abych Boha nepokoušel; neboť víte, kterak páni a sedláci proti mně smýšlejí.“ Když tento list ještě jednou četl, připojil na okraji listu, co vlastně tím myslí, řka: „K vám bych mohl přijíti, ale nazpět bylo by to s nebezpečenstvím“ (zu euch möcht ich kummen können; aber wieder heim wollt es fährlich seyn)[1]. Lid byl v srdci oddán starému náboženství; Luther praví roku 1532.: „že jest s to, aby dvěma nebo třemi kázaními lid zase do papežství uvedl a nové mše a pouti zařídil“ [2]. Podobně vyjadřoval se častěji. Sňatky duchovenstva nebyly u lidu oblíbeny. Luther praví o tom: „Není viděti nic dobrého ani radostného na duchovních; kteří v manželském stavu žijí, bývají v opovržení a vyháněni“ [3]. Witťenberští právníci učili ve svých přednáškách, že manželství kněží plného práva nemá; pročež vlastně ničím jiným není, leč souložnictvím. Proto po smrti takových duchovních nechtěli příbuzní jejich děti připustiti k dědictví, které si sami přivlastňovali[4]. Tohoto případu bál se i Luther, obrátil se ke kurfirstovi ve své závěti a učinil jej vykonavatelem jejím. Kurfirst potvrdil ji a dodal, že bude platiti, byť některé právní formality chyběly[5].

Luther umíraje, zanechal po sobě manželku, čtyři děti: Jana, Martina, Pavla a Markétu, a jmění kolem 9000 zl.; dvě dítky zemřely za jeho života. Jeho manželka zemřela v Torgavě 20. prosince 1552. Po smrti Lutherově přišla rodina do bídy a dostávala podporu od krále dánského Kristiana III.

---

[1] De Wette III. 550.
[2] Walch VII. 913.
[3] Walch XXII. 49.
[4] Corp. Ref. III. 366. z roku 1537.
[5] Hist.-pol. Blätter sv. 60. str. 131.

S bídou rodiny, kteráž u cizího krále o milosť žebronila, špatně shoduje se oslava Lutherova jeho stoupenci; byl nazýván „prorokem, druhým Samuelem, třetím Eliášem a divotvůrcem," razila se mince k jeho cti s nápisem: „Propheta Germaniae, sanctus Domini," oslavoval se spisy a v mnohých kostelích byla jeho podobizna zavěšena [1]).

§ 432. Šmalkaldská válka; augsburský Interim; zráda kurfirsta Mořice; augsburský náboženský mír (1555); odstoupení, smrť a povaha císaře Karla V. († 1558 [2]).

Mezi řezenskou náboženskou rozmluvou měli Šmalkaldští sjezd ve Frankfurtě, na němž sněm Tridentský 13. prosince 1545 započatý zamítli. Císař odebral se do Řezna, kamž říšský sněm rozepsal, přišel tam s malým průvodem 10. dubna 1546, ale nenalezl tam žádného knížete. Na opětné rozepsání sněmu sešlo se několik knížat osobně, ale Šmalkaldští dali se posly zastupovati. Dne 5. června začal císař s malým shromážděním sněmovati a naříkal na zmar tolika svých prací a obtíží. Katoličtí knížata žádali, aby císař církevních věcí koncilu ponechal a protestantské říšské stavy pohnul, aby se mu podrobili. Císař vytýkal protestantům jejich násilnosti, kteří mu odpověděli, že nic nespravedlivého a proti evangeliu nespáchali; pohanství a veřejné modlářství trestati káže prý Duch sv. v Písmě [3]). Trpělivosť císařova byla vyčerpána. Za tohoto stavu věcí nezbylo mu nic jiného nežli válečně proti protestantům

---

[1]) Janssen III. 549. n. 3.

[2]) Camerarii Com. belli Smalcald. graece scrip. ap. Freher III. 557. — Hahn: Gesch. des schmalkald. Krieges. Leipz. 1837. — Don Luis de Avila y Zuniga: Gesch. des schmalkald. Krieges. Aus dem Span. Berlin. 1853. — Jahn: Gesch. des schmalkald. Krieges. Leipz. 1857. — Th. Herberger: Seb. Schertlin v. Burtenbach und seine an die Stadt Augsburg geschriebenen Briefe. Augsb. 1852. — Leben und Thaten des H. Seb. Schertlin v. Burtenb. durch ihn selbst beschrieben ed. von Ottmar F. H. Schönhuth. Münster. 1858. — Bardenstein: De bello imperatori a Mauritio illato. Argentor. 1710. — Brandt: Vindiciae Mauritianae. Jen. 1617. — Langenn: Moritz, Churf. v. Sachsen u. seine Zeit. Leipzig. 1841. 2 Bde. — Cornelius: Zur Erläuterung der Politik des Churfürsten Moritz von Sachsen. (Münch. hist. Jahrbuch. 1866. str. 259. sq.) — W. Wenck: Die Wittenberger Capitulation von 1547. (Sybels hist. Ztschr. 1868. sv. 20. str. 53. sq.) — Maurenbrecher: Zur Beurtheilung des Moritz v. S. (ibidem str. 271.). — Riffel II. 744. — Janssen III. 553.—738.

[3]) Janssen III. 564—566.

vystoupiti nebo se poděkovati. Císař rozhodl se k válce a poslal tridentského kardinála Madruzzia ku papeži vyjednávat s ním o spolek, který byl 26. června 1546 učiněn. Papež zavázal se vyplatiti 200.000 zlatníkův a povolil 12.000 mužův italské pěchoty a 500 lehkých jezdců na 6 měsíců na své útraty a velikou církevni berni ze Španěl [1]) S německými knížaty a Švýcary vyjednával císař sám a získal saského vojvodu Mořice a braniborské markrabata Jana z Kostřína (Küstrin) a Albrechta z Barutu (Baireuth). Mořic následoval roku 1541. po svém otci Jindřichu ve vládě vojvodství; byv vychován na dvoře svého strýce Jiřího, choval velikou nelibost k saskému kurfirstu Janu Fridrichovi, ale poznávaje výhody, které protestantství zeměpánům podávalo, byl pro ně protestantem; k tomu měl ještě dceru lantkraběte Filipa za manželku. Císař poznal Mořice jako statečného bojovníka ve válce s Francií a naklonil ho sobě, představiv mu, že s dobrým svědomím šmalkaldský spolek opustiti může, poněvadž koncil zamítl. Mořic učinil 19. června 1546 s císařem spolek, a zavázal se, že usnešením všeobecného církevního sněmu se podrobí, pokud to ostatní říšští knížata učiní. Císařovy přípravy k válce nezůstaly Šmalkaldských tajny, kteří nad nimi své podivení vyslovili. Císař odpověděl jim svým místokancléřem Navesem, že poslušným svou milosť, ale neposlušným svou moc ukáže. Šmalkaldští přijali odpověď císařovu za výpověď války a strojili se k ní usilovně. Augsburští a Ulmští, majíce v čele zkušeného Sebestiana Schärtleina, spěchali do Tyrol a obsadili 10. července 1546 ehrenberský průsmyk, aby pochod italského vojska zamezili. Jiný spolkový vůdce Heydeck pustošil krajiny dunajské Dne 20. července vydal císař říšskou klatbu na saského kurfirsta a lantkraběte Filipa [2]), kteří mu z Donauwörthu, jejž obsadili, výpovědí války odpověděli. Papež vybízel knížata, aby k jeho spolku s císařem přistoupili [3]), a sliboval všem katolíkům odpustky, kteří císaři pomáhati budou [4]). Za to dali protestanté konati veřejné modlitby proti papeži a císaři [5]), jakožto nepřátelům slova Božího. Stav císařův nebyl zrovna

---

[1]) Raynaldus ad an. 1546 n. 94. — Le Plat III. 434. — Walch XVII. 1822. — Janssen III. 568.

[2]) Walch XVII. 1834. — Le Plat III. 459.

[3]) Le Plat III. 437—446.

[4]) Le Plat III. 456. — Walch XVII. 1827.

[5]) Walch XVII. 1832.

utěšený; stál v Řezně s 8000 pěchoty a několika sty jezdcův a nedaleko nepřítel s 50.000 mužů. Císař musil opustiti Řezno a odtáhnouti do Landshutu, aby od Italie odtržen nebyl. Tohoto okamžení nepoužili nepřátelé; císař sesíliv se, přitáhl opět do Řezna a hledal teď sám nepřítele bera se podél Dunaje. U Ingolstadtu přiblížila se obě vojska k sobě, ale bitvy nesvedla. Rozmnoživ svou moc nizozemským vojskem dobýval císař jednoho města dunajského po druhém, a když císař Augsburk ohrožoval, odvolali Augsburští Schärtleina od spolkového vojska. Náčelníci šmalkaldští ponechali jihoněmeckých knížat a měst jejich osudu, kteří teď u císaře za milost žebronili.

Do zemí kurfirsta saského vpadli král Ferdinand a vojvoda Mořic, kterému císař důstojnost kurfirstskou slíbil. Ale kurfirst vypudil je, jal markraběte Albrechta, kterého císař jim se 6000 muži ku pomoci poslal, a ohrožoval docela Čechy. Císař spěchal v dubnu 1546 přes Čechy do Sas, přešel 24. dubna Labe u Mühlbergu a porazil kurfirsta na tamější rovině lochovské hroznou porážkou. Nebyla to bitva ani potyčka, „ale porážka v hanebném útěku“. Kurfiřští ztratili všechny prapory i hlavní prápor svého válečného pána, 2000 pěchoty a přes 500 jezdců, kteří na bojišti zůstali, 21 děl a 600 vozů s prachem, nábojem a jinými potřebami; kdežto ztráta císařských byla asi 50 mužův i s těmi, kteří později na obdržené rány umřeli [1]). Patrně nechtěli kurfiřští proti císaři bojovati. Kurfirst byl jat a jako neposlušný man k smrti odsouzen, ale císař dal mu na radu mladšího Granvelly, biskupa z Arrasu, vévody Alby a některých knížat milost a učinil s ním wittenberskou kapitulaci; kurfirst musil se vzdáti kurfirství a zůstati v zajetí císařově do jeho libosti a větší část jeho zemí s důstojností kurfirstskou připadla Mořicovi, menší část s městy Eisenachem, Výmarem, Jenou a Gothou zůstala jeho dětem. Po wittenberské kapitulaci podrobily se Hamburk a Lubek, jenom Magdeburk vzdoroval, kterýž císař chtěl oblehnouti, ale k svému pozdějšímu neštěstí upustil od toho. Z Wittenberka odebral se císař do Halle, kamž 10. června vjel, a vyslal odtud vojsko do Naumburku dosadit řádného biskupa Phluga na jeho stolec. Vida nezbytí vyjednával lantkrabě Filip s císařem o smír, přišel 18. června do Halle,

---

[1]) Janssen III. 604.

padl 19. června před císařem na kolena, odprosil ho, zachoval své země, ale musil zůstati v zajetí císařově.

Císař byl na vrcholu své moci, které teď použiti měl, aby svým právním závazkům dosti učinil; ale opominul toho. V úmluvě s papežem zavázal se císař, že s pomocí papežovou protestantské stavy k uznání církevního sněmu a ku poslušnosti papežské stolice zbraní přinutí, a s nimi bez svolení papežova žádné smlouvy, víře a církvi škodlivé, neučiní. Ale těmto závazkům nedostál císař, nečině ve svých smlouvách s protestantskými městy a knížaty žádné řeči o náboženství. Papež stěžoval si na to u císaře, jakož i jeho nuntius Verallo. V Římě domýšleli se právem, že císař pomoci papežovy používá, aby svou vlastní moc rozmnožil; k tomu přistoupily ještě neshody mezi císařem a papežem o věcech italských, pročež papež, když šestiměsíční smlouva v prosinci 1546 uplynula, nechtěl ji prodloužiti.

Poněvadž Tridentští otcové převahy císařovy se báli, a v Tridentu nakažlivá nemoc vypukla, byl sněm z Tridentu do Bologně přeložen k veliké rozhořčenosti císařově. Za této napjatosti mezi císařem a papežem začal 1. září 1547 říšský sněm v Augsburku, aby náboženské a světské věci urovnal. Císařská proposice zněla, „jakoby žádné války a žádného vítězství nebylo“. Císař chtěl bez ohledu na papeže a církevní sněm ze své vlastní moci náboženské spory urovnati, a dal biskupem Juliem Phlugem, Michalem Heldingem, světícím biskupem mohučským a Janem Agrikolou, dvorním kazatelem braniborského kurfirsta Jáchyma II., novou sjednocovací formuli vypracovati. Tato formule sluje „Augsburský Interim“ [1]), a měla všechny až do výsledku všeobecného církevního sněmu vázati. Tento Interim podával články víry ve smyslu v celku katolickém, ale v učení o ospravedlnění, ačkoliv již sněmem Tridentským přesně vyměřeno bylo, lutheránčil, a povoloval protestantům kalich a jejich duchovním manželství až do rozhodnutí koncilu. O zabavených církevních statcích protestanty nedělo se žádné zmínky, které tak mlčky jejich uchvatitelům ponechány byly. Formule

---

[1]) Raynaldus ad a. 1548 n. 59; Le Plat IV. 32; Goldast: Const. imp. I. 518; Pallav. l. X. c. 17. — Bieck: Das dreifache Interim. Leipzig. 1721. — J. A. Schmidt: Hist. interimistica. Helmst. 1730. — A. Dürr: Formula reformationis a Carolo V. in comitiis Aug. 1548 statibus eccl. oblata cum comment. Mog. 1782. — A. Müller: Formula sacrorum emendandorum in Comitiis August. a. 1548. a Julio Pflugio proposita. Lips. 1803.

byla 15. května 1548 v schůzi říšských stavů prohlášena, a potom do říšského nálezu z 30. června 1548 přijata. Též byl přítomným biskupům návrh o církevní opravě předložen a potom prohlášen.

Augsburský Interim, jako každá polovičatosť, nelíbil se nikomu, ani katolíkům, nerceme protestantům; papež prohlásil jej za přehmat do svých práv; biskupové, duchovní a katolíci vůbec nemohli oželeti ztráty církevních statků; braniborský markrabě Jan z Kostřína a falckrabě Volfgang ze Zweibrückenu ohražovali se přímo proti němu, rovněž města Lubek, Hamburk, Bremy, Luneburk, Kostnice, jmenovitě Magdeburk. Na střední cestu nastoupil nový kurfirst saský Mořic, kterýž jej svým zemským stavům a theologům předložil, spolu si přeje, aby zbytečných obtíží nečinili. Melanchthon těšil se mezi theology největší vážnosti a učinil rozdíl mezi věcmi podstatnými a nepodstatnými (adiaphora); tyto jest přijati z poslušnosti k císaři, jako na př. obřady a obyčeje; „podstatné" věci přispůsobil tak, že i lutheránské svědomí upokojiti se mohlo; o ospravedlnění bylo řečeno: že „Bůh nepůsobí s námi jako s nějakým strojem, ačkoliv jenom zásluhy Kristovy nás ospravedlňují; Bohem přikazované skutky jsou dobry a nutny, tři božské ctnosti: víra, naděje a láska jsou ku spasení potřebny; biřmování a poslední pomazání, slavnosť Božího Těla a zdržování se masitých pokrmů v pátek a v sobotu večer jest přijati, mši dle starého spůsobu, ale s německými kostelními písněmi sloužiti a biskupskou pravomocnosť uznati." Toto dobrozdání Melanchthonovo a jeho přátel Ebera, Bugenhagena, Jiřího Majora a Pfeffingera [1]), schválili v prosinci 1548 zemští stavové v Lipsku shromáždění, kteréž odtud „Lipským Interimem" sloulo. Z této povolnosti jest viděti, že Luther byl již mrtev. Proti Interimu vystoupil Matěj Flacius, učenník Melanchthonův; opustiv Wittenberk odebral se do Magdeburku, bojoval odtud proti Interimu a jeho skladatelům, a vyvolal tak zvané „adiaforské spory". Interim narážel u četných protestantských kazatelů na veliký odpor, a kde byl zaveden, bylo to pouze na oko na oklamání císaře (figmentum obsequii) [2]). Kurfirst Mořic prohlásil svůj „Lipský Interim", nečině v ediktu zmínky o

---

[1]) Expositio eorum, quae theologi Viteberg. de rebus ad religionem pertinentibus monuerint. Viteb. 1549.

[2]) Janssen III. 637. n. 4.

papeži a biskupech. Však i po Interimu a Lipském Interimu zůstalo všechno, jak bylo před válkou. V Sasku, psal Melanchthon, koná se všechno v kostele tak, jako před 20ti lety, na změnu nemyslí nikdo [1]).

Po smrti papeže Pavla III. († 1549) dosedl 7. února 1550 na apoštolský stolec Julius III., který koncil z Bologně do Tridentu přeložil a kurfirsta Mořice a jiná protestantská knížata na něj zval. Za tím účelem slavil císař Karel V. říšský sněm v Augsburku, který se 26. července 1550 začal. Protestanté opakovali svou nechuť ke koncilu a žádali, aby jejich theologové na něm rozhodující hlas měli, papeži předsednictví se odňalo, a předešlá usnešení sněmu se za neplatná prohlásila [2]). Konečně poslali přece někteří protestantští stavové své posly a theology ke koncilu, kterýž jim ve svém 13. sedění 11. října 1551 průvodní list vyhotovil. Roku 1551. dostavili se též s kurfirstem kolínským poslové braniborského kurfirsta Jáchyma II., z nichž právník Krištof Strasius ve své řeči poslušnosť svého pána slíbil. Roku 1552. přibyli do Tridentu poslové würtemberského vojvody a několika měst. Církevní sněm obnovil ve svém 15. sedění 25. ledna 1552 protestantům bezpečný průvod. Též nový saský kurfirst Mořic poslal posly, a wittenberští theologové, majíce v čele Melanchthona, byli již na cestě.

Ale totó všechno byl pouhý mam a klam. Mořic, zradiv napřed své druhy a spoluvěrce, zradil teď svého dobrodince a císaře a spolu vlasť. Poněvadž Magdeburk zvláštní odpor proti císařovu Interimu kladl a střediskem protestantských zelotů se stal, byl dán od císaře do říšské klatby, kterouž provésti Mořic v září 1550 za úkol dostal. Tu mohl Mořic beze všeho podezření pole sbírati; spolu však učinil s králem francouzským Jindřichem II. 5. října 1551 tajný spolek, v němž mu Jindřich II. peněžitou podporu a vpád do Německa slíbil, když za to biskupství metské, toulské, verdunské a cambrayské obdrží [3]); spolu dělal mu kurfirst naději k císařské koruně. Dále spojil se kurfirst s meklenburským vojvodou Janem Albrechtem, braniborsko-kulmbašským markrabětem Albrechtem, lantkrabětem Vilémem, nejstarším synem lantkraběte Filipa a jinými

---

[1]) l. c. str. 637.

[2]) Raynaldus ad an. 1551 n. 1.

[3]) Ap. Lünig: Reichsarchiv Part. spec. a Recueil des traités de paix II. 258.

ještě knížaty, kteříž všichni se spikli, aby říšskou ústavu zničili, zeměpanskou vládu církevních knížat vyvrátili, církevní statky zabavili, katolické duchovenstvo vyhubili a starou víru na dobro potlačili [1]. Učiniv své přípravy vytáhl Mořic v březnu 1552 z Durinska, ohlásil manifestem, že táhne proti záměru císařovu, kterýž „jho nesnesitelné, hovadské a dědičné služebnosti, jak u jiných národů jest, též na Němce vložiti chce," a zmocnil se Augsburku. Francouzové, prohlašujíce se též za mstitele německé svobody proti jhu habsburské monarchie, obsadili Mety, Toul a Verdun. Turci, spojenci Francouzů, hrozili od východu, ale neprohlašovali se za osvoboditele Němců, ponechávajíce takových darebných řečí jiným.

Stav císařův byl neutěšený; jeho voje byly rozptýleny, v pomoc od říše nemohl doufati, všichni knížata byli Mořicem a jeho spojenci zastrašeni, jmenovitě duchovní porýnští kurfirsti chovali se zbaběle a byli hotovi i církev zraditi; císař nebyl při nejlepší vůli s to, aby s odbojníky a Francií šťastně válku vedl, a žádal proto svého bratra krále Ferdinanda, aby mezi ním a Mořicem prostředkoval. Ferdinand pozval Mořice do Lince, kde se 18. dubna 1552 sešli a o smír vyjednávali. Umluvili se, aby 26. května větší sjezd knížat v Passově se odbýval, a od 11. května 14tidenní příměří panovalo. Ale Mořic promluviv se svými druhy ustanovil, aby toto příměří teprv od 26. května se započalo, poněvadž mezi tím ještě rozhodnou ránu císaři zasaditi a jeho samého zmocniti se chtěli. Císař byl v Innsbrucku nemocen. Mořic rozprášil 18. května císařské vojsko u Reutte, obsadil 19. ehrenberský průsmyk, a císař musil 19. května večer o půl deváté za velikého lijáku opustiti Innsbruck a utekl se přes Brenner do Běláku (Villach) v Korutansku. Voje Mořice a ostatních spiklenců řádily zle v Tyrolsku.

Za tohoto stavu věcí začala 27. května 1552 vyjednávání v Passově, jichž se osobně súčastnili král Ferdinand, kurfirst Mořic, bavorský vojvoda Albrecht, církevní knížata solnohradský, eichstadtský a passovský; všichni kurfirsti a jiní knížata byli posly zastoupeni. Konec dlouhých porad byla passovská smlouva z 30. července 1552. Bylo stanoveno: 1. aby lantkrabě hessenský hned na svobodu propuštěn byl (kurfirsta propustil již dříve císař); 2. aby císař v šesti měsících svolal říšský sněm,

[1]) Janssen III. 682; srv. 641—663.
[2]) Janssen III. 675—680.

který by ustanovil spůsob, jímž by bylo lze náboženské spory ukliditi, ať již všeobecným nebo národním koncilem, nebo týmž říšským sněmem; aby 3. moudří, nábožní a mírumilovní mužové s obou stran potom v jednostejném počtu zvoleni byli, kteří by o prostředcích k míru vedoucích se radili a své dobrozdání říšskému sněmu předložili; aby 4. do té doby nebylo dovoleno ani císaři ani nikterému říšskému stavu svobodu svědomí násilnými prostředky ztenčovati; 5. aby stavové augsburské konfesse katolickým stavům, duchovním i světským, žádných obtíží nedělali, ale jich v požívání všech jejich práv a obyčejů ponechali; 6. aby každý při císařském soudě bez ohledu na náboženství práva došel, a proto tam jednostejný počet katolických a protestantských přísedících ustanoven byl; aby 7. kdyby strany v náboženství se sjednotiti nemohly, trvala tato smlouva a mír až do konečného srovnání; 8. knížata rozpustí své vojsko a budou zachovávati mír; o ostatních stížnostech rozhodne budoucí říšský sněm, a kurfirst Mořic bude králi Ferdinandovi v Uhrách proti Turkům s 10.000 muži pomáhati. Tato smlouva o 36 článcích byla 2. srpna od krále Ferdinanda a knížat podepsána [1]). Císaři byla veškerá tato smlouva proti mysli, ale nemohl si pomoci; čas, kdy sám s mírem velitelsky vystoupiti mohl, minul, a byl od něho promeškán.

Slíbený sněm nesešel se v umluvenou lhůtu, poněvadž císař právě válčil s Francií, však bez úspěchu, nedobyv obsazených biskupství, a pak v Německu olupoval a pustošil biskupství a opatství braniborsko-kulmbašský markrabě Albrecht, až jej kurfirst Mořic 9. července 1553 u Sievershausenu na hlavu porazil, ale sám brzo po bitvě na obdržené rány umřel. Albrecht byl ještě dvakráte poražen a prchl do Francie. V květnu 1554 sešli se hessenští a saští theologové v Naumburku a prohlásili, že více poslušnosti biskupů nepodstoupí, pročež ať každý zeměpán církevní vládu svými konsistořemi vykonává. Konečně velikou prací a snahou krále Ferdinanda začal se 5. února 1555 říšský sněm v Augsburku. Císař dal plnou moc králi, aby s říšskými stavy všechno konečně a platně rozhodl: však ne ve jménu císařově a jako zástupce císařův, než z vlastní moci

[1]) Teut. Reichs-Archiv. Pars gener. p. 119. — Hortleder II. Buch V. Cap. 14. — Goldast: Const. imp. I. 566. — Le Plat IV. 547—562. — Rayn. a. 1552. n. 32. — Pallav. XIII. c. 5. — Lehmann: De pace religionis acta publ. et orig., d. i. Reichshandl. und Protok. des Religionsfriedens. Frankf. 1631.

a oprávněnosti jako král římský. V březnu jaksi na vzdor augsburskému říšskému sněmu sešli se kurfirsti Jáchym braniborský a August saský, lantkrabě Filip a jiní ještě knížata v Naumburku a zavázali se, že nezvratně při augsburské konfessi zůstanou. Na prosby císařovy poslal papež do Augsburku kardinála Morona, který však při smrti Julia III. byl odvolán. Nuntius Delfino a veronský biskup Lipomano, jenž do Polska určen byl, prosili krále Ferdinanda, aby na sněmu nic na škodu katolické víry usneseno nebylo, a opustili brzo Augsburk, aby svědky dalších dlouhých vyjednávání nebyli. Konečně byl 26. září 1555 augsburský náboženský mír o 22 článcích říšským nálezem prohlášen; byl to mír mezi císařem a kurfirsty, knížaty a říšskými stavy, a nikoli mír mezi katolíky a protestanty, jehož hlavní obsah jest tento: 1. žádný říšský stav nebude nutiti druhého neb jeho poddaných ke změně náboženství; 2. tento mír týká se pouze katolíkův a vyznavačův augsburské konfesse (ne zwingliánův a jiných sektářů); 3. přestoupí-li arcibiskup, biskup neb jiný duchovní k augsburské konfessi, ztratí své duchovní hodnosti a s nimi spojené příjmy, avšak bez újmy své ostatní cti, statkův a dobrého jména (tento článek sluje „církevní zádrž“ — reservatum ecclesiasticum, proti němuž protestanté silně se ohrazovali); 4. protestanté zůstanou v držení církevních statků, které od počátku reformace zabavili, jak je roku 1555. drží, však budoucně nesmí jedna strana druhé nic odnímati; 6. duchovní pravomocnosť papeže a biskupů zastavuje se v státech augsburské konfesse až k náboženskému porovnání po dobrém, o které se příští sněm říšský v Řezně pokusí; 7. spory o statky a práva mezi oběma stranama budou nejprve rozhodčími v pokoji porovnány; žádný říšský stav nesmí cizích poddaných proti jejich vrchnosti chrániti; 8. každému jest volno jedno z obou uznaných náboženství sobě vyvoliti, a aby je vykonávati mohl, na cizí území se vystěhovati bez ztráty své cti, práv a statkův, ale též bez újmy práv pánových nad nevolníky; 9. tento mír platí na vždycky a též pro říšské rytířstvo; ve svobodných a říšských městech, v nichž posud obě náboženství svobodně se vyznávala, bude tak i budoucně se díti [1]).

---

[1]) T. Reichsarchiv P. gen. p. 131. — Pallav. XIII. c. 13. n. 5 sq. — Goldast I. 574. — Le Plat IV. 565 sq. — Pacis compositio inter principes et ordines R. I. catholicos et protestantes in comitiis Aug. a. 1555. edita et

Protestantští knížata chtěli katolíky ve svých zemích trpěti, když veřejně své víry vyznávati nebudou, ale za to protestanté v katolických zemích svobodné vyznání víry obdrží, na což však katolíci nepřistoupili. Protestanté chtěli provésti, aby alespoň v zemích církevních knížat svobodu svého vyznání měli, proti čemuž však katolíci silně se vzpírali. A tu vydal jim král Ferdinand deklaraci, že protestanté v zemích duchovních knížat svobodu vyznání mají, která však do říšského nálezu pojata nebyla; ale katolíci neuznávali jí nikdy za pravoplatnou.

Tento náboženský mír zavedl a potvrdil zásadu, která svobodu náboženskou na dobro rušila: „Čí země, toho i náboženství“ — cuius regio, illius et religio. I ten nejmenší a nejbídnější říšský stav měl právo víru svých poddaných „měniti a upravovati.“

Tento mír zavedl sice vně pokoj, ale měl v sobě zárodky k novým zápletkám, símě, které znenáhla v 30tiletou válku dozrálo, a ohrožoval bytí katolíků v protestantských zemích. Papež Pavel IV. vyzýval 6. září císaře, aby králi Ferdinandovi nedovoloval činiti ústupky na škodu církve, ohrazoval se proti učiněnému míru a prohlásil jej za neplatný [1]); ovšem všechno nadarmo.

Císař sklamal se ve své naději, že se mu podaří jednotu víry v Německu obnoviti, zdraví jeho bylo velice porouchäno, a tu slyšev od jednoho starého generála, že „člověk mezi světem a svou smrtí nějakého času pro sebe užíti má,“ rozhodl se, že se poděkuje. Za několik neděl po učiněném náboženském míru v Augsburku shromáždil nizozemské stavy v Bruselu kolem sebe, oznámil jim svůj úmysl a vydal jaksi počet ze svého vladaření, vylíčiv dojemnou řečí: po čem toužil, čeho dosáhl a nedosáhl. Po tom odebral se do Španěl a ztrávil zbytek svého života v jeronymitském klášteře sv. Justa u Placentie v Estremaduře, nevzdav se na dobro veškerého účastenství ve věcech světských, ale přece se vší opravdivostí na

---

illustrata a. I. C. cath. Diling. 1629 (německy s rozpravami. Frankf. 1629.). C. Fr. Aug. Kahnis: Vindiciae pacis religionis Augustanae, 2 partes. Lips. 1855—1856. — Chr. Wilh. Spieker: Geschichte des Augsburger Religionsfriedens vom 26. Sept. 1855. Schleiz. 1854.

[1]) Bzov. ad ann. 1555. n. 36; Rayn. ad ann. 1555. n. 22. sq. 51. 134; Pallav. XIII. c. 14. n. 1; Le Plat IV. 569.

věčnost se připravuje. Zemřel tam 20. září 1558 [1]). Úsudek Melanchthonův o císaři ke konci roku 1558. pronesený jest důležitý. V jeho očích byl císař statný, moudrý, spravedlivý, mírný a milostivý panovník [2]). Melanchthon má pravdu; zásadou Karlovou bylo: staří měli jenom jeden cíl před očima: čest; my křesťané máme dva: čest a svědomí.

Památka Karlova byla by v dějinách krásnou, kdyby protestantští a francouzští spisovatelé v starší i novější době z náboženských předsudkův a strannictví ho nebyli snižovali. Karel byl veliký a šlechetný panovník, rozšafný muž a zbožný křesťan; ale v boji proti spojeným Francouzům, Turkům a zrádným říšským knížatům podlehl, poněvadž stál sám bez spojenců, jmenovitě nepodporovali ho, jak jejich povinností bylo, církevní knížata. Španělové ctili a ctí ho velice, a staví po bok „katolickým králům"; Belgičané milovali ho velice. V Německu rozcházely se úsudky. Katolíci vyčítali mu slabost, stálé ústupky protestantům a míchání se do církevních věcí. Císař učinil zde sice několik chyb v životě, které však z okolností času vyložiti lze; katoličtí knížata, jmenovitě duchovní, zrážeti ho s násilí a zbraně proti protestantům a báli se toho.

Nástupcem Karlovým ve Španělsku byl jeho syn Filip II. (1556—98), v císařství a v říši německé jeho bratr Ferdinand I. (1556—64). Ale císař Karel V. poděkoval se z císařství, aniž papež při tom spolupůsobil, a kurfirsti provolali ve Frankfurtě nad Mohanem římského krále Ferdinanda za zvoleného římského císaře (24. března 1558), a netázali se nic papeže. Ano protestantšti kurfirsti chtěli docela, aby císař ve své korunovační přísaze se více nezavazoval, že „křesťanstvo a stolec v Římě, též papežskou Svatost a křesťanskou církev chrániti bude." Ale Ferdinand provedl proti nim, ač s velikou prací, že stará přísaha zachována byla. Poněvadž Karel V. bez svolení Apoštolské Stolice z císařství se poděkoval, a Ferdinand bez tohoto svolení císařskou důstojnost přijal, vypukl o tom ostrý spor s papežem Pavlem IV. Papež, drže se platného práva o císařství, nepřijal Martina Gusmanna, posla Ferdinandova, a prohlásil, že bez spolupůsobení papežova ani císař se poděkovati ani kurfirsti

---

[1]) Klosterleben Kaiser Karl's V. a. d. Engl. des Stirling v. Lindau. Dresden 1853. v. Kaiser. Lpz. 1853. — Prescott: Klosterleben Karl's V. a. d. Engl. Lpz. 1857. — Möhler-Gams III. 152.—154.

[2]) Corp. Reform. IX. 708.

takové poděkování přijati a k nové volbě přistoupiti nemohou; on prý není s to, aby neplatnou volbu potvrdil, ale může prý zrušiv volbu zvoleného, vzhledem na jeho dobré vlastnosti a zásluhy jej znova v jeho důstojnosť uvésti; též proto jest volba neplatnou, poněvadž bludaři a odpadlíci v ní se účastnili. Ze sporu mezi papežem a novým císařem těšili se protestanté, doufajíce, že k jejich žádostem povolným bude[1]). Gropper, právě v Římě přítomný, radil papeži, aby ustoupil, ale papež neučinil toho a měl teprve smrtí Karlovou císařství za uprázdněné. Nástupce Pavlův Pius IV. ukončil spor, přijal posly Ferdinandovy a prohlásil, že věc cestou právní rozřešiti nechce; začež mu Ferdinand díky vzdal.

D. Další vývoj protestantství ve Švýcarsku.

§ 433. *Jan Kalvin a učení jeho (kalvinství)* [2]).

Upravitelem zvingliánství ve Švýcarsku a hlavou francouzského protestantství stal se Jan Kalvin (Jean Chauvin). Narodil se 10. července 1509 v Noyoně, v Picardii. Jeho otec Gerhard byl biskupským tajemníkem, fiskalním prokuratorem hrabství a syndikem noyonské kapitoly a žil ve skrovných okolnostech, maje sotva 700 franků ročních příjmů. Mladý Kalvin byl se syny znamenité šlechtické rodiny de Montmor vychován a od svého otce k duchovnímu stavu určen. V jeho 12. roce života opatřil mu otec kaplanství při noyonské kathedrálce (29. května 1521), čímž nabyl prostředků k dalším studiím. Roku 1523. odebral se, maje věku svého 14 let, do

[1]) Janssen IV. 65, 66.

[2]) Opp. om., Genev. 1617. 12. T. f. — Amstelod. 1671. 9 T. f. — Pokračování v Corp. Ref. T. 29—31, ed. Baum, Cunitz, Reus. Brunsv. 1863 sq. — Th. de Bèze: L'histoire de la vie et mort de J. Calvin. Genf. 1564. Bolsec: Histoire de la vie de Calvin. Par. 1577. Genf. 1835, — J. M. V. Audin: Histoire de la vie, des ouvrages et des doctrines de Calvin. 5. édit., 2 voll. Par. 1851. — P. Henry: Leben Calv. Hamb. 1835—1844, 3 Bde. – C. Stähelin: Joh. Calvin. Elb. 1860—1862. — C. O. Viguet et D. Tissot: Calvin d'après Calvin. Genèv. 1864. — Herminjard: Corresp. des reformateurs T. I. (1516—1526). Genf. 1866. — Kampschulte: Calvin, seine Kirche und sein Staat in Genf. Leipzig. 1869. Bd. I. — Calvin als Großinquisitor. Stimmen aus Maria-Laach. 1883. str. 578. — Hefele-Hergenröther C. G. IX. 938 sqq.

Paříže, kde filosofii a theologii studoval; snahou otcovou obdržel druhé obročí, faru Martevillskou (27. září 1527), kterouž o dva roky později za faru Pont-l'évêqueskou vyměnil. Měl pouze tonsuru a knězem nestal se nikdy. Z Paříže, kde Viléma Farela poznal, navrátil se do Noyonu a kázal několikráte ve své nové faře. K žádosti otcově odebral se roku 1527. na universitu orleanskou, později bourgeskou, studovat práv. V Bourgesu poslouchal též německého filologa Melchiora Volmara, kterýž jej v učení Lutherovo zasvětil, a seznámil se s Bezou, který tam práva a krásné vědy studoval, ale mravně zpustlým byl. Po smrti svého otce († v květnu 1531) odebral se v létě 1531 po druhé do Paříže, věnoval se tam humanistickým studiím a vydal z jara 1532 svůj první spis: kommentář v Senekově rozpravě o mirnosti [1]. Když jeho přítel Mikuláš Cop z Basileje, tehdejší rektor university, o Všech Svatých 1533 dle obyčeje veřejnou řeč konati měl, pohnul jej k tomu, že jím vypracovanou řeč o křesťanské filosofii měl, v níž základní myšlénky nového německého bludu odporoučel a ostře na sofisty Sorbonny si vyjížděl, aby jejich sofistické bludy dále trpeny nebyly. Sorbonna žádala dostiučinění; rektor prchl a též na Kalvina byl vydán zatykač, kterémuž ušel útěkem k navarské královně Markétě do Neracu, která všechny novotáře chránila. Nějaký čas potuloval se po Francii, dokončil r. 1534. v Orleansu své první polemické dílo proti sektě novokřtěnců, zvané „Psychopannychia," kde bojoval proti domněnce, jakoby duše člověka rozloučivši se s tělem ve spánek podobný smrti upadla a v něm až do vzkříšení těl trvala, a odvážil se docela navštíviti své přátely v Paříži. Ale novotáři činili zběsilé útoky na katolickou církev, jmenovitě rozšiřovali list „O ohavném a velikém zlořádu papežské mše," a vyvolali tak proti sobě velikou bouři se strany katolíků. Za tohoto stavu věcí opustil Kalvin Paříž a vlasť, odebral se přes Štrassburk do Basileje, kamž na počátku r. 1535. dorazil, a věnoval se tam vědeckým pracím. Na podzim 1535 dokončil své dílo „Institutio religionis christianae," které z jara 1536 vytištěno bylo. Předmluva díla jest přípis ke králi francouzskému Františkovi I., kterému tam představy s strany pronásledování pro-

---

[1]) L. Annaei Senecae libri duo de clementia ad Neronem Caesarem J. Calvini Novodunaei commentariis illustrati.

testantů se dělají [1]). Z Basileje odebral se do Ferrary k dvoru vévodkyně Renaty, dcery krále francouzského Ludvíka XII., kteráž evangelicky smýšlela a s Apoštolskou Stolicí se svářila. Když však dobré poměry s Apoštolskou Stolicí zase nastaly, musila Renata všechny podezřelé Francouze od svého dvora propustiti. Kalvin opustil Ferraru a přišel v prvních dnech července 1536 do Genevy. Na prosby Farelovy zůstal v Genevě, stal se tam kazatelem a professorem, domohl se brzo velikého vlivu na město, přinutil již následujícího roku magistrát i občany, že papežství se odřekli, zavedl přísnou kázeň a odpíral s Farelem a Couraultem, odpadlým augustiniánem, neposlušným Večeři Páně. Četní byli s touto přísností nespokojeni; k tomu přistoupily rozmíšky s Bernem, který byl uražen, že Kalvin a Farel bernský církevní řád zavésti nechtěli, všechny svátky zrušili, podrževše toliko neděle, křtitelnice z kostelův odstranili a Večeři Páně ve chlebě kvašeném rozdávali. Lausannská synoda dala za pravdu Bernu. Poněvadž Kalvin podrobiti se nechtěl, musil o velikonocích 1538 po rozkaze magistrátu s Farelem a Couraultem k veliké radosti občanů Genevu opustiti. Kalvin odebral se do Štrassburku, kde kazatelem a professorem theologie se stal a francouzskou obec kolem sebe shromáždil. Na podzim r. 1540. pojal za manželku Idelettu z Burenu, vdovu po jednom novokřtěnci. Učený biskup carpentrasský kardinál Sadolet snažil se listem, který po žádosti genevského biskupa Bauma a jiných církevních knížat z jara 1539 Genevanům poslal, je zase staré víře nakloniti. Této snaze opřel se Kalvin spisem „Responsio J. C. ad epistolam Jac. Sad.," kterýž jeho stoupencům nové zmužilosti dodal a mnohého bývalého odpůrce mu naklonil. Rozmíšky Genevy s Bernem přivedly jeho nepřátely v radě ku pádu a zjednaly vítězství jeho přátelům (Quillerminům, kteří tak po Quillaulmu Farelovi se nazývali). Dne 20. října 1540 bylo usneseno, aby Kalvin nazpět byl povolán, který však teprve na opětné a opětné prosby 13. září 1541 do Genevy se navrátil.

---

[1]) Dílo jedná v 6 kapitolách: 1. o desateru Božích přikázaní, 2. o víře 3. o modlitbě, 4. o svátostech, zvlášť o křtu a Večeři Páně, 5. o falešných svátostech katolické církve a 6. o církevní svobodě, církevní moci a politické správě. Pozdější vydání jsou rozmnožena. Vydání z r. 1559 dělí se na 4 knihy. 1. de cognitione Dei creatoris, 2. de cognitione Dei redemptoris, 3. de modo percipiendae Christi gratiae; 4. de externis mediis ad salutem. (ed. Tholuck. Berol. 1834 sq. 2 P.)

Podobně navrátili se tam Viret z Lausanny a Farel z Neuenburku, ale ustoupili teď do pozadí.

Již v listopadu schválil magistrát i lid Kalvinem složený „církevní řád“ a „mravní soud,“ kterým veškeren občanský i domácí život byl upraven. Církevní řád stal se 2. ledna 1542 základním státním zákonem genevské republiky a určoval práva a povinnosti duchovních, jejichž střed tvořila tak zvaná kongregace, týdenní to schůze duchovních a ostatních osob, které o zachování čistoty a jednoty učeni pečovaly. Duchovní městští musili se každého sedění účastniti, duchovní venkovští alespoň jednou za měsíc. Nově zařízené konsistorium skládalo se ze 6 duchovních a 12 starších (laikův) a bylo náboženskopolitickým dozorčím úřadem, který na veškeren náboženskomravní život dohlížel a o čistou poctu Boží pečoval; dohlíželo se na návštěvu kostela, přijímání Večeře Páně a mravní chování jednotlivců; divadla, tance, choditi do hospod bylo zakázáno, bylo zřízeno v městě pouze 5 hospod, kde osvědčení stoupenci Kalvinovi nalévali; tresty byly přísné, až nelidské; i nová mučidla byla vynalezena; i rozmluvy občanů podléhaly přísnému dozoru; k Večeři Páně bylo každému čtyřikrát do roka přistupovati; kostely byly prázdny obrazův a všech okras, a konaly se jednoduché zvingliánské služby Boží.

Kalvin netrpěl žádného odporu, pokládaje sebe za neomylnou auktoritu. Své protivníky nazýval Libertiny, kteříž ho z násilí proti svědomí a obnovení papežství vinili, začež je krutě pronásledoval. Znamenitý kazatel a překladatel bible Šebestian Castellio, kterýž jeho učení o předurčeni se protivil, byl sesazen a vypověděn; lékař Jeronym Bolsec vyhnán, rada Ameaux do žaláře vržen, poněvadž prý Kalvina a reformaci tupil, a Jakub Gruet 26. června 1548 odpraven, poněvadž Kalvinovi, jenž ho před obcí psem nazval, výhrůžné listy poslal a jeho konsistoř tyranstvím jmenoval. Když Gentilis Kalvina z bludu v učení o Trojici vinil, byl k smrti odsouzen, kteréž ušel odprosiv ho; byl však později pro své vlastní některé bludy r. 1566. v Berně odpraven. Španělský lékař Michal Servede, který spisem učení o Trojici popíral, byl na své cestě skrze Genevu tam r. 1553. jat, od Kalvina za kacíře odsouzen a upálen; podobně stalo se libertinu Berthilierovi. Kalvin vydal zvláštní spis, kterým trestu smrti na bludaři hájil. Melanchthon přál mu k jeho počínání štěstí a hájil týchž zásad ve svém

dobrozdání [1]). Když však církev dle platného státního práva se řídila, bylo zle.

Kalvin byl beze všeho milosrdenství proti svým odpůrcům; mnozí byli jenom proto žalářováni, že o svatbě tancovali; jako na př. Le Fevre. Když za to jeho zeť Perrin s hrozbami o Kalvinovi se vyjádřil, musil prchnouti do Francie, a jeho obraz byl v Genevě spálen. Jako v Genevě, tak i v jeho okolí bylo nové učení násilím zaváděno; ano i ten byl trestán, kdo v pátek masa nepožíval.

Poněvadž ke Kalvinovi mnoho učenníků spěchalo, a on své učení daleko a široko rozšířiti chtěl, založil r. 1558. v Genevě akademii pro filosofii, theologii, řeckou a hebrejskou řeč, na kterou posluchači nejen ze Švýcar a Francouz, ale též z Holandska, Anglie, Skotska a Německa spěchali, aby se na ní vzdělali a podobné obce potom doma zakládali. Poněvadž Kalvin knížatům, kteří se jeho učení protivili, veškerou moc upíral a vzpouru proti nim schvaloval, rozsel bohaté símě vzpoury po mnohých říších.

S curišskými theology, v jejichž čele stál Jindřich Bullinger (zemř. 1575) žil po delší dobu ve sporu, ale sjednotil se s nimi r. 1549. v tak zvaném „curišském srozumění" (consensus Tigurinus) o 26 článcích, kde katolický a lutheránský názor o Večeři Páně byl zavržen [2]); ale později r. 1557. podal ve Wormsu skrze svého učenníka Bezu vyznání víry, kdež o Večeři Páně po lutheránsku mluví. Po neunavené činnosti zemřel v Genevě 17. května 1564, a za rok po něm skonal jeho druh Farel v Neufchatelu.

Kalvinův učenník a životopisec Theodor Beza [3]) (de Bèze)

---

[1]) Calvini fidelis expositio errorum. Mich. Serveti et brevis eorum refutatio, ubi docetur, jure gladii coercendos esse haereticos. 1554. (opusc. c. 686 sq.) Melanchthon schválil upálení listem ke Kalvinovi (inter Epp. Calvini Ep. 187.). Dobrozdání Melenchthonovo o trestu smrti na kacíře (Consilia II. p. 204 ed. Pezel). Podobně učil Beza: De haereticis a civili magistratu puniendis. 1554.

[2]) Ap. Niemeyer: p. 191 - 217; ed. pr. 1551 cum Calv. ep. ad Tigurin. Opp. VIII. 648 sq. Praví se tam: Non minus absurdum judicamus Christum sub pane locare vel cum pane copulare, quam panem transsubstantiare in corpus ejus.

[3]) Fajus: De vita et obitu Th. Bezae. Gen. 606. Schlosser: Leben des Theod. de Beza und Peter Martyr. Hdlb. 809. Baum: Theod. Beza nach handschriftlichen Quellen dargestellt. Lpz. 843 ff. 2 Bde. Heppe: Th. Beza, Leben und ausgewählte Schriften. Elberfeld 1861.

stal se nejznačnějším zástupcem kalvinství. Narodil se v městečku Vezelay ve vojvodství burgundském 24. června 1519 ze šlechtických rodičů, studoval v Orleansu krásné vědy a práva, skládal oplzlé básně a vedl nemravný život. Roku 1539. stal se licentiátem práv, odebral se do Paříže, oženil se tajně s Klaudou Desnozé, náležející k nízkému stavu, a odebral se r. 1548. do Genevy, kde ho s radostí Kalvin přijal. Roku 1549. byl vládou bernskou za professora hebrejštiny při akademii v Lausanně ustanoven. Z příčin nedosti známých opustil po devíti letech Lausannu a odebral se do Genevy, kde snahou Kalvinovou dostal tamnější občanské právo a stal se professorem theologie a rektorem nově zřízené akademie, jakož i kazatelem. Pokračoval v díle svého mistra, přivlastnil si jeho zasmušilosť, ale byl přece mírnějším, a rozšířil znamenitě učení Kalvinovo. Byl vtipný, výmluvný a znatel jazyků. Sepsal mnoho biblických výkladův a dogmatických rozprav, přeložil Nový Zákon z řečtiny do latiny a některé knihy Písma sv. též do frančiny, a hájil Kalvinových názorů v rozličných rozpravách, jako jeho učení o Večeři Páně proti lutheránu Tilemanu Heshusiovi; jeho spisy latinské i francouzské těšily se pochvale kalvinistů. Zemřel 13. října r. 1605., maje věku svého 86 let.

Učení Kalvinovo. Toto jest založeno na učení Lutherově a Zwingliově, ale provádí je s veškerou důsledností. Všechno, co se děje, děje se nutně. Člověk byl od Boha beze všech nadpřirozených sil stvořen, ale měl svobodnou vůli tak, že věčného života dojíti mohl, kdyby byl chtěl. Ale kterak by bylo lze svobodu člověka a absolutní praedestinaci (předurčení) srovnati, nevyložil ani Kalvin ani jeho učenníci. Kalvin chtěl, aby oba články víry přísně od sebe se dělily, a pokládal za protivu svobody pouze vnější násilí a ne jako Luther vnitřní nutnosť. Člověk hřeší, poněvadž Bůh to tak určil; ale člověk hřeší svobodně, poněvadž není vně, nežli toliko uvnitř nucen.

Kalvin provedl učení o absolutním předurčení s veškerou důsledností, a spojil je s pádem člověka. Bůh jest původce dobra i zla, stvořil jednu část lidí pro to, aby skrze ně zlé působil. Od věčnosti ustanovil jednu část lidí k tomu, aby je zavrhl, věčně trestal a na nich svou spravedlnosť ukázal. Aby to mohl učiniti, přinutil Adama k hříchu a zapletl jeho potomstvo v jeho neposlušnosť; Adam byl trestuhoden, poněvadž s vnitřním zalíbením hřešil a hříchu se ubrániti nechtěl. Bůh nutí zavržence, aby k dědičnému hříchu osobní hříchy připojili,

činí je neschopnými poznati a činiti dobré, a dráždí je k neposlušnosti [1]). „Předurčení jest onen věčný úmysl Boží, kterým u sebe ustanovil, co z každého člověka bude, neboť ne k jednostejnému osudu jsou všickni stvořeni, některým jest život věčný určen, ostatním věčné zavržení; dle toho, ke kterému z těchto účelů jest kdo stvořen, pravíme, že jest buď k životu nebo k smrti předurčen.“ Ve vyvolených panuje milost, kteráž jest nepřemožitelnou. Toto prý učí svatý Pavel a Augustin.

V učení o přičítané (imputativní) spravedlnosti pokročil dále než Luther, tvrdě, že věřící netoliko svým ospravedlněním, ale i svou věčnou blaženosti jistým jest.

Svátosti pokládal Kalvin za podpory víry, ale odděloval ostře proti katolíkům a lutheránům posvěcující milosť od viditelného znamení; neboť neviditelná milosť není nijak spojena s hmotným živlem, kterého mnohý požívá, a přece duchovního pokrmu, t. j. milosti nedostává. Zavrženci jsou pouze vně křtem obmyti a přijímají ve Večeři Páně pouze chléb a víno. Kalvin přijímal pouze tyto dvě svátosti: křest a Večeři Páně. V učení o Večeři Páně zavrhoval názor katolický o přepodstatnění a lutheránský o vchlebení, a tvrdil, že chléb a víno zůstávají chlebem a vínem a nestávají se Tělem Páně, které pouze v nebesích jest; ale v okamžení přijímání vtéká do duše věřícího přijímače nebeská síla Těla Kristova s nebes (duchovní pokrm).

O církvi smýšlel Kalvin jako Luther, ale kladl proti němu velikou váhu na nutnosť duchovního úřadu, jejž tvoří pastoři, starší a jáhni, a tvrdil, že pravé povolání k hlásání slova Božího a přisluhování svátostmi od Boha samého skrze hlas obce se uděluje; pročež měla ordinace, která vzkládáním rukou presbyteria se děla, v jeho soustavě mnohem větší význam nežli v lutheránské, kde spadala v jedno s ustanovením země-

---

[1]) Místo listu sv. Pavla k Řím. 9, 18. vykládá Kalvin mezi jiným takto: Nam res externae, quae ad excaecationem reproborum faciunt, illius irae (Dei) sunt instrumenta. Satan autem ipse, qui intus efficaciter agit, ita est ejus minister, ut nonnisi ejus imperio agat. Corruit ergo frivolum illud effugium, quod de praescientia Scholastici habent. Neque enim praevideri ruinam impiorum a Domino Paulus tradit, sed ejus consilio et voluntate ordinari. — Příklad toho: Absalon incesto coitu patris torum polluens detestabile scelus perpetrat. Deus tamen hoc opus suum esse pronunciat. Beza praví (Aphorism. XXII.): Sic autem agit (Deus) per illa instrumenta, ut non tantum sinat illa agere, nec tantum moderetur eventum, sed etiam incitet, impellat, moveat, regat, atque adeo, quod omnium est maximum, et creet, ut per illa agat, quod constituit.

panského úředníka. Co do církevní moci měl zásadu: „Ecclesia est sui juris“ (církev jest svéprávná); poněvadž však jednotlivé obce dle zásady republikánské byly samostatnými, uzavřenými celky, snažil se Kalvin je synodami v jeden svazek spojiti, kteréž proto u reformovaných četnějšími byly než u lutheránů.

E. Rozšíření protestantství po Evropě a jeho stručné dějiny v jednotlivých zemích [1]).

§ 434. Protestantství v Dánsku, Norsku a Islandě.

Severní říše: Švédsko, Norsko a Dánsko spojily se Kolmarskou jednotou r. 1397. pod jednou korunou, ale každá říše měla podržeti svůj senát a spravovati se ve věcech domácích dle svých zákonův. Od tohoto času byli dánští králové Erich IX., Krištof III, Kristian I. a Jan II. panovníky severních království. Však Švédové snášeli s nevolí dánské jho a chtěli je s sebe setřásti, ale říšský správce Sten Sture Mladší podlehl r. 1519. vojům dánského krále Kristiana II. a padl v bitvě. Kristian II. obnovil své panství ve Švédsku a dal se korunovati za krále. Ke korunovaci sjelo se mnoho šlechticů, z nichž dal 94 jíti a druhý den (8. list. 1520) na náměstí v Štokholmě odpraviti.

Král Kristian II. Zlý dosed na trůn přísahal, že katolického náboženství chrániti a duchovenstvo a šlechtu při jejich právech a výsadách zachovávati bude, ačkoliv jeho panovničí moc obmezovali. Aby moc šlechty a duchovenstva

---

[1]) Conradi Aslack Or. de religionis per Lutherum reformatae origine et progressu in Germania et ejusdem in regnis Daniae et Norvegiae ab anno 1517 ad ann. 1617 plantatione. Hafniae. 1621. po německu tamže. 1622. — Erici Pontoppidani Annales eccles. Danicae diplomatici T. III. et IV.; Týž: Kurzgefasste Reformationshistorie der dänischen Kirche. Lübeck 1734. — Magn. Matthiae de prima christianismi in Daniam introductione et ejus regni religione reformata; ex edit. Thom. Bartholini. Hafn. 1712 — Münter: Danske Ref. Histor. 2 Bde. u. K. G. v. Dänem. u. Norweg. Bd. 3 Lpz. 1834. — Holberg: Dänische und norweg. Staatsbistorie. Copenh. 1731. — Dahlmann: Gesch. v. Dänem. Hamb. 1841 sq. 3 Bde. — Engelstoft: Reformantes et catholici tempore, quo sacra emendata sunt, in Dania concertantes. Hafn. 1836. — Allen: Gesch. des Königr. Dänem. übersetzt v. Falk. 1846. — Karup: Gesch. der kath Kirche in Dänem. Aus dem dänisch. Münster 1863.

zlomil, chtěl k tomu použiti nového učení Lutherova. R. 1520. odevzdal mistru Martinu Reinhartovi, dříve knězi v Eibelstadtu v biskupství vircburském, kterého si na Lutherovi vyžádal, jeden kostel v Kodani, zakázal kodaňské universitě zavrhovati spisy Lutherovy a prosil Luthera, aby reformaci v Dánsku sám do rukou vzal, a kdyby to možné nebylo, Karlstadta neb jiné statné theology jemu poslal (1520). Dne 26. května 1521 vydal tak zvaný „duchovní zákon,“ kde mezi jiným duchovenstvu zakázal se svými spory obraceti se do Říma a kupovati statky, leč kdyby se oženili. Karlstadt a Gabler přišli sice do Kodaně, ale nepořídili nic a opustili brzy zemi. Proti králi povstalo duchovenstvo a šlechta a sesadily ho, poněvadž ukrutně vládl a nové náboženství zaváděti chtěl (1523). Za jeho nástupce byl zvolen jeho strýc Fridrich I., vojvoda šlesvicko-holštýnský, který při své korunovaci musil slíbiti, že katolického náboženství chrániti a se stoupenci Lutherovými jako s kacíři nakládati bude (23. března 1523). Nový král však byl lutheránem, ale tajil se s tím. Ale brzo vystoupil jako přítel lutheránství, hájil lutheránského kazatele Jana (Hanse) Tausana, odpadlého mnicha, který nějakou dobu též ve Vittenberku studoval, a učinil jej svým kaplanem. Když r. 1527. na říšském sněmu v Odensee stavové na jeho korunní přísahu ho upamatovali, hájil se tím, že neslíbil, že zlořádů v církvi hájiti bude, a provedl to na sněmu, aby obě náboženství až k budoucímu koncilu v zemi panovala, lutheráni s katolíky jednostejných občanských práv požívali, duchovní a řeholníci se ženiti mohli, pallia z Říma se nepřijímala, a král sám biskupy potvrzoval. Poněvadž reformace dle přání králova rychle ku předu nepostupovala, způsobil Fridrich náboženskou rozmluvu r. 1529. v Kodani, ke které působením biskupů katoličtí theologové Eck a Kochlaeus pozváni byli, kteří však k ní nepřišli. Do Kodaně přišel pouze kolinský theolog Stagefyr, který však, jak se zdá, dánsky neuměl. Poněvadž lutheráni latinsky disputovati a vážnosť Otcův a církevních sněmův uznávati nechtěli, držíce se pouze Písma, sešlo s disputace. Obapolné stížnosti byly králi a říšskému sněmu písemně podány, a lutheráné sestavili ještě své vyznání o 43 článcích. Král prohlásil lutheránství za pravdu Boží, a hned nastaly násilnosti proti katolíkům; královští úředníci podrobili se novému učení, a říšský sněm měl již r. 1530. lutheránskou většinu. Město Malmöe bylo první, které potlačilo služby Boží. Rönnov,

nový biskup roskildský, musil za královské potvrzení 6000 zl. zaplatiti. Vpád sesazeného krále Kristiana II. a občanská válka přiměly Fridricha, aby proti katolické církvi se mírnil. Po jeho smrti protivili se biskupové následnictí jeho syna Kristiana III., který byl s Lutherem osobně znám a Holštýnsko poprotestanštil, ale Kristian naklonil si světské stavy a dosedl na trůn. Dne 20. srpna 1536 dal všechny biskupy vzíti do vazby, začež jej Luther pochválil, a dal jim svobodu a navrátil jim jejich osobní jmění, když mu slíbili, že se poděkují a novému učeni překážeti nebudou. Jenom biskup Rönnov z Roskilda nevykoupil se touto hanebnou zradou a zůstal ve vězení až do své smrti († 1544). Všickni duchovní, kteří nového učení nepřijali, byli sesazeni, a řeholníci a řeholnice z klášterů vyhnáni. Říšský sněm v říjnu 1536 svolaný usnesl se, aby katolické náboženství odstraněno bylo. Jan Bugenhagen Pomořanský, druh Lutherův, byl z Vittenberka zavolán. Korunoval krále, sestavil nový církevní řád, jenž zeměpána pánem náboženství učinil, a říšský sněm v Odensee 1539 přijal jej. Církevní statky rozdělil si král se šlechtou. Místo biskupů posvětil Bugenhagen po svém spůsobu sedm superintendentů, kteří však brzo zase název biskupů přijali. Bugenhagen obohativ se v Dánsku, opustil zemi již r. 1539. (zemř. 1558). Říšský sněm slavený v Kodani v říjnu 1546 zničil na dobro politická práva katolické církve. Katolíci byli zbaveni všech úřadův a stali se neschopnými děditi, majíce často volbu buď vystěhovati se neb odpadnouti od víry. Zákonem krále Kristiana V. z r. 1683., který až do r. 1849 platil, bylo katolickým kněžím pod trestem smrti zakázáno zdržovati se v zemi.

V Norsku rozšiřoval lutheránství Olof, arcibiskup drontheimský, jsa věrným přívržencem krále Kristiana II., po jehož pádu do Nizozemska prchl (1537). Král Kristian III. podrobil Norsko dánskému náboženství a dánské šlechtě; duchovenstvu bylo voliti buď vyhnanství neb odpad od víry. Nádherný náhrobek sv. Olofa v Drontheimě byl oloupen, a stoličný chrám zpustošen. Arcibiskup a biskupové trvali dle jména dále.

V Islandě vypukla vzpoura lidu, který nechtěl býti lutheránským. Když však statný biskup Jan Aresen z Holuma byl odpraven, mírnil se odpor a lid zvykal znenáhla od r. 1551. novému učení.

§ 435 Protestantství ve Švédsku [1]).

Gustav Erichson Vasa, jehož otec byl jednou z obětí krále dánského Kristiana II. v stockholmském krveprolití, byl za rukojmě odveden do Dán, ale utekl ze zajetí do Lubeku, kde nové učení poznal a s Lutherem si dopisoval. Smělý Gustav vrátil se do Švédska, postavil se v čelo nespokojenců, porazil v několika bitvách Dány a byl za své zásluhy na říšském sněmu ve Vadsteně 24. srpna 1521 za říšského správce a vojevůdce zvolen. Vyhnav na dobro Dány z vlasti byl na říšském sněmu ve Strengenäsu 6. června 1523 slavně za krále provolán. Aby volební říši v dědičnou proměnil, moc duchovenstva a šlechty zničil a církevních statků se zmocnil, uchopil se nového učení, kteréž ho k onomu cíli vésti mělo. Především přál dvěma bratřím ze švédské krajiny, Nerike Olofovi a Vavřinci Petersonům, kteří ve Vittenberku studovali; Olofa učinil dvorním kazatelem v Štokholmě a Vavřince professorem při universitě v Upsale. Oba nabyli stoupenců, mezi nimiž byl arcijáhen Vavřinec Anderson ze Strengenäsu, kterého král svým kancléřem učinil.

Ačkoli Gustav již mnohých necírkevních novot se dopustil a na úplný převrat pomýšlel, stavěl se přece k církvi oddaným v listech ku papeži Hadrianu VI. a před papežským legátem Magnem Gothem. Jan Braske, biskup z Linköpingu, a Petr Jakobson, biskup z Westeräsu, napomínali lid, aby své náboženství potlačovati nedal, za to obvinil Gustav Petra Jakobsona z velezrády a sesadil ho; totéž učinil arcibiskupu Magnu Knutovi z Upsaly, obviniv jej podobně z velezrády. V Upsale způsobil král náboženskou rozmluvu mezi Olofem Petersonem a Petrem Galem, katolickým professorem theologie. Král při-

---

[1]) Baaz: Inventarium eccl. Sueco-Gothorum. Linköp. 1642. — C. Tiburtii Rango: Suecia orthodoxa. Altstettin. 1688. — Messenius: Scandia illustrata. Stockholm. 1700. VIII. T. f. — Olai Petri Swenke Krönica (švédká kronika) ed. Klemming. Stockholm. 1860. (až do r. 1520.). — Schimmeier: Lebensbeschreibung der drei schwed. Reformatoren. Lübeck. 1783. — Fr. Rüss: Gesch. von Schweden. Halle. 1805—14. 5 Bde., jmenovitě sv. II. — Geijer: Gesch. von Schweden. Hamb. 3 Bde. — Aug. Theiner: Schweden und seine Stellung zum hl. Stuhle unter Joh. III., Sigism. III. u. Carl IX. nach geheimen Staatspapieren. 2 Theile. Augsbg. 1838—39. — Roemer: De Gustavo I. rer. sacr. in Suecia saec. XVI. instauratore. Utraject. 1840. — Celsus: Gesch. K. Gustav's I. Kopenhagen u. Leipz. 2 Theile. 1749—1755. — Archenholz: Gesch. Gustav Wasa's. Tüb. 1801. 2 Theile.

psal vítězství onomu, poněvadž důkazy jenom z Písma bral. Gustav polutheránštil universitu upsalskou a chránil Olofa, který mši sv. jazykem švédským sloužil a se oženil. Na základě učení Lutherova, že zabírati církevní statky jest dílem u Boha záslužným, začal je zabavovati, rušil kláštery a dal své počínání professory upsalské university hájiti. Vypukla vzpoura lidu v Uplandě a Norlandě; lid přitáhl do Upsaly, aby arcibiskupa proti násilí královských kommissarův hájil. Gustav přilákal arcibiskupa Jana Magna, kterého místo Magna Knuta dosadil ke dvoru, vzal do vazby a zbavil se ho tím, že jej do Polska ke králi Sigmundovi I. žádat za ruku jeho dcery Hedviky poslal. Sesazeného arcibiskupa Magna Knuta a westeråsského biskupa Petra Jakobsona dal pod záminkou, že chtěli vzpouru vyvolati, vyhledanými mukami odpraviti, jejich mrtvoly na kolo vplésti a ptákům za pokrm ponechati (v únoru 1527). Duchovenstva zmocnil se strach a hrůza.

Poněvadž odpor lidu čím dále tím více hroznější tvářnosti nabýval, stavěl se Gustav na říšském sněmu ve Westeråsu 1527, jakoby se poděkovati chtěl, a žádal jenom náhradu za své jmění, které ve službách vlasti obětoval. Biskup linköpinský odkryl na sněmu všechny násilnosti královy na církvi spáchané. Ale hrozba králova, že korunu složí, a z ní plynoucí strach, aby dánské panství zas obnoveno nebylo a vnadidlo církevních statků hozené na šlechtu působily: stavové prosili krále, aby korunu podržel, zavázali se, že všechny vzpoury potlačí, a dali králi právo zabaviti statky biskupství, kapitol a klášterův, upravovati příjmy biskupů, dosazovati a sesazovati duchovní; šlechta dostala právo nazpět žádati všech nadání svými předky od r. 1453. církvi učiněných; duchovenstvo bylo na nejnutnější potřeby obmezeno a pokořeno a třicet klášterů hned zrušeno. Dále vymohl král na sněmě, aby jeho poddaným čisté slovo Boží dle učení Lutherova se hlásalo. Hned konaly se služby Boží v domácím jazyku a zrušilo bezženství kněží; na synodě v Oerebře 1529 byla reforma provedena. Biskupská ústava byla pro lid, aby změny v náboženství tak nepozoroval, podržena, jakož i největší část církevních obřadův, obrazy a církevní roucha; klenoty kostelů pobral král. Upsalský stolec arcibiskupský obdržel r. 1531. Vavřinec Peterson. Ale brzo okoušeli nový arcibiskup a všickni duchovní nového učení libovůli Gustavovu, a tu činili Petr Peterson a Vavřinec Anderson útoky na krále ve svých kázaních a spikli se proti jeho ži-

votu. Stavové odsoudili je za to v Oerebře 1540 k smrti, ze které se penězi vykoupili. Anderson ztratil však své místo a zemřel opuštěn a opovrhován ve Strengenäsu 1552 tam, kde proti katolické církvi bojovati začal. Na říšském sněmu vesteräsském 1544 provedl Gustav, že protestantství za říšské náboženství prohlášeno, a církev katolická odstraněna byla, a spolu dosáhl dědičnosť trůnu v mužském potomstvu. Na sklonku svého života rozdělil říši mezi své syny; nejstarší Erich následoval po otci, pod nímž ostatní tři synové Jan Finlandem, Magnus Ostgotlandem a Karel Südermanlandem vládli. Gustav držel se s velikou přísností a krutostí lutheránství až do své smrti († 30. září 1560), ale spatřil též ještě velikou spustlosť mravní, která za nového učení v říši zavládla.

Za jeho syna krále Ericha XIV. (1560—1568) zůstal stav církve tentýž, však v nové církvi nastaly spory. Francouz Dionysius Beurreus, přítel Kalvinův a Bezův, byl jedním z učitelův Erichových a pohnul ho ke kalvinství. Vznikl boj mezi kalvinstvím a lutheránstvím, v němž lutheráni majíce v čele Jana Osega, biskupa westeräsského, nad kalviny zvítězili. Erich byl pro svou ukrutnosť, a že kalvinství do vlasti zavésti chtěl, v září 1568 sesazen a do žaláře uvržen, kde 25. února 1577 na jed zemřel.

Po něm následoval na trůně jeho bratr Jan III. (1568—1592), který byl muž vzdělaný, šlechetný a spolu zmužilý, aby poznanou pravdu též vyznal. Roku 1562. zasnoubil se s polskou princeznou Kateřinou, sestrou krále polského Sigmunda II. Augusta, pojistiv jí úplnou svobodu víry. Přišla do země s dvěma světskými kněžími Janem Herbstem a Josefem Albertem. Jan byv od svého bratra čtyři léta ve vazbě chován, studoval za návodem jmenovaných dvou kněží církevní Otce a poznal z nich blud novotářů. Dosed na trůn snažil se zbytky katolické církve, to jest několik klášterů zachovati, a pomýšlel na její obnovení v říši. Pro opravu kleslé kázně mezi lutheránským duchovenstvem prohlásil 13 článkův, a vydal novou, dílem jím samým, dílem stařičkým arcibiskupem Vavřincem Andersonem sestavenou liturgii čili agendu, kde se pravilo, že „svatý Ansgar a ostatní svatí švédští pravou víru hlásali, a spisy sv. Otců potřebny jsou, aby Písmu sv. dobře se rozumělo“ (1571). Uprázdněné stolce upsalský, vesterässký a linköpinský obsadil mírnými muži. Upsalským arcibiskupem stal se Vavřinec Peterson Gothus, který dle katolického obřadu byl posvěcen a s králem

úmluvu s strany obnovení starého náboženství učinil, pro niž též ostatní biskupové znenáhla získáni byli. Roku 1576. vyšla nová liturgie, kterou král bez pochyby s pomocí svého kancléře Petra Fechta složil. Tato liturgie byla všeobecně přijata, jenom ne od jeho bratra Karla, vojvody südermanlandského. Potom přišel Vavřinec Nikolai, jesuita, z Belgie do Štokholmu, a král učinil jej professorem theologie, který v náboženských disputacích s professory lutheránskými Petrem Jonem a Olofem Luthem o vážnosti a moci církve a oběti mše sv. skvělého vítězství v lednu 1577 dobyl. Říšský sněm a s ním spojený národní koncil přijaly liturgii. Král poslal kancléře Petra Fechta a učeného Ponta de la Gardie ku papeži Řehoři XIII. vyjednávat o spojení církve švédské s Římem na základě dvanácti ústupkův. Fecht umřel na cestě, jeho druh Pontus přibyl do Říma. Řehoř XIII. poslal ještě roku 1577. učeného jesuitu Antonína Possevina jakožto svého nuntia do Švéd, před nímž král bludu se odřekl a tridentské vyznání víry r. 1578. učinil. Kongregace v Římě sestavená ku poradě o dvanácti článcích, kterých král jakožto ústupků žádal, a mezi nimiž byly kalich, manželství duchovenstva a mše sv. v řeči lidu, nepřijala těchto hlavních žádostí, a ve Švédsku vzplanul návodem německých theologů krutý boj o královu liturgii. Byli přátelé i nepřátelé liturgie (Philoliturgové a Misoliturgové). Návodem některých rádců trval král Jan na svých požadavcích, a když mu jich Řím nepovoloval, ochábl ve svých snahách. Osudnými byly církvi smrt královny Kateřiny 16. září 1583 a králův nový sňatek s Gunejlou Bjelkou, která mocnou ochranitelkyní lutheránství ve Švédsku se stala. Mimo ni působil na krále též vliv znamenitého theologa lutheránského Chytraea z Roztoku; král držel se sice své vydané liturgie, ale neučinil nic více pro katolickou církev. Zemřel r. 1592.

Po něm následoval jeho syn Sigmund III., který po smrti Štěpána Báthorya jako poslední Jagellonec roku 1587. za krále polského byl zvolen. Jeho matka vychovala jej za horlivého katolíka. Když po smrti jeho matky švédští senátoři ho vyzývali, aby augsburskou konfessi přijal a tak sobě švédský trůn pojistil, zamítl to se vší rozhodností. Poněvadž při smrti svého otce v Polsku dlel, použil této okolnosti jeho strýc Karel, vojvoda südermanlandský, jenž byl zatím říšským správcem, aby chráně protestantství svého bratrovce o trůn oloupil. Bez průtahu rozepsal národní sněm do Upsaly (25. ún. 1593), k němuž

duchovní a všichni stavové se měli dostaviti. Na sněmu byla katolická agenda Jana III. zavržena, augsburská konfesse přijata a stanoveno, že každý, kdo veřejný úřad v říši zastávati chce, musí k augsburské konfessi se přiznávati. Když král Sigmund do země přišel, byly mysli proti němu zaujaty, stále brojilo se proti němu a strojily pikle, až konečně říšský sněm v Nordköpingu (22. března 1604) jej sesadil a jeho strýce vojvodu Karla za krále prohlásil. Věrni stoupenci královi byli žalářováni a odpraveni, mezi nimiž bylo devět říšských radů.

Dychtivost po panství a válečnou mysl zdědil po svém otci Karlu IX. jeho syn Gustav Adolf (1611—1632.), jehož dcera a dědička trůnu Kristina po nějakém čase trůnu se vzdala (1654) a do lůna katolické církve se navrátila.

§ 436. Protestantství ve Slezsku [1]).

Slezsko náleželo ke koruně české, majíc své knížata, kteří však krále českého za svého vrchního pána uznávali. Slezané byli nepřátelé husitství a vypravovali mocná vojska na vyplenění kacířských Čechů. Ale přece husitství pro spojení Slezska s Čechy vnikalo do myslí a připravilo půdu lutheránství, z kterého tak krásné ovoce: církevní statky knížatům, pánům a městům kynuly. Při vystoupení Lutherově byl biskupem vratislavským Jan Turzo (od 2. února 1506 až do 2. srpna 1520, kdy zemřel v Nise). Při všech osobních vadách byl tento biskup jedním z nejstatečnějších biskupů svého času a na něj nespadá vina, že lutheránství v Slezsku tak rychle se rozšířilo Byl humanistou, a tu hověl volnějším mravům, nežli by se

---

[1]) Ehrenkron; Schlesische K.-Historie. Freist. 1715. — Hansel: Protest. K.- Historie der Gemeinden in Schlesien. Leipz. und Liegnitz. 1764. — Rosenberg: Schles. Reform.-Gesch. Breslau. 1767. — Fuchs: Materialien zur evang. Relig.-Gesch. Breslau 1773. — Katolíci: Fibiger (magister a prælát ad s. Mathiam ve Vratislavi): Das in Schlesien gewaltthätig eingerissene Lutherthum. Breslau. 1712—33. 3 Th. (použil rukopisu o sedmi svazcích ve folio: „Schlesische Religionsakten" kr. vládního tajemníka v Břehu (Brieg), cís. rady a dějepisce Buckische). — Görlich: Gesch. der Prämonstrat.-Abtei z. hl. Vinzenz. Bresl. 1636. — Bach: Urkundl. Gesch. der Grafschaft Glatz. Bresl. 1841. — Buchmann: Antimohler oder Beitrag zu einer gerechten Würdigung der Lage der schles. Protestanten unter österr. Herrschaft. Speier. 1843. — Döllinger: Reform. I. 226sqq.

bylo na biskupa slušelo. Učení Lutherovu nepřál, ačkoliv Luther a Melanchthon lichotivě mu psali [1]).

Nové učení hlásal v knížetství javornickém r. 1518. na zámku Neukirchu svobodného pána Zedlitze augustiniánský mnich Melchior Hofmann rodem z Goldbergu, kterého tam Luther poslal, a potom r. 1521. na zámku Jana z Reichenberku, přítele Melanchthonova; konečně zmocnil se v tomto městě r. 1524. magistrát farního kostela, a dosadil k němu jakéhosi Mikuláše Sandera za prvního lutheránského kazatele. Ve vojvodství lehnickém v Lehnici kázali nové učení Fabian Eckel a Šebestian Schubart a vojvoda lehnický Fridrich II., spolu zemský hejtman dolnoslezský, přál tomu. Roku 1523. povolal vojvoda lutherána Valentina Krautwalda ke kostelu sv. Jana v Lehnici a při škole v Goldberku ustanovil dva přátele Lutherovy. Roku 1524. odňal katolickým duchovním farní dávky, předepsal duchovenstvu, aby „evangelicky kázalo" a dal o velikonoci 1524 Večeři Páně pod obojí způsobou rozdávati. Poněvadž františkáni těmto novotám se protivili, byli vyhnáni, a katolíci násilím potlačováni. Násilí proti katolíkům provozovalo se ve Svídnici a jiných krajinách slezských a bylo příčinou, že novota nad starou církví vítězila.

Ve Vratislavi vycházela reformace od magistrátu. Ve svém sporu se stoliční kapitolou vyhnal magistrát r. 1521. kaplany od chrámu sv. Maří Magdaleny a ustanovil tam lutheránské kazatele; lůza mohla svobodně potupovati katolické obyčeje, kněze, mnichy a jeptišky. Magistrát vyhnal bernardiny z jejich kláštera a sáhl i na jiné církevní statky. Dále vyhnal magistrát biskupem ustanoveného mistra Jáchyma Zierisa při chrámě sv. Máří Magdaleny a dosadil na jeho místo posavadního kazatele při dómu ve Vratislavi Dra. Jana Hessa (1524), rodem z Norimberka, který na své cestě ve svém rodišti nové učení z kazatelny hlásal. Obeslal kaplany od sv. Alžběty a Maří Magdaleny na radnici a přikázal jim, aby jenom Hessa za svého vrchního představeného uznávali. O rok později (1524) svolal magistrát veškeré duchovenstvo na radnici a přikázal mu, aby si kázaní Hessovo za vzor vzalo a všech lidských ustanovení a výkladův Otcův zanechalo. Bohužel z přítomných duchovních vystoupil pouze jeden, Dr.

[1]) De Joanne V. Turzone, episcopo Vratislaviae commendatio. Scripsit dr. Carol. Otto. Vratislaviae. 1865. — Hist. pol. Blätter. 1868. sv. 62. str. 203—215.

Sporn, převor od sv. Albrechta, který prohlásil, že nařizovati, kterak evangelium jest hlásati, náleží biskupovi a ne magistrátu, začež byl z města vyhnán. Krásný praemonstrátský klášter na Elbinku dal magistrát r. 1529. zbořiti, předstíraje, že by se za ním Turci krýti mohli.

Rozkazy českých králů Ludvíka a Ferdinanda I., představy polského krále Sigmunda I., kroky papeže Hadriana VI. a veškeré zakročování slabého biskupa Jakuba ze Saltzy (1520—1539) na ochranu katolické církve byly marnými. Král Ferdinand I. dal si r. 1527. holdovati ve Vratislavi a vydal nařízení k ochraně katolické církve, ale pro války s Turky nemohl je provésti. Ochránci církve měli býti biskupové [1]), kteří byli od r. 1526. vrchními zemskými hejtmany; ale neplnili svých duchovních povinností, a mnohý sám byl by se rád stal lutheránem, jako Baltazar z Pommnitze, kdyby se nebyl o své příjmy bál. Příklady biskupů řídili se jejich podřízení duchovní.

V Slezsku vystoupil Kašpar Schwenkfeld jako reformator a založil vlastní stranu, sektu Schwenkfeldiánův, o níž budeme v § 470. mluviti.

§ 437. *Protestantství v Polsku* [2]).

Polsko bylo v úzkých přátelských stycích s Čechy; polští Jagellonci seděli na trůně českém, a husitství vykonávalo pro

---

[1]) Po Jakubu ze Saltzy následovali: Baltazar z Pommnitze (1539—62)' z jehož povýšení protestanté velikou radost měli; Kašpar z Logau (1562—74); Martin Gerstmann (1574—85); Ondřej Gerin (1585—96); Pavel Albrecht (1596—1600), Jan Sitsch (1600—1609).

[2]) M. Lubienski: Hist. ref. Polonicae. Freist. 1688. Jura et libertates dissidentium in regno Polon. Berol. 1707. f. Die Schicksale der poln. Dissidenten. Hamb. 1768—70. 3 Thle. — Friese: Beitr. z. Ref.-Gesch. in Polen u. Litth. II. Th. Bd. 1 u. 2. Breslau 1786. — Ostrovski: Dzieje i prawa kosciola polskiego. Warszawa 1793. T. 3. — Lochner: Facta et rationes earum familiarum chr. in Polonia, quae ab Eccl. cath. alienae fuerunt usque ad consens. Sendomir. tempora (Acta Societ. Jablonov. nova. Lips. 1832 T. IV. fasc. 2.). — C. N. Krasinski: Historical sketch of the rise, progress and decline of the reform. in Pol. Lond. 1835. vol. I. po německu ed. Lindau. Leipzig. 1841. — Lukaszewicz: Nachrichten über die Dissidenten in der Stadt Posen u. d. Reformation in Großpolen im 16. u. 17. Jahrh. něm. ed. Balitzki. Darmst. 1843. — Gesch. der ref. Kirche in Litthauen. Leipzig. 1848. Bd. I. — Fischer: Versuch einer Gesch. der Ref. in Polen. Grätz 1855. — Bartels: Joh. v. Lasco Elberf. 1860. —

tyto svazky značný vliv na mysli Polákův a připravilo je svým odbojem proti církvi na lutheránství, které však přece vstoupivši na půdu polskou na značný odpor narazilo. Král polský Sigmund I. (1506—1548) byl horlivý katolík a snažil se zameziti bludu přístup do země. Prvními rozšiřovateli byli polští studující kteří ve Wittenberku svá studia konali, a potom doma lutheránské rozpravy rozšiřovali. Toruňský říšský sněm zakázal proti nim roku 1520. pod trestem ztráty statkův a vyhnanství míti Lutherovy spisy. Hnězdenský arcibiskup Jan Laski († 1531)[1]) a kancléř královny Bony, Ondřej Krzycki pozdější biskup přemyšelský (1524), ujímali se statně katolické víry; ano byla docela zřízena komise, která by bludařské spisy vyhledávala. Ale přes všechna tato nařízení a opatření rozšiřovalo se protestantství dále. Na krakovské universitě hlásal je Martin Glossa a v Poznani Jan Seclucian, který první úplný polský překlad Písem sv. N. Z. 1551—1552 tiskem vydal. V Gdaňsku hlásal nové učení již roku 1518. mnich Jakub Knade; četní občané gdánští žádali krále za dovolení, aby nové učení veřejně hlásati a vyznávati se mohlo (1525). Však Jakub Knade musil prchnouti, a král dal několik nejhorlivějších lutheránův odpraviti a kázal ostatním, aby ve 14ti dnech, ženatí však mnichové a vdané jeptišky již ve 24 hodinách město opustili. Ale poněvadž město silně k novotě se klonilo, a král se bál, aby ho nepozbyl: musil od přísnosti upustiti a nové učení v Gdaňsku trpěti, odkudž do Elbinku a Toruně se rozšířilo. Piotrkovská synoda přikazovala vyhledávati stoupence Lutherovy a blud potlačovati. Potom vyšel roku 1534. královský rozkaz, aby žádný Polák, který ve Wittenberku studoval, žádného úřadu nedostával; ale toto nařízení nebylo prováděno, a šlechta přála novotě. Za krále Sigmunda II. Augusta (1548 až 1572) stalo se Polsko rejdištěm všech sekt: českých bratří, kteří se od roku 1548. hlavně ve Velkopolsku rozšířili, lutheránů, kalvinů, kteří hlavně v Malopolsku a Litvě se rozmohli, a protitrojičníků. Kalvinům přál zpovědník královny Bony, františkán Lismanin; Jan Laski, synovec arcibiskupa hnězdenského Jana Laského, který roku 1529. biskupem vesprimským v Uhrách se stal, ale brzo ke kalvinstvi přestoupil, později vyznání českých bratří přijal, do Polska se navrátil a v Malé

---

[1]) Vydal: Statuta dioecesana pro dioec. Gnesnensi (1512), po něm učinil to arcib. Stanisl. Karnkowski: oboje statuta ed. Wenzyk. Cracov. 1630.

Polsce představeným protestantských církví učiněn byl († 1560) a litavský kníže Radziwill, který po příkladě lutheránů a katolíků [1]) Písmo sv. do polštiny ve smyslu kalvinském přeložiti a vytisknouti dal (1563).

Roku 1555. žádali protestantští poslové na říšském sněmu v Piotrkově, aby za předsednictvím královým národní koncil se slavil, na němž by katoličtí biskupové a protestantští theologové, k nimž by též Melanchthon, Kalvin, Beza a jiní povoláni byli, se radili a společné vyznání víry založené na Písmě sv. složili. Sněm vyhověl této žádosti, a král Sigmund II. žádal na papeži Pavlovi IV., aby národní koncil slaviti, mši sv. v polském jazyku sloužiti, Večeři Páně pod obojí způsobou rozdávati a duchovním ženiti se dovolil, a annaty zrušil. Papež zamítl tuto žádost a poukázal k všeobecnému sněmu. Dále poslal biskupa veronského Aloise Lipomanna jako svého nuntia (1556—1558) do Polska s listy ke králi, ovdovělé královně a biskupům [2]), napomínaje jich, aby věrně k církvi stáli a pobloudilé na cestu pravdy nazpět uvésti se snažili. Poněvadž bludaři na sekty rozpoltěni byli a na lid tak špatný dojem činili, sjednotili se lutheráni, kalvini a čeští bratři působením Jana Laského na valné synodě sandoměřské v květnu 1570 a sestavili vlastní všeobecné vyznání polské, kteréž ovšem neurčité bylo. Tento „sandoměřský consensus“ byl na několika valných synodách potvrzen, ale neprovedl vnitřního spojení stran [3]).

Z politických ohledů propůjčil král městům Gdańsku, Toruni a Elbinku roku 1557. a 1558. náboženskou svobodu až k budoucímu říšskému sněmu. Po církevním sněmu Tridentském přišel do Polska jako papežský nuntius biskup Jan František Commendone a působil k tomu, aby Tridentská usnešení prohlášena, kleslá kázeň mezi duchovenstvem opět povznešena a záměry arcibiskupa hnězdenského Uchańského zmařeny byly (1563—1566). Král přijal sněm Tridentský r. 1564., ale větší část senátorův a poslů byli nekatolíky. Jakub Uchański, arcibiskup hnězdenský a primas polský, přál novotě a po-

---

[1]) Nový Zákon vyšel poprvé tiskem r. 1556 v Krakově u Scharfenbergera; úplný katolický překlad bible u téhož r. 1561.

[2]) Epp. ap. Raynald. ed ann. 1555. n. 58 sqq.

[3]) Consensus Sendomirensis in D. E. Jablonski, Historia consensus Sendomirensis inter evangelicos in regno Polon. et Litt. Berol. 1731.

myšlel na rozkol s Římem chtěje se státi samostatným patriarchou Polska, nezávislým na papeži. V tomto úmyslu začal s biskupy umlouvati se o svolání synody do Piotrkova a rozeslal také již pozvání k ní ku všem biskupům. Proti rozkolnickým záměrům Uchaňského vystoupil rozhodně papežský nuntius Commendone a kardinál Hosius, domáci biskup varmijský, a přinutili jej, že od svých záměrův upustil, ano docela horlivostí ve víře nad jiné biskupy vynikal. Zemřel v Loviči 4. dubna 1581. Po smrti krále Sigmunda II. provedli protestanté, že za mezivládí náboženský mír ve Varšavě roku 1573., tak zvaný mír dissidentů (pax dissidentium) učiněn byl, dle něhož katolíci a dissidenti (t. j. různící se od víry katolické) jednostejných občanských práv požívati a mezi sebou v pokoji žíti měli. Proti tomuto míru ohrazovali se všichni biskupové až na krakovského Krasinského, kterýž jej podepsal. Nově zvolený král Jindřich Valoiský musil jej potvrditi. Po jeho brzkém odchodu do Francouz, kde na královský stolec dosedl, zvolili Poláci za krále Štěpána Báthoryho (1575—86), sedmihradského knížete, který protestantsky smýšlejícím městům Gdaňsku, Toruni a Elbinku již dříve roku 1557. a 1558. tajně udělenou náboženskou svobodu zaručil.

Důležitou osobou pro církev stal se v Polsku Stanislav Hosius[1]), kardinál a biskup varmijský. Narodil se roku 1504. buď v Krakově nebo ve Vilně, studoval na universitě krakovské, kde se roku 1521. stal bakalářem, potom v Padově a Bononii, kde povýšen byl za doktora práv. Vrátiv se roku 1533. do Polsky, pracoval v krakovské královské kanceláři a byl roku 1549. biskupem chelminským a roku 1551 biskupem varmijským učiněn. Na synodě piotrkovské roku 1551. sepsal po žádosti biskupů svou znamenitou „confessio fidei", která potom častěji byla tištěna a valně se rozšířila. Bojoval písemně 1557 proti manželství kněží, proti kalichu a liturgii v domácím jazyku, vystoupil roku 1558 proti Brenzovi, založil lyceum v Braunsberku s kollejí řádu jesuitského a zjednal tomuto řádu přístup do Polsky; brzo vznikly jesuitské kolleje v Pultusku, Vilně a Poznani. Hosius stal se roku 1561. kardinálem a byl

---

[1]) Stan. Hosii Card. Major. Poenit. et episc. Varm. Vita auctore Stan. Rescio. Rom. 1687; jest též ap. Bzov. Annales ad ann. 1568. n. 33. — Eichhorn: Der erml. Bisch. u. Card. Hosius. Mainz 1854. 2 Bde. — Hosii Opp. omnia 2 T. Colon. 1584.

jedním z předsedů sněmu Tridentského; navrátiv se do Polsky pracoval, aby sněm Tridentský byl uznán, a těšil se veliké vážnosti u katolíkův i bludařů. Zemřel za svého pobytu v Římě, v blízkém Suľbiaku 5. srpna 1579.

Blahodárně působil Stanislav Karnkowski, arcibiskup hnězdenský († 1603), muž výtečný učeností, výmluvností a horlivostí ve víře. Znamenitým polským theologem a kazatelem byl jesuita Jakub Wujek. Narodil se roku 1540. ve Vagrovci, studoval na universitě krakovské, kde již v 19. roce mistrem svobodných umění se stal, potom studoval ve Vídni a v Římě theologii. Roku 1565 vstoupil v Římě do řádu jesuitského, učil tam nějaký čas mathematice; navrátiv se do vlasti stal se roku 1571 v Pultusku doktorem theologie a působil v kollejích v Poznani, ve Vilně, Klausburku a Krakově. Zemřel v Krakově 27. července 1597. Byl znamenitým kazatelem a polemickým spisovatelem. Jeho znamenitá „katolická postilla" (Krakov 1567) byla mezi jinými překlady i v českém překladě od Ondřeje Modestina dvakrát vydána. Za vlivu arcibiskupa Stanislava Karnkowského zhotovil překlad Nového Zákona (Krakov 1593) a překlad celé bible (Krakov 1599), kterýž překlad papež Klement VIII. schválil. Znamenitým obráncem církve byl Skarga Petr, kazatel a polský jesuita. Narodil se v únoru 1532 v městečku Grojci, studoval na universitě krakovské, kde se roku 1554 stal bakalářem, byl roku 1564 na kněžství vysvěcen a farářem v Rohatyně na Rusi učiněn, potom byl jmenován kanovníkem lvovským a kancléřem kapitoly a kázával často ve Lvově v kostele Panny Marie. Roku 1568 odebral se do Říma kde vstoupil do řádu jesuitského, a byl roku 1571. poslán od generála řádu zpět do vlasti, stal se kazatelem v Pultusku, potom v Jaroslavi, působil na Litvě, kde vydatně proti dissidentům pracoval a bohaté a mocné Radziwilly církvi získal. Stal se rektorem kolleje vilenské, založil potom kollej v Polocku, odkudž byl potom povolán do Krakova, aby tu novou kollej zřídil. Král Sigmund III. Vasa učinil jej v lednu roku 1578 svým kazatelem, kterýžto úřad zastával 24 léta. Byl s králem na 18ti sněmích, na nichž měl promluvy a jež svými řečmi zakončoval, a vytvořil tak v polské literatuře novou znamenitou výmluvnost politickou V hojných spisech vystupoval proti novotářům a snažil se získati je církvi. Zemřel v Krakově 27. září 1612. Byl výtečným kazatelem, kterého málo-

který Polák dostihl, a plodným spisovatelem v oboru historickém, politickém a kazatelském.

Důjstojným nástupcem Skargovým byl dominikán Fabian Birkovski. Narodil se ve Lvově roku 1564. Studoval v Krakově, vstoupil roku 1592. do řádu dominikánského, stal se doktorem theologie a kázal po 14 let za veliké pochvaly v kostele dominikánského kláštera sv. Trojice v Krakově. Král Sigmund III. učinil jej dvorským kazatelem svého syna Vladislava. Tohoto krále Vladislava IV. provázel na všech jeho válečných výpravách a zůstal při jeho dvoře po celý svůj život: teprve na dvě léta před svou smrtí navrátil se do svého kláštera v Krakově, kde byl převorem učiněn a roku 1636. zemřel. Jeho kázaní platila vždy za vzor. Cestu jmenovaným výtečníkům kazatelským razil a upravil Martin Bialobřeski. Narodil se roku 1522., studoval na universitě krakovské, byl na kněžství posvěcen, a stal se mnichem a potom opatem cisterciáckého kláštera Mogily u Krakova. Byl učiněn světícím biskupem krakovským a potom roku 1577 biskupem kameneckým; byl výtečným řečníkem na kazatelně, na říšských sněmích a jiných důležitých poradách a těšil se veliké vážnosti u krále Sigmunda II. Augusta. Byl výtečným obráncem katolické víry a složil proti bludům svého času „katechismus“, jakožto vzor pravé katolické víry (v Krakově 1567). Důležitá jsou jeho kázaní (Postilla, Krakov 1581 a 1838), která se důkladností a krásou vyznamenávají. Zemřel roku 1586.

Snahy těchto výtečníků nesly krásné ovoce, četní bludaři vrátili se do lůna církve, za to rozzuřili se tím více urputilí dissidenti. Přísná opatření proti bludařům za krále Sigmunda III. (1587—1632) rozhořčila je velice, poněvadž již zvykli si pokládati se za panující stranu, a vcházeli v zemězrádné spojení s cizinou a pokoušeli se o vzpoury. Král Vladislav IV. (1632-1648), jeden z nejvýbornějších panovníků, snažil se nadarmo náboženskou rozmluvou v Toruni roku 1644. napnutost náboženskou mezi katolíky a dissidenty odstraniti, a své říši vnitřní žádoucí mír zjednati.

§ 438. Protestantství v Livonsku a Kuronsku.

Livonsko stalo se za heermistra mečových bratří, Waltera z Plettenberku, roku 1521. na německém řádu v Prusích

nezávislým. Lutheránství našlo záhy roku 1523. a 1524. přístup do měst Rigy, Derptu a Revelu, a i jiná města a rytířstvo klonilo se k němu. Protestantství použil Walter, aby vlivu arcibiskupa rižského a biskupů se zbavil a přiznal se k lutheránství. Protestanté obdrželi úplnou náboženskou svobodu, a když markrabě Vilém braniborský, bratr odpadlého velmistra řádu německého Albrechta, roku 1539. arcibiskupem Rigy se stal a od víry odpadl, zvítězilo protestantství v Livonsku na dobro.

V Kuronsku přijal roku 1561. heermistr Gotthard Kettler augsburskou konfessi a proměnil svou zemi v dědičné vojvodství, učiniv ji lénem Polsky, kteréž území za Dvinou odstoupil. Poslední biskup země, Jan z Mönnighausenu, prodal již roku 1559. své biskupství za 30.000 dolarů králi dánskému, odešel do Němec, stal se tam protestantem a oženil se.

§ 439. Protestantství v Uhersku a Sedmihradsku[1]).

Prvními hlasateli Lutherova učení v Uhersku byli studující Uhrové, kteří na Wittenberské universitě svá studia konali. Proti vznikajícímu bludu vydal říšský sněm v Pešti roku 1525. přísné zákony, které však nebylo lze provésti, poněvadž král uherský a český Ludvík v bitvě u Moháče roku 1526. padl a dvojitá volba krále nastala, kdež jedni krále českého Ferdinanda I. a druzí Jana Zápolského, vojvodu sedmihradského, za krále zvolili. V bojích obou králů zmocnili se četní šlechticové církevních statkův, a aby jich nemuseli vydati, přešli k lutheránství. Bez ohledu na přísný zákaz Lutherova učení sněmem peštským roku 1525., prohlásilo se týž rok 5 královských měst

---

[1]) Burii: Historia diplomatica de statu roligionis evangelicae in Hungaria 1710. f. bez udání místa tisku. — (P. Ember Debreceni) Historia ecclesiae reformatac in Hungaria et Transsylv. ed. a Frid. Ad. Lampe Trajecti a Rhen. 1728. — Jo. Ribini: Memorabilia August. Confess. in regno Hungarico, usque ad Carol. VI. Posonii 1787—1789. — Georg Bod. de Patronis: Reformat. Hungarica in Dan. Gerdesii Scrinio antiquario T VII. P. I. p. 133 ss. P. II. p. 346. — J. M. Tekusch: Kurze Geschichte der evang.-lutherischen Kirche in Ungarn bis Leopold II. Göttingen 1794. — F. v. Buchholtz: Geschichte Ferdinand I. Wien 1832. 9 sv. — Graf Johann Mailáth: Die Religionswirren in Ungarn. 2 sv. 1 sv. Vom Beginn der Reformation bis 1843. 2 sv. Der Reichstag 1843—34. Regensburg 1845.

v horním Uhersku: Levoč, Sabinov, Bartfa, Prešov a Košice pro ně.

Hlavním hlasatelem a rozšiřovatelem bludu byl Matěj Devay, jenž svým rodným jménem Biró slul. Narodil se ze šlechtických rodičů v Dévě, městysi ležícím v hunyadské stolici v Sedmihradsku, odkudž má název Devay. Rok narození jest neznámý. Roku 1523. studoval v Krakově, kde snad dvě léta pobyl. Navrátiv se do vlasti stal se řeholníkem a knězem. Dne 3. prosince 1529 dal se zapsati na universitě ve Wittenberku, poslouchal Luthera půldruhého roku a měl byt a stravu v jeho domě. Roku 1531. byl kazatelem v Budíně, kde vydal spis (De Sanctorum dormitione) proti vzývání Svatých, a brzo potom kazatelem v Košici. Však dne 6. listopadu 1531 dal jej biskup Tomáš Szalahazy na rozkaz císařův jíti a poslal do Vídně, kde byl v přísné vazbě držán a od biskupa Fabera vyslýchán. Byv propuštěn odebral se do Budína, doufaje, že ochrany u vzdorokrále Jana Zápolského nalezne. Působě v Budíně opět pro blud byl tři léta vězněn. Dostav se roku 1534. z vězení, odebral se do Sarvaru k hraběti Tomáši Nadasdymu, který novotě přál a ji podporoval, a složil množství spisů které roku 1535. provinciál františkánů Řehoř Szegedy, člen Sorbonny, dvěma malými spisy vyvrátil. Chtěje své vyvrácení Řehoře Szegedyho dáti vytisknouti, odebral se přes Wittenberk, kde z jara 1537 pohostinství Melanchthonova užil, do Basileje. Zde vyšlo jeho dílo[1]) roku 1537. Vrátiv se do vlasti odebral se k hraběti Nadasdymu, založil s jeho pomocí v Ujszigetě u Sarvaru tiskárnu a působil se svým druhem Janem Sylvestrem tiskem pro reformaci. S velikým prospěchem působil jako cestující kazatel ve velikém majetku hrabat Nadasdyů, Perenyiů a Seredů. Vpád Turků a statné vystoupení biskupů proti bludu, přinutilo jej, že do Švýcar prchnouti musil, kde učení Zvingliovo o Večeři Páně přijal. Navrátiv se roku 1545 do Uher, rozšiřoval potom zvingliánství, slavil roku 1545 v v Erdödu, městě ležícím v stolici szathmarské, synodu s 29 kazateli, působil nějaký čas jako kazatel v Debrecíně, nepřipouštěje zde nikdo k úřadu kazatelskému, kdo s ním v učení o Večeři Páně se nesrovnával, a zemřel tam asi před rokem 1547.

---

[1]) Disputatio de statu, in quo sint beatorum animae post hanc vitam ante ultimi judicii diem. Item de praecipuis articulis christianae doctrinae per M. D. H. His addita est expositio examinis, quomodo a Fabro in carcere sit examinatus.

Roku 1550. prohlásilo se na synodě prešovské 5 královských měst, Levoč, Sabinov, Bartfa, Prešov a Košice pro augsburskou konfessi. Prešpurský říšský sněm usnesl se sice r. 1548. aby náboženství a služby Boží všude po starém spůsobu vedeny, bludařství vykořeněno a novokřtěnci a sakramentáři z říše vyhnáni byli, ale bez valného úspěchu. Protestantství dostalo mocného ochránce a znamenitou podporu u vlády, když jeho posavadní stoupenec Tomáš Nadasdy roku 1554. palatinem se stal a tuto důstojnosť až do své smrti 1562 zastával. Protestantství rozštěpilo se též v Uhrách na dvě větve: lutheránskou a zvingliánsko-kalvinskou. Kalvinství zvítězilo znenáhla u Maďarů nad lutheránstvím; synoda v Tarczalu přijala roku 1563. vyznání Bezovo a kázala prohlásiti lidu učení o přísném předurčení, a synoda v Czengeru prohlásila roku 1570. lutherány na hrubé tělesné lidi, pověvadž ukrutnému krvavému přijímání učí. Za to vyvinuli lutheráni ostře své učení proti kalvinům na synodě v Bartfě roku 1594., a tvrdili na ní, že všechny náboženské spory ze spisů Lutherových jest rozhodovati.

Proti bludařům vystupoval statně arcibiskup ostřihomský a primas království Mikuláš Olah († 1569); vymohl restituční edikt z 10. dubna 1560, dle něhož laikům uchvácené církevní statky bylo vydati a povolal roku 1561. jesuity do Uher, dada jim kollej v Trnavě, kterou král Ferdinand I opatstvím Széplakem nadal. Ale když kollej popelem lehla, musili jesuité roku 1567. opustiti Trnavu, nenalezše nikde pomoci, a navrátili se teprve roku 1586. Četní šlechtici vraceli se k staré víře a král Ferdinand přál tomu. Jeho nástupce král Maxmilian I. (jako císař II.) (1564–1576) byl v duchu protestantem, a země sv. Štěpána byla takřka zemí protestantskou, a pokud náležela pod panství Turků, potud vyhasla tam katolická církev skoro na dobro. Jenom v Chorvátsku a Slavonsku nemohl se blud uchytiti. Král Rudolf pokoušel se opět o zavedení katolického náboženství v zemi a poručil arcibiskupu ostřihomskému, aby horní města opět k staré víře přivedl, a dal odníti protestantům farní kostel v Košicích a odevzdati jagerské stoliční kapitole, která tam se utekla. To zavdalo příčinu ke stížnostem na sněmu prešpurském roku 1604. protestantům, kteří při té příležitosti na Rudolfovi II. žádali, aby jim svobodu náboženskou zákonem potvrdil. Císař Rudolf II. zamítl takovou žádosť a připojil k 21. článku nálezu sněmovního od něho potvrzeného o své újmě ještě článek 22., kterým staré zákony, v prospěch katolické církve vydané, potvrdil. Nastalo

jitření v zemi, a v čelo nespokojenců postavil se Štěpán Bočkay, který na svou stranu hajduky získal a svými vítězstvími císaře přinutil, že s protestanty mír učinil. Prostřednictvím arciknížete Matiáše byl tento mír 6. srpna 1606 ve Vídni učiněn, který o náboženství tyto dva články obsahoval: 1. Jeho c. k. Veličenství nebude magnátům, šlechticům, svobodným městům a výsadním městysům, které přímo ke koruně náležejí, jakož i uherským vojákům na uherských hranicích v jejich náboženství a vyznání překážeti, a nestrpí, aby to jiní činili; 2. jmenovaným stavům propůjčuje se svobodné vykonávání jejich náboženství, však bez újmy římsko-katolického náboženství; duchovenstvo a kostely římsko-katolické zůstanou nedotknuty a svobodny, a které v těchto bouřlivých časích byly zabaveny musí býti katolíkům navráceny. Tyto články tvoří základ uherského protestantského církevního práva. I císař a král Matiáš musil tyto články na prvním říšském sněmu potvrditi.

Obnovitelem katolické víry v Uhersku jest Petr Pázmány [1]). Narodil se 4. října 1570 ve Velkém Varadě z kalvinských rodičů, z otce Mikuláše, podžupana župy biharské, a matky Markéty. Jeho katolická macecha vzbudila v něm první náklonosť k víře katolické. V 13. roce svého věku stal se katolíkem a maje věku svého 17 let, vstoupil do řádu jesuitského v Kološváru. Studoval v Krakově, ve Vídni a potom v Římě, kde za doktora theologie povýšen a roku 1598. professorem filosofie a brzo potom i professorem při universitě ve Štýrském Hradci, založené roku 1585. učiněn byl.

Jeho představení, poznavše jeho nadání za missionáře a polemického kazatele, povolali hok těmto úkolům do Uher (1607). Ve své vlasti obrátil palatina Sigmunda Forgáche, lutherána, kterého ani vlastní jeho bratr František, kardinál a arcibiskup ostřihomský, obrátiti nemohl, ke katolické víře a uvedl v několika letech 30 znamenitých uherských rodin a několik protestantských kazatelů do jejího lůna. Od tohoto času klesalo kalvinství. Jeho hlavní literární dílo jest v tomto směru „Hodoegus Igazsagra vezerlö Kalauz“ (vůdce k božské pravdě), roku 1613. dokončené; poučná to kniha pro lid a náboženská četba vzdělaných, kteréž ani pro-

---

[1]) Dr. Joh. Heinrich Schricker: Peter Pázmány, Kardinal, Erzbischof und Primas von Ungarn und seine Zeit. Köln. 1888. — Hist.-pol. Blätter 1888. sv. 102. str. 947 sqq.

tivníci učenosti a výmluvnosti neupírají; dožila se mnohých vydání a byla přeložena do latiny a františkánem Benčicem do slovenčiny. Pázmány jest jako spisovatel výtečníkem; zanechal, mimo spisy latinské, 22 spisy v řeči maďarské; jest jedním z nejlepších prosaistů své doby, má se za tvůrce maďarské umělé prósy, a jeho spisy vzbuzují ještě dnes svou silou, názorností, živostí a bohatostí obdiv čtenářů.

Císař a král Matiáš jmenoval jej s povolením papežovým pro jeho nesmírné zásluhy 25. dubna 1616 turčanským proboštem a již 28. září téhož roku ostřihomským arcibiskupem a primasem království, nástupcem kardinála Forgáche († v říjnu 1615) jehož rádcem a pomocníkem již dávno byl. Jako primas korunoval r 1618. krále Ferdinanda II. v Prešpurku a krále Ferdinanda III. r. 1625. v Šoproni. Církev katolická oživovala teď rychlejším postupem. Pázmány zakládal vychovávací ústavy konvikty a semináře, jmenovitě založil roku 1623. ve Vídni Pázmáneum, semeniště pro kleriky, z něhož Uhři své výtečné theology a církevní hodnostáře dostávali. Slavil synody a dohlížel na přesnou kázeň mezi duchovenstvem. Svou horlivostí obrátil přes 50 protestantských šlechtických rodin ke katolické víře, jichžto poddaní potom následovali. Když obrátil Františka Nadasdyho, následovalo příkladu svého pána 40.000 poddaných, pročež lze tvrditi, že přičiněním Pázmányho sta tisíc protestantů do lůna církve se navrátila. Roku 1617. byl Pázmány jmenován královským místodržitelem, a jeho učenník Sigmund Forgách, kterého od lutheránství do lůna církve uvedl, stal se roku 1618. palatinem a byl spolu obráncem církve. Za jeho nesmrtelné zásluhy jmenoval ho papež Urban VIII. k žádosti Ferdinanda II. roku 1629. kardinálemknězem. Roku 1636. otevřel universitu skládající se ze dvou fakult, filosofické a theologické v Trnavě, dada k ní nákladní jistinu 60.000 zlatých v hotovosti a 40.000 v dluhopise císaře a krále Ferdinanda II. Tato universita byla r. 1777. do Budína potom 1786 do Pešti přenešena, tak že dnešní peštská universita jest ve svých počátcích dílem nesmrtelného Pázmányho. S neunavitelnou horlivostí působě, zemřel u večer 19. března 1637 v Prešpurku, maje věku svého 66 let a odpočívá tam v hlavním chrámě sv. Martina. Snahami tohoto výtečníka ztratilo protestantsví v Uhrách největší část svých vysoce postavených členův a ochráncův a značnou část svých vyznavačův, ale též svou politickou přednost, které na počátku

XVII. stol. si dobylo. Tímto obratem upevnila se též Habsburská dynastie na trůně uherském.

Císař a král Ferdinand II. (1619—1637) působil horlivě pro katolické náboženství, uděloval nejdůležitější úřady katolíkům a pohnul mnohé velmože, že se do lůna katolické církve navrátili, na svých panstvích protestantství potlačili a kostely protestantům odňali. Za to pomstili se protestanté na jeho nástupci Ferdinandu III. (1637—1657), obrátili se se svými stížnostmi na knížete sedmihradského Jiřího I. Rákóczya, který spojiv se se Švédy a Francouzi, vpadl roku 1644 s vojskem do Uher a dobyl Košic. Prohlásil, že za úplnou svobodu náboženskou bojuje, a pobouřil tak celé království, stal se v krátkém čase pánem 14ti stolic, postoupil až k Prešpurku a přinutil císaře k míru lineckému, který byl 16. prosince 1645 učiněn. Protestanté obdrželi úplnou svobodu náboženskou, jejich vyhnaní kazatelé byli zpět povoláni, a kostely jim navráceny. Však protestanté hledali stále ochrany u nepřátel domu Habsburského, činili spolky s Turky a knížaty sedmihradskými a vyvolávali vzpoury. Císař Leopold I. pracoval o to, aby protestantství seslabil. Císař Josef I. pojistil protestantům mírem szathmarským neobmezenou náboženskou svobodu (1711).

V Sedmihradsku rozšiřovali lutheránství kupci ze Sibině kteří roku 1521. z Lipského výročního trhu se navrátili, lutheránské spisy s sebou přinesli a rozšiřovali. Blud Lutherův kázali v Sibini Ambrož, rodem Slezák, a odpadlý dominikán Jiří, a hrabě Sasů Marek Pemphlinger podporoval úsilovně blud. Ovoce dostavilo se brzo; katolické služby Boží byly zanedbávány, a duchovenstvo ve svých příjmech skracováno. Vyšly sice rozkazy, aby všecky novoty v náboženství ohněm a mečem vyhubeny byly (1523), a wittenberské knihy pálily se, ale válného úspěchu z toho nebylo viděti. Roku 1524. utvořila se v Sibini lutheránská obec a zřídila škola, a šlecha sáhla po statcích duchovenstva. Po bitvě u Mohače stali se novotáři drzejšími; roku 1529. byli všichni mniši a papeženci, t. j. horliví katolíci ze Sibině vyhnáni. V Brašově (Kronstadt) působil Jan Honter. Narodil se v tomto městě roku 1498., studoval ve Vídni a Krakově, dlel delší dobu v Basileji, a navrátiv se roku 1533. do vlasti, rozšiřoval v ní lutheránství. Zřídil v Brašově vlastní knihtiskárnu, první to v Sedmihradsku, a vydával spisy Lutherovy. Stav se kazatelem v Brašově, přibral si za pomocníka Matěje Kalvina (jehož někteří Klatzem jmenují) a později ještě

jakéhosi Valentina Wagnera. Jejich úsilí podařilo se, že celé území, tak zvané Burzenland, lutheránství přijalo. Roku 1542 byla v Brašově a Burzenlandu mše sv. odstraněna a přijímání pod obojí spůsobou zavedeno. Snahy biskupa velkovaradského Martinuzzia a sněmu kclošského (1543) protestanty zpět uvésti do lůna církve byly marnými. Veškeren národ saský přijal na synodě v Mediáši roku 1545. augsburskou konfessi a upravil své církevnictví. Luther a Melanchthon nazývali Hontera „evangelistou Sedmihrad". Zemřel 23. ledna 1549. Maďaři přijali kalvinství; Rumuny snažil se svrchu jmenovaný Wagner nakloniti bludu, ale nadarmo; zůstali rozkolníky. Za sporů o trůn povolil zemský sněm v Kološi (Klausenburku) všeobecnou náboženskou svobodu (1556); všechny církevní statky byly na obranu země zabaveny vyjma dva kláštery, z nichž lutheránská gymnasia zřízena byla. Poněvadž kalvini četných stoupenců nabyli, vznikli mezi protestanty prudké hádky a spory až konečně roku 1564. synoda v Enyedě kalviny uznala a jim superintendenta povolila. Do země dostavili se též unitáři, pro něž Jiří Blandrata a František Davidis mocně působili, a zemský sněm v Maroš-Vásárhely propůjčil jim rovná práva s ostatními vyznáními. Kašpar Heltai, lutheránský kazatel v Kološi, zhotovil první úplný překlad Písem sv. dle Vulgaty a Lutherova překladu (1562); jiný překlad z původního textu zhotovil Kašpar Karoly, kazatel v Gönzu (1589), a reformovaný kazatel Abraham Molnar opravil tento překlad.

Protestantství v Anglii[1].

§ 440. a) Za Jindřicha VIII. (1509—1547).

Jindřich VIII., druhý Tudor na anglickém trůně narodil se 18. června 1491, a maje věku svého 18 let, vstoupil na

---

[1]) Protestanté: Herbert of Cherbury: The Lefe and Baigne of king Henry the Eighith. Lond. 1649. — G. Burnet (biskup ze Salisbury, † 1715): The History of the ref. of de Church of Engl. Lond. 1679 sq, 2 T. Oxon 1816; po německu Braunschweig 1765, 1770. 2 sv. — Henry Soames: The History of the ref. of the Church of Engl. vol. 1. 2. Jindřich VIII. Lond. 1825 sq. — Hume: Hist. of. Great-Britain. Lond. 1754 sq. 4 T. — John

trůn po svém otci Jindřichu VII. dne 22. srpna 1509. Za manželku měl s prominutím papeže Julia II. vdovu po svém bratru Arthurovi, Kateřinu, princeznu aragonskou, která však se svým prvním manželem Arthurem nikdy manželsky neobcovala (matrimonium ratum, sed non consumatum). Proti Lutherovi vydal obranu sedmera svátostí, začež od papeže čestný název „obránce víry“ (defensor fidei) obdržel.

Jeho milcem a prvním ministrem byl Tomáš Wolsey, který ze zámožné občanské rodiny v Ipswichu pocházel, roku 1514. arcibiskupem yorkským se stal a roku 1515. od papeže Lva X. za kardinála-kněze povýšen byl.

Král Jindřich žil s Kateřinou 17 let, zplodil s ní 3 syny a 2 dcery, kteří však, vyjma dceru Marii, v dětském věku zemřeli. Poněvadž Kateřina o 8 let starší krále byla, nemocemi mnoho krásy ztratila a stáří proti mladšímu králi značně v popředí vystupovalo: ukonejšoval král svou tělesnosť, žije v samé nečistotě. Jednou z jeho milostnic byla Marie Boleynova, dcera Tomáše Boleyna a když se jí nasytil, zamiloval se do její mladší krásné sestry Anny, královniny dvorní dámy, která však prohlásila, že jeho manželkou bude, ale nijakou milostnicí, kterýmž odporem jeho náruživosť ještě více rozpalovala. Najednou cítil král výčitky svědomí, jakoby se svou manželkou v krveprzněni žil, netajil se s nimi, a kardinál Wolsey neprotivil se tomu, a sliboval králi svou pomoc, mysle, že potom v sňatek s dcerou francouzského krále Ludvíka XII. vstoupí.

Strype: Ecclesiastical Memorials relating chiefly to Religion and the Reform — under king Henry VIII., king Edward VI. and Queen Mary. Lond. 1721. voll. 3. — A. W. Böhme: Acht Bücher von der Ref. der Kirche in England. Altona. 1734. — Dahlmann: Gesch. der engl. Reformation. Leipzig 1848. — Gumpach: Erläuterungen und Berichtigungen zu Dahlmanns Gesch. u. Trennung der engl. K. v. Rom. Darmst. 1845. — Stäudlin: K.-G. von Großbrit. Göttingen. 1849. — Ranke: Engl. Geschichte vornehml. im 16. u. 17. Jahrh. Berlin. 1859. 6 Bde; zvláště sv. 3. — Maurenbrecher: England im Reformationszeitalter. Düsseldorf. 1866. — Katolíci: Vera et sincera historia schismatis Anglorum a Nicol. Sandero, auct. per Ed. Richtonum, castigatius ed. a R. P. Ribadeneira. Colon. 1628. — Joh. Lingard: Gesch. v. England. übers. v. Salis Bd. 6 sq. — Vollständiger Auszug der Gesch. Englands von Lingard. Wien. 2 Bde. 1831. sv. 2. str. 35 sq. — Boost: Gesch. der Reform. u. Revol. in England. Augsb. 1843. — Audin: Hist. de Henri VIII. et du schisme d'Angleterre. Paris 1850 voll. 2. — Cobbet (konvertita, který ještě jako protestant psal): Briefe über die Reform. in Engl. u. Irland. Mainz. 1862. — Thommes: Gesch. v. England zur Zeit der Tudors. Mainz 1866. — Hefele: Hergenröther C. G. sv. IX.

Právě tenkráte měla se dcera Jindřicha VIII. Marie zasnoubiti s králem francouzským Františkem I. neb s jeho druhým synem. Při vyjednávání o tom učinil biskup z Tarbesu otázku, zdali legitimita Mariina jest beze vší poskvrny, patrně návodem Wolseyovým, aby král veřejně s návrhem na zrušení manželství se vytasiti mohl. Král tvrdil, že biskupem tarbeským ve svých obavách o platnosti manželství potvrzen byl. Král dal vypracovati theologickou rozpravu, kde zrušení svého manželství o zákaz v Starém Zákoně (Lev. 18, 16; 20, 31) opíral a poslal ji Tomáši Morovi a biskupu Fisherovi z Rochesteru, aby své dobrozdání o ní podali; tento vyjádřil se proti králi, onen vymluvil se, že není žádným theologem. Celá věc dostala se ku papeži Klementu VII., a kardinál Wolsey snažil se, aby celou věc do svých rukou dostal; však i císař Karel V. byl odhodlán česť a právo své tety hájiti. Když papež z Andělského hradu, přestrojiv se za zahradníka, šťastně do města Orvieta prchl, dostavili se tam první angličtí poslové, přáli mu štěstí, přednesli mu věc svého pána a předložili mu dvě listiny v Anglii zhotovené ku podpisu. První listinou dal papež kardinálu Wolseyovi plnou moc vyšetřovati manželství královo a o jeho platnosti rozhodnouti, a druhou dovoloval králi v případě zrušení manželství místo Kateřiny jinou za manželku pojati, byť byla třeba s jiným zasnoubena nebo s Jindřichem v prvním stupni sešvakřena. Toto měli za nutné, poněvadž 1. Anna Boleynova byla s Percym zprva zasnoubena a tudy dle tehdejšího manželského práva jeho řádnou manželkou, a 2. král s její sestrou tělesně obcoval. Později připojil papež po žádosti Wolseyově a královĕ Wolseyovi po bok kardinála Campeggia, výtečného právníka, kterému však poručil, aby věc protahoval, o smír manželů se pokusil a žádného výroku nečinil, neotázav se Apoštolské Stolice (v únoru 1528). Campeggi přišel teprve v říjnu 1528 do Londýna, radil ve jméně papežově královně Kateřině, aby do kláštera vstoupila, a ukazoval k námitkám proti platnosti jejího manželství. Však královna zamítala to, pravíc, že musí právo své dcery na trůn hájiti. Teprve 18. června 1529 zasedli oba legáté na soud a vyslýchali obě strany. Za obhájce byl dán královně učený a svědomitý biskup rochesterský. Kateřina ohrazovala se proti oběma legátům jako soudcům poněvadž majíce obročí v Anglii, jež od krále obdrželi [1]), nejsou nestrannými soudci, odvolávala se na to, že

[1]) Compeggi obdržel od krále biskupství salisburyské.

vstoupivši do lože králova, byla pannou, což král dosvědčiti musí, a appellovala na papeže. Legáté pokračovali v processu, Wolsey chtěl, aby se rozsudek rychle vynesl, ale Campeggi nesvolil k tomu a prosil papeže, aby celou při před svou stolici vzal. Papež učinil to dekretem od 19. července 1529, a Jindřich VIII. ujišťoval ještě v říjnu 1529 Campeggia, že vždycky věrným synem církve zůstane, ale hněval se na Wolseye. Působením Anny Boleynovy byl Wolsey svržen, musil se na své arcibiskupství do Yorku odebrati, byl později obviněn z velezrády, zatčen, a nežli process proti němu ještě zaveden byl, zemřel v Toweru v listopadu 1530. Wolsey posuzuje se rozličně a odsuzuje obyčejně. Tolik jest jisto, že pokud byl v královĕ přízni, náruživosti tohoto byly v mezích, ale po jeho pádu naplnily Anglii a Evropu hrůzou a ustrnutím. Kancléřem nového ministerstva stal se po pádu Wolseyově Tomáš Morus

Když papež Klement VII. s císařem se smířil, bydlili oba v Bologně pod jednou střechou. Do Bologni přišlo anglické poselství, v jehož čele stál otec Anny Boleynovy, prosit papeže, aby vůli královu vyplnil, a hrozilo spolu rozkolem, ale nedosáhlo účelu své cesty.

Král Jindřich chtěl jinou cestou svého účelu dojíti. Na radu Tomáše Cranmera, domácího kaplana rodiny Boleynovy, předložil král svou věc universitám, nešetře peněz ani pěkných slov. Příznivě pro krále vyslovily se university cambridgská, potom oxfordská a některé francouzské; většina však universit vyslovila se proti králi, též německé i protestantské; některé italské a francouzské university prohlásily, že manželství Kateřinino s Jindřichem mohlo by se zrušiti, kdyby manželství její první s Arthurem bylo tělesně dokonáno. Všechna příznivá dobrozdání universit byla poslána do Říma, kde však žádného dojmu učiniti nemohla, poněvadž tam věděli, jakým způsobem nabyta byla. Král byl na vahách, litoval, že se do této věci pustil, a chtěl všeho zanechati; Anna Boleynova s celou svou stranou byla blízka pádu. Tu vložil se do této věci právník Tomáš Cromwell, vyprosil si slyšení u krále, ukázal mu na příklad německých knížat, kteří římské jho se sebe svrhli a hlavami svých církví se učinili, a radil mu, by totéž v Anglii učinil. Této rady uchopil se král, učinil Cromwella členem své tajné rady, a chtěje svůj záměr provésti, zneužil k tomu konvokace duchovenstva, parlamentu a domnělého práva královského „praemunire“.

V Římě bylo 22. prosince 1530 v konsistoři ustanoveno, aby rota v manželském processu královĕ pokračovala, a akta o tom k rozhodnutí předložila, zatím však Jindřich každého pokusu manželství se zdržoval. V konsistoři z 29. března 1531 byl čten list císařův ku papeži, kde císař vřele věci své tety se ujímal. Královna Kateřina stěžovala si na zdlouhavost processu, kterou francouzský dvůr podporoval, aby prý Jindřich své zástupce do Říma poslati mohl.

Král, chtěje nátlak na papeže učiniti, svolal konvokaci[1] duchovenstva roku 1531., které Cromwell oznámil, že trestu Praemunire[2]) propadla, poněvadž pravomocnosti papežského legáta Wolseye, kterou bez svolení králova vykonával, se podrobila. Konvokace znajíc dobré poměry mezi králem a Wolseyem, byla tímto výrokem překvapena, a tu Canterburští myslíce, že králi o vydírání peněz jde, nabízely mu dobrovolný dar 100.000 liber šterlinků z duchovních statků za jeho horlivé hájení katolické církve proti Lutherovi. Cromwell přijal dar, však pod tou výminkou, aby uznali krále za hlavu církve. Po dlouhé poradě přistoupila k tomu konvokace, ale s doložkou navrženou od Warhama, posledního arcibiskupa kanterburského († 1533), „pokud to zákon Kristův dovoluje"; čímž opět supremacie králova vlastně zrušena byla. Yorkská konvokace uznala též krále za hlavu církve týmiž slovy a dala mu také značný peněžitý dar. Cromwell byl spokojen, doufaje, že v parlamentě o krok

---

[1]) Anglicko mělo dvoje zastoupení národa: 1. parlamentem, dělícím se na horní a dolní komoru, a 2. konvokací duchovenstva, která byla dvojí: a) konvokace kanterburská, dělící se též na komory: α) horní, kde zasedal arcibiskup, jeho 16 suffragánův, opatové a převorové klášterův; β) dolní, kde zasedali děkan a ještě jeden posel z každé kapitoly, dva nebo tři arcijáhni a dva deputovaní farního duchovenstva z každé diecése; b) konvokace yorkská o jedné komoře, kde zasedali arcibiskup jako předseda, jeho 4 suffragáni, opati a po třech deputovaných z každého arcijahenství. Když král svolal parlament, svolal i konvokace, které své porady na zvláštních místech konaly, králi daně z církevních statků povolovaly, podezřelé osoby z kacířství vyšetřovaly, a tak nejvyšší soudní stolici v církevních věcech tvořily, od níž však bylo lze odvolati se ku papeži.

[2]) Právo „Præmunire" bylo souhrnem vší osobivosti církevních práv a míchání se moci královské do věcí církevních. Slovo „Præmunire" pochází od „præmunere" místo „præmonere." Domníval-li se král, že jest některým duchovním zkrácen aneb uražen, poslal jeho duchovnímu představenému list, začínající slovy: „Præmunire facias N. N., napomeň N. N., aby se dostavil a odpovídal z toho, co jemu za vinu se klade." Těžké tresty, jako ztráta jmění a žalář do libosti královy byly v zápětí „Præmunire."

dále postoupí. Parlament zrušil r. 1532 papežské annaty, připsal králi právo dosazovati zvoleného biskupa svým rozkazem, kdyby papež se zdráhal jej potvrditi, a prohlásil všechny interdikty a duchovní tresty papežovy v Anglii za neplatné.

Toto násilí vzbudilo všeobecnou nespokojenosť, a mnozí duchovni, obzvláště řeholníci, vyslovovali se ostře proti němu. Mnozí mnichové byli voláni před královskou radu, tak františkáni Peyto a Elstow, k nimž pravil Cromwell: „Zasloužíte, abyste do pytlů zašiti a do Temže vrženi byli“. Elstow mu odpověděl: „Takovými tresty hroz dvořanům, kteří jako ty nachem se odívají, skvostně hodují a v tento svět se důvěřují; ale lidé, jako my jsme, nebojí se smrti; my víme, že cesta k nebesům tak dobře po vodě jako po zemi vede, a nám jest málo po tom, kterou se dáme“. Oba františkáni byli propuštěni. Kdyby všichni duchovní, jmenovitě biskupové, tak odhodlaně byli mluvili a si počínali, byli by snad pád církve v Anglii zamezili.

Anna Boleynova, kterou král za neplodnou měl, obtěžkala a vyčítala králi, že ji slibem koruny oklamal, pročež dal se s ní 25. ledna 1533 od svého dvorního kaplana dra Rowlanda Leea oddati, ujistiv prý jej, že papež pro něj rozhodl, a listina o tom v jeho pokoji leží. Den sňatku choval se v tajnosti a mezi lidem rozšiřovala se zpráva, jakoby v manželství již v říjnu 1532 v Calaise král byl vstoupil.

Kanterburský arcibiskup Warham zemřel roku 1533., a jeho nástupcem jmenoval král Tomáše Cranmera, kterého papež potvrdil. Cranmer však byl ženat, maje za manželku neteř Osianderovou, kterou jako vyslanec králův v Německu s lutheránstvím si oblíbil a prozatím tam zanechal. Nový arcibiskup maje papeži věrnosť přísahati, prohlásil s královským svolením před 4 svědky, že onou přísahou k ničemu se nezaváže, co by zákonům Božím, nebo právům královým, nebo změnám, jež král v anglické církvi podnikne, se protivilo. Přistoupil potom k oltáři a učinil přísahu věrnosti papeži. Teď přikročilo se k zrušení manželství králova s Kateřinou. Parlament zakázal veškeré odvolání od duchovních soudců v Angli ku papeži. V dubnu 1533 prosil Cranmer krále, aby mu dovolil jeho manželský spor rozhodnouti. Král svolil k této prosbě, ale upamatoval primasa na to, že jest pouze prvním úřadníkem koruny, a panovník na zemi žádného vrchního nemá. Cranmer pohnal Kateřinu před svůj soud a odsoudil ji, když se nedostavila, in contuma-

ciam; prohlásil její manželství s Jindřichem za neplatné od prvopočátku a potvrdil za to manželství Jindřichovo s Annou svou soudní a duchovní mocí. Hned potom byla Anna Boleynova za královnu korunována a porodila v osmém měsíci po svém sňatku k veliké mrzutosti královĕ místo syna dceru Alžbětu. Francouzský král František I., spojenec Jindřichův, působil dále pro něj v Římě a představoval papeži, že Anglie od něho odpadne, zruší-li učiněný výrok v Anglii.

V Římě počínali si proti králi dle přísného práva, ale s veškerou opatrností a mírností. V konsistoři 11. července 1533 vynesl papež Klement VII. dva výroky: 1. že Jindřich propadne církevní klatbě, zapudiv proti papežskému zákazu svou manželku a jinou pojav, pakli před koncem září od sebe nepůjdou, nebo nedokáží, proč za muže a ženu chtěli býti pokládáni; 2. že zapuzená královna opět ve své právo a důstojnost dosazena býti musí. Papež prodlouživ králi lhůtu do října, odebral se potom do Marseille, kde s králem francouzským Františkem I. a Jindřichem neb jeho zástupcem s plnou mocí sejiti se měl. K veliké nelibosti krále francouzského, který o tuto schůzi pracoval, nedostavil se král Jindřich a neposlal též poslů s plnou mocí, než toliko posly, kteří by porady pozorovali.

Ale mezi schůzí přišel posel králův, který v jeho jméně od papeže k všeobecnému církevnímu sněmu se odvolal. Byla to veliká urážka papeže i francouzského krále. V březnu 1534 přednášel v papežské konsistoři Simonetta, auditor roty, veškeren stav manželské pře Jindřichovy, a tu z 22 přítomných kardinálů prohlásilo 19 manželství Jindřichovo s Kateřinou za platné a jenom 3 hlasovali pro další odklad. Papež potvrdil výrok konsistoře, prohlásil sňatek Jindřichův s Kateřinou za platný a kázal králi, aby ji za svou manželku nazpět přijal.

Mezitím dal se král r. 1534 od parlamentu za hlavu anglické církve prohlásiti, od něhož veškerá duchovní moc vychází. Od výroku arcibiskupa kanterburského bylo lze odvolati se ke královské kanceláři, biskupy měl potvrzovati primas a též dispense udělovati; přísaha na supremát králův byla zavedena a kdo by ji učiniti nechtěl, prohlášen za velezrádce. Veškerému duchovenstvu od biskupa až do posledního vesnického faráře bylo přikázáno, aby v neděli a ve svátek s kazatelen učili, že král jest hlavou církve, a sheriffům (prvním úředníkům) hrabství bylo nad tím bdíti. Pro větší jistotu žádala se na biskupech nová přísaha, kterou se vší papežské su-

premacie odpřísahli, královu uznali a slíbili, že nikdy biskupu římskému žádné vážnosti v Anglii nepřiznají, k němu nikdy odvolávati se nebudou a nedovolí, aby to někdo činil, jemu nikdy psáti nebudou a žádného poselství od něho nepřijmou. Dále žádal král na každém prelátu, aby se na dobro všech dřívějších přísah, které by se přísaze na jeho supremát protivily, zřekl. Bohužel, biskupové a největší část farního duchoivenstva byli prazbabělci, kteří církev zradili a králi po vůlbyli. Král jmenoval r. 1535. Tomáše Cromwella svým generálním vikářem a královským viceregentem a udělil mu přednost přede všemi duchovními a světskými lordy i před nejvyššími úřadníky koruny; on seděl i v parlamentě i v konvokaci před arcibiskupem kanterburským. Cromwell zastavil čili suspendoval veškerou duchovní pravomocnosť na neurčitý čas, aby prelátům ukázal, že jsou pouze delegovaní koruny. Biskupové musili prositi, aby v předešlou pravomocnosť opět dosazeni byli, a obdrželi ji nazpět jako zástupcové královi, však pokud se králi líbiti bude. Když se králi princezna Alžběta z Anny Bolleynovy narodila, byla zavedena přísaha o postoupnosti na trůně, že Alžběta jest řádnou dědičkou trůnu.

Na radu Cromwellovu nařídil král visitaci čili prohlídku klášterů zvláštními kommissaři, kteří tolik vad a nemravností dle své tajné instrukce nalezli, že král proti klášterům zakročil. Však jeho billa (návrh) na zrušení klášterů narazila v dolní komoře na obtíže. Král pozval si její členy do gallerie královského zámku, nechal je čekati od rána do večera, potom vstoupil náhle ze své komnaty mezi ně, prošel je několikrát, prohlížeje zlostným zrakem brzo toho, brzo onoho a zahřměl konečně na ně: „Slyším, že moje billa odpor nalézá; chci aby byla schválena, nebo dojdu si pro některé vaše hlavy“. Řekl to, obrátil se a zmizel. To působilo, od té doby byla komora úplně po vůli královského loupežníka a násilníka. Dne 4. března 1536 přiřkla komora všechny kláštery, jejichž příjmy méně nežli 200 liber šterlinků obnášely, králi; bylo jich celkem 374. Z jara r. 1540. propadly témuž osudu bohatší kláštery počtem 168, a roku 1541. přišly na řadu špitály a kostely sv. Jana Jerusalémského se svým majetkem; poslední obětí královské loupeživosti byly kollegiátní kapitoly počtem 99, 2374 kaple se svými nadacemi; špitály a bratrstva. Konečně nezapomněli na 700 irských klášterů. Cena tohoto zabaveného církevního jmění byla asi 38,400.000 liber šterlinků, neboť pětina veškeré

půdy náležela klášterům a nadáním. Však při vší loupeživosti královĕ byla jeho pokladna ustavičně prázdná[1]; mnoho klášterních statků dostalo se milcům královým, mnoho bylo za levný peníz rozprodáno a každý snažil se, kde co mohl uloupiti. Bohatství četných lordů dnes jest původem z loupeže na církvi spáchané. Královští kommissaři počínali si surově proti klášterům, ničili umělecké památky, proměňovali nádherné budovy v trosky a neušetřili ani hrobů sv. Augustina, apoštola Anglie, a sv. Tomáše Bekketa v Canterbürech, a popel světců byl do povětří rozházen. I hrob velkého krále Alfreda ve Winchesteru byl zničen. Rušení klášterův a novoty Jindřichovy vyvolaly nejprve v Lincolně a potom obzvláště na severu Anglie vzpouru, která mohla býti vládě nebezpečnou. Však povstalci byli ukonejšeni, jakoby se jejich žádosti povolovaly, složili zbraň a propadli potom mstě Jindřichově a Cromwellově, kteří šlechtice, kněze a četné z lidu odpraviti dali.

Jindřich zuřil proti všem, kteří jeho supremátu nad církví se protivili, a dal mnoho duchovních i laiků proto odpraviti, mezi nimiž byli dva nejznamenitější mužové Anglie, bývalý kancléř Tomáš Morus [2] a biskup Jan Fisher z Rochesteru [3]. Morus vyznamenal se učeností a státnickou moudrostí, byl pravým humanistou a největším právníkem své doby a byl za velkokancléře říše povýšen. Nechtěje uznati supremát králův a novou postoupnosť v říši, jakoby princezna Marie byla nemanželskou, byl na popravišti sťat, a jeho hlava na londýnském mostě ku podívání zavěšena (6. července 1535). Biskup Fisher byl z týchž příčin 13 měsíců žalařován, mezi tím od papeže Pavla III. za kardinála povýšen, a Jindřich VIII. uslyšev to, zvolal: „Ať mu Pavel pošle klobouk, já se o to postarám, aby neměl více hlavy, kam by jej dal.“ Umřel mučenníkem a král kázal jeho mrtvolu pro podívanou lidu obnažiti. Hrozně pomstil se Jindřich na kardinálu Reginaldu Polovi (Poole), který proti jeho násilnostem povstal, ale na pevnině žil; ne-

---

[1]) Srv.: Der Fluch des säcularisirten Kirchengutes v Stimmen aus Maria-Laach. 1879, str. 113—129. — Zur Klosteraufhebung unter Heinrich VIII. l. c. 1889. str. 397—406.

[2]) Opp. Thom. Mori. Lovan. 1566. — Dr. Rudhart: Thor. Morus, aus den Quellen bearbeitet. Nürnb. 1829. — W. J. Walter: Sir Thomas More, his Life and Times. Lond. 1840. — Thommes: Thom. Morus. Augsb. 1847. —

[3]) Kerker: John Fischer, Bisch. von Rochester u. Märtyrer für den kath. Glauben. Tübing. 1860.

moha se jeho osoby zmocniti, dal jeho matku a dva příbuzné na základě nedokázaných obvinění odpraviti, a vysadil cenu 50.000 dukátů na hlavu kardinálovu.

Papež Pavel III. vylíčil ve své allokuci čili promluvě 25. října 1538 zločiny Jindřichovy kardinálům, prohlásil 17. prosince 1538 bullu, již dávno 30. srpna 1535 zhotovenou, proti Jindřichovi, vydav naň klatbu a sesadiv jej, a poslal roku 1539. kardinála Pola k císaři Karlu V. a francouzskému králi Františku I., aby se s nimi radil, kterak by bylo lze Anglii katolické církvi zachovati [1]).

Arcibiskup Cranmer jsa učení Lutherovu oddán, musil proti své vůli srovnávati se ve víře s králem, který sice rozkol učinil, ale žádné změně v článcích víry nechtěl. Na rozkaz králův vypracoval a vydal s některými dvorními theology spis: „Zbožné poučení člověka křesťanského" roku 1537 a učil tam sedmi svátostem a očistci. Ale přece postaral se o to, aby Anglie písma sv. v duchu protestantském dostala. Takový překlad zhotovili protestantsky smýšlející theologové Tyndal a Cowerdal a dali v Hollandsku a Švýcarsku vytisknouti, ale arcibiskup Warham zakázal jej. A tu postaral se Cranmer o to, že dva knihkupci obdrželi dovolení, vydati anglický překlad Písem sv. Toto vydání vyšlo pod vymyšleným jmenem Tomáše Mathewea, ale bylo zhotoveno z překladu Tyndalova a Cowerdalea. Král vyhlásil tento překlad za církevní, čímž byv později za krále Jakuba I. na některých místech změněn, posud trvá. Čtení tohoto překladu bylo z počátku na chrám obmezeno, později i v soukromých domech povoleno. Působením Cranmerovým přišli z jara 1538 tři poslové německých reformátorů, mezi nimi superintendent Fridrich Myconius, do Anglie, ale nemohli o svém protestantství krále přesvědčiti. Jenom některé svátky byly zrušeny, obrazy a ostatky svatých zničeny, svatému Tomáši Bekketovi process učiněn, kosti jeho spáleny, on z počtu Svatých vymazán a obrazy jeho ničeny.

Král, chtěje svou pravověrnosť dokázati, dal r. 1539. konvokací a parlamentem 6 článků víry za zákon říšský prohlásiti, totiž, že 1. ve Večeři Páně pravé Tělo Kristovo pod spůsobou chleba a vína skutečně přítomno jest, aniž by tu dále podstata

---

[1]) Bully: „Ejus, qui immobilis" a „Cum Redemptor." Bullar. Rom. ed. Luxemb. 1742. I. p. 707; 711; Spondan. ad ann. 1535. n. 15; ad ann. 1538. n. 14. — Srv. Hergenröther: Kath. Kirche u. christl. Staat. str. 674.

chleba a vína byla; 2. že přijímání pod obojí spůsobou k spasení není nutno; 3. že po zákonu Božím kněží ženiti se nesmějí; 4. že sliby čistoty zachovávati jest; 5. že mše za zemřelé podržeti jest; a 6. že soukromá zpověď jest nutna. Pro kruté tresty na přestupníky stanovené jmenovali protestantsky smýšlející členové tyto články „krvavým statutem.“ Jindřich zuřil proti každému, kdo jinak smýšlel nežli on; katolíky dal věšeti a čtvrtiti jako velezrádce a protestanty páliti jako kacíře.

Dvůr krále Jindřicha VIII. byl sídlem sprostoty, podlosti a hanebných náruživostí. Dne 7. ledna 1536 zemřela královna Kateřina, a král při její smrti plakal. Anna Boleynová, posedlá radostí, tancovala o plese s takovou náruživostí, že nastal předčasný porod, a král byl zbaven prince. Král zamiloval se do Johanny Seymourové, dal své manželství arcibiskupem Cranmerem za neplatné prohlásiti, poněvadž prý Anna Boleynova se dopustila cizoložství, krveprznění a velezrády, a kázal ji 19. května 1536 popraviti. Král zprávu o popravě přinesl hned Johanně Seymourově a dal se s ní druhý den oddati. Když tato po porodu Eduarda VI. 24. října 1537 zemřela, pojal na radu Cromwellovu Annu z Cleve; však nenalezl ji tak krásnou jak mu byla líčena a chtěl tuto „flanderskou kobylu“ nazpět poslati, když přece k sňatku Cromwell jej pohnul. Toto jakož i že jakýsi dr. Barnes, jenž v Cromwellových službách byl, v několika kázaních jako horlivý stoupenec Lutherův vystoupil, spůsobilo pád Cromwellův. Byl brzo potom obviněn z velezrády a na pouhou žalobu 29. července 1540 sťat. S Annou Clevskou dal se král rozvésti a zasnoubil se s Kateřinou Howardovou, kterou však, poněvadž před sňatkem více pannou nebyla a i v manželství prý mu věrnosť nezachovala, odpraviti dal, a pojal za šestou manželku Kateřinu Parrovu, která zuřivce přežila. Oddav se jídlu a pití, že pro tlouštku ani se podepsati nemohl, a pro tíži těla jenom přístrojem z jednoho pokoje do druhého se pohyboval, umřel 28. ledna 1547. Byl to zuřivec a ukrutník, který s věrou, životem, jměním a právy svých poddaných po libosti a své náruživosti nakládal. Za své 38leté vlády dal popraviti 2 královny, 2 kardinály, 2 arcibiskupy, 18 biskupů, 13 opatů, 500 převorův a mnichů, 38 doktorů bohosloví a práv, 12 vojvod a hrabat, 164 šlechtice, 153 měšťany a 110 žen.

§ 451. δ) Za Edvarda VI. (1547—1553).

Po smrti Jindřichově vstoupil dle jeho závěti na trůn jeho churavý 10tiletý syn z Johanny Seymourové Edvard VI. Vladařem a protektorem říše stal se jeho ujec hrabě Seymour s názvem vojvody ze Sommersetu, který byl oddán reformaci a též mladého krále v ní vychovati dal. Arcibiskup Cranmer, tvrdě, že smrtí královou jeho pravomocnosť vyhasla, prosil koruny, aby mu opět byla obnovena, což též obdržel, a mnozí, snad všichni biskupové následovali svého metropolity. Znenáhla dílem se svolením parlamentu a konvokace, dílem bez nich zavádělo se protestantství jednak lutheránské, jednak kalvinské až na biskupství a královský supremát nad církví. Z Německa byli povoláni štrasburští novotáři Martin Bucer a Pavel Fagius (1549), kteří stolice učitelské v Cambridge dostali, ale brzo zemřeli (Fagius † 1549, Bucer † v únoru 1551), a z Italie Bernard Occhino, který se dlouho nezdržel, a Petr Martyr do Oxfordu. Cranmer složil knihu homilií a rozeslal ji biskupům a kazatelům, aby z ní místo svých kázaní v neděle a ve svátek připadající homilii předčítali. Brzo potom roku 1548. vydal katechismus pro poučení dětí a mladých lidí. Pro svůj odpor byl biskup westminsterský Gardiner dán do žaláře, bez výslovného královského dovolení nesměl nikdo kázati. Parlament odňal kapitolám volební právo, dovolil kněžím manželství, kázal Večeři Páně pod obojí rozdávati a odstranil 6 článků Jindřicha VIII. Cranmer odstranil starou liturgii a zavedl na její místo novou; za „vnuknutím Ducha sv." zhotovil ke konci roku 1548. „knihu společných modliteb a přisluhování" (Book of Common Prayer), kterou parlament r. 1549. schválil a veškeré Anglii předepsal, hroze krutými tresty všem duchovním, kteří by se protivili. Však zavádění nového řádu služeb Božích vyvolalo v mnohých hrabstvích povstání, která se pomocí najatých cizozemských žoldnéřů krvavě potlačovala. Duchovenstvo muselo všechny knihy obřadné staré církve odvésti, které se spálily neb jinak zničily. Princezna Marie, dcera Kateřiny Aragonské, byla stále mořena, aby od katolické víry odpadla, a její první kaplan byl dán do žaláře. Cranmer stal se hlavou inkvisice a pronásledoval lidi, kteří nedávno ještě za pravověrné platili; i mnozí biskupové byli sesazeni. Cranmer pomohl vladaři, že mohl svého bratra Tomáše, který nebezpečným mu býti začal, po-

praviti. Ale brzo byl vladař sám z velezrády obviněn a odpraven, a Dudley, hrabě z Warwicku, jako vojvoda Northumberlandský stal se vladařem.

Poněvadž ve věcech víry náramný zmatek panoval, a duchovenstvo samo nevědělo, co má věřiti a hlásati: dostal Cranmer od královské poručnické rady rozkaz, aby nové vyznání víry složil, které by dostavši královské potvrzení samojediné za pravověrné platilo. S pomocí Bucera a londýnského biskupa Ridleye složil roku 1552. vyznání víry o 42 článcích, kde učení katolické s názory Lutherovými, Zvingliovými a Kalvinovými spojeno a promícháno jest. Především prohlašuje Písmo sv. za jediné pravidlo víry, uznává apoštolské, nicejské a Athanášovo vyznání víry za pravé, přispůsobuje učení o dědičném hříchu a svobodě člověka učení katolickému, za to drží se pevně ospravedlnění pouze věrou, uznává za svátosti jenom křest a Večeři Páně, tuto vykládá ve smyslu Kalvinově a prohlašuje krále za hlavu církve [1]). Toto nové vyznání schválila královská rada, potvrdil král Edvard VI., a podepsala největší část duchovenstva; však konvokaci a parlamentu nebylo předloženo. Potom vypracovala osmičlenná komisse za předsednictvím Cranmerovým nový církevní zákonník pod názvem: Reformatio legum ecclesiasticarum (oprava církevních zákonů). Svou opravu církevních zákonů začíná výkladem víry a hrozí každému, kdo by křesťanskou víru zapřel, neb přepodstatnění, papežského primátu a jiných zavržených článkův hájil, smrtí a ztrátou statků; určuje zevrubně průběh processu proti kacířům a obřady, které jest zachovati, když někdo kacířství se odříká, neb když zatvrzelý kacíř světskému rameni ku potrestání se odevzdává; stanoví na cizoložství žalář neb doživotní vyhnanství a dovoluje zrušiti manželství pro cizoložství, ukrutnosť, dlouholetou nepřítomnosť a nesnášenlivosť v obcování [2]). Však nežli tento pro katolíky ukrutný zákonník prohlášen byl, zemřel král Edvard VI. 6. července 1553. Poněvadž pak žádného mužského potomka z Jindřicha VIII. nebylo, a jeho dvě dcery: Marie z Kateřiny Aragonské a Alžběta z Anny Boleynové arcibiskupem Cranmerem za nemanželské prohlá-

---

[1]) Viz tyto 42 články ap. Gilbert Burnet: History of the Reformation of the Church of England. II. 402 sqq.: ve výtahu ap. Salig: Gesch. der Augsb. Confession. II. 456.

[2]) Burnet, l. c. 477.

šeny byly; provedl vladař Warwick, že churavý Edvard VI. prohlásil za svou dědičku Johannu Grayovou, která byla vnučkou sestry krále Jindřicha VIII. Marie a manželkou syna vladařova Quilforda Dudley-a.

§ 452. γ) Za Marie (1553—1558)[1].

Smrt krále Edvarda VI. zatajil vladař tři dni, v nichž přípravy činil, aby Johannu Gray-ovou na trůn dosadil, a prohlásil ji potom za královnu, jejíž však království pouze devět dní trvalo. Princezna Marie, řádná dědička trůnu, zvěděvši tajně od hraběte z Arundelu smrt svého bratra, ušla nástrahám spiklenců, lid prohlásil se pro ni, všechno štvaní protestantských kazatelův, z nichž nejzuřivějším byl londýnský biskup Ridley, proti ní bylo marným, v čele silného vojska přitáhla do Londýna a učinila konec království Johanny Gray-ové, která byla do Toweru dána. Vladař byl s dvěma spiklenci odpraven. Arcibiskup Cranmer dostal rozkaz, aby svého paláce neopouštěl; zajisté to mírný trest za spiknutí a zločiny spáchané na manželství Jindřicha VIII. a Kateřiny Aragonské. Když však na zprávu, že v jeho stoličném chrámě služby Boží katolické se konaly, jizlivý spis proti církvi vydal a mši sv. vynálezem ďáblovým nazval, byl vzat do vazby a v Toweru žalářován.

Poněvadž nová královna byla horlivou katoličkou, pracovala o návrat svých poddaných do lůna pravé církve; její příbuzný císař Karel V. radil jí k mírnosti a opatrnosti. Nejprve obdrželi biskupové Gardiner, Banner, Tunstal, Heath a Day, kteří za předešlé vlády sesazeni byli, své stolce nazpět, biskup Gardiner stal se velkým kancléřem. Svolaný parlament byl královně úplně po vůli znaje smýšlení lidu; prohlásil v listopadu 1553 manželství Jindřicha VIII. s Kateřinou Aragonskou za řádné a jmenoval původcem vší nespravedlnosti v tomto ohledu spáchané Cranmera; dále obnovil náboženský stav za právný ten, který při smrti Jindřicha VIII. panoval. Tímto nálezem parlamentu ztratili ženatí duchovní počtem asi 1500 svá obročí, a biskup Gardiner posvětil s tajným dovolením papežským biskupy, aby protestantské biskupy nahradili, kteří

---

[1]) Zimmermann S. J.: Maria die Katholische. Freib. im Br. 1890. Ergänzungsheft zu den Stimmen aus Maria-Laach. 48.

na biskupských stolcích ještě seděli. Novotáři poznali brzo, kam královna směřuje, zbouřili se, ale byli poraženi.

Po radě parlamentu, aby v manželství vstoupila, podala královna Marie svou ruku španělskému korunnímu princi Filipovi, synu císaře Karla V., ačkoliv byl o 11 let mladší nežli ona. V červenci 1554 přišel Filip do Anglie a byl 25. téhož měsíce v stoličném chrámě winchesterském od tamějšího biskupa Gardinera za veliké slávy s královnou Marií oddán. Královna, majíc podporu na svém manželovi, přistoupila k obnovení primátu nad Anglií. Nejprve vymohla papežské breve, kterým majetníci církevních statků neměli býti znepokojováni, a sama navrátila církvi všechny její zabavené statky a důchody, pokud je koruna držela. Papež Julius III. jmenoval již 5. srpna 1553 kardinála Reginalda Pola, který v Italii žil, svým legátem pro Anglii, ale napřed ještě poslal tam v tajném poselství obratného nuntia Františka Commendona, aby stav věcí na místě prozkoumal. V listopadu 1554 svolala královna svůj druhý parlament, který výrok Jindřicha VIII. proti kardinálu Polovi odvolal, a mnozí šlechticové, mezi nimi Vilém Cecil, který za vlády královny Alžběty překrutým nepřítelem katolíků se stal, spěchali do Brusselu na pevninu, aby kardinála Pola slavně do Anglie uvedli. Kardinál navrátil se slavně za velikého jásotu do své vlasti. Dne 29. listopadu 1554 předložily obě komory parlamentu královně a králi prosbu, aby opět do lůna církve byly přijaty a ode všech církevních trestů rozřešeny. Prosba byla před královnou, králem a kardinálem Polem slavně 30. listopadu od velkokancléře biskupa Gardinera přečtena, a kardinál rozřešil potom ve jméně papežově obě komory, které v síni na kolenou klečely, a celý národ od všeho kacířství, rozkolu a církevních trestův, a přijal je do lůna církve. Parlament zrušil všechna usnesení učiněná proti auktoritě papežově, která byla obnovena tak, jak na počátku vlády Jindřicha VIII. stála. Anglie stala se zase zemí katolickou, a rozsáhlá amnestie korunovala toto velikolepé dílo; i Alžběta, která pro spiknutí byla ve vazbě, obdržela svobodu, opustila Tower a přišla ke dvoru, kde byla vyznamenávána.

Novotáři však nemohli se v nové poměry vpraviti a počínali si, jakoby krutí pronásledovatelé církve katolické na trůně seděli, páchali násilí na katolících a katolických duchovních, vydávali hanopisy proti církvi, a mnohé sbory konaly modlitby za brzkou smrt královninou. Novotáři tajně se

umlouvali a kuli pikle proti královně, která proto proti nim staré zákony vydané na kacíře v prosinci 1554 parlamentem obnoviti, ale je se vší mírností prováděti dala. Všech popravených jest kolem 279, mezi nimi biskupové Cranmer, Ridley a Latimer, kteří byli nejhorlivějšími rozšiřovateli bludu v Anglii a četným novokřtěncům na hranici dopomohli. Tito všichni, které Fox [1]) za mučenníky vydává, byli v celku bezbožní ničemové, kteří královnu a její panství zničiti a pod pláštěm svědomí a zvláštní zbožnosti prostředky si opatřiti chtěli, aby znova lid olupovali; byli, ani jednoho nevyjímaje, odpadlíci, křivopřísežníci neb loupežníci, a největší část z nich spáchala velezrádu proti Marii [2]). Cranmer, starý to pokrytec, vida že četní bludaři, odpřisáhnuvše se bludu, milosti a svobody došli, poslal šestero odvolání královně, vyznával se ze zločinů, které proti královně, říši a církvi spáchal, ukazoval hroznou lítost, přiznal se k víře katolické a doufal, že takto milosti a svobody dosáhne. Ale poznav, že všechno přetvařování marným jest, odvolal svá odvolání, přiznal se ku protestantství a byl 21. března 1556 na hranici upálen.

Jeho nástupcem na prestolu kanterburském stal se kardinál Polus, kterýž jmenovitě o to se staral, aby církvi statné a vzdělané duchovenstvo vypěstoval.

Královna Marie chřadla, a pozorujíc, že její život ke konci se chýlí, měla největší starost o trvání katolické církve, poněvadž v upřímnosť své sestry Alžběty nevěřila. Na smrtelné posteli žádala na ní, aby jí upřímně své náboženské smýšlení vyjevila. Alžběta dovolávala se „Boha, aby zemi otevřel, která by ji pohltila, není-li pravou římskou katoličkou“ [3]). Podobně vyjádřila se ke španělskému vyslanci vévodovi z Ferie, kterého tak oklamala, že králi Filipovi psal: „Alžběta neučiní žádných změn v náboženských věcech anglických, vstoupí-li na trůn [4]).“ Královna Marie skonala ráno 17. listopadu 1558 na vodnatelnosť; kardinál Polus, její přítel a příbuzný, přežil ji pouze o 22 hodiny.

Královnu Marii počítají spravedliví protestantští spisovatelé, když ne k největším, alespoň k nejlepším panovníkům;

---

[1]) Acts and Monuments ed. by Cattley. Lond. 1841.

[2]) Cobbet: Gesch. der protest. Reform in England und Irland. Aus dem Englischen übersetzt. Mainz. 1862. str. 296. 297.

[3]) l. c. str. 312.

[4]) l. c.

byla ráznou, mravnou, dobrotivou, k chudým štědrou a o to pečlivou, aby u jejího dvora mravnosť panovala.

§ 453. δ) Z. Alžběty (1558—1603).

Alžběta byla za vlády Edvarda VI. v protestantských zásadách Cranmerových vychována, ale stala se za vlády své sestry Marie katoličkou, chodila veřejně na mši sv. a měla ve svém paláci katolickou kapli a svého zpovědníka[1]). Ale dle právního pojmu katolíků nebyla Alžběta manželskou dcerou krále Jindřicha VIII. a Anny Boleynovy, a trůn náležel skotské královně Marii Stuartové, která byla vnučkou Markéty, sestry Jindřicha VIII. provdané za skotského krále Jakuba IV. Maria Stuartová byla provdána za francouzského korunního prince Františka, a tu bylo se obávati, že by vstoupivši na trůn, Anglii napřed pod panství skotské a později též francouzské uvedla, což docela příčilo se národní hrdosti Angličanů, kteří se proto kolem Alžběty seřadili. Týž den, co Marie zemřela, byla Alžběta za královnu provolána a oznámila cizím dvorům a papeži, že „na základě dědičného práva a s vůlí národa na trůn vstoupila". Však papež Pavel IV., u něhož dvůr francouzský se přimlouval, aby práv Marie Stuartové hájil, odpověděl vyslanci Alžbětině, že „dědičné právo osoby, která mimo řádné manželství zplozena jest, jemu jasným není; královna skotská činí též nárok na korunu; chce-li však Alžběta své věci jeho rozhodnutí ponechati, může veškeren ohled, který se spravedlností srovnati lze, očekávati." Tato odpověď urazila Alžbětu, a její ministři domlouvali jí, aby náboženství, které ji za nemanželskou prohlašuje, zavrhla, a za to učení, kteréž její trůn upevniti může, podporovala. Po nějakém rozmýšlení přivolila k tomu Alžběta.

Na radu Viléma Cecila, nejdůvěrnějšího rádce nové královny, vyšlo 27. prosince 1558 prohlášení, které duchovním kázati zakazovalo, a platný řád služeb Božích zachovávati velelo, až královna a tři stavy v parlamentu o tom se poradí. Biskupové byli zaraženi, shromáždili se v Londýně a usnesli, že královny korunovati nebudou, poněvadž slibu o hájení katolického náboženství buď neučiní, neb jej zruší. Toto usnesení

---

[1]) l. c.

přivedlo vládu do velikých rozpaků; však biskup Oglethorp z Carlisle opustil ostatní biskupy a korunoval královnu, která přísahala, že katolického náboženství hájiti bude. Cecil pojistil záměru královninu většinu v parlamentě, který byl 25. ledna 1559 slavnou katolickou mší sv. a reformovaným kázaním zahájen. Parlament zrušil všechna církevní nařízení královny Marie a obnovil z největší části nařízení Jindřicha VIII. proti papežské vážnosti a Edvarda VI. v prospěch reformovaných služeb Božích; kniha církevních modliteb byla revisi podrobena a do všech kostelů pod krutými tresty zavedena; vyslanec z Říma odvolán a veškeré obcování s papežskou Stolicí přerušeno. Královně byl supremát nad církví přiznán: na nějž všichni duchovní, všichni úřadníci od koruny placení a všichni, jimž královně holdovati bylo, přísahati měli. Uznávati papežský primát prohlášeno za velezrádu a mělo postupně býti trestáno ztrátou jmění, doživotním žalářem a smrtí. Biskupové odepřeli učiniti přísahu na církevní supremát královnin a složili svou důstojnost vyjma jediného biskupa Kitchina z Landaffu. Jejich příkladu následovala největší část ostatního vyššího duchovenstva. Nižší duchovenstvo podrobilo se z největší části, dílem aby svá obročí zachovalo, dílem v brzký obrat doufajíc; z 9400 obročníků čili beneficiátů bylo pouze asi 60 svědomitých duchovních, kteří více Boha nežli lidí poslouchali a svůj úřad za víru obětovali. V čelo reformované hierarchie byl jako arcibiskup kanterburský postaven Matouš Parker, bývalý kaplan Anny Boleynovy. Poněvadž katoličtí biskupové nového arcibiskupa posvětiti nechtěli, učinil to 17. prosince 1559 reformovaný biskup Barlow. Parker potom světil ostatní biskupy [1]). Ostatně anglikánská církev vypadala vně docela po

---

[1]) Otázka o platnosti svěcení anglikánské církve rozebírá se učenci všestranně, nejznamenitější katoličtí učenci mají je za neplatné. Nejnověji vyslovili se proti platnosti jejich: Estcourt ve spise „The question of anglican ordination discussed." Lond. 1870. Bellerheim v rozpravě „die Ungiltigkeit der anglikanischer Weihen" v Archivu für kath. K. R. 1874. sv. 31. str. 1—34; Bender: War Parker ein gültig geweihter Bischof. Würzb. 1877. — Anglikánská svěcení jsou neplatna; poněvadž nelze provésti důkaz, že Barlow, světitel Parkerův, byl biskupem; mnoho známek přimlouvá se za to, že byl biskupem bez biskupského svěcení; 2. byť i byl biskupem, nezachovala se při posvěcení Parkerově a následujících svěceních tak zvaných anglikánských biskupů, kněží a jahnův církvi předepsaná forma, a nebyl zde úmysl konati to, co koná církev t. j. přisluhovati svátostí. Formule při svěcení na biskupství zněla za Edvarda VI. v rituálu takto: „Přijmi Ducha sv. a pomni, abys milosť

katolicku, veškerá hierarchie se svými všemi výsadami ano i rouchy byla podržena, ba i půst, zdržovati se masitých jídel bylo, když ne z náboženských, aspoň z hospodářských ohledů, ponecháno. Ačkoliv pronásledovaní katolíci pokojně se chovali, vycházela stále nařízení na potlačení staré víry. Roku 1562. bylo usneseno, aby všickni členové dolní komory, všichni veřejní a soukromí učitelé, všichni advokáti a duchovní jakož i všichni, kteří zavedené služby Boží kárají, nebo mši slouží nebo slyší, na supremát královnin přísahali, kdo by se zdráhali (rekusanti), měli propadnouti trestu ztráty jmění, doživotního žaláře i smrti velezrádců. Tento krutý zákon měl se dle pokynutí Alžbětina s mírností prováděti; však meč smrti visel nad každým poctivým katolíkem, jehož život na milosti královnině závisel.

Za Edvarda VI. vydané 42 články byly konvokací znova přehlednuty, v některých částech změněny a na 39 uvedeny. Zavrhovaly deuterokanonické knihy, papežský primát, oběť mše sv., přepodstatnění, očistec, vzývání Svatých, poctu ostatkův a obrazův a odpustky; přijímaly dvě svátosti: křest a Večeři Páně, o Večeři Páně učily, že Tělo Kristovo jenom způsobem nebeským a duchovním se přijímá; církevní podání, pokud Písmu neodporuje, jest dle článku 34. zachovávati; svěcení arcibiskupa a biskupů, jakož i kněží a jáhnův jest dle čl. 36. v církvi něco podstatného a nutného [1]). Obě komory parlamentu přijaly tyto články za pravidlo víry, a kdo by proti nim psal, nebo nějak si počínal, měl jako kacíř býti potrestán.

Mimo katolíky byli odpůrci vlády též Puritáni čili přísní stoupenci Kalvinovi, kteří reformovanou anglickou státní církev ještě za velmi papeženskou pokládali a z biskupské soustavy v ní se horšili; jmenovali je Nonkonformisty. Supremát královnin přečetní z nich uznali v tom smyslu, že královna má nejvyšší moc nad všemi duchovními a světskými osobami v říši, nad nimiž nijaké cizí vrchnosti, jmenovitě ne papeži, žádná pravomocnosť nepřináleží. Z dogmatického obsahu 39 článků

Boží zbudil, která vzkládáním rukou v tobě jest." Poněvadž tato formule jest všeobecnou, a i při křtu by se užívati mohla, byla r. 1562. změněna v určitější: „Přijmi Ducha sv. k úřadu a úkonům biskupovým."

[1]) Po latinsku jsou v Augusti Corp. libror. symbol. p. 126—142; po německu v „Bonner Zeitschrift." N. Folge, ročník V. str. 196—208; Freib. Zeitschr. sv. XII. str. 250—261.

nehoršili se Puritáni, ale z církevních rouch a jiných vnějších věcí, o kterých prohlašovali, že jejich svědomí obtěžují. Shromáždili se roku 1566. v tichosti a usnesli se, že se od biskupské církve oddělí a původní presbyteriánskou zavedou. Mnozí z nich byli vzati do vazby, ale brzo propuštěni. A tak rozpadl se anglický blud na dvě větve: biskupskou anglikánskou církev, jejíž úřadní název jest: „The United Church of England and Ireland;“ a běžný: „The Anglican Church,“ a Presbyteriány čili Puritány.

Až do roku 1570. byl osud anglických katolíků jakž takž snesitelným, a papež Pius IV. snažil se posly a listy Alžbětu do lůna církve přivésti a vyzýval ji, by na sněm Tridentský posly poslala. Nehodou katolíků bylo, že Marie Stuartová, skotská královna, byvši vzpourou svých poddaných přinucena, vlasť svou opustiti, na pozvání své příbuzné královny Alžběty do Anglie se utekla (roku 1568.), ale místo ochrany žalář u své příbuzné, kteráž jím svou vládu proti sokyni zabezpečiti chtěla, proti všemu mezinárodnímu právu nalezla. Několik katolických šlechticů, kteří v Marii Stuartové svou řádnou panovnici viděli, chtěli ji z vazby vyprostiti a pokoušeli se o vzpouru. Alžběta rozzuřila se proti všem katolíkům, pokládajíc je za nebezpečné státu, a sta jich byli popraveni, a vazba Marie Stuartové zostřena. Poněvadž Alžběta tak ukrutně proti svým katolickým poddaným vystupovala, po celé Evropě nepřítelem církve katolické a to nejrozhodnějším se ukazovala, protestantské poddané králů španělského a francouzského proti těmto podněcovala a podporovala, a Marii Stuartovou proti všemu právu a spravedlnosti žalařovala: vydal papež Pius V. 25. února 1570 bullu: „Regnans in excelsis“[1]), k jejímuž vydání již roku 1563. někteří angličtí biskupové a luvanští theologové vyzývali[2]), a docela některá knížata, jmenovitě španělský král Filip II. radila. Na základě platného práva[3]) vyobcoval papež Alžbětu z církve a sesadil ji z království. Ráno 15. května 1570 byla tato bulla na bráně biskupského dvora v Londýně přibita. Studující, který to učinil, byl vypátrán a v mukách vyznal, že bullu od bohatého šlechtice Feltona, horlivého katolíka, obdržel, který za to byl odpraven.

---

[1]) Bullar. Rom. T. IV. P. III. p. 98.

[2]) Pallavic. Hist. Conc. Trit. lib. XXI. c. 7. n. 4. sq. — Spondan. ad ann. 1569. n. 8. 9.; Bzov. ad ann. 1569. n. 30.

[3]) Hergenröther: Kath. Kirche u. Christl. Staat. str. 679.

Alžběta vystupovala ještě krutěji proti katolíkům. Parlament prohlásil roku 1571. každého za velezrádce, kdo by o právu Alžbětině k anglické koruně pochyboval, neb ji bludařskou, rozkolnicí nebo tyrankou nazýval; a hrozil všem tresty velezrády, kdo by nějakou bullu, breve, přípis, prominutí a podobné věci z Říma přijali, neb na jejich základě rozřešovali neb se rozřešiti dali. Pro zachováni královského suprematu nad církví byl zřízen zvláštní dvůr, zvaný „vysoká komisse" a nadán veškerou inkvisiční mocí, jehož úředníci, nejsouce na obyčejné právní formy vázáni, do domů vnikati a po řečech a papírech pásti a každého všemi spůsoby o jeho smýšlení prozkoumati mohli. Kdo se zdráhali obcovati protestantským službám Božím, byli peněžitými pokutami, tělesnými tresty a těžkým žalářem trestáni.

Poněvadž katolická církev žádného ústavu v Anglii pro vzdělávání duchovenstva neměla, založil dr. Vilém Allen, bývalý představený Mariánské hally v Oxfordě, který v Douayi v Belgii se usadil, a později kardinálem a protektorem anglického národa v Římě (1587—1594) se stal, již roku 1568. semeniště pro vzdělání anglických duchovních v Douayi, které utěšeně vzkvétalo. Ale angličtí ministři pronásledovali tento ústav a vymohli na španělském místodržiteli Requesensovi, že je zrušil, zavázavše se mu, že nizozemským povstalcům anglické přístavy zavrou. Však princové Quišští přijali ústav do Remeše, kde znova rozkvetl. Též papež Řehoř XIII. založil v Římě 1579 kollej pro vzdělání anglických duchovních, kteří potom neohroženě do vlasti se navracovali.

Tato opatření, aby církev katolická v Anglii zachována byla, poháněla ministry královniny, aby platné zákony proti katolíkům přísně prováděli a nové vydávali. 1. Všichni, kteří měli pravomocnost jiné rozřešovati neb někoho sváděli, aby od panujícího náboženství odpadl, měli se všemi svými pomocníky jako velezrádcové býti potrestáni; 2. sloužiti mši sv. bylo jednoročním žalářem a pokutou 200 marek, ji slyšeti též jednoročním žalářem a pokutou 100 marek trestáno; 3. kdo neobcoval protestantským službám Božím v měsíci, propadl pokutě 20 liber šterlinkův; 4. konečně aby žádný katolický kněz v soukromém domě zdržovati se nemohl, nesměl nikdo pod trestem žaláře jednoho roku a 10 liber šterlinků bez dovolení protestantské vrchnosti duchovní státi se vychovatelem neb učitelem.

Osud katolíků byl hrozný; po domích pátralo se po kněžích a lidech, kteří mši svatou slyšeli, ani kaplí cizích vyslanců nešetřilo se. Cuthbert Maine, horlivý kněz z Cornwallisu, a jesuita Campian zemřeli mučenníky, a četní katolíci následovali po nich. Byli věšeni neb rozpáral se jim život, vyvrhla střeva a potom rozsekalo se tělo na čtyři kusy[1]). Bohatí katolíci byli stálými pokutami ožebračeni, chudí trpěli v žalářích, byvše propuštěni byli zmrskáni, nebo uši se jim žhavým železem propichovaly.

Pronásledování zasáhlo později též puritány, však netrvalo dlouho.

Konečně rozhodl se osud nešťastné Marie Stuartové. Po rozkaze Alžbětině byla před soud postavena, že „s cizozemci a zemězrádci se spikla, aby 1. vpád do království a 2. smrť královninu způsobila". Nadarmo vyhlašovala Marie listy, které v opisech proti ní svědčily, za falešné, a žádala, aby původní listy čili originály předloženy byly; nadarmo žádala, aby vůči svým tajemníkům, Nau-ovi a Curle-mu, kteří prý proti ní výpovědi učinili, postavena byla. Soud odsoudil ji k smrti, a předložil svůj výrok Alžbětě, aby jej potvrdila. Alžběta, bojíc se o svou pověsť a politických zápletek, váhala dlouho, konečně podepsala plnomocenství jakožto přípravu k její popravě, poručila svému tajemníku Davisonovi, aby velikou pečeť přiložil a doložila: „Jistě Pavlet a Drury (strážníci Mariini) mohli by mne od tohoto břemene osvoboditi; vyzkoumejte je" ; naznačujíc cestu, kterou by bylo lze sokyni zahubiti. Ale Pavlet nechtěl býti zákeřníkem, a soud dal Marii odpraviti, která po 19tileté vazbě s hrdinskou myslí a křesťanskou odevzdaností do vůle Boží jako pravá mučennice pro víru, pro kterou vlastně trpěla, na popravišti skončila po třetí ráně od kata mečem jí zasazené 18. února 1587 na zámku Fotheringhay, majíc věku svého 45 let. Alžběta hrála potom úplnou komedii, stavíc se, jakoby poprava proti její vůli byla se stala, však nikdo tomu nevěřil[2]). Smrť Marie Stuartové pohnula španělského krále Filipa II., aby svůj záměr pomstiti nad Alžbětou všeho nepřátelství a všech křivd, které proti říši španělské spáchala, a vystrojil proti ní mohutné loďstvo (130 lodí), jež „nepřemožitel-

---

[1]) Cobbet, str. 312. 318.

[2]) Vollständiger Auszug der Gesch. England's von Dr. Lingard. Wien 1831. sv. II. str. 390—413.

nou armádou" nazval. V tom nebezpečenství spěchali všichni Angličané, protestanté i katolíci, hájit své vlasti. Však armáda byla mořskou bouří rozprášena a potom anglickým loďstvem poražena (r. 1588.), a král Filip nepodnikl nové výpravy.

Osud katolíků zůstal bez ohledu na jejich osvědčené vlastenectví jednostejně krutým. Rok před svou smrtí kázala Alžběta, aby jesuité v 30 dnech, a světští duchovní ve dvou měsících pod trestem smrti zemi opustili. Skonala 21. března 1603; povznesla sice Anglii na evropskou velmoc, ale nespravedlivým způsobem živíc a podněcujíc stále nepokoje u svých sousedů; byla sice „panenskou královnou", ale stále milovníky obklopenou, tak že její dvůr byl sídlem všech ohavností; byla lakomou, žila dlouho dvoru i národu, a pouze ti ji velebili, kteříž její vládní soustavou na úkor jiných se obohatili[1]).

§ 454. ε) Za Stuartů.

Po Alžbětě vstoupil na trůn anglický skotský král Jakub VI., syn nešťastné Marie Stuartové a jejího druhého manžela lorda Darnley-e, jako Jakub I. (1603—1625)[2]) a spojil obě říše v jedno. Byl vychován v přísném kalvinství, však všechny strany očekávaly mnoho od něho: Kalvini, poněvadž v jejich náboženství vychován byl; biskupovci (episkopalové), poněvadž jejich soustava s řízením monarchickým lépe se srovnávala; a katolíci, poněvadž jeho matka horlivou katoličkou byla, a on sám v Skotsku k církvi katolické snášelivě se choval. Jenom biskupovci nesklamali se v novém králi, kterýž hierarchii za nejpevnější podporu trůnu prohlásil. Hned první rok své vlády dal sestaviti knihu kanonů (Book of canons), která r. 1603. konvokací slavně přijata byla. Pro svou zálibu v soustavě biskupské byl od puritánů z papežství obviňován, a tu chtěje toto nařknutí vyvrátiti, vydal 22. února 1604 rozkaz, aby všichni katoličtí missionáři zemi opustili, a poroučel všem úřadům, aby zákony proti katolíkům prováděly. Dále žádal na rekusantech peněžitých pokut a to nejen za běžící měsíc 20 liber šterlinkův, ale za všech 13 měsíců, co posud panoval. Četné katolické rodiny upadly těmito pokutami, kterými skot-

---

[1]) l. c. str. 426—435.

[2]) Geschichte der englischen Katholiken unter Jakob I. v „Katholik'u" 1889. str. 253—283.

ští milcové královi se obohatili, v trpkou bídu. I popravy katolíků začaly znova. Sklamané naděje zplodily spiknutí. Jakýsi Robert Catesby, jehož otec pro víru několikrát žalován byl, spikl se s některými druhy, že v listopadu 1605 budovu parlamentní s králem, lordy a členy dolní komòry prachem do povětří vyhodí. Plán byl bez pochyby jedním ze spiklenců prozrazen, osm účastníkův a jesuita Garnet, kterýž o spiknutí ze zpovědi věděl a všemožně, pokud pečet zpovědní tomu dovolovala, je zameziti hleděl, byli jati a odpraveni; ostatní spasili se útěkem. Na památku, že prachové spiknutí bylo zmařeno, byla výroční slavnosť 5. listopadu jakožto dni jeho odkrytí zavedena, a do služeb Božích modlitba „proti ukrutným a krvežíznivým nepřátelům“ vložena. Proti katolíkům nastupovalo se mnohem krutěji, a zavedena nová „přísaha věrnosti“[1]) pro ně. Kteří katolíci by ji učinili, měli jenom stanoveným trestům podléhati, za to ostatní k věčnému žaláři a zabavení movitého jmění na vždycky a výnosu z pozemků na čas života býti odsouzeni.

Arcikněz Jiří Blackwell, jejž papež Klement VIII. pro Anglii ustanovil, myslil, že katolíci tuto přísahu učiniti mohou. Věc přišla do Říma a papež Pavel V. rozhodl, že věřícím i mučennickou smrt jest podstoupiti, než-li tuto přísahu vykonati, a poslal breve z 22. září 1606 s tímto obsahem arciknězi, který však bez ohledu na nové breve z 23. srpna 1607 přece myslil, že tuto přísahu učiniti smí, „poněvadž prý papež tady mluvil jako soukromý učenec, a nikoliv jako hlava církve“. Kardi-

---

[1]) Tato pověstná „přísaha věrnosti“ (oath of allegiance) zněla: „Vyznávám upřimně ve svém svědomí před Bohem a lidmi, že král Jakub jest řádným panovníkem této říše, že papež ani ze sebe samého ani z vážnosti církve nemá moci krále sesaditi, o jeho říši pořizovati, poddané od přísahy věrnosti a poslušnosti rozřešiti, nikomu dovolovati, aby proti němu zbraně se uchopil, jeho osobě násilí činil nebo zpouru v říši vyvolal. Též přisahám, že bez ohledu na každou klatbu na krále vydanou a každé rozřešení od poslušnosti poddaným udělené, upřimnou věrnosť Jeho Veličenstvu zachovám a s veškerou mocí krále proti spiknutím, která by na základě onoho výroku proti jeho. osobě nebo koruně se činila, hájiti budu. Přisahám, že ze srdce bezbožné kacířské a zavržení hodné učení a mínění, jakoby papežem vyobcovaní a sesazení knížata též od svých poddaných, nebo kýmkoli sesazeni nebo zabiti býti směli, zavrhuji, zatracuji a ho se odříkám. Věřím, že papež nemá žádné moci mne od této přísahy rozřešiti, a vzdávám se každého prominutí v tomto ohledu. Přisahám na všechny tyto věci v přirozeném smyslu slov bez dvojsmyslnosti a vniterní výhrady.“ Viz ji v rozpravě „Eine Episode aus der schottischen Kirchengeschichte“ v. „Stimmen aus Maria-Laach.“ 1878. str. 396.

dinál Bellarmin káral ho za to ze slabosti. Tu vystoupil za obhájce oné přísahy sám král Jakub I., který za nejdůkladnějšího bohoslovce svého času se pokládal, spisem: „Triplici nodo triplex cuneus, nebo apologie přísahy věrnosti proti dvěma brevím papeže Pavla V. a listu kardinála Bellarmina k arcikněži"[1]). Však katolíci, jmenovitě Bellarmin[2]), Suarez[3]) a Du Peron posoudili a odsoudili královského bohoslovce, kterému králové francouzský a dánský radili, aby literární půtky zanechal. Ale Jakub neuposlechl a sepsal se svými dvorními bohoslovci nový spis, který všem křesťanským knížatům rozeslal a v němž dokazoval, že „papež osobě si v cizích říších světskou moc, jest vtěleným antikristem". Císař Rudolf II. nepřijal knihy. Někteří kněží utrpěli smrť mučennickou, že oné přísahy neučinili[4]). Katolíci byli v zemi stále četnými a měli v Londýně své střediště v kapli španělského vyslance; jejich pokutování penězi trvalo dále, z čehož měl král roční příjem 36.000 liber šterlinků. Když král o zasnoubení svého syna Karla s Jindřiškou, sestrou francouzského krále Ludvíka XIII., vyjednával, svolil ke smlouvě, aby jeho katoličtí poddaní k žádným peněžitým pokutám přidržováni a zatýkáni nebyli a své náboženství soukromě vykonávati směli. Ještě před tímto sňatkem zemřel Jakub I. 27. března 1625.

Jeho nástupce a syn Karel I. (1625—1649) byl panovníkem beze vší ráznosti. Zprvu zdálo se, že nastane katolíkům obrat k lepšímu, papežští poslové přišli do Londýna a angličtí do Říma; vliv katolické královny bylo znáti. Katolíci spravovali se apoštolským vikářem ustanoveným od papeže Řehoře XV., nejprve Vilémem Bishopem (1623—1625), biskupem chalcedonským, potom Richardem Smithem, a v Římě obírala se r. 1630. propaganda otázkou o obnovení katolické hierarchie v Anglii, k čemuž však nepřišlo. Ukázaly se účinky spojení Skotska s Anglií. V Skotsku panovalo přísné kalvinství, které královskou moc znamenitě obmezilo, ale v Anglii pěstilo se pouze na kazatelnách a v tajných společnostech nespokojenců, teď však vnikalo v soudní dvory, volební schůze a parlament a pracovalo o důkladné volební opravy, kterým Karel I.

---

[1]) Ejus Opp. VII. 1619. p. 237.
[2]) Respons. ad Apol. pro juram. fidel. Opp. VII. p. 640.
[3]) Defensio fidei cath. Colon. 1614.
[4]) Stimmen aus Maria-Laach l. c. str. 397. 398.

sice odporoval, ale konečně povoloval. Všichni, kteří moc královskou obmeziti a práva lidu rozšířiti chtěli, byli na církevní půdě zásadám kalvinským oddáni. Za to všichni, kteří moci královské a výsad vyšších stavů hájili, }byli soustavě biskupské nakloněni. Strany náboženské staly se spolu stranami politickými. Na straně královĕ stála vyšší šlechta, biskupové a mnozí členové nižšího duchovenstva; okolo praporu náboženskopolitických novot seřadil se městský lid a značná část nižší šlechty.

Karel I. nepohodl se hned na počátku své vlády s parlamentem. Že vojvoda z Buckinghamu byl jeho milcem a ministrem, a že Lauda, přísného stoupence biskupské soustavy, arcibiskupem kanterburským učinil, popudilo ještě více veřejné mínění proti němu. Parlament, v němž puritáni brzo většiny dosáhli, byl vládě stále na odpor, a naříkal na papežství (no popery = žádné papežství). Král nemohl býti proti katolíkům, kteří z úplna beze všeho práva se stali, dosti přísným; mnohým katolickým rodičům byli docela dítky odňaty a potom v protestantství vychovány.

Když Karel I. r. 1636 v presbyteriánském Skotsku církevní právo anglikánské biskupské soustavy zavedl a pobožnosti jednotlivců novou liturgií obmezil: křičeli svatí, že „duch Boží se poutá a služba Bálova zavádí“. Utvořil se konvenant presbyteriánů r. 1638. „pro zachování náboženství, svobody a zákonů říše“ a prohlásil církev za samostatnou. Biskupství, liturgie a církevní právo královo byly odstraněny, a biskupové do církevní klatby dáni. Král musil s povstalci v Dubaru smlouvu učiniti a svolal r. 1640 anglický parlament, aby mu peníze na válku občanskou, která nastávala, povolil. Tento „dlouhý parlament“ (1640—1649) choval v sobě vzpurné živly, naříkal hned na počátku na papeženské rejdy, usnesl se na očištění státní církve a navrátil mnohým nonkonformistským duchovním místa, kteráž jim odňata byla. Statného ministra Karlova lorda Strafforda obžaloval z velezrády a kázal popraviti, a arcibiskupa Lauda vsadil do vězení v Toweru. Král prchl z Londýna do Yorku; parlament odňal mu r. 1642. zákonodárnou moc. Obě strany, král a parlament, vyjednávaly sice mezi sebou, ale strojily se k občanské válce. Parlament spojil se s konvenantem skotským na ochranu svobody církve skotské a na opravu anglické. Katolici stáli věrně k svému králi, který z prvu jejich služeb přijati nechtěl, ale potom to přec učinil,

dávaje na dál katolické kněze popravovati. Presbyteriánší kazatelé rozněcovali vojsko k hroznému fanatismu. Každému katolíku byly na válečné výlohy dvě třetiny jmění zabaveny a na hlavu knězovu cena vysazena. Presbyteriáni majíce v parlamentě a vojsku většinu odstranili biskupskou důstojnosť a liturgii, a zavedli presbyteriánskou ústavu.

Proti presbyteriánům povstali brzo odpůrcové tak zvaní Independenti (Nezávislí), kteří zřízení synodální a presbyterstvo zavrhovali a kazatele odstranili, poněvadž prý každý, koho Duch Páně uchopí, kázati má. Skutečně kázali vojáci, kramáři i ženy. K nim náleželi oba vrchní velitelé parlamentního vojska, Fairfax a Oliver Cromwell. Král utrpěv několik porážek, utekl se k Skotům, kteříž ho na trůn anglický dosaditi chtěli, když presbyteriánství přijme. Když toho učiniti nechtěl, byl od Skotů za 400.000 liber šterlinkův anglickému parlamentu vydán a 30. ledna 1647 v Holby do vězení vsazen. Z rukou parlamentu dostal se do moci Independentů, kteří nad presbyteriány zvítězili, a potom do mocí Levellerů (vše jedno činicích), kteří ve vojště vznikli a z bible nejen souverénitu (svrchovanosť lidu), ale též že Bůh králů nenávidí, dokazovali. Když novými vítězstvími Cromwell převahy nad Skoty dobyl (1648), usnesli se radikálové o králově obžalobě. Horní komora protivila se tomu, ale nižší prohlásila se za nejvyšší auktoritu; odporující presbyteriáni byli z parlamentu vyvrženy, a kusý parlament zavedl proti králi process, poněvadž „proti svrchovanému parlamentu bojoval.“ Soud řízený Cronwellem odvolávaje se na Písmo sv. odsoudil krále Karla I. k smrti, který dne 30. ledna 1649 v Londýně byl odpraven. Anglie proměnila se v republiku, jejímž protektorem r. 1653. stal se Cromwell. Ale po smrti jeho (r. 1659.) toužili všichni po starém pořádku. Syn Cromwellův a nástupce v protektorátu Richard poděkoval se, a Karel II., syn popraveného Karla I., byl r. 1660. za krále povolán. Deputace odjela do Belgie, aby ho odtud přivedla, a on vjel slavně 29. května 1660 do Londýna.

Karel II. (1660—1685) řídil se zásadou všech Stuartů, že biskupové jsou nejlepší podporou království, zavedl znova biskupskou soustavu v Anglii a Skotsku, což četným jmenovitě v Skotsku se nelíbilo, a přišel za to v podezření papeženství. Naděje katolíků v něj sklamaly se. Král byl ustavičně v peněžitých nesnázích, a musil se řiditi parlamentem, který nenávistí ke katolíkům jen hořel. V červenci 1661 učinil se krá-

lem v dolní komoře pokus, aby katolické vyznání bylo trpeno, a nejukrutnější zákony proti katolíkům za věrnost jejich ke králi zrušeny; však z předlohy té sešlo.

Karel II. zasnoubil se s princeznou Kateřinou, dcerou portugalského krále Jana IV., která měla věna 300.000 liber šterlinků. Když přišla do Anglie, chtěli, aby dala se oddati po protestantsku; však ona nepřivolila k tomu a chtěla se raději domů navrátiti; pročež bylo manželství po katolicku uzavřeno, a takto uzavřené manželství potom od anglikánského biskupa ratifikováno. Bezpochyby návodem své manželky vydal král 6. prosince 1662 kabinetní rozkaz, aby trestní zákony proti katolíkům mírně se prováděly, proti čemuž však obě komory se ohrazovaly. Král mlčel k tomu, ano vystoupil v únoru 1663 zřejmě jako pronásledovatel katolíků žádaje za nové zákony proti nim, chtěje tak se očistiti od podezření, jako by k náboženství své manželky se klonil. Roku 1664 vyšel přísný zákon který každou schůzi více nežli pěti osob, členy rodiny k nim nečítaje, za účelem náboženského poučení a vzdělání, které by na základě státní liturgie nespočívalo, „za zbujnický a nezákonitý konventikul" prohlašoval, a po prvé pěti librami šterlinků nebo tříměsíčním vězením, po druhé dvojnásobnou pokutou a po třetí 100 librami šterlinků nebo vyhnanstvím trestal.

Veliký požár r. 1666, kde v Londýně 89 kostelův a 13.200 domů shořelo, připisoval se katolíkům jako paličům, ačkoliv ani stínu důkazů nebylo lze provésti; však vláda dala postaviti pomník ve Tish Street Hill, na němž byla vyryta lež, že katolíci oheň založili. Když nastoupil Jakub II., byla ona lež shlazena, však po revoluci r. 1688 zas obnovena; teprve po emancipaci katolíků r. 1829. byla dle jednomyslného usnesení parlamentu znova odstraněna. Ničemný Titus Oates dosvědčil přísahou, že benediktini a jesuité oheň založili.

Na základě přání dolní komory z 26. října 1666 vydal král 10 listopadu 1666 prohlášení, aby všichni kněží a jesuité, vyjma kaplany královny a královny-matky, v měsíci Anglii opustili. Úřady dostaly rozkaz, aby papežence odzbrojily a na všech podezřelých přísahy na církevní supremát králův žádaly; kdo by přísahy neučinil, nebo svátostí po anglikánsku nepřijal, měl úřad nebo službu ztratiti.

Králův bratr Jakub, york-ský vojvoda, stal se katolíkem a odpřisáhl se protestantství před provinciálem jesuitů Emmanuelem Lobbem, známějším pod přijatým jménem: Josef Si-

meon (r. 1669). Parlament a ministři pracovali o to, aby ho následnictví trůnu zbavili. Když rozšířila se pověst, že král Karel II. bude katolíkem, hřmotilo anglikánské duchovenstvo tak hrozně, že Karel II. 11. března 1671 slavné prohlášení vydal, kde praví, že posud všem svůdným pobídkám v tomto ohledu statně oddolal, a vždycky pravé anglikánské víry pevně se držeti a jí chrániti bude. Následujícího roku vydal parlament zákon, který všechny katolíky s málo výminkami ze všech státních úřadův a poradních sborů vyloučil, učiniv za podmínku k nim, aby žadatel přísahu věrnosti a na církevní supremát králův vykonal a zvláštním písemním vyjádřením katolické učení o přepodstatnění ve Večeři Páně zavrhl (testní přísaha). Dissenterům bylo sice tajně zmírnění slíbeno, ale slovu potom nedostálo se. Yorkský vojvoda Jakub a několik lordů poděkovali se ze svých úřadů. V únoru 1673 osmělil se král ve své řeči k dolní komoře pronésti slovo, aby trestní zákony proti katolíkům mírně se prováděly, však v komoře vznikla taková bouře, že král hned od svého úmyslu upustil. Hned potom vyšel zákon o vyučování, který veškeré veřejné i soukromné vyučování na dovolení anglikánského biskupa závislým činil; učitel musil se přiznávati ke článkům víry státem ustanoveným.

Roku 1674. zasnoubil se yorkský vojvoda v druhém manželství s princeznou Marií z Este, sestrou panujícího vojvody modenského. Tu bouřili proti tomu predikanti se všech kazatelen. Když parlament se sešel, žádal na králi, aby den postu a modliteb po celé říši nařídil, by Bůh církve a státu proti rejdům papeženců chránil. Od tohoto dne až do podzimu 1680 rostla bouře proti vojvodovi; chtěli ho vyloučiti z trůnu (Bill of exclusion).

Karel II. pokračoval v pronásledování katolíků. Roku 1675 vydal prohlášení, kteréž obsahovalo šest nařízení prelátův anglických, kteří se v paláci Lambettském shromáždili: všichni domorodí katoličtí kněží měli pod trestem smrti v šesti nedělích říši opustiti; každý anglický poddaný, který v kapli královny nebo zahraničního vyslance mši sv. obcovati bude, propadne pokutě pěti liber šterlinkův a jednoročnímu žaláři, peer v Toweru, ostatní v obecném žaláři. Parlament přijal přísahu, kterou katolík, jenž chtěl v parlamentu zasedati nebo býti členem tajné rady nebo veřejný úřad zastávati, papežský primát, přepodstatnění ve Večeři Páně, vzývání Svatých a

poctu Panny Marie popíral; však parlament učinil to s doložkou, že tato přísaha nebude se na vojvodovi yorkském žádati.

Na podzim r. 1678 objevil se v Londýně muž Titus Oates vydávaje se za doktora salamanské university, a oznámil králi, jeho ministrům a lidu hrozné spiknutí papeženců proti životu královu a protestantskému náboženství. Z tohoto bezbožného nařknutí vypuklo hrozné krvavé pronásledování katolíků; 22 oběti zaplatily to životem, z nichž 18 bylo rukou katovou sťato, ostatní zemřeli v žaláři Dějepisec anglický Macauley jmenuje Tita Oatesa „nejprolhanějším, nejbezbožnějším a nejnestydatějším tvorem, který kdy lidskou postavu ohyzdil, a zakladatelem školy falešných svědků"[1]).

Karel II., který v Holandsku a na ostrově Jersey-i s nevěstkami daremný život vedl, měl několik nemanželských synů, z nichž někteří na pevnině studovali. Z těchto přestoupil Jakub Stuart zvaný de la Cloche r. 1667. k církvi katolické, byl potom do Londýna povolán, a pohnul svého otce, že tajným katolíkem se stal. Od roku 1680 žil Karel II. mravněji. Když na počátku února 1685 se rozstonal, nedal se na smrtelné posteli anglikánskými preláty zaopatřiti, ale vyzpovídal se benediktinu Huddlestonovi, kaplanu královninu, přijal poslední pomazání a skonal 6. února 1685 maje 54 roky svého věku.

Na trůn dosedl bratr Karla II. Jakub II. (1685—1688) beze všeho odporu, který hned prohlásil, že právně založenou ústavu církevní i státní zachová, ale jsa nepřítelem vší přetvářky, veřejně katolíkem býti se vyznal, a na mši sv. do kaple své manželky chodil. Několik tisíc katolíků a 1200 Kvakerů propustil na svobodu a nalezl dosti povolnosti u skotského i anglického parlamentu. Zpoura vojvody z Monmouthu, levobočka Karla II., na počátku jeho vlády byla krvavě potlačena, a vojvoda odpraven. V dubnu 1687 prohlásil úplnou náboženskou svobodu a svobodné vykonávání náboženství, čímž veliký odpor proti sobě u přísných anglikánův a obzvláště skotských presbyteriánů vyvolal. Když biskupové tuto svobodu svědomí prohlásiti nechtěli, byli zatčeni a postaveni před soud, který však za nevinné je uznal. Vyslancové, císařský a španělský, ano sám papež Innocenc XI. napomínali, ačkoli nadarmo, krále, aby mírně ku předu postupoval. Ale Jakub II., jsa již v pokročilém věku, chtěl ještě vítězství katolické církve v An-

[1]) Sr. o stati „Karel II." Stimmen aus Maria-Laach. 1882. str. 69—72.

glii se dožiti, vystupoval v tomto ohledu beze vší obezřetnosti, a připravil tak pád sobě i katolické církvi.

Jakub II. měl dvě dcery, které byly po protestantsku vychovány a za protestanty provdány; starší Marie, manželka prince Viléma Oranského, byla dědičkou trůnu, a na tuto změnu těšili se protestanté. Tu dostal k jejich nesmírné žalosti Jakub II. (10. června 1688) prince, dědice trůnu. Nespokojenci začali s Vilémem Oranským vyjednávati, který s 14.000 muži vybraného vojska do Anglie 1688 přistál. Vojsko, loďstvo, biskupové a lid opustili Jakuba, který ztrativ veškerou mysl a rozvahu dal se na útěk, ale byl jat; byv od peerův vysvobozen dostal se šťastně 25. prosince 1688 do Francie. Parlament prohlásil trůn za uprázdněný a povolal naň nejstarší dceru Jakubovu Marii. Ale její manžel, princ Vilém Oranský, ačkoliv ujišťoval přibyv do Anglie, že nechce žádného krále s trůnu svrhnouti a žádné následnictví převrátiti, než jenom anglickou ústavu a víru chrániti, nebyl s tím spokojen, a provedl to, že byl se svou manželkou za krále provolán, a jemu pouze královská moc odevzdána.

Vilém Oranský (1689—1702) udělil tolerančním patentem r. 1689 všem protestantským dissenterům náboženskou svobodu, z které však sociniany a katolíky vyloučil. Katolíci směli pouze ve vzdálenosti 10 mil od Londýna bydleti, nesměli žádných škol si zřizovati, a které katolické dítě k státní církvi přešlo, dědilo všechno po rodičích. Popravy byly sice řídké, ale žalář, peněžité pokuty, neschopnosť ke všem úřadům, odměny odpadlíků svíraly na dále katolíky. Královna Marie zemřela 7. ledna 1695, a král Vilém 19. března 1702.

Na trůn dosedla druhá dcera Jakuba II. Anna, která byly za dánského prince Jiřího provdána (1702—1714). Za její vláda byla práva dissenterův opět obmezena; osud katolíků zůstal hrozným po celé 18. století, tak že lze o zázraku mluviti, že církev katolická přece v Anglii a říši britské vůbec se udržela.

§ 455. Protestantství (kalvinství) v Skotsku.[1]

Protestantství nalezlo v Skotsku dobrou půdu ve veřejných poměrech země a těšilo se tam mocné ochraně anglické vlády,

---

[1]) Gilbert Stuart: Hist. of reformation of Scotland. London. 1780; Altenb. 1786. — Cook: Hist. of the Church of Scotl. from the reformation

která blud všudy podporovala a při tom své politické prospěchy pilně na zřeteli měla. Po celý středověk snažili se angličti králové spojiti Skotsko s Anglií, a jejich york-ští arcibiskupové chtěli nad ním metropolitní pravomocnosť vykonávati. Ale Skotové uhájili své samostatnosti proti Anglii, odvolávajíce se mimo zbraň též na to, že jejich země papežským lénem jest, pročež v jinou závislosť vstoupiti nemůže. Spory o pravomocnosť ukončil papež Sixtus IV., povýšiv r. 1472. na prosby krále Jakuba III. Sv. Ondřej (St. Andrews) za metropoli. Druhou metropoli zřídil r. 1492. Skotům papež Innocenc VIII. v Glasgowě.

Za krále Jakuba V. (1524—1542) kázal v Skotku nový blud Patrik Hamilton, opat z Ferma, kterýž jej u samých pramenů ve Wittenberku a Marburku poznal. Ale svatoondřejský arcibiskup Jakub Beaton odevzdal jej světskému rameni, kteréž jej jakožto bludaře r. 1528. upáliti dalo. Ale pro velikou vážnosť, které se těšil, a zmužilosť, s níž smrť podstoupil, rozmnožil se počet jeho stoupenců, z nichž mnozí jali se blud hlásati, jako Jindřich Forest, jenž též upálen byl, a zpovědník králův Alexander Seton, který na pevninu prchl. Šlechta přijímala novotu nenávidíc bohatství církve, po němž dychtila, a královské moci, která svou podporu proti ní v prelátech měla.

Anglický král Jindřich VIII. pokračoval v politice proti Skotsku v šlépějích svých předchůdců; vypravil Barlowa, pozdějšího biskupa svatodavidského a posvětitele Parkerova, k ovdovělému králi Jakubu V., aby jemu svou dceru Marii zasnoubil, poslal mu některé bludařské knihy a vyzýval jej, aby k novotě se přidal. Ale Jakub V. odolal tomuto pokušení, a papež Pavel III. udělil mu název „obhájce víry“, a poslal posvěcenou dyku a klobouk. Vlivem Davida Beatona, statného synovce arcibiskupa Jakuba Beatona, vstoupil král Jakub V. v druhé manželství s Marií Lotarinskou, dcerou guisského vé-

---

Edinb. 1815. 3 T. — (Bradshaw): The english Puritane. Lond. 1605; po latinsku Puritanismus angl. Francof. 1610. — Robertson: Hist. of Scotl. Bas. 1791. 2 T. po německu Braunschweig. 2 Theile. — Rudloff: Gesch. der Reformation in Schottland. Berl. 1847. 2 Thle. — Köslin: die schott. Kirche, ihr Verhältniß zum Staate etc. Hamb. 1852. — Dr. Bellesheim: Gesch. der kath. Kirche in Schottland. Mainz. 1883, 2 Bde. — Rozpravy v Stimmen aus Maria-Laach. 1878. str. 1—19; Hist. polit. Blätter. 1878. sv. 82. str 589–611.

[1]) Hergenröther (pokračování Hefele-ovy) C. G. VIII. 289–291.

vody Klaudia, a hledal tak podporu ve Francii, aby staré víry hájil, odbojnou šlechtu hledící k Anglii na úzdě držel, a přehmatům anglickým vydatně vzdorovati mohl. Poněvadž David Beaton o přátelské styky Francie se Skotskem veliké zásluhy měl, udělil mu francouzský král František I. biskupství mirepoixské a vymohl r. 1438. kardinálskou důstojnosť. Král Jakub V. poděkoval za to papeži Pavlovi III. listem ze 16. prosince 1538, v němž ho ujišťoval, že v poslušnosti k Apoštolské Stolici za žádným panovníkem státi nechce. Po smrti svého strýce stal se David Beaton jeho nástupcem na stolci svatoondřejském a primasem říše (1539 - 1546). Když v bitvě u Solwaymooru mezi Skoty a Angličany skotská šlechta poraziti se dala, zemřel na zármutek a bolesť z toho r. 1542. král Jakub V. a zanechal koruny své dceři Marii, mající osm dní svého věku. Dle jeho závěti měl býti kardinál Beaton říšským vladařem: ale šlechta zavrhla závěť a prohlásila za vladaře hraběte z Arranu Jakuba Hamiltona jakožto nejbližšího královského příbuzného, který kardinála jal, s Anglií spolek učinil a pro reformaci se prohlásil. Ale kardinál utekl z vazby, postavil se v čelo katolické strany a přinutil Arrana, že již r. 1543. do lůna církve se navrátil, spolku s Anglií se vzdal a s ním proti novotářům se spojil. Když jeden z reformátorův Jiří Wishart odpraven byl, spikli se protestanté proti kardinálu, přepadli ho jakožto „tvrdošíjného nepřítele Krista a evangelia“, jak učenník odpraveného Wisharta Melvil prohlásil, na jeho zámku ve Sv. Ondřeji, zavraždili a podrželi zámek ve své moci (v květnu 1546). Vrahové dostali pomoc od šlechty a od Anglie peníze a potravu. Vladař oblehl zámek a přinutil s pomocí francouzského loďstva, že se vrahové vzdali, ale svobodně odtáhnouti mohli. Mezi nimi byl též Jan Knox [1]), hlavní reformátor Skotska. Nástupce kardinálův v arcibiskupství Jan Hamilton slavil národní synody; r. 1549. ve Sv. Ondřeji a r. 1552. v Edinburku pro opravu církve a vydal r. 1551. výtečný katechismus, ale neodvrátil tím buřické šlechty od jejích převratných snah.

Důležitou osobou v skotském odboji proti církvi byl Jan Knox. Narodil se roku 1505. v Giffordě nedaleko Haddingtonu

---

[1]) Smetonius: Vita Knoxii. Edinb. 1579. — Thom. M' Crie: Life of J. Knox. Edb. 1811. 2 T.; německý výtah z něho od Plancka. Gött. 1817. — Krummacher: J. Knox u. Königin Maria. 1857. — Brandes: Joh. Knox. Elberf. 1862.

(† v Edinburgu 24. listopadu 1572), studoval na universitě glasgowské filosofii a theologii a stal se roku 1530. učitelem filosofie při akademii ve Sv. Ondřeji. Přidav se na stranu bludařů, byl od kardinála Beatona sesazen a odebral se do jižního Skotska, kde vychovatelem ve dvou vznešených rodinách se stal. Když vrahové kardinála Beatona na zámku Sv. Ondřeje se vzdali, byl Knox r. 1547. odveden do Francie a vězněn skoro dvě léta na galejích. Dostav se na svobodu, odebral se do Anglie (1549), kde často před králem Edvardem VI. a tajnou radou kázával. Po smrti královĕ odešel roku 1553. do Genevy, kde s Kalvinem v úzké přátelství vstoupil a ve svých studiích pokračoval. Po přání svých přátel vrátil se do Skotska, bouřil tam ze všech sil proti církvi, prohlašoval přítomnosť při mši sv. za modlářskou ohavnosť a hřích a podával některým šlechticům Večeři Páně po způsobu reformovaných. Roku 1556. byl povolán za kazatele do Genevy (1556—1559). Za své nepřítomnosti byl jako kacíř obžalován a k upálení odsouzen, což na jeho obraze v Edinburku roku 1556. provedeno bylo. V Genevě složil proti oběma Mariím, královně anglické a vladařce skotské, spis pod názvem: „První zatroubení proti šeredné vládě žen," kde dokazuje, že vláda ženy jest pohaněním Božím a proti právu a spravedlnosti. Se svými spoluvěrci v Skotsku dopisoval si horlivě a doporoučel jim veřejné násilí na ochranu slova Božího proti modlářství (víře katolické) a modlářské vrchnosti. Jeho heslem bylo: „Sůvy se vyplaší zapálením jejich hnízd."

Mezitím královna-matka Maria z Guisů spojila se docela s novotáři ku pádu vladaře Arrana, který se proto poděkoval a jí vladařství přenechal (1554). Vladařka Marie chovala se ku protestantům velmi mírně a dala jenom několik zbĕsilců, kteří kostely zloupili a oltáře zbořili, odpraviti. Tato však mírnosť jim nestačila. Protestantští lordové jsouce popouzeni Knoxem, učinili roku 1557. spolek zvaný „shromáždění Kristovo," jehož starostou byl vévoda z Argyllu, a zavázali se, že svého náboženství až do hrdel hájiti budou a si přesné evangelické kazatele opatří. Nadarmo napomínal arcibiskup Hamilton vévodu Argyllského, aby svých povinnosti jako křesťan a katolík pamětliv byl, hroze při tom jemu a jeho druhům církevními tresty. Knox byl znovu pozván, aby se vrátil do vlasti. Když arcibiskup Hamilton roku 1558. odpadlého kněze Waltera Milne upáliti dal, žádali novotáři na vladařce

a parlamentu neobmezenou svobodu náboženskou a hrozili vzpourou. Knox vrátil se roku 1559. do vlasti, kázal 11. května 1559 v Perthě proti modloslužbě lidu a rozohnil posluchače tak, že hned obrazy, oltáře a kříže ničili a kláštery bořili. Z Perthu valila se vzpoura po celé zemi. Krásný opatský chrám v Stone, kterýž od staletí byl svědkem korunování králů skotských, byl v trosky proměněn. Po Knoxově kázaní ve Sv. Ondřeji 11. června 1559 byly vnitřek dómu a kláštery františkánův a dominikánů se všemi literárními památkami zničeny. Týž osud zasáhl Edinburk 25. června 1559. Ve všech kostelích, které Knox katolíkům odňal, zavedl anglický rituál krále Edvarda VI. k vůli Alžbětě, ačkoli dříve proti němu ze stanoviska kalvinského bojoval. Povstalce podporovala anglická královna Alžběta, vladařka Marie Guisská dostala pomocné vojsko z Francie, ale zemřela v těchto zmatcích r. 1560 z bolesti nad nimi, a její dcera Marie Stuartová musila sama vlády se uchopiti.

Maria Stuartová [1]) narodila se 8. prosince 1542. Majíc věku svého šest let byla dána k francouzskému dvoru na vychování a vstoupila v Paříži 24. dubna 1558 v manželství s daufinem Františkem, jenž po smrti svého otce Jindřicha II. na trůn vstoupil, ale již r. 1560. zemřel. Na mladé královně žádali skotští povstalci a mnozí katolíci, aby francouzské vojsko ze země odvoláno bylo. Královští mladí manželé učinili s „kongregací Páně" mír edinburský, který francouzský vliv v Skotsku zlomil, zemi pletichám anglické královny Alžběty otevřel, moc povstalé šlechty naproti koruně sesílil a vítězství kalvinství nad starou církví připravil. Dle tohoto míru náleželo urovnání náboženských sporů budoucímu parlamentu, kterýž svolati bylo královně Marii Stuartové. Ale novotáři nastoupili na cestu skutečných událostí, a svolali parlament, jenž větším dílem z jejich stoupenců se skládal. Většina parlamentu žádala na kazatelích, aby své vyznání předložili, a když to ve čtyřech dnech učinili, schválil je parlament jakož i knihu církevní kázně (Book of discipline). Skotské vyznání víry [2]) i kniha církevní kázně mají ráz kalvinský, kladou těžiště církevní

---

[1]) Viz literaturu o této královně u Bellesheima: Gesch. der kath. Kirche in Schottl. — Becker: Maria Stuart, Darley, Bothwell. Giesen. 1881. — Zur Maria Stuart-Frage. Hist. pol. Blätter. 1883. sv. 91. str. 208—230.

[2]) Confessio scotica ap. Augusti. Corp. libr. symbol. p. 143. sq.

ústavy v lid a zavrhují anglickou hierarchii jakožto zbytek papežské pověry. Za starou víru přimlouval se arcibiskup a říšský primas Hamilton, nedbaje hrozeb vévody Argyllského, však nadarmo. Dnes 24. srpna 1560 zrušil parlament veškerou pravomocnosť papežovu nad Skotskem a zakázal sloužiti mši sv. neb jí obcovati pod trestem ztráty jmění po prvé, pod trestem vyhnanství po druhé a konečně pod trestem smrti po třetí [1]). Ačkoli církevní ústava měla býti presbyteriánskou, ponechaly se ještě příjmy a místo v parlamentě biskupům, aby královna usnesení parlamentu spíše potvrdila; což však odepřela. Brzo potom zemřel její manžel král František II. a ovdovělá královna jsouc zvána protestanty a katolíky navrátila se roku 1561. z Francie do své rodné vlasti, ale ještě před jejím příchodem postarala se tajná vladařská rada, aby všechny památky staré víry zničeny byly.

Mladá královna počínala si se vší opatrností a mírností, slíbila protestantům, že hlavně dle jejich rad vládnouti bude, snažila se jejich náčelníky sobě nakloniti, povýšila jednoho z nich, svého nevlastního bratra Jakuba Stuarta, levobočka svého otce a odpadlého převora od sv. Ondřeje za hraběte z Murraye, a dala pouze ve své zámecké kapli v Edinburku sobě a katolíkům svého dvoru mši sv. sloužiti. Však toto bylo hroznou ohavností v očích Knoxe sídlícího v Edinburku, který veřejně s kazatelny hlásal, že „jedna mše jest mu hroznější nežli vpád 10.000 ozbrojenců do Skotska, aby náboženství vyhubili." Královnu uráželi pro její katolické smýšlení protestanté stále, kazatelé jejich hřímali po celé říši proti ní, a magistrát edinburský, když jeho roční volba se měla vykonati, vydal prohlášení, aby všichni cizoložníci, smilníci, opilci a všichni, kteří mši slouží neb ji obcují, město opustili. Na radu některých dobře smýšlejících pánů chtěla pojati za manžela svého příbuzného Jindřicha Stuarta, hraběte z Darnleye, jehož rodina za katolicky smýšlející platila: tu povstal proti tomu její nevlastní bratr jmenovaný hrabě Murray, protestantští lordové spojili se s anglickou královnou Alžbětou a nechtěli ji

[1]) Hlavní pohnutkou k novotě byla u šlechty dychtivosť po církevních statcích. Roční příjem opatství, klášterův a jiných duchovních domův obnášel 220,618 liber šterlinků, biskupství 33.765 l. št., kollegiátních kostelů 5350 l. št., hospitálů 18.000 l. št., desátkův a jiných zbožných dávek 50.000 lib. šter., což větším dílem v rukou šlechty se octlo. Hist. pol. Blätter sv. 82. str. 606.

více ani kaple povoliti. Královna obrátila se manifestem k lidu, ujišťovala jej úplnou náboženskou svobodou, zvítězila tak nad svými protivníky a vstoupila roku 1564. v zamýšlený sňatek. Ale Darnley ukázal se svým chováním býti nehodným svého povýšení; královna dala mu sice, neporadivši se s parlamentem, název krále, ale nedopřála mu valného vlivu na vládu, což připisoval na vrub jejího tajného písaře Rizzia a dal jej několika spiklenci v jizbě královnině před svýma očima a královninýma zavražditi (v březnu 1566). Proti Darnleyovi spiklo se několik lordů, v jejichž čele stál lord Bothwell a vyhodili jej nemocného v jeho ville prachem do povětří (v únoru 1567). Veřejné mínění prohlašovalo Bothwella za vraha, ačkoli 24 šlechticové ho proti tomu hájili: mezi lid roztrušovala se zpráva, že královna vraždu způsobila, a Knox prohlašoval královnu veřejně za cizoložnici a vražednici. Bothwell v čele 3000 jezdcův jal 24. dubna 1567 královnu, vracející se od návštěvy svého nemocného synáčka, kterého s Darnleyem měla, odvedl na svůj zámek Dunbar, a nežli ji 3. května propustil, musila mu slíbiti, že ho za manžela pojme. V tento sňatek vstoupila neprozřetelně 15. května proti radě svých francouzkých přátel Guisů. Proti novým manželům vznikla vzpoura, v jejíž čelo hrabě Murray se postavil. Povstalci setkali se s královskými u Carberry-Hille. Bothwell mohl svobodně odejiti, prchl ze země a umřel po několika letech v žaláři v Dánsku, královna však byla jata a odvedena nejprve do Edinburku a potom na pevný zámek Lechleven ležící na jezerním ostrově, a musila se ve prospěch svého teprve 13měsíčního syna Jakuba poděkovati, za něhož vladařství převzal Murray. Byla obžalována z vraždy a cizoložství [1]); však podařilo se jí uprchnouti z vězení. Arcibiskup Hamilton a katoličtí lordové povstali pro svou královnu, byli však 13. května 1568 u Langside po-

[1]) Obžaloba Marie Stuartové, jako by byla spoluvinna královraždou a před tím s Bothwellem cizoložně se byla milkovala, postrádá dle Beckera veškerého důkazu. Falešnosť listů chatoullových dokazuje Becker se vší jasností, a praví ke konci svého dlouhého vyšetřování vším právem takto: „Tkanina lží, která se kolem těchto falešných listů zapředla, jest tak průsvitnou, že pouze stranické a povrchní dějepisné bádání může jí býti oklamáno. Tyto listy nemají ani nejnutnějších rukojmí pravosti: data, oslovení a podpisu, jsou věcně beze smyslu a nemožny, a neshodují se se skutečným stavem věcí; neboť jejich podkladek, totiž láska ke hraběti Bothwellovi, kteráž únos předcházela, jest bajkou.“ (str. 377.)

raženi. Maria Stuartová utekla do Anglie, odvolala tam své poděkování a nalezla po dlouholetém strastiplném žaláři od své příbuzné královny Alžběty konečně smrt na popravišti (18. února 1587). Arcibiskupa Hamiltona prohlásil vladař Murray za velezrádce a dal jej v arcibiskupském rouše 6. dubna 1571 na cimbuří zámku v Stirlingu oběsiti; byl to poslední katolický primas říše, jakož smrt věčnou hanbou jest těch, kteří na něj ruce vložili.

Pádem královniným padla i katolická církev. Hrabě Murray nastoupiv na vladařství zavázal se přísahou, že všechny kacíře a nepřátele „pravé“ t. j. puritánské víry (katolíky) vyhubí, a parlament prohlásil tuto víru za jediné pravou. Když Knox r. 1572. zemřel, vstoupil na jeho místo podobně zběsilý nepřítel církve Ondřej Melvil. Puritáni pronásledovali všemi zákonitými i soukromými prostředky katolíky, aby je vyhubili, žádali ustavičně na vládě, aby platné zákony na katolíky byly prováděny a nové na ně vydávány, jmenovitě nastupovali na to, aby katolíkům dítky byly odňaty a puritánsky vychovány. Roku 1595. vymohli si právo „dosaditi dobrého pastýře do každého skotského domu“; puritánští kazatelé směli po tři měsíce do každého zámku i každé chýže vniknouti a každého tam svým kázaním a napomínáním mořiti.

Když Jakub VI. roku 1578. sám vlády se ujal, snažil se místo církevní ústavy presbyteriánské biskupskou zavésti a dosáhl toho r. 1584. na parlamentu, že se pro biskupskou soustavu prohlásil. Ale presbyteriánská soustava byla již silně v lidu zakořeněna, a parlament prohlásil ji r. 1592. za zákonitou. Biskupové podrželi v parlamentě svá místa, neměli však nijaké církevní pravomocnosti. Když Jakub r. 1603. na trůn anglický vstoupil, dal 13 biskupů pro Skotsko vysvětiti, které předsedy synod a presbyterií zatím učinil; však presbyteriánští Skotové se svými kazateli nepostoupili po hlavě jeho. Jeho syn a nástupce Karel I. zaplatil svou snahu vetříti Skotům anglickou biskupskou ústavu a liturgii, trůnem a smrtí na popravišti.

Při všech útrapách a pronásledováních, tak na př. dne 10. března 1615. byl jesuita Jan (John) Ogilwie oběšen, že mši sv. sloužil [1]), zůstali katolíci dosti četnými jakožto símě na

---

[1]) Srv. jeho životopis a jetí v Stimmen aus Maria-Laach. 1878. str. 155—173; 389—405; r. 1879. str. 242—264.

budoucí lepší časy, ano i obrácení byla hustými. O to, aby skotské duchovenstvo nevymřelo, pečovaly kolleje: skotská při universitě pařížské založená r. 1325.; římská, založená pro Skoty r. 1600. papežem Klementem VIII., a konečně douay-ská. Skotské duchovenstvo bylo zprva podřízeno anglikánskému arcikněži Blackwellovi a jeho nástupci Williamu Bishopovi později však r. 1625. dostalo samostatné zřízení, byvši propagandou za spolek missionářských kněží povýšeno. Konečně papež Innocenc VIII. vyplnil přání skotského duchovenstva, ustanoviv konvertitu Tomáše Nicholsona v květnu r. 1694 za apoštolského vikáře Skotska, jenž byl 27. února 1695 na biskupství s názvem biskupa z Peristachia in part. v Paříži vysvěcen.

§ 456. Protestantství v Irsku [1]).

Anglický král Jindřich II. vymohl si na papeži Hadrianu, IV., rodem Angličanu, že mu Irsko daroval, vtrhl roku 1169. do Irska a dobyl části ostrova. Jeho nástupcové pokračovali ve výboji, a Jindřich VIII. zmocnil se konečně roku 1541. veškerého ostrova, povýšil jej 1542 za království a psal se králem irským. Država anglická na ostrově měla svůj irský parlament, do něhož však jen osadníci angličtí přístup měli. Ale Anglosasové pokládali keltické Iry za plémě nižší a bez všeho práva. Král Eduard III. vydal roku 1367. pověstný statut kilkennycký, kterým výslovně sňatky Anglosasů s Iry pod trestem velezrády zakázal a na přijetí irského jazyka a kroje vězení a zabavení majetku stanovil. Tak zvaný irský parlament, skládající se z anglických osadníků, uznal církevní supremát

---

[1]) R. Mant: H. of the church of Ireland from the reform. to the Re volut. Lond. 1839. — Teares of Ireland, by Jam. Cranford. Loud. 1642. — Nicol. Sanderi: De origine et progr. schismat. anglic. l. 3. Ingolst 1588. — Historia eccles. del Scismo del reino d' Inglatterra por P. Ribadeneira. Val. 1588. — Scismo d' Inghilterra, con altre operette di Bern. Davanzati. Firenz. 1638 (1754). — Audin: Histoire du schisme de Henri VIII. et du schisme d' Angleterre. Par. 1851 (1854), 2 vol. — Thom. Moore: History of Ireland. 3 T. (německy od Klee, Mainz, 1835). — Memoiren des Hauptmanns Rock über Irland, herausgeg. v. Moore. Bresl. 1825. — O'Connel: Memoires of Irland, T. I. (Regensb. 1843); po německu od Willmanna. Regensb. 1843. — Hist. pol. Blätter. sv. V. str. 490. — Irland v „Katholiku" 1881. str. 71—89; 166 sqq. Dr. Hassenkamp: Gesch. Irlands von der Reform. bis zu seiner Union mit England. Leipz. 1886.

krále Jindřicha VIII., a arcibiskup dublinský Browne, jejž král k této důstojnosti pro jeho podlízavou povahu byl povýšil, podrobil se mu ochotně. Však duchovenstvo a lid irský zůstali při staré víře, a reforma králova obmezila se na rušení klášterův a poutních míst. Za krále Eduarda VI. začala se zaváděti v zemi anglikánská liturgie, ale za královny Marie měli katoličtí Irové pokoj, a katolická protireformace prováděla se tak mírně, že protestanté i v hlavním městě Irska svobodu služeb Božích dosáhli. Za to královna Alžběta snažila se celý ostrov sobě v skutečné panství proměniti a všude protestantství zaváděti, z čehož dlouhé a krvavé války vznikly. V čelo posledního povstání postavil se Hugh O'Neille, hrabě z Tyrone. Však Irové byli poraženi, proti nimž místodržitel Montjoy ukrutně zuřil. S postupem anglického výboje zaváděla se anglická státní církev a anglikánští biskupové, kteří málo koho z Irů k sobě přivábili. Stav zubožené země popsal lord Grey, jeden z anglických velitelů, královně takto: „Mimo mrtvoly a popel zůstalo v Irsku málo toho, nad čímž Vaše Veličenství bude moci panovati."

Od krále Jakuba I. očekávali Irové zmírnění svých strastí. Však tento nastoupiv na trůn, vyloučil ze své amnestie „papežence a vrahy," vsadil irské posly, kteří za náboženskou svobodu prosit přišli, do žaláře a zakázal katolické služby Boží. Roku 1605. bylo všem katolickým kněžím přikázáno, aby pod trestem smrti zemi opustili. Král přistoupil k zabavování majetku domorodců; vzniklé vzpoury potlačovaly se krvavě, a zabavené pozemky rozdělovaly se mezi Angličany a Skoty. Tenkráte přišli do země skotští presbyteriáni, kteří svou nenávistí k Irům od té doby se vyznamenávali. Na nový lup byli do země posláni právníci pod názvem discoverers (odkrývači), kteří by právní tituly držitelů pozemků vyšetřovali; kde právní titul v nepokojných časech se ztratil, nebo v nepořádku byl, byly pozemky za majetek koruny prohlášeny, katolickým držitelům odňaty a protestantům odevzdány. Million akrů [1]) země bylo takto Irům odňato, a skoro veškerá provincie ulsterská od katolíkův očištěna.

Za krále Karla I. pokračoval v olupování Irů místodržitel lord Tomáš Wentworth, hrabě Straffordský, který discoverers

---

[1]) Akre = 1125 □° neb 0·70307 našeho jitra; tedy našich 7 jiter rovnalo by se asi 10 akrům.

do Connaughtu, dosud anglických osadníků prostého, poslal. Bez milosrdenství byli Irové v této provincii ze svého majetku vyháněni, a 240 000 akrů půdy zabaveno. Král povolil sice Irům, kteříž jej penězi podporovali, r. 1628. „51 milosť," ale nedostál svému slovu. Proto použili Irové oné příležitosti, když král s anglickým parlamentem a Skoty do sporu přišel, aby zbraní náboženské a politické svobody si dobyli. Povstání vypuklo v Ulsteru; národní shromáždění v Kilkenny v květnu 1642 usneslo se o válce za náboženství Irska, nezávislosť na parlamentě anglickém, zachování milostí roku 1628. povolených a vyloučení všech cizinců z úřadů zemských, a národní synoda tamtéž slavená prohlásila ji za spravedlivou a zákonitou. Irové vedeni jsouce Rogerem Moorem, dobyli zprvu proti Angličanům značných úspěchův, ale dali se bohužel ke krvavým činům strhnouti, a povraždili 12.000 protestantů; chtělit svou vlasť od svých utiskovatelův očistiti, a snad byli by to provedli, kdyby se byli mohli Dublína zmocniti. Protestanté nezůstali v ukrutnostech proti katolíkům pozadu. Vyjednávání o smír rozbila se, poněvadž král Karel I. z bázně před anglickým parlamentem Irům náboženskou svobodu povoliti nechtěl. Když král později do rukou revolucionářského parlamentu padl, strojili se Irové jemu na pomoc. Proti nim vytáhl Oliver Cromwell v čele 50.000 vojáků ve válkách občanských vycvičených, aby tam usnesení parlamentu provedl a katolíky vyhubil. Peníze na válku byly opatřeny tím, že již napřed přes dva milliony akrů země byly zastaveny. Puritáni, z nichž většina anglického vojska se skládala, páchali ohavnosti, které všechno, co posud Irsko hrozného vidělo, zastiňovaly, ohavnosti, kteréž úplně se srovnávaly s rozkazem parlamentu: „všechno zabiti, povražditi, zahubiti, zloupiti, spáliti, zničiti, jak to synové Israelští Chananejským učinili." Město Drogheda bránilo se do hrdla; Cromwell slíbil občanům milosť, když se vzdají, a dal potom, když to učinili, 5 dní ve městě vražditi a přes 1000 lidí v kostele zabiti. Ano chlubil se docela tímto hrozným činem, píše parlamentu: „Kdo vykonal tento veliký skutek, nebyla to naše moc, ale Duch Boží." Podobný osud stihl město Wexford. Na 4000 Irů, kteří v bitvě u Dunganhillu do rukou generála Jonasa padli, bylo chladnokrevně povražděno. Hrozný byl osud Irův, když takoví zběsilci v zemi zuřili. Ženy a dítky chladnokrevně byly vražděny, kněži upalováni, kostely loupeny a bořeny, mužové na lodě nakládáni a pak do moře

metáni; 40.000 Irův uteklo se do cizích zemí a 20.000 prodáno za otroky do Indie, mezi nimi najednou 1000 děvčat, která matkám byla odňata. Co mohlo býti potravou, bylo zničeno, aby hlad dílo dovršil. Úmyslem puritánů bylo vyhubiti katolické Iry alespoň ve třech provinciích. Kdo ušel meči, byl poslán do Connaughtu. „Do pekla nebo do Connaughtu," znělo puritánské heslo. Na hlavu kněze byla jako na hlavu vlkovu vysazena cena 5 liber šterlinků. 7,708.237 akrů země bylo Irům zabaveno, a dílem vojínům a dílem spekulantům, kteří na počátku války peníze půjčili, odevzdáno. Utrpení irských katolíků za panování Cromwellova bylo dle anglického dějepisce Hallama jenom osudem židů při zkáze Jerusaléma převýšeno. Ještě dnes proklínají Irové: „Kletba Cromwellova přijdiž na tebe."

Když království bylo v Anglii obnoveno, a král Karel II. na trůn dosedl, nepřestaly útrapy Irů. První irský parlament za jeho vlády obnovil zákon (act of Uniformity) královny Alžběty, dle něhož každý Ir, neobcující protestantským službám Božím, k peněžité pokutě odsouzen byl. Král pokoušel se sice osud Irů zmírniti, ale dal se vždycky zastrašiti hrozbou, že podporuje „rouhání se Bohu a modloslužbu." Neopovážil se ani chrániti armghského arcibiskupa dr. Oliwera Plunketa, ačkoliv za něho místodržitel irský hrabě Essex se přimlouval. Domnělý komplot papeženců v Anglii vymyšlený byl emissary do Irska zanesen (1678). Obětí tohoto bídáctví stal se arcibiskup Plunket, žijící v bídné chatrči, jenž byl svázán, do Londýna zavlečen a na výpovědi falešných svědků v Tyburně roku 1681. odpraven.

Král Jakub II., nástupce a bratr Karla II., chtěl býti spravedlivým ke katolíkům, ale pozbyl trůnu. Utíkaje před Vilémem Oranským přistál v březnu 1689 v Irsku, ale v letě 1690 byl od Viléma III. poražen u řeky Boyne a potom 1691 u Aughrimu. Poslední zbytky Jakubových vojů, zavřené v Limericku, vzdaly se smlouvou limerickou z 2. října 1691 a Vilém III. stal se tak pánem Irska. Limerická smlouva zaručovala katolíkům náboženskou svobodu a pokojné držení majetku, ale král nedostál svému slovu. Majetek byl Irům opět zabírán; za Viléma III. byly jim 1,060.792 akry půdy odňaty, a královna Anna (1702—1714) pokračovala v této loupeži. Již roku 1698. byli všichni katoličtí biskupové ze země vyhnáni, a návrat pod trestem smrti jim zakázán. Kněží mohli sice

v zemi zůstati, ale dle zákonů z roku 1704. a 1710. musili se přísahou odřici Stuartů, dáti svá jména zapsati do seznamu (kněží zapsaní čili registrovaní a neregistrovaní), a složiti dvě kauce po 50 librách šterlinkův, a nesměli nikdy své hrabství opustiti neb v jiné farnosti církevní úkony vykonávati. Katolické služby Boží byly závislé na krutých a ponižujících podmínkách; nesměly se konati mimo budovu, která nesměla nijak vně jeviti se katolickým kostelem, a nesmělo se na ně zvoniti. Smírčí soudce měl právo každého katolíka, jemuž bylo přes 18 let, se tázati, kdy a kde naposledy mši sv. přítomen byl, a které osoby s ním, a kde který katolický kněz neb učitel bydlí. Kdo k těmto otázkám odpověděti se zdráhal, propadl pokutě 20 liber šterlinků neb 20měsíčnímu žaláři. Katolíci nesměli si žádných škol zřizovati ani své děti na pevninu do škol posýlati; katoličtí učitelé byli ze země vypověděni, a návrat trestal se smrtí. Za to zřizovala vláda protestantské školy (Charter Schools zvané), a katolické dítě, které do nich chodilo, dostávalo 5 liber šterlinků výbavy, když v protestantské manželství vstoupilo; však v 90 letech učinilo tak pouze 1155 katolických dětí. Katoličtí sirotkové obdrželi protestantské poručníky. Odpadnutí od katolické víry bylo bohatě odměňováno. Když nejstarší syn katolické rodiny stal se protestantem, obdržel celé jmění svých rodičů; když tak učinil mladší, určil mu kancléř Irska jeho podíl. Katolíci nesměli po svých protestantských příbuzných nic děditi, pokud některý protestant příbuzným byl; manželka, která se stala protestantkou, mohla se od svého muže odděliti; katolický kněz nesměl pod trestem smrti smíšené manželství požehnati. Katolíci byli ze všech státních úřadů, parlamentu a veškerého veřejného života vyloučeni. Též byli neschopni kupovati statky a činiti nájemné smlouvy na více než 30 let. Ani řemeslo nemohli bez velikých obmezení a obtíží vykonávati. K tomu ke všemu musili biskupům a farářům anglikánské státní církve odváděti desátky a přispívati na jejich služby Boží [1]), kdežto katoličtí duchovní v největší nouzi a bídě žili. Veškerá vládní soustava Angličanů v Irsku byla dobře pro-

---

[1]) V Irsku byli 4 anglikánští arcibiskupové, 18 biskupů, 326 jiných hodnostářů, 1330 farářův a 752 vikáři (kaplani); všech protestantů bylo asi 1,500.000, z nichž tak polovice k anglikánské církvi státní se přiznávala. Ve 198 farách nebylo ani jednoho vyznavače státní církve.

myšlena, aby katolické Iry ožebračila a zničila. Vyhubiti katolické Iry bylo heslem Angličanův. Jeden soudní dvůr prohlásil okolo polovice 18. stol., „že zákony nic o jsoucnosti katolíků v království nevědí, a jsou-li tam, jest to potud možno, že to vláda přehlédá." Bohužel přehlédala vláda milliony katolíků, jejichž osud byl hrozný. Spravedlivě vypisuje jej Young, syn anglikánského duchovního, ve své knize: Tour in Ireland 1776—79 takto: „Majetník půdy jest proti svým katolickým nájemníkům despotou, kterýž jiného zákona nezná, leč své rozmary. Nelze si mysliti rozkazu, kterého by jeho stoupenci a služebníci neprovedli. Každou urážku a každý nedostatek úcty může bez rozmýšlení holí a bičem trestati. Běda nešťastníku, který by se chtěl jenom na oko brániti; okamžitě byl by na zemi poražen a zmodral by od ran. O zabití mluví se v Irsku způsobem, který by byl v Anglicku nepochopitelným. Jistě není cestovatele, který by nebyl očitým svědkem, kterak od služebníků celá řada kár do příkopu u silnice vehnána byla, aby se místo vozu pánovu učinilo. Káry náležejí chudým nájemníkům, žádný neptá se po tom, převrhnou-li se a rozbijí čili nic; majetník musí to mlčky přetrpěti, bič byl by odpovědí na jeho nářky. Chtěl-li by chudý žalovati svého pána u úřadu, pokládala by se taková žaloba za potupu pánovu, které by se brzo konec učinil. Jenom v jednom případě domohl by se chudý práva proti bohatému, kdyby totiž jiný bohatý se ho ujal; ale byla by to ochrana, jako jest ochrana ovce určené pro stůl. Ani nevinnosť manželek a panen není bezpečnou před jejich protestantskými pány, a jejich porušení nepokládá se ani za přestupek [1]". Jistě to smutný stav ubohého katolického Ira. Teprve boj spojených států severoamerických za svobodu, revoluce francouzská a války napoleonské přinesly ke konci 18. stol. trochu úlevy jhu Irů.

§ 457. Protestantství ve Francii. [2]

Protestantství ve Francii jest úzce spojeno se směrem humanistickým. Společnosť, která dychtila po osvětě, nechtěla

[1]) V „Katholiku" 1881. str. 172—174.

[2]) Serrani (ref. kazatel v Genevě. † 1598): Comment. de statu religionis et reipubl. in regno Gall. Genev. 1572 sq. 5 T.; ed. IV. 1577. Hist. ecclés. des églises réformées au royaume de France (až 1563, připisuje se

více poučení hledati u církve, a stavši se nemravnou, snažila se útokem na církev svou mravní zpustlost okrašlovati. Hlavními nosiči tohoto směru byli Vilém Briçonnet, biskup meauxský, a Jakub Le Fevre d' Etaples, professor theologie v Paříži, který čtyři evangelia s poznámkami lutheránskými roku 1523 do frančiny přeložil, a horlivým čtenářem spisů Lutherových a Melanchthonových byl. Učení Lutherovo nalezlo veliké obliby v dvorních kruzích. Markéta Valoiská, duchaplná a frivolní sestra krále Františka I., provdaná za Jindřicha d' Albret, krále navarrského, zbavila se všech článků víry, a dala si v podzemních místnostech zámku Pau mši sv., jejíž formulář sama složila, bez pozdvihování sv. hostie a bez připomenutí Panny Marie a ostatních Svatých, sloužiti. Proti tomuto sektářství své manželky opřel se král Jindřich d' Albret a zakázal ediktem od roku 1542 veškerou theologickou hádku. Její bratr, král francouzský František I. (1515—1547), začal již roku 1522. dle denníku jeho matky Louisy Savojské „prohlédati černé, bílé a šedivé pokrytce", a prosil prý Boha, aby ho od nich chránil, „poněvadž ve veškerém lidstvu nad ně nebezpečnějšího pokolení není". Pro jeho náklonnost k novotě věnovali mu Zwingli a po něm Kalvin své hlavní dílo. Však

---

Th. Bezovi). Anvers. 1850. voll. 3. — Franc. Thuanus (de Thou † 1617) Hist. sui temporis (1543—1607). Lond. 1733 voll. 7 f. — (De la Planche) Hist. de l' estat de France tant de la République que de la religion. 1576. — Gerdes: Hist. ev. saec. XVI. renov. T. IV. Groening. 1752. — Belcarii Episc. Metens.: Commentar. rer. gallic. ab a. 1561—1567. Op. posthum. Lugd. 1625. — Davila: Storia delle guerre civili di Francia. 1559—1598. Venez. 1630. Par. 1644, německy od Reitha, Leipzig. 1792 sq. 5 sv. — Maimbourg S. J.: Hist. du Calvinisme. Par. 1682. — Histoire du protestantisme en France par Roisselet de Sauclières, 1837—1839. 4 vol. — La France protestante. p. Eug. et Em. Haag. Par. 1847—1859, 10 vol. — Histoire des protestants de France, par G. de Félice. 2 édit. Toulouse. 1851. — Les luttes religieuses en France au seizième siècle par le Vicomte de Meaux. Paris. 1879. — Schmidt: Gesch. Frankreichs. Hamb. 1835 sq. Bd. 2. u. 3. — Barthold: Deutschl. u. die Hugenotten. Bremen. 1848. 2 Bde. — Soldan: Gesch. des Protest. in Frankreich bis zum Tode Karls IX. Leipzig 1855. 2 Bde. — Polenz: Gesch. des franz. Calvinismus bis 1789. 1857—1864. 4 Bde. — Ranke: Französ. Gesch., vornehml. im 16. u. 17. Jahrh. Stuttg. 1852. 5. Bde. Sämmtl. W. Bd. 8—13 III. Aufl. Stuttgart 1877 Bd. I — Frankreich u. die Reformation (Katholik 1842). — Boost: Gesch. der Ref. in Frankreich. Augsb. 1844. — Jakuba Benigna Bossueta Příběhové o změnách církví protestantských, na česko přeložení od Mart. Volfa. V Kr. Hradci. 1804.

král nemohl tak snadno proti své říši vystoupiti, která na jednotě víry spočívala. Novotě přáli vévodkyně z Etampesu, milostnice [králova, ministr Vilém du Bellay a jeho bratr Jan, kardinál a biskup pařížský, a četní velmoži, královský rada Ludvík Berquin přeložil spisy Erasmovy, Karlstadtovy a Melanchthonovy do frančiny. Za to byli rozhodnými pro katolickou církev královna-matka Louisa Savojská, kancléř a kardinál du Prat, arcibiskup senský, a kardinál Tournon, arcibiskup lyonský. V Meauxu utvořila se pod ochranou tamnějšího biskupa Viléma Briçonneta malá lutheránská obec, kterou Le Fevre, Vilém Farel a Jan Le Clerc spravovali. Ale Sorbonna prohlásila se proti Lutherovi, jeho učení a spisům a radila královně matce roku 1523., aby platné zákony na ochranu katolické církve přísně se prováděly. Lutheránská obec meauxská byla rozptýlena, někteří členové potrestáni, jiní utekli; biskup ospravedlnil se před parlamentem. Však novotáři pozvedli znovu drzé své hlavy a zohavili sochu Panny Marie v Paříži 1528; lid byl rozhořčen a na usmíření hněvu Božího konal se slavný průvod, v němž se též král súčastnil, který na místo roztříštěné sochy stříbrný obraz postavil. Mnohé parlamenty[1]) zakročovaly přísně proti bludařům, a biskupové slavili synody pro opravu duchovenstva obzvláště roku 1528 v Sensu a Bourgesu. Pronásledovaní protestanté nacházeli útočiště u královny Markéty, která na svého bratra Františka působila a přemlouvala, aby Melanchthona do Francie pozval. Král to učinil roku 1535. a jeho státní ministr kardinál Tournon měl mnohou práci, nežli jej od tohoto úmyslu odvrátil. Ostatně nedovolil saský kurfirst Melanchthonovi odebrati se do Francie. Na podzim roku 1534. dali někteří opovážliví novotáři náramně potupný hanopis[2]) na katolickou církev, obzvláště na mši sv. a Svátost Oltářní, a na osobu královu ve Švýcarsku vytisknouti, rozšířili jej po veškeré Francii, jmenovitě v Paříži, a přibili docela v noci na dvéře královské komnaty. Nastalo veliké rozjitření. Král přišel hned do Paříže, vydal přísný edikt proti novotářům a vyslovil se proti nim se vší rozhorleností v parla-

[1]) Parlamenty ve Francii byly nejvyšší soudní dvory (ne zákonodárné sbory), jichž bylo více jak v dědičných zemích korunních tak v hlavních městech korunních velikých vasalů; však pařížský byl nejdůležitější a vykonával na ostatní veliký vlir.

[2]) Jest v Gerdesii Historia evangelii renovati. T. IV. p. 60.

mentě. Týž den bylo šest Lutheránův upáleno. Ale když v témž roce král v bližší styky s německými protestantskými knížaty vstoupil, ospravedlňoval u nich ony popravy, poněvadž prý proti lidem přísně zakročiti musil, kteří pod zástěrou náboženství pikle proti říši kuli.

Valdenští v Dauphiné a Provenci se svými spoluvěrci ve Švýcarsku, Piemontě a Saluzzském marquisatě připojili se roku 1530. k německému a švýcarskému hnutí, poslali posly do Basileje a Štrassburku a vstoupili v obcování s Oekolampadiem, Capitem a Butzerem. Z papežského hrabství Venaissinu vyhnal je papežský delegát, začež Valdenští z Provence chopili se zbraně a páchali veliké násilnosti proti kostelům, obrazům Svatých a kněžím. Aby je zastrašil, odsoudil aixský parlament 19 osob ke hranici a usnesl se, aby jejich místo Merindol zničeno bylo. Však král dal jim nejprve lhůtu 3 měsícův a později šesti měsícův, aby bludařství se odpřisáhli. Ale i potom nestalo se proti nim nic, poněvadž biskup carpentrasský, kardinál Sadolet, za ně se přimlouval, a královský přednosta krajiny k mírnosti se klonil. Tohoto průtahu práva použili, připravili se k obraně, pustošili kraj, zneuctili kostely a obrazy, a ucházeli se o pomoc u Švýcarů. Na žaloby a stížnosti o tom rozkázal král 1544 vojům v sousedních provinciích ležícím, aby do Provence táhli a presidenta Oppeda proti Valdenským poslouchali, kterému též papežský vicelegát avignonský vojsko ku pomoci poslal. Oppede přepadl Valdenské a počínal si proti nim velmi krutě; 24 vesnice a hrady byly zloupeny a spáleny, nejméně 3000 osob přišlo o život, a 500 bylo na galeje posláno. Poněvadž královské rozkazy byly při této barbarské přísnosti přestoupeny, poručil král František na smrtelném loži (1547) věc přísně vyšetřiti, a největší vinník generální advokát Guerin byl odpraven.

V ostatní Francii pokračovalo se v pronásledování protestantův, aniž bylo lze je vykořeniti, neboť z Genevy, Basileje a Štrassburku přicházeli stále noví učitelé a bludařské knihy. Spojení s Genevou mělo v zápětí, že kalvinství dostalo vrch nad lutheránstvím, které znenáhla ze země zmizelo. Kramář Petr le Clerc založil první kalvinskou obec v Paříži; podobné povstaly v Lyonu, Orleansu, Angersu a Rouenu. Francouzští kalvinisté obdrželi název hugenottů.[1])

---

[1]) Toto slovo povstalo asi v městě Toursu, kde strašidlům Hugo nebo Hugonot říkali, poněvadž prý král Hugo Capet v noci jako strašidlo v městě

Král Jindřich II. (1547—1559) podporoval protestanty v Německu, ale pronásledoval je ve své vlastní zemi. Ediktem chateaubriandským z roku 1551. spojil biskupské soudy se světskými, aby větší jednoty v postupování proti bludařům dosáhl; o bludu jakožto bludu soudil duchovní soud, ale trestní výroky činily světské soudy, poněvadž církevní nikoho k smrti odsouditi nemohly. Mimo to potvrdil král dominikána Oria za velkého inkvisitora a dal mu moc, aby ve všech provinciích říše podřízené kommissaře ustanovoval. Však tito inkvisitoři musili každý případ řádným soudům předložiti, a nebyli tudíž vlastními soudci jako spíše udavači.

Protestantství šířilo se bez ohledu na kroky dvoru proti němu dále; mnozí duchovní odpadali, ano i biskup neverský Jakub Spifamius přešel ke kalvinům. Po nešťastné bitvě u St. Quentinu roku 1557. opovážili se novotáři v Paříži na veřejných místech před městem náboženské sbory konati, v nichž navarrský král Antonín a jeho manželka Johanna d' Albret[1]) se účastnili a žalmy ve francouzském překladě Marotově a Kalvinově se pěly. Král Jindřich II. rozhněval se z toho tak, že ediktem ecouanským trest smrti bez milosti na všechny sektáře vynesl, do parlamentu osobně se odebral a jej od nejhorlivějších přátel Kalvinových očistil. V týž čas (v květnu 1559) shromáždili se zástupci 11ti protestantských obcí, aby si ústavu dali. Usnesli se o vyznání kalvinském a švýcarské presbyteriální ústavě; přijali přísnou kázeň Kalvinovu a stanovili trest smrti na kacíře, nestarajíce se o to, že krutou zbraň sami proti sobě ukovali. Brzo potom 10. července 1559 zemřel Jindřich II. na ránu v turnaji obdrženou. Při jeho smrti mělo kalvinství dle Bezy 400.000 vyznavačů ve Francii.

Hugenotti zmohli se znamenitě za vlády nedospělého krále Františka II., jenž maje 16 let svého věku na trůn vstoupil a jenom půldruhého roku panoval (1559—1560) a potom jeho

obcházel. Jméno Hugenoti (strašidla) bylo by tedy zprvu přezdívkou protestantů, kteří v noci své náboženské schůze honali. Jiní, ovšem nesprávně, odvozují je od Hugenots-Eignots, Eidgenossen (Švýcaři). Jiní opět od malého penízku z doby téhož krále, zvaného hugenot.

[1]) Johanna d' Albret byla jediná dcera Jindřicha d'Albret, navarrského krále a Markéty valoiské, a pojala za manžela Antonína z Vendome, prince bourbonského, který po smrti jejího otce přijal titul krále navarrského, ačkoli již dědu Johanninu král Ferdinand Katolický Navarru odňal. Rodina měla jenom ještě krajinu Bearn v Gasconě a několik jiných menších držav.

bratra Karla IX. (1560—1574), jenž sotva 11tiletý na trůn dosedl. Oba králové záviseli na své matce úskočné Kateřině Medicejské, která chtějíc nad stranami státi a je na úzdě držeti, zločin do správy zavedla. Veslo vlády řídili královna vdova Kateřina a princové lotarinští František a Karel, vojvodové Guisští, z nichž onen byl znamenitým vojevůdcem, tento dobrým theologem, arcibiskupem remešským a kardinálem. Proti nim stáli bourbonští princové, kteří z odporu proti příbuznému panujícímu domu valoiskému a Guisům přísně katolickým stali se stoupenci a ochránci kalvinství; byli to Antonín z Vendome, princ bourbonský a král navarrský, a jeho bratří, z nichž princ Ludvík z Condé nejčinnějším byl. K nim připojili se connetable (comes stabuli) z Montmorency, admirál Coligny, který se stal vlastním vůdcem strany, a jeho bratří d'Andelot a kardinál Odet ze Chatillonu, biskup beauvaiský, který roku 1562. od víry odpadl.

O tak mocné přátele se opírajíce, spikli se hugenotti s tajným vědomím Ludvíka z Condé, aby královský dvůr v Bloisu přepadli, Guisy svrhli, krále a jeho matky se zmocnili a správu říše do rukou prince z Condé vložili. Spiklenci tázali se o dobrozdání nejznamenitějších právníkův a theologů své strany ve Francii, Švýcarsku a Německu, kteří podnik schválili, stojí-li totiž princ z královské krve v čele [1]). V čelo podniku byl postaven Gotfrid de la Renaudie, horlivý kalvinista; ale jeho přítel v Paříži, advokát Avenell, rovněž kalvin, zradil podnik, a dvůr odebral se z Bloisu do Amboise, opevněného to města. Spiklenci byli se zbraní přivítáni, de la Renaudie padl v boji a přední spiklenci byli jati a odpraveni, ne jako kacíři, ale jako povstalci. Tak bylo spiknutí amboiské zmařeno 1560. Vévoda František z Guisů obdržel důstojnost generala-lieutenanta říše a název zachovatele vlasti. V květnu 1560 vyšel edikt romorantinský, jímž zločin kacířství z moci světských soudů vyňat a biskupům k vyšetřování odevzdán, všechny schůze bludařů přísně zakázány a všichni kazatelé, spisovatelé, tiskaři a prodavači pobuřujících a hanlivých spisů za zločince prohlášeni byli. Guisové přáli si zavedení španělské inkvisice, ale nový říšský kancléř Michal de l'Hôspital chtěje mezi stranami prostředkovati, byl proti tomu. V srpnu 1560 konala se schůze notablů ve Fontainebleau, které ad-

[1]) Bossuet: Příběhové o změnách církve protest. kn. X. kap. 28.

mirál Coligny 20. srpna žádosť ve jménu hugenottů podal, aby zákony proti nim vydané byly zrušeny a svoboda náboženská jim povolena. Dva katoličtí biskupové: Jan de Montluc, biskup z Valence, a Karel de Murillac, arcibiskup viennský, podporovali tuto žádosť, proti níž Guisové ostře vystoupili. Bylo usneseno, aby jenom ti byli potrestáni, kteří by se zbrani v ruce se shromažďovali; biskupové měli v Paříži 20. ledna 1561 národní sněm konati, z čehož však zakročením papeže Pia IV. sešlo. V prosinci 1560 měli se generální stavové v Meauxu sejíti, však sešli se v Orleansu; též princ Condé dostavil se tam, byl pak zatčen a k smrti odsouzen, poněvadž do nového spiknutí se pustiti a města Lyonu zmocniti se chtěl. Pouze rychlá smrť králova 5. prosince 1560 zachovala jej před popravou.

Na trůn vstoupil jeho bratr Karel IX., za něhož vládla jeho matka Kateřina Medicejská, která chtěla kalviny a katolíky udržeti v rovnováze; však s oběma stranama si to pokazila a svou úskočnou a nepoctivou politikou Francii do občanských válek uvrhla. Antonín, král navarrský, byl učiněn generálem-lieutenantem říše, princ Condé obdržel svobodu a povolán do tajné rady, a blud kázal se veřejně v Paříži a na královském dvoře, a to všechno proto, aby moc Guisů se zlomila. Pro toto nebezpečenství, které katolické víře hrozilo, spojili se Guisové s maršálkem St. Andréem a connetablem Montmorencym, aby opětně vlády se domohli. Hugenotti nazvali posměšně tento spolek triumvirátem. V červnu 1561 vyšel nový edikt, který schůze bludařů zakazoval a na tvrdošijné trest vyhnanství místo smrti stanovil, na nějž však hugenotti nic nedbali, a své schůze dále konali. Královna-matka Kateřina trpěla to, ano chválila docela jejich zbožnosť, a radila papeži, aby obrazy, exorcismy a soukromná zpověď byly odstraněny, a kalich věřícím povolen. Chtějíc se admirálovi z Coligny zavděčiti způsobila náboženskou rozmluvu v Poissy v září 1561, které sama předsedala a král, princové a nejvyšší státní hodnostáři přítomni byli. Katolické duchovenstvo bylo zastoupeno šesti kardinály, četnými biskupy, preláty a doktory theologie, protestanté 22 posly svých obcí a 12 kazateli, v jejichž čele stáli Theodor Beza a Petr Martyr Vermilio; z katolíků vynikali lotarinský kardinál Guise, generál jesuitů Lainez, Claudius Santes a Claudius d' Espence. Rozmluva, v kteréž hádání vlastně jenom o dvou článcích, totiž o církvi a Večeři Páně se

dělo, skončila se beze všeho úspěchu [1]). Ano kalvini, kteří králi své vyznání víry [2]) podali, připisovali si docela vítězství.

Z nenávisti proti triumvirátu vydala vladařka Kateřina 17. ledna 1562 toleranční edikt, kterým hugenottům svobodně vykonávati náboženství na venkově a mimo zdi městské (ne však v městech) dovolovala, a spolu jim přikazovala, aby všechny kostely a církevní statky katolíkům odňaté těmto navrátili a pod trestem smrti katolických služeb Božích nerušili. Parlamenty zdráhaly se tento edikt registrovati, sorbonna byla též proti němu; však byl proveden. Hugenotti byli s ním nespokojeni, naříkajíce na to, že na předměstí z měst vyvrženi jsou, a počínali si násilněji proti katolíkům; zabili na předměstích pařížských několik kněží, a páchali jmenovitě v jižním Francouzsku hrozné ohavnosti na katolících, bořice oltáře a kostely, ničíce obrazy a sochy svatých a vraždíce kněze i věřící. Největší jejich ohavností bylo bezbožné zneuctění sv. Hostie; v Nimesu, kde Viret hugenotty pobuřoval, byla sv. Hostie na hranici vržena a spálena, kolem níž zuřivci tancovali a křičeli, že nechtějí ani mše, ani model, ani modlářů; totéž stalo se v Castresu. V Paříži vrazili hugenotti do chrámu sv. Medarda, týrali katolíky a šlapali nohama na sv. Hostie po zemi rozházené (v prosinci 1561), při čemž byl Beza přítomen a psal o tom s chloubou Kalvinovi (30. pros. 1561), že „model a onoho chlebičkového Boha neušetřili“ (idolis et panaceo illi Deo parcere non potuerunt). Castres-ská hugenottská konsistoř kázala násilím lidi z ulic na kázaní zavlékati, a synoda o 70 kazatelích, kterou Viret do Nimesu v únoru 1562 svolal, velela všechny kostely diecése strhnouti. Nejhůře vedlo se katolíkům v malém království bearnském, kde Johanna d' Albret, manželka Antonína z Bourbonu, roku 1563. kalvinství přijala, všechny statky kněžstvu odňala, je vyhnala, hugenottské kazatele povolala, katolíky s úřadu sesadila a konečně 1569 katolické náboženství vykonávati zakázala. Mezi katolíky a hugenotty zakořenila se veliká nenávisť, která konečně v občanské války vzplanula.

Před vypuknutím náboženských válek přesvědčoval Beza náčelníky hugenottův a všechny jejich stoupence, aby na ochranu slova Božího zbraně se chopili [3]). Jejich synoda orle-

---

[1]) Bossuet l. c. IX. 91--101.

[2]) Ap. Augusti: Corp. symb. eccl. Reform. p. 110 sqq.

[3]) Bossuet l. c. X. 47.

anská 1562 obírala se tím, kterak bylo by lze sebrati pole a opatřiti peníze; synody v St. Jeanu, d'Angely a Saintesu rozhodly „dle slova Božího," že válka jest dovolenou, ano nutnou; synoda lyonská 1563 odsoudila kazatele, který královně psal, že nikdy neradil ke zbrani, aby jiným listem k ní svůj výrok odvolal.

Výhodou katolíků byl přestup navarrského krále Antonína, kterého kardinálové Lotarinský a Ferrarský se španělským vyslancem obrátili. Antonín povolal Guisy zpět do Paříže. Na cestě přišel vévoda guisský s 200 ozbrojenci do městečka Vassy v Champagni. Zde byli 1. března 1562 hugenotti v jedné stodole na službách Božích shromážděni. Někteří z průvodu vévody přiblížili se ke dveřím ze zvědavosti, aby nový způsob kázaní poslechli. Vznikla hádka až i rvačka, kterouž chtěje utišit, byl vévoda guisský kamenem poraněn, po čemž jeho průvod okolo 60ti hugenottů zabil. Ačkoliv Guise dokazoval, že jeho průvod hádky nezačal, rozjitřili se nesmírně hugenotti, prohlašovali edikt od 17. ledna za porušený, a četní šlechtici spěchali do Paříže chránit své hlavy Condého. Však s Guisem táhlo do Paříže několik tisíc ozbrojenců. Poněvadž měšťanstvo většinou stálo na straně katolické, opustil Condé Paříž, kamž potom Guise z Fontainebleau mladého krále přivedl, a katolíci dostali vládu do svých rukou. Náčelníci hugenottů shromáždili se kolem Condého, který 2. dubna 1562 Orleansu se zmocnil a první hugenottskou válku započal, aby prý spoluvěrců chránil a násilnostem Guisů konec učinil. Za pomoc obrátil se na všechny reformované obce francouzské a též za ni prosil německých knížat. Válka vedla se z obou stran s velikou rozhořčeností a ukrutností, která ve válkách náboženských a občanských jest obyčejnou. V Toulouse [1]), kde bylo kolem 30.000 hugenottů, trval v květnu boj čtyři dny, v němž kolem 4000 mužů padlo a 200 domů shořelo; konečně zvítězili katolíci. Za to padla Normandie skoro celá hugenottům do rukou, jejichž náčelníci vojáky k nelidským ukrutnostem vybízeli a ani hrobů královských osob nešetřili. Nejhrozněji zuřil v Dauphiné František Beaumont, baron z Adretsu; honil parlament grenoblský na kázaní, nutil své dva syny, aby se v krvi katolíků koupali, a dal s věží a skal jaté dolů házeti a od svých vojáků na hellebardy chytati. Ano hu-

[1]) Srv. Katholík 1863. str. 227.

genotti zavolali do země i německé vojsko a vydali jako zrádcové vlasti anglické královně Alžbětě město Havre de Grace. Proti tomu odvolali katolíci toleranční edikt z roku 1562. a prohlásili protestanty za velezrádce, kteří byli z Paříže vyhnáni. Však královské vojsko dosáhlo vrchu nad protestanty, dobylo několik měst jako Rouenu útokem, a porazilo povstalce na hlavu 19. prosince 1562 u Dreuxu v Isle de France; Ludvík Condé byl jat, Coligny odtáhl do Orleansu. Vévoda Guise přikročil k obležení Orleansu, ale byl 18. února 1563 zákeřnicky jedovatou kulí kalvinského šlechtice Polterota smrtelně raněn a skonal 24. února. Zločinec byl jat; udal admirála Colignyho a Bezu za spoluvinníky a byl odpraven, ale jako mučenník v genevském martyrologii ctěn. V Guisovi pozbyli katolíci svého největšího vojevůdce, a král věrného rádce; před ním podléhl ráně Antonín, král navarrský, kterou při obležení Rouenu obdržel. Vladařka Kateřina propustila jatého Condého, udělila amnestii, proti níž se nadarmo universita a parlament pařížský vzpíraly, a učinila v březnu smlouvu, kterou král 19. března 1563 pod jménem pacifikačního ediktu amboiského potvrdil. Vyšší šlechta obdržela svobodu vyznání a služeb Božích pro sebe a své poddané, ostatní jeden kostel v každém soudním okrese mimo Paříž, a konečně svobodu služeb Božích na všech místech, kde se před 7. březnem 1563 konaly. S učiněnou smlouvou byli nespokojeni Coligny a kalvinští kazatelé [1]), kteří mnohem více žádali, ale též katolíci, a pařížský parlament nechtěl nový edikt registrovati.

Královna Kateřina dala svého 14tiletého syna Karla IV. v srpnu 1563 prohlásiti za dospělého, odvrátila se od hugenottův, a snažila se v dobré styky vejíti se Španělskem. Hugenotti, jsouce dobře upraveni a tvoříce stát v státě, pokusili se o nový podnik; princ Condé a admirál Coligny chtěli roku 1567. zmocniti se mladého krále a dvoru na zámku v Monceauxu, ale tento záměr byl v čas prozrazen a Montmorency uvedl se 6000 najatými Švýcary skrze ozbrojené povstalce mladého krále šťastně do Paříže. Od té doby choval mladý král velikou nechuť k hugenottům. Vzpoura hugenottů rozšířila se po celé zemi; vznikla druhá náboženská válka, která několik měsíců trvala. Katolíci zvítězili v bitvě u St. Denisu, kde však udatného connetabla Montmorencyho ztratili, ale nemohli ví-

---

[1]) Bossuet l. c. X. 47.

těžství použiti, poněvadž hugenotti dostali pomoc od falckého kurfirsta. Po druhé učinili katolíci v Longjumeau 23. března 1568 s hugenotty mír, kterým edikt z lednu 1562 beze všech obmezujících doložek byl obnoven.

Poněvadž hugenotti pevnosti, které vydati měli, vydati nechtěli, s německými knížaty, Anglií a Nizozemskem velezrádné spolky činili a katolická města obsazovali, katolíky při tom týrajíce: propustil král hugenottům příznivého kancléře de l'Hôspitala a zakázal 28. září 1568 protestantské služby Boží pod trestem smrti a ztrátou jmění, vypověděl predikanty a sesadil kalvinské úředníky. Vypukla třetí náboženská válka, která s velikou zuřivostí se vedla. Briquemaut, hlavní vůdce hugenottů, nosil na krku pásku z uší zabitých kněží. Královské vojsko porazilo hugenotty u Jarnacu 13. března 1569, kde princ Condé [1]) zastřelen byl. Vůdcem hugenottů učiněn byl 16tiletý syn Johanny, královny navarrské, Jindřich, jemuž po bok přidán zkušený válečník admirál Coligny. Hugenotti sesílili se pomocí německou 11.000 muži a vzrostli na 25.000 bojovníků; královští dostali pomoc 4.000 mužův od papeže Pia V. a 1200 mužův od florentského knížete Kosma, a jsouce o 10.000 mužů silnější hugenottů porazili tyto hroznou porážkou u Moncontouru 3. října 1569, z kteréž jich se sotva 6.000 zachovalo; admirál Coligny byl raněn. Hugenotti byli ztraceni, kdyby královští byli svého vítězství řádně použili, poražené statně pronásledovali a obléhání hugenottských pevností zanechali. Král byl žárliv na válečnou slávu svého bratra Jindřicha, vévody z Anjou, který s Jindřichem Quisem, synem zákeřnicky zabitého Františka, katolíkům velel. Za těchto okolností byl s hugenotty učiněn mír v St. Germaine en Laye 8. srpna 1570, kterým obdrželi obecnou svobodu svědomí, odňaté statky a úřady a právo svobodně služby Boží veřejně vykonávati na všech místech, kde 1. srpna se konaly, mimo to v každém soudním okrese na předměstích dvou měst; však nesměly se konati při královském dvoře a v jeho okolí na dvě hodiny cesty a v Paříži a v jejím okolí na 10 hodin cesty; obdrželi přístup ke všem úřadům a důstojnostem, universitám a školám a konečně 4 pevnosti La Rochelle, Cognac, Montauban a La Charité na dva roky jakožto záruku. Tento mír tak příznivý hugenottům chtěl král

[1]) Jeho úkol převzal jeho syn Jindřich z Bourbonu, princ z Condé.

svědomitě zachovávati a sňatkem své sestry Markéty Valoiské s Jindřichem Navarrským spečetiti. Smír s hugenotty měl v zápětí smlouvu s anglickou královnou Alžbětou z 29. dubna 1572, která vlastně proti Španělsku čelila, a hugenotti poslali dobrovolnický sbor ku pomoci povstalým Nizozemčanům, který však v červenci 1572 od španělského generála Alby byl poražen. Veliký vliv dostal na krále admirál Coligny, dráždil jej proti jeho matce Kateřině, působil pro válku proti Španělům, a snažil se katolické Guisy ode dvora vzdáliti. K sňatku Jindřicha Navarrského s princeznou Markétou bylo třeba pro blízké pokrevenství papežského prominutí, které však papež Pius V. odepřel, a jeho nástupce Řehoř XIII. pod tou podmínkou udělil, když Jindřich tajně katolické náboženství přijme. Manželství požehnal 18. srpna 1572 kardinál z Bourbonu, ačkoli papežská podmínka nebyla vyplněna [1]), a král Jindřich protestantem zůstal, který chtěje své náboženské stanovisko naznačiti, mši sv. přítomen nebyl. Sňatek slavil se slavně a přečetní kalvinští šlechticové dostavili se k němu. Admirál Coligny těše se veliké přízni královĕ, pracoval o to, aby jej do války se španělským králem Filipem II. zapletl; což však bylo proti mysli královny matky Kateřiny a jejího mladšího syna vévody Jindřicha z Anjou, kteří takovou válku za zkázu Francie pokládali. Oba spojili se s Guisy a najali zákeřníka, aby admirála Colignyho zabil. Ale zákeřnictví Maurevert-ovo nepodařilo se 22. srpna; admirál byl jen poraněn. Král nařídil hned přísné vyšetřování a potrestání, a navštívil raněného, kterýž jej před jeho matkou a mladším bratrem varoval, kteří prý vlastně královskou moc do svých rukou dostali. Král odcházeje od nemocného, oznámil svou rozmluvu s ním hned své matce a bratrovi, kteříž jej k nemocnému provázeli, s ním do jizby vstoupili, ale povzdálí stáli. Tito snažili se ospravedlniti hned na místě a ustanovili se druhého dne 23. srpna na tom, že stůj co stůj admirála odstraní. Potom namlouvali spojeni jsouce ještě s některými přátely králi, že nesvolí-li v smrt admirálovu, jistě trůnu pozbude. Rozzlobený král rozkázal, aby všichni hugenotti pobiti byli, by mu žádný z nich tento krvavý skutek vyčítati nemohl; jenom Jindřich a princ Condé byli vyňati. Potom a druhý den 24. srpna děly se přípravy ke krvavému

[1]) Též nevěsta nedala svého svolení a sňatek byl potom 15. prosince 1599 za neplatný prohlášen.

činu; pojistili se starším (prêvôtem) kupectva a kapitány pařížských čtvrtí, a rozdělili úkoly, kdo koho zabije. Časně ráno dne 25. srpna přede dnem, když se zazvoní ranní klekání, mělo začíti vraždění. První padl Coligny ve svém bytě, kamž Guisský vévoda se svými vrazil, a mrtvola jeho byla po způsobu onoho času pohaněna. Mezi lid roztrousili zprávu, že spiknutí hugenottů proti králi a dvoru odkryto bylo. Vraždění trvalo 3 dny, v němž i mnozí katolíci zahynuli a loupení veliký úkol mělo. Vraždění rozšířilo se i do provincií. Počet pobitých udává se rozličně; nejmenší jest asi 1100 pro Paříž a 1000 pro provincie; bude však obnášeti asi 4000 všech dohromady [1]). To jest ona pověstná noc svatobartolomějská. Nejprv oznámil král místodržitelům, že vraždění jest dílem pomsty Guisů; brzo po tom, že spiknutí hugenottů zavdalo příčinu k onomu krveprolití, ale v parlamentě prohlásil král 26. srpna, že vražda hugenottů po jeho rozkaze se stala, poněvadž jejich spiknutí proti sobě, královskému dvoru, navarrskému králi a nejšlechetnějším svým poddaným předejíti musil. Podobná zpráva podána cizím dvorům, které jí uvěřily, nevyjímaje ani anglického. Na základě královské zprávy měl papež Řehoř XIII. slavné „Te Deum," že Bůh královskou rodinu zachoval [2]), ale litoval spolu prolité krve, a že právní formy proti spiklencům zachováno nebylo. Svatobartolomějská krvavá noc nebyla připravovaným a rozmyšleným dílem, ale účinkem rychlého rozhodnutí, aby rada a výstraha admirála Colignyho byla zmařena. Němečtí lutheráné pokládali svatobartolomějskou noc za trest Boží na francouzské kalviny. Tato noc byla potitickým činem [3]) francouzského královského dvoru a nevycházela nijak

[1]) Mluviti o 10.000 — 100.000 zavražděných jest hroznou přemrštěností, v které si protestanté beze vší historické kritiky libují.

[2]) Kterak v Římě na věc pohlíželi, jest viděti z řeči, kterou Muret 23. prosince před Řehořem XIII. měl, když tento francouzského vyslance v slyšení veřejném přijal. Pravil: Veriti non sunt (sc. Hugenotti) adversus illius regis caput ac salutem conjurare, a quo post tot atrocia facinora non modo veniam consecuti erant, sed etiam benigne et amanter excepti. Qua conjuratione sub id ipsum tempus, quod patrando sceleri dicatum ac constitutum erat, divinitus detecta atque patefacta, conversum est in illorum sceleratorum ac foedifragorum capita id, quod ipsi in regem et in totam prope domum ac stirpem regiam machinabantur. (Mureti Oratio XXII. inter ejus Opp. Ruhnkenius I. 177.). Srv. Hergenröther: Kath. Kirche u. christl. Staat. str. 654—656.

[3]) Za politický čin pokládali Bartolomějskou noc i protestantští theologové Andreae a Selneccius ve svých zprávách ke kurfirstu saskému Augustovi (Hergenröther, l. c. str. 654).

z náboženských pohnutek, jak plyne z prohlášení králova v parlamentě a pak z oné okolnosti, že žádný biskup v radě královė nebyl, a duchovní hugenottů chránili; tak vzal je pod svou ochranu Jan Hennuyer, biskup lisieuxský, nedbaje královského rozkazu, začež tito z vděčnosti do lůna církve se navrátili [1]).

Navarrský král Jindřich, jeho sestra Kateřina a princ Cordé přestoupili z bázně a lichocením ke katolické církvi, a totéž učinili četní kalvini. Však hugenotti zpamatovali se brzo a začali r. 1573. čtvrtou náboženskou válku, vidouce že po noci svatobartoloměјské královský dvůr nijak není připraven, aby jí využitkoval. Vojvoda z Anjou obléhal nadarmo La Rochelle po šest měsícův, byv za polského krále zvolen přál si ukončení války, což se stalo ediktem od 1. července 1573, kterým vyšší šlechta a některá města svobodu náboženskou obdržely. Tu vznikl rozkol mezi katolíky, z nichž tak zvaní politikové majíce v čele vojvodu Františka z Alençonu, nejmladšího syna krále Jindřicha II., byli nespokojeni s vládou královny-matky a Guisy a spojili se s hugenotty. Vypukla pátá občanská válka, mezi níž král Karel IX. 30. května 1574 zemřel a svou říši svému bratru Jindřichovi z Anjou, polskému králi. zanechal, do jehož návratu královna-matka vládla. Jindřich III. (1575—1589) navrátiv se do vlasti, pokračoval ve válce, která však v neprospěch katolíků dopadala. Vojvoda František z Alençonu prchl ode dvora do Dreuxu, a Jindřich Navarský do Quienne a prohlásil tam svůj přestup k církvi katolické za vynucený. Poněvadž hugenottské voje převyšovaly vojska královská, učinil král s hugenotty mír v Beaulieu v květnu 1576. Obdrželi v celé říši, vyjma dvůr a Paříž, svobodu náboženskou, přístup ku parlamentům, občanskou rovnoprávnosť a ke svým pevnostem

---

[1]) O svatobartolomejské noci srv.: Curths: Die Bartholomäusnacht 1572. Leipz 1814. — Charl. Lacretelle: Histoire de France T. II. p. 329 sqq. — Audin: Hist. de la St. Barthélemy. Par. 1826. — Ludw. Wahler: Die Pariser Bluthochzeit. Leipz. 1828. — Schütz: Die aufgehellte Bartholomäusnacht. Leipz. 1845. — Soldan: Frankr. u. Bartholomäusnacht; v Raumerově Hist. Taschenb. Leipz. 1854. — Důležitým jest Gandy: La St. Barthélemy v Revue des questions historiques. Paris. 1866. p. 331 sqq; srv. Civiltà cattol. 1866. a 1867. (ser. VI. vol. 8. p. 679; vol. 9. p. 267. 662; vol. 10. p. 268; vol. 11. p. 14. 648.). Spis od Bordiera: St. Barth. et la critique moderne. Genev. 1879 jest tendenční; o něm a o spisu Wuttkého: Zur Vorgesch. der Bartholomäusnacht. Leipz. 1879. srv. rozpravu od Funkého v Literar. Rundschau. 1880. str. 165.

(La Rochelli, Nimesu a Montaubanu), ještě jiných osm jako záruku a legitimitu dítkám odpadlých kněží a mnichů. Vojvoda z Alençonu obdržel vojvodství Anjou a Condé místodržitelství Pikardie.

Tímto mírem byli upřímní katolíci rozhorleni a učinili „sv. spolek“ (ligu) roku 1576. za tím účelem, aby katolické náboženství, král a říše zachováni byli; v čele stál rytířský vojvoda Jindřich z Guisu. Tak stály v zemi proti sobě dvě dobře upravené strany: hugenotti a ligisté, z nichž tito u španělského krále, onino u protestantských dvorů pomoci hledali. Král chtěje nebezpečenství od ligy sobě hrozící od sebe odvrátiti, prohlásil se za její hlavu, což mělo v zápětí, že v shromáždění stavů říšských v Bloisu roku 1577. edikt z roku 1576 byl zrušen, a katolické náboženství za jediné náboženství říše prohlášeno. Hugenotti začali pátou náboženskou válku, která však brzo mírem bergeracským 17. září 1577 ukončena byla. Mír byl prohlášen ediktem poitierským, kterým hugenotti sice trpení dostali, ale ne práva veřejných služeb Božích. Větších ústupkův učinila královna-matka navarskému králi mírem neracským roku 1579; ale již roku 1580. vypukla šestá válka, která však již 26. listopadu mírem fleix-ským ukončena byla.

Nové zápletky vnikly smrtí vévody Františka z Anjou († 1584). Král Jindřich III., veda nemravný a spustlý život, neměl dítek a Jindřich Navarrský byl právním dědicem trůnu. Však nechtěly ho ani Kateřina ani liga, a katolíci vůbec děsili se, že hugenotta na trůn vstoupí. Vévoda Guisský, chtěje jednou sám na francouzský trůn dosednouti, pracoval o to, by Jindřicha Navarrského z postoupnosti vyloučil: a tu pohnul kardinála Karla z Bourbonu, strýce Jindřicha Navarrského, že manifestem peronnským od 31. března 1585 za prvního prince královské krve, dědice trůnu a hlavu ligy se prohlásil. Král jsa obviňován z podpory bludu, obrátil se k Jindřichu Navarrskému, a namlouval mu, aby katolíkem se stal a s ním k obraně společných prospěchů se spojil. Však hrozebné vystupování ligistů zastrašilo krále tak, že se s nimi 7. července srozuměl a smlouvu nemourskou učinil, kterou jim pevná místa a peníze povolil, za to hugenottům služby Boží vykonávati zakázal, a jim velel buď se vystěhovati neb katolické náboženství přijati.

Náčelníci ligy snažili se posud nadarmo dosíci u papeže Řehoře XIII. schválení svého počínání bullou; svou žádost obnovili u Sixta V. a poslali vojvodu neverského do Říma; však

byli od papeže odmrštěni, kterýž je mimo to ještě pokáral, že proti vůli královë se ozbrojili. Za to vydal 9. září 1585 konstituci „Ab immensa aeterni regis“, kterou navarrského krále Jindřicha a prince Condého za kleté bludaře a tím dle práva ve Francii platného za vyloučené z postoupnosti trůnu prohlásil[1]. Jindřich Navarrský hájil se písemně proti tomuto výroku a dal své ohrazení na brány Vatikánu přibiti.

Pro edikt nemourský uchopili se hugenotti zbraně, a Jindřich Navarrský dobyl skvělého vítězství u Coutrasu 20. října 1587. Za to vévoda Guisský porazil 40.000 německých a švýcarských žoldnéřů, kteří hugenottům ku pomoci přitáhli. Bídně počínal si bezcharakterní král Jindřich III.; nejprve vyjednával s Jindřichem Navarrským, potom s ligou, konečně připojil se k této, upřel ediktem rouenským z 19. července 1588 protestantským princům právo následnictví na trůn, a jmenoval 12. srpna Jindřicha Guise generalissimem s neobmezenou pravomocností. Říšští stavové shromáždění v Bloisu v říjnu téhož roku prohlásili rouenský edikt za říšský základní zákon. Však nestálý král dal 23. prosince 1588 vojvodu Jindřicha z Guisu v Bloisu zavražditi, a druhý den též jeho bratra kardinála-arcibiskupa remešského Ludvíka. Všichni znamenitější stoupenci guisští byli jati. Ale třetí bratr Karel, vévoda z Mayenne, uprchl šťastně a postavil se v čelo ligy, kteráž úzce se Španělskem se spojila a králi poslušnost vypověděla. V Paříži prohlásila Sorbonna na otázku, zdali jest ještě krále poslouchati, že poddaní této povinnosti zproštěni jsou (7. ledna 1589). Město Paříž prohlásilo se pro ligu a strojilo se k statnému odporu. Papež Sixtus V., který zavražděného vojvodu guisského miloval, vydal monitorium od 23. června 1589 ke králi, žádaje na něm počet, jmenovitě pro zavraždění kardinálovo. Král Jindřich III. vida většinu říše proti sobě, vrhl se hugenottům do náručí, učinil s navarrským králem smlouvu a sešel se s ním 30. dubna 1589 v Plessis-les-Toursu. Oba králové táhli k Paříži a oblehli město; tu vloudil se blouznivý 22tiletý dominikán Jakub Clement do hlavního stanu v St. Cloudu a zavraždil zákeřnicky 1. srpna 1589 krále Jindřicha III.

S Jindřichem III. vymřela valoiská linie Kapetovců, která od roku 1338. ve Francii panovala. Jindřich Navarrský byl teď

---

[1]) Bullar. magn. ed. Luxemb. T. II. p. 163 in Append.; též ap. Segretain. Sixt. V. A. Henri IV. Paris. 1861. p. 329.

řádným nástupcem trůnu; pocházelť od čtvrtého syna krále Ludvíka IX. Svatého, hraběte Roberta z Clermontu, který roku 1272. Beatrici Burgundskou, dědičku Bourbonu, za manželku pojal a s ní prince Ludvíka, který 1327 vojvodou bourbonským se stal, zplodil. Jindřich přijal název krále francouzského (1589—1610) a chtěje své postavení upevniti, prohlásil katolickým pánům ve spojeném vojsku jsoucím přísežně (4. srpna), že katolické náboženství zachová. Však liga a Španělsko neuznávaly ho; liga provolala kardinála z Bourbonu jako Karla X. († 8. května 1590) za krále, kterého však Jindřich IV. v zajetí choval. Občanská válka zuřila dále; Jindřich IV. porazil sice ligu u Arquesu a Ivry, ale poznal, že jako kalvin panství nad celou zemí nenabude a rozhodl se, též na radu svého přítele a ministra Sullyho, že k církvi katolické přestoupí. Tak učinil 25. července 1593 v St. Denysu katolické vyznání víry, byl od arcibiskupa bourgesského rozřešen a 27. února 1594 v Chartresu korunován. Dne 22. března 1594 vjel král za jásotu lidu do Paříže. Papež Klement VIII. pochyboval zprvu o upřímném úmyslu královĕ a rozřešil jej potom v září 1595 od klatby. V lednu 1596 uznal ho za krále guisský vévoda Karel z Mayenne, který posud s pomocí španělskou ve válce pokračoval.

Přestup Jindřichův schvalovali někteří hugenotti, jako Sully, ze státní moudrosti; ale větší část jich byla nespokojena; někteří z bázně, aby král jako obrácenec na nich své pravověrnosti nedokazoval; jiní zase ze sklamané naděje, že kalvinské náboženství za státní prohlášeno nebude; horkokrevní z nich chtěli se chopiti zbraně a počíti novou válku, kterýž úmysl byl však tím překažen, že neměli schopného vůdce a pak moudrostí Jindřicha IV., jenž na své bývalé spoluvěrce nezapomněl. Chtěje je upokojiti, vydal 13. dubna 1598 edikt nanteský[1]) o 92 článcích, k němuž 2. května ještě 56 tajných článkův a 2 královské milostivé listy (brevets) z 30. dubna připojil. O tomto ediktu pracovali: Schomberg, president de Sainte Jeanne, a Calignon ze strany katolické; a vévoda z Bouillon Turenne, La Tremouille, Duplessis Mornay a Chamier se strany protestantské. Dle tohoto ediktu mohli se hugenotti všude po celé říši usaditi a pokojně bydleti; všichni šlechtici, kteří vysokou pravomocnosť vykonávali, obdrželi právo svobodně náboženství

---

[1]) Jest otištěn ap. Benoist (kalvinský kazatel): Hist. de édit de Nantes. Appendx. p. 92. — Segretain, l. c. p. 420.

své vykonávati na svých statcích pro sebe a své poddané, ostatní však jenom pro své rodiny; reformované služby Boží dovoleny na všech těch místech, kde v letě roku 1576. a 1577 se konaly, a pak v každém soudním okrese na jednom určitém místě; však v biskupských a arcibiskupských sídlech, při královském dvoře, v průvodu králově, v Paříži, jakož i v okolí pěti mil tohoto města byly zakázány; dále obdrželi reformovaní přístup ke všem veřejným královským, panským a městským úřadům, školám a ústavům, dostali v parlamentech grenoblském a bordeauxském zvláštní komory, mohli svobodně své synody slaviti, jejich university v Saumuru, Sedanu, Montpellieru a Montaubanu byly potvrzeny; nad to dána jim některá pevná místa jako rukojmě na 8 let, a povoleny peněžité příspěvky pro jejich posádky jakož i potřeby náboženské. Za to mělo býti katolické náboženství na všech místech, kde bylo potlačeno, zase obnoveno, a protestanté katolické svátky vně slaviti, dle katolického manželského práva se říditi a všech piklův a spolků s cizozemskými mocnostmi zanechati. Však pařížský parlament i ostatní zdráhaly se nantesský edikt registrovati, a bylo třeba veliké přísnosti královy i některých ústupků, než jej pařížský parlament 25. února 1599 registroval. Ale kalvini nebyli přece s nanteským edіktem spokojeni, nedovolili v Bearně a ve svých pevných místech katolíkům konati služby Boží, tupili obzvláště Svátost oltářní, jmenovitě učinil to ostrým spisem roku 1599. Filip du Plessis du Mornay, kterého Jindřich IV. papežem prostestantů nazýval, usnesli se na synodě v Gapě 1603 o 31. článku víry: „Věříme, že papež jest pravým Antikristem a synem zatracení, který předpověděn jest v slově Božím pod obrazem nevěstky“, a tupili každého, kdož je od spojení s cizími mocnostmi svésti chtěl. Jmenovitě to činili Sullymu, kterýž stejnou mincí jim opět splácel.

Král Jindřich IV. byl 14. května 1610 od Ravaillaca zavražděn. Jeho smrt zhoršila stav hugenottů, měli tenkráte ve Francii okolo 760 církevních obcí a 4000 šlechticův, upravili za mírné vlády Jindřichovy své církevní a politické poměry a dali si takovou vládní formu, že se mnoho od republiky nelišili. V církevním ohledu měli konsistoře, kolloquie, provinciální a národní synody. Konsistoř skládající se z duchovních a starších každé církevní obce, scházela se jednou týdně; kolloquium tvořilo několik církevních obcí a scházelo se za 3 měsíce jednou, do něhož každá obec po jednom duchovním a jed-

nom neb dvou starších posýlala, několik kolloquií tvořilo provinciální synodu, která se ročně scházela; národní synoda byla každá 2 léta svolávána a měla za předsedu duchovního po každé z jiné obce, aby žádné přednosti nevznikaly. S touto církevní učlánkovitostí byla úzce spojena politická: měli provinciální sjezdy, které volily rady provinciální skládající se ze šlechticů, duchovních a členů třetího stavu. Sjezd několika z oněch 16ti provincií, na které hugenotti celou zemi rozdělili, slul sjezd krajský. Všeobecný sjezd slavil se každé tři roky jenom s dovolením dvoru, byl některým šlechticem řízen a skládal se z duchovních, šlechticův a členů třetího stavu, které každá provincie jako své posly tam vysýlala. Tento všeobecný sjezd stal se nejvyšší vrchností hugenottskou a řídil všechny věci a vztahy vnitřní i vnější. Hugenotti tvořili církevně-politický stát v státě, měli přes 200 pevností, hradův a tvrzí, mohli postaviti přes 50.000 mužů do boje a dostávali od vlády 600.000 livrů na posádky, 300.000 tisíc na pense a 200.000 livrů na své duchovní a ústavy, kteréžto poslední sumy užívali k stavbě nových opevnění.

Po smrti Jindřicha IV. vstoupil na trůn jeho nedospělý, teprve 9tiletý Ludvík XIII. (1610—1643), za jehož nedospělosti byla vladařkou jeho matka Marie Medicejská, která se svůj úkol nebyla. Ona potvrdila edikt nanteský nařízením z roku 1610. a povolila hugenottům obsazená pevná místa na dalších pět let. Ale hugenotti nebyli spokojeni, konali v květnu 1611 valný sjezd v Saumuru a sestavili na něm své stížnosti a požadavky. Žádali mezi jiným, aby změny v ediktu nanteském hned od počátku učiněné odstraněny, a summy jim od krále Jindřicha IV. na jejich duchovní vykázané zvýšeny byly; aby oni ve všech městech a místech školy míti mohli a nebyli více nuceni nazývati se „vyznavači domněle reformovaného náboženství“. Mezi sjezdem vydal jeho předseda Du Plessis-Mornay spis, v němž dokazoval, že počet 666 na Antikrista prý předpověděný, v tehdejším papeži Pavlu V. se shoduje. Sjezd podal své žádosti dvoru s úmyslem, že se nerozejde, až příznivou odpověď obdrží. Však královna-vladařka získala vévodu Rohana a skrze něj jiné znamenité hugenotty, tak že sjezd v září na slib daných ústupků se rozešel.

Ludvík XIII. vstoupiv ve 14. rok svého života, byl za dospělého prohlášen a potvrdil hned edikt nanteský; ale hugenotti nedali pokoje. Povstali roku 1615. v Languedoku, majíce

v čele hraběte Chatillona a vojvodu Rohana, poněvadž Ludvík XIII. se španělskou princeznou Annou v manželství vstoupil. Jiné povstání učinili v La Rochelle, majíce v čele Rohana a Soubisa, v němž však velikých ztrát utrpěli. Mír montpellierský, v říjnu 1622 učiněný, potvrdil znova edikt nanteský, ale zakázal hugenottům mimořádné sjezdy konati a žádné bez svolení králova. Proti katolíkům počínali si stále násilnicky, potlačili na mnohých místech katolické služby Boží, bořili katolické kostely, které mezi tím vystavěny byly, jako stoličný chrám nimeský, týrali katolické biskupy a kněze, činili s cizími dvory, jmenovitě s Anglií, spolky a užívali všech rozpaků dvoru, aby větších ústupků dosáhli.

Tomuto státu v státě učinil konec kardinál Richelieu, biskup luçonský, všemohoucí ministr krále Ludvíka XIII. (1624—1642). Ve věcech náboženských počínal si pouze jako státník, a jako ministr koruny musil na to pomýšleti, aby hugenotty jakožto politickou stranu potlačil a jejich spolky s cizinou přetrhl. Hugenotti vytasili se roku 1625. s novými stížnostmi, obsadili přístav blavetský, najímali žoldnéře, rozepsali daně, zabavili královské kasy, učinili smlouvu s Anglií, užívali razítka, na němž náboženství, opírajíc se o kříž a držíc evangelium v ruce, šlapalo po staré kostře, která katolickou církev představovala. Vypukla prudká, ale krátká válka, která mírem z 5. února 1626 ukončena byla. Hugenotti podrželi nanteský edikt, však neměli samovolně daně rozepisovati a bez králova svolení sjezdy konati; mimo to bylo městu La Rochelle uloženo, aby všechna od roku 1560. učiněná opevnění zrušilo, žádných válečných lodí v přístavu nechovalo a katolickému duchovenstvu odňaté statky navrátilo. Hugenotti záhy poznali, že Richelieu bude o to pracovati, aby jejich politickou moc zničil. Roku 1627. vstoupili náčelníci hugenottů, vévodové Soubise a Rohan, ve vyjednávání s anglickým králem Karlem I. a jeho milcem ministrem Buckinghamen, povstali proti vládě a anglické loďstvo vedené lordem Buckinghamen objevilo se před La Rochelle 30. července 1627. Čas k vzpouře byl dobře volen. Král byl těžce nemocen, státní pokladna prázdná, a Richelieu v boji s mnohými stranami. Ale Richelieu nepozbyl duchapřítomnosti, přinutil Angličany k odchodu a sevřel La Rochelle od moře a země tak, že konečně 28. října 1628 hladem přinucena, vzdáti se musila. Po pádu tohoto důležitého města, jehož obyvatelstvo z 20.000 na 4000 kleslo, pozbyli o-

statní hugenotti, kteří pod vůdcem Rohanem v Languedoku bojovali. zmužilosti. Rohan začal s Richelieuem vyjednávati a mír byl potom v Alaise 28. června 1629 učiněn. V tak zvaném ediktu milostivém, daném v červenci 1629 v Nímesu, byl ponechán hugenottům edikt nanteský v náboženském ohledu v úplné platnosti, udělena jim amnestie a navráceny důstojnosti; za to musili ve třech měsících všechna opevnění měst a míst zbořiti, a katolické služby Boží byly též v protestantských místech obnoveny. Od té doby přestali hugenotti býti důležitým politickým činitelem ve Francii a klesli na obyčejnou křesťanskou sektu, k níž kardinál Richelieu šlechetně se choval a násilně ji k církvi katolické obracovati nedovoloval.

Za krále Ludvíka XIV. (1643—1715) pokusili se hugenotti znova, aby svého předešlého postavení naproti koruně zase nabyli, a učinili se schválením synody montpazierské r. 1659. smlouvu s Anglií, ale byli za to přísně potrestáni a ve svých výsadách značně obmezeni. Nesměli kázati na oněch místech, kde k tomu výslovného povolení neměli, v manželské sňatky s katolíky vcházeti a při sjezdech stavův a magistrátech předsedati. Vláda trestala přísně každé tupení katolického náboženství a poskytovala obrácencům veliké výhody. Roku 1680. zakázala vláda katolíkům přestup ke kalvinství pod trestem vyhnanství z vlasti a predikantům přijímání proselytů pod trestem ztráty veřejných služeb Božích. Více než tyto občanské zbraně uškodil protestantům nový duch, který ve Francii v církvi zavládl. Biskupské stolce obsazovaly se učenými a statnými muži, synody slavily se, znamenitá vědecká činnost zachvátila duchovenstvo a nastal pravý zápas jednotlivcův i celých spolků, aby ve všech oborech theologické literatury zásluh si dobyli a vznešené i nízké do lůna pravé církve uvedli. Protestané mizeli z říše a v některých provinciích vyhasli na dobro; v Normandii, kde za krále Jindřicha IV. byli nejčetnějšími, počítal parlament r. 1667. na 15 katolíků pouze jednoho protestanta. Největší ztráty utrpěli ve vysoké i nižší šlechtě, kteráž jejich hlavní silu tvořila a teď do lůna pravé církve se navracovala.

Hugenotti poznali brzo, kam Ludvík XIV. zaměřuje, totiž je na dobro zničiti, konali schůze v Poitou, Saintonge, Guienne, Languedoku a Dauphiné a učinili povstání r. 1683 ve Vivaraisu a Dauphiné a r. 1685. v Nimesu. Však povstání

byla záhy násilně potlačena, buřiči smrtí potrestáni a svedení ubytováním vojska trápeni. Predikanti mstili se za to hanopisy na katolickou víru, které rozšiřovali.

Konečně vyšel 18. října 1685 edikt králův o 12 článcích [1]), sestavený od kancléře Le Telliera, který všechny dřívější výsady hugenottův a obzvlášť edikt nanteský zrušoval, všechny kostely zbořiti a všem predikantům, kteří by bludu se neodřekli, ve 14 dnech vystěhovati se velel, a všechny veřejné i soukromné schůze hugenottům zakázal. Vystěhovati se ze země bylo pod těžkým trestem zakázáno; přece četní, a sice kolem 67.000 vystěhovali se do Anglie, Hollandska, Dánska, Braniborska a jiných protestantských zemí. Krále podporoval ministr války Louvois, který vojáky do domů hugenottských ubytoval, kteří velikých výstředností a týrání protestantů si dovolovali; tento způsob missií neapoštolských slul dragonáda (dragonades, la mission bottée neb les conversions par logemens).

Poněvadž edikt nanteský nebyl žádnou státní smlouvou, mohl touž cestou, kterou vznikl, bez porušení práva platně býti zrušen. V zrušení jeho neměli biskupové nijakého účastenství; král radil se pouze se dvěma theology a dvěma právníky pro své svědomí, kteří se vyslovili, že edikt platně zrušiti může, ano pro blaho říše to učiniti povinen jest. Po oné poradě uplynul ještě rok nežli král ke skutečnému zrušení ediktu nanteského přistoupil [2]). Francouzští biskupové, jako Fenelon, a papež Innocenc XI. neschvalovali počínání králova. Poněvadž papež s králem v napjatosti žil, prosil skrze svého nuntia d' Addu anglického krále Jakuba II., aby Ludvíka XIV. k mírnějšímu nakládání s hugenotty pohnul. Zrušení nanteského ediktu mělo v zápětí vzpoury, jmenovitě v horách cevennských, v nichž dlouhá a krvavá válka (1687—1704) vypukla. V Dauphiné vyznamenávali se camisardi [3]) velikou ukrutností a zběsilostí proti katolíkům, a byli s velikým namáháním od královských vojsk přemoženi. Po smrti Ludvíka XIV. zůstaly sice zákony proti hugenottům v platnosti, ale nebyly prováděny. V listopadu 1787 udělil král Ludvík XVI. rovnoprávnosť protestantům s katolíky.

---

[1]) Srv. Die Aufhebung des Ediktes von Nantes Genelli S. J. v Stimmen aus Maria-Laach. 1886. str. 268—280; 400—413.

[2]) l. c. str. 277.

[3]) Slouli tak od košile (camisse, chemmisse) tamnějšího selského lidu.

§ 458 Protestantství v Nizozemsku [1]).

Nizozemsko bylo zemí bohatou, těšilo se veliké občanské svobodě, vedlo rozsáhlý obchod, ale mělo obyvatelstvo nábožensky dosti spustlé [2]) a zdálo se tudy býti vhodnou půdou protestantství, které však byvši tam cvikovskými proroky a obchodníky zaneseno, přece mnohých stoupenců nenabylo. Císař Karel V. jako zeměpán prohlásil tam vormský edikt, ustanovil r. 1522. dva inkvisitory Františka Hulsta, brabantského radu, a Mikuláše z Egmondu, karmelitána, a dal proti novotářům, mezi nimiž jmenovitě augustiniani v Antverpách se vyznamenávali, úřady zakročovati. Roku 1523. byli dva bludaři Jindřich Voes a Jan Esch upáleni. Hollandsko stalo se rejdištěm novokřtěnců; Jakub van Liesveld přeložil r. 1525. Písmo svaté dle zásad Lutherových do hollandštiny. Roku 1530. a 1550. vydal císař Karel ještě ostřejší nařízení proti bludařům a pokud žil, nebyli bludaři s to, aby samostatné církevní obce utvořili.

Nástupcem Karlovým v Nizozemí byl jeho syn Filip II. (1555—1598). Nizozemčané nepřáli Filipovi, poněvadž byl ve Španělsku vychován, jenom španělsky mluvil a Španělům přednosť dával. Císař Karel V. ustanovil četné Španěly za úředníky v Nizozemsku, za Filipa žádali Nizozemčané za jejich odstranění. Ve válce mezi Francií a Španělskem (1556—1558) přišly španělské voje do Nizozemska, a po učiněném míru rozložil král 3000 Španělů po městech pohraničných, čímž velikou nevoli v zemi způsobil, poněvadž tato měla právo sama sebe hájiti.

Císař Karel V. vydal přísná nařízení proti bludařům a zavedl z části též papežskou inkvisici. Jeho nástupce Filip II. potvrdil tyto zákony a chtěl inkvisici po celé zemi jednostejně zavésti; toto poslední vyvolalo jitření v zemi. Až do tohoto

---

[1]) Stradae Rom. S. J. hist. belgicae duae decades. Rom. 1640—1647. 2 T. f. — Leo: 12 Bücher niederl. Geschichten. Halle. 1835. 2. Th., a jeho Lehrbuch der Universalgesch. Bd. 3. — Prescott: History of the reign of Philipp II. King of Spain. Lond. 1857. po německu od Scherera. Lcipz. 1857. — Koch: Untersuchung über die Empörung und den Abfall der Niederlande. Leipz. 1860. — Holzwarth: Der Abfall der Niederlande. Schaffh. 1865. — Nugens: Gesch. des niederl. Aufruhrs. 1865—1870. — Hist. Polit. Blätter VI. 193; 269. — Janssen IV. 247 sqq.

[2]) Janssen IV. 248.

času měla země ve svých 17 provinciích jenom 4 biskupství: Utrecht, Arras, Cambray a Tournay, která byla cizozemským metropolím Treviru, Kolínu a Remeši podřízena. Král Filip II. a papež Pavel IV. smluvili se o rozmnožení biskupství a papež zřídil bullou: „Super universas orbis ecclesias“ ze 14. května 1559.[1]) tři arcibiskupství mechlinské, cambrayské a utrechtské a 14 biskupství. Jejich nadání musila dáti dílem opatství a převorství, dílem učinili to soukromníci a král. Biskupové měli provésti opravu duchovenstva; duchovenstvo a šlechta stěžovali si proto na porušení svých práv a výsad, z nichž mnozí to proto činili, aby svůj odpad od víry zakrývali. Však toto všechno nevzbudilo revoluce, která měla svou vlastní příčinu v ctižádosti některých velmožů, v schudlosti šlechty, jež pomocí nového učení církevními statky se hojiti chtěla, a v nenávisti Španělů. Císař Karel V. spravoval Nizozemí svou sestrou Marií, ovdovělou královnou uherskou, kteráž po jeho smrti náměstnictví složila; na její místo jmenoval Filip II. svou sestru, parmskou vévodkyni Markétu, levobočku svého otce Karla. Na vrchní náměstnictví dělal si naději Vilém Nassavský, princ oranský, místodržitel Hollandu, Seelandu, Utrechtu a Westfrislandu. Sklamav se ve své naději začal dle dobrého výpočtu brojiti proti vládě.

Tento Vilém Oranský byl hlavním náčelníkem strany šlechtické, vedl již před nastoupením Filipa II. na trůn rozmařilý život, nadělal asi 800.000 zlatých dluhu a přišel znenáhla do takové peněžní nouze, že nebyl více s to, aby svůj dům vydržoval. Ačkoliv byl v augsburské konfessi vychován, žil při dvoře v Brusselu jako katolík, vyjadřoval se ještě roku 1561. opovržlivě „o nových nešťastných sektách“ a nazýval jejich kazatele „svůdci a loupežníky.“ Po smrti své manželky Anny z Egmontu zasnoubil se roku 1561. se saskou princeznou Annou, dcerou kurfirsta Mořice, aby o Sasko a jeho spojence opírati se mohl. Kurfirstský dvůr ujišťoval svou naklonností k augsburské konfessi a slíbil saskému kurfirstu Augustovi, že jeho manželka bude moci docela po lutheránsku žíti. Zároveň však ujišťoval krále Filipa, že si katolické vyznání své manželky vymínil a nikdy nedopustí, aby jinak než po

---

[1]) Bull. Rom. VI. 559 sq.; Raynald. ad ann. 1559. n. 34, 35.

katolicku žila[1]). Byl to muž bez náboženství a víry, pokrytec[2]) avšak obratný podněcovatel a štváč lidu proti vládě.

Vilém Oranský získal pro své záměry Lamorala, hraběte z Egmondu, jenž byl znamenitým vojevůdcem, a podobnou naději k vrchnímu náměstnictví si dělal. Ctižádost těchto mužů byla tím víc uražena, že král znamenitého státníka Antona Perrenota z Granvelly, biskupa arrasského, potom arcibiskupa mechlinského a kardinála vladařce po bok postavil. Oba mužové užili svého vlivu v státní radě, jejímiž členy byli, aby Granvellu dráždili a vládě nepohodlí připravovali.

Když královna Marie v Anglii katolické náboženství obnovila, utekli se četní angličtí protestanté do Nizozemí; zavedení přísné inkvisice bylo by je zničilo, pročež podněcovali

---

[1]) Janssen IV. 248. 249.

[2]) Vilém, princ oranský, náleží k svatým protestantským, však objevuje se v pravém světle ve dvou listech, které P. A. van Lommel S. J. v bibliothece barberinské v Římě nalezl; princ psal je týž rok, kdy od víry odpadl a dal je papežskému nuntiu Juliovi Pavesimu, arcibiskupu ze Sorrenta, kterýž ho po rozkaze papeže Pia V. navštívil.

V prvním listě francouzském od 12. května 1566 praví: Listy, které Vaše Svatosť mně psáti ráčila — jsem obdržel. Děkuji za tuto přízeň a ujišťuji, že jest to mojí žádostí a vůlí, abych po celý svůj život nejponíženějším a nejposlušnějším synem církve a Svaté stolice byl a v této vůli, oddanosti a poslušnosti setrval, jak to moji předchůdcové učinili. Prosím, aby se mně to věřilo, a já jsem vždy hotov skutkem při každé příležitosti to ukázati. V „Stimmen aus Maria-Laach“ 1881. str. 218—219.

Uvedený list dal Vilém, jak se zdá, nuntiovi. Chtěje papeže ještě více o své nezvratné příchylnosti a loyalitě přesvědčiti, poslal mu po několika nedělích následující latinský list z 8. června 1566: „Byl jsem velice z toho potěšen, co mi nuntius, arcibiskup ze Sorrenta, dle svého pověřovacího listu oznámil, neboť nemohl jsem nic příjemnějšího a radostnějšího slyšeti, nežli že Vaše Svatosť, pro jejíž přízeň a náklonnosť rád se všemu podrobím, abych si jí zachoval, ke mně a mým poddaným nejlepší smýšlení chová. Co se týká obyčejů staré církve a zachování náboženství zděděného po otcích, mohla Vaše Svatosť dosti poznati, kterak jsem v těchto nepokojných časech o to pečoval, aby u Oraniů staré a katolické náboženství zachováno zůstalo. Též v tomto článku neopomenu nikdy své povinnosti, a nepřipustím, aby něco v tomto ohledu u mne se pohřešovalo, jak zevrubněji arcibiskupu sorrentskému jsem vyložil, a Vaše Svatosť dokonale z jeho zprávy pozná.“ l. c. str. 219—220. — O dva měsíce později vypukla bouře proti obrazům, o níž budeme v textu vypravovati; o dva měsíce později psal Vilém Oranský do Groenu „přesvědčený protestant“ lutheranskému Vilému Hessenskému: „Když jsme se v augsburské konfessi zrodili a byli vychováni, a ji vždycky ve svém srdci a všude nosili a vyznávali.“ l c. str. 221. Vilém Oranský byl ošemetný pokrytec.

lid, jakoby král výsady země zrušiti a vládu absolutní zavésti chtěl. Vilém Oranský a Egmond, s nimiž se ještě Filip Montmorency a hrabě Horn spojili, podporovali tajně odpor a pracovali především o to, aby Granvellu svrhli. Věc podařila se jim šťastně; Granvella, jemuž docela u krále vytýkali, že na provedení ediktů proti bludařům nenastupuje, byl roku 1564. propuštěn, čímž vláda svého vlastního kormidelníka pozbyla, a vladařka hříčkou revoluční strany se stala. Začalo žalostné hospodářství zchátralé šlechty, která všechno měla na prodej.

Ke konci roku 1565. rozkázal král, aby edikty proti bludařům byly prováděny, a jeho rozkazy o tom prohlášeny. Vilém Oranský provedl to u vladařky, že královské rozkazy byly hned prohlášeny, a místodržitelům jednotlivých provincií a soudním dvorům uloženo, aby biskupské inkvisitory všemožně podporovali a jejich výroky bez odporu prováděli. V zemi vznikla nevole, kterou tajná revoluční strana rozněcovala. Filip z Marnixu, pán ze St. Aldegonde, důvěrný přítel Viléma Oranského, učinil v únoru 1566 v brabantském městě Bredě, které Oranskému náleželo, s 8 přátely spolek zvaný kompromis, mající za účel protiviti se zavedeni inkvisice. Rozeslali posly po všech provinciích, a spolek čítal brzo sta šlechticů za své členy. Přes 5000 pasquillů a hanopisů na církev a trůn bylo po všech krajinách, městech a vsích rozházeno. Hrabě Jindřich z Brederode, který „biskupy jako prašivé psy vyhubeny míti chtěl“[1]), zřídil ve svém městě Vianě, které pomocí Viléma Oranského opevnil, střediště pro literární revoluční propagandu. Spiklenci vstoupili ve spojení s cizozemskem, s Francií, Anglií a Německem a mohli postaviti 35.000 mužů do pole. Dne 5. dubna 1566 podal Brederode ve jménu asi 400 přítomných šlechticů, kteří jsouce nesčíslným zástupem lidu doprovázeni, do zámku v Brusselu přitáhli, vladařce prosbu, v níž proti inkvisici a náboženským ediktům se ohrazovali, jejich zrušení žádali a brzké svolání generálních států vladařce odporučovali. Prosebníci, kteřížjméno: Geusové[1]) (queux=žebráci) obdrželi, ujišťovali vladařku, aby ji oklamali, že žádných novot ve věcech náboženských si nepřejí a staré náboženství zacho-

---

[1]) Janssen IV. 252.

[2]) Když průvod k zámku se blížil, šeptal prý hrabě Berlaymont ustrašené vladařce: „Jest to pouze zástup žebráků — ce n'est qu'un tas de gueux,“ z čehož prý jméno Guesů vzniklo. Janssen IV. 253. n. 1.

vají, ačkoliv mnozí z nich již roku 1561. své protestantské vyznání víry (confessio belgica[1]) sestavili a dle něho veřejné služby Boží konali. Vladařka slíbila Geusům, že jejich žádosť králi přednese a za ně přimlouvati se bude. Spiklenci rozešli se a rozněcovali jitření po zemi. V červenci 1566 prohlásilo okolo 2000 ozbrojených šlechticů spolku geusského na schůzi v St. Trondě všeobecnou náboženskou svobodu a radili se o prostředcích, kterak by bylo lze proti králi se brániti. V srpnu téhož roku vypuklo hrozné obrazoborství v provinciích: brabantské, flanderské, hollandské, seelandské, gelderská a friské. Ve Flandersku jenom bylo 400 kostelů zbořeno; nesčíslné knihovny a vzácné rukopisy zničeny. Hrabě Brederode dal za víření bubnů všechny oltáře a obrazy v kostele vianském zničiti. Hrabě Cülemburg byl při pustošení svého kostela osobně přítomen, hodoval se svou rotou na troskách domu Božího a krmil svého papouška posvěcenými hostiemi[2]. Hrozně zuřila lůza v Antverpách; tamnější dóm byl úplně spustošen, „poněvadž slovo Boží netrpí více modlářských kostelních okras“: oltáře byly rozlámány, obrazy, varhany a malovaná okna rozbita, malby zničeny, kalichy, monstrance a jiné klenoty ukradeny, i hroby byly znesvěceny a kosti svých okras oloupeny. Za křikem „ať žijí Geusové“, vrhaly se roty na jeden kostel po druhém; nebylo kostela nebo kláštera, kde by všechno nebyly zničily.[3]) V Brusselu chtěli vyvolati obrazoborství Ludvík Nassavský, bratr Viléma Oranského, a dva šlechtici tohoto, ale nezdařilo se jim to.

Toto ohavné obrazoborství otevřelo mnohým šlechticům oči, tak že upřímně zase králi se naklonili, a vzpoura byla zbraní potlačena. Vilém Oranský a jeho bratr Ludvík uprchli do Německa, hrabě Egmond navrátil se zpět ku poslušnosti královĕ, a katolické náboženství bylo všudy zas obnoveno.

Král Filip II., místo aby po moudré radě kardinála Granvelly a papeže Pia V. osobně do Nizozemí se odebral a dobrotou zemi upokojil, poslal tam vojvodu Albu s 10.000 muži a rozsáhlým plnomocenstvím. Alba počínal si jako voják mající pomstit spáchaných ohavností, zatkl hrabata Egmonda a Horna s jinými ještě účastníky zpoury, a nedbal toho, že vladařka ná-

---

[1]) Augusti: Corp. libr. symbol. p. 170—177.
[2]) Janssen IV. 254.
[3]) l. c.

čelníkům zpoury beztrestnost slíbila, pročež zadala tato za propuštěnou, a Alba stal se vrchním místodržitelem. Dne 5. srpna 1567 zřídil Alba „soud nepokojů", který lid „soudem krvavým" nazval, a vyšetřoval jím nepokoje. Tisícové vinníkův opustili dobrovolně vlasť nebo byli popraveni nebo ze země vyhnáni[1]); dne 6. června 1568 byli hrabata Egmond a Horn v Brusselu odpraveni. Byla úplně vojenská vláda zavedena. Ještě větší nenávisť vyvolal proti sobě Alba, uloživ zemi nové daně. Ale vypuzenci neseděli klidně; Vilém Oranský a bratr jeho Ludvík činili vpády do země z Francie a Německa; jiní dobrodružili na moři, zmocnili se s pomocí anglickou města Brielle, klíče to k Hollandsku. Některá hollandská města přidala se k nim a prohlásila Viléma Oranského, který název královského místodržitele přijal, za svou hlavu. Všichni měli se sice náboženské svobodě těšiti, však katoličtí kněží a mnichové byli krutě pronásledováni; dne 9. června 1572 bylo 19 kněží v Gorkumu od vojákův Oranského zavražděno[2]). Zpoura rozšířila se do jižních provincií. Alba porážel sice nepřítele v poli, zmocnil se i Harlemu, však byl na prosbu deputace, která ke králi se odebrala a příznivě přijata byla, odvolán, a na jeho místo Luis Requesens vrchním místodržitelem jmenován (1572—1576), kterýž jsa mírnějším skoro mír zjednal, ale záhy pro španělskou věc zemřel. Státní rada převzala vládu, ale neměla jednoty ani moci. Španělští vojáci zbouřili se pro nezaplacený žold a zloupili r. 1576. Antverpy. V tomto zmatku spojili se jižní stavové se severními tak zvanou „gentskou pacifikací", aby španělské vojsko zemi vyklidilo, a náboženské edikty zastaveny byly, až by všeobecný zemský sněm tuto věc urovnal (1576), a obnovili svůj spolek v Brusselu r. 1577. Nový místodržitel Don Juan d'Austria, levoboček císaře Karla V. a vítěz lepantský, přijal gentskou pacifikaci z 8. listopadu 1576 a brusselskou unii z ledna 1577 do svého „věčného ediktu" ze 17. února 1577, chtěje zemi upokojiti, a propustil španělské voje; však dožil se samého nevděku a odboje a musil sáhnouti zase k meči. Oranský ohrožoval jih, ale vallonské provincie a katolická šlechta chtějíce vnikání protestantství na jih zameziti, podporovaly dona Juana, který proti odbojníkům dosti statečně bojoval, Lucemburk udržel, Namur obsadil a mnohé krajiny dílem zbraní

[1]) Janssen IV. 261.

[2]) Papež Pius IX. prohlásil je r. 1867. za svaté

dílem smlouvami podrobil. Zemřel 1. října 1578. Jeho nástupce Alexander Farnese, princ parmský, pokračoval ve válce se severními provinciemi a ve vyjednávání s jižními (Belgií), které smlouvou arrasskou z ledna 1579 ku poslušnosti španělského krále nazpět přivedl. Provedl to, že španělské vojsko zase do země přišlo, a nabyl Dunkirchenu, Brugge, Ypernu, Gentu, Brusselu, Mechlinu a Antverp.

Na severu panoval Vilém Oranský, ačkoli šlechtické strany arciknížete Matiáše, a potom vojvodu Františka z Anjou za místodržitele provolaly, držel se podporou anglické královny Alžběty a provedl to, že r. 1579. knížetství Geldernské a hrabství Zütphenské s Hollandskem, Seelandem a Frieslandem se spojila; k těmto pěti provinciím přistoupil r. 1580 Overyssel a r. 1594. Groninky. Spojené provincie sluly po nejdůležitějším Hollandsku též Hollandskem. Dne 26. července 1581 byl král Filip II. trůnu zbaven, a republika spojeného Nizozemska prohlášena. Válka trvala dále.

Proti svému dřívějšímu slibu zakázal Vilém Oranský 20. prosince r. 1581. vykonávati katolické služby Boží ve svém panství. Roku 1580. umřel první a poslední arcibiskup utrechtský Fridrich Schenk z Trautenberku; dva jeho nástupcové ze Španěl vyslaní nemohli na svůj stolec dosednouti. Papež Řehoř XIII. ustanovil r. 1584. apoštolské vikáře pro hollandskou missii, nad kterou vrchní dozor nuntius brusselský měl. Když Vilém Oranský r. 1584. od Burgunďana Baltasara Gerarda byl zastřelen, zvolili stavové za jeho nástupce jeho 17tiletého syna Mořice, za něhož válka se střídavým štěstím dále trvala, až konečně r. 1609. s králem španělským Filipem III. příměří na 12 let učiněno bylo. Když r. 1621. vypršelo, vypukla zase válka, kterou však Mořic méně rázně vedl. Zemřel 23. dubna 1625, a nástupcem jeho stal se jeho bratr Fridrich Jindřich. Konečně uznalo Španělsko mírem monastýrským 30. ledna r. 1648. samostatnost Hollandska. Pro úzké spojení s francouzskými hugenotty a Anglií zavládlo v zemi kalvinství, které bylo synodami dortrechtskými (r. 1574 a 1618) upraveno a nově založenou universitou v Lejdě (1575) učenou obranu dostalo. Ačkoli katolíci dvě pětiny obyvatelstva tvořili, snášeli kruté jho od svých kalvinských spoluobčanů.

§ 459. Protestantství v Rakousích, Štýrsku, Korutansku, Krajině a Přímoří[1]).

Luther nabyl hned při svém vystoupení stoupenců v Rakousku; vídeňská universita zdráhala se papežskou bullu Luthera zatracující prohlásiti a musila k tomu ostrým listem císaře Karla V. býti přinucena, jehož vůli s velikou nechutí 22. února r. 1521. se podrobila[2]). Ve Vídni kázal lutheránství s kazatelny Pavel Spretter z Reutlingu (Speratus a Rutilis) již na počátku roku 1522., byl však z církve vyobcován a odebral se ke konci roku 1523. do Wittenberku.

V březnu 1522 odevzdal císař Karel V. svému bratru Ferdinandovi veškeré rakouské země, který v březnu 1523 ostrým zákazem lutherské knihy čísti a prodávati zakázal[3]). Avšak spisy přicházely přece tajnými cestami do zemí rakouských, znepokojovaly mysli a dobývaly novému učení stále více přátel. Pro odstrašující příklad dal Ferdinand bohatého vídeňského měšťana Kašpara Taubera, kterýž ústně i písemně lutheránství rozšiřoval, 17. září 1524 stíti a jeho mrtvolu spáliti[4]). Ale blud šířil se přece, jmenovitě šlechta chápala se ho, by jeho pomocí církevních statků zmocniti se mohla; posýlala své syny do Wittenberka a na jiné severoněmecké university, aby tam Lutherovo učení a ducha důkladně poznali. Synové přiváděli potom odtud lutherské studenty, učitele a kazatele do své vlasti a ustanovovali je ve svých zámcích a domech za učitele, úředníky a duchovní správce, skracujíce při tom, jak mohli, církevní obročí[5]).

Do Štýrska dostalo se protestantství z arcibiskupství solnohradského. Tam povstali sedláci roku 1525. proti svému zeměpánu arcibiskupu Matouši Langovi z Wellenburka a oblehli ho v jeho solnohradském hradě. S nimi spojili se měšťané Schladmingští a štyrští sedláci a porazili Dietrichsteina, tehdejšího

---

[1]) Klein: Gesch. des Christenth. in Oesterreich u. Steiermark. Wien. 1842 sv. IV. 4 sqq.; rozprava: „Habsburkové zakladatelé lublaňského biskupství a ochráncové katolické víry v Krajině“; slovinsky sepsal Ivan Lavrenčič zčeštil K. Konrád. V „Časopise kat. duchovenstva“. 1884. str. 89 sqq.

[2]) Klein l. c. IV. 9 sqq.

[3]) l. c. str. 17 sq.

[4]) l. c. str. 21 23.

[5]) l. c. str. 29—31.

[6]) l. c. str. 33 - 34.

místodržitele štýrského, který po rozkaze arciknížete Ferdinanda s 5000 muži ku pomoci arcibiskupovi táhl, a jali jej. Byli sice následujícího roku 1526. poraženi, ale blud šířil se v zemi dále[1]), a měl již roku 1530. v Štýrském Hradci kazatele a učitele[2]). K augsburskému říšskému sněmu (1547—1548) byli vysláni poslové lutherských stavů rakouských, štýrských, korutanských a krajinských, kteříž na svém sjezdě v Štýru v září 1547 se usnesli žádati krále Ferdinanda za svobodu náboženskou. Poslové přišli do Augsburku roku 1548., ale byli na sněm Tridentský a vydaný Interim poukázáni[3]).

Ferdinand rozdělil své země takto: nejstarší syn Maximilian obdržel Uhry, Čechy a Rakousy a stal se též císařem, Ferdinand obdržel Tyroly a země Habsburské ve Švábích a Elsasích, a Karel dostal Štýrsko, Korutansko, Krajinu a Přímoří. Stavové nechtěli vojvodovi Karlovi holdovati, dokud jim náboženské svobody nepovolí (1564); však Karel vystoupil tak rázně a statně proti nim, že mu bez výminky holdovali, ačkoli skoro dvě třetiny obyvatelstva a největší část tří světských stavů protestanty byly. Karel nařídil, aby všichni víru katolickou drželi, uloupené církevní statky vrátili, a lutheránští predikanti hned zemi opustili. Ale protestanté opírajíce se o svůj počet a svou moc, nedbali nařízení svého vojvody, a dovolovali si i násilí na katolících[4]).

Císař Maximilian II. klonil se sice k lutheránství, ale přece zamítl žádost rakouských protestantských stavů za svobodu náboženskou a za dovolení, aby si ve Vídni lutheránského predikanta držeti mohli (1564 a 1565). Podobně učinil to na vídeňském sněmu v listopadu 1566. Ale lutheránství šířilo se dále. Když však stavové dolnorakouští jeho státní dluhy 3,600.000 zl. převzali, slíbil jim 18. srpna 1568 náboženskou svobodu[5]). Nadarmo snažil se papež Pius V. odvrátiti císaře od tohoto úmyslu svým legátem kardinálem Janem Františkem Commendonem, který 30. října 1568 k němu do Vídně se dostavil a docela mu i klatbou hrozil[6]). Za podobnou svobodu

---

1) l. c. str. 39 sqq.
2) l. c. 53.
3) l. c. str. 111—112.
4) l. c. str. 172—173.
5) l. c. str. 184—186.
6) l. c. str. 186—187.

prosil i sněm linecký roku 1569., a císař mu ji slíbil[1]). Co slíbil, vyplnil listinou, zvanou „Koncessions-Assekuratzion", danou v Praze 14. ledna 1571, v níž lutherským pánům a rytířům dovolil, aby ve svých zámcích a domech, mimo zeměpanská místa ležících, sobě, svým rodinám a své čeládce a ve svých patronátních kostelích též i svým poddaným lutheránské služby Boží dle agendy zeměpánem schválené vykonávati směli.[1]) Ale lutherští stavové přestupovali nařízení zeměpánovo, konaly služby Boží v zeměpanské Vídni, ve svých domech, připouštěli k nim každého, a císař trpěl to docela, že ve Vídni v zemském domě veřejné lutheránské služby Boží se konaly[2]).

Za nástupce Maximiliana II. († 12. října 1576) císaře Rudolfa II., který v Praze sídlil, spravoval oboje Rakousy jeho bratr Arnošt, sídle ve Vídni jako náměstek jeho. Protestantští šlechticové zabavovali statky, kteréž jejich předkové církvi darovali, nebo přivlastňovali si jejich výnos, netrpěli nikomu ze svých poddaných, aby byl katolíkem, jejich kazatelé tupili zle katolickou církev, jmenovitě vyznamenával se v tomto ohledu Josue Opitz, ustanovený predikant v zemském domě ve Vídni[3]). Císař Rudolf II. zakázal pánům a rytířům připouštěti někoho ve Vídni na protestantské služby Boží, kdo není poddaným jejich, a když jemu odvětili, že svědomí jejich jim nedovoluje, aby někoho od poslouchání slova Božího vylučovali, zapověděl Vídeňanům se vším důrazem choditi na služby Boží lutheránů[4]). Poněvadž protestanté slova císařova nedbali, vyšel v květnu 1578 od císařského dvora rozkaz, aby ve všech zeměpanských městech a městysech horno- i dolno-rakousých lutheránské služby Boží zastaveny a kazatelé vyhnáni byli, a všichni ke katolickému náboženství se navrátili; dále odňal císař dekretem od 21. června 1578 pánům a rytířům právo konati protestantské služby Boží ve Vídni, a Opitz musil se svými druhy týž den Vídeň, a ve 14 dnech rakouské země opustiti; konečně nesměl se nikdo státi měšťanem zeměpanského města, kdo nebyl katolíkem. Proti tomu ohrazovala se zeměpanská města jsouce podporována pány a rytíři, však nadarmo[5]).

---

[1]) l. c, str. 187—188.
[2]) l. c. str. 192—195,
[3]) l. c. str. 195—197.
[4]) l. c. str. 223—225.
[5]) l. c. str. 226.
[6]) l. c. str. 227—230.

Roku 1608. musil císař Rudolf svému bratru Matiáši Uhry, Moravu a Rakousy postoupiti. Poněvadž protestanté Matiáše proti jeho bratru podporovali a k vítězství mu dopomohli, žádali na něm v Rakousích již 19. srpna 1608 úplné náboženské svobody, a nečekajíce odpovědi, obnovili hornorakouští stavové protestantské služby Boží v Linci, Štýru, Gmundenu a jiných místech; podobně stalo se v Dolních Rakousích v Inzersdorfě. V Linci byl katolický magistrát docela sesazen [1]) Mezi císařem Matiášem a rakouskými stavy nastala dlouhá vyjednávání, v nichž uherští a moravští stavové prostředníky dělali. Konečně vydal císař Matiáš hlavně působením Karla Žerotína, moravského zemského hejtmana a náboženstvím českého bratra, 19. března 1609 tak zvanou „kapitulační resoluci," dle níž pánové a rytíři svobodně ve svých zámcích a domech pro sebe, své poddané a poddané lutheránských vrchností protestantské služby Boží konati směli, a nikoho z nich vylučovati nemusili [2]). Zeměpanská města musila se spokojiti se slibem císařovým učiněným před posly moravskými, že s nimi milostivě naloží; což protestanté tak vykládali, že své školy a kostely v Horních Rakousích podrží, v Dolních Rakousích na služby Boží do kostelův a domů protestantských šlechticů choditi smějí [3]).

V Krajině, a sice v hlavním městě v Lublani, byli hlavními rozšiřovateli bludu již za císaře Ferdinanda I. Primus Trubar, roku 1542. kanovník lublaňský; kapitolní probošt a arcijáhen radovlejský, dr. Linhart Mertlitz; generální vikář Jiří Dragolitz; kanovník Pavel Wiener a kaplan kostela sv. Alžběty v lublaňské nemocnici, Ondřej Latomus. Nadšeně hlásali novou víru jiným, získali jí v brzku veliký počet přívrženců̊v, a to tím snáze, poněvadž vydatné podpory u krajinských stavů nalézali. Šlechticové přijavše blud, bránili bludařské učitele proti světské i duchovní vrchnosti, ustanovovali na farách svého patronátu lutheránské predikanty za duchovní správce a nechávali raději far bez kněze, když lutherána neměli. Zástupcové krajinských lutheránů prosili již roku 1541. v únoru krále Ferdinanda v Řezně, by jim veřejně a svo-

---

1) l. c. sv. V. str. 3—4.
2) l. c. str. 5-13.
3) l. c. str. 13—14.
4) l. c. str. 12-15.

bodně nové učení vyznávati dovolil, kterýž však nevyslyšel jejich prosby ani teď, ani později v prosinci téhož roku v Praze, ani v říjnu roku 1555. ve Vídni, kdež ho znova za svobodu víry žádali, ale přimlouval jim, aby se ke staré katolické víře navrátili.

Jeho syn arcikníže Karel následoval šlépějí svého otce a zakázal již v prvním roce své vlády 15. prosince 1564 protestantský rituál, jenž téhož roku v Urachu v Německu vydán byl. Sestavil jej Primus Trubar a rozdal mezi krajinské stavy. Však pro turecké války, k nimž pomoci protestantských stavů potřeboval, musil povoliti protestantům a dal na zemském sněmu v Brucku roku 1572. a rovněž tam roku 1578. svobodu náboženskou, ale jenom stavům: pánům a rytířům a městům: Lublani, Štýrskému Hradci, Judenburku a Celovci. Nové učení šířilo se rychle a lutheránská konsistoř pro Krajinu pečovala o to, aby každé město krajinské zvláště a skoro každá ves svého predikanta měla. Se žalostným srdcem pozoroval to arcikníže Karel, a když turecké násilí povolilo, vydával nařízení za nařízením proti novému učení, a přikazoval predikantům, aby opustili zemi. Když si lutheránští stavové na to stěžovali, že se bruckských ujednání nedrží, odpověděl jim 28. prosince 1582 takto: „Můj otec, císař Ferdinand, nikdy nepovolil svým rakouským poddaným svobody víry; a já bych jí byl též nepovolil, kdybyste nebyli na mne tak naléhali, a starý nepřítel mých zemí byl nenapadal; proto jsem tehdáž dopustil na zemském sněmu v Brucku roku 1578. šlechtě a stavům tří zemí: Štýrska, Korutan a Krajiny svobodu víry, jakož i městům: Hradci, Judenburku, Celovci a Lublani; ale jen těm jsem dovolil a nikoli ostatním, ano důrazně vytkl jsem, že neudělím obyvatelům svých ostatních měst, městysův a vsí svobody víry, a že si nesmějí voliti duchovních katolické církvi nepřátelských.“ Jsa jist, že nikomu nekřivdí, kráčel arcikníže Karel opatrně a rázně svou cestou a zasadil bludu citelné rány, že v zemi hynouti počal [1]). Roku 1586. založil arcikníže Karel s povolením papeže Sixta V. v Štýrském Hradci universitu a odevzdal ji jesuitům, aby jí katolická víra učenou oporu měla [2]). Zemřel 10. července 1590.

Jeho nástupcem byl nejstarší teprve 12tiletý syn Ferdi-

---

[1]) Časopis kat. duchov. 1884. str. 91—94.

[2]) Klein l. c. IV. 307.

nand, který nedlouho před smrtí otcovou do Ingolstadtu byl poslán, aby pokračoval ve svých studiích. Za jeho nedospělosti spravovali zemi, nejprve arcikníže Arnošt (1590—1593), a potom arcikníže Maximilian (1593—1596), kteří katolickou víru všemožně podporovali [1]).

Arcikníže Ferdinand vrátil se roku 1595. z Bavorska do Štýrského Hradce, a nastoupil brzo potom ve vládu v 17. roce svého věku. Následujícího roku 1596. byli stavové povoláni do Štýrského Hradce, aby mu holdovali. Lutheránští stavové chtěli to učiniti jen tenkráte, když jim otcem povolenou náboženskou svobodu potvrdí. Však mladý arcivévoda žádal holdování beze vší podmínky a provedl to, že mu 12. prosince 1596 obyčejným způsobem holdovali [2]). Nový panovník uchopil se otěží vlády s tím pevným úmyslem, že lutheránství vyhubí a katolické náboženství obnoví. Než k dílu přikročil, odebral se v červnu 1597 k císaři Rudolfovi II. do Prahy, aby se s ním o té věci poradil. A tu při poradě ukazoval Ferdinand k tomu, že protestanté v jeho zemích již o tom mluví, aby si dle příkladů Švýcarův a Hollanďanů republiku zařídili; dále odvolával se na augsburský náboženský mír, dle něhož jiného náboženství mimo katolické ve své zemi připustiti nemusí. Císař a jeho radové dávali mu co do právní stránky za pravdu, ale upozorňovali jej na to, že pro moc protestantů snadno o své země přijíti může. Ale Ferdinand odvětil jim, že s pomocí Boží svůj úmysl provede. Následujícího roku 1598. cestoval do Italie, putoval do Loretta, kde před obrazem Matky Boží slib učinil, že ve svých zemích katolické náboženství i s nebezpečenstvím svého života obnoví, a odebral se potom do Říma, kde papež Klement VIII. jeho slib schválil a k jeho provedení svého požehnání mu udělil [3]). Vrátiv se v dubnu 1598 ze své pouti přikročil ku provedení svého úmyslu. Dne 13. září 1598 kázal ediktem predikantům, aby ve 14ti dnech ze Štýrského Hradce a ze všech ostatních měst jeho zemí se pryč odebrali. Poněvadž predikanti hned neuposlechli, zostřil císař své nařízení 28. září, vele predikantům, aby pod trestem smrti ještě před západem slunce Štýrský Hradec a v 8 dnech veškerou zemi

---

[1]) Časop. kat. duch. l. c. str. 94.
[2]) Klein l. c. str. 317.
[3]) Klein l. c. str. 354—356.

opustili [1]). Podobně kázal 22. října 1598 všem pastorům a lutheránským učitelům v Krajině, aby Lublaň pod trestem smrti před západem slunce téhož dne, kdy se jim to oznámí, zemi pak nejdéle ve 3 dnech potom opustili [2]). Přísnému rozkazu podrobili se skoro všichni, a jenom někteří hledali útulek po zemi u šlechticův. Jakmile Ferdinand to zvěděl, pohrozil přísným trestem všem šlechticům, kteří by se opovažovali ještě příště přijímati bludařské predikanty a učitele pod svou střechu. Ještě roku 1598. rozkázal Ferdinand všem měšťanům svých zemí, by se ke katolickému náboženství navrátili, neb prodavše svůj majetek a zaplativše desetinu ze sta svého majetku, se vystěhovali. Roku 1599. přikázal všem patronům, aby na své fary a ostatní obročí katolické kněze diecésnímu biskupu praesentovali; kdyby to neučinili, měl biskup kněze dosaditi. Dále přikázal, aby protestantské školy byly zavřeny, lid protestantských knih nečetl, žádný protestant za měšťana přijat nebyl, a bez svolení farářova nikdo měšťanského práva nedostával [3]).

Dále sestavil arcikníže kommissi, která by jeho rozkazy do života uvedla, a protestantské obyvatelstvo do lůna církve zpět přivedla. Poněvadž bylo nepokoje předvídati, dostala kommisse po bok vojáky. Jejím úkolem bylo na všechny fary katolické duchovní správce ustanoviti, zbylé snad ještě predikanty vyhnati, od protestantů vystavené kostely v katolické proměniti, neb v případě nepokojů zbořiti, lutheránské knihy spáliti a ode všech obyvatelů přísahu přijati, že všech sekt a jejich stoupenců se chrániti, katolické náboženství věrně vyznávati a zeměpána ve všem poslouchati budou. Kdo by této přísahy učiniti nechtěl, měl se ze země vystěhovati, však mohl svůj majetek prodati a své jmění, zaplativ desetinu ze sta, s sebou vzíti; nerozhodní mohli obdržeti lhůtu čtyř, šesti až dvanácti měsíců na rozmyšlenou. Kommisse provedla svůj úkol, vymýtila lutheránství a zavedla katolictví, neužívajíc jiného násilí, leč vyhnanství ze země [4]). Od toho násilí byli osvobozeni šlechtici, kteří však musili své predikanty propustiti a veškerých služeb Božích protestantských se zdržovati, nesmějíce též na ně mimo zemi se odebrati [5]). Šlechticové dovolávali se stále

[1]) l. c. 356—359
[2]) Časopis kat. duch. l. c. str. 95.
[3]) Klein, l. c. str. 359—360.
[4]) l. c. str. 366—367.
[5]) Klein, l. c. str. 379.

bruckského ujednání a prosili arciknížete roku 1603., 1604., 1609. a 1610., aby jim náboženskou svobodu udělil. Však nevyslyšel jejich proseb a zasadil smrtelnou ránu bludu 1. srpna 1618, přikázav, aby všichni lutheráni, šlechtici i obecný lid buď katolickou víru přijali, neb v roce vlasť opustili. Většina učinila ono, a stala se katolickou; ostatní vystěhovali se dílem do Německa, dílem do Čech, Rakous a Uher [1]). A tak staly se země arciknížete Ferdinanda zase katolickými.

§ 460. Protestantství v Čechách a na Moravě [2]).

V Čechách bylo smlouvou na sněmu kutnohorském r. 1485. mezi katolíky a utrakvisty od krále Vladislava II. potvrzenou a zápisem téhož krále z r. 1508. proti Pikhartům (českým bratřím) jenom dvojí vyznání zákony zemskými dovoleno a chráněno, a sice katolické čili strana pod jednou, a utrakvistické čili strana pod obojí. Všechna jiná a jakákoli vyznání byla v zemi zapovězena a trestána, a chtěla-li v Čechách přece se udržeti, skrývala se pod jménem „strany pod obojí.“ Pod tímto názvem skrývali se zprva i stoupenci Lutherovi v Čechách.

Brzo po vystoupení Lutherově vyskytli se hlasatelé jeho učení také v Praze a jiných místech království českého dílem cizí, dílem domácí. Z těchto způsobil největší hnutí v Praze

---

[1]) Časopis kat. duch. str. 95.

[2]) Erben: Bartošova kronika Pražská (z r. 1524—1530). V Praze 1851. — Jan Beckovský: Poselkyně starých příběhův českých (z r. 1526—1715). 3. sv. K vydání upravil Dr. Rezek. V Praze. 1878—1880. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. — Dr. Borový: Akta konsistoře katolické. V Praze. 1869. — Týž: Akta konsistoře utrakvistické. V Praze. 1868. — Týž: Dějiny diecése Pražské. V Praze. 1874. Nákladem Dědictví Svatojanského. — Týž: Antonín Brus. V Praze. 1873. — Týž Martin Medek. V Praze. 1877; oba poslední spisy nákladem Dědictví sv. Prokopa. — Procházka: Život bl. Jana Sarkandra. Díl I.: Dvoustoletý zápas náboženský v Čechách a na Moravě a konečné vítězství víry katolické. str. 1—795. V Brně. 1861. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methodia. — Novák: Obrazy z dějepisu církve Páně. V Praze. 1877. 2. díl. str. 275 sqq. Nákladem Svatojanského Dědictví. — Tomek: Děje království Českého. V Praze. 1885. 5. vydání. str. 240 sqq. — Gindely: Gesch. der böhmischen Brüder. Prag. 1857. — Zapova Česko-Moravská Kronika, v níž prof. Dr. Rezek pokračuje. — Dr. Rezek: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Cechách. V Praze. 1887. — Blahoslav: Život Jana Augusty. Vydal Šumavský. V Praze. 1837. — Tieftrunk: Odpor stavů českých. V Praze. 1872. —

Matěj Poustevník, rodem ze Žatce, který několik let na poušti na horách u sv. Vojtěcha blíže hory Boubínské (v Písecku) ztrávil, odkudž na podzim r. 1619. list radě pražské poslal, a brzo potom sám do Prahy přišel, káže po ulicích, březích a jinde mimo kostely a odvraceje lid od kněží jak strany pod obojí, tak strany pod jednou. Po něm rozvíjel podobnou činnosť týnský farář Martin Poduška. Tento farář Poduška a Václav Rožďalovický, člen konsistoře pod obojí, dopisovali si s Lutherem a odeslali mu spisy Husovy (r. 1519). Svatohavelský farář Počátek a betlemský kazatel Martinek byli v Praze první za „lutherány" vyhlášeni. Lutherovy spisy šířily se po Čechách a čítaly pilně. Jejich čtením dal se Jan, farář v Německém Brodě, tak unésti, že všechny katolické bohoslužebné obřady z kostela odklidil. Podle jeho příkladu počali někteří faráři kališničtí v Praze zaváděti novoty v kostelích; přestali klaněti se nejsvětější Svátosti oltářní, neslavili více mnoho církevních svátkův a odstraňovali víc a více církevní obřady. Roku 1521. přišel z Němec do Prahy mnich Tomáš Münzer ze Cvikova, původce novokřtěnců, podával tu Večeři Páně pod obojí, a kázal německy i latinsky v Týně, Betlemě a u Božího Těla, ano i ve veliké kolleji Karlově mezi mistry. Jeho učením pobouřil se pražský lid, vrhl se na kláštery u sv. Jakuba, Matky Boží Sněžné a sv. Klementa, a rozbíjel obrazy a sochy svatých. Kněz Martinek pak počal v Betlemě sloužiti „mše švábské," jak říkali, t. j. rozdával večeři Páně pod obojí dle učení a příkladu Lutherova bez obyčejných při tom církevních obřadův, ačkoliv universita proti tomu se vzpírala (1523). Obec pražská, majíc za primátora králem ustanoveného Jana Hlavsu, novotám Lutherovým oddaného, vypověděla 23. července 1523 čtyři horlivé kněze z Prahy pod záminkou, že pobuřují lid, kážíce proti novému učení a brojíce proti Matějovi. Luther znal dobře poměry v Praze a v Čechách a odporoučel radě pražské listem Havla Caheru, rodilého ze Žatce, který u něho ve Wittenberku tři měsíce ztrávil, jeho úplné důvěře se těšil a jeho listy do Čech poslané původně sám skládal. Lutherovo odporučení prospělo Caherovi; brzo po svém příchodu do Prahy byl 23. srpna 1523 od stavův pod obojí za administrátora konsistoře utraquistické zvolen, a hned potom za týnskeho faráře ustanoven. Cahera chválil s kazatelny „slavného doktora Martina Luthera," a vybízel ustavičně lid, aby za něho se modlil, poněvadž jest prý nástrojem Božím, jímž

okolním národům pravda zvěstována býti má. S Caherou přišel do Prahy také jeden německý augustinian, který s vášnivou prudkostí pražským Němcům učení Lutherovo hlásal a mnoho jich pro ně získal. S Lutherem vstoupili v obcování též čeští bratří a podali mu již r. 1522. překlad svých hlavních spisův. Luther poslal jim obšírnou odpověď, i po česku r. 1523. v Litomyšli vytištěnou; však bratr Lukáš, duchovní hlava jednoty bratrské, odpověděl mu, nesrovnávaje se s ním o ospravedlnění pouze věrou a o Večeři Páně, o které bratří po kalvinsku smýšleli.

I nejvyšší úředníci zemští, králem Ludvíkem ustanovení, byli k novému učení příchylní, a jejich působením konal se sjezd kněžstva i stavů světských strany pod obojí ne toliko z Čech, ale i z Moravy v kolleji Karlově dne 29. ledna 1524, který se o 20 článcích věroučení a církevního zřízení shodl. Články byly tak sestaveny, aby byly přechodem k lutheránství, nemajíce tvářnosti katolické, ale také ne zcela lutheránské. Však tento přechod nestal se tak rychle, jak si mnohý ze sněmovníků přál; neboť v Čechách panoval ještě valný odpor proti zásadám Lutherovým. První odpor stal se v Praze, kde obec dne 14. března 1524 městskou radu obnovila a v její čelo za primátora Jana Paška postavila. Pašek byl horlivý kališník a spolu rozhodný nepřítel Lutherových novot, s nímž i většina nové rady se srovnávala. Pašek dal 9. srpna 1524 konšely a několik jiných znamenitých měšťanů, kteří se nového učení přidržovali, jíti, a vypověděl je z města. Potom způsobil usnesení obce, kterým ustanoveni byli článkové o víře, kteří se protivili článkům nedávno odbývaného sjezdu kněžského a stavovského, a každý soused musil přísahati k nim pod trestem vypověděni z města. S Paškem spojil se teď administrátor Cahera, dělal se horlivým kališníkem dle starého způsobu, a pronásledoval přívržence Lutherovy, který mu v dopisech domlouval a jej od tohoto počínání odvrátiti usiloval. I nejvyšší úředníci zemští ztratili pro svou příchylnosť k novotám své úřady, a nejvyšším purkrabím stal se v únoru 1525 Zdeněk Lev z Rožmitálu. On a Pašek vstoupili v přátelství, a jejich působením sešel se sněm stavů pod jednou i pod obojí v Praze, který nedbaje odporu lutheránů, usnesl se, aby znova s papežským legátem Campeggiem, jenž toho času nejvíce za příčinou obrany proti Turkům u dvora krále Ludvíka v Budíně dlel, o stvrzení kompaktát se vyjednávalo. Majíce kom-

paktáta stvrzena, chtěli potom společnými silami stíhati lutherány, jakožto stoupence náboženství v zemi nedovoleného. Slavné poselství o to do Budína vypravené, ve kterém Zdeněk Lev z Rožmitálu, Pašek a Cahera na prvním místě se účastnili, nepořídilo nic, poněvadž legát bezvýminečného poslušenství žádal. Král uherský a český volal snažně českou šlechtu do boje proti tureckému sultánu Solimanovi, který útok na Uhry se 300.000 vojíny učinil. Čechové strojili se liknavě svému králi ku pomoci, tak že teprve malá část českého vojska k vojům královským přirazila, když z nesmyslné zpupnosti uherského panstva osudná bitva u Mohače 29. srpna 1526 se začala. Křesťanské vojsko bylo na hlavu poraženo, a dvacetiletý král Ludvík zahynul na útěku, utonuv v rozbahněném, hlubokém potoce.

Po smrti krále Ludvíka byl jeho svat arcikníže rakouský Ferdinand od Čechů 24. října 1526 za krále zvolen, a 24. února 1527 na hradě pražském na království korunován. Nový král Ferdinand I. (1526—1564) byl věrný syn katolické církve a rozhodný odpůrce všeho novotářství. Toto znaje Pašek, dal několik osob novotám přejících za živa upáliti; za tuto přílišnou přísnost odstranil jej král z primátorství, a vypověděl administrátora Caheru ze všech zemí svých (1529) a potom i Paška na nějaký čas z Prahy, poněvadž se pokoušeli roznítiti bouře v Praze za jeho nepřítomnosti.

Ferdinand, znaje z Německa a vlastních svých zemí rakouských, smutné následky Lutherova učení, bránil jemu v Čechách, seč byl, obzvláště aby do královských měst, jmenovitě do Prahy, zaváděno nebylo; ale naproti novotářským pánům a rytířům, kteří jako patroni kostelů nové učení na svých panstvích zaváděli, byl málomocný. Lutheráni stali se ve straně pod obojí většinou, nechtěli se více spravovati kompaktáty, než jak pravili, slovem Božím, a zvolili již r. 1541. lutheránského administrátora Jana Mystopola, od něhož doufali, že celou stranu pod obojí v lutheránskou přetvoří. Když r. 1544. král společný sněm stavům všechněch zemí koruny české v Praze na den 1. května položil, aby na něm mimořádné pomoci proti Turkům žádal, povolal administrátor pod obojí Mystopol se srozuměním stavů pod obojí veškeré utraquistické duchovenstvo z Čech a Moravy na poradu o víře na poslední dni dubna a předložil mu otázky o mši sv., úctě svatých a dobrých skutcích a návrhy na odstranění mnohých církevních obřadů. S tuhým

odporem duchovních staré víry pod obojí vyslovila se většina ve smyslu lutheránském, a stavové vznesli potom žádost na krále, aby jim toto usnesení o náboženství potvrdil a jim dovolil zvoliti si biskupa. Král odepřel obé, odkázal stavy na zachovávání kompaktát a slíbil jim toliko, že se o to postará, aby některý z okolních biskupů kněžstvo strany pod obojí světil. Když stavové i duchovní o některé odpory se pokoušeli, zarazil je král přísnými domluvami. Administrátor Mystopol chtěl slavné processí o Božím Těle opomenouti, ale na přísný rozkaz králův musil obyčejné obřady se slavným průvodem vykonati; ano na výslovný rozkaz králův musil i o svátku Husově 6. července obyčejný průvod odbývati a tak obyčeje utraquistické zachovávati. Jak stavové pod obojí k lutheránství nakloněni byli, ukázalo se zjevně, když protestantští knížata proti císaři Karlu V. tak zvaný Šmalkaldský spolek učinili. Ferdinand spěchal bratru svému, císaři, ku pomoci a vyzval 12. ledna 1547 stavy, aby četné vojsko do boje vypravili. Ale stavové nechtěli táhnouti přes hranice, a četní vrátili se domů, začali strojiti pikle proti králi, a chtěli jeho nesnází užíti, aby na něm svobody náboženské si dobyli. Vznikla rozsáhlá vzpoura šlechty i českých měst, mezi nimi i měst pražských, proti králi. Ale po porážce Šmalkaldských u Mühldorfu potlačil král Ferdinand snadno vzpouru stavů pod obojí, potrestal některé na hrdle a na statcích, jiné vyhnanstvím a uvedl královská města v tužší poslušenství, zřídiv v nich tak zvané královské, čili jak se později říkalo, císařské hejtmany a rychtáře.

V říjnu 1547 obnovil Ferdinand tak zvaný mandát proti Pikartům, t. j. zákon krále Vladislava II., kterým se sborové českých bratří zakazovali; bratří byli tak nuceni přiznati se buď ke straně pod jednou, neb pod obojí, neb opustiti vlast; přes 800 vystěhovalo se jich z Litomyšle, Chlumce, Bydžova, Solnice, Brandýsa n. L. do Polska a Pruska. Administrátor Jan Mystopol, bývalý horlitel pro učení Lutherovo, stal se pojednou zastavatelem staré víry pod obojí, aby se zalíbil králi.

Když protestantští říšští stavové augsburské konfesse v Německu mírem augsburským (1555) náboženské svobody si dobyli, pokusili se o totéž stavové pod obojí v Čechách, a měli hned po onom míru augsburském sjezd v Praze, na kterém odňali nestálému Janovi Mystopolu úřad administrátora, zvolili

místo něho lutheránsky smýšlejícího Jana Kolína a obsadili konsistoř vůbec přívrženci Lutherova učení. Totéž učinili r. 1559. a 1562., však král jejich volby, která jenom na obyčeji se zakládala, nepotvrdil, a r. 1562. sám konsistoř obsadil svými muži, z počátku Mystopolem a později Martinem z Mělníka, farářem u sv. Mikuláše na Malé straně, jimž všechny novoty a úchylky od kompaktát zakázal.

Ferdinand chtěje katolickou víru v Čechách povznésti, povolal r. 1556. jesuity do Prahy, usadil je v klášteře Svatoklementském, kde si školy nižší a pak školy vyšší a to filosofické a theologické zřídili a udělil r. 1562. této jesuitské kolleji právo, aby rektor akademickou hodnosť bakaláře a mistra udíleti mohl. Dne 5. října 1561 jmenoval Ferdinand Antonína Brusa z Mohelnice, Moravana, velmistra řádu křižovnického s červenou hvězdou na Starém městě pražském, dotud biskupa vídeňského, arcibiskupem pražským, jehož však moc jenom na stranu pod jednou se vztahovala; strana pod obojí zůstala při své zvláštní konsistoři. Konečně vymohl Ferdinand na papeži Piu IV. breve ze 17. dubna 1564., kterým pro Čechy a Moravu přijímáni pod obojí způsobou povoleno bylo. Arcibiskup pražský konal dne 23. července téhož roku u sv. Víta kázaní německé, potom dne 30. července kázaní české o přítomnosti Krista Pána v nejsvětější Svátosti oltářní, a prohlásil slavnostným způsobem shromážďěnému lidu papežské breve. Brzy potom začali katoličtí kněží v Čechách i na Moravě věřícím, kteří si toho přáli, kalich podávati. Ale úmysl Ferdinandův, aby obě strany v jedno splynuly, nezdařil se. Veliká většina strany pod obojí byla dávno oddána lutheránství a nedala se kalichem k církvi přivábiti, a katolici věříce, že Kristus jest pod každou způsobou celý přítomen, pokládali kalích za jakousi novotu protestantům nápodobenou. Císař Ferdinand zemřel ve Vídni 25. července r. 1564. Jeho tělo bylo do Prahy převezeno a v chrámě sv. Víta pochováno.

Jeho syn a nástupce Maximilian (1564—1576), jako císař Maximilan II., jenž již r. 1549. za krále českého zvolen a 20. září 1562 od arcibiskupa Antonína Brusa na království korunován byl, byl v srdci k novému učení nakloněn a dovolil pánům a rytířům v Rakousích svobodně augsburskou konfessi vyznávati. Čeští protestanté byli již značně církevně upraveni, a lutheránští pastoři měli od r. 1565. zvláštního superintendenta, jímž

byl nejprve Vavřinec Schönfelder v Schönfichtu; r. 1570. byl superintendent v Annaberku u Chebu.

Roku 1567. přišel nový král Maximilian poprvé do Prahy na sněm; a tu žádali na něm stavové pod obojí, jsouce většinou již evangeličtí, aby nemusili se více spravovati kompaktáty než slovem Božím; i svolil k tomu král, a kompaktáta, která jenom katolíky a stranu pod obojí za oprávněné v zemi uznávala, byla z výsad zemských vypuštěna. Ale když stavové dále žádali, aby konsistoř pod obojí sami obsazovali, odepřel jim to, odkázal je na pozdější vyjednávání o té věci a ustanovil r. 1571. sám zase za administrátora horlivého kališníka Jindřicha Dvorského, opata emauzského. Když r. 1571. Maximilian opět na sněmu přítomen byl, podali mu stavové 8. května prosbu, aby augsburskou konfessi, na kterou mír augsburský v říši německé se vztahoval, svobodně vyznávati směli. Král zamítl tuto žádosť a odepřel také stavům svolení k tomu, aby se nemusili spravovati konsistoří, králem obsazovanou z duchovních starého řádu pod obojí.

Ale stavové neupustili od svého úmyslu a obnovili z jara r. 1575. opět svou žádosť na sněmu pražském, když král větších pomocí než obyčejně k zapravení mimořádných svých potřeb na nich žádal. Stavové pod obojí odepřeli rokovati o královské propósici, pokud věci náboženské konečně spořádány nebudou. Císař dovolil jim o tom se poraditi. Evangeličtí stavové domáhali se toho na katolických, aby tito sami u císaře prosili a jim svobodu náboženskou vymohli; císař sám přál si této přímluvy, ale katoličtí stavové, majíce v čele arcibiskupa Antonína Brusa, nevyhověli přání císařovu. Též strana starých pod obojí, jsouc již jen několika osobami v stavu panském a rytířském zastoupena, nechtěla od svého řádu upustiti. Tak byli lutheránští přinuceni hledati spolku s českými bratry, kteří měli hojně stoupencův i v lidu i mezi stavy. Náčelník lutheránských pánů Bohuslav Felix Hasištejn z Lobkovic činil z počátku návrh, aby augsburská konfesse v celosti od sněmu přijata byla. Však proti němu zvítězil jiný návrh, aby totiž zvláštní česká konfesse vypracována byla. Dr. Pavel Pressius a mistr Krišpín složili tuto konfessi dílem z augsburského vyznání, dílem z bratrské konfesse.

Česká konfesse obsahuje 25 článkův. Ospravedlnění člověka připisuje se v ní tak jako v augsburské toliko víře; o Večeři Páně přijato učení Melanchthonovo a bratří, že Tělo

a Krev Páně pouze duchovně se přijímá. Druhá část konfesse týká se řízení náboženských věcí; konsistoř měla býti na císaři nezávislou a stavy volenou, kteréž po boku státi měli k ochraně a spolu dozoru nad ní defensorové čili obráncové ze stavů.

Král Maximilian obdržev tuto konfessi, rozeslal ji na rozličná místa ku posouzení, jako papeži, saskému kurfirstovi, utraquistické konsistoři v Praze a nejvyššímu komorníku Janovi z Waldsteina, starokališníku, chtěje průtahem věcí nabyti času k uvažování, co by mu bylo činiti. Arcibiskup Brus rozkázal dvěma učeným jesuitům, Václavu Sturmovi a Hostovínovi, aby odpověď důkladnou na českou konfessi sepsali a všechny bludy v ní obsažené vyvrátili. Jejich odpověď předložil arcibiskup králi. Český sněm počatý dne 21. února r. 1575, ale po dvakráte vždycky na více neděl odročený, protahoval se rozpaky královými až do konce září toho roku. Král hleděl na tomto sněmu též k tomu, aby jeho syn Rudolf od stavův za českého krále přijat byl. Aby svého účelu dosáhl, přislíbil stavům psaný majestát (list) o zaručení náboženské svobody, ale obávaje se následkův takového majestátu, povolil toliko ústně dne 2. září 1575 stavům protestantským náboženskou svobodu a slíbil jim, že i nástupce jeho Rudolf žádných nesnází jim činiti nebude; poněvadž pak konsistoře pro odpor jiných měniti nemůže, povoluje stavům, aby sobě zvolili defensory, kteří by nad jejich duchovenstvem ruku pod jeho ochranou drželi. Tím bylo lutheránské duchovenstvo vlastně z moci staré konsistoře pod obojí vyňato a mlčky povoleno, aby sobě stavové prostředkem defensorů nový řád zjednali. Stavové přestali také na tom, a zvolili 15 defensorů, po pěti z každého stavu, panského, rytířského i městského. Jimi mělo se spravovati duchovenstvo strany evangelické a míti nad sebou v každém kraji jednoho superintendenta, defensorům podřízeného.

Po tomto vyřízení náboženských věcí přijali stavové na témž sněmu nejstaršího syna císařova Rudolfa za krále, a arcibiskup Brus korunoval jej 21. září 1575 na království. Po korunovaci slíbil Rudolf stavům, že všechno zachová, co jim otec připověděl.

Ale hned po sněmu odjel císař do Řezna a začal litovati slibů protestantům učiněných; především zakázal, aby česká konfesse tiskem rozšiřována nebyla; pak vydal mandát proti

pikhartům a zakázal přísně královským městům, aby žádných náboženských novot a pokoutních schůzí nedovolovala a konsistoří pod obojí se spravovala. Defensorové ohrazovali se sice proti rozkazu královu se strany královských měst, ale zůstalo to při slově královĕ; lutheránští kazatelé musili opustiti královská města, a konsistoř utraquistická dosazovala do nich kněze ze svého řádu. S císařským rozhodnutím nebyli defensoři spokojeni, opustili Prahu. a nestarali se více o zařízení nové církevní správy. Na všeobecném sněmu české koruny v květnu r. 1576. v Praze pod předsednictvím krále Rudolfa konaném, stěžovali sobě čeští stavové na utraquistickou konsistoř, která prý neustále přívržence české konfesse týrá a pronásleduje, a protestantské faráře do vězení dává, dosvědčujíce naproti tomu o arcibiskupovi a katolících vůbec, že jim žádné křivdy nečiní. Král Rudolf II. nedal na tuto stížnosť žádné odpovědi. Císař Maximilian II. zemřel 12. října 1576 v 49. roce svého věku.

Na Moravě šířilo se protestantství z Německa. Ve městě Dvorci (Hof), šest mil severně od Olomouce ležícím, kázal již r. 1521. jakýsi toulavý kazatel ze Svidnice učení Lutherovo. Roku 1522. přišel Pavel ze Spretten, obyčejně Pavel Speratus zvaný, který v Augsburku, Würzburku, Solnohradě a Vídni símě náboženských novot byl rozsíval, do Jihlavi, byl od tamnějších Němců s radostí přijat a zarazil tam své stálé sídlo. Na hrozbu biskupa olomouckého Thurza klatbou nedbali Jihlavští. Martin Göschel, rodem z Jihlavy, jsa řádu premonstrátského v Želivě a světícím biskupem v Olomouci, svedl jeptišku v Dolních Kounicích, pojal ji za manželku a přešel r. 1526. k novokřtěncům v Mikulově, kde jakýsi Hubmajer lid sváděl a klamal. Ve Znojmě podporovala městská rada rozhodně lutheránské kazatele, tak že tu jeden po druhém následoval (1542—1579) a celou duchovní správu i se školou zastával. V Olomouci ustanovila městská rada lutheránského kazatele, a když jeho přívrženci o svátcích na klášter dominikánský útok učinili, nepotrestala jich za toto násilí (r. 1555); ano katolický farář Adler u sv. Blažeje přešel také k novému učení a když proti němu odpor zdvižen byl, stala se krvavá bouře u jeho stoupenců (r. 1557). Totéž učinil farář Hog v městě Osoblaze r. 1566. a těšil se přízni a ochraně tamnější šlechty i měšťanstva. V touž dobu sestavilo moravské duchovenstvo pod obojí také zvláštní konfessi, která nejvíce s augsburskou

se srovnávala, a splynuli tak vlastně s lutherány, jichž většina byla německé národnosti.

Vedle vlastních lutheránů rozšiřovali se značně na Moravě anabaptisté čili novokřtěnci působením Dr. Baltasara Hubmajera, rodem Bavora, dříve professora při katolické universitě v Ingolstadtě, později faráře v Řezně a Waldshutě na Švýcarských hranicích, jenž r. 1526. do Mikulova přišel i samé pány z Lichtensteina nové víře získal, a jejich sídlo Mikulov střediskem novokřtěncův učinil. Vedle své obratné kazatelské výmluvnosti působil též svými četnými spisy, tak že počet novokřtěnců valně se množil. Ale brzy po rozkaze krále Ferdinanda I. byl jako bývalý poddaný rakouský ve Waldshutě, kde se účastnil ve zpouře proti rakouské vládě, k soudu do Vídně pohnán a tam 10. března 1528. jako buřič a kacíř na hranici upálen. V díle Hubmajerově pokračovali jiní, přicházejíce z Němec a Rakous, a šířili sektu novokřtěnců v mikulovském okolí i dále po Moravě v jiných městech, počínajíce proti Hubmajerovi zavrhovati také božství Páně a všelikou světskou vrchnosť. Vznikly novokřtěnecké obce v Rosicích u Brna, v Znojmě, Ivančicích, Slavkově, Hustopeči a jinde, tak že novokřtěnci do smrti císaře Ferdinanda I. (1564) proti všem zákazům jeho asi 70 obcí měli. Když nástupce Ferdinandův Maximilian II. r. 1567. zemskému sněmu zákon navrhl, aby ze země vyhnáni byli, ujali se jich někteří páni a rytíři, že prý jsou velmi užiteční poddaní, jichž beze škody obecenstva odstraniti nelze, a stavové provedli to, že císař povolil, aby až na další rozhodnutí ještě po nějaký čas v zemi trpěni byli. Tato shovívavosť prodloužila se až k bitvě na Bílé Hoře r. 1620., kdy Ferdinand II. hned následujícího roku je ze země vypověděl.

§ 461. *Další vývoj náboženských věcí v Německu od míru augsburského (1555) až do počátku třicítileté války (1618)* [1].

Augsburský mír (1555) nepřinesl nic dobrého katolíkům; protestantská knížata reformovala na jeho základě své země a potlačila katolické služby Boží, za to katolická knížata, plná bázně, neužívala zprvu onoho práva, aby své země od protestantův očistila, ano činila jim docela veliké ústupky. Biskup-

[1]) Janssen: Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des M. A. sv. IV. a V.

ství míšenské, meziborské a naumbursko-žičské připadla saskému kurfirstskému domu, a biskupství braniborské, havelberské a lebuské kurfirstskému domu braniborskému. Roku 1570. oženil se administrátor arcibiskupství magdeburského, markrabě Jachim Fridrich Braniborský s dcerou markraběte Jana z Kostrina a bez ohledu na církevní zádrž (reservatum eccles.) podržel arcibiskupství; císař Maxmilian II. nezakročil ve prospěch katolické věci [1].

Bremský arcibiskup Jindřich, vojvoda sasko-lauenburský, byl již při své volbě r. 1567. stoupencem augsburské konfese, ale dal se od císaře Maximiliana II. odporučiti papeži jako věrný katolík, aby potvrzení došel. Aby stal se ještě biskupem osnabruckým, slíbil v červnu r. 1574., že se dá posvětiti a zachová katolickou víru v biskupství; před svým vjezdem do Osnabrucku v květnu 1575 zavázal se reversem, že biskupství se vzdá, nebude-li od papeže potvrzen, ale o pět měsíců později oženil se se svou souložnicí Annou z Broichu, a nebyv nikdy potvrzen, zůstal v držení svých biskupství [2]. Mindenské biskupství stalo se za biskupa Jiřího, vojvody z Brunšviku († 1566), skoro zcela protestantské; jeho nástupce Heřman ze Schauenburku učinil sice tridentské vyznání víry, ale panoval jako protestantský kníže. V Lubeku stal se biskup Eberhard z Holle od r. 1566. též administrátor biskupství verdenského, protestantem; dóm a jiné kostely připadly v Lubeku protestantům [3].

Podobně jako v biskupstvích, dělo se v říšských městech. Strasburk potlačil katolickou bohoslužbu, ačkoli město paritetické bylo [4].

Málem byli by katolíci arcibiskupství kolínské, biskupství strassburské a město Cáchy ztratili.

Gebhard Truchsess z Waldburku, od r. 1577. arcibiskup kolínský, zamiloval se r. 1579. do mladé a krásné hraběnky z Mansfeldu, řeholnice v Gerresheimě, a oženil se s ní. Zprvu chtěl se vzdáti arcibiskupství, ale na domluvu své manželky a radu reformovaných hrabat Nuenara a Solmse snažil se je podržeti. Ale kapitola a město postavilo se mu na odpor; papež vydal na něj 1. dubna 1583 klatbu a sesadil jej s jeho důstoj-

---

[1]) l. c. IV. 445.

[2]) l. c. str. 445—446.

[3]) l. c. str. 446.

[4]) l. c.

nosti. Poněvadž reformovaným se stal, nedostal od lutheránských knížat pomoci, a reformovaní byli ještě slabými. Kapitola zvolila za arcibiskupa bavorského prince Arnošta, který jsa podporován španělským generálem princem z Parmy, do arcibiskupství vpadl a Gebharda s jeho manželkou vyhnal [1]). Gebhard odebral se s třemi kanovníky kolínskými, kteří ku protestantství přešli, do Strassburku, kde též měli kanonikáty, a dosadil sebe a je násilím v obročí. Potom opustili katoličtí kanovníci město a odebrali se ke svému biskupu do Elsass-Zabern. Když biskup zemřel, zvolila protestantská strana, která se několika členy novými sesílila, prince Jana Jiřího, syna magdeburského administrátora, za biskupa, strana katolická postulovala kardinála Karla Lotarinského, biskupa metského. Teprve r. 1604. byla věc tak urovnána, že braniborský princ biskupství kardinálu za 30.000 tolarů ponechal, a že osm protestantských kanovníků v kapitole zůstalo [2]).

V Cachách, které byly při míru augsburském zcela katolické, zmocnili se protestanté r. 1581. vzpourou městské vlády a podrželi ji 15 let.

V brunšvicko-wolfenbüttelských zemích potlačil vévoda Julius, dostav se r. 1588. k vládě, katolické náboženství. Návodem hrabat Jana z Nassau a Ludvíka z Wittgensteinu žádali četní porýnští, franští, durinští, harzští a wetterauští hrabata na říšském sněmu augsburském r. 1566., aby jejich synové na arcibiskupské a biskupské stolce voleni býti mohli a protestanty zůstali, poněvadž dělením rodinných statků stav hraběcí zahyne, chtějíce tak „papeženské modlářství z biskupství vyhubiti.“ Však říšské rytířstvo vyslovilo se proti tomu a zmařilo tak záměr hrabat [3]).

Císař Maximilian II. (1564—1576) přál protestantům a byl jejich názory naplněn. Za jeho slabé vlády šířilo se protestantství velmi silně v jižním Německu, a hrozilo nebezpečenství, že zde vrch dostane. Augsburské biskupství ztratilo r. 1557. všechny kláštery ve Würtembersku a r. 1558. v hrabství Oettingen. V Nördlingách a Memmingách dostali pro te

---

[1]) l. c. V. 6 10, 27—55. — Melchioris ab Isselt Historia belli Coloniensis libb. IV. Coloniae. 1584. — Köler: De actis et fatis Gebhardi Truchses. Altorf. 1723. — Ennen: Geschichte der Reformation im Bereiche der alten Erzdiöcese Cöln. Cöln u. Neuß. 1849.

[2]) Janssen V. 106—110; Ritter K. G. II. 339—340.

[3]) Janssen IV. 456.

stanté vrch, v Dinkelsbühlu a Donauwörthu měli paritu. Mimo tyrolský a bavorský venkovský lid hrozilo všechno býti protestantským. Ale po sněmu Tridentském nastal na jihu Německa výtečnými biskupy, učenci, knížaty, a jmenovitě jesuity, rozhodný obrat v prospěch katolické víry. Bavorský vévoda Albrecht V., Velkomyslný (1550—1579) užil svého reformačního práva po sněmu Tridentském v prospěch staré církve. Papež Pius IV. udělil mu rozsáhlá práva, jmenovitě vybírati desátek a jmenovati k církevním obročím. Vévoda zavázal své úředníky ke katolické církvi a byl sám vzorem horlivého katolíka. Svou statností, opatrností a moudrostí provedl to, že on a jeho oba nástupcové Vilém III. (1579--1596) a Maximilian I. (1596 —1651) stali se světskými vůdci katolického Německa, kdežto vliv Habsburského císařského domu víc a více klesal. Malé bavorské vévodství dostalo v politických a náboženských věcech takový význam, jakoby bylo jednou z velmocí [1]).

Pokrok katolictví v jižním Německu a státech rakouských naplňoval protestantská knížata obavami, pročež zaujali zase proti katolíkům hrozivé postavení. Vhod přišly jim spory v císařském domě Habsburském. Nástupce Maximilianův císař Rudolf II. (1576—1612) byl sice upřímným katolíkem a staral se o povznešení katolického náboženství, ale slabým panovníkem. Jeho slabosti ve vládě použil jeho bratr Matiáš, jsa jeho místodržitelem v Rakousích, a učinil 25 dubna 1606 ve Vídni s některými arcivévody tajnou smlouvu, kterou za hlavu a sloup arcidomu se prohlásiti dal, a uzavřel s Uhry a potom Turky mír. Císař Rudolf II. nechtěl toto počínání uznati, proto zdvihl Matiáš v květnu r. 1608. proti němu válku, a přinutil jej, že mu Uhry, Rakousy a Moravu odstoupil. Roku 1611. byl Rudolf přinucen Matiášovi i Čechy postoupiti a zemřel hořem a bolestí z toho 12. ledna 1612. Po mnohých průtazích byl Matiáš též za císaře ve Frankfurtě 13 června 1612 zvolen a se svou manželkou v dómě korunován. Za těchto svárů mezi bratřími zmohutněli značně protestanté.

Válečné mraky mezi katolíky a protestanty vztahovaly se. Donauwörth, malé říšské město s asi 4.000 obyvateli, náleželo k oněm městům, v nichž dle náboženského míru augsburského obě víry rovnoprávnými býti měly. Však protestanté dostali vrch, zbavili katolické své sousedy měšťanského práva a

---

[1]) l. c. 424 435.

ponechali katolíkům jenom kostel a klášter sv. Kříže. Když r. 1606. opat mimo chrám processí vedl, vypuklo povstání proti katolíkům, a protestanté ztýrali processí. Na město byla proto vydána říšská klatba, kterou bavorský vévoda Maxmilian I. provedl, město podržel, poněvadž válečných útrat zapraviti nemohlo, a provedl tam katolickou protireformaci [1]). Falcský kurfirst Fridrich IV. učinil protestanty pozornými na hrozící nebezpečenství, jsa ve svých záměrech proti katolíkům a domu Habsburskému francouzským králem Jindřichem IV. podporován. Když na říšském sněmu řezenském r. 1608. císař pomoci proti Turkům žádal, nechtěli protestantští stavové o ní slyšeti, pokud náboženský mír znova nebude potvrzen, jejich stížnostem odpomoženo a všechny processy soudní proti nim zastaveny. Katolíci tvořili snahou biskupa řezenského jeden celek a chtěli potvrditi mír, ale s dodatkem, aby „co proti míru se stalo, bylo odstraněno a v původní stav navráceno.“ Poněvadž protestanté této doložky přijati nechtěli, rozešel se sněm bez výsledku, a císař nedostal pomoci proti Turkům [2]). Protestantští knížata sešla se 12. května 1608 ve vesnici Ahausen v Ansbašsku a učinili tam 16. května spolek zvaný unií, jehož hlavou byl falcský kurfirst Fridrich IV. a účastníky falckrabě Filip Ludvík z Neuburku; ansbašští markrabata Jachim a Kristian Arnošt; anhaltský kníže Kristian, würtemberský vévoda Jan Fridrich a markrabě Jiří Fridrich z Badenu-Durlachu [3]). Sasko a Braniborsko nenávidíce kalvinů zůstala věrna císařskému domu.

Brzo potom učinili Maximilian I, vévoda bavorský, a sedm duchovních knížat (biskupové würcburský, augsburský, kostnický, passovský a řezenský, probošt z Ellwang a opat z Kempt) v Mnichově 10. července 1609 spolek, který později liga nazván byl. K tomuto spolku přistoupili duchovní kurfirsti 30. srpna a slíbili, že též své suffragany a podřízené kláštery pro spolek získají [4]). Liga a unie stály proti sobě válečně.

Dne 25. března 1609 zemřel vévoda julišsko-clevský Jan Vilém bez mužských potomkův. Hlavními uchazeči o dědictví

---

[1]) Janssen V. 261 sqq. Lossen: Die ReichsstadtDonauwörth und Max I. von Baiern. Münch. 1866.

[2]) Janssen V. 273 sqq.

[3]) l. c. 300—305.

[4]) l. c. 601—609.

byli braniborský kurfirst Jan Sigmund, neuburský falckrabě Filip Ludvík, dům Saský a jiní, z nichž první dva jmenovaní zemi před výrokem císařským obsadili; proti čemuž ohradil se císař Rudolf a kázal svému bratru Leopoldovi, biskupu passovskému a strassburskému, prozatím zemi obsaditi, po čemž Leopold též Julich obsadil. Proti tomuto prý násilí povstala unie a učinila 10. února 1610 spolek s Francií proti domu Habsburskému. Francouzi vtrhli do Jülišska a unie vydírala peníze na mnohých biskupstvích. Hrozící válku zamezila smrť; francouzský král Jindřich IV. byl zavražděn 14. května 1610 a falcský kurfirst Fridrich IV. zemřel 19. září 1610. Potom učinily unie a liga 24. října příměří v Mnichově; hlavně politické, a ne náboženské, prospěchy rozhodovaly [1]).

§ 462. *Další vývoj náboženských věcí v Čechách; povstání protestantských stavů proti králi Ferdinandovi II. a jejich porážka na Bílé Hoře (1620); katolická protireformace [2]).*

Protestantští stavové mohli na základě náboženské svobody jim od císaře Maximiliana II. udělené, své církevní poměry dobře upraviti, ale jim šlo především o to, aby své náboženství veškeré straně pod obojí vpravili a zvlášť, aby mu volný průchod v městech královských zjednali. Proto žádali na králi Rudolfovi II., aby jim obsazování konsistoře pod obojí navrátil; on však dada prozkoumati otázku, komu by právo

---

[1]) l. c. str. 575 sqq.

[2]) Srv. literaturu uvedenou při § 460.; dále Dr. Borový: Martin Medek, arcib. pražský. V Praze. 1877. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. — Svoboda S. J.: Památky kolleje Klementské v Praze. V „Časopise kat. duch." 1875. str. 1, 115. 269, 401; 1876. str. 174, 241. — Týž: Katolická reformace a Marianská družina v království Českém. V Brně. 1888. 2 sv. — Dr. Krásl: Arnošt hrabě Harrach. (Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od r. 1623—1667). V Praze. 1886. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. — Dr. Rezek: Dějiny saského vpádu do Čech (1631—1632). V Praze. 1888. Týž: Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války (1637—1648). V Praze. 1890. — Gindely: Rudolf II. u. seine Zeit. (1600—1612). Prag. 1852. 2 Bde. — Týž: Gesch. der Ertheilung des Majestätsbriefes von 1609. Prag. 1858. — Týž: Gesch. des dreißigjährigen Krieges. Prag. 1869—1880. 4 Bde. Týž: Dějiny Českého povstání leta 1618. V Praze 1870—1880. 4. sv. — Hurter: Gesch. Kaiser Ferdinand II. u. seiner Eltern. Schaffh. 1850. sqq. 11 Bde. — Janssen V. — Hammer-Purgstall: Khlesl's, des Cardinals. Leben. Wien. 1847 sqq. — Kerschbaumer: Card. Klesl. Wien. 1865.

obsazování náleželo, zamítl jejich žádost dekretem z konce června r. 1584. Bezpochyby, aby protestanté k dalším pokusům v tomto směru mysli pozbyli, vydal Rudolf II. ještě v témž roce 1584. a pak opět r. 1589. mandat, jímž přísně nařizoval, aby žádné sekty a pokoutní schůze pikhartské (bratrské) trpěny nebyly. Nezdar protestantské věci r. 1584. roztrpčil stavy, kteří, když svou vůli provésti nemohli, všeho v největším nepořádku nechali.

Konsistoř obsazovaná králem provozovala moc svou skoro jenom nad městy královskými, v nichž však četní k novotám se klonili. Panstvo a rytířstvo na svých statcích nespravovalo se již konsistoří, ale obsazovalo fary podle své libosti veskrz ženatými duchovními, kteří k svému úřadu v Drážďanech, Wittenberce a jinde v cizině po protestantsku posvěceni byli. V tomto duchovenstvu nebylo žádné kázně a žádné vzdělanosti, ale protestantským vrchnostem bylo to milé, poněvadž s ním jako se svým služebnictvem nakladati mohly, dávajíce mu příjmů, co chtěly, a požívajíce samy pro sebe zádušních statků.

Za to katolíci majíce v čele výtečné arcibiskupy Martina Medka (1581—1590), Zbyňka II. Berku z Dubé (1592—1606), Karla I. svobodného pána z Lamberku (1606—1612) a Jana III. Lohela (1612—1622), a působením řádu jesuitského mohutněli a rozšiřovali se četnými přístupy ze šlechty. V tomto ohledu měli veliké zásluhy jesuité vychováním šlechtické mládeže a utvrzováním jí ve víře spolkem zvaným „marianská družina.“

Když arcikníže Matiáš proti svému bratru Rudolfovi povstal a válečně do Čech vtrhl, bylo to vhod falckému kurfirstskému domu, který se všemi protestanty v přátelské styky vešel, aby pád domu Habsburského způsobil. Rudolf II. odstoupil Matiášovi dědičně Rakousy a Uhry a učinil jej správcem Moravy, jenž by ve jménu jeho tam vládl. Na sněmu zemském v Olomouci dne 16. července 1608 byl Matiáš přijat za pána Moravy a na zvláštní písemní žádost stavův, aby jim náboženství svobodně provozovati zaručeno bylo, udělil jim tuto svobodu listem z 12. srpna r. 1608. Matiáš povolil stavům i v tom, že přísahající slova „Matce Boží a všem svatým“ říkati nemusí, třeba se ve formuli příseţní jim předčítala.

Podobné svobody začali si vymáhati čeští protestantští stavové, z nichž však mnozí, jmenovitě náčelníci, stáli ve spojení s falckým kurfirstem Fridrichem IV., jenž podněcoval je,

aby proti králi Rudolfovi II. povstali. Ve Falci náramě zlobili se, že r. 1608. při válečném pobytu Matiášově v Čechách protestantští stavové proti Rudolfovi II. nepovstali, a se slibem jeho se spokojili, že nejprvnější sněm o jejich náboženských žádostech a stížnostech rozhodne. Falcský agent kníže z Anhaltu přišel téhož roku 1608. do Čech, vynadal přívržencům svým „zbabělcův a chlebařův“, a poručil jim, zejména Václavu Budovcovi, aby konali svou povinnosť, a touto povinností bylo, aby za náboženskou svobodu žádali a zbraně se chopili. V lednu roku 1609. svolal Rudolf II. dle svého slibu sněm do Prahy, který především o věcech náboženských rokoval. Lutheránští stavové i s bratřími žádali, aby jim Rudolf českou konfessi jako společné jejich vyznání schválil, právo obsazovati konsistoř pod obojí jim propůjčil, a jejich výhradné správě universitu pražskou odevzdal. Katoličtí radové císařovi, obzvláště nejvyšší kancléř Zdeněk Popel kníže z Lobkovic, Jaroslav z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu, zráželi jej z toho, aby k těmto žádostem nesvoloval; i přišlo z toho ke dlouhým spisům a odpovědím mezi císařem a stavy, až konečně po dvou měsících císař článek o náboženství za odbytý prohlásil a na stavech žádal, aby o jiných kusech královské předlohy rokovali; a když to učiniti nechtěli, byl sněm rozpuštěn. Stavové protestantští položili sobě, nežli se rozešli, odbojně proti zřízení zemskému sami o sobě sjezd na radnici novoměstské, na 4. května, a vypravili poselství k Matiášovi, který po království Českém toužil, k některým německým protestantským dvorům, jmenovitě k falckému, a ke stavům slezským a lužickým. Ve Falci umluvil se Václav Vilém z Roupova, který právě onou dobou k náramným penězům přišel s odbojníky, proti císaři, kterým způsobem se do Čech dostanou. Hlavní agent falcský, kníže anhaltský Kristian, strojil se, že napřed vyšle žoldnéře, pak že sám do Prahy přijde, v čelo odbojníků se postaví, krále Rudolfa II. s trůnu svrhne, a sám své čelo českou korunou ozdobí.

Císař Rudolf zakázal přísně protestantům všeliké schůzky na radnici novoměstské; ale stavové nedbali zákazu, scházeli se u velikém počtu v Praze a stávali se spurnějšími, když jejich poselstva z ciziny se navrátila. Vyslanectvo z Falce hlásalo smělou řečí, že bylo ve Falci rádo viděno a tam nemalá pomoc slíbena, jen když doma v Čechách zbraně se chopí. Z říše německé přicházeli žoldnéři v celých zástupech do

Prahy a falcští přívrženci najímali je. Jindřich Matiáš hrabě z Turnu, který pořádně česky neuměl, a jehož otec teprve v Čechách se usadil, najal půl páta tisíce mužů pěších a na koních, Linhart Colonna z Felsu, též cizinec, tisíc, a Bubna pět set mužů. Odbojní stavové zřídili výbor 75 direktorů, který by jejich věci řídil. K tomuto odporu přidali se také slezští stavové, učinivše posly do Prahy vypravenými spolek s Čechy o vzájemnou pomoc.

Odbojným vystupováním protestantských stavů byli mnozí katoličtí páni zastrašeni a radili císaři ku povolnosti. K této povolnosti radil též saský kurfirst Kristian, kterého císař za prostřednictví mezi sebou a stavy žádal. Nutkán jsa odbojnými stavy, položil císař sněm na 25. května 1609, na němž si protestanté majestát sami vypracovali, a císař jim jej 9. července podepsal. Na majestát patřil mimo podpis císařův též podpis nejvyšího kancléře Zdeňka Popela knížete z Lobkovic, který však svůj podpis odepřel, a na místo něho pak na rozkaz císařův majestát podepsal hrabě Adam ze Šternberka jakožto nejvyšší purkrabí. Též stavové slezští, kladského hrabství a chebského okresu dostali podobné majestáty.

Český majestát povoloval stavům českou konfessi, kterouž oni i všichni jiní obyvatelé v Čechách svobodně vyznávati mohli, dal jim právo obsazovati konsistoř pod obojí, odevzdal universitu do jejich správy, svoloval k tomu, aby k vykonávání a hájení práv těchto zvolili sobě defensory rovným počtem ze stavu panského, rytířského a městského, a konečně stanovil, že páni, rytíři a královská města na svých panstvích kostely a školy stavěti mohou.

Horliví katolíci opustili sněm, nebo do porad nechodili a co se jich sněmu účastnilo, učinili s protestantskými stavy smlouvu zvanou „porovnání," která téhož dne 9. července 1609 podepsána byla. Dle tohoto porovnání příslušelo stavěti kostely též lidem „na královských statcích."

Majestát nevyvolal mezi protestanty oné nadšenosti, kterou bylo lze očekávati. Když nejvyšší purkrabí 10. července protestantské stavy vyzval, aby co možná v nejhojnějším počtu na znamení radosti a vděčnosti pro majestát na hrad pražský si přišli, objevil se mezi nimi rozkol. Mírnější byli ochotni na hrad jíti, ale kteří v hlubší tajnosti zasvěceni byli a vzpouře chtěli, nedbali o majestát a nechtěli pro něj jíti. Po dlouhém mezi sebou hádání dostali tito vrch a vzkázali, že na hrad ne-

půjdou, císař nechť jim majestát pošle. Konečně poručil císař 11. července, aby 12. aspoň šest osob na hrad pro majestát přišlo. Stalo se tak. Na hradě odevzdal jim nejvyšší purkrabí majestát, s kterým se vrátili na radnici novoměstskou; tu však nikdo na ně nečekal, nýbrž posýlali po městě a svolali přednější protestanty. Dne 13. byl majestát veřejnými patenty prohlášen a 14. přišel kníže Anhalt do Prahy; o dva dni později. Revoluce byla tu chvíli nemožnou, poněvadž císař protestantům všechno, co chtěli, povolil.

Císař poručil protestantským stavům, aby najaté vojsko rozpustili; než na slovo Anhaltovo, aby zbraně z rukou nepouštěli, neuposlechli císaře, ale Anhalta, odbývali dne 16. a 17. července přehlídky svého vojska u Prahy, a potom za několik dní u Rokycan, a jejich soldateska udělala Plzeňským nemalé škody v čas žní, poněvadž prý Plzeň s protestanty držeti nechtěla. Toto dráždění katolíků provozovali stavové s Anhaltem schválně, poněvadž věděli, že císař daného majestátu lituje, a že snad s katolíky jim se opře, z čehož by vzpoura jejich plynula a ospravedlněna byla. Ale úmysl jejich nezdařil se, Anhalt odešel z Čech, a nastalo trochu ticho.

Dostavše majestát, učinili potom lutheránští a bratrští stavové mezi sebou jakési srovnání, kterým obojí obnovenou konsistoř podnikli, tak že při ní býval ustanoven administrátor z duchovních strany lutheránské, senior z bratří a ostatní členové z obojího vyznání; ale konsistoř nedostala více moci, nežli před tím měla, též nedosáhla větší vážnosti, aby skleslou kázeň v celém řádě strany protestantské napraviti mohla. Poněvadž bratří klonili se ke kalvinství, kterého lutheráné nenáviděli, rozmnožilo se mezi oběma stranama záští.

Kterak lutheráni majestátu rozuměli, ukazovali svou násilností ke katolíkům, chtějíce jim odnímati kostely, čemuž katolíci na mnohých místech zabránili. Ve Hrobu, městečku náležejícímu arcibiskupu pražskému, zavedli protestanté v katolickém farním kostele své služby Boží; když však jim to arcibiskup Lohel zakázal, vystavěli sobě proti jeho zákazu nový kostel. V Broumově odňali protestanté katolíkům farní kostel, a když jej musili vrátiti, vystavěli sobě proti zákazu statečného opata broumovského Volfganga Selendera z peněz cizopanských a z klášterního staviva nový kostel.

Protestanté toto činíce, prohlašovali, že „statky královskými“ v porovnání míní se též statky duchovní, které prý

dle zřízení zemského ke komoře královské náležejí. Ale katolíci nepřipouštěli tohoto výkladu, a připisovali duchovním jejich uživovatelům všechna práva vrchnostenská. Tento spor o Hrob a Broumov vlekl se ve všech stolicích až ke králi po mnohá léta.

Císař Rudolf, žele ztráty tolika zemí a hněvaje se proto na svého bratra Matiáše, chtěl mu je opět odníti a jej nástupnictví po sobě v Čechách zbaviti, vstoupil proto ve vyjednávání se svým bratránkem arciknížetem Leopoldem, synem arciknížete Karla Štýrského, jenž byl biskupem strassburským a passovským, ale posud posvěcen nebyl, a chtěl mu zjednati nástupnictví v Čechách. Roku 1610. vtrhlo passovské vojsko do Rakous a na počátku r. 1611. do Čech, proniklo až ke Praze, skočilo na Malou stranu a útočilo na Staré město. Arcikníže Leopold přijel též do Prahy. Však stavové čeští sjeli se na rychlo ještě v čas do Prahy, a hrabě Thurn v čele stavovského vojska odrazil útok Passovských. Stavové povolali Matiáše, který hned s válečnou mocí ku Praze táhl. Arcikníže Leopold odtáhl s Passovskými tajně v noci z Prahy 11. března, stavové obsadili Malou stranu i pražský hrad svým vojskem a střehli císaře v jeho sídle až do příchodu krále Matiáše. Rudolf musil se poděkovati z vlády a postoupiti všechněch svých zemí Matiášovi, kterého stavové za krále zvolili, a arcibiskup Karel svobodný pán z Lamberka 22. května 1611 v chrámě sv. Víta korunoval. Císař Rudolf zemřel hořem 20. ledna 1612 a jest posledním z českých králů, který v Praze sídlil a tam pochován jest.

Nový král Matiáš panoval v Cechách několik let (1611—1617) dosti klidně. Někteří protestanté dostali výnosné zemské úřady; tak jmenovitě hrabě Thurn Karlsteinské purkrabství s platem 8.000 zl. Poněvadž Matiáš dítek neměl, pomýšlel na to, aby jeho bratranec arcikníže Ferdinand, pán Štýrska, Korutan a Krajiny, jeho nástupcem se stal. Však čeští protestanté byli ustanoveni, že žádného Habsburka za krále voliti nebudou. V tomto úmyslu posilňovali je falcští agenti. Na počátku roku 1617. přišel z Falce tajný agent Krištof Donin do Čech, aby celou zemi prošel a s českými náčelníky pojednal. Když svůj úkol vykonal a domů se navrátil, byl vyslán do Čech druhý agent, sám dvorní rada falcský Dr. Kamerarius, který do Čech přišed potřebné úmluvy s hrabětem Thurnem a jinými náčelníky učinil. Však dne 6. června 1617 byl Ferdinand skoro

jednohlasně za českého krále přijat a 29. června od arcibiskupa Jana Lohela slavně korunován. Pikle falcské byly zase zmařeny. Poněvadž Thurn proti přijetí Ferdinanda za českého krále hlasoval, přeje si odkladu volby, odňal jemu Matiáš Karlsteinské purkrabství, kteréž Jaroslav Martinic obdržel, a povýšil jej za radu dvorského soudu, kterýž úřad byl sice vyšším, ale měl platu pouze 400 zlatých. Za to strojil se Thurn se svými stoupenci, aby Habsburky zničil, je s českého trůnu svrhl, a tak svůj starý záměr provedl.

Chtějíce svůj záměr provésti, musili do svého předsevzetí potáhnouti lid a předstírati porušení náboženské svobody. Vhodnou záminku v tomto ohledu poskytly jim rozepře německých měst, Hrobu a Broumova, s jejich vrchnostmi, pražským arcibiskupem a broumovským opatem, které se již po léta vlekly[1]). Arcibiskup a opat obrátili se k císařskému dvoru se svými stížnostmi, protestantských měst ujali se defensoři a učinili za ně přímluvu u dvora, kterýž však jí místa nedal. Rozkazu krále Matiáše, aby oba kostely zavřeny byly, odporovali měšťané po více let. Když v Hrobu a Oseku veliké jitření nastalo, odebral se tam arcibiskup Lohel a pokoušel se sám o zavření kostela v Hrobu, při čemž přišel v nebezpečenství života a byl by býval ukamenován, kdyby se nebyl útěkem spasil. Arcibiskup začal proti svým poddaným process, který by býval pro Hrobské měl smutné následky a tu přišli k němu a nabízeli se, že kostel zboří, když arcibiskup od processu ustane. Arcibiskup přijal tuto nabídku a Hrobští po tomto přátelském porovnání zbořili kostel (11—13. prosince 1617[2]) a byli hotovi podepsati revers[3]), že jsou horlivými katolíky.

Po korunovaci krále Ferdinanda poručil císař Matiáš Broumovským, odjížděje z Čech, aby deputaci do Pardubic poslali a tam jeho rozkazy vyslechli. Deputace přišla 12. pros. 1617 a dostala od císaře rozkaz vydati kostel opatovi a vyžádati si na něm o tom písemné vysvědčení, které se potom královským místodržitelům ve čtyřech nedělích odevzdá. Broumovští neuposlechli, deputovaní přišli sice do Prahy, ale bez

---

[1]) Srv. rozpravu od Josefa Svobody S. J.: die Kirchenschließung zu Klostergrab und Braunau u. die Anfänge des dreißigjährligen Kriges v Innsbrucker Ztchrft. 1886. str. 385—417.

[2]) l. c. str. 390. n. 2. císařský přípis.

[3]) l. c. str. 391.

vysvědčeni, pročež vzati byli do vazby. Královští kommissaři přišli potom osobně do Broumova a kázali kostel zavříti; ale v městě vznikla bouře, tak že kommissaři jenom útěkem se spasili.

Mezitím falcští stoupenci pracovali horlivě o vzpouru proti řádnému králi a měli celý plán revoluce zosnovaný. Defensoři ujali se Broumovských a vstoupili v březnu 1618 ve spojeni s Hrobskými a svolali sjezd stavů protestantských do Prahy do kolleje Karlovy, kde pobuřlivé řeči byly vedeny a počínání s kostely v Broumově a Hrobě za porušení majestátu Rudolfova prohlášeno, a poslána žádosť k císaři Matiášovi, který se svým dvorem do Vídně přesídlil a správu Čech 10 místodržitelům, 7 katolíkům a 3 mírným protestantům, odevzdal, aby kostely měšťanům byly navráceny. Císař odpověděl záporně a zakázal stavům jejich sjezd jakožto zemským zřízením nedovolený. Rozkvašení mysli z nemilostivé císařovy odpovědi použili náčelníci pracující o vzpouře a měli 22. května poslední poradu o tom, kterak by královské místodržitele, jmenovitě Martinice a Slavatu zabili. Sešli se v domě mladého pána Albrechta ze Smiřic, Thurn, Budovec, Smiřický pak asi Oldřich Vchynsky, a jak příběhy následujícího dne svědčí, také Pavel a Jan Litvín z Řičan a Václav Vchynský měli o tom vědomosť. Tam se umluvili, že Martinice a Slavatu zavraždí a sice tak, že je z oken hradu královského vyhodí. Po této úmluvě odebrali se druhého dne 23. května 1618 stavové se svým zbrojným lidem na hrad pražský, aby se místodržitelů tázali, jsou-li nemilostivým listem císařovým vinni. Na cestě napověděli Thurn a někteří jiní některým šlechticům, že se tam něco násilného stane; kteří však sráželi s každého násilného skutku, jenž by mohl těžkou válku v zápětí míti. Na hradě byli čtyři místodržitelé, nejvyšší purkrabí hrabě Adam Šternberk, Vilém Slavata, Jaroslav z Martinic a Matouš Děpolt z Lobkovic, převor řádu Maltánského, ostatních šest místodržitelů se nedostavilo v předtuše zlých věcí. Stavové obořili se na místodržitele a hlavními mluvčími a podněcovateli byli: Thurn, Fels, Pavel z Řičan a protestant Lobkovic. Pavel z Řičan prohlásil Martinice a Slavatu za rušitele majestátu, nepřátele náboženství jejich a obecného pořádku a odbojníky království Českého. Potom byli Martinic a Slavata přitaženi k oknu a vyhozeni z okna ven do příkopu 28 loket hlubokého, Slavata valil se ještě 30 loket na zemi, a za nimi hozen jest

písař Filip Fabricius. Všichni tři byli, můžeme říci, zázrakem při životě zachováni; Slavata byl poraněn na hlavě. Tak vypukla revoluce protestantských českých stavů proti řádnému králi. Dne 24. května zvolili odbojníci 30 direktorů, z každého stavu po desíti, jakožto prozatímní vládu, začali potom sbírati vojsko, jehož velitelem se stal hrabě Thurn, a vypravili posly k druhým zemím, aby se s nimi spojily, a též ku knížatům protestantským do Němec za pomoc, jmenovitě do Falce, s kterou v čilé obcování vstoupili; vydali rozkazy, kterými jesuity, arcibiskupa a opata broumovského ze země vyhnali a hrozili každému, kdo by vládě direktorů se protivil. Císař Matiáš pokoušel se ještě o mírné vyrovnání, ale bez úspěchu, a zemřel ve Vídni 20. března 1619. Král Ferdinand II. ujal se teď vlády ve všech dědičných zemích a byl též 28. srpna 1619 ve Frankfurtě za císaře zvolen.

Čeští odbojníci nepřijali smířlivé ruky krále Ferdinanda II., a Thurn přikročil k útoku naň i v druhých jeho zemích. Z jara r. 1619. vtrhl do Moravy a přiměl moravské stavy k tomu, že ke spolku s Čechy přistoupili a dle příkladu českých stavů prozatímní vládu 24 direktorů zvolili. Pak vtrhl Thurn do Rakous, oblehl 6. června Vídeň a střílel do hradu. Protestantští dolnorakouští stavové doléhali na Ferdinanda, aby vojsko proti Čechům postavené propustil a jim ke konfederaci s nimi přistoupiti dovolil; 16 protestantských šlechticů vniklo do jeho pokoje v hradě s listinou v ruce, a Ondřej Thonradl z Evergassinku uchytiv krále za ruku obořil se naň zuřivými slovy: „Podepíšeš nám to?“ Nastalo trapné ticho; v tom zavznělo troubení kyrysníků poslaných od generála Dampierra z Kremže po Dunaji Ferdinandovi na pomoc, a rozléhalo se v hradě; odbojníci před chvilkou smělí mají se za ztracené, odprošují krále a opouštějí spěšně hrad. V Čechách porazil Ferdinandův generál Buquoy Arnošta hraběte z Mannsfeldu, jednoho z velitelů povstalcův u Záblatí, po kteréž porážce musil Thurn od Vídně upustiti.

Direktoři svolali do Prahy generální sněm všech zemí koruny České, který zbaviv Ferdinanda království, Fridricha V., kurfirsta falckého za krále českého 26. srpna 1619 zvolil, jmenovitě přičiněním pana Viléma z Roupova, předsedy direktorů, kterýž o něm ujišťoval, že veliké bohatství do Čech přinese. Fridrich, obyčejně „král zimní“ zvaný, rozpakoval se na chvíli na výstrahy mnohých knížat tuto důstojnosť při-

jmouti, ačkoli již nedaleko českých hranic meškal. Konečně oznámil stavům českým 1. října, že korunu přijímá. Dne 31. října přijel s velikou slávou do Prahy a byl 4. listopadu od administrátora konsistoře pod obojí Jiřího Dikasta Miřkotína v kostele sv. Víta korunován. Volbě Fridricha za krále protivili se skoro všichni katoličtí páni a rytíři, kteří proto svých úřadů byli zbaveni a ze země vypověděni.

Vzdorokrál jsa horlivý kalvin, měl se laskavěji k českým bratřím, kteří ke kalvinství se klonili, nežli k lutheránům, které odstrkoval, a vystupoval proti katolíkům se vší urputností. Hned po jeho příchodu do Prahy byl ohlášen rozkaz, „aby se v kostele na hradě všechny modly (t. j. obrazy) odklidily;“ začátek tohoto barbarství učiněn v kostele jesuitském. Fridrich přijel sám s velikou nádherou k řečenému chrámu a velel, aby se v započatém díle horlivě pokračovalo. Jeho dvorní kazatel Abraham Skultet začal s najatými pomocníky dne 21. prosince v chrámě sv. Víta bohaprázdné dílo. Nejprve srazili kříž před velikým oltářem, po němž jeden z bezbožníků nohama šlapal a rouhavá slova pronášel. Bořili a rozbíjeli oltáře, kříže, obrazy a sochy, vyhazovali všechno ven a pálili; roucha mešní zlatem, stříbrem i perlami ozdobená pokradli. Druhého dne 22. pros. zohavili bezbožníci kapli Pernšteinskou, vylámali v ní ze dvou oltářů sv. ostatky, rozházeli je na zemi, šlapali po nich nohama a naposled hodily dvě služky Skultetovy na jeho rozkaz pošlapané ostatky do ohně a spálily. Dne 23. pros. dali se ohavníci do hrobů sv. Víta a Jana Nepomuckého. Však bořitelé těchto sv. hrobů byli zázračně potrestáni [1]). Co drahých uměleckých památek císař Karel IV. a pozdější panovníci nashromáždili, to zničila na věky kalvinská bezbožnost. V oněch dnech utrpěl velechrám sv. Víta a s ním umění české větší škody, nežli všemi bouřemi husitskými a velikým požárem r. 1541.

Když chrám v pustou kalvinskou modlitebnici proměněn byl, konal v něm vzdorokrál o hodu Božím vánočním své služby Boží. Skultet měl kázaní, v němž pravil, že „Fridrich král český, nemoha se dívati na modlářství katolíků, před obrazy na svá kolena padajících a k nim se modlících, proto dle svého dobrého svědomí všechny takové obrazy, oltáře a

---

[1]) Srv. o těchto ohavnostech „Poselkyni Starých Příběhův Českých“ od Beckovského. Díl II. sv. 2. str. 221—229.

podobné věci z tohoto kostela vyházeti dal.“ Potom položili veliký koláč s mísou na stůl bílým ubrusem přikrytý na místě oltáře a postavili k němu koflík s vínem. Fridrich s 11 kalvinskými pány zasedl za stůl, rozlámal koláč na 12 dílů, kteréž jeden z pánů do mísy uložil. Fridrich snědl jeden kus, a po něm každý přísedící učinil totéž; potom napil se Fridrich z koflíku a po něm ostatní. Když od stolu vstali, přistoupilo k němu nových 12 kalvinů, což stále se opakovalo, až se všichni kalvini a kalvinky vystřídali [1]) I zhrozili se lutheránští Pražané takového přijímání, odvraceli se od vzdorokrále, scházeli se s katolíky a rokovali spolu, kterak by se zase k řádnému králi Ferdinandovi II. navrátilii a to k veliké zlosti Falcských, jmenovitě Thurna. Roku 1620. odebral se Fridrich do Moravy, kde mu odbojní stavové jako svému markraběti holdovali; muži řádnému králi Ferdinandovi věrní byli úřadů zbaveni, též žalařováni, kostely katolíkům odnímány, statky církevní zabavovány, kardinál František z Dietrichsteina, biskup olomoucký, nejprv vržen do žaláře, potom poslán do vyhnanství, katoličtí duchovní týráni, ano bl. Jan Sarkander, farář holešovský, pro pečeť zpovědní krutě mučen, až 17. března 1620 skonal [2]).

Císař Ferdinand II. učinil spolek s bavorským vévodou Maxmilianem, hlavou ligy, a s lutheránským kurfirstem saským Janem Jiřím. Evangelická unie byla Španělskem přinucena učiniti potupné příměří s Maxmilianem a ligou v Ulmě, z kterého království České bylo vyminěno. Maxmilian Bavorský táhl císaři ku pomoci, vtrhl s vojskem dobře spořádaným, jehož velitelem vedle něho byl Jan Tzerklas, hrabě z Tilly, předně do Horních Rakous a přinutil stavy této země ku poslušenství. Později vtrhl saský kurfirst do Lužice, a několik tisíc Kozákův a Polákův poslaných od polského krále Sigmunda III. ku pomoci Ferdinandovi, dostalo se Slezskem a Moravou až do Dolních Rakous, kterými byli dolnorakouští stavové zastrašeni a učinili císaři Ferdinandovi přísahu věrnosti, jíž jemu dotud odpírali. Potom spojili se Maxmilian a vrchní velitel císařský Buqouy v jednu moc a vtrhli s 50.000 mužů do Čech, kde takřka anarchie panovala. Vzdorokrál Fridrich jmenoval vrchními veliteli vojsk cizince, které si přivedl, Kristiana knížete

---

[1]) Beckovský l. c. str. 230—231.

[2]) Procházka: Život bl. Jana Sarkandra str. 799—1139.

z Anhaltu a Jiřího hraběte z Hohenlohe, a urazil tak starší vojevůdce Thurna a Mannsfelda; ve vojenství vznikla veliká nezřízenosť a v zemi panovala veliká vlažnosť ke vzdorokráli, která se nedbalým placením berně jevila. Císařští přitáhli k Bílé Hoře u Prahy a porazili tam vojsko vzdorokrálovo 8. listopadu 1620. Když bitva začala, seděl Fridrich na hradě při skvělé hostině s pány a paními; posel od Anhalta přijel a napomínal jej, aby si na bojiště pospíšil a své k udatnosti povzbudil. Fridrich neměl věc za pilnou, jel až po hostině a potkal se již u Strahovské brány s divým útěkem svého vojska. Ztrativ veškerou mysl, odebral se na Staré město a ujížděl druhý den, s nikým se nerozloučiv, do Vratislavi ve Slezsku; podobně učinili Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní přední stoupenci jeho.

Dne 9. listopadu vjel Maxmilian slavně do Prahy a vešel do kostela v Loretě poděkovat Bohu za šťastné vítězství. Jménem kapitoly svatovítské uvítali vítěze probošt Šimon Brosius z Horšteina a děkan Kašpar Arsenius z Radbuzy. Dne 12. listopadu oznámil Maxmilian listem do Říma papeži Pavlu V. své vítězství, kteréž pokorně ne sobě ale Bohu připisoval a „božským vítězstvím" nazval. V Praze pobyl 8 dní až do příjezdu Karla z Lichtenšteina, knížete opavského, jemuž císař Ferdinand správu Čech jako mimořádnému plnomocnému kommissaři poručil, a navrátil se do Bavor. Ve Vídni bylo vítězství oslaveno skvělým průvodem, ve kterém se císař Ferdinand II. súčastnil. V Římě zpíval papež Pavel V. 3. prosince slavné „Te Deum" u přítomnosti kardinálův a cizích vyslanců na poděkování za vítězství bělohorské. Bylo to vítězství katolictví nad protestantstvím vedle vítězství řádného krále nad odbojem. Týž rok ještě podrobil Buquoy Moravu, a ježto saský kurfirst do Slezska vtrhl a se slezskými stavy vyjednával, aby císaři se poddali, když jim náboženskou a politickou svobodu stvrdí: musil vzdorokrál Fridrich opustiti Slezsko 13. ledna 1621 a utekl přes Braniborsko do Nizozemí a stavové poddali se konečně 28. února 1621 tak zvaným „saským akkordem."

Arcibiskup pražský Jan Lohel navrátil se z Vídně do Prahy, upravil nákladem komory královské velechrám sv. Víta a posvětil jej znova 28. února 1621. Poradiv se s některými theology, podal na počátku leta 1622. císaři tré návrhův, kterak by bylo lze katolickou protireformaci v Čechách provésti.

Po bitvě bělohorské nedal dvůr zprvu znáti, kterak naloží

s původci české vzpoury; teprve za tři měsíce přišly tajné rozkazy od císařského dvora z Vídně, aby všichni někdejší defensoři, direktoři a jiné znamenitější osoby, které se povstání súčastnili, byli zatčeni. Rozkaz byl v Praze 20. února 1621 proveden; v málo dnech potom sváženi jsou jiní z celé země a na ty, kteří utekli, vydány obsílky. Zajatých všech bylo 48, obeslaných 30. Za prvního strachu z toho vyšel císařský mandát 13. března 1621, kterým všichni kazatelé kalvinští a bratrští z království jsou vypověděni; lutheránských bylo vzhledem na saského kurfirsta ušetřeno. Dne 21. června 1621 bylo na Staroměstském náměstí 27 pánů, rytířův a měšťanů, hlavních to vinníků, mečem sťato; ostatní byli ztrátou statků nebo vyhnanstvím ze země potrestáni. Část zabraných statkův obdrželi vojenští hejtmani a královští úředníci; jiná část byla k lepšímu opatření pražského arcibiskupství obrácena, a též řeholím, jmenovitě řádu jesuitskému věnována. Jakožto spoluvinníci v odboji byli ze země vypověděni administrátor Dikastus a ostatní členové konsistoře pod obojí, totiž skoro všichni evangeličtí faráři pražští (1621); pouze čtyři lutheránští kazatelé německého jazyka zůstali v Praze až do roku 1622. Totéž stalo se později též některým jiným lutheránským kazatelům a farářům v královských městech. Dne 3. února 1622 udělil Ferdinand II. všeobecné odpuštění (tak zvaný generální pardon) všem, kteří v jistém čase sami ke své vině v povstání se přiznají. Tehdy přiznalo se 728 osob stavu panského a rytířského k účastenství v povstání, obdrželi sice život, ale byli na majetku potrestáni, z nichž někteří ztratili všechen majetek, jiní polovici, jiní třetinu nebo ještě menší část svého jmění. Cena zabavených takto statků páčila se na 24 milliony míšenských kop [1]).

Přičiněním arcibiskupa Lohela byl duchovní stav mezi zemské stavy povýšen; pražský arcibiskup má od té doby název „Primas Českého království". Toto zařízení bylo v obnoveném zřízení zemském r. 1627. zákonitě stvrzeno.

Papež Řehoř XV. zakázal r. 1622. přijímání pod obojí způsobou, a arcibiskup prohlásil papežský zákaz po celých Čechách. Arcibiskup zemřel 2. listopadu 1622 nábožnou smrtí a jeho nástupcem stal se Arnošt II., hrabě z Harrachů (1623—

---

[1]) Míšenská kopa = 2 zl. 46 kr., česká kopa = 5 zl. 32 kr.

1667), kterého papež Urban VIII. r. 1626. za kardinála povýšil.

Roku 1622. odňal císař universitu pražskou mistrům strany pod obojí, a odevzdal ji jesuitům, kteříž tím samým také všech městských škol v Čechách řízení do svých rukou dostali.

V těchto dobách byly všude kalichy s průčelí chrámových, které starší kališníci a protestanté jako odznaky své víry nad vraty kostelními postavili, snímány. Tak zejména sňat byl 23. ledna 1623 s průčelí chrámu týnského obrovský kamenný kalich, jenž vystaven a pozlacen byl nákladem Jiřího z Poděbrad (1423), a na jeho místě položen byl 27. září 1627 obraz Panny Marie.

Když císař r. 1623. Lužici v šesti millionech tolarů kurfirstu saskému zapsal, aby mu jeho válečné útraty nahradil: zbavil se tak všech ohledů skrze náboženství na něho a mohl rozhodně ke katolické reformaci v Čechách přistoupiti. Roku 1624. vyšel císařský mandát, kterým se všechno nekatolické duchovenstvo ze země vypovídalo a tak zvaná „reformace katolická“ po městech a vesnicích nařizovala; kostely všechny v zemi byly katolickým duchovním odevzdány, kteréž ostatně právně jim náležely. Jménem císařovým vydal kníže Lichtenstein r. 1624. instrukci krajským hejtmanům, která tato nařízení obsahovala: 1. Nekatolíkům není dovoleno provozovati živnosti v Čechách; 2. pod pokutou 100 zl. nebo půl leta vězení zapovídají se kacířská kázaní, křty a oddavky; 3. pod ztrátou hrdla i statků zakázáno přechovávati protestantské kazatele; 4. katolický kněz nesmí pochovati jinověrce; 5. kdo by v neděli a o svátcích katolických služebnou práci konal, jezdil nebo prodával, propadá vězení neb pokutě 10 zl.; 6. kdo by ve svátcích v čas služeb Božích v krčmě seděl, zaplatí 10 zl. pokuty a krčmář 20 zl.; 7. kdo by nezachoval předepsaných postů zaplatí pokutu 10 zl.; 8. který by hospodář každou neděli a každý svátek na mši sv. nešel, zaplatí bohatý 4 zl., chudý 2 libry vosku k záduší; 9. žádný jenom katolík smí dělati závěť; 10. děti a sirotci nesmějí se přijmouti do učení na řemeslo, nestanou-li se napřed katolíky; 11. kdo by pronesl rouhavá slova o Bohu Panně Marii, Svatých, obřadech církve, císaři a jeho rodině, ztratí statek ano i hrdlo[1]).

---

[1]) Beckovský: Poselkyně Díl II. sv. 2. str. 402; Dr. Krásl: Arnošt hrabě Harrach str. 29.; Dr. Borový: Dějiny diecése pražské str. 346.

Postup katolické reformace byl tento: Do obce přišel nejprve biskupský kommissař s královským rozkazem, a teprve když na odpor narazil, a obec katolického faráře přijmouti nechtěla, nastalo vojenské zakročení a přinucování. Arcibiskup Harrach vybízel své kommissary k mírnosti a veškeré rozšafnosti. Venkovští obyvatelé přijímali prosbami, domluvami a vlídným zacházením katolických kněží a kommissarů snadno katolické náboženství. Na odpor naráželo se častěji v městech. Nechceme upírati, že v tomto prvním období reformace mnohé osoby, které náboženskou horlivostí se vyznamenati chtěly, ukvapeně si počínaly, a mnozí vojenši velitelé přísně rozkazu se drželi, ano jej též překračovali. Ale i přísnější zákony císařovy nebyly tak bezohledny a příkry, jako to vidíme u protestantů[1]).

Dne 15. května 1627 prohlásil císař na sněmu obnovené zřízení zemské, jímž trůn český dědičným v domě Habsburském učiněn, počet stavů zemských o stav prelátů rozmnožen a tomuto přednosť před ostatními stavy vykázána, sněmu zemskému odňata moc zákonodárná, kterou si král sám sobě podržel, jazyk německý vedle českého připuštěn, ale právo stavů povolovati berně potvrzeno bylo

Poněvadž posavadní katolická reformace zvolna se děla, a vlastně na vypuzení protestantských kazatelův a dosazení katolických kněží na místa jejich se obmezovala: vyšel po vydání obnoveného zřízení zemského 31. července 1627 konečný a rozhodný rozkaz od císaře, aby jednota náboženství v zemi zavedena byla. Císař vyslovil přímo, že jiného náboženství v Čechách trpěti nebude, než katolické; všichni šlechticové měli v šesti měsících katolické náboženství buď přijmouti, nebo své statky prodati a ze země se vystěhovati; ale při tom vyslovil císař přání, aby starožitné rody raději k víře otců se navrátily, a v zemi mu zůstaly. Císař prodloužil jim lhůtu k obrácení.

V čele katolické reformace v tomto druhém období (1627—1650) stáli císařem jmenovaní čtyři vrchní kommisaři sídlící v Praze: pražský arcibiskup kardinál Harrach; Jaroslav Bořita z Martinic, nejvyšší komoří království Českého; Bedřich z Talmberka, nejvyšší sudí královský a Krištof Vratislav z Mitrovic, nejvyšší písař Českého království Do osad přicházeli pospolu císařský a arcibiskupský kommissař; onen prohlásil vůli císař-

[1]) Dr. Krásl, l. c. str. 20.

skou, tento vybízel lid ku přijetí katolické víry a slíbil mu, že o ní důkladně od duchovních vůdců čili missionářů poučen bude. Tito dostavili se a vyučovali lid s veškerou pilností, a teprve, když byli pronásledováni, přišlo jim k ochraně vojsko. Však lhůta k obrácení prodlužovala se. Přečetní protestanté obrátili se, jiní prodali své statky a opustili zemi hledajíce útočiště v okolních protestantských zemích. Počítalo se 158 šlechtických rodů, panských a rytířských, a celkem 36.000 rodin, které se z Čech vystěhovaly. Arcibiskup Harrach kladl veškerou váhu na missie[1]) a tu vyznamenávali se jako missionáři obzvláště jesuité, mezi nimiž opět zaujali první místo: Adam Kravařský, na něhož obrácenci s radostí si vzpomínali a otcem jej nazývali[2]), a Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi. Tyto missie zapustily hluboké kořeny do srdcí, tak že vpády protestantských Sasův a Švédův a s nimi přibylých vyhnanců českých, úrodné půdy více nenalézaly, a Čechové jich nevítali, ano proti nim bojovali[4]). Při obležení Prahy od Švédů v posledním roce třicetileté války (1648) jevilo se na straně obhájců Prahy vedle odhodlanosti chrániti svých statků proti loupežnému nepříteli již také skutečné hrdinské nadšení pro starou víru nově vštípenou.[5])

Císař Ferdinand II., chtěje k obnovení katolické víry v Čechách vydatně nápomocným býti, rozkázal s přivolením apoštolské Stolice r. 1630., aby v království Českém vedle arcibiskupství pražského bylo zřízeno čtvero nových biskupských sídel: v Hradci Králové, Litoměřicích, Plzni a Budějovicích; však stálé války nedovolily, aby tento úmysl proveden byl. Snahou arcibiskupa a císaře Ferdinanda III. povýšil papež Innocenc X. r. 1654. kollegiátní kostel sv. Štěpána v Litoměřicích na biskupský, kterýž kraj litoměřický za svou diecési obdržel. Prvním litoměřickým biskupem stal se r. 1655. Maximilian Rudolf svobodný pán ze Šlejniců († 1675). Snahou arcibiskupovou bylo též r. 1664. za císaře Leopolda I. od papeže Alexandra VII. zřízeno biskupství Králové-Hradecké, jehož prv-

---

[1]) Dr. Krásl l. c. str. 72—73.

[2]) l. c. 116.

[3]) l. c. 118—123.

[4]) Kdo výtečná díla: „Arnošt, hrabě Harrach" od kanovníka Dr. Krásla a „Katolická Reformace" od Svobody S. J. si přečte, zbaví se všech předsudků, které zde proti katolické církvi panují.

[5]) Riegrův Naučný Slovník. II. 422.

ním biskupem stal se Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (1664—1668; † 29. dubna 1675 arcibiskupem pražským)[1]. Pamětihodno jest, že když se o zřizování nových biskupství vyjednávalo, města: Králové Hradec, Budějovice, Plzeň a Litoměřice prohlásila, že biskupskými sídly býti nechtějí[2].

Na Moravě dělo se obrácení ke katolické víře podobným způsobem jako v Čechách. Čeští bratří musili se všichni vystěhovati, vyjma Karla ze Žerotína, který zachovav Ferdinandu II. věrnosť, mohl ve vlasti zůstati, ale vystěhoval se do Slezska. Amos Komenský, poslední starší bratrské jednoty, utekl se do Polska († v Amsterodamě r. 1681). O návrat protestantů do lůna katolické církve má kardinál František hrabě z Dietrichsteina, biskup olomoucký (1599—1636) veliké zásluhy, jehož všestrannou činností jich 110.000 Kristu získáno.

Týž čas bylo též katolické náboženství v Horních a Dolních Rakousích obnoveno. V Horních Rakousích byli r. 1624. protestantští kazatelé a učitelé vyhnáni, potom katolická kommisse zřízena a konečně r. 1626. vydán rozkaz, aby všichni protestanté buď katolické náboženství přijali, nebo se vystěhovali. Když protestantští sedláci, majíce v čele Štěpána Fadingera, proti onomu dekretu povstali, byli ještě týž rok poraženi a potom katolická reformace provedena. V Dolních Rakousích musili se protestantští kazatelé a učitelé r. 1627. vystěhovati; však všeobecný dekret, aby všichni protestanté buď katolíky se stali nebo se vystěhovali, nebyl z příčin politických vydán. Tak obnovil císař Ferdinand II. za svůj život katolické náboženství ve všech svých zemích, vyjma Uhry a Slezsko.

Ke konci tohoto paragrafu pravíme: Porážka vzdorokrále Fridricha a odbojných stavů protestantských řádným králem Ferdinandem II. na Bílé Hoře a katolická reformace zachovala Čechy při jejich národnosti, že jsou dnes Čechy. Kdyby byli zůstali protestanty, byli by dnes poněmčeni. Protestantství podporovalo znamenitě šíření němectví po Čechách. Tomek praví dobře: „Na venkově (mimo Prahu) utvrzovala se národnosť německá zvláště příchylností Čechů ku protestantskému učení, jehož kolébkou bylo Německo. Neboť přes zákony, kterými od starodávna bylo cizozemcům bráněno držeti zemské

---

[1]) Dr. Borový: Dějiny diecése pražské str. 363—365; Dr. Krásl l. c. 200—214.; Solař: Dějepis Králové Hradce a biskupství hradeckého str. 319 sqq.
[2]) Dr. Krásl l. c. str. 200.

statky v Čechách, povolovalo se nyní (před bitvou bělohorskou) mnohým pánům protestantským z Němec, jmenovitě ze Sas, zakupovati se v pomezních krajinách, kdež od časův Otakara II. usazeno bylo obyvatelstvo německé po vsech a po městech [1]). Fridrich Falcký, král zimní, přivedl tisíce Němců s sebou a měl veškerý dvůr německý. Kdyby byl v boji zvítězil, byl by Čechům lutheránským vnutil své kalvinství a své němectví. Čechové, chtějíce se udržeti, bývali by se musili stále opírati o protestantské Němce a se němčiti. Loupežný král pruský Fridrich II., vtrhna do Čech, myslil, že zde plno tajných protestantů najde, od nich jako osvoboditel přijat bude, a s jejich pomocí Čechy řádné královně Marii Teresii uloupí. Ale sklamal se; katoličtí Čechové nechtěli nic o něm a jeho Braniborcích slyšeti, stáli věrně ke své královně a nemohli býti zabráni. Co by dnes z Čechů pod vládou pruskou bylo, vidíme jasně na Slezsku a Pozňansku.

Germanisace nemá svého původu v bitvě bělohorské. Neboť 1. obnovené zřízení zemské z r. 1627., kteréž až do r. 1848. platilo, stanovilo, že jazyk český jest předním jazykem zemským, a němčina vedle něho do úřadů toliko se připouští; 2. česká dvorská kancelář a dvorská komora ve Vídni vydávaly k místodržitelstvi a ke komoře královské v Praze až do roku 1749. odpovědi po česku; 3. obecné školy byly vesměs české až do roku 1774; na gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky, na universitě pražské latinsky.

To, co germanisací sluje, děje se teprve od časů císaře Josefa II., který však češtinu jazykem úřadním po veškeré říši učiniti chtěl, maje zřetel na většinu slovanskou, ale byl s toho úmyslu Čechy při dvoře ustanovenými sražen, a pak teprve k němčině sáhl.

§ 463. *Třicetiletá válka (1618—1648), Vestfálský mír (1648)* [2]).

Povstání českých protestanských stavů roku 1618. proti řádnému králi Ferdinandu II. dalo vznik válce třicet let trva-

---

[1]) Děje království Českého 5. vyd. v Praze 1885. str. 263.

[2]) Srv. literaturu v předešlých dvou §§. sem náležející. — Villermont: Tilly oder der 30jährige Krieg. A. d. Franz. Schaffh. 1860. — Onno Klopp: Tilly im 30jährigen Kriege. Stuttg. 1861. 2 Bde. — Aretin: Wallenstein. Passau 1864. — Hurter: Zur Gesch. Wallensteins. Schaffh. 1855. — Dudík: Waldsteins Correspondenz. Wien. 1865. — Gfrörer: Gustav Adolph. 4. A. v.

jící. První ohdobí této války skončilo se úplným vítězstvím Ferdinanda II. na Bílé Hoře. Válka zdála se býti u konce, tu však tři dobrodruzi, hrabě Mannsfeld, markrabě badensko-durlašský Jiří Fridrich a vévoda brunšvický Kristian, administrátor biskupství halberstadtského, ujali se opuštěného Fridricha Falckého v Německu a stali se příčinou dalšího trvání války, a Bethlen Gabor, vévoda sedmihradský, vpadl do východních Uher. Proti oněm třem dobrodruhům vítězili Tilly, vůdce ligy, a Waldstein, císařský vojevůdce. Fridrich ztratil docela Falci, kterou císař se srozuměním kurfirstů svému příteli, bavorskému vévodovi Maximilianu udělil. Protestantům spěchal ku pomoci dánský král Kristian IV., jsa podporován králem anglickým Jakubem I. Ale byl poražen od Tilly-ho na Barenberku u vsi Lutru v Brunšvicku (16. srpna 1626) a musil učiniti mír v Lubecku 12. května 1629, kterým se vzdal všeho míchání do věcí německých.

Za vítězství katolických zbraní vydal císař 6. března 1629 svůj restituční edikt úplně spravedlivý, jímž protestantům kázal, aby všechna od r. 1555. zabavená biskupství (2 arcibiskupství a 12 biskupství), opatství a kláštery katolíkům vydali a to do r. 1631., vyloučil všechny protestanty, kteří se k augsburské konfessi nepřiznávali, z míru, dovolil protestantským poddaným katolických knížat se vystěhovati, a dal na vůli katolickým i lutheránským říšským stavům, aby si své náboženství ve svých zemích podrželi a zaváděli.

Však moc domu Habsburského byla trnem v očích Francie; švédský král Gustav Adolf[2]) pomýšlel dávno na útok na Německo, s kterým se již jeho otec Karel IX. obíral, a měl dobu za vhodnou k tomu, tam založiti protestantské švédsko-německé císařství a státi se sám císařem; protestantská knížata měla dle restitučního ediktu nejméně jednu třetinu svého posavadního majetku vydati. Mimo to nebyli katolíci více svorni jako prve. Bavorský vojvoda Maximilian, žárlivý na slávu Waldsteinovu, provedl to, že císař Waldsteina r. 1630. pro-

---

Onno Klopp. Stuttg. 1863. — Geijer: Gesch. v. Schweden. Aus d. Schwedischen v. Löffler. Hamb. 1834. 3 Bde. — Barthold: Gesch. des großen deutschen Krieges vom Tode Gustav Adolphs ab. Stuttg. 1842. — Koch: Gesch. d. deutschen Reiches unter Ferdinand III. Wien 1865. — Maiern: Acta pacis Westph. Götting. 1734. — Phillips: K. R. III. 462 sqq.

[2]) Gustav Adolphs Verhältnis zu Deutschland vor seinem Einfalle 1630 v Katholiku roč. 56. str. 170—213.

pustil. Císařské vojsko, které Waldstein najal, rozprchalo se, nemajíc více svého miláčka za vůdce. Gustav Adolf přistál r. 1630. v Německu, porazil císařské a usadil se na dolní Odře. Magdeburk přidal se k němu nejprve a obdržel švédského velitele. Tilly dobyl sice Magdeburku 20. května 1631 [1]), ale byl na Breitenfeldě u Lipska 17. září 1631 poražen a sám těžce raněn, po čemž 20. dubna 1632 v Ingolstadtě zemřel. Gustav Adolf postupoval ku předu, dobyl Würzburku, Bamberku a Mohuče; vtrhl do Bavor, Augsburk musil učiniti mu holdovací přísahu pro korunu švédskou; Fridrichovi Falckému slíbil, že jej do jeho zemí dosadí, když je od něho v léno přijme. Všude byli lutheránští kazatelé dosazováni, a katolíkům kostely odnímány. U Lützenu svedl Waldstein, v čelo císařského vojska znova postavený, s Gustavem Adolfem 16. listopadu 1632 krvavou bitvu, ve které Švédové sice zvítězili, ale král smrtelně byv raněn, skonal. Švédští generálové, obzvláště Bernard, vévoda výmarský, a švédský kancléř Axel Oxenstierna pokračovali ve válce dále, jsouce penězi od Francie podporováni. Oxenstierna založil r. 1633. v Heilbronně spolek protestantských knížat, kteříž ho poníženě prosili, aby jeho direktorium převzal. Když císařští u Nördling 6. září 1634 zvítězili, odtrhl se saský kurfirst od ostatních protestantův a učinil 30. května 1635 zvláštní mír v Praze, k němuž ještě jiní protestantští stavové přistoupili. Ferdinand II. vzdal se v něm svého restitučního ediktu; prostředeční církevní statky měly protestantům navždy zůstati, říši přímo podrobené, i takové, které teprve po míru náboženském byly zabaveny, ještě 40 let; slezští protestanté dostali náboženskou svobodu, ale ne rakouští. Ale francouzský ministr kardinál Richelieu postaral se, aby protestanté proti katolíkům rovnováhu dostali. Vojsko francouzské vpadlo do Německa. Banner, švédský generál porazil r. 1636. císařské a saské vojsko. Rokování o mír v Kolíně, kamž též papež nuntia Ginetti-ho s instrukcemi poslal, nemělo zdaru. Císař Ferdinand II. zemřel 15. února 1637.

Za císaře Ferdinanda III. (1637—1657) byl Banner až do Pomořanska zahnán; však r. 1638. zmohutněl opět, a vévoda

---

[1]) Srovn. Hist.-polit. Blätter sv. 3. str. 43; sv. 46 a 47. — Dle Witticha: Magdeburg, G. Adolph u. Tilly. Berl. 1874. u. s. w., který staré prameny kritice podrobil a nové přidal, nebyl Tilly, ale švédský velitel města Falkenberg původcem požáru Magdeburku.

výmarský Bernard stojící ve službách francozských dobyl pevného Breisachu. Banner vpadl r. 1639. do Čech, odkudž však byl císařovým bratrem Leopoldem Vilémem a Oktaviem Piccolominim, slavným válečníkem, vyhnán. Po smrti Bannerově (20. května 1641) ujal se velitelství nad vojskem švédským Linnard Torstenson, válečník smělý a podnikavý, který r. 1645. až k Vídni přitáhl. Francouzové a Švédové vítězili skoro stále nad císařskými. Švédský generál Königsmark, odděliv se od hlavního vojska, vpadl r. 1648. do Čech a zmocnil se zradou Arnošta Ottowaldského Malé Strany v Praze; ale Starého a Nového města, kterých slabá posádka, měšťanstvo a studentstvo chrabře a nadšeně hájily, nemohl dobyti. Za obležení Prahy přišla zpráva o učiněném míru.

Za vřavy válečné rokovalo se stále o mír. Již r. 1641. byly v Hamburku jakési preliminarie ujednány, kterých však císař nestvrdil. Potom smlouváno o mír 1645—1648 ve vestfalských městech, v Münstern s Francouzi a Osnabrucku se Švédy, až konečně 24. října 1648 podepsán byl mír zvaný mírem vestfalským [1]).

Dle tohoto míru obdržela Francie svrchované právo nad Mety, Toulem a Verdunem, v jichž držení již od r. 1552. byla, k tomu ještě Elsasko, pokud rodu Habsburskému náleželo, Sundgau a Breisach; Švédsko obdrželo Přední Pomoří a část Zadního, ostrov Rujanu, dále Vismar, Bremen a Verden a pět millionů tolarů. Braniborsko dostalo za své ztráty v Pomoří biskupství halberstadtské, kaminské, mindenské a čekatelství na Magdeburk po smrti tehdejšího administrátora prince Augusta Saského. Vévoda meklenburský obdržel biskupství zvěřinské a ratzeburské; Hessenkasselsko dostalo bohaté opatství hersfeldské a 600.000 tolarů, které Kolín, Münster, Paderborn a Fulda zaplatiti musily; Brunšvicko dostalo kláštery Gröningen

---

[1]) Instrum. pacis Westphal. ed. Berninger. Monast. 1648; ed. Mayern Hannov. 1734 sq. 6 T. f.; k tomu doplňky 3 T. f. Gotting. 1747. — Urkunden der Friedensschlüsse zu Osnabrück u. Münster nach authent. Quellen. Zürich. 1848. — Adam Adami (vyslance z Corvey) Arcana Pacis Westph. Fref. 1698. ed. Meyern. Gott. 1737. — Gärtner: Westphäl. Friedenskanzley. Leipz. 1731—1738. 9 Th. — Putter: Geist des westphäl. Friedens. Götting. 1795. — Corpus jur. publ. acad. od Struve. Jena 1734. — Struwe: Ausführliche Historie der Religionsbeschwerden im deutschen Reiche. Leipzig 1722. 2 Th. — Hist.-pol. Blätter: „Der Westphäl. Friede.“ 1863. sv. 51. — Menzel: Neuere Gesch. der Deutschen sv. VIII. — Phillips: K. R. III. 462—477.

a Walkenried a střídavou posloupnosť v biskupství osnabruckském. Pro proměnu duchovního majetku ve světská území užívalo se zde poprvé názvu „saekularisace.“ Bavorsko dostalo Horní Falci, Cham a důstojnosť kurfirstskou sedmou; Dolní Falce a osmá důstojnosť kurfirstská připadla Karlu Ludvíkovi, synu Fridricha V. Falckého, bývalého českého vzdorokrále; Sasko zvětšilo se čtyřmi okresy arcibiskupství magdeburského.

Co do náboženství měly smlouva passovská a mír augsburský svědomitě býti zachovány; lutheránům byli kalvini jako „reformovaní“ na roveň postaveni. Mezi katolíky a protestanty měla rovnosť panovati; pročež při všech říšských soudech a deputacích měl počet přísedících býti jednostejný z obou stran; kdyby na říšských sněmech katolíci a protestanté sjednotiti se nemohli, bylo dovoleno: jus eundi in partes (rozcházeti se v strany) a rozdělení na dvě tělesa (corpus Catholicorum et Evangelicorum).

Stavové říši přímo podrobení dostali právo reformační (jus reformandi); zeměpáni mohli pro svou zeměpanskou svrchovanosť svým poddaným náboženství předpisovati a vyznavačům jiného náboženství občanská práva a trpení odnímati. Toto právo nebylo městským magistrátům propůjčeno. Obmezení onoho zeměpanského práva reformačního stalo se tím, že rok 1624. byl za normální prohlášen; kdo z katolíků neb protestantů tohoto roku veřejné nebo soukromé služby Boží měli, podrželi je; ostatním bylo se vystěhovati nebo náboženství zeměpánovo přijati. Pro církevní statky, kostely a školy platil 1. den měsíce ledna 1624 za normální den; co kdo onoho dne držel, také podržel. Ale pro své dědičné země nedal si císař nic předpisovati; jenom slezští protestanté dostali výhody, kterých katolíci v protestantských zemích neměli.

Duchovní zástava (reservatum ecclesiasticum) augsburského míru byla znova potvrzena a též na protestanty vzhledem na biskupství a kláštery, které drželi, rozšířena.

Poněvadž vestfalský mír mnoho článků na úkor církve obsahoval a církvi veliké škody v Německu působil, ohrazoval se 26. října 1648 [1]) papežský nuntius Fabio Chigi, který v Münsteru prostředníka mezi císařem a Francií dělal, proti všemu,

---

[1]) Toto ohrazení jest ap. Gärtner: Corp. jur. eccl. Salzb. 1799. II. p. 380; Klüber, Übersicht der diplom. Verhandlungen des Wiener Congresses str. 485. 486; Roscovány Mon. I. p. 198—200 u. 201.

v čem práva církve porušena byla, a vzal si benátského vyslance za svědka, že častěji vyjednávání se vzdaloval a listin nepodepsal. Papež Innocenc X. potvrdil ohrazení svého nuntia bullou z 26. listopadu 1648 „Zelo domus Dei“ [1]) a hájil tím alespoň práv církve, nechtěje ovšem tím války rozněcovati. Papežské ohrazení předvídali knížata a upírali již napřed každému ohrazení veškerou platnosť. Proto zakázal císař papežskou bullu ve svých státech prohlásiti, a potrestal ve Vídni knihkupce, který ji dal vytisknouti, peněžitou pokutou.

Vestfalský mír byl mírem rysvick-ským r. 1697. pozměněn; článkem 4. tohoto míru mohly 1922 osady za vlády Ludvíka XIV. jim propůjčené exercitium religionis publicum (veřejné vykonávání náboženství) podržeti [2]).

Mírem vestfalským, který poslední stín císařského panství v Německu zničil, dosáhli protestanté úplné rovnoprávnosti náboženské a politické v Německu a schválení svého lupu, který na katolickém církevním majetku spáchali.

Za císaře Leopolda I. (1658—1705), syna a nástupce Ferdinanda III., přijal saský kurfirst August Silný, byv za krále polského jako August II. (1696—1733) zvolen, katolické náboženství, od kteréhož času dvůr saský, nynější královský, jest katolickým, ale země zůstala protestantskou. Po smrti falckého kurfirsta Karla, syna jmenovaného Karla Ludvíka, r. 1685. připadla Falce a hodnosť kurfirstská Filipu Vilému, falckrabímu zweibrücken-neuenburskému, katolíku. Poněvadž protestanté tím ve sboru kurfirstův o jeden hlas méně měli, zřídil císař deváté kurfirstství hannoverské.

§ 464. *Protestantství v Italii a Španělsku* [3]).

Pokusy zavésti protestantství v Italii a Španělsku se nezdařily, poněvadž inkvisice bedlivý pozor na novotáře měla, úřady proti nim zakročovaly, a lid žádné přízně k bludům nejevil. Jednotliví stoupenci Lutherovi a Kalvinovi nemohli za

---

[1]) Bull. Rom. ed. Luxemb. V. 466. ed. Taur. XV. 603; Roscovány l. c. p. 200—203. n. 202. — Srv. Döllinger: Kirche u. Kirchen str. 49. sqq.

[2]) Instrum. pac. Ryswic. art. IV. ap. Schmauss: Corp. jur. publ. p. 1104. — Pütter: Historische Entwicklung der heutigen Staatsverfassung des deutschen Reichs. II. str. 300. — Phillips K. R. III. 479.

[3]) Srv. Hergenröther K. G. II. 374 sqq.

těchto okolností žádných úspěchů se dopracovati. Ve Španělsku byly spisy Erasmovy velmi rozšířeny, kterýmiž mnozí Španělé ku protestantství přivedeni byli, jako na př. Jan Diaz, František Euzinas (Dryander), který protestantský španělský překlad Písem sv. zhotovil, a jiní.

V Italii rozšiřoval nové učení Jan Valdez, tajemník místokrále neapolského. Zvláštní přítelkyní novotářů byla vévodkyně Ferrarská († 1575 ve Francii). Z italských odpadlíků od víry jsou nejznamenitější: bývalý papežský nuntius Petr Pavel Vergerius, biskup z Koparu (Capo d' Istria), jenž od roku 1541. byl z bludu podezřelým, 1549 do Švýcar a 1553 do Würtemberku uprchl, a naposled v Tubinkách professorem se stal, kde 1565 zemřel; františkán, potom kapucín Bernardin Ochino, který v Genevě se oženil, a potom professorem v Oxfordě se stal; Petr Martyr Vermigli, který roku r. 1500. ve Florencii se narodil, do řádu augustiniánského vstoupil, roku 1542. do Curichu utekl a od víry odpadl, a potom professorem v Strasburku, později v Oxfordě a konečně v Curichu, kde 1562 zemřel, se stal; Marek Antonius de Dominis, arcibiskup splitský v Dalmacii (od roku 1602.), který roku 1616. do Londýna se odebral, anglikánské vyznání víry učinil a svými spisy, jmenovitě knihou „De republica christiana," veliké slávy u protestantů nabyl; jeho přítel Pavel Sarpi z řádu servitského, který však, aby proti papeži lépe bojovati mohl, katolíkem zůstal; a Jan Diodati, rodem z Lukky, kazatel a professor v Genevě, který nejlepší italský protestantský překlad Písma sv. podal († 1649). Všichni, kteří nový blud přijali, museli obyčejně z Italie utéci, a postoupili později po bludu Socinianů.

Italským bludařem byl Giordano Bruno z Noly, narodil se roku 1550., vstoupil do řádu dominikánského, opustil jej roku 1580., odebral se do Janova a Genevy, učil roku 1582. v Paříži, odešel potom do Anglie, kde ho královna Alžběta vydržovala. Později odebral se do Německa a Benátek; konečně byl roku 1598. do Říma přiveden a na žádosť Španělska v únoru 1600. jako kacíř upálen. Bojoval nejprve proti jednotlivým katolickým článkům víry a aristotelské filosofii, brzo však tupil veškeré positivní náboženství a hájil pantheismu. Nenáviděl vzdorovitě Boha a odmítl ještě před smrtí od sebe krucifix. Jeho spisy, které v rozličných zemích byly tištěny,

rozsily símě nenávisti k náboženství, rozpustilosti a pantheistického názoru světa, a svedly mnohé učence[1]).

§ 465. Příčiny rychlého rozšíření protestantství.

Protestantství rozšířilo se rychle, poněvadž 1. stalo se pláštíkem sobeckých záměrů knížat německých proti císařství, aby jím svou zeměpanskou moc rozšířili a utvrdili, a takřka úplné nezávislosti na císaři dosáhli. Protestantská knížata mluvila sice o „svědomí a o věci Boží," ale nešlo jim o náboženství, než o svobodu naproti císaři. Kdyby císař Karel V. byl se stal protestantem, byla by se protestantská knížata do lůna církve vrátila, aby na základě katolické víry naproti protestantskému císaři nezávislosti nabyla [2]). Knížata uvedli nové učení násilím do svých zemí, a poněvadž lid víry změniti nechtěl, ponechali zprvu katolického zevnějšku služeb Božích, aby lid oklamali. 2. Luther prohlásil církevní statky za ohavnosť; knížata a šlechta spěchali zbavit církev této ohavnosti, a aby jich vydati nemusili, stali se „pro svědomí" protestanty. 3. Knížata a šlechta užívali všudy násilí, aby blud do života uvedli a lidu jej vštípili. 4. Co na váhu padá a v německých knihách se pomíjí, jest ona důležitá okolnosť, že protestantství hlavně v Německu krajiny poněmčené zachvátilo; Polabané byli násilím ke Kristu obráceni; Němcům šlo o jejich porobu a nikoliv o kříž; křesťanství Polabanů bylo vnější, nekotvilo hluboko v srdci a přesvědčení, lpělo více na skořápce nežli jádru: a tu přijali snadno blud majíce tytéž kostely a zprva též vnějšek katolických služeb Božích. V zemích německých cestou apoštolskou obracených protestantství mnoho nesvedlo. Ve Švédsku zavedl král Gustav Wasa, a v Dánsku králové Kristian II., Fridrich II. a Kristian III. násilím lutheránství, a tu zabavení církevních statků konalo jako všudy divy.

---

[1]) Opere di Giordano Bruno ed. Ad. Wagner. Lips. 1829. 2 T. — Jord. Bruni Nolani scripta, quae latine confecit, omnia coll. A. Fr. Gfrörer. Stuttg. 1834. fasc. 1—5. (Názor Brunův podává jeho spis: De Monade, numero et figura. Frfrd. 1591, 1614). — Giord. Bruno par M. Christian Bartholomès. Par. 1847. 2 voll. — Clemens: Giord. Bruno, Bonn 1847. — Hist.-pol. Blätter. sv. 20. str. 13, sv. 12. str. 505.

[2]) Srv. Studie über K. Karl V. v Hist.-pol. Blätter. 1867. sv. 20. str. 223, 224, kde jest zpráva benátského vyslance Marina Giustiniana o této věci důkladně rozebrána.

K těmto hlavním politickým příčinám řadí se ostatní jako podružné: 5. zlořády v církvi a nářky na ně; 6. protestanté rozhlašovali katolíky za modláře; tak pravilo vyznání víry francouzských kalvinů: „Z římské církve jest přísná božská pravda vypuzena, svátosti jsou v ní zkaženy, porušeny a nepravy, a v ní panují všechny způsoby pověry a modloslužby.“ 7. Lichá reformace lichotila lidu, neukládala žádného násilí tělu a žádostem jeho, odstranila posty a všechny dobré skutky, prohlásila každého za kněze, dala každému volnosť bádati v Písmě a z něho si svou víru vytvořiti, a postavila tak osobní názory na místo církevní autority. 8. Zrušení bezženství duchovních a řeholních slibů lákalo četné k odpadu. 9. Knihtiskařství rozšířilo rychle názory novotářův a činilo je každému přístupnými.

Když katoličtí panovníci proti prvním vyznavačům Lutherovým a Zwingliovým zakročovali a též smrtí je trestali: nečinili nic jiného, nežli prováděli platné zákony na ochranu víry dané, která s ústavou zemskou a veškerým státním životem srostla. Zpoura proti katolické víře byla zpourou proti státnímu řádu, byla revolucí. Protestantská knížata v Německu postoupivše po bludě byli revolucionáři, kteří potom katolíky, řádné a loyální občany držící se platných říšských zákonů, pronásledovali. Když králové blud zaváděli, páchali revoluci s hůry a dopouštěli se státního převratu.

F. Vnitřní vývoj protestantství.

§ 466. *Ráz protestantství, duchovenstvo, jeho poměry, o církevní právní soustavy.*

Luther, Zwingli a Kalvin prohlásili Písmo sv. za jediné pravidlo víry a setrvali při této zásadě, ačkoli v životě nedostatečnou se ukázala. Zavrhli auktoritu a podstatu viditelné církve, která přece léta před sepsáním Písma svatého stávala a pravidlem víry byla. Ráz protestantství jest tedy zavržení církevní auktority, na jejíž místo vstoupilo Písmo sv., z něhož každý dle vnitřního osvícení Duchem sv. učení Boží čerpá. Účinek této zásady jevil se záhy. Vystupovali noví a noví učitelé, kteří tímž právem jako Luther, Zvingli a Kalvin své domněnky za zjevení Boží, v Písmě sv. obsažené, vydávali.

Nejistotě a proměnlivosti, která i v základních článcích zavládla [1]), chtěli odpomoci symbolické knihy [2]), které však, jsouce dílem lidským, nemohly na vždycky a u všech svou vážnosť podržeti.

Luther zavrhl svátosť svěcení kněžstva a učil všeobecnému kněžství. Protestantský duchovní nelišil se v podstatě od obyčejného věřícího, a jeho ustanovení nebylo ničím jiným nežli ustanovením obecného neb zeměpanského úřadníka, jehož úkolem jest ve jménu obce neb zeměpána jisté náboženské úkony vykonávati; za tou příčinou přišlo duchovenstvo ve velikou závislost na věřících. Dle úmyslu Lutherova mělo býti od obce voleno, ale patronátni právo zůstalo též u lutheránů v platnosti; kde je vykonával biskup, přešlo na protestantské konsistoře, které od r. 1543. ze světských a duchovních členů se skládaly, a zeměpanským úřadem byly, jenž o manželských sporech a církevní klatbě rozhodoval a veškerou pravomocnosť nad duchovními měl. Patronové obsazovali fary zhusta neučenými lidmi, svými písaři, jezdci a posluhy, aby jim nic z farního jmění dáti nemusili. Mezi takovým duchovenstvem zavládla veliká nekázeň a nesvědomitosť, na kterou superintendenti stále naříkali. Kazatelna byla pro kazatele vyvoleným místem, kde lidu, místo aby jej poučovali, své theologické spory vykládali a nadávali. Tištěné sbírky kazatelské ze 16. stol. jsou v tomto ohledu kulturně dějepisné. Jedním z největších nadavačů byl Flacius Illyricus († 1585), a jeho četní protivníci skoro ho dostihli [3]). Rozdíly mezi duchovenstvem pominuly, a práva biskupů přešla na faráře [4]); i slovo biskup bylo

---

[1]) Bossuet: Příběhové o změnách církví protest.

[2]) Libri symbolici Evangelicor. (Confessio Augustana, Apologia confess. August.; Articuli Smalcaldici, Catechismi Lutheri. Formula Concordiac) ed. Hase. Lips. 1837. — Corpus libror. symbol., qui in eccl. Reformatorum auctoritatem public. obtinuerunt. ed. Augusti. Elberf. 1827. Collectio confessionum in eccl. reformatis publicatar. ed. Niemeyer. Lips. 1840. (Confessiones helveticae tres s doplňkem genevského katechismu; Confessio tetrapolitana. totiž měst Strassburku, Lindavy, Kostnice a Memming; Confessio Gallica; Confessio Scotica; Confessio Anglica sive XXXIX. Articuli, Confessiones Belgicae; Canones Dordraceni XVII.; Heidelberský čili falcký katechismus; Confessio Bohemica; Confessio Hungarica; Confessiones Poloniae a Confessiones Marchiae pro Braniborsko).

[3]) Srv. Aus dem 16. Jahrhundert, kulturgeschichtliche Skizzen. Od protestanta Roberta Calinicha. Hamb. 1876. — Hist.-pol. Blätter. 1876. sv. 78. str. 665 sqq.

[4]) Articuli Smalc. praví: Constat jurisdictionem illam communem ex-

odstraněno a nahrazeno výrazem: superintendent (superattendent.) Jenom v Anglii podrželo se biskupství jako ustanovení Boží, ačkoliv postoupnosť jeho jest náramě pochybna.

Biskupskou církevní moc uchvátili knížata a stali se biskupy čili Duchovními hlavami svých poddaných; v protestantských církvích vyvinul se caesaropapismus, horší nežli byl byzantský, a theologové hájili ho. Na konventě naumburském roku 1554 dokazovali theologové majíce v čele Melanchthona zavislosť církve na knížatech z Písma, a sice žalmu 27, 7.: Attolite portas, principes, vestras etc. a Isaiáše 40, 23.: Et erunt reges nutritii tui etc., kteráž místa dle vulgaty uváděli, poněvadž hebrejský text jiný smysl dává [1]). S theology srovnávají se symbolické knihy, lutheránské i reformované, připisujíce zeměpánům nejvyšší moc ve věcech náboženských [2]).

Chtějíce panující caesaropapismus obhájiti, vymyslili theologové zvláštní soustavy. Biskupská soustava, kterou vědecky Stephani dokazoval, pravila, že mírem augsburským r. 1555. moc biskupů v protestantských zemích na zeměpány přešla. Poněvadž však biskupská moc za usurpaci se prohlašovala, nemohla uvedená soustava dlouho se udržeti a vznikla nová, territoriální (cujus regio, illius et religio), kterou později Thomasius a Böhmer hájili. Dle ní jest církevní moc nutnou, aby vnější pořádek zachován byl; pročež zeměpán jest sám sebou hlavou náboženství ve své zemi. Hugenotti, angličtí presbytariáni a v Německu Pfaff († 1760) vyvinuli soustavu sborovou (kollegiátní), dle níž církevní moc náleží obci (sboru, collegium), kterou však o ni oloupili biskupové; ale v 16. stol. přešla zase na obce, kteréž ji na zeměpány přenesly, a na nich ji nazpět žádati mohou. Ostatně knížata, jak dějiny učí, uchvátili církevní moc, vykonávali ji a přenechali učencům planých hádek o tom, kterak k ní přišli. Caesaropapismus stal se rázem církevní protestantské ústavy, k němuž anglikáni upřímně se přiznali, nazývajíce církev svou „zákonem upravenou“ (čili etablovanou).

---

communicandi reos manifestorum criminum pertinere ad omnes pastores. Hanc tyranice ad se solos (episcopos) transtulerunt et ad quaestum contulerunt. ap. Hase, lib. symb. p. 354.

[1]) Srv. Camerarii Vita Melanchth. ed. Strobel. p. 319.

[2]) Apol. conf. August. art. 9. ap. Hase, lib. symb. p. 232; Confess. Helv. c. 30, Angl. c. 37, Scott. c. 24, Belg. c. 36, Marchica (proem.) ap. Augusti l. c. p. 105, 141. 166, 195, 369.

§ 467. Služby Boží a kázeň.

Středem protestantských služeb Božích stalo se místo oběti mše sv. kázaní, k němuž modlitby a písně se pojily. Aby lid více služeb Božích se účastnil, zavedla se řeč lidu do nich. Luther poznával sám, že jeho agenda z r. 1526. nepostačuje, a prohlásil, že jí křesťanské svobodě žádných okovův ukládati nechce [1]).

Luther nepřál zprvu církevnímu umění, však obrazoborstvím Karlstadtovým poznal svou kluzkou cestu a vážil si Albrechta Dürera a Lukáše Kranacha, kteří však na úzký výtvarný obor byli obmezeni; jmenovitě neměla se vyobrazovati „Bolestná Panna Maria“ (Mater dolorosa). Za to liboval si Luther ve zpěvu a hudbě [2]) a zpracoval sám dílem latinské a německé hymny katolické starobylosti a středověku, dílem zpěvy českých bratří. Sám není původcem ani jednoho nápěvu čili melodie. Melodie Walterovy, Selneccerovy a Burkovy nejsou větším dílem původní, než z upomínek katolických chorálů složeny.

Ku posvátným úkonům lutheránů náležel exorcismus, který naproti „bludařským reformovaným“ podrželi. Když jej Crell, kancléř saského kurfirsta Kristiana I., odstraniti chtěl, vyvolali lutheránští duchovní v Žiči a v Drážďanech zpouru. Crell byl do žaláře uvržen a v Drážďanech sťat.

„Křesťanská svoboda“ osvědčila se špatně v životě. „Četní kazatelé chovali se špatně, vedli zlý a pohoršlivý život, oddávali se opilství, hrám a lichvě, rvali se a mlátili s lidmi při pitkách [3]). Jací byli kazatelé, takovým byl namnoze lid. „Veliké rozpustilosti a daremnosti páchaly se často mezi službami Božími. Všudy vedly se stesky na rušení kázaní a zlé nakládání s kazateli. Mnozí odmlouvali kazateli; mnozí utvořili kruh v kostele a hovořili mezi kázaním jako v hospodě. Sedláci přinášeli si žbány piva s sebou a připíjeli si. Pastoři, kteří to trpěti nechtěli, nebo nekřesťanský život mnohých osob s kazatelny kárali, musili toho na cestě z kostela pykati, byvše za to biti“ [4]). Za takové nevázanosti bylo sáhnouti zase k nená-

---

[1]) Luthers Werke ed. Walch. X. 266.

[2]) l. c. str. 1723.

[3]) Úřadní zpráva z Hessenska v rozpravě „Aus dem protest. Kirchenleben im 16. Jahrh.“ Hist.-pol. Blätter 1876. sv. 78. str. 666.

[4]) l. c.

viděné církevní kázni: dávaly se důtky, ukládaly peněžité pokuty, vylučovalo od kmotrovství a stolu Páně, odepíral církevní pohřeb, a vydávala klatba. Církevní tresty podporovalo světské rámě se svým žalářem, vyhnanstvím a trestem smrti. Přísnější kázeň nežli lutheráné měli kalvini, kde presbyterie a synody o ni horlily a pečovaly; klatba vydávala se s velikým proklínáním, jmenovitě v Skotsku a Francii. V Brunšviku svrhl Henning Brabant aristokracii a založil vládu lidu; za to dali ho lutheránští kazatelé do klatby, štvali proti němu lůzu a rozšiřovali bajku, že krkavec (čert) ho na ulici pronásledoval. Byl uvržen do žaláře a mučen; srdce vytrhli mu z těla a tloukli jím v jeho ústa († 17. září 1604 [1]).

Spory v lutheránských a reformanských církvích [2]).

§ 468. α) Spory mezi lutherány.

V panujícím rodě saském bylo mezi starší a mladší větví veliké nepřátelství, poněvadž kurfirstství z oné na tuto r. 1547. přeneseno bylo, a mělo též značný vliv na theologické spory mezi lutherány. Synové sesazeného kurfirsta Jana Fridricha podrželi Výmar, Gothu, Eisenach, Altenburg a Koburg a stali se příkrými lutherány, kdežto v zemích kurfirstských panoval mírnější směr Melanchthonův, jenž po smrti Lutherově hlavou německých lutheránů se stal, ale vážnosti Lutherově se netěšil. Onino založili roku 1558. v Jeně universitu, která by přesného lutheránství hájila. Jmenovitě nejstarší syn sesazeného kurfirsta Jan Fridrich, vojvoda v Gothě, účastnil se horlivě theologických sporů.

1. *Antinomistický spor.* V poučení visitatorů napomínal Melanchthon kazatele, aby v kázaních o pokání zákona používalo

---

[1]) Strombeck: Henning Brabant, Bürgerhauptmann der Stadt Braunschweig u. seine Zeitgenossen. Braunschw. 1829. — Hist.-pol. Blätter sv. 7. str. 319.

[2]) Walch: Einl. in die Rel.-Streitigkeiten der luth. Kirche. Jena 1733. Planck: Gesch. der prot.-theol. Lit. bis zur Conkord.-Formel. Nürnb. 1848. — Heppe: Gesch. des deutsch. Protestant. 1551—1581. Leipz. 1852. 4 sv. — Dorner: Gesch. d. protest. Theologie. Münch. 1867. — Frank: Gesch. d. prot. Dogma. Leipz. 1862. — Döllinger: Die Roformation etc. sv. 3. — Jannsen sv. IV.

vali, čímž jakási hrůza před Bohem se vzbudí, bez níž pravé pokání není možné. Tento názor Melanchthonův popíral r. 1527. Jan Agricola, rodem z Eisleb (nar. 1490), kazatel ve svém rodišti, a učil ve svém katechismu, že pravé pokání jenom z evangelia přichází. Luther měl tenkráte tento spor za pouhé slovíčkářství; Agricola působil dále v Eislebách, stal se potom roku 1536. professorem ve Wittenberku, bydlil se svou rodinou v domě Lutherově, ale přišel již roku 1537. s ním do tuhého sporu o závaznosti zákona, uče, že zákon pro křesťany závaznosti pozbyl, a evangelium jediným pravidlem jejich života jest; pročež pokání nebudiž z desatera přikázání neb zákona Mojžíšova hlásáno, než jenom z utrpení a smrti syna Božího dle evangelia. Mezi Lutherem a Agricolou rozpředl se tuhý spor; Luther složil proti jeho „zákonobuřičství" šest rozprav (1538—40), v nichž tvrdí, že zákon vědomí viny v člověku odkrývá, a spolu tam ukazuje, že hrůza před zákonem jest nutna, aby božské a lidské zákony se zachovávaly[1]). Agricola podrobil se Lutherovi, opustil roku 1538. Wittenberk a odešel do Berlína, kde jej kurfirst braniborský Jáchym II. dvorním kazatelem a později generálním superitendentem své země učinil († 1566).

2. *Spor o dobré skutky.* Z odporu proti katolické církvi zavrhl Luther dobré skutky; ale Melanththon poznal brzo tuto přemrštěnosť a kladl v augsburské konfessi a ještě více v přepracování svého spisu „Loci com." (1535) velikou váhu na nutnosť dobrých skutků ke spasení, začež ho mnozí za zakukleného katolíka a papežence pokládali. Toto učení přešlo i v lipský Interim, o němž též Jiří Major, jako professor ve Wittenberku pracoval, jenž později roku 1552. superitendentem mansfeldského hrabství učiněn byl. Proti Majorovi[2]) povstal již roku 1551. starý Amsdorf, který v Magdeburce se zdržoval, a vyčítal mu, že učení Lutherovo porušuje. Major odpověděl jemu, že „dobří skutkové ke spasení nutni jsou, a že nikdo zlými skutky, a nikdo bez dobrých skutků spasen nebude", a dokazoval spolu, že toto učení s učením, že víra sama ospravedlňuje, úplně se srovnává. Však Amsdorf, Flacius a Gabns vzbudili proti němu bouři a vyzývali jiné theology jakož i města

---

[1]) Walch: Luthers Werke sv. XX. str. 2014. — Melanchth. epp. T. I. p. 915. — Elwert de antinomia Agricolae. Tur. 1837. — Nitsch: Über Gesetz u. Evangel. (Deutsche Zeitschr. 1851. Nr. 10).

[2]) Část jeho děl vyšla pod názvem: Opp. D. G. Maioris Viteb. 1569.

Hamburk, Lubeck, Luneburk a Magdeburk, aby tohoto nového bludaře zavrhli. Major musil z Mansfeldska prchnouti a nenašel žádného milosrdenství, ačkoliv úplně se podrobil. Když Justus Menius, superintendent v Gothě, pronásledovaného se ujal a jej hájil, obrátil se Amsdorf se svými přátely proti němu. Justus Menius byl roku 1556. suspendován, do Eisenachu povolán a před kommissi theologů postaven, kteráž jej k odvolání přinutila. Zemřel 1558. Amsdorf vydal konečně roku 1559. knihu pod názvem: Dobré skutky jsou k spasení škodlivé. Náboženská rozmluva v Altenburku, která však pouze písemně mezi theology saského kurfirsta a vévody Jana Viléma roku 1568. se vedla, byla marnou[1]). Major zemřel roku 1574. v Gothě u veliké chudobě.

3. *Sinergismus.* Luther učil, že Bůh sám všechno v člověku působí. Toto učení zmírnil Melanchthon již trochu v augsburské konfessi a mnohem více v novém přepracování svých „Loci com." roku 1535. a jmenovitě 1543., kde stanovil, že při obrácení člověka tři činitelé působí: slovo Boží, Duch sv. a vůle člověka. Toto spolupůsobení člověka (*συνεργισμός*) přešlo do lipského Interimu. Jan Pfeffinger, od roku 1549. professor v Lipsku, tvrdil roku 1550. v jedné disputaci, že vůle člověka při obrácení spolupůsobiti musí, a vydal o tom roku 1555. zvláštní spis, čímž veliké pohoršení mezi přísnými lutherány vyvoláno bylo. Amsdorf a Flacius psali proti Pfeffingerovi a „celé přeučené a bezbožné rotě v Lipsku." Amsdorf složil dvě disputace, v nichž dle Luthera učil, že vůle člověka ke všemu dobrému jest neschopna a jeho obrácení úkolem božské milosti proti odporné vůli. Ale i v samé Jeně povstal Viktorin Strigel, dřívější rozhodný odpůrce melanchthonovců, jako obhájce synergismu. Rozmluva mezi ním a Flaciem, konaná na rozkaz a v přítomnosti vojvody Jana Fridricha v Gothě, byla marnou a roztrpčila ještě více mysli. Na radu Flaciovu, aby vévoda Jan Fridrich se svými bratřími knihu vydali, která by všechny bludy zavrhovala a všechny duchovní v zemi vázala, dal vévoda takovou zhotoviti, a když ji Flacius prohlédl, schválil ji potom 28. listopadu 1558. Tato kniha zvaná „konfutace [2])" byla všem superintendentům za normu víry ro-

[1]) Acta colloquii Altenb. Lips. 1570. — Löber: Ad histor. coll. Altenb. animadversiones. Altenb. 1776.

[2]) Johannes Friedrichs in Gottes Wort, prophetischer u. apostolischer Schrift gegründete Confutationes etc. Jena 1559.

zeslána, a kazatelé musili ji lidu s kazatelny předčítati[1]. Poněvadž Viktorin Strigel, professor v Jeně, a Ondřej Hugel, superintendent tamže, knize se protivili, byli v noci vojskem přepadeni a na pevnost Grimenstein vsazeni. Na přímluvu některých knížat obdrželi sice zase svobodu, ale musili v Jeně pokojně žíti, až by ze žalob se očistili (1559). Flacius provedl to, že s dovolením vévodského dvora mezi ním a Strigelem r. 1560 ve Výmaru veřejná disputace o svobodné vůli a dědičném hříchu se odbývala. Strigel hájil se s velikým ostrovtipem a přinutil Flacia k výroku, „že dědičný hřích vlastní podstatou člověka jest." Posud přál vévoda Flaciovi a jeho přátelům, kteří synergisty krutě pronásledovali, a klatby na ně metali, ale na radu svého kancléře mladšího Brücka změnil své chování k nim, sestavil po jeho radě konsistoř z právníkův a úřadníků, podrobil jí i theology university a sesadil jenenského superintendenta. Poněvadž Flaciané novému zařízení se protivili, byli sesazeni a ze země vypuzeni. Flacius zachoval svůj život před studenty, kteří na byt jeho útokem hnáti začali, rychlým útěkem z Jeny (1561). Synergisté zvítězili v Jeně, jako v Lipsku a Wittenberku. Ale Strigel bez ohledu na své vítězství přijal povolání do Lipska, kde Pfeffinger jako superintendent ho chránil, až roku 1567. pro své kalvinské učení město opustiti musil. Když země vévody Jana Fridricha II. po dobytí Gothy a jeho zajetí za příčinou Grumbašských sporův jeho bratru vévodovi Janu Vilému připadly, byli zase synergisté propuštěni a jejich místa obdrželi opět odpůrcové. Aby tyto spory vévodsko-saských theologů s kurfirstskými konec jednou vzaly, způsobili kurfirst August a vévoda Jan Vilém r. 1568. náboženskou rozmluvu v Altenburku, která čtyři měsíce trvala, ale marnou zůstala. Věc přísných lutheránů zastával Wigand, Melanchthonovců čili synergistů Pavel Eber, professor ve Wittenberku († 1569). Když r. 1573. kurfirst August po smrti vévody Jana Viléma v saských vévodstvích poručníkem učiněn byl, byli Flaciané v Jeně panující pronásledováni. Wigand, Hesshusius a jiní, v celku 9 superintendentův a 102 farářů sesazeni. Flacius zemřel r. 1575. ve Frankfurtě u veliké bídě[2]).

---

[1]) Janssen IV. 34—36.

[2]) Ritter: Flacius Leben u. Tod. Frankf. u. Leipz. (1723.) 1725. — Twesten: Flacius Illyr. Berl. 1844. — Schmid: Flac. Erbs. Streit. v Zeitschr.

4. *Adiaforské spory* vznikly z augsburského a lipského Interimu. Proti augsburskému Interimu císaře Karla V. z 15. května 1548, který katolíky a protestanty v náboženství v jedno pojmouti chtěl, ohrazovali se mnozí protestantští knížata a četná města, jmenovitě Magdeburk. Nový kurfirst saský Mořic předložil císařův Interim svým theologům, v jejichž čele stál Filip Melanchthon, aby mu své dobrozdání podali. Melanchthon činil rozdíl mezi „podstatnými" a „nepodstatnými" články; v těchto (adiaphora, res mediae, indifferentes) lze prý pro veřejné dobro císaři ustoupiti; avšak sem počítaly se nejen obřady a posvátné náčiní, jako voskovice, mešní roucha, latinské písně, ale též svátosti biřmování a poslední pomazání, mše sv., kterouž jest po starém spůsobu sloužiti, však s německými písněmi, a biskupská pravomocnosť. Toto dobrozdání potvrdil stavovský sněm kurfirstský v prosinci roku 1548. v Lipsku, odkudž slulo lipským Interimem. Proti němu povstal Matěj Flacius, professor wittenberský. Opustiv ze zlosti nad ním Wittenberk, prchl do Magdeburka, který císaři i papeži vzdoroval, bojoval odtud proti Interimu a wittenberským theologům, kteří prý ku papeženství se navracují, a dokazoval proti nim, že ony věci nejsou lhostejny či adiaforní, ale podstatny, a pak že ani v nepodstatných věcech nesmí se papežencům povolovati. Darmo prostředkovali mezi bojujícími antiinterimisty (Flaciany) a interimisty (Filipisty) knížata a města. Boj trval skoro 30 let; teprve konkordijní formule z roku 1577. odstranila adiaforské spory, stanovíc, že každá církev má právo měniti méně podstatné věci, jak to pro zachování řádu za dobré uznává.

5. *Tajné kalvinství* (cryptocalvinismus). Melanchthon, skladatel augsburské konfesse, klonil se v učení o Večeři Páně k zwinglianům a změnil r. 1540. článek desátý o ní v jejich prospěch. Toto dostalo se brzo do veřejnosti, jmenovitě po lipském Interimu; vznikly dvě strany, lutheráné a filipisté, kteří proti sobě brojili. V Bremách přišel kazatel při dómu Albrecht Hardenberg v podezření, že v učení o Svátosti oltářní jest tajným kalvinem, poněvadž učení o všudypřítomnosti (ubiquitas) Těla Kristova podepsati nechtěl. Proti němu povstali

---

für hist. Theol. 1849. sešit 1. — Frank: de Matth. Flac. in lib. sacros meritis. Jen. 1859. — Perger: Matth. Flac. Illyr. und seine Zeit. Erlang. 1859. — Otto: De Victorino Strigelio, liberioris mentis in eccl. Luther. vindice. Jen. 1843.

jeho kollegové Musaeus, Hesshusius a Timann, vypudili ho r. 1561. z jeho místa, a celý dolnosaský kraj byl proti němu pobouřen. Aby ustavičné hádky svých theologů zamezili, vyjednávali protestantští knížata mezi sebou o sjezd, na němž by augsburská konfesse s náležitou předmluvou znovu ode všech protestantských stavů podepsána byla. Sjezd byl rozepsán do Naumburku; tu však prohlásil falcký kurfirst Fridrich kloně se ke kalvinství, že německého exempláře augsburské konfesse nepodpíše; poněvadž tam článek desátý o Večeři Páně náramně po papežsku zní, ale latinský[1]). Bylo mu to povoleno, poněvadž by hornoněmecká knížata nebyla přišla. Sjezd začal se 21. ledna 1561. Přítomni byli kurfirstové: Fridrich Falcký a August Saský, vévodové Jan Fridrich saský, Krištof würtemberský a Oldřich mecklenburský, lantkrabě Filip hessenský a markrabě Jan kostřínský; jiní knížata poslali posly a též mnoho hrabat a pánů se dostavilo. Vyšetřovali nejprve, které vydání augsburské konfesse jest pravé, a měli o tom mezi sebou veliké spory. Jenští theologové podali žádosť, aby k vykořenění veškerého koukolu synoda byla svolána, a hrozili knížatům hněvem Božím, který prý se již hromobitím o vánocích a hruškami s tureckými hlavami ukazuje; však podání nedošlo povšimnutí. Konečně usnesli se knížata, aby vydání augsburské konfesse z roku 1531. tištěné ve Wittenberku bylo za authentické přijato a za pravidlo víry prohlášeno s předmluvou, kterou kurfirstové saský a falcký složí. Když ji složili, a v ní též změněné vydání augsburské konfesse z roku 1540. uznali, zamítli ji vojvodové Jan Fridrich saský a Oldřich mecklenburský, poněvadž mohla býti pláštíkem kalvinů, a žádali výslovné zavržení sakramentářů. Nerozlučiv se s knížaty, odcestoval vévoda Jan Fridrich 3. února náhle z Naumburku, a ostatní podepsali. Sjezd nevyřídil vlastně nic; spory trvaly dále [2]). Kurfirst falcký Fridrich zavedl ve své zemi kalvinství, způsobil obrazoborství, zavedl lámání chleba a dal roku 1563. professory Zachariášem Ursinem a Kašparem Olevianem heidelberský katechismus složiti, který v 80. otázce mši sv. za „modlářství" prohlašoval.

[1]) Článek 10. o Večeři Páně zněl po německu: „Dass wahrer Leib und Blut wahrhaftiglich unter Gestalt Brods und Weins im Abendmahl gegenwärtig sei," po latinsku: De Coena Domini docent, quod Corpus et Sanguis Christi vere adsint et distribuantur vescentibus in Coena Domini.

[2]) Janssen IV. 130 sqq. Religiöse Streitfragen auf dem Naumburger Fürstentag.

Kalvinství vnikalo i v saské kurfirstství; kurfirst August zpozoroval roku 1574. k své veliké bolesti, že mnozí vážní professoři a faráři jsou kalvinstvím nakaženi, a dal podezřelé do Pleissenburku vsaditi. Někteří obdrželi brzo svobodu, podepsavše čtyři články o Večeři Páně, které v Torgavě byly složeny; ti však, kteří to učiniti se zdráhali, musili opustiti zemi. Jiří Craco, tajný rada kurfirstův, a dvorní kazatel dr, Stössel umřeli v žaláři, Kašpar Peucer, professor lékařství ve Wittenberku a zeť Melanchthonův, dostal teprve po 12ti letech svobodu. Tajné kalvinství bylo v kurfirstství vyhubeno a na památku tohoto vítězství dal kurfirst pamětní peníz raziti[1]. Aby konečně mezi stoupenci augsburské konfesse žádoucí jednota v učení zavládla, svolal kurfirst August nejznamenitější theology ze svých zemí i cizích roku 1576. do Torgavy, aby použivše platných konkordijních formulí, novou sestavili, která by potom všeobecně přijata byla. Osmnácté theologů radilo se v Torgavě o svobodné vůli a jiných otázkách. Dílo, které sestavili, sluje „Torgavská kniha", která připisovala svobodné vůli člověka možnost odporovati Duchu sv., jenž v něm působiti chce, ale změnu vůle dovozovala pouze z milosti, nevylučujíc však na dobro spolupůsobení člověka. Kniha byla všem lutheránským stavům rozeslána, aby ji přijali a k ní své poznámky učinili. Sešlo se 25 dílem krátkých a přisvědčujicích, dílem obšírnějších a z části odporujících dobrozdání. Saský kurfirst sestavil novou kommissi, kterou tvořili: Jakub Andreae, tubinský kancléř, Martin Chemnitz, brunšvický superintendent a Mikuláš Selnekker, k nimž později ještě přistoupili David Chytraeus, professor v Roztoku, Ondřej Musculus a Wolfgang Körner. Kommisse pracovala v klášteře Bergenu u Magdeburku, změnila torgavskou knihu v mnohém ohledu, jmenovitě v článcích o hříchu dědičném a svobodné vůli a dala jí ráz z větší části přísně lutheránský. Její práce slula „Bergenskou knihou" neb „Formula concordiae" z 28. května 1577[2]. Skládá se ze dvou částí: 1. z výtahu (Epitome) pravého učení a 2. z obšírnějšího výkladu (solida de claratio), a mluví v obou

---

[1]) Janssen IV. 338–357. — Peuceri hist. carcerum et liberationa divin. ed. Pezel. Tig. 1605. – Frimmel: Witteberga a Calv. divexata et div. liberata. d. i. Bericht, wie der sacram. Teufel in Sachsenland eingedrungen. Witt. 1646. — Calinich: Kampf und Untergang des Melanchthonismus in Chursachsen. Leipz. 1866.

[2]) Formula concordiae ap. Hase, lib. symb. p. 570—830.

částech o týchž věcech v 11 článcích, k nimž 12. čl. „o jiných rotách a sektách“ přistupuje. Tato kniha, která měl lutherány a kalviny pojiti a všechny spory mezi protestanty urovnati, stala se knihou rozkolu a nesvornosti. Falcký kurfirst Ludvík falckrabě Reichard a hessenský lantkrabě Vilém vyslovili písemně svou nelibost z ní; anhaltský kníže Jáchym Arnošt dal svými theology prohlásiti, že bergenská kniha není cestou ku pokoji ale k hádkám; theologové z Pomořan, Roztoku. Helmstadtu a Norimberku stěžovali si na knihu; kalvini byli náramně z ní rozhořčeni. Na kolloquium, které anhaltští, Farsasští a braniborští theologové v srpnu 1578. v Herzberku odbývali, byl Melanchthon za hlavního původce všech kacířství prohlášen a Ondřej Musculus učinil návrh, aby jeho mrtvola byla vyhrabána a s jeho spisy spálena[1]). Kolloquium mělo v zápětí ještě větší roztrpčení sporných stran. Konkordijní kniha přivedla lutheránskou církev k závěrce a zřídila nepřekonatelnou hradbu mezi ní a kalvinstvím; však protestantští stavové, kteří k ní nepřistoupili, převyšovali počtem ty, kteři k ní se připojili. V saském kurfirststvi byla se starými oekumenickými symboly, nezměněnou augsburskou konfessi, její apologií, šmalkaldskými články a Lutherovými katechismy od zemských stavů v Drážďanech 25. června 1580 podepsána a dostala symbolickou vážnost. Lutheránský král dánský Fridrich II., švakr kurfirsta Augusta, hodil krásný exemplář knihy jemu zaslaný vlastní rukou do ohně a zakázal pod trestem smrti ve své říši knihu míti neb prodávati. Při všem odporu proti knize u mohých obdrželi Melanchthonovci a kalvini velikou ránu, poněvadž 51 knížat a měst knihu a tím přísné lutheránství přijalo[3]).

Přísní lutheráni dostali strach, aby lutheránství opět do úpadku nepřišlo, když 60tiletý kurfirst saský August za manželku pojal 13tiletou Hedviku, dceru kalvinsky smýšlejícího knížete anhaltského Jáchyma Arnošta v lednu 1586. Jejich obavy vyplnily se po jeho smrti († 11. února 1586), když vlády se ujal jeho syn Kristian I. (1586-1591), jenž vlivu svého všemohoucího kancléře Mikuláše Crella podléhal. Crell byl taj-

---

[1]) Hospiniani Conc. discors. Tig. 1608. Genev. 1678. — Hutteri Conc. concors. Vit. 1614. Lips. 1690. — Anton: Gesch. der Concord. Form. Leipzig 1779. 2 sv.

[2]) Janssen IV. 491.

[3]) Srv. Janssen IV. 483—503. Das Torgische u. Bergische Buch.

ným kalvinem a přítelem svobodného smýšlení. Nejprve vymohl na kurfirstovi tak zvaný „mandát pokoje“, v němž zmínka o formuli konkordijní se více neděla a kazatelům rozkázáno, by svých sporů s kalviny na kazatelně zanechali, za to však proti „papežským ohavnostem“ vystupovali, ačkoli katolíků více v zemi nebylo, a obsazoval všechna místa při dvoře, na universitách a v duchovní správě tajnými kalviny. Hlavními podporami jeho byli v Drážďanech dvorní kazatelé Salmuth a Steinbach, v Lipsku superintendenti Harder a Gundermann, a ve Wittenberku Jan Major, professor básnictví, a Urban Pierius, kterého generálním superintendentem a prvním professorem theologie jmenoval. Chtěje i lid ke kalvinství přivésti, dal Steinbachem a Salmuthem nový katechismus dle kalvinských zásad zhotoviti a způsobil nové vydání bible s úvody a poznámkami, v nichž lutheránské názory se vyvracely a kalvinské odporučovaly. Lid poznal novoty teprve, když panující strana proti oltářům, varhanám, obrazům a křtitelnicím, které v kostelích ještě zbyly, „kalvinskou válku“ začala a kazatelům pod trestem sesazení exorcismu při křtu užívati zakázala, poněvadž prý „nepotřebným, pohoršlivým a čarodějnickým formulářem“ jest. Lid jitřil se proti duchovním, kteří dané předpisy zachovávali; ve Wittenberku útočili měšťané a študenti na dům Pieriův, jemuž odstranění exorcismu hlavně se připisovalo. Počínání Crellovo mělo též svou politickou stránku; saské kurfirstství jako moc lutheránská stálo po boku domu Habsburského, jako moc kalvinská bylo by vstoupilo ve spolek, k němuž náleželi královna anglická Alžběta, král navarrský Jindřich a princ oranský Mořic v Nizozemsku, kteříž o pád Habsburků usilovali. Crell doufal ve vítězství kalvinství i v Sasku. Tu náhle 5. října 1591 zemřel kurfirst Kristian I. na opilství, a horlivý lutherán vévova sasko-altenburský Fridrich Vilém, syn vévody Jana Viléma z Výmaru, stal se poručníkem jeho osmiletého syna a nástupce Kristiana II. Ještě ten den před pohřbem byl Crell zatčen; podobně drážďanští dvorní kazatelé Salmuth a Steinbach a superintendent Pierius ve Wittenberku. Tito poslední dostali svobodu, podepsavše vyznání svých kalvinských hříchův, ale Crell byl 10 let žalářován, a konečně odpraven. V Drážďanech a Lipsku zuřila lůza proti domům a mrtvolám kalvinů. V Lipsku vypukla za příčinou hádky v hospodě jednoho kalvina mezi wittenberským theologem Samuelem Huberem a bývalým wittenberským professorem (14. května 1593)

hrozná vzpoura proti kalvinům, zuřila 2 dny (19. a 20. května) a skončila vyhnáním všech kalvinů z města. Podobné výbuchy proti nim děly se ve všech sousedních zemích a městech severního Německa a dostaly se až do Slezska, v Lehnici byl superintendent Linhart Kreuzheim roku 1593. pro kalvinství ze země vypověděn. V Sasku bylo lutheránství zase s velikou přísností, tak zvanými visitačními články torgavskými, násilně zavedeno [1]).

6. *Syncretismus* [2]). Jiří Calixt, rodem z Meelby v Šlesviku, kde roku 1586. světlo světa spatřil, nabyl studiem i a cestami po katolických a protestantských zemích veliké vzdělanosti. Studoval na universitě v Helmstadtě a stal se tam professorem. Zde bojoval již roku 1611. v disputacích svých proti lutheránskému učení o všudypřítomnosti Těla Kristova a oboování vlastností obou přirozeností v Kristu (communicatio idiomatum), jak je konkordijní formule podávala, jakožto eutychianskému, a přišel tím v podezření kalvinství. Veliké podivení vzbudila jeho předmluva k vydání Vincentia Lerinského (roku 1629), kde ústní podání Písmu sv. po bok postavil, a jeho výtah morální theologie (Epitome theol. moral. 1634), kde o mír s kalviny a katolíky se pokoušel a tvrdil, že mnohé sporné články mezi nimi podstaty víry se netýkají, a zbožní katolíci též spaseni býti mohou. Tento názor slul míšením víry čili syncretismem. Podobně vyjadřoval se Kalixtův kollega Konrád Hornejus ve svých disputacích. Zprvu měli oba učenci pokoj, ale roku 1639. povstal Statius Buscher, kazatel v Hannoveru, proti nim, a vinil je z tajného papeženství [3]), že prý mimo bibli též stará církevní stanovení přijímají, rozum a filosofii skoro výše Písma cení a mnohým bludům učí, jako 1. že dědičný hřích není veškerou přirozeností člověka, ale něčím náhodným (accidens), pouhou ztrátou nadpřirozené spravedlnosti; 2. že lze

[1]) Janssen V. 91—105. — Engelcken: Hist. Nic. Crellii. Rostock. 1727. — Richard: Der churf.-sächs. Kanzler Nik. Crell. Dresd. 1859. — Brandes: Nik. Crell. Leipz. 1873.

[2]) Syncretismus slul původně spolek sobě odporných stran proti vnějším nepřátelům, jak jej dle Plutarchova spisu „o lásce bratrské" Kreťané při svých vnitřních sporech činili, když vnější nepřítel je ohrožoval. Ještě Zvingli a Melanchthon užívali tohoto slova v dobrém smyslu, ale již Melanchthonovi vyčítal Fridrich Staphylus syncretismus v špatném smyslu slova jako míšení víry, náboženské pokrytství a zrádu.

[3]) Jeho spis má název: Crypto-Papismus novae theologiae Helmst. Hamburgi. 1639.

za návodem přírody Boha a jeho díla částečně poznati, dobré od zlého rozeznávati, tohoto se varovati a onoho následovati; 3. že dítky před dospělostí rozumu žádného hříchu se nedopouštějí; 4. že Calixt v učení o ospravedlnění slovíčko „pouze" vynechává, a dobrým skutkům jaksi zásluhu života věčného a utvrzení našeho povolání připisuje; 5. že v lutheránské církvi v podstatě totéž náboženství zůstalo, které před tím již tu bylo, a členové všech křesťanských vyznání téže spásy dojíti mohou, když touž víru v Syna Božího, jednostejnou důvěru v jeho zásluhy a smrť a jednostejnou naději života věčného mají; 6. že papeži chce Calixt ponechati dle lidského práva nejvyššího místa v církvi, kdyby některé zlořády odstranil; a 7. že Večeři Páně nebo mši lze v dalším smyslu slova obětí nazývati. Z těchto výčitek jest patrno, že Calixt nebyl úzkoprsým lutheránským theologem. Calixt chtěl všechna tři vyznání tak zvanými „základními články" t. j. apoštolským vyznáním víry a učením učitelů prvních pěti století, které všichni uznávají, v jedno spojiti. Jeho vláda a helmstadtská universita velice si ho vážily. Proti Buscherovi, jehož spis v Hannoveru byl potlačen, hájili se Calixt a Hornejus zvláštní knihou, vydanou v Luneburku 1641. Zlosť přísných lutheránů na Kalixta dosáhla svého vrcholu, když polský král Vladislav IV. roku 1645. jej do Toruně k náboženské rozmluvě povolal, on tam s kalviny přátelsky obcoval, ačkoli proti nim některé spisy složil, a někteří jeho stoupenci do katolické církve se vrátili. Proti němu povstali Jakub Weller v Drážďanech, Abraham Calov v Gdansku (od roku 1650. ve Wittenberku), Jan Hülsemann v Lipsku, Werner a jiní. Mezi oběma stranama prostředkovali Šalomoun Glasz a Jan Musäus. Calov složil r. 1655. knihu: Consensus fidei repetitus ecclesiae lutheranae v 88 článcích [1]) a snažil se opatřiti jí symbolickou vážnosť, což však statnosť jenských theologů, jmenovitě Musäa, a rozhodné prohlášení drážďanského dvora, že se to bez vůle vládcovy státi nesmí, zamezilo. Calixt zemřel v pokoji roku 1656., ale hnutí jím vyvolané trvalo až do konce 17. století; helmstadtská universita podržela jeho snášelivý směr [2]).

---

[1]) Dále složil: Harmonia Calixtino-haeretica. 1655; Syst. locor. theol. 2 voll. 1655.

[2]) Henke: Die Universität Helmstadt im 16. Jahrh. v. Georg Calixt und seine Zeit. Halle. 1833. 3 Bde. — Gass: Georg Calixt und der Syncret.

7. *Osianderské a Stancarské spory* [1]). Ondřej Osiander narodil se v Gunzenhausenu u Norimberka roku 1488., studoval v Ingolstadtě a Wittenberku a stal se roku 1520. professorem hebrejštiny v Norimberce. Nechtěje po šmalkaldské válce uznati augsburský Interim, musil se svého úřadu vzdáti (1547) a odebral se do Prus k Albrechtovi, pruskému vévodovi, kterýž jej roku 1549. professorem theologie při nově založené universitě v Královci jmenoval a roku 1551. vicepresidentem samlandského biskupství učinil. Ve dvou disputacích, které roku 1549. a 1550. měl, jakož i ve svých spisech onoho času učil, že ospravedlnění člověka nezáleží v soudním výkonu, kterým Bůh vně pro Krista člověka za spravedlivého prohlašuje a plášť zásluh jeho nad hříšníkem rozprostírá, ale že Bůh člověka tím ospravedlňuje, když sám do něho vstupuje a v něm přebývá; Kristovo člověčenství učinilo Bohu dosti a jest podmínkou tohoto božského přebývání; toto přebývání čili ospravedlnění působí Kristus v nás dle své božské přirozenosti, a nikoli dle lidské; toto božské přebývání v nás bývá věrou způsobeno; když totiž na základě hlásaného slova Božího věříme, vlévá Otec do srdce našeho Syna a Ducha svatého, a má nás za spravedlivé, poněvadž Syn a Duch svatý v nás přebývají, a spravedlnost Boží, kteráž jest Bůh sám, do nás přinášejí; tak připisuje nám Bůh svou spravedlnost, jako by byla naší. Toto učení vzbudilo v Královci a jinde veliké podivení, a tak vznikly Osianderské spory. Jmenovitě vystoupili proti němu Melanchthon, Flacius Illyricus, Jan Aepinus, Jáchym Westphal a Jáchym Mörlin, kteřiž jeho učení za lest ďáblovu, jenž papežský blud o uvnitř lnoucí (inhaerentní) spravedlnosti jinou umělejší cestou znovu zavésti chce, prohlásili.

Proti Osianderovi učil František Stancarus, professor theologie v Královci, opaku: že „Krista nelze dle jeho božské přirozenosti, než jenom dle jeho lidské, naší spravedlností nazývati, poněvadž pouze dle své lidské přirozenosti naším Vykupitelem se stal, proliv jenom jako člověk pro nás svou krev, vyplniv zákon a dosti učiniv.“ Jeho stoupenci slouli Stanca-

---

Bresl. 1846. — Schmid: Gesch. des syncoret. Streites in der Zeit des Georg Calixt. Erlang. 1846.

[1]) Wilken: Osianders Leben, Lehre und Schriften, Stralsund. 1830—1844 — Möller: Dr. Andreas Osiander. Elberfeld. 1870.

risté. Nastaly spory. V čelo odpůrců postavil se Jáchym Mörlin, kazatel v Královci, a brzo byla celá země vzhůru proti Osianderovi a Stancarovi. Osianderovi přál vévoda Albrecht, na jehož rozkaz Osiander své „vyznání“ vydal, které však „skoro ode všech stran za čertovo dílo“ pokládáno bylo. Ale vévoda vzal Osiandera do své ochrany a zakázal pod trestem až smrti jeho učení zatracovati [1]). Za to Stancarus musil opustiti professuru, odebral se do Frankfurtu, potom do Polska, a zemřel roku 1574. Osiander zemřel v říjnu 1552, a zástupcem jeho učení stal se jeho zeť Jan Funk, dvorní kazatel vévody Albrechta, který však dopustiv se rozličných podvodův a obohativ se na útraty země, byl jako zločinec a rušitel veřejného pokoje r. 1566. odpraven. Na žádosť zemských stavů byl Mörlin, jenž před 12 roky vyhnán byl, jako „štít přesného učení“ zpět povolán a biskupem samlandským učiněn. S brunšvickým theologem Martinem Chemnitzem složil novou symbolickou knihu, která augsburskou konfessi a šmalkaldské články obsahovala, a mezi jinými bludy též „Osianderství“ rozhodně zatracovala. Slula později Corpus doctrinae Prutenicum. Nová formule byla od vévody slavně a na věčné časy za pravidlo víry pro Prusko přijata, a každý kazatel a učitel musil při ní přísahati [2]). Po smrti Mörlinově († 1571) byl za biskupa samlandského Tilmann Hesshus povolán, který při chorobě vévody Albrechta Fridricha, syna odpadlého velmistra Albrechta, na několik let neobmezené moci dosáhl, a všechny své protivníky, jmenovitě Osianderisty, na universitě a v zemi pronásledoval. Svému příteli Janu Wigandovi opatřil biskupství pomezanské, s nímž však a jinými ještě kazateli přišel do sporu, uče: „že člověčenství Kristovo též in abstracto jest všemohoucí a vševědoucí, jemuž jest se klaněti.“ Synoda dvaceti pastorů za předsednictvím Wigandovým zatratila toto učení, a poněvadž Hesshusius synodalnímu dekretu se podrobiti nechtěl, kázal mu nemocný vévoda v šesti dnech opustiti biskupský dům. Samlandským administrátorem stal se Wigand, a všichni Hesshusiáni musili zemi opustiti [3]).

---

[1]) Srv. Janssen IV. 9—12.
[2]) l. c. 183—185.
[3]) l. c. 185—188. — Wieggers: Tilemann Hesshusius u. Joh. Draconites. Rostock 1854. — Wilkens: T. Hesshusius, ein Streittheologe der luth. Kirche. Leipz. 1860.

8. *Kargovy spory* [1]). Jiří Karg (nar. 1512) r. 1538. magister ve Wittenberku, 1539 kazatel v Oetingách, později ve Švabachu a Ansbachu měl se svými druhy mnohé spory, uče: „že Kristus jako člověk byl povinen poslouchati zákona, pročež jeho poslušnost zákona jakož i jeho dobrovolně převzaté utrpení nemůže člověku býti připisováno; nikde neučí Písmo, že spravedlnost Kristova nám se připočítává; za jiné lze sice trpěti, ale ne pobožným býti; spravedlnost Kristova není formální příčinou našeho ospravedlnění, ale pouze pobídkou k ní." Proti němu povstal r. 1569. kazatel Ketzmann v Ansbachu, později Hesshusius a jiní. Pavel Eber a jiní vittenberští theologové vyjednávali s ním, však nadarmo. Poněvadž od lutheránských theologův a protestantských knížat za bludaře pokládán byl, musil r. 1570. odvolati a slíbiti, že názorů Lutherových a Melanchthonových se držeti bude. Jeho náhled ujal se u mnohých kalvinův, jako Piskatora a Ursina, spisovatele heidelberského katechismu.

Týž Karg měl již r. 1563. spor o Svátost oltářní, tvrdě ve svém katechismu pro Ansbach, že „Tělo Kristovo při duchovním požívání do žaludku nepřichází;" čemuž děkan Titelbach proti němu učil.

9. *Aepinovy spory* [2]). Jan Aepinus, od r. 1529. kazatel, potom 1532 superintendent v Hamburku (r. 1553.), učil od r. 1544. že „duše Kristova po smrti skutečně do pekla sestoupila a tam muky zavrženců trpěla, což část vykupitelského díla tvoří." Kazatelé a lid rozdělili se na dvě strany; jedni tvrdili, že dílo Kristovo jest jeho smrtí na kříži skončeno (konsummatisté), a druzí žádali k tomu ještě utrpení v pekle (infernalisté=Aepinisté). Magistrát předepsal kazatelům formuli, kterak jest jim učiti, a obrátil se v té věci na wittenberské theology za radu. Melanchthon vyhnul se ve svém dobrozdání sporné otázce a napomínal ku pokoji. Magistrát vyhnal odpůrce Aepinovy z města. Aepinus nalézal i jinde stoupence, ale četní měli jej za bludaře.

---

[1]) Hergenröther K. G. II. 383. — Sixt: Dr. Paul Eber. Heidelberg. 1843 u. Paul Eber, ein Stück Wittenberger Lebens 1532—1569. Ansbach 1857.

[2]) Hergenröther l. c. II. 384. — Greve: Memoria Aepini instaurata. Hamb. 1736.

§ 469. β) Spory mezi reformovanými; Arminiani a Gomaristé [1]).

Nejdůležitější spor mezi reformovanými vypukl o Kalvinově učení o předurčení: v Nizozemí tvrdili jedni, tak zvaní supralapsarii, držíce se Kalvina a Bezy, že předurčení pro nebe nebo peklo stalo se beze všeho ohledu na hodnosť neb nehodnosť člověka již před pádem Adamovým v ráji; proti čemuž pravili tak zvaní infralapsarii, že ono předurčení až po pádu se stalo. Tyto spory nabyly velikých rozměrů Arminiem.

Jakub Arminius (vlastně Harmensen) narodil se roku 1560. v Oudewateru, odkudž jeho příjmení Veteraquinas († 19. října 1609), byl synem nožířovým, studoval v Utrechtě, Rotterodamě, Marburku, Lejdě a Genevě, hlavním sídle kalvinství, kde Beza působil, a pobyl krátký čas i v Římě. Roku 1588. stal se kazatelem v Amsterodamě a tu dostal za úkol, aby infralapsáře vyvrátil. Ujav se té práce, naklonil se sám k jejich názoru, že božské předurčení jest věrou podmíněno, a že každý člověk k svému spasení přičiniti může, a dostal se tím v podezření kacířství. Roku 1603. stal se professorem při universitě

---

[1]) Walch: Hist u. theol. Einleit. in die Streitigkeiten, sonderlich ausser der lutherischen Kirche III. A. Jenna 1733. sq. 5 Bde. — Schweizer: Die protest. Centraldogmen innerhalb der ref. Kirche. Zürich. 1854. 2 Bde. — H. C. Rogge: Casper Janszoon Coolhaes, de voorlooper van Arminius, a Wiarda Huibert Duifhuis. de prediker v. S. Jacob (oba spisy v Amst. 1858). — Regenberg: Hist. der Remonstranten, po německu, Lemgo. 1781. — Luden: Hugo Grotius nach Schicks. und Schriften Berlin 1805. — L. Clarus (Völk, konvertita): Hugo Grot. Rückkehr z. kath. Glauben. Aus dem Holländischen von Broere. ed. Schulte. Trier 1871. — Van Prinsterer: Maurice et Barneveld. Etude hist. Utrecht 1875. — Th. Wenzelburger: Joh. Oldebarneveld und sein Process (Sybels hist. Ztschr. II. 1876). - Acta Synodi nat. Dordrac. hab. Lugd. Batav. 1620 sq. Han. 1620 - Acta et scripta Syn. Dordrac Remonstrantium. Harderw. 1620. — Augusti: Corp. libr. symbol. p. 198—240. — Halesii: Hist. Conc. Dordraceni ed. Mosheim. Hamb. 1824. — Graf: Beitr. z. Gesch. der Synode von Dordrecht Basel 1825. - Heppe: Hist. syn. nat. Dordr. s. lit. delegator. ad Landgr. Maurit. (Illgens hist. Zeitschr. 1853 str. 226 sq.) — Schweizer: Dordr. Synode und Apok. (Ztschr. f. hist. Theol. 1854. IV.) - Spisy Episcopiovy: Confessio s. declaratio sententiae pastorum, qui in foederato Belgio Remonstrantes vocantur. 1622. Responsio ad duas Petri Wading. epist. — Antidotum s. genuina declaratio sententiae Syn. Dordracen. Examen censurae (jeho Vyznání) — Institut. theol., při jeho smrti nedokočené († 1643). — Hist. vitae S. Episcopii scripta a Phil. Lemborch. Amstel. 1701.

lejdské a přišel do sporu se svým kollegou professorem Františkem Gomarem, který přísnému kalvinství o bezvýminečném předurčení Božím učil. Na straně Gomarově stála většina kazatelův a lidu a na straně Arminiově infralapsářsky smýšlející a vyšší státní úředníci. Arminius žádal za synodu, na které by se z nevěry a pomluv bludařství ospravedlniti mohl. Místo synody byla mu povolena disputace s jeho sokem v Haagu před deputací generálních států roku 1608., a její zpráva byla Ariminiovi příznivou; oběma stranám uložilo se zachovávati klid. Toto rozhořčilo Gomaristy, kteří světské vrchnosti právo upírali, rozhodovati o věcech církevních.

Za těchto sporův umřel roku 1609. Arminius. V čele jeho stoupenců stáli po jeho smrti: Jan Uetenbogart, Šimon Episcopius a Konrád Vorstius, kteří r. 1610 podali stavům představení čili remonstranci, od níž jméno remonstrantů obdrželi. Remonstrance obsahovala v pěti článcích jejich hlavní učení, které bylo: 1. „předurčení Boží jest podmínečné, Bůh činí spaseny jenom ty, kteří věří"; 2. „Kristus umřel za všechny lidi, však jenom věřící požívají ovoce spasení"; 3. „člověk může milosť Boží přijati čili nic, však jenom milostí může milosti dosíci"; 4. „milosť Boží nepůsobí neodvolatelně, ani před obrácením, ani po obrácení"; 5. „věřící mohou sice setrvati ve víře, ale naprosto nelze tvrditi, že by nebylo lze víry pozbyti." Proti tomu podali Gomaristé protipředstavení čili contraremonstrantii, kde učení Kalvinova o absolutním předurčení se drží, a dostali od ní jméno contraremonstrantů.

Náboženské rozmluvy, které stavové roku 1611. v Haagu a 1613. v Delftě způsobili, byly marnými. Konrád Vorstius byl roku 1611., podržev svůj plat, professury zbaven; Gomarus poděkoval se z učitelství již dřív a opustil zemi; jejich professury obdrželi remonstrant Šimon Episcopius a contraremonstrant Jan Polyander. Znamenitý advokát Jan van Oldenbarneveldt a rotterodamský syndikus Hugo Grotius vymohli roku 1610. Arminianům trpení čili toleranci. Nizozemský místodržitel Mořic, princ Oranský, který posud lhostejně k oběma stranám se choval, přidal se roku 1617. z příčin politických ke Gomaristům. Tři z nejznamenitějších remonstrantů byli spolu horliví republikáni, totiž advokát Jan Oldenbarneveldt, Hugo Grotius a Hoogerbeets, syndikus leydský, kteří jeho úmyslům svou moc rozšířiti překáželi. Tu pod záminkou náboženství dal je jíti a s nimi process zavésti. Oldenbarneveldt byl jako do-

mnělý přítel Španělův a podezřelý z papežství k smrti odsouzen a popraven; Hoogerbeets a Hugo Grotius byli k doživotnímu žaláři odsouzeni; Grotius uprchl potom roku 1621. lstí své manželky ze žaláře, Hoogerbeets dostal teprve r. 1626. svobodu. Když Arminiané svých náčelníků pozbyli, sešla se podnětem Mořicovým synoda reformovaných církví v Dordrechtě (od listopadu 1618 do května 1619), do které mimo zástupce hollandské církve též 28 bohoslovců z Anglie, Skotska, Švýcarska a Falcka se dostavilo. Synoda měla první sezení 13. listopadu 1618. Za předsedu byl zvolen Jan Bogermann, kazatel v Leuwaardeně, který se držel pevně Kalvinova učení, že trestem smrti jest bludaře stíhati. Do sedění 22. se dostavil Šimon Episcopius a žádal za rozmluvu se synodou, ale ani tolik neobdržel, aby vedle symbolických spisů též bible mezi názory obou stran rozhodovala, což se stanoviska protestantského zúplna správné bylo; Kalvinova auktorita pokládána za neomylnou; při tom odvolávali se též na slib Kristův, že zůstane se svou církví až do skonání světa, kdežto přece dle rozumu protestantů přes 1000 let ji opustil. Teprve v sedění 57. bylo „kacířství Arminiovo“ zavrženo, a učení Kalvinovo o předurčení ve veškeré příkrosti ve jménu Ducha sv. za článek víry prohlášeno. Bylo stanoveno: 1. „víra jest dobrovolný dar Boží, který Bůh dle svého věčného uzavření některým od věčnosti vyvoleným dává; vyvolení děje se pouze dle svobodné libosti Boží, ne jakoby Bůh něco dobrého o nich předvídal; kterých nevyvolil, těch zanechává ve všeobecné bídě a umyslil si, že je pro jejich nevěru a ostatní hříchy zatratí, aniž proto jest míti Boha za původce jich“ (t. j. hříchův a nevěry); 2. „působnost smrti Kristovy ukazuje se pouze ve vyvolených“; 3. „v obrácení povolaných nemá svobodná vůle člověka žádného účastenství, ale Bůh jest to sám, kterýž od věčnosti vyvoleným v čase víru a polepšení dává“; 4. „všechny vyvolené osvobozuje Bůh v tomto životě docela od panství hříchův, a když i v těžké hříchy upadají, neodnímá od nich přece pro svůj nezměnitelný úmysl vyvolení Ducha sv. na dobro, a nedovoluje jim spáchati hřích k smrti nebo proti Duchu sv.“ Arminiané byli prohlášeni za kacíře, 200 kazatelů jejich strany bylo sesazeno, kolem 80 ze země vypověděno, a všem Arminianům zakázáno konati služby Boží. Četní odebrali se do Brabantu, jako Uetenbogart a Episcopius, jiní zase do Šlesviku, kde město Frederikstadt založili. Mezi sesazenými a vyhna-

nými učenci byli též mnozí znamenití učenci jako: Episcopius, Gerhard Jan Vosz, Kašpar Barläus, Petr Bertius. Usnesení synody dordrechtské byla přijata v Nizozemsku, Švýcarsku a Francii, ale ne v Anglii, vyjma presbyteriány, a v kurfirststvi braniborském. Němečtí kalvini klonili se k mírnějšímu učení o předurčení heidelberského katechismu.

Po smrti prince oranského Mořice († 1525) stal se osud Arminianů snesitelnějším, a oni dostali roku 1636. docela náboženskou svobodu vyjma město Dordrecht. Za prince Fridricha vrátili se mnozí, jako Vosz a Barläus, zpět do vlasti. Později přijali mnozí z Arminianů sociniánské názory o Trojici, dědičném hříchu, milosti a dostiučinění. V přítomné době hlásí se k jejich 21 sborům asi 6000 věřicích.

Collegianti [1]), tak zvaní po svých schůzích čili kollegiích, konali i po synóde dordrechtské soukromé služby Boží, byli nepřátelé vší positivní víry, dovolovali každému, koho Duch sv. uchopil, učiti a kázati, a tvrdili, že křesťan nesmí přísahati, světské úřady zastávati a válečné služby konati.

V Anglii vznikli tak zvaní Latitudináři, kteří podobně jako hollandští remonstranti mírněji o předurčení a milosti a brzo též o jiných článcích smýšleli. Jejich zástupcem byl Jan Hales († 1656), který na synodě dordrechtské přítomen byl a před ním již hleděl Vilém Chillingworth († 1644) svou knihou „Protestantské náboženství jistá cesta k blaženosti“ (1638), články víry co možná zmenšiti.

Podobně vzdali se ve Francii mnozí příkrých zásad Kalvinových, jako: Cameron († 1625) a jeho učenník Amyrault, professor ze Saumuru († 1644). Dle nich uzavřel Bůh, že „všechny lidi Kristem spasí, když v něj věřiti budou; mimo toto podmínečné a všeobecné uzavření umyslil si ještě Bůh zvlášť a beze vší podmínky, že jenom vyvoleným víru skutečně a způsobem neodolatelným udělí.“ Professor Le Blanc v Sedaně († 1675) prohlásil rozdíly mezi kalviny a lutherány za nepatrné poněvadž prý v podstatných a hlavních článcích se srovnávají.

---

[1]) Rues: Gegenw. Zustand der Mennoniten u. Collegianten. Jena 1743. — Fliedner: Collectenreise nach Holl. Essen 1831. Bd. I. 186 sq.

§ 470. γ) Menší protestantské sekty. Mennonité [1]), Schwenkfeldovci, Weigelovci, blouznivci a jednotliví nevěrci.

Sekta novokřtěnců potřena byvši v Monastýru nebyla tím vyhubena; její členové potloukali se v biskupství a rozšířili se po krajinách až do Tyrol a Livonska. V jejich čelo postavili se Dětřich Battenburg, bývalý purkmistr v Steenvyku v Hollandsku, a Menno Simonis, bývalý katolický farář, rodem z Witmarsumu ve Frýsku (nar. se 1496, † ve 1561 Fresenburku). Onen učil říši vyvolených na zemi, kterou loupeží, vraždou a paličstvím do života zaváděl, a dovolil mnohoženství. Z jeho stoupenců utvořila se hrozná loupežnická rota, která po 30 let, majíc rozličné náčelníky, byla postrachem severovýchodních německých krajin, až konečně byla vyhubena. Menno Simonis odtrhl se od Battenburga, s nímž křest dítek zavrhoval, a snažil se společenské poměry sekty urovnati. Zakázal přisahati a zbraň nositi, ale velel svým poslouchati vrchností. Založil četné obce, a jeho stoupenci nazývali se po něm Mennonité. Přijímali v člověku dědičné zlo a dostiučinění Kristovo za nás, ale nechtěli připustiti, že vina Adamova na člověka přešla; víru měli za ospravedlňující jenom tenkráte, když láskou působí, pokládali církev za sbor spravedlivých a znovuzrozených, zavrhovali rozvod manželství vyjma případ smilství, válku, žaloby před soudy a přísahu a přijímali pouze dvě svátosti, křest a Večeři Páně. Ještě za života Mennonova rozdělila se sekta strany užívání klatby na Jemné (Flamingy) a Hrubé (Wadterlandské). Kazatelé byli ustanovováni vzkládáním rukou starších, a musili se přísně držeti bible. Mennonité upírali svůj původ od starých novokřtěnců. V Nizozemí, kde se na kalvinsky a ariminiánsky smýšlející rozpadli, dostali roku 1578. trpení, později též v Anglii, Holštýně, Prusku a jiných krajinách německých. Po svých náčelnících Galenovi a Apostoolovi slouli Galenisté a Apostoolové (1664); onino smýšleli ariminiánsky. S ariminiánsky smýšlejícími spojili se okolo r. 1620. v Rhynsburku Collegianti, tak zvaní od svých sborů (collegii), které po vypuzení ariminiánských kazatelů bratří Kotteové konali.

[1]) Opera Mennonis. Amst. 1646 — H. Schyn: Hist. Christianorum, qui Mennonitae appellantur. Amst. 1723 a. Hist. Mennonit. plenior deductio ibid. 1729. — Stark: Gesch. der Taufe und der Taufgesinnten. Leipzig 1789: — Hunzinger: Das Religions- und Schulwesen der Mennoniten. Speier. 1831. —

Mimo jmenované země jsou dnes Mennonité, jichž bude asi 250.000, též v Rusku a v severní Americe.

Schwenkfeldovci [1]) mají svůj původ od Kašpara Schwenkfelda, rodem z Osinku, v knížectví lehnickém v Slezsku (nar. 1490), jenž byl dvorním radou lehnického vojvody Fridricha II a kanovníkem v Lehnici. Ačkoliv byl jedním z prvních stoupenců Lutherových, vyčítal mu brzo některé jeho přemrštěné učení, jmenovitě: 1. že víra sama ospravedlňuje; 2. že člověk svobodné vůle nemá; 3. že přikázáni Boží zachovávati nemůžeme; 4. že naši skutkové ničím nejsou; a 5. že Kristus za nás dosti učinil [2]). A tu odstoupil od učení Lutherova jmenovitě v ospravedlnění a Večeři Páně. Popíral, že ospravedlnění a spasení člověka hlásaným slovem Božím způsobeno bývá, neboť víra prý neprýští se ze zevnějších věcí, slova a sluchu, ale z vnitřního slova, které každou službu předchází; předcházející milosť musí srdce napřed připraviti, by se důstojným příbytkem slova stalo; vnější slyšení bez milosti a víry není prosto hříchu; veškeré kázaní jest marným, když srdce nevěřícím jest a znova se nezrodí; jenom osvícené duše chápou slovo Boží: Písmo a posluhování slovem náleží k vyučování těla; nový člověk skládá se z těla a ducha; s tělem mluví Bůh písmem slova, kázáním a symboly, s duchem však slovem ducha a života, kde poklady nebeských statků Kristem zjeveny jsou; aby člověk ve víře slyšel, musí milosť Boží předcházeti, a potom teprve lze vnější slovo s užitkem poslouchati.

Na základě tohoto názoru bojoval Schwenkfeld proti

---

[1]) Schwenkfeldovy spisy a listy ap. C. G. Fr. Walch: Bibl. theol. VII 66 sq. a A. Köpke: Hist. Nachrichten vom sächs. Edelmann Hrn. Kaspar Schwenkfeld von Ossig. Prenzlau 1744. Veliká část jejich ed. 1564—1570 sq. 4 sv., potom 1592 4 sv. Schwenkfeldovy listy (s. l.) 1697. — Kurze Lebensbeschreibung Schwenkfelds und der Abschied von Ossig 1697. — L. A. Salig: Hist. d. Augsb. Confess. Th. 3. S. 951. Die wesentlichen Lehren des Hrn. Kaspar v. Schwenkfeld. Breslau 1776. — Rosenberg: Schles. Reform.-Gesch. str. 412. — Wachler: Leben und Wirken Kasp. Schwenkf. während seines Aufenthalts in Schlesien (Streits Schlesische Prov. Blätter. 1833. I. 119). — Kadelbach: Ausführl. Geschichte Kasp. Schwenkf. Laub. 1861. — Z katolíků: Carl Xaver Argent. S. J.: Zusatz der übrigen Irrthümer, welche die Schwenkfelder in Schlesien verschwiegen Neisse. 1722. — Ritter: K.-G. VI. vyd., II. sv. 210—213. Stöckel: Gesch. der Philosophie im M. A. 3. Bd. Mainz 1866. str. 558. — Döllinger: Ref. I sv. str. 204, 229—274.

[2]) Srv. jeho spis: Ermahnung des Missbrauches etlicher fürnehmster Artikel des Evangeliums vom 11 Juni. 1524.

Lutherovu učení o ospravedlnění pouze věrou a prohlašoval je za svůdce ke vší bezbožnosti, poněvadž největší část lidí prý myslí na vnější víru a slovní zaslíbení bez živého ducha, kříže, trápení, opovrhování světem a podrobování těla v službu ducha; neboť víra ospravedlňující musí se vně dobrými skutky jeviti, náruživosti potlačovati a tak člověka jeho spásou jistým činiti. O Večeři Páně neučil Schwenkfel přítomnosti Těla a Krve Páně ve Svátosti, ale vykládal slova Kristova takto: Jako pozemský chléb a víno pozemského člověka živí, tak živí Tělo a Krev Kristova v Novém Zákoně (duchovním požíváním) duši člověka, tak že netoliko odpuštění hříchů dosahujeme, ale též jeho božství, jeho přirozenosti a všeho, co jemu jako Bohu vlastní jest, jeho věčného života a slávy, účastni se stáváme. Pročež pokládal Schwenkfeld Svátosť oltářní za pouhý obřad, který duši nikterak neposilňuje. Vůbec držel se o svátostech původního učení Lutherova, že milosť Boží na svátosti není vázána a ničím vnějším udělena. O církvi učil, že jenom z vyvolených a k věčnému životu určených se skládá, do níž všichni v pravdě znovuzrození náležejí, ať v kterékoli sektě jsou.

Roku 1525. cestoval Schwenkfeld ve věcech svého vojvody do Wittenberku, kde Luthera pro své učení o ospravedlnění a Svátosti oltářní získati chtěl, ale nepodařilo se mu to. Vrátiv se, rozšiřoval se svým přítelem Krautwaldem své učení a získal mu při své nelíčené zbožnosti četné stoupence. Pro své učení, jmenovitě o Večeři Páně byl krutě pronásledován od lutheránského duchovenstva, kteréž ho přinutilo, že se roku 1528. z vlasti vystěhovati musil. Odebral se do Šváb, prodléval v Augsburku, Ulmě a Tubinkách, a usadil se konečně v Štrassburku. Ze Štrassburku vypudilo jej reformované duchovenstvo roku 1533., proti jehož učení vystupoval. Odebral se do Würtemberku, kdež opět protivníci proti němu povstali. Na konferenci v Tubinkách v květnu 1535 mezi Bucerem, Blaurerem a Frechtem na jedné, a Schwenkfeldem a Heldem z Tiefenau na druhé straně, slíbily si obě strany na vzájem snášenlivosť a pokoj. Znenáhla pokročil Schwenkfeld ve své reformaci dále tvrdě, že Kristus netoliko jako člověk, ale též jako Bůh trpěl a dle svého člověčenstva tvorem nazýván býti nemá; neboť Duch sv. a moc Nejvyššího utvořila v Panně chrám slova Božího; Tělo Kristovo bylo sice lidské, ale od těla ostatních lidí podstatně rozdílné a hříchu nepodrobené; bylo vzácnou, milostnou a z Boha pocházející podstatou od prvního okamžení,

nenáležející ku prvnímu stvoření. Po vzkříšení Kristově stala se jeho lidská přirozenost Tělem Božím, byla docela zbožněna a není v podstatě ničím jiným, nežli co Bůh jest. První stvoření bylo v Adamu nedokonalým, v němž obraz Boží byl pouze založen; teprve Kristus dokonal stvoření druhým zrozením; Kristem přešel tělesný člověk v nebeského.

Proti jeho kristologickým bludům povstala šmalkaldská schůze theologů roku 1540. Luther, Melanchthon, Brenz a Jan Vadian, a z katolíků Cochläus psali proti němu. Jeho spisy byly zakázány, a on nemohl nikde dlouho prodlévati. Všem odpůrcům odpověděl, ale mírněji, nežli byl obyčej ostatních reformátorů. Zemřel v Ulmě 10. prosince 1561. Jeho stoupenci udrželi se ve Slezsku a Sev. Americe po dnešní den.

Weigel Valentin [1]), původce mystické sekty, narodil se roku 1533. v Grossenhaině v Sasku, studoval v Lipsku a Wittenberku, stal se roku 1567. kazatelem v Copavě v saském Rudohoří, a zemřel 10. června 1588. Za života neměl žádných sporův, ale teprve po smrti byl ze svých spisů, které Krištof Weickert 1611—1621 vydal, a z učení svých stoupenců za bludaře poznán. Učil, že vnitřním světlem vnější zjevení Boží v Písmě sv. poznáno a pravá náboženská známost v člověku pěstována bývá, kdežto všechny ostatní vědomosti pouze k tomu jsou, aby ducha mátly. Dále tvrdil, že Kristus s tělem a s duší s nebes sestoupil. Rozličné spisy jeho byly roku 1624. z rozkazu úřadů v Saské Kamenici věřejně spáleny, však získaly mu četné stoupence, tak zvané Weigelovce.

Theosofický ráz dostala protestantská mystika u lékaře Thophrasta Paracelsa[2]) z Einsiedelnu († katolíkem 1541 v Solnohradě), který theologii s chemií a fysikou spojiti chtěl. Učil, že působení Boží v říši milosti jest podobné působení Božímu

---

[1]) Spisy Weigelovy: 1. Kirchen- oder Hauspostille. 2. Principaltractat von der Gelassenheit. 3. Der güldene Griff, d. i. Anleitung, alle Dinge ohne Irrthum zu erkennen. Neuß 1607. 4. Dialogus de christianismo. 1614. 5. Studium universale. ed. Lips. 1700. 6. Kurzer Weg, alle Dinge zu erkennen. 7. Das Büchlein vom Leben Christi. 8. Das Büchlein vom Gebete, a jiné. — Theologia Weigelii. Neostadt. 1618. — Hilliger: De vita, fatis et scriptis Weigelii, Vitemb. 1721. — Opel: V. Weigel. Lpz. 1864. — Kromayer: De Weigelianismo, Rosae-crucianismo et Paracelso. Lips. 1669. — Stöckel l. c. III. 559—569.

[2]) Jeho spisy vyšly v Basileji 1589. 5 sv. — Stöckel III. 448—452. — Preu: Die Theologie des Paracelsus. Berl. 1839.

v přírodě; chemie podává klíč netoliko pro změny těl, ale též pro změny říše duchů; doufal, že její pomocí kámen mudrců nalezne. Byl to dryáčník.

Idee Theophrasta Paracelsa a Weigela provedl Jakub Böhme[1], švec v Zhořelci, jenž roku 1575. v Alt-Seidenberku blíže Zhořelce ze selských rodičů se narodil, sotva trochu čísti a psáti se naučil a na ševcovské řemeslo dán byl, jež později opustil a z lásky svých přátel žil. Zemřel v Zhořelci 17. listopadu 1624. Böhme se domníval, že ve svém mládí od Boha zjevení dostal, myslil, že jakési tajné učení jest v křesťanství jako majetek několika vyvolených, a snažil se ve své mystice duchovní podstatu věcí figurami, barvami, chemickými a fysikálními úkazy názornou učiniti. Nabyl četných stoupenců jmenovitě ve Slezsku, kde Abraham z Frankenberku, jeho životopisec, a lékař Baltazar Walther vynikali, pak v Hollandsku a Anglii. Jeho stoupenci Böhmisté měli mnohé boje v Německu.

Poněvadž učení Böhmeovo v temných a nesrozumitelných obrazech se rozšiřovalo, vznikla pověsť o tajné společnosti, která jest v držení skrytých přírodních tajností, má kámen mudrců, chce lidskou společnosť obnoviti, a má svého náčelníka Rosenkreuze, po němž její členové Rosenkreuzové slují. Tuto pověru rozšiřovaly a potvrzovaly roku 1614. a 1615. dva anonymní spisy[2]) a docházely víry. Mnozí snažili se ovšem nadarmo, aby přijati byli do „tajného řádu“, kterýž jenom v jejich blouznivosti byl. Potom vznikly skutečně jednotlivé tajné společnosti. Idee Paracelsovy a Böhmeovy působily dlouho na filosofy a přírodozpytce; tak u anglického lékaře Roberta Fluda[3]) (de Fluctibus † 1637), otce tak zv. „ohnivé filosofie“.

S bludaři bylo též mnoho nevěrců, které humanismus zplodil; úplným nevěrcem na př. byl Kazimir Leszynski, který zapíraje Boha a jeho prozřetelnosť byl roku 1689. ve Varšavě

---

[1]) Jeho díla ed. Gichtel. Amst. 1682. 2 sv.; ed Schiebler. Lpz. 1831. 6 sv. — Wuller: Jac. Böhm. Leben und Lehre. Stuttg. 1836. — Stöckel. III. 569 sqq.

[2]) Fama fraternitatis oder (Entdeckung der) Brüderschaft des hochlöbl. Ordens des Rosenkreuzes an die Häupter, Städe und Gelehrten Europä. Cassel. 1614. — Confessio oder Bekandnusz der Societät u. Bruderschaft R. C. 1615. Poměr Jana Valentina Andreae († 1654) k Rosenkreuzům jest posud záhadným.

[3]) Jeho lékařská a filosofická díla vyšla po francouzsku a latinsku v Oppenheimě a Goudě. 1617. 5 T. — Stöckl l. c. III. 472—476.

odpraven. V Anglii tvrdil roku 1575. Jindřich Mikuláš (Niklas), učenník novokřtěnce Davida Jiřího, že náboženství v pocitu božské lásky záleží, a všechno ostatní bez ceny jest, setrvanlivosť v hříchu vede ku překypění milosti Boží. Jeho stoupenci slouli „dítky lásky" neb familisté. Kalvinec Halket myslil, že duch Mesiášův na něho sestoupil, poslal dva učenníky na ulice londýnské, aby zjevení Kristovo sítem ohlašovali, a doufal ještě na popravišti, že Ježíš jej osvobodí (1571). V Nizozemí vykládal malíř David Joris z Delftu, poje se k středověkým apokalyptikům, učení o Trojici po antitrinitársku jako tři doby světa, z nichž poslední jím nastala.

§ 471. Protitrojičníci (Antitrinitáři), Unitáři, Sociniáni[1]).

Hned na počátku lžireformace obnovil se starý blud Protitrojičníků, kteří trojosobného Boha popírali, učíce pouze jednoosobnému. Němec Ludvík Hetzer, kaplan ve Wädenschweilu u cuřišského jezera, jeden z prvních rozšiřovatelů lžireformace ve Švýcarsku, učil, že jenom Bůh Otec jest pravým Bohem, a že Syn není jemu roven a z téže podstaty. Poněvadž byl též novokřtěncem a mnoho žen pojal, byl v Kostnici zatčen a 1529 odpraven. Podobným bludařem byl Jan Campanus z julišského vojvodství, který po 25tiletém žaláři roku 1580. v Cleve zemřel; učil o Synu po ariánsku a měl Ducha sv. za pouhou milosť čili účinek Otcův a Synův. Znamenitějšími než tito dva stali se Michal Servetus a Jan Valentin Gentilis.

Michal Servetus (Servede, též Reves zvaný) narodil se

---

[1]) Sand: Bibliotheca Antitrinitarior. Amst. 1684. — F. S. Bock: Histor. Antr. Socinianorum. Lips. 1774 sq. 2 T. — F. Trechsel: Die protestantischen Antitriuit. vor Faustus Socinus. Heidelb. 1839—1844. 2 Bde. — R. Wallace: Antitrinitarian Biography. Lond. 1850. 3 T. — Calvini: Fidelis expos. errorum Serveti. G. 1554. — Relation du procès criminel contre Servet, par A. Billiet. Genf. 1844. — Trechsel: Antitr. Bd. I., (Michal Servet a jeho předchůdcové). Heidelb. 1839. — K. Brunnemann: Mich. Servet. Berl. 1865. — B. Aretius: Val. Gentilis justo capitis supplicio affect. Genev. 1567. — Gentilis impietatum explicat. ex actis senatus Genevensis. c. praefat. Th. Bezae. Genev. 1567. — Buddeus: De origine Socinianorum. Jen. 1725. — Trechsel Die protestant. Antitrinitarier vor Faustns Socinus. Bd. II. 1844. Lelio Sozini und die Anttr. sr. Zeit. — G. Fock: Der Socinianism. nach. s. Stellg. in der Gesammtentw. des christlichen Geistes. Kiel. 1847. 2 Abthl. — Stöckl l. c. III. 608—628

roku 1499. ve Ville Nuevě v Aragonii, studoval práva v Toulouse, obíral se vedle nich též humanistickými vědami a theologií, přišel roku 1530. do Basileje k Oecolampadiovi a vyložil mu své učení o Trojici, kterou popíral. Oecolampadius snažil se nadarmo jej vyvrátiti. Roku 1631. vydal Servet knihu „De trinitatis erroribus libri VII", kterou velikou nevoli u katolíkův i protestantů vyvolal, a musil Německo a Švýcary opustiti. Potom žil dílem v Italii, dílem ve Francii a studoval okolo roku 1536. v Paříži lékařství. Vydav nové dílo proti učení o Trojici[1]), byl ve Vienně roku 1553. jat a inkvisici odevzdán Dostav se na svobodu, byl na své cestě skrze Genevu působením Kalvinovým v tomto městě od magistrátu jat a jako bludař 27. října 1553 volným ohněm upálen.

Jan Valentin Gentilis, rodem z Cosenze v Kalabrii, byl nejprve tritheistou (vyznavačem tří bohů), potom přešel k názoru ariánskému o Kristu, byl v Genevě, útočišti to protestantsky smýšlejících Vlachů, roku 1558. pro své ariánské smýšlení do vazby vzat, a musil své spisy do ohně hoditi, bos ulicemi města se bráti a slíbiti, že město bez dovolení neopustí. Učiniv to přece, potuloval se potom po Švýcarsku, Francii a Polsku, vrátil se po smrti Kalvinově do Švýcar, a byl v Berně jat a upálen[2]).

Poněvadž reformátoři všechny Protitrojičníky krutě pronásledovali, utíkali se tito do Polska, rejdiště to všech sekt, ukrývali se tam zprvu pod společným jménom dissidentův, ale upravili se záhy (1563) jako zvláštní sbor Unitářů, a měli v Rakově své střediště. V Sedmihradsku dostali působením Piemonťana Jiřího Blandraty, dvorského lékaře knížete Jana Sigmunda Zápolského a jeho dvou nástupců Štěpána Bathoryho a jeho bratra Krištofa, veřejné uznání, což sněm Maros-Vasárhelyský roku 1571. potvrdil. Unitáři pokládali Krista za člověka zvlášť milostí Boží nadaného a považovali klanění se jemu za modloslužbu.

Nejdůležitějšími Protitrojičníky jsou oba Socinové, strýc

---

[1]) Christianismi restitutio, totius ecclesiae apostolicae ad sua limina vocatio. — Auct. M. S. V.

[2]) Ben. Aretii Valentini Gentilis justo supplicio affecti historia. Genev. 1567. —

a jeho bratrovec. Laelius Socinus[1]) — pocházel ze vznešeného rodu Sozzinů v Sieně. Narodil se tam roku 1525. a studoval nejprve práva, potom theologii a řecký a hebrejský jazyk, aby mohl bibli v původním jazyku čísti. Přišed v podezření bludařství, musil svou vlasť opustiti, zdržoval se od roku 1547. ve Švýcarsku a Německu, dlel 1548—1551 ve Wittenberku, seznámil se s Melanchthonem a jinými znamenitými reformátory, odebral se potom z Wittenberku do Polska, kde Lismanina, zpovědníka královnina, svému učení o Trojici naklonil, vrátil se roku 1552. do Švýcar, tajil se tam se svým učením před Kalvinem a jinými reformátory, kteří však přece jej v podezření bludařství měli, a zemřel v pokoji v Curichu roku 1562.

Faustus Socinus, bratrovec předešlého, narodil se v Sieně 5. prosince 1539; ztrativ záhy rodiče byl vychován u jednoho ze svých strýců, potom studoval práva, vzdělával se též ze spisů svého svrchu jmenovaného strýce a přijal tam uložené idee za své. Když r. 1559. jeho příbuzní od inkvisice byli stíháni, utekl se Faustus Socinus do Francie, kde v Lyoně tři léta pobyl. Na zprávu o smrti svého strýce odebral se do Curichu zachránit jeho spisů. Navrátiv se do vlasti, vstoupil do služeb vojvody Františka Medici ve Florencii, kde pobyl dvanáct let. Roku 1574. odebral se z Florencie do Basileje, kde přes tři léta ztrávil; potom odešel na vyzvání Jiřího Blandraty do Sedmihradska, odkudž roku 1579. do Polska přibyl. V Polsku byly již unitářské osady v Rakově, v Piotrkově, v Krakově, v Lublině a v Šmigelu, školy a knihtiskárny, a v Krakově byl jejich katechismus vydán. Faustus žádal za přijetí, však rakovská synoda zamítla r. 1580. jeho žádosť, poněvadž v mnohých článcích od jejího učení se uchyloval, jmenovitě nemaje křest za nutný. Konečně přece byl mezi unitáře přijat a pracoval, aby je sjednotil. R. 1583. usadil se, opustiv Krakov, ve vsi Pavlikovicích, náležející Krištofu Morsztynovi, jehož dceru potom za manželku pojal. R. 1588. odebral se na synodu v Břešti Litevském, kde všechny unitáře na svou stranu potáhl. Potom přebýval zase v Krakově, vytrpěl tam mnohá pronásledování, jmenovitě r. 1598. krakovskými studenty, přesídlel pak do vsi Luclavic u Krakova, kde 3. března 1604

---

[1]) Chr. Fr. Illgen: Vita Laelii Socini. Lips. 1814.

zemřel. Zanechal po sobě hojný počet theologických spisů[1]). Jeho katechismus vydali po jeho smrti Smalcius, Moskorzewski a Völkel v jazyku polském, německém a latinském, kterýž u Sociniánů symbolické vážnosti se těší. Sociniáné pokládali Písmo sv. za jediný pramen víry, z něhož rozum pravdu váží. Bůh jest jeden a jednoosobný, který budoucích svobodných úkonů člověka nepředvídá, než jenom se domnívá, co člověk v jistých okolnostech konati bude. Sociniáné obmezujíce převědění božské, chtěli tak svobody člověka chrániti. Ježíš Kristus jest jim pouhým člověkem, který nadpřirozeným způsobem z Panny Marie počat byl a pro toto své nadpřirozené početí Synem Božím se nazývá; nežli jako učitel vystoupil, vstoupil na nebesa, aby přímo od Boha přijal, co člověčenstvu hlásati má; vykonav svůj úkol, vstoupil podruhé na nebesa, a obdržel za odměnu svého poslušenství panství nad veškerým světem, pročež jest mu poctu božskou vzdávati, však tak, aby jí sláva Boha Otce se rozmnožovala. Kristus neučinil svou smrtí Bohu za nás dosti, ale on za nás trpěl a umřel v tom smyslu, aby nám příkladu, kterak v trápení tohoto světa se chovati máme, zanechal, a pak svým učením cestu ukázal, kterak bychom se k Bohu obrátili a odpuštění hříchů dosáhli; on vstal z mrtvých, aby nám jistotu našeho budoucího z mrtvých vstání podal. Duch svatý není žádnou božskou osobou, než toliko silou Boží. Adam byl smrtelný stvořen, však tak, že umříti nemusil, kdyby byl nezhřešil; pád Adamův škodil pouze jemu a ne potomkům, vyjma že jeho potomci nutně umříti musí. Člověk může bez hříchu žíti, začíná svou mravnosť svými vlastními silami, ale dokonalým stává se skrze Krista, který nám v evangeliu účinky ctnosti před oči staví a k ní povzbuzuje. Rozřešení jest soudcovská činnosť Boha, který nás od hříchův a viny osvobozuje, když v Krista věříme a zákon jeho zachovávati se snažíme. Kristus působí za nás jako velekněz i na pravici Boží, a odvracuje od nás hněv Otcův. Jak viděti, jest učení o milosti úplně po pelagiánsku pojato jakožto vně působící. Svátosti potom docela důsledně nejsou u nich ústavem posvěcujícím, ale pouhými obřady; křest jest úvodem čili zápisem do křesťanské církve, a Večeře Páně upomínkou na smrť

---

[1]) Equitis Poloni (Przypcovii) Vita Fausti Socini. 1636. — Jeho spisy jsou v Bibliotheca fratrum Polonorum. Irenopoli (Amst.) 1656. 8 voll. v prvních dvou svazcích.

Kristovu. Pekelné tresty nejsou věčné, ale zavrženci propadnou jednou v nicotu.

Když r. 1608. v Rakově někteří sociniánští žáci dřevěný krucifix svévolně skáceli, byla jejich škola v Rakově zavřena, učitelé vyhnáni a sociniánské kostely zavřeny. Varšavský sněm kázal r. 1658. všechny Sociniány z říše vyhnati, a vynesl trest smrti na ty, kteří by přešli k sektě této, neb tyto sektáře přechovávali. Jejich politické spojení se Švédy vzbudilo proti nim velikou nenávisť. Sociniáni roztrousili se po okolních zemích, dostali se až do Hollandska a Anglie. V Sedmihradsku podrželi svobodu vyznání do dnešního dne, kdež jich asi 50.000 žije. Též v Americe jsou dosti četnými po Sedmihradsku.

§ 472. Theologická literatura.

Ačkoli Luther, Zwingli a Kalvin Písmo sv. za jediný pramen víry prohlašovali, přece nebyli ani oni, ani jejich první stoupenci v biblické kritice činnými držíce se běžných vydání Písma sv., jmenovitě Erasmových, a vykládajíce Písmo, vkládali do něho své názory a pojímali inspiraci Písma co nejšířeji [1]. Melanchthon snažil se založiti exegetickou školu a vydal r. 1540. studijní řád, dle něhož bylo nejprve studovati list k Římanům, především jeho části mluvící o ospravedlnění, zákoně a evangeliu, pak list ke Galatům s Lutherovým výkladem, potom list ke Kolossenským s výklady Melanchthonovými, a konečně některé evangelium.

Všickni značnější theologové obírali se exegesí. Luther podal o některých částech genese, žaltáře a listu ke Galatům dobré výklady, které však hned svými nadávkami zpotvořil. Melanchthon jsa znalcem hebrejské řeči, obíral se slovním výkladem Starého Zákona, a připojil k němu, řídě se zásadou sv. Augustina, že Starý Zákon svůj úplný smysl z Nového dostává, dogmatické applikace a allegorické výklady. Matěj Flacius snažil se svou příruční knihou (clavis sacrae scripturae) a svou stručnou exegetickou glossou k N. Z (glossa compendiaria in N. T.) vědeckou exegesi založiti. V jeho šlépějích

---

[1]) Codicem hebraeum V. T. tunc quoad consonas tunc quoad vocalia sive puncta ipsa sive punctorum saltem potestatem et tum quoad res tum quoad verba *θεόπνευστον* esse. (Formula consensus helvetica can. II.)

pokračoval Wolfgang Franc svou hermeneutikou (tractatus theologicus etc. Vit. 619.) a Šalomoun Glassius svou „posvátnou filologii“ (philologia sacra). Jiní lutheránští exegetové byli: Wolfgang Musculus († 1563), Martin Chemnitz a David Chytraeus. Ale všechny výklady byly hlavně polemické, držely se hlavně symbolických knih a vystupovaly velmi přísně proti všemu, co za úchylku od Písma pokládaly. I hvězdář Kepler byl pronásledován. Mezi protestanty vznikly tři nové latinské překlady Písma sv. 1. od Šebestiána Münstera (v Basileji r. 1534. a 1546.); 2. od Lva Judae (v Curichu 1543), dokončený od Bibliandera; a 3. od Šebestiana Castellia (v Basileji 1551), který však biblické idee římským koloritem (zbarvením) setřel. Proti tomuto poslednímu překladu „dílu to satanovu“ zhotovil Beza nový překlad, v němž východní ráz bible zachovati se snažil. Po příkladu Konráda Pelikana působili pro grammatickou exegesi se zdarem oba Buxtorfové, otec a syn, profesoři východních jazyků v Basileji, používajíce talmudsko-rabinské literatury. Starší Buxtorf († 1649) začal pracovati o chaldejském, talmudském a rabbinském slovníku, kterýž jeho syn († 1664) r. 1640. dokončil. Tomáš Erpenius († 1624) a jeho ještě znamenitější žák Jakub Golius († 1667) působili svými grammatikálními a lexikálními a jinými pracemi pro známost arabštiny, a Samuel Bochart († 1667) pro biblický zeměpis a přírodopis. Hugo Grotius, největší humanista svého času, vykládal ve svých annotacích [1]) Písmo sv. svými důkladnými jazykovými vědomostmi nestaraje se o symbolické knihy svého kalvinského vyznání. Jeho protivou byl Coccejus (v Lejdě † 1669) držící se mírného kalvinského stanoviska. Ostrý spor vypukl o původě hebrejských akcentův a vokálních punktů mezi Janem Buxtorfem a Ludvíkem Capellem, a jiný o přesnosti řečtiny v Novém Zákoně za Jindřicha Stephana.

Po dlouhý čas byly Melanchthonovy „loci theologici“ s augsburskou konfessí a její apologií dogmatickou příruční knihou lutheránův, a Kalvinovy instituce zase reformovaných. Melanchthonovy „loci theologici“ byly vypuzeny pracemi novějších lutheránských dogmatikářů: Martina Chemnitze [2]), Jana

[1]) Annott. ad V. T. Par. 1644. ed. Doederlein. Hal. 1775 sq. 3 T.; annott. in. N. T. Amst. 1641 sq. 2 T. ed. Windheim. Hal. 1769 2 T.

[2]) Loci theol. ed. Polyc. Leyser. Frc. 1591. 3 T. ed. V. Vit. 1690; znamenitějším stal se jako polemik; nejdůležitějším jest jeho Examen Conc. Tridentini. Ed. Preuss. Berol 1864 sq.

Gerharda [1]), professora v Jeně († 1637), a Linharta Huttera [2]) († 1616), kteří opět ke scholastické methodě se připojili, lutheránství statně hájili, a mnoho k tomu přičinili, že kalvinství ze škol lutheránských států vypuzeno bylo. O Chemnitzovi pravilo se docela: Si Martinus (Chemnitius) non fuisset, Martinus (Lutherus) non stetisset! (Kdyby nebylo Martina Chemnitze, nestál by Martin Luther!)

Též mystiku pěstovali někteří protestantští theologové, jako Jan Gerhard ve své „škole zbožnosti" (schola pietatis). Jan Arndt, generální superintendent v Luneburku († 1621 v Celle), spisovatel čtyř knih „o pravém křesťanství" [3]), Jindřich Müller [4]) v Roztocku († 1675) a Kristian Skriver [5]) z Rendsburgu († 1693). Pěvcem duchovních písní jest Pavel Gerhard, který pastorem v Lübbenu v Lužici r. 1676. zemřel [6]).

Poněvadž protestantství kněžství zavrhlo, a jeho duchovní pouhými kazately slova Božího se stali, musili nutně hlavně kazatelstvím a katechesí se obírati, v čemž jim Luther, Zwingli a Kalvin dobrý příklad dávali. Luther byl populárním řečníkem, který veškerou váhu na praktický výklad Písem sv. kladl, z něhož potom články víry a mravův odvozoval, nestaraje se mnoho o logické seřadění a provedení své látky (themata). Ve své postille podal kazatelům návod a látku a lidu poučení. Methodičtěji vedl si Melanchthon, který sice sám nekázal, ale jiným kázaní psal, studujícím Uhrům ve Wittenberku nedělní evangelie vykládal, z čehož postilla Melanchthoniana [7]) vznikla a již r. 1519. návod ke kazatelnímu řečnictví [8]) vydal. Z jeho žáků vyznamenal se v homiletice jmenovitě Jiří Major. Ale

---

[1]) Loci theol. cum pro adstruenda, tum pro destr. quorumvis contradicentium falsit. Jen. 1620—25 9. T. ed. Cotta. Tub. 1762—81. 20 T. indices adjec. Müller 1788 sq. 2 T. ed. II. 1767 sq.

[2]) Leon. Hutteri compendium locor. theol. jussu et auctor. Christiani II. Vit. 1610. Hase: Hutterus redivivus. 10. vyd. Lpz. 1862, kde k Hutterově compendium bohaté poznámky připojuje.

[3]) „Vom wahren Christenthum." ed. Krummacher. Leipzig 1847; ed. evangel. Bücherverein Berlin 1847.

[4]) Geistl. Liebeskuss; Geistl. Erquickungsstunden.

[5]) Geistl. Seelenschatz; Gottholds zufällige Andachten.

[6]) Paul Gerhardts geistl. Lieder. Stuttgart 1843. ed. Wackernagel, ibidem 1855. — Trepte: P. Gerhard. Delitsch 1828. — Roth: P. Gerh. Lpz. 1829. —

[7]) Ed. Christoph Pezel. Heidelb. 1594. 4 T.

[8]) De rhetorica libri tres. 1519.

kazatelé drželi se více methody Lutherovy nežli Melanchthonovy, poněvadž valného studia nežádala. Pro katechetiku vydal Luther výklad desatera Božích přikázání (1517) a modlitby Páně (1518), pak velký a malý katechismus (1526). Reformovaným složil Lev Judae větší a menší katechismus, Bullinger a Kalvin katechetické učební knihy. Ve Falci byl heidelberský katechismus[1]) vypracován, jehož němečtí kalvini pevně se drželi.

---

[1]) Augusti: Corp. libr. symbol. p. 535—577.

Hlava druhá.

Dějiny katolické církve.

A. § 473. *Tridentský všeobecný církevní sněm.*[1])

Přes sto let volalo se po opravě v hlavě a v údech, kterou na všeobecném církevním sněmu provésti bylo; ale papežové nepřáli všeobecnému sněmu, bojíce se výstupův a směrů ba-

---

[1]) Sarpi (Petri Suavis Polani) Istoria del Concilio di Trento. London 1619. Do frančtiny přeložil a poznámky připojil Courayer. Amsterd. 1736. 2 T.; též Amelot de la Houssaie. Amsterd. 1699, po německu vydal W. Winterer. Mergentheim. 1839—1841. 4 Bände. — Proti Sarpimu, nesmírnému stranníku sepsal kardinál Pallavicini: Istoria del Concilio di Trento. Roma. 1652. 2 T.; nejlepší vydání: Roma. 1664. 3 T. in 4.; po německu ed Klitsche. Augsb. 1835—1836. 8 Bde. — Brischar: Beurtheilung der Controversen Sarpis und Pallavicinos in der Gesch. des Trident. Concils. Tübing. 1843. 2 Th. M. Chemnitii Examen Concilii Trident. Francof. a. M. 1707. 4 T. f. (Le Plat.): Monuments pour servir à l'histoire du Conc. de Trente 1781. 6 T. latin. Lovan. 1781 sq. 7 T. — Salig: Vollst. Hist. des Trident. Concils. Hal. 1741 sqq. 3 Bde. — Göschl: Geschichtl. Darstellung des Concils zu Trient. Regensb. 1840. — Wessenberg: Die grossen Kirchenversamml. Bd. 3. u. 4., k tomu „Katholik." 1841. sešity z května a prosince. — Rütjes: Gesch. des Conc. von Trient. Regensb. 1840 — Hlavním pramenem jsou acta sněmu Tridentského od biskupa Massarelliho z Telesie, sekretáře sněmu, která Augustin Theiner porušiv svou přísahu proti výslovné vůli papeže Pia IX. vydal pod názvem: Acta genuina ss. conc. Trident. 2 T. f. Zagrab. in Croatia. 1874. však nedokonale. — Acta Conc. Trident. ab anno 1562 a Gabriele Card. Paleotto descripta. ed. Menndham. Lond 1842. — Tatáž acta vydal též Theiner v dalších 2 svazcích (o jeho veškeré práci srv. Archiv für kath. K.-R. 1876. sv. 35. str. 189.). — Döllinger: Ungedruckte Berichte und Tagebücher zur Gesch. des Concils von Trient. Nördlingen 1876. 2. Abth.

Canones et decreta Conc. Trident. 1567: ed. Gallemart. Colon. 1618,

silejských. Ostatně o dobré předpisy nebyla nouze, těch bylo dost a dost; ale nebylo mužů, papežův a jiných nástrojů, kteří by je statně a se zdarem prováděli. Když Luther a s ním spojená bouře církev zachvátili, volalo křesťanstvo, přátelé i nepřátelé církve, po všeobecném sněmu, který však dílem pro nechuť apoštolské Stolice k němu, dílem pro války mezi císařem Karlem V. a králem francouzským Františkem I. hned se nesešel a to k velikému prospěchu církve, poněvadž zatím novotáři svůj blud vyvinuli, náruživosti schladly, a církev své učení proti bludu přesně vytknouti mohla.

Papež Klement VII. sestavil kongregaci pro opravu římského duchovenstva, v jejíž čele stáli znamenití kardinálové Giberto, biskup veronský, a Sadolet, biskup carpentrasský, kterouž opravu potom chtěl na veškeré duchovenstvo církve rozšířiti.

Nástupce Klementův Pavel III. staral se horlivě o svolání sněmu; dal výtečnými muži vypracovati návrh církevní opravy a konvokační bully sněmu (v květnu 1537), rozepsal sněm nejprve do Mantovy, kam protestanté přijíti nechtěli, přeložil jej odtud do Vicenze, a začal konečně v Tridentu 13. prosince r. 1545

Úkolem sněmu bylo: rozmnožiti a vyvýšiti víru a křesťanské náboženství, vymítiti bludy, zjednati pokoj a jednotu církve, opraviti duchovenstvo a lid, a pokořiti a vyhubiti nepřátely křesťanského jména. Při slavném započetí sněmu *v sedění prvním* 13. prosince 1545, předsedali kardinálové Jan Maria del Monte, biskup praenestský, Cervinus a Polus, a přítomni byli kardinál Madrucci, kníže-biskup tridentský, čtyři arcibiskupové, 20 biskupů, 5 generálů řádův a poslové krále Ferdinanda. Po prvním sedění byly synodální úřady praeláty od papeže poslanými obsazeny: obratný Angelo Massarelli, biskup z Telesie, stal se tajemníkem synody. O pořádku, který bylo zachovávati, bylo usneseno, aby veškerou látku nejprve theologové a kanonisté ve svých schůzích spracovali, jejich práci potom biskupové v generálních kongregacích zkoumali, a konečně učiněná usnesení v slavných seděních prohlášena byla.

1619 a jindy; ed. Le Plat. Lovan. 1779; ed. stereotypa. Lps. 1842. Lugd. 1846; ed. Smets. lat. et germ. Bielefeld. 1847; cum declarat. Congr. Conc. ed. Richter et Schulte. Lps. 1853; srv. Phillips K.-R. sv. IV. str. 463.

Dále bylo usneseno, aby se hlasovalo po způsobu starých církevních sněmů dle hlav a nikoli dle národův, a aby generálové měli po jednom hlase za svůj řád, a tři opatové též po jednom hlase. Předlohy dávali legáté. Poněvadž někteří chtěli, aby nejprve dogmatické otázky se rozbíraly, jiní zas, jmenovitě císař, aby především kázeň se projednávala, usnesli se otcové na návrh biskupa Tomáše z Feltre na tom, aby obojí věc spolu rozbírána byla; pročež následují po výměru učení, které v kapitolách a v kanonech se prohlašovalo, pravidelně též kapitoly o kázni (de reformatione). Dále rokovalo se o způsobu života členův a jejich výživě, na kterou papež veliké oběti přinášel. Jmenovati strážce sněmu (custos consilii) ponechali otcové knížeti-biskupu tridentskému, kterýž jím hraběte Sigmunda z Arka jmenoval. Ohledem na protestanty radili císař a francouzský král, aby sněm ve svých pracech zvolna postupoval. Pročež v *sedění 2.* dne 7. ledna 1546 byly čteny papežské konstituce, a prohlášen dekret o způsobu života sněmovníkův a o tom, co ve sněmu zachovávati jest. Sněm měl 43 členy, mezi nimi arcibiskupy Olafa Magna z Upsaly a Roberta z Armaghu. Poněvadž důležitější dekrety jenom při větším počtu členů stanoveny býti měly, a četní preláti se očekávali, bylo v *sedění 3.* dne 4. února 1546 jenom symbolum recitováno.

Poněvadž protestanté s prameny víry libovolně nakládali, byly po návrhu kardinála del Monte nejprve prameny zjevení rozbírány. Theologové probrali otázky sem spadající všestranně, a potom bylo 4. dubna 1546 slaveno *sedění 4.* velmi důležité, kde za prameny víry byla prohlášena Písmo sv. a ústní podání, jež církev od Krista a apoštolův obdržela; u Písma vypočetla církev jeho kanon, jak byl na starých afrických synodách, hipponské (r. 393.) a karthaginské (r. 397.) sestaven, a vydala klatbu na každého, kdoby těchto knih se všemi jejich částmi tak, jak v latinské Vulgatě jsou, nepřijímal. Ze všech latinských překladů Písma sv. byl starý překlad zvaný „Vulgata“ za authentický prohlášen, kteréhož jest ve veřejném učení, hádání, kázaní a vykládání užívati; Písmo nebudiž ve věcech víry a mravů vykládáno proti smyslu, který chová církev, nebo proti jednomyslnému souhlasu Otců; Vulgata budiž co nejlépe v novém vydání vytištěna; Písma neužívej nikdo ku pověře nebo nevhodným žertům, a oni tiskaři buďtež potrestáni, kteří bez

svolení biskupova knihy o náboženství nebo beze jména spisovatelova tisknou a rozšiřují.

Císař přál si, aby dogmatické otázky se odkládaly, a s nimi průtahy dělaly, a Španělové řídili se jeho vůlí. Legáté dali rozbírati učení o hříchu dědičném, které potom v pěti kanonech *v sedění 5.* dne 17. června 1546 prohlášeno bylo, a po něm hned jeden dekret o reformaci. O dědičném hříchu pravila církev: že „Adam, přestoupiv zákon Boží v ráji, hned svatosť a spravedlnosť, v které postaven byl, ztratil, v hněv Boží, smrť a poddanosť ďáblovu uběhl, a na těle i na duši v horšího se proměnil; tento hřích neuškodil jenom jemu, ale též veškerému jeho potomstvu, na něž ne toliko trest, ale i hřích sám přešel; hřích dědičný přechází na potomstvo ne následováním ale tělesným plozením, jest jednomu každému vlastní, a nemůže žádnými lidskými silami nebo prostředky býti odstraněn, leč zásluhou jediného našeho Prostředníka Pána Ježíše Krista, která se nám přivlastňuje křtem, jenž všem i dítkám již pokřtěných rodičů nutným jest; křest shlazuje v člověku vinu dědičného hříchu a všechno, co hříchem jest, však tělesnosť (concupiscentia) zůstane v pokřtěných, která není vlastním hříchem, ale apoštol Pavel nazývá ji proto hříchem (k Řím. 6, 12; 7, 8.), poněvadž ze hříchu jest, a ke hříchu nakloňuje. Však synoda, jak praví, nemá v úmyslu zahrnouti do tohoto dekretu svatou a neposkvrněnou Pannu Marii, o níž jest zachovávati konstituce papeže Sixta IV.“[1]). Reformační dekret přikazoval, „aby při všech kostelích stoličních a kollegiátních a v klášteřích stolice theologického učení se zřídila, a při chudších kostelích alespoň jeden učitel gramatiky pro přípravu mladších duchovních ustanoven byl. Biskupům, arcibiskupům a prelátům přikazovala synoda, aby slovo Boží pilně hlásali, neb v případě nemožnosti o statné zástupce se postarali; podobně měli faráři a všickni duchovní správcové alespoň v neděli a ve svátek věřícím kázati, neb o zástupce se postarati; řeholníku jest třeba k hlásání slova Božího povolení opatova v jeho kostelích, a v jiných též biskupova; kazatelům, kteří pohoršení dávají a bludy rozšiřují, nechť biskupové právo kázati odejmou a je potrestají, třeba (u exemtních) jako delegáti apoštolského Stolce; sběratelé almužny, kteří slují obyčejně quaestuarii, nesmějí více kázati“. Jest viděti, že otcové základní vadu v církvi

---

[1]) c. 1. 2. Extrav. comm. III. 12.

v kořeně poznali. V sedění byli přítomni mimo jmenované 4 kardinály, 9 arcibiskupů, 48 biskupů, 2 opati, 3 generálové řádů a četní theologové.

Potom přešli otcové a učenci k rozbírání článků víry o ospravedlnění a k otázce kázně o povinnosti biskupů zachovávati residenci. Císařská strana protivila se dogmatickým rozborům; poslové francouzští a po nich jiní vyvolali spory o přednost; poblízká válka šmalkaldská naplňovala otce úzkostí, byly bouřlivé výstupy mezi biskupy; papežský legát del Monte byl stálými namahavými pracemi unaven a rozčilen, legát Polus odebral se pro churavost do Padovy, a Cervin dlel v Roveredě u svého nemocného strýce Oktavia Farnese. Sedění mělo se konati ke konci července, ale musilo se odložiti; mnozí biskupové chtěli Trident opustiti; Francie navrhovala pro případ, že by se sněm na jiné místo přeložil, za toto místo Avignon, a nechtěla nic o císařském městě slyšeti. Císař Karel V. chtěl, aby se v synodě pokračovalo, ale dogmatické výměry odložily. Otcové a theologové pracovali horlivě o svém úkole. Císař byl proti prohlášení učení o ospravedlnění; bylo známo, že jeho kancléř Granvella potupně o „vlašských biskupech" se vyslovil, kterým prý nelze nejdůležitějšího rozhodnutí přenechati. Katolický článek víry o ospravedlnění, jak jej sněm vyslovil, lišil se znamenitě od názoru Granvelly, který myslil, že tato věc s protestanty na rozmluvách náboženských v Německu porovnána jest[1]). Papež, chtěje vliv světské moci na dogmatické výměry zameziti, kázal svým legátům, aby tento článek víry prohlásili. Tak slavilo se 13. ledna 1547 *sedění 6.*, v němž článek víry o ospravedlnění v 16 kapitolách a 33 kanonech a reformační dekret v 5 kapitolách prohlášeny byly v přítomnosti 10 arcibiskupů a 45 biskupů. Císař stěžoval si na kvap, kterým protestanté zbytečně se dráždí, ale papež Pavel III. odvětil mu, že tato výčitka jest neoprávněna, poněvadž sněm o tomto článku víry 6 měsíců pracoval, a že není naděje, že by protestanté průtahem výroku svých bludných názorů se vzdali.

Výměr ospravedlnění jest mistrovským dílem vývoje církevního učení, v němž všechny opáčné bludy jasně a precisně vyvráceny a zavrženy jsou. Církev praví tu: „Ani zákon ani přirozené síly lidské nemohou člověka ospravedlniti, ale pouze

---

[1]) Janssen III. 615.

Kristus, který za všechny umřel; však jenom ti budou ospravedlněni a spaseni, kterým zásluha jeho umučení přivlastněna bude. Ospravedlnění jest přenešení z onoho stavu, v kterém člověk synem prvního Adama se narodil, do stavu milosti a synovství Božího skrze druhého Adama Ježíše Krista, a děje se v Novém Zákoně křtem neb alespoň žádostí po něm. Začátek ospravedlnění stává se v dospělém člověku povoláním Božím skrze předcházející milosť beze všech zásluh člověka, který však s ní se srovnávati a spolupůsobiti musí, ale též ji zavrhnouti může, a to čině nečinným není; bez této milosti nemůže se člověk sám ze sebe pouze svobodnou vůlí pohnouti ke spravedlnosti. Ospravedlnění není pouhým odpuštěním hříchův, ale též posvěcením a obnovením vnitřního člověka dobrovolným přijetím milosti a darů, tak že člověk z nespravedlivého spravedlivým, z nepřítele přítelem Božím a dědicem věčného života se stává. Člověk bývá ospravedlněn, když skrze zásluhy umučení Páně od Ducha sv. láska Boží do srdce jeho vlita bývá a v něm zůstává, tak že v ospravedlnění s odpuštěním hříchů též tři božské ctnosti: víra, naděje a láska do srdce se vlévají. Poměr ospravedlnění k víře jest tento: víra jest lidské spásy začátek, základ a kořen[1], bez níž Bohu se líbiti nelze. Ale nikdo nemůže býti absolutně jist svým ospravedlněním beze zvláštního zjevení Božího. Člověk ospravedlněný a přítelem Božím učiněný činí pokroky v ctnosti, obnovuje se den ode dne, a zachovávaje zákony Boží a církve prospívá ve spravedlnosti, obdržené milostí Boží. Nikdo však nemůže věděti, že jest v počtu předurčených k životu věčnému. Milosť ospravedlnění ztrácí se nejen nevěrou, kterouž i víra se ztrácí, ale též každým smrtelným hříchem, ačkoli víra spolu se neztrácí. Ospravedlnění dostávají život věčný jako milosť zaslíbenou synům Božím skrze Ježíše Krista a jako odplatu jejich dobrým skutkům a zásluhám věrně danou ze zaslíbení Boha samého." V reformačním dekretě přikazovala synoda všem prelátům a duchovním správcům, aby pod pokutou starých trestů, k nimž ještě nové připojila, residenci zachovávali, dala biskupům moc trestati řeholníky mimo klášter provinilé, poroučela jim visitovati diecése a zakázala jim vykonávati pontifikální úkony v cizí diecési bez svolení ordinariova.

Nyní přešel sněm k učení o svátostech vůbec a jednot-

[1]) U protestantův jest vrcholem.

livých zvlášť. Poněvadž toto učení od Petra Lombardského, Tomáše Aquinského a scholastiků vůbec až k instrukci papeže Eugena IV. k Arménům důkladně bylo rozebráno: nebylo třeba vydati zvláštní positivní kapitoly o nich, a synoda spokojila se zavrhnouc opáčné bludy krátkými kanony. Skoro denně scházeli se theologové u legáta Cervina a kanonisté u legáta del Monte, a odpoledne bývaly kongregace. Dne 3. března 1547 bylo *v sedění 7.* prohlášeno 13 kanonův o svátostech vůbec, 14 o křtu a 3 o biřmování a reformační dekret o 15 kapitolách. Církev pravila o svátostech: „Kristus ustanovil sedm svátostí, ani více ani méně, totiž: křest, biřmování, Svátosť oltářní, pokání, poslední pomazání, svěcení kněžstva (ordinem) a stav manželský, které podstatně od svátostí Starého Zákona se rozeznávají, důstojností od sebe se liší, a ku spasení potřebnými jsou, ačkoli všechny jednotlivcům nejsou nutnými; svátosti obsahují v sobě milosť, kterou znamenají, a udělují ji těm, kteří proti nim závory nekladou; působí výkonem vykonaným (ex opere operato), a ne výkonem konajícího (ex opere operantis), z nichž křest, biřmování a svěcení kněžstva nezrušitelné znamení do duše člověka vtiskují; přisluhovač svátostmi musí míti úmysl konati to, co koná církev a přisluhuje jimi platně, třeba by v smrtelném hříchu byl; ale žádný služebník církve, nechce-li v klatbu uběhnouti, nesmí zavedené obřady při svátostech zavrhovati, jich vynechávati neb měniti.“ Při svátosti biřmování vytkla synoda, že „přisluhovačem jejím řádným jest jenom biskup,“ naznačujíc tak, že jest ještě někdo jiný mimořádným, kterýmž jest kněz. Reformační dekret mluví o vlastnostech biskupů, zakazuje hromadění biskupství v jedné ruce pod kterýmkoli titulem, přikazuje, aby obročí pouze schopným se udělovala, biskupové na obročí ustanovená čili vtělená dohlíželi, by duchovní správa v nich řádně se vedla, kostely visitovali a o jejich veškerou opravu se starali, a povýšení k větším kostelům v předepsaném čase svěcení přijali; dále stanoví reformační dekret právo kapitol při uprázdnění biskupského stolce, mluví o svěcení, zakazuje, aby žádný na obročí praesentovaný nebyl dřív installován, pokud nebude vyzkoušen a od biskupa schválen, vyjma, kteří od universit byli jmenováni, stanoví, které občanské pře duchovních biskupové rozhodovati mohou, a velí biskupům, aby na všechny hospitály pilně dohlíželi.

Sedění osmé bylo ustanoveno na 21. dubna, ale tu vy-

pukla v Tridentu nakažlivá nemoc, na kterou generál františkánů, jeden biskup a několik jiných zemřelo; okolí chtělo přerušiti spojení s městem; 12 biskupů odcestovalo, neptavše se ani legátů; četní otcové přimlouvali se za přeložení synody. Dne 5. března ptali se předsedové synody v Římě, co jest činiti. Když dva znamenití lékaři známky nakažlivé nemoci dokázali, předložili legáti otcům dle svého plnomocenství otázku o přeložení sněmu (9. března), a většina rozhodla se *v sedění 8.* dne 11. března 1547 pro přeložení do Bononie, proti čemuž 15 císaři oddaných prelátů se vzpíralo. Tito zůstali na rozkaz císařův v Tridentu. Však ukázalo se, že nakažlivá nemoc byla jenom mimochodem. Císař Karel V. dostav zprávu o přeložení synody, rozhněval se nesmírně, tupil 80tiletého papeže před nuntiem Verallem, žádal návratu otců do Tridentu a hrozil ohrazením proti každému synodování v Bologni. Papež konejšil císaře, jehož všechny hrozby zůstaly marnými [1]).

Dne 12. března opustili papežští legáté s většinou otců Trident a brali se do Bologně. V Tridentu zůstali jenom císařsky smýšlející, ale zdržovali se veškerého sněmovaní, nechtějíce nijakého rozkolu. Papež Pavel III. schválil v konsistoři 23. března přeložení synody, ale vzkázal legátům, že by ukončení sněmu v Tridentu bylo mu milejším bývalo. Jelikož císař žádal, aby sněm do Tridentu se navrátil, ponechal papež v této věci otcům úplné volnosti.

V Bologni pokračovali sněmovníci v kongregacích v rozbírání učení o pokání a Večeři Páně; byli zde účastni theologové všech národů často počtem 50 až 60, k nimž v květnu 1567 Petr Canisius přibyl. Poněvadž v Bologni pouze italští preláti přítomni byli, přál si papež, aby nic se neprohlašovalo. Pročež *v sedění 9.* dne 21. dubna 1547, v kterém byli přítomni mimo legáty 6 arcibiskupů, 28 biskupův a 4 generálové řádů, bylo odročení (prolongatio) usneseno, a *v sedění 10.* dne 2. června 1547 zas obnoveno. Theologové a kanonisté pracovali dále. Kurfirstové, kolínský a trevirský a biskup, lublaňský poslali své zástupce. Papež III. vyjednával skrze kardinála Sfondráta s císařem o přeložení sněmu do Ferrary, která pod vrchním císařským panstvím stála. V srpnu 1547 přišel posel Francie s některými francouzskými biskupy do Bologně, ale císař odvolal odtud zástupce trevirského. Kardinál Madrucci

---

[1]) Srv. o hněvu císařově Janssen III. 616.

přišel v listopadu 1547 jako posel císařův do Říma působit ve smyslu svého pána; ale papež rozhodl se znova ponechati sněmovním otcům volnosti u věci této. Dne 19 prosince 1547 předložil kardinál předseda otcům důvody obou stran: důvody císaře a jeho bratra krále Ferdinanda pro přeložení sněmu do Tridentu nazpět, a důvody, které za pobyt v Bologni se přimlouvaly. Z přítomných 48 biskupův a 6 generálů řádů hlasovalo pouze šest pro návrat do Tridentu. Nastala dlouhá vyjednávání, až konečně papež císaři povolil, a v září 1549 sněm v Bologni zastavil.

Nástupce Pavla III. Julius III., bývalý to kardinál-legát Julius del Monte, vyjednával s Karlem V. o sněm, kázal bullou „Quum ad tollenda" opět sněmovati v Tridentu, a ustanovil 4. března 1551 za předsedy sněmu kardinála Marcella Crescentia, sipontského arcibiskupa Šebestiana Pighina a veronského biskupa Aloise Lipomanna.

Kardinál-legát přišel 29. dubna 1551 do Tridentu, kde mimo domácího knížete-biskupa pouze 13 biskupů ze států císařových nalezl; ale papež poslal tam 83 biskupy meškající v Římě. Dne 1. května 1551 byl čten v *sedění 11.* kratičký dekret o znovu začetí sněmování a budoucí sedění ustanoveno na 1. září. Počet prelátů byl posud malý, a němečtí se očekávali, z nichž v srpnu arcibiskupové mohučský a trevirský přibyli. *V sedění 12.* dne 1. září 1551 byl 11. den měsíce září ustanoven, kdy učení o Večeři Páně a dekret o překážkách biskupské residence prohlášeny budou. Francie hněvala se na papeže, že k císaři přilnul; list francouzského krále Jindřicha II. k otcům varoval se bedlivě výrazu „sněmu" (concilium). Papežští theologové Lainez a Salmeron, císařský theolog Jan Arza, doktoři ze světského duchovenstva a řeholníci rokovali pilně v kongregacích o učení o Večeři Páně. Z ohledu na protestanty, jejichž příchodu se očekávalo, poodložila se vyjednávání o přijímání pod obojí způsobou, o čemž zvláštní dekret přijat byl.

V sedění 13. dne 11. října 1551 bylo prohlášeno učení o Večeři Páně v 8 kapitolách, a bludy protestantů proti němu v 11 kanonech zavrženy. Potom byly prohlášeny reformační dekret v 8 kapitolách o biskupském dozoru a biskupské pravomocnosti, dekret o odkladu čtyř článkův o Večeři Páně a bezpečný průvod (salvus conductus) pro protestanty. O Večeři Páně prohlásila církev: „Po slovech posvěcení (konsekrace)

jest ve Večeři Páně Ježíš Kristus, Bůh a člověk, v pravdě, věcně a podstatně (vere, realiter ac substantialiter) přítomen; posvěcením chleba a vína stane se proměnění veškeré podstaty chleba v podstatu Těla Kristova a veškeré podstaty vína v podstatu jeho Krve, kteréžto proměnění církev vhodně a vlastně přepodstatněním (transsubstantiatio) nazývá; ve Svátosti oltářní jest pod každou způsobou a pod každou částí celý Kristus přítomen, a to nejen při požívání, ale vždycky, před ním i po něm v částech, které po přijímání zbudou; z čehož plyne, že Svátosti oltářní jest se klaněti a ji veřejně vystavovati, aby věřící jí se klaněli; věřící mají alespoň jednou v roce ji přijímati, a kdo ve smrtelném hříchu jest, má svátost pokání přijati, nežli ke stolu Páně přistoupí."

V sedění 14. dne 25. listopadu 1551 bylo prohlášeno učení o svátosti pokání v 9 kapitolách a v 15 kanonech a o posledním pomazáni ve 3 kapitolách a 4 kanonech a reformační dekret o 14 kapitolách. O svátosti pokání praví církev: „Pokání jest v pravdě a vlastně svátostí, ustanovenou od Krista Pána pro věřící, aby zhřešivše po křtu opět s Bohem smířeni byli; jest svátostí od křtu rozdílnou, a slova Kristova: Přijměte Ducha svatého, kterýmž odpustíte hříchy, odpouštějí se jim, a kterýmž zadržíte, zadržány jsou (Jan 20, 22. 23.) jest vykládati o odpuštění hříchů ve svátosti pokání; k této svátosti jest třeba kajicníku tří úkonů, které jsou jaksi látkou (quasi materia) svátosti, totiž: lítosti, zpovědi a dostiučinění; zpověď jest ustanovením Božím a nutnou ke spasení z práva Božího, a kajicník musí se zpovídati ze všech hříchů smrtelných a z okolností, které podstatu viny mění; rozřešení kněžské jest úkonem soudním a nikoli pouhou službou prohlašovati, že někomu hříchy odpuštěny jsou, když věří, že jest rozřešen; rozřešovati mohou pouze kněží, třeba byli v hříchu smrtelném, a biskup má právo zadržeti některé hříchy, od kterých kněz potom rozřešiti nemůže. S vinou neodpouští se spolu veškerý trest; jest ještě třeba dostiučinění, které se děje za trest časný tresty od Boha poslanými, neb od kněze uloženými, nebo skutky zbožnosti, jež kajicník sám si uložil." „O svátosti posledního pomazání" učí církev, že „jest pravou svátostí od Krista Pána ustanovenou, naznačenou u sv. Marka (6, 13.) a prohlášenou od sv. Jakuba (5, 14. 15.), který svými slovy látce, formě, vlastnímu přisluhovači a účinkům této svátosti učí." Reformační dekret mluví o povinnostech a právech

biskupů vzhledem na jejich duchovní, které napomínati a trestati mají, aby život svému povolání vhodný vedli.

Mezitím přišli do Tridentu poslové protestantských knížat a měst, mezi nimi též Jan Slejdanus ze Strassburku, a jiní ještě se očekávali. Vzhledem na ně byl jim *v sedění 15.* dne 25. ledna 1552 rozšířený bezpečný průvod udělen a další vyjednávání se odročila. Mimo tři papežské legáty a kardinála Madrucciho bylo v Tridentu přítomno 78 biskupů, z nichž největší část byla ze států císařových, jako 25 Španělů, 8 Němců, 4 Siciliané. Na válečné pověsti z Německa opustili porýnští arcibiskupové sněm; nový saský kurfirst Mořic zradil císaře, svého dobrodince; mnozí biskupové odcestovali na rychlo. Papež Julius III. zastavil sněm 25. dubna a sněm sám zastavil se 28. dubna ve svém *sedění 16.*, čemuž jenom 12 Španělův odporovalo. Sněm zastavil se na dvě léta, ale uplynulo plných deset let, nežli se opět sešel, v kterémž čase zemřeli papežové Julius III., Marcell II. a Pavel IV., z nichž poslední příkře o reformu církve se zasazoval. Na sněm pomýšlel Pius IV., jenž 26. prosince 1559 na apoštolský Stolec dosedl, a chtěl, aby v Tridentě v něm se pokračovalo. Císař Ferdinand I. prosil za to; podobně přál si toho španělský král Filip II.; Francie stála též o sněm, ale byla proti Tridentu; papež poslal posly s strany sněmu ke dvorům katolickým, ale též ku protestantským.

V Německu neviděla se více potřeba všeobecného sněmu po míru augsburském. Řezenský říšský sněm, začatý 13. července roku 1556. přikázal ve svém nálezu z 13. března 1557 novou náboženskou rozmluvu, kterou bylo konati v srpnu téhož roku ve Vormsu. Tato rozmluva konala se skutečně za předsednictví naumburského biskupa Julia Pfluga, zazala 11. září 1557, a mluvčími byli se strany katolické: mezibořský biskup Michal, světící biskup Delfius ze Strassburku, jesuita Petr Canisius, Fridrich Staphylus a dva luvaňští theologové, a se strany protestantské: Melanchthon, Schnepf, Brenz, Runge, Karg a Pistorius. Mluvili o Písmě sv. a dědičném hříchu, ale dále nepokročili. Když přišli k otázce, aby bludaři, které též augsburská konfesse zavrhuje, byli zavrženi, ukázal se rozkol mezi theology vévodsko-saskými a brunšvickými, kteří o zavržení falešných sekt stáli, a wittenberskými. Tito vyloučili ony ze sedění, a katoličtí mluvčí nevěděli, která z obou stran jest vlastně zástupcem protestantství. Vévodsko-saští theologové od-

cestovali a colloquium rozešlo se [1]). Zůstal tedy v platnosti mír augsburský z roku 1555., který císař Ferdinand v březnu 1559 znova v Augsburku potvrdil. Ve svých zemích trpěl císař Ferdinand rozdávání Večeře Páně pod obojí způsobou, pro něž neměl nijakého papežského povolení, než jenom výpovědi některých papežských nuntiů.

Císař Ferdinand I. poslal papeži dobrozdání o sněmu, v němž si přál, aby papež nejprve všeobecný mír, jmenovitě mezi Francií a Anglií zjednal, dál aby mnoho knížat na sněm se dostavilo, papež na něm osobně přítomen byl, sněm místo v Tridentě, který proň dosti veliký není, v Kolíně, v Kostnici neb v jiném německém městě se slavil, na něm lépe se zacházelo s protestanty, kteří si u něho stěžovali, že před tím náležitě slyšáni nebyli, a obtíže co do bezpečného průvodu se jim dělaly, a sněm nebyl pokračováním Tridentského, poněvadž by tím protestanté uraženi byli; nežli se sněm sejde, nechť papež sám k opravě duchovního stavu přistoupí, od přísnosti církevních předpisův upustí, a laikům kalich a duchovním manželství povolí.

Dne 29. listopadu 1560 vydal papež Pius IV. bullu „Ad ecclesiae regimen," která sněm o velikonoci 1561 v Tridentu slaviti kázala, nejmenujíc ho výslovně pokračováním předešlého, ale dávajíc na srozuměnou vypravováním osudů tohoto, že tu o jednu a touž synodu jde. V Německu dali si papežští nuntiové Delfinus a Kommendove všechnu práci, aby protestanty k jeho obeslání pohnuli; odebrali se na prosby císařovy v lednu 1561 na sjezd protestantských knížat do Naumburku, cestovali osobně k rozličným dvorům, ale nepořídili nic. Němečtí biskupové vymlouvali se z větší části dílem stářím a chorobou, dílem bázní před protestanty. Papež jmenoval prvním předsedou kardinála Herkula Gonzagu, biskupa mantovanského, a připojil k němu ještě čtyři kardinály jako své legáty, totiž: Stanislava Hosia, biskupa varmijského; Jeronyma Seripanda, arcibiskupa salernského; Ludvíka Simonettu z Milána, biskupa pisaurského; a Marka Sitika z Altaempsu, biskupa kostnického.

Legáti odebrali se v určený čas do Tridentu, kde však jenom 9 biskupů nalezli; brzy přišli jiní, mezi nimi arcibiskup z Bragy v Portugalsku; Massarelli byl opět tajemníkem sněmu. Dne 15. ledna 1562 byla první generální kongregace slavena,

[1]) Srv. Janssen IV. 20—30.

a potom 18. ledna 1562 *sedění 17.*, v němž byli přítomni mimo kardinály 106 biskupů, 9 infulovaní opati a 4 generálové řádův, a byly prohlášeny dva dekrety: první, aby sněm se zrušením kterékoli suspense dle listu papeže Pia IV. se slavil; a druhý, aby budoucí sedění 26. února se konalo

Dne 31. ledna 1562 přibyl do Tridentu Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský (1561—1580)[1]. Týž zaujímal první místo mezi vyslanci (oratores) císaře Ferdinanda I., bylť on orator Ferdinanda jako císaře římského a krále českého; druhé místo zaujal Jiří Draskovič, biskup pětikostelský, jenž byl vyslancem Ferdinanda jako krále uherského, a již 18. ledna do Tridentu přijel; a třetím vyslancem byl tridentský šlechtic Sigmund z Thunu. Císařští poslové Brus a Draskovič, byli 6. února 1562 v příbytku prvého legáta kardinála Gonzagy slavným způsobem od sněmovních otců přijati, a žádali potom, aby rozbory o důležitých látkách a ustanovené sedění odročeny byly, poněvadž vyslanci dvorů z větší části chybí. Tato druhá žádosť nemohla býti vyplněna, za to povolili otcové první; pročež v následujících třech seděních 18.—20. nestalo se nic důležitého. *V sedění 18.* dne 26. února 1562 byl prohlášen dekret o vyhotovení indexu zakázaných knih, a všichni na sněm zváni. Dne 4. března 1562 byl prohlášen v generální kongregaci bezpečný průvod národu německému, jmenovitě protestantům, který s velikou bedlivostí sestaven a též na jiné národy rozšířen byl.

Císařští vyslanci žádali ve jménu Ferdinandově na sněmu, aby pravidla kázně pro duchovenstvo v německé říši vypracoval. K tomu cíli ustanovil sněm zvláštní kommissi, která by se o kázni kněží i věřících radila; předsedou kommisse byl kardinál Seripandus. Kommisse formulovala 12 článků, z nichž první týkal se residence biskupů v jejich diecésích; vznikla otázka, zdali toto sídlení zakládá se na božském neb jenom církevním právu; onoho hájili španělští biskupové, tohoto vlaští[2]. Když 7. dubna ve valné schůzi o této otázce velmi

---

[1]) O činnosti tohoto našeho arcibiskupa v Tridentu viz krásné dílo od Dra. Klementa Borového: Antonín Brus z Mohelnice, arcib. Pražský. V Praze. 1873. str. 17—42.

[2]) Jako v Pise, Kostnici a Basileji tak i v Tridentu vedl se spor mezi přívrženci soustavy papální a episkopální, který však nevrostl v takový stupeň, aby sněmování byl zmařil, nebo v rozkol zaběhl; jádro sporu obešlo se

živé rokování se rozpředlo, předložili papežští legáti jakousi formuli a chtěli o ní dáti hlasovati. Ale tu povstal veliký hřmot. Jedni z biskupů tvrdili, že residence jest z práva božského, jiní to upírali; mnozí radili, aby sněm, dříve nežli k rozhodnutí té věci přistoupí, otázal se papeže, kterak on o tom smýšlí. Proti tomu ohrazoval se pařížský biskup Bellajus, řka, že papež může sice sněm svolati, jej ukončiti a stvrditi, ale biskupům že přísluší úplná moc svobodného rozhodování. V týž rozum vyjádřil se pražský arcibiskup Brus, kterýž ostrými slovy domlouval otcům, ano je káral za tou příčinou, že dříve se chtěli otázati papeže a pak teprve hlasovati; takovýto úmysl že v nejvyšší míře svobodě celého sněmu se příčí a ji ohrožuje [1]). Za takovéhoto stavu smýšlení byla věc odročena. Dne 14. března 1562 přišli do Tridentu vyslanci krále španělského, vévody florentského a katolických Švýcarů, v dubnu vyslanci Benátek a Francie, a 1. května vyslanec bavorského vévody. *V sedění 19.* dne 14. května 1562 byl prohlášen dekret odročující sedění; podobně *v sedění 20.* dne 4. června 1562.

Krušnou práci měli papežští legáté se Španěly, kteří chtěli sněm za pokračování předešlého prohlásiti, proti čemuž císařští vyslanci se vzpírali, jsouce podporováni francouzskými posly, kteří žádali, aby zasedající sněm za zcela nový se prohlásil, do Vormsu, Spýru nebo Kostnice přeložen, kostnické dekrety o vrchnostenství všeobecných církevních sněmů nad papežem obnoveny, a dogmatická ustanovení odložena byla. K rozpakům kardinálů přibyl ještě reformační návrh císařův o 15 článcích, kde jmenovitě kalicha laikům a manželství duchovním žádal. Císař Ferdinand a s ním arcibiskup pražský Brus doufali, že počne-li kalich věřícím se rozdávati, brzo nejen utrakvisté ale též lutheráné k jednotě církve se navrátí; pročež měl kalich býti povolen netoliko pro České království, ale i pro Uhersko a jiné dědičné země Ferdinandovy; kalicha žádali též vyslanec Bavorska pro toto vévodství a vyslanci francouzští, odvolávajíce se k starodávnému obyčeji, že král francouzský v den své korunovace Svátosť oltářní pod obojí způsobou přijímá [2]).

Papežští legáté předložili theologům pět článkův o při-

šťastně a ponecháno jiným časům, aby tuto důležitou otázku rozřešily (Concilium Vaticanum).

[1]) Dr. Borový l. c. str. 26, 27.

[2]) l. c. str. 30, 31.

jímání. Od 10.—23. června rozebírali je theologové velmi pilně v 21 kongregacích; 63 theologové, začínaje od papežského theologa Salmerona, mluvili zde po sobě, v dogmatické části sjednotili se brzo všichni, ale rozcházeli se záhy v praktické, má-li se kalich laikům povoliti, jak tomu chtějí poslové císařští a bavorští, nebo ne. *V sedění 21.* dne 16. července 1562 byl prohlášen dekret o přijímání ve 4 kapitolách a opáčné bludy ve 4 kanonech zavrženy. Církev praví zde: „Laikové a kněží nesloužící mše sv. nejsou právem božským zavázáni Svátosť oltářní pod obojí způsobou přijímati; církev má právo při posluhování svátostmi, zachovajíc jejich podstatu, ustanovovati a měniti, co by prospěchu přijímajících a poctě samých svátostí v různých okolnostech, časech a místech vhodné bylo; z důležitých a spravedlivých příčin zavedla a schválila církev přijímání pod jednou způsobou, které zavrhnouti, neb bez schválení auktority samé církve dle libosti měniti dovoleno není; přijímajíc pod jednou způsobou přijímá celého Krista a pravou svátosť a nepohřešuje žádné milosti ke spasení nutné; dítky rozumu dosud neužívající nejsou zavázány ku přijímání.“ Reformační dekret o 9 kapitolách mluví o přisluhování svěceními, která darmo a světským duchovním jen tenkrát udělovati jest, když se vykáží, že mají od čeho býti živi, buď z obroči neb z dědictví; opravňuje biskupy, aby třetiny příjmů z obročí při kapitolách stoličních a kollegiatních k dennímu podělování těch, kteří denním službám Božím přítomni byli, použili; biskupové měli k tomu přihlížeti, aby potřebný počet duchovních pro duchovní správu na každém místě byl; měli potřebné nové fary zřizovati neb obročí odnímati, a kláštery, opatství a fary ročně visitovati. Sběratelé almužen byli zrušeni, a odpustky a jiné duchovní milosti měly se budoucně zadarmo ordinariáty prohlašovati.

Poněvadž sněm příchodu kardinála Lotarinského s francouzskými preláty očekával, postupoval zvolna ku předu, ale dal přece od 19. července 13 článkův o mši sv. vyšetřovati. Mezi tím odpočívala ohoulostivá otázka o přijímání Večeře Páně pod obojí způsobou, která nastupováním císařských poslův a žádostí bavorského vojvody ještě choulostivější se stala, až do 22. srpna 1562. Tento den předložili papežští legáti otcům návrh, aby Večeře Páně pod jistými podmínkami ve svaté říši Římské, veškerém Německu, v Uherském a Českém království, Rakouském arcivévodství a jiných provinciích cí-

sařových pod obojí způsobou se rozdávala, a přimlouvali se vřele za jeho přijetí. Otcové skončivše rozbory o mši sv., začali hned 28. srpna rokovati o tomto předmětu v generální kongregaci. Všech votantů bylo 166, a rozbory trvaly až do 6. září. Názory otcův o tomto předmětu různily se velice. Pro jednoduché přijetí předloženého návrhu bylo 29 otců; pro návrh, ale spolu odkazujíce jej papeži, bylo 31; 19 bylo pro kalich pouze Uhersku a Čechám, který však papež povoliti měl. Proti návrhu hlasovalo jednoduše 38 otců; záporně, odkazujíce věc papeži, hlasovalo 10 otců; 24 otcové přimlouvali se za to, aby celá věc papeži se odkázala, nevyslovivše se ani pro kalich ani proti němu; 14 otců přálo si, aby celá věc se odložila; jeden hlas kolísal se. Potud dospělo rokování a hlasování, když poslední řečník, Jakub Lainez, generál jesuitů svou důkladnou, dobře promyšlenou a věcnou řečí ku protivníkům kalicha přistoupil. Po jeho řeči bylo legátům jasno, že bez ohledu na císaře předlohu o kalichu změniti musí, chtějí-li alespoň něčeho dosáhnouti.

Císařský posel Draskovič pokoušel se v prvních dnech po řeči Lainezově o to, aby kalich alespoň Čechům povolen byl. Ale vida, že by toho nedosáhl, přistoupil ku prostředkujícímu návrhu legátů, aby rozhodnutí o povolení kalicha papeži se přenechalo, avšak provedl to, že legáté do návrhu přijali doložku: kdyby papež kalich dovolil, že to činí „dle přání, rady a souhlasu svaté synody" (ex voto, consilio et assensu hujus sanctae synodi). Tento návrh byl dopoledne 15. září otcům přečten, a odpoledne dělo se čtyřhodinné hlasování o něm. Když Lainez k slovu přišel, byl osud návrhu již rozhodnut; 79 otců hlasovalo proti němu, 69 pro něj, 4 kolísali se. Většina nechtěla nic slyšeti o nijakém odporučování nebo schvalování kalicha; Lainez hlasoval s ní, odůvodniv důkladně svůj hlas.

Za tohoto stavu věcí předložili legáté v generální kongregaci dne 16. září otcům návrh, aby povoliti kalich jednoduše papeži se ponechalo; což také 98 hlasy proti 38 přijato bylo [1]).

---

1) Srv. rozpravu od Grisacha S. J.: „Jakob Lainez und die Frage des Laienkelches auf dem Concil von Trident." v Innsbrucker Zeitschrift. 1881. str. 672—720; 1882 str 39—112, kde řeč Lainezova posud tiskem nevydaná vytištěna jest str. 690 sqq.

Sněm, překonav všechny obtíže, slavil 17. září 1562 své *22. sedění*, jemuž obcovalo 5 kardinálů-legátů, světští poslové, jeden kardinál, 3 patriarchové, 22 arcibiskupové, 144 biskupové, opat Lateránský a 7 generálů řeholí, a prohlásil v něm učení o mši svaté v devíti kapitolách a tolikéž kanonech. Synoda stanovila: „že ve mši sv. pravá a vlastní oběť Bohu se přináší, kterouž ona krvavá oběť na kříži se představuje (repraesentantur); slovy: „To čiňte na mou památku“ ustanovil Kristus apoštoly a jejich nástupce za kněze Nového Zákona; mše sv. jest obětí smírnou, kterou Bůh smířen bývá, milosť a dar pokání uděluje, a zločiny a hříchy i největší odpouští; oběť mše sv. nečiní žádné újmy oběti na kříži a obětuje se za živé i za zemřelé v Kristu, kteříž ještě zúplna očištěni nejsou; přináší se pouze Bohu, a ne svatým, ačkoli k jejich cti a památce se přináší, při čemž kněz Bohu děkuje, že je korunoval a vítězství jim propůjčil, a prosí jich za jejich přímluvu u Boha; kanon jest prost všeho bludu a neobsahuje nic, což by svatosti a zbožnosti nevzbuzovalo a mysl obětujících k Bohu nepovznášelo; synoda přeje si dále, aby lid pokaždé nejen duchovně, ale i svátostně přijímal, poněvadž z toho hojné ovoce pochází; ale když se to nestává, nesmějí se proto zavrhovati mše, ve kterých kněz sám svátostně přijímá, jakožto soukromé a nedovolené; neboť i takové mše jest pokládati za společné (communes), jelikož lid při nich dílem duchovně přijímá, dílem poněvadž kněz jich neslouží pouze pro sebe, ale též pro všechny věřící, mísení vody s vínem jest podržeti; otcům nezdálo se býti vhodným, aby mše v jazyku lidu byla sloužena, ale po starém osvědčeném obyčeji; však duchovní správcové nechť lidu častěji vykládají, co ve mši svaté čteno bývá.

Kanony obsahují klatbu na křivé učení o mší sv., a konečně následuje dekret o tom, co jest při mši sv. zachovávati a čeho se varovati, aby důstojně sloužena byla.

Reformační dekret mluví o životě a počestnosti duchovních, o vlastnostech a požadavcích ku přijetí svěcení a duchovních úřadův, a jiných ještě věcech církevní kázně.

Poslední dekret odkázal žádosť za povolení kalicha věřícím rozhodnutí papežově. Papež Pius IV., řídě se radou kardinála Karla Boromejského, dovolil brevem ode dne 17. dubna 1564 v celé církevní provincii české, tedy v Čechách i na Moravě, v Rakousku, Solnohradsku a některých diecésích v Německu, přijímati Večeři Páně pod obojí způsobou. Pražský

arcibiskup Antonín Brus prohlásil slavně papežské breve ke konci července 1564 v metropolitním chrámě sv. Víta a poslal je svému suffragánu, olomouckému biskupu Marku Kuenovi, vyzývaje ho, aby se dle jeho příkladu zachoval. Však povolení kalichu nepřineslo onoho ovoce, kterého žadatelé očekávali; horliví katolíci nežádali ho, bludařům nestačil více, proto bylo ono dovolení odvoláno. Přijímání pod obojí trvalo v Čechách až do roku 1622., kdy arcibiskup pražský Jan Lohelius prohlásil nařízení papeže Řehoře XV., jímž jest přijímání pod obojí způsobou lidu obecnému zakázáno [1]).

Budoucí sedění bylo ustanoveno na 12. listopadu 1562, ale uplynulo deset měsíců, nežli se slavilo. Všechny staré rány obnovily se. Francouzská vláda žádala za odklad dogmatických usnesení, až do Tridentu lotarinský kardinál Karel Guise s francouzskými biskupy přijde. a císařský vyslanec usiloval o to, aby reformační návrhy císařovy v poradu se vzaly. Při rozboru článků víry o svěcení na kněžství rozprávělo se znova o otázce s strany povinnosti residence biskupův a s ní spojené druhé otázce, zdali biskupství jest ustanovením božským, neb mají-li biskupové svou moc a své poslání od papeže. Konečně přibyl 13. listopadu do Tridentu lotarinský kardinál Karel, arcibiskup remešský, s 15 [2]) francouzskými biskupy, 3 opaty a 18 theology, a přinesl s sebou reformační návrhy, které v hlavních věcech s návrhy císařovými se srovnávaly. V Tridentu nastaly zmatky; přečetní biskupové řídili se chováním vyslanců svých pánů; Francouzové a Španělové stáli příkře proti sobě. K veliké bolesti sněmu zemřel 2. března 1563 první kardinál-předseda Herkules Gonzaga, a brzo po něm 17. března Jeronym Seripandus. Místo nich jmenoval papež svými legáty kardinály Jana Morona a Bernarda Navageria, výtečné státníky. Morone, chtěje překážky se strany císaře Ferdinanda I. odstraniti, odebral se 16. dubna 1563 k němu do Innsbrucku; císař byl pln nevole na sněm a Řím, mysle, že sněm není svobodným a v Římě žádných oprav nechtějí. Legát ukázal mu, že nebylo lze všechny jeho návrhy přijati, ale ty nejlepší že přijaty jsou; když knížata mohou svým poslům dávati instrukce, může totéž činiti papež. Znenáhla menšily se překážky snahou a působením Morona, Karla Borromejského a španělského krále

---

[1]) Dr. Borový: Antonín Brus str. 45—51.

[2]) l. c. str. 36. n. 3.

Filipa II, který biskupy svých zemí vyzval, aby úzce k apoštolské Stolici se přivinuli. Lotarinský kardinál povoloval v mnohých věcech. Papež Pius IV. psal císaři Ferdinandovi I. a vyvrátil jeho stesky, jakoby byly dva sněmy: jeden v Římě a druhý v Tridentu; údové a hlava se svými radami nejsou dva sněmy, ale jeden; když papež své legáty o svém smýšlení poučuje, žádá to vždycky věc sama a pak i důstojnost sněmu; kdyby papež do Tridentu přišel, říkalo by se, že obmezuje svobodu, vzbudil by zlost sousedních bludařův, a v Italii jest třeba jeho přítomnosti; spory otcův o nepotřebných otázkách neschvaluje, a snaží se svými legáty je odstraniti.

Francouzům a mnohým Španělům šlo o to, aby božské právo biskupův a jejich přímé ustanovení Kristem bylo vysloveno, aby potom bylo lze biskupskou vážnost vyvyšovati a papežskou ztenčovati, při čemž málokdo z nich činil rozdíl mezi mocí svěcení a pravomocností, což, jak pravil biskup z Rimini a Lainez, dobře jest oddělovati. Mnozí pokládali za nevhodné, aby o právech biskupů se rokovalo a práva papežská pominula. Z Říma přišla instrukce, že o papežské moci vyslovil se 14. všeobecný sněm, mluvě o primátu papežově nad veškerou církví, a o papežské vážnosti že nelze jinak mluviti, nežli jak to alespoň všeobecný sněm Florentský učinil neb raději nic zde nestanoviti. K tomuto poslednímu rozhodli se otcové. Učený dominikán Petr Soto umíraje († 20. dubna 1563) prohlásil, že papež jest nade všechny sněmy a nemůže od nich býti souzen; opačné učení plodí jenom neposlušnost, spory a rozkoly.

Již od září 1562 měli theologové devět článkův o svátosti svěcení kněžstva k rozboru, a rokovali o nich v přítomnosti zástupců tří patriarchů, 18 arcibiskupů, 146 biskupů, 2 opatův a 5 generálů řádů. Mezi theology vynikali Salmeron, Soto a Portugalec Melchior Cornelius. Dne 2. října začaly porady biskupů, při nichž ostré debaty se děly; znenáhla ustupovali Španělové, a spokojili se s výměrem o povinnosti residence biskupů, kterýž jejich názor o ní nevylučoval.

Konečně slavilo se 15 července 1563 *23. sedění*, v němž učení o svěcení kněžstva ve 4 kapitolách a 8 kanonech prohlášeno bylo. Církev učí zde: 1. „Oběť a kněžství jsou Božím pořízením tak spojeny, že obojí za každého zákona bylo; poněvadž v Novém Zákoně katolická církev viditelnou oběť Ve-

čeře Páně z ustanovení Kristova přijala: proto jest též vyznávati, že v ní nové viditelné a vnější kněžství jest, na které ono staré jest přeneseno; toto jest od téhož Pána, našeho Spasitele, ustanoveno, a apoštolům a jejich nástupcům v kněžství jest dána moc posvěcovati (consecrandi), obětovati a rozdávati jeho Tělo a Krev, jakož i odpouštěti a zadržovati hříchy. 2. Poněvadž služba tak svatého kněžství jest božskou věcí, bylo vhodno, aby pro větší jeho poctu bylo více různých řádů služebníků (plures et diversi ministrorum ordines), kteří by z povinnosti kněžství sloužili a tak roztříděni byli, aby ti, kteří mají již duchovní tonsuru, řády nižšími k vyšším postupovali; o kněžích a jáhnech mluví Písmo sv., a již na počátku církve byli podjáhni, akolythé, exorcisté, lektoři a ostiáři. 3. Svěcení na kněžství jest v pravdě a vlastně svátostí Nového Zákona. 4. Poněvadž ve svátosti svěcení nezrušitelné znamení duši se vtiskuje, zavrhuje svatá synoda mínění těch, kteří tvrdí, že kněží Nového Zákona jenom dočasnou moc mají, a řádně posvěcení zase laiky státi se mohou, kdyby služby slova Božího nevykonávali: biskupové, kteří na místo apoštolů vstoupili, náleží obzvláště k tomuto hierarchickému řádu, jsou, jak apoštol praví (Skutkové apoštol. 20, 28.) od Ducha svatého ustanoveni, aby církev Boží řídili, jsou vyšší nežli kněží (superiores presbyteris), přisluhují svátostí biřmování, světí služebníky církve a mohou největší část všeho ostatního konati, kteréž úkony konati ostatní řádové moci nemají; ku posvěcení biskupů, kněží a ostatních řádů není třeba souhlasu neb povolání neb vážnosti lidu nebo světské vrchnosti tak, jako by bez toho svěcení bylo neplatné; ti však, kteří pouze od lidu neb světské moci a vrchnosti povoláni a ustanoveni jsou a církevní službu konati se opovažují, nejsou služebníky církve, ale zloději a loupežníky.“

Výrazem: „božským zařízením jest v církvi katolické ustanovena hierarchie, která skládá se z biskupů, kněží a jáhnův“ (can. 6.) obešla se sporná otázka, zdali moc biskupů jest přímo od Krista, nebo prostředečně teprve skrze papeže. Podobně obešla se otázka o reformačním dekretu, zda-li biskupové mají zachovávati residenci právem božským nebo lidským: synoda stanovila v tomto ohledu: „Poněvadž božským nařízením všem, kterým správa duší svěřena jest, přikázáno jest, aby své ovce znali, za ně oběť přinášeli, je hlásáním slova Božího, přisluhováním svátostmi a dobrým příkladem pásli; o chudé otcovsky

pečovali a ostatní povinnosti pastýřské plnili, kterých však plniti nemohou ti, kteří nad svým stádem nebdí, u něho nejsou, ale jako nájemníci je opouští: pročež napomíná jich sv. synoda, aby jsouce pamětlivi božských příkazův je v moudrosti a pravdě pásli a řídili, a spolu prohlašuje, že všichni představeni kostelů patriarchálních, primaciálních, metropolitních a stoličních i kardinálové sv. Římské církve k osobnímu sídlení ve své církvi nebo diecési zavázáni jsou, a z nich vzdáliti se nemohou leč z příčin, z kterých by toho buď křesťanská láska, zvláštní nutnosť, povinná poslušnosť nebo patrný prospěch církve neb státu žádaly.“ Kterak v těchto případech jest se chovati, vypisuje církev dále zevrubněji. Ostatní kapitoly reformačního dekretu obsahují předpisy o udělování a přijímání svěcení, stáří, zkoušek a zachovávání intersticií; nikdo nemá zpovídati, leč kdo má farní obročí nebo schválení od biskupa; povinnosti nižších svěcení buďtež opět zavedeny, a v každé diecési zřídiž se duchovní seminář.

Španělové pracovali vší snahou o to, aby sněm protahovali; za to Francie a císař přáli si, by sněm brzo se skončil. Světští knížata, jmenovitě císař, usilovali o větší a rozsáhlejší opravu duchovního stavu, jmenovitě apoštolské Stolice a kardinálského sboru, tak jakoby papež a duchovenstvo bylo kořenem všeho zlého. Bylo to urážlivé počínání proti sněmu, a legáté byli v rozpacích. Tři legáté, dostavše vhodné pokynutí z Říma, obrátili věc a činili návrhy na opravu světských knížat a ochranu církevních práv často od nich porušovaných. To působilo, sněm dostal volnější ruce a mohl k uspokojivému konci přijíti. Ovšem z opravy světských knížat nebylo nic.

Hlavní porady děly se o svátosti manželství. Francie žádala, aby tajná manželství a manželství dítek bez svolení rodičův uzavřená za neplatná se prohlásila: V onom článku dala synoda Francii za pravdu, v tomto však nikoli. *V sedění 24.* dne 11. listopadu 1563. bylo prohlášeno učení o svátosti stavu manželského. Církev podavši v úvodě učení o původu, podstatě a svátostnosti manželství, zavrhla bludy o něm 12 kanony, v nichž učí, že „manželství jest v pravdě a vlastně jednou ze sedmi svátostí od Krista Pána ustanovenou; křesťanu jest mnohoženství zákonem Božím zakázáno; církev má právo stanoviti překážky na ony, které v Levitiku (18, 6 sqq.) vyjádřeny jsou, a spolu má právo od nich prominutí dávati; man-

želství jest nerozlučitelné, a církev nechybuje, i když v případě cizoložství manželství nerozlučuje (tento kanon sedmý vydával původně klatbu na ty, kteří by tvrdili, že pro cizoložství lze manželství rozlučovati; však benátský vyslanec učinil otce na to pozornými, že sjednocení Řekové manželství v tomto případě rozlučují a nevinné straně nový sňatek dovolují; pro ně byl onen kanon změněn a stíhá klatbou pouze protestanty a ne Řeky, poněvadž onino církev z bludu vinili, že v případě cizoložství manželství nerozlučuje, čehož tito nečiní); manželství uzavřené, ale ne dokonané, lze slavnou professí rozloučiti; církev nechybuje, dopouštějíc z mnohých příčin rozvod manželů od lože a spolubydlení; duchovní a řeholníci nemohou pro zákon církevní a slib v platné manželství vstoupiti; panenství má přednosť před manželstvím; manželské věci náležejí před soud církevní.

Potom následuje dekret o reformě manželství v 10 kapitolách; předpisuje formu uzavření manželství, které budiž uzavíráno před vlastním farářem neb jiným knězem s dovolením téhož faráře nebo biskupa a před dvěma nebo třemi svědky, tak že potom po prohlášení tohoto dekretu jinak uzavřená manželství budou neplatná; ohlášky snoubenců, které dříve partikulární synody předpisovaly, buďtež všudy zavedeny, ale tak, že biskupové mohou zde prominutí dáti; synoda obmezila dále překážky duchovního příbuzenství, veřejné počestnosti, švakrovství a únosu, vydala předpisy o dispensích manželských, uzavřeném čase a sňatcích těch, kteří bydliště nemají, stanovila tresty na souložnictví a hrozila pánům klatbou, kdyby svobodu sňatkův u svých poddaných obmezovali.

Všeobecný reformační dekret o 21 kapitole mluví o volbě kardinálů, kteří ze všech národů bráni býti mají, a biskupů; o slavení provinciálních synod každé 3 roky a diecésních každý rok, o ročních církevních visitacích, o hlásání slova Božího biskupy, kteří to sami činiti neb alespoň o to pečovati mají, aby se to od jiných dálo každou neděli a každý veliký svátek a v postě a advente denně neb alespoň třikrát týhodně, když to za vhodné uznají; mluví dál o vyučování dítek, návštěvě farních kostelů, věcech kriminálních, oprávněnostech biskupů, povinnosti farářů lidu svátosti a liturgii vykládati, ustanovení poenitenciáře při každém stoličném chrámě a veřejném pokání pro veřejné hříšníky. Ostatní předpisy týkaly se zvláštních

výsad, vlastností a povinností kanovníků, zlepšení obročí a správy uprázdněných biskupství a far, zrušily se expektativy a provise obročí, a vydaly předpisy o církevním processu.

Proti metropolitům provedli biskupové pouze část svých žádostí. Budoucí sedění bylo ustanoveno na 9. prosince 1563, ale slavilo se tenkráte dříve, poněvadž všichni přáli si ukončení sněmu až na Španěly, kteřiž ještě více oprav si přáli, ale konečně povolili. Papež byl churav a přál si viděti konec sněmu, a legáté báli se, aby sněm v případě jeho smrti do volby jeho nástupce se nemíchal. Tak slavilo se *25. a to poslední sedění* 3. a 4. prosince 1563. Dne 3. prosince byly prohlášeny 4 dekrety a sice: 1. Dekret o očistci, o němž učí zde církev, že „jest a že duším věřících v něm držených přímluvou věřících, jmenovitě však obětí mše sv., pomáhati lze; ale všech subtilních a těžších otázek o něm, které ke vzdělání nepomáhají, jest v kázáních se varovati“; 2. dekret o vzývání, poctě a ostatcích Svatých a o jejich obrazech, v němž všechny zlořády jsou zakázány; 3. dekret o reformě klášterů ve 22 kapitolách, upravujíc čas professe, klausuru a poměr představených klášterů k biskupu; konečně 4. dekret o všeobecné reformě v 21 kapitolách mluvící o životě kardinálů a biskupů, moudrém užívání církevních trestů, církevní pravomocnosti, redukci mešních fundací a prohlášení sněmovních dekretů na synodách provinciálních, dále zakázala církev přísně souboj, napomínala křesťanských knížat, aby církevních práv chránili a usnesení sněmu provedli, a konečně prohlásila, že ve všem vážnost apoštolské Stolice jest zachovati.

Dne 4. prosince bylo prohlášeno 6 dekretů: 1. dekret mluví o odpustcích, o nichž učí, že „Kristus církvi moc dal udíleti odpustky, jichž užívání jest lidu křesťanskému velmi spasitelné“, však v jejich udělování budiž veliká opatrnost zachovávána, aby kázeň se neseslabila a všechny zlořády buďtež odstraněny; druhý dekret mluví o mrtvení těla posty, a dnech svátečních: třetí ponechal apoštolské Stolici práci, aby zhotovila seznam (index) zakázaných knih, vypracovala katechismus a vydala opravený missál a breviř; čtvrtý prohlašuje, že žádná mocnost ani duchovní ani světská z vykázaného místa jejímu vyslanci na sněmu (orátoru) žádné újmy netrpí; pátý napomínal knížat, aby usnesení sněmu přijali a provedli; kdyby při tom obtíže vznikly, bude péčí papežovou odstraniti je třeba svoláním nového všeobecného sněmu (jak si toho Španělé přáli); šestý pro-

hlásil závaznost všech usnesení, která za Pavla III. a Julia III učiněna a teď po rozkaze synody ještě jednou přečtena byla. Konečně byla k otcům učiněna otázka, zdali synodu jest skončiti a papeže skrze legáty za její potvrzení žádati. Když k ní otcové přisvědčili, požehnal první kardinál-legát Morone synodě a skončil ji. Lotarinský kardinál pronesl akklamace ke cti papeže Pia IV. a jeho předchůdců Pavla III. a Julia III., císaře Ferdinanda I. a jeho předchůdce Karla V., všech křesťanských panovníků, předsedů synody, kardinálů, vyslanců a otců, a opětoval klatbu na všechny bludaře. Všickni přítomní počtem 255 podepsali akta a sice: 4 legáté, 2 kardinálové, 3 patriarchové, 25 arcibiskupů (mezi nimi pražský arcibiskup Antonín Brus), 168 biskupů, 7 opatů, 7 generálů řádů a 39 zástupců nepřítomných; tito poslední podepsali s dodatkem: „subscripsi judicando", poněvadž od počátku neměli rozhodujícího hlasu, a onino všickni: „subscripsi definiendo".

Tak bylo veliké dílo za nesmírných překážek a dvakráte přerušené se zvláštní pomocí Boží skončeno; na žádném církevním sněmu nebylo tolik věcí rozebráno a stanoveno jako na Tridentském. Nešlo-li na sněmu všechno tak hladce a pokojně, jak bylo by si přáti, jest pamatovati na to, že jeho členové byli lidé, a že i na jiných sněmích z téže lidské slabosti bouře panovaly. Všem požadavkům za opravy nemohl sněm dosti učiniti, poněvadž mnohé z nich byly dílem jednostranné, dílem přemrštěné. Usnesení sněmu Tridentského, o něž nejvýtečnější biskupové a nejznamenitější theologové pracovali, osvědčila se všude a obnovila tvářnost církve.

Papež Pius IV. prohlásil 12. prosince 1563 ukončení synody kardinálům, a přikázal za to konati díky Bohu. Do Říma přinesli synodální akta legáté Morone a Simoneta, kdežto ostatní dva legáté odebrali se do svých diecésí: kardinál Navagerius do Verony a kardinál Hosius do Polska. Někteří římští úředníci myslili, aby papež všech usnesení nepotvrzoval, ale papež Pius IV. potvrdil všechno nejprve v konsistoři 30. prosince 1563 a potom slavnou bullou „Benedictus Deus" z 26. ledna 1564, kterou 26 kardinálů podepsalo. Papež zřídil kommissi z 8 kardinálů, aby o provedení Tridentských usnesení se starala, v níž nejčinnějším byl jeho synovec Karel Borromejský; poslal za tou příčinou posly a listy ke knížatům a biskupům, předepsal vyznání víry, zhotovené z dekretů Tridentských (professio fidei Tridentina) všem, kteří duchovní úřad neb aka-

demickou hodnosť přijímají, neb od protestantství do lůna církve katolické se vracejí, vydal bullu proti čtení zakázaných knih a dal zhotoviti jejich seznam. Dovolil některým krajinám přijímání pod obojí, ale na manželství duchovních nepřistoupil. Portugalský král Šebestian poděkoval se papeži zvlášť za potvrzení sněmu Tridentského a kázal jej ve své říši zachovávati. Benátky, savojský vojvoda a ostatní knížata italská přijali jej beze vší podmínky. Král Filip II. dal jej prohlásiti ve Španělsku, Neapolsku a Nizozemí s doložkou „bez újmy královských práv.“ V Polsku učinil to snahou legáta Commendona král. S většími obtížemi potkalo se jeho prohlášení v Německu. Císař Ferdinand I. a bavorský vojvoda Albrecht V. žádali výslovně přijímání pod obojí a manželství kněží, z čehož papež jenom kalich povolil. Po smrti Ferdinandově (1564) dal císař Maxmilian II. dekrety Tridentské v císařských státech prohlásiti. Německá říšská knížata přijala je na říšském sněmu v Augsburku 1566. Francie nečinila žádného odporu proti dogmatickým rozhodnutím sněmu Tridentského, ale proti některým předpisům kázně, pročež nebyla jeho všechna ustanovení přijata od státu, ale byla přece prohlašována na rozličných provinciálních synodách, a biskupové snažili se uvésti je do života.

Papež Sixtus V. zřídil r. 1588. zvláštní kongregaci pro výklad Tridentských usnesení (interpretes concilii Tridentini).

B. Dějiny papežů [1].

§ 474. *Smrť Lva X., Hadrian VI. (1522-1525), Klement VII. (1523-1534), Pavel III. (1534-1549), Julius III. (1550-1555), Marcell II. (1555), Pavel IV. (1555-1559), Pius IV. (1559-1565), a Pius V. (1566-1572).*

Lev X. nebyl s to, jak jsme viděli, aby při vší své snaze požár Lutherem v Německu roznícený udusil. Co Luther a Zvingli proti staré víře v Německu a Švýcarsku bojovali, ohrožoval turecký sultán Selim, nástupce Bajazetův, křesťanskou

[1]) Onuphrii Panvinii Pontificum Rom. Vitae a Xisto IV. usque ad Pium V. jsou připojeny k dílu Platiny. Coloniae Agripp. 1626.

Evropu. Lev snažil se, aby proti němu křižáckou výpravu k místu přivedl, ale veškerá jeho snaha u křesťanských knížat zůstala marnou. Papež spojil se s císařem Karlem V. proti Francouzům, aby je z Milána vyhnal. Císařsko-papežská vojska byla vítězna a dobyla Milána. Papež obdržev zprávu o tom na svém letohrádku Mallinaně 24. listopadu 1521, spěchal pln radosti do Říma, kamž přišel 25. listopadu, ale byl již 1. prosince mrtvolou. Jeho pohřeb nebyl právě stkvělý, a lid byl jaksi zaražen, poněvadž se proslýchalo, že státní pokladna jest prázdna.

Lev X. podporoval štědře umění a vědu, kterým byl z přesvědčení oddán, byl vlídný v jednání, čistý a neúhonný v mravech, avšak trpěl mnohou nestoudnosť ve svém okolí, jako že dvojsmyslná divadla na jeho dvoře byla provozována, a on v nich se účastnil, což z lehkomyslnosti onoho věku vyložiti lze. Jeho dvojsmyslnosť a neupřímnosť v politice vzhledem k Francii a císaři Karlovi V. lze vyložiti z jeho záměru, aby oba mocné sousedy Italie v rovnováze držel a Italii samostatnou, nezávislou na cizím vlivu a z většiny soustředěnou v ruce papežské učinil.

Hadrian VI. [1]) (1522—1523). Poněvadž kardinálové o žádném v konklave přítomném se sjednotiti nemohli, navrhl kardinál Julius Medici, aby za papeže zvolen byl nepřítomný kardinál Hadrian, biskup z Tortosy, který též skoro jednomyslně 9. ledna 1522 za hlavu církve zvolen byl. Hadrian narodil se 2. března 1459 v Utrechtě, pocházel ze starého, ale schudlého rodu Dedelů, stal se professorem theologie v Luvani, kanovníkem a později též děkanem u sv. Petra tamže, a císař Maximilian I. učinil jej r. 1507. vychovatelem svého vnuka Karla. Roku 1515. stal se vyslancem u krále Ferdinanda Arragonského, aby u něho dědičných práv svého chovance hájil. Zůstal ve Španělsku, stal se biskupem v Tortose a byl 25. června 1517 jmenován kardinálem. Když Karel Španělsko opustil, aby byl v Německu na císařství korunován, odevzdal vládu nad Španělskem Hadrianovi. Hadrian jako papež nezměnil svého jména, vjel 19. srpna 1522 do Říma a byl 2 dny potom korunován. Byl to muž zbožný, toužil vždy po dokonalosti a ctnosti, byl přísným na sebe, ale nebyl žádným nevčasným horlitelem proti jiným. V Římě nalezl papežské po-

---

[1]) Höfler: Papst Hadrian VI. Wien 1880.

kladny prázdné a florentští věřitelé, kteří Lvu X. značné summy půjčili, chtěli míti zaplaceno, poněvadž sami schudli. Největší šetrnosť papežova nenaplnila prázdných pokladen; nové daně byly nutny, které lidu byly tím obtížnější, poněvadž mezi něj žádné peníze ode dvora nepřicházely. Jednou ranou zmizela veškerá světská mysl a rozkoš z okolí papežova. Papež zrušil expektativy, jak již dané tak i pro čas budoucí, a vzbudil tím nespokojenosť četných. Obmezil františkány, kteří se rozsáhlým plnomocenstvím při hlásání odpustků těšili. Když povolal dva krajany do Říma k sobě, pokládali to Italové za nedůvěru k nim. Císař Karel V. i král francouzský František I. chtěli jej na svou stranu získati, ale on zachoval proti oběma svou samostatnosť. Hadrian snažil se, ovšem nadarmo, bouři Lutherovu utišiti, nemohl ani zlořády ze svého okolí vykořeniti, a nebyl s to, aby pád Rhodu do rukou Turků zamezil. Vše snášel s odevzdaností do vůle Boží, zemřel 14. září 1523. Jeho nástupcem stal se

Klement VII. (1523—1534.) Slul Julius Medici; narodil se 26. května 1478 ve Florencii z nerovného čili morganatického manželství Juliana Medicea, byl vychován v domě svého strýce Vavřince s jeho syny a připojil se úzce k jednomu z nich Janovi, pozdějšímu to papeži Lvu X. Po vyhnání Mediceů z Florencie žil 18 let ve vyhnanství, v kterémž čase vstoupil do řádu johannitského, stal se převorem v Kapue, a doprovázel svého příbuzného, pozdějšího papeže Lva X., na jeho vyslaneckých cestách. Když tento stal se papežem, učinil jej arcibiskupem florentským, kardinálem (1513) a místokancléřem církve Římské. Pro svou znalosť církevní správy, obratnosť a praoovitosť byl 18. listopadu 1523 za papeže zvolen a nazval se Klementem VII. Jako papež varoval se přepychu Lva X. i šetrnosti a uzavřenosti Hadriana VI. Jako kardinál byl přítelem císaře Karla V. a Španělů, jako papež stal se jejich nepřítelem, boje se o svobodu Italie, a s ním podobně smýšleli Italové. Spojil se s Francií a Anglií, a papežsko-benátské vojsko vytáhlo vzbouřenému Milánu na pomoc. Ale Jiří Frondsberg, císařský vojevůdce, překročil roku 1526. s německými namnoze lutheránskými žoldnéři Alpy, rozprášil italské voje jako plevy, a Němci dobyli 6. května 1527 Říma, při jejichž útoku na město padl jejich vůdce Karel z Bourbonu. Řím byl hrozně zpustošen. Klement byl 8 měsíců v hradě Andělském obležen, a Mediceové byli znovu z Florencie vyhnáni. Císař

Karel V. sešel se s papežem roku 1533. v Bologni, který ve svolání všeobecného církevního sněmu svolil a oto s veškerou upřímností potom se staral. Proti všeobecnému církevnímu sněmu, by se nesešel, mimo protestanty pracoval též francouzský král František I. Tento chtěje papeže od císaře odvrátiti, nabízel mu sňatek svého druhorozeného syna Jindřicha s jeho neteří Kateřinou Medicejskou. Papež přijal tento sňatek, doufaje, že tak krále od přátelství s protestanty odvrátí. Král František zamítl koncil a namlouval papeži, že čas není pro něj vhodným. Papež oznámil to králi Ferdinandovi a odkazoval jej na lepší časy. Papež dožil se odpadu Anglie od víry a krutého sporu svých dvou synovcův o panství ve Florencii, a zemřel 25. září 1534.

Pavel III.[1]) (1534–1549) slul Alexander Farnese a byl synem Petra Louisia a Joannelly Kajetany. Narodil se v Carině, toskánském městě, 29. února 1468, studoval na florentské akademii, nabyl tam veliké učenosti a zároveň uhlazenosti mravů, a vstoupil do služeb místokancléře církve římské Rodericha Borgiáše. Papež Inocenc VIII. uvěznil jej z neznámé příčiny v Andělském hradě, odkudž však uprchl. Roderich Borgiáš stav se papežem Alexandrem VI., učinil jej protonotářem a pokladníkem a jmenoval 20. září 1493 kardinálem, a potom legátem Viterba a Marky, kdež poddaní velice ho milovali. Ve válce Španělska s Francií byl úplně nestranným. Po smrti Klementa VII. byl 13. října 1534 za papeže zvolen. Jako papež jmenoval znamenité muže kardinály, jako Contarinia, Aleandera, Sadoleta, Bemba a jiné, a radil se s nimi, jmenovitě s učeným a nábožným Contariniem, kterak by bylo lze spor náboženský v Německu odkliditi, pokoj mezi císařem a Francií obnoviti a Turky pokořiti. Mnohým namáháním zprostředkoval schůzi obou soků, císaře Karla V. a krále Františka I., v Nizze, kamž i sám bez ohledu na své stáří přišel. Když potom válka mezi oběma soky znova vypukla, pracoval opět o smír jejich. Rozepsal Tridentský sněm, který se 13. prosince 1545 začal, a přeložil jej 11. března 1547 do Bologně.

Pavel III. ustanovil zvláštní kommissary pro znovuzřízení apoštolské komory, kanceláře, poenitentiarie a roty, vydal řadu reformatorských bull, obohatil církev novými řády, zavedl roku 1543. ostrou censuru proti nevázanému tisku, a dal

---

[1]) (Quirini) Imago opt. Pontif. expressa in gestis Pauli III. Brix. 1745.

po příkladě universit, pařížské a luvaňské, zhotoviti seznamy zakázaných knih (indices librorum prohibitorum). Na návrh kardinálů Caraffy a Jana Alvareza de Toledo z Burgosu zřídil v nové podobě roku 1542. inkvisici nebo svaté officium jako nejvyšší soudní dvůr pro víru o šesti kardinálech s právem na všech místech, kde by to za vhodné měli, subdelegovati duchovní, od jejich výroku odvolání přijímati a všechno činiti, aby blud potlačen byl. Kardinál Caraffa věnoval se s veškerou horlivostí inkvisici, která bez ohledu na osoby s veškerou nestranností si počínala, do Benátek, Milána, Neapole a Toskany zavedena byla, a rozšiřovati novotu do Italie zamezila. Pavel III. byl jako papež veliký, hájil statně práv apoštolské Stolice, zjednal si úctu světských vyslanců, ale staral se příliš o povýšení svého rodu. Papež měl syna, jménem Petra Ludvíka, a dceru Konstancii; synovi daroval města Parmu a Piacenzu, ale císař nechtěl toho potvrditi. Syn Petr Ludvík byl ve vpouře Ghibellinů v Piacenze zavražděn, a císařští obsadili město. Syna Petra Ludvíka učinil hned, stav se papežem, kardinálem a místokancléřem; syna své dcery Quidona kardinálem a komorníkem. Svého synovce Oktavia oženil s Marketou Rakouskou, levobočkou císaře Karla V. a vdovou po Alexandru Medicejském. Tohoto Oktavia učinil prefektem Říma a zřídil pro něj vévodství Camerino, který však chtěl po smrti Petra Ludvíka Parmu, povstal proti papeži a hrozil mu, že císaře na pomoc zavolá. Tento nepotismus byl na překážku církevní správě, poněvadž císař ve všech krocích papežových sobecké záměry pro příbuzné větřil. Zemřel 10. listopadu 1549 v 82. roce svého života.

Julius III. (1550—1555). Kardinálové počtem 47 vstoupili do konklave a zvolili 13. února 1550 papežem kardinála Jana Marii de Monte, který z vděčnosti ku papeži Juliovi II., jenž jeho strýce na kardinála povýšil, a jehož komorníkem byl Juliem III. se nazval. Jeho otec byl advokátem v Římě, kamž jeho předkové z Monte, místa to v Sabinsku ležícího, se přistěhovali, pročež přijal k svému rodnému jménu: Ciochi ještě jméno: de Monte. Jan Maria narodil se 10. září 1487, jeho strýc kardinál Antonín de Monte dal ho studovati, a po skončeném studiu vzdal se v jeho prospěch spoletského biskupství. Za Lva X. stal se místolegátem Perugie, a za Klementa VII. byl dvakráte prefektem Říma. Pavel III. učinil jej legátem v Bologni a povýšil r. 1536. za kardinála. On byl též jedním

z předsedů sněmu Tridentského. Jako kardinál byl prudký a zlostný, jako papež byl mírný a pokojný, a choval se šlechetně k svým bývalým nepřátelům. Oktaviu Farnesovi dal Parmu, a byl Farnesům přízniv, kteří však svým počínáním proti císaři a násilnostmi na papežském území k jinému chování proti nim ho přinutili. Dal pokračovati ve sněmu Tridentském, a zemřel 23. března 1555. Své příbuzné povyšoval, ale tak, že mu z toho žádné obtíže nevznikly.

Marcell II. (1555 toliko 21 dní). Za nástupce Julia III. byl zvolen kardinál Marcellus Cervino, ačkoli císařská strana mu exklusivu dala, poněvadž jako legát v Tridentu císaři po vůli nebyl. Narodil se v Montrefeltre dne 6. května 1501 z nízkého rodu, studoval na akademii ve Sieně a vyznamenával se čistotou mravů; v Římě vstoupil do služeb kardinála Puccia; Pavel III. učinil jej svým sekretářem a přidal jej k ruce svému synovci, když mu správu státních věcí odevzdal; potom povýšil jej za protonotáře, posýlal jej v poselstvích k císaři a francouzskému králi a jmenoval 19. prosince 1539 kardinálem. Na sněmu Tridentském byl jedním z papežských legátů. Za Julia III. žil ve svém biskupství Eugubbiu. Jako papež podržel své jméno: Marcell. Marcell zakázal svým příbuzným, aby do Říma nepřicházeli, poslal preláty z Říma ke svým stádcům, očistil papežský palác od zbytečných úředníků, zavedl skrovné domácí hospodářství, a chtěl správu církevního státu odevzdati laikům. Bohužel onemocněl za 12 dní a skonal již 30. dubna.

Pavel IV. (1555—1559)[1]. Nástupcem Marcellovým stal se kardinál Petr Caraffa jako Pavel IV. Narodil se 28. června 1476 v Caprigliu v Neapolsku. Chtěl jako chlapec vstoupiti do řádu dominikánského, což jeho otec zamezil; obdržel prostřednictvím svého příbuzného kardinála Oliviera Caraffy biskupství theatské. Potom odebral se jako legát do Anglie, opustil po smrti kardinála Oliviera Řím, a odebral se do Španěl, kdež jej král Ferdinand do své rady přijal; zůstal tam ještě za krále Karla, až jej Hadrian VI., jenž jej osobně znal, pro opravu duchovenstva do Říma povolal. Za Klementa VII. chtěl mu král Karel uděliti biskupství brindisijské, kteréhož Caraffa

---

[1]) Carraccioli: Collect. hist. de Vita Pauli IV. Col. 1612. — F. Magii disquis. de Pauli IV. inculpata vita. Neap. 1672. — Bromata: Storia di Paolo IV. Rom. 1748. 2 T.

nepřijal, a odebral se na samotu vrchu Pincia, kde po několik let ve spolku nábožných kněží žil, z kteréhož spolku povstal řád theatinský, potvrzený Klementem VII. roku 1524. Caraffa byl prvním představeným řádu, který se po jeho biskupství theatinským nazval. Když císařské vojsko vedené Bourbonem Řím oblehlo, odebral se Caraffa do Verony, kde biskupovi v opravě duchovenstva a lidu pomáhal. Odtud povolal jej Pavel III. r. 1536. za kardinála. Teď převzal opět biskupství theatské, kterého se, vstoupiv do řádu, vzdal. Za papeže byl zvolen 23. května 1555. Ačkoliv byl v 79. roce svého věku, byl přece čilý a horlivý jako mladý muž. Ve své první bulle učinil přísahu, že opravu všeobecné církve a římské kurie provede. S kurií začal; vydal přísná nařízení proti všem nepořádkům v kurii, zrušil mimořádná vydání dřívějších papežů, povolal všechny kardinály, kteří byli legáty, do Říma, na jejichž místa generály řádů minoritských dosadil, odstranil zlořády z poenitenciarie, a předepsal duchovenstvu, by nosilo příslušné roucho; žádný nedostal obročí, jehož dřívější život nebyl prozkoumán. Dva mnichy montekassinské poslal do Španěl opravit tamnějších klášterův, a ustanovil kongregaci pro všeobecnou opravu církve o třech třídách, kde v každé mělo zasedati 8 kardinálů, 15 prelátův a 50 učenců. Poradní články, obzvláště s strany obsazování obročí, podaly se napřed universitám k dobrozdání Chtěje obmeziti lichvu židů odkázal je do zvláštní části města (Ghetta) a předepsal jim zvláštní kroj. Římanům odpustil mnohé poplatky, opatřil jim obilí a rozšířil moc jejich tří konservatorů. Z vděčnosti postavili mu Římané ještě za života jeho na Kapitoliu pomník, jako učinili kdysi Lvu X.

Ale papežovy reformační plány ztroskotaly se větším dílem o jeho nešťastnou politiku a nenávisť Španělů a císaře. Nenáviděl Španělů, poněvadž několik členů jeho rodu jakožto stoupence Francouzů vypověděli a statků zbavili. Císaři Karlu V. nepřál, poněvadž tento mu nedopustil, aby na arcibiskupství neapolské, jež mu papež Pavel III. udělil, nastoupil, a protože císaře za příznivce protestantů měl. Papež spojil se s Francií, a při dalších neshodách vypukla válka s králem Filipem II. jako králem neapolským; španělský vojevůdce Alba vpadl v září 1556 do církevního státu, dobyl mnohých měst, ale počínal si velmi mírně, a král Filip II. povolil papeži slušný mír, v němž papež všechno zpět obdržel; papež vzdal

se veškerého spolku s jeho nepřátely. Vévoda Alba vyprosil si osobně v Římě rozřešení.

Papež byl oddán velice nepotismu; svého bratrovce Karla učinil kardinálem a legátem Bologni, jiného synovce vévodou z Palliana a třetího markýzem z Montebella; ale přesvědčiv se, že jeho příbuzní ho oklamali, vypověděl je 27. ledna 1559 z Říma a prohlásil veřejně, že od nich podveden byl.

Velikou péči věnoval papež inkvisici a jmenoval 16 kardinálů soudci, jimž mimo zločin bludu ještě jiné zločiny ku potrestání přidělil; i kardinály dal vzíti do vazby pro podezření bludu, jako Jana Morona, který však za jeho nástupce nevinným byl uznán. Dále přihlížel pilně k tomu, by církevní obročí důstojně obsazována byla, a vydal mnohá nařízení, která sněm Tridentský potom za svá přijal. Na smrtelném loži svolal k sobě kardinály, napomínal jich, aby řádného papeže zvolili a inkvisice se ujali, a skonal 18. srpna 1559. Mezi tím, co se smrtí zápasil, zapálil lid inkvisiční budovu a zbořil jeho pomník. Teprve za 12 dní po jeho smrti byl pokoj v městě úplně zaveden.

Pius IV. (1559—1565) [1]. Čtyři měsíce protahovaly pikle Španělův a Francouzů volbu; teprve 26. prosince 1559 byl za papeže zvolen kardinál Jan Angelo Medici, příbuzný florentských Mediceů. Jeho otec Bernard musil opustiti Florencii a žil v Miláně z nájmu státních daní. V Miláně narodil se Jan Angelo 31. března 1499, studoval v Bologni a Pavii filosofii a práva, a byl delší dobu advokátem v Miláně. Pro stálé války v horní Italii zaměnil Milán za Řím (r. 1526.), byl tam od Klementa VII. protonotářem jmenován, a hledal ochranu kardinála Farnesa, který byl tenkráte prvním kardinálem kurie. Když se tento stal papežem Pavlem III., užíval Jana Angela pro správu rozličných měst, poslal jej dvakrát za válečného kommissaře do Uher proti Turkům a jednou do Němec ve šmalkaldské válce, a učinil jej arcibiskupem dubrovnickým (Ragusa) a roku 1549. kardinálem-knězem. Ve válce o Parmu byl v papežském vojsku legátem a dostal po válce od císaře Karla V. biskupství Cassano v Kalabrii. Poněvadž s přísností Pavla IV. se nesrovnával, opustil pod záminkou choroby Řím, a žil v Miláně studiím, stavbám a dobročinnosti. Pro své hojné almužny slul otcem chudých. Jako papež nazval se Piem IV.

---

[1] Leonardi oratio de laudibus Pii IV. Pad. 1565.

Odpustil provinilcům všechna provinění a nepořádky, které za mezivládí spáchali, přihlížel k tomu, aby biskupové residenci zachovávali, a pohnal synovce Pavlovy před soud; vojvoda z Palliana, kardinál Alexander a ještě dva jejich nejbližší příbuzní byli popraveni. Svým příbuzným nedopřál žádného vlivu; jenom svého synovce Karla Borromejského povýšil za milánského arcibiskupa a kardinála, který však tak šlechetně a zbožně si počínal, že stal se ozdobou církve a světcem. Karel podporoval svého strýce všestranně a svědomitě, a připojil si ku poradě 8 doktorů, z nichž potom „sacra consulta" vznikla.

Pius IV. okrašloval Řím, podporoval učence, poslal statné legáty do rozličných zemí, dal pokračovati ve sněmu Tridentském a zřídil v Římě seminář, který odevzdal jesuitům. Zemřel 9. prosince 1565, maje věku svého 66 let.

Pius V.[1]) (1566—1572). Vlivem sv. Karla Borromejského byl za papeže zvolen 8. června 1566 kardinál Michal Ghisleri, který se Piem V. nazval. Narodil se z nízkého rodu roku 1504. v městečku Bosco u Milána; otec slul Pavel a matka Dominika Augeria. Vstoupil v 14. roku svého života do řádu dominikánského ve Vogheře, dokonal svá studia v Bologni a Janově, byl roku 1528. na kněžství posvěcen, byl 16 let lektorem v řádě, a stal se inkvisitorem na nebezpečných místech, jako v Comě a Bergamě. Kardinál Petr Caraffa jako velký inkvisitor učinil Ghislera kommissařem sv. officia v Římě, a byv za papeže jako Pavel IV. zvolen, povýšil jej 15. března 1557 za kardinála a roku 1558. za velkého inkvisitora. Římané báli se zprvu, že nový papež Pius V. bude v přísnosti Pavla IV. pokračovati, ale brzo se upokojili. Pius V. zůstal jako papež dominikánem, postil se přísně, nenosil dražšího roucha, modlil se často až k slzám, byl laskavý v obcování a štědrý k chudým, a zavedl jednoduchý dvůr. Pouze svého synovce dominikána Michala Bonella učinil kardinálem, poněvadž mu domlouvali, že to ke knížecímu obyčeji náleží, ale již jeho otce nenechal ani přes noc v Římě, a nedal ostatním příbuzným vystoupiti z občanské prostřednosti. Slyšení dával každému, staral se o řádné soudnictví a měl každou poslední středu v měsíci ve-

---

[1]) Bolland. Acta SS. 5. Maj. (Maj. I. 616). — Kuldův Círk. Rok III. 260. — Catena: Vita del P. Pio V. Rom. 1586. — Gabutii De vita Pii V. Rom. 1605. — Maffei: Vita di S. Pio. Rom. 1712. — Bzovius: Pius V. Rom. 1672 sq. — Chiapponi: Acta canonisationis P. Rom. 1720.

řejné sedění s kardinály, kde každý na soudy si stěžovati mohl. Odstranil v Římě půtky zvířat jako nekřesťanskou zábavu, vyhnal lehké ženštiny z města nebo přinutil je bydleti v odlehlých jeho částech, a trestal porušování dne svátečního. Řím dostal brzo jinou tvářnosť, v němž sv. Filip Nerejský pravou zbožnosť vzbuzoval. Podobně dělo se v Italii, kde tridentská usnesení do života se uváděla. Florentský vévoda Cosimo (Kosmas), kterého papež velkovévodou toskánským učinil, a Oktavius Farnese, parmský vojvoda, podporovali papeže; i Benátky povolovaly mu. V Milánsku působil sv. Karel Borromejský, zřídil výborný seminář, slavil 6 provinciálních sněmů, a založil helvetské kollegium pro Švýcary, jehož příkladu následovali četní italští biskupové a pečovali o dobrý dorost duchovenstva.

Papež vydal r. 1566. „římský katechismus," o němž několik výtečných učenců pracovalo, zavedl r. 1568. „opravený breviář," odstraniv všechny breviáře, které nebyly výslovně apoštolskou Stolicí schváleny, nebo přes 200 let staré, a vydal r. 1570. „opravený missál." Pečoval o opravu klášterů, bděl nad residencí biskupů, dal bullu „In coena Domini" [1]) bez ohledu na nespokojenosť knížat v nové ostřejší formě prohlásiti, a přikázal lékařům, aby dle nařízení IV. všeobecného lateránského sněmu nemocných déle nežli 3 dni nenavštěvovali, když se sv. svátostmi zaopatřiti nedají. Zakázal udělovati v budoucnosti majetek církve v léno, prohlásil všechny, kteří by k tomu radili, za kleté a všichni kardinálové musili bullu o tom podepsati. Obmezil odpustky a dispensace a opravil poenitenciarii.

Papež přivedl k místu spolek Benátčanův a Španělů proti Turkům, kteří na Cypr útočili, a vyzbrojil sám loďstvo a vojsko, v jehož čelo postavil 11. června 1570 statného Marka Antona Colonnu. Vrchním velitelem spojeného vojska byl Don Juan d' Austria (Rakouský); 300 lodí křesťanských vrazilo 6. října 1571 u Lepanta na turecké loďstvo, porazilo je a do-

---

[1]) Tato bulla začínajíc slovy: Pastoralis Rom. Pontif. vigilantia (Magnum Bullarium T. II. 189) sluje „In Coena Domini." poněvadž o zeleném čtvrtku v Římě prohlašována bývala. Jest dílem několika papežův od Urbana V. (1363) již ze 14. hlavně však z 15. století. Později byla do ní vložena též klatba na protestanty. Při tom chtěla bulla zachovati působnosť církve, jaká byla v středověku. Pius V. kázal ji ve všech křesťanských zemích ohlašovati. Srv. Le Bret.: Pragmat. Geschichte der Bulle: „In Coena Dom." Frkf. u. Lpz. 1769 sqq. 4 Bde. — Histor.-polit.-Blätter sv. XXI. str. 57—82.

bylo 130 lodí tureckých; 25.000 Turků nalezlo hrob ve vlnách mořských. Papež viděl toto vítězství ve vidění dříve, nežli zpráva o něm do Říma přišla. Na památku tohoto vítězství ustanovil r. 1573. papež Řehoř XIII. církevní slavnosť sv. růžence. Papež ujímal se královny Marie Stuartové a pracoval o její vysvobození penězi, a podporoval vojskem krále francouzského Karla IX. proti hugenottům a Španělského Filipa II. proti odbojným Nizozemčanům. Umřel svatě, jako žil, ve svém řeholním rouše 1. května 1572. Klement X. prohlásil jej roku 1672. za blahoslaveného a Klement XI. r. 1712. za svatého.

§. 475. Řehoř XIII. (1572–1585), Sixtus V. (1585—1590), Urban VII. (1590, pouze 13 dní), Řehoř XIV. (1590 1591), Innocenc IX. (1591, jenom 2 měsíce), Klement VIII (1592—1605), Lev XI. (1605, pouze 27 dní),[1] Pavel V. (1605—1621), Řehoř XV. (1621—1623), Urban VIII. (1623—1644) a Innocenc X. (1644—1655).

Řehoř XIII. (1572—1585). Po smrti Pia V. byl působením kardinála Granvelly 13. května 1572 za papeže zvolen kardinál Hugo Buoncampagni, který ke cti sv. Řehoře Nazianzského Řehořem XIII. se nazval. Narodil se 7. ledna 1502 v Bologni z otce Krištofa a matky Agnioly Marescalchi-ové. Studoval práva, stal se doktorem obojího práva, byl učiněn doktorem bolognského magistrátu (anziany), měl po tři léta přednášky o institucích, a byl přijat mezi kanovníky. Nežli se duchovním stal, měl syna, však nikoli z manželství. Odebrav se do Říma, zastával tam též zprvu občanské úřady; za Pia III. stal se apoštolským sekretářem a byl od Pavla IV. jmenován biskupem Vesty, načež dal se posvětiti na kněžství a biskupství. Roku 1562. odebral se na sněm Tridentský, a byl na něm až do konce; vrátiv se byl od Pia IV. 12. března 1565 kardinálem jmenován. S Piem V. se zprvu nesrovnával, poněvadž více mírnosti a ohledům přál. Měl 70 let, když stal se papežem, ale byl tak čilý a rychlý, že sám na koně vsedal, a obíral se

---

[1]) Antonii Cicarellae Liber de vita Pontificum (a Gregorio XIII. — Leonem XI.); tato kniha jest připojena k dílu Platiny a Panvinia. Colon. Agripp. 1626.

[2]) Ciappi: Comp. delle attioni e.s. vita di Greg. XIII. Rom. (1591) 1596.

studiemi až do smrti. Jsa výtečným právníkem, vydal r. 1582. opravené vydání právního kodexu. V životě choval se vzorně jako Pius V.; svého syna Giacoma (Jakuba) učinil kastellánem Andělského hradu a hejtmanem v papežském vojště, ale výše ho nepovyšil. Za to povýšily ho Benátky, a král španělský Filip II. vyznamenal jej též. Za milostivého léta 1575 musil syn opustiti Řím, aby poutníkům pohoršení nedal; dva synovce povýšil sice za kardinály, ale vlivu jim nepopřál; svého bratra nepředpustil ani před sebe. Obsazoval svědomitě biskupské stolce, o něž jenom nejhodnější se ucházeti směli, zřídil zvláštní kongregaci pro věci biskupův a upravil kongregaci indexu, Piem V. ustanovenou.

Poznav v jesuitech řádné pěstitele pravé křesťanské vzdělanosti, podporoval je v zařizování kollejí ve všech zemích a dílech světa s nesmírnou štědrostí. Jejich kolleji al Jesù v Římě dal nynější podobu, udělal v ní 20 poslucháren a 360 cellí pro scholastiky, a slavil její otevření řečmi v 25 jazycích. Collegium germanicum, založené od sv. Ignácia, jež Julius III. schválil, nadal královskou štědrostí, daroval mu palác sv. Apollináře, klášter sv. Sáby a příjmy ze sv. Štěpána na Coeliu, vykázal mu ještě 10.000 skudů z apoštolské komory, a stal se tak vlastním zakladatelem tohoto ústavu, s nímž 13. dubna 1580 uherské kollegium spojil, jež nedávno roku 1577. byl založil. Též založil řecké kollegium, kterémuž odevzdal kostel sv. Athanáše, jejž na hoře Pinciu vystavěl. Pro Angličany zřídil v Římě kollej, jejíž správu jesuitům odevzdal. Víděňský a štýrsko-hradecký seminář podporoval penězi a povznesl též římský.

Nesmrtelných zásluh dobyl si opravou kalendáře, po něm teď „Řehořským“ (Gregorianum) zvaného. Starý kalendář Juliánský byl od r. 325. již o 10 dní pozadu; často pomýšleno na jeho opravu, a sněm Tridentský přál si jí velice. Na jeho opravu podal Antonín Laelius, lékař z Kalabrie, hotový vypracovaný plán svého bratra Aloise Laelia papeži, kterýž jej knížatům a znamenitějším universitám ku dobrozdání předložil. Dostav od nich odpovědi, zřídil zvláštní kommissi z počtářův a hvězdářův, aby opravu kalendáře provedli. Nový kalendář prohlásil papež r. 1582. bullou „Inter gravissimas pastoralis officii nostri curas, ea postrema non est“ slavně veškerému křesťanskému světu. Od 4. října přeskočilo se 10 dní a po 4. počítalo se hned 15. října; každý čtvrtý rok byl přestupným; rovněž každé čtvrté století, dělitelné čtyřmi, bylo přestupné. Novému

kalendáři odporovali někteří učenci i pařížská universita nějaký čas; protestanté zavrhli papežskou opravu, až ji konečně v letech 1752—1777 přijali; rozkolníci, Rusové a Řekové zavrhují Řehořova kalendáře do dnešního dne. V Čechách byl Řehořův kalendář přijat r. 1584., kdy 7. ledna začalo se psáti 17., na Moravě na počátku 17. století.

Dalších zásluh nabyl Řehoř XIII. prohlásiv nové vydání církevního práva r. 1582., o němž za svého předchůdce, jako jeden z učencův, spolupracoval (correctores Romani) a zřídiv stálé nunciatury ve Vídni (1581) a Kolíně (1582), k nimž potom jiné: v Lucernu, Brusselu a Mnichově přistoupily.

V politických podnicích byl papež nešťastný; nemohl k místu přivésti spolek katolických knížat proti anglické královně Alžbětě a Turkům, ano proti jeho úmyslům učinily Benátky s Turky mír a Španělové příměří.

Svými podporami peněžitými císaře, francouzského krále Karla IX., jemuž najednou v rovné summě 400.000 dukátů poslal, chudých studujících, jimž 2 milliony skudů daroval, a jiných chudých přicházel do peněžitých nesnází, a musil církevní stát berněmi obtížiti. Staré dávky, na které poplatníci dávno zapomněli, byly obnoveny, a dovozní cla zvýšena. Zvýšení cla škodilo obchodu, šlechta a města naříkala na porušení svých výsad, nastala nespokojenosť, vzpoura a bouře; k tomu připojily se neúroda, mor a hlad; loupežnictví rozmohlo se náramně a nalézalo ochranu šlechty. Papež zemřel 10. dubna 1585. Chtěje památku na sebe ve svém rodišti Bologni udržeti, povýšil ji za arcibiskupství.

Sixtus V.[1] (1585—1590) slul svým rodným jménem Felix Peretti, narodil se 18. prosince 1521 v Grottě a Mare u Ferma, byl synem chudého zahradníka, jsa chlapcem hlídal ovoce a pásl stádo, nemoha pro chudobu ani do školy choditi, poněvadž jeho otec nemohl za něj nepatrné školné zaplatiti. Nad ubohým smiloval se jeho strýc Salvator, františkán, a zaplatil za něj školní plat. Teď chodil do školy až do svého 12. roku, kdy v Ascolách vstoupil do řádu františkánského, v němž mu

---

[1]) Robardi: Sixti V. gesta quinquennalia. Rom. 1590. — Leti: Vita di Sisto V. Losanna 1669. 2 T. potom 3 T. franc. Par. 1702. 2 T. — Tempesti: Storia della vita e geste de Sisto V. Rom. 1755. 2 T. — Sixtus V. und seine Zeit von Lorenz. Mainz 1852. — Hist. polit. Blätter sv. IX. str. 235 sqq. 293 sqq.

jméno Felix ponechali. Studoval pilně, stal se r. 1548. bakalářem a byl r. 1549. za doktora theologie ve Fermě povýšen. Na generální kapitole v Assisích, kde též přítomen byl protektor řádu františkánského, kardinál Rudolf Pius z Carpi, disputoval s Markem Antonínem, který tenkráte slavné pověsti ve filosofii se těšil, tak šťastně, že se kardinálu a jeho tajemníku Botiovi velice zalíbil. Až do roku 1552. byl kazatelem v Sieně a Camerině. Prostřednictvím kardinála Carpiho obdržel kazatelství v chrámě sv. apoštolů v Římě. Pro svá postní kázaní o předurčení přišel v podezření bludařství a musil se dostaviti před vrchního kommissaře inkvisice Michala Ghisleria, pozdějšího papeže Pia V., který však přesvědčiv se o jeho pravověrnosti, jeho příznivcem se stal. Potom kázal v Perugii a Janově, byl inkvisitorem v Benátkách, stal se provinciálem v Marce, byl po druhé od sv. officia do Benátek poslán, ale pro svou přísnosť brzo odvolán. Navrátiv se z Benátek do Říma, stal se konsultorem inkvisice a protektorem františkánů, doprovázel kardinála Buoncampagnia do Španěl a vyšetřoval s ním arcibiskupa toledského Carranzu, podezřelého z kacířství. Papež Pius učinil jej po smrti generála řádu generálním vikářem řádu a brzo potom biskupem sv. Agathy a kardinálem r. 1570., pak též biskupem Ferma. Jako kardinál nazval se po svém rodišti Le Grotte castri Montis alti (Montalto) Montaltský. Jako generální vikář celého řádu pracoval o jeho opravu, a jako kardinál byl vydatnou pracovní silou v kongregacích a studoval pilně díla sv. Ambrože, která vydal a papeži Řehoři XIII. věnoval. Dne 24. dubna 1585 byl za papeže zvolen pod jménem Sixta V.

Sixtus V. obnovil pořádek v církevním státě, vyhubil loupežnictví, kteréž za jeho předchůdce v posledních dobách se rozmohlo, zavedl přísné a správné soudnictví a učinil v roce svůj stát nejbezpečnější zemí v Evropě. Staral se o vědy a okrasu Říma, v Bologni založil Montaltské kollegium pro 50 chovanců z Ankonské marky, rozšířil vatikánskou knihovnu, pro niž nádhernou budovu vystavěl, a založil velikolepou knihtiskárnu, by církevní sněmy a Otcové lépe vydáni býti mohli. Dal postaviti 4 obelisky, které staletí v prachu se povalovaly, mezi nimi byl též onen, 124 střevíce vysoký, nyní před chrámem sv. Petra stojící, který císař Kaligula z Egypta do Říma přivezl, a vystavěl na chrámě sv. Petra kupli, která jest ve světě jedinou svého druhu. Stavby, které podnikal, byly velko-

lepé a k obecnému prospěchu, jako jeho vodovody a hospitál pro 2000 osob při Sixtově mostě. Podporoval orbu a řemesla a začal vysušovati Pontinská bahna. Zvláštním dobrým finančním hospodářstvím naplnil prázdné papežské pokladny, v dubnu 1586 měl již jeden million skudů ve zlatě, v listopadu 1587 druhý, v dubnu 1588 třetí, při své smrti všeho $4\frac{1}{2}$ millionu, a uložil tento poklad v Andělském hradě. Peníze tyto odevzdal pod ochranu Panny Marie a sv. apoštolů Petra a Pavla a ustanovil o nich, že jich lze použiti pouze k dobytí sv. země, na válku proti Turkům, při hladu a moru a při vpádech do církevního státu. Za hladu opatřil Římu obilí za půl millionu skudů, začež mu Římané sochu na Kapitoliu postavili.

Se sousedními státy žil v dobré shodě, Toskána a Benátky byly mu oddány, podobně i Španěly, a zanášel se záměrem dobyti Palaestiny a Egypta. Na svou vlasť nezapomněl: Ankonským vrátil jejich práva, v Maceratě zřídil pro celou provincii nejvyšší soudní dvůr, z Montalta učinil stavbami město a zřídil tam biskupství, a povýšil Fermo za metropoli. Nepěstoval nepotismu; povýšil sice syna své sestry Kamilly Montalta za kardinála a jeho bratra Michala za markýza, ale nedopřál jim žádného vlivu na státní řízení. Rozdával rád výsady neporušiv práv. Byl též zákonodárcem církve. Ustanovil počet kardinálů na 70, totiž na 6 biskupů, 50 kněží a 14 jahnův, a vydal důkladné předpisy, by nehodným přístup do tohoto svatého sboru zamezil a spolu nepotismus obmezil, stanově v tomto ohledu, že téhož času dva příbuzní kardinály býti nesmějí. Upravil papežské úřady, zřídil k dosavadním sedmi kongregacím 8 nových pro církevní a státní věci a vyměřil jim jejich obory. Dal pracovati o zlepšeném vydání Septuaginty; vydal přísné zákony proti vyhánění plodu, sňatkům kleštenoův a obojetníků, proti přijímání zločincův a dlužníků do řeholí, žádal na biskupech jejich příchodu do Říma v jistých časech a zprávy o stavu jejich diecésí, dal důkladné předpisy o mnohých církevních otázkách a vřadil sv. Bonaventuru mezi učitele církve. Ve Francii vyobcoval navarrského krále Jindřicha z církve a byl přítelem ligy jakožto církevní strany; na francouzského krále Jindřicha III. byl rozhořčen proto, že oba Guisy dal zavražditi, a pohnal ho do Říma, aby z toho odpovídal. Po smrti Jindřicha III. podporoval ligu a slibil jí 15 000 mužů pěchoty a 800 jezdců jako válečnou podporu. Však když papež k Jindřichu Navarrskému jako králi francouzskému se

blížiti začal, popudil proti sobě ligisty a jmenovitě jejich spojence Španěly, kteří mu rozkolem hrozili, nevyobcuje-li stoupence Jindřicha Navarrského z církve. V tomto neblahém stavu zemřel papež 27. srpna 1590 právě, když veliká bouře nad Římem se rozzuřila. Této okolnosti použili jeho nepřátelé, rozhlašovali o něm, jakoby byl s ďáblem spolek učinil, povalili jeho sochu a spolu bylo na Kapitoliu usneseno, že nikdy papeži za jeho života žádná socha postavena býti nesmí.

Urban VII. (1590 — 13 dní) byl zvolen 15. září 1590 a zemřel již 27. září, nebyv ani korunován. Před svým papežstvím slul Jan Křt. Castagna, pocházel z janovské šlechtické rodiny, která se do Říma přistěhovala, narodil se 4. srpna 1521, byl arcibiskupem v Rosaně, obcoval sněmu Tridentskému, byl potom 6 let nuntiem ve Španělsku a za Řehoře XIII. nuntiem v Kolíně, a stal se 1583 kardinálem. Sixtus V. vážil si ho velice a pokládal jej již za svého nástupce.

Řehoř XIV. (1590 - 1591) slul dříve Mikuláš Sfondrato a byl z Milána; jeho otec František, senator milánský, vstoupil po smrti své manželky do stavu duchovního a byl od Pavla III. r. 1544. kardinálem učiněn. Mikuláš narodil se 11. února 1535, studoval v Perugii a Padově, stal se doktorem práv, byl od Pia IV. roku 1560. učiněn biskupem kremonským, obcoval sněmu Tridentskému, a byl 12. prosince 1563 od Řehoře XIII. za kardinála povýšen. Po dlouhých průtazích v konklave byl 5. prosince 1590 za papeže zvolen a nazval se z vděčnosti k Řehoři XIII. Řehořem XIV. Ve věcech francouzských stál po straně ligy a Španělska proti králi Jindřichu IV. a podporoval je penězi a vojskem. Zemřel 15. října 1591.

Innocenc IX. (1591, pouze dva měsíce), dříve zvaný Jan Antonín Fachinetto; narodil se 22. července 1519 v Bologni z otce Antonína a matky Františky, studoval tam práva a stal se doktorem jich. Potom odebral se do Říma, vstoupil tam do služeb kardinála Farnesa a dostal jeho prostřednictvím vikariat avenionský. Od Pia IV. obdržel biskupství neocastrské v Kalabrii, účastnil se sněmu Tridentského, byl od Pia V. r. 1566. za nuntia do Benátek poslán, a od Řehoře XIII. roku 1576. patriarchou jerusalémským a prelátem konsulty a sv. officia a konečně 12. prosince 1583 kardinálem učiněn. Za papeže byl velmi snadno a jednohlasně 29. října 1591 zvolen, a nazval se Innocencem XI. Jako papež chtěl zavésti opět šetrnost Sixta V., povýšil svého synovce Antonína Fachinetta za

kardinála, a byl ve věcech francouzských příznivcem Španělska a ligy. Zemřel svatě 29. prosince 1591.

Klement VIII. (1592—1605) slul před tím Hippolyt Aldobrandini; pocházel ze starého florentského rodu, který byv ze své vlasti vypuzen ve Faně se usadil. Tam narodil se roku 1535. Hippolyt studoval ve Ferraře, Bologni a Padově práva, stal se doktorem v Římě, byl od Pia V. auditorem roty učiněn, doprovázel kardinála z Alexandrie na jeho vyslaneckých cestách ve Španělsku, Portugalsku a Francii, byl od Sixta V. roku 1585. za kardinála povýšen, a stal se jeho poslem do Polska v rozervaném stavu této říše. Dne 10. ledna 1592 vstoupili 52 kardinálové do konklave, z něhož 30. ledna Hippolyt jako papež Klement VIII. vyšel. Ve třech konklavech žádalo Španělsko jeho vyloučení z volby za papeže, poněvadž jeho otec stojící v službách papežských Španělsku se nelíbil. Klement VIII. byl vzorný kněz a neunavný pracovník, vydal mnoho předpisův o církevní kázni, zakázal jmenovitě 20. června 1602 zpověď listy nebo třetí osobou a takové nepřítomné kajicníky rozřešovati [1]), opravil breviř, dal Vulgatu, potlačiv Sixtovo vydání, znovu kommissí přehlédnouti a r. 1592. vydati a jmenoval výtečné muže kardinály, jako Baronia, Bellarmina, Toleta, Ossata a du Perrona. On smířil francouzského krále Jindřicha IV. s církví, pod výminkou, aby v Bearně katolické náboženství obnovil, v říši své sněm Tridentský zavedl, korunního prince v katolickém náboženství vychoval a konkordát, učiněný s Lvem X. zachovával. On zprostředkoval mír mezi Španělskem a Francií ve Verviensu 2. května 1598, a potom roku 1600. mír mezi Francií a Savojskem; po smrti vévody Alfonsa II. z Este († 1597) přivlastnil si Ferraru, jako odumřelé léno, zřídil zvláštní kongregaci pro spory o milosti Boží (de auxiliis divinae gratiae) a slavil r. 1600. veliké milostivé léto v Římě, kamž 3 milliony poutníků připutovalo. Zemřel 5. března 1605.

Lev XI. (1605, jen 27 dní). Po smrti Klementa VIII. chtěli kardinálové zvoliti papežem Baronia, však proti němu vyslovilo se Španělsko. Za papeže byl 1. dubna 1605 zvolen kardinál Alexander Oktavian Medici, příbuzný francouzské královny, jako Lev XI., jsa v 70. roce svého věku. Mladičký stal se biskupem Pistoje, potom arcibiskupem florentským a

---

[1]) Denzinger: Enchir. symbolor. Virceburg. 1865. p. 312.

byl od Řehoře XIII. za kardinála povýšen. Jako papež chtěl ve vší slávě po obyčeji Mediceů papežovati, ale zemřel již 27. dubna 1605.

Pavel V. (1605—1621 [1]), dříve zvaný kardinál Kamill Borghese; narodil se 17. září 1552 v Římě z otce Marka Antonína a matky Flaminie Astalie; studoval práva v Perugii, stal se referendářem při signatuře, potom vikářem při chrámě Marie Maggiore, pak místolegátem v Bologni, za Klementa VIII. legátem ve Španělsku, a byl od něho 15. 1596 června za kardinála povýšen. Za papeže byl jednohlasně 16. května 1605 zvolen a nazval se Pavlem V. Mluvil málo, ale činil mnoho, a pracoval statně o nápravě duchovenstva. Dokonal stavbu chrámu sv. Petra, okrašloval římské kostely a zavedl věčné uctění Svátosti oltářní čili upravil 40tihodinou pobožnosť k uctění Svátosti oltářní, kterouž již Klement VIII. roku 1592. zavedl. Zrušil některé výsady řeholníků, jmenovitě vzhledem na inkvisici, a pečoval o missie.

Veliký spor měl papež s Benátkami. Tato republika dala 2 duchovní uvězniti, nedbajíc i v jejím území právoplatné církevní immunity čili nedotknutelnosti a nezpravíc o tom apoštolské Stolice, a držela se pevně dvou církvi nepřátelských zákonů z 10. ledna 1603 a 26. března 1605, čímž zakládání nových klášterův a hospitálů, stavba kostelů, zavádění nových řádův a zřizování bratrstev velmi stíženo a nabývání pozemků se strany církve bez schválení světského zakázáno bylo. Pavel V. žádal skrze benátského vyslance a svým nuntiem v Benátkách, aby ony zákony zrušeny a oni 2 duchovní církvi vydáni byli. Když benátský senát papežových žádostí nedbal, vydal papež, srozuměv se s kardinály, klatbu na dožete Leonarda Donata a senát a interdikt na zemi (17. dubna 1606). Senát zakázal přísně prohlásiti papežské breve a vynucoval na duchovních, aby v službách Božích pokračovali. Největší čásť duchovních podrobila se senátu, ale jesuité, kapucíni, theatini a minimi byli poslušni papeže a musili se vystěhovati. Bellarmin, Baronius a učený kanonista Prosper Fagnanus hájili papeže, za to Pavel Sarpi, servita, plný nenávisti ku papežství zase republiky. Protestanté rozdávali v Benátsku genevské bible a podněcovali odpor proti apoštolské Stolici. Španělský král Filip III. nabízel papeži vojsko proti zpupné republice. Však

[1] Abrah. Bzovius de vita Pauli V. jest připojen k Cicarellovi l. c. str. 509 sqq.

úplnou válku mezi papežem a republikou zamezil francouzský král Jindřich IV. a zprostředkoval mír. Dne 21. dubna 1607 byli papežskému legátu kardinálu Joyeuse-ovi uvěznění duchovní vydáni, výnosy proti interdiktu odvolány, a ony dva zavržené zákony zastaveny, po čemž interdikt před dožetem a 25 senátory zrušen. Vypověděné řády směly se vrátiti, jenom ne jesuité, kterým teprve r. 1657. návrat dovolen byl [1]). Pavel V. skončil svůj svatý a činný život 28. ledna 1621.

Řehoř XV. (1621—1623). Nástupcem Pavla V. stal se poprvé vychovanec jesuitů kardinál Alexander Lodovisius, pocházející z rodiny bolognské. Narodil se 9. ledna 1544, studoval v kolleji jesuitské, věnoval se potom v Bologni úplně právům, byl od Řehoře XIII. přijat do sboru soudců, od Klementa VIII. učiněn referendářem při signatuře a členem roty a od Pavla V. povýšen za biskupa bolognského a r. 1616. za kardinála. Maje svého věku 77 let byl 9. února 1621 za papeže zvolen jako Řehoř XV. Byl malé postavy, ale moudrý a bystrozraký, a pro blaho církve velmi činný. Svého synovce 25tiletého Ludvíka Lodovisia povýšil za kardinála, který svého strýce statně podporoval a krásný chrám sv. Ignáce v Římě skoro svým nákladem vystavěl a ochráncem chudých kapucínů byl. Řehoř XV. dal papežské volbě nynější formu: volba měla se díti scrutiniem (hlasováním), ale též accessem (přistoupením), kompromissem (snesením se stran) a akklamací nebo quasi inspirací (jaksi nadšením); při prvním a obyčejném způsobu volby mělo se hlasovati ne ústně, ale písemně, aby každý kardinál spíše dle svého svědomí voliti mohl. Dále zřídil velikou kongregaci pro rozšíření víry (congregatio de propaganda fide), která měla býti nejvyšším missijním ústavem pro obrácení nevěřících a sjednocení rozkolníků, k niž již Řehoř XIII. a Klement VIII. přípravy činili. Papež a jeho synovec věnovali na tento účel veliké summy peněz. Rovněž podporoval papež císaře Ferdinanda II. v 30tileté válce a obdržel za to, když císařské voje r. 1622. Heidelberku dobyly, část tamější

---

[1]) P. Sarpi: Istoria particolare delle cose passate tra il Sommo Pontefice Paolo V. et la serenissima Repub. di Venezia. Lione (Ginevra) 1624. — Raccolta degli scritti usciti fuori in istampa e scritti a mano nella causa del P. Paolo V. co' signori Ven. Coira. 1607. — Hergenröther: Kath. Kirche u. christl. Staat. str. 721—725. — Blicke in die Zustände Venedig's zu Anfang des 17. Jahrhundertes v Hist.-pol. Blätter sv. 11.

knihovny falckého kurfirsta, která s vatikánskou byla spojena. Ve sporu Rakouska, Španělska a Francie o Veltlin v Graubündtách byl papež rozhodčím. Sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského prohlásil za svaté a povýšil roku 1622. Paříž za metropoli. Za svého papežování jmenoval 11 kardinálů, a umřel 8. července 1623.

Urban VIII. (1623—1644) slul před tím Maffeo Barberini, narodil se v dubnu 1568 v Semifonte ve Florentsku, studoval v Římě a dosáhl doktorátu práv v Pise. Byl muž učený, a jeho básnické vlohy dokazuje sbírka jeho výtečných latinských básní, hymnův a ód. Maje 21 rok svého života, stal se abbreviatorem a referendářem v oboru spravedlnosti, a potom protonotářem. Roku 1601. byl od Klementa VIII. do Francie poslán, aby králi k narození korunního prince přál; r. 1602. byl učiněn arcibiskupem nazaretským, Pavel V. povýšil ho r. 1605. za kardinála a dal mu r. 1610. spoletské biskupství. Své biskupství spravoval s velikou horlivostí a vyznamenal se podobně ve správě bologuské legace. Dne 6. srpna 1623 byl za papeže zvolen jako Urban VIII. Za něho a s jeho spolupůsobením byl opraven římský breviář a r. 1643. po celé církvi zaveden. On rozšířil práva kongregace de propaganda fide a vystavěl pro ni r. 1637. zvláštní stavení s velikým seminářem po něm „Collegium Urbanum“ zvaným a knihtiskárnou pro missionáře. Vydal předpisy o prohlašování za svaté, kongregaci ritu; upravil bullu „In coena Domini“ r. 1627., dada jí v podstatě nynější formu. Zrušil r. 1642. mnohé svátky, z nichž mimo neděle 38 podržel, a dal r. 1630. kardinálům titul „Eminencí,“ kterýž titul měli též duchovní kurfirsti a velmistr johanitů. Když dům Roverský (Rovere) r. 1631. vymřel, spojil papež urbinské vévodství s papežským územím. Jako panovník církevního státu stavěl papež pevnosti, opevnil více Andělský hrad, zřídil továrnu na zbraň v Tivolách a povýšil město Civitu Vecchii za svobodný přístav. Tehdejší španělsko-rakouské politiky neschvaloval a snažil se býti ve velikých válkách onoho času neutrálním, ale přece podporoval císaře, když církevní zájmy byly ohroženy. Když Portugalsko r. 1640. španělské jho se sebe střáslo a vojvodu Jana z Braganzy za krále provolalo: byl papež ve velikých rozpacích o jeho uznání, maje na zřeteli veliký vliv Španělska v Italii. Nechtěje Jana Braganzu nepřímo za krále uznati, opomenul raději potvrditi biskupy jím jmenované. Svých příbuzných byl velice pamětliv,

dva synovce účinil kardinály, třetího vojvodou fanským a čtvrtého palestrinským. Zakázal šňupati v kostele, jmenovitě při mši sv. Zemřel 29. července 1644.

Innocenc X. (1644—1655). Dne 16. září 1644. byl zvolen za papeže kardinál Jan Křt. Pamfili. Pamfiliové pocházeli z Gubbia a přestěhovali se za papeže Sixta IV., do Říma. V Římě narodil se Jan Křtitel 6. května 1574, v 20. roce svého věku dosáhl doktorátu práv a byl potom konsistorialním advokátem a auditorem roty. Za Řehoře XV. byl nuntiem v Neapoli, za Urbana VIII. doprovázel jeho synovce v poselství do Francie, stal se potom patriarchou antiošským, stálým nuntiem ve Španělsku a 30. srpna 1627 kardinálem. Byv za papeže zvolen, nazval se Innocencem X. z vděčnosti k Innocenci VIII., který byl velikým dobrodincem jeho rodiny. Poněvadž papežskou pokladnu prázdnou nalezl, nařídil přísné vyšetřování zvláštní kongregací. Vyšetřování mělo smutné následky pro synovce jeho předchůdce; byli obžalováni, jakoby státní peníze byli zpronevěřili; pozbyli svých důstojností, které obdrželi příbuzní Innocencovi, a prchli do Francie. Papež vydal bullu, kterou kardinálům bez jeho svolení církevní stát opustiti zakázal. Prostřednictvím Francie dovedli toho Barberini, že process proti nim byl potlačen, a oni svých důstojností a statků zpět obdrželi. Za hladu v Římě koupil papež za 400.000 skudů obilí se Sicilie a Polska. Jako papež byl Innocenc X. statným pracovníkem, ale dovoloval přílišný vliv svým příbuzným na vládu, jmenovitě své švakrové, vdově po svém bratru, Olympii Maldachini-ové z Viterba, která značné jmění do rodiny přinesla. Poměr papežův k této švakrové byl úplně čist každé mravní poskvrny, a co o tomto poměru Řehoř Leti ve své knize [1]) vypravuje, jest klevetou a výmyslem jeho. Když parmský vojvoda mnoho vdov a sirotkův o jejich jmění připravil a biskupa z Castra, který proti jeho vůli tam dosazen byl, zavražditi dal: vypověděl mu papež r. 1649. válku. Papežští dobyli Castra, jež bylo zbořeno, a casterské vévodství bylo ku papežskému území přivtěleno. Biskupské sídlo bylo do Aquapendente přeloženo. Ve vyšším stáří byl papež nedůvěřivým učiniv mnohé trpké zkušenosti. Vida, že se smrt blíží, povolal k sobě kardinály, napomínal jich k dobré volbě svého

[1]) Vita di Dona Olimpia Maldachini. 1666: r. 1770 vyšel její francouzský a r. 1783 německý překlad; Schröckh a jiní použili tohoto románu bez ceny. —

nástupce a zemřel 5. ledna 1655. Kardinál Fabius Chigi zatlačil mu oči.

C. Duchovní řády a kongregace [1]).

§ 476. *Řeholnictvo vůbec.*

Starší řehole utrpěly mnoho odpadem četných svých členů k bludařství Lutherovu a Zvingliovu a ochabnutím kázně v nich. Ale Bůh vzbudil svaté horlivce, kteří kleslou kázeň v starších řeholích opět ku prvotní čistotě povznesli, dílem též nové řády založili, jež mimo život rozjímavý také velikou činnosť ve vychování mládeže, ošetřování nemocných a kazatelství rozvíjeli. Papežové a všichni znamenitější biskupové podporovali tuto činnosť, která v krátkém čase nejkrásnější ovoce přinášela a církevní život omladila.

a) Řehole španělského původu.

§ 477. *α) Jesuité* [2]).

Když bludařství Lutherovo veškerou dogmatickou a hierarchickou budovu církevní rušilo a zničiti se snažilo, povstala proti němu protiváha řádem jesuitským. A právě pro tento úkol jeho života soustředili novotáři veškerou svou nenávisť

---

[1]) Henrion: Histoire des Ordres religieux. Bruxell. 1838; po německu pod názvem: Allgemeine Geschichte der Mönchsorden. Frei bearbeitet und vermehrt von J. Fehr. Mit Vorrede von Prof. Hefele. Tübingen. 1845. 2 Bde. — Helyot O. S. Fr.: Histoire des ordres monastiques religieux et militaires. Paris. 1714-1719. 8 Tom.; po německu P. H. Helyots Ausführl. Geschichte aller geistl. und weltl. Kloster- u. Ritterorden. Leipz. 1753 sqq.

[2]) Vlastní životopis od sv. Ignáce ap. Bolland. 31. Jul. (Jul. VII. 409). — Ribadeneira: Vita Ignat. libri V. Neap. 1572; po německu Ingolstadt. 1614. — Maffei: De vita et moribus Ignatii Loyolae. Romae 1585. — Bouhours S. J.: Vie de S. Ign., po německu ed. Haza-Radlitz. Wien 1835. — Genelli S. J.: Das Leben des heil. Ignatius von Loyola. Innsbruck 1847. — Ignatii exercitia spiritualia. Romae 1548. — Belleccii: Medulla asceseos ed. Westhoff. Monast. 1845. — Manresa oder die geistl. Übungen des hl. Ignatius. Aus dem Franz. Regensb. 1848. — Ravignan: Von der Existenz und Anstalt der Jes., deutsch von Reiching. Schaffhausen. 1844 str. 11 sq. — Církevní Rok IV. str. 522. — Constt. regulae, decreta congregationum, censurae

proti tomuto řádu, který svou činností na tiché zdi klášterní se neobmezoval, ale do prostřed boje se vrhl a statně bojoval. Jeho zakladatelem jest sv. Ignác Loyolský.

Ignác, doma Don Inigo zvaný, narodil se roku 1491. na otcovském zámku Loyole z rodičů šlechtických, ale nezámožných. Jako hoch byl pážetem při dvoře krále Ferdinanda Katolického, kde mravnosť jeho ve velikém nebezpečenství se octla, a odešel pak po příkladě svých sedmi bratří na vojnu do Neapolska. Jako voják vyznamenával se chrabrostí, oddával se radostem světským, ale podržel při tom úctu ke všemu, co svatého jest. Roku 1521. háje v nastalé válce s Francií statečně Pampelony, byl na obou nohách poraněn. Francouzové ctíce jeho udatnosť, dopravili jej po dobytí Pampelony na nedaleký otcovský zámek Loyolu, by se v kruhu rodinném hojil. Z dlouhé chvíle četl na bolestném lůžku z nedostatku zábavných knih „Život Pána Ježíše a Svatých.“ Vnadou velikých ctností a hrdinství Svatých byt všecek uchvácen, a zvolal jako druhdy sv. Augustin: „Mužové ti měli touž přirozenosť jako já; proč bych tedy nemohl i já činiti, co oni činili.“ Uzdraviv se a potlačiv tajnou náklonnosť k jedné šlechtičně při královském dvoře, odebral se do benediktinského kláštera v Montserratě, vykonal tam životní zpověď, pověsil na oltáři Panny Marie svou zbraň (r. 1522.), šel do blízkého městečka Manresy a ubytoval se tam v klášteře sv. Lucie, konaje skutky přísného pokání. Byv od lidu poznán a ctěn, odebral se do blízké nepřístupné jeskyně v osamělém údolí, kde na dlouhé cvičení a rozjímání se vydal, a složil mistrovské dílo „Duchovní cvičení,“ jež papežského schválení (1548) a obecného rozšíření dosáhlo, ačkoli skladatel tenkráte ještě žádného bohosloveckého vzdělání neměl. Tu pojal též jako bývalý voják myšlénku zří-

---

et praecepta c. litteris Apostol. et privileg. (Institutum S. J. ex decreto congreg. general. XIV. Prag. 1702. 2 T.) — Holsten-Brockie T. III. p. 121 sq. — Hist. S. J. a Nicol. Orlandino, Sacchino, Juvencio vett. Rom et Antw. 1615—1750. 6 T. — Henrion-Fehr sv. II. str. 92—217. Ribadeneira, Alegambe et Sotwel: Bibl. Script. S. J. Antw. 1643. — Lagomarsini: Testimonia viror. illustr. S. J. Rom. 1736. — Bartolis: Gesch. des Jesuitenordens, deutsch. Würzb. 1845. — Cretineau-Joly: Gesch. der Gesellsch. Jesu in rel., polit. und literär. Beziehung, deutsch. Wien 1845 sq. 5 sv. — Brühl: Gesch der Gesellschaft Jesu. Würzb. 1846. — Buss: Die Gesellschaft Jesu. Mainz 1853. 2 sv. — Daurignac: Jes. po německu ed. Clarus. Regensb. 1864. - Svoboda Josef S. J.: Co jsou jesuité? V Praze 1873.

diti rytířstvo duchovní, které by „k větší slávě Boží“ bojovalo. Opustiv svou jeskyni, vydal se Ignác přes Benátky na pouť do Jerusaléma. Dne 4. září 1523 klečel již u hrobu Spasitelova. Byl by rád ve sv. zemi hlásal evangelium; ježto však již mnoho věrověstův od Turků polapeno a od jerusalémských františkánů vykupováno býti musilo: nedal mu tamější provincial k tomu povolení, a pohnul jej, že se do Evropy navrátil. V lednu 1524 přišel do Benátek a odtud odebral se do Barcelony. Poznav na této pouti, že vědeckého vzdělání jest mu nutně třeba, začal se v 33. roce svého života v Barcelcně společně s chlapci učiti počátkům jazyka latinského (1524). Po dvou letech odebral se do Alkaly na vysoké školy, nedávno kardinálem Ximenem založené. Pro nepovolané katechisování dětí měl tu co činiti s inkvisicí a byl od biskupa 42 dny žalařován, ale uznán byv za nevinného, odebral se na radu arcibiskupa toledského do Salamanky, dvoršit svého učení, kdež opět 22 dny vězněn byl, jakoby byl jedním z alumbradů (illuminátů), kteří předstírali, že přímé osvícení s nebes o tajemstvích víry obdrželi. Konečně opustiv Španělsko, odešel do Paříže, kamž 2. února 1528 přibyl, aby na tamější slavné universitě v studiích pokračoval. Dle tamějšího platného studijního řádu musil ještě jednou grammatiku a filosofii studovati, nežli mohl k theologii býti připuštěn. Studoval 3½ roku filosofii v kolleji sv. Barbory, do níž pro svou chudobu byl přijat. Tam pohnul ve své horlivosti několik druhů, že neděle a svátky modlitbou a konáním dobrých skutků světili. Avšak byli obviňováni, že svého učení zanedbávají. Ignác jako svůdník měl přede všemi chovanci ústavu býti mrskán. Když všichni byl pohromadě, vystoupil představený kolleje a ukazuje na Ignáce pravil: „Tento jest svatý, jenž má toliko spásu duší na zřeteli, jsa hotov i potupný trest za to podstoupiti.“ Toto slavné dostiučinění Ignáciovi bylo počátkem jeho slávy. Nejvzácnější členové vysokých škol byli žádostivi osobně poznati jej; i žalobník jeho Pegna stal se jeho příznivcem a dal mu k usnadnění studií po bok svého nejlepšího a nábožného žáka Petra Fabera (Piérre Lefevre). Roku 1534. dosáhl Ignácius hodnosti mistra filosofie. Bohoslovecká studia konal u dominikánů.

Mezi tím přidružilo se k Ignácovi několik mladých, nadaných a zbožných mužů, byli to: 1. Petr Faber, rodem ze Savojska, syn pastýřův; 2. František Xaverský, šlechtic z Navarry, jenž 7. dubna 1506 se narodil, již učitelem filosofie byl,

a slavné pověsti se těšil, ale Ignácem od své ctižádosti a marnivosti ke křesťanské pokoře obrácen byl; 3. Jakub Lainez, rodem z Almazana ve Španělsku, mající svého věku 21 rok; 4. Alfons Salmeron z Toleda, jinoch 18tiletý; 5. Mikuláš Alfons Bobadilla, již učitel filosofie ve Valladolidě; a 6. Portugalec Šimon Rodriguez de Azevedo. Připravivše se postem a modlitbou, odebrali se tito všichni druhové dne 15. srpna 1534 do podzemní kaple chrámu Montmartreského, kde Faber, jsa již knězem, mši sv. sloužil, ostatním Tělo Páně podal, a všichni slib čistoty a chudoby učinili a se zavázali, že skončíce bohoslovecká studia, do sv. země putovati budou, by tam křesťanům sloužili a mohamedány ku Kristu obraceli; a kdyby jim toto možné nebylo, že svých služeb papeži nabídnou, a kam je pošle, ochotně půjdou. Tak byl položen základ k velikolepé budově „Tovaryšstva Ježíšova," a Ignác zvolil k tomu svátek Nanebevzetí Panny Marie, by Tovaryšstvo Ježíšovo takořka v lůně Panny Vítězné se zrodilo.

Ignác odebral se do Španěl s Františkem Xaverským Lainezem a Salmeronem, kteří k vůli svému slibu chudoby musili své rodinné věci v pořádek uvésti. Domluviv se s ostatními, že dne 25. ledna 1537 v Benátkách se sejdou, odcestoval na začátku roku 1535. Ve své vlasti počínal si chudě, získal svými řečmi srdce mnohých, a zavedl tam nyní všeobecně panující obyčej zvonění, které my klekáním nazýváme. V jeho nepřítomnosti přijal do tovaryšstva Petr Faber tři theology pařížské university, totiž: Claudia Jaje (Le Jay), Jana Codura z Dauphiné a Paskala roueta z Pikardie. Dne 8. ledna 1537 sešli se všichni s Ignácem v Benátkách, kde vyučovali a ošetřovali nemocné. V polovici postu odebrali se všichni kromě Ignáce do Říma, kdež jim papež, prozkoumav je, jejich záměr, do sv. země putovati, schválil, ale spolu na nemožnosť jeho provedení pro válku mezi Benátkami a Turky poukázal; dostali dovolení, by ti z nich, kteří posud kněžími nejsou, od kteréhokoli biskupa se vysvětiti dali; potom byli Ignác a ostatní druhové 24. června 1537 v Benátkách od biskupa z Arby vysvěceni. Poněvadž císař Karel V., Benátky a papežská Stolice proti Turkům se spojili, nemohl Ignác se svými druhy odejíti do Palaestiny; proto kázali r. 1538. v horní Italii a usnesli se, že druhou částť svého slibu vyplní. Ignác, Faber a Lainez odešli do Říma, kdežto ostatní v universitních městech italských působili. Onino tři přišli do Říma v říjnu 1638 a odebrali se

ku papeži. Papež Pavel III. přijal je vlídně, a poznav záměr nového řádu, zvolal: „V pravdě zde přebývá Duch Boží; předvídám, že nábožná horlivost otců, která za tak zlé doby blaha věřících se ujímá, bude ochranou a slávou církve, bolestně navštívené.“ Ale kardinál Bartoloměj Quidiccioni byl proti zřizování nových řeholí, pokud staré nebudou opraveny. Papež učinil zatím Fabera a Laineza učiteli při vysokých školách římských, a Ignác měl pracovati o mravní nápravu Římanů. Ignác povolal na počátku roku 1539. všechny své druhy do Říma, kteří tam v některých kostelích kázali, bludy luteránstvím nakaženého augustiniána Augustina Piemontského vyvraceli, a za hladu v zimě 1539 svými skutky lásky srdce Římanů si naklonili. Pověsť o blahodárné činnosti sv. Ignáce rozhlásila se i za hranicemi Italie. Portugalský král Jan III. přál si r. 1540. takových kněží do Indie za missionáře, a Ignác poslal mu Šimona Rodrigueza a Františka Xaverského. Král poznav je, chtěl je u svého dvora podržeti; Rodriguez uposlechl a položil svou učeností a životem základ k oné slávě, kteréž jesuité na dvoře portugalském se těšili; František Xaverský stal se apoštolem Indie. Když mezi tím Ignác kardinála Quidiccionia sobě naklonil a překážky o pojmenování „Tovaryšstva Ježíšova“ [1]), nad nímž mnozí se pozastavovali, odstranil: potvrdil papež Pavel III. dne 27. září 1540 bullou „Regiminis militantis Ecclesiae“ tovaryšstvo, pojav do ní základy jeho ústavy, jak mu předloženy byly, a stanově počet členů na 60 [2]). Ale již r. 1543. zrušil Pavel III. sám toto obmezení vida blahodárné působení řádu. Při volbě generála byl Ignác všemi hlasy za něj zvolen, však teprve k domluvě svého zpovědníka uvázal se v tento úřad 17. dubna 1541. Základy ústavy svého řádu sepsal sám po španělsku, ostatní vývoj zanechávaje budoucnosti; po jeho smrti zhotovil jeho tajemník Polanco překlad latinský této práce. Ignác působil 15 let jako generál. Mnohou prací ochuravěv, vyžádal si pomocníka ve svém úřadě, by se snáze na věčnosť připravovati mohl, a skonal 31. července 1556. Bůh oslavil jeho svatosť mnohými zázraky; pročež Pavel V. prohlásil jej r. 1609. za blahoslaveného, a Řehoř XV. roku 1622.

---

[1]) Tento název nebyl též papeži Sixtovi V. vhod, ačkoli papež Pius II. již dříve jednomu řádu jej udělil.

[2]) Bulla jest v díle: Institutum Societatis Jesu. Pragae 1757. T. I. p. 1 sqq.

za svatého. Při smrti sv. Ignáce měl řád přes 1000 členů ve 100 kollejích a jiných domech a mimo římskou provincii ještě 12 jiných (Italii, Sicilii, Portugalsko, Francii, Horní a Dolní Německo, Arragonii, Kastilii, Andalusii, Indii, Ethiopii a Brasilii).

Ústava řádu. Jesuitská řehole pochází ve své podstatě od sv. Ignáce; Lainez a pozdější generálové řádu vyvíjeli jenom jednotlivá ustanovení zevrubněji, a přizpůsobovali okolnostem. Veškerá ústavní pravidla slují „Institutum Societatis Jesu" (Zřízení Tovaryšstva Ježíšova). Účelem řádu měla býti „vždy větši a větší česť Boží" (O. A. M. D. G.). Aby toho dosáhli, měli členové řádu, kteří z počátku jen na novice a professy se dělili, především o své vlastní zdokonalení horlivou modlitbou, bedlivým zpytováním svědomí, častějším přijímáním svátostí, zvláštními duchovními cvičeními, zachovávaním slibů a stálým dozorem jedněch nad druhými, pak o spásu bližních vyučováním mládeže i dospělých v náboženství, kázaním slova Božího, zpovídáním, missiemi mezi pohany a bludaři a duchovními cvičeními čili exerciciemi u katolíků horlivě se starati.

V čele řádu stojí generál se sídlem v Římě, kterého volí doživotně generální kongregace t. j. zastupitelstvo zvolené od professů, kteří „Corpus Societatis" tvoří. Generálova moc jest obmezena základními zákony řádu, od nichž sice v jednotlivých případech prominouti, ale je měniti neb zrušiti nemůže; ano generál může býti i se své důstojnosti složen, kdyby se proti čistotě prohřešil, z jmění řádu příbuzné obohacoval, nemovité statky prodal nebo bludařem se stal. Jinak jest nesesaditelný a ve své moci neobmezený. On obsazuje všechny úřady v řádu, otázav se však napřed provinciála a tří jiných professů, vykazuje každému členu jeho místo, dostává zprávy ode všech představených, a má po boku radu assistentů, po jednom z každé assistence neb obvodu, na které řád se dělil, a kterých bylo zprvu 5, potom 6, totiž: Italie, Španělsko, Portugalsko, Německo, Polsko a Francie. Assistenti, které též generální kongregace a sice na tři léta volila, měli toliko poradný hlas, rozhodnutí zůstalo generálovi. Mimo to byl ještě generálovi přidán admonitor (napomínatel), by jej jako otcovský přítel a zpovědník podporoval.

Řád dělil se dále na provincie, které měly v čele provinciála; v provincii sluli představení domů professů praesides neb praepositi, představení kollejí rektorové, představení resi-

dencí t. j. skrovných sídel, která prostředků na dům professů neb na kollej neměla, superiorové.

Každý, kdo do řádu vstoupil, musil se podrobiti noviciátu, dva roky trvajícímu, v němž novic všechno studium zanechati, a jenom modlitbě a rozjímání se věnovati musil. Po noviciátě činily se jednoduché sliby, a začaly studie grammatiky, básnictví (poetiky), řečnictví (rhetoriky), filosofie, mathematiky a fysiky (silozpytu), z kterýchž předmětů bylo scholastikům přísným zkouškám se podrobiti. Skončivše tyto studie, vyučovali scholastikové sami potom 5 až 6 let v nižších třídách, začínajíce od nejnižší až do nejvyšší. Potom studovali 4 a pro další vzdělání až 6 let theologii a byli kolem 30 roku svého věku na kněžství posvěceni. Opět musili se podrobiti jednoročnímu noviciátu, v němž však již úřady katechetů, kazatelů neb učitelů zastávali. Skončivše tuto školu srdce, učinily teprve druhý slib slavným způsobem a byli vřaděni dle svých vloh a způsobilosti mezi professy nebo duchovní pomocníky.

Členové dělili se na 4 třídy: 1. professy, kteříž i čtvrtý slib neobmezené poslušnosti vzhledem na papeže učinili, všechny vyšší úřady v řádě a stolice učitelské při vyšších účelištích dostávali, ale počtem nikdy četnými nebyli; 2. na koadjutory a) duchovní (spirituales), kteří byli kněžími a ve vyučování a kázaní professům jako spolupracovníci po boku stáli, a b) koadjutory temporales (světské), kteří byli bratří laikové (frateři) pro ruční práce a nižší úkony; 3. na scholastiky učící i učící se; a 4. novice.

Členové řádu neměli předepsaného žádného zvláštního roucha, a nebyli vázáni na chór, mohouce se breviář modliti každý sám pro sebe.

Působení řádu. Působnosť řádu byla ve všech zemích převydatnou. V Římě působil svatý Ignác neunavně, obrátil tam mnoho hříšníkův i židy a Turky, založil pro obrácence dům katechumenní, potom pro padlé dívky spolek sv. Marty, na ochranu ohrožených nevinných ženských klášter sv. Kateřiny, a dva sirotčince pro obojí pohlaví, dal podnět k římské kolleji svého řádu, jakož i k založení německého kollegia (1552), vyslal mnoho missionářův a zprostředkoval mír mezi papežem a Portugalskem. V Benátkách vykládal Lainez evangelium sv. Jana před šlechtou a položil r. 1542. s pomocí veronského biskupa Lipomanna základ k benátské kolleji. V Parmě přáli

řádu Farnesové. Brzo mělo skoro každé znamenitější město italské svou jesuitskou kollej.

V Portugalsku působil Rodriguez se stkvělým úspěchem; král Jan III. založil jesuitskou kollej při universitě v Coimbře.

Ve Španělsku působil vydatně P. Arajoz, který musil často v širém poli kázati, poněvadž jeho posluchači do kostela se vejíti nemohli. Velikým příznivcem řádu byl katalonský místokrál František Borgiáš, vojvoda gandijský, který konečně po smrti své manželky Eleonory († 1546) do řádu vstoupil (1550), jej znamenitě ve své vlasti rozšířil a utvrdil, od sv. Ignáce vrchním všech kollejí ve Španělsku, Portugalsku a Východní Indii učiněn byl, a naposled generálem řádu se stal[1]). Velikým odpůrcem jesuitů ve Španělsku byl znamenitý učenec a dominikán Melchior Canus.

Ve Francii založil sv. Ignác r. 1540. v Paříži noviciát a vyšlí z něho členové vyznamenávali se životem a učením tak, že znamenití učenci za přijetí do řádu žádali. Z Paříže byli r. 1542. 4 jesuité do Lisabonu posláni, a 16 jich zůstalo v Paříži, z nichž však 8, jsouce Španěly, musilo za příčinou války císaře Karla V. s Francií opustiti Paříž, a odebralo se do Brusselu. Dvě věci překážely řádu ve Francii: 1. národnosť Ignácova, že byl Španělem; a 2. monopol university pařížské na vyučování. Nemajíce ani domu ani kostela, žili jesuité 10 let v Paříži a nalezli přátele i nepřátele; k oněm náleželi kardinál Karel Lotarinský, Vilém Duprat, biskup clermontský, a král Jindřich II.; ku protivníkům náleželi hugenotti, parlamenty, část Sorbonny a Eustachius du Bellay, biskup pařížský. Clermontský biskup daroval jim v Paříži dům, v němž pod jménem „otcové clermontského kollegia“ dle stanov svých působili. Když však působením kardinála lotarinského domovského práva nabyti čili naturalisováni býti měli, opřely se tomu pařížský parlament a Sorbonna. Pročež odebrali se do St. Germainu a obdrželi od clermontského biskupa kollej v městečku Billomě, kde hned na počátku přes 700 žáků měli. Teprve roku 1561. na základě usnesení sjezdu duchovenstva v Poissy obdrželi zákonné přijetí v celé Francii, podrobivše se některým podmínkám. Potom působili v zemi s velikým zdarem. Roku

---

[1]) Kuldův Círk. Rok VI, 87. Vie de s. Francois de Borgia. Bruxelles 1824. — Bartoli: Der h. Franz Borgia. Aus dem Ital. von Haza-Radlitz. Wien. 1838. 2 Bdc. — Cepari: Vita di s. Fr. Borgia. Monza. 1885.

1564. začali jesuité přednášeti v Paříži o filosofii a krásných vědách; Jan Maldonat měl tak hojné posluchačstvo, mezi nímž i vůdcové hugenottů byli, že pod širým nebem přednášeti musil. Úspěchy jesuitů vyvolaly nenávist a řevnivosť universitních professorů. Brzo usadili se v Lyonu, Bordeauxu, Toulouse a jiných městech, těšíce se vážnosti a lásce katolíkův a jsouce za to hugenotty pronásledováni. Jesuité pracovali velmi činně i u lidu i v Římě pro uznávání Jindřicha IV. a neúčastnili se nikdy valně ligy. O jejich vyhnání z Francie pokoušeli se rektor pařížské university Jakub Amboise a advokát pařížského parlamentu Antonín Arnauld, činíce v tomto ohledu příslušné návrhy; však nemohli svého úmyslu provésti. Nepřátelé jesuitů snažili se zaplésti je do spoluviny vražedného útoku Châtelova na život krále Jindřicha IV. Však Châtel i v největších mukách tvrdil, že „ani Queret (u něhož 3 leta filosofii poslouchal), ani jiný jesuita v jeho zločinu účastenství nemá, o něm nevěděl a k němu neradil". Ale pařížský parlament nedbaje toho, vypověděl je 29. prosince 1594. Však Jindřich IV. svolil pouze k vyhnání jesuitů z obvodu pařížského parlamentu, a chránil jich tam, kde parlamenty proti nim nebyly, jako v Languedocku a Quienně. Roku 1603. povolal Jindřich IV. jesuity k veliké radosti katolíků zase do všech jejich domů, z kterých byli vyhnáni pod tou výminkou, že králi věrnosť zachovají, jenom s královským svolením nové kolleje zakládati budou a žádného cizozemce do svého středu nepřijmou. Král čím více jesuity poznával, tím více je ctil, učinil P. Cottona svým zpovědníkem, vystavěl jim v La Flèche nádhernou kollej a projevil svou důvěru k nim tím, že ve své závěti poručil, aby jeho srdce v chrámě laflècheském pod jejich dozor uloženo bylo. Když tento příznivec jesuitů 14. května 1610 od Ravaillaca zavražděn byl, snažili se nepřátelé jesuitů tuto kralovraždu na účet jesuitů připočítati, však nadarmo; Ravaillac popíral i v mukách každou jejich spoluvědomosť o zločinu. U dvora nevěřil nikdo v nijakou jejich spoluvinu, královna zachovala jim svou důvěru, P. Cotton stal se zpovědníkem korunního prince Ludvíka XIII., a tento zas ochráncem jejich jako král i se svým ministrem kardinálem Richelieuem. Rovněž jim přál Ludvík XIV. se svými ministry kardinálem Mazarinem a Louvoisem. Ale proto nemenšil se počet jejich nepřátel usilujících o jejich zkázu.

Z Francie přišli jesuité r. 1542. do Nizozemska, kdež jim

zprvu valně se nevedlo, až teprva r. 1562., když generál Lainez zemi navštíviv, biskupy jim naklonil, dostali povolení zříditi si kolleje v Lovani a Antorfě (Antverpách). Když severní kraje proti Španělům povstaly a kalvinství panujícím náboženstvím učinily, byli jesuité z nich vypuzeni, kteří však přece nepřestali se v zemi tajně zdržovati.

Když anglický král Jindřich VIII. od církve odpadl, působili v Irsku jesuité Brouet a Salmeron, až konečně přece ostrov opustiti musili. Ale za největších pronásledování katolíkův odvažovali se jesuité do říše anglické a podávali s nebezpečenstvím života katolíkům náboženskou útěchu.

Ku příčinám, které vystoupení Lutherovo podporovaly, náležela též hluboká skleslosť světského a řeholního duchovenstva. Vystoupení Luthera a jeho druhů mělo v zápětí úpadek universit; jindy slavná universita vídeňská nevzdělala od 20 let žádného kněze. Život katolický obnovili jesuité. První jesuita, který do Německa přišel, byl Petr Faber [1]), jsa theologickým rádcem španělského vyslance Ortize, a obcoval náboženské rozmluvě vormské 1540 a říšskému sněmu řezenskému 1541. On přijal 8. květua 1543 Petra Canisia [2]) v Mohuči do řádu jesuitského, prvního to Němce. Petr Canisius pocházel z nizozemské rodiny, de Hondt zvané; narodil se 8. května 1521 v Nimvegách, v tehdejším geldernském vévodství, studoval v Kolíně nad Rýnem, přišel do Mohuče na duchovní cvičení tam Fabrem konané, a stal se po svém přijetí do řádu jeho velikou ozdobou. Bavorský vévoda Vilém IV. prosil r. 1549. sv. Ignáce za tři řeholníky a vykázal jim potom ingolstadtskou universitu za místo působení. Jajus vykládal tam žalmy, Salmeron evangelia a listy sv. Pavla, a Canisius dogmatiku. Na žádosť krále Ferdinanda odebrali se r. 1551. Jajus a Canisius do Vídně, obnovili tam na universitě kázeň a studia, a Canisius administroval 1554—1558 vídeňské biskupství. Ve Vídni sepsal

---

[1]) Kuldův Círk. Rok. V. 13. — Cornely: P. Faber. Freib. 1873.

[2]) Dorigny S. J.: La vie du R. P. Pierre Canisius. Avign. 1829. — Riess: Der sel. Petrus Canisius S. J. Freib. 1865. — Kuldův Círk. Rok III. 118. — Kanisiovy nejdůležitější spisy jsou: Summa doctrinae christianae sive catechismus major. Vien. 1554. — Institutiones christianae pietatis seu catechismus parvus. 1566. — Oba katechismy byly do češtiny přeloženy: velký vyšel v Praze r. 1559. a potom častěji; malý r. 1584. též v Praze a potom častěji. — Manuale catholicorum. — Notae aureae in Evangelia: mimo to ještě jiná díla. —

Canisius návodem císaře Ferdinanda I. svůj velký a malý katechismus, kterým Lutherovu katechismu, v zemích rakouských rozšířenému, na odpor se postavil. Roku 1556. učinil Ignác Petra Canisia prvním provinciálem řádu jesuitského v Německu a v našich československých zemích. Jeho působením byly zřízeny jesuitské kolleje v Praze, Augsburku, Dillingách, Ingolstadtě, Innsbrucku a švýcarském Frýburku. Za císaře Maxmiliana II. odebral se Canisius do frýburské kolleje, kde 21. prosince 1597 zemřel. Papež Pius IX. prohlásil jej za blahoslaveného. Četné kolleje byly pro jesuity zřizovány, tak v Mnichově roku 1559. nákladem vévody Viléma IV., v Kolíně 1556, v Treviru 1561, Mohuči a jinde. Ještě za života sv. Ignáce bylo v Německu 26 kollejí a 10 residencí zřízeno. Všude osvědčili se jesuité jako pevná hradba církve.

Do zemí uherských povolal jesuity r. 1567. ostřihomský arcibiskup Mikuláš Olah a dal jim kollej v Trnavě. Když však jejich kollej r. 1566. vyhořela, opustili Trnavu a vrátili se tam teprve r. 1615. a dostali od arcibiskupa ostřihomského Petra Pazmanyho universitu, v Trnavě roku 1624. založenou, do své správy a upevnili se v zemi.

Do Sedmihradska, které bylo rejdištěm všech možných sekt, povolal r. 1579. kníže Krištof Bathory jesuity, ale musil je pro jejich horlivosť již r. 1588. k vůli stavům vypověděti. Po 7 letech povolal je zpět, ale r. 1630. byli opět z Kološe vyhnáni. Teprve císař Leopold I. zjednal jim 1687 v zemi platnosť a rozšíření.

Do Polska povolal jesuity r. 1565. slavný kardinál Hosius, varmínský biskup, založiv jim kollej v Braunsberku; totéž učinil biskup Noskowski v Pultusku a Konarski v Poznani (1571). Jesuité rozšířili se potom valně v říši a obrátili odpadlou na mnoze šlechtu polskou, ruthenskou a litvínskou zase do lůna pravé církve.

Do Čech [1]) přišli jesuité r. 1556. Roku 1552. žádala katolická strana v Čechách, zvláště pak pražská kapitola, a 14 šlechticů, mezi nimi páni z Lobkovic, z Rožmberka, ze Šternberka a z Kolovrat, krále Ferdinanda I., aby v Praze katolickou akademii krásných umění a bohosloví zřídil a na ni jesuity po-

---

[1]) Svoboda S. J.: Katolická reformace a mariánská družina v království Českém. V Brně 1888. — Týž: Památky kolleje Klementinské v Praze, v Časopise kat. Duchov. 1875. str. 1 sqq.

volal, poněvadž universita Karlova byla v rukou mistrů vyznání pod obojí. Na žádosť královu slíbil sv. Ignác, že 12 členů svého řádu za tímto účelem do Čech pošle, a svěřil provedení toho Petru Canisiovi, který přišed do Prahy, obdržel s povolením papežským pro svůj řád klášter dominikánský sv. Klementa „na Ostrově,“ za nějž dominikáné dostali tenkrát opuštěný klášter sv. Anežky. Poněvadž sv. Ignác jesuitů českého jazyka mocných neměl, a 12 Čechův od krále Ferdinanda v římské kolleji vydržovaných ještě svých studií nedokonali: poslal zatím r. 1556. dvanáct Němcův a Belgičanů do Prahy, přislíbiv, že onino čeští studující později za nimi přijdou, a učinil Canisia rektorem této pražské kolleje. Mezi 18.—21. dubnem 1556 umístili se jmenovaní jesuité v klášteře „na Ostrově“ a začali odtud svou činnosť. V Praze založili akademické gymnasium (nynější staroměstské, posud tak zvané) a akademii čili katolickou universitu o fakultě theologické a filosofické, dále zřídili v kolleji vychovávací ústav šlechtický (konvikt) a r. 1559. dům pro chudé studenty a seminář, zvaný seminářem sv. Václava, pro vzdělání domácího duchovenstva. Rektor pražské kolleje obdržel od císaře Ferdinanda I. r. 1562. a papeže Řehoře XIII. r. 1571. právo povyšovati mladé učence za doktory filosofie a theologie. Hojnými dary jsouce podporováni, jak od dvora královského, tak od katolické šlechty, skoupili jesuité všechny měšťanské domy „na Ostrově“ a začali stavěti velikou budovu, nynější kollej sv. klementinskou, a zbudovali mimo kostel klementský též veliký kostel sv. Salvatora (1578—1582) a vlašskou kapli (1600—1602). Z pražské kolleje zřizovaly se nové kolleje na Moravě a v Čechách jako: v Olomouci, Brně, Krumlově, Chomutově, Jindřichově Hradci a v Kladsku; později v Klatovech, Březnici, Chebu, Litoměřicích, Králové Hradci, Jičíně a Kutné Hoře. Poněvadž hned od r. 1560. všichni pilně jazyku českému se učili a Čechy do řádu přijímali: mohli již r. 1566. vysýlati kněze jazyka českého mocné k žádosti katolických šlechticů na venkov, na jejich statky, do měst a vesnic na missie. Jesuité v Čechách náleželi zprvu ku provincii německé, a když jesuité v zemích Habsburských se rozšířili, byla zřízena zvláštní provincie rakouská, v níž byly 3 hlavní kolleje, totiž: vídeňská, pražská a trnavská (v Uhřích) se sídlem provinciálovým ve Vídni. Katolické působení jesuitů bylo trnem v očích českým protestantům, kteří v nich své největší a nejnebezpečnější ne-

přátele spatřovali. Pročež když protestanté proti svému řádnému králi Ferdinandovi II. odboj učinili, a v čelo zemské správy 30 direktorů postavili: vypověděli tito 2. června 1618 jesuity ze země. Totéž stalo se na Moravě roku 1619. Když však odbojní protestanté na Bílé hoře r. 1620. poraženi byli, vrátili se jesuité r. 1621. zpět do Prahy a Čech, a téhož roku také na Moravu a pracovali horlivě o návrat Čechů protestantských do lůna pravé církve. Poněvadž řád v Čechách mnoho domů a kollejí měl, byla zřízena česká provincie, která mimo země české koruny i velké části jižního Německa a západního Uherska obsahovala.

Jesuité rozvíjeli též velikou činnost spisovatelskou a měli statné učence ve všech oborech theologických a filosofických věd. Většina katolických spisů z 2. polovice 16. století pochází od nich[1]. Jejich vyučování ve školách bylo methodické, a vždycky spojovali náboženství a vědu, vychovávajíce celého člověka za člověka a křesťanského katolíka. Pro svou výtečnost přicházeli ku panovnickým dvorům za zpovědníky a rádce, ačkoliv původně sv. Ignác tomu nechtěl.

Generálové řádu. Po sv. Ignáci byl druhým generálem Jakub Lainez (1558—1565), výtečný učenec, který přísnost řehole poněkud zmírnil a studie znamenitě povznesl. Když Pavel IV. žádal, aby řád do chóru chodil, podrobil se Lainez; ale Pius IV. upustil opět od tohoto požadavku. 3. Sv. František Borgiáš (1565—1572) obnovil se vší šetrností původní přísnost řehole, pečoval se vší starostlivostí o její přesnost, dovolil sice jesuitům, aby při dvorech knížat byli zpovědníky, ale zakázal jim mísiti se do politiky. 4. Eberhard Mercurian (1573--1580), rodem Belgičan, byl vlivem papeže Řehoře XIII. zvolen a dbal bedlivě o missie a kázeň v řádě. 5. Klaudius Aquaviva (1581--1615) jest tvůrcem studijního plánu (Ratio studiorum) a vychovatelství jesuitův. On měl těžké boje s papežem Sixtem V. a s jesuity ve Španělsku. Sixtus V. obmezoval právo představených přijímati novice, a chtěl veliké změny provésti v řádě co do jeho jména, vědeckých hodností, konání slibů, bratrského kárání (correctio), poslušnosti a podělování chudých jměním. Žádost papežovu provésti bylo tolik jak řád zničiti. Řádu ujímali se u papeže císař Rudolf II., polský král

[1] Smets: Was that der Jesuiten-Orden für die Wissenschaft? Aachen. 1834.

Sigmund, mnozí duchovní a světští knížata němečtí, zvláště Vilém, bavorský vévoda, listem od 23. března 1589, prosice ho, aby ústavy jesuitů se nedotýkal. Smrť Sixtova (1590) ukončila tyto boje. Jesuité, rodem Španělové, pokládali řád za svůj vlastní a byli velice uraženi, že vlivem papeže Řehoře XIII. Belgičan Mercurian generálem zvolen byl, a po něm Vlach Aquaviva následoval. A tu pracovali jejich náčelníci ve Španělsku, opírajíce se o krále Filipa II., jenž moci generálově, na něm úplně nezávislé, nepřál, jakož i o španělskou inkvisici, aby provincie, kolleje a domy po demokraticku samy si své představené volily, a pro Španělsko generální vikář s plnou mocí, nezávislý na generálu, ustanoven byl. Však výtečný Aquaviva proplul šťastně z úskalí těchto bojův, a zachoval řád před změnou; pročež pokládá se právem za druhého jeho zakladatele [1]). Ostatní generálové byli: 6. Mutius Vitelleschi (1615—1645); 7. Vincenc Caraffa (1646–1649); 8. František Piccolomini (1649—1651); 9. Alexander Gottofredi (1652); 10. Gosvin Nickel (1652—1664); 11. Jan Pavel Oliva (1664—1681), byv již před tím 3 léta generálním vikářem s nadějí postoupnosti; 12. Karel Noyelle (1682—1686); 13. Tirzo Gonzalez (1687–1705); 14. Michal Angelo Tamburini (1706–1730); 15. František Retz, rodem Pražan (1730—1750); 16. Ignác Visconti (1751—1755); 17. Alois Centurione (1755—1757) a 18. Vavřinec Ricci 1758—1773; † 1775) [2]).

Výsady jesuitů. Papežové byli se svými výsadami velice štědří k jesuitům. Pavel III. dovolil jim brevem od r. 1545. [3]) ve všech kostelích a na veřejných místech kázati, zpovídati a ode všech hříchův i takových, které si apoštolská Stolice zadržela, jakož i ode všech církevních pokut, vyjma ty, které v bulle „In Coena Domini“ obsaženy jsou, rozřešovati a za ně jiné kající skutky ukládati; dále mnohé sliby v jiné dobré skutky zaměňovati, v každé době mši sv. sloužiti a Večeři Páně a jinými svátostmi bez svolení biskupů posluhovati. Ještě více rozšířil tento papež výsady řádu r. 1549., uděliv jim mezi

---

[1]) Buss: Die Gesellschaft Jesu. Mainz 1853. II. str. 865. sqq.

[2]) Imagines Praepositorium Generalium soc. Jesu delineatae, et aereis formis expressae ab Arnoldo van Westerhout, addita brevi uniuscujusque vitae descriptione a P. Nicol. Galeotti. ed. II. Rom. 1751. — O jednotlivých generálech srv. Bussa l. c. I. 595 sqq.

[3]) Institutum Soc. Jesu I. p. 11.

jiným právo, že mohli ode všech hříchův a pokut i v bulle „In Coena Domini“ obsažených v zemích nevěřících rozřešovati, manželské dispense udělovati, a vůbec místo biskupovo zastupovati, když na blízku nikde nebyl [1]). Nástupce Pavlův Julius III. potvrdil nejen opět řád a výsady posud jemu udělené, ale přidal ještě nové, mezi jiným právo povyšovati k akademickým hodnostem [2]).

§ 478. β) *Ostatní řády a opravy řeholí španělského původu.*

Milosrdní bratří [3]). Jejich zakladatelem jest sv. Jan Boží; narodil se r. 1495. v Monte Major el Novo v Portugalsku, vedl pohyblivý život, byl pastýřem, vojákem, obchodníkem v obrazech, ale jsa na kázaní Jana z Avily v Granadě byl tak dojat, že dal se v kostele do hlasitého pláče, běžel po kázaní bolestně naříkaje ulicemi města a byl jako šílenec do nemocnice zaveden, kdež jej hlídači dle tehdejšího způsobu nemilosrdně zmrskali. Kazatel Jan z Avily navštívil a přimlouval mu, aby svým bližným užitečným býti hleděl. Prací ušetřil si tolik, že již roku 1540. sám nemocnici si v Granadě zřídil, jsa ve svém podniku vydatně podporován arcibiskupem granadským Petrem Querrerem. Předseda královské pokladnice v Granadě biskup Tuy nazval jej za to Janem Božím (de Deo), poněvadž

---

[1]) l. c. p. 15.

[2]) l. c. p. 26. — Mezi jiným naleží ku pomluvám jesuitů, že prý dle stanov představený může podřízeného ke hříchu zavázati. Však ono místo konstituc, na které pomluva se odvolává zní (Pars III. c. 5.) takto: „Quod Constitutiones peccati obligationem non inducunt“ (jest nadpis). — „Visum est nobis in Domino, excepto expresso Voto, quo Societas Summo pontifici, pro tempore existenti, tenetur ac tribus aliis essentialibus Paupertatis, Castitatis et Obedientiae nullas Constitutiones, Declarationes vel ordinem ullum vivendi posse obligationem ad peccatum mortale vel veniale inducere, nisi Superior ea in nomine Domini J. Chr. vel in virtute obedientiae juberet.“ Smysl místa jest dle nadpisu a kontextu (souvislosti) ten, že konstituce, vyjma ony čtyři sliby, pod smrtelným hříchem nezavazují, leč by toho (ea) představený ve jménu Pána Ježíše nebo z poslušnosti žádal. — Tak zvaná „Monita secreta“ (tajné předpisy jesuitů), která poprvé v Krakově r. 1612 tiskem vyšla, a potom v Paříži a na jiných místech vydána byla, jsou dílem drzého pomluvače.

[3]) Holsten-Brockie VI. 264 sqq.; Helyot sv. IV. kap. 18. str. 156 sqq. Církev. Rok II. 334; Wilmet: Leben des hl. Johann von Gott. Aus dem Franz. Regensb. 1862.

takto Boha v jeho milosrdenství následoval. Jan nabyl brzo několik učenníkův a druhů, kteříž jej v posluze nemocných a sbírání almužny pro ně podporovali. Zemřel r. 1550.; Urban VIII. prohlásil jej r. 1630. za blahoslaveného a Alexander VIII. r. 1690. za svatého. První řeholí bratrstva Janova byl jeho příklad a pak jistý pořádek v obsluze nemocných. Po jeho smrti měli bratři představeného, který „major“ slul. Když již několik domů si zařídili, potvrdil Pius V. 1. ledna 1572 řád, dal jemu augustinskou řeholi a předepsal roucho; každý dům měl si zvoliti „majora“ a míti pouze jednoho kněze pro přisluhování svátostmi. Mimo obyčejné tři sliby činili ještě čtvrtý o službě nemocným zadarmo. Brzo rozšířili se do Francie pod jménem „bratří křesťanské lásky;“ do Německa a Rakouska pod názvem „milosrdných bratří,“ do Vlach, kde sluli „dobří bratří,“ a Polska. Do Prahy povolal je císař Ferdinand II. a vykázal jim chrám sv. Šimona a Judy se špitálem a zahradou [1]). Pavel V. potvrdil znovu r. 1617. velezasloužilý řád. Řád měl dva generální představené, jednoho pro země koruny španělské, a druhého v Římě pro ostatní své domy a špitály.

2. Oprava karmelitánů [2]). Karmelitáné ochladli v kázni, jmenovitě od časů, co papež Eugen IV. jejich řeholi zmírnil. O nápravu pokusila se sv. Teresie. Narodila se 28. března 1515 v Avile ze šlechtických rodičův; otec jmenoval se Alfons Sanchez de Cepeda a matka Beatrix de Ahumada. Mladá Teresie začala po smrti své matky býti marnivou, pročež odevzal ji otec r. 1529. k bedlivějšímu vychování do kláštera jeptišek v Avile. Onemocněvši navrátila se do domu otcovského a vstoupila potom 2. listopadu 1533 do kláštera karmelitánek. Ve svém řeholním životě stala se velikou světicí a měla heslo: „Pane, buď trpěti neb umříti.“ Ve své kajicnosti umínila si s několika nábožnými družkami, že dle staré karmelitánské řehole v úplné odloučenosti, největší chudobě a přísné kajicnosti žíti budou. Za mnohostranného odporu podařilo se jí r. 1562. v Avile zříditi chudobný klášter zasvěcený sv. Josefu, v němž by stará původní tuhá řehole s několika novými předpisy se zachovávala. Tam přesídlila z jara r. 1563. a dosáhla potvrzení těchto pravidel r. 1565. na Piovi IV. Když r. 1567. karmelitánský generál

---

[1]) Dr. Borový: Děj. diec. Pražské str. 328.

[2]) Helyot, I. kap. 48. str. 425; Hennes: Das Leben der hl. Theresia. 2. Aufl. Mainz. 1866; Círk. Rok VI. 126.

Jan Rubeo z Říma do Avily přišel a štípení sv. Teresie prozkoumal, dal jí moc, aby více takových klášterů založila. Od roku 1567. až do své smrti († 4. října 1582 v Albě) založila a opravila za nesmírných útrap a protivenství 16 ženských a 15 mužských klášterů. Podporou byli jí Jan de Yepes, zvaný z Kříže († 1591) a Petr z Alkantary († 1562), františkán, který svůj řád ku původní přísnosti ve Španělsku přivésti se snažil [1]). Řehoř XV. prohlásil 12. března 1622 Teresii za svatou, která byla 21. ledna 1627 za patronku Španělska zvolena. Papež Řehoř XIII. schválil r. 1580. novou opravenou kongregaci bosých karmelitánův a Klement VIII. oddělil bosé karmelitány od obutých čili neopravených a dal jim vlastního generála (1593). Oprava karmelitánů rozšířila se ze Španěl do mnohých evropských zemí a dobyla si velikých zásluh o vyučování a ošetřování nemocných.

3. Z *augustiniánů* vyvinula se opravou Aloise z Montoje a Tomáše z Ježíše, pak Aloise Ponce da Leon (1588) portugalsko-španělská kongregace bosáků, k nimž pojila se od roku 1592. italská a od r. 1596 francouzská kongregace bosých augustiniánů-poustevníků. Nolasky opravil za papeže Klementa VIII. Jan Křt. Gonzalez a trinitáře Jan Křt. de Conceptione (1592).

4. *Piaristé* [2]), řeholníci pobožných škol (Ordo clericorum regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum). Jejich zakladatelem jest sv. Josef Kalasanský, tak zvaný po svém rodinném hradě Calasanze v Aragonii. Narodil se ze šlechtických rodičů r. 1556. v městečku Peraltě, studoval na vysokých školách v Leridě filosofii a práva, a pak ve Valencii theologii, kterou dokončil v Alkale, kde za doktora povýšen byl. Byv r. 1583. na kněžství vysvěcen stal se brzo farářem v Ortonedě a pak generálním vikářem urgelského biskupa. Vzdav se své důstojnosti odebral se r. 1592. do Říma, kde si přízeň kardinála Marka Antonína Kolonny získal, asketický život vedl a vyučování dítek zadarmo se věnoval. Poněvadž sám návalu dítek nedostačoval, spojil se r. 1597. ještě s jinými třemi obětavými kněžími. Po třech letech dovolil mu Klement VIII. zříditi vyučovací společnosť, kterou Pavel V. roku 1617. za

---

[1]) Círk. Rok VI. 157.

[2]) Holsten-Brockie; VI. 439. — Helyot IV. kap. 39. str. 331. — Círk. Rok. V. 222. — Leben u. Wunderthaten Josef Calasanzas. Aus dem Ital. Wien 1748.

kongregaci, a Řehoř XV. roku 1621. za řád pod jménem: „Pavlova společnosť řeholních duchovních pod ochranou Matky Boží pro nábožné školy“ povýšil. Innocenc X. snížil řád opět na jednoduchou kongregaci (1646), ale Klement IX. povýšil jej zase r. 1669. ku předešlé důstojnosti. Řád vyučoval bez platu dítky prvním literárním počátkům a převzal záhy též studie gymnasiální v obor své působnosti. Z Říma rozšířili se piaristé po Italii, zemích koruny české, Polsku, Uhersku, Španělsku a Německu. Do Moravy přišli na usilování arcibiskupa olomouckého kardinála knížete Dietrichsteina a zřídili si tam kolleje v Mikulově (1631), Strážnici (1633) a Lipníku (1634). Do Čech přišli r. 1640. a zřídili si první svou kollej s pomocí paní Febronie z Pernsteina v Litomyšli. V Praze usadili se r. 1752. Jejich sv. zakladatel zemřel v Římě 25. srpna 1648, a byl od Benedikta XIV. r. 1748. za blahoslaveného, a od Klementa XIII. r. 1767. za svatého prohlášen. Řád působí blahodárně posud.

§ 479. b) Italské řády a kongregace.

1. *Kapucíni* [1]. O řeholní přísnosti byly mezi františkány spory, které založení nového řádu sv. Františka v zápětí měly. Matouš de Bassi, přísný observant v klášteře Monte Falco, mysle, že sv. František na svém hábitě dlouhou špičatou kapuci nosil, dal si podobnou zhotoviti a začal vousy nositi, bos choditi a asketický život vésti. Za to pronásledovali jej jeho řeholní bratří, však papež Klement VII. dovolil mu r. 1526. tuto novotu, však pod tou výminkou, aby i na dále za člena řádu františkánského se pokládal. Získal mnoho druhů, s kterými za moru v obětavé lásce k bližnímu velice se vyznamenal. Svůj záměr založiti novou řeholi předložil papeži Klementovi VII., kterýž jej r. 1528. schválil, a jemu s jeho stoupenci dovolil, aby v jednotlivých cellách dle řehole sv. Františka žili, kapuci

---

[1]) Bullarium ordinis fratrum min. s. P. Francisci Capucinorum notis et scholiis elucubratum a Michael a Tugio. Rom. 1740. 7 T. f. Pokračování jeho činí posud 3 T. (Innsb. 1883). — Boverio: Annal. ord. min., qui Capuc. nuncupantur. Lugd. 1632 sqq. 3 T. — Lechner: Leben der Heiligen aus dem Orden der Kapuziner. München 1863 sqq. 3 Bde. — Ilg: Geist des hl. Franz Seraph., dargestellt in Lebensbildern aus der Gesch. des Kapuziner-Ordens. Augsb. 1876. — Helyot. IV. kap. 24. str. 192.

a dlouhý vous nosili, evangelium hlásali a o spáse těžkých hříšníků pracovali. Nové štípení rozšiřovalo se rychle, a papež Pavel III. dovolil jim všude se usazovati, a nazval je po kapuci „minority-kapuciny“ (minores capucini). Matouš Bassi byl za prvního generálního vikáře zvolen, z kteréhož však úřadu za 2 měsíce se poděkoval a r. 1537. k observantům se vrátil († 1562). Veliké pohromy utrpěl řád svým třetím generálním vikářem Bernardinem Ochinem, který byl zprvu horlivým kazatelem kajicnosti, později děvče svedl a přešed ku protestantství v Genevě r. 1542. se oženil, čímž řád v podezření bludařství přišel a 2 roky kázati nesměl. Ale řád ospravedlnil se brzo svou obětavou činností a rozšířil se, jsa posud na Italii obmezen, i do jiných zemí. Král Karel IX. povolal r. 1573. kapucíny do Francie, kde v Paříži klášter obdrželi, a po říši se rozšířili; roku 1587. vstoupil k nim výtečný vévoda Jindřich ze Joyeuse († 1608) a r. 1626. Alfons Este, vévoda modenský. Arcikníže Ferdinand vystavěl jim r. 1593. v Innsbrucku klášter, arcibiskup solnohradský Wolf Dietrich v Solnohradě r. r. 1596. Roku 1600. uvedl Maximilian, bavorský vévoda, první kapucínskou osadu do Mnichova. Snahou arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé a Lipého, žádal císař Rudolf II. papeže Klementa VIII., aby několik údů tohoto řádu do Čech stranami náboženskými rozervaných odeslal,„ aby i tato země účastnou se stala požehnání, jemuž jiné země již dávno se těší.“ Osadu 12 kapucínů přivedl sv. Vavřinec Brindisský, která se r. 1599. v Praze na Pohořelci, kde posavad klášter kapucínů „Loretto“ stojí, usadila [1]. Papež Pavel V. dovolil r. 1606. kapucínům, aby kláštery ve Španělsku jim nabízené přijali a povýšil r. 1619. jejich posavadního generálního vikáře za samostatného generála. Kapucínský řád věnoval svou činnosť hlavně nižším třídám lidu, vyznamenával se svou jednoduchostí a prostotou, která lidu velmi milou se stala, pracoval vydatně v Německu proti protestantství [2], a četní členové jeho byli horlivými missionáři mezi pohany v Africe a Americe. Okolo r. 1700. měl tento řád asi 1.600 klášterů a 25.000 členů v 50 provinciích; roku 1890. 803 kláštery a 7881 kněží v 54 provinciích.

---

[1]) Srv. rozpravu od dra. Schindlera: „Sv. Vavřinec z Brindisi“ v „Časopise kat. duch.“ 1882. str. 88 sqq.

[2]) Srv.: Gaudentius, Beiträge zur K.-G. des 16. u. 17. Jahrh. Bozen. 1880. — Wocker: Gesch. der norddeutschen Franciskaner-Missionen. Freib. 1880. —

Kapucínky založila r. 1538. v Neapoli zbožná Maria Laurentia Longa († 1542), které dle přísné řehole klarissek žily a v Miláně, Římě a jiných městech kláštery měly.

2. Montecoronská kongregace[1]. Mezi kamaldulskými byly spory; byli mezi nimi poustevníci a klášterníci, observanti a konventualové. Pavel Giustiniani založil 1520—1522 novou kongregaci poustevníků bydlících v malých celách na příkrých horách. Za jeho nástupce Basciana měli hlavní své sídlo na vrchu zvaném Corona, odkudž jejich název: kóngregrace montecoronská. I Kamaldoli spojily se na čas s Montecoronskými. Alexander z Levy založil r. 1601. turinskou kongregaci, kteráž až do Vídně a Krakova se rozšířila.

Kamaldulky zůstaly obmezeny na Italii a měly hlavní sídlo v Římě.

3. Somaskové[2]. Kongregaci řeholních duchovních, zvaných po městečku Somascho mezi Milánem a Bergamem ležícím, založil r. 1528. sv. Jeronym Aemiliani, syn benátského senatora (nar. roku 1481.; † 1537.) a učinil Somascho středem své činnosti. Pavel III. potvrdil tuto kongregaci (5. června 1540). Pius IV. udělil jí více výsad, a Pius V. vřadil ji 6. prosince 1568. mezi duchovní řády a předepsal jí řeholi sv. Augustina. Členové byli zavázáni ku přísnému životu, stálé modlitbě i v noci, vyučování venkovského lidu a vychovávání chudých sirotkův; ale brzo zřídili si také školy v Římě, Pavii a jiných italských městech. Po chrámě sv. Majola, kterýž v Pavii obdrželi, sluli též řeholní duchovní sv. Majola. Sixtus V. vyňal řád z biskupské pravomoci a udělil mu dalších výsad.

4. Theatini[3]. Jejich zakladatelem jest Gaëtan (Kajetán) z Thieny v Benátsku, papežský protonotář, spojiv se s Janem Petrem Caraffou, biskupem chietským (theatským), pozdějším to papežem Pavlem IV., Bonifácem Colliem, doktorem práv, a Pavlem Consiglieriem, vznešeným Římanem. Vzdali se před

---

[1]) Helyot, V. 271.

[2]) Círk. Rok IV. 436; Helyot IV. kap. 33. str. 263; Holsten-Brockie, III. 199.

[3]) Helyot, IV. kap. 12. str. 84; Holsten-Brockie, V. 342. — Saint Gaëtan de Thienne ou de le Saint de la Providence par le Dumorties. Paris 1882. — Der h. Kajetan von Thiene, der Heilige der göttl. Vorsehung von Wilh. Lüben. Regensb. 1883. — Der hl. Cajetan von Thiene v „Katholiku". 1884. str. 158—170. — Círk. Rok V. 57.

papežem svých důstojností, odřekli se veškerého majetku a chtěli pouze „od božské prozřetelnosti“ žíti, to jest, živiti se pouze dárky dobrovolně přinešenými. Papež Klement VII. potvrdil roku 1524. nové štípení a dovolil jim, aby jako řeholní duchovní v rouchu světských kněží pospolu žili, světské duchovní do spolku přijímali a vrchního představeného (probošta) si zvolili. Za prvního probošta byl zvolen Caraffa, po jehož biskupství: Theate, řád slul theatinským. Noví řeholníci žili v malém domku na poli Martově v Římě. Druhý klášter zřídili si roku 1533. v Neapoli, jehož představeným se stal Kajetán. Když Caraffa kardinálem učiněn byl, převzal Kajetán vrchní správu řádu, po němž řád též řádem „kajetánů“ sluje. Kajetán zemřel po blahodárné činnosti 7. srpna 1547. Papež Urban VIII. prohlásil jej 1629 za blahoslaveného a Klement X. r. 1669. za svatého. Papež Sixtus V. dal theatinům r. 1588. generála. Po smrti Kajetánově rozšířil se řád rychle po Italii a Francii i do Němec a Čech (1666). Jejich účelem byla modlitba, kázaní, důstojné konání služeb Božích, přisluhování svátostmi a péče o nemocné. Z nich vycházeli znamenití a horliví biskupové.

Theatinky založila roku 1583. Voršila Benincasa († 1618).

5. *Barnabiti* též Pavláni zvaní (clerici regulares sti. Pauli decollati [1]). Tuto řeholi založili r. 1530. v Miláně 3 šlechticové: Antonín Maria Zaccaria z Cremony a Milánští: Bartoloměj Ferrara a Jakub Antonín Morigia; vytkli si za účel vyučovati mládež, kázati lidu, zpovídati, říditi semináře k vychování kněží a býti missionáři. Papež Klement VII. potvrdil r. 1532. řeholi, což potom Pavel III. r. 1535. a Julius III. opětovali. Pavel III. udělil jim výsady lateránských kanovníků, a dal jméno: „duchovní sv. Pavla.“ Generál byl volen na 3 léta, a prvním byl Zaccaria († 1539), po něm následoval r. 1536. Morigia, za něhož společnosť r. 1538. dle Helyota r. 1545.) do starého kláštera sv. Barnabáše se přesídlila, odkudž název: barnabité. Milánský vévoda František Sforza udělil jim roku 1533. korporační práva. Do Francie povolal je král Jindřich IV. a sice do Bearnu, a Ludvík XIII. dovolil jim usaditi se

---

[1]) Holsten-Brockie V. 449; Helyot, IV. kap. 15. str. 119; Bull. Rom. I. 689. — Aless. Maria Teppa (barnabita): Vita del Ven. A. M. Zaccaria fundatore della Congr. Chierici Reg. di s. Paolo. Moncalieri. 1853. — Bianchi: Breve vita del ven. A. M. Zaccaria. ediz. II. Bologn. 1875.

v celé říši. Do Rakous a do Čech povolal je císař Ferdinand II.; do Čech přišli r. 1626. Ve Vídni obdrželi dva kláštery, jeden r. 1626. a druhý r. 1660., které posud trvají. Mimo obyčejné řeholní sliby činili ještě čtvrtý, že ani v řádě, ani mimo něj o žádnou důstojnost ucházeti se nebudou. Z řádu vyšli mnozí učenci a řád vyznamenal se missiemi v zemích křesťanských, dostal učitelské stolice v Miláně, Pise a jiných městech a spravoval též semináře.

6. *Oblati* (Dobrovolní). Tuto kongregaci založil r. 1578. sv. Karel Borromejský v Miláně. Skládala se ze světských kněží, kteří zbožným životem, horlivým vyučováním lidu a přísnou poslušností k arcibiskupovi ku povznešení nábožnosti napomáhati měli. Sv. Karel miloval je velice, prodléval nejraději mezi nimi a nazýval je svými dítkami. Mimo Milán nerozšířili se.

7. *Řeholní duchovní Matky Boží* [1]), které r. 1574. v Lucce. založil Jan Leonardi, rodem z Decima v území lucském, nejprvé lékárník, potom r. 1573. kněz († v Římě 1609), byli podobni oblatům, a měli pečovati o své zdokonalení a pěstovati mládež. Řehoř XIII. potvrdil je r. 1583., Klement VIII. vzal je pod přímou ochranu apoštolské Stolice, a Řehoř XV. povýšil je za řád. Hlavní sídla měli v Římě, Neapoli a Lucce.

8. *Voršilky* [2]). Jejich zakladatelkou jest sv. Angela Merici; narodila se okolo r. 1470. v Desanzaně u jezera Gardského, vstoupila do třetího řádu sv. Františka, usadila se v Brescii, odkudž její příjmení Brescijské, a shromáždila 1535—1537 okolo sebe několik zbožných panen za tím účelem, aby přísný život vedly a skutky křesťanské lásky konaly. Žily nejprve ve svých domech, navštěvovaly chudé a nemocné a vyučovaly mládež. Družstvo mělo brzo 70 sester, které Angelu († 27. ledna 1540) za svou představenou a svatou Voršilu za svou patronku si zvolily. Po své patronce Voršile dostaly pak jméno voršilek. Pavel III. potvrdil ústav a dovolil představeným stanovy dle potřeb měniti (1544). Karel Borromejský vzal je pod svou ochranu a rozšířil po všech 15 biskupstvích své metropole, tak že při jeho smrti tam 18 domův a 600

---

[1]) Helyot, IV. str. 294; Sarteschi: De scriptoribus Congreg. clericorum reg. Matris Dei. Rom. 1753.

[2]) Helyot. IV. kap. 20—32; Henrion-Fehr, II. str. 68—72; Círk. Rok III. 492; Sintzel: Das Leben der hl. Angela. — Saint Foix: Annales de l'Ordre de Ste-Ursule. Clermont Ferrand. 1858. 2 T.

členů měly, a vymohl jim též nové schválení na papeži Řehoři XIII. (1572). Pavel V. povýšil r. 1612. kongregaci za vlastní řád a připojil ke třem obyčejným slibům ještě čtvrtý o vychovávání a vyučování mládeže ženského pohlaví. Rozšířily se po Italii, a přišly na počátku 17. stol. do Francie, kde jim v Paříži bohatá vdova Magdalena ze Saint Beuve klášter vystavěla, který mateřincem přečetných klášterů se stal. Z Francie rozšířily se do Belgie, Hollandska, Německa a Ameriky; do Prahy přišly r. 1655.

9. *Kongregaci dimess* [1]), to jest, ctihodných, spolek to panen a vdov, které v ctnosti žíti chtěly, založila v Benátsku vdova Dianira Valmarana z Vicenzy († 1603) a jejich duchovní vůdce františkán Antonín Pagani, složil pro ně stanovy, které r. 1584, církevně schváleny byly. Obíraly se vyučováním mládeže a měly tříletý noviciát.

10. Pro vyučování mužské mládeže a nevědomců vůbec založil v Bologni šlechtic Caesar Bianchetti bratrstvo laiků bez slavných slibů.

11. Otce dobré smrti [2]) neb kongregaci řeholních duchovních pro posluhu nemocným a přípravu jejich na šťastnou smrt založil sv. Kamill de Lellis v Římě, kněz diecése theatské, kterou papež Sixtus V. 18. března 1585 a Řehoř XIV. 21. září 1591 potvrdili, a Klement VIII. 1. ledna 1600 opravil. Kamill zemřel 14. července 1614 a byl od Benedikta XIV. za svatého prohlášen. Bratrstvo působilo blahodárně v Římě a jiných italských městech.

12. Pod jménem *Rekollektův* [3]) upravila se jedna větev františkánů přísné observance. Když Lev X. všechny observanty v jedno spojil, založili někteří františkáni, kteří přísně dle řehole sv. Františka, jak ji papežové Mikuláš III. a Klement V. vyložili, žíti chtěli, tuto kongregaci, kterou Klement VII. v listopadu 1532 potvrdil.

13. *Menší řeholní duchovní* [4]) (clerici regulares minores) založil kněz Jan Augustin Adorno z Janova a dosáhl na Sixtovi V. jejich potvrzení 1. července 1588. Spoluzakladately byli sv. František z Caracciola († 1608) a Fabricius Caracciolo.

---

[1]) Helyot VIII. str. 12.

[2]) Helyot, IV. str. 310; Henrion-Fehr II. 48; Petr. Halloix: Vita Camilli de Lellis. Círk,. Rok. IV. 410.

[3]) Helyot IV. 38.

[4]) Círk,. Rok. IV. 27.

Mimo obyčejné tři sliby činili čtvrtý, že nikdy po duchovních důstojnostech toužiti nebudou.

14. *Oratoriany* [1]) založil slavný Filip Neri. Narodil se ve Florencii 21. července 1515, studoval v Římě a vyučoval při tom mládež a navštěvoval nemocné. Nejsa ještě knězem, založil r. 1548. v Římě bratrstvo nejsvětější Trojice, jehož úkolem bylo pečovati o duchovní a tělesné potřeby poutníkův a pozdravujících se nemocných. Byv 29. května 1551 na kněžství posvěcen, obral sobě za výhradný úkol konati skutky křesťanské lásky. Za tím účelem spolčil se s několika schopnými a nábožnými jinochy, kteří v duchovní stav vstoupiti chtěli, z kteréhož spolku povstalo r. 1556. bratrstvo „oratorianů." Nejprve cvičil se s nimi v bohosloví, později dopřál i jiným laikům, přístupu do své chudobné komůrky v hospici sv. Jeronyma della Caritá, kdež obyčejně za doby večerní nábožná rozjímání konal. Poněvadž účastníci těchto rozjímání v kapli čili oratoři kostela sv. Jeronyma se scházeli, sluli oratoriani. Když nával posluchačů se čím dále tím více rozmáhal, nabídli mu jeho krajané Florentští svůj kostel v Římě, kamž Filip také své pobožnosti přeložil. Papež Řehoř XIII. daroval družstvu kostel Panny Marie in Vallicella, kdež od té doby Filip svou hlavní činnost rozvíjel. Pomocí dobrodinců vystavěl na jeho místě nádherný chrám, a zemřel 26. května 1595. Pavel V. prohlásil r. 1600. jej za blahoslaveného, a Řehoř XV. r. 1622. za svatého. Členové spolku nečinili žádných slibů, proto aby k nim každý, kněz i nekněz, připojiti se mohl, a řídili se pouze domácím řádem. Papež Řehoř XIII. potvrdil r. 1574. tento spolek, který mimo Řím se rozšířil, a své domy v Lucce, Neapoli, Palermě a jiných italských městech měl. Poněvadž Filip Neri byl sám vědecky vzdělán, pěstoval též theologickou vědu, dal v schůzích bratrstva od učených členů přednášky učené konati a ukládal jim různé úkoly, které měli zpracovati. K těmto učencům náleželi na př. Caesar Ba-

---

[1]) Gallonius: Vita Philippi Nerii. Mogunt 1602. — Pietro Bacci: Vita di s. Filip. Neri, accresciuta da un altro prete dell' Oratorio. Venez. 1794 — coll' aggiunta della lettere originali del Santo. Pisa. 1874. — Raynald. ad ann. 1565. n. 28. — Pösl: Leben des hl. Philipp Neri. Regensb. 1857. — Reiching: Leben des hl. Phil. Neri. Regensb. 1859. — Hist.-polit. Blätter sv. 22. — Cirk. Rok III. 460. — Helyot VIII. kap. 10. — Holsten: Brockie VI. 234. 529. — Capecelatro: La Vita di s. Filippo Neri. Napoli. 1879. 2 T., po německu vydal Lager. Freib. 1886.

ronius, Antonín Galloni, Odorico Rinaldi a jiní. Teprve Baronius († 1607), nástupce Filipův ve správě oratorianů, sestavil písemně pravidla řádu, která papež Pavel V. r. 1612. potvrdil. Dle nich skládal se řád z kněží a čekanců kněžství, kteří neměli daleko do vysvěcení. Členové žili společně, ale každý sám na své vlastní útraty; nejsouce slibem vázáni, mohli po vůli ze spolku vystoupiti; také neměli žádného společného vrchního, ale každý dům byl pro sebe zcela samostatný; obírali se nejvíce kazatelstvím a vědeckými studiemi.

15. *Spolek kněží od sv. Hřebu* (de sancto Clavo) tak zvaných, poněvadž jeho členové v kostele hospitálu della Scala se scházeli, kde mezi jinými ostatky též jeden hřeb z kříže Páně se ctil, založil r. 1567. dle vzoru oratorianů v Sieně Matěj Guerra. Obírali se vyučováním mládeže, kázaním a přisluhováním svátostmi.

16. Podobným spolkem byla *kongregace sv. Josefa* v Římě, kterou tam r. 1620. P. Pavel Motta založil.

§ 480. c) Náboženské spolky a řády francouzského původu.

1. *Oratoriani*[1]). Dle vzoru oratoria sv. Filipa Neria založil Petr de Berulle, syn člena pařížského parlamentu, jenž r. 1575. se narodil, 1599 na kněžství vysvěcen byl a veškerou péči obrácení bludařů věnoval, v Paříži k lepšímu vzdělání duchovních spolek, který Oratoriem Ježíšovým se nazval. Základ k němu položil ještě se 4 kněžími r. 1611. a obdržel jeho schválení r. 1613. na papeži Pavlovi V. Členové mohli míti statky, ale přece měli milovati chudobu; měli svědomitě konati všechny kněžské povinnosti, poslouchati biskupův a netoužiti po důstojnostech, nejsouce při tom žádnými sliby vázáni. Spolek skládal se z vlastních členů (inkorporovaných = vtělených) a z čekanců duchovního stavu (associovaných = přidružených). Berulle stal se prvním generálem kongregace, která několik domů v Paříži měla a též do provincií se rozšířila. Všechny

---

[1]) Habert de Cerisie: Vie du P. de Berulle. Paris. 1646. — Tabarand: Histoire de Pierre de Berulle. Paris. 1817. 2 T. — Nourisson: Le Card. de Berulle. Paris. 1857. — Houssaye: Hist. de P. de Ber. Paris. 1871. — Herbst: Liter. Leistungen der französ. Oratorianer. v „Tüb. Quartalschr. 1835" (H. 3.) — Reuchlin: Gesch. der Oratorianer in Frankreich v Niednerově „Ztschr. für hist. Theologie. 1859."

francouzské oratorianské domy měly jednoho vrchního představeného, čímž se od vlašských oratorianů rozeznávali. Berulle stal se r. 1627. kardinálem. Po jeho smrti († 1629) dalo si oratorium Ježíšovo ještě zevrubnější stanovy, přijalo i vědecká studia v obor své činnosti a dostalo do své správy semináře i vyšší školy. Z něho vyšli velicí učenci, jako filosof Malebranche, znatel východních jazyků Morini, církevní právník Thomassini, biblický kritik Richard Simon a výtečný kazatel Massilon.

2. *Opravu řádu cisterciáckého* provedl Jan Barrierius (de la Barrière). Dostav cisterciatské opatství Feuillans u Toulousu v 19. roce svého věku jako kommendu, dal se potom r. 1577. řádně za opata zvoliti, a zavedl ve svém klášteře starou cisterciáckou přísnosť dle řehole sv. Benedikta a Bernarda. Papež Sixtus V. schválil (5. května 1586 a 13. listopadu 1587) tuto opravu, kteréž jiné kláštery následovaly, a Klement VIII. a Pavel V. udělili opraveným cisterciákům feuillanské kongregace mnohé výsady.

3. *Opravu francouzských benediktinů* [1]), u nichž kázeň bohatstvím značně klesla, podnikl převor lotarinského kláštera sv. Vitona (St. Vannes) u Verdunu, Didier de la Cour. Narodil se r. 1550. v Monzeville u Verdunu, vstoupil beze všeho vyššího vzdělání do kláštera St. Vannesa a dovedl svou snahou toho, že se na universitě Pont-a-Moussonské mistrem svobodných umění stal. Vrátiv se do svého kláštera, snažil se své řeholní bratry pro řádný řeholní život a vědeckou činnosť roznítiti. Dlouho pracoval nadarmo; konečně okolo r. 1600. opravil svůj klášter a potom klášter v Moyen-Moutieru ve Vasgavě. Oba kláštery tvořily kongregaci sv. Vannesa a Hydulfa, v níž benediktinská řehole v celé přísnosti se zachovávala. Papež Klement VIII. potvrdil r. 1604. tuto opravu, kterouž přijaly nejprve některé kláštery lotarinské a po nich i francouzské,

---

[1]) Haudiquer: Hist. du ven. Dom Didier de la Court., réformateur des Ben. Paris. 1772. — Tassin: Hist. lit. de la congr. de St. Maur. Paris. 1724; Brux. 1770; deutsch mit Anmerk. (von Mausel) Frkf. u. Leipz. 1773. 2 Bde. Chavin de Malan: Hist. de D. Mabillon et de la congr. de St. M. Paris. 1843. — Helyot VI. kap. 35. str. 318; kap. 37. str. 335. — Henrion-Fehr: I. 187. — Herbst: Die Verdienste der Mauriner um die Wissenschaft v Tüb. Quartalschr. 1833. (H. 1 sqq.) — Pez: Bibl. Bened. Maur. Aug. Vind. 1716. s dissert. praevia de ortu et progressu celebr. Bened. Congr. s. Mauri. — Ziegelbauer: Hist. rei lit. ord. S. B. in 4 partes distributa. Aug. Vindel. 1754. 4 T.

z nichž první byl klášter sv. Augustina v Limogesu, tak že v několika letech přes 400 klášterů se opravilo, majících v čele opata od sv. Vannesa. Poněvadž však správa francouzských opravených klášterů z Lotarinska byla přeobtížnou, ustanovila r. 1618. generální kapitola ve St. Mansuy u Tulle, aby pro Francii zvláštní kongregace opravených benediktinů pod jménem sv. Maura zřízena byla. Papež Řehoř XV. potvrdil tuto kongregaci Maurinů, kteréž francouzský král a kardinál Richelieu velice přáli. Kongregace měla mimo řeholi benediktinskou též své vlastní stanovy. V jejím čele stál generální opat, sídle v klášteře St. Germain des Prés u Paříže, a těšil se všem výsadám uděleným od papežů Monte-Cassinu a St. Vannesu. Kongregace měla brzo přes 180 opatství a konventních převorství, upravovala výtečné kněžské semináře a vypěstovala znamenité učence v oborech věd starobylosti, chronologie a politického i církevního dějepisu, obzvláště pro studie patrologické. Nesmrtelných zásluh nabyla kritickým vydáním spisů sv. Otců, jež po nich „Maurinským" sluje. Z ní vyšli učenci nesmrtelného jména jako: Mabillon, Montfaucon, Ruinart Thuillier, Martene, Durand, d' Achery, le Nourry, Martianay Massuet, Touttė, Maran, Coustant, de la Rue, Garnier, Aubert, Clemencet a jiní.

4. *Premonstráty* lotarinské a francouzské opravil, překonav všechny obtíže, Servais Lairuels, jenž r. 1560. se narodil a r. 1580. do řádu vstoupil († 1631).

5. *Augustiniány-kanovníky* opravil Petr Fourier[1]), jenž r. 1565. se narodil a r. 1585. do řádu vstoupil. On založil též ženskou kongregaci Naší Paní dle řehole sv. Augustina pro vyučování ženské mládeže, která brzo 32 kláštery měla.

6. Pro opravu benediktinek založila r. 1618. orleanská princezna Antoinette (Antonie), jsouc podporována kapucínem Josefem du Tremblai, *kongregaci jeptišek z Hory Kalvárské.*

7. *Otce křesťanského učení*[2]) založil Caesar z Busu. Narodil se r. 1544. v Cavaillonu, v papežském hrabství venaissanském, stal se duchovním, spojil se s několika vážnými duchovními v kongregaci pro vyučování křesťanským článkům víry a dosáhl na papeži Klementu VIII. r. 1597. jejího potvrzení. Prvním představeným stal se Caesar. Zprvu činili tito

---

[1]) Jean Bedel: Vie du R. P. Fourier. Par. 1645. — Carl Ritter: Der sel. Petrus Fourier. Linz. 1855.

[2]) Chamoux: Vie du ven. César de Bus. Carpentras 1864.

otcové křesťanského učení (Pères de la doctrine chrétienne) pouze slib poslušnosti. Roku 1616. spojili se se Somasky (1616 až 1647), ale tak, ze každá kongregace svůj majetek podržela. Měli noviciát a činili jednoduché sliby. Když však mezi oběma kongregacemi spory o zachovávání obapolných stanov začaly, rozdělil je Innocenc X. zase r. 1637., a Alexander VII. přikázal jim, aby po jednoročním noviciátě obyčejné tři sliby činili. Rouchem jejich bylo v celku roucho světských kněží. Rozšířili se po Francii a měli tam 15 domův a 26 kollejí.

8. *Missionářské kněze*[1]), též *Lazaristy* zvané, založil sv. Vincenc z Paula (St. Vincentius a Paulo, nikoliv a Paula). Narodil se v malé vesnici Pouy u Acqsu v Gascogni 24. dubna 1576 z chudých, ale nábožných rodičů, byl odevzdán františkánům v Acqsu, kde poznal, že k duchovnímu stavu povolán jest, studoval na universitě toulouské a byl r. 1600. na kněžství posvěcen. Potom vyučoval 4 roky v městečku Buzetu a Toulouse mládež, aby se vyživil a ve vědách zdokonalil, a stal se r. 1604. bakalářem. Roku 1605. cestoval do Marsilie, by sobě tam vyzdvihl 700 zlatých, jistým přítelem mu odkázaných. Na zpáteční cestě z Marsilie do Toulousu po moři upadl do rukou mořských loupežníků, kteříž jej v Tunisu za otroka prodali. Svého čtvrtého pána, odpadlíka z Nizzy v Savojsku, získal opět Kristu i jeho mohamedánskou manželku Zulmu. Všichni tři vrátili se do Evropy (1607) a přišli do Avignona, kdež arcibiskup kajícího odpadlíka do církve přijal a Zulmu pokřtil. Roku 1608. šli do Říma, kde kajicník do kláštera vstoupil. Řím naplnil Vincence nevyslovitelnou útěchou. Vrátiv se do Francie, ubytoval se v Paříži nedaleko nemocnice milosrdných bratří (1609) a navštěvoval nemocné. Nábožná královna Markéta z Valoisu učinila jej svým tajemníkem.

Po několika letech vstoupil do řádu oratorianů, jejichž zakladatel Petr Berulle mu faru Clichy u Paříže svěřil, a stal se brzo potom vychovatelem dítek hraběte Filipa Emanuele Gondyho, velitele královských galejí. Hrabě i choť jeho Františka Markéta ctili ho velice. Vincenc zastávaje někdy na statcích tohoto hraběte duchovní správu, poznal tak velikou nevě-

[1]) Štulc: Život sv. Vincencia de Paula. V Praze. 1844. — Círk. rok IV. 429. Abelly: Vie de St. Vincent de Paule etc. Paris. 1664; po německu vydal Brentuer. Regensb. 1859. 5 Bde. — Stolberg: Leben des h. Vincenz v. Paula. Münster. 1819. — Helyot VIII. kap. II. — Henrion- Fehr II. 328.

domosť obecného lidu v náboženství, a začal jej sám vyučovati a jemu slovo Boží kázati. Zpovídaje jednou váženého občana, který svůj těžký hřích již po dlouhá léta při zpovědi zamlčoval, pohnul jej tak, že kajicník dobrovolně svůj hřích v chrámě veřejně vyznal. Tato veřejná zpověď upomínající na starobylou církevní kázeň, učinila veliký dojem na lid, a Vincenc použil toho, by zvláštní kající pobožnosť pro všechny zařídil. Účinky této pobožnosti byly veliké. Hraběnka vidouc toto krásné ovoce přála si, aby takové pobožnosti čili missie ročně neb alespoň v pěti letech se opakovaly, vyjednávala o tom s jesuity a oratoriany a nabízela 16.000 livrů k tomu účelu. Když oni návrhu nepřijali, ujal se toho Vincenc sám, a vykonal v několika letech na 30 místech hraběcích statků takové missie s velikým úspěchem. Vincenc, chtěje v širších kruzích o rozmnožení slávy Boží pracovati, opustil dům hraběte Gondyho a hlásal slovo Boží v krajině Bresse, kde mnoho bludařů do lůna pravé církve přivedl. Mezi tím rozmnožili hrabě a jeho příbuzný, arcibiskup pařížský Jan František de Gondy, jistinu a zhotovili k ní listinu věnovací, aby spolek nábožných a učených světských kněží založen byl, kteří by pod dozorem a správou Vincence z Paula společný život dle jistého pravidla vedli a s povolením biskupů od vesnice k vesnici cestovali, lid vesnický ve víře poučovali a ke kajícímu a lepšímu náboženskému životu připravovali. Tak založil Vincenc r. 1625. kongregaci missionářských kněží, kterou papež Urban VIII. r. 1632. potvrdil a Vincenci plnou moc udělil, aby pro ni řeholi složil. Členové učinili kromě tří obyčejných slibů ještě slib setrvanlivosti. Neměli společného choru, ale každých 8 dní cvičení čili konference; osm měsíců byli na missiích, v každém místě 14 dní, kážíce, vyučujíce mládež a zpovídajíce. Nalezli mnoho dobrodinců; roku 1632. daroval jim převor od sv. Lazara v Paříži veliký dům i s důchody jeho, a když se tam přestěhovali, dostali dle toho domu jméno Lazaristů. Brzo zavedl Vincenc podobné duchovní cvičení (exercicie) ve svém domě i v ostatních missijních pro duchovenstvo ve správě duchovní ustanovené. Ještě za živobytí sv. Vincence měli ve Francii 25 domů, rozšířili se do Italie, Polska, Irska a Skotska, a stali se plodnými missionáři též mezi pohany.

Sv. Vincenc vrátil se opět k rodině Gondyho; navštěvuje galejní otroky, snažil se jejich osud zmírniti, a na návrh hraběte Gondyho jmenoval jej král Ludvík XIII. dne 8. února

1629 almužníkem a vrchním duchovním všech francouzských galejí. Za nedospělosti krále Ludvíka XIV. stal se Vincenc r. 1644. prvním členem v státní radě, maje na starosti církevní a dobročinné ústavy.

9. Jiným štípením sv. Vincence byly *Milosrdné* čili *Šedivé sestry*[1]) (Filles de la charité, soeurs grises) pro ošetřování nemocných a vychovávání ženské mládeže. Základ k nim položil jako farář v Chatillonu, a složil pro ně r. 1618. řeholi. Po smrti hraběnky Gondyové († 1625) seznámil se s výtečnou vdovou Aloisií Le Grasovou rodem z Marillacu, které po 4letém bedlivém zkoumání dozor na všechny domy šedivých sester odevzdal (1629). Tento spolek došel r. 1633. biskupského uznání, a jeho řeholi potvrdil papež Klement IX. r. 1668. Nemocnice milosrdných sester rozšířily se do Německa, Polska a jiných zemí, zmírňujíce bídu nemocného a chudého člověčenstva.

Mimo uvedená štípení založil sv. Vincenc ještě jiné dobročinné ústavy, kterými na těle i na duchu trpícímu člověčenstvu pomáhal. Zemřel 27. září 1660 v 85. roce svého věku. Papež Benedikt XIII. vřadil jej r. 1729. mezi svaté a Lev XIII. učinil jej brevem od 12. května 1888 patronem všech dobročinných spolků.

10. *Kongregace Eudistů*, kterouž Eudes v Caenu v Normandii r. 1644. založil, byla podobna kněžím missionářským.

11. *Řád Navštívení Panny Marie* čili *Salesianky*[2]) založil sv. František Saleský se zbožnou vdovou, baronkou Johannou Františkou Fremiot ze Chantalu. František narodil se 21. srpna 1567 na zámku Salesu v Savojsku, studoval práva na

---

[1]) Gobillon: Leben u. Geist der ehrw. Louise von Marillac; deutsch. Ausgb. 1837. — Clemens Brentano: Die barmherzigen Schwestern in Bezug auf Armen- u. Krankenpflege. Coblenz. 1831. — Bartholomä: Die barmh. Schwestern. Augsb. 1836. — Clem. August von Droste: Über die Genossenschaft der barmh. Schwestern. Münster. 1843. — Eremites (Buß): Der Orden der barm. Schwestern, 1845. — Schmidt: Über die barmh. Schwestern. 2. Aufl. Augsb. 1857.

[2]) Helyot IV. kap. 43. — Oeuvres de St. François de Sales Paris. 1834. 16 T.; Paris. 1636. 4 T.: po německu od Sintzela. Schaffhausen 1846 sqq. — Boulanger: Studien über den h. Franz v. Sales. Aus dem Franz. München. 1861. 2 Bde. — Církev. Rok I. 490. — Nejznamenitější dílo sv. Františka Sales. jest „Filothea," jejíž nejnovější překlad do češtiny jest od Frant. Sal. Poimona, nákladem Bedřicha Grosse, knihkupce v Olomouci a Prostějově. 1865. — Lud. Clarus: Leben der h. Joh. Franz. von Chantal. Schaffh. 1861. — Daurignac: St. Jeanne Franc. de Chantal. Paris. 1858.; po německu vydal Clarus. Hildes. 1870.— Církev. Rok V. 174.

universitě padovské, poznal zde od svého zpovědníka jesuity Possevina původ bouří, které církví zmítaly, totiž špatným duchovenstvem, stal se 8. prosince 1593 knězem a konečně biskupem genevským (1602). Svou výmluvností uvedl četné bludaře do lůna církve a působil svými spisy blahodárně na zušlechtění náboženského smyslu. Roku 1610. založil s Johannou Františkou Chantalskou v Annecy v Savojsku, svém sídle, ženskou kongregaci, které zprvu sliby nezavázal, a jejímž hlavním úkolem bylo ošetřovati nemocné. Později dal jí řeholi sv. Augustina se zvláštními ještě stanovami. Papež Pavel V. učinil r. 1618. tuto kongregaci řádem Navštívení Panny Marie (De Visitatione Beatae Mariae Virginis), kterému též mládež bylo vychovávati. Arcibiskup lyonský kardinál Marquemont zavedl řád do Lyonu. František Saleský zemřel v Lyoně 28. prosince 1622 a byl do Annecy převezen a tam pochován. Papež Alexander VII. prohlásil jej r. 1661. za blahoslaveného a r. 1665. za svatého, a Pius IX. prohlásil jej r. 1877. za učitele církve. Johanna Františka zemřela 1641, a byla od Klementa XIII. r. 1767. za svatou prohlášena. Při její smrti měl řád 87 klášterů ve Francouzsku a Savojsku, a rozšířil se později do Italie, Německa a Polska.

12. V Bordeauxu založila r. 1638. Marie Delpech de l'Etang ženský spolek pro vychování osiřelých děvčat, kterémuž arcibiskup stanovy dal, a jenž do Paříže se rozšířil.

13. *Sestry sv. Josefa* pro vyučování mládeže a ošetřování nemocných založil v Le Puy jesuita Medaille. Dostaly r. 1650. biskupské a potom 1666 státní schválení, a rozšířily se po Auvergně a Dauphiné.

14. *Paní od Vtěleného Slova* založila r. 1625. v Lyoně Johanna Marie Chézard de Matel (nar. 1596, † 1670), a papež Urban VIII. potvrdil je. Ošetřovaly nemocné a vychovávaly ženskou mládež. Udržely se až do nové doby.

15. *Kongregaci Naší Paní od křesťanské lásky* nebo kongregaci sv. Michala založil r. 1641. v Caeně P. Eudes se zbožnou Magdalenou Lamy-ovou ku nápravě zvrhlých ženských, která r. 1666. papežského potvrzení dostala. Udržela se až na naše doby.

16. *Kongregaci Annunciatek* založila r. 1501. bl. Johanna Valoiská, dcera krále Ludvíka XI. a zapuzená manželka Ludvíka XII., se svým zpovědníkem františkánem Gilbertem Nicolaiem. Papežové Alexander VI., Julius II. a Lev X. potvr-

dili jejich řeholi, a Pavel V. a Řehoř XII. nadali je výsadami. Různou od této kongregace byla italská kongregace annunciatek, kterou v Janově r. 1604. Marie Viktorie Fornari-ová založila. Sluly též Coelestky neb Turchině, nosily bílé roucho s modrým pláštěm, byly zavázány k ženským pracím, jmenovitě pro kostely, a měly ve svém rozkvětu okolo 50 klášterů, hlavně v Italii, některé též v Německu a Francii [1]).

D. Spory o články víry v lůně církve.

§ 481. Spor o neposkvrněném Početí Panny Marie.

Sněm Tridentský nerozhodl v sed. V. starého sporu o neposkvrněném Početí Panny Marie, ponechav ho v témž stavu, v kterém za papeže Sixta IV. byl. Spor obnovil se opět mezi františkány a dominikány, když španělský františkán od sv. Jakuba (St. Jago) tvrdil, že měl vidění, které názor jeho řádu potvrzovalo, čemuž ovšem dominikáni odpírali. Španělský král Filip III. žádal na papeži Pavlu V., aby tuto věc rozhodl, který však poukázal r. 1616. pouze na nařízení Sixta IV. z r. 1476. a 1483. [2]), jenž zvláštní officium pro slavnosť Početí vždy neposkvrněné Panny povolil a odpustky nadal pro ty, kteří by mši sv. neb officiu v oktávě tohoto svátku přítomni byli; při tom však zakázal, aby „nikdo opačného mínění za blud neprohlašoval". Učené hádky o tomto předmětu Pavel V. sice povolil, ale zapověděl všechna polemická kázaní o tom s kazatelny. Oba řády obrátily se skrze španělského krále Filipa IV. na papeže Řehoře XV., aby jejich spor rozhodl, kterýž však toho neučinil. Podobně poukázal Alexandr VII. v bulle z roku 1661. na rozhodnutí svých předchůdců, kloně se však rozhodně k tomu, že Panna Maria bez prvotního hříchu počata byla [3]), po čemž Klement XI. svátek „Početí Panny Marie"

---

[1]) Hergenröther K. G. II. 441, 442.

[2]) Tyto bully jsou ve vydání sněmu Trid. od Richtera a Schulte v Lipsku 1853. na str. 15. a 16. n. 20.

[3]) Sane vetus est Christi fidelium erga eius beatissimam Matrem Virginem Mariam pietas sentientium eius animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi, eius Filii humani generis Redemptoris, a macula

zasvěceným v celé církvi učinil. Učený papež Benedikt XIV. prohlásil ve své rozpravě o tomto předmětu, že církev se více kloní k názoru těch, kteří neposkvrněnému Početí Panny Marie učí, ale apoštolská Stolice neprohlásila ho za článek víry (názor Maculistů nebyl posud za bludařství nebo smrtelný hřích prohlášen). Konečně prohlásil papež Pius IX. bullou „Ineffabilis Deus" z 10. prosince 1854 k veliké radosti katolíků „Neposkvrněné Početí Panny Marie" za článek víry.

§ 482. Bajovy spory o milosti Boží; censurování Lessia a Hamelia.

Otázka, kterak lze působnost milosti Boží se svobodnou vůlí lidskou srovnati, zplodila spory mezi katolickými theology, z nichž někteří takovou váhu na milost Boží kladli, že až svobodné vůle člověka popírali [1]). K těmto náležel Bajus.

Bajus (vl. de Bay) Michal [2]) narodil se r. 1513. v Melině v Belgii, studoval v Levně (Loewen), stal se r. 1535. mistrem svobodných umění, učil od r. 1544. filosofii, stal se r. 1545. licenciátem a r. 1550. doktorem theologie, a když Linhart Hasselt odebral se na sněm Tridentský, zastupoval ho v jeho professuře exegese. Po jeho smrti dostal Bajus r. 1552. tuto stolici a podržel ji až do své smrti († 1589). Roku 1575. byl učiněn děkanem při kollegiátním kostele sv. Petra, r. 1578. kancléřem university ano i královským generálním inkvisitorem v Nizozemí. Jako professor vystoupil hned proti scholastické methodě a chtěl se více přidržovati Písma a Otců: Cypriana, Ambrože, Jeronyma, Řehoře a jmenovitě Augustina. Jeho starší druhové Tapper a Ravenstein byli nespokojeni s jeho smě-

---

peccati originalis praeservatam, immunem, atque in hoc sensu eius Conceptionis festivitatem solemni ritu colentium et celebrantium.

[1]) Schneemann Controversiarum de divinae gratiae liberique arbitrii concordia etc. Frib. Brisgov 1881. Týž: Die Entstehung der thomistisch-molinistischen Controverse. 1880. (Ergänzungsheft 9. der St. a. M.-Laach).

[2]) Baji Opp. ed. Gerberon. Coloniae. 1696: Na počátku roku 1563: de libero arbitrio; de iustitia, de iustificatione, a de sacrificio; po návratu z Tridentu rozpravy: de meritis operum; de prima hominis iustitia et de virtutibus impiorum; de sacramentis in genere etc. — Duchêsne: Histoire du Bajanisme. Douai 1731. — Conférences d'Angers, sur la grace. Par. 1789. — Fr. X. Linsemann: Michael Bajus und die Grundlegung des Jansenismus. Tübg. 1867. — Srv. Katholik. 1868 str. 281 sqq.

rem a jmenovitě s jeho učením, které se podobalo lutheránskému. Spojivše se s františkány, přiměli Sorbonnu, že r. 1560. jeho 18 vět zavrhla. Mezi těmito větami byly následovní [1]: „Svobodná vůle člověka nemá žádné moci chtíti opaku, a tato moc nenáleží jí od přirozenosti". — „Svoboda a nutnost náleží téže věci v jednostejném poměru, a jen násilí odporuje přirozené svobodě". — „Vůle může sama o sobě pouze hřešiti, a každý její čin, sám sobě jsa ponechán, jest hříchem smrtelným neb všedním". — „Člověk hřeší, když činí, seč jest, a nemůže nic jinak, než hřešiti". — „Nelze bez pelagiánského bludu u člověka dobrého užívání svobodné vůle před ospravedlněním přijatí; a kdo se na ně připravuje, hřeší tak, jako kdo svých přirozených darů co nejhůře užívá; neboť před ním jsou všechny činy člověka zavržení hodny".

Poněvadž zavržení od celé Sorbonny nevycházelo, než jenom od některých členů, hájil se Bajus, a kardinál Granvella, arcibiskup malinský, snaže se strany upokojiti, přiměl krále Filipa II., aby Bajus ještě s dvěma druhy, Janem Hesselsem a Corneliem Janseniem, pozdějším biskupem gentským, jakožto zástupcové university ke sněmu Tridentskému posláni byli (1563). Bajus vrátiv se domů vyložil zevrubněji v několika rozpravách své názory a vzbudil znova spor. Jeho protivníci učinili z nich výtahy a poslali je ke španělskému dvoru a do Říma. Papež Pius V. prozkoumav důkladně celý spor, zavrhl bullou „Ex omnibus afflictionibus" [1]) ze dne 1. října 1567 ze spisů Bajových 67 vyňatých vět, nejmenovav šetrně ani původce jejich ani knih, z kterých vyňaty byly. Granvella prohlásil ji svým generálním vikářem Morillonem theologické fakultě levenské, kteráž ji přijala. Bajus snažil se obranným spisem r. 1569. v Římě se ospravedlniti, ale počínal si ve svých přednáškách tak, jakoby bully nebylo, a přinutil konečně pa-

---

[1]) D'Argentré: Collectio judiciorum de novis erroribus. T. II. 1—203.

[2]) Bull. Rom. ed Taur. VIII. 314 sq.; Denzinger: Enchir. n. 86 p. 302—311. Stoupenci Bajovi závěrek papežův špatně znaménky v prospěch Bajův rozdělovali. Papež praví: Quas quidem sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullae aliquo pacto sustineri possent, in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento haereticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, et in pias aures offensionem immittentes respective, ac quaecunque super iis verbo scriptoque emmissa praesentium auctoritate damnamus. Bajovci vynechali čárku po possent, a položili ji po intento. (Comma Pianum).

peže, že svou bullu v Levni 1570 veřejně prohlásiti dal. Poněvadž Bajus a jeho stoupenci bullu za nepravou neb aspoň za vylouděnou prohlašovali, potvrdil ji znova papež Řehoř XIII. bullou: „Provisionis nostrae“ [1]) z 29. ledna 1579. Bajus podrobil se r. 1580. a zemřel v pokoji s církví r. 1589.

Bajus bloudil v učení o hříchu dědičném, o svobodné vůli, o vykoupené přirozenosti lidské a o poměru dobrých skutků k milosti Boží; jeho základní myšlénkou jest, že lidská přirozenosť bez milosti Boží ke všemu dobrému úplně neschopna jest, a jenom hřešiti může.

Proti soustavě Bajově bojovali v Levni jesuité Linhart Lessius a Jan Hamelius († 1587). Působením Bajovým zavrhla theologická fakulta leveňská 34 věty [2]), vyňaté z jejich spisů, rozprávějící o inspiraci, milosti a předurčení, a universita douayská přistoupila k tomuto vyroku. Vznikl z toho ostrý spor; belgičtí biskupové rozcházeli se ve svém mínění. Papež Sixtus V., kterému spor konečně předložen byl, zakázal 15. dubna 1588 oběma stranám se navzájem zavrhovati, a kázal jim jeho výroku očekávati.

§ 483. Molinské spory [3]); congruismus.

Ludvík Molina narodil se r. 1540. v Cuence, v Nové Kastilii, vstoupil r. 1553. do řádu jesuitského, stal se učitelem v Evoře v Portugalsku, a vydal r. 1588. knihu: „Liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione concordia“ v Lisaboně [4]) V této knize snažil se působení milosti Boží při každém dobrém skutku se svobodnou vůlí v souhlas uvésti a dokázati, že obé musí spolupůsobiti, nečiníc jedna druhé újmy. Dle jeho soustavy

---

[1]) Bull. Rom. ed. Taur. VIII. 514.

[2]) Jsou v Historia congreg. de auxiliis diviuae gratiae libb. V. Venet. 1740. p. 11, 12. – Schneemann l. c. p. 465 sq.

[3]) Augustini le Blanc (dominikán, vlastně Hyacinth Serry): Historia congregationum de auxiliis divinae gratiae. Lovanii 1790; pod vlastním jménem Antwerp. 1709. — Theodorii Eleutherii (jesuita Lev de Weyer): Historiae controversiarum de auxiliis divinae gratiae. Antwerp. 1705. — Týž pod vlastním jménem Historiae controvers. de auxilius ab obiectionibus Hyacinthi Serry vindicatae libri tres. Bruxell. 1715.

[4]) Lisbon. 1588; Antw. 1595; Paris 1877. — Molina zemřel 12. října 1600. —

chce Bůh všechny lidi spasiti, však pod tou podmínkou, aby tomu též sami chtěli. Boží pomoc jest u všech ke spáse postačitelnou, třeba jednomu více milosti nežli druhému dle své libosti uděloval. Tato pomoc neb milosť Boží jest u jednoho účinnou a u druhého neúčinnou; při jednostejné božské pomoci jeden se obrátí, a druhý ne. Působnosť milosti Boží, zdali jest účinnou neb jenom dostačitelnou, závisí na souhlasu lidské svobodné vůle, který jest k milosti Boží nutný, a jejž milosť Boží předchází (tedy blud semipelagianský jest vyloučen). Dále Molina učil jako jeho učitel Petr Fonseca (1566), že Bůh pro svou známosť toho, co pod výminkou budoucí jest, čili pro svou scientia media (střední vědomosť, t. j. takovou známosť, kteráž stojí uprostřed mezi známostí toho, co jest pouze možné a toho, co jest absolulně budoucí) dokonale ví, kdo a kterak propůjčené milosti užije; a tu předurčil ke spáse ty, o kterých předvídal, že milosti užijí. Předurčení Boží jest tedy v úzkém spojení s předvěděním Božím. Svobodná vůle může bez milosti Boží se všeobecnou pomocí Boží dobré skutky konati, a též některým pokušením odolati; ale tyto přirozené dobré skutky nemohou člověku milosti Boží zasloužiti.

Molinovo učení zalíbilo se četným, a mělo na své straně nejen jesuity, ale i františkány; však proti němu povstali dominikáni, majíce v čele svého druha Dominika Baňeza, žáka Melchiora Cana. Baňez a dominikáni učili: že milosť Boží též svobodný souhlas vůle k sobě působí, a že souhlas vůle k milosti Boží jak účinek k fysické příčině se má. Toto slulo praemotio physica neb praedeterminatio. Bůh předurčuje fysicky naši vůli, aby v čase činila, co sám u sebe od věčnosti uzavřel. Tato božská praemotio nepůsobí pouze podstaty činu, ale spolu že svobodně se děje; všechny stvořené příčiny (causae secundae) závisí ve všech svých činech tak podstatně na Bohu, že ani v přirozeném, ani v nadpřirozeném řádě nic činiti nemohou, leč by je Bůh k tomu určoval a popoháněl. Co se v budoucnosti díti bude, poznává Bůh v účinných dekretech své vůle. Rozdíl mezi účinnou a pouze dostačitelnou milostí Boží záleží v tom, že účinná duši netoliko sílu dává, aby dobré konati mohla, ale spolu uvnitř ji svou přirozeností určuje, aby skutečně dobré chtěla a činila, a to svobodně. Účinnosť milosti má svou poslední příčinu ve vůli Boží a ne lidské.

Soustava augustinů srovnává se se soustavou dominikánů v tom, že též účinnosť milosti Boží z její vnitřní přirozenosti

odvozuje, ale zavrhuje fysickou praemoci, jako zbytečnou, a učí vítězné libosti (delectatio victrix), čímž svobodu lidské vůle zachovati chce.

Molina byl úplně přesvědčen, že se svým učením o scientia media na půdě Otcův a dřívějších theologů, jmenovitě sv. Tomáše Aq., stojí, a odmítal proto každou námitku s veškerou rozhodností [1]). Ano dominikánská škola v Salamance zamítala před Baňezem názor o fysické determinaci a hájila později Molinou zastávaný názor scientia media co do věci za jediné pravé učení sv. Tomáše [2]).

Dominikáni, obzvláště Baňez a Tomáš de Lemos, prohlašovali dílo Molinovo za necírkevní a pelagiánské, a obžalovali spisovatele u inkvisice. Biskupové rozstoupili se na obě strany. Dne 4. března 1594 byla ve Valladolidě veliká disputace; jesuita Antonín Padilla hájil vět Molinových, kterým ostře dominikáni odpírali. Konečně předložili jesuité věty Baňezovy španělské inkvisici ku posouzení, a dominikáni zase věty Molinovy. Většina učenců z řádu jesuitského stála po straně Molinově, jako na př.: La Bastida, Toletus, Arrubal, Řehoř de Valentia a jiní. Španělský velký inkvisitor Jeronym Manrique nechtěl odvetné žaloby jesuitů přijati. Salamanská universita postavila 22. června 1595 naproti 9 větám Molinovým své věty, které však s oněmi v příkrém odporu nestály. Alkalská universita prohlásila v říjnu 1595 učení dominikánů za obyčejnější, ale neupírala názorům Molinovým veškeré pravděpodobnosti.

Papež Klement VIII. postavil r. 1596. veškeren spor před svou stolici, jemuž veliký inkvisitor posavadní akta a 21 spis zaslal. Papež i král uložili oběma stranám mlčeti, později dovolil papež opět rozpravy v tomto ohledu, zakázav ale oběma stranám vzájemně se censurovati. V Římě klonil se papež s četnými kardinály na stranu dominikánskou, a zřídil tajnou kongregaci „de auxiliis divinae gratiae“ o 8–11 konsultorech, která své porady 9 let a 8 měsíců (2. ledna 1598 až 28. srpna 1607) konala. Většina censorů klonila se na stranu dominikánskou, zavrhla 20 vět Molinových a předložila je 5. prosince 1601 papeži, který však jejího výroku nepotvrdil. Papež chtěl

---

[1]) Concord. 9. 14. a 13. disp. 53. membr. 2.

[2]) Srv. rozpravu: „Ein Dominikanerbischof aus dem 15. Jahrh. als Molinist vor Molina“ v Innsbrucker Zeitschr. 1885. str. 170—177.

v dalších rozborech sám předsedati, kde by každá strana svou věc zastávala. Od 20. března 1602 — 22. ledna 1605 odbývalo se ve Vatikánu 68 kongregac, z nichž byl papež 67 přítomen a pak 37 disputacím. Molinovy kapitoly byly se vší důkladností rozbírány a od mnohých výčitek ospravedlněny. Do sporu míchaly se dvory: španělský přimlouval se za dominikány a francouzský za jesuity. Kardinál du Perrone hájil Moliny a myslil, že názory dominikánů též kalvini přijati mohou. Bavorská knížata a mnohé německé university přimlouvaly se za Molinu, jehož knihu papež sám četl a k ní poznámky činil, jež ji od pelagiánství očisťovaly. Mezi tím umřel 4. března 1605 Klement VIII. Jeho nástupce Pavel V., kterýž jako kardinál s věcí se obíral, dal od 14. září 1605 až do 1. března 1606 17 schůzí odbývati, v nichž o působnosti milosti Boží a fysické praedeterminaci se rokovalo. Ke konci dal si papež vota všech konsultorů (poradců) zapečetěná podati a něco na některých opraviv, předložil je ke konci července 1607 kongregaci kardinálů. Ale 28. září svolal kardinály a ustanovil, aby konsultoři domů se odebrali; on prý později věc rozhodne; do té doby ať jedna strana druhé nekaceřuje a nezpitvořuje; každá může svůj názor slušným způsobem zastávati. Potom zakázal r. 1611. bez dovolení apoštolské Stolice o tomto předmětu psáti. Tak skončila kongregace „de auxiliis divinae gratiae,“ majíc v zápětí, že též jiný názor než dominikánský o milosti Boží oprávněným jest. Akta o tomto rokování veřejnosti podaná prohlásil papež Innoceno X. 23. dubna 1654 za úplně víry nehodná až na vota jednotlivých theologů. On a Urban VIII. opakovali všem nařízení Pavla V.

Soustavě Molinově učili jesuité, ale dali jí jinou formu tak zv. kongruismus, který jmenovitě Suarez a Vasquez důkladně vyvinuli. Kongruisté odvozovali působnost milosti Boží od její „shody“ s okolnostmi času, místa a stavu, v němž člověk jest, když jednati musí. Vhodná milosť (gratia congrua) jest vždycky účinnou (efficax); která však milosť těmto okolnostem vhodnou není, jest jenom postačitelnou (mere sufficiens). Generál jesuitů Aquaviva předepsal tuto novou soustavu všem jesuitským školám (14. prosince 1613).

§ 484. Jansenské spory.[1]

Vznik sporu. Bajus měl mnoho učenníků v Belgii, Francii a Polsku a těšil se pro příbuznost své soustavy s protestantstvím přízni všech, kteří protestantství přáli. Jeho nejznamenitějším stoupencem byl Kornelius Jansenius (Janssen — syn Janův). Narodil se 28. října 1585 v Ackoy, v hollandském hrabství Leerdamě z katolických rodičů, začal studovati v Utrechtě, ale musil pro svou chudobu zanechati studií, a stal se posluhou u jednoho tesaře. Roku 1602. odebral se do Levna stal se tam služebníkem (famulus) jednoho pána, s jehož podporou do kolleje jesuitů chodil, a je si tak zamiloval, že jim své krajany do řádu přiváděl, a sám za přijetí žádal. Ale jesuité nepřijali ho buď pro jeho churavost, neb pro jeho povahu, která se jim nelíbila; od kteréž doby pojal k jesuitům velikou nechuť, kterou představený kolleje Hadriana VI., Jakub Jansonius, horlivý stoupenec Bajův, dále podněcoval a ho vybízel, aby sv. Augustina studoval a jej za návodem Bajovým ku platnosti v církvi přivedl. V Levně seznámil se Jansenius s Janem du Vergerem de Hauranne, jenž r. 1581. v Bayonně z vážené rodiny se narodil a pod jménem opata od sv. Cyrana známým se stal. Du Verger odebral se r. 1604. do Paříže, kamž téhož roku Jansen pro své chatrné zdraví též odcestoval. Prostřednictvím svého přítele du Vergera stal se Jansen v jednom domě vychovatelem a pokračoval ve svých theologických studiích. Na pozvání svého přítele du Vergera odebral se do Bayonne a obdržel tam správu kolleje biskupem založené, kdežto jeho přítel tam kanovníkem se stal. Oba studovali pilně díla sv. Augustina, kteréhož jediné za pravého theologa pokládali, však ne na základě katolickém, ale protestantském; neboť větší část knihovny Janseniovy byla protestantskou. Když jejich posavadní příznivec, biskup bayonnský De Schaux arcibiskupem tourským učiněn byl, odporučil du Vergera svému příteli biskupu poiterskému, který si ho zamiloval a jemu opatství St. Cyranské popustil. Jansenius vrátil se r. 1617.

---

[1] Leydecker: Hist. Jansen. libri VI. Traj ad Rhen. 1695. — Gerberon: Hist. génér. du Janséuisme. Amst. 1700 T. I. — Luchesini: Histor. polem. Jansen. Romac 1711. voll. 3. — Mémoires du P. Réné Rapin. sur l'eglise 1644—1669, publiés par L. Aubineau. Par. 1865. voll. 3. — Rapin: Hist. du Jansénisme publ. par l' abbé Domenech. Par 1865. — A. Vandenpeereuboom: Cornelius Jansenius, septième évêque d'Ypres, sa mort, son testament, des: epitaphes, Bruges 1882. — Jansenismus v Katholiku 1875. str. 148 sqq.

do Levna, obdržel tam správu nově založené kolleje sv. Pulcherie byl r. 1619. na doktora theologie povýšen, stal se potom professorem exegese při universitě, dobyl si svým kommentářem ku Pentateuchu a jinými, dílem polemickými spisy značné pověsti a cestoval několikrát jako posel university do Španěl ke králi, by její práv, jmenovitě při sporech s jesuity, hájil. Byv od arcibiskupa mechlinského Boonena odporučen, obdržel od krále Filipa IV. r. 1636. ypernské biskupství, které horlivě spravovav, umřel na mor 6. května 1638. Krátce před svou smrtí dokončil své dílo, o kterém 20 let pracoval, a jež pravé učení sv. Augustina obsahovati mělo. Ve své závěti podrobil je úsudku apoštolské Stolice, jejímž poslušným synem jest. Jeho přítel Fromond vydal je 2 roky po jeho smrti v Levně pod názvem: „Cornelii Jansenii, Episcopi Iprensis, ‚Augustinus‘ seu doctrina S. Augustini de humanae naturae sanitate, aegritudine, medicina adversus Pelagianos et Massilienses,“ 3 Tomi in 1 folio. Dílo rozděluje se na 3 hlavní části: I. 8 knih o pelagianském bludu; II. jedna kniha o rozumu a auktoritě v theologických věcech, jedna kniha o milosti prvního člověka a andělů, 4 knihy o stavu padlé a 3 knihy o stavu čisté přirozenosti lidské; III. 10 knih o milosti Krista Vykupitele a jedna kniha o bludech semipelagianův a některých nových bludařů.

Již mezi tiskem snažil se papežský internuntius Stranius působením jesuitů vydání knihy zameziti, ale Fromond pokračoval v tisku. Kniha udělala ve světě veliký hluk, a rozšířila se po Nizozemsku, Německu a Francii. Ve Francii vyšlo r. 1641. nové její vydání se schválením 10 doktorů Sorbonny. Janseniovi přátelé a Bajovci schvalovali knihu a doporoučeli její učení; však jiní theologové, jmenovitě z řádu jesuitského, psali proti ní a odkrývali její bludy. Římská inkvisice zakázala 1. srpna 1641 knihu, ale levenská universita nechtěla se podrobiti. Papež Urban VIII. zakázal r. 1642. knihu bullou „In eminenti [1]),“ poněvadž bez dovolení inkvisice proti nařízení papeže Pavla V. o volbě milosti rozpráví a mnohé Bajovy věty obnovuje. Proti bulle kryli se stoupenci Janseniovi, kteří se učenníky sv. Augustina nazývali, rozličnými vytáčkami, prohlašovali ji za podvrženou a vylouděnou a snažili se její prohlášení zameziti. Římská inkvisice prohlásila 26. června 1644 bullu za authentickou. V Belgii protivili se prohlášení bully levenská univer-

---

[1]) Bull. Rom. ed Taur. XV. 92; Du Plessis d'Argentré III. P. II. 251

sita a někteří biskupové, majíce v čele Jakuba Boonena, arcibiskupa mechlinského, poněvadž prý by byl zavržen sv. Augustin. Tito biskupové byli pro svůj odpor docela suspendováni a interdiktem stíženi (1652), a podrobili se teprve r. 1653. Ve Francii měl du Verger, přítel Janseniův, již mnoho stoupenců, kteří s ním bludům Janseniovým oddáni byli a zvláštní stranu, horující pro opravu církevní kázně, tvořili. Ve Francii stal se jansenismus sektou. Pařížská universita přijala po nějakém kolísání bullu Urbanovu, pařížský arcibiskup zakázal r. 1644. knihu „Augustina,“ a Sorbonna zapověděla hájiti vět Bajových. Ale Antonín Arnauld, doktor Sorbonny a učenník du Vergerův a jiní doktoři Sorbonny hájili díla Janseniova, opírajíce se o to, že papež žádných vět z Jansenia nezatratil. Spolu snažili se jansenisté rozličnými spisy své záhubné zásady čím dále tím více rozšiřovati; jmenovitě spis Antonína Arnaulda „o častém přijímání [1])“ vykonával velmi škodlivý vliv.

Zavržení pěti vět Janseniových [2]). Dne 1. července 1649 předložil Mikuláš Cornet, syndikus pařížské theologické fakulty, této sedm vět ku posouzení, z nichž pět z „Augustina“ a dvě o pokání z Arnauldova spisu „o častém přijímání“ vyňaty byly. Tyto věty znějí: 1. „Některá přikázaní Boží není možno lidem spravedlivým, i když chtějí a se namáhají, dle přítomných sil, které mají, zachovávati: chybí též jim milosť, kterou by se stala možnými.“ 2. „Vnitřní milosti nelze v stavu padlé přirozenosti nikdy odporovati.“ 3. „K záslužným a trestným činům (ad merendum et demerendum) v stavu padlé přirozenosti není třeba člověku svobody od nutnosti, ale postačí svoboda od násilí.“ 4. „Semipelagiáni připouštěli nutnosť předcházející vnitřní milosti k jednotlivým skutkům i k víře; a v tom byli bludaři, že myslili, jakoby tato milosť byla takovou, které by lidská vůle protiviti se neb poslouchati mohla.“ 5. „Semipelagiánské jest rčení, že Kristus za všechny lidi bez výminky umřel nebo svou krev prolil.“ 6. „Církev někdy věřívala, že tajné svátostní pokání za tajné hříchy nestačí.“ 7. „Přirozená skroušenosť stačí ve svátosti pokání.“ Tyto dvě poslední věty byly potom stranou odloženy.

---

[1]) De la fréquente communion. Paris 1643; tento spis byl vlastně proti častému přijímání.

[2]) Dumas: Hist. des cinq. propos. de Jans. Trevoux. 1702. — Dr. Schill: Die offizielle Relation des römischen Officiums über die Verurtheilung des Jansenismus; v Katholiku 1883. str. 282 sqq. 363 sqq.

Ku posouzení těchto vět byl zvolen výbor. Ale přátelé Janseniovi počtem 60, majíce v čele dra. Louise de St. Amour, pracovali horlivě o to, aby odsouzení těchto vět zamezili a utekli se proto ku parlamentu, kde některé přátely měli. Parlament přikázal fakultě, aby od dalších krokův upustila. Fakulta odkázala věc sjezdu duchovenstva odbývanému r. 1650. Biskupové rokovali o věci co možná zticha a obrátili se listem z 12. dubna 1651, jenž měl 85 podpisů, k nimž ještě tři přibyly, ku papeži Innocenci X., prosíce ho, aby o každé z oněch vět jasný a určitý výrok vynesl. Však jansenisté dostali 11 biskupů na svou stranu, kteří proti počínání svých druhů se ohrazovali, poněvadž prý nejprve gallická církev svůj úsudek podati má a rozhodnutí římské před jejím výrokem bylo by proti svobodám gallikánským; ostatně časy nejsou prý teď vhodny k vyšetřování tak nesnadných otázek, jako jsou předurčení a milosť; papež ať dá věc ve Francii vyšetřiti, neb alespoň též přátely „Augustina" slyší a disputace dovolí.

Papež Innocenc X. ustanovil 5 kardinálův a 13 konsultorů, aby věc důkladně vyšetřili. Tato kommisse obírala se s věcí více nežli 2 léta, a měla 36 schůzí o ní, z nichž desíti posledním papež sám obcoval. I zastanci Janseniovi mohli svého mínění hájiti. Konečně vydal papež 31. května 1653 bullu „Cum occasione", v níž první větu o nemožnosti všechna přikázaní Boží zachovávati za opovážlivou, bezbožnou, rouhavou a bludařskou; druhou o neodolatelné milosti a třetí o snášení se vnitřní nutnosti se svobodnou vůlí za bludařskou; čtvrtou v její první části (že prý Semipelagiané nutnosť předcházející vnitřní milosti k jednotlivým úkonům přijímali) za falešnou, a ve druhé části (že jejich blud záležel v upírání neodolatelné milosti) za kacířskou; a konečně pátou: že Kristus pouze za předurčence umřel, za bezbožnou, rouhavou a kacířskou prohlásil [1]).

Papež poslal bullu králi Ludvíku XIV. a jeho biskupům. Král přikázal ediktem ze 4. července 1653, aby bulla přijata byla. 30 biskupů právě v Paříži na sjezdě přítomných poděkovalo se papeži uctivým listem za toto rozhodnutí [2]); ostatním biskupům byla bulla zaslána. Podobně přijaly bullu bez obtíží

---

[1]) Bull. ed. Taure XV. 720; Du Plessis d'Arg. III. P. II. p. 261; zavržené věty u Denzingera. Ench. p. 316.

[2]) Všechny tyto 4 listiny ap. Du Plessis d'Arg. l. c. r. 262 sq. 271 sq.

fakulty pařížská a levenská; v Tourse bylo slavné „Te Deum“, poněvadž tam bullu za poslední ránu proti kalvinství pokládali. Učený františkán Vadding a opat Bourzeis, dva nejhorlivější hajitelé oněch 5 vět, prohlásili veřejně, že bulle se podrobují.

Rozdíl mezi otázkou o skutku a otázkou o právu. Veškerý spor zdál se býti uklizen; ale jansenisté zmálomyslněli pouze na chvíli. Dle rady svého vůdce A. Arnaulda usnesli se z větší části o tom, že s papežem oněch 5 vět zavrhnou, ale budou upírati, že v „Augustinu“ jsou; a kdyby tam i byly, že nejsou zavrženy ve smyslu auktorově; neboť Jansenius učil jim ve smyslu sv. Augustina, kterého papež nezavrhl a také zavrhnouti nemohl. Nepočestnosť těchto vytáček jest patrna. Četní theologové dokazovali proti jansenistům, že oněch 5 vět v „Augustinu“ jest; 38 biskupů prohlásilo 28. března 1654, že Jansenius oněm pěti větám učil, které v jeho smyslu zavrženy jsou, a poslalo své vyjádření do Říma. Papež pochválil je listem z 29. září a prohlásil, že ony věty v tom smyslu, ve kterém v „Augustinu“ jsou, zavrženy byly[1]). Když potom v únoru 1655 vévoda z Liancourtu ve faře sv. Sulpice pro své spojení s jansenisty rozřešení neobdržel, hájil ho A. Arnauld dvěma listy. Ve druhém tvrdil, že zde jde o skutek, zdali Jansenius oněm 5 větám učil; však o takových skutcích nerozhoduje církev neomylně, poněvadž ke zjeveným pravdám nenáležejí; církev jest neomylnou ve věcech víry neb práva (quaestio juris) a v hlásání svého učení, ale nikoli v tom, zdali nějaké učení v jisté knize obsaženo jest, a který smysl spisovatel s ním spojoval (quaestio facti); v onom případě musíme církve z vnitřního přesvědčení poslouchati, v tomto může církev na nejvýš uctivého mlčení (silentium obsequiosum) žádati. Při tom tvrdil ještě Arnauld, že Petr zapíraje Krista, potřebné milosti pohřešoval.

Jansenisté přijali toto činění rozdílu mezi otázkou práva a otázkou skutku za základ svého odporu, pokládali se bez ohledu na svůj odpor proti apoštolské Stolici za katoliky a snažili se svou sektu rozšiřovati. Jejich hlavy byly Arnauld, Nicole a Pascal, kteří mnoho vážených mužův a žen kolem sebe seřadili. Středištěm jejich činnosti byl cisterciácký klá-

---

[1]) Listy těchto biskupů k jejich kollegům a ku papeži a odpověď tohoto l. c. p. 277–279.

šter jeptišek Port-Royal des Champs[1]), jehož abatyše Angelika Arnauldová[2]) od opata St. Cyranského vzdělána byla, a v jehož okolí po poustevnicku náčelníci bydlili, a pak jeho filiálka Port-Royal v Paříži. Jansenisté zmocnili se literatury, vydávali modlitební a vzdělavací knihy ve svém smyslu a rozšiřovali polemické spisy proti jesuitům vyhlašujíce jejich morálku za laxní. V tomto ohledu vydal Paschal „provinciální listy"[3]) 1656 pod jménem Aloise Montalta, v nichž velmi příkře proti jesuitům vystupoval.

Papež Alexander VII., chtěje piklům a vytáčkám jansenistů konec učiniti, vydal 16. října 1656 bullu „Ad sanctam beati Petri sedem"[4]), v níž rozhodnutí svého předchůdce Innocence X. potvrdil a se vší rozhodností prohlásil, že oněch 5 vět v knize „Augustinus" obsaženo a v tom smyslu, který tam mají, zavrženo jest, a vydal 15. února 1664 na žádost francouzských biskupů novou bullu „Apostolici regiminis" s formulářem[5]), který veškerému francouzskému duchovenstvu, všechněm řeholnicím a představeným ústavů vyučovacích ve třech měsících podepsati bylo. Král potvrdil bullu a přišel osobně do parlamentu, aby ji dal registrovati. Největší část biskupů prohlásila ji a jejich duchovenstvo ji podepsalo.

---

[1]) Port-Royal des Champs byl r. 1216. založen. Roku 1626. odebraly se jeptišky do Paříže, ale r. 1648. navrátily se z části zase do starého kláštera, jehož filiálkou zůstal Port Royal de Paris, ale byl později od mateřince oddělen. Bohatou literaturu o Port-Royalu viz ap. Brunet: Manuel du libraire, etc. Paris. 1860. sqq. VI. 1180. N. 21.940 sqq., která však pochází z největší části od spisovatelů jansenských nebo církvi nepřátelských. Reuchlini Gesch. v. Port-Royal. Hamb. 1839. 2 Bde.; jest dílo strannické jako jeho: Pascal, sein Leben und seine Schriften. Stuttg. 1840. — Sainte Beuve: Port-Royal. Par. 1840 sqq. 5 T.; dílo nenávidí z duše církve.

[2]) Angelika Arnauldová byla dcerou Antonina Arnaulda, jenž r. 1560. se narodil a byl nějaký čas hugenottou: její děd byl až do noci bartolomějské hugenottou (1572), pak se stal katolíkem, ale patrně neupřímně. Angelika majíc věku svého sedm let byla královským patentem jmenována opatkou Port-Royalskou, stala se potom nábožnou, ale zůstala exaltovanou osobou; pokud byla pod vlivem sv. Františka Saleského, mírnila se ve svém počínání, ale po smrti světce upadla do rukou Du Vergera a nassála jeho sektářstvím. († 19. ún. 1671). Její bratři byli: Antonín Arnauld, náčelník jansenistů a Jindřich Arnauld, biskup angerský, jansenista. Všemi Arnouldovci táhne se nit kalvinství. Srv. „Katholik" (1875 str. 448—499.)

[3]) Lettres provinciales. Par. 1656., na kteréž odpověděl o 40 let později jesuita Gabriel Daniel: Reponse aux lettres prov. de L. de Montalte. Bruxell. 1696. —

[4]) Bull. ed. Taur. XVI. 245.

[5]) l. c. XVII. 335. — Též ap. Denzinger, Ench. p. 317.

Však jansenisté zůstali ve svém odporu. Kdo z nich byli přísnějšími, majíce v čele Arnaulda, prohlásili, že nemohou formuláře podepsati, nečinice výslovné zmínky o rozdílu mezi otázkou práva a skutku. Port-royalské jeptišky zdráhaly se podepsati, předstírajíce, že učenosť není jejich věcí, začež jich 60 bylo zavřeno (1666); jansenisté: Sacy, jenž Písmo sv. překládal, a Fontaine, jenž asi odvolání jeptišek sepsal, byli zavřeni do bastilly. Čtyři biskupové: z Aletu, Beauvaisu, Angersu a Pamiersu prohlásili papažskou bullu, však činili ve svých pastýřských listech rozdíl mezi otázkou práva a skutku a tvrdili, že církev, posuzujíc skutek, není neomylnou, a zde uctivé mlčení prý postačí. Jejich pastýřské listy byly v Římě zakázány a proti nim začat již process (1667), když Alexander VII. zemřel. Za jeho nástupce Klementa IX. bylo prostřednictvím ministrů krále Ludvíka XIV. a nepoctivě si počínajících biskupů, laonského a chalonského, a arcibiskupa senského v Římě vzbuzeno domnění, jakoby oni čtyři biskupové beze všeho obmezení a upřímně papežský formulář byli podepsali. Ale onino biskupové podepsali sice formulář, však odbývali své diecésní synody, prohlásili tam ústně, že se drží pevně rozdílu mezi otázkou práva a skutku, a uložili podobné vyjádření též do svých diecésních archivů. Papež Klement IX. přijal je na milosť 19. ledna 1669[1]. Ku podpisům těchto čtyř biskupů připojily se Port-royalské jeptišky a dostaly svobodu, podobně Arnauld učinil a opustil svůj úkryt, v němž se zdržoval. Jansenisté jmenovali tento mír „mírem klementským", chlubili se vítězstvím, dali k jeho cti pamětní peníz raziti, a rozšiřovali domnění, jakoby Klement IX. výnosy svých předchůdců byl zrušil, a uctivé mlčení co do otázky skutku tak schválil, jak je onino čtyři biskupové ve svých diecésních synodách vyslovili.

Případ svědomí. Mezi tím, co francouzské duchovenstvo formulář papežův stále podpisovalo, vzbudil „případ svědomí" veliké podivení ve Francii. Jeden jansenista předložil jako zpovědník jednoho umírajícího kněze Sorbonně sedm dobře promyšlených otázek, obzvláště otázku, zdali duchovní může býti rozřešen, kterýž oněch pět vět ve smyslu církve úplně zavrhuje, ale nejsa o skutku, zdali v „Augustinu" obsaženy

---

[1]) Listy papežovy k arcibiskupu senskému a oněm 4 biskupům ap. Du Plessis d'Arg. III. P. II. 336, 337.

jsou, přesvědčen uctivé mlčení, zachovává. Dne 20. července odpovědělo 40 doktorů, mezi nimi Eliáš Dupin a Alexander Natalis, že tento případ není ani novým ani mimořádným, a rozřešení jest uděliti. Jansenisté podali toto rozhodnutí, jež tajně uděleno bylo, hned veřejnosti i se 40 podpisy, které veliké hnutí ve Francii vyvolalo a několik polemických spisů zplodilo. Papež Klement XI. zavrhl 11. února 1703 tuto odpověď[1], psal o tom králi[2] a arcibiskupu pařížskému[3], a žádal rázného zakročení proti církevní revoluci. Pařížský arcibiskup zavrhl 22. února 1703 odpověď doktorů[4], začež Quesnell jemu zuřivý list zaslal, a Bossuet pohnul znenáhla ony doktory, až na čtyři, že odvolali. Na žádost francouzkého dvora vydal papež 16. července 1705 bullu „Vineam Domini“[5], kterou rozhodnutí svých předchůdců potvrdil a vyložil, a výslovně prohlásil, že tak zvané „uctivé mlčení“ nepostačuje; netoliko ústy ale i srdcem jest zavrhovati smysl knihy obsažený v oněch pěti větách Janseniových, a každou pochybnost o skutku vylučovati. Sjezd duchovenstva přijal tuto bullu 21. srpna 1705, a král prohlásil ji 31. téhož měsíce za říšský zákon. Poněvadž arcibiskup rouenský Colbert provedl, že do usnesení duchovenstva věta přijata byla, že konstituce papežovy jenom tenkráte zavazují, když od biskupů přijaty byly, proti čemuž papež r. 1706. breve vydal: protáhla se vyjednávání až do roku 1711., nežli papeži úplně dosti učiněno bylo[6]. Sorbonna přijala bullu 1. září, zavázala všechny své členy k ní a poděkovala se králi deputací[7]. Ale portroyalské jeptišky nechtěly bez doložky bully přijati; za to vymohl si král 27. března 1708 povolení, zrušiti klášter. Jeptišky byly r. 1809. do jiných klášterů rozptýleny a klášter Port-royal des Champs se zemí srovnán (r. 1710.[8]). Toto opatření připisovali četní jesuitovi Le Tellieru, zpovědníku královu.

---

[1]) „Cum nuper in lucem“ ap. Du Plessis d'Arg. III. P. II. 417.

[2]) „Audivimus“ l. c. p. 418.

[3]) „Non sine magno“ l. c. 419.

[4]) l. c. p. 420—423.

[5]) Bull. ed Taur. XXI. 233; Du Plessis d'Arg. l. c. 442; část její ap. Denzinger, Ench. p. 362.

[6]) Du Plessis d'Arg. l. c. p. 449—460.

[7]) l. c. III. P. I. 162—164.

[8]) Memoires sur la destruction de Port-R. des Champs. 1711. — Grégoire: Les ruines de Port R. des Champs. Paris. 1809. — Wilkens: Port-Royal v „Hilgenfeldově Ztschr. für wissenschaftl. Theologie.“ 1859. str. 60 sqq.

Též na poli bohoslužby a kázně způsobili jansenisté, obzvláště poustevníci port-royalští de Champs, velikou spoušť: bylit oddáni přemrštěné askesi, bojovali proti častějšímu sv. přijímání tvrdíce, že člověku „po Svátosti hladověti jest“ [1]), byli tak příčinou, že lid sv. svátosti zanedbával, a zasahovali i do rituálu. Alethský biskup Pavillon vydal r. 1667. pod svým jménem rituál, jejž Arnauld sestavil. Ačkoli papež Klement IX. jeho užívání pod trestem klatby 9. dubna 1668 zakázal: schválilo jej přec 29 biskupů v letech 1669—1676. Jansenisté přičiňovali znamenitě k tomu, že církev se všemi svými předpisy v opovržení přicházela.

Quesnellovy spory [2]). Vrcholu dosáhlo jansenství Paschasiem Quesnellem, jenž hlavou pozdějších fanatických jansenistů se stal.

Narodil se r. 1634. v Paříži, dokonal tam r. 1653. své studie a byl r. 1659. na kněžství posvěcen. Záhy vstoupil do oratoria kardinála Berulla, v kterém však bohužel jansenisté na delší dobu vrchu nabyli, k nimž těsně Quesnell se přivinul. Již r. 1671. vydal své „mravní úvahy“ čili reflexe [3]) na čtyři evangelia, a potom r. 1675. díla Lva Velikého s takovými poznámkami, že Klement X. toto vydání r. 1676. zakázal, proti čemuž Quesnell ostře se ohrazoval. Když za jenerála St. Martha jenerální kongregace oratoria 26. září 1678 všem členům formulář Alexandra VII. z r. 1665. podepsati kázala: protivil se

---

[1]) Eberl: Jansenisten und Jesuiten im Streite über die oftmalige Communion. Regensb. 1847. — Dulgairns: Die h. Communion. Aus d. Engl. Mainz. 1862. — Katholik 1862. str. 178. — Proti Arnauldovi psal Petavius: De la pénitence publique. Par. 1644. —

[2]) C. H. Pfaff: Acta publica constitutionis Unigenitus. Tub. 1711. — Týž: Errores et synopsis vitae Pasch. Quesnell., cujus 101 propositiones constitutione „Unigenitus“ per ecclesiam damnatae etc., accedunt instrumenta publicationum. Antw. 1727. Collectio nova actorum constitutionis Unigenitus. ed. R. J. Dubois. Lugd. B. 1725. — Anecdotes ou mémoires secrètes de la constit. Unigenitus. Ultraj. 1732. 2 T. po německu Magdeb. 1755. 5 Theile. — Causa Quesnelliana sive motivum juris pro procuratore curiae ecclesiasticae Mechlinensis contra Paschas. Quesnel. Bruxell. 1704. — P. Fr. Laffitau: Histoire de la constit. Unigenitus. Paris. 1737 3 T. — Picot: Mémoires pour servir a l'historiae eccl. pendant le 18. siècle. Paris. 1806. 2 T. — Huth: Versuch einer K.-G. des 18. Jahrh. I. 245.

[3]) Tak nazývá se obyčejně toto dílo, jehož vlastní název jest: Abrégé de la morale de l'Evangile ou peusées chrétiennes sur le texte des quatre Evangélistes. Paris. 1671 in 12.

tomu Quesnell se vší rázností, začež byl od arcibiskupa pařížského r. 1681. do Orleansu vypověděn, a roku 1684. z oratoria vyvržen. Odebral se do Brusselu, kde Antonín Arnauld již roku 1679. se usadil. Oba pracovali horlivě ve smyslu svého bludu. Quesnell vydal druhé vydání svých „mravních úvah“ o třech svazcích ve dvanácterce, které se na celý Nový Zákon vztahovaly, a potom učinil 1692—1694, změniv název, třetí vydání o čtyřech svazcích osmerky [1]). Třetí vydání z r. 1692. schválil neprozřetelně tehdejší chalonský biskup Antonín Ludvík Noailles, jenž brzo arcibiskupem pařížským (1695—1729) a potom kardinálem (1700) učiněn byl, a odporoučel je vřelým pastýřským listem. Ale v díle Quesnellově, které svou krásnou formou a zdánlivou askesí oslepovalo, byl tuk jansenství obsažen. Proti němu vystoupil nejprvé r. 1703. gapský biskup, a po něm jiní biskupové zakazujíce je; za to Noailles, arcibiskup pařížský, zůstal jeho obrancem, ačkoliv Janseniovým bludům oddán nebyl.

Papež Klement XI. dal dílo prozkoumati a vydal 13. července 1708 breve „Universi dominici,“ v němž pod trestem klatby dílo čísti a rozšiřovati zakázal, a všechny výtisky spáliti velel. Poněvadž toto poslední francouzské parlamenty za přehmat do své pravomocnosti pokládali, nepřijaly breve. Kardinál Noailles, schváliv jednou dílo, nechtěl proti němu vystoupiti, a počínal si urážlivě proti biskupům, kteří je zavrhli. Za těchto okolností žádal Ludvík XIV. papeže, aby zmatkům svým výrokem konec učinil. Klement XI. sestavil kongregaci, do níž žádného jesuity nepovolal, poněvadž za původce zmatků pokládáni byli, a kázal knihu důkladně prozkoumati Po dvouletém zkoumání vydal 8. září 1713 bullu „Unigenitus“ [2]), v níž 101 větu z Quesnellova díla zavrhl, poněvadž jansenismus, dílem jasně, dílem ve spojení, vyslovovaly.

---

[1]) Třetí vydání: Le nouveau Testament en français avec des réflexions morales sur chaque verset. Paris 1692—1694. in 8. — Překladu Písma sv. užil Quesnell od jansenisty Monse zhotoveného v Port-Royalu, kterýž arcibiskup pařížský r. 1667. a papež Klement IX. 20. dubna 1668 zavrhli. Du Plessis d'Arg. l. c. p. 336, 352.

[2]) Bullar. ed. Taur. XXI. 568; Du Plessis d'Arg. III. P. II. p. 461 sqq.; zavržené věty ap. Denzinger, Ench. p. 351—361. — Fontaine: Constitutio Unigenitus theologice propugnata. Dillingae 1720. — Schill: Die Const. Unigenitus, ihre Veranlassung und ihre Folgen. Freib. 1876. O osudech bully v katolických zemích srv.: Témoignage de l'église universelle en faveur de la bulle Unigenitus à Bruxelles. 1718.

Prvních 43 vět mluví o vyvolení a milosti a opakují 5 vět Janseniových: dalších 28 vět týkají se theologických ctností, bázně a opačných hříchův, a posledních 30 církve, její kázně a svátostí. Hlavní obsah jest tento: I. Milosť Boží působí vždycky neodolatelně a jest vždycky účinnou; bez ní nemůže člověk nic činiti, než hřešiti, jsa schopen všeho zlého a neschopen ke všemu dobrému. Židé ve Starém Zákoně neměli žádné pravé milosti od Boha, a ti křesťané, kteří účinné milosti nemají, nenáležejí k Novému Zákonu; Kristus jest Vykupitelem jenom vyvolených. II. Mimo nadpřirozenou lásku Boží jest každá jiná zlou; bez oné není žádné naděje v Boha, žádného pravého plnění zákona, žádné pravé modlitby, žádné zásluhy a žádného náboženství; bázeň před trestem jest v každém ohledu zavržení hodna; modlitba hříšníkova jest novým hříchem. III. Církev skládá se jenom ze spravedlivých a vyvolených a dává moc klatby papeži jenom svým souhlasem; všichni i nevzdělaní, mají Písmo čísti; při mši sv. má lid modlitby s knězem říkati, a hříšníci z ní býti vyloučeni; rozřešení jest udělovati po vykonaném dostiučinění; nespravedlivé klatby jest si nevšímati, nebot vylučuje jenom z viditelné, ale ne z neviditelné církve.

Král přijal bullu a odevzdal ji sjezdu duchovenstva, v němž 43 biskupové v říjnu 1713 se účastnili. Arcibiskup Noailles odvolal sice 28. září 1713 své schválení díla Quesnellova, ale nepokáral ho. Předsedaje onomu sjezdu dělal obtíže jednoduchému přijetí bully, s nímž 7 biskupů se srovnávalo. Přál si, aby prý temnou bullu předcházel úvod, který by 101 větu a jejich zavržení hodný smysl vykládal; potom chtěl, aby Apoštolská Stolice za jasnější vysvětlení požádána byla. Konečně poručil král bullu prohlásiti. Na královský rozkaz zapsal pařížský parlament 15. února 1714 sice bullu, ale způsobem papeže urážejícím. Sorbonna zapsala bullu velkou většinou hlasů, vyobcovala její protivníky ze svého lůna a oznámila to 14. března 1714 králi. Kardinál Noailles v čele 15 biskupů chtěl dalšího vysvětlení papežova očekávati. Král chtěl zmatky národním sněmem urovnati, ale zemřel 1. září 1715. Za jeho pětiletého syna Ludvíka XV. vládl poručník, orleanský vojvoda Filip.

Appellanti. Proti bulle „Unigenitus“ vycházely stále jedovaté a štiplavé spisy [1]), a za poručnické vlády zmohutněli

[1]) Jako na př. Frickius: Inclementia Clementia examinata h. e. Bulla Clem. XI. papae etc. Ulmae. 1719.

zas jansenisté. Jejich strana provedla to v Sorbonně, že registrování bully za vylouděné prohlášeno bylo, a jejího příkladu následovaly university nanteská (2. ledna 1716) a remešská (26. června). Čtyři biskupové: z Mirepoixu, Montpellieru, Boulogně a Senezu ohrazovali se 1. března 1717 proti bulle, a odvolali se ke všeobecnému církevnímu sněmu [1]). K nim připojilo se 106 doktorů Sorbonny, arcibiskup Noailles odvolal se 3. dubna 1717 „od papeže patrně oklamaného a konstituce „Unigenitus“ ku papeži, který bude lépe poučen, a všeobecnému sněmu“), a jiní biskupové následovali ho. Proti Akceptantům bully, t. j. těm, kteříž ji přijali, vznikla strana Appellantů, kterou vydatně parlamenty podporovaly. Dne 7. října 1717 přikázal vladař, aby o bulle „Unigenitus“ v žádných školách se nedisputovalo, jméno jansenistův a rozkolníků potlačilo, a žádný appellant od biskupů z církve vyobcován nebyl, pokud papež míru neobnoví. Papež vydal 28. srpna 1718 přísnou bullu „Pastoralis officii,“ která každému, kdo by bully „Unigenitus“ nepřijal, z církve vyobcováním hrozila [3]). Proti této bulle ohrazovaly se znova university, kapitoly, parlamenty a faráři, a odvolávali se k všeobecnému sněmu. Kardinál Noailles kolísal se dlouho, ale po dlouhém a obtížném vyjednávání s ním uznal přece 11. října 1728 bullu „Unigenitus,“ a zemřel brzo potom 4. května 1729. Jeho příkladu následovala největší část biskupů, Sorbonna (1729) a jiní Appellanti. Jenom biskupové: z Montpellieru, Auxerru, Troyesu a biskup Soanen ze Senezu zůstali tvrdošijnými. První tři vystěhovali se s jinými jansenisty ze země. Biskup Soanen vydal 28. srpna 1726 pastýřský list proti bulle „Unigenitus“, jakoby články víry, mravouku, kázeň a církevní ústavu ničila. Jeho statný metropolita, arcibiskup embrunský Per Quérin de Tencin svolal 15. června 1728 provinciální synodu, která jej pro jeho pastýřský list suspendovala [4]). Byl potom do Auvergne do vyhnanství poslán, k němuž jansenisté jako k „zajatci Kristovu“ putovali, až r. 1740., neobrátiv se, zemřel. Proti synodě embrunské zuřila zle sekta.

---

[1]) Ap. Pfaff: Acta publ. p. 251 sq.

[2]) l. c. p. 276 sq.

[3]) Bull. ed. Taur. XXI. 807; Pfaff l. c. p. 416.

[4]) Acta et decreta s. conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis. Friburgi Brisgov. 1870. T. I. p. 635—730.

Čeho Appellanti lstí a pletichami dosáhnouti nemohli, chtěli dosíci domnělými zázraky. Na hřbitově sv. Medarda v Paříži děly prý se na hrobě jakéhosi jáhna Františka z Paříže,[1]) který přísný život vedl, dobročinností k chudým se vyznamenával, ale horlivým Appellantem byl († 1727), zázraky na nemocných, kteří na jeho přímluvu prý se uzdravili Lehkověrný lid putoval četně k jeho hrobu, a životopisy a zprávy o zázracích tohoto jansenského svatého rozšiřovaly se velmi pilně. Četní, kteří na jeho hrobě se modlili, dostali křečovité trhání a stahováni údův, a přicházeli jako do vytržení mysli, čímž chtěla sekta na lid působiti, ale brzo udělala se směšnou. Appellanti dostali název konvulsionářů; byly mezi nimi dvě strany: konvulsionáři, kteří ony domnělé zázraky za důkaz proti bulle „Unigenitus“ uváděli. a protikonvulsionáři. Nový arcibiskup pařížský Kašpar Vintimille de Luc prohlásil 1731 a 1734 tyto zázraky za vymyšlené, a král Ludvík XV. dal hřbitov r. 1732. zazditi. Konvulsionáři tropili své rejdy po domech, a země z hrobu Františkova zastupovala jeho hrob

Roku 1752. nařídil arcibiskup pařížský Krištof de Beaumont (od r. 1746. nástupce Vintimillův), aby v jeho diecési žádný umírající sv. svátosti neobdržel, když zpovědním lístkem svého faráře se nevykáže; neboť Appellanti měli své zpovědníky. Když první případ v Paříži týž rok 1752. se udál byl zdráhající farář u parlamentu obžalován a potrestán; též arcibiskup byl před parlament pohnán, a když proti jeho příslušnosti čili kompetenci se ohražoval, u krále obžalován. Spor vyvolal veliké rozjitření po celé říši, a parlamenty postavily se na odpor proti biskupům. Král ujal se sice duchovenstva a poslal neposlušné členy pařížského parlamentu 11. května 1753 ve vyhnanství do Pontoise, ale povolal je ze slabosti 27. srpna 1754 zpět do Paříže. Parlament zakročoval dále proti těm kněžím, kteří svátosti odpírali, a poněvadž arcibiskup povoliti nechtěl, musil r. 1755. Paříž opustiti. V těchto zmatcích obrátilo e duchovenstvo na papeže Benedikta XIV., aby rozhodl, co jest strany nařízení arcibiskupova činiti. Papež rozhodl brevem

---

[1]) Vie de M. Francois de Paris. Utr. 1729 a častěji. — Relation des miracles de St. François de Par. avec un abrégé de sa vie. Brux. 1731. — Montgeron: La vérité des miracles. (Par. 1737.) Col. 1745 sq. 3 T. — Mosheim: Diss ad hist. eccl. T. II. p. 307 sq. — Mathieu: Hist. des miracles et des convulsionnaires de St. Médard. Par. 1864.

„Ex omnibus“ ze 16. října 1756, že nařízení arcibiskupovo v platnosti zůstane, ale pouze proti rozhlášeným odpůrcům bully „Unigenitus“ ho užívati jest.

Utrechtský rozkol [1]. V úplný rozkol proměnilo se jansenství v Hollandsku. Na usilování španělského krále Filipa II. učinil papež Pavel IV. bullou z 12. května 1559 z utrechtského biskupství arcibiskupství a podřídil mu 5 biskupství: Harlem, Deventer, Leeuwarden, Groeningen a Middelburg. Ale hollandská revoluce zničila toto zařízení, církevní statky byly zabaveny, veřejné katolické služby Boží potlačeny, a kapitoly vymřely. Nejdéle udržely se kapitoly utrechtská a harlemská. Po smrti arcibiskupa Schenka nemohli dva jeho Španělskem jmenovaní nástupcové na svůj stolec dosednouti. V tomto smutném stavu dal papež Řehoř XIII. svému nuntiovi v Kolíně rozkaz, aby tam jmenoval vhodného duchovního, který by potřebnou pravomocnosť vykonával a katolíkům hlavou byl. Nuntius jmenoval r. 1583. Sasbolda Wosmera generálním vikářem utrechtské církve, jemuž papež po několika letech název apoštolského vikáře v Nizozemí udělil a jej r. 1602. za arcibiskupa z Filipp in part. vysvětiti dal. Jeho pravomocnosť byla pouze delegovaná. Po něm následoval v téže vlastnosti Petr Filip Roven († 1651), který chtěje vymírající kapitolu zachovati, r. 1631. ze zbylých kanovníků, některých farářův a jiných duchovních „vikariátní sbor“ zřídil.

Do Nizozemí utíkali se jansenisté, učinili je rejdištěm svých piklův a snah, nabyli tam stoupencův, a mohli docela rozkolnickou obec zaříditi. Apoštolský vikář Petr Kodde (1688), arcibiskup Sebastský (od r. 1689.), jsa jansenistou, nechtěl formulář Alexandra VII. podepsati, byl za to od Klementa XI. r. 1702. suspendován a r. 1704. sesazen, a Theodor de Cock byl provikářem jmenován. Však on i jeho nástupcové nalézali odpor u generálních států jakož i u „vikariatního sboru“ utrechtského Quesnellem spracovaného, který formuláře Alexandra VII. též nepodepsal, bully „Unigenitus“ nepřijal a k všeobecnému církevnímu sněmu se odvolal. Apoštolský Stolec vida těžkosti, s kterými apoštolští vikáři a provikáři zápasili, usnesl se, že

---

[1] Hoynk van Papendrecht: Hist. de rebus eccl. Ultraject. Colon. 1725. — Mozzi: Storia delle revoluzioni della chiesa d'Utrecht. Venez. 1787. 3 T. — Groote: Chronol. Verzeichniss der Erzbischöfe von Utrecht. Augsb. 1792. str. 88 sqq.

vrchní duchovní správu v Nizozemí svým nuntiům v Kolíně nebo Brusselu svěří. Roku 1721. jmenoval apoštolský Stolec Spinelli-ho, internuntia v Brusselu, vicesuperiorem nizozemské missie, kterouž důstojnosť internuntiové až do zrušení nuntiatury v Brusselu r. 1794 podrželi.

S papežským zařízením byli duchovní, po jansensku smýšlející, nespokojeni, chtěli míti Nizozemčana za svou hlavu a zdráhali se uznati auktoritu internuntia jako vicesuperiora nizozemské missie. Tu prohlásil se „vikariátní sbor" za metropolitní kapitolu utrechtskou, a zvolil 27. dubna 1723 Kornelia Steenhovena za arcibiskupa, kterého suspendovaný biskup babylonský in part. Dominik Varlet, horlivý jansenista a v Amsterodámě sídlící, 15. října 1724 vysvětil. Papež Benedikt XIII. zavrhl 21. února 1725 tuto nekanonickou volbu. Bez ohledu na výrok apoštolské Stolice přikročili rozkolníci po smrti Steenhovenově († 3. dubna 1725) k nové volbě a zvolili Berchmanna (1725), po němž následoval r. 1734. Theodor Cron a po tomto r. 1739. Petr Jan Meindarts, které všechny Varlet posvětil, ale apoštolská Stolice neuznávala. Poněvadž jansenisté se obávali, že po smrti Varletově žádný biskup jim biskupů světiti nebude, obnovil arcibiskup Meindarts r. 1724. biskupství harlemské a potom 1752—1758 deventerské biskupství a obsadil je, však katolíci neuznávali jich. Rozkolničtí biskupové konali 13. září 1763 v Utrechtě conciliabulum čili pasněm, jemuž mimo 3 biskupy 6 kanovníkův a 9 farářů s rozhodujícím hlasem přítomno bylo, a poslali synodální akta do Říma. Ale papež Klement XIII. zavrhl 30. dubna 1765 jejich usnesení. Tento utrechtský rozkol, mající kolem 6000 vyznavačů, trvá do dnešního dne. Tito rozkolníci uznávají sice primát papežův, oznamují mu volbu nových biskupův, ale papež buď si toho nevšimne, nebo vyobcuje je z církve. V nejnovější době spřátelili se s tak zvanými starokatolíky.

Jansenství, jako odpor proti apoštolské Stolici, mělo veliký vliv na utvoření církevních poměrů v katolických zemích, proběhlo katolické evropské státy, a stalo se majetkem státníků, kteří snažili se státní církve, jenom dle jména na papeži závislé, do života zaváděti, a provedli na mnoze svůj úmysl [1]).

---

[1]) Srv. Wanderungen des Jansenismus durch die katholischen Staaten Europa's. V Hist.-polit. Blätter. 1880. sv. 86. str. 637 - 655; 717—735; 822—837; 885—902; sv. 87. str. 169—183; 393—407; 583—597.

§ 485. Richerianismus; Petr Aurelius a vražda tyranna.

Ve Francii byly stálé spory o právech papežských, jmenovitě o vrchnostenství papežově nad všeobecnými sněmy a jeho neomylnosti ve věcech víry a mravův; ale přece drželi se učenci při tom monarchického rázu církevní ústavy. Tu vystoupil proti němu Edmund Richer.

Richer narodil se v Chource u Langresu 1. října 1559, studoval theologii v Paříži, stal se tam profesorem, r. 1589. dosáhl hodnosti doktorské, byl učiněn představeným kolleje kardinála Le Moinea a brzo potom syndikem pařížské fakulty theologické. Richer byl přemrštěnou hlavou, kterýž již r. 1591. veřejně v Sorbonně větu hájil, že říšští stavové nad králem jsou, a král Jindřich III. jako tyrann spravedlivě zavražděn byl [1]). Roku 1611. vydal knihu „De ecclesiastica et politica potestate“ (o církevní a politické moci) [2]), kde učil, že Kristus moc klíčů přímo a podstatně veškeré církvi odevzdal, kterouž papež jenom jako služebník a úředník církve vykonává; církevní pravomocnosť spočívá ve veškerém tělese církevní hierarchie, i ve farářích, jakožto nástupcích 72 učenníkův, a má se vykonávati po dobrém, přimlouváním a domlouváním, a nikoliv násilím: veškerá moc duchovní i světská zavazuje teprve tenkráte, když podřízení k ní přistoupí. Dle Richera jest ústava církevní monarchií, kterou však aristokracie (biskupové) mírní; výkonná moc jest monarchická, kterou papež vykonává, zákonodárná však aristokratická, kterou biskupové vykonávají, a neomylnosť náleží veškeré církvi a ne papeži.

Proti Richerovi povstal učený sorbonnista Ondřej Duval [3]); synoda senská, které předsedal kardinál Du Perrone, zatratila knihu v březnu 1612, a podobně učinila synoda aixská v květnu 1612; taktéž v Římě byla tato kniha zavržena. Richer odvolal se ku parlamentu a vymohl královský rozkaz, aby biskupové zavržení knihy ospravedlnili. Parlament a jeho přátelé snažili se hájiti Richera, který však bez ohledu na to musil na královský rozkaz v září 1612 ze syndikátu se poděkovati. Hájil se sice několika spisy a nalezl statného obránce v kr. státním radovi Šimonu Vigorovi († 1629), který ve svých 4 knihách

---

1) Hergenröther: Katholische Kirche und christlicher Staat; st. 497.
2) Nové vydání Colon. 1683.
3) De suprema Rom. Pontif. in Ecclesiam potestate. Par. 1614.

„o církevní vládě“ [1]), monarchický ráz církevní ústavy popíral neomylnosť jenom sněmům, knížaty svolaným, připisoval, papeže z mnohých bludů vinil, přednosť Petrovu před ostatními apoštoly popíral a názory Richerovy ještě více po demokraticku zbarvil. Richer učinil r. 1620. a 1622. jakési odvolání; ale teprve v prosinci 1629 podepsal odvolání kardinálem Richelieuem sestavené, v němž apoštolské Stolici úplně se podrobil, a prohlásil přísežně na smrtelné posteli 9. prosince 1631, že to svobodně a bez násilí učinil.

Podobně jako Richer útočil jansenista Du Verger, opat St. Cyranský, ve svém spise pod nepravým jménem „Petrus Aurelius: De hierarchia ecclesiastica,“ na monarchický ráz církve, stavěl biskupy na roveň papeži a provinciální synody všeobecným synodám, připisoval farářům jako malým biskupům touž moc v jejich farách, jako mají biskupové ve svých diecésích, a rozděloval primát mezi oba apoštoly Petra a Pavla. Tohoto učení o dvou hlavách církve hájili a rozšiřovali také jiní jansenisté, však papež Innocenc X. zatratil je 29. ledna 1674. Petra Aurelia vzali do své ochrany syndikus Sorbonny Jan Filesac r. 1633. a Sorbonna ještě r. 1641., hájíce jeho pravověrnosti; ano biskup z Grasse, Antonín Godeau, dostal docela od sjezdu duchovenstva příspěvky na nové vydání knihy. Ale král dal knihu zabaviti a duchovenstvo, poznavši spisovatele jejího, odvolalo své schválení.

O vraždě tyranna byl v 16. století tento názor: Kdo jako uchvatitel na svobodu a bezpečnosť země útočí, zákonitou vládu svrhnouti chce, a tudy jako zjevný nepřítel vlasti vystupuje: může na rozkaz nebo se svolením řádné státní moci od každého občana býti zavražděn, nelze-li jinak se ho zbaviti.

Jinak má se to s řádným panovníkem; počíná-li si tak násilnicky, že se tyrannem v nejhorším smyslu slova býti jeví, nesmí sice žádný poddaný proti němu násilí užívati neb povstání učiniti, ale veškerý národ nebo veškeré národní zastupitelstvo má právo ho napomínati a vystříhati; kdyby se nepolepšil, může národ neb národní zastupitelstvo ku poslednímu prostředku sáhnouti a s trůnu ho sesaditi, nic zlého mu ostatně učiniti nesměje; kdyby však se potom s cizím vojskem o dobytí země pokoušel, tu lze nad ním, jako zjevným nepřítelem

---

[1]) Quatre livres de l'état et du gouvernement de l'Eglise, 1612; nova ed. 1683. — Denzinger, Ench. p. 315.

vlasti, ortel smrti vynésti, ale tento výrok smí jenom ten provésti, kdo k tomu výslovně plnou moc obdržel.

Od tohoto obyčejného učení uchýlil se jesuita Mariana ve své knize „De rege et regis institutione libri III“ [1]), kterou na rozkaz učitele Filipa III. sepsal, a jež měla býti pomůckou při vychování a vyučování dědice koruny. Praví tam: Když veškeren národ, buď svým zastupitelstvem, neb když toto pro násilí sejíti se nemůže, jiným jasným způsobem tyranna za zjevného nepřítele vlasti prohlásil a na smrt odsoudil, nemoha sebe jinak chrániti, pak může každý občan bez zvláštního plnomocenství zemi ku pomoci přispěti a tyranna zavražditi. Mariana počínal si tedy, abychom tak řekli, svobodomyslněji, dávaje moc zavražditi tyranna každému občanu a ne pouze zvláště k tomu zvoleným, kteří těžko k takovému tyrannu přístup si zaopatří. Toto vykládal ne lidu, ale knížeti, chtěje z něho míti řádného panovníka.

Spis jesuity Mariany († 1624) nevzbudil ve Španělsku žádné pozornosti; za to rozjitřil Francii. Pařížský parlament dal spis r. 1610. rukou katovou spáliti. Na toto samovolné počínání, které církevní auktority nic nedbalo, mrzel se papež Pavel V., obnovil však kostnický dekret proti Petitovi, ačkoli Mariana proti jeho znění se neprohřešil. Generál Aquaviva zakázal 6. června 1610 velmi přísně všem členům řádu jesuitského, veřejně neb soukromě, v přednáškách i ve spisech učiti, že někomu pod kteroukoli záminkou tyrannství krále nebo knížete zabiti jest dovolen. Od tohoto času nehájil nikdo více vraždy knížat. Ostatně netoliko katoličtí spisovatelé, jako Mariana, Santarell a Boucher (De justa Henrici III. abdicatione) měli vraždu tyranna v jistých okolnostech za dovolenou, ale též Luther a Melanchthon a kalvinec Junius Brutus [2]) hájili vraždy tyranna.

---

[1]) Tolet. 1599; po německu vydal Riedl, Darmst. 1843.

[2]) Opp. Luth. ed. Walch. XXII. 2151. Hugo Grotius praví: „Liber, flagitiosissimus Boucheri de abdicatione Henrici III. non argumentis tantum sed et verbis desumptus est, non ex Mariana aut Santarello, sed e Junio Bruto. Appendix de Antichr. Amst. 1641. str. 59.

E. Církevní literatura, umění a život.

§ 486. a) Církevní literatura [1]).

Knihtiskařství a humanistická studia měla veliký vliv na theologii. Theologická studia rozkvétala již před sněmem Tridentským, čehož důkazem jest veliký počet výtečných theologů na sněmu přítomných, a rozkvetla krásně po tomto sněmu, který svými dekrety ku pěstění pravé vědy a náboženskomravního života křesťanstva přičinil.

S velikou horlivostí pěstovala se v 16. století exegetická studia, již z polemických důvodů proti protestantům, kteří pouze o Písmo sv. se opírali a z něho své bludy dokazovali. Mimo práce Erasma Roterodámského a jiných humanistů, komplutskou polyglottu a nová vydání Septuaginty a Vulgaty, vyšly 1. hebrejské mluvnice a slovníky od Reuchlina, Pelicana, Santesa Pagnina a Bellarmina; 2. úvody do Písma sv. od jmenovaného Pagnina [2]) († 1541) a Sixta ze Sieny [3]) († 1569); 3. nové polyglotty, jako: antorfská od Ariasa Montana r. 1569—72. na útraty španělského krále Filipa II. a pařížská r. 1628—1645.; 4. nové překlady Písem sv. do různých jazykův a 5. výtečné výklady jednotlivých knih Písma sv., v nichž vykladači textu a Otců se drželi.

Pravému výkladu vadil u mnohých katolíkův i protestantův jednostranný názor o inspiraci. Inspiraci pokládali učenci 1. za zvláštní pomoc Boží, která sv. spisovatele před bludy a falešným udáním chránila, 2. za povzbuzení ku psaní a osvícení Duchem sv. a 3. za přítomnosť Boží a zjevení nových posud neznámých pravd. Někteří rozšiřovali pomoc Boží

---

[1]) Hurter: Nomenclator literarius recentioris theol. cath. Oenipont. 1871 sq.; týž podává krátké zprávy o bohoslovcích po sněmu Trid. v „Katholiku“ roč. 1863—1866. — Werner: Gesch. der apologet. und polem. Literatur sv. IV. — Týž: Gesch. der kath. Theologie seit dem Trienter Concil. München 1866. — Srv. Katholik 1867, str. 155. — Nejznamenitější díla této doby, jmenovitě z dogmatiky a exegese ap. Migne: Cursus completus theologiae 28 T. a Sacrae scripturae 29 T. 4. Paris.

[2]) Isagoge ad sacras literas lib. unus; Isagoge ad mysticos sacr. scripturae sensus libb. 18. Colon. 1540.

[3]) Bibliotheca sancta ex praecipuis cath. ecclesiae auctorib. collecta etc. Venet. 1566. f. Frcf. 1575. f. Col. 1626. a častěji, liber III. obsahuje: ars interpretandi sacras scripturas absolutissima, zvlášť vydáno Colon. 1577, 1588. —

na myšlénky a pravdy, jiní však též na jednotlivá slova a výrazy. Tento poslední názor překážel pravé exegesi. Tu povstali jesuité Hamelius a Linhart Lessius v Levně a hájili 3 vět o inspiraci, jež pravily: že není třeba slovní inspirace, ano ani ne inspirace všech myšlének, aby některá kniha za kanonickou se pokládala; lze prý za pravdu přijati, že některá kniha, jako 2. kniha Makabejská, jenom lidskými vědomostmi sepsána byla, ale Duch svatý dosvědčil později o ní, že nic nepravého neobsahuje. Toto přeširoké ponětí o inspiraoi zatratily theologické fakulty levenská a douayská r. 1587. a 1588., a belgičtí biskupové postavili se též jemu na odpor. Papež Sixtus V. vzal věc před svou stolici, ale otálel s výrokem. Zatím umírnil se boj a vědecký rozbor uvedl otázku do pravého středu, kterýž již v staré době sv. Jan Zlatoústý zastával; církevní rozhodnutí stalo se potom zbytečným. Inspirace vztahovala se na myšlénky a pravdy, a nikoli na jednotlivá slova.

Církev měla v této době mnoho znamenitých vykladačů Písem sv., z nichž veliké a přední ozdoby budeme jmenovati. Kardinál Kajetán obíral se skoro celý svůj život Písmem sv. a vydal k němu výklady [1]). Francouz Vatable († 1547) zhotovil za krále Františka I. nový překlad Písem sv. a krátké poznámky k Písmu sv., které pro svou jasnost a stručnost častěji tištěny byly [2]). Ondřej Masius, spolupracovník antorfské polyglotty, složil kommentář k Josue, který znamenitý kritik Richard Simon za mistrovské dílo historicko-grammatického výkladu prohlásil. Kardinál Sadolet, biskup karpentrasský († 1547), chtěje různá vyznání spojiti, sepsal ciceronským slohem výklad listu k Římanům, poněvadž reformátoři hlavně z něho svůj odpad od víry katolické ospravedlňovali. Kardinál Kašpar Contareni († 1542) vydal scholie k listům sv. Pavla; Klaudius d' Espencé († 1571), člen Sorbonny, řekl mnohou trpkou pravdu duchovenstvu ve svém kommentáři ku pastorálním listům, ale není prost bludařských názorů. Jansenius, biskup gentský (1576), který asi jesuitům Hameliovi a Lessiovi cestu razil, vydal velmi dobrou harmonii evangelií. Agellio, biskup z Acerna v Neapolsku († 1608), Bellarmin a Šimon de

---

[1]) Commentarii in V. et N. T. Lugd. 1639. 5 T.

[2]) Nejlépe vydal Nicol. Henri Par. 1729 a 1745.

Muis sepsali dobré výklady žalmů, jesuita Jakub Bonfrère, professor v Douayi († 1643), posud hledaný výklad Pentateuchu, a jeho řeholní bratr Ribera výborný výklad 12 malých prorokův a listu k Židům. Ještě lepší výklad malých proroků podal Krištof Castro. Rozvláčně vykládali Pineda knihu Jobovu a Kašpar Sanctius († 1628) největší část knih St. Z. Cornelius a Lapide (van den Steen † 1637) vyložil skoro všechny knihy Písma sv., ale jest svými allegorickými a mystickými výklady rozvláčným; jeho nejlepší výklady jsou ku Pentateuchu a listům sv. Pavla [1]. Krátké výklady na celé Písmo sv. jako výtahy z nejlepších vykladačů složili jesuité Tirini a Štěpán Menochio († 1655) a těšili se veliké pochvale; František Toletus vyložil evangelium sv. Lukáše a Jana a list k Římanům, Alfons Salmeron, papežský theolog na sněmu Tridentském († 1585), složil Quaestiones a rozpravy (dissertationes) skoro ke všem knihám N. Z. o 16 svazcích (Tomi f.), které jsou více biblickou theologií nežli výklady, a jesuita Lorin († 1634) vyložil některé knihy St. Z., Skutky apošt., a katolické listy.

Jinými vykladači byli: Arias Montanus, který Josue, Soudce, 12 proroků, Evangelia a Skutky apoštolské vyložil; portugalský jesuita Viegas († 1599), jenž podal výklad Zjevení sv. Jana; biskup Jakub Naklantus z řádu dominikánského, jenž sepsal výklad listu k Římanům a Efesským; dominikán Jeronym Oleaster († 1563), jenž Isaiáše a Pentateuch vyložil; augustinián Seripandus, minorita Kornelius Musso († 1574); Alois Lipomami, biskup veronský († 1559); cisterciák Cyprian († 1560), Petr Serranus z Korduby a jesuita Emanuel Sa.

Všechny jmenované vykladače převýšili 3 velikáni v tomto oboru: jesuita Jan Maldonat, rodem Španěl, veliký znatel hebrejštiny a řečtiny, který v Paříži 4 Evangelia [2]) za velikého účastenství posluchačů vykládal († v Římě 1583); Vilém Estius (van Est, † 1613), kancléř university douayské, jenž svým kommentářem k nejtěžším místům Písma sv. a k listům všech apoštolů [3]) veliké slávy nabyl, a jesuita Justiniani, který listy sv. Pavla vyložil [4]).

---

[1]) Nové vydání, Melitae. 1842—1852. 10 T. 4.

[2]) Vyšla tiskem v Pont-à-Moussoně. 1596.

[3]) Kommentáře Maldonatovy a Estiovy vydal nové Sausen, Mogunt. 1841 sq. Třetí vydání Maldonata obstaral B. Martin. Mog. 1862; druhé vydání Estia přehlédl Holzammer Mog. 1858. srv. Prat. S. J.: Maldonat et l'université de Paris au XVI. siècle. Par. 1857.

[4]) Lugd. 1611—14. 3 T. f.

Zvláštním jest výklad o stvoření světa (quaestiones celebres in Genesin 1623), který podává Mersenne, z řádu sv. Františka z Pauly, a v němž svých mathematických a fysikálních vědomostí použil, ale dle tehdejšího stavu mathematické a fysikální vědy, jmenovitě nemaje řádného ponětí o tíži vzduchu, též proti soustavě Korperníkově († 1543) se rozhodl. Největší část tehdejších učenců hájila starší soustavy Ptolomaejské, že země stojí a slunce kolem ní se točí proti Koperníkově, která tenkráte ještě s velikými obtížemi zápasila, jichž ani učený Galileo Galilei [1]) odkliditi nemohl.

[1]) Process Galileův. Akta tohoto processu vydali nově: Epinois, les pièces du procès de Galilée. Paris. 1877, a Gebler: Die Acten des Galileischen Processes. Stuttgart 1877. — Hlavinka: Galileo Galilei — ve světle pravdy ve „Vlasti" roč. III. 1886—87 str. 217, 289, 361, 433. 505. — Grisar: Der Galileische Process v Innsbr. Ztschr. 1878. str. 65—128. — Týž l. c. 1877 str. 317, 318. — Týž: Galileistudien. Regensb. 1873, kde též literatura uvedena jest. — Galileistudien v „Katholiku." 1883 str. 60. — Schneemann v Maria-Laacher Stimmen. 1878. str. 113.

Galileo Galilei, syn chudého florentského šlechtice Vincence Galileiho, narodil se 18. února 1564, v Pise přilnul záhy k vědám mathematickým a přírodozpytným, stal se r. 1589. professorem mathematiky při universitě v Pise, potom r. 1592. při universitě v Padově, a byl pro svou slávu v oboru astronomie a přírodozpytu od velkovévody toskánského Kosma II. za jeho prvního mathematika a filosofa jmenován a dostal opět professuru v Pise. Galilei učil, drže se Mikuláše Koperníka, v díle „o skvrnách slunečních," že slunce stojí, a země kolem něho se točí. Boj proti němu začal veřejně na kazatelně ve Florencii r. 1614. dominikán Caccini; spor dostal se před svaté officium. V prosinci 1615. odebral se Galilei docela dobrovolně do Říma a byl odhodlán „výpověď" moudrých a ve věci zběhlých theologů o Koperníkově učení podepsati." O stavu věci praví nejznamenitější hvězdář našeho století jesuita P. Secchi († 1878.), že „důkazy, které tenkráte pro soustavu Koperníkovu se uváděly, nebyly žádnými důkazy, byly to jen jakési důvody analogické, které možného opaku nevylučovaly." Ale v Římě nepodařilo se Galileimu dostati na svou stranu inkvisiční kongregaci, která proti němu rozhodla. Dne 26. února 1616. byl do bytu kardinála Bellarmina povolán a dostal od něho napomenutí, by se názoru svého vzdal, a když, jak se zdá, to nic neprospělo, dal mu přítomný kommisař sv. officia dominikán Seghezzi praeceptum (rozkaz), aby neučil, že slunce jest středem světa a nepohyblivým. a že země se točí. Tomuto rozkazu podrobil se Galilei a slíbil poslušnosť. Dne 5. března 1616. vydala kongregace indexu dekret, který knihy Koperníkovy a Didika ze Stunice o pohybu nebeských těles zapovídal, pokud nebudou opraveny.

Bez ohledu na tuto zápověď a svůj slib vydal Galilei r. 1623. spis „Saggiatore," kde zakryté soustavy Koperníkovy proti Ptolomaejské hájil. Když jeho příznivec kardinál Barberini jako Urban VIII. papežem se stal, přišel Galilei v dubnu 1624 do Říma, ale nenaklonil papeže soustavě Koperníkově. Roku 1632 vyšlo od něho dílo: „Dialogo di Galileo Galilei sopra i

V dogmatice a s ní spojené *morálce* skládaly se i v této době dále kommentáře k sentencím Petra Lombardského, ale

---

due massimi sistemi del mondo, Tolemaico i Copernicano“ (rozprava o dvou nejdůležitějších soustavách světových, Ptolomaejské a Koperníkově). které mezi stoupenci soustavy Koperníkovy veliké nadšení vyvolalo. Proti spisovateli byl zaveden process. Dne 1. října 1632 dostal ve Florencii půhon do Říma. Nerad a teprve po opětné obsýlce dostavil se 13. února 1633 do Říma a ubytoval se u toskánského vyslance Nicoliniho. dlel pouze 22 dní v inkvisiční budově, maje tam byt o 3 krásných pokojích a směje procházeti se po domě i po dvoře. Ve vlastním žaláři nebyl. Ve svém processu ukazoval málo poctivosti a pravdomluvnosti. V prvním výslechu 12. dubna 1633 tvrdil, že „v Dialogu názoru o pohybu země a klidu slunce nedržel a nehájil; ba že prý tam opaku domněnky Koperníkovy dokazuje; ukazuje prý tam, že důvody Koperníkovy jsou slaby a neprůvodny.“ S touto nepravou výpovědí ukončil se výslech, a Galilei odebral se do bytu v inkvisiční budově. V druhém výslechu dne 30. dubna, učiniv přísahu, že pravdu mluviti bude, vyjádřil se, že „čta v těchto dnech zase svůj ‚Dialog‘, poznal v něm omyl a mimovolný poklések; vyjádřil prý se na několika místech tak, že čtenář, neznaje vnitřního smýšlení spisovatelova, mohl by se domýšleti, jakoby důvody ve prospěch soustavy Koperníkovy uvedené vydával za skutečné průvodné; on prý nechtěl, aby se tomu tak rozumělo; dvojsmyslná ona slova dostala prý se do spisu jen náhodou a z nedopatření; hlavně z té příčiny, že neuznávaje důvodů Koperníkových snažil se beze vší stranickosti je seslabiti; při tom prý ho podněcovala snaha, by háje nesprávných vět, osvědčil se nad jiné důmyslným, jak to učení mužové často činívají; dopustil prý se tedy poklésku marné ctižádosti a pouhé neprozřetelnosti neb unáhlenosti.“ Spolu byl ochoten, že „v přídavku k „Dialogu“ toto liché a zamítnuté mínění co nejúčinněji potře; soud nechť mu k tomu vhodných okolností poskytne.“ Tím přiznal se Galilei alespoň ku vnějšímu skutku viny (factum haereticale), ale upřel vnitřní smýšlení (Vlasť roču. III. str. 362., 364.). Třetí výslech dne 10. května nepodal nic nového.

Všechna akta byla ještě jednou přehlédnuta, a dne 10. června měli kardinálové inkvisiční kongregace slavné sedění před papežem, aby se závěrka soudního jednání ustanovila. Všichni byli přesvědčeni, že Galilei vzhledem na svůj úmysl úplné pravdy neřekl, a on proto ještě jednou vyslýchán býti musí, při čemž jemu i mučením hroziti jest. Poslední výslech byl 21. června, kde zase popřel, že když ‚Dialog‘ psal, měl přesvědčení o pravdivosti soustavy Koperníkovy; on prý jest o jejím opaku přesvědčen. I když se mu hrozilo mučením, zůstal při své výpovědi, a podepsal protokoll. Galilei nebyl mučen, ani do mučírny veden (skutečné čili realní zastrašení), ale pouze slovy se mu hrozilo (slovní zastrašení).

Odsouzení stalo se dne 22. června 1633 a dělo se ve veliké dvoraně dominikánského kláštera Santa Maria sopra Minerva v Římě. Kardinálové inkvisice a její úředníci byli přítomni, ale ne papež. Galilei vyslechl svůj rozsudek, kterýž byl mu čten v jazyku vlašském, dle zvyku stoje a s hlavou odkrytou, jakož i formule, dle níž bylo se mu odpřisáhnouti bludného názoru. První část rozsudku podává postupný přehled veškerého processu, a druhá část praví, že „jest z kacířství velmi podezřelým, přidržuje se lichého a Písmu sv. protivného mínění, že slunce jest středem světa — čímž propadá všem

mnohem a více k Summě sv. Tomáše Aquinského. Velicí theologové, nevzdavše se scholastické methody, snažili se učení církevní více z Písma a podání dokazovati, chtějíce tak jeho pravosť proti protestantům dovoditi. Největší sílu rozvíjel v tomto ohledu jesuitský řád, ale též ostatní řádové nezůstávali pozadu. Scholastika obživla a znovu krásně rozkvetla na znamenitých universitách pyraenejského poloostrova, v Salamance, Alkale a Coimbře, jejichž lesk zastínil slávu pařížské theologické fakulty.

Z dominikánů vynikal Melchior Canus, kterýž byv universitou salamanskou na sněm Tridentský poslán, k jeho nejvýtečnějším silám náležel († 1560). Z jeho četných spisů vynikají obzvláště „loci theologici libb. XII.“ Z jesuitů vyznamenal se obzvláště Dionysius Petavius, rodem z Orleansu († 1652),

censurám a trestům církví stanoveným, od nichž bude rozřešen, když s upřímným srdcem svého bludu se odpřisáhne.“ „Dialog“ budiž „zvláštním výnosem zakázán“ a Galilei odsuzuje se „k formálnímu vězení ve sv. officiu a za spasitelné pokání ukládá se mu, aby po 3 léta, za sebou jdoucí, každý týden se pomodlil sedmero kajících žalmů.“ (Latinský text toho rozsudku jest ve „Vlasti“ l. c. str. 436—439.) Text odpřisáhnutí četl Galilei v italské řeči kleče a podepsal jej. (Viz jej po latinsku ve „Vlasti“ l. c. str. 440., 441.) Bájkou jest, že Galilei vstávaje, řekl: E pur si muove (A přece se pohybuje), neboť tato slova nehodí se do nebezpečného stavu Galileiho, nejsou v aktách a ve spisech vrstevníkův a objevují se poprvé v minulém století v Querelles littéraires de l' abbé Irailh, 1761.

Galilei byl odsouzen do vězení, ale již druhého dne 23. června 1633 dovolil mu papež, aby se odebral do paláce vyslance Nicoliniho a „toto místo za vězení se pokládalo.“ Dne 2. července dovolil mu papež přesídliti se do Sieny k arcibiskupu Piccolominimu, jeho dobrému příteli, a v prosinci mohl se vrátiti do vlastního letohrádku u Arcetri, nedaleko samé Florencie, kamž však zatím vstoupiti nesměl. Pro své vědecké práce oslepl v prosinci 1637 a k tomu rozstonal se nebezpečně. Na svou žádosť dostal v únoru 1638 dovolení odstěhovati se do Florencie; ale pobyv tam sotva rok, vrátil se zase na svůj letohrádek. Konal svědomitě své křesťanské povinnosti, přijímal sv. svátosti, a slyšel mši sv. až na konec svého života. Přijav sv. svátosti na cestu z tohoto života, zemřel 8. ledna 1642 na svém letohrádku, maje věku svého skoro 78 let. Umíraje, dostal požehnání od papeže Urbana VIII., který trest docela s něho sňal a myslil, že to z dobrých důvodův učiniti může. Galilei byl pochován v chrámě S. Croce ve Florencii. Papež Benedikt XIV. zrušil výrok inkvisice vynesený nad ním.

Rozhodnutí kongregace indexu (1616) a ikvisice (1633), že soustava Koperníkova jest falešnou a Písmu sv. se protiví, zavazovaly sice ku poslušnosti, ale nebyly žádným článkem víry, poněvadž jich papež nepodepsal a za články víry celému křesťanstvu ex cathedra nepředepsal.

Protestanté pronásledovali hůře Keplera, že prý se odchyloval od bible.

jehož výtečné dílo: „De theologicis dogmatibus" [1]) ukončeno není, v němž spojiv dogmatiku s dějepisem, dokazuje, že učení katolické církve není změněno, ale proti bludům ostřeji vytknuto. Mimo to vydal některé církevní spisovatele a filosofy, jako Epifania, Synesia, Themistia, Nikefora, císaře Juliana a historicko-astronomické dílo „Rationale temporum", a sepsal jiné ještě rozpravy.

Dále vynikali v dogmatice jesuité: Řehoř z Valencie († 1603), který též v Dillingách a Ingolstadtě učil, Gabriel Vasquez († 1604), Roderich Ariaga a Martin Olave; dominikáni: Kajetán, Bartoloměj Medina, theolog krále Filipa II. († 1581) a Dominik Bannez.

Vzhledem na protestanty musila katolická dogmatika býti polemickou. V tomto oboru vyznamenali se: Eck [2]), Cochlaeus [3]). Emser [4]), Faber [5]) Erasmus, Gropper, Pighius, Stanislav Hosius [6]) a Bertold, biskup chiemský, jehož „Teutsche Theologie" (německá theologie) jedním z nejdůležitějších polemických spisův oné doby jest.

Nejvýtečnějším dogmatikem této doby jest jesuita Robert Bellarmin: narodil se 4. října 1542 v Monte Pulcianě ve Florentsku, vstoupil r. 1560. do řádu jesuitského v Římě, vyznamenal se tam přísným životem, vynikal jako kazatel a dobyl si nesmrtelné slávy jako učenec, jmenovitě v oboru dogmatiky. Sepsal hebrejskou grammatiku, dále „De scriptoribus ecclesiasticis" a pak své velikolepé dílo „Disputationes de controversiis fidei adversus huius temporis haereticos libb. IV." [7]). Proti své

---

[1]) Ed. Paris. 1644 5 T.; ed. Zaccaria Venetiis 1757 7 T.

[2]) Enchiridion locorum communium adversus Lutherum et alios hostes ecclesiae. Landeshuti 1525.; Opera contra Lutherum. Ingolstadii. 1531.

[3]) Septiceps Lutherus, ubique sibi suisque scriptis contrarius. Lipsiae 1529; Consideratio super articulis Lutheri. Ingolstadii. 1546; Responsiones ad D. Lutheri articulos 1526, a jiné ještě spisy proti Lutherovi, Melanchthonovi a Novokřtěncům.

[4]) Missae Christianorum contra Lutheranam missandi formulam apertio. Dresdae. 1524; Auf Luthers Greuel wider die heilige Stillmesse Antwort. 1525. a jiné spisy.

[5]) De potestate summi pontificis; malleum haereticorum s jinými spisy. Col. 1537. 3 T.

[6]) De communione sacrae eucharistiae sub utraque specie; de coniugio sacerdotum; propugnatio verae christ. cath. fidei contra J. Brentium. Opp. Antwerp. 1566. Col. 1584. 2 T.

[7]) Romae 1581—92. 3 T.; recudi curavit Fr. Sausen. Mog. 1842; po něm. ed. Gumposch. Augsb. 1842. Omnia Opp. ed. Sirmond. Par. 1630. Vie

vůli a vůli řádu byl od papeže Klementa VIII. r. 1598. za kardinála povýšen, stal se r. 1601. arcibiskupem v Kapue; byv r. 1605. od papeže Pavla V. konservátorem vatikánské knihovny učiněn, vzdal se svého arcibiskupství a zemřel v Římě 17. září 1621. O jeho zbožné mysli svědčí jeho „Scala ad Deum.“

Po bok Bellarminovi řadí se *František Suarez*[1]; narodil se v Granadě ve Španělsku 5. ledna 1548, studoval na universitě salamancké, vstoupil r. 1564. do řádu jesuitského, věnoval se vědám a rozjímáním a vyučoval filosofii v Segovii a theologii ve Valladolidě, Alkale, Salamance a v Římě. Nabyv hodnosti doktorské v Evoře, byl od krále Filipa II. jmenován prvním professorem theologie v Coimbře. Zemřel 25. září 1617 v Lissaboně. Byl jednou z nejnadanějších filosofických hlav, probíral články víry filosoficky, poje se úzce ke středověké filosofii a theologii, jmenovitě sv. Tomáše, a zanechal po sobě hojnosť spisů, z nichž nejznamenitější jsou: kommentář k Summě svatého Tomáše a „Disputationes metaphysicae.“ Pro duchovenstvo a lid působil v širokých kruzích jesuita *Petr Canisius* svým dílem „Summa doctrinae christianae sive Catechismus maior“ 1554 a výtahem z něho „Institutiones christianae pietatis sive Catechismus parvus“ 1561. Z tohoto výtahu byl pro dítky ještě kratší výtah učiněn. Jeho Summa byla skoro do všech jazyků přeložena a měla r. 1686. přes 400 vydání, jak praví arcibiskup pařížský ve vydání, kteréž toho roku uspořádal. Četné přestupy protestantů k víře katolické připisovaly se jí. Důležitou dogmatickou knihou pro všechny časy stal se Catechismus romanus ad parochos (římský katechismus k farářům) vydaný r. 1566[2]).

Příručné knihy pro theologické spory složili jesuité Martin Becanus[3]) († 1624), František Koster[4]) († 1619) a Alfons

---

du Card. Bellarm. par le R. P. Frizon. Nancy 1716. Ze spisů Bellarm. do češtiny byly od Jak. Colense přeloženy: „Umění křesťanské“ a „Nebeský žebřík“ (v Praze 1630).

[1]) Opp. ed. Lugd. 1630. sq. 23 T. f.; Venet. 1740—57; Par. 1656. — Werner: Franz Suarez und die Scholastik der letzten Jahrhunderte. Regensb. 1861. 2 Bde.

[2]) Jeho český překlad od Herčíka vyšel nákladem Dědictví Svatoprokopského v Praze r. 1867.

[3]) Manuale controversiarum libb. V.

[4]) Enchiridion controversiarum nostri temp.

Pisanus [1]) († 1597), františkán Alfons a Castro [2]) († 1558) a jiní.

Veliké boje dogmatické nejsou příznivy rozborům z morálky. Do oboru morálky spadají některé rozpravy Erasma Roterodamského a jesuity Ludvíka Vivesa; dále pěstovala se morálka ve velikých dogmatických dílech. Spolu vycházela četná díla kasuistická, jmenovitě od jesuitů, v nichž všeobecné zásady se rozbíraly a pak jednotlivé případy dle nich rozhodovaly. Znamenitými kasuisty byli jesuita a potom kardinál František Toletus († 1596), jehož „Summu casuum conscientiae" sv. František Saleský vřele odporoučel; Henriquez, Jan Azor, Vasquez († 1604), Sanchez († po r. 1612.), Laymann († 1635), Eskobar († 1669), Castro Palao a Busenbaum († 1668), jehož „Medulla theologiae moralis facili ac perspicua methodo resolvens casus conscientiae. Monast 1645" nejrozšířenější učebnicí morálky se stala.

Velké spory mezi moralisty vyvolal Bartoloměj de Medina r. 1572. svou soustavou probabilismu, proti níž jmenovitě jesuita Comitolus († 1626) bojoval. Ale mnozí kasuisté přijali tuto soustavu, která při moudrém užívání úplně oprávněna jest, ale též k četným poblouzením vésti může a skutečně vedla a laxní zásady zplodila. Vědeckými opravami této soustavy byly aequiprobabilismus, probabiliorismus a tutiorismus [3]). Papežové Alexander VII. r. 1665. a 1666. a Innocenc XI. r. 1679. zatratili laxní zásady mnohých stoupenců probabilismu [4]). Bon de Merbes († 1684) stanovil zásadu, že morálce jako dogmatice o Otce jest se opírati, a snažil se ji též provésti [5]).

Bohatou jest *asketická literatura.* Mistrovským dílem jsou zde „Exercitia spiritualia" sv. Ignáce, která mohutně k rozjímání vybízela a vybízí; život sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského podával bohatou látku k rozjímání, ke kterémuž ho použili Maffei a Tursellinus. Srdcem hýbajícími spisovateli v tomto odvětví jsou: sv. Terezie, Jan z Kříže, benediktin Ludvík Blosius († 1566), františkán Ondřej z Quadelouppe, dominikán

---

[1]) De questionibus fidei controversis.

[2]) Adv. omnes haereticos libri XIV.

[3]) Srv. Ludwigs: Zur Frage über das Moralsystem, v Innsbrucker Ztschr. 1878. str. 1. a 504.

[4]) Denzinger, Ench. p. 317—329.

[5]) Summa christianae s. orthodoxae morum disciplinae ex SS. Script. Patribus et Conciliis excerpta.

Tomáš Valgonera, augustinián Tomáš z Villanuevy, arcibiskup valencský († 1555); Ludvík z Granady, Bartoloměj de Martyribus († 1590), sv. František Saleský (jeho Philothea a Listy k lidem světské mysli), theatin Vavřinec z Cupoly († 1610. Duchovní boje), a jesuité: Alfons Rodriguez, Jakub Alvarez, František Arias († 1561), Ludvík de Ponte a Pavel Segneri († 1694); kardinálové: Bellarmin a Bona; Codren, druhý představený francouzského oratoria, a Olier † 1657), zakladatel St Sulpice. Veliký účinek měla v Německu rozjímání jesuity Jeremiáše Drechsela [1]) a „Nebeská palmová zahrádka“ jeho řeholního druha Viléma Nakatena († 1682).

Pro *pastýřské bohosloví* podali výborné návody Karel Borromejský, Bartoloměj de Martyribus, František Saleský a Peter Fourier. O duchovním řečnictví psali Valerius Augustinus, Ludvík z Granady a Karel Borromejský. Znamenitými kazateli byli v Německu: bavorský kartusián Jan Justus Lansperg († 1539), františkán Josef Wild († 1554), Jan Faber, Fridrich Nausea, Michal Helding († 1561 biskupem meziborským), Petr Canisius a jiní jesuité; v Polsku: Skarga a Birkowski; ve Francii: Šimon Vigor, pozdější arcibiskup narbonnský († 1575), jesuita Claude de Lingendes, jeho příbuzný Jan de Lingendes a představený oratoria František Ferault († 1670); ve Španělsku: Jan z Avily, apoštol Andalusie, Ludvík z Granady a Tomáš z Villanuevy; v Portugalsku: minorité František z Ossuny a Didacus Stella, Bartoloměj de Martyribus a jesuita Vieira; v Italii: biskup Clarius z Foligna, biskup Cornelius Musso z Bitonta v Neapolsku, Karel Borromejský; jesuité: Benedikt Palmius, za Pia V. apoštolský kazatel († 1598, a Pavel Segneri, a kapucín Jeronym z Narni.

Výborné *katechismy* složili jesuté: Augier ve Francii, Martinez de Ripalda ve Španělsku, Bellarmin v Italii a Petr Canisius v Německu. Bellarminův katechismus odporučel ještě papež Benedikt XIV. (7. února 1742). Výbornost španělského katechismu od Ripaldy ukázala se po r. 1763., kdy jej novým nahraditi chtěli; nový nedosahoval nikterak starého, který proto byl podržen, ale ze všech jeho exemplářů musilo slovo „jesuit“ býti odstraněno.

O liturgiku dobyli si zásluh Belgičan Pamelius († 1587)

---

[1]) Ejus Opp. ed. Monast. 1628. Frcfrd. 1680.

Jan Štěpán Durantius († 1589), kardinál Bona[1]) († 1674), Benátčan Krištof Marcellus[2]), arcibiskup corcyrský; kapitolní děkan budišínský Leisenberger, který německou agendu a katolický zpěvník veřejnosti podal (1573) a Corner, převor kláštera benediktinského v Göttweihu, který ještě objemnější zpěvník vydal (1631).

V církevním dějepisu vznikly proti magdeburským centuriím velikolepé „Annales ecclesiastici" Baroniem a jeho pokračovateli[3]). V životopisech papežů od Platiny pokračovali: augustinián Onuphrius Panvinius (od Sixta IV. až k Piu V.), Antonín Cicarella (až do Lva XI.) a Abraham Bzovius. Ferdinand Ughelli († 1670) sepsal svou „Italia sacra." Kartuzián Vavřinec Surius v Kolíně († 1578) dal svými „Vitae Sanctorum 6 T. f." podnět k velkolepému dílu Bollandistů, k němuž ještě větší materiál snesl a plán sestavil jesuita Heribert Rosweid († 1629). Jesuitský řád svěřil tento úkol četným svým statným členům, jmenovitě P. Janu van Bollandovi, po němž dílo (Acta Sanctorum) jméno „Bollandistů" obdrželo. Bollanda († 1665) podporoval jeho žák P. Gottfried Henschen (1639) a potom (1659 sq.) Daniel z Papenbrocku.

V církevním právu vyznamenali se: Petr Pavel Parisius († 1545), kterého Pavel III. kardinálem učinil; kardinál Simonetta, Kašpar Cervantes, arcibiskup tarraconský a kardinál († 1575); oba bratři Didakus († 1577) a Antonín († 1602) Covarruviové, Lancelloti († 1591), Hugo Buoncompagni (pozdější Řehoř XIII.), kardinál Prosper od sv. Kříže, který vydal rozhodnutí roty († 1589), Boëtius Epo, Petr de Marca, Jindřich Canisius, Engel v Solnohradě († 1674) a jiní.

§ 487. b) Církevní umění.

Renaissanční sloh klesal se svého rozkvětu a od r. 1540 počínají se již jeviti první předchozí známky slohu barokního[4]) který brzo velikého pole si dobyl. Další zpitvoření slohu renaissančního zamezil tak zvaný „sloh jesuitský", který drže se

---

[1]) Rer liturgic. libri inter Opp. Turon. 1747. T. 4. — Ighina: Il Card. Giov. Bona. Mondovi. 1874.

[2]) Ceremoniarum sacrarum libri III.

[3]) Srv. I. díl str. 21—23.

[4]) Srv. II. díl, část druhá str. 785.

renaissance a soustavné jednotvárnosti přece vkus a důstojnosť jevil.

Podobně mělo napodobení pohanské starobylosti záhubný vliv na malířství. Církevního ducha však přece zachovali vedle Corregiů a Titiana Augustin a Hannibal Caracciové, kteří v Bologni malířskou školu, po nich nazvanou, založili, Domenichino († 1641), Quido Reni († 1642), Dolce, Caravaggio († 1609), Salvator Rosa a trochu barokní Guercino v Italii; Alonso Berruguate († 1561), Perez de Morales († 1586), Velasquez († 1660), Murillo († 1682), Alonso Cano († 1677) ve Španělsku; Mikuláš Poussin († 1665), Karel le Brün († 1690) a le Sueur ve Francii; Rubens († 1640), Rembrand († 1674) a van Dyk († 1641) na Rýně a v Nizozemí; Albrecht Dürer († 1528), Jan Holbein († 1554), Krištof Schwarz a Jáchym Sandrart v ostatním Německu.

Výtvarná umění (plastika a skulptura) dosáhla svého vrcholu v Michalangelu Buonarottim v Italii, kde též Benvenuto Cellini († 1572) a Jakub Tatti Sansovino († 1570) a jiní sochaři a medalíři vynikali; za to klesala v Německu, Španělsku a Francii.

V básnictví v duchu katolickém vystoupili na jeviště znamenití básníci: v Italii Torquato Tasso († 1595) svým vlašským eposem „Osvobozený Jerusalém“; ve Španělsku Calderon de la Barca, nejprve vojín, potom kněz a kanovník v Toledě; a Lopez de Vega († 1635); v Německu Jakub Balde, Friedrich Spee († 1637) a Jan Scheffler, zvaný Angelus Silesius († 1677).

Co do hudby byli v 14. stol. jmenovitě Nizozemčané učiteli církevní hudby, která však byla trochu příkrou a brzo ve světské nápěvy se zvrhla. V Italii zaběhla hudba v přílišnou kroucenou umělosť. Otcové sněmu Tridentského naříkali (sess. 22. a 24). na to, že hudba zesvětštěla a rokovali o tom, zdali by nebylo dobře hudbu na dobro z chrámů zapuditi. Papež Pius IV. sestavil kommissi, aby se o tom radila, jest li hudbu v chrámě ještě podržeti či nic. Bylo se obávati, že kommisse v které sv. Karel Borromejský též zasedal, proti hudbě v kostele se vysloví. Tu povznesl ji Palestrina k její opětné výši a pojistil její trvání. Jan Pierluigi, po svém rodišti Palestrina zvaný, narodil se r. 1524. z chudých rodičů, stal se pro své hudební vlohy jako chlapec zpěvákem v chrámě svého rodiště, přišel r. 1540. do Říma do hudební školy Gaudimelovy, stal se r. 1551. učitelem zpěváků při papežské „Kapelle Giulie“ u sv.

Petra, vydal r. 1554. první skladby, 4 mše pro čtyři a pro pět hlasů, věnoval je papeži Juliu III., a byl za to do sboru papežských zpěváků přijat Roku 1555. vydal mši „Missa Marcelli“ zvanou, pro kterou čestný název „Homera starší církevní hudby“ obdržel. Papež Pavel IV. propustil jej z kapelly, v níž ženatých členů míti nechtěl, po čemž zastával kapelnická místa v rozličných chrámech, trpě často s rodinou nedostatek. Roku 1560. složil velikolepé dílo „Improperia“ pro veliký pátek, ony láskyplné výčitky, které Spasitel nevděčnému a ukrutnému lidu israelskému činí. Dostav od kongregace kardinálů rozkaz, aby 3 mše pro 6 hlasů složil, provedl svůj úkol mistrovsky. Pius IV., poslouchaje třetí mši provozovanou o slavnosti, byl všecek unesen a přirovnal ji k nebeským melodiím, které sv. Jan Ev. v nadšenosti asi slyšel. Tato mše rozhodla r. 1564. otázku a hudba byla v chrámě podržena. Palestrinovy skladby spojují velebnosť gregorianského chorálu se živostí nového slohu, a vyznamenávají se bohatstvím a plností harmonie. Palestrina zemřel 2. února 1594. Neapolitan Luigi Dentice složil r. 1533. znamenité „Miserere,“ které však o mnoho svým dvouchorálním „Miserere“ převýšil Allegri, jehož papež Urban VIII. z jeho rodiště Ferma do Říma povolal († 1652). Podobně pracovali Felice Anerio, Nanini († 1607). Španěl Morales a Flám Orlando di Lasso († 1594). Když ve Florencii opera rozkvetla (1600), přišla s ní církevní hudba v boj. Výtečně působily hudební školy, založené sv. Filipem Nerim při oratoriích, které jmenovitě v postě události z Písma sv. provozovaly, čímž „oratoře“ vznikly.

§ 488. c) *Církevní život.*

Bez ohledu na veliký boj, který protestantství proti církvi a papežství podniklo, udrželo se papežství v očích katolíků ve své výši. Papež Urban VIII. upravil bullu „In Coena Domini“ v její poslední podobu. Papežové, chtějíce práv církve vydatně hájiti a ohroženým místům stále na blízku býti, zřídili v některých hlavních městech nunciatury. Papež potvrzoval biskupy a jmenoval je často. Nejznamenitějšími obhájci středověké papežské výsosti byli Bellarmin [1]), Mariana [2]), Suarez [3]) a Santa-

[1]) De potestate Summi Pontif. in temporal Rom. 1610.

[2]) De rege et regis institutione Tolet. 1598; po německu vydal Riedel. Darmst. 1843.

[3]) Defensio fidei cathol. adv. anglic. sectae errores. Coimbr. 1613.

rel [1]. Jejich hlavními odpůrci byli Pavel Sarpi, theolog benátské republiky, a Edmund Richer, spisovatel „dějin všeobecných sněmů" [2].

Sbor kardinálů měl ve svém lůně, vyjma některé nehodné papežské nepoty (synovce), pravidelně řádné muže, z nichž mnozí jako papežští legáté v různých zemích se osvědčovali. Kajetán, Pole, Contarini, Hosius, Karel Borromejský, Bellarmin, Baronius a jiní byli velkými ozdobami sv. sboru.

Že biskupové v Německu pravidelně nevynikali, nebylo vinou církve, ale toho zlořádu, že biskupské stolce byly zaopatřovacím ústavem synů říšských knížat, jako kanonikáty synů menších šlechticů.

Proti Lutherovi pomstilo se zanedbávání provinciálních a diecésních synod, tak že potom říšští sněmové o věcech náboženských rokovali. Proto kladl Tridentský sněm (sess. XXIV. de reform. c. 2.) veškerou váhu na to, aby provinciální synody každé tři roky a diecésní každý rok slaveny byly. V tomto ohledu předcházel dobrým příkladem sv. Karel Borromejský, slavě synody, jehož příkladu ostatní arcibiskupové a biskupové katolického světa následovali.

V Čechách pomýšlel arcibiskup pražský Antonín Brus hned po svém návratu z Tridentu do Čech r. 1564. na svolání provinciálního sněmu a činil k tomu potřebné přípravy; ale císař Maximilian II. zakázal mu to přísnými slovy [3]. Teprve arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé (1592 1606) slavil 28—30. září r. 1605. v Praze diecésní synodu, ke které mimo preláty a opaty přes 200 kněží z celých Čech se sešlo, mezi nimi mužové učeností proslulí. Na této synodě byla usnesení Tridentského sněmu prohlášena, a kázeň duchovenstva i lidu přísnými zákony obnovena [4].

Bohužel vyhasly provinciální a diecésní synody ke konci 18. století bez ohledu na povzbuzování papeže Benedikta XIV., který svým výtečným dílem „de synodo dioecesana" biskupy o rázu, účelu a mezích diecésní synody poučoval.

Pro znovuzrození a vzdělání duchovenstva bylo důležitým nařízení sněmu Tridentského o zřízení duchovních seminářů

---

[1]) De haeresi et schismate.

[2]) Historia conciliorum generalium. Colon. 1683.

[3]) Dr. Borový: Dějiny diecése Pražské str. 287, 288.

[4]) l. c. 306.

(sess. XXIII. de reformat. c. 18.), které Karel Borromejský v Italii a Vincenc z Paula ve Francii důkladně provedli. Poněvadž v Německu toto nařízení nebylo lze hned provésti, založil sv. Ignác v Římě „collegium Germanicum" pro vychovávání německých duchovních, které Řehoř XIII. znamenitě podporoval a rozšířil, a jehož chovanci měli potom ve své vlasti víru slovem i příkladem horlivě hlásati a, kde vyhasla, znovu ji štípiti. K témuž účelu založil v samém Německu Bartoloměj Holzhauser, rodem z Langenavy u Ulmu († 1658 v Bingách) sbor světských kněží společného života (collegium fratrum in communi viventium) nejprv r. 1640. v Solnohradě, který se potom po diecésích augsburské, mohučské a churské, ano až do Uher, Španěl a Polska rozšířil. Papežský nuntius v Kolíně San-Felice nazval jeho stanovy tukem kanonů (medulla canonum).

Církev byla v této době ozdobena celou řadou Svatých a Světic Božích ze všech vrstev lidstva, kteří jí nadpřirozeného lesku dodávali a její božskou stránku každému, kdo viděti chtěl, patrnou činili. Mimo uvedené svaté zakladatele a oprávce řádů církevních buďtež ještě jmenováni: František Xaverský, apoštol Indie a Japanu, Pavel Miki a ostatní japanští mučenníci, arcibiskup Tomáš z Villanuevy († 1555), Fidelis ze Sigmaring († 1622), Paschalis Baylon († 1592), Jan z Kříže, Vavřinec z Brindis, papež Pius V., Michal de Sanctis († 1625) a bl. Jan Sarkander, kněz a mučenník moravský [1]). Tento náš světec narodil se v slezském městě Skočově u řeky Visly 20. prosince 1576 ze šlechtických rodičů. Studoval u jesuitů v Olomouci, odebral se roku 1600. do Prahy na vysoké školy, kde roku 1602. za bakaláře a 1603 za mistra filosofie povýšen byl. Studoval potom theologii ve Štýrském Hradci a byl jako mistr Písem sv. na kněžství posvěcen. Navrátiv se do vlasti byl kaplanem v Charvátech a pak v Uničově, a fařařoval v Uničově, Zdounkách, Boskovicích a Holešově, jsa všude sloupem církve proti protestantům a těše se přízni kardinála Dietrichsteina, biskupa olomouckého. Toho času spolčili se stavové moravští s odbojnými stavy českými proti řádnému králi Ferdinandu II.; protestantství vítězilo nad svatou věcí katolickou. Kardinál Dietrichstein a nejvyšší zemský hejtman Ladislav Popel z Lob-

[1]) Círk. Rok Kuldův II. 433. — Matěj Procházka: Život bl. Jana Sarkandra. V Brně. 1861.

kovic byli uvězněni. Jan Sarkander jsa trnem v očích protestantův a všudy nebezpečenstvím obklíčen, vydal se na snažnou žádosť katolíků r. 1619. na pouť do Častochova, aby tak svůj život zachoval a svůj slib vyplnil. Z Holešova odjel do Polska se štolbou pána z Lobkovic, jenž náhodou tou cestou jel. Vykonav svou pobožnosť před zázračným obrazem Matky Boží v Častochově, navrátil se do Holešova. Protestanté podezřívali ho, že z příčin politických v Častochově byl. Tato domněnka zdála se býti ospravedlněnou, když polský král Sigmund, horlivý katolík, pluky Polákův a Kozáků do Moravy poslal, aby příbuznému králi českému Ferdinandovi II. sloužili a jeho protivníky potírali. Toto vojsko spustošilo mimo jiné panství Václava Bitovského, protivníka krále Ferdinanda. Když pak cestu do Holešova dne 6. ún. 1620 nastoupilo, vyšel jim farář Jan Sarkander v slavném průvodu katolíků v ústrety s nejsvětější Svátostí, před kterou nábožní Poláci a Kozáci sestoupili s koňů, padli na kolena a přijavše požehnání sedli na koně a co nejrychleji mimo Holešov ušetřený uháněli. Ale nejvyšší zemský soudce Václav Bitovský v Brně obžaloval u vzdorokrále Bedřicha Zimního Ladislava Popela z Lobkovic a jeho zpovědníka Jana Sarkandra, že Poláky a Kozáky do Moravy přivolali, ačkoli stavové protestantští dobře věděli, že král Ferdinand tento vpád s králem Zikmundem dávno umluvil. Jan Sarkander chtěje své ovečky svízelů ze strany protestantů zbaviti, opustil 6. února 1620 Holešov a kryl se na zámku v Tovačově, odkudž odebral se do blízkých lesů, kde slídiči byl dopaden, do Olomouce odveden a do žaláře uvržen. První výslech byl 13. února 1620, druhý 14. února a v tomto chtěli soudcové zvěděti, co on a štolba Lobkovicův v Polsku dělali a co Lobkovic jemu ve svaté zpovědi byl svěřil, a mučili je celou hodinu děsně. Podobně byl mučen 17. a 18. února strašnými mukami, aby na něm vytáhli zpověď Lobkovicovu; ale nevytáhli, ač již vnitřnosti těla Sarkanderova bylo viděti. Čtyři neděle strávil ještě mučenník v bolestech a na modlitbách a skonal 17. března 1620 jako druhý mučenník za zpovědní pečeť. Papež Pius IX. prohlásil jej 6. května 1859 za blahoslaveného.

Ze Světic buďtež jmenovány: sv. Terezie, Magdalena de Pazzis, Johanna Františka ze Chantalu († 1641), a v Novém světě: Rosa Limská († 1617) a Marie Anna de Paredes z Quita († 1626 a za blahoslavenou prohlášena 1856).

Církevní řády ujímaly se vřele ve všech krajinách mládeže, vychovávaly ji v církevním duchu a činily tak obrat k lepšímu v úpadku církevního života. Vznikaly nové dobročinné ústavy.

Církev bojovala též statně proti pověře, jmenovitě proti nesmyslným a nelidským processům čarodějnic, v nichž v ukrutnosti nad katolíky protestanté se vyznamenávali. V tomto boji vyznamenali se Dr. Ondřej Schweigel v Rheinbachu u Bonnu, dominikán Jan Freylink v Kolíně, Heřman Löher, vestfalský farář Stapirius, Cornelius Loos v Mohuči († 1593), obzvláště však jesuité Tanner a Friedrich Spee, nebojíce se žádných obtíží a nebezpečenství.

Můžeme říci, že na konci tohoto období po bouři nastalo církvi sv. opět jasno; církev vyšla z boje jako znovuzrozená a dokázala, že jest založena na skále a brány pekelné ve vším svým vztekem jí nepřemohou.

F. Rozšíření křesťanství mezi národy pohanskými[1]).

§ 489. *Křesťanství v Indii a Japanu; sv. František Xaverský, apoštol těchto zemí.*

Co církev odpadem protestantů v Evropě půdy ztratila, snažila se v nově odkrytých zemích obrácením tamnějších pohanských národův opět nahraditi a rozvíjela v dalekých krajinách Asie, Ameriky a Afriky velikolepou misssionářskou činnosť. V Indii hlásal dle starého podání, které ani popírati ani dokázati nelze, Evangelium sv. apoštol Tomáš. Když Kosmas Indicopleustes (Plavec do Indie) v šestém století do této země přišel, nalezl tam křesťanské obce s jedním biskupem, který z Persie byl posvěcen. Pro tuto závislosť byli křesťané zaple-

[1]) Fabricii lux salutaris p. 662. — Mamachii Antiquit. chr. lib. II. P. II. c. 28—31. — Hazart S. J.: K. G. d. i. kathol. Christenthum durch die Welt ausgebreitet. Wien. 1594. 5 T. f. — Wittmann: Die Herrlichkeit der Kirche in ihren Missionen seit der Glaubensspaltung. 1841. 2 Bde. — Henrion: Allg. Gesch. der kath. Missionen. Aus dem Französischen übersetzt. Schaffhaus. 1845 - 1850. 3 Bde. — Marschall: Die christl. Missionen, ihre Sendboten etc. a. d. Engl. Mainz. 1863. — Marcellino da Civezza: Storia univer delle mission Francescane. Prato. 1883. 7 Voll. — Grundemann: Allg. Missionsatlas. Gotha. 1867.

teni v blud nestorský, dostávali své biskupy od patriarchy nestorianského a udrželi se po veškeren čas. Když Portugalci v Indii se usadili, byli františkáni prvními missionáři katolickými v zemi (r. 1498.) a hlásali zde skoro výhradně Krista po 40 let. První františkánský klášter byl r. 1510. v Goe, hlavním městě portugalských držav indických, založen. Když Goa r. 1534. biskupstvím učiněna byla, stal se tam prvním biskupem františkán Jan d' Albuquerque. Františkáné ustoupili úplně v pozadí, jakmile na půdu indickou vstoupili jesuité, z nichž byl prvním r. 1542. František Xaverský.

František Xav.[1]) narodil se r. 1506. na zámku Xavieru nedaleko města Pampelony, odkudž jeho příjmení Xaverského, z otce Dona Jassa, zasloužilého státníka a rádce navarského krále Jana a matky Marie Azpilkuety Xaverie, pocházející z královského navarského rodu, studoval v Paříži, stal se tam professorem filosofie, vešel v přátelství se sv. Ignácem Lyolským a byl jedním z prvních členů tovaryšstva Ježíšova. Král portugalský Jan III. uslyšev o mimořádné činnosti řádu jesuitského, vyžádal sobě od papeže dva členy tohoto řádu za věrověsty pro svou Indii, a byli mu dáni František Xaverský a Šimon Rodriguez. Když oba do Lisabonu přišli, zalíbili se králi tak, že je chtěl ve svém sídelním městě podržeti. Rodriguez zůstal; ale František byv ustanoven za apoštolského nuntia s plnou mocí, aby po veškerém Východě víru šířil a hájil, vydal se 7. dubna 1541 s P. Františkem Mansillou, Portugalcem, a P. Pavlem z Kamerina, Vlachem, na dalekou cestu, a přistál 6. května 1542 v Goe; ubytoval se ve špitále, podal biskupovi papežské listy a prohlásil, že bez jeho dovolení svých plnomocenství užívati nebude. Biskup ujistil jej svou podporou, a František začal svou činnost. Portugalští přistěhovalci a osadníci zabředli v mravní pustotu, oddali se mnohoženství a podrželi z křesťanství pouze jméno. František začal své dílo u dítek; zvonečkem svolával děti a otroky na křesťanské cvičení a vyučoval je s takovým prospěchem, že dítky dobře vyučené

---

[1]) Horatius Tursellinus S. J.: De vita Francisci Xav. libb. VI. Rom. 1594 a častěji; Epp. Franc. Xav. libb. IV. Par. 1631; po německu vydal J. Burg. Köln. 1836. — Bouhours: Lebensgesch. d. h. Apostels v. Indien u. Japan, Franz Xav. Frankf. 1830. — Reithmeier: Leb. des h. Fr. Xav. Schaffh. 1846. — Círk. rok I. 33. — O missích v Indii viz Maffei Histor. Indicarum libb. XXII. Flor. 1588 f. — Müllbauer: Gesch. der kath. Missionen in Ostindien. Münch. 1851, kde též bohatá literatura uvedena jest.

potom požehnaně na své rodiče a vůbec na dospělé působily. Krom toho navštěvoval nemocnice a žaláře, kázal neunaveně, zaváděl časté přijímání sv. svátostí a brzo nastal obrat ve všech stavech nazpět na cestu křesťanských ctností.

Z Goy odplul František s dvěma malabarsky mluvícími duchovními v říjnu 1542 na pobřeží rybářské obrátit Paravů, kteří z vděčnosti za pomoc, kterou od Portugalců proti svým nepřátelům obdrželi, pokřtíti se dali, ale ve víře utvrzeni nebyli. Naučil se jazyku malabarskému, přeložil do něho vyznání víry a nejpotřebnější modlitby, desatero a potom katechismus, činil divy a zázraky na potvrzení svého kázaní, vzkřísil zde čtyři mrtvé, obrátil tak přečetné a utvrdil lid ve víře křesťanské. Potom odcestoval do království Travankorského, kde zprvu pomocí tlumočníkův, potom však obdařen byv zázračným darem jazyků za jeden měsíc 10.000 obyvatelů, někdy třeba celou ves za den obrátil, a 47 chrámů založil. Z ostrova Manaaru, ležícího u Ceylonu, dostav pozvání kázati tam Krista, poslal tam jednoho z věrověstů, které byl na pomoří rybářském zůstavil, a tomu podařilo se mnoho ostrovanů na víru obrátiti, z nichž již v příštích měsících 700 stalo se obětí ceylonského krále Jaffnapatama, nepřítele křesťanů. František, navštíviv ten ostrov, pokoušel se u místokrále Sosy o to, aby ukrutník Jaffnapatam s trůnu svržen byl, ale nadarmo. Posilniv se poutí do Meliaporu a hrobu sv. apoštola Tomáše, kázal v letech 1545—1547. v Malacce, městě to na poloostrově téhož jména, dále na ostrově Amboině, kde většinu obyvatelstva Kristu získal, moluckých ostrovech, a jmenovitě na ostrově Ternatě, všude křesťanské osady zakládaje, a nastoupil v červenci 1547 na zpáteční cestu do Goy pro nové spolupracovníky. V Malacce seznámil se s Angerem, vznešeným Japoncem, kterého Kristu získal a s sebou do Goy vzal. Na této cestě byl mořskou bouří zachvácen, navštívil některé nově založené křesťanské osady, obrátil na Ceyloně dva krále a přišel teprve 20. března 1548 do Goy. Zde pokřtil Angerera a umínil si, že s ním do Japonu se odebéře, a rozdělil z Evropy přibylé jesuity do založených missií. Na čínské lodi vypravil se s Kosmou Turrianem, Janem Fernandezem a jmenovaným Angererem z Malakky do Japonska [1]) a přistál 15. srpna 1549 v japonském přístavě Kan-

[1]) Der h. Franz Xaver. in Japan; v Kathol. Missionen. Freib. in Br. 1887 str. 10. sqq.

goximě v Saxumském království, maje již vyznání víry (Credo) a jeho výklad po japonsku vyložené. Doučiv se rychle jazyku zemskému, kázal horlivě Krista; byv ke králi uveden, vykládal mu celý den učení Kristovo a vyvracel námitky japonských učenců. Král dovolil hlásati evangelium ve své zemi; potom hlásal Krista v jiných zemích Japonska, jmenovitě v Amanguchi a Bungu, kde četné pohany za velikých bojů s bonzy, pohanskými kněžími, ke Kristu obrátil. Poněvadž mnozí Japonci mu namítali, že čínští učenci křesťanského náboženství posud nepřijali, a František poznal, že, kdyby Číňané víru přijali, Japonci by jich následovali: umínil si odebrat se do Číny hlásat Krista. Stráviv v Japonsku 2 roky a 4 měsíce, odešel dne 20. listopadu 1551 do Goy činit příprav nutných k cestě do Číny. Místokrál Alfons de Noragna vyslal do Číny posla Jakuba Pereyru, s nímž 15. dubna 1552 odplul František z Goy a přišel do Malakky, kde právě hrozná nakažlivá nemoc panovala. František a jeho druhové ujímali se nemocných na ulici ležících a ošetřovali je, seč byli. Zde vzkřísil František mrtvého mládence, jménem Františka Chiava, který potom do řádu jesuitského vstoupil. Když malacký náměstek z nenávisti k vyslanci Pereyrovi poselství do Číny zmařil, užil František poprvé svého práva jako apoštolský nuntius, vyobcoval náměstka z církve a odplul s jedním řeholním druhem na portugalské lodi na ostrov Sancian šest mil vzdálený od čínského města Kantonu. Zde radil se s kupci a domorodci, kterak by nepoznaně do Číny se dostal; ale rozstonal se, a v chudobné chatce ode všech opuštěn leže, odevzdal svého ducha Bohu 2. prosince 1552, maje věku svého 46 let. Jeho tělo bylo do Goy přeneseno, kde v kostele kolleje sv. Pavla odpočívá. Pavel V. prohlásil jej 25. října 1619 za blahoslaveného a dne 12. března 1622 Řehoř XV. za svatého, však teprv jeho nástupce Urban VIII. prohlásil příslušnou bullu 6. srpna 1623.

Po sv. apoštolu Pavlovi neviděl svět takového učitele národů, jako byl sv. František Xaverský. Bůh dal mu moc konati divy a zázraky, udělil mu dar jazyků, kterým se neučil, a často lidé rozličných jazyků rozuměli jemu a slyšeli jej mluviti jazykem svým, ač ovšem jenom jediným jazykem mluvil, jako se to druhdy stalo v Jerusalémě o seslání Ducha sv. na apoštoly (Skut. apošt. 2, 6.).

V díle sv. Františka pokračovali horlivě jeho řeholní bratří, neštítíce se ani práce ani smrti pro Krista. Tak byl

r. 1549. na pobřeží rybářském Antonín Kriminalis, rodem z Parmy, od pohanů čtyřmi kopími proboden a potom sťat. Portugalec Nunnius Ribera byl téhož roku od Saracenů na Amboině, Ludvík Mender r. 1552. na Komorinském předhoří odpraven, a dva jiní missionáři r. 1554. na ostrově Salsattě u Bombaje. Při horlivosti věrověstův i obrácených vzrůstal počet věřících, a církev upravovala se. Dne 4. února 1557 byla Goa za arcibiskupství povýšena, a jemu biskupství malacké v západní a kochinské v přední Indii podřízena. K tomu přišla ještě bikupství Makao v zadní Indii (1576) pro Čínu, Kranganor (1600) a Sv. Tomáš v Meliapuře (1606). Papež Pavel V. povýšil roku 1616. Kranganor za arcibiskupství. Portugalský král obdržel právo jmenovati biskupy na tyto stolce. Velikých zásluh dobyl si o církev arcibiskup z Goy Alexis Menezes, který r. 1599. na synodě Diamperské nestoriánské křesťany sv. Tomáše s církví sjednotil.

Ale nadlidská namáhání horlivých věrověstů nebyla přec žádoucím úspěchem korunována; počet obrácenců obmezoval se skoro výhradně na nižší třídy, dílem pro bramanství s jeho kastami, dílem pro mohamedánství, dílem že křesťanství v průvodě výbojné portugalské moci zaváděno bylo. Rozdílu kast nevšímali si první věrověstové, františkáni a jesuité. Tu usmyslil si jesuita P. Robert Nobili, chtěje křesťanství u vznešených ke cti přivésti, novou věc a vystoupil v Maduře jako římský Sannjâsî (muž, který se všeho vzdal), oblekl se v šat braminů, žil po jejich způsobě, vystříhal se všelikého obcování s nižší třídou pariů, vyučoval křesťanství způsobem indickým, podržel rozdíl kast i mezi obrácenci, a dovolil jim nositi odznaky, na rozdíl kastovní se vztahující. Tímto způsobem obrátil již roku 1609. v Maduře 70 braminů a byl brzo celými zástupy obrácenců obklopen. Však nalezl pro toto přispůsobování se domorodým obyčejům horlivé odpůrce i mezi jesuity a nastal spor, který po 13 letech papež Řehoř XV. bullou „Sedis antistes“ z roku 1623. v prospěch Nobiliho rozhodl a ony odznaky nositi dovolil. Nobili pracoval novými silami, obracel četné z vyšších i nižších kast, z nichž každá své zvláštní chrámy a missionáře měla, a zemřel 6. ledna 1656. Podobně účinkoval jeho nástupce Jan de Britto, syn jednoho brasilského místokrále, který mnoho tisíc pohanů pokřtil, často pronásledován a mučen byl a konečně návodem ženy, která od pokřtěného

prince Teriadevena propuštěna byla, 4. února 1693 sťat byl. Papež Pius IX. prohlásil jej 21. srpna 1853 za blahoslaveného [1]).

V Japonsku, jak jsme viděli, položil sv. František Xaverský základ k nové církvi. Po jeho odchodu pokračovali jesuité v počatém díle s takovým prospěchem, že i četní z nejvyšších stavů, učenci ano i bonzové Krista vyznávali a církev okolo r. 1582. přes 200.000 vyznavačů asi s 250 kostely, mnohými školami a jesuitským noviciátem měla. I tři králové přijali křest, a sice: král z Omury Bartoloměj; z Bunga František a z Arimy Protasius, jejichž tři princové r. 1585. papeži Řehořovi XIII. v Římě za hlásání evangelia ve své vlasti děkovali. Však tyto všechny krásné naděje byly zmařeny. Již r. 1587. vypuklo kruté pronásledování, které dříve neutuchlo, až křesťanství vyhubeno bylo. Císař Taikosama, který po delší čas křesťanům přízniv byl, začal chovati proti missionářům podezření, jakoby byli vyzvědači a nástrojové Portugalců, v čemž jej potvrzovali bonzové; mimo to nechtěly křesťanské japonské panny býti vilnému císaři po vůli. Císař kázal všem jesuitům opustiti zemi, kteří však pod ochranou mnohých knížat křesťanských v zemi zůstali, ale veřejných služeb Božích nekonali; 70 kostelů bylo zbořeno, a četní křesťané utrpěli smrť. Když se zdálo, že císař na svůj hněv zapomněl a pokoj křesťanům trochu nastal: byl císař znovu podrážděn. R. 1593. přišlo několik františkánů z Filippin do Japonska a kázali, nevšímajíce si výstrah jesuitů, proti císařskému zákazu veřejně ve hlavních městech a konali veřejné služby Boží. Mimo to vyslovil prý se jeden španělský kapitán, že jeho král missionářův užívá, aby si cestu k dobytí zemí urovnal. Bouře vypukla proti křesťanům r. 1596., v níž mnozí jesuité, františkáni a jiní křesťané umučeni byli; dne 5. února 1597 byli tři jesuité a 23 františkáni umučeni, jež papež Pius IX. 9. června 1862. za svaté prohlásil [2]). Po smrti Taikosamy († 15. září 1598) nastaly v prvních letech panování císaře Daifusamy křesťanům pokojnější časy, ačkoli zákonů předchůdcových proti křesťanství neodvo-

---

[1]) Círk. Rok II. 119.

[2]) Crasset: Hist. de l'église du Japon. Paris. 1715. 2 T.; po německu Augsb. 1738. — Patiß: Das Apostolat und Martyrium der Gesellschaft Jesu in Japan. Wien. 1863. — Pagés: Hist. de la relig. chrét. en Japon. Topius 1598—1651. Paris. 1869. — M. Tanner: Societas Jesu usque ad sanguinem et vitae profusionem militans. Pragae. 1675.

[3]) Círk. Rok II. 133.

lal. Však okolo r. 1611. nastala změna v chování císařově, která křesťanům a křesťanství konečně záhubu přinesla. Věčná hanba padá zde na kalvinské Hollanďany, kteří z nenávisti proti církvi katolické a z obchodní závisti proti Portugalcům a Španělům podezření Daifusamy podněcovali, že král španělský, jemuž tehdáž Portugaly náležely, Japonu dobyti chce, k čemuž jesuité cestu připravovati mají. První obětí pronásledování bylo 15 vznešených osob ode dvora císařova, které s rodinami do vyhnanství poslány byly; brzo potom byli křesťané na sta vražděni. V letech 1614 a 1615 vyšly dva přísné císařské edikty na potlačení veškerého křesťanství, které s veškerou ukrutností prováděny byly. Smrť Daifusamy r. 1616. nepřinesla křesťanům žádné úlevy. Jeho nástupcové Jogunsama a syn tohoto téhož jména († 1631) převyšovali ho v nelidské ukrutnosti. Řád jesuitů čítá z té doby 150 mučenníkův, a jiných mučennníků ze všech stavů bylo na tisíce. Pronásledování bylo děsné; vraždění křesťanů jako za Diokleciána v říši římské. Ještě hroznější bylo pronásledování křesťanů, které za císaře Toxogunsamy r. 1637. vypuklo. Hanební Hollanďané obžalovali křesťany japonské, že s Portugalci proti životu císařovu se spikli a dokazovali jejich vinu padělanými listy, které prý na jedné dobyté portugalské lodi nalezli. Císař zuřil ohněm a mečem proti křesťanům, a zakázal všem cizincům, vyjma Hollanďany, vstup do japonských přístavů. Aby křesťané poznáni byli, byl zaveden obyčej zvaný „Jesumi," t. j. Japonci a příchozí cizinci v přístavech musili nohami na krucifix šlapati, kteréž ohavnosti jenom kalvinští Hollanďané se podrobovali. Křesťané z provincie Arimy ze zoufalství uchopili se konečně zbraně; 37.000 mužů zmocnilo se pevného místa Simabary, kde však silným císařským vojskem a děly, které mu Hollanďané půjčili, obleženi byli. Když jim potrava došla, učinili výpad z pevnosti a zemřeli hrdinskou smrtí se zbraní v ruce r. 1638. Do r. 1649. bylo křesťanství, jak se zdálo, na dobro vyhubeno. Ale i bez kněží udrželi se v Japonsku křesťanské rodiny, které své dítky samy křtily a modlitby k Bohu konaly, a v nejnovějších časích za křesťany se přihlásily, když náboženská svoboda v říši prohlášena byla.

§ 490. Křesťanství na ostrovech Filippinských, v Annamě, Kambodže, Siamě a Tatarách.

Filippinské ostrovy[1]) odkryl v čele španělského loďstva v březnu 1521. Fernando de Magelhaens, a dva náčelníci ostrova Mindanaa: Kolambu a Siagu dali se s částí svého lidu pokřtíti. Vlastní pokřesťanění dělo se, když augustinián Ondřej de Urdaneta ještě se čtyřmi řeholními druhy v přístavě Cebuském r. 1565. přistál a hned evangelium hlásati začal. V Cebu byl první augustiniánský klášter založen, jehož řeholníci ostrovany před osudem ubohých amerických Indiánů zachránili. Když r. 1569. hlavní ostrov Manila neb Luzon odkryt byl, založili tam Španělé hlavní město Manila. K augustiniánům připojili se na žádosť krále Filipa II. františkáni, kteří počtem 15, v čele sv. Petr z Alfara, r. 1578. v Manile přistáli, klášter sv. Řehoře tam založili, a tak horlivě mezi ostrovany pracovali že v devíti letech 250.000 pohanů obrátili. R. 1579. byla Manila za biskupství a roku 1595. za arcibiskupství povýšena, jemuž tři biskupství: Caceres, Neueva Segovia a Cebu podřízena byla.

V Siamě[2]) kázal první evangelium francouzský františkán, jménem Bonferre, v letech 1550—1553, ale bez úspěchu. Když tam Portugalci r. 1553. přistáli a Siamský král s nimi v přátelství vešel, přibyli tam dominikáni, kteří se tak prvními věrověsty a spolu mučenníky země stali. Podobně byli dominikáni prvními věrověsty v království *Kambodžském.* Když však toto králem Siamským dobyto bylo a král nepřítelem křesťanů se stal, bylo po všem úspěchu křesťanství v těchto zemích. R. 1606. přišel první jesuita Baltazar Sequeyra do Siamu a po 18 letech druhý: Julius Caesar Margico, který dobyl si přízně královy a velmožů říše a vystavěl v Juthii nádherný kostel. Však Portugalci při dvoře sloužící učinili spiknutí proti králi a proměnili tak posavadního příznivce křesťanů v jejich nepřítele. Margico umřel v žaláři, a církev křesťanská byla v Siamě zničena.

V Annamském království a sice v Tunkině (Tong-Kin) kázali r. 1627. dva jesuité Alexander de Rhodes a Antonín

[1]) Das Christenthum auf den Philippinen v Kath. Missionsblätter. 1880. str. 1 sqq.

[2]) Siam, seine Apostel u. Märtyrer; v Kath. Missionsblätter. 1883. str. 3 sqq. —

Marquez evangelium a obrátili ve třech letech přes 6000 osob, mezi nimi též několik bonzů, kteří potom po vyhnání missionářův evropských sami missionáři se stali a Krista hlásali. Však vyhnaní missionáři byli brzo nazpět povoláni a působili potom s velikým úspěchem dále. Též v Kočinčině, která také k Annamu náležela, působilo r. 1618. a 1624. několik jesuitův [1]).

Missionáři pokoušeli se též získati Kristu tatarské chany. Veliký mogul (císař) Akbar, chtěje pravé náboženství poznati, povolal r. 1597. jesuity z Goy na svůj dvůr a ukazoval se ochotným přijati křesťanství. Jeronym Xaver, synovec sv. Františka Xaverského, usadil se při jeho dvoře a r. 1599. slavily se slavně vánoce v Lahoře; jesličky byly 20 dní vystaveny a četní katechumeni brali se s palmami do kostela ke křtu. Akbar četl s velikým potěšením perský životopis Kristův a dal obraz Matky Boží přinésti do paláce, aby jej svým manželkám ukázal. Po smrti Akbarově († 1610) dali se tři princové pokřtíti. Roku 1621. byla v Agře založena jesuitská kollej. Ale trvalých úspěchů nedocílilo se.

§ 491. Křesťanství v Číně. [2])

V ohromné říši čínské, kterou Číňané „říši nebeskou" nazývají, hlásali Krista v 7. století Nestoriané. Za papeže Mi-

---

[1]) Alex. von Rhodes S. J. Missionsreisen in China, Tonkin, Cochin-China (1619—1648). Aus dem Franz. Freib. 1858. — Pachtler: Das Christenthum in Tonkin u. Cochin-China, dem heutigen Annamreiche. Paderb. 1861.

[2]) Charles St. Foi: Vie du R. P. Ricci, Apôtre de la Chine. Par. 1859. — Maffei: Rer. in Oriente a S. J. gest. vol. Colon. 1574. — Martini Brevis relatio de numero et qualitate christ. apud. Sinas. Rom. 1654. — Schall S. J.: Relatio de initio et progressu missionis S. J. in regno Sin., Vienn. 1665; Rat. 1672; po německu vydal Mansegg. Wien. 1834. — Nic. Trigaultii De christ. exped. ad Sinas suscepta a S. J. libb. V. Aug. 1615. — Mosheim Erzählungen der neuesten Kirchengeschichte. Rostock. 1748. — Flor. Behr: Allerneueste chinesische Merkwürdigkeiten und gründliche Wiederlegung vieler englischer Berichte und Irrungen, die Mosheim in seiner Erzählung einfließen ließ. Augsb.-Innsb. 1758. — Gesch. d. kath. Missionen im Kaiserreiche China. Wien 1845. 2 Bde. — Hug (ancien missionaire): Le Christianisme en Chine, en Tartarie et au Thibet. 4 vol. Paris. 1857 sq. — Die Mission in Peking und Petscheli v Kath. Missionen. 1878. str. 69 sqq.; srv. Kath. Missionen. 1873. str. 11 sqq. — V Číně jsou tři hlavní náboženství: učení Konfuciovo (Kong-Fu-tse, † 478 př. Kr.): buddhismus a učení Lao-treovo o Tao (nejvyšším rozumu), podobném Logu (Slovu) platoniků, který svět stvořil. —

kuláše IV. založil Jan z Monte Korvina v Kambalu (Pekingu) sídle velkého chana Kublaje, který Číně panoval, četnou církev, a papež Klement V. povýšil jej r. 1307. za kambaluského arcibiskupa. Ale když r. 1638. Mongolové dynastií Mingův z Číny vyhnáni byli, zahynul arcibiskupský stolec v Kambalu [1]. Když r. 1517. Portugalci v Číně přistáli, nenalezli žádné stopy po křesťanství. Sv. František Xaverský toužil hlásati evangelium v této říši, dostal se sice po mnohých obtížích na ostrov Sancian poblíž Číny, ale zemřel tam r. 1552. na zimnici. Jeho záměr byl vniknouti do Pekingu a tam nakloniti ke křesťanství císařský dvůr a velmože a skrze ně působiti na nižší vrstvy; neboť nabyl v Japonsku zkušenosti, že křesťanství v těchto zemích nemůže úspěchu doufati, nebudou-li zprvu vyšší vrstvy obráceny, které by potom na nižší působily. Po jeho smrti pokoušeli se dominikáni, jesuité, augustiniáni a františkáni z Fillipin a ze Sancianu usaditi se v Kantoně, ale byli vždycky po krátké činnosti vyhnáni. Mezitím dostali Portugalci za služby Číně prokázané okolo r. 1575. právo usaditi se na ostrově Makao, kde povstalo hned katolické město s kostely a kláštery, jež hlavní oporou čínské a japanské missie se stalo. O missionářské pole sv. Františka rozdělili se jeho řeholní bratří jesuité, z nichž nejznamenitějším byl P. Alexander Valignani, apoštol Východu zvaný. On založil jesuitskou kollej v Makao, která by vhodné pracovníky pro Čínu vychovala, mocné jazyka čínského a znalé čínských mravův, obyčejův a poměrův. Již první missionář z jeho školy P. Ruggieri dostal od místokrále kantonského r. 1580. dovolení, že mohl rok v Kantoně se zdržovati a tam jazyku mandarinův a učenců se učiti; i mši sv. sloužiti bylo mu dovoleno. Nový místokrál, který mezi tím přibyl, prodloužil dané dovolení o druhý rok. Poselství vyslané r. 1582. od biskupa a velitele Makaa s bohatými dary k místokráli provincie Quangtong-ské vymohlo missionáři další oprávněnosť, že mohl po libosti na pevnou zemi vstupovati, v Kantoně dům s veřejnou kaplí míti a po libosti též do hlavního města provincie Čao-King-Fu přicházeti. V prosinci 1582 přišel P. Ruggieri s dvěma řeholními bratřími do tohoto hlavního města, obdaroval místokrále drahocennými hodinami a naklonil si jej tak, že mu v residenčním sídle byt vykázal, ještě dva jiné řeholní bratry si povolati dovolil a všem pěti veřejné právo do-

[1]) Srv. Díl II. část 2. str. 32—36.

movské v Číně udělil. Tak vstoupila první jesuitská osada na čínské pevnině v život. Když tento místokrál odvolán byl, radil jesuitům, aby sídelní město provincie opustili a dobrovolně do Makaa se odebrali, a zapsal veškerou chválu o nich do říšských annálů (letopisů) pro svého nástupce. Nový místokrál, slyše veškerou chválu o jesuitech, povolal je nazpět, upravil jim nejenom dům, ale vystavěl jim sám v Čao-King-Fu první křesťanský kostel a vyhotovil jim původní list, dle něhož jako domorodci po veškeré Číně cestovati mohli. Několik vznešených pohanů dalo se pokřtíti. Křesťanství přestalo v očích mandarinů býti nenáviděným cizozemským náboženstvím žebráků. P. Ruggieri byl svými představenými do Evropy nazpět povolán, aby papeži a králi španělskému zprávu o posavadní missionářské činnosti podal a slavné poselství od nich pro křesťanství do Pekingu vymohl.

Po odchodě Ruggieri-ově vstoupil v čelo čínské missie P. Matouš Ricci. Narodil se r. 1552. v Maceratě v Ankonské marce, vstoupil r. 1571. do řádu jesuitského, dobyl si v Římě důkladných vědomostí v mathematice, astronomii, filosofii, theologii, přiučil se jazykům, přišel r. 1578. do Goy a brzo potom do Makao. Roku 1583. povolal jej Ruggieri k založení první osady do Čao-King-Fu. Jsa hlavou missie pokračoval úplně v duchu svého předchůdce. Poněvadž posavad chudobné roucho missionářů četné vážené Číňany od nich odráželo, oblekl se na radu přátelských mandarinů v roucho hedvábné, jak je mandarini a učenci nosili, vešel pro své mathematické a fysikální vědomosti v přátelské styky s mandariny a učenci, připravoval si svými rozhovory o filosofických otázkách půdu pro křesťanství, a teprve potom vykládal jim učení Kristovo. Jako čínský učenec zhotovil mapu světa, věc to v Číně do té doby neznámou, a sepsal též katechismus jazykem čínským. Po sedmnáctiletém namáhání a přemožení nebetyčných překážek dostal se do Pekingu, vstoupil v lednu 1601 do císařského paláce a vyplnil tak velikolepý plán sv. Františka Xaverského. Císař Wang-Lië přijal nejprve v dar obrazy Krista Pána a Matky Boží, bicí hodiny a jiné evropské vzácnosti, jež mu nejprve podány byly, dovolil potom Riccimu usaditi se v Pekingu, a vykázal mu měsíční plat, aby se svými druhy dle stavu svého žíti mohl. Přízeň dvoru působila, četní ze vznešených stavův obraceli se; vznešený pokřtěný mandarin Sin a jeho vnučka Kandida podporovali missionáře svou vážností, jměním a sta-

věním kostelů. Roku 1605. dal se jeden císařský princ pokřtíti, po něm následoval ještě týž rok jeho starší bratr ještě s dvěma příbuznými; i matka obou princů stala se křesťankou. Ricci ujímal se velice malých dětí, které chudí rodičové dle čínského zvyku odhazovali, a dával je vychovávati. Přílišným namáháním vysílen zemřel 11. května 1610. Byl slavným pohřbem pohřben, a císař vystavěl mu sám nádherný náhrobek. Roku 1611. byl první kostel v Nankingu posvěcen; roku 1616. bylo v 5 provinciích skoro 300 křesťanských kostelův, ačkoli v mnohých krajinách pronásledování křesťanů vypuklo. Roku 1619. bylo v Číně 36 jesuitů ve třech domech.

Z nástupců Ricciových vyznamenal se Jan Adam Schall z rodiny Schallů z Bellu; narodil se v Kolíně nad Rýnem, vstoupil do řádu jesuitského, přišel r. 1619. do Makaa, právě když mandarin Čin tuto missii pronásledoval a učil se zde dva roky čínskému jazyku. Císař sesadil onoho mandarina a povolal vyhnané missionáře nazpět. Schall působil v Singafu sedm let, obrátil mnoho pohanův, a byl působením mandarina a horlivého křesťana Pavla Sina r. 1629. do Pekingu povolán a těšil se přízni císaře Šunši, který mu dal název mistra nebeských tajemství, a učinil jej mandarinem a přednostou císařské mathematické kanceláře. Svého vznešeného postavení užíval Schall k rozšiřování křesťanství a dostal dovolení vystavěti v Pekingu veliký chrám a hlásati evangelium svobodně po celé říši. Pro tento chrám v Pekingu sestavil císař Šunši sám nápis, kterým křesťanské náboženství jako „nejvýtečnější a pravou cestu k nebi“ velebil, ale přece pro svou vilnosť pohanem zůstal. Okolo r. 1651. bylo na víru obrácených přes 150.000, k nimž v následujících 12 letech počet jednou tak veliký se připojil. V Pekingu měla křesťanská obec 5000 vyznavačů; všude povstávaly chrámy a kaple. Když císař Šunši († 1661) umřel, učinila vladařská rada skládající se ze 4 nejvyšších korunních úřadníků, Adama Schalla vychovatelem teprv osmiletého korunního prince a budoucího císaře Kang-hi. Za této poručnické vlády vypuklo působením buddhistův a mohamedánů pronásledování křesťanů; místodržitelé zakázali pod trestem smrti přestup ke křesťanství. Obzvláště působil jeden z prvních mandarinů v Pekingu Jam-kam-siem, že Schall se svými druhy Ferdinandem Verbiestem, Gabrielem Magalhanem a Bugliem a se čtyřmi křesťanskými mandariny 20. září 1664 před soud postaveni byli. Uplacení soudcové odsoudili je k smrti. Ale

troje zemětřesení a požár v císařském paláci zastrašily lid a soudce. Missionáři obdrželi svobodu, které Schall dlouho nepřežil. Zemřel 15. srpna 1666 maje věku 75 let a působiv jako jeden z největších missionářů všech časů. Když mladý císař Kang-hi, jeden z nejlepších a největších císařů čínských, sám otěží vlády se uchopil, ukazoval se velmi příznivým k jesuitům, dal se od nich v mathematice vyučovati, potrestal jejich pomlouvače, dala jejich proces revidovati, a postavil Schallovi čestný pomník. Jeho místo při mathematické kanceláři obdržel r. 1671. jeho dřívější druh nizozemský jesuita Ferdinand Verbiest († 1688), jehož vážnost znamenitě se zvýšila, když při jedné nebezpečné vzpouře pohodlnější druh děl vynalezl, jimiž buřiči přemoženi byli. Od té doby mohlo se křesťanství, pokud to na císaři záleželo, svobodně rozšiřovati, a vnikalo i na poloostrov Koreu a do Tatarska, ačkoli staré zákony proti křesťanství v platnosti zůstaly a někteří místodržitelé křesťanství potlačovali.

Nástupcem Verbiestovým, jak v hodnosti úřadní při dvoře tak rozhodným vlivem na missie, byl Belgičan P. Antonín Thomas. V únoru 1688. přibylo pět francouzských jesuitů do Pekingu, které císař laskavě přijal, a z nichž dva, Gerbillona a Bouveta u sebe podržel. Gerbillon a Bouvet dobyli si přízně císařovy v takové míře, jako jí požíval Verbiest; a Gerbillon a Pereyra zavázali si císaře ještě tím, že mu při činění míru s Rusy dobré služby prokázali. A tak na přímluvu prince Sosana vydal císař 22. března 1682. dekret, kterým svobodně křesťanství v hlavním městě a provinciích hlásati a křesťanským Číňanům kázal, aby své chrámy v dobrém stavu chovali. Potom množily se křesťanské osady s pravým křesťanským rázem. Papež Alexander VIII. zřídil 10. dubna 1690. biskupství v Pekingu a v Nankingu, podřídil je Goe jako metropoli, a udělil právo jmenovati jejich biskupy králi portugalskému.

Od r. 1631. byli též missionáři z jiných řádů než jenom z jesuitského v Číně činnými, kteří však tam přišli, jak se zdá, aby různice a sváry rozsévali. Vznikly spory o tak zvaných čínských obyčejích, o kterých v následujícím období mluviti budeme.

§ 492. Křesťanství v Americe[1]).

Španělové, odkryvše Ameriku, rozdělili si půdu s obyvatelstvem v léna (repartimientos, encomiendas), a nutili domorodé Indiány, aby na jejich statcích (Haciendas) a v dolech robotovali (Mita=robota); za to měli tito pánové o výživu a pokřesťanění Indiánů pečovati. Bohužel byli příchozí Španělé větším dílem dobrodruzi, kteří slabým Indiánům nesnesitelná břemena ukládali, tak, že jedna část z nich zahynula a druhá nesmírnou nenávistí ke křesťanství naplněna byla. Vedle této veliké překážky byla druhou překážkou pro rozšíření křesťanství malá chápavosť a skrovné nadání Indiánův. Obrátiti Indiány ku Kristu bylo původně uloženo dominikánům, kteří též ve svůj úkol se uvázali; však ostatní řádové nebyli vyloučeni. Apoštolem a ochrancem Indiánů stal se *Bartoloměj de Las-Kasas*[2]). Narodil se v Seville r. 1474., provázel Kolumba na jeho druhé, třetí a čtvrté cestě, přijal ve sv. Domingu svěcení na kněžství (1510), stal se farářem v Zanquaramě, potom radou kubanského místodržitela Diega Velasqueza a odebral se r. 1515. do Španěl, aby osud ubohých Indiánův u dvora vypsal a jim úlevy zjednal. Sedmkrát odhodlal se přes moře do Španěl, aby Indiánům spravedlnosti a lidskosti zjednal a španělský dvůr k tomu přiměl, by lidštější vladaře do Ameriky posýlal. Kardinál Ximenes sestavil kommissi ze tří řeholníků z řadu jeronymitského, přidal jim statného právníka jménem Zuaga, a poručil Las Kasas-ovi, aby je jako ochránce Indiánů do Ameriky doprovodil. Tato kommisse odebrala se 11. listopadu 1516 do sv. Dominga, propustila tam všechny otroky, kteří byli přiděleni pánům, v Americe nebydlícím, ale přece myslila, že Indiány při jejich tuposti za svobodné prohlásiti

---

[1]) Hlavní dílo: Colleccion de Bulas, Breves y otros documentos relativa á la iglesia de América y Filipinas, dispuesta, anotada e ilustrada por el P. Fr. Javier Hernaez, S. J. Bruselas. 1879. 2 T. — Důležité zprávy obsahují Noticias secretas de América por Don Jorge Juan y Don Ant. Ulloa (r. 1743. na rozkaz krále Ferdinanda VI. sestavené) sacadas á luz por Don David Barry. Lond. 1826. — Baluffi (kardinál a biskup imolský): Das vormals spanische Amerika aus dem religiösen Standpunkte betrachtet. A. d. Ital. Wien. 1848. — Eyzaquire: Los intereses catolicos de America. Paris. 1859. 2 T. — Ganes: K.-G. von Spanien. 3. Bd. 3. Abth.

[2]) Fabie: Vida y escritos de D. Fr. Bart. de Las Casas. Madrid. 1880. 2 T. Nejdůležitější spis Las Casasův jest: Brevissima relacion de la destruicion de las Indias. Sevilla. 1552; po latinsku 1614; po německu 1665.

nelze, poněvadž prý by se ke Kristu neobrátili. Las Kasas odporoval jí, odebral se v květnu 1517 znovu do Evropy, provedl to, že byli jeronymité odvoláni. a Rodrigo de Figueroa za vrchního soudce ostrova ustanoven (r. 1518.), který však též od potlačování Indiánův upustiti nechtěl. Nežli se Las Kasas z Evropy do Ameriky navrátil, podal vládě nový kolonisační návrh a žádal v něm, aby mu veliký kus země k osazení Indiány přenechán byl. Jeho plán líbil se sice nizozemským ministrům mladého krále Karla, ale narazil na veliký odpor u Indické rady, která byla jaksi ministerstvem osad. Navrátiv se do Ameriky vstoupil z bolesti do řádu dominikánského, bojoval za svobodu Indiánův, ale všechny jeho podniky v tomto ohledu ztroskotaly se o hrabivosť Španělů. Roku 1535. vydal spis, v němž dokazoval, že nevěřící poučováním jest ku pravdě přiváděti, a že válka proti nevěřícím jest nespravedlivou, když k ní ničím příčiny nezavdávají. Šlechetnému spisovateli namítali odpůrcové, aby skutkem pravdu svých slov dokázal. A tu obrátil s Petrem de Angulo a jinými řeholními bratry tuzulutlandské Indiány, jejichž země zemí války slula, potom však zemí pravého pokoje (Vera Paz). Poněvadž přátelé otroctví tvrdili, že Indiáni jsou jako nerozumná zvířata a ku otroctví zrozeni, oznámil to biskup z Tlascaly Julian Garres z řádu dominikánského r. 1536. papeži Pavlu III., který roku 1537. bully za svobodu a lidská práva Indiánů vydal a každému klatbou hrozil, kdo by tomu se protivil. Las Kasas rozšiřoval horlivě tyto bully ve španělském překladě.

Španělové pokračovali ve výboji americké pevniny. Ferdinand Cortez přišel r. 1519. do Mexika, založil Veracruz a dobyl 1521 hlavního města země[1]). František Pizarro dobyl 1526—1527 Peru; Almagro odkryl Chile, Petr Mendoza vystavěl 1535 Buenos-Ayres a jeho bratří založili 1538 Assuncion, hlavní město Paraguaye.

Do *Mexika* odebralo se 12 františkánův a hlásali tam domorodcům Krista, však zprvu bez úspěchu. Později činil to s velikým zdarem P. Martin z Valencie. Za nimi přišli r. 1526. dominikáni a r. 1533. augustiniáni. Františkán Jan ze Zamarragy, r. 1528. za biskupa Mexického zvolený, ujímal se statně Indiánů proti ukrutnému presidentu Nunovi de Guzman a obrátil se na císaře Karla V., který Šebestiana Ramireza de

---

[1]) Prescott: Gesch. der Eroberung v. Mexiko. Deutsch Leipz. 1845.

Fuenleal, biskupa ze sv. Dominga a bojovníka za svobodu Indiánů, mexickým presidentem učinil a otroctví zakázal. U mexického místokrále Antonína de Mendoza těšil se Las Kasas velikému vlivu a pohnul jej, že otroctví zakázal. V Peru byl r. 1529. biskup Hernando de Luque statným ochráncem Indiánův a horlivým věrozvěstem, jakož i jeho nástupcové: Reginald de Pedraza a Vincenc Valverde. „Apoštolem Peru“ stal se minorita František Solano, který r. 1589. ze Španěl do Ameriky se odebral a devět let požehnaně v Limě, hlavním městě Peruanska, působil († 14. července 1610 [1]).

Mexiko bylo r. 1537., sv. Domingo r. 1547., Lima 1548, Santa Fe de Bogota r. 1564. a La Plata v Bolivii r. 1608. za arcibiskupství povýšeny.

Císař Karel V. přesvědčiv se z vylíčení Bartoloměje Las Kasas o zuboženém stavu Indiánů, vydal r. 1542. nařízení, aby Indiáni všech robot sproštěni a více povinni nebyli, cestujícím jejich potřeby nositi, v dolech pracovati a při lovu perel se potápěti; dále stanovil, aby svým pánům pouze zevrubně určený poplatek odváděli a za každou práci, kterou by dobrovolně konali, jako služebníci odměněni byli; všechny osoby, které ve veřejných úřadech stály, všickni duchovní, hospitály a kláštery měli sobě přidělené pozemky a Indiány ztratiti, které ke koruně bylo přiděliti. Ale tento zákon byl v Americe majetníky tak nelibě přijat, že tam o španělské panství v Peru a Mexiku běželo.

Král Karel vyzýval r. 1543. františkány a dominikány, aby svobody Indiánů se ujímali a všechny zlořády od úřadníků páchané jemu oznamovali.

Las Kasas přišel r. 1543. do Barcelony poděkovat se králi Karlovi za jeho zákony, nepřijal bohatého biskupství Cuzsko ale malé biskupství Chiapu (1544), kde rázného muže, který by královské zákony prováděl, třeba bylo, odcestoval se 44 missionáři do své diecése a zastával se statně svobody Indiánův. Biskupský sjezd v Mexiku prohlásil r. 1545., že nevěřících, bez ohledu na jejich hřích, jest ponechati v jejich majetku a svobodě, a že Španělové, kteříž Indiány v otroky proměňují, ukrutníci a roboty vyžadované na domorodcích nespravedlivy jsou. Las Kasas poznav, že pro Indiány více ve Španělsku u královského

---

[1]) Círk. Rok IV. 470.

dvora působiti může, odebral se r. 1547. do Španěl, ustanoviv pro svou diecési generálního vikáře. Ve svém návodu zpovědníkům ustanovil, aby všem osadníkům, kteří svých otroků nepropustí, rozřešení odepřeli. Dokončiv ve Valladolidském klášteře dějiny Indie a pamětní spis o Peru, zemřel v červenci 1566 v Madridě, kde pro své Indiány působiti chtěl. Že by Las Kasas byl radil, aby místo jeho slabých Indiánů k robotám Mouřeninů jako otroků se užívalo, a tím k otročímu obchodu příčinu zavdal, není pravda. Otročí obchod s Mouřeníny byl již dávno v obyčeji, koruna dovolovala jej s jistým obmezením, však potom při vymírání slabých Indiánů dosáhl velikých rozměrův [1].

V *Nové Granadě* působil blahodárně (1562—1569) sv. Ludvík Bertrand [2]) z řádu dominikánského. Obrátil kolem 150000 Indiánů ke Kristu, pracoval jmenovitě v Tubeře, Cipacou, Paluatu a sv. Martě, prorazil až k divokým Karibům, na Tenerifu a Mompax, a navrátil se do Evropy, poněvadž na potlačování domorodců Španěly déle dívati se nemohl. Zemřel ve Valencii 9. října 1581. Papež Pavel V. prohlásil jej za blahoslaveného, Klement X. r. 1671. za svatého a Alexandr VIII. za patrona Granadska, jehož apoštolem právem se nazývá.

Okolo r. 1610. bylo v *jižní Americe* 5 arcibiskupství, 27 biskupství, 400 klášterů, mnoho far a missionářských stanic a mnoho náboženských bratrstev. Jesuité zakládali velkolepé ústavy všem přístupné.

I Mouřenínští otroci obdrželi své věrověsty, z nichž vyznamenali se obzvláště dva jesuité: Alonso Sandoval, působící od r. 1605. v Nové Granadě, který v 7 letech 30.000 Mouřenínů pokřtil a r. 1652. rektorem kolleje v Kartageně zemřel, a bl. Petr Klaver [3]), zvaný „Apoštol mouřenínských otroků.“ Petr Klaver narodil se r. 1581. ze šlechtických rodičů v katalonském městečku Verdu, vstoupil 7. srpna 1602 do řádu jesuitského, byl r. 1610. do Nové Granady poslán a tam v Kartageně r. 1616. na kněžství vysvěcen. Veškerou svou činnost

---

[1]) Srv. Robertson: Hist. of Amer. Lond. 1772 a jindy; po německu od Frid. Schillera. Leipz. 1777. 2 Bd.; viz 1. Bd. S. 247 sqq.

[2]) Círk. Rok VI. 100; der Apostel Neu-Granada's (der hl. Ludwig Bertrand) v „Kath. Missionen.“ 1884. str. 1 sqq.

[3]) Círk. Rok I. 168.)

věnoval mouřenínským otrokům a zavázal se dobrovolně slibem, že po všecken život svůj otrokem těchto otroků bude. Tento přetěžký slib plnil 40 roků až do své smrti v Kartageně dne 10. září 1654, náležeje vším právem mezi největší dobrodince nového světa. Papež Benedikt XIV. prohlásil jej nálezem ze dne 24. září 1747 za blahoslaveného, kteréž prohlášení slavně vykonal papež Pius IX. 14. května 1851.

Neznačnější missií jesuitů byla *Paraquay*[1]), ležící na řece La Plata, kterou Španělové r. 1516. odkryli a r. 1536. obsadili. — Prvními hlasateli křesťanství byli od r. 1580. františkáni, ale bez žádoucího úspěchu. Tucumanský biskup František Victoria z řádu dominikánského povolal tam jesuity, z nichž tři r. 1586. do sv. Jaga přišli, a k nimž jiní brzo se připojili. Rozešli se mezi divochy, obrátili mnohé, chránili jejich svobody proti Španělům a trpěli za to od svých krajanů mnoho příkoří. Jako znalci lidí pojali jesuité myšlénku starých věrověstův u germánských národův, aby obrácení domorodců s nenáhlým vzděláváním půdy spojovali a jednotlivé křesťanské obce znenáhla ve spořádaný stát upravovali. Místodržitel dal jim k tomu území domorodých Quyakurův a Quaranův a slíbil jim, že tam žádná léna zřízena nebudou a jenom královo vrchní panství právem bude. Jesuité Cataldino a Maceta odebrali se tam a dopracovali se velikých úspěchů. Potom byl r. 1610. španělskému dvoru plán na zřízení křesťanské republiky v Paraquayi předložen, který král Filip III. schválil. Jesuité učili potom Indiány vzdělávati pole, chovati dobytek a stavěti domy, a usazovali je v osadách nazvaných „redukce.“ Divoši stali se rolníky, řemeslníky ano i umělci, naučili se zacházeti s evropskými zbraněmi, užívali jich na svou obranu proti nepřátelským sousedním kmenům a evropským honcům na otroky, které r. 1642. porazili a 2000 svých krajanův jim odňali a když tyto honce po druhé porazili, učinil peruanský místokrál takovým hanebným výpravám konec. Paraquayští obyvatelé stali se řádnými lidmi, dobrými křesťany a věrnými poddanými španělské koruny. Jesuité začali svou práci s 200 rodinami, jež první osadu tvořily, a po 100 letech bylo tu již 30 osad či

---

[1]) Svoboda S. J.: Tovaryšstva Ježíšova posvátné missie v Paraguaji. V Praze 1874. — Muratori: Il. Christianesimo felice nelle missioni del Paraguai. Venet. 1743; po německu Wien. 1834. 2 Bde. — Charlevoix: Hist. de Paraguay. Paris. 1757; po německu Wien. 1834.

redukcí s 280.000 obyvateli, křesťansky, v blahobytě a samostatnosti žijícími.

Podobně kvetoucí byla jesuitská missie v *Chiquitu*[1]), potom *Maranhau* na veletoku Amazonském.

V *Brasilii*, obsazené Portugalci, působili nejprvé dominikáni, za nimiž brzo se dostavili jesuité, kteří zde všechny řehole missionářskou činností převýšili. Prvních šest jesuitů přišlo sem r. 1549., mezi nimiž P. Emanuel de Nobriga[2]) první místo zaujal. Usadili se v městě sv. Salvatora, jež právě založeno bylo, naučili se řeči domorodcův, a obrátili část jich ke Kristu tak, že toulavého života a lidojedství zanechali a po křesťansku potom žili. Pro tyto novoobrácence bylo zřízeno r. 1551. biskupství ve sv. Salvatoru, jehož prvním biskupem stal se Petr Fernandez Sardinha, jenž s jesuity proti svému spustlému duchovenstvu statně bojoval, které s přistěhovalci otroctví zastávalo. K Nobrigovi přidružil se Anchieta, rodem z Kanarských ostrovů, jenž již v 20. roce svém do Brasilie přišel (1553), řeči domorodců se naučil a mnoho spisů v ní ku prospěchu jiných missionářů sepsal. Nejprve vyučoval v městě, jesuity založeném a později „sv. Pavlem" nazvaném, ve školách obyčejným vědomostem, a byv r. 1567. na kněžství vysvěcen, začal mezi domorodci na všech stranách apoštolovati.

S ním pracoval nějaký čas mezi Indiány jesuita P. Azevedo, který potom r. 1569. do své vlasti Portugalska pro nové pomocníky odplul, ale na zpáteční cestě r. 1570. od mořského kalvinského loupežníka Jakuba Sourie z La Rochelle, místoadmirála navarrské královny Johanny d' Albret přepaden a zajat byl. Krutý kalvinec, ušetřiv námořníků, kázal jen Azeveda s 39 společníky, missionáři, zavražditi a zohavená těla do vody hoditi.

Když za hladu a moru r. 1564. Indiáni sebe a jiné za otroky prodávali, aby hladem nezemřeli a v Lisaboně rada pro svědomí to za dovolené prohlásila: provedli jesuité r. 1565. u krále Šebestiana, že byla sestavena zvláštní kommisse, ve které generální gouverneur, biskup, veliký sudí a několik jesuitů zasedalo. Indiáni obdrželi kuratora čili ochránce, obchod s lidmi

---

[1]) Bach: Die Jesuiten und ihre Mission Chiquitos ed. Krieght. Leipz. 1843. —

[2]) Manvel da Nobrega, der Begründer der Jesuitenmission in Brasilien v „Kath. Missionen." 1890. str. 25 sqq.

byl závislým učiněn na svolení úřadů, sňatky Mouřenínů s Indiánkami, aby se otroci množili, a svépomoc proti otrokům, zakázány, a visitace okresů soudci každý čtvrtý měsíc nařízena.

Poněvadž hudba veliký vliv na Indiány vykonávala, užívali jí jesuité, aby jejich mravy lidskými učinili a zároveň křesťanské názory do nich vpravovali; spolu vyučovali je řemeslům, zpěvu, psaní a čtení. Poněvadž nelidští osadníci ze sv. Pavla de Piratininga (zvaní Paulisté nebo Mameluci) honby na otroky činili a stesky na to u místodržitelů nic nespomáhaly: přeložili jesuité svou činnosť více do vnitř země a vymohli si u dvora dovolení užívati střelné zbraně proti honcům na otroky a spolu onu výsadu, že jejich obrácenci za korunní vasaly prohlášeni byli. Jesuité osvědčovali se vůbec statnými hajiteli práv domorodců.

Na severu Ameriky v *Kanadě*, která byla osadou francouzskou, založili jesuité r. 1611.—1636. missie, které při jejich horlivé práci bohaté ovoce přinášely.

Veliké území v nynějších Spojených Obcích severoamerických daroval anglický král Karel I. katolickému lordu Cecilu Calvertovi, baronu Baltimorskému († 1676), kterýž je ke cti královny Jindřišky Marie Marylandem nazval, a svého bratra Leonarda Calverta jeho správcem učinil. První přistěhovalci, kteří tam r. 1633. přibyli, byli větším dílem katolíci, mezi nimi tři jesuité. První koloniální parlament zasedl r. 1639., prohlásil katolické náboženství za státní, ale přiznal spolu náboženskou svobodu všem křesťanským vyznáním. Po smrti však lorda Baltimora byli katolíci svých práv zbaveni a na místo katolických kněží protestantští predikanti dosazeni, ale katoličtí osadníci nevzdali se své víry. Ve Virginii byl anglikanismus násilím zaveden a r. 1643. každé jiné učení zakázáno. Podobně zakládaly se anglikánské osady v krajinách amerických, které k Anglii náležely.

§ 493. Křesťanství v Africe [1].

V katolickém Kongu stával se počet missionářů víc a více nepostačitelným. Roku 1547. odebrali se jesuité PP. Vaz

[1] Külb: Die Reisen der Missionäre nach Afrika vom 16. bis 18. Jahrhunderte. Regensb. 1861.

Ribera, Diaz a Sovoral do Konga, založili školu v San Salvadoře a P. Vaz vystavěl tři kostely, však podlehl přílišnému namáhání. Diaz a Ribera nebyli králi Alvarovi I. (1542—1587) milými, poněvadž je měl v podezření, jakoby přílišně portugalskému panství nadržovali, pročež od sv. Ignáce odvoláni byli. Ale i nástupcové jejich nezalíbili se králi, musili roku 1555. Kongo opustiti, a odebrali se do sousední Angoly, kde vděčnější půdu pro svou činnosť nalezli. Od r. 1554.—1592. bylo osm biskupů San Salvadorských. Roku 1592. byla Angola s biskupstvím Konžským spojena, a biskupské sídlo ze San Salvadora do Sv. Pavla v Loandě přeloženo. Kongo trpělo velikou nouzi na missionáře; roku 1587. bylo ve veškerém království jenom 12 kněží pro mnoho tisíc osad. Nadarmo prosil král Alvaro II. r. 1608. v Římě za missionáře. Teprve r. 1640. odevzdal papež missii na Kongu kapucínům. Prvních šest kapucínů, rodem Vlachův, odplulo tam z Lissabonu roku 1645., od kteréhož času řád kapucínský tuto missii zastával. Ale otročí obchod, který hollandské a portugalské lodi o závod provozovaly, četné války mezi Hollandskem a Portugalskem, do kterých i domorodí kmenové zapleteni bývali, potýčky těchto kmenů mezi sebou a portugalskými místodržiteli angolskými, a nedostatek missionářů měly skoro úplný úpadek křesťanství v Kongu za následek [1]).

Ve všech osadách portugalských na východních březích Afriky: v Mozambiku, Monomotapě a Quiloe, a na západních březích afrických; Angole, Benguele, Cacongu a Loangu pracovali missionáři jakož i na francouzských ostrovech de Bourbon a de France; ale surovosť černochův a nezdravé ponebí, které jest tam morem missionářů, nedovolovaly značných úspěchů. Povstávaly a opět zanikaly missionářské stanice.

---

[1]) Srv. Der Kongo einst und jetzt v „Kath. Missionen." 1887. str. 52. sqq.

Hlava třetí.

Dějiny A. východního rozkolu[1]) a B. východních starých bludařství.

A. Východní rozkol.

§ 494. a) *Řecká církev pod tureckým panstvím.*

Sultán Mohamed II. dobyv 29. května 1453 Konstantinopole, která potom Stambulem slula, zbořil patriarchálni chrám a dal na jeho místo moskeu vystavěti. Chrám Boží Moudrosti (sv. Sofie) byl v moskeu proměněn. Za sultána Selima I. (1512—1520) musili Řekové Turkům své kamenné chrámy odevzdati a dřevěné sobě vystavěti.

Poněvadž při dobytí Konstantinopole patriarchální stolec byl uprázdněn, dal jej Mohamed II. obyčejným způsobem roku 1453. obsaditi. Patriarchou stal se Gennadius II., nepřítel jednoty s Římem, a byl od sultána investován. Z politiky ponechali Turci Řekům jejich církevní ústavu, a patriarchát konstantinopolský obdržel znenáhla svůj bývalý lesk, a jeho vážnosť rozšiřila se, pokud říše turecká sáhala, ale byl míčem v rukou tureckého despotismu. Gennadius II. musil se r. 1458.

---

[1]) M. Le Quien: Oriens christianus. Par. 1740. 3 T. f. — Heineccius: Abbild. der ältern und neuern griech. Kirche. Lpz. 1711. — Kimmel: Libri symbolici ecclesiae Orient. Jen. 1843. (obsahující pouze expositiones fidei Turco-Graeciae); append. add. Weissenboru. Jen. 1850. — Schmitt: Krit. Gesch. der neugriech. u. der russischen Kirche. Mainz. 1840. — Pichler: Gesch. der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident. sv. I. 420—438. — Pitzipios-Bey: Die orientalische Kirche, po německu vydal Schiel. Wien. 1857.

poděkovati, a jeho nástupce Joasaf I. byl do vyhnanství poslán, poněvadž nezákonnité manželství jednoho tureckého ministra s dcerou jednoho athenského kněze uznati nechtěl. Když sultán r. 1461. Trapezuntské císařství vyvrátil, odstěhovaly se četné vznešené řecké rodiny z Trapezuntu do Kt., a usadili se se tam ve čtvrti, zvané Fanar. Tito Fanarioté pracovali o to, aby patriarchát do svých rukou dostali, a nabízeli sultánu 1000 dukátů, když na místě patriarchy Marka jejich krajana Simeona patriarchou učiní. Sultán přijal 1000 dukátův, ustanovil je za poplatek při obsazování patriarchátu, vyhnal Marka a dal Simeona zvoliti. Tak dostal sultán volbu patriarchy do svých rukou; volila jej sice na oko synoda, kterou však řídil Řek, v službách sultánových stojící, patriarchou stal se ten, kdo více nabízel. Po volbě byl zvolený sultánovi v divanu (radě) představen, dostal od něho bílé, hedvábné, zlatem vyšívané roucho, bílého koně a hůl s knoflíkem ze slonové kosti jako odznaky svého úřadu; sultánův potvrzovací list (berat neb barat) musil draho zaplatiti. Svatokupectví (simonie) přešlo z patriarchy na arcibiskupy, biskupy a duchovenstvo, kteří všichni své úřady draho koupivše ke svým penězům přijiti chtěli.

Patriarcha Metrofanes III. přál jednotě s Latiníky a musil se poděkovati. Jeho nástupce Jeremiáš II. nepřál jednotě, ale musil Metrofanovi (1579—1580) ustoupiti, po jehož smrti se opět patriarchou stal. Jeremiáš II. protivil se zavedení opraveného kalendáře Řehoře XIII. jakožto novotě, která prý sněmu Nicejskému I. se příčí, a zakázal všem biskupům jej přijati.

Vedle patriarchy Kt., kterýž jako hlava veškeré orthodoxní církve všeobecným (oekumenickým) patriarchou se nazýval, byli ještě patriarchové: alexandrijský se sídlem v Kahyře, antiošský se sídlem v Damašku a jerusalémský. Volba arcibiskupů, stojících v důstojnosti za patriarchy, děla se od patriarchy jerusalémského a jeho synody, biskupy jmenovali arcibiskupové.

Četní Řekové, duchoví a mnichové odpadali k islamu. Lepší časy nastaly řecké církvi, když ruský car Petr I. od r. 1711. z politiky ochráncem křesťanů pod panstvím tureckým stojících se učinil, a mír Kučuk-kainardžský, jejž carevna Kateřina II. r. 1774. s Tureckem učinila, v článku sedmém stanovil, že „Vysoká porta křesťanské náboženství a jeho kostely chrániti bude, a spolu ruským vyslancům při všech příležitostech v tomto ohledu představy činiti dovoluje.“

§ 495. b) *Zavržení lutheránství a kalvinství řeckou církví* [1])

Protestanté pokoušeli se o to, aby svůj odpad od katolické církve řeckou církví schváliti dali a s ní se spojili. Patriarcha Joasaf II. (1555—1565) poslal jahna Demetria Mysia do Wittenberga, aby protestantství u pramene poznal. Melanchthon dal mu Dolsciem zhotovený překlad augburské konfesse a list ku patriarchovi, v němž praví, že „protestanté Písma sv., dogmatických usnesení sv. synod a učení řeckých Otců se drží, a bludy Pavla Samosatského, Manicheův a všech sv. církví prokletých bludařův jakož i pověru a bohoslužbu, vymyšlenou nevědomými latinskými mnichy, zavrhují [2]). Patriarcha poznal lesť a neodpověděl jemu.

Po nějakém čase začali tubinští theologové Jakub Andreae a Crusius s patriarchou Jeremiášem II. si dopisovati (1574—1581), když císař Maximilian II. horlivého protestanta barona Davida z Ungnadu svým vyslancem v Kt. učinil. Na mnohé dopisy poslal jim konečně patriarcha dlouhou odpověď, v níž se vyslovil proti východu Ducha sv. i ze Syna, proti ospravedlnění pouze věrou, pak že jsou pouze dvě svátosti, že svatí se nemají vzývati a mníšství zavržení hodno jest, a napomínal je, aby od svých novot ustáli, od Bible, sedmi sv. synod a sv. Otců se neodchylovali a všechno, co církev drží, ať jest to psáno neb ne, zachovávali. Tubinští pokračovali v dopisování a chtěli patriarchu poučovati, který konečně jich žádal, aby ho více neobtěžovali, a je napomínal, aby svých bludů zanechali, které pravdě křesťanské se protiví a soud Boží na člověka uvalují [3]).

Po tomto nezdaru pokusilo se znovu jedenáct würtemberských předáků protestantských získati patriarchu, kterýž jim ani neodpověděl. Podobně marným byl pokus Crusiův získati

---

[1]) Leo Allatius: De eccles. occident. et oriental. perpetua consensione lib. III. c. 11.

[2]) Crusius: Turcograecia. Basil. 1584. p. 557.

[3]) Acta et scripta Theologorum Wirtemb. et Patriarch. Const. Jeremiae. Viteb. 1584; tato sbírka není úplnou; jsou v ní vynechány listy, které těmto lutheránským pisatelům ke cti nejsou; jsou však u Crusia: Turcograecia. — Schelstrate: Acta ecclesiae Orient. contra Luther. haeresim. Romae 1739. — Schnurrer: De actis inter Tubin. Theol. et Patriarcham Const. (orationes academ. ed. Paulus. Tub. 1828.). — Hefele: Beiträge zur K.-G. sv. I. 445—460.

přímo duchovenstvo a řecký lid pro protestantství velkou sbírkou lutheránských kázaní přeložených do řečtiny, zvanou „Corona anni“ (στέφανος τοῦ ἐνιαυτοῦ [1]). Jerusalémská řecká synoda mluvila r. 1672. s velikou rozhorleností o protestantském bludu a jeho dotíravosti.

Jako lutheráné tak i kalvinci byli řeckou vírou zavrženi. Příčinu k tomu zavdal *Cyrill Lukaris* [2]). Narodil se r. 1572. na Kandii (staré Krétě), tenkráte Benátkám podrobené, studoval v Padově a Benátkách, přišel na svých cestách do Genevy a a zamiloval si tam učení Kalvinovo. Potom vstoupil v úzké styky se svým krajanem Meletiem Pegou, patriarchou alexandrijským a urputným nepřítelem Latiníků, kterýž jej na kněžství posvětil, archimandritou učinil a potom jakožto protektor Řeků v Polsku představeným školy ve Vilně učinil, kde se vší silou sjednocení Ruthenů s Římem se opíral. Po smrti Meletiově byl bezpochyby svatokupectvím r. 1602. za patriarchu alexandrijského povýšen. Od svého návratu z Genevy dopisoval si s učenci kalvinskými a snažil se řeckou církev pokalvinčiti. Jako patriarcha vstoupil ve spojení s hollandským vyslancem Korneliem van Hagen, horlivým kalvincem, dopisoval si s hollandským kazatelem Janem Uytenbongaertem, s hollandským státníkem Davidem le Leu de Vilhelm a kanterburským arcibiskupem Jiřím Abbotem, a poslal mladého Řeka Metrofana Kritopula studovat protestantské theologie do Oxfordu a Němec.

Po mnohých piklech a otrávení patriarchy Kt. Timothea II. byl r. 1621. konečně na stolec Kt., cíl to svých tužeb, povýšen, a vystoupil hned veřejně se svým kalvinským bludem. Ale mocná strana povstala proti němu, podezřívala jej u Vysoké Porty a provedla to, že byl na ostrov Rhodus do vyhnanství poslán. Jeho nástupcové, Řehoř IV. a Anthimus II., byli brzo zapuzeni, a on stal se úplatkem tureckých úředníkův a vlivem vyslanců anglického a hollandského po druhé patriarchou a udržel se proti svým odpůrcům 8 let. S anglickou pomocí založil r. 1627. tiskárnu v Konstantinopoli, vymohl svými přátely, že jesuité jako španělští vyzvědači byli vypověděni, a dostal od Genevských roku 1628. ku pomoci reformovaného kazatele Antonína Legera, který s velikou horlivostí, ale bez

---

[1]) Viteb. 1603. 4 T. f. —

[2]) Pichler: Der Patr. Cyrill Lukaris u. seine Zeit. Münch. 1862. — Hefele: Beiträge zur K.-G. I. 463—76.

úspěchu o pokalvinčení Řeků pracoval. Cyrill složil r. 1629. v jazyku latinském „vyznání víry“ (confessio fidei) a dal je potom r. 1631. v řeckém jazyku rozšiřovati, které bylo úplně kalvinské. Řekové byli rozhořčeni, arcibiskupové Cyrill z Berröe a Athanasius z Thessaloniky povstali proti němu, a on byl po druhé r. 1634. na ostrovy do vyhnanství poslán. Dostav se r. 1637. úplatkem opět na stolec patriarchální, s něhož Athanasia II. sehnal, nechtěl učení „nejsvětějšího Kalvina“ opustiti; synoda r. 1638. v Kt. slavená odsoudila jej a byv u sultána obžalován, jakoby Kozáky ke vpádu do turecké říše byl dráždil, musil se stěhovati do vyhnanství, byl na cestě od janičárů zardousen a do moře uvržen (1638). Jeho nástupce Cyrill Kontareni II. slavil proti němu v září 1638 v Kt. synodu, která klatbu na něj vydala, jeho vyznání víry zatratila a věrného jeho stoupence Metrofana Kritopula, patriarchu alexandrijského, sesadila.

Poněvadž bludařské símě Cyrilla Lukara i potom ještě řeckou církev znepokojovalo, byly jeho bludy předmětem některých synodálních porad, jmenovitě obírala se jimi synoda jerusalémská r. 1672. za patriarchy Dosithea, a zatratila je [1]).

Petr Mogila, arcibiskup kyjevský, vydal proti kalvinství „pravověrné vyznání“, které 4 patriarchy a četnými duchovními byvši podepsáno, za pravidlo víry prohlášeno bylo (1643 [2]). Někteří kalvinsky smýšlející Řekové byli ještě později zavrženi.

Papežové pokoušeli se i dále o sjednocení Řeků s církví, ale nadarmo. Papež Řehoř XIII. založil v Římě kollej pro mladé Řeky, kteří by potom, vrátivše se do vlasti, své krajany do lůna katolické církve přiváděli. Z nich vyznamenal se obzvláště *Lev Allatius*, který se r. 1568. na ostrově Chiosu narodil a od r. 1600., ačkoli laikem byl, rozličné duchovní úřady zastával; ale snahy jeho, jakož i snahy jiných šlechetných mužů zůstaly marnými.

---

[1]) Synodus Jerosolymit. advers Calvinistas haereticos, interprete Domno M. F. ed. II. Paris. 1678. — Akta synod konstantinopolských z r. 1638. a 1642. a jerusalémské z r. 1672. ap. Harduin: Acta Conc. XI. 179 sqq. — Aymon (odpadlý kněz): Monuments authentiques de la religion des Grecs La Haye. 1708. nebo Lettres anecdotes de Cyr. Lucar. et du Concile de Jérusalem. — Proti němu vystoupil Abbé Renaudot: Contre les calomnies et faussetés du livre intitulé: „monuments“ Paris 1709.

[2]) Orthodoxa Confess. cath. atque apost. Ecclesiae Orient. ed. Hoffmann. Vratislav. 1751.

c) Ruská církev[1]).

§ 496. *α) Pokusy papežů sjednotiti Rusy s církví katolickou; zřízení moskevského patriarchátu.*

Za moskevského metropolity Varlaama (1511—1521) vešel papež Lev X. v přátelské styky s velkoknížetem Basilem IV. Ivanovičem (1505 - 1533), vyjednávaje s ním o pozemní cestu skrze jeho říši do Indie a nabízel mu po svém legátu Pavlovi královskou korunu[2]), když florentskou unii přijme; ale tento pokus zůstal marným. Papež Klement VII. poslal r. 1525. téhož legáta Pavla znalého ruských poměrů k témuž Basilovi IV. s listem, v němž jej k válce proti Turkům a ku přijetí florentské unie povzbuzoval a královskou korunu mu nabízel. Velkokníže přijal legáta přátelsky, ale z unie nebylo nic. O unii pokoušel se opět papež Řehoř XIII. u velkoknížete Jana IV. příjmím Hrozného (1533—1584), když tento nešťastně s polským králem Štěpánem Bathorym válčil a nejhoršího se obávaje na papeže s prosbou se obrátil, aby mír zprostředkoval. Papež poslal do Polska a Ruska znamenitého jesuitu Antonína Possevina, který 19. června 1581 s papežským listem ke králi polskému do Vilna přišel a jej k míru naklonil. Potom odebral se Possevin do Ruska, kdež jej velkokníže 5. srpna 1581 velmi čestně přijal. Při hostině ku poctě Possevinově vystrojené jmenoval Jan Hrozný jej „vyslancem svatého otce a papeže Řehoře XIII., kterýž s nebes za vrchního pastýře římsko-katolické církve ustanoven jest, k němuž hlubokou úctu máme, a jehož za zástupce Ježíše Krista uznáváme.“ Possevin zprostřed-

[1]) Srv. mou rozpravu: Stručné dějiny kat. Církve v Rusku; v „Časopise kat. duch.“ 1885 str. 216. sqq. — Pelesz: Gesch. der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. I. str. 468 sqq. — Schlosser: Die morgenländische orthodoxe Kirche Russlands und das europäische Abendland. Heidelb. 1845.

[2]) Název „cara“ užívali někteří ruští panovníci jako čestného titulu velikých knížat. Však teprve Jan IV. přijal při své korunovaci r. 1547. titul cara, od kteréhož času všichni ruští panovníci cary se nazývali, podrževše při tom dřívější název velkoknížat. Patriarcha Kt. Joasaf potvrdil r. 1561. zvláštní listinou Jana IV. v hodnosti carské. Ale titul cara nerovnal se titulu královskému a neplatil nic v očích ostatních panovníků. Králové pokládali moskevského panovníka za pouhého knížete; proto nabízeli papežové carům název královský. Teprve když Němci titul „car“ z ruských diplomatických listin výrazy: „Imperator“ a „Kaiser“ překládali, užil tohoto nedorozumění čili špatného pojetí názvu cara Petr Veliký a dal se senátem za imperatora čili císaře provolati, kterýž titul potom Evropa uznala.

koval sice mír, ale cara nemohl k unii pohnouti, a tak vznešená účinnost apoštolské Stolice byla špatně odměněna[1]).

Po smrti ukrutného cara Jana IV. následoval jeho neschopný syn Theodor I. (Feodor Ivanovič, poslední Rurikovec, 1584—1598), v jehož jméně vládl jeho ctižádostivý svak Boris Godunov. Tento provedl zřízení patriarchátu moskevského, k čemuž přítomnost patriarchy Kt. Jeremiáše II. v Rusku příležitost podala. Po pádu Konstantinopole přicházeli rozliční řečtí preláti a hodnostáři do Ruska pro almužnu. Za tímž účelem přibyl tam r. 1588. patriarcha Jeremiáš II. v průvodu dvou metropolitů. Byl dle své důstojnosti přijat, slíbeny mu bohaté dary, ale pod výminkou, že ruského metropolitu k důstojnosti patriarchy povýší. Jeremiáš II. svolil proti dobrému zaplacení k tomuto povýšení, ano pochválil docela přání moskevského panovníka. I předložili hned carovi tři kandidáty, z nichž car Theodor vyvolil Joba, posledního metropolitu moskevského (1586—1589), za patriarchu a dosadil podáním odznaků r. 1589. v jeho důstojnost. Potom zhotovila se zřizovací listina, kde se praví, že Starý Řím bludem Apollinaristů klesl, Nový Řím však čili Konstantinopole v rukou nevěřících jest, pročež vystupuje Moskva jako třetí Řím; potom stanoví se, že místo lichopastýře západní církve prvním ekumenickým čili všeobecným patriarchou jest patriarcha Kt., druhým alexandrijský, třetím moskevský, čtvrtým antiošský a pátým jerusalémský, potom nařizuje se, že k moskevskému patriarchátu náležejí čtyři metropolisté, šest arcibiskupův a osm ruských biskupů. Patriarcha Jeremiáš II. podepsal dekret, a když umluvená summa v Kt. vyplacena byla, poslal r. 1591. caru Theodorovi písemní potvrzení moskevského patriarchátu patriarchální synodou konstantinopolskou[2]). Jeremiáš II. vymínil si sice, aby každý nový patriarcha za své potvrzení v Kt. žádal, ale r. 1660. vymohl ruský vyslanec cara Alekseje Michajloviče (1645—1676) na konstantinopolském patriarchovi Dionysiu II. a ostatních řeckých patriarších, že písemně svolili, aby ruský patriarcha pouze od svého duchovenstva volen byl a žádného dalšího potvrzení nepotřeboval.

---

[1]) Ant. Possevini Commentarii de rebus Moscovitis. Vilnae. 1586. — Negotiatio nomine Pontificis in Moscovia. 1586.

[2]) Stručné dějiny kat. církve v Rusku l. c. 219—224; Pelesz l. c. I. 468 - 470.

Zřízením moskevského patriarchátu nestala se žádná změna v poměru moskevské církve k státu; jako dříve metropolité tak nyní patriarchové záviseli na caru, který byl skutečnou hlavou církve, a patriarchy libovolně dosazoval a sesazoval.

Když později, jmenovitě v letech 1667 a 1682 nové diecése zřízeny byly, stálo r. 1668. pod patriarchou 12 metropolitů, 7 arcibiskupův a 3 biskupové. Více metropolitů nežli arcibiskupův a biskupů bylo proto zřízeno, aby o svazku metropolitním a poddanosti biskupů metropolitům mluviti nebylo lze.

Ruských patriarchů bylo deset: Job (1605—1606), jehož car Lžidimitrij svrhl; Ignác (1606), Hermogen (1606—1612); Filaret, otec cara Michala Feodoroviče Romanova, jenž po sedmiletém uprázdnění patriarchátu na tento stolec dosedl (1619—1633); Joasaf I. (1634—1640), Josef (1642—1652); znamenitý Nikon (1652—1667), jenž ruské církevní knihy opravil, ke konci svého života k unii s Římem se klonil, tajně prý se ke katolické církvi přiznával, znelíbiv se caru Alekšěji Michajloviči, u něhož zprvu velmi mnoho platil, před synodu v Moskvě postaven, a odvolav se ku papeži, odsouzen a sesazen byl; Joasaf II. (1667—1672), Pitirim (1672—1673), Jachim (1674—1690) a naposled Adrian (1690—1700 [1]). Pokus polského krále Jana Kazimíra o smíření Moskvy s Římem u cara Alekšěje Michajloviče zůstal marným.

§ 497. β) Obnovení unie mezi Kyjevskou metropolí (Rutheny čili Malorusy) a Stolicí apoštolskou [2]).

Dějinami Rusů, kteří původně byli katolíky řecko-slovanského obřadu a teprve později v rozkol se zapletli, táhne se stále katolická nit, kteráž obzvláště v kyjevské metropoli své hlavní sídlo měla. Mnozí kyjevští metropolité byli sjednoceni s Římem, jiní klonili se k této jednotě, jiní byli rozkolníky. Stav církve ruthenské v této metropoli byl prabídný; svatokupectví byl obyčejný zločin biskupův a duchovenstva. Na biskupských stolcích seděli mnohdy nemravní biskupové, a ru-

[1]) Stručné dějiny atd. v „Časop. kat. duch." 1888. str. 416—424; Pelesz II. 365—373.

[2]) Protivníci unie připisují zásluhy o ni pouze zjevnému násilí papežův a polských králův a pak pletichám jesuitů; tak rozkolnický arcibiskup ruský Filaret (Gesch. der Kirche Russlands II. 58); ale věc sběhla se jinak.

thenská šlechta odpadávala k bludu. Lepší část šlechty a duchovenstva poznávala tuto bídu a viděla spásu z ní v sjednocení s Římem. Pro unii pracovali jesuité, jmenovitě Antonín Possevin, kterýž vraceje se z Ruska několik kollejí pro ruthenskou mládež v Litvě založil, a pak znamenitý kazatel Petr Skarga, kterýž r. 1576. vydal ve Vilně spis: „O jednotě církve Boží pod jedním pastýřem,“ kde pravou cestu k zavedení unie, totiž přijetí florentské unie ukázal. Jeho spis vyvolal velikou zuřivosť protestantův a rozkolníků, kteří všechny výtisky, pokud mohli, skoupili a zničili. Ale spis byl přece čten a dosáhl svého účelu. Polští králové Štěpán Báthory (1576—1586) a Sigmund III. Vasa (1587—1632) přáli unii z náboženského přesvědčení i z politických ohledů. Co půda unii se připravovala, stala se v kyjevské metropoli událosť, která přímo k učinění unie s Římem vedla. Patriarcha Kt. Jeremiáš II. dlel delší dobu v kyjevské metropoli, aby nepořádky odstranil, vlastně však aby sobě peníze opatřil. Král Sigmund III. přijal jej s největší poctivostí a obdaroval bohatě; hrabě Jan Zamojski daroval mu 2000 zl., značnou to summu na onen čas. Patriarcha sesadil metropolitu Onesifora Diwoczku na oko pro bigamii, vlastně však pro jeho náklonnosť k unii, a na jeho místo byl povýšen Michal Rahoza (1588—1599), muž dobrý, ale slabý. A tu žádal na něm patriarcha 10.000 (dle jiných 14.000) zlatých, ohromnou to summu peněz, a když metropolita ji dáti nechtěl, prohlásil jej hned za nevhodného, a hrozil mu sesazením a vyobcováním. Tato vydíravosť východních patriarchů byla ruthenským biskupům poslední příčinou, aby jejich hrabivosti konec učinili; neboť takových dávek žádali nejen patriarchové Kt., ale též ostatní východní patriarchové. Biskupové doufali lepšího osudu v unii s Římem. Nejprve roku 1590. sešli se 4 biskupové v Brestě, litevském městě, na synodu, odtrhli se od patriarchátu Kt., usnesli se, že papeži se podrobí, a vyhotovili o tom listinu, v níž spolu sobě vymiňují, aby veškerá jejich bohoslužba a celý církevní řád byly úplně zachovány [1]. Další potřebná vyjednávání svěřili svému druhu Cyrillu Terleckimu, biskupu z Lucka a Ostroga. Král Sigmund III. přijal s velikou radostí prohlášení biskupův, a vydal 18. března 1592 diplom v ruthenském jazyku, v němž ruthenským biskupům, kteří s Římem se sjednotí, jednostejná práva a vý-

---

[1]) Tato listina jest ap. Pelesz. I. 216.

sady s latinskými pojistil, a je pod svou ochranu proti klatbě patriarchy a metropolity vzal[1]). Pro unii prohlásili se potom někteří jiní biskupové a sám metropolita Michal Rahoza. Když Terlecki potřebná vyjednávání s králem, latinským duchovenstvem a papežským nuntiem v Polsku provedl, slavili ruthenští biskupové 12. června 1595 synodu v Brestě a zvolili na ní vladimírského biskupa Hipatia Pocieje a Cyrilla Terleckiho za své posly ku papeži, aby jej ve jménu ruthenských biskupů za přijetí do lůna katolické církve a spolu zachování veškerého svého obřadu prosili[2]).

Papež Klement VIII., který působiv jako legát v Polsku, důležitosť unie Ruthenů znal, byl z příchodu jejich poslů radostí naplněn, a učiniv všechny přípravy k unii, měl 23. prosince 1595 slavné konsistorium, v němž oba jmenovaní biskupové vyznání víry před papežem dle formule pro Řeky předepsané ve jménu kyjevského metropolity a ostatních ruthenských biskupů učinili, po čemž byli s metropolitou, ostatními biskupy, duchovenstvem a celým ruthenským národem do lůna katolické církve od papeže přijati.

Když unie učiněna byla, vyhotovily se potřebné listiny. Papež zvěčnil unii bullou „Magnus Deus et laudabilis“, kde průběh unie a přijetí ruthenských biskupů do církve ve slavném konsistoriu obšírně líčí[3]), poslal 7. února 1596 ruthenským biskupům breve „Benedictus sit pastor ille bonus“, v němž mezi jiným metropolitu vybízí, aby synodu svolal, na níž by též ostatní biskupové vyznání víry učinili[4]), psal listy ku polskému králi a některým říšským hodnostářům, aby sjednocené Rutheny do své ochrany vzali a jim k důstojnostem a vyznamenáním dopomáhali, a vydal konečně 23. února 1596 bullu „Decet Romanum Pontificem“, kterou metropolitu v držení jeho starých práv potvrdil. Metropolita měl ve jménu sv. Stolice své suffragány potvrzovati a instituovati, a sám byv řádně zvolen u sv. Stolice za potvrzení, dosazení a dovolení ku posvěcení žádati. Na památku sjednocení Ruthenů dal papež týž r. 1596.

---

[1]) Jest l. c. I. 517. n. 148.

[2]) List biskupů ku papeži z 12. června (dle starého kalendáře) 1595 l. c. 536—538.

[3]) Ap. Pelesz. I. Appdx. Nr. III. p. 611—621.

[4]) c. Appdx. Nr. IV. p. 622 625.

[5]) l. c. Appdx. Nr. V. p. 626—629.

raziti peníz, na jehož přední straně jest obraz papežův a slova: „Clemens VIII. Pfex Max“ a na druhé straně klečí Rutheni před papežským trůnem a jest nápis: Ruthenis receptis 1596. Učiněná unie byla prohlášena národu 8. října 1596 na synodě v Brestě v chrámě sv. Mikuláše.

Protivníci unie, jmenovitě kníže Konstantin Ostrožský, nejmocnější pán ruthenský, soptili vztekem, odtrhli se od svých řádných biskupův, a potáhli za sebou dva biskupy: Gedeona Balabana ze Lvova a Michala Kopestyňskiho z Přemyšlu. Tyto odpadlé biskupy sesadil metropolita Michal Rahoza 9. října 1596, učinil totéž 10. října některým jiným duchovním unii nepřátelským, a vydal synodální list, kterým unie ruthenské církve byla prohlášena. Tak s pomocí Boží navrátila se značná část Rusů do lůna sv. katolické církve, navrátila se k učení slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje, navrátila se ku původnímu učení svých otcův[1]).

O upevnění unie pracovali nástupcové Michala Rahozy na metropolitním stolci: Hipatius Pociej (1600—1613), Josef Velamin Rutski (1614—1637), Rafael Korzák (1637—1641) a Antonín Sielava (1642—1655).

Proti unii brojila značná část ruské i polské šlechty, která byla zvykla s duchovními, kostely, kláštery a církevními statky po své libosti nakládati. Aby rozkolníci učiněnou unii zničili, spojili se s Dissidenty, t. j. polskými protestanty, a poštvali Kozáky na katolické Rutheny, jmenovitě na mnichy, tak že již r. 1618. jednotlivé ukrutnosti na nich páchali.

Pochodeň nejkrutější nenávisti uvrhl v ruský národ jerusalémský patriarcha Theofanes IV. Vracel se z Ruska, kde Filareta, otce cara Michala, prvního to Romanovce na ruském trůně, za patriarchu (1619) posvětil, začež ovšem bohatě obdarován byl. Přišed do Kyjeva, chtěl se za to Moskvě odměniti, hrozil proto Kozákům, kteří s Poláky proti Moskvě bojovali, pomstou nebes, že proti spoluvěrcům válčili, a rozřešil je od tohoto hříchu, když mu polepšení slíbili. Potom 15. srpna 1620 vysvětil pro všechny ruthenské diecése rozkolnické biskupy, a postavil tak všudy proti řádným biskupům vzdorobiskupy. Vzdorometropolitou Kyjeva a veškeré Rusi stal se Job Borecki. Skutek Theofanův byl nezákonnitý, neboť jako patriarcha jeru-

---

[1]) Stručné dějiny atd. v „Časopise kat. duch.“ 1885. str. 271, 351; Pelesz I. 498 sqq.

salémský neměl nijaké církevní pravomocnosti nad ruthenskou církví, kdyby se za zcela rozkolnickou pokládala.

Nově ustanovení vzdorobiskupové hleděli si ve vykázaných diecésích platnosť zjednati, a hrozili občanskou válkou[1].

V těchto smutných časech pro unii byl jejím statným obráncem sv. Josafat Kuncevič jako archimandrita (1614—1617) kláštera Boží Trojice ve Vilně, v němž 70 mnichů žilo, a pak jako arcibiskup polocký (1618—1623). Svou horlivostí a mírností přiváděl lid v zástupech k unii a jsa výborným a ohnivým kazatelem, měl vždycky svůj stoliční chrám naplněný posluchači, kteří jeho slovy ani se nasytiti nemohli. S rozkolníky a bludaři disputoval a vyracel je; dokazoval lidu z liturgických knih primát papežův, rozšiřoval po své diecési katolické knihy a dovedl toho těmito církevními prostředky, a nikoli lstí a násilím, jak beze všeho důvodu novověcí rozkolničtí dějepisci bájí, že veškerá diecése unii přijala, ačkoli s moskevským patriarchátem mezovala. Za tuto apoštolskou činnosť zavraždili zuřiví rozkolníci Josafata ve Vitebsku 12. listopadu 1623 a uvrhli jeho tělo do vln řeky Dviny. Když tělo mučeníkovo po šesti dnech zázračným světlem nad ním bylo neporušené nalezeno, bylo do Polocka odvezeno a tam 18. ledna 1625 v stoličném chrámě pochováno. Papež Urban VIII. dal již 30. dubnu 1624 zavésti process o jeho prohlášení za blahoslaveného, a týž byl r. 1643. skutečně za blahoslaveného prohlášen. Když r. 1705. car Petr Veliký do Polocka přišel a hrozil, že sv. ostatky spálí: odvezl je kníže Radziwill do Biele v Podlesí, kde zůstaly až do nejnovější doby. Když petrohradská vláda za cara Alexandra II. poslední sjednocenou diecési chelmskou zrušila, zavezla sv. ostatky na neznámé místo. Papež Pius IX. vřadil 29. června 1867 Josafata za veliké slávy mezi svaté, a papež Lev XIII. položil officium tohoto mučenníka za sv. unii do breviáře všeobecné církve [2]).

Po umučení sv. Josafata těšila se unie na chvíli pokoji, neboť jeho vrahové byli přísně potrestáni. Rozkolníci zvolili po smrti Boreckiho († 1630) za jeho nástupce Isaiáše Kopiń-

---

[1]) Stručné dějiny atd. v „Časopise" 1887. str. 385, 482; 1888. str. 30, 74; Pelesz II. 7. sqq.

[2]) Stručné dějiny atd. v „Časopise" 1887. str. 540—548., kde na str. 540. v poznámce literatura o tomto světci udána jest; Pelesz II. 304—318; Círk. Rok VI. 313.

skiho, po němž rozkolnickým metropolitou kyjevským stal se Petr Mogila (1633—1647), který vyznamenávaje se obratností a spisovatelskou činností, střed rozkolníků tvořil. Z jeho spisů budiž jmenován katechismus, který složil proti kalvinským snahám Cyrilla Lukara, a pak aby z jižní Rusi katolický katechismus v ruské a polské řeči rozšířený vypudil. Tento Mogilův katechismus „Pravoslavnoje ispovědanije" vyslovuje se proti přídavku „Filioque" do symbola a nezmiňuje se ani slovem o papežském primátě, pravě pouze v úvodě o církvi konstantinopolské, že jest hlavou církve pravoslavné. Východní patriarchové přijali jej za církevní symbolickou knihu církve východní, za kterouž ji též pro říši ruskou car Petr V. prohlásil.

Král Sigmund III. zemřel 30. dubna 1632; měl sice dobré úmysly pro unii, avšak více slíbil sjednoceným před ní, nežli splnil po ní. Jmenovitě litovati jest, že bez ohledu na četná napomínání apoštolské Stolice ruthenským biskupům místa v senátě nedal, kde by sebe, svých práv a svého stádce proti svým nepřátelům, jmenovitě rozkolníkům, byli vydatně hájiti mohli. Jeho syn a nástupce Vladislav IV. Vasa (1632—1648) obíral se velikolepými záměry, chtěje s polskou korunou korunu švédskou a ruskou spojiti. A tu ukazoval náklonnosť ku protestantům a rozkolníkům v Polsku, chtěje tak švédské protestanty a ruské rozkolníky si nakloniti. Na volebním sněmu r. 1632. byla složena tak zvaná „pacta conventa"[1]), která Vladislav 1. listopadu r. 1632. potvrdil. Dle nich obdrželi rozkolníci úplnou svobodu vyznání své víry, uznání své hierarchie, metropolitní statky v kyjevském vojvodství ležící, a pak biskupství přemyšlské, lucké a mstislavské s kyjevskou metropolí. Bez ohledu na ohrazení, která proti těmto „pacta conventa" podali sjednocený metropolita Rutski se svými suffragány (8. listopadu 1632), latinští biskupové s primasem a někteří polští páni (10. listopadu), někteří litevští šlechtici a papež Urban VIII. listem od 1. ledna 1633, zůstal král při paktech a potvrdil Petra Mogilu za rozkolnického metropolitu, jenž se svými suffragány svých stoličných chrámů se zmocnili, proti čemuž metropolita Rutski nadarmo se ohrazoval.

Unii uškodily náramně hrozné kozácké války, jejichž příčinou nebyla, jak rozkolničtí dějepisci tvrdí, unie, ale nesmírné utlačování Kozáků tamějšími bohatými statkáři. Že unie

---

[1]) Jsou ap. Pelesz. II. 194—198.

nebyla příčinou těchto válek, dokazuje ta okolnosť, že ony krajiny, v nichž se unie pevně zakotvila, totiž Bílá Rus a Litva, poměrně pokojnými zůstaly a Kozáků nepodporovaly; za to Ukrajina, Podolí a Volyň, v nichž rozkol panoval, jevištěm těchto krutých válek byly. Tyto války mezi Poláky a Kozáky, štvanými z Moskvy a východními patriarchy, začaly r. 1648. a skončily se za krále Jana Kazimíra (1648 - 1668) mírem Hadiaczským 16. září 1658. Dle tohoto míru měli polskou republiku tvořiti tři národové: polský, litevský a ruthenský (posud skládala se dle lublinské uuie z r. 1564. ze dvou, polského a litevského); ruthenské knížectví mělo se skládati z vojvodství kyjevského, braclavského a czernihovského, a býti samosprávné s hetmanem svobodně voleným a králem potvrzeným v čele; v tom knížectví měl panovati pouze rozkol, a unie měla býti docela vyhubena; metropolita kyjevský se svými čtyřmi suffragány měli obdržeti sídlo v senátě.

Brzo po míru Hadiaczském vypukla válka mezi Poláky a Rusy, načež učiněno příměří na 13 let v Andrušově (30. ledna 1667), které potom v mír se proměnilo. Car podržel Smolensk, Starodub, Czernichow jakož i čásť Ukrajiny na levém břehu Dněpru ležící s Kyjevem; vojvodství polocké, vitebské a mscislavské připadlo ku Polsku. Andrušovskou smlouvou připadla diecése sv. Josafata ku Polsku, ale všem Rusům posvátný Kyjev k Moskvě. V krajinách k Rusku připadlých bylo ovšem po unii, která za to pod panstvím polským dále trvala.

§ 498. γ) Sjednocení uherských Ruthenů s apoštolskou Stolicí.

Ruthenský kníže Korjatowič obdržel v XIV. století v severním Uhersku rozsáhlé krajiny, usadil se tam se značnou částí Ruthenův a založil r. 1360. na hoře Csernéku u Mukačova (Munkácz) bohatě nadaný klášter basiliánský ke cti sv. Mikuláše. Mnozí učenci myslí z důvodů závažných, že představení tohoto kláštera bývali biskupy a měli pravomocnosť nad Rutheny, v Uhersku bydlícími. Však první známý biskup ruthenský mukačovský jest Jan, jmenovaný v diplomě uherského krále Vladislava II. r. 1491. Z jeho nástupců chtěl Basil Taraszowič (1633—1648) státi se katolíkem, ale kníže Rákóczy zamezil to. Jeho nástupce Petr Parthenius Rotoszinski (1648—

1670) odebral se po své volbě do Trnavy, kde právě latinští biskupové synodu slavili, a prosil za přijetí do lůna katolické církve. Synoda těšila se tomu, a usnesla se též o podmínkách unie. Slavné spojení stalo se však v Ungváru 24. dubna 1649 u přítomnosti jagerského biskupa Kisdiho. Dostavili se tam 63 kněží, kteří po slavné mši sv. vyznání víry učinili a tato ujištění obdrželi: 1. řecký obřad zůstane nedotknutelným, 2. duchovenstvo volí si biskupa, kterého papež potvrzuje a 3. ruthenské duchovenstvo má tytéž výsady jako latinské. Unie činila pokroky a měla dle dekretu císaře Leopolda I. ze 14. ledna 1660 již 400 kněží, však přes 400 kněží drželo se posud rozkolu a měli též své biskupy. Nástupcové Partheniovi nebyli apoštolskou Stolicí za biskupy mukačovské potvrzováni, nýbrž za apoštolské vikáře, a arcibiskupové latinští z Jagera pokládali je za své generální vikáře pro řecký obřad. Teprve za biskupa Jana Bradácse (1767—1772) byla po žádosti císařovny Marie Terezie mukačovská diecése s řecko-katolickým obřadem od papeže Klementa XIV. bullou z 19. září 1771 kanonicky zřízena, a Jan Bradács za prvního kanonického biskupa potvrzen. Roku 1766. čítala tato unie 839 kostelů, 675 kněží a 119.107 zpovědi schopných věřících (tedy bez dítek) [1]).

B. Východní bludařství.

§ 499. *Maroniti, Nestoriané, Jakobiti, Armeni a Habešané* [2]).

Maroniti, spojivše se v středověku s církví katolickou, vinuli se k ní úžeji. Jejich patriarcha Mojžíš Akkarský (1524-1567) obdržel od papežů Klementa VII. a Pavla III. rozličná plnomocenství, poslal listy a dary papeži Pavlovi IV. po cisterciáku Antonína Soarezovi, a vypravil ku papeži Piovi IV. damašského arcibiskupa Jiřího, který též sněmu Tridentskému obcovati měl, ale pro neznalost řeči tam se neodebral. Pius IV. potvrdil všechny dřívější výsady Maronitův. Patriarcha Michal ospravedlnil se r. 1578. proti výčitce, jakoby posvátné knihy maronitské bludy obsahovaly, a obdržel od papeže Řehoře XIII.

[1]) Stručné dějiny atd. v „Časopise" 1888. str. 235—237; Pelesz I. 409—411; II. 353—363. 1031 sqq.
[2]) Hergenröther K.-G. II. 470—473.

pallium. Tento papež zřídil v Římě poutnický dům pro cestující Maronity a potom maronitskou kollej. V září 1596 slavil jesuita Jeronym Dandini jako vyslanec papeže Klementa VIII. s patriarchou Sergiem Risiem církevní sněm, na němž některé zlořády odstraněny a 21 kanonů vydáno bylo. Patriarcha Josef II. zavedl r. 1606. opravený řehořský kalendář. Za Pavla V. přišel arcibiskup damašský Sergius s třemi duchovními do Říma; papež napomínal r. 1608. národ k věrnosti církvi římské a hodné volbě patriarchy, poslal r. 1610. nově zvolenému patriarchovi Janu IX. pallium, dovolil na jeho prosby tisk církevních maronitských knih v Římě, a propůjčil patriarchovi právo udělovati papežské požehnání s plnomocnými odpustky. Patriarcha Jiří Amira, spisovatel syrské mluvnice a jiných spisův, a Isák Sciandrský, biskup tripolský, grammatikář, básník a theolog, působili blahodárně; podobně patriarcha Josef III. (1644 -1647), který římský primát epickou básní opěvoval. Papež Urban VIII. zřídil r. 1625. na Libanonu samém maronitskou kollej.

Nestoriané indičtí, zvaní též křesťané sv. Tomáše, sjednotivše se s církví katolickou na synodě Diamperské r. 1599., měli v letech 1600—1653. čtyři jesuity po sobě za metropolity. Ale vlivem hollandským odpadli potom četní od jednoty a vyhnali jesuity. Tito odpadlíci, nedostavše od nestorianů potřebných biskupův, obrátili se za ně na Jakobity a přijali s jejich monofysitským bludem též západosyrský obřad. Pro zbylé věrné jednotě poslal papež Alexander VII. jednoho karmelitána, který r. 1660. arcibiskupem hieropolským se stal, a potom jednoho indického kněze za biskupa posvětil. Karmelitáné přivedli svou horlivostí četné odpadlíky nazpět do lůna církve.

Nestoriané v bývalé říši perské měli při smrti patriarchy Simeona jenom ještě jednoho metropolitu, s jehož pomocí synovec Simeonův Bar Mama patriarchát, jenž v jeho rodě dědičným byl, si přivlastnil. Ale biskupové zvolili mnicha Jana Sulaku, který do Říma se odebral, a učiniv tam katolické vyznání víry, od Julia III. 1553 za patriarchu povýšen, ale na zpáteční cestě návodem stoupenců Bara Mamy zavražděn byl. Nástupcové Bara Mamy sluli Eliášové a sídlili v Mosulu. Nástupce Jana Sulaky Ebed-Jesu (1555) odebral se též do Říma a byl od Pia IV. 1562 za patriarchu uznán a dostal pallium. Jeho nástupcové sluli od časů Simeona Denchy, jenž od r. 1582. v Urmii v Persii sídlil, Simeonové. Okolo r. 1653. bylo 40.000

katolických nestorianských rodin. Mosulský nestorianský patriarcha Eliáš I. poslal r. 1586. papeži Sixtovi V. své vyznání víry, které však, jsouc bludařské, přijato nebylo. Za to obcoval Eliáš II. (1591—1628) listy a posly s papežem Pavlem V. r. 1607. a 1610. a přijal na synodě diarbekirské r. 1616. učení církve katolické; však po jeho smrti neměla unie stálosti.

Syrští Jakobité, z nichž část unii florentskou přijala, klonili se často k smíru s církví. Jejich patriarcha Ignác X. nevšímal si sice napomínání papeže Pia IV. r. 1565. ke sjednocení s církví, ano odpadl docela k islamu; ale později litoval tohoto kroku a umřel v Římě. Jeho nástupce David Ignác XI. podstoupil poslušenství papeže Řehoře XIII. a obdržel 1583 pallium, ale držel se přece tvrdošijně památky Dioskurovy. Teprve v XVII. století přijal patriarcha Simeon katolickou víru, získal pro ni četné Jakobity, ale musil konečně do Aleppa utéci.

S *Armeny* učiněná jednota na sněmu florentském r. 1439. nebyla provedena; katholikus Řehoř IX., kterýž jednotu provésti chtěl, byl sesazen a vyhnán. Roku 1441. bylo sídlo katholikovo ze Sisu do Ečmiadzinu přeloženo, a r. 1461. též zvláštní armenský patriarchat v Konstantinopoli zřízen. Vedle těchto nesjednocených Armenů byla přec malá část sjednocených, však i nesjednocení vyjednávali často s papeži o jednotu. Papež Pavel III. přijal r. 1545. katholika Štěpána (1541—1547) velmi přátelsky, když do Říma hrobů knížat apoštolů navštívit přišel. Nástupce Štěpánův Michal (1547—1565), který v Ečmiadzinu pro nepokoje sídliti nemohl, poslal r. 1562. ze Sebasty své podrobení ve jménu arménského národa papeži Piu IV., a jeho posel Abgar založil v Římě armenskou knihtiskárnu. Papež Řehoř XIII. zřídil r. 1584. armenskou kollej v Římě, a Sixtus V. hospitál pro tento národ. Katholikus Řehoř XIII., byv augustiniány k jednotě nakloněn, podrobil se r. 1605. papeži Pavlovi V., ale musil se pro nespokojenost svého národa nad tím poděkovati. Totéž učinil u téhož papeže katholikus Melchisedech r. 1610. a r. 1613., a jeho nástupce Mojžíš u papeže Urbana VIII. Horlivým vyznavačem unie byl též patriarcha Jakub IV. (1655—1680). Ovšem naráželi sjednocení katholikové na veliký odpor národa, pročež unie nikdy trvanlivosti neměla.

Když monofysitští *Habešané* s Portugalci v přátelské styky vešli, vstoupil jejich císař David III. (1510—1540) v obcování s papežem Klementem VII., přerušil církevní obcování s kopt-

ským patriarchou alexandrijským, a jeho vlivem byl Portugaleo Jan Bermudez, tělesný lékař portugalského vyslance, za církevní hlavu národa (abunu) zvolen a od papeže Pavla III. patriarchou alexandrijským učiněn. Když však Davidův syn a nástupce Klaudius (1540—1559) myslil, že proti svým nepřátelům Portugalců více nepotřebuje, opustil unii, a patriarcha Bermudez musil abunovi, v Kahyře posvěcenému, ustoupiti a uprchl r. 1559. do Evropy, překonav veliké obtíže.

Nový pokus o unii učinil papež Julius III. s portugalským králem. Jesuita Jan Nuñez Baretto byl ustanoven a posvěcen za patriarchu habešského, a s ním byli jeho řeholní bratří Melchior Carneiro a Ondřej Oviedo, za jeho výpomocné biskupy s právem nástupnictví ustanoveni. Baretto vydal se r. 1556. na cestu z Lissabonu, ale celá missie neměla zdaru, poněvadž císař Klaudius v rozkolu setrval, a jeho nástupce a bratr Menas Adamas katolíkům nepřál. Roku 1604. kázal v Habeši jesuita P. Paez, naklonil mladičkého císaře, který od r. 1596. panoval, k unii, který však ve zpouře národa zahynul. Ale nový císař Socinius (1605—1632) povolal P. Paeza opět ku svému dvoru, oznámil r. 1613. své podrobení papeži a učinil 1622. katolické vyznání víry. Paez, druhý apoštol Habešanů, zemřel 1623, pracovav tam 19 let. Zarytá strana monofysitská, majíc v čele abunu a mnichy, povstala proti unii, učinila vzpouru, ale byla poražena. Papež Řehoř XV. učinil španělským králem Filipem III. navrženého portugalského jesuitu Alfonse Mendeza habešským patriarchou, před nímž císař r. 1626. slavně papeži poslušenství slíbil. Poněvadž staré obyčeje trochu rychle se odstraňovaly, použili toho zarytí rozkolníci, vyvolali jitření mezi lidem a přinutili císaře, že krátce před svou smrtí svobodu náboženskou prohlásil, ale sám v unii zemřel. Nový císař Basilides učinil unii konec. Všechny pokusy obnoviti unii neměly zdaru [1]).

---

[1]) Blätter aus der Kirchengeschichte Abessiniens v „Kath. Missionen." 1882. str. 115 sqq.

Druhá perioda.

Od míru westfalského až na naše časy (1648-1892).

---

§ 500. *Ráz této periody.*

Protestantství, dobyvši sobě mírem westfalským rovnoprávnosti s církví katolickou v Německu, drobí se na další sekty, mění se v rationalismus, vtírá se pod rozličnými jmény do učení a ústavy církevní a plodí vědu, která veškeré positivní zjevení upírá a slouží státu, aby církev katolickou v porobu uvésti mohl. Církev uhájila se vítězně tomuto vtírání protestantství, bojuje s převrácenými státními theoriemi a trpí krutá pronásledování v tomto boji; při tom rozšiřuje se s velikým úspěchem mezi pohany.

První oddělení.

Od míru westfalského (1648) až do počátku francouzské revoluce (1789). Jest to čas násilí státníky na církvi páchaného a liché osvěty [1]).

§ 501. *Ráz tohoto období.*

Po velikém boji nastala v církvi veliká ochablost; protestantství ve formě rationalismu a indifferentismu zaplavuje vy-

---

[1]) Bullar. Roman. — Nova acta hist. eccl. Weim. 1758—73. 12 sv. — Acta hist. eccl. nostri temporis. Weim. 1774—87. 12 sv. Repertorium der neuesten K.-G. (rejstřík o všem svrchu řečeném). Weim. 1790. — Akten,

ským patriarchou alexandrijským, a jeho vlivem byl Portugalec Jan Bermudez, tělesný lékař portugalského vyslance, za církevní hlavu národa (abunu) zvolen a od papeže Pavla III. patriarchou alexandrijským učiněn. Když však Davidův syn a nástupce Klaudius (1540—1559) myslil, že proti svým nepřátelům Portugalců více nepotřebuje, opustil unii, a patriarcha Bermudez musil abunovi, v Kahyře posvěcenému, ustoupiti a uprchl r. 1559. do Evropy, překonav veliké obtíže.

Nový pokus o unii učinil papež Julius III. s portugalským králem. Jesuita Jan Nuñez Baretto byl ustanoven a posvěcen za patriarchu habešského, a s ním byli jeho řeholní bratří Melchior Carneiro a Ondřej Oviedo, za jeho výpomocné biskupy s právem nástupnictví ustanoveni. Baretto vydal se r. 1556. na cestu z Lissabonu, ale celá missie neměla zdaru, poněvadž císař Klaudius v rozkolu setrval, a jeho nástupce a bratr Menas Adamas katolíkům nepřál. Roku 1604. kázal v Habeši jesuita P. Paez, naklonil mladičkého císaře, který od r. 1596. panoval, k unii, který však ve zpouře národa zahynul. Ale nový císař Socinius (1605—1632) povolal P. Paeza opět ku svému dvoru, oznámil r. 1613. své podrobení papeži a učinil 1622. katolické vyznání víry. Paez, druhý apoštol Habešanů, zemřel 1623, pracovav tam 19 let. Zarytá strana monofysitská, majíc v čele abunu a mnichy, povstala proti unii, učinila vzpouru, ale byla poražena. Papež Řehoř XV. učinil španělským králem Filipem III. navrženého portugalského jesuitu Alfonse Mendeza habešským patriarchou, před nímž císař r. 1626. slavně papeži poslušenství slíbil. Poněvadž staré obyčeje trochu rychle se odstraňovaly, použili toho zaryti rozkolníci, vyvolali jitření mezi lidem a přinutili císaře, že krátce před svou smrtí svobodu náboženskou prohlásil, ale sám v unii zemřel. Nový císař Basilides učinil unii konec. Všechny pokusy obnoviti unii neměly zdaru [1]).

---

[1]) Blätter aus der Kirchengeschichte Abessiniens v „Kath. Missionen." 1882. str. 115 sqq.

Druhá perioda.

Od míru westfalského až na naše časy (1648-1892).

§ 500. *Ráz této periody.*

Protestantství, dobyvši sobě mírem westfalským rovnoprávnosti s církví katolickou v Německu, drobí se na další sekty, mění se v rationalismus, vtírá se pod rozličnými jmény do učení a ústavy církevní a plodí vědu, která veškeré positivní zjevení upírá a slouží státu, aby církev katolickou v porobu uvésti mohl. Církev uhájila se vítězně tomuto vtírání protestantství, bojuje s převrácenými státními theoriemi a trpí krutá pronásledování v tomto boji; při tom rozšiřuje se s velikým úspěchem mezi pohany.

První oddělení.

Od míru westfalského (1618) až do počátku francouzské revoluce (1789). Jest to čas násilí státníky na církvi páchaného a liché osvěty [1]).

§ 501. *Ráz tohoto období.*

Po velikém boji nastala v církvi veliká ochablost; protestantství ve formě rationalismu a indifferentismu zaplavuje vy-

[1]) Bullar. Roman. — Nova acta hist. eccl. Weim. 1758—73. 12 sv. — Acta hist. eccl. nostri temporis. Weim. 1774—87. 12 sv. Repertorium der neuesten K.-G. (rejstřík o všem svrchu řečeném). Weim. 1790. — Akten,

znavače církve; vlády přiosobují si církevní moc, a všudy povstávají státní církve, jsouce v skutečnosti, byť nikoli v theorii, od své hlavy v Římě odtrženy.

Prusko, stavší se královstvím, nabylo veliké moci v Německu a učinilo se štítem protestanství, bojujíc všude proti katolické církvi. Protestantská Anglie stala se mocným sokem námořních katolických mocností, které proti ní klesaly.

Urkunden und Nachrichten zur neuesten K.-G. Weim. 1789-93. 5 sv. — Walch: Neueste R.-Gesch. Lemgo — 1771. 83. 9 sv.; pokračování od Plancka. Lemgo 1787—93. 3 sv. — Vater: Anbau der neuesten K.-G. Brl. 1820 ff. 2 sv. Zeitschr. für histor. Theol. Lpz. vyd. od Illgena 1832; od Niednera. 1846. od Kahnisa. 1866. v. Einem: Versuch einer K.-G. des 18. Jahrhundertes. Lpz. 1776. 3 sv. — Schlegel: K.-G. des 18. Jahrhunderts. Heilb. 1784. 2 sv. a od Fraasa III. sv. odd. 1. (oboje jako pokračování Mosheima). — Srv. Schröckh. K.-G. s. die Reformat. Díl VI.—IX. — Hagenbach: K.-G. des 18. u. 19. Jahr. 3. A. Leipz. 1856. 2 díly. — Baur: K.-G. des 18. Jahrh. (díl IV. str. 476—679.) — Huth: Versuch einer K.-G. des 18. Jahrh. Augsb. 1807—1809; 2 sv. — Robiano: Continuation de l'histoire de l'eglise de Berault-Bercastel depuis 1721—1830. (Par. 1836 4 díly) díl I. — Henrion: Hist. générale de l'église pendant les XVIII.—XIX. siècles. Par. 1836. díl I. — Capefique: L'église pendant les 4 derniers siècles. díl 2. a 3. — Rohrbacher: Hist. univ. de l'église. díl 26 a 27. — E. Ancillon: Tableau des révolutions du système polit. de l'Europe depuis la fin. du 15. siècle. Berl. 1803. násl. 4 díly; do němčiny přelož. od Manna. Berl. 1804 3 sv.; — Schlosser: Gesch. des 18. Jahrh. Hdlb. 1836—42. sv.; srv. Hist.-polit. Blätter díl XVI. — Gfrörer: Gesch. des 18. Jahrh. vydány od Weisze. Schaffh. 1862 3 díly. — Caesar Cantu: Allgemeine Weltgesch. něm. od Brühla. sv. XI. a XII.

Hlava první.

Rozšíření křesťanství církví katolickou.

§ 502. Křesťanství v Číně, spory o čínské obyčeje a pronásledování křesťanův.

V Číně zachovávali novoobrácení křesťané některé starodávné obyčeje ku poctě Konfucia jako svého duchovního otce a svých předkův. V jistých dobách vrhali se členové rodiny v jizbě před tabulemi, na nichž byla jména zesnulých předků napsána, vykuřovali je a zabíjeli zvířata, jejichž maso potom ve společné hostině pojídali. Ricci, jeho druhové a nástupci při dvoře čínském, jesuité vůbec, a všickni znalci čínských řádův a poměrů měli tyto obyčeje za občanské a národní a ponechali jich; ale dominikáni pokládali je za náboženské a modlářství příbuzné. První proti nim povstal dominikán Jan Moralez, který od r. 1630. v Číně působil, odebral se r. 1645. do Říma, předložil propagandě 17 vět a dosáhl svými stálými stesky, že nejprve kongregace propagandy a potom papež Innocenc X. čínské obyčeje zakázali, „pokud by apoštolský Stolec jinak nerozhodl."

Poněvadž tu běželo o veškerou čínskou missii, poslali jesuité P. Martina Martini-ho, výtečného znalce čínských věcí, do Říma, kterýž tam dokázal, že tyto národní obyčeje bez největší škody pro křesťanství zakázati nelze, po čemž papež Alexander VII. dekret inkvisice ze 23. března 1656 potvrdil, jímž tyto obyčeje dovoleny, ale všechna pověrčivosť při nich zakázána byla. Spor odpočíval chvíli, ale vypukl znova a roz-

šířil se ještě na pojmenování Boha čínskými slovy „Tien“ a „Šangti“ (nejvyšší císař), kterýchž výrazů jesuité vedle „Tinču“ (pán nebes) užívali.

Karel Maigrot, člen Sorbonny, který r. 1684. jako missionář do Číny přišel a apoštolským vikářem ve Fukianu se stal, vydal 26. května 1693 přísný zákaz užívati výrazů „Tien“ a „Šangti“ pro Boha a nadále zachovávati národní obyčeje ke cti Konfucia a předků, neporadiv se nijak s ostatními osmi biskupy a apoštolskými vikáři. Aby jitření, které nutně nastati musilo, předešli, obrátili se jesuité v Pekingu hned po vyjití onoho zákazu pamětním spisem na samého císaře Kang-hi, aby se o rázu oněch obyčejů vyslovil. Císař prohlásil potom slavně, že ony obyčeje nijakého rázu modlářského nejsou, náležejíce toliko k občanským řádům. Maigrot, chtěje svůj zákaz ospravedlniti, poslal P. Charnota do Říma. Papež Innocenc XII. odevzdal věc zvláštní kongregaci, aby ji vyšetřila. A papež Klement XI. poslal 5. prosince 1703 Karla Tomáše Tournona, patriarchu antioššského, jako legáta do Číny, aby věc na místě vyšetřil. Legát přišel do Kantonu 8. dubna 1705, byl v Pekingu na snažné prosby jesuity Gerbillona od císaře s veškerou poctivostí přijat, ale počínal si proti císaři příkře, a zamítal jeho výklady a vysvětlení o čínských obyčejích. Tournon opustiv Peking, zakázal dle dekretu propagandy od 20. listopadu 1704 ona pojmenování Boha a čínské obyčeje (25. ledna 1707). Rozhořčený císař dal ho jíti a odevzdati Portugalcům, kteří v Makau do žaláře jej uvrhli, kde v červnu 1710 zemřel, byv krátce před tím od papeže Klementa XI. za kardinála povýšen. Papež Klement XI. želel jeho osudu, potvrdil 25. prosince 1710 jeho zákaz a žádal na každém missionáři přísahu, že jej zachovávati bude (9. března 1715). Císař zakázal prohlášení všech těchto nařízení a hrozil nejtěžšími tresty přestupníkům. Nový papežský legát Ambrož Mezzabarba, který r. 1720. do Číny přišel, učinil císaři Kang-himu ústupky a dovolil některé čínské obyčeje; ale papež Innocenc XIII. odvolal je, a papež Benedikt XIV. vydal bullu „Ex quo singulari“, kterou každého missionáře zavazoval ku potlačení čínských obyčejův.

Křesťané ztratili přízeň císaře Kang-hiho, a jeho syn a nástupce Jungčin (1722—1735) stal se pronásledovatelem křesťanův. Dne 12. ledna 1724 zakázal křesťanské náboženství vyznávati, a velel všechny křesťanské kostely zavříti a zabaviti, všechny missionáře do Makaa zavésti a křesťany, kteří

by při své víře setrvali, trestati; toliko missionáři při císařském dvoře, kteří tam vědecky zaneprázdněni byli, mohli tam setrvati. Křesťané byli od mandarinů pronásledováni, četní stali se krvavými mučenníky a jejich stav stal se ještě krutějším za následujícího císaře Kien-Longa († 1799) jmenovitě v letech 1736—1748. Četní byli mučenníci a vyznavači, mezi nimi i princové císařského domu.

Mimo tato pronásledování utrpěla čínská missie, jako vůbec všechny missie, hroznou ránu zrušením řádu jesuitského r. 1773. a pak semináře pro vnější missie v Paříži francouzskou revolucí.

§ 503. Křesťanství v Indii, spory o malabarské obyčeje a přehmaty arcibiskupů z Goy.

Křesťanství v Indii utrpělo velikou pohromu pádem portugalského panství ve východní Indii. V Anglii byla v letech 1599—1600 založena východo-indická obchodní společnost, která znenáhla Portugalcům všechny državy odňala a do r. 1750. velikou říši v Indii založila. Též Hollanďané zmocnili se mnohých portugalských držav a zrušili r. 1663. kočinské biskupství. Protestantští Angličané a Hollanďané vystupovali nepřátelsky proti katolickým missiím, zapuzovali horlivé missionáře a podporovali docela modloslužbu, když to k jejich prospěchu bylo.

K tomuto nepříznivému, vnějšímu stavu missií přistoupily ještě vnitřní spory o tak zvané malabarské obyčeje. Jesuité rozšiřovali křesťanství na základě akkommodační čili přizpůsobovací soustavy P. Nobili-ho mezi Indy, ale přišli ve spor s kapucíny a ostatními řády, kteříž onu soustavu zavrhovali. Papežský legát Tournon měl též tyto obyčeje vyšetřovati, přišel roku 1703. do Pondichery a zavrhl malabarské obyčeje (23. června 1704). On poručil, aby budoucně při křtu všechny obřady se vykonávaly, jmenovitě mazání slinou, dýchání na křtěnce a kladení soli do úst, což vše Indům ku pohoršení bylo; aby křest dítek se neodkládal, žádná pohanská jména více nedávala, sňatky v mladičkých letech se netrpěly, pověrečné obřady při svatbách odstranily, ženám v jejich měsíčném toku svátost pokání se neodpírala, pariům svatými svátostmi nemocných v jejich příbytcích bez rozdílu pohlaví a vůbec všemi duchovními útěchami posluhovalo, poskvrnění

čela křesťanů popelem z kravčího lejna zakázalo, kněží jenom pro čistotu často se umývali, ale ne aby za brahminy platili, pohanské odznaky se nesvětily a křesťanští hudebníci při pohanských slavnostech neúčinkovali. Jesuité, nesrovnávajíce se ve všech těchto článcích s legátem, poslali dva posly do Říma. Papež Klement XI. potvrdil rozhodnutí legátovo s doložkou, „pokud by apoštolský Stolec jinak nerozhodl.“ Papež Klement XII. zmírnil 25. srpna 1734 dekret Tournonův v některých článcích, jmenovitě bylo dovoleno opomenouti dýchání na křtěnce a mazání jeho slinou a též připuštěno, aby pariové měli několik missionářův jenom pro sebe. Papež Benedikt XIV. bullou „Omnium solicitudinum“ zakázal přísně všechny malabarské obyčeje a žádal poslušnosti na missionářích. Tím byla přesnosť víry od každého nádechu pohanských obyčejů zachována, při čemž ovšem missie trpěly. I zde dostaly missie hlavní ránu zrušením jesuitů v Portugalsku r. 1749. a celého řádu r. 1773.

Jinou nehodou indické missie byly přehmaty arcibiskupů z Goy. Všechny východní missie stály pod patronátem portugalským a arcibiskupem z Goy. Když papež Alexander VII. r. 1659. tři francouzské lazaristy jako apoštolské vikáře do Číny, Tonkinu a Kočinčiny poslal, postalo proti tomu Portugalsko, odvolávajíc se na svá patronátní práva. Za papeže Klementa X. vydal kommissař goyské inkvisice v Siamě klatbu na tamějšího apoštolského vikáře, kterýž mu, jako papeži přímo podřízený, svých plnomocenství předložiti nechtěl. Papež pokáral to a rozhodl, že pravomocnosť arcibiskupa z Goy a inkvisice na potugalské državy se obmezuje, ale území nevěřících knížat a jiných národův apoštolským vikářům podrobena jsou (r. 1673.). Roku 1674. bylo apoštolským vikářům oznámeno, že biskupové v jejich vikariátech žádné pravomocnosti nemají, a též biskupové o tom zpraveni, kteří však toho neuznávali. Innocenc XII. vyloučil několik čínských provincií z obou biskupství pekingského a nankingského, které byly pod patronátem portugalským, odevzdal je apoštolským vikářům a opětoval nařízení Klementa X. z r. 1674. Též Tunkin byl z biskupství makaoského vyloučen. Arcibiskup z Goy, biskupové z Makaa, Malakky, Meliapura, Kočinčiny a Cranganora nevšímali si těchto zařízení, pročež hrozilo se jim r. 1697. církevními tresty.

§ 504. Křesťanství v Tibetě, Tunkině a Kočinčině, Koree a Ceylonu.

Do Tibetu dostalo se již r. 1620. několik jesuitův, kteří však tam bez úspěchu pracovali. Později od r. 1707. přibyli tam z Indie skrze Nepal kapucíni, kteří sice byli zprvu vypuzeni, ale potom zase tam se navrátili, majíce v čele P. Orazia della Penna, několik buddhistův obrátili a od Dalai-Lamy dovolení obdrželi v Lasse hospic založiti. Když Čína Tibetu se zmocnila, vzniklo v letech 1737 a 1742. pronásledování křesťanů, které však křesťanství na dobro nezničilo.

Západní Indie, jmenovitě Tunkin a Kočinčina, měla za papeže Urbana VIII. okolo 300.000 křesťanův. Roku 1677. byl Tunkin na dva apoštolské vikariáty rozdělen; východní spravovali dominikáni, západní francouzští kněží z pařížského semináře pro vnější missie. Ale od r. 1696. panovala častá krutá pronásledování, v nichž četní křesťané a missionáři krev pro Krista prolévali.

V Kočinčině mělo křesťanství tytéž osudy jako v Tunkině. Pronásledování hubila na tisíce křesťanův a bořila kostely. Roku 1725. bylo v zemi ještě 10 jesuitův; jako missionář dobyl si tam veliké slávy jesuita P. Borri.

Do Koree přišlo křesťanství s voji japanského císaře Taikosamy, který ke konci XVI. století zemi podrobil, ale jeho nástupcové pronásledovali krutě křesťanské náboženství a skoro je v této zemi vyhubili.

Na Ceyloně kázali Krista jesuité, oratoriáni a františkáni, a první mučennická krev tekla tam již r. 1546. Když Hollanďané ostrova se zmocnili, dělali katolickým missionářům všechny možné překážky a sváděli katolíky, jak domorodé tak potomky Portugalců, k odpadu od víry, kteří však zůstali stálými a měli r. 1717. okolo 400 kostelův.

§ 505. Křesťanství v Americe.

V Kanadě působili horlivě jesuité, jsouce podporováni vydatně missionáři z jiných řádův. Roku 1615. vystavěli tři františkáni v Quebeku kapli a r. 1618. malý klášter. R. 1628. přepadli Angličané, jsouce francouzským hugenottou Davidem Kirkem štváni, osadu a zavlekli missionáře do Anglie. Kar-

dinál Richelieu nabyl r. 1632. opět Kanady, a katolická missie rozkvétala po veletoku sv. Vavřince. Z jesuitů vyznamenali se: P. Isák Jogues, první apoštol Irokesův, jenž od nich roku 1646. umučen byl; P. Antonín Daniel, jenž r. 1648. mučennickou smrť u Mohavaků nalezl; P. Gabriel Lallemand a P. Jan Brebeuf, agoštoı Huronův[1]), kteříž oba r. 1649. od Irokesův umučeni byli. Ve válce Irokesů s Hurony byli tito zničeni, poněvadž protestanté z nenávisti katolictví a Francouzův Irokesům evropské zbraně prodali, a tak katolickou missii huronskou v niveč přivedli. Nad Kanadou čili Novou Francií měl pravomocnosť arcibiskup rouenský, ale r. 1657. ustanovil papež Alexander VII. Laval-Montmorency-ho za prvního apoštolského vikáře Kanady. Roku 1675. založil král Ludvík XIV. biskupství v Quebeku, kde několik výtečných biskupův o pokřesťanění domorodců pracovalo. Když Kanada od Francie Anglii postoupena byla (1763), prohlásili tam Angličané všechny své trestní zákony na katolíky (1763), ale musili se mírniti z bázně před vzpourou lidu, a katolická víra zůstala zakotvenou u Kanaďanův.

V Kalifornii hlásal Krista r. 1697. jesuita Salvatiera a pak František Kühn, jeho řeholní druh a dřívější professor mathematiky v Ingolstadtě, kteří měli krušnou práci, nežli mnohoženství u obrácencův odstranili a je práci přivykati naučili.

V Brasilii pečovala církev o práva a svobodu domorodcův. Když r. 1597. portugalská vláda domorodce dělati otroky přísně zakázala, a otrokáři tento zákon obcházeli: opakoval papež Urban VIII. r. 1639. působením jesuity Diaze Taňa přísné bully Pavla III. na ochranu domorodých Indiánův. Za to musil jesuitský řád pykati; portugalští osadníci udeřili na jeho klášter v Rio de Janeiře a vyhnali jeho členy z mnohých míst. Však missie mezi Indiány pokračovala s velikým zdarem, vycházejíc ze tří hlavních stanic Bahie (S. Salvador), Rio de Janeira a Pernambuca a majíc ke konci XVI. století asi 180 věrověstův. Roku 1607. podnikl P. Ludvík Figuira obrácení divochů po veletoku Amazonském a obrátil v krátkém čase domorodce na 200 hodin cesty.

Velikým apoštolem brasilských Indiánův a druhým Las

---

[1]) Die Bekehrung und der Untergang der Huronen v „Kath. Missionen.“ 1882. 1 sqq.; 1884. str. 25. sqq.

Kasasem Ameriky stal se jesuita Antonín Vieira [1]), zvaný „lusitánský Cicero." Narodil se 6. února 1608 v Lisaboně ze šlechtických rodičů, kteří měli služby při dvoře královském. Maje 8 let svého věku, odebral se se svými rodiči do Brasilie, vstoupil tam r. 1623. v Bahii do řádu jesuitského, byl r. 1635. na kněžství vysvěcen, a pracoval 5 let potom o pokřesťanění brasilských divochů v okolí Bahie. Když r. 1640. Portugalsko šedesátileté jho španělské se sebe svrhlo, a vojvodu braganzského jako Jana IV. za krále povýšilo: poslal místokrál brasilský Don Fernando svého syna do Lisabonu pozdravit nového krále. Mladého muže sprovázeli dva jesuité, z nichž jedním byl Antonín Vieira. Vieira zalíbil se pro své vlohy a svou výřečnosť tak králi, že jej svým dvorním kazatelem a rádcem učinil. Na mnohé své prosby odplul konečně 20. listopadu 1652 ke svým milým brasilským Indiánům, jsa za superiora missie Maraňonské ustanoven, která netoliko nynější provincii maraňonskou, ale největší část nynější Brasilie obsahovala. Pokud byl v Lisaboně, působil k tomu, aby Indiáné svou svobodu podrželi; královský dekret, na jeho radu r. 1647. vydaný, prohlašoval brasilské domorodce slavně za svobodné, a byl v Brasilii v St. Louize r. 1653. veřejně přibit k velikému rozhořčení portugalských osadníkův. A když tito si ho nevšímali, odebral se Vieira 14. června 1654 do Portugal ke králi Janu IV., a vymohl u něho obmezení otročího obchodu, zákaz honeb na Indiány do lesův a odevzdání missie na veletoku Maraňonském jesuitům. Za své missionářské činnosti 1654—1661 založil Vieira celou řadu křesťanských osad, vystavěl 16 kostelů, sepsal modlitební knihy a katechismy v 6 jazycích domorodcův, a kázal více než 20 kmenům Krista. Ale portugalští osadníci spikli se proti apoštolu svobody Indiánův, jali jej v Belemě, hlavním městě provincie Pary, a poslali do Lisabonu (1661) jako nepřítele a zrádce osady. V Lisaboně nenašel zprvu sluchu u mladého krále Alfonse VI., ano byl docela od inkvisice jako bludař odsouzen. Ale po pádu krále Alfonse VI. přál nový král Don Pedro II. Vieirovi, povolal jej ke dvoru, obnovil dekrety vydané v prospěch Indiánův, a navrátil jesuitům veškerou jejich působnost. Roku 1681. v červenci vstoupil Vieira opět na brasilskou půdu, stal se r. 1687 provinciálem

---

[1]) Ein Apostel der Freiheit (Vieira) v „Kath. Missionen." 1881. str. 2 sqq. —

brasilským a zemřel po blahodárné činnosti v noci ze 17—18. července 1697. Právem nazývali ho maraňonští Indiáné „svým otcem, ochráncem a osvoboditelem."

Roku 1676. byla Bahie za arcibiskupství povýšena, jemuž biskupství Pernambuco (Olinda) a Rio de Janeiro podřízena byla.

Pokud byla Amerika v rukou španělských a portugalských katolíků, byli domorodí Indiáni při všech uvedených ukrutnostech osadníkův a královských úředníků přece při své národnosti zachováni, ke Kristu obraceni a křesťanské osvětě a křesťanskému vzdělání získáni; pokud se dostala pod panství protestantských Angličanů, byli domorodci jednoduše vyhubeni, a protestantství zavedeno (Spojené Obce severoamerické).

§ 506. Křesťanství v Africe.

V Mozambique bylo sídlo biskupské, dva kláštery a tři fary. Kapucín Zuchelli Congo obrátil na počátku XVIII. století krále Segnského. V Cacongu a Loangu založili r. 1766. francouzští kněži nové missionářské stanice, ale podlehli záhubnému ponebí tamějšímu, které jest morem a hrobem evropských missionářů.

Nejvyšší missijní správa a missionářské ústavy.

Papež Řehoř XV. zřídil r. 1622. zvláštní kongregaci co nejvyšší úřad missijní (congregatio de propaganda fide); skládala se původně z 15 kardinálů, 3 prelátův a 1 tajemníka. S ní spojil papež Urban VIII. r. 1627. zvláštní seminář pro jinochy ze všech národů, kteří by tam za missionáře svých krajanů vzděláni byli (Collegium Urbanum de propaganda fide). Propaganda má velikolepou tiskárnu, v níž knihy ve všech řečech pro missie se tisknou. Světoznámou jest každoroční slavnost jazyková tu neděli po zjevení Páně, kde chovanci missionářští v nejrůznějších řečech mateřských po sobě přednášejí. Roku 1862. zřídil Pius IX. při kongregaci propagandy zvláštní oddělení pro věci sjednocených východních církví.

Ve Francii zřídil v Paříži karmelitán Bernard, biskup babylonský, ústav kněží vnějších missií v Asii a v Americe, jenž v úzkém spojení s římskou propagandou stál. Též dům sv. Lazara v Paříži čili Lazaristé vysýlali své kněze na missie.

V rozličných křesťanských zemích bylo asi 80 menších ústavů pro rozšíření křesťanství mezi pohany [1].

Papež Klement XI. rozkázal r. 1707. představeným znamenitějších řádův, aby vždycky jistý počet svých členů pro missie vzdělávati dávali.

---

[1]) Erectio S. Congregationis de fide cathol. propaganda (Bull. Rom. T. III. p. 421 sq.). — Fabricii lux salut. p. 566. — Constitutiones Apostolicae S. Congreg. de propag. fide. Rom. 1642. f. — Bayer: Hist. Congregat. Cardinalium de propaganda fide. Regiom. 1670. — Helyot Bd. VIII. Cap. 12. str. 81—100 mluví o rozličných seminářích pro rozšíření křesťanství.

Hlava druhá.

Dějiny papežův[1].

§ 506. Papežové v druhé polovici XVII. století: Alexander VII. (1655—1667), Klement IX. (1667—1669), Klement X. (1670—1676), Innocenc XI. (1676—1689), Alexander VIII. (1689—1691) a Innocenc XII. (1691—1700).

Alexander VII. (1655—1667) slul před tím Fabio Chigi; narodil se 13. února 1599 a byl znalcem práv, filosofie a theologie. Papež Urban VIII. učinil jej viceguvernerem ve Ferraře, potom byl r. 1639—1651. nuntiem v Kolíně nad Rýnem a podal ohrazení proti míru westfalskému, t. j. proti jeho článkům k církvi nespravedlivým. Innocenc X. povýšil jej za státního sekretáře a 19. února 1652 za kardinála. Dne 7. dubna 1655 byl za papeže zvolen jako Alexander VII. Jeho papežování začalo býti slavným, ale mělo potom nepatrný průběh. Francouzsko nepřálo papeži od časův jeho nuntiatury v Německu, a král Ludvík XIV. hledal svou slávu v opovrhování apoštol-

[1]) Quarnacci: Vitae et res gestae Romanor. Pontiff. et Cardinal. a Clem. X. usque ad Clem. XI. Rom. 1751. 2 T. f. — Ant. Sandini: Vitae Pontiff. Rom. ex antiq. monum. collectae. Patav. 1739. Bamberg. 1753. 8. — Storia critico-chronologica di Rom. Pontefici (až do Klementa XIII.) e di generali e provinciali concilii scritta da Giuseppe Abbate Piatti. Nap. 1765—70. — Bower: Gesch. der Päpste, zpracováno od Rambacha. Sv. X. díl 2. — Ranke: Die röm. Päpste im 16. u. 17. Jahrh. sv. III. — Gesch. der Päpste od Haase, str. 608 sqq. — od Grönea, sv. II. str. 400 sqq. — od Müllera sv. 16, str. 294.

skou Stolicí. Jeho vyslanec, vévoda Crequi, počínal si v Římě (r. 1662.) se svým velikým vojenským průvodem tak zpupně, že přišel do srážky s papežským vojskem, v němž mnoho Korsičanů sloužilo, a kteréž útok na francouzské vyslanectví učinilo. Uražený vyslanec opustil Řím, Ludvík XIV. vinil papežovy příbuzné ze spoluviny, obsadil na odvetu Avignon a Venaissin, dal papežského vyslance z Francie vyvésti, kázal svým vojům do Italie táhnouti, a přinutil tak 12. února 1664 papeže ke smlouvě piské, dle níž Chigové musili odprositi, a Korsičané, kteří v útoku nejvíce se súčastnili, nesměli v papežském vojště sloužiti [1]). Alexander dožil se té radosti, že duchaplná švédská královna Kristina, dcera krále Gustava Adolfa, r. 1655. veřejně v Innsbruce katoličkou se stala, korunu švédskou složila a v Římě žila. Ale zprvu nadělala svým pánovitým chováním mnoho mrzutostí a nepříjemností papeži († 19. dubna 1689 v Římě) [2]). Alexander byl mírným v theologických bojích onoho času, zatratil mnohé bludné věty z morálky a byl bedlivým na pikle jansenistů. Provedl mnohé veliké stavby, čímž papežskou pokladnu vyprázdnil, a zemřel 22. května 1667.

Klement IX. (1667—1669). Po Alexandrovi VII. vstoupil na papežský stolec jeho státní sekretář Julius Rospigliosi 20. června 1667 jako Klement IX. Narodil se 28. ledna 1600 v Pistoji, studoval v římském semináři, pak na universitě piské, kde r. 1623. stal se doktorem a professorem filosofie. Byl mužem čistých mravů, skrovným a nejpřívětivějším a nejdobrotivějším takořka na světě. Maje přátelské styky s Barberiny, synovci papeže Urbana VIII., byl od tohoto r. 1632. do prelatury přijat, a doprovázel jako auditor kardinála Barberina na jeho vyslanecké cestě do Francie, a byl 11 let nuntiem ve Španělsku. Papež Alexander VII. učinil jej svým státním sekretářem a r. 1657. kardinálem-knězem. Jako papež byl dobročinný, staral se velice o missie a zakázal missionářům obchod. Svých příbuzných nepovýšil a nedal jim žádného účastenství ve vládě, příbuzné svého předchůdce ponechal v jejich důstoj-

---

[1]) Relation de tout ce qui se passa entre le Pape Alex. et le roi de France. Col. 1670. — Desmarais: Histoire des démélés de la cour de France avec la cour de Rome. Par. 1706. 4. Proben des Dichtertalentes Alexanders in: Philomathi: Labores juveniles. 656 sqq.

[2]) Grauert: Christine von Schweden und ihr Hof. Bonn 1837 sqq. 2 sv. — Ranke: Röm. Päpste, sv. III. str. 77-103. „Digression über Königin Christine von Schweden."

nostech. Uznal portugalského krále Petra za krále, kdežto jeho předchůdcové vlivem Španělska tohoto království (od r. 1641.) neuznávali, a potvrdil jím jmenované biskupy. Podporoval Benátky proti Turkům velikými penězi, sprostředkoval mezi Španělskem a Francií cášský mír (2. května 1668), a pohnul při této příležitosti krále Ludvíka XIV., že loďstvo proti Turecku vypravil. Bylo však poraženo, a Kandie (Kreta), za kterou papež tolik se modlil a hmotných obětí přinesl, padla v září r. 1669. do rukou Turků. Zpráva o tom zarmoutila velice papeže a urychlila jeho smrt; skonal 9. prosince 1669.

Klement X. (1670—1676). Nové konklave trvalo od 20. prosince 1669 do 29. dubna 1670, z něhož vyšel jako papež Klement X. kardinál Emil Altieri. Emil Altieri narodil se 13. července 1590 v Římě ze staršlechtické rodiny, stal se r. 1611. doktorem práv, odebral se s Lancellotem jako jeho přířučí do Polska, byl potom biskupem v Kamerině, nuntiem v Neapoli, a za Alexandra VII. sekretářem kongregace biskupův a řeholníkův, a byl r. 1669. za kardinála povýšen. Jako papež, nemaje nikoho ze svého rodu, přijal za svého synovce a důvěrníka kardinála Paluzza Paluzziho. Papež byl pokojný, zbožný a dobročinný muž, ale slabý, kterýž ani v Římě pánem nebyl. Cizí vyslanci počínali si jako suverénni, pro něž římské zákony nebyly. Za něho vznikl spor apoštolské Stolice s Francií o tak zvané právo regální. Regální právo (jus Regaliae) bylo právo králům církví propůjčené užívati příjmův uprázdněných biskupství, k nimž měl král právo jmenovati biskupy, a obsazovati mezi tím obroči, která neměla správy duchovní. Některá biskupství byla právem regálie, jiná byla toho prosta. Král Jindřich IV. rozšířil právo regální na všechna biskupství, a král Ludvík XIV. potvrdil toto rozšíření dvěma dekrety z r. 1673. a r. 1674. Šedesát biskupství bylo tak proti všemu platnému právu regálii podrobeno, a arcibiskupové a biskupové, ačkoli neradi, podrobili se královskému násilí. Jenom dva biskupové: Mikuláš Pavillon z Aletu a František Caulet z Pamiersu protivili se a byli krutě pronásledováni. Oba odvolali se k apoštolské Stolici. Klement X. činil králi představy o jeho přehmatu, ale nadarmo. Papež podporoval Poláky proti Turkům penězi, vřadil Alberta Velikého mezi svaté, ctě tak vědu, přiměl Savojsko a Janov, že své spory o hranice v dobrotě porovnali, a umřel 22. července 1676.

Innocen XI.[1]) (1676—1689). Apoštolský Stolec potřeboval statného kormidelníka, za něhož lid kardinála Odescalchi-ho prohlašoval a který též 21. září 1676 za papeže jako Innocenc XI. zvolen byl. Benedikt Odescalchi narodil se 16. května 1611 v Komě v Lombardsku, studoval v Římě a Neapoli obojí právo, vstoupil do papežských služeb, byl od Urbana VIII. za protonotáře a přednostu apoštolské komory jmenován, byl potom kommissařem v území Ankonském a místodržitelem Maceratské provincie. R. 1645. byl od papeže Innocence X. za kardinála-jáhna a brzo potom za kardinála-kněze povýšen a dostal r. 1650. biskupství novarské. Vzdav se biskupství ve prospěch svého bratra Julia Marie, který byl benediktinem, usadil se v Římě a byl horlivou pracovní silou v kongregacích. Jako papež netrpěl nepotismu, zrušil prodajnosť úřadův a nastupoval všudy na přísnou mravnosť. Měl boje s králem Ludvíkem XIV. o právo regální a tak zvanou „svobodu bydla vyslancův". Papež přijal odvolání biskupů, pamierského a aletského, a napomínal krále, aby od svých násilností upustil; ale dostal za odpověď, že regalie jsou dědičným korunním právem. Ludvík svolal sjezd francouzského duchovenstva skládající se z 34 arcibiskupův, 2 jednatelů duchovenstva, a 36 jiných duchovních; které všechny pro svůj názor získal. Sjezd složil 1682 ony čtyři články, které základ tak zvaných „gallikánských církevních svobod" tvořily. Král prohlásil tyto „čtyři deklarace" pro celou říši jako zákon, proti čemuž papež se ohrazoval. Papež zrušil tak zvanou „svobodu bydla cizích vyslanců" tak, aby více nebyla útočištěm zločinců, kterých tam spravedlnosť dosáhnouti nemohla. Všichni panovníci uznali po vysvětlení papežově spravedlnosť tohoto nařízení, jenom ne král Ludvík XIV., který onu výsadu za výsadu koruny pokládal. Když jeho vyslanec v Římě d' Estrees zemřel, poslal tam nového, Lavardina, jemuž papež hned při vstupu do církevního státu oznámil, že ho za vyslance neuzná, nevzdá-li se svobody bydla. Nedbaje slov papežových, vtáhl Lavardin s průvodem 800 vojákův a 200 sloužících do Říma, proměnil Farnesský palác v pevnosť, a byl hotov papeži i vojansky naproti se postaviti. Innocenc dal jej do klatby; za to odvolal se Ludvík XIV. ku budoucímu všeobecnému sněmu, dal Avignon obsaditi, naklá-

[1]) Vita d'Innoc. XI. Ven. 1690. 4. — Bonamici: De vita Innoc. XI. Rom. 1776.

dal s papežským nuntiem jako se zajatým a pomýšlel docela na rozkol; ale konečně stálost papežova pohnula jej, že Lavardina odvolal z Říma. Innocenc nebyl spokojen s násilným obracováním hugenottův, jak je Ludvík XIV. prováděl a veřejně se vyslovil, že to není pravým způsobem, když obrojení apoštolé se vysýlají. Podobně nechtěl papež nic věděti o záměru Ludvíka XIV., aby francouzsky smýšlející kardinál Fürstenberg, biskup strassburský, za mohučského arcibiskupa povýšen byl. Za to podporoval politiku císaře Leopolda I., dal mu 5,000.000 zlatých na vedení turecké války, vypsal berni pro něj u duchovních v Italii a Německu a byl duší spolku mezi císařem Leopoldem I. a králem polským Janem Sobieským jakož i sv. ligy z r. 1684. Porážka Turkův u Vídně polským hrdinským králem Janem Sobieským r. 1683. naplnila jej nesmírnou radostí. Zemřel 12. srpna 1689 k velikému neštěstí císaře Leopolda I. Papežové Klement XI., Klement XII. a Benedikt XIV. chtěli jej za svatého prohlásiti, ale Francie zamezila to.

Alexander VIII. (1689—1691). Od nástupce Innocence XI. záviselo, zdali císař bude s to, aby ve válce turecké pokračoval; pročež poslal k nové volbě papeže kardinála Leopolda Kolloniče [1]), aby v konklave proň působil, a knížete Antonína Lichtensteina, aby jako mimořádný vyslanec jej mimo konklave zastupoval. Konklave začalo se 13. září, v němž přítomno bylo 49 kardinálů, kteří dělili se na tři strany: francouzskou, španělskou a neutrální; konečně 6. října 1689 byl za papeže zvolen kardinál Petr Ottoboni, který se Alexandrem VIII. nazval. Narodil se 22. dubna 1610 v Benátkách, stal se biskupem brescijským, a papež Innnocenc X. učinil jej kardinálem. Jako papež dobyl několik úspěchů naproti Francii: Ludvík XIV. vzdal se svobody bydla svého vyslance, odvolal své vojsko z Avignona a nenastupoval na to, aby kardinál Fürstenberg mohučským arcibiskupem se stal. Alexander VIII. odsoudil bullou „Inter multiplices“ ze 4. srpna 1690 čtyři gallikánské články a zavrhl jansenisty. Císař Leopold žádal na něm peněžitou podporu na tureckou válku, ale dostal jenom nevelikou summu na ni. Papež byl dobročinný, zmenšil státní dluh,

---

[1]) O účastenství kardinála Leopolda hraběte Kolloniče ve volbě papeže r. 1689. sr. Hist.-pol. Blätter 1886. sv. 97. str. 178—198.

získal bohatou knihovnu švédské královny Kristiny Vatikánu, podporoval své rodiště v boji proti Turkům a zavrhl některé bludné a nebezpečné věty. Své příbuzné obohacoval nad míru a přenechal jim pro své vysoké stáří skoro veškerou vládu. Zemřel 1. února 1691.

Innocenc XII. (1691—1700). Po 5timěsíčném konklave, v němž účastnili se rakouští kardinálové hrabě Leopold Kollonič a baron Jan Goës, byl 12. července 1691 za papeže zvolen Antonín Pignatelli jako Innocenc XII. Pocházel z vévodského rodu Montelionů, narodil se 13. března 1615, vstoupil záhy do papežských služeb a zastával důležité úřady; byl vicelegátem v Urbině, inkvisitorem na Maltě, místodržitelem Perugie a nuntiem ve Florencii, Polsku a Německu. Z německé nuntiatury byl od Klementa IX. v nemilosti odvolán; dostal od něho biskupství Lezze v jižní Italii. Papež Klement X. povolal jej nazpět do Říma, a Innocenc XI. dovedl jej oceniti, povýšil r. 1681. za kardinála a učinil jej biskupem ve Faence, legátem Bologně a arcibiskupem Neapolským. Jako papež učinil konec zlořádu, tenkráte v mnohých státech obvyklému, úřady prodávati, navrátil cenu kupcům a vydal výborné zákony. Odstranil nepotismus docela bullou „Romanum decet Pontificem“, stanově, že žádný papež nesmí více nežli jednoho synovce kardinálem učiniti a jemu více nežli 12.000 skudů ročních příjmů vykázati. Císaři Leopoldovi I. dal r. 1691. 75.000 korun a roku 1698. 200.000 zlatých na tureckou válku. Krále Ludvíka XIV. pohnul, že od svých nepřátelských kroků proti apoštolské Stolici upustil a svých 4 gallikánských článků se vzdal, začež potom jím jmenované biskupy potvrdil. Když Evropa mírem Riswick-ským r. 1697. a Karlovickým r. 1698. klidu nabyla, ohlásil Innocenc XII. veliké milostivé léto na r. 1700., k němuž veliké množství poutníků do Říma přišlo. Zemřel 27. září r. 1700. maje věku svého 85 let. Jeho největší bolestí bylo asi, že Fenelonovy „Zásady Svatých“ (Maximes des Saints) 12. března 1699 zavrhnouti musil.

§ 507. Papežové v XVIII. století: Klement XI. (1700—1721), Innocenc XIII. (1721—1724), Benedikt XIII. (1724—1730), Klement XII. (1730—1740), Benedikt XIV. (1740—1758), Klement XIII (1758—1769), Klement XIV. (1769—1774) a Pius VI. (1775—1799).

Klement XI. (1700—1721)[1]) slul před tím Jan František Albani; narodil se 22. července 1649 v Římě, kamž jeho rodina za papeže Urbana VIII. z Urbina se přestěhovala. Skončiv svá studia vstoupil jako doktor obojích práv do papežských služeb; stal se správcem několika měst, tajemníkem a členem učených společností, které švédská královna Kristina vydržovala, a byl 13. února 1690 za kardinála povýšen od Alexandra VIII. V konklave, které od 8. října — 16. listopadu 1700 trvalo, byl za papeže jako Klement XI. zvolen. On byl muž rázný, přívětivý a bezúhonný. Jako papež kázával o velikých svátcích a slavnostech s kazatelny, což od staletí žádný papež neučinil. On opravil trestnictví, a vystavěl první trestnici dle způsobu nynějších trestnic s cellami pro trestance.

Na počátku jeho vlády způsobily mu dvě události veliké rozpaky. Braniborský kurfirst Fridrich III. přijal r. 1700. název Pruského krále, dal se 18. ledna 1701 v Královci korunovati a položil tak základ k utvoření nové protestantské velmoci. Poněvadž Prusko bylo právně majetkem rytířského řádu německého, ohrazoval se papež proti novému království[2]), ovšem bez úspěchu. Ve válce o španělské dědictví, o něž po smrti krále Karla II. († 1 listopadu 1700) bez mužských potomků, dům habsburský a francouzský válku vedly, postavil se papež na stranu francouzskou, maje její nárok ke Španělsku za oprávněnější, a popudil tak proti sobě císaře Josefa, s nímž ještě k tomu měl spor o právo „první prosby“ (jus primarum pre-

---

[1]) Opp. Clem. XI. 1722., Frcf. 1729. 2 T. f. — (Protestant) Buder: Leben Clem. XI. Frkf. 1721. 3 díly. (Polidoro): Libb. VI. De vita et reb. gest. Clem. XI. Urb. 1724. — Reboulet: Hist. de Clém. XI. Avign. 1752. 2 díly. 4.

[2]) Papež praví (epp. et brevia selectiora p. 43. sq. ed. Frcf.): Fridericum Marchionem Brandenburgensem, nomen et insignia Regis Prussiae inaudito forte hactenus apud Christianos more nec sine gravi antiqui juris, quod ea provincia sacro et militari Teuthonicorum ordini competit, violatione sibi publice arrogasse.

cum) při stoličných a kollegiátních chrámech. Císař Josef I. (1705—1711) dal svými voji církevní stát pustošiti, popíral vrchní panství papežovo nad Parmou, Piacenzou, Comacchiem a jinými místy a přinutil papeže k míru r. 1709., dle něhož jeho bratra Karla za krále španělského a neapolského, však „bez újmy práv jiného", uznal. Za to zrušil Filip V., sok Karlův ve Španělsku, veškeré obcování s Římem a vyhnal nuntia z Madridu. Při volbě císaře římského Karla VI. ve Frankfurtě neměl se žádný ohled na papežského vyslance Hannibala Albaniho, synovce papežova, a ve vyjednáváních o mír v Utrechtu, k nimž papežský nuntius ani připuštěn nebyl, neuznávaly obě strany válčící nároků papežových, a rozhodly o papežských lénech, Sardinii a Sicilii, beze všeho ohledu na jejich vrchního pána. Utrechtským mírem ze 17. dubna 1713 stal se savojský vojvoda Viktor Amadeus II. (1675—1730) králem sicilským, s nímž papež hned od počátku svého panování stálé a mrzuté spory o církevní immunitu a právo obsazovati obročí měl. Nový král chtěl vykonávati všechny výsady „sicilské monarchie", ale papež zrušil onen úřadní dvůr, kterýž ony výsady prováděl (28. února 1715), a vydal klatbu a interdikt na ostrov. Mstě se papeži, vyhnal král okolo 3.000 světských a řeholních duchovních, kteří klatbu a interdikt zachovávali, a papež musil je potom živiti. Teprve když r. 1718. Sicilie Španělsku připadla, odvolal Klement klatbu a interdikt. V Polsku ujímal se papež krále Augusta II., jenž byl spolu saským kurfirstem, a snažil se polskou korunu jemu zachovati. Všem biskupům říše zakázal pod trestem klatby, aby nikdo Stanislava Leščiňského, vévodu poznaňského, jehož stavové pod nátlakem švédského vojska a jeho krále Karla XII. za krále volili, nekorunoval; ale když biskup lvovský přece 4. října 1704 Leščiňského za krále korunoval, a August II. od švédského krále Karla XII. k míru v Altranstädtě u Lipska přinucen byl, dle něhož koruny polské se vzdal a Stanislava Leščiňského za krále uznal (24. září 1706): ohrazoval se proti tomu papež, ovšem nadarmo. Teprve po porážce Karla XII. u Poltavy Rusy r. 1709. ujal se August znovu vlády v Polště. Dne 7. prosince 1716 zřídil papež lissabonský patriarchát.

Tak bylo papežování v duchu středověké papežské výsosti více nemožným. Apoštolský Stolec přestával býti nejvyšším soudním dvorem a rozhodčím katolických knížat, kteří po příkladě protestantských nejvyšší, duchovní moc ve svých

zemích vykonávati, papeže a náboženství pouze pro své politické prospěchy užívati chtěli. Papežští nuntiové byli od katolických dvorů: vídeňského, turinského, madridského a neapolského zapuzeni. Papež zemřel 19. března 1721.

Po smrti císaře Josefa I. († 17. dubna 1711) stal se jeho bratr Karel jako Karel VI. císařem a pánem Habsburských zemí; evropské mocnosti měly to za nebezpečné přenechati mu i Španělsko. Rastattským mírem (6. března 1714) dostalo Rakousko pouze Neapolsko a Milán s ostrovem Sardinií, který však brzo ztracen byl. Císař Karel VI. snažil se více dosáhnouti a činil nároky, které papežskému Stolci veliké rozpaky připravovaly.

Innocenc XIII. (1721—1724) slul před tím Michal Angelo Conti, narodil se 13. května 1655 v Římě, byl synem Karla II., vévody z Poli, vstoupil do papežských služeb, byl nuntiem ve Švýcarsku a Portugalsku, stal se za Klementa XI. kardinálem a dostal od něho biskupství osimské a viterbské. Byl po smrti tohoto papeže 8. května 1721 za jeho nástupce zvolen a nazval se na památku Innocence III., který z jeho rodu byl, Innocencem XIII. Nový papež smířil se s císařem Karlem VI., uděliv mu za obyčejný poplatek bílého koně a 6000 dukátů, Neapolsko v léno (1722), ale císař bez ohledu na 200 letá práva papežská odevzdal Parmu a Piacenzu španělskému princi Donu Karlovi, proti čemuž papež nadarmo se ohrazoval. Rozhárané španělské poměry na poli církevním snažil se papež v březnu 1723 obšírnou bullou, kterou s králem Filipem V. umluvil, upraviti. Podporoval maltánské rytíře a Benátčany penězi proti Turkům, a učinil proti své vůli a k svému velikému zármutku nehodného ministra Abbé Duboise dle žádosti francouzského dvora kardinálem; se slzami podepsal dekret. Zemřel 7. března 1724.

Benedikt XIII.[1]) (1724—1730) pocházel z vévodského rodu Orsinův. Narodil se v Gravině v království neapolském 2. února 1649., slul Petr František a jeho otec Ferdinand, vstoupil proti vůli svých rodičů 12 srpna 1667 do řádu dominikánského v Benátkách, a dostal tam jméno: Vincenc Maria. Papež Klement IX. zkoumal sám jeho povolání do řehole a upokojil příbuzné. Prospíval ve vědách a dostal již v 21. roce svého věku od řádu professuru. Papež Klement X. povýšil jej

[1]) Icon et mentis et cordis. Ben. XIII. Frcf. 1723. — Alex. Borgia: Ben. XIII. vita. Rom. 1752. 4. po německu Frkf. 1731.

22. února 1672 za kardinála, kterouž důstojnosť jenom z řeholní poslušnosti přijal a na dále skromným mnichem zůstal. Roku 1675. obdržel arcibiskupství manfredonijské. Papež Innocenc XI. propůjčil mu r. 1680. biskupství cesenské v Romagni, které ze zdravotních ohledů za arcibiskupství beneventské r. 1686. zaměnil. V Beneventě dlel až do své volby za papeže, učinil jej vzorem diecése, slavil provinciální synody r. 1693. a 1698., stavěl a opravoval kostely a pečoval o chudé. V prázdných chvílích skládal spisy theologicko-praktické [1]). Za papeže byl zvolen 29. května 1724, přijal volbu teprve na rozkaz generála řádu P. Pipina a nazval se Benediktem XIII., aby ukázal, že avignonský papež Benedikt XIII. jenom rozkolníkem a vzdoropapežem byl.

Benedikt XIII. vystoupil proti přepychu kardinálův a světskému rouchu duchovenstva, slavil r. 1725. provinciální synodu v Lateraně, kde bulla „Unigenitus" za pravidlo víry pro všechny katolíky ustanovena byla, a pohnul konečně kardinála Noaillesa, pařížského arcibiskupa, že ji uznal (r. 1728.); zřídil zvláštní kongregaci Seminariorum, aby Tridentský dekret o seminářích do života uváděn byl. Spor o sicilskou monarchii ukončil r. 1727., zrušiv konstituci Klementa XI. a povoliv císaři Karlu VI. jako králi neapolskému a sicilskému a jeho nástupcům, aby soudce v třetí instanci ustanovovali, ale ponechav důležitější věci apoštolské Stolici, a dostal za to nazpět Comacchio, které císařské vojsko od roku 1708. obsazené drželo. Spory s Viktorem Amadeem, vévodou savojským a sardinským, urovnal tak, že mu propůjčil patronátní právo nade všemi kostely a kláštery jeho země, ale ne příjmův uprázdněných obročí, a uznal jej za krále sardinského, po čemž turinské arcibiskupství od r. 1713. uprázdněné opět obsazeno bylo. Méně šťastným byl vzhledem na Portugalsko. Král Jan V. žádal dle výsady jiných katolických dvorů též pro sebe právo pojmenovati tak zvaného korunního kardinála, a žádal této důstojnosti pro bývalého papežského nuntia v Lissaboně Vincence Bichiho, který tam však obojetně si počínal a proto od papeže odvolán byl. Poněvadž kardinálský sbor proti tomuto povýšení se ohrazoval, nebyl papež králi po vůli, který za to všechny Portugalce z Říma odvolal, veškeré obcování s apoštolskou Stolicí zapověděl, a svým klášterům almužnu do Říma

[1]) Opp. theol., Rom. 1728., 3 tom.

posýlati zakázal. Mrzutosti u mnohých katolických dvorů způsobilo mu jeho nařízení z r. 1728, aby svátek Řehoře VII., který posud jenom benediktini a kapitola salernská slavili, ve veškeré církvi se slavil, a jeho officium se konalo, v němž 5. lekce, mluvíc o vyobcování a sesazení Jindřicha IV., se jim nelíbila, jako by byla na úkor suverénní moci panovníkův. Ve Francii nebylo officium Řehoře VII. ani připuštěno. Nehodou Benedikta XIII. bylo, že svou důvěru věnoval pokrytci a lakomci Mikuláši Cosciovi, kterého stále jako v Beneventě kolem sebe měl a kardinálem a koadjutorem beneventským jmenoval, který však svého vlivu užíval, aby se obohatil. Benedikt XIII. podržel i jako papež arcibiskupství beneventské, přišel tam dvakráte r. 1727. a r. 1729. a spravoval je vikářem. Zemřel nábožnou smrtí 22. února 1730. Mezi jinými prohlásil za svaté: Jana od Kříže, Aloise, Stanislava Kostku a našeho patrona Jana Nepomuckého.

Klement XII. (1730—1740) slul. před tím Vavřinec Corsini. Narodil se 7. dubna 1652 ve Florencii, kde Corsinové k nejvážnějším rodinám náleželi, studoval v collegium romanum a v Pise, dosáhl hodnosti doktora práv, vstoupil do služeb papežských, stal se r. 1690. arcibiskupem nikomedským in part. a byl jmenován papežským nuntiem do Vídně. Poněvadž však vídeňskému dvoru nebylo toto jmenování napřed oznámeno, nebyl od něho přijat, zůstal tak Římě, a byl v prosinci r. 1695. od Innocence XII. pokladníkem a velitelem andělského hradu jmenován. Papež Klement XI. jmenoval jej 17. května 1706 kardinálem-knězem, a Benedikt XIII. kardinálem-biskupem frascatským. Za papeže byl po skoro 5měsíčním uprázdnění sv. Stolce 12. července 1730 zvolen a nazval se Klementem XII.

Klement XII. podporoval vědy a umění, založil museum pro římské starožitnosti a poslal učené Assemany na Východ sbírat rukopisův. Provedl několik výtečných staveb, staral se o přísnou spravedlnosť, pečoval o missie, a zřídil Řekům jižní Italie dva semináře ve St. Benedettu di Ullano a Neapoli. Poznávaje nebezpečné učení řádu svobodných zedníků, zakázal pro celé křesťanstvo účastenství v něm pod trestem klatby (1738), a vydal o tom pro církevní stát ještě zvláštní přísné nařízení ze 14. ledna 1739. Spor s Portugalskem odstranil, povýšiv nuntia Bichi-ho za kardinála, což Benedikt XIII. odepřel. Ale hned měl podobné mrzutosti se Španělskem; neboť

u mnohých katolických dvorů zdálo se to od počátku století býti zásadou, aby místo bývalé úcty ku papežům vzdorovitě, nespravedlivě a libovolně naproti nim si vedli. Král španělský Filip V. žádal pro svého 9letého syna na papeži kardinálské důstojnosti a arcibiskupství toledského a sevillského; papež propůjčil mu správu časných statkův arcibiskupství toledského, až by dosáhl zákonnitého stáří a arcibiskupem býti mohl (10. září 1735). Pokus papežův, aby vévodství parmské dostal, zůstal marným. Parma připadla v míru vídeňském r. 1738 Rakousku.

Papež byl nepřítelem loterie a zakázal ji r. 1730., ale musil ji konečně pro nepokoje lidu dovoliti, obmeziv a postaviv ji pod dozor úřadův. Zemřel 6. února 1740.

Benedikt XIV.[1] (1740—1758) slul před tím Prosper Vavřinec Lambertini. Narodil se v Bologni 31. března 1675 ze starého rodu, studoval v collegium Clementinum v Římě a vyznamenal se v theologii a církevním právě. Skončiv svá studia, stal se po sobě konsistoriálním advokátem, promotorem fidei, kanovníkem theologem u sv. Petra ve Vatikaně, papežským domácím prelátem, konsultorem sv. officia a přísedícím rozličných kongregac. Papež Klement XI. učinil jej sekretářem kongregace Concilii a Benedikt XIII. arcibiskupem theodosijským in part., potom ankonským a konečně 30. dubna 1728 kardinálem-knězem, po čemž odebral se do své diecése. Papež Klement XII. dal mu 30. dubna 1731 arcibiskupství bolognské, v němž až do smrti papežovy horlivě svým povinnostem a vědám žil a své některé krásné spisy složil. Po smrti Klementa XII. vstoupili kardinálové 5. března 1740 do konklave a zvolili 16. srpna 1740 kardinála Lambertina za papeže, který se Benediktem XIV. nazval. Byl to zbožný, osvícený a jeden z nejučenějších papežů, který vážnost apoštolské Stolice moudrou povolností hájil a velice od katolických i protestantských panovníků vážen byl. Ozdobil a opravil mnohé kostely v Římě, zmenšil na žádost panovníků počet svátků, nejprve r. 1742. pro Španělsko a 1748 pro Sicilii a Toskanu, později pro Sardinii a Rakouské státy, pak i pro církevní stát. Pečoval o řádné vydání církevních knih, jmenovitě římského

---

[1]) Opp. Bened. XIV. ed. Azevedo. Rom. 1747—51. 12 T. f. — Jeho bully v Bull. M. ed. Lucemb. 1754. T. XVII.—XIX. — Vie du Pape Bénéd XIV. Par. 1783. — Hist.-pol. Blätter sv. 31. str. 153—177.

martyrologia, a slavil s velikou nábožností všeobecné milostivé léto v Římě r. 1750. Horlil proti souboji a zavrhl svobodné zednáře (18. března 1751). Přispěl s kardináli značnou summou peněz r. 1747. ke stavbě katolického kostela sv. Hedviky v Berlíně a zřídil kongregaci 6 kardinálův, aby život kandidátů biskupství zkoumali. Portugalskému králi propůjčil r. 1740. právo jmenovati všechny biskupy a opaty v jeho říši a dal mu r. 1748. název „rex fidelissimus"; s králem neapolským učinil r. 1741. konkordát a dal mu právo obsazovati 26 biskupství; králi sardinskému udělil r. 1741. právo obsazovati všechna obročí, přenechal mu pod názvem vikáře apoštolské Stolice všechna pepežská léna v jeho zemích za roční poplatek zlatého kalicha v ceně 1000 dukátův, ale pojmenovati korunního kardinála nepovolil mu; koruně španělské dal r. 1753. právo obsazovati všechna biskupství a obročí, ponechav apoštolské Stolici pouze 52 obročí k obsazení. Spor mezi Rakouskem a Benátkami o patriarchát aquilejský urovnal tím, že jej zrušil a zřídil pro rakouské území arcibiskupství v Gorici a pro Benátské ve Videmu (Udine) r. 1751.; za to pomstila se republika na papeži, zavedši r. 1754. placetum regium a přerušivši veškeré církevní obcování s ním. Roku 1742. zakázal bullou „Ex quo singularis" čínské a r. 1744. bullou: „Omnium sollicitudinum" malabarské obyčeje. Spolku šlechticů, který se v Uhersku pro rozšíření a hájení katolické církve utvořil, přál obzvláštním způsobem. Zemřel 3. května 1758.

Klement XIII. (1758—1769) slul dříve Karel della Torre de Rezzonico. Narodil v Benátkách 17. března 1693, stal se r. 1716. doktorem práv v Padově, vstoupil v Římě do stavu duchovního, byl tam r. 1716. referendářem obojí signatury, potom guvernérem Riet r. 1721. guvernérem Fana. Benedikt XIII. povolal jej r. 1725. do Říma a učinil r. 1729. auditorem Roty pro jeho vlasť a Klement XII. povýšil jej na odporučení benátské republiky 20. prosince 1737 za kardinála-jahna. Roku 1743. obdržel od Benedikta XIV. biskupství padovské, spravoval je s apoštolskou horlivostí, pečoval o církevní kázeň, slavil proto 24. září 1746 diecésní synodu a byl všeobecně za svatého pokládán. Roku 1747. stal se kardinálem-knězem a byl 6. července 1758 za papeže jako Klement XIII. zvolen, kterou důstojnosť s velikou nechutí přijal. Jako všichni výteční preláti onoho času, byl i Klement XIII. velikým přítelem a ochráncem jesuitův, a měl protó veliké spory s bourbonskými dvory

v Paříži, Madridě a Neapoli. Když jesuité z Portugalska všemohoucím ministrem Pombalem vyhnáni byli, byl papežský nuntius dragouny za hranice vyveden (15. června 1760). Když parmský vévoda Ferdinand, za něhož ministr du Tillot vládl, zákon armotisační proti duchovenstvu vydal, jeho svobodu od berně obmezil a papežské bully bez placetu prohlašovati zakázal, povstal proti tomu papež, a prohlásil brevem od 30. ledna 1768 všechna tato nařízení vévody za neplatná, počínaje si jako hlava církve a vrchní pán Parmy. Hned ujaly se bourbonské dvory vévody, žádaly odvolání breve, a když jim papež hned po vůli nebyl, obsadil francouzský dvůr Avignon a Venaissin, a neapolský Benevent a Pontecorvo; parmský vévoda vyhnal papeži navzdor r. 1768. všechny jesuity ze své země. Ale papež zůstal stálým a obrátil se za pomoc na císařovnu Marii Teresii, kteréž jako královně uherské a všem jejím nástupcům čestný název „Apoštolské Veličenství" hned po svém nastoupení na pepežský Stolec byl potvrdil. Však ona se vyjádřila, že spor týká se politických a nikoli náboženských věcí, pročež nechce se do něho míchati. I Janovská republika dovolila si potupiti papeže, a vypsala cenu 6000 skudů na zachycení papežského visitatora, poslaného na ostrov Korsiku. V lednu 1769 žádali vyslanci bourbonských dvorů zrušení řádu jesuitského beze vší podmínky. Papež svolal na 3. února 1769 konsistoř, kde by se porada o tom děla; ale 76letý stařec, mučenník na apoštolské Stolici, byl tak hluboce dojat, že v noci z 1. na 2. února 1769 neočekávaně skonal.

Klement XIV.[1] (1769—1774). Při smrti Klementa XIII. byla rozhořčenosť bourbonských dvorů takovou, že bylo se největších škod pro církev obávati, když apoštolská Stolice nepovolí. Tento úkol připadl kardinálu Vavřinci Ganganelli-mu jako papeži Klementu XIV. Vavřinec Ganganelli narodil se 21. října 1705 v St. Archangelu u Rimin v Romagni, kdež jeho otec lékařem byl, studoval u jesuitů v Rimini a u piaristů v Urbině.

---

[1]) La vie du Pape Clém. XIV. par le Marg. de Carraccioli. Par. 1775. něm. Frkf. 1776. — Lettres interésantes du P. Clém. XIV. trad. du lat. ed de l'ital. par Carraccioli. Par. 1776. sq. 3 T. a častěji ital. a něm. (na mnoze nepravé.) — Leben des P. Clemens XIV. Berl. a Lpz. 1774—75. 3 díly. — Walch: Neueste Religionsgeschichte Th. 1. S. 3—54. 201—248. — Reumont: Ganganelli, P. Clemens XIV. seine Briefe und seine Zeit. Brl. 1847. — Theiner: Gesch. des Pontif. Clemens XIV. Lpz. 1853. 2 sv. — Týž: Clementis XIV. Epp. et brevia. Par. 1853.

Vstoupil r. 1723. proti vůli svých rodičů do řádu františkánského v Urbině a zaměnil své křestní jméno Jan Vincenc Antonín s klášterním Vavřinec. Studovav filosofii a theologii v klášteřích svého řádu v Pesaře a Faně s velikým prospěchem byl r. 1728. do Říma do kolleje sv. Bonaventury poslán, kde řád své nejlepší hlavy za professory vzdělával. Dne 21. května 1731 stal se doktorem theologie a potom učitelem v Askoli. Jeho pověsť jako slavného učitele a kazatele dostala se až za hranice Italie. Roku 1741. dostal řízení kolleje sv. Bonaventury do svých rukou a měl při volbě nového generála v generální kapitole osloveni ku papeži Benediktu XIV., právě přítomnému, kterého si tak naklonil, že jej potom konsultorem sv. Officia učinil a jeho rady při důležitých věcech užíval. Roku 1753. a 1759. chtěli jej voliti za generála řádu, čemuž se však protivil. Klement XIII. povýšil jej 26. září 1759 na odporučení generála jesuitů Ricciho a kardinála Spinelliho za kardinála. Za papeže byl 19. května 1769 jednohlasně od 50 kardinálů zvolen. Jeho volba děla se úplně řádně, a on neučinil před volbou žádných slibů Bourbonům. Klement XIV. urovnal spor parmský v pokoji, uděliv vévodovi Ferdinandovi prominutí čili dispens k sňatku s rakouskou princeznou, čímž kroky jeho předchůdce mlčky neplatnými státi se měly. Povýšil Pombalova bratra Pavla de Carvalho za kardinála (18. prosince 1769), který však zemřel, nežli odznaky svého důstojenství obdržel, potvrdil dvorního kanonistu Antonína Pereiru za biskupa v Coimbře a zrušil r. 1770. navždy čtení bully „In coena Domini“ o zeleném čtvrtku, která kamenem úrazu knížatům katolickým se stala. On založil vatikanské museum, které, byvši od jeho nástupce Pia VI. rozšířeno, Pio-Clementinum sluje. Zrušil řád jesuitský brevem od 21. července 1773 „Dominus ac Redemptor noster“ a dostal za to nazpět krátce před svou smrtí od Neapolska Benevent a Pontecorvo a od Francie Avignon a Venaissin. Zemřel 22. září 1774, přijav sv. svátosti, v rukou sv. Alfonse Liguora, který se mu zjevil. Že by býval otráven, jest dle svědectví jeho tělesného lékaře Salicetta a přísežné výpovědi jeho zpovědníka Marsona, kterýž až do posledního okamžení u umírajícího byl, holou lží. Toto otrávení připisovali nepřátelé jesuitů těmto. Klement XIV. byl úplně prost nepotismu a zemřel chudým.

Pius VI. (1775—1799). Nové konklave trvalo pro pikle dvorův od 5. října 1774 do 15. února 1775, kde mezi sebou

dvě strany: jesuitům příznivá a nepříznivá, zápasily, které konečně své hlasy soustředily na kardinála Jana Angela Braschi-ho, který k žádné nenáležel. Narodil se v Ceseně 27. prosince 1717, studoval v Římě, stal se protekci kardinála Ruffa za Benedikta XIV. papežským tajemníkem a kanovníkem u sv. Petra, za Klementa XIII. auditorem římské komory, potom pokladníkem (1766) a za Klementa XIV. 5. října 1774 kardinálem. Jako papež nazval se Piem VI. První léta jeho papežování byla pokojna; snažil se zmírniti osud exjesuitův, užíval rady některých jejich výtečných členů, jako P. Zaccarie, pracoval o vysušení pontinských bařin, a dokonal velikolepé Pio-Klementské museum. Pokoj netrval dlouho. Papež tušil svůj budoucí osud hned po své volbě, pravě ku kardinálům: „Ctihodní bratří! Vaše schůze jest ukončena, ale jak nešťastný jest její konec pro mne.“ Neklamal se. Na všech stranách pomýšleli na zrušení řeholí, zabavení církevních statkův, obsazování biskupských stolců bez papežského potvrzení, odstranění duchovní pravomocnosti papežských nuntiatur a utvoření státních církví nezávislých na apoštolském Stolci. V čelo tohoto hnutí postavil se císař Josef II., jehož příkladu následoval jeho bratr Leopold, velkovévoda toskánský, maje horlivého pomocníka v biskupu pistojském Scipionu Riccim. Benátská republika a ministr Tanucci v Neapolsku vedli si podobně. Papež, chtěje císaře Josefa II. od jeho snah odvrátiti, odebral se r. 1782. k němu do Vídně, kde však ničeho nepořídil. Kurfiřti: kolínský, mohučský a trevirský s arcibiskupem solnohradským pomýšleli při zřízení nuntiatury v Mnichově učiniti se nezávislými na Římě. S Portugalskem žil papež v dobrých poměrech; po smrti krále Josefa († 23. února 1777) panovala tam Marie I. a Pombal byl propuštěn; r. 1778. byl učiněn konkordát o obsazování duchovních úřadů. Podobně žil v dobrém srozumění papež se sardinským králem Viktorem Amadeem III., kterýž ovšem velikých ústupků na papeži si dobyl.

Hroznou událostí pro papeže byla francouzská revoluce do jejíhož průběhu druhá část papežování Pia VI. spadá, o němž potom v následujícím oddělení mluviti budeme.

Hlava třetí.

Církevní ústava.

A. Hnutí proti církevní ústavě v lůně církve.

§ 508. Tak zvané gallikánské svobody; gallikanismus[1]).

Ve sporu o právo regalie a svobodu vyslaneckého bydla v Římě vystoupil král Ludvík XIV. jako ochránce tak zvaných gallikánských svobod, aby se na papeži pomstil.

Rozkolnické směry vystupovaly ve Francii již v XV. století na povrch a dostaly svůj právní výraz za krále Karla VII. bourgesskou pragmatickou sankcí r. 1438., kterou sice francouzský konkordát mezi papežem Lvem X. a králem Františkem I. r. 1516. učiněný odstranil, ale její bludné zásady zůstaly majetkem parlamentův a zprvu též Sorbonny, kdežto královský dvůr v celku nestranně se choval, ani jich neháje, ani jich nezavrhuje.

---

[1]) Srv. Gérin: Recherches historiques sur l' assemblée de 1682 (2. Ed. Paris 1878). — Bouix: Tract. de Papa. Paris 1869. — Acta et decreta sacr. conc. recent. (Collectio Lacensis.) I. 1793. sqq. — Litta (kard.): Briefe über die s. g. 4 Art. des franz. Klerus. A. d. Franz. Münst. 1844. — Jos. v. Maistre (sardinský vyslanec v Petrohradě): Von der Gallic. Kirche u. ihrem Verhältniß zum Kirchenoberhaupte. A. d. Franz. Frankf. 1823. — Phillips: K. R. III. 339. násl.; — Katholik 1865. I. 385. násl., 514. násl., 1866. I. 11. násl., 156. n., 280. n. — Bauer: in Stimmen aus M.-Laach. Jahrg. 1873. Gapp: Die Lehre der franz. Kirche über päpstl. Autorität, v „Zeitschrift für kath. Theol. Innsbr." 1880. str. 280. násl.

Roku 1594. složil Petr Pithou spis: „Svobody gallikánské církve“ [1]), v němž v 83 článcích přehled gallikánských svobod podal, a věnoval jej králi Jindřichu IV., a Du Puys vydal r. 1639. obranu těchto článkův [2]) a sepsal ku Pithou-ovu dílu kommentář, jenž r. 1652. v Paříži vyšel. Též Edmund Richer, syndikus Sorbonny (1611) a Petr de Marca (1641), jmenovaný arcibiskup pařížský, hájili domnělých svobod gallikánské církve, ale podrobili se výroku apoštolské Stolice.

Též sjezd říšských stavů, v Paříži r. 1614 konaný, účastnil se v tomto boji, a někteří navrhovali v něm, aby za říšský zákon přijato bylo, že králové ve světských věcech na nikom než jenom na Bohu závisí, a že pro kacířství nemohou býti sesazeni, ani poddaní od slibu věrnosti rozřešeni; však tento návrh nebyl přijat, jmenovitě kardinál Du Perron postavil se statně proti tomu. Když kniha italského jesuity Santarelli-ho „de haeresi et schismate“ do Francie přišla, v níž se učilo, že papež krále časnými pokutami trestati a jejich poddané ze spravedlivých příčin od přísahy věrnosti rozřešiti může: dal ji pařížský parlament r. 1626. katem spáliti.

Když 12. prosince 1661 v klermontské kolleji jesuitské v Paříži věta o neomylnosti papežově hájena a proti jansenistům tvrzeno bylo, že jest v církvi nejvyšší sudí, který neomylně mimo všeobecný sněm otázky práva a skutků rozhoduje: lekl se toho královský dvůr, domnívaje se, že by neomylný papež vrchním pánem státu byl. Když potom 19. ledna 1663 bakkalář Gabriel Drouet z Villeneuve vět hájiti chtěl: 1. že Kristus Petrovi a jeho nástupcům suverénní (summam) vážnosť nad církví propůjčil; 2. že papežové z dobrých důvodů některým církvím jako francouzské výsady udělili; a 3. že všeobecné sněmy k vykořenění bludů jsou sice prospěšny, ale nikoli naprosto nutny: udal jej sorbonnista Tomáš Fortin, urputný nepřítel apoštolské Stolice, u generálního advokáta Talona, přehorlivého zastance státního absolutismu, který v pařížském parlamentě 22. ledna nález vymohl, že nikdo více vět, přímo neb nepřímo na papežskou neomylnosť se vztahujících, hájiti nesmí, a spolu, aby tento nález ve fakultě byl čten a od ní registrován. Fakulta registrovala jej po delším odporu (od

---

[1]) Libertez de l'église Gallicane. Paris 1594.

[2]) Traité des Dervits et des Libertez de l'Eglise gallicane avec les preuves. Paris 1638. 3 T.

22. ledna — 4. dubna), ale suše a neúplně. Když 4. dubna 1663 v cisterciácké kolleji cisterciák Vavřinec Desplantes větu o plné pravomocnosti papežově nad celou církví, která již v prosinci 1662 schválena byla, zastával: udal to generální advokát Talon 12. dubna parlamentu jako porušení jeho nálezu z 22. ledna a vymohl, že předseda disputace na rok suspendován, obhájce Desplantes od dosažení licenciátu vyloučen, a dřívější dekret zostřen byl. Aby podobné věci se neopakovaly, vnutila vláda r. 1663 Sorbonně 6 článkův o papežské moci, které měly nejvíce záporné znění; není prý učením fakulty, že papež nějakou moc nad časnými věcmi královými má (1), nad všeobecným církevním sněmem stojí (5) a bez souhlasu církve neomylně učí (6); učením fakulty jest, že král ve věcech časných jenom Boha za svého vrchního uznává (2) a jeho poddaní pod žádnou záminkou od povinné poslušnosti rozřešeni býti nemohou (3); a fakulta neschvaluje nikdy učení, které by se vážnosti královĕ, neb pravým svobodám gallikánské církve, neb kanonům v království přijatým, protivilo. Ale bez ohledu na nátlak vlády podepsalo jenom 70 doktorů tyto články, ale parlament přikázal přec, aby nikdo pod těžkým trestem nehájil vět, které by se těmto 6 článkům protivily, a poručil všem universitám je registrovati.

Když Ludvík XIV. s apoštolskou Stolicí do sporu o právo regalie přišel, měli 52 preláti v březnu a květnu 1681 za předsednictví arcibiskupů: pařížského Harlay-e a remešského Le Tellier-a, v Paříži schůzi, a radili dle návrhu arcibiskupa remešského králi, aby národní sněm (concil) nebo generální sjezd duchovenstva k odstranění římské osobivosti svolán byl. Král svolal generální sjezd francouzského duchovenstva, jehož usnesení nepotřebovala jako usnesení národního sněmu papežského potvrzení, na 1. října 1681. Ke konci října sešli se v Paříži 34 biskupové, 2 generální jednatelé francouzského duchovenstva a 36 jiných duchovních, kteří všickni od vlády dobře vybráni byli. Sjezd trval do 1. července 1682, a duší jeho byli: František de Harlay, arcibiskup pařížský (1671—1695), docela to světský a necírkevní prelát; jeho o nic lepší Karel Moric Le Tellier, arcibiskup remešský (1671—1710); Mikuláš Colbert, syn ministra Colberta, koadjutor biskupa rouenského; Gilbert Choiseul, biskup tournayský, a Jakub Benignus Bossuet, biskup meauxský. Jeho úkolem bylo sestaviti deklaraci o objemu papežské moci ve Francii. Biskup Choiseul, který deklaraci se-

staviti měl, chtěl se již pro rozkol vysloviti, když ještě v čas 13. března 1682 Bossuet její sepsání převzal. Bossuet složil 4 články o církevní moci papežově, které sjezd 19. března přijal. Tyto 4 článkv gallikánské znějí:

1. „Bůh dal sv. Petru a jeho nástupcům, náměstkům Kristovým, a církvi samé jenom moc v duchovních a věčného spasení se týkajících věcech, nikoli však v občanských a časných. Králové tedy a knížata nejsou ve věcech časných žádné církevní moci podrobeni, a nemohou mocí klíčů církve, ani přímo ani nepřímo, býti sesazeni a jejich poddaní od věrnosti a poslušnosti rozřešeni.“ 2. „Apoštolská Stolice a nástupcové Petrovi, náměstkové Kristovi, mají plnou moc v duchovních věcech, ale při tom zůstávají v platnosti také ustanovení církevního sněmu kostnického (3. a 4. sedění) o moci a vážnosti všeobecných sněmův, a gallikánská církev neschvaluje toho, když někteří ona ustanovení za ustanovení pochybné vážnosti prohlašují, neb jenom na čas rozkolu obmezují.“ 3. „Proto jest užívání apoštolské moci kanony upraviti; spolu platí též pravidla, zvyky a předpisy, jež od království a církve francouzské přijaty byly, a náleží to k objemu apoštolské Stolice, aby stanovy a obyčeje tak vznešenou Stolicí a souhlasem církví schválené, vlastní platnosť obdržely.“ 4. „Ve věcech víry má papež nejpřednější vážnosť, a jeho rozhodnutí mají platnosť pro veškerou církev a jednu každou zvlášť, ale jeho výrok (judicium) není nezvratný, nepřistoupí-li k němu souhlas církve“ [1]).

Sjezd poslal tuto deklaraci všem biskupům, a prosil krále za její potvrzení, který to 22. března učinil a rozkázal, aby všude byla registrována a za pravidlo při vyučování byla [2]).

Sorbonna nechtěla se deklaraci podrobiti a ji registrovati, teprve po krutém násilí, lstí a piklemi přiměla vláda 162 doktory, že ji přijali, kdežto 591 to odepřelo. Vláda pokládala oněch 162 za fakultu.

Papež Innocenc XI. zavrhl gallikánskou deklaraci, dal ji katem veřejně spáliti a odepřel členům onoho sjezdu, které král biskupy jmenoval, své potvrzení tak, že do r. 1688. 35 biskupských stolcův uprázdněno bylo. Vláda pomýšlela na dosa-

---

[1]) Collect. Lac. I. 831.
[2]) l. c. 833.

zování biskupů bez papežského potvrzení, ale přece neodvážila se toho.

Ludvík XIV. nahlédl konečně, že daleko pokročil; nechtěje skutečnému rozkolu, proto obrátil. Papež Alexander VIII. zavrhl bullou: „Inter multiplices“ ze 4. srpna 1690 gallikánskou deklaraci, však odložil její prohlášení až na smrtelné lůžko, z něhož králi 30. ledna psal [1]), aby bullu dobrotivě přijal. Ludvík XIV., proti němuž veřejné mínění v Evropě víc a více vystupovalo, vyjednával s papežem o takové odvolání, které by se porážce nerovnalo. Deputovaní z r. 1682., kteří za biskupy jmenováni byli, vyslovili svou lítosť nad tím, co sjezd učinil [2]), a král psal papeži Innocencovi XII. 16. září 1693, že vydal potřebné rozkazy, aby věci v jeho nařízení z 22. března 1682 obsažené a deklarace duchovenstva se týkající, žádné platnosti neměly [3]). Papež potvrdil jmenované biskupy, ale registrování v parlamentech nebylo odvoláno, které vždycky o své gallikánské zásady mohly se opírati. Sjezd uherských biskupů konaný v Trnavě 23. října 1682 zavrhl gallikánskou deklaraci [4]). Po smrti krále Ludvíka XIV. poručil pařížský parlament znovu provésti královský edikt. Pius VI. zavrhl v bulle „Auctorem fidei“ 4 články, které však Napoleon I. opět za zákon předepsal. Naposled odsoudil gallikanismus všeobecný církevní sněm vatikánský.

Zásady gallikánské hájil Ludvík Eliáš Du Pin († 1719), professor v Paříži. Hlavním obhájcem stal se Bossuet, jehož obrana gallikánské deklarace [5]) však teprve 26 let po jeho smrti († 1704) tiskem vyšla, kteráž však zdá se býti na mnohých místech porušenou. Bossuet stal se svým působením „otcem liberální katolické theologie“, která papeži nohy líbá, ale ruce váže, a církev nástrojem politické vlády a theologickou vědu monopolem servilních státních učencův učiniti chce.

Gallikánská deklarace zdá se na první pohled dosti nevinnou, avšak byvši do života uvedena, ruší veškerou církevní ústavu. Odtud pochází onen pamětihodný zjev, že tato dekla-

---

[1]) l. c. 834.

[2]) l. c. 835.

[3]) l. c. —

[4]) l. c. —

[5]) Defensio Declarationis Cleri Gallicani. Luxemb. (Gen.) 1730. (oeuvres de Bossuet. nouv. èd. Paris. 1836. T. IX.). — Hergenröther K.-G. II. 550.

race hned po svém uveřejnění r. 1682. úplnému souhlasu protestantův a jansenistů se těšila. Když sbor biskupů jest nad papežem, pak panovala po 14 století u papežův arrogance (osobivosť) a u biskupův ignorance (nevědomosť); církevní právo musí se tedy ve všech svých částech změniti, ale vlastně neplatí, jsouc výplodem dlouholetého klamu.

Tento gallikánský názor stal se majetkem všech evropských dvorův a státníků, kteří jej do života uváděli a dvorními učenci tak zvanými regalisty hájiti dali. Takovými regalisty byli v Neapolsku Petr Giannone a ve Španělsku Melchior de Macanaz.

Gallikanismus v Neapolsku a Španělsku.

Gallikánský směr proudil mohutně v Neapolsku a Španělsku. Tanucci, dříve professor v Pise, stal se r. 1734. ministrem mladého krále neapolského Karla III. a navrhoval mu hned nutné opravy v církvi. Zlato a stříbro v kostelích mělo býti zabaveno a král měl míti právo při volbě nového papeže vyloučiti z volby osobu sobě nemilou. Vláda obmezila počet svěcených kněží, zavedla královský placet na papežské listiny, zakázala nabývání nového majetku duchovenstvem a zřizování nových jesuitských kollejí. Když r. 1759. Karel králem španělským se stal, a Neapolsko svému osmiletému synu Ferdinandovi IV. zanechal, stal se Tanucci všemohoucím a prováděl beze všeho ohledu své opravy v církvi. Příjmův uprázdněných biskupství, která až 10 let někdy se neobsazovala, užívala královská komora ke svým účelům, kláštery se rušily (v Sicilii 38) a statky jejich zabavovaly; desátek se zrušil; chrámy, kláštery, bratrstva a semináře prohlásila se za neschopna děditi neb nového majetku nabývati; manželství bylo prohlášeno za pouhou občanskou smlouvu, a všechny manželské věci odkázány světským úřadům. Toto všechno provedl Tanucci o své újmě za nedospělosti královy. Když král r. 1767. dospělým se stal, vládl Tanucci dále. Řád jesuitský byl zrušen, podobně lenní poměr Neapolska ku papeži; teprve když Tanucci i proti královně, která byla rakouskou princeznou, vystupovati počal, musil po 43leté vládě odstoupiti.

Když král neapolský Karel III. r. 1759. na španělský trůn dosedl, ponechal všechnu vládu svému ministru hraběti

Arandovi a jeho pomocníku hraběti Kampomanesovi, kteří gallikánské právo v říši zaváděli. Totéž dělo se za jeho nástupce Karla IV. (1788), kde opět hrabě Blanka a Don Godoi vlastně vládli a proti církvi příkře vystupovali.

§ 509. Febronianismus[1]).

Necírkevní duch gallikánský zachvátil i biskupy, kteří v tomto čase k tomu směřovali, aby svou moc na újmu ústřední moci papežské rozšířili a jakýsi druh svrchovanosti biskupského sboru nad papeže stanovili. Za tímto účelem vydal Jan Zlatoústý Mikuláš Hontheim, bývalý posluchač jansenisticky smýšlejícího kanonisty Zegera Bernarda van Espen, professora v Luvni (1675—1728), a světící biskup trevírský r. 1763. knihu ve Frankfurtě (Bullioně) pod vymyšleným jménem Justina Febronia o církvi a papežské moci, jejíž nápis jest: „Justini Febronii, jurisconsulti, de statu Ecclesiae et de legitima potestate Romani Pontificis liber singularis, ad reuniendos dissidentes in religione Christianos compositus.“ Zde učí, že Kristus moc klíčů svěřil veškeré církvi, t. j. sboru všech věřících, která ji svými služebníky, biskupy, vykonává; mezi biskupy jest prý prvním a jejich předsedou biskup římský, který sice má vážnosť přede všemi a nade všemi, ale nemá nad nimi žádné pravomocnosti; primát prý není nutně s církví římskou spojen, papež nemůže sám o sobě zákony vydávati, které by veškerou církev vázaly; účelem primátu jest zachovati jednotu, a všechna práva, která k tomu slouží, jsou prý nutna, ostatní všechna pouze náhodna, která zpět na biskupy padnouti musí. Prostředky, kterými moc papežská na původní míru zpět uvedena býti má, jsou dle Hontheima tyto: pomoc zeměpánů, zkoumání apoštolských listin dřív, nežli se prohlásí, odvolání ab abusu odpor proti nárokům a přehmatům papežským, a konečně samostatné vykonávání veškeré pravomocnosti biskupské bez ohledu na Řím.“

Hontheim byl tak drzým, že tuto revoluční knihu „Klementu XIII., nejvyššímu biskupu, prvnímu na zemi náměstku Kristovu“, věnoval, a tak jej hned v prvních řádcích urazil, čině jej „prvním mezi sobě rovnými.“

---

[1]) Dr. Mejer: Febronius. Tüb. 1880. Srv. Hist.-pol. Blätter. sv. 86. str. 529. —

Celá kniha složena jest z názorů Richera, Du Pina, van Espena a protestantského juristy Samuele Pufendorfa. Když již tiskem vyšla, a začalo se propovídati, že Hontheim jest jejím spisovatelem, popíral Hontheim ve francouzských kolínských novinách listem nějakému příteli daným dne 23. října 1763 své autorství, řka: „já neuznávám toho díla, které zde ještě ani není, za své, a četl jsem s politováním, že byly psány a tištěny mnohé věci, které vážnosti sv. Stolice v jejím základě škoditi mohou"; a ke konci listu prosí přítele, aby „toto jeho vyjádření každému podal, s kým mluviti bude, a tak špatnou pověsť o něm zničil" [1]. Větší nestoudnosti mysliti si nelze. Papež Klement XIII. zavrhl hned tuto knihu 27. února 1764 a napomínal všechny německé arcibiskupy a biskupy, aby ji potlačili. Bez ohledu na to hájil Hontheim pod rozličnými falešnými jmény svého díla, a vydal je r. 1769. v novém rozmnoženém vydání ve Frankfurtě nad Mohanem [2]. Papež Klement XIV. obrátil se na arcibiskupa trevirského a císařský dvůr, ale bez úspěchu. Dílo Hontheimovo šlo náramně na odbyt, a bylo do mnohých jazyků přeloženo; republika benátská ochraňovala 1767 vydání italského překladu; ve Vídni bylo dílo třikráte zkoumáno a vždycky propuštěno, a dvorní kanonisté přijali jeho zásady do svých učebnic, jako Eybel, Pehem, Riegger, Rautenstrauch.

Proti lichosti a nedůvodnosti díla Hontheimova, které Lessing, jistotně svědek nestranný, „nestydatým lichocením knížatům" nazval, povstali učenci, výtečnými spisy je vyvracejíce, jako Petr Ballerini [3], dominikán Mamacchi [4], jesuita Zaccaria [5], kapucín Viator a Cocaleo [6] v Italii, a v Německu: Zech [7], Kleiner [8], Schmidt [9], Carrich [10] a jiní.

---

[1]) Gazette de Cologne. 1763. Nr. 87.

[2]) Roku 1777. vyšel Febronius abbreviatus et emendatus.

[3]) De potestate eccl. summorum Pontif. et Conciliorum gener. una cum vindiciis auctoritatis pontific. contra J. Febronium. Veronae. 1768.

[4]) Epistolarum ad J. Febron. J. C. de ratione regendae christ. rei publicae deque legit. Rom. Pont. potestate liber. 1. 1778.

[5]) Antifebronio. Pisauri 1767. 4 voll. 8. Antifebronius vindicatus. Cesen. 1768, 1771. 4 voll. 8.

[6]) Italus ad Febron. Luc. 1768. Trid. 1774.

[7]) De judiciis eccles, tit. 13 de schismate. Ingolst. 1766.

[8]) Observationes ad Justini Febronii librum quaedam summariae. 1764.

[9]) In Thes. jur. eccl. dissert. t. II. p. 46 sq.

[10]) De Eccles. Rom. Pont. et Episc. legit. potest. Colon. 1773.

Papež Pius VI. žádal trevirského kurfirsta Klementa Václava skrze svého kolínského nuntia, Karla Belisomiho, aby Hontheima k odvolání pohnul. Po mnohém namáhání kurfirstově podal Hontheim 14. června 1778 návrh odvolání a odevzdal 25. června kurfirstovi pamětní spis, chtěje vyvrátiti některé jemu připisované bludy, z něhož jest patrno, že věcně odvolati nechtěl. Jeho návrh odvolání neuspokojil v Římě, který mu poslal přídavky a opravy, jež mu učiniti bylo. Dne 15. listopadu 1778 poslal papeži obšírné odvolání, které papež schválil, v konsistoři uveřejnil a též katolickým dvorům podal. Ve Vídni a Madridě mrzeli se na toto odvolání, a rakouská censura zakázala konsistoriální akta a všechny spisy pro odvolání i proti němu. Hontheim se svými přáteli byl uražen, že papež jeho odvolání veřejnosti podal, ale státní sekretář kardinál Albani žádal listem ke kurfirstu Klementu Václavovi od 4. května 1778 již výslovně Hontheimova souhlasu k uveřejnění papežem. Dne 4. února 1779 oznámil Hontheim své odvolání věřícím pastýřským listem; ale listy, které svému příteli Krufftovi psal, ukazovaly, že jeho odvolání jest neupřímným a pokryteckým. Krufft psal v tom smyslu do rozmanitých časopisův, aby napřed veškerou víru odňal nové knize Hontheimově: „Justini Febronii Jur. cons. Commentarius in suam retractationem Pio VI. a. 1778 submissam“, ve Frankfurtě r. 1871. vydané. Bez ohledu na pokorné a uctivé fráse v průvodním listě, jejž Hontheim papeži s tímto kommentářem zaslal, jest tento kommentář důkazem, že Hontheim zůstal starým. Papež poručil kardinálu Gerdilovi [1]), aby jej vyvrátil, a kázal s tvrdošijným mužem zavésti nové vyšetřování, jemuž jenom svou smrtí na své ville v Montquintinu v Lucemburku († 2. září 1790) ušel. Názory Hontheimovy líbily se četným knížatům a jejich rádcům, a byly většími a menšími spisy rozšiřovány, aby státní církevnictví upevňovaly. Hontheim [2]) zasadil svým pohoršením hrozné rány církvi.

---

[1]) In commentar. a J. Febronio in suam retractationem editum Animadversiones. Opp. ed. Rom. XIII. 177—390.

[2]) Hontheim má zásluhy jako dějepisec svými díly: Hist. diplomatica Trevir. Aug. Vindel. 1750 3 T. a pak Prodomus Historiae Trevir. Aug. Vindelicorum 1757. 2 T.

§ 510. Josefinismus[1]).

Dle zásad Hontheimových snažil se císař Josef II. upraviti církevní poměry svých říší. Josef II. byl syn císaře Františka I. Lotarinského a zbožné Marie Terezie, posledního potomka slavných Habsburků; narodil se ve Vídni 13. března 1741. Jeho vychování bylo pochybené; jeho učitelé náboženství jesuité Parhammer a Franz vštípili mu dosti hluboké přesvědčení tak, že při vší opposici a snaze po tehdejší osvětě nikdy netečným k náboženství se nestal, ale ostatní učitelé učinili jej nepřítelem všech historických a právních poměrů v jeho říších platných, a poučili ho důkladně o hlubokostech a ohavnostech hierarchie a kterak papežové s císaři zacházeli, a položili tak základ ku pozdějšímu výbuchu. Dne 27. března 1764 byl za krále římského ve Frankfurtě zvolen, a 3. dubna potom slavně korunován. Po smrti svého otce přijal r. 1765. název „císaře," a byl od své máteře spoluvládcem království a zemí dědičných učiněn. První čin spoluvládcův byla nesmírná šlechetnosť k říši, že spálil 22 milliony kuponů (tak se jmenovaly státní papíry, vydané po 7leté válce), které po otci zdědil, chtěje takto státní dluh svých zemí vlastní ztrátou na jmění menším učiniti.

Jakkoli císařovna Marie Terezie (1740—1780) byla paní osobně náboženství katolickému oddanou, kteráž i při poddaných na ně hleděla: šířil se přece za její vlády, aniž tomu zabrániti mohla, duch liché osvěty a francouzské nevěry po říši německé, vnikal do její království a zemí dědičných, rozhostil se v tak zvaných kruzích vzdělaných, a potáhl po sobě valnou část dvorní šlechty. Obzvláště všemohoucí ministr a rádce císařovnin, kníže Kaunic, byl velikým ctitelem Voltairovým a pilným čtenářem jeho spisů; za svého pobytu v Pa-

---

[1]) Srv. mou rozpravu: Císař Josef II. v „Časopise kat. duch." 1874. str. 1. 120, 173, 275, 330, z níž krátký výtah podáváme, a kde všechny prameny udány jsou. — Paganel: Gesch. Josephs II. Leipzig. 1844. 2 Bde. — Lorenz: Joseph II. und die belg. Revolution. Wien. 1862. — Seb. Brunner: Die theol. Dienerschaft am Hofe Josephs II. Wien. 1868. Geh. Correspondenzen und Enthüllungen. Wien 1868. Die Mysterien der Aufklärung in Österr. Mainz. 1869. Correspondance intime de l'émp. Jos. II. avec Cobenzl et Kaunitz. Mayence 1871. — Ritter: Kaiser Joseph II. und seine kirchliche Reformen. Regensb. 1867. — Wolf: Aufhebung der Klöster in Innerösterreich. Wien. 1871. — Lindner: Aufhebung der Klöster in Deutschtirol. Innsb. 1886.

říži měl po nějaký čas Rousseau-a jako tajemníka u sebe. Mimo to přicházelo mnoho vysokých úřadníků z Nizozemí ke dvoru vídeňskému, kteří, jsouce nadchnuti duchem jansenistickým, svou nenávisť proti hlavě církve s sebou přinesli a dále rozšiřovali. V duchu této osvěty jsa vychován, stal se císař Josef II. středním bodem, okolo něhož všichni osvícenci se otáčeli, a v nějž svou naději skládali. Především hleděla si tato strana získati biskupy, a proto obsazovala všechna biskupství takovými muži, o kterých věděla, že v jejím smyslu působiti budou. Podporovala směr febronianský a obsazovala učitelské stolice muži tohoto ducha. Na Marii Terezii vymohla četné zákony na úkor církve, ale vždycky tak, že nějaký církevní hodnostář svým pláštěm je kryl; však při zbožnosti císařovnině nemohla je po svém přání prováděti. Marie Terezie zemřela 29. listopadu 1780 a prosila na smrtelném loži ještě svého syna, aby náboženství svých otců se nespouštěl.

Císař Josef II. uchopil se vlády s pevným úmyslem, že se stane oblažitelem a dobrodincem svých národův a zvelebitelem i upevnitelem svých království a dědičných zemí. Své všechny země, které posud měly rozdílné zákonodárství a nestejnou ústavu, chtěl v jeden stát s jednou ústavou a s jednostejným zákonodárstvím přetvořiti. Církev se svou ústavou a samostatností, se svou hlavou v Římě, se svým vlivem a spojením daleko za hranice zasahujícím, se svými řády, se svým velikým majetkem a svými výsadami nedala se na dobro srovnati se zásadami a úmysly císařovými, protivila se jeho pojmům o státu, státní moci a právech suverénity. Toto všechno mělo se změniti a namnoze zrušiti.

Dekretem od 26. března 1781 zavedl „placetum regium" na všechny papežské listiny ve všech dědičných zemích. Poněvadž bully „Unigenitus" a „In coena Domini" za štít papežských práv se pokládaly, bylo dekretem od 4. května 1781 užívání a čtení bully „Unigenitus" zakázáno, o které pod trestem největší nemilosti hluboké mlčení zachovati bylo; bulla „In coena Domini" musila ze všech rituálů býti vytržena pod trestem 50 zlatých za každý exemplář, v němž by se nalezla. Dle nařízení ze 14. dubna 1781 neměli biskupové více žádati na papeži facultates quinquennales, a 4. září dostali rozkaz, aby v právu manželském samostatně od církevních překážek prominutí dávali. Duchovenstvo nesmělo pod ztrátou temporalií jiné prominutí připustiti, leč od vlastního biskupa udělené.

Řeholníci, žádajíce prominutí od svých slibů, musili se pouze na biskupa obraceti (dek. od 25. ledna 1782). Dne 21. srpna 1781 bylo přísně zakázáno, aby nikdo bez zeměpanského dovolení od apoštolské Stolice nijakých vyznamenání, jako apoštolského domácího preláta, protonotáře, biskupa in part. nežádal a nepřijímal. Dne 26. března 1782 zrušen jest všeliký rekurs do Říma jako třetí stolice ve věcech manželských. Dne 7. října 1782 odňato právo apoštolské Stolici jmenovati kanovníky in mensibus papalibus a zavedeno královské jmenování.

Císař obávaje se, aby jeho poddaní, studujíce v collegium Germano-Hungaricum v Římě, ducha římského do sebe nenassáli a v zemích dědičných dále nerozšiřovali, zakázal 12. list. 1781 studie v tomto collegium a zřídil podobné v Pavii.

Těmito nařízeními byla církev v Rakousku skutečně od své hlavy odtržena, a stala se skutkem rozkolnickou, ačkoli ne jménem.

Dne 2. dubna 1781 přerušil císař svobodné obcování biskupů s duchovenstvem a věřícími, podrobiv všechny jejich výnosy a listiny schválení zemské vlády.

Farářové stali se podřízenými úředníky krajské vlády; s kazatelen musili ohlašovati všechna zeměpanská nařízení, která lid znáti měl, a musili se před krajským úřadem vykázati, že tak učinili.

Císař vydal četná nařízení, vztahující se na služby Boží. Dne 4. února 1783 vyšla pravidla, jimiž kazatelům bylo se spravovati. Jinými patenty byl ustanoven pořádek služeb Božích, a to 6. dubna 1784 pro Čechy, 23. února 1783 pro Vídeň, 22. srpna 1784 pro Moravu atd. Dalšími rozkazy zrušeny byly všechny průvody, vyjma v den sv. Marka, v prosebné dni, o Božím Těle a ještě dva v roce, které se vždycky ve svátek konati směly, nikdy však v neděli. Tak též zakázáno vystavovati veřejně ostatky svatých, je ctíti a líbati. Všechny odpustky ohlášené v kalendářích, breviářích a modlitbách musily býti přeškrtány, „poněvadž“, jak praví dvorní nařízení, „učení, že působnost odpustkův i na duše v očistci se vztahuje, jest neodůvodněno.“

Vláda zakročovala s veškerou přísností, aby bývalé svěcené svátky ani nejmenší stopou od duchovenstva a věřících slaveny nebyly, a přikázala, aby v 5. lekci de vita Gregorii VII. (25. května) v breviáři celá částka „Contra Henrici imperatoris — data liberavit“ bílým papírem zalepena byla, a to pod pokutou 50 zlatých za každý breviář, v kterém by ono

místo bylo nezalepené. Pod touž pokutou bylo přikázáno zalepiti všechna místa v řeholních breviářích, kterými na spojení s generály řádův a s Římem se poukazovalo.

Nařízeními v oboru služeb Božích trpěla jejich velebnosť velice, služby Boží stávaly se suchopárnými, a nemajíce proměny také duchamornými, a neuspokojovaly nikoho.

Habsburský dům byl štítem církve, o který se reformace protestantská ve svém rozšíření rozbila, a uhájil pevnou rukou staré po otcích zděděné náboženství tak, že v České koruně a zemích rakouských pouze katolíci bydlili, třeba sem tam někteří jinověrci se byli zachovali. Ale v koruně sv. Štěpána dobyli si nekatolíci za tureckých válek úplné rovnoprávnosti s katolíky v ohledu politickém i náboženském. Za tohoto stavu vyšly císařské toleranční patenty, a to 13. a 17. řijna 1781 pro Rakousy, Čechy a Moravu; 12. list. pro Belgii, a 21. pros. pro Uhry. Těmito patenty bylo stanoveno, že „nekatolíci ve všem, vyjma toliko veřejné vykonávání služeb Božích, úplně na roveň s katolíky postaveni jsou, a vyznavačům augsburské a helvetské konfesse, jakož i nesjednoceným Řekům, privatum exercitium (soukromé vykonávání) náboženství se dovoluje tak, že katolickému náboženství pouze přednosť veřejné bohoslužby zůstává.“ Nekatolické obce, majíce nejméně 100 rodin, mohly si vlastní modlitebnu, avšak vyjma Uhry, beze zvonů, věží a veřejných vchodův jakož i své školy stavěti. Za příčinou těchto patentův odpadli mnozí od církve, a tudíž vznikalo rozhořčení a nevole na všech stranách. Protestanté v Uhersku mrzeli se ze slova „tolerance;“ neboť oni netvořili „trpené,“ nýbrž říšskými zákony uznanou a katolické církvi rovnoprávnou konfessi, a viděli najednou své „přijaté“ náboženství proměněné pouze v „trpěné.“ Některé uherské stolice opřely se patentu. Jinde proměnil se jásot protestantů v násilí proti katolíkům. Zneužívajíce propůjčené svobody, sváděli a nutili katolíky k odpadnutí, opovrhovali katolickou bohoslužbou a tupili ji, ano sáhli bezbožnou rukou i na obrazy, sochy a kostely. Toto počínání zakázal císař 14. ledna 1782 co nejpřísněji, a skrotil bezbožníky. Katolíci byli nevolí naplněni, že jejich víra byla snižována, a přestup ku protestantství velmi snadným učiněn. Na statcích Solní Komory (Salzkammergut) přestoupilo do 31. prosince 1782 přes 2000 osob ku protestantství; v Čechách přihlásilo se množství sedláků za husity neb utrakvisty. Do června r. 1784. bylo ve Vídni přes 4000 protestantů, ve Štýrsku

3 obce a v Čechách 12 církevních sborů dílem augsburského dílem helvetského vyznání. V Chrudimském kraji vydávali se sedláci, svedeni jsouce jakýmsi židem, za „Abrahamity," později za „Deisty," proti nimž holí a karabáčem se zakročovalo.

Poněvadž o císařovi se roztrušovala pověsť, že jest mu to jedno, ke kterému náboženství se kdo přiznává, ano že odpadnutí od církve jest mu milé; že každý, kdo odpadne, časného zisku dosáhne; a konečně, že dostačí, když kdo své odpadnuti ohlásí, aniž by se k některému jinému náboženství přihlásil: hájil se proti tomuto nařknutí císař patentem ze dne 26. dubna 1782, kde tato křivá domnění výslovně uvádí a vyvrací. Praví tam, že „rozšířiti a udržeti samospasitelné katolické náboženství jest jeho největší péčí, a přání jeho k tomu směřuje, aby všickni jeho poddaní z upřímného přesvědčení tohoto sv. náboženství se přidržovali a tak svého spasení nejjistější cestou dosáhli; leč k dosažení toho zapovídá císař všechno nucení; toliko laskavé poučení a dobrý příklad mají býti cestou, kterou by nekatolíci získáni byli; těmto zakazuje přísně sváděti katolíky klamnými sliby a křivým vykládáním tolerančního patentu."

Císař Josef II., maje velikou lidnatosť za ideál státní moudrosti, pokládal kláštery za zbytečné, neužitečné ano docela škodlivé, a ustanovil se, že je zruší. Především byly dekretem ze 14. března 1781 všechny řády od svých představených v Římě odtrženy, netoliko quoad temporalia, ale i quoad spiritualia et disciplinaria interna (netoliko co do věcí časných, ale i duchovních a vnitřní kázně se týkajících), a v největší milosti trpěla se pouze všeobecná konfederace quoad suffragia et preces, t. j. v klášteřích směli se pouze jeden za druhého modliti. Provinciálové mohli o svém zvolení jednoduchou zprávu generálovi otevřeným listem, schváleným zemskou vládou, podati; zemská vláda odeslala tento list rakouskému vyslanci v Římě, kterýž jej odevzdal generálovi, jenž touž cestou mohl odpověditi. Dekretem z 20. května 1781 určeno, že kláštery mají míti určitý počet (numerum fixum) členův, dne 11. září 1782 byly všechny exemce zrušeny, a kláštery úplně podrobeny biskupům, jimž už dříve dne 24. září 1781 na srdce vloženo bylo, aby svědomitě nad tím bděli, aby spojení řadů s generály a jinými cizozemskými domy zcela přerušeno bylo. Dekretem z 30. listopadu 1782 byly občasné volby představených i tam zavedeny, kde se to stanovám pro-

tivilo. Císař odňal klášterům právo voliti si opata; žijící opatové měli až do smrti své zůstati, ale po jejich úmrtí měli nastoupiti opatové kommendatární, jimiž byli pravidelně světští kněží vládou ustanovení, kteří statky klášterní spravovali a nad pořádkem bděli, ale pravými hrobaři řeholního řádu a majetku býti se ukázali. Řádům žebravým, vyjma milosrdné bratry, zakázáno sbírati almužnu, a co nutně na živobytí potřebovali, vykázáno jim z náboženské matice; kdo by při žebrotě byl dopaden, jako podvodník měl býti potrestán.

Takovýmito dekrety byla životní síla klášterům podťata; oni více nežili než jen živořili. Ale i toto živoření vzalo u přemnohých za své, ježto byly na dobro zrušeny. Dne 12. ledna 1782 vyšel první dekret na zrušení klášterův, jichž císař, nehledě na vůli zbožných zakladatelů, za své vlády ve všech zemích 721 zrušil, z nichž 71 na Čechy [1], 42 na Moravu, 70 na Rakousy, 70 na Štýrsko a Krajinu a 44 na Tyroly atd. připadají. Jenom ty kláštery, které se vyučováním, kázaním, duchovní správou neb obsluhou nemocných obíraly, ponechal. V Čechách nebyla ani nejpamátnější založení starých knížat a králů českých ušetřena.

Odhadování budov, statků, klenotů klášterních, jejich prodej a hospodaření bylo v pravdě hrozné; panoval při tom surový vandalismus a neslýchaná nepoctivosť výkonných orgánův [2]. Staré pomníky umění [3]), obrazy a sochy, stkvostné kalichy a monstrace rozprodaly se za fatku židům, kteří ze zrušení klášterů největší užitek měli Drahocenné rukopisy ze zrušených klášterů prodávaly se po librách na sýr; knihovny byly za babku rozprodávány; plný vůz knih z klášterních

---

[1]) Dalším prováděním josefinských zákonů byly ještě r. 1812—1816. tři kláštery v Čechách zrušeny: k tomu přijde ještě 17 zrušených kolleji jesuitských a 83 poustevny.

[2]) Ku př. asi 10 krokův od císařského hradu ve Vídni stál „královský klášter" (Königskloster), který měl býti prodán; odhadná cena byla 30000 zl.: městská rada podávala hned 60.000 a slibovala, že co přetrží, pokladně chudých odvede. Návrh byl přijat, a budova prodala se za 125.000. Stkvosty tohoto kláštera cenila komise na 36.000. císař maje v ruce kvitanci na 50.000 zl. tázal se hraběte Kolovrata, kterak všechny stkvosty a poklady tam nalezené za 36.000 ceněny býti mohly. Kolovrat odpověděl vyhýbavě: kterak celá věc dopadla, není známo.

[3]) I nádherný královský hrad v Praze měl býti v kasárny proměněn, ale všeobecný výkřik nevole po celých Čechách pohnul císaře, že rozkaz odvolal. —

knihoven prodával se za 1 neb 2 zlaté. Van Swieten, přednosta dvorní studijní kommisse, kázal všechny knihy, které jenom, jak pravil, „obrazotvornosti a přepychu učenců slouží, a stará vydání knih z XV. století a co toho více jest, odstraniti a zničiti, poněvadž toto všechno pro universitní knihovnu velmi pochybné ceny jest“ (3. dubna 1786). Stoupy potom pracovaly pilně na stlučení a zničení toho, co Gottfried van Swieten „přepychem učenců“ jmenoval. A když nejvyšší kancléř proti tomu povstal, tvrdě, že takové barbarství s vůlí císařovou se nesrovnává, odpověděl van Swieten: „Ono zničení knih stoupami a prodej makulatury týká se pouze knih theologických a zde není třeba nijaké ztráty se obávati.“

Členové zrušených klášterů dostávali na čas svého života skrovné zaopatření. Z jmění a statků klášterních a z výnosu rozprodaných jejich skvostů zřídil císař pro každou zemi „náboženskou matici,“ která by náklad na církevní potřeby v zemi zapravovala.

Císař dal ve větších městech mnohé chrámy a kaple zavříti, z nichž potom některé zbořeny a jiné rozprodány byly; jenom v Praze stalo se to 38 kostelům a kaplím.

Roku 1783. byly všechny řehole třetího řádu zrušeny, a jmění jejich připadlo náboženské matici. Rovněž zrušena jsou všechna bratrstva, a založeno jedno obecné bratrstvo pod jménem „bratrstvo účinné lásky k bližnímu s ohledem na potřebné chudé.“ S tímto bratrstvem měl se spojiti ústav chudých. Císař totiž zakázal veškerou žebrotu, nařídil, aby nikdo v soukromí almužny nedával a zřídil ústav chudých. Každý z obyvatelů měl se upsati, mnoho-li na chudé chce dáti; z těchto příspěvků zřídila se pokladna, z níž chudí každé obce nějakou částku na den dostávali. Ale celý ten ústav zmizel brzo, nezanechav po sobě stopy, neboť křesťanská láska nedá se policejně zříditi a mizí tam, kde ráz nějaké daně na ni se uvalí. Ze všeho zbylo jen to, že faráři správci chudinství ve svých osadách zůstali.

Aby vládou zavedené opravy trvanlivosti nabyly, potáhla vláda ve svůj obor vychování duchovenstva. Dne 30. března 1783 vyšel dekret, jímž se všechny vychovávací ústavy duchovenské při sídlech biskupských a klášteřích zrušily, a *generální semináře* zavedly. Tyto byly zřízeny: ve Vídni pro Rakousy, v Praze pro Čechy, v Olomouci pro Moravu a Slezsko, ve Lvově pro Halič, v Štýrském Hradci pro Štýrsko, Korutany, Krajinu a Terst, v Innsbrucku pro Tyroly, ve Frýburku pro

přední Rakousy, v Luvni a Lucemburku pro Belgii. Představenými těchto seminářův a professory theologie jmenovala vláda muže, na které se spolehnouti mohla. Veřejně učilo se: 1. neomylnosť církve jest pochybná; 2. Tridentský sněm prohlásil několik článků víry, které v staré době základu nemají; sněm není neomylný; 3. nesnadno jest dokázati božský původ zpovědi; 4. církev nemá žádné zákonodárné moci, a její nařízení nejsou platna, pokud státního potvrzení nedosáhnou; 5. církev nemá právo stanoviti překážky manželství; 6. bezženství není dokonalejší stav nežli manželství; 7. svátosti patří k vnějšku náboženství, které v jejich užívání nezáleží; 8. půst protiví se zákonům přirozeným, jakmile nad obyčejné předpisy střídmosti vystupuje; 9. pekelné tresty nejsou věčné; 10. církev prohlásila mnohé scholastické subtilnosti za články víry. Někteří professoři byli veřejní svůdcové mládeže a podkopávali netoliko náboženství, ale i obyčejnou mravnosť; jmenovitě seminář frýburský vyznamenával se nemravností a zvrhlostí svých professorův, a nejspravedlivější žaloby na to nezmohly nic proti bezbožnosti jansenisty van Swietena. Van Swieten byl ochráncem professora bohosloví v Rattenberku v Tyrolsku Jana Kolba, který v pátek své chovance do nejsprostších krčem vodil a je vyzýval, aby masa požívali. Veřejně učil, že smilství není žádným hříchem, naopak dovoleno a nutno. Jansenista Tamburini, byv vyhnán z území benátského pro své rouhání a pohoršlivé proposice, utekl se do Pavie a stal se tam rektorem generálního semináře. Generální semináře byly v pravdě k tomu, aby počet duchovenstva zmenšily, a již r. 1788. stěžováno si na jeho nedostatek. Za císaře Leopolda II., kterýž opět zřízení biskupských ústavů dovolil, byly zcela zrušeny; pražský již r. 1790.

Reformy císaře Josefa II. budily hned na počátku v papeži Piu VI. obavu, že císař na úplné odtržení od Říma pomýšlí. Z té příčiny podal nuntius Garampi 12. prosince 1781 knížeti Kaunicovi notu, v níž papež na počínání císařovo si stěžoval, ale nic nepořídil. Papež doufal, že osobní návštěvou císaře ve Vídni na lepší cestu uvede, a rozhodl se k ní proti radě mnohých kardinálů. Dne 27. února 1782 opustil Řím a bral se k hranicím rakouským přes Benátky. Císař dal jej v území rakouském všude s veškerou poctivostí přijati, ale zakázal všechny veřejné zvláštní pocty se strany duchovní i světské, poněvadž prý papež na zapřenou cestuje. Když se

papež k Vídni blížil, vyjel mu císař vstříc do Neukirchenu, po čemž vjel papež do Vídně 22. března 1782. Ale ve Vídni byl chován jako ve vězení. Nikdo nemohl se k němu přiblížiti, nikdo nedosáhl slyšení u papeže, kdo nebyl dříve zaznamenán. Papež nemohl se jinak veřejně objeviti, leč v průvodě četných dvorních služebníků; zkrátka byl jako pod dohlídkou. V reformách se pokračovalo neustále, a mnohé kláštery byly zrušeny. Aby mocný dojem, jejž přítomnosť papežova na lid činila, byl setřen, byly mezi lid házeny spisy ve smyslu práva febronianského. Pamfletista Eybel psal brožůrky o otázkách: „Co jest papež?[1]) co jest biskup? co jest farář?“ ve kterých vesměs hrubé útoky proti primátu se činily. Sonnenfels, vídeňský professor státních věd, podezříval ve své brožůrce, určené pro vzdělané třídy, cestu „Italianovu“ (!), že snad pohostinství, které mu Němec prokazuje, nezneužije, aby poddané proti císaři popuzoval. S podobným hanebným obsahem vyšlo plno brožůrek.

Papež přesvědčil se brzo, že jeho cesta s účelem se minula. Skoro denně scházel se s císařem, který však vyhýbal se všem rozmluvám o církevních věcech. V konferenci, ke které se dostavili papež a císař, kardinálové Migazzi, arcibiskup vídeňský, a Herzan, kterýžto poslední schválně z Říma, kde byl rakouským vyslancem, do Vídně povolán byl, a kníže Kaunic, měl papež dlouhou řeč o rozličných přehmatech a připojil mnoho z církevního práva. Ale císař přerušil ho, řka, že „on sám (císař) žádným theologem není a církevnímu právu velmi málo rozumí“, a doložil: „Vaše Svatosť račiž své návrhy, které činiti ráčíte, sepsati, abych je mohl předložiti svým theologům k vyšetření“ (!). „Co se týká výnosů, které jsem vzhledem na kostely a kláštery učinil“, pokračoval císař, „myslím, že kardinál Herzan je Vaší Svatosti oznámil a ji přesvědčil, že můj úmysl dobrý jest. Nařízení, která jsem učinil, byla nutna. Vynasnažím se i budoucně jich hájiti, ježto žádné z nich učení církevnímu ani v nejmenším neodporuje“. Rovněž marnou zůstala návštěva, kterou papež u knížete Kaunice v Mariahilfu 16. dubna učinil. Když papež do Vídně přijel, opomenul jej Kaunic navštíviti. Papež prominul mu tu nešetrnosť, a chtěje zvláštní pozornosti tomuto mocnému státníkovi věnovanou jej

[1]) Spis Eybelův „Co jest papež“ zatratil Pius VI. brevem „Super soliditate“ z 28. list. 1786. Denzinger: Enchir. p. 385.

získati, utržil si samých nezdvořilostí a hrubostí. Když papež kancléře tázati se dal, kdy by památnosti jeho paláce shlédnouti mohl, určil mu Kaunic den a hodinu. Když papež ve ville se objevil, přijalo jej služebnictvo v bohaté livreji, ale Kaunic v obyčejném oděvu domácím, a dával na jevo důvěrnosť, která se zpupné vysokomyslnosti na vlas podobala. Když Pius VI. do jeho pokoje vstoupil, stál Kaunic, jakoby byl zahloubán v myšlénkách, u kamen, a ohříval se s rozhrnutými šosy u kabátu, maje klobouk na hlavě; na několik okamžení sejmul klobouk, ale úštěpačně se omlouvaje, že slabou hlavu má, posadil jej zase na hlavu. Potom nechal papeže obrazy prohlížeti; ale aby prý papež před každým obrazem pravé stanovisko zaujal, kázal mu brzo vpřed brzo na zad vstoupiti, brzo na pravo brzo na levo se obrátiti. Poprvé tu poznával Pius VI., že ruka nešetrného nevěrce postrkuje jím, k němuž jinak každý s největší dvorností se blížil, a kterého se každý jen proto dotýkal, aby mu holdoval.

Za pobytu papežova ve Vídni děla se vyjednávání mezi kardinálem Herzanem, jako plnomocníkem císařovým a nuntiem Garampi-m, kteráž ovšem žádného úspěchu neměla. Za těchto okolností musil to papež za jakousi milosť pokládati, že některým uherským biskupům bylo dovoleno s ním společně dvě konference konati. Posléze dne 22. dubna 1782 opustil Pius VI. Vídeň, v podstatě ničeho nedosáhnuv, vyjmeme-li hluboký dojem, jejž na národy rakouské učinil. Císař doprovodil papeže až do Mariabrunnu a oznámil po několika hodinách zrušení Mariabrunnského kláštera, patrně na důkaz, kterak jej cesta papežova pohnula. V reformách, dříve započatých, pokračovalo se po odjezdu papežově ještě s větší pílí a rázností. Tři dni po jeho odjezdu dne 25. dubna vyšel dekret, jímž 160 klášterů v Nizozemsku, 64 v Čechách a 31 v Horních a Dolních Rakousích zrušeno bylo.

Pius VI. navrátil se 13. června 1782 do Říma, všecek zarmoucen z toho, že cesta jeho byla marnou; samoten procházíval se v zahradách Quirinalu a vyhýbal se otázkám o tom, kterak ve Vídni pořídil. Skoro k úplnému přerušení veškerého spojení mezi papežem a císařem bylo by to došlo při příležitosti sporu, týkajícího se osazování arcibiskupského stolce milánského. Již od věků měli papežové právo Milán a jiná ještě biskupství v Lombardii obsazovati. Pro Milán jmenovali vždycky onoho patricia arcibiskupem, kterého si zástupcové lidu, do

Říma poslaní, vyžádali. Josef II. však tvrdil, že právo biskupy v tomto vévodství jmenovati zeměpánu přináleží, a vydal 9. května 1782 dekret, jímž si právo lombardské biskupy jmenovati sám přiřkl. Po smrti arcibiskupa milánského kardinála Pozzobonelli-ho († 29. dubna 1783) jmenoval císař bez ohledu na papeže Filipa Visconti-ho jeho nástupcem, ale papež odepřel mu potvrzení. Kníže Kaunic dal skrze kardinála Herzana hroziti v Římě, že nový arcibiskup bude provinciální synodou potvrzen, jak to v staré církvi bývalo, a tím všechno spojení mezi papežem a církví v Rakousku přerušeno. Císař pomýšlel nyní na úplný rozkol, přišel 23. prosince 1783 náhle do Říma, vyložil svůj úmysl rytíři Azarovi, španělskému vyslanci v Římě, obratnému to diplomatu a požívajícímu v Římě velikého vlivu, a ujišťoval jej, že souhlasem 33 biskupů jist jest.[1]) Císař mluvil s pravým nadšením o svém předsevzetí, ale Azara, střízlivý diplomat, spojiv se s francouzským vyslancem kardinálem Bernisem, způsobil, že císař od svého úmyslu upustil, a s papežem ve vyjednávání vstoupil, které mezi oběma z většího dílu osobně bylo vedeno. Výsledek byl, že papež 20. ledna 1784 císaři a nástupcům jeho jako vévodům milánským a mantovánským právo jmenovati biskupy udělil.

Josef II. potáhl i manželské právo v obor svého nového zákonodárství, a vydal patent o manželství 6. ledna 1783. Manželství pokládá se tam za pouhou smlouvu občanskou, která své platnosti a podstaty jenom zeměpanskými zákony nabývá, rozhodování ve všech sem spadajících sporech náleží výhradně zeměpanským úřadům. Některé nové zrušující překážky manželství byly zavedeny, kterých církevní právo buď naprosto nezná, neb jen jako závady, a za to byly zase některé církevní překážky buď obmezeny, neb docela neuznávány. Sňatky dle císařského patentu platné musili farářové požehnati.

Císař, upraviv svými patenty veškeren církevní život lidí žijících, předepsal i mrtvým, kde a kterak mají býti pochováni a práchnivěti. Mrtvoly nekatolíkův, pokud tito vlastního hřbitova neměli, měly býti pochovány na hřbitovech katolických. Hřbitovy měly býti z měst z okolí chrámů za města a vesnice přeloženy. Dle patentu z 26. července 1784 měla všechna mrtvá těla, nechť zemřelí pocházeli z vyšších stavů neb z lidu,

---

[1]) Menzel: Neuere Geschichte der Deutschen. 12, 1. Abth. str. 115. a 216. —

býti do plátna zašita, do hrobů 6 stop hlubokých bez rakví vložena a vápnem posypána. V každé faře měly býti obecné rakve rozličné velikosti; každý občan mohl sice svému zemřelému pořiditi rakev, ale rakev zůstala po pohřbu hrobaři". V říši nastalo všeobecné rozčilení, při pohřbeh děly se nemilé výstupy, jmenovitě v Čechách, lidé chtěli se z Čech a jiných zemí vystěhovati; císaře docházely ze všech stran nepříznivé zprávy, kteréž jej konečně pohnuly, že, ač velmi nerad, od svých pohřebních zákonův upustil.

Císař, nešetře práv a ústavy církve, nešetřil též práv a ústav svých království a zemí. Zaváděje církevní reformy v Belgii, narazil na statný odpor duchovenstva, majícího v čele kardinála Frankenberga, mechlinského arcibiskupa, jakož i na odpor stavův a všeho lidu. Nevšímal si protestantův a proseb svých poddaných a zasáhl konečně do práv a svobod národa tak zvaných „joyeuse entrée" (radostný vjezd). Nastalo veliké kvašení myslí, a Belgičané chopili se zbraně, aby hájili svého práva, na které vévoda Albert se svou manželkou Marií Kristinou, sestrou císařovou, jako místodržitelé ve jménu císařově byli přísahali. Povstání rostlo a zachvátilo celou zemi; dne 19. prosince 1789 prohlásili brabantší stavové nezávislosť Nizozemska, které tak Rakousku ztraceno bylo. Veliká nespokojenosť nastala též v Uhersku proto, že císař za krále uherského korunovati se nedal, a korunu sv. Štěpána ze zámku břetislavského do Vídně odvésti kázal. Nespokojenosť rostla, když odstraněna jest úřední řeč latinská a zavedena němčina, a když císař 18. března 1785 starodávní „komitátní ústavu" zrušil a četné vojsko po zemi rozložil. Nespokojenosť Uhrů dosáhla nejvyššího stupně r. 1788. a 1789.; v zemi nastala pravá anarchie, a zdálo se, že Uhry příkladu Belgie následovati budou. I Čechy hýbaly se.

Z turecké války přinesl si císař prsní chorobu, která vnitřním zármutkem a sklamanými nadějemi jsouc rozmnožována, stala se nebezpečnou. Dne 16. prosince 1788 přijal císař v dvorní kapli Tělo Páně, a pravil hlasitě: „Před Bohem zde přítomným, kterého jako soudce brzo očekávám, dosvědčuji, že všechno, co jsem za svého devítiletého panování učinil, v tom úmyslu jsem nařídil, abych o blaho svých poddaných pečoval. Chybil-li jsem, bude se mnou míti Bůh milosrdenství, pohlížeje na můj úmysl a na křehkosť lidskou". Zemřel 20. února 1790.

Chtějíce býti spravedlivými, nesmíme veškerou vinu jo-

sefinské soustavy na císaře Josefa II. svalovati. Císař chtěl své národy šťastnými učiniti, a měl k tomu srdce šlechetné a pevnou vůli; ale on je chtěl oblažiti dle svého způsobu a názoru nepřihlížeje k tomu, zdali jeho poddaní skutečně blaženými býti se vidí, neb zdali naopak jeho reformy za velikou překážku své blaženosti pokládají. Že císař v oboru církevním tak daleko pokročil, není jeho vlastní vinou, než mnohem větší vina padá na jeho rádce ze stavu duchovního, na biskupy a jiné církevní hodnostáře. Jejich vina nezáleží pouze v tom, že mlčeli, než že i pomocných rukou ku provádění zákonů, na úkor církve vydaných, ochotně podávali, a tím (což jádrem veškeré viny jest) panovníka pomátli. Jsa od nich podporován, musil se Josef domnívati, že ve smyslu církevním si počíná, a mezí zeměpanské moci nepřesahuje; pak musil odpor některých mužů církevních pokládati za neoprávněnou tvrdohlavosť a hierarchickou ctižádosť, která zcela bez důvodův osvětě a šlechetným snahám zeměpánovým se protiví. Neštěstí Josefovo bylo, že upadl do rukou špatných rádců ze stavu duchovního."

Některé z hlavních přátel a podpor josefinismu budeme výslovně jmenovati. Mezi horlivými sluhy jeho zaujímá první místo kardinál František hrabě z Herzanů a Harrasů, kterýž jako císařský vyslanec v Římě všechny reformy císařovy s veškerou horlivostí hájil a proti apoštolské Stolici drze a vyzývavě si počínal. Dalšími sloupy této soustavy byli: Jan Leopold Hay, biskup královéhradecký; Karel hrabě Herberstein, kníže biskup lublaňský; Antonín Theodor hrabě Colloredo, arcibiskup olomoucký; Matěj František hrabě Chorinský, biskup brněnský; Kerrenz, biskup Nového Města za Vídní; Jan Morozini, biskup veronský; Jan hrabě Pergen, biskup mantovanský; Josef František kníže Auersperg, biskup Kerku (Gurk) Jeronym Josef Colloredo, arcibiskup solnohradský; Josef Adam hrabě Arco, biskup sekovský.

Odpůrci josefinismu byli: Rudolf Josef Edling, arcibiskup gorický, kterýž toleranční patent a jiná nařízení in publico-ecclesiasticis vydaná prohlásiti se zdráhal, proti nim se ohrazoval a do Vídně oznámil, že v této věci ku papeži se obrátil, ale konečně svého prestolu vzdáti se musil, nehodě se do nové církevní soustavy; kardinál Krištof Migazzi, arcibiskup vídeňský, který věrně po čas svého biskupování proti nové soustavě bojoval, ačkoli téměř žádného ovoce své činnosti nespatřoval, jsa mezi biskupy téměř osamotnělý; Antonín Petr hrabě Pří-

chovský, arcibiskup pražský (1764—1793), který u dvora nebyl dobře zapsán, jak z toho vysvítá, že biskup Hay k rozkazu vlády pražskou diecési visitoval, a někteří uherští biskupové.

Ostatně za panování Marie Terezie a císaře Josefa II. staly se mnohé věci velmi užitečné, za něž potomstvo bude jim vždycky vděčno. V Uherské koruně byla za Marie Terezie zřízena nová biskupství, a sice: r. 1776. báňsko-bystřické, rožňavské, spišské, r. 1777. kamenecké (Stein am Anger) a královsko-bělehradské. V České koruně bylo na žádost císařovny Marie Terezie od papeže Pia VI. r. 1777. biskupství olomoucké vyňato z poslušenství pražské metropole a na arcibiskupství povýšeno a spolu v témž roce 1777. biskupství brněnské zřízeno a metropoli olomoucké jako suffraganní podřízeno. Prvním arcibiskupem zvolen jest od kapitoly Antonín Theodor hrabě Colloredo (1777—1811) a prvním biskupem brněnským stal se Matěj František hrabě Chorinský (1777—1786). V Čechách bylo za císaře Josefa II. zřízeno nové biskupství v Českých Budějovicích bullou papeže Pia VI. z r. 1785., jehož prvním biskupem stal se Jan Prokop hrabě Schaaffgotsche (1785—1813). Dále bylo zřízeno biskupství v Tarnově (1783) v Haliči a v Lubně (Leoben) ve Štýrsku (1786); toto byvši dlouho administrováno konečně se sekovským bylo spojeno (1857). Části diecése pasovské v Rakousku ležící odloučil císař Josef II. od Pasova a připojil, dílem k arcibiskupství vídeňskému, a dílem zřídil z nich novou diecési v Linci, kterouž vídeňské metropoli podřídil. Biskupské sídlo v Novém Městě za Vídní přenesl do sv. Hippolyta.

Dle nařízení z 24. října 1783 měli ve všech vsích, které 2 míle od farního kostela vzdáleny byly, dle počtu duší nové fary neb lokalie býti zřízeny, neb tyto vesnice k jiné bližší faře býti přiděleny; žádný neměl do farního místa míti dále než hodinu cesty. V Čechách bylo zřízeno 81 nových far, 314 lokalií a několik expositur; v Moravě 180 far a lokalií; v Rakousích 263 nová místa pro správce duchovní; ve Štyrsku 156 nových far a 145 lokalií; v Uhersku byl počet duchovních správcův o 1189 rozmnožen. Poněvadž s těmito novými farami a lokaliemi též školy byly spojeny, mělo toto zařízení blahodárné účinky, a potomstvo bude za to Josefovi II. vždycky vděčno.

Poněvadž císař Josef II. bez dítek zemřel, vstoupil na trůn jeho bratr Leopold II. (1790—1792), posavadní velkové-

voda toskánský. On poznal, že v šlépějích svého bratra postupovati nemůže, chce-li rakouské státy zachovati. Proto nastoupil na cestu všeobecného smíření; v politickém chledu upokojil Uhry, smířil stavy ostatních zemí, nabyl na krátký čas opět Belgie, odstranil aspoň takové novoty Josefovy, které největší rozčilení působily, a učinil také v oboru církevním patentem od 17. března 1791 v jednotlivých věcech četné ústupky. Zemřel 1. března 1792 [1]).

§ 511. Spor o nunciatury; emský kongress [2]).

Papežové chtějíce ohroženým částem církve v Německu býti ustavičně na blízku, zřídili tam stálé nunciatury a sice ve Vídni r. 1581., v Kolíně 1582., v Lucerně 1586 a Brussele 1588. Tito nunciové měli též církevní pravomocnosť a mohli ve jménu papežově udělovati dispense. Poněvadž biskupové na jejich pravomocnosť žárlivi byli a na obmezování svých práv si stěžovali, udělovali jim papežové od 17. století podobná plnomocenctví, kterým se nunciové těšili, kteráž plnomocenství slula „facultates quinquennales“, poněvadž každých 5 let bylo jich znovu na papeži žádati. Ale nunciatury zůstaly přece trnem v očích německých arcibiskupův a mnohých biskupů, kteří stále myslili, že jimi ve svých územích zkráceni jsou. Tito biskupové dali ve svých územích jansenistické a gallikánské zásady s učitelských stolic hlásati a snažili se je do života uváděti.

Již r. 1769. dali 3 duchovní kurfirsti Emerich Josef mohučský, Klement Václav trevirský a Maximilian Fridrich kolínský svými posly Deelem, Hontheimem a Hillesheimem v Koblenci 31 žádostí čili desiderií [3]) sestaviti a císaři Josefovi II. podati, aby jejich vyplnění u apoštolské Stolice vymohl, vyslovujíce se tam mezi jiným též proti pravomocnosti nunciů; ale apoštolská Stolice nepovolila neoprávněným žádostem těchto

---

[1]) Srv. mou rozpravu: Císař Leopold II. v „Čas. kat. duch.“ 1875 str. 38. —

[2]) Pacca (Card.): Hist. Denkwürdigkeiten über seinen Aufenthalt in Deutschl. von 1786—1794. A. d. Ital. Augsb. 1832. — Brück: Die rationalist. Bestrebungen im kath. Deutschland. Mainz 1865. — Stigloher: Die Errichtung der päpstl. Nuntiatur in München und der Emser Congress. Regensb. 1867. — Busz: Urkundl. Gesch. des National- und Territorial-Kirchenthums in Teutschl. Schaffh. 1851.

[3]) Stigloher l. c. 251.

arcibiskupův. Ano papež Pius VI. zřídil r. 1785. na žádost bavorského kurfirsta Karla Theodora v Mnichově novou nunciaturu. Duchovní kurfirsti snažili se nejprve, aby do Mnichova ustanovený nuncius Zoglio, arcibiskup athenský in part., na své místo odeslán nebyl, a když u papeže nic nepořídili, obrátili se na císaře Josefa II., který je svou ochranou ujistil a prohlásil, že nebude trpěti, aby říšští biskupové ve své pravomocnosti obmezováni byli, a že papežské nuncie jenom za politické vyslance uznávati bude.

Jsouce císařovou ochranou jisti, vstoupili v úzké styky mezi sebou 3 duchovní kurfirsti: Fridrich Karel Josef baron Erthal, arcibiskup mohučský (1774—1802), kterýž úplně světský život vedl a jen tenkrát se upamatoval, že jest biskupem, když mohl papeže znepokojovati; Klement Václav z rodu kurfirstů saských, arcibiskup trevirský (1768—1812), muž jinak zbožný, ale slabý, který se jako třtina klátil podle toho, kdo byl jeho rádcem, a arcikníže Maximilian František, arcibiskup kolínský [1]) (1784—1801), bratr císaře Josefa II., jenž s nechutí do stavu duchovního vstoupil a z kabinetu svého bratra návody ve věcech církevních přijímal, jakož i se solnohradským arcibiskupem Jeronymem Colloredem. Potom dali všichni čtyři svými plnomocníky (světícím biskupem Heimesem z Mohuče, officialem Beckem z Treviru, Thautphöem z Kolína a radou Bönikem), r. 1786. v lázeňském místě Emsu tak zvanou „*Emsskou punktaci*“ o 23 článcích složiti, kde co možná nejrozsáhlejší pravomocnosti pro biskupy žádají, aby ani pro dispense, ani v jiných věcech do Říma se obraceti nemusili a takřka vzhledem na hlavu církve úplně samostatnými se stali [2]). Tuto punktaci podepsali arcibiskupové 25. srpna 1786 a poslali ji 8. září císaři Josefovi II. s listem, kde praví: „že jim u vykonávání pastýřského úřadu odnikud tak veliké překážky kladeny nebyly, jako od římského dvora rozličnými jeho přehmaty“ (!); císař ať sám se o to přičiní, „by římský dvůr (!) sám národ německý upokojil; a když by toho učiniti nechtěl ať se sejde národní koncil německých arcibiskupův a biskupů,

---

[1]) Srv. Hist.-polit. Blätter. 1879. sv. 83. str. 477. sqq.

[2]) Kritiku emsské punktace podává bývalý jesuita Feller v.: Coup-d'oeil oder Blick auf den Emser Congress. A. d. Franz. Düsseldorf. 1783. Emsská punktace jest ap. Gärtner: Corp. jur. eccl. cath. II. p. 347—364; ap. Münch. Concordate I., 406 - 419.

který by německý národ ode všeho utlačování osvobodil, aby tak náležitá po celá století bývalá svoboda zase byla obnovena [1])." Za tento list styděli se později všichni čtyři arcibiskupové. Císař pochválil je, ale učinil spolu na to pozornými, že, má-li jejich podnik se zdařiti, též jejich suffraganní biskupové s nimi se srovnávati musí.

Však právě u svých suffragánů nenalezli arcibiskupové ohlasu, jehož očekávali. Statný biskup špýrský, hrabě August Limburg-Styrum, vyslovil se, že „emsská punktace svatá práva jednoho papežského stolce ztroskotává, aby církev německou třem novým papežům: mohučskému, trevirskému a kolínskému ve služebnosť podrobila [2])". Nunciové Pacca v Kolíně a Zoglio v Mnichově vykonávali své úkony, neohlížejíce se na odpor porýnských arcibiskupů.

Porýnští arcibiskupové pokusili se svá domnělá práva skutečně vykonávati, a udělovali potestate ordinaria manželské dispense v těch stupních, kterých facultates quinquennales neobsahovaly. Nuncius Bartoloměj Pacca vydal po rozkaze papežově okružník k generálním vikářům a farářům, kterým takové dispense za neplatné prohlásil [3]). Nepřátelé Říma rozzuřili se. Onino 3 duchovní kurfirsti poručili svým generálním vikářům, aby veřejným ediktem nařídili, by každý, kdo okružník obdržel, hned jej zpět poslal, a podali žalobu na to u říšské dvorní rady, která 27. února 1787 okružník Paccův zrušila, jakož i u císaře, který dvorním dekretem od 9. srpna 1787 nunciaturní spor řezenskému říšskému sněmu odkázal, kde však kurfirst Karel Theodor dokázal, že říšské zákony pravomocnosti nunciů se neprotiví. Spojení čtyři arcibiskupové rozšířili mezi tím samovolně své oprávněnosti: proměnili duchovní, kteří vyšší svěcení obdrželi, zase v laiky, udělovali prominutí od řeholních slibů, zřídili soudy třetí stolice, obmezili pouti, průvody a bratrstva, dovolili zavésti německou řeč do služeb Božích, a v Mohuči byla docela zřízena „congregatio rituum," která by missál, breviř a liturgické knihy opravila a liturgické otázky rozhodovala.

Ale tito čtyři arcibiskupové musili brzo obrátiti, majíce

---

[1]) Dr. Gams: Die Geschichte der Kirche Christi im 19. Jahrhunderte. Innsb. 1853. I. 91—93.

[2]) l. c. str. 95.

[3]) Brück: Die rational. Bestrebungen; str. 116.

proti sobě nejen papeže, ale též biskupy a kapitoly. Arcibiskup trevirský Klement Václav držel se jako arcibiskup emsské punktace, jako biskup augsburský prosil r. 1787. za facultates quinquennales; později r. 1790. prohlásil emsskou punktaci za pouhý základ k dalšímu vyjednávání. Mohučský arcibiskup blížil se papeži, poněvadž si přál Karla Dalberga za koadjutora; a kolínský přál si též vyrovnati se s papežem. Papež Pius VI. vydal 14. listopadu 1789 obšírný list k arcibiskupům, v němž práva sv. Stolce s veškerou mírností vyložil [1]. Mohučská diecésni synoda rozepsaná 18. července 1789, která novoty měla potvrditi, nesešla se [2]. Zásady emsské punktace přešly sice do volební kapitulace císaře Leopolda II. (1790—1792), ale nepřiměly ho, aby proti nunciaturám vystoupil. Počínání oněch čtyř arcibiskupů vzalo na dobro za své francouzskou revolucí, která je vyhnala; ale dalo veliké pohoršení, seslabilo moc a vliv papežův v Německu a připravilo půdu k veliké sekularisaci bohatých německých církví r. 1803.

§ 512. Pistojská synoda.

Hlavním podporovatelem směru gallikánského a febroniánského v Italii byl velkovévoda toskánský Leopold II. (1765—1790), bratr císaře Josefa II., který však opatrněji nežli jeho bratr, si počínal. Zaváděje od r. 1780. tak zvané „opravy v církvi“, předložil r. 1786. svým biskupům reformační plán o 57 článcích, aby jej prozkoumali a přijali; ale největší část biskupů vyslovila se proti němu. Jenom Scipio Ricci [3], biskup z Pistoje a Prata a ještě 2 jiní biskupové prohlásili se pro vládu a její opravy. Co velkovévoda takto nedosáhl, snažil se jinou cestou dosíci.

Jeho hlavní pomocník a rádce biskup Scipio Ricci svolal r. 1786. do Pistoje svou diecésni synodu [4], jejíž promotorem

---

[1]) Responsio ad Metropolitanos. Mog. etc. super nuntiaturis apostolicis. Romae 1789.

[2]) Účelem jejím mělo býti conservatio praeceptorum fidei et morum, restauratio disciplinae collapsae, modificatio variarum legum ecclesiasticarum vel amplius non necessariarum vel non utilium.

[3]) Potter: Vie et mém. de Sc. Ricci Par. 1826. — Memorie di Scipione de Ricci, vescovo di Prato e Pistoja, scritte da lui medesimo e publicate con documenti da Agenore Gelli. Firence 1865 voll. 2.

[4]) Atti e decreti del Concilio dioecesano di Pistoja dell' anno 1786.

byl pověstný josefinský kanonista Tamburini z Pavie. Synoda měla 6 sedění a konala první, v němž 234 kněží přítomni byli, dne 18. září 1786. Synoda obnovila zavržené články jansenistův o milosti, předurčení a základech morálky; prohlásila, že v posledních stoletích všeobecné zatemnění pravd důležitých, týkajících se víry a mravů, v církvi nastalo; přijala 4 gallikánské články, schválila blud Quesnellův, přála si, aby budoucně byl jenom jeden řád v církvi a ve všech klášteřích řehole port-royalská. Synoda naznačila, že Kristus církevní moc všem věřícím odevzdal, kteříž ji na své pastýře přenesli, z nichž papež jest pouze hlavou ministeriální; církev nemá prý žádné moci nad vnější kázní a žádné moci donucující čili koaktivní; pravomocnosť biskupů jest neobmezenou, kněží na synodách soudci víry a předpisy představených závislými na přijetí podřízenými. Synoda chtěla křest pod výminkou odstraniti, upírala platnosť zvláštní applikace při mši sv., a doporoučela při svátosti pokání jansenistickou přemrštěnou přísnosť. Synoda útočila na odpustky, prohlašujíc je za odpuštění pouze kanonických trestů, reserváty, církevní tresty, učení o manželství, poctu člověčenství Ježíšova a jeho nejsvětějšího Srdce, a doporoučela všeobecné čtení Písma sv., čtení Nového Zákona Quesnellova a svolání národního sněmu, který by otázky o učení víry a mravů rozřešil. Při závěrce synody 28. září děkoval Ricci svým farářům, připustil jich ku políbení ruky, a slíbil jim, že utvoří radu, skládající se z 8 kněží, a že bude s tímto presbyteriem po apoštolsku svou diecési spravovati.

Novotářští theologové vážili si těchto usnesení jako usnesení všeobecného sněmu, zaváděli je do života, a rozšiřovali akta této pistojské synody s velikou horlivostí.

Dle plánu Ricciho bylo teď svolati národní sněm. Jako jeho přípravu svolal velkovévoda Leopold 17. dubna 1787 17 toskánských biskupů do Florencie a předložil jim pistojská usnesení, by je přijali. Však všichni, až na 3, odepřeli to, a velkovévoda rozpustil je s největší nevolí, a chtěl opravy o své újmě bez ohledu na roztržku s apoštolskou Stolicí prováděti.

Mezi tím učinil lid ještě r. 1787. s veškerou rozhořčeností útok na palác Ricciho v Pratě, který však zůstal přece rádcem

---

In Pistoja per Atto Bracali stampatore vescovile. — Po latinsku s jinými listinami Acta et decreta Syn. dioec. Pistor. Ticini. 1789 voll. 2.; a jindy. — Rasier: Analisi del Conc. dioec. di Pistoja. 1790.

Leopoldovým, pronásledoval řeholníky, rozpouštěl kláštery a zrušil kongregaci sv. Srdce. Když arcibiskupa florentského Antonína Martiniho vyzýval, aby papežské jho se sebe střásl, zamítl to tento r. 1788. s veškerou rozhořčeností. I ministři Leopoldovi, jmenovitě Seratti, horšili se z počínání Ricciho. Když po smrti císaře Josefa II. Leopold do Rakouska se odebral, aby vlády se zde ujal, rozšířila se vzpoura po veškerém Toskánsku; v Pistoji povstal lid proti Riccimu, který se musil odebrati do Florencie a konečně poděkovati.

Papež Pius VI. sestavil kommissi, skládající se ze 4 biskupův a 3 světských kněží, a potom kongregaci kardinálův a prelátův, aby pistojská akta důkladně prozkoumali. Ricci byl do Říma obeslán, který však nemoc předstíraje, se nedostavil. Papež vydal potom 28. srpna 1794 bullu „Auctorem fidei", kterouž akta pistojská jakož i 85 zvláště z nich vyňatých článků zatratil [1]). Bulla byla všeobecně s úctou přijata, jenom Benedikt Solari, biskup nolský v území janovském, vystoupil proti ní dvěma brožurami, které kardinál Gerdil důkladně vyvrátil. V Toskáně nebyly zákony Leopoldovy proti klášterům a apoštolské Stolici po jeho odchodu sice zrušeny, ale mírně prováděny. Ricci nepodrobil se, až když r. 1799. na politické žaloby byl zatčen a na pevnost odvezen. Tu z mnohých stran jsa vyzýván, aby odvolal, podal nejprve nedostačitelné odvolání, a teprve 9. května 1805 podrobil se papeži Piovi VII., kterýž jej laskavě přijal. Ale z jeho listů jest patrno, že zůstal starým.

B. Církevní řády, kongregace a spolky.

§ 513. a) Mužské.

1. *Bartolomité* [2]), armenští mnichové. Za pronásledování křesťanův egyptskými sultány opouštěli četní Armeni svou vlasť. Tak přišli r. 1307. basiliánští mnichové kláštera Monte Nigra do Janova, založili tam kostel Panny Marie a sv. Bartoloměje (odkudž jejich jméno) a konali s dovolením papeže

---

[1]) Bull. Rom. Contin. IX. 395. sq. — Richter: Corp. jur. can. ed. Lips. 1839. T. II. App. p. 145. — Denzinger: Enchir. n. 114. p. 388—422

[2]) Viz můj článek v Ottově Nauč. Slov. VII. 387.

Klementa V. služby Boží dle svého obřadu. Rozšířili se po Italii, ale upouštěli od své řehole, přijali řeholní roucho fraterů řádu dominikánského a řeholi sv. Augustina a přizpůsobili se ve službách Božích západní církvi. Tyto změny potvrdil papež Innocenc VI. r. 1356. a dovolil jim zvoliti si generála řádu. Papež Innocenc X. zrušil r. 1650. řád, kterýž za jeho času toliko několik klášterů měl.

2. *Bartolomité*, kongregace světských kněží. Jejich zakladatelem jest Bartoloměj Holzhauser; narodil se 24. srpna 1613 ve vsi Laugně, hodinu cesty vzdálené od Werting, z chudých rodičů, studoval na universitě ingolstadtské, stal se r. 1636. doktorem filosofie, r. 1639. bakalářem theologie a knězem a byl v letě r. 1640. od biskupa chiemsee-ského Jana Krištofa z Lichtensteina do jeho diecése přijat. Dne 1. srpna 1640 dostal kanonikát při kollegiátním chrámě v Tittmoningu a spolu správu tamější fary. Zde založil s několika duchovními z eichstättské diecése kongregaci pro společný život. Dne 2. února 1642 stal se farářem a děkanem u sv. Jana v Leoggenthale v Tirolsku a spolu generálním vikářem biskupa chiemsee-ského pro tento kraj. Roku 1643. založil seminář v Solnohradě, jehož správu odevzdal svému druhu Michalu Rottmayerovi. Dne 7. dubna 1655 byl za faráře v Bingách na Rýně installován a 26. května 1657 děkanem allgesheimské venkovské kapitoly jmenován. Zemřel v Bingách 20. května 1658. Jeho kongregace (Institutum clericorum saecularium in communi viventium), bartolomity nazývaná, rozšířila se v diecésích solnohradské, chiemsee-ské, freisinské, mohučské, augsburské, osnabruckské a jiných, dále v Uhersku (od r. 1674.), Španělsku a Polsku (od r. 1682.). Na žádosť císaře Leopolda I. a bavorského kurfirsta Maxilimiana Filipa potvrdil papež Innocenc XI. 7. června 1680 jednoduché a 17. srpna 1684 rozšířené její stanovy. Ještě v 18. století řídili bartolomité ve Švábsku a Bavorsku semináře, však ke konci 18. století vyhasli a vymřeli sami sebou.

3. *Školní bratry* [1]) založil bl. Jan Křtitel de la Salle. Narodil se 30. dubna 1651 ve Francii, v Remeši, ze šlechtických rodičů; vstoupil 18. října 1670 do kněžského semináře sv. Sul-

---

[1]) Die christl. Schulbrüder, gegründet durch J B. de la Salle, ihre Einrichtung, Regel und Constitution. Aus dem Franz. Augsb. 1844. Henrion-Fehr. II. str. 292 sq. — Der selige Johann Baptist de la Salle, Stifter der Congregation der Schulbrüder. Wien 1888. (brožura).

pice v Paříži, dokonal potom svá theologická studia v Remeši, byl tam 19. dubna 1678 na kněžství posvěcen, a o 3 leta později za doktora theologie povýšen. Jako remešský kanovník převzal řízení spolku sester od Jezulátka, které vyučování ženské mládeže obstarávaly. Roku 1680. najal dům pro pěstování mladých učitelů mužské mládeže, sestavil pro ně stanovy a pečoval o jejich výživu. Poděkovav se r. 1683. z kanonikátu, založil r. 1684. s 12 ze svých nejlepších učitelů „kongregaci bratří křesťanských škol.“ V dubnu 1688 odebral se s dvěma bratřími do Paříže a založil tam ve faře sv. Sulpice školu a potom r. 1692. ve Vaugirardě noviciát. Školní bratr Gabriel Drolin, kterého de la Salle do Říma poslal, obdržel tam r. 1705. správu jedné papežské školy. Papež Benedikt XIII. potvrdil r. 1724. kongregaci, kterou tvořili laikové s jednoduchými sliby: chudoby, čistoty, poslušnosti a bezplatného vyučování. Zakladatel zemřel 7. dubna 1719 a papež Pius IX. prohlásil jej 1. listopadu 1873 za blahoslaveného. Při jeho smrti měla kongregace 27 domů s 274 bratřími. Kongregace majíc Paříž za svůj střed a sídlo generálního superiora, rozšířila se po Evropě, Asii, Africe a Americe, má tohoto času přes 1200 domův asi s 12.000 bratřími. Roku 1875. byli ministeriálním výnosem do Rakouska připuštěni, mají dům ve Vídni a noviciát v klášteře Marienheimu v Strebersdorfě u Vídně.

4. *Trappisté* [1]) vznikli ve Francii, v klášteře la Trappe, jsouce reformovanou kongregací řádu cisterciáckého. Založil je Armand Jean le Bouthilier de Rancé, kterýž sice již jako chlapec určen byl za opata kláštera la Trappe, ale světský život vedl a při tom nevšední učenost světskou i duchovní si opatřil. Světskými požitky a učenými studiemi nebyv uspokojen, odebral se r. 1662. do svého opatství, obnovil tam původní přesnou kázeň a umřel r. 1700., působiv blahodárně. Jeho zostřenou řeholi přijaly též jiné kláštery. Cosimo III., velkovévoda toskánský, dal 18 trappistům opatství Buon Solasso u Florencie (1705). Řád má ve Francii 11 klášterů, v Belgii

---

[1]) Holsten-Brockie, VI. 569 — Helyot. VI. 1 sq. — Marsollier et Maupeau: Vie de l' abbé de la Trappe. Par. 1703. Hist. civ. rel. et lit. de l' abbaye de la Trappe. Par. 1824. — Exauvillez: Vie de l' abbé de Rancé. Par. 1842. — Chateaubriand: Vie de Rancé. Par. 1844. (po něm. Ulm 1844). — Gaillardin: Les Trappistes. Par. 1844. T. I. (až 1790). — Dubois: Hist. de l' abbé de Rancé. Par. 1866. — Göcking: Leben des Abtes von Rancé. Berlin. 1820. —

4, v Anglicku a Americe po 2, v Alžíru jeden; u Říma u „Tří Pramenů sv. Pavla“ jeden; r. 1869. založili trappisté klášter v „Maria-Stern“ u Banjaluky v Bosně, v kterém tohoto času 100 členů bydlí; odtud vytáhlo r. 1880. 30 bratří, majíce v čele P. Františka, a založili opatství Mariannhill v anglické osadě Natalu v jižní Africe, kdež jsou nejhorlivějšími missionáři Kaffrů. Trappisté zachovávají přísnou domácí kázeň, konají pobožnosti i nočního času, požívají velmi střídmě postní stravy, zachovávají ustavičnou mlčelivost mezi prací, a pamatují často na smrt a věčnost. Při tom obírají se pilně hospodářstvím, řemesly a zahradnictvím. Jsou též *Trappistky*.

5. *Redemptoristy* neb *Liguriany* [1]) založil sv. Alfons Maria de Liguori. Narodil se 27. září 1696 v Neapoli ze šlechtických rodičů, studoval práva, stal se doktorem práv a vyznamenával se jako právní zástupce. Poznav kluzkost právní dráhy, vstoupil r. 1724. do missionářského ústavu neapolské propagandy, studoval s horlivostí theologii a byl na kněžství vysvěcen. Jako kněz věnoval se hlavně úřadu kazatelskému a zpovědnickému. Při jedné missii, v okolí města Amalf konané, poznal veliké potřeby duchovní venkovského lidu a umínil si zříditi novou kongregaci, která by především náboženským potřebám nižších tříd lidu se věnovala. Překonav největší překážky, založil s dovolením papeže Klementa XII. „kongregaci Nejsvětějšího Vykupitele“ (Sanctissimi Redemptoris r. 1732.), družstvo to světských kněží k horlivému následování Ježíše a k vyučování venkovského lidu i mládeže a obrácení hříšníků. Řehole byla 21. července 1742 úplně hotova a zakladatel obdržel jako generální superior vrchní správu nové kongregace. První dům vznikl v městě Scale a druhý v Cionani v salernském biskupství. Benedikt XIV. potvrdil kongregaci r. 1759., jejíž správu podržel Alfons, i když r. 1762. papež Klement XIII. povýšil jej na biskupskou stolici ve svaté Agathě de Goti. Biskupovav horlivě 13 let, byl na svou snažnou prosbu od Pia VI.

---

[1]) Kuldův: Církevní rok V. 17. — Giatini: Vita del B. Alfonso Lig. Roma. 1815., něm. Wien 1838. — Jeancard: Vie du b. Alph. Lig. Louvain 1829. — Rispoli: Vita del B. Alfonso. Napoli. 1834. — Henrion-Fehr, II. 217. sq. — Collezione completa delle opere di S. Alfonso M. de Lig. Monza 1839 sq. 68 voll 12. Opere compl. (bez Theol. moral.). Venez. 1833 sq. 60 voll., po něm. vydal Hugues. Regensb. 1842 sq. (troje oddělení: asketická, dogmatická a mravoučná díla). — Theologia moralis ed. Bassani 1832 sq. 4 voll.; ed. P. M. Heilig. Mechlin et Mog. 1845 sq. 10 voll. — Homo apostolicus. Mog. 1842.

r. 1775. biskupského úřadu zproštěn, a ztrávil ostatní dny života svého u svých duchovních synů v Noceře de Pagani. Ve svých těžkých nemocích byl velikým příkladným trpitelem. Jako spisovatel náleží k nejplodnějším spisovatelům, který po sobě daleko široko rozšířenou morálku, některé dogmatické a obzvláště asketické spisy a krásné prostonárodní mariánské písně zanechal. Zesnul v Pánu v 91. roce svého věku 1. srpna 1787, a byl r. 1816. od papeže Pia VII. za blahoslavenného, r. 1829. od Řehoře XVI. za svatého, a 7. července 1871 od Pia IX. za učitele církve prohlášen.

Přes Alpy přenesl redemptoristy Jan Klement Maria Hofbauer[1]), první český remptorista. Narodil se 26. prosince 1751 v Tasovicích u Znojma. Jeho otec nazýval se Pavel Dvořák, pocházel z Moravských Budějovic, byl řezníkem a změnil své české příjmení „Dvořák“ na německé „Hofbauer“, když do Německých Tasovic se přistěhoval. Klement ztrativ záhy otce, vyučil se pekařství, jsa v klášteře premonstrátském Louky zaměstnán, vystudoval 4 latinské školy, pracoval potom jako chasník ve Vídni, putoval do Říma a poustevničil nějaký čas v diecési tivolského biskupa Řehoře Chiaramonti-ho (pozdějšího papeže Pia VII.). Maje touhu po kněžství, vrátil se do Vídně a vystudoval filosofii. Zde vešel v úzké přátelství s jiným studujícím Tadeášem Hüblem, Čechem z Čermné, městyse blíže Landškrouna. Oba odebrali se do Říma a vstoupili tam do řádu redemptoristů. Dne 19. března 1785 učinili v Římě v kolleji u sv. Juliana řeholní sliby, a obdrželi později svěcení na kněžství ve Verolách. Když papežský nuncis při královském dvoře ve Varšavě kongregace propagandy žádal, aby missionáře pro Kuronsko v Rusku poslala, byli tam vysláni Hofbauer a Hübl; Hofbauer byl spolu přednostou missie jmenován. Nuncius uvítal je přátelsky ve Varšavě a představil polskému králi Stanislavovi Poňatowskému, kterýž jim tam kostel sv. Benona daroval. Hofbauer založil ve Varšavě ústav pro vychovávání duchovenstva, a svěřil jeho správu Janu Podgorskému, kterýž byl prvním polským redemptoristou. Když 13. listopadu 1806 francouzské vojsko do Varšavy vtrhlo, a císař Napoleon varšavské knížectví zřídil: dala zemská vláda v červnu 1808 re-

---

[1]) Srv. z mé rozpravy: „Císař František I.“ stať: „Klement Hofbauer. Redemptoristé“ v „Čas. kat. duch.“ 1875 str. 436—440. — (Viktor Bezděka): Drahé kameny z koruny Svatováclavské. V Praze 1871 str. 479—506.

demptoristy vojensky z města vyvésti. Hofbauer odebral se do Vídně, kdež jemu arcibiskup Sigmund Hohenwarth roku 1809. duchovní správu při vlašském kostele svěřil, a r. 1813. jej zpovědníkem vídeňských voršulinek ustanovil. Poněvadž Hofbauer kruh učenníkův kolem sebe shromáždil a všestrannou činnosť rozvíjel, padl do oka vídeňské policii. Byl obviněn, že jest údem řeholního spolku od vlády neuznaného, a že si nepochybně s hlavou téhož spolku — s cizozemcem — dopisuje. Dostal na vůli, buď aby svůj řeholní slib zrušiti dal neb z Rakouska se vystěhoval. Hofbauer chtěl se odebrati do Ameriky; však na zakročení arcibiskupa Hohenwartha poručil císař František I., aby se s provedením rozsudku počkalo, až se z Italie vrátí. V Římě pochválil Pius VII. Hofbaura před císařem, který vrátiv se do Vídně před arcibiskupem litoval, že úřady Hofbauerovi ublížily.

Hofbauer podal 29. října 1819 císaři žádosť, aby redemptoristům bylo dovoleno v říši rakouské se usaditi, což císař 19. dubna 1820 dovolil. Ale této radosti nedočkal se Hofbauer; zemřel již 15. března 1820. Ve Vídni obdrželi redemptoristé kostel Panny Marie na nábřeží (Maria-Stiegen), a rozšířili se rychle po rakouské monarchii. Do Čech povolal je arcibiskup pražský, kardinál Fridrich Schwarzenberg r. 1856. a usadil na Karlově v Praze, odkud se r. 1869. na Malou stranu přestěhovali do bývalého kláštera „Kajetánů". Potom dal jim r. 1861, duchovní správu pro poutníky na Svaté Hoře u Příbrami. Taktéž zřídili si kollej v Kocléřově. Roku 1883. odevzdal jim králové-hradecký biskup Josef Hais poutnické místo „Horu Panny Marie" u Králíků, kde do té doby byli servité (1706—1883). Též mají znamenité poutní místo Filipsdorf v okresu šluknovském.

Redemptoristé rozšířili se po katolických zemích, stali se horlivými missionáři v pohanských krajinách, a působíce v duchu ryze katolickém získali si mnoho přátel, ale též mnoho nepřátel, kteří na ně jako na nějaký nový druh jesuitů pohlíželi; ano mnozí měli je docela za skryté jesuity, kteří prý pouze jméno změnili, by obecné pozornosti ušli.

Jsou též Redemptoristky, jejichž řeholi též sv. Alfons sepsal.

6. *Passionisté* mají za svého zakladatele sv. Pavla od

Kříže [1]), který se v Ovadě, v biskupství Acqui v Piemontsku r. 1694. ze vznešeného rodu Statielův narodil, r. 1727. na kněžství posvěcen byl, r. 1775. v Římě zemřel, a od Pia IX. za blahoslaveného a později za svatého (1. května 1867) prohlášen byl. Když Pavel ř. 1725. za příčinou velikého jubilea do Říma připutoval, dovolil mu papež Benedikt XIII. založiti „řád sv. Kříže a utrpení Kristova“ ke hlásání pokání slovem a příkladem, a k obrácení hříšníkův a pohanů. Pavel usadiv se v Orbitellu, toskanském městě, dostal písemné potvrzení své řehole r. 1741. od papeže Benedikta XIV. K obyčejným slibům přidal ještě čtvrtý, že členové řehole „památku utrpení Páně šířiti budou“. Řeholi potvrdil znovu r. 1769. papež Klement XIV., kterýž ještě za živobytí zakladatelova passionisty do Říma uvedl a kostel ss. mučenníků Jana a Pavla s přistaveným klášterem na hoře Coeliově (Mons Coelius) jim odevzdal, kdež generál řádu sídlo měl. Passionisté rozšířili se do Belgie, Anglie a jejích osad, Bulharska a Valašska, jsouce všude horlivými věrověsty.

7. *Betlémity* založil František z Bethencourtu v jižní Americe na základě řehole augustiniánské obzvláště pro ošetřování nemocných, což jejich čtvrtým slibem jest. Papež Klement XI. potvrdil tento řád, jenž jediný v Americe vznikl.

§ 514. b) Ženské.

1. *Baptistinky* (Battistine) čili poustevnice od sv. Jana Křtitele založila Marie Antonie, později zvaná Johanna Maria Baptista Solimani. Narodila se r. 1688. v Albaře u Janova, žila nejprve r. 1730. s některými družkami společně v Moneglìu, založila r. 1736. podobný spolek v Janově a odebrala se r. 1742. do Říma, kde papež Benedikt XIV. r. 1744. jejich řeholi potvrdil. Vrátivši se do Janova, byla r. 1746. za abatyši zvolena a umřela v pověsti svatosti 8. dubna 1755. Její neť Marie Klára Baptista Vernaco založila r. 1775. v Římě klášter. Tyto řeholnice měly noviciát 18 měsíců trvající, přísné posty a noční chór. Zakladatelka poslala r. 1749. svého zpovědníka Dominika Františka Olivieriho, rodem z Janova, do

[1]) Círk. rok III. 206. — P. Vincenzo Marco de S. Paulo: Vita del ven. P. Paolo della Croce.

Říma, by položil základ k mužskému řádu *Baptistinů*, který by se jmenovitě missiím věnoval. Papež Benedikt XIV. schválil 23. září 1755 „kongregaci missionářů od sv. Jana Křtitele“, která propagandě podrobena byla. Olivieri zemřel 13. června 1766. Tato mužská kongregace nepřežila francouzské revoluce.

2. *Anglické panny* [1]). Angličanka Marie Wardová († 1645) nemohouc nic pro katolické vychování děvčat doma činiti, založila r. 1609. ve St. Omeru v Belgii klášter, jehož členové ženskou mládež vyučovati a vychovávati měli. Brzo potom zřídila takové domy v Německu (v Kolíně, Treviru, Mnichově a ve Vídni) a v Italii (v Římě), a členové kongregace nazývaly se „jesuitky.“ Wardová odebrala se do Říma, žádat za potvrzení své řehole (1621). Zatím však přišly do Říma žaloby od anglického duchovenstva a od kardinála Khlesla, arcibiskupa vídeňského, na samovolné počínání těchto řeholnic. Papež Urban VIII. kázal svým nunciům, aby kláštery jesuitek zrušili. Wardová pracovala v Římě o to, by papežův rozkaz byl odvolán, a vydala zároveň okružník k jednotlivým domům, aby papežského nařízení neposlouchaly, a jmenovala svou družku Cambiani-ovou visitatorkou spolku. V Belgii a v Kolíně zavřel nuncius domy, ale v Treviru protivila se mu Cambianiová tak, že nechtěje veliké pohoršení spůsobiti, od toho upustil, a zprávu o všem apoštolské Stolici podal. Wardová odvolala sice svůj okružník, ale papež Urban VIII. vydal 13. ledna 1630 bullu „Pastoralis Romani Pontificis,“ kterou kongregaci jesuitek ze své apoštolské plné moci nadobro zrušil. Wardová, přišedši mezi tím z Říma do Mnichova, vyzývala své družky, by se podrobily. Na rozkaz papežský byla přivedena do Říma, kde několik let v dobrovolném zajetí zůstala. Roku 1637. mohla se odebrati do Spae u Lutticbu a užívati tamějších lázní, odkudž vrátila se do Anglie, a zemřela r. 1645. v Hewarthu.

Poněvadž papež v uvedené bulle dovoloval, aby členové zrušeného spolku své jednoduché sliby, jež byly učinily, ve

---

[1]) Wetzer und Welte's Kirchenlexikon 2. Aufl. 1886. sv. IV. str. 580. — Friedl: Englische Tugend-Schul Mariä. 2 Bde. Augsb. 1732. — Leitner: Gesch. der Engl. Fräulein. Regensb. 1869. (s nejdůležitějšími listinami). — Schels: Die relig. Frauen-Genossenschaften. Schaffh. 1853; Das Institut der Engl. Fräulein in Mainz. Mainz 1853. — Erdinger: Kurze Gesch. der Engl. Fräulein überhaupt und des Instituts St. Pölten insbesondere. St. Pölten 1881.

světě zachovávaly, poslouchajíce diecésních biskupův a vystříhajíce se všeho obcování se zrušeným spolkem: utvořil se na základě tohoto dovolení „spolek Mariin“ neb „Anglických panen“, ne jako řeholnic, než jako panen s jednoduchými sliby pod pravomocností biskupů. Spolek vstoupil v život v Mnichově, těše se podpoře bavorského kurfirsta Maximiliana. Nové domy povstaly v Augsburku (1680), Burghausích (1683) a Mindelheimu, které s mnichovským domem ve spojení stály, a jeho představenou za svou vrchní uznávaly. Stanovy (81 pravidlo) tohoto spolku potvrdil papež Klement XI. na prosby bavorského kurfirsta Maximiliana Emmanuele 13. června 1703 brevem „Inscrutabili divinae providentiae“, nemluvě v něm ani o Marii Wardové, ani jesuitkách, ani zrušující bulle Urbana VIII., než jenom o „katolických šlechtických pannách z Anglie.“ Poněvadž vrchní představená v Bavorsku svou pravomocnosť i na domy v Londýně, Kremži a Sv. Hippolitě, které mezi tím vznikly, rozšířiti chtěla, narazila na veliký odpor. Augsburský biskup Josef, lantkrabě hessenský, zakázal anglickým pannám své diecése uznávati mnichovskou představenou za svou vrchní (10. ledna 1745). Augsburské anglické panny podrobily se, ale mindelheimské odvolaly se k apoštolské Stolici. Papež Benedikt XIV. vydal 9. dubna 1749 bullu „Quamvis justo,“ kde prohlásil, že anglické panny nejsou totožny se zrušenými jesuitkami; že nemají Marii Wardovou za svou zakladatelku pokládati a ji za nějakou světici ctíti; že mají zachovávati stanovy Klementem XI. schválené, a poslouchati svých biskupů; že dozor vrchní představené jenom na vychování děvčat a přesazování panen se vztahuje, „však v náležité závislosti na diecésních biskupech.“ Když takto právní poměry anglických panen uspořádány byly a uvnitř spolku pokoj nastal, rozšířilo se toto štípení po Německu, Anglii, Belgii, Východní Indii, Australii a Africe. Do Rakouska byly nejprve zavolány r. 1706. do sv. Hippolyta; do Prahy přišly r. 1747., a mají dnešního dne v státech rakouských 11 domů, které všechny uznávají představenou svatohippolytskou za svou vrchní.

3. *Andělské panny* čili Andělinky jsou rozdílné od anglických panen. Založila je hraběnka Aloisie Torelli z Quastally v Miláně, a papež Pavel III. potvrdil r. 1534. jakožto spolek pod jménem „Obrácení sv. Pavla“. Jejich jméno ukazuje na nevinnosť jakož i na ochranu.

4. *Jeptišky k uctění Svátosti Oltářní* založila roku 1654.

francouzská královna Anna Rakouská, matka Ludvíka XIV., skrze Kateřinu Barskou, abatyši benediktinek rambevillierských v Lotarinsku, a s pomocí krále i prelátů, které nejprve papežští nunciové potvrdili, a potom r. 1676. papež Innocenc XI. sám schálil. Papež Klement XI. upravil r. 1705. jejich stanovy na dobro, a povolal několik jeptišek z Francie do Říma, kde klášter obdržely. Tyto jeptišky, zvané „adoratrici" (které Svátosti oltářní se klaní), nosily odznak Svátosti oltářní na prsou.

5. Podobnou kongregací ženskou byly *Norbertinky*, založené švýcarským knězem Josefem Hely-em v diecési churské a schválené Piem VI., které se po Německu rozšířily a též v Římě dům založily. V Massilii založil podobný spolek jeptišek dominikán Antonín Le Quien.

6. V Maceratě byly *jeptišky od Těla Páně*, založené benátčankou Hyacinthou de Bossi (1683) a r. 1692. biskupem schválené.

7. Kongregaci *paní od dobrého Pastýře*, k obrácení a polepšení padlých a k ochraně ohrožených děvčat, založila konvertitka z Lejdy, Marie de Cyps, ovdovělá paní z Combé v Paříži v domě, který král Ludvík XIV. r. 1688. jí vykázal.

8. Ženskou kongregaci *křesťanských škol Jezulátka* založil P. Mikuláš Barré, z řádu minimů, r. 1666. v Rouenu, zřídiv ženský učitelský ústav pro vzdělání učitelek pro venkovské školy. Zřídily si též dům s noviciátem v Paříži.

§ 515. Zrušení řádu jesuitského a jeho opětné obnovení[1]).

Více nežli 200 let působili jesuité na všech stranách Evropy k velikému prospěchu katolíků, byli nejstatnějšími obhájci positivního křesťanství proti nevěře a liché osvětě filosofův a encyklopaedistův, a zmužilými bojovníky proti všem bludařstvím, a vysýlali horlivé missionáře ku pohanům, když proti nim hrozná bouře a záhuba na polostrově pyrenejském a ve Francii povstala.

---

[1]) Riffel: Die Aufhebung des Jesuitenordens, eine Beleuchtung der alten und neuen Anklagen wider denselben. Mainz (1845.) 1848. — Cretineau-Joly sv. 5. — Proti nim Theiner: Gesch. des Pont.-Clem. XIV. Lpz. 1853. Thl. II.; od téhož: Clem. XIV. Epp. et Brevia. Par. 1852. Proti Theinerovi Busz: Die Gesellschaft Jesu. Abth. II. str. 1262 sq. — Ravignan: Clement. XIII. et Clem. XIV. Par. 1854. und Clemens XIV. und die Aufhebung der Gesellschaft Jesu. Augsb. 1854.

V Portugalsku [1]) byl za slabého a chlipného krále Josefa Emmanuele I. (1750—1777) všemohoucím ministrem Josef Šebastian Carvalho, pozdější hrabě z Oeyrasu a markýz z Pombalu, dobrodruh z nízkého rodu a vestřelec do vysoké šlechty, který chtěl duchovní a světské velmože pokořiti a nejostřejší absolutismus zavésti. V cestě stáli mu jesuité jakožto vychovatelé vyšších tříd a zpovědníci při dvoře, a spolu správcové veškerého vyučování. Kromě toho dychtila jeho lakomosť po jejich statcích; proto musili býti zahubeni. By svého účelu dosáhl, namlouval králi, že jedna strana u dvora jeho bratra Dona Pedra na trůn povýšiti chce, a že též jesuité Pedrovi přejí; potom podal mu všechny lživé spisy proti nim a vymohl tak, že r. 1757. ode dvora byli vypovéděni a censury knih pozbyli. Četné hanopisy na ně a o nich byly rozšiřovány. Nejvíce vykořisťovala se lež o veliké říši jesuitů v Uraguayi a Paraguayi, kde prý mají svého krále s četným vojskem, potáhli na sebe světový obchod a krutostí proti Indiánům nesmírného bohatství nahromadili. Tato zlomyslná lež byla do všech zemí roztroubena a vnikla, když r. 1750. Španěly 7 okresů v Paraguayi Portugalcům za osadu San Sagramento odstoupily, ale Indiáné nové vládě zbraní v rukou na odpor se postavili, ačkoliv jesuité je s toho sráželi. Portugalská vláda vinila jesuity, že jsou původci této vzpoury, a že chtějí na portugalském území v Americe podobnou velikou říši si založiti, jako již na španělském učinili, zatkla všechny missionáře, odvezla do Evropy a uvrhla jako sprosté zločince do těžkých žalářů.

Aby toto násilné počínání dostalo zákonitého nátěru, podal Pombal skrze svého vyslance Almadu v Římě žalobu na jesuity, a žádal, aby papež Benedikt XIV. visitaci a opravu řádu nařídil, poněvadž prý od svých pravých a zbožných zásad nadobro a docela se uchýlil. (Ve Francii byl řád zrušen, že se od svých prvotních zásad ani o vlas neodchýlil). Úplatný kardinál Saldanha byl 1. dubna 1758 za visitatora určen, zakázal jesuitům obchod, kterého nikdy neprovozovali, vymohl na patriarchovi jejich suspensi od zpovědnice a kazatelny, a stal se za to sám patriarchou lissabonským. V noci z 3. na 4. září stal prý se vražedný útok na život králův, když se domů

---

[1]) Murr: Gesch. der Jesuiten in Portugal unter Pombal. Nürnb. 1787. 2 sv. —

navracoval[1]. Mimo rodinu vévody z Aveira byli též jesuité ze spoluúčastenství obviňováni, ačkoliv onen útok do dnešního dne dokázán není. Mnozí šlechtici byli odpraveni, a někteří jesuité do vězení uvrženi. Dne 19. ledna 1759 dal Pombal všechny statky řádu zabaviti a v červnu a v červenci jejich školy zavříti. Konečně vyšel 3. září 1759 královský edikt, který řád ve všech portugalských zemích zrušil, členy za povstalce, zemězrádce a nepřátele královy prohlásil, ze země vypověděl a všem poddaným pod trestem smrti zakázal je přijmouti. Vypověděné poslal Pombal na chatrných lodích do církevního státu, kde je papež laskavě přijal. Hrozný byl osud 180 jesuitů, kteří v Portugalsku byli podrženi a 17 let v krutých žalářích trápeni; 79 z nich umřelo v největší bídě, jiní oslepli nebo se zbláznili; P. Gabriel Malagrida, maje věku svého 72 roky a těše se pověsti svatosti, byl docela jako kacíř 20. září 1761 upálen.

Teprve po smrti krále Josefa Emmanuele († 1777) za vlády jeho dcery Marie dostali zbylí jesuité v žalářích svobodu a památka odpravených byla obnovena. Pombal byl pohnán před soud a k smrti odsouzen, ale vzhledem na památku zemřelého krále dostal svobodu.

Ve Francii byli zuřivými nepřátely jesuitů filosofové a encyklopedisté, majíce v čele Voltaira a d'Alemberta, a nalezli mocné podpory u dvora v Pompadouře, hanebné nevěstce čili maitresse krále Ludvíka XV. a její stvůře ministru vévodovi z Choiseulu. Král, chtěje míti cizoložství pohodlné, přál si, aby Pompadour jako dvorní dáma královnina v paláci bydlila; však královna nechtěla tomu připustiti. Tu hrála si Pompadour na kající a zpovídala se jesuitovi de Sacy-mu, který však maje ji rozřešiti, na tom stál, aby dvůr navždy opustila. Takové zahanbení nemělo zůstati bez pomsty. Choiseul byl stoupencem nové filosofie, jejíž náčelníci se k záhubě křesťanství a též jesuitů zapřisáhli. S nimi spolčili se jansenisté, kteří založili tak zvanou „pokladnu Spasitelovu" na vydávání hanopisů proti jesuitům. Dne 5. ledna 1757 byl od Damiensa, horlivého jansenisty, vražedný útok na Ludvíka XV. učiněn a jesuité hned z vraždy podezříváni; ale ve výslechu Damiensově, kterýž u jesuitů v službě býval, přišly na jevo věci, které vinu na ne-

---

[1]) von Olfers: Über den Mordversuch gegen den König von Portugal am 3. Sept. 1758, histor. Untersuchung. Berl. 1839.

přátele jesuitův uvalovaly. Král nevystupoval ani pro jesuity, ani proti nim, a Pompadour musila z příčiny onoho vražedného útoku dvůr opustiti. Tu přišla zpráva o zrušení jesuitů v Portugalsku do Francie, a spolu potopa lživých spisův o tom zaplavila zemi, které, jak praví Voltaire, spolehlivými lidmi rozdávány byly. Tak se stalo, že o spoluvině jesuitů ve zločinu nikdo nepochyboval. Byli vypisováni jako mužové státu nebezpeční, kteří všude jenom nepořádek a zmatek působí a i královraždy se neděsí.

Za tohoto stavu věcí žalovali bratři Lioncy a Gouffre v Massilii jesuity, by jim 3 milliony livrů zaplatili. La Vallete, generální superior jesuitský na ostrově Martinique, který svými podniky francouzské osady do květu přivedl, stál s oním domem massilským v obchodním spojení, učinil úpadek a stal se neschopným platiti, poněvadž nepřátelští Angličané několik lodí s jeho velkým nákladem, majícím cenu několika millionů, r. 1755. zabavili. Obchodní dům žaloval jesuitský řád, který však platiti nechtěl, poněvadž La Valleta k obchodu nesplnomocnil. Obchodní dům vyhrál při před konsulátem v Massilii a před velikou komorou pařížského parlamentu, který z civilního processu učinil kriminální process proti celému řádu, a žádal za předložení jeho konstituc a výsad (17. dubna 1761).

Kommisse, skládající se z části z jansenistů, zkoumala řeholi, prohlásila ji za škodlivou a státním zákonům a gallikánským svobodám odpornou, a trvání řádu v říši za nezákonité a jenom posud králi trpené. Král zakázal sice 2. srpna 1761 parlamentu, aby v roce nijakého usnesení o ústavě řádu nečinil, ale parlament nestaral se o to pranic, a vydal 6. srpna 2 dekrety. V prvním prohlásil všechny bully a breve papežů v prospěch řádu vydané za zlořády, kteréž ani s přirozenými ani s positivními společenskými právy se nesrovnávají; v druhém zavrhl 24 z větší části starší od parlamentu zkoušené a bez vady nalezené spisy od jesuitův a odsoudil k ohni rukou katovou; a zakázal spolu všem poddaným do řádu vstupovati nebo do jeho škol choditi. Konečně dal kommissí zhotoviti výtah škodlivých učení z děl jesuitských [1]). Díla, která vyšla

---

[1]) Extraits des assertions dangereuses et pernicieuses, que les Jésuites ont enseignées avec l'approbation des Supérieurs, vérifiés par les commissaires du Parlement. Par. 1762. (redigované od člena parlamentu Roussela de Tour, Abbé Gouzeta, Minarda a jiných benediktinů z kongregace maurinské, jmenovitě Clemenceta). — Réponse au livre intitulé „extraits des assertions

k obraně jesuitů, byla veřejně spálena. Král, chtěje zachovati jesuity, ale bez velikých obětí, navrhl papeži změnu ústavy řádu, jmenovitě aby pro Francii generální vikář ustanoven byl, a svolal biskupy do Paříže, aby se o řádu vyslovili. Návrh králův na změnu ústavy zamítli papež i generál řádu Ricci z dobrých důvodův, a papež Klement XIII. psal 1. června 1762 králi a zapřísahal ho, aby nedal řádu padnouti jako nevinné oběti nevěry. Dne 30. listopadu 1761 shromáždilo se 51 kardinálův, arcibiskupů a biskupů za předsednictvím kardinála z Luynesu, a obírali se pilně celý měsíc konstitucemi řádu; 45 biskupů prohlásilo se pro řád, 5 přálo si některých změn v řeholi, jenom jansenistický biskup soissonský, vévoda Fitz-James, syn vévody z Berwicku, jenž byl levobočkem krále anglického Jakuba II., připisuje pád Stuartů jesuitům, žádal za zrušení řádu, ačkoliv i sám mravní čistotu jesuitův uznával. Šlechetný arcibiskup pařížský Krištof Beaumont zastával se vší rozhodností řádu proti útokům parlamentu.

Dne 1. dubna 1762 dal parlament 84 kolleje jesuitů zavříti, a zaplavil zemi hanopisy na řád. Mimořádný sjezd duchovenstva francouzského, který se 1. května 1762 v Paříži sestoupil, odebral se 23. května ke králi do Versaill a žádal za zachování jesuitů. Dne 6. srpna 1762, tedy po vypršení roku, usnesl se parlament o zrušení jesuitů, prohlásil jejich sliby za neplatné a řád za bezbožný, státu nebezpečný a zavržení hodný. Členům byla pojištěna pense, a jim dovoleno jiné úřady přijímati, však pod výminkou, když přísežně svůj řád za bezbožný a trestuhodný prohlásí. Ze 4000 členův učinilo to pouze pět; ostatní musili se stěhovati do vyhnanství. Konečně pohnuli Choiseul a Pompadour krále, že zrušení jesuitů potvrdil (26. listopadu 1764), ale jim ve svých státech jako osobám soukromým pod dozorem biskupů žíti dovolil. Jesuitské statky v ceně 60 millionů franků byly pro královskou komoru zabaveny a z veliké části promrhány. Papež Klement XIII. ohrazoval se proti zrušení řádu bullou „Apostolicum pascendi“ od 7. ledna 1765, kde řád znovu potvrdil, jeho pravidla za dobrá a svatá prohlásil a ničemnosť žalob proti němu učiněných ukázal [1]).

---

dangereuses etc. bez udání místa tisku 1763—1765. 3 T. srv. Riffel l. c. str. 155 sq.; Patisz: Die Anklagen gegen die Gesellschaft Jesu. Wien 1866. — Dr. Henn: Das schwarze Buch. Paderborn 1865. (proti lehkomyslnému obviňování Tholuckově).

[1]) Bullar. Rom. continuat. Romae 1838. T. III. p. 38.

Tato bulla s hlasy biskupův a kněží jest krásným svědectvím o nevinnosti řádu.

Ve Španělsku ujímal se král Karel III. (1759—1788) zprvu jesuitů proti podezřívání Pombalovu a dal některé portugalské hanopisy na ně rukou katovou spáliti. Ale brzo změnila se mysl jeho. Král vydal návodem svého ministra a Neapolitána, tedy cizozemce, Squillaciho, zákaz nositi oblíbený kroj národní, totiž klobouk se širokou střechou a dlouhý plášť, poněvadž prý snadno k zakuklení sloužiti mohou, a zdražil novou daní potraviny. V Madridě vypukla 26. března 1766 vzpoura, lid táhl před královský palác, žádal propuštění cizího ministra a král Karel musil povoliti. Ale ta okolnosť, že voláno jesuitům „ať žijí," a tito oslovením lidu vzpouru utišili, zavdala příčinu, že nepřátelé jesuitů tuto vzpouru jim připisovali. V ministerstvu následoval Aranda, který se svým druhem Manuelem de Roda urputným nepřítelem jesuitů byl. Král Karel dal proti řádu zavésti vyšetřování, kteréž Aranda tak vedl, že jesuité za původce sběhu jsou nalezeni. Však všechno jest v hlubokou temnosť zahaleno, ani jedna listina z akt nebyla veřejnosti podána. Aby král byl získán, sáhlo se k hanebné lsti. Jednoho dne odevzdal muž, k vznešenějšímu stavu náležející, rektorovi kolleje v Madridě balík od rektora sevillské kolleje, právě když do jídelny se odebrati chtěl. Nic zlého netuše položil rektor balík na psací stolek a odebral se do refektáře. Hned potom dostavila se policie, prohledala celý dům a zabavila papíry rektorovy i onen balík, v kterém byly listy velezrádného obsahu, jakoby král Karel III. v cizoložství byl zplozen. Hanebný kousek povedl se, a král vrhl se nepřátelům jesuitů do náručí. Aranda stáhl četné vojsko k hlavnímu městu a vydal, boje se zrády, vlastní rukou psané rozkazy na velitele posádek a místodržitele. Dle těchto rozkazů byli jesuité v Madridě a okolních městech v noci z 31. března na 1. dubna 1767 v jednom a témž okamžení jati; kteří ve vzdálenosti 40—50 hodin od Madridu bydlili, 2. dubna a ostatní v říši 3. dubna; než lid, kterého se dvůr bál, o tomto násilí zvěděl. Přes 6000 jesuitů bylo do církevního státu dopraveno, byvše jako otroci do lodí naházeni a stlačeni. Toto ukrutné a násilné nakládání s jesuity bylo králem Karlem III. tak zvanou „pragmatickou sankcí" z 27. března, ale teprve prohlášenou 2. dubna 1767 ospravedlněno; „důvody pro to mají prý v jeho královském srdci na vždycky zůstati uzavřeny." Nadarmo prosil papež

Klement XIII. dojemným listem od 16. dubna krále, aby svůj rozkaz odvolal.

V Sicilii a Neapolsku učinil na jesuity útok ministr Tanucci, který 20. listopadu 1767 jesuity ve jménu krále Ferdinanda IV., syna španělského krále Karla III., jal a do církevního státu zavézti kázal. Totéž učinil Ferdinand, vévoda parmský a piacenzský, synovec jmenovaného krále Karla III.; dal všechny jesuity ze své země, počtem 150, do církevního státu zavézti a zabavil jejich statky. I velmistr řádu johanitského na Maltě Emmanuel Pinto vydal 22. dubna 1768 dekret, kterým jesuity z ostrova vypověděl. Proti tomuto páchanému násilí pozdvihoval nadarmo Klement XIII. svého otcovského hlasu. Řád byl v státech bourbonských zničen, ale ne v očích pravých katolíků; papež sám byl jeho obhájcem a přímluvčím. Však všechno spiklo se proti jesuitům. Císař Josef II. přál si jejich zničení, za to jeho matka Marie Terezie jejich zachování.

Po smrti příznivce jesuitů Klementa XIII. († 2. února 1769) vstoupil po tříměsíčním konklave dne 19. května na apoštolský Stolec Klement XIV., kterého hned bourbonské dvory nutkaly, by řád jesuitský zrušil. Papež žádal za čas, aby vše zkoumati mohl, a snažil se knížata rozličnými milostmi upokojiti. Když papež 12. července 1769 brevem „Coelestium munerum thesauros“ [1]) na žádosť generálovu novým missionářům z řádu jesuitského obyčejné výsady a plnomocenství udělil: pokládali to vyslanci Francie, Španělska a Portugalska za vyznamenání řádu, stěžovali si na to, a žádali za úplné zrušení řádu jesuitského. Papež byl zaražen a nechtěl pamětní spis o tom kardinála Bernise, vyslance francouzského, přijati; ale učinil to konečně přec, a žádal pouze, aby nebyl nutkán. Dne 18. září podal Bernis papeži nový pamětní spis. Tu oznámil Klement XIV. listem z 29. září, vlastní rukou psaným, francouzskému králi svůj pevný úmysl, že řád zruší [2]). Dne 13. listopadu podal Bernis opět papeži nový pamětní spis na zrušení řádu a španělský vyslanec Aspuru útočil beze všeho ohledu na papeže, tak že papež listem z 30. listopadu 1769., vlastní rukou psaným, králi Karlovi III. oznámil, že řád zrušiti chce. Od této doby činil papež přípravy ke zrušení řádu; choval se

---

[1]) Bull. Rom. Contin. ed. Spetia. Rom. 1841. T. IV. p. 24.
[2]) l. c. p. 139.

k jesuitům chladně, nepředpouštěl žádného z nich před sebe, zakázal jim za milostivého léta kázati, a nepřekážel diplomatům, aby hanopisy na ně rozšiřovali. Papež chtěl pod titulem reformy ústavu řádu změniti, ale dvorové zamítli tento polovičatý úmysl. Papež dal některé jejich kolleje v Římě a kolem Říma visitovati a pokaždé jesuity vypuditi. Poněvadž postup papežův zdál se Španělsku býti povolným, vyslalo tam na místo nemocného Aspura za vyslance příkrého advokáta Dona Josefa Moňina (1772), který papeži rozkolem hrozil. Když i císařovna Marie Terezie za vlivem bourbonských dvorův a svých vlastních dítek: císaře Josefa II. a Karoliny, královny neapolské, jesuitů se ujímati přestala, nemohlo veškeré otáleni více papeži spomoci. A tak podepsal konečně 21. července 1773 breve „Dominus ac Redemptor noster [1]“, kterým řád jesuitský v celém křesťanstvu zrušil. Tak klesl řád papeži a biskupy chválený; breve bylo jeho obžalobou; klesl bez vyšetřování, bez výslechu a bez výroku; klesl, jak Klement XIV. nezamlčel, „pro obnovení pokoje v křesťanstvu“, to jest: pro pokoj s bourbonskými dvory a Portugalskem. Papež zrušil řád brevem a ne bullou, která přece v tak důležité věci na místě byla; breve mělo býti k někomu datováno, ale nebylo; též obyčejný úřadní způsob nebyl zachován.

Dne 17. srpna o 9. hodině večer dal papež breve generálovi jesuitů v domě professův „al Gesù“ za přítomnosti vojákův a policejních úředníkův úředně prohlásiti a všem v domě přítomným otcům přečísti. V tu samou hodinu bylo breve rektorům ostatních kollejí a domů v Římě preláty s vojenským průvodem oznámeno. Notář zapečetil hned jejich archivy, účetní komory a sakristie. Až na další rozkaz nesměli jesuité žádných církevních úkonů vykonávati a svých domův opouštěti. Generál Vavřinec Ricci byl v týž večer do anglické kolleje odveden a 22. září do Andělského hradu usazen, kam též jeho assistenti a čelnější otcové zavlečeni byli, s nimiž teprve později výslechy se zavedly.

Řád měl dle katalogu r. 1762. pět assistencí: italskou, francouzskou, německou, španělskou a portugalskou; italská assistence měla 5 provincií, 139 domů s 3622 členy, z nichž bylo 1691 kněží; francouzská: 8 provincií, 155 domů s 3548

---

[1]) Theiner: Clementis P. XIV. Epistolae et Brevia selectiora Nr. 317. p. 385—405; Buss: Die Gesellschaft Jesu II. 1278 sqq.

členy, mezi nimi 1761 kněží; německá: 10 provincií,[1]) 438 domů s 8749 členy, mezi nimi 4111 kněží; španělská: 11 provincií, z nichž 6 bylo v Americe, 259 domů s 5014 členy, z nichž bylo 2520 kněží; portugalská: 8 provincií, z nichž byly 2 v Americe a 4 v Asii, 16 domů s 1854 členy, mezi nimi 927 kněží[2]).

Ještě Klementem XIV. ustanovená kommisse vyslýchala generála a jeho assistenty na Andělském hradě a navrhovala, aby byli za nevinné prohlášeni. Ale papež Pius VI. nesměl se vzhledem na krále Karla III. opovážiti, aby je za nevinné prohlásil, a mohl jenom jejich zajetí zmírniti. Generál Ricci onemocněl, přečetl na smrtelném loži před tváří Boží, úředníků, vojákův a strážníkův Andělského hradu slavné ohrazení, kde osvědčoval, že řád jesuitský nijaké příčiny ke svému zrušení nezadal, podobně on sám k své vazbě (19. listopadu 1775)[3]), a skonal 25. listopadu 1775.

Papežské zrušující breve bylo ve všech zemích, kde jesuité byli, prohlášeno a provedeno, jenom ne v Prusku a Rusku. Fridrich II., král pruský, a Kateřina II., ruská carevna, jsouce o výbornosti jesuitských škol přesvědčeni, zakázali prohlásiti a provésti breve. Král Fridrich II. obrátil se v září 1773 svým římským agentem Columbinim na papeže a oznámil mu, že jesuity ve Slezsku podrží. Jesuité přišli do velkých rozpakův, a věc urovnala se r. 1776. s papežem Piem VI. tak, že pruští jesuité své řeholní roucho odložili, a jako „kněži královského školního ústavu" své kolleje a ústavy podrželi a dále řídili. Tak trvali za Fridricha II. a Fridricha Viléma II. až do r. 1800., kde Fridrich Vilém III. školství sesvětštil, a jejich statky v školní matici proměnil.

Carevna Kateřina II. obdržela 14. října 1772 při rozdělení Polska Bělorusko, kde jesuité 4 kolleje v Polocku, Vitebsku, Orsze a Dünaburku, 2 residence v Mohylevě a Mierziacze a 14 missií s 200 členy měli. Jesuité prosili carevnu listem od 29. listopadu 1773, aby breve mohli uposlechnouti a se rozejíti.

---

[1]) Česká provincie měla 47 domů s 1239 členy, z nichž 673 kněžími byli. V samých Čechách měli jesuité 17 klášterů: 4 v Praze, ostatní mimo Prahu. Ze statků jesuitských byla v státech rakouských „studijní matice" a sice pro každou zemi zvláštní utvořena.

[2]) Busz: l. c. 1297.

[3]) Viz je l. c. str. 1319 a 1320.

Ale carevna odepřela to a všechny kroky apoštolského Stolce byly u ní v tomto ohledu marnými. S dovolením carevny a biskupa mohylevského Siestrzenoevicze, kterýž dekretem papežským od 9. srpna 1778 na 3 roky neobmezenou moc nad všemi řeholníky obdržel, zřídili si jesuité noviciát a začali přijímati novice do řádu. Úkazem od 25. června 1782 obdrželi od carevny právo zvoliti si „doživotního generálního vikáře“, kterým se stal Stanislav Czerniewicz (17. října 1782 až 7. července 1785). Jeho nástupci byli: 2. Gabriel Lienkiewicz (1785—1798), 3. František Xaver Kareu (1799—1802), 4. Gabriel Gruber (1802—1805) a 5. Tadeáš Brožowski (1805—1814). Koadjutor mohylevský Jan Benislawski odevzdal v březnu 1783 jako jednatel carevnin její vlastní rukou psaný list papeži, v němž za obnovení řádu v Rusku žádala, a papež také v jednom slyšení, uděleném Benislawskému, řád pro Bílou Rus ústně schválil [1]), a někteří Vlachové vstoupili se svolením papežovým do něho. Na žádosť cara Pavla I., jmenovitě vyslovenou listem k papeži z 11. srpna 1800 [2]), vydal papež Pius VII. breve „Catholicae fidei“ ze 7. března 1801, kterým řád jesuitský pro ruskou říši obnovil a Kareua za jeho generálního praesesa ustanovil [3]). Na žádosť neapolského krále Ferdinanda IV. obnovil Pius VII. brevem „Per alias“ od 30. července 1804 řád též pro jeho země a spojil neapolské jesuity s ruskými v jedno tělo [4]). Konečně obnovil Pius VII. bullou „Sollicitudo omnium ecclesiarum“ od 7. srpna 1814 na prosby skoro veškerého katolického světa, četných arcibiskupův a biskupů řád, čili lépe a přesně dle bully řečeno, dovolil, aby řád z Rusi opět po veškerém katolickém světě se rozšířil [5]). Podivuhodno jest řízení prozřetelnosti Boží, že právě veliký národ slovanský za prostředek sobě obrala, aby Tovaryšstvo Ježíšovo v nepřetržené posloupnosti se udrželo [6]).

V týž den 7. srpna odebral se Pius VII. v slavném prů-

---

[1]) l. c. str. 1325.

[2]) Viz jej l. c. str. 1328.

[3]) Bull. Rom. Continuatio ed. Rainaldi Segreti. Roma. 1846. T. XI. p. 106; Buss, l. c. str. 1329 sqq.

[4]) Bull. Rom. l. c. p. 190; Buss, l. c. str. 1332.

[5]) Bull. Rom. Continuatio ed. Rainaldi Segretti. Rom. 1847. T. XIII. p. 323 sqq.; Buss, l. c. 1336—1341.

[6]) Rozprava od Svobody S. J. „Památky kolleje Klementinské v Praze“ v „Časopise kat. duch.“ 1876. str. 264. pozn.

vodu do kostela al Gesù, kde bulla u přítomnosti sboru kardinálského a římských patriciů přečtena byla, po čemž ji P. Panizzoni jako provinciál Italie a zástupce generála v Petrohradě dlícího z rukou papežových obdržel.

Dalšími generály řádu byli: 19. Tadeáš Brožowski (1814—1820), 20. Alois Fortis (1820—1829), 21. Jan Roothaan (1829—1853), 22. Petr Beckx (1853—1884) a 23. Antonín Maria Anderledy, který byl od 24. září 1883 generálním vikářem, od 11. května 1884 veškerou správu řádu vedl a 3. března 1887 úplně samostatným generálem se stal.

V Rusku povstala proti jesuitům bouře působením protestantské anglické biblické společnosti, s kterou se nepřátelé jesuitův a ministr kultu Galicin spojili, vyčítajíce jim neoprávněný proselytismus. Věc zhoršila se, když mladý kníže Galicin, synovec ministrův, ke katolické církvi přestoupil, ačkoliv prohlásil, že žádný z jesuitů ku přestupu ho nepohnul. Úkazem od 20. prosince 1815 byli jesuité z Petrohradu a Moskvy vypověděni. Když po smrti generála řádu Brožowského († 5. února 1820) sídlo generálovo do Říma přeloženo býti mělo, byli jesuité 13. března 1820 z veškeré říše ruské vypověděni; skoro 700 jesuitů opustilo Rus, a jenom 3 neb 4 staří otcové dali se vládou svésti a odřekli se svého řádu.

Četní jesuité, z Ruska vyhnaní, uchýlili se do Haliče, kdež působením arcibiskupa lvovského Ondřeje Aloise hraběte Ankviče Škarbeka přijati byli, zprvu ve správě duchovní vypomáhali a později kollegium s ústavem studijním v Tarnopoli obdrželi. Z Tarnopole povolal je do Štýrska biskup Zängerle r. 1829. V Čechách založili si po r. 1850. vychovávací ústav v Bohosudově. Do Prahy povolal je r. 1866. arcibiskup pražský kardinál Fridrich Schwarzenberg, a usadil při jejich bývalém chrámě sv. Ignáce na Karlově náměstí [1]).

Jesuité rozšířili se za velikých pronásledování po všech zemích, a jejich stav byl r. 1889. tento: měli 5 assistencí: italskou, německou, francouzskou, španělskou a anglickou; 23 provincie, 3 missie a 12 306 členů, z nichž bylo 5.534 kněží, 3.460 scholastikův a 3.312 fráterů [2]).

---

[1]) Srv. mou stať: „Jesuité" v rozpravě: Císař František I. v „Časopise kat. duch." 1875. str. 441.

[2]) K.-L. od Welzera a Welta 2. vyd. VI. 1421. — Rakousko-uherská provincie měla 591 členů, mezi nimiž bylo 289 kněží.

Četné žaloby byly proti jesuitům zdviženy; ale kdekoli stáli před řádnými soudy a se hájiti mohli, byly žaloby za bezdůvodné a oni za nevinné prohlášeni; kde před řádnými soudy nestáli a se hájiti nemohli, jest veškeré jednání ve věčnou tmu zahaleno, a nikdo z publika nezvěděl nic o soudních aktách.

Kdo žaloval na jesuity? Všichni ti, kteří Bohem ustanovené auktoritě církve, nebo státu, neb obojí, se protivili a proto v jesuitech největší protivníky spatřovali. Jsou to protestanté a jejich sekty nenávidící církve; jansenisté, kteří neposlušností proti hlavě církve se vyznamenávali; encyklopedisté, illumináti (osvícenci, ale liší), svobodní myslitelé, kteří proti jménu křesťanskému se spikli; liberálové, radikálové a revolucionáři všech zemí. Kde vypukne revoluce, jsou jesuité její první obětí. Kdo jest tak slepý, aby toho neviděl?

Jesuité byli lidé, a chybili mnohdy, i v učení; ale bylo-li odsouzeno, hned se podrobili; však počet takovýchto jest malý proti veliké řadě výtečných spisovatelů. Zásluhy jesuitův o církev byly a jsou veliké a nesmrtelné.

Hlava čtvrtá.

Vývoj církevního učení a) spory v lůně církve, bojem b) proti protestantským bludům, c) nevěře a rationalismu, d) východnímu rozkolu, e) starým východním bludařstvím a f) církevní literaturou.

§ 516. a) Spory v lůně církve.

Quietismus; Molinos; Johanna de la Mothe Quyon; Fénélon.

Ve Španělsku bujela vedle pravé mystiky sv. Terezie, Ludvíka z Granady a Jana od Kříže též falešná, spojena jsouc s antinomistickým a visionářským pobloužením v tak zvaných „Alumbrados" (zastínění) a sice hlavně v Seville a okolo Sevilly. Tito Alumbrados tvrdili, že lze veškeren zákon vnitřní od Boha roznícenou modlitbou beze všech slov vyplniti; člověku jest prý možno dosíci takového stavu dokonalosti, v němž na Boha jako tváří v tvář patříme, a kdo prý jednou tam dospěl, nemůže nic nedovoleného konati. Později tvrdil jakýsi Falconi, že kdo ducha svého k tomu připravil, aby na Boha stále patřil a jemu se docela odevzdal, nemusí toho více opětovati, poněvadž tohoto stavu ani pracemi, ani roztržitostmi, ani všedními hříchy zrušiti nelze.

Tyto bludy rozpředl dále *Michal de Molinos*[1]). Narodil

[1]) Scharting: Mich. Molinos. Aus dem Dän. Gotha. 1885. — Recueil des pièces concernant le Quiétisme. 1688. Walch.: Relig. Streitigkeiten ausserhalb der luther. Kirche I. 293—297; II. 982.

se 21. prosince 1627 v Patacině v Aragonii, byl na kněžství v Pampeluně vysvěcen a v Coimbře za doktora bohosloví povýšen. Od r. 1669. žil v Římě, získal si tam všeobecnou vážnost, a byl obzvláště jako zpovědník velice vážen. Roku 1675 vydal mystický spis: „Vůdce duchovní" který brzo ze španělštiny do vlaštiny (1681 Quida spirituale), latiny (1688), a němčiny (1699) přeložen byl, a v němž svou falešnou mystiku veřejnosti podal. Ještě jasněji vyslovoval své učení ve svých listech a rozmluvách. Ale když „Vůdce duchovní", který se veliké pochvale těšil, byl bedlivěji zkoumán, a jmenovitě znamenitý kazatel jesuita Pavel Segneri [1]) na jeho nebezpečnosť ukázal: byl Molinos r. 1685. od římské inkvisice zatčen a před soud postaven; římská inkvisice zavrhla v srpnu 1687 68 bludných vět, které papež Innocenc XI. bullou „Coelestis pastor" [2]) z 20. listopadu 1687. zatratil. Ostatně Molinos odřekl se v kajícím rouše v kostele veřejně a slavně svých bludův, a zůstal v mírné vazbě u dominikánů, kde r. 1696. zemřel. Jeho stoupenci sluli *Quietisté*, a blud Quietismus.

Molinos učil: Chce-li člověk vyšší dokonalosti dosáhnouti, musí jeho mysl býti pokojnou beze všeho citu, hnutí a působnosti; nejvyšší stupeň duchovního života záleží v onom stavu, v němž člověk nic neuvažuje, nic nečiní, nic si nepřeje, po ničem nebaží, tak úplně jako mrtvola trpným jest, a všecek docela Bohu se odevzdává, který potom sám v něm činným jest; duše musí sama sebe zničiti, aby ku původu svému, Bohu, navrátiti se mohla, v němž potom zbožněna bývá.

Quietismus objevil se též v něco mírnějším tvaru ve Francii. Slepý František Malavale, Abbé d'Estival a barnabita František La Combe [3]) byli oddáni podobnému učení.

Tento blud vystoupil určitě u Johanny de la Mothe Guyon [4]). Byla to zbožná duchaplná, 28 let svého věku mající vdova,

---

[1]) Concordantia laboris cum quiete.

[2]) Du Plessis d'Arg. III, P. II. p. 462—364. — Denzinger: Enchir p. 333—342.

[3]) Sepsal „Analysis orationis", kterýžto spis od Apoštolské stolice 9. září 1688 a francouzského episkopatu zavržen byl. Poněvadž spisovatel odvolati nechtěl, byl uvězněn († 1699).

[4]) Oeuvres spir. de Mad. Guyon. 42 Voll. Cologne 1713 sq.; po něm. Regensb. 1830 sq. — Vie de M. Guyon écrite par elle même. Cologne 1720. 2 Voll.; německy vydal Montenglaut. Berl. 1826. — Karl Hermes: Züge aus dem Leben der Frau von Guyon. 1845. — Ruckgaber: Der Quietismus in

ale náchylná ke blouznění. Pocházela ze šlechtického rodu, narodila se r. 1634., byla vychována v rozličných klášteřích, čtla pilně spisy sv. Františka Saleského, věnovala se horlivě modlitbě a to tím více, poněvadž v 16. roce svého života nešťastně se provdala. Když ovdověla, povolal ji pro její zbožnosť genevský biskup d' Arenthon do své diecése, aby se ve vyučování nově obrácených protestantův účastnila. Tam seznámila se s P. La Combem, barnabitou a ředitelem jednoho ústavu, při němž Guyon spolupracovala; on stal se rádcem jejího svědomí a rozněcoval v ní zvláštní lásku k vnitřní modlitbě a samotě. Poněvadž její úřad v této snaze byl jí na překážku, a z části falešný mysticismus obou pohoršení dávati začal, vzdala se svého místa a odebrala se nejprve k voršilkám do Thononu, potom do Grenoblu a Verceile. Skoro všude doprovázel ji La Combe. Brzo složila z neodolatelného pudu po spisovatelství několik mystických spisů: „Proudy“ (les torrens), „krátký a snadný prostředek k modlitbě“, mystický výklad Písně písní, knížku o duchovním životě jakož i obšírný výklad Písma sv. Po šestileté vzdálenosti z Paříže vrátila se tam roku 1686. nazpět. Její průvodčí La Combe byl brzo potom jako svůdce duší v říjnu 1687 uvězněn, a ona sama od pařížského arcibiskupa 29. ledna 1688 do jednoho ženského kláštera odevzdána, kde po 8 měsíců zkoušena byla. Poněvadž řeholnice jejímu životu chválitebné svědectví vydávaly, a paní de Maintenon za ni se přimlouvala, obdržela svobodu. Teď seznámila se s abbém Fénélonem, vychovatelem královských princův, a vstoupila s ním v něžné, ale čisté přátelství.

Na radu Fénélonovu umínila si, že dá své spisy theologickou kommissí přehlédnouti, aby tak přítrž pověstem o novém gnosticismu učinila. Své tištěné a netištěné spisy a svůj životopis, jejž sama složila, odevzdala meauxskému biskupu Bossuetovi, který s biskupem chalonským Noaillesem, superiorem od sv. Sulpice v Paříži Trontonem, a abbém Fénélonem zkoumáni jejich předsevzal. Základní názor Guyonin byl: že existuje stav čisté a nezištné lásky k Bohu bez ohledu na odměnu nebo trest, v němž člověk i proti svému vlastnímu spa-

---

Frankreich. Tüb. Theol. Q.-Schrift. 1856 str. 241—298; 593—644. — Deharbe: Die vollkommene Liebe Gottes im Gegensatze zu der unvollkommenen und in ihrer Anwendung auf die Reue. Regsb. 1856. — Matter: De mysticisme au temps de Fénélon. Par. 1865.

šení lhostejným jest, Boha jenom proto miluje, že veškeré lásky hoden, a věčnému zatracení by se podrobil, kdyby Bůh jemu to určil. Guyon ukazovala při vyšetřování velikou pobožnosť a pokoru, tak že veškeren zlý úmysl ve spisování byl vyloučen. Kommisse, která své schůze r. 1694—1695. v Issy pod správou biskupa Bossueta konala, zavrhla její spisy a sestavila spolu 34 články [1]), kterými základy pravé askése vyslovovala. Mezi tím odebrala se Guyon do jednoho kláštera v Meauxu, podepsala s největší ochotou censuru na její spisy vydanou, a prohlásila slavně, že nikdy nic proti učení církve říci nebo psáti nechtěla. Bylo jí dovoleno odebrati se do Bloisu, kde roku 1717. nábožně zemřela.

Bossuet seznámil se vyšetřováním issyckým se zásadami mystiky a vypracoval sám obšírný spis: „O stupních modlitby" (sur les états d'oraison) a odevzdal jej Fénélonovi, který 4. února 1695 arcibiskupem cambrayským jmenován byl, ke schválení, kteréž však tento odepřel, mysle, že kniha Guyonu příliš příkře posuzuje. Z toho vznikla veliká napnutosť mezi oběma slavnými biskupy. Brzo potom vydal Fénélon svůj „Výklad zásad Svatých" (Explication des maximes des Saints. Par. 1697), kde čistou lásku, která Boha jenom pro Boha miluje a na sebe nic se neohlíží, již jako habituelní stav zde na zemi hájil. Spis vzbudil veliké podivení, ale nalezl v biskupu Bossuetovi rozhodného odpůrce, kterýž u krále žalobu naň vedl, a též vědecky proti falešnému mysticismu bojoval. Fénélon upadl v nemilosť královu, a 60 doktorů Sorbonny censurovalo 12 vět ze spisu Fénélonova. Papež Innocenc XII., jemuž veškeren spor k rozhodnutí předložen byl, sestavil kommissi z 10 theologů, která v 64 seděních od 12. října 1697 až do 25. září 1698. žádného jasného úsudku o sporu Fénélonově sobě neučinila. Druhá kommisse nepřišla též k žádnému úsudku a teprve třetí kommise odsoudila 8. března 1699 23 věty z jeho spisu jakožto opovážlivé, pohoršlivé, nebezpečné a sluch zbožných urážející ale žádné za kacířskou, jak si toho protivníci Fénélonovi přáli. Papež Innocenc XII. schválil její výrok a prohlásil brevem „Cum alias" [2]) od 12. března 1699., zavrhna oněch 23 vět, ale

[1]) Jsou otištěny v Oeuvres de Fénélon X. 335. ed. Paris. 1852 sqq. — Fénélon: Lettres a M. de Meaux en réponse aux divers écrits ou mémoires sur le livre des maximes etc. — sur le Quiétisme. (Oeuv. nouv. éd. Par. 1838 T. II.) Srv. Bossuet: Lettres sur l'affaire du Quiétisme (Oeuv. nouv. éd. Par. 1836. T. XII.)

[2]) Dezinger: Enchir 348—351. — Du Plessis d'Arg. III. P. II. 402—406.

všeho se varuje, co by spisovatele „Zásad“ boleti mohlo. Fénélon obdržel breve, právě když o slavnosti Zvěstování Panny Marie dne 25. března 1699 ve svém stoličném chrámě na kazatelnu vstoupiti chtěl, prohlásil je hned a kázal o poslušnosti povinné k vyšším představeným tak dojemně, že všiehni posluchači hluboce dojati byli. Pastýřským listem[1]) od 9. dubna 1699. prohlásil svým diecésánům, že se beze vší podmínky výroku apoštolské Stolice podrobuje. Ne tak šlechetně zachoval se král, který výnosem od 4. srpna z nepřátelství proti Fénélonovi breve co možná nejvíce rozšířil, jakoby tu o nejhroznější kacířství šlo. Ale svět divil se Fénélonově pokoře a velikodušnosti.

§ 517. Spor o Marii z Agredy a jejím spise „Mystické město Boží“ [2]).

Živý spor vyvolala Marie de Agreda, řeholnice z řádu františkánského ve Španělsku, († 24. května 1665) svým spisem „Mystické město Boží“ (Život Panny Marie), který r. 1670. se schválením španělské inkvisice španělsky potom též latinsky i v jiných jazycích vyšel. Poněvadž španělský dvůr si přál, aby za svatou prohlášena byla, dovolila kongregace ritů 21. ledna 1673 zavedení beatifikačního processu a kázala 16. ledna 1677 kardinálu Portocorrerovi prozkoumati její spisy. Tu dekretem sv. Officia ze 4. srpna 1681 byla uvedená kniha „Mystické město Boží“ zakázána. Kniha obsahovala mnoho apokryfních vypravování, měla názory skotistů za zjevení Boží a přemršťovala poctu Panny Marie tak, že tam tajemství Vtělení Syna Božího do pozadí pošinuto jest. Španělský král Karel II. vymohl sice suspensi tohoto zákazu na papeži Innocenci XI., ale ani Alexander VIII. ani Innocenc XII., ačkoliv za to prošeni byli, neschválili knihy, kterou též Sorbonna r. 1696. zatratila z příčin svrchu uvedených. Za papeže Benedikta XIII. a jeho nástupců obnovil španělský dvůr prosbu, aby kniha schválena a spisovatelka za svatou prohlášena byla. Ale Apoštolská Stolice nevynesla posud žádného výroku. Někteří učenci připisují neprávem knihu generálu františkánů Josefu Ximе-

---

[1]) l. c. 406. 407.

[2]) Hergenröther: K.-G. II. 619. 620. — Geistliche Stadt. A. d. Span. Regensb. 1885.

novi Samaniegovi. Mezi německými odpůrci knihy vynikal obzvláště Eusebius Amort († 1775) z kongregace řeholních kanovníků lateránských, děkan kláštera Pollingského v Bavorsku.

§ 518. Isenbiehlův spor [1]).

Jan Vavřinec Isenbiehl, rodem z Heiligenstadtu v Eichsfeldě, přišel jako missionář do Gotting, aby duchovní správu u tamnějších katolíků vedl. Na povzbuzeni mohučského kurfirsta Emmericha Josefa věnoval se ve svobodném čase studiím východních jazyků, ale za návodem protestantských professorů Michaelisa a Lessa. Když po zrušení řádu jesuitského kurfirst mohučskou universitu upravoval, povolal r. 1773. na ni Isenbiehla za řádného professora východních jazyků a exegese.

Isenbiehl popíral hned v prvních přednáškách messianské proroctví o Emmanuelovi (Is. 7, 14) a vykládal je o porodu panny, kterou prorok za manželku si vyhlédl, a jejíž syn měl Emmanuel slouti. Tento výklad vzbudil velikou nevoli, a Isenbiehl byl obžalován u kurfirsta, který mu po rektoru university vzkázal: že „byť ve věci (in thesi) pravdu měl, in hypothesi (za panujících poměrů) nepravdu má; poněvadž při novém školním nařízení všeho vystříhati se jest, co by nepokoje vzbuzovalo, zůstaniž to zatím při staré soustavě.“ Isenbiehl mlčel, ale po smrti kurfirstově († 11. června 1774) odsoudila jej hned druhý den metropolitní kapitola k trestu, aby z města nevycházel, odkázala do arcibiskupského semináře a ustanovila kommissi, která by jeho učení prozkoumala. Nově zvolený kurfirst Karel Josef z Erthalu (18. července 1777) sesadil jej z professury a odkázal na 2 roky do semináře, aby tam theologii, které málo rozumí, studoval. Chtějė mu svou známosť theologie a spolu pravověrnosť ukázati, vydal roku 1777. své „Corpus decisionum dogmaticarum ecclesiae catholicae“ po čemž stal se professorem řeckého jazyka při gymnasiu. V semináři vypracoval rozpravu o Emmanuelovi, aby své přednášky o něm ospravedlnil. Její opisy předložil některým svým důvěrníkům a učencům, a jeden opis dostal se též do rukou ví-

---

1) Warlch: Neueste Religionsgeschichte Th. 8. str. 9. — Guth: Versuch einer K. G. des 18. Jahrh. II. 358. — Schröckh. K.-G. seit der Reformation Th. 7. str. 203. — Ritter: K.-G. 6. Aufl. II. 426. — Wetzer u. Welte's K.-L. 2. vyd. VI. 960.

deňské censury, kteráž jej za „opus falsum, temerarium et erroneum“ (za dílo falešné, opovážlivé a bludné) prohlásila. Isenbiehl prodal svou rozpravu za 100 zlatých knihkupci Huberovi v Koblenzi, kterýž ji vytiskl r. 1778. bez udání místa pod názvem „Johann Lorenz Isenbiehl's neuer Versuch über die Weissagung vom Emmanuel.“ Isenbiehl byl znovu do vyšetřování vzat a na základě dobrozdání mohučské theologické fakulty suspendován a do žaláře vikariatního úřadu vsazen. Nová kommisse vyslýchala jej; on musil učiniti vyznání víry, a byl do žaláře v opatství eberbašském odvezen (v březnu 1778). Císařský kommissař nad knihami udal věc říšské dvorní radě a vymohl zákaz knihy. Mimo to byly některé theologické fakulty vyzvány, aby své dobrozdání o knize podaly, a celá věc byla udána do Říma.

Isenbiehl uprchl ze své vazby 3. července a přišel nejprve do protestantského Kreuznachu, potom do Blieskastelu, náležejícímu hraběnce Leyenské, kteráž ho vydala. Papež Pius VI. zatratil knihu brevem od 20. září 1779 a prohlásil, že obsahuje „propositiones falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, erroneas, haresi faventes et haereticas.“ Isenbiehl podrobil se výroku Apoštolské Stolice 24. prosince 1779, byl potom z vazby propuštěn a obdržel 8. května 1780 od kurfirsta kanonikát v Amöneburgu a když jej politickými převraty v německé říši ztratil, dostal r. 1803. skrovnou pensi. Zemřel 26. prosince 1818 v Oestrichu v Rheingavě.

519. Jan Josef Gassner [1]). Mesmerismus

Jan Josef Gassner narodil se r. 1727. ve vesnici Braze ve Vorarlberku, studoval theologii v Innsbrucku, byl r. 1750. na kněžství vysvěcen a dostal r. 1758 faru v Klösterle v biskupství churském. Maje stále bolení hlavy, přišel na tu myšlénku, že největší část nemocí od ďábla pochází a vzýváním jména Ježíšova vyhojena býti může. Učinil na sobě pokus, který se mu podařil; potom pokoušel se též u jiných o to, a pokusy zdařily se mu dle jeho rozumu též. Churský ordinariát zkoušel jeho počínání, ale nemohl v něm nic nalézti, co by se

[1]) Walch; Thl. 6. str. 369 a 541. — Schröckh: K.-G. seit der Ref. Thl. 7 str. 330. — Zimmermann: J. J. Gaßner, der berühmte Exorcist. Kempten 1878. — Ritter: K.-G. 6 vyd. II. 428.

učení církevnímu protivilo. Roku 1774. odebral se ze své fary do Mörsburgu v kostnickém biskupství, a pokračoval za vždy většího a většího návalu lidu v zaklínání ďábla. Ale kostnický biskup kardinál Rodt poručil mu, aby ve dvou dnech jeho diecési opustil, a když neposlechl, obrátil se na jeho biskupa, kterýž mu návrat do jeho fary přikázal. Gassner odebral se do své vesnické fary Klösterle, ale dostal brzo pozvání od biskupa řezenského a probošta ellvanského hraběte Antonína Ignáce Fuggera, aby k němu de Ellvang přišel, kamž v říjnu 1774 přibyl, a od biskupa svobodný byt a název duchovního rady obdržel. Nával z Bavorska a Švábska, učených a neučených, bohatých a chudých, katolíkův a protestantů byl k němu veliký; přišloť k němu do Ellvang kolem 20.000 lidí.

Gassner vydal r. 1774. v Kemptenu spis [1]), v němž o své věci se takto vyslovil: 1. Jest prý trojí druh lidí ďáblem trápených, totiž: α) circumsessi (ďáblem obsedlí), na něž ďábel, jak na tělo tak na duši, útočí; β) obsessi neb maleficiati, kteří jsou očarováni, a γ) possessi (posedlí); 2. všechny nemoci mohou od ďábla pocházeti; 3. když lékař pomoci nemůže, jest to znamením, že nemoc jest ďábelská circumsessio neb obsessio: 4. ďáblem spůsobené nemoci lze nejlépe zaklínáním (exorcismem) ve jménu Ježíšově zhojiti; 5. toto svaté jméno nepůsobí u nemocných, jejichž nemoc jest přirozenou; 6. zdali nemoc přirozenou neb od ďábla spůsobenou jest, ukazuje „praeceptum probativum“ neb „exorcismus probativus“, to jest rozkaz daný ve jménu Ježíšově ďáblu, aby v nemocném nemoci vlastní paroxismy provedl: 7. aby nemocnému pomoženo bylo, musí míti pevnou víru v jméno Ježíšovo a spolu pevně věřiti, že nemoc jeho ďáblem spůsobena jest; 8. kdo víru, kterou jednou měl, ztratí, jest opětnému pádu do nemoci podroben. Však proti tomuto názoru lze namítati, že Písmo sv. nic o circumsessis to jest obsedlých a obsessis čili očarovaných neví a věty: 7 a 8., jsou patrně zadními dvířkami.

Při svých operacích seděl Gassner na židli, měl krucifix v ruce a štolu okolo krku, na němž visel stříbrný řetěz s krucifixem, v němž, jak pravil, jsou ostatky sv. Kříže. Díval se upřeně nemocnému do očí, a nemocný zase na něho; mluvil drsným a velitelským hlasem, tiskl jednou rukou čelo a druhou

[1]) Des wohlerwürdigen Hrn. Joh. Josef Gaßner's Weise fromm und gesund zu leben, auch ruhig und gottselig zu sterben. Kempten. 1774.

vaz nemocného velmi silně, dotýkal se často nemocného místa nebo třepal velmi prudce celým tělem nemocného. Potom začal svůj „exorcismus probativus,“ a nemocný byl křečemi, trháním údův a jinými úkazy nemoci přepaden, které potud trvaly, pokud zaklínač ďáblu neporučil, aby nemocnému pokoj dal. Někdy dával nemocnému též nějaký lék, olej neb nějakou tekutinu. Když nemoc hned nepominula, pravil k nemocnému, aby k němu zase přišel. Z Ellvang odebral se r. 1775. do Ambergu a Sulzbachu, v Sulzbachu působil u přítomnosti tamější ovdovělé falckraběnky, která obšírný protokoll o jeho zázračných zhojeních počtem 205 tiskem vydati dala. Potom odebral se do Řezna, kamž k němu kolem 3000 lidí připutovalo (v červenci 1775.)

Úsudek vrstevníků, katolíkův i protestantů, jest o něm velmi různý; okolo 100 brožůrek vyšlo proti němu a pro něho; mnozí odpůrcové připouštěli mimořádné úkazy, však on sám nechtěl, aby jeho hojení za zázraky se pokládala. Roku 1775. přišli z ingolstadtské university 4 professoři, z každé fakulty po jednom (z theologické Statler), aby Gassnerovu činnost na vlastní oči viděli, a prozkoumavše všechno prohlásili, že nelze skutečnost demonického stavu ani působnost exorcismu popírati. Řezenský biskup byl zasypán žalobami na počínání Gassnerovo; vídeňská dvorní theologie byla vzhůru; arcibiskupové, pražský a solnohradský, varovali duchovenstvo před domnělým léčením Gassnerovým. Konečně obrátil se řezenský biskup v této věci ku papeži Piu VI., kterýž mu odpověděl, že exorcismus vždycky v církvi obyčejným byl, ale nedějiž se tak veřejně a za takového sběhu, a konejž se přísně dle římského rituálu. Počínání Gassnerovu učinil konec císařský rozkaz, kterýž jej z Řezna vyhnal a všechno léčení mu zakázal. Řezenský biskup dal mu děkanství v Pondorfě, kde roku 1779. zemřel.

V novější době vykládali mnozí jeho způsob léčení magnetismem.

Antonín *Mesmer* († 1815) rodem z Meersburku ve Švábsku, studoval ve Vídni lékařství a stal se tam r. 1766. doktorem a praktickým lékařem. Býval přítomen pokusům čili experimentům jesuity Hella o působení mineralního magnetu na čivovou soustavu zvířat a vystoupil potom, tvrdě, že tytéž úkazy způsobiti lze pouhým potíráním rukou jako potíráním minerálním magnetem. Tak stal se zakladatelem učení o zvířecím magnetismu.

Nenalézaje ve Vídni a v Německu ohlasu, odebral se r. 1778. do Paříže a vydal tam spis „Mémoire sur la découverte du magnetisme“ (1779), kde učil, že všechno, co stvořeno, jakousi etherickou hmotou vzájemně spojeno jest, která u člověka zvláště v čivech sídlí, velmi rychle se pohybuje, do dálky účinkuje a též jistými těly antimagnetickými ve své činnosti porušována bývá; touto hmotou lze prý všechny nemoci čiv přímo a nepřímo i všechny jiné nemoci vyléčiti.“ Dle Mesmera lze člověku shromážditi si tohoto magnetického fluida a pomocí prstův a jiných vodičů na jiné přenášeti. Ačkoliv vládou sestavená kommisse ze členů učené akademie, lékařské fakulty a lékařské společnosti mesmerismus za sebemámení a podvod prohlásila: podařilo se přece jeho původci založiti velikou školu a zříditi „společnosť všeobecné harmonie,“ která daleko široko po Francii se rozšířila. Mesmerismus proměnil se brzo v „náměsíčnictví,“ to jest stav, v němž člověk, jsa užívání smyslů zbaven, přece vidí, mluví a na otázky odpovídá; ve „světlovidnosť“ (clara intuitio) t. j. stav, v němž člověk sebe sama poznává jakož i prostředky sobě se hodící, a do dálky vidí; a postoupil až ke „spiritismu“ (nekromantickému spiritualismu) t. j. v obcování s duchy z onoho světa. Úkazů zvířecího magnetismu v jeho postupech až ke spiritismu a všech neřestí a bláznovství, které se tady provozovaly a provozují pohyblivými píšícími a mluvícími stoly, tužkami a péry, tajnou mocí vedenými, předvoláváním duší a otazováním se jich na věci tajné a budoucí a čtením myšlenek, všeho tohoto musili si theologové všímati a to vyšetřovati: a tu rozcházejí se jejich úsudky tak, že jedni mají všechno za pouhé dryáčnictví, klam a mam, jiní zase vidí zde vliv ďáblův, který zde věci mimořádné provozuje, aby lid od pocty pravého Boha odvrátil a v pověrčivosť zapletl.

Ačkoliv ďábel obchází jako lev řvoucí, hledaje, koho by sežral (1. Petr. 5, 8.), a tudy všeho používá, aby pozemšťany od pravé cesty k nebesům svedl a i zde na svedení působiti může: musíme přece vyznati, že pokud ona uvedená pověra před soudci a znalci se provozovala, vždycky za klam a mam prohlášena byla. Roku 1886. byl ve Vídni pověstný magnetisér Hansen, který mnoho hluku v Německu natropil, za podvodníka vídeňskou policií odkryt a z Rakouska vypověděn. Ve vysokých kruzích vídeňských pěstoval se spiritismus, jehož hlasatelem byl Bastian, který duchy z onoho světa předvolával.

Vědecky hájil ho baron Hellbach, ale korunní princ Rudolf spozoroval svým bystrým okem klam a mam a dobře promyšlenými padacími dveřmi lapil zjeveného ducha, kterým se ukázal býti Bastian. Podvod přišel na jevo, a spiritismus ve ve vyšších kruzích bystrostí našeho zesnulého korunního prince vzal ve Vídni za své (1887).

Církev neprohlásila se o jakosti úkazů zvířecího magnetismu, náměsíčnictví a světlovidnosti, ale zakázala zneužívání zvířecího magnetismu, pokud směřuje k účelům nedovoleným a zlým, pokud chce silami přírodními úkazy nadpřirozené provésti, pokud křesťanskou kázeň porušuje a bezvědomí působí [1]).

---

b) Dějiny protestantství.

§ 520. α) Vzájemný poměr mezi katolíky a protestanty v Německu po míru westfalském.

Bez ohledu na westfalský mír, který meze jus reformandi položil, trvaly spory mezi katolíky a protestanty dále, jmenovitě v územích se smíšeným obyvatelstvem, a byly zhusta předmětem rokování říšských sněmů. Ve svých stížnostech

---

[1]) S. Cong. Inquis. 28. Jul. 1847 zakazuje zneužívání zvířecího magnetismu, řkouc: „Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodolibet pravum. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita et haereticalis.“ (Cf. 25. Jun. 1840 S. Poenit. 1. Jul. 1841.)

S. Cong Inquis. praví ve svém okružníku ze 4. srpna 1856 o náměsíčnictví a světlovidnosti takto: „Somnambulismi et clarae intuitionis, uti vocant praestigiis mulierculae illae gesticulationibus non semper verecundis abreptae se invisibilia quaequae conspicere effutiunt, ac de ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere ausu temerario praesumunt, magnum questum sibi, ac dominis suis divinando certo consecuturae. In hisce omnibus quacunque demum utantur arte vel illusione, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis et scandalum contra honestatem morum. Igitur ad tantum nefas et religioni et civili societati, infesissimum, efficaciter cohibendum, excitari quam maxime debet pastoralis sollicitudo, vigilantia et zelus episcoporum omnium.“

vedli si protestanté tak, že ve svých žádostech veškerou míru převyšovali a tím mnoho dosahovali. Svými stížnostmi zasypávaly veškeren protestantský svět, a když někde jednotlivý protestant, neb obec, neb kazatel uraženi byli, křičeli a naříkali nad utlačováním evangelia a mučenictvím, kteréž jim trpěti jest.

Poslanci protestantských říšských stavů spojili se v jedno r. 1653. a tvořili na stálém říšském sněmu v Řezně (od r. 1663.) „Corpus evangelicorum", u něhož pomoc a zastoupení svých žádostí protestanté nacházeli. Jeho directorium náleželo kurfirství saskému. Když však saský kurfirst August Silný 23. května 1697 katolíkem se stal, zachoval se sice vně starý řád, ale již od dávných časů bylo Braniborsko-Prusko štítem protestantství, a od času Fridricha I. vedli sobě pruští králové jako ochrancové svých spoluvěrců. Proto měl v „Corpus evangelicorum" pruský vyslanec, když ne formálně, alespoň skutečně, první místo, a Prusko dodávalo jeho usnesením důrazu. Právního postavení nemělo „Corpus evangelicorum" na půdě říšských zákonův a císařští úřadové, pokud bylo lze, nevšímali si ho, a císař vyslovoval se při příležitostech proti němu. Tak stalo se r. 1720. v císařském dekretu ze dne 12. dubna [1]), v němž císař ostře to kárá, že „pod jménem ‚Corporis evangelicorum' jedna část říše proti nejvyššímu císařskému úřadu v zakázané a nevčasné jednoty a spolky se schází.

Bohužel nebylo „Corpus catholicorum," které by se bylo s podobným důrazem stížností katolíků (gravamina catholicorum) ujímalo. Stížnosti katolíků přicházely vždycky řádnými cestami k císaři, nenadělaly žádného hřmotu a zůstaly pravidelně při důsledném odporu protestantských zeměpánů marnými.

Braniborský dům Hohenzollerů přestoupiv ku protestantství, stal se urputným nepřítelem katolické církve, potíral ji, kde a jak mohl, uchvacoval biskupství a kláštery, rozšiřoval tak své území lupem církevního majetku, zabavoval církevní statky pro svou pokladnu a učinil nepřátelství ke katolické církvi svou dědičnou politikou, kterou panovníci tohoto domu svědomitě zachovávali [2]). Braniborský kurfirst Jáchym II. vy-

---

[1]) Schauroth: Sammlung der Beschlüße des Corpus evangelicorum II. 643.

[2]) Die preußische Kirchenpolitik bis zum Jahre 1740. v. „Hist.-pol. Bl." 1879. sv. 83. str. 934—948. — Dr. Bellesheim: Zur Geschichte des Ober-

loučil ve svém církevním řádě z r. 1540. všechna vyznání z Branibor mimo lutheránství. Jeho syn a nástupce Jan Jiří (1571—1598) praví ve své gerai-ské domácí smlouvě (gereischer Hausvertrag) z r. 1599.: „Chceme, aby naši synové, bratří a bratránci ve svých zemích čistého evangelického učení bez papeženských, kalvinských a jiných bludů se drželi" [1]). Když Jan Sigmund (1608—1619 ke kalvinství přestoupil, vydal brzo po svém přestupu své vyznání víry, kde se chlubí, že „ve své milované vlasti Braniborech, co ještě papeženské pověry v kostelích a školách zbylo, vyhubil". Fridrich Vilém (1640—1688), tak zvaný „veliký kurfirst" praví ve svém politickém testamentě (väterliche Vermahnung) z roku 1667.: že „Branibory a Pomořany od papežských hrubých ohavností a modlářství úplně osvobozeny jsou," a přeje si, „aby Nejvyšší tento stav stále až do soudného dne se zachovával," aby římsko-katoličtí nikdy svobodného vyznání víry tam neobdrželi," a „aby takové modlářstí a taková ohavnosť od potomků nikdy spatřovány nebyly" [2]). Kurfirst Fridrich III. (1688—1713) jako král pruský Fridrich I. byl „touž důkladnou nechutí proti papežství" naplněn. Ve svých zápiskách napomíná svých nástupcův, aby vždycky s veškerou silou a pečlivostí o to pracovali, by evangelické náboženství všude v říši římské bylo zachováno papežství se hráze stavěly, a ono ku předešlému panství s: nepřipouštělo; toto musí se zameziti ke cti a slávě Boží a potom „poněvadž reformací a při ní sekularisovanými knížectvími a zeměmi moc našeho domu znamenitě vzrostla, a proto kdyby papež vrchu nabyl, náš dům by notně na své velikosti (grandeur) utrpěl" [3]). On chtěl vydati věčnou konstituci, „aby každý pruský princ nebo markrabě, který by ku papeženskému náboženství přestoupil, na vždycky ke každé postoupnosti neschopen byl" [4]). Ještě hůře vedl si jeho syn a nástupce Fridrich Vilém I. (1713—1740). Ve své instrukci pro vychovatele korunního prince přirovnává katolické náboženství k „atheistům,

---

bischofsthums in Brandenburg-Preußen von König Friedrich II. v. „Archiv für kath. Kirchenrecht." 1879. str. 142—165. — Zur Geschichte des Verhältnißes des Brandenburgisch-Preußischen Staats zur kath. Kirche. v. „Katolik'u" 1880. str. 589—628.

[1]) Hist.-pol. Blätter l. c. str. 940.

[2]) l. c.

[3]) l. c.

[4]) l. c. str. 940 a 941.

arianům a socinianům," k němuž to největší opovržení jeho synu jest vštípiti a jeho nesmyslnost a lichost vyložiti. Jesuity nazýval „ďábly schopné všeho zlého" [1]), kterým se nesmí pod žádnou záminkou usídlení dovoliti. Byla to největší nevděčnost. Zapomnělť na dobro na zásluhy jesuitů: Voty ve Varšavě a Wolffa ve Vídni, kteří značné služby jeho otci při nabytí královské koruny prokázali. Jeho syn a nástupce Fridrich II. (1740—1786) byl nevěrcem odkojeným duchem francouzských lichých filosofů. Přepadl císařovnu a královnu Marii Terezii, obsadil Slezsko a přinutil císařovnu k míru vratislavskému 11. června 1742, jímž Slezsko a Kladsko od české koruny dostal. Vyjma několika planých floskulí o kráse katolické církve byl jejím urputným nepřítelem, a ubližoval jí kde mohl. Pojistil sice r. 1742. katolické církvi v Slezsku její právoplatný stav (status quo), který nalezl, a dal nekatolíkům, i kalvincům úplnou náboženskou svobodu, ale nestál katolíkům v slově; rušil kláštery, zabavoval církevní jmění a vyloučil katolíky z úřadů. Pomýšlel i na dobytí Čech a myslil, že tam plno tajných protestantů žije, kteříž jej s otevřenou náručí jako osvoboditele od nenáviděných katolických Habsburků přijmou, s ním proti svému řádnému králi (královně) se spojí a jemu tak ke krásným Čechám dopomohou. Ale sklamal se. Čechové byli katolíci, stáli věrně k své dědičné královně a císařovně, nechtěli ničeho slyšeti o „Braniboru" a jeho „Braniborcích" [2]), a zachovali tak svou věrností k Habsburské dynastii svou víru, národnost a České království, což všechno nebylo by ušlo krutému osudu Poznaňska.

Poněvadž Braniborsko-Prusko mělo ze všech protestantských zeměpánů nejvíce katolíků za své poddané, chtěli pro své katolíky první dva pruští králové jako nejvyšší biskupové všech poddaných zříditi „královský duchovní generální vikariát," který by Apoštolskou Stolici činil zbytečnou. Ale tato jejich myšlénka ztroskotala se na odporu Říma. Podobný královský generální vikariát chtěl zaříditi pro Slezsko král Fridrich II., jmenoval vikářem kardinála Filipa hraběte Sinzendorfa, biskupa vratislavského, a dal mu instrukci o tom z 9. února 1743. Ale papež Benedikt XIV. zmařil jeho záměry.

---

[1]) l. 941.

[2]) Zlou památku zanechal v Čechách Fridrich II. se svými Braniborci, jak ukazuje česká píseň: Ach matičko zle, Braniborci zde.

Protestanté v Německu zdráhali se přijati opravený gregoriánský kalendář. Na říšském sněmu r. 1524. ustanovili slavnost velikonoc dle starého kalendáře na 9. dubna, kdežto dle gregoriánského měly se slaviti 16. dubna. Pruská vláda kázala katolíkům pod velikými tresty slaviti Velikonoce 9. dubna s protestanty, a všechny prosby katolických poddaných nepohnuly jí, aby své nařízení odvolala. Katoličtí duchovní musili si pomáhati jak mohli. Ale když kníže z Hohenlohe své lutheranské kazatele nutiti chtěl, aby Velikonoce r. 1744 dle nového kalendáře s katolíky slavili, a od protestantův ještě jiné stížnosti proti němu podány byly: zakročilo Corpus evangelicorum r. 1750 vojensky proti němu.

Protestantská jizlivost vypukla ve veškeré zuřivosti při oslavě 2. století trvání pseudoreformace (1717), kde přečetnými spisy církev katolická od nich pokálena, a Luther do nebes vynášen byl. Proti jejich počínání vystoupil Jan Mikuláš Weislinger, později farář v Cappel-Rodecku v Bádensku (†1755) se svou sarkastickou, ostrou, ovšem namnoze sprostou, ale ze spisů Lutherových slovně vybranou polemikou,[1]) která do živého ťala a svého účelu dosáhla v čase, kdy biskupové a katoličtí učenci k těmto ohyzdným a neslýchaným potupám a pomluvám mlčeli. Za to pronásledovali jej protestanté a žalovali u všech duchovních i světských soudův až k císaři.

Velikou nevoli vzbudil mezi protestanty solnohradský arcibiskup Leopold Antonín z Firmianu, kterýž úplně dle platného a protestanty samými uznávaného a prováděného práva své protestanské poddané r. 1731 přinutil, že se vystěhovali. Vzbouřili se proti svému zeměpánu, jsouce protestanskými říšskými stavy popuzováni a nabádáni, jmenovitě pruským králem Fridrichem Vilémem I., který svou pruskou Litvu morem zhubenou zalidniti chtěl. Solnohradští sedláci počtem 20.000 vystěhovali se do pruské Litvy, Anglie a Severní Ameriky (Georgie), Arcibiskup byl od protestantů hrozně tupen, a jeho skutek za neslýchanou ukrutnost prohlašován[2]).

---

[1]) Z četných spisů Weislingerových buďtež jmenovány: Friß Vogel oder stirb. 1723. a jindy; Huttenus delarvatus. 1730; auserlesene Merkwürdigkeiten von alten u. nenen theol. Marktschreiereien. 1738; Der entlarvte lutherische Heilige. 1756; armamentarium catholicum. 1746. — Kraus: Hist. Beitrag für das 2. luth. Jubeljahr Prag 1716. — Luthrisch, nicht Luthrisch. Prag 1717. Literaturu o prot. jubileu z r. 1717 podává Roskovány: Romanus pontifex III. 631 sq.

[2]) De Caspari: Actenmäßige Gesch. der Salzb. Emigration a. d. Latein

V Porýnské Falci naříkali si reformovaní pravidelně beze všeho základu na utlačování za vlády katolické linie Falcko-Neuburské. Na základě jedné takové stížnosti odňal pruský král Fridrich Vilém I. 28. listopadu 1719 katolíkům dóm v Mindenu, pokud prý kostely ve Falci nebudou protestantům vráceny. Dóm jest do dnešního dne v rukou protestantů. Vůbec co v jiných zemích protestantům nepříjemného se stalo, odnesli katoličtí poddaní Pruska.

Nové spory vyvolala smíšená manželství, která za času náboženské netečnosti v 18. století častými začala býti. Apoštolský Stolec uděloval zde prominutí, když katolické vychování všech dítek bylo zaručeno a byla naděje, že druhá strana ku pravdě se obrátí. Kterak biskupům a duchovním správcům jest se zde chovati a čeho se zdržeti, vyložil obšírně papež Benedikt XIV, ve svém okružníku „Magnae nobis admirationis" ze dne 29. června 1748 k biskům polským[1]). Ale bohužel při postupu náboženské netečnosti byla smíšena manželství církevně žehnána, i když záruky dány nebyly. V Sleszku vydal král pruský Fridrich II. edikt od 8. srpna 1750, v němž se s účastnili kníže biskup vratislavský Schaffgotsche, kapitolní probošt Lange a generální vikář Oexle, stanově v něm, aby dítky ze smíšených manželství v náboženství pohlaví svých rodičů následovaly.[2])

§ 521. β) Pokusy o smír mezi katolíky a protestanty.[3]) Přestup některých protestantských knížat k církvi.

Když porady některých knížat r. 1644. o smír mezi katolíky a protestanty marnými zůstaly, pokusil se znovu o smír mohučský kurfirst Jan Filip ze Schönbornu (1660) se svým mi-

von Huber. Salzb. 1790. — Zauner und Gärtner: Chronik von Salzb. sv. X. Salzb. 1821. str. 20—399. — Clarus: Die Auswanderung der protestantisch gesinnten Salzburger in den Jahren 1731 und 1732. Innsbr. 1864. — Jizlivým a plným nepravd jest spis: Ausführliche Gesch. der Emigranten oder vertriebenen Lutheraner a. d. Erzbisthum Salzburg. 3. A. Leipzig 1733. 4. Th.

[1]) Denzinger: Enchir. p. 369—373.

[2]) Kunstmann: Die gemischten Ehen unter der christl. Confessionen Teutschl. geschichtlich dargestellt. Regensb. 1839. — Roskovány: Hist. matrimoniorum mixtor. Quinque ecclesiis. 1842. 2. T. — Reinerding: Das Princip des kirchl. Rechtes in Ansehung der Mischehen. Paderb. 1854.

[3]) Hering: Gesch. der kirchl. Unionsversuche. Leipzig 1836 2 sv.

nistrem hrabětem Boineburgem, konvertitou, jež podporovali bratři Walenburchové[1]), Heřman Conring a jiní. Protestant Matouš Praetorius, který r. 1687. do lůna církve se navrátil, vydal provolání k smíru[2]). Ale nedopracovali se nižádného úspěchu.

Rozsáhlé přípravy k smíru činil duchaplný Španěl Krištof Royas (Roxas) de Spinola, nejprve biskup z Tiny v Chorvatsku (od r. 1688.), potom v Novém Městě za Vídní, v posledních 20'letech svého života[3]). Jako plnomocník císaře Leopolda I. cestoval k některým protestantským dvorům, a snažil se získati je pro svůj záměr. Ale jenom v Hannoveru, kamž r. 1679. poprvé přišel, našel příznivého slechu. Vévoda Arnošt August svolal konferenci, v níž se súčastnili Gerhard Molanus, protestantský opat z Loccumu, dvorní kazatel Barkhausen, a helmstadští professoři Calixt mladší a Theodor Mayer. Konference prohlásila v pamětním spise[4]), že protestanté papeži se podrobí, ale spolu žádala, aby rozeznávací články zatím nerozřešenými zůstaly a sněm Tridentský byl suspendován, pokud všeobecný sněm, v němž protestantští superitendenti místo a hlas míti budou, o tom nerozhodne.

Ve své horlivosti o smír přistoupil k tomu Spinola, ovšem jenom jako soukromník, a slíbil ještě manželství duchovních, ano docela i druhé, a zachování status quo vzhledem na práva protestantských zeměpánů v církevních věcech. Potom odebral se do Říma pro schválení apoštolské Stolice. Papež Innocenc XI. pochválil jeho horlivost a dal mu rozkaz, aby též v jeho jméně o smír vyjednával, nevysloviv se určitě o návrzích jeho.

Základ veškerého vyjednávání horlivého Spinoly byl nemístným, neboť smír může se státi pouze na základě jednoty ve víře. Toto pochopil dobře slavný filosof Gottfried Vilém

---

[1]) Fratres A. et. P. de Walenburch: Tractatus generalis et specialis de controversiis fidei. Col. 1670. 2. T.

[2]) Matth. Praetorii tuba pacis ad universas dissidentes in occidente ecclesias seu de unione ecclesiarum romanae et protestantium. Deutsch von Binterim 1826.

[3]) Super reunione Protestantium cum eccles. cathol. Tractatus inter Jacob. Beningn. Bossuetum, episc. Meldens., et Molanum, Abbatem in Lockum. Vienn. Aust. 1783. — Prechtl: Friedensbenehmen zwischen Bossuet, Leibnitz und Molan. Sulzb. 1815.

[4]) Methodus reducendae unionis ecclesiasticae inter Romanenses et Protestantes, kterou redigovali Molanus a Barkhausen. Dle ní byla mezi Molanem a Spinolou umluvena „Regula circa Christianorum omnium ecclesiasticam unionem.“ Jest vytištěna ap. Bossuet.: Oeuvres compl. Paris 1846. VIII. 509, sqq.

svobodný pán Leibnitz [1]), který k dalším vyjednáváním přibrán byl, vyslovil se v tomto smyslu k vévodovi Arnoštovi a Molanovi, a zhotovil zvláštní spis: „Systema theologicum" [2]), jenž by vyjednávání základem byl. Bossuet dostal r. 1683. pamětní spis Molanův od vévodkyně Žofie, skrze její sestru Luisu Hollandinu, která se stala katoličkou a abatyší maubuissonskou. Tato abatyše a její tajná písařka madame de Brinon zprostředkovávaly dopisování s Hannoverskem. Bossuet prohlásil v listu ke Brinonové r. 1699., že církev ve věcech lhostejných a věcech kázně povoliti může, ale nikdy v článku víry již vyměřeném, jmenovitě takovém, který sněmem Tridentským prohlášen jest [3]).

Opat Molanus sepsal své „Soukromé myšlénky" [4]) o vyrovnání sporných článků víry, na které Bossuet zdvořile svými „Reflexemi" [5]) odpověděl, po čemž Molanus vypracoval obšírnější spis [6]), kde ještě větší ústupky činil, ale řídě se pokynem dvoru, odstranění sněmu Tridentského žádal.

V mnohých článcích shodli se, jmenovitě přiblížili se v učení o ospravedlnění, a protestantští theologové vzdali se mnohých předsudků. Tu nastal nemilý obrat. Vévoda Arnošt dostav r. 1692. od císaře devátou důstojnost kurfirstskou, nechtěl vzhledem na císaře vyjednávání přetrhnouti, ale přál si pouze vnější unie, a chladl k ní v té míře, v které čáka jeho manželky Žofie, vnučky Jakuba I., k anglickému trůnu vstoupala. Molanus byl z vyjednávání odstraněn, a na jeho místo vstoupil Leibnitz, kterýž jako tlumočník dvoru pokračoval ve vyjednávání s nástupcem Spinolovým († 1695) hrabětem Buchheimem jakož i s Bossuetem, s kterýmžto posledním často

---

[1]) Guhrauer: Gottfried Wilh. Freiherr von Leibnitz I. 193; II. I. sqq. — Clarus: Simeons Wanderungen nnd Heimkehr eines christlichen Forschers. III. 18 sqq.

[2]) Byl vydán poprvé latinsky a francouzsky v Paříži r. 1819; latinsky a německy od Raesse a Weise v Mohuči 1820; a od Haase v Tubingách r. 1860.

[3]) Bossuet: Oeuvres compl. VIII. 657.

[4]) Cogitationes privatae de methodo reunionis eccles. protestantium cum ecclesia Romano-catholica. ap. Bossuet. l. c. p. 523 sqq.

[5]) Réflexions de M. l'évêque de Meaux sur l'écrit de M. l'abbé Molanus, a In scripto cui titulus: Cogitationes privatae. Oba spisy mluví o týchž věcech; onen jest pro dvůr, tento pro hannoverské theology určen; ap. Bossuet. l. c. p. 550 sqq.

[6]) Explicatio ulterior methodi reunionis ecclesiasticae; ap. Bossuet l. c. p. 638 sqq.

trochu podrážděnou polemiku vedl a nejrozmanitější námitky proti sněmu Tridentskému a kanonu Písem sv., jím stanovenému, činil. Bossuet odpovídal mu pokojně, ale konečně přerušil r. 1694. veškeré dopisování [1]), vida planosť jeho.

Na přání vévody brunšvického Antonína Oldřicha, který r. 1710. do lůna katolické církve se vrátil, vstoupil Leibnitz ještě jednou v dopisování s Bossuetem, a opětoval znovu své námitky proti sněmu Tridentskému a jeho bibliokému kanonu (1699). Bossuet vyrátil jej obratně, ale nepořídil nic. Leibnitz neodpověděl mu více.

Oba tito velicí myslitelé podali důkaz, že smír mezi katolíky a protestanty jest jenom na základě neomylné auktority církve možným; kdo jí neuznává, může sebe více katoličiti a katolické názory míti, přece nevejde do lůna církve, jak to vidíme u Leibnitze.

Pokusy o mír byly ještě později ovšem marně činěny. Turinský arcibiskup kardinál delle Lanze pokládal spojení věřících protestantů s katolíky za nutné a také možné, ale protestantský opat Jerusalem zamítl jeho názor, tvrdě, že podstatný ráz křesťanského náboženství v jednoduchosti jeho článků víry a obyčejů záleží; a tato jejich biblická jednoduchosť postačí prý úplně za ochranu proti deistům. Nemístnosť tohoto stanoviska dokázal augsburský jesuita Alois Merz 1772—1773 několika kázaními.

Návrhy, které Stattler a Beda Mayr činili, nedržely se pevně článků církve, a byly protestantům nedostačitelnými. Práce o smír nebyly přece nadobro marnými. Mnozí knížata, státníci a učenci přestoupili k víře katolické [2]); tak lantkrabě hessenský Arnošt (1652), Jan Fridrich Brunšvický, panující v Hannoversku (1651), Fridrich August I., kurfirst saský (1697), Karel Alexander, vévoda würtemberský; mnozí z nich, jako

---

[1]) Veškeré dopisování jest otištěno ap. Bossuet: Oeuvres T. 8.; Onno Klopp: Die Werke v. Leibnitz. Bd. 7. n. 8. Hannover 1873; ap. Dutens: Opp. Leibn. Genevae 1748. T. 1. 507 sqq.; ap. Foucher de Careil: Opp. Leibn. Par. 1859 T. I.; v kterémžto posledním vydání jest 125 listů, mezi Bossuetem a Leibnitzem o smíru vyměněných, místo dřívějších 36. — Srv. Bausset: Hist. de Bossuet; lib. 12, c. 1 sqq. — Haffner: Leibnitz und seine Unionsversuche in Wissenschaft, Politik und Religion, v „Katholiku“ 1864. str. 513 sq.

[2]) O jednotlivých konvertitech mluví Räß: Die Convertiten seit der Reformation aus ihrem Leben und aus ihren Schriften dargestellt. 11 Bde. Freib. 1866. sqq.

Kristian August, vévoda holštýnský (1705), a Antonin Oldřich, vévoda brunšvický (1710), uvedli též své rodiny do lůna církve.

γ. Protestantské sekty.

§ 522. Spener a pietistské spory.

Lutheránství vyšlo z bojů, které s kalvinstvím v Německu vedlo, vítězně, ale v těchto dogmatických bojích zanedbávala se morálka a plodné biblické studium. Lutheránská pravověrnosť zvítězila, ale Lutherovy boje s čertem a víra v čarodějnice zakotvily se zase v hrozných rozměrech v lidských myslech Co katoličtí kněží, jmenovitě Fridrich Spee, proti nerozumu a nelidskosti čarodějnických processů povstali a bojovali, tvrdil Benedikt Carpzov v Lipsku († 1666), zvaný zákonodárce Saska, že jest těžkými tresty stíhati nejen čarodějství, ale i popírání spolku s ďáblem, a Jan Jindřich Pott, znamenitý professor při universitě v Jeně, vydal o tom r. 1689. zvláštní spis [1]). Teprve Thomasius získal veřejné mínění proti processům čarodějnic. Za takovéhoto stavu hynula pravá pobožnosť mezi protestanty, ale spolu vystoupil jako reformátor Spener.

Filip Jakub *Spener* [2]) narodil se 13. ledna 1635 v Rappoltsweileru v Horním Elsasku; vystudovav theologii, stal se

---

[1]) De nefando Lamiarum cum diabolo coitu.

[2]) Spisy reformační Spenerovy: Pia desideria oder herzliches Verlangen nach Gott gefälliger Besserung der wahren evangel. Kirche; nejprv jako předmluva k jeho vydání postilly evang. Arndtovy. Frankf. 1675; potom o sobě lat. 1678. — Das geistliche Priesterthum. 1677. — Die allgemeine Gottesgelehrtheit aller gläubigen Christen. 1680. — Der Klagen über das verdorbene Christenthum rechter Gebrauch und Missbrauch. 1684. — Die evangelische Glaubensgerechtigkeit. 1684. — De impedimentis studii theologici. 1680. — Die Freiheit der Gläubigen vom Ansehen der Menschen in Glaubenssachen. 1691. — Behauptung der Hoffnung künftiger besserer Zeiten. 1692. — Wahrhafte Erzählung dessen, was wegen der sogen. Pietisten vorgegangen. Frankf. 1697. — Walch, I. 540 sqq.; II. 1 sqq.; IV. 1030 sqq.; V. 1 sqq. — Hoßbach: Spener und seine Zeit. Berlin. 1824. 2 Bde. — Guericke: Franke. Halle 1827. — Knapp: Leben und Charakter einiger frommen und gelehrten Männer des vorigen Jahrhunderts. Halle. 1829. — Franke: Gesch. der prot. Theol. II. 130—189; 213—240. — Schmid: Gesch. des Pietismus. Nördlingen. 1863. — Tholuck: Gesch. des Rationalismus. Berl. 1865. — Kahnis: Der deutsche Protestantismus. Leipz. 1874. I. 167 sqq.

r. 1654. vychovatelem dvou falckých princů, potom r. 1663. svobodným kazatelem ve Štrassburku a r. 1666. seniorem duchovenstva ve Frankfurtě nad Mohanem. Jako kazatel ve Frankfurtě zanechal vší pobuřující polemiky na kazatelně a jsa přítelem mystiky a poje se k Taulerovi, začal způsobem vzdělávacím Písmo sv. vykládati. Na žádosť svých posluchačů zavedl též ve svém domě r. 1670. náboženské schůze, zvané „collegia pietatis", kdež obsah svých kázaní nedělních a svátečních opakoval a s tím zpěv a modlitby spojoval. Na žádosť některých vyslanců přeložil je r. 1682. do chrámu, a mnozí následovali v jiných místech jeho příkladu. Ale tyto náboženské schůzky spůsobily brzo nepořádek. Jejich účastníci měli se za lepší ostatních spoluvěrcův a oddali se vysokomyslnosti a duchovní pýše; kazatelé stěžovali si na újmu, kterou jimi řádné služby Boží trpí.

Znamenitě působil Spener na svůj věk svým spisem pod čarou uvedeným: „Pia desideria," v němž zkaženosť všech stavů s veškerou upřímností, ale též mírností tepal a prostředky proti ní udával, jako: aby pilně Písmo sv. bylo čteno, sbory ku pěstění zbožnosti mimo obyčejné služby Boží se konaly, lid v nich se účastnil a spolu mluvil, duchovní kněžství všech křesťanů se vykonávalo, akademické vzdělání kandidátů kazatelství se opravilo a všichni praktickému křesťanství zvykali. O duchovním stavu pravil, že žádný v něm svého svědomí zachovati nemůže, jelikož ani jeho hrubé chyby poznávány nebývají; četní duchovní nemají pravé živé víry, drží se sice písmene Písma sv., ale ne jeho ducha, od něhož daleko vzdáleni jsou; ano vnitřní zbožnosť jest jim tak cizí, že kdo pro ni horlí, přichází u nich v podezření papežence, kvakera a blouznivce. O vrchnostech praví, že málokterá ví, co křesťanství jest, ovšem ho neplní.

Spenerovi bylo náboženství především věcí srdce, na kteréž hlavně jest působiti, aby ke konání skutků křesťanské lásky se roznítilo, při čemž články víry mu nijak na váhu nepadaly a lhostejnými byly.

Ještě vydatněji působil, jsa od r. 1686. vrchním dvorním kazatelem, církevním radou a přísedícím vrchní konsistoře v Drážďanech. Na vládě vymohl rozkaz, aby Písmo sv. na universitách opět pilně se vykládalo, a vzdělával sám ve svém domě duchovní po svém spůsobu. Na lipské universitě vstoupila exegese dle spůsobu Spenerova do života r. 1689. jeho

učenníky Frankem, Breithauptem a Pavlem Antonem, kteří tam Collegium philobiblicum založili.

Ale Spener pozbyl přízně u kurfirsta Jana Jiřího III., káraje dvorské mravy; a tu povstali proti němu jeho protivníci professoři lipští: Carpzov a Löscher, s nimiž kazatelé a konsistoř v Lipsku se spojili a spílali jeho stoupencům v Lipsku separatistů, pietistů, blouznivcův a opovrhovatelů řádnými službami Božími, kteří trudnomyslnost rozšiřují. Bylo proti nim zavedeno vyšetřování, jejich schůzky zakázány a oni vyhnáni (1690). Za tohoto stavu bylo štěstím Spenerovým, že byl r. 1691. za probošta ke kostelu sv. Mikuláše a přísedícího konsistoře do Berlína povolán. Onino tři jmenovaní Spenerovci, byvše vyhnáni z Lipska, založili r. 1694. s právníkem Thomasiem universitu v Halle; pietisté a hallští stali se totožnými názvy, poněvadž theologická fakulta samými Spenerovci obsazena byla. Proti novému štípení zastávaly university wittenberská a lipská přísné lutheránství. Wittenberská universita vydala dlouhý žalobní spis proti Spenerovi, viníc ho ze 264 bludů, jmenovitě že pěstí chiliasmus a všeliká blouzěnní, činí újmu vědě, opovrhuje evangeliokou církví, že Písmo sv. nemá žádné síly Boží v sobě, pokud není čteno neb slyšeno, že kazatelům jméno kněží nenáleží, že každá pomsta zakázána jest atd.

Zároveň vypukly v Berlíně nepokoje z výroků Spenerových o zpovědi a z toho, že jeho přítel, kazatel Kašpar Schade, samovolně novoty zaváděl. Spener chtěl totiž v každé obci mravní soud, skládající se z osob všech stavů, zříditi a kající kázeň staré církve obnoviti; ale narazil na veliký odpor. Účinek těchto sporů byl, že kurfirst zpověď, která dosud zachovávána byla, za svobodnou prohlásil, a spolu nařídil, aby každý před Večeří Páně alespoň u kazatele se ohlásil.

Vliv Spenerův působil i po jeho smrti († v Berlíně 5. února 1705); jeho náboženské schůze rozšířily se i do jiných zemí, ale jak se zdá, se všemi vadami, pro které již ve Frankfurtě byly kárány. V Dánsku byly za přesně vytčenými podmínkami dovoleny, ve Švédsku však docela zakázány. Jeho učenník Franke založil v Halle znamenitý sirotčinec; v duchu Spenerově psali někteří theologové, jako dogmatikář František Buddeus († 1729) a filolog a exegeta Bengel († 1752).

Pietismus ublížil protestantství tím, že nevšímaje si symbolických knih, blouznění a jeho opaku rationalismu dvéře do kořán otevřel.

Spenerův pietismus roznítil některé spory, jako o poměru dobrých skutků k víře a spasení, o naději lepších časův, o theologii znovanezrozených, jmenovitě o středních věcech (adiaphora). Těmito středními věcmi rozuměly se takové skutky, které v božském zákoně ani přikázány ani zakázány nejsou, jako tance, hry, kroje, žerty, hostiny, divadla a t. d. Spenerovci upírali, že by takové lhostejné věci byly a prohlašovali všechny libovolné skutky za mravní, kdežto starší theologové opak toho tvrdili. V mnohých krajinách byli tančící klatbou stíháni, a v 18. století byly prudké hádky o mravnosti divadel.

§ 523. Ochranovští. (Herrnhutští.)

S pietisty jsou spřízněni Ochranovští, kteří původ svůj mají od českomoravských bratří. Jejich zakladatelem jest Mikuláš Ludvík hrabě *Zinzendorf* syn kursaského ministra. Narodil se 26. května r. 1700. v Drážďanech, byl vychován od svého 11. roku v Halle, studoval od r. 1716. práva, ale spolu též theologii ve Wittemberku, cestoval od r. 1719. po Hollandsku a Francii, kde s četnými katolíky se seznámil, před nimiž však úzkostlivě své augsburské vyznání chránil, a stal se roku 1721. dvorním a justičním radou v Drážďanech, v kterémž postavení sobě více nábožných pokoutních schůzek nežli svého úřadu hleděl. Roku 1722. koupil panství bertholdsdorfské a téhož roku poznal hraběte moravský tesař Kristian David a dostal od něho dovolení, že se s některými ještě jinými rodinami pozůstalých českomoravských bratří na tomto statku usa-

[1]) Zinzendorf: Gegenwärtige Gestalt des Kreuzes Christi in seiner Unschuld. Leipzig. 1745. — Περὶ ἑαυτοῦ oder naturelle Reflexionen. 1746. — Discurse über die augsburger Confession. 1747. — Das Brüdergesangbuch. — Kleinere Schriften. Frankf. 1740. — Jeremias: Eine Predigt der Gerechtigkeit. Neue Ausg. Berlin. 1830. — Spangenberg: Leben des Grafen Zinzendorf (Barby.) 1772. 8 Bde. Týž: Vera idea fratrum (1778.) Ratio disciplinae fratrum. — Barnhagen von Ense: Leben des Grafen Zinzendorf. (Biogr. Denkw. Bd. 5.) Berlin. 1830. — Schrautenbach: Leben des Grafen Zinzendorf. Gnadau 1851. — Tholuik: Verm. Schr. Bd. I. Hamburg. 1839. — Herzogs Real-Encyklop. Bd. 18. S. 505. — Knapp: Geistl. Gedichte des Grafen Zinzendorf, gesammelt und gesichtet. Stuttg. 1845. — Plitt: Zinzend. Theologie. Gotha. Bd. I. — Möhler: Symbolik II. Buch. — Hist.-pol. Bl. 1854. Bd. 33. S. 914. 985 sq.; Bd 34 S. 122. 180. sq. — Pilgram: Leben und Wirken d. Gr. Zinsendorf aus kath. Glaubensprincipien betrachtet. Leipz. 1857. — Šmídek; Nynější stav Jednoty Bratrské. V Časopise Matice morav. 1873, 1876.

diti mohl. Poněvadž místo to, kde se usadili, slulo Hutberg, nazvali novou osadu „Herrnhut“ (Ochranov), jako do ochrany Páně ji odevzdávajíce (1722). V nové osadě usadili se též mnozí lutheráné a reformovaní, a Zinzendorf ustanovil jim všem za pastora Spenerovce, Ondřeje Rothe a spojil se s ním, pak s baronem Fridrichem z Wattewille, mistrem Schäferem ze Zhořelce a Spangenbergem ku pěstění bohabojného života.

Ale brzo nastaly v Ochranově nepokoje. Moravští bratří nechtěli od svého bývalého církevního zřízení upustiti a pastoru Rotheovi se podrobiti, volíce raději se vystěhovati; reformovaní a lutheráné hádali se o Večeři Páně. Zinzendorf poděkoval se ze svého úřadu, odebral se do Ochranova a zavedl tam alespoň vnější pořádek. Poněvadž moravští bratří o svůj starý řád stáli, zavedl Zinzendorf v nové osadě zřízení dle pravidel knihy: Disciplina fratrum čili Řád církve jednoty bratrské od Amosa Komenského a převzal sám vrchní její správu. Prvním biskupem Ochranovských stal se bývalý tesař David Nitschmann, který na tuto důstojnost od vrchního dvorního kazatele a biskupa moravských bratří v Berlíně Jablonského r. 1735. posvěcen byl, maje tak spojení se starou jednotou bratrskou zachovávati. Od obou byl potom r. 1737. i Zinzendorf na biskupství posvěcen.

Zinzendorf, drže se augsburské konfesse, nekladl nijaké veliké váhy na přesně vytčené učení. Jeho hlavuím článkem víry bylo *učení o vykoupení, které jmenoval pravou theologií kříže a krve;* ostatní články víry i učení o Trojici byly mu lhostejny, pročež ze všech sekt křesťanských mohli tam útočiště nalézti. Aby každý při svém názoru zůstati mohl, rozdělil svou osadu na tři hlavní oddíly (tropy): bratrský, lutheránský a reformovaný se zvláštním představeným. Svou osadu prohlásil za jediné pravou křesťanskou církev, která pod přímou správou Spasitelovou stojí, poněvadž prý samojediná učení o jeho vykoupení ve veškeré plnosti a síle obnovila.

Ochranovští rozšiřovali se rychle v Evropě i v jiných dílech světa. Roku 1732. poslali missionáře do Sv. Tomáše v Západní Indii (Americe) a r. 1733. do Gronska, r. 1737. založili missionářskou stanici v Ysselsteině v Hollandsku (Herrendyk), r. 1743. ve Filadelfii v Pennsylvanii a usadili se dle žádosti krále pruského Fridricha II. r. 1743. na třech místech ve Slezsku. Zinzendorf byl r. 1737. ze Saska vypověděn, odebral se do Veteravy a založil tam náboženskou obec, ale brzo po-

tom odebral se do Ameriky, kde r. 1741. se sebe úřad biskupský složil a kázal pod jménem bratra Ludvíka v Pensylvanii. Pobyv 2 léta v Americe, vrátil se r. 1743. do Evropy, vymohl v Anglii na parlamentu zákon, kterýž Ochranovce ve veškeré říši anglické v ochranu vzal, a dostal r. 1747. dovolení vrátiti se do Sas, při čemž jeho sbor byl za pravověrný lutheránský uznán. Zinzendorf poděkovav se s biskupské důstojnosti, podržel přece vrchní správu bratří s názvem „správce (ordinarius) bratří," žil po svém návratu nejvíce v Herrnhutě (Ochranově) a zemřel tam po krátké nemoci 9. května 1760.

Církevní ústava Ochranovských vyvíjela se znenáhla, jejímž upravitelem jest biskup August Gottlieb Spangenberg († 1792). Vrchní správu všech bratrských osad vykonává konference starších o 18 členech, dělící se na 3 výbory, ale tak, že každý člen v celé správě se účastní a v seděních i o takových věcech, které do jeho oboru nenáležejí, hlasuje. Jeden výbor, zvaný výbor pomocníků, obírá se vnitřním životem obce, s učením, životem a missiemi; druhé dva výbory, výbory dozorcův a služebníků obstarávají vnější věci; každý výbor má ého předsedu, a tyto 3 předsedové tvoří předsednictví celév konference starších, ejjíž sídlo jest libovolné, a tohoto času v Berthelsdorfě u Herrnhutu (Ochranova). Tato konfence rozepisuje čas od času, čtyř až pěti let, generální synodu, která nové ředitelství volí, a jejíž usnesení ve všech obcích za zákon platí. Ostatně jest každá jednotlivá obec samostatnou, má své zvláštní zřízení a svou zvláštní konferenci úředníků.

Ochranovští mají biskupy, kteří světí jiné a spojení se starou bratrskou jednotou udržují, kněze a jáhny, a jejich osady dělí se v jednotlivé sbory dle stáří, pohlaví a stavu: jsou sborové dítek, chlapců, děvčat, svobodných sester a vdov a každý sbor má svého zvláštního představeného. Osoby svobodné bydlí ve zvláštních staveních dle pohlaví, však jenom kdo chtějí. Služby Boží skládají se z modlitebe, zpěvu, čtení Písma sv. a kázaní a konají se v sálech a ne ve zvláštních modlitebnách. Večeře Páně slaví se každý měsíc, a před ní konají společné hody lásky čili agapy.

Ochranovští [1]), kteří sami sebe „Evangelickými bratry augsburské konfesse" nazývají, rozšířili se do Holštýnska, Dán-

---

[1]) Ochranov (Herrnhut) jest hezké, výstavné, pěkně upravené městečko, kdež každý dům má hezkou zahrádku; obyvatelstva jest okolo 500 duší.

ska, Švédska, Anglie, Irska, Ruska, Bádenska a Pruska i na Ceylon v přední Indii, na předhoří Dobré naděje v Africe, do Severní a Jižní Ameriky, ale jako missionáři zvláštních úspěchů se nedopracovali. Z lutheránských theologů bojovali proti nim obzvláště Carpzov, Baumgarten a Bengel.

§ 524. Kvakeři [1]) (angl. Quakers).

Zakladetelem Kvakerů jest Jan Jiří *Fox*. Narodil se v Draytonu v anglickém hrabství Leicestershire r. 1624.; byl synem tkalce, horlivého presbyteriána, a vyučil se řemeslu ševcovskému. Jsa povahy zadumčivé, domníval se již v 19. roce svého věku, že jej Bůh na jednom vrchu hlasem s nebe povolal, aby lidem po veškerém světě jako od něho poslaný prorok pokání kázal. I vystoupil skutečně jako kazatel a vykládal lidu „o vnitřním světle", které v duši každého člověka svítí a na něž dbáti jest. Za zmatkův a nepokojů od r. 1649. v Anglii a Skotsku panujících nabyl mnoho stoupenců; byl sice pro svá ostrá kázaní proti anglikánskému duchovenstvu a rušení veřejných služeb Božích zhusta soudně pronásledován a vězněn, ale d stal se vždycky zase na svobodu, poněvadž žádný zločin mu dokázán nebyl. Oliver Cromwell nakládal s ním mírně. Též král Karel II. propustil jej r. 1666., a on odebral se r. 1671. do Ameriky, aby tam své učení šířil, však již r. 1673. vrátil se zase do Anglie a zemřel r. 1691. Záhy přidružilo se k němu několik učených mužů: Robert Barclay, hlavní theolog sekty [2]), Jiří Kith a Samuel Fisher. Vilém Penn, syn místoadmirálův, upevnil sektu tím, že jí polovici své pro-

---

Však veškeré zřízení, které jsem si při svém pobytu tam r. 1873. důkladně prohlédl, lze jenom v malé obci prováděti a jest namnoze protestantské napodobování bohatého živého katolického života klášterního a spolkového, jak tento poslední v bratrstvech a třetích řádech se jeví.

[1]) Denník Foxův Historical account of the life, travels and sufferings of George Fox. Lond. 1691. — W. Penn: Kurze Nachrichten von der Entstehung und dem Fortgange der Gesellschaft der Freunde, die man Quäker nennt. A. d. Engl. von C. Seebohm. Pyrmont. 1792. — Fr. E. Meis: Kurzer Entwurf der Kirchenordnungen und Gebräuche der Quäker. Leipz. 1715. — G. Croesii Historia Quakerorum. Amstelod. 1695. — Kohlhaus: Dilucidatio valde necessaria in G. Croesii Hist. Quakerorum. Amstel. 1696. — Möhler, Symbolik; str. 488–533.

[2]) Theologiae verae christianae apologia. Lond. 1729. ed. II.

vincie Pensylvanie, kterouž od krále Karla II. za zásluhy svého otce v náhradu r. 1680. byl obdržel, zalidnil, a tím jí občanské postavení zjednal. V Anglii dostala sekta r. 1689. usnesením parlamentu svobodu náboženskou jakožto dissentéři čili odštěpenci od anglikánské církve; též v Hollandsku a Severním Německu utvořily se některé obce, hlavně však rozšířila se v Severní Americe. V celku bude Kvakerův asi 200.000, však ubývá jich. Členové sekty nazývají se „Synové“ nebo „Vyznavači světla,“ též „Přátelé;“ u jiných slují „Kvakerové“ (Třesavci) od anglického „to quake“ (třásti se), buď že z počátku jejich nadšení trháním a třesením údů se projevovalo, neb od toho, že prý jednou Fox před soudem řekl: „Třeste se před slovem Páně;“ po čemž prý soudce s posměchem zvolal: „Ejhle třesavce“.

Kvakeři učí: V každé lidské duši jest částečka božského rozumu, jiskra božské moudrosti, kteráž hmotným tělem jest zatemněna a potlačena. Tato jiskra musí se roznítiti, má-li člověk býti blaženým. Pádem Adamovým přešlo „símě smrti“ na všechny lidi a obraz Boží byl v člověku zničen. Však ačkoliv toto zlé símě, které jsme od Adama zdědili, pramenem všeho zlého jest, přece neobsahuje mravní viny, pokud člověk zákona Božího sám nepřestoupí, a tak zkaženost přirozenosti svou vlastní zkažeností neučiní. Po pádu Adamově začalo hned vykoupení člověčenstva. Ze slova Božího (Logos), kteréž později osobně na svět přišlo a mezi námi bydlilo, a pro Jeho zásluhy vychází od Něho „símě života“ pro člověka, působící v před i v zad. „Vnitřní světlo“, které každého člověka přicházejícího na tento svět (Jan 1, 9.) osvěcuje, jest božská síla, milosť a zjevení, jest „vnitřní Kristus,“ jímž božský život jako ze semene v člověku pučí, vzrůstá a rozkvétá. A toto „vnitřní světlo“, vycházející od Krista, rozněcuje Bůh svým vnitřním zjevením v *den navštívení* v člověku“, ať jest křesťanem nebo židem nebo pohanem. Toto světlo nečiní Písmo sv. zbytečným, ale jest pramenem a stálým výkladem zjevení v něm obsažených. Účinek tohoto světla jest: nábožensko-mravní poznání, které jest zdrojem veškerého zbožného života. Ono mystické spojení člověka s Kristem, v němž ono vnitřní světlo v člověku se rozněcuje, jest ospravedlnění člověka před Bohem. Z této dogmatiky plynulo, že není třeba zvláštního kněžstva ani veřejných služeb Božích, ani určitých modliteb a svátostí proto může každý, mužové i ženy, byvše Duchem Božím

uchváceni, ve sboru kázati, Boha chváliti a modlitby říkati, jak mu je Duch Boží vnuká. Proto sešedše se k službám Božím, sedí tiše pohromadě a čekají, zdali někdo s hůry ke kázaní neb modlitbě nadšen bude; když nikdo tohoto vyššího světla neobdrží, rozejdou se v tichosti. Nemajíce učitelův a kazatelů, vydali velmi málo náboženských knih. Mnozí mají evangelia za básnicky vyšnořené dějiny vnitřního světla, jiní myslí, že Moudrosť Boží na Ježíše, Syna Marie Panny, sestoupila a skrze něj lidstvo vyučovala, jiní zase mají evangelia za skutečné dějiny. Ovoce smrti a umučení Páně mnoho si neváží.

Kvakerové dbají především na přísné mravy: odpírají vojenskou službu a přísahu před soudem, zavrhují desátky, zakazují hazardní hry, divadla, tance, hudbu, zpěv, romány; neuznávají žádných stavův a důstojností v lidské společnosti, zamítají obyčejné zdvořilosti jedněch k druhým, nesmekají klobouku, nesoudí se před soudci, a srovnávají spory mezi sebou sami po dobrém. Členové, kteří těchto zákazů přesně nedbají, slují „mokří," kteří starou přísnosť zachovávají, „suší."

Poněvadž zprvu žádného církevního řádu neměli, byly schůze starších zavedeny, kteří by v pochybných věcech rokovali, nad přednáškami a řečmi ve sborech bděli a matriky vedli. Později zavedeny byly ještě roční generální synody veškeré sekty v témdni svatodušním v Londýně, v nichž poslové jednotlivých obcí zasedají. Též původní svoboda, ve sborech řečniti, koho Duch Boží nadchl, jest dnes omezena.

Z Kvakérů vyšli Shakerové (třesavci), kteří roku 1747. v Manchestru vznikli a od r. 1770. jistou Annu Lee za svou hlavu, prorokyni a matku měli. Měli se za vyvolené syny Boží a chlubili se, že u nich jest dar zázrakův a jazyků, že obcují s anděly, božská zjevení dostávají a nadšeni bývají. Zavrhovali manželství a tvrdili, že první z mrtvých vstání již se stalo, a očekávali blízkého druhého příchodu Kristova. Za příčinou pronásledování vystěhovala se Anna Lee r. 1774. se svými přívrženci do Ameriky a založila tam osadu Novolibánskou a zemřela r. 1784. Sekta rozšířila se valně v Americe, jejíž hlavními zásadami jest: společné jmění a zdrženlivosť od manželství, pročež sekta jenom přistupováním nových členů se rozmnožuje. Služby Boží provázeny jsou tleskáním a tancem, kterýžto v takovou zběsilosť zabíhá, že konečně tanečníci vysíleni na zemi padají, a nebeskými viděními, jak se chlubí, občerstvováni bývají.

Jinou blouznivcí byla Johanna Southcote († 1814); pokládala se za nevěstu Beránkovu, popsanou ve Zjevení svat. Jana (12, 1.), která prý Messiáše porodí. Ve své kapli v Londýně měla již krásnou kolébku, přichystanou pro Messiáše

§ 525. Methodisté.[1]

Methodisté vyšli z lůna anglikánské církve, jejíž ústavu a učení v celku podrželi, ale zbožnosť a křesťanskou lásku k bližnímu po svém způsobu horlivě pěstovati chtěli. Jejich zakladateli byli oba bratří Jan a Karel Wesley-ové, kteří v Oxfordě studovali. S nimi spojili se ještě dva jiní druhové v studiích, Morgan a Kirkham a utvořili r. 1729. bratrstvo, aby staré latinské a řecké klassiky a každou neděli Nový Zákon společně četli, chudé nemocné a zajaté tělesně i duchovně podporovali a asketická cvičení konali. Jejich druhové přezdívali jim svatého klubu, biblických molů, biblických pobožnůstkářů, sakramentářů, jmenovitě methodistů, takto buď pro jejich odměřenou a pedantickou methodu čili spůsob života, nebo že novou methodu (cestu) ke spasení nalezli, nebo narážkou na jisté lékaře. Oni však neohlížejíce se na nic pokračovali ve svém spůsobu života, postili se každou středu a každý pátek až do 2. hodiny odpoledne, přistupovali každou neděli k Večeři Páně a rozšiřovali svůj spůsob života v menších kruzích i mimo Oxford.

Roku 1732. přistoupil k nim nadšený Jiří Whitefield, který za druhého zakladatele methodistů se pokládá. Založil v Oxfordě svobodné školy pro chudé dítky a shromáždil jako

[1]) Hampson: Leben Joh. Wesley's, aus dem Engl. von A. H. Niemeyer. 2 Thle. Halle. 1793. (s poznámkami a rozpravami). — Burkhard: Vollständige Geschichte der Methodisten in England. 2 Thle. Nürnberg. 1795. — Rob. Southey: The life of Wesley and the rise and progress of Methodism. London. 1820. 2 voll., deutsch von F. A. Krummacher: 2 Thle. Hamburg. 1828. — Observations on the doctrine, discipline and manners of the Wesleyan Methodists. London. 1818. — Henry Moore: The life of J. Wesley. London. 1824. 2 voll. — Thomas Jackson: Geschichte von dem Anfange, Fortgange und gegenwärtigen Zustande des Methodismus in den verschiedenen Theilen der Erde. Aus dem Engl. von Theodor Kunze. Berlin 1840. — Eckenstein und Bonnet: Das Leben J. Wesley's nebst Schilderung des Methodismus. Frankf. 1824. — Leben Georg Whitefield's; nach dem Engl. (Edinburg 1826) von A. Tholuck. Leipzig. 1834. — Taylor: Wesley and Method. Lond. 1859. — Möhler: Symbolik; str. 548—560.

kazatel veliké zástupy kolem sebe, hlásaje slovo Boží proti obyčeji anglikánských kazatelů z paměti a rozebíraje obzvláště učení o znovuzrození a víře ve Spasitele.

Záhy obrátili svůj zřetel na Severní Ameriku. Jan a Karel Wesleyové odebrali se tam do nové osady Georgie, kdež Jan založil v Savannahu obec methodistskou. Za nimi přeplavil se tam r. 1738. Whitefield. Roku 1738. vrátili se Wesleyové do Anglie, a též Whitefield učinil totéž. Na této americké cestě seznámil se Jan Wesley s některými Ochranovci, zamiloval si je a po svém návratu, chtěje jejich zvláštní církevní zařízení poznati, vstoupil ve spojení se Spangenbergem, a navštívil roku 1738. některé ochranovské obce v Hollandsku a Německu, i sám Ochranov, ale zdáli se mu býti málo přísnými. Jest pochybno, zda-li odtud své učení o náhlém obrácení člověka, po předcházejících prudkých pocitech a o pravé víře pojal. On prý byl dne 29. května 1739 ve tři čtvrti na devátou hodinu ($^3/_4$9.) v Londýně náhle, čta Lutherovu předmluvu k listu sv. Pavla k Římanům, obrácen a milostí a věrou naplněn. Tento průlom milosti Boží způsobil prý v něm a způsobuje v každém jeho stoupenci takový stav, v kterém všechny nezřízené žádosti pomíjejí, a člověk úplné bezhříšnosti se těší. Proto vystoupil r. 1740. jako posel Boží, jehož úkolem prý jest oživiti a rozšířiti pravé náboženství. Ale duchovenstvo anglikánské pronásledovalo methodisty jako blouznivce a fanatiky, kteří proto zvláštní sektu utvořili. Jan Wesley dal se posvětit za biskupa a světil potom kněze; též prosili jakéhosi domnělého řeckého biskupa, jménem Erasma, aby svěcením jim přisluhoval. Ačkoliv methodisté takto od anglikánské církve se oddělili, byli přece později zase methodisté, kteří k ní se přiznávali.

Po nějaký čas konali methodisté a Ochranovci společné pobožnosti v Londýně; ale rozešli se brzo, poněvadž Zinzendorf a Wesley mezi sebou po přednosti řevnili, a pak v učení o ospravedlnění a víře se různili. Ale r. 1741. nastal mezi samými methodisty rozkol. Wesley stanovil všeobecnou milost Boží a působnost záslub Kristových pro všechny. Proti němu vystoupil Whitefield, tepal jeho přemrštěný názor o dokonalosti znovuzrozených a hájil přísného kalvinského předurčení.

Tak vznikli wesleyští a whitefieldští, kteří s velikou rozhořčeností proti sobě stáli.

Bez ohledu na touhu po mravní dokonalosti upadli četní methodisté i Wesleyovci v antinomistické zásady a úplnou ne-

mravnosť. Fletcher, učenník Wesleyův, který mezeru mezi svým mistrem a Whitefielem ještě větší učinil, vystupoval statně proti antinomistickým methodistům, z nichž Hill tvrdil, že ani cizoložství dítkám milosti nic neškodí. Jan Wesley svolal r. 1770. konferenci, která prohlásila, že kořen tohoto bludu antinomistickéko v křivém názoru záleží, jakoby Kristus mravní zákon byl odstranil, a křesťanská svoboda člověka sprosťovala zákon Boží zachováti. Wesley vytkl zde ostře zásluhu dobrých skutkův, a naříkal toho velice, že strana jeho silně ke kalvinství se kloní.

Methodisté tvrdili, že jsou v mimořádném obcování s Bohem, jenž jim dary Ducha sv. dává, aby nemocné uzdravovali a budoucí věci předpovídali. Zavrhli užívání rozumu ve věcech zjevení, konali služby Boží z větší části dle řádu anglikánské církve, zavedli při křtu ponoření do vody, přijímali Večeři Páně každou neděli dle anglikánské liturgie, měli každou středu večer společnou schůzi, a trávili noc se soboty na neděli poučováním, modlitbami a zpěvy. V jejich schůzích dostavovaly se často u nich křeče, svíjení, výkřiky a pády na zemi, což vše Wesley za znamení a výraz ospravedlnění, jež v člověku nastalo, prohlašoval. Každá methodistská obec dělila se na třídy a tyto zase na bandy, několik obcí tvořilo kraj s vrchním dozorcem, několik krajův opět okres a ročně se scházející konference a vrchní úřad veškeré sekty.

Methodisté obraceli svůj zřetel jmenovitě na Irsko a Severní Ameriku, vyznamenávali se dobročinností a byli horlivými missionáři mezi pohany. Whitefield zemřel roku 1770. v Newburg-Portu, jsa na své sedmé cestě do Ameriky a maje věku svého 66 let a Jan Wesley 2. března 1791, při jehož smrti měla sekta v Angli 313 a v Severní Americe 198 duchovních a v celku přes 100.000 vyznavačů; Jan Wesley byl též plodným spisovatelem.

Methodisté množili se, ale spolu sekty mezi nimi. Roku 1760. vznikli Jumpervé (skákavci), kteří křečovitým trhavým vyskakováním a tancem vně ukázati chtěli, že Duch sv. v nich působí; potom Barkerové (štěkavci), u kterých dar jazyků v jakési štěkání přešel.

§ 526. Baptisté (křtěnci, novokřtěnci)[1] a Presbyteriáné[2].

Baptisté vznikli v Anglii okolo roku 1608. docela samostatně od mennonitů v Německu a Hollandsku, utvořili roku 1633. obec v Londýně a obdrželi r. 1689. od krále Viléma III. zákonité trpení. Křtili pouze dospělé ponořováním, věřili po kalvinsku v předurčení, slavili místo neděle sobotu a měli namnoze též antinomistické zásady. Roku 1691. rozštěpili se pro učení o předurčení Božím na dvě strany: v „přísnější" (Particular nebo Regular Baptists), přidržující se přísného určení Kalvinova o předurčení, a „mírnější" (General nebo Free-Will-Baptists), smýšlející po amerikánsku. Z hlavní větve kalvinských partikulárních baptistů vzniklo pět menších sekt, dílem z nechuti proti kalvinství, dílem pro některé spory. V Severní Americe založil první baptistskou osadu r 1639. v městě Providenci v Rhodě-Islandě Roger Williams; druhá vznikla roku 1644. v Newportě v témž státě a r. 1682. bylo již v Severní Americe 13 obcí. Sekta rozšířila se po Severní Americe s nesmírnou rychlostí. Každá obec tvořila samostatný sbor, kazatelé záviseli otrocky na obci, jejíž členové se pokládali všichni za svaté. Jiné strany bapistů jsou: reformovaní baptisté neb učenníci Kristovi, Seventh Day Baptists neb sobotníci, poněvadž sobotu místa neděle světí; baptisté šesti zásad, kteří jenom šest zásad, vytčenýoh v listu sv. Pavla k Židům 6, 1. 2. za závazné uznávají, všeliké jiné vyznání víry zavrhujíce. Jsou nejvíce rozšířeni v Severní Americe, pak ve Velké Britanii, Asii, Australii a mají něco vyznavačů v Německu, Švédsku, Dánsku, Francii, Holandsku a Švýcarsku. V nejnovější době činí pokusy i v Čechách a získali několik členů v Orlicku a okolí pražském.

Presbyteriáné byli v Anglii nejsilnější stranou z těch, kteří biskupství zavrhovali. Však jejich nejznamenitější theologové, jmenovitě Richard Baxter a Daniel Williams, dokázali jasně odpory panující v soustavě kalvinské v učení o ospravedlnění, jakož i smutné následky z toho pro mravnost plynoucí. Účinek toho byl, že největší část obcí tohoto učení se vzdala,

---

[1]) Cramp: Baptist history. 3 voll.; po německu 1873. — Mejtský: Novokřtěnci. Vinohrady. 1885. — Chosby: The hist. of the english Baptists. Lond. 1738—40. 4 vol. — Cox and Hoby: The Baptists in America. New-York 1838. — Hergenröther, K. G. II. 687.

[2]) Hergenröther, K.-G. II. 688.

ariminiánský názor o tom přijala, a tak mezi nimi rozklad nastal. Mnohé obce přijaly arianství, které mnozí theologové odporučovali, přešli tímto spůsobem k sociniánům a utvořili unitářské obce. Presbyteriáni, kteří zůstali kalvinci, splynuli s independenty, kteří v 17. století od presbyteriánů se oddělili aby zásadu úplné samostatnosti v jednotlivých obcích a pou-, hého spolčování mezi sebou provedli; avšak později mizela i mezi nimi kalvinská pravověrnosť.

§ 527. Swedenborgiáné [1]).

Zakladatelem Swedenborgiánů čili „církve Nového Jerusaléma" jest Emanuel Swedenborg, syn švédského biskupa Jespera Swedenborga. Narodil se 29. ledna 1688. v Stokholmě, studoval na universitě upsalské, kde se pilně mathematikou a přírodními vědami obíral. Odbyv studia, cestoval po Anglicku, Hollandsku, Francii a Německu, a vrátiv se do vlasti, byl roku 1716. od krále Karla XII. horním radou jmenován. Pro svou odbornou znalosť byl r. 1719. hned po smrti Karla XII. od králové Oldřišky Eleonory do stavu šlechtického s příjmím ze Swedenborgů povýšen. Až do r. 1743. vydal mnoho znamenitých odborných spisův, ale jmenovaný rok činí u něho obrat v životě. Za svého pobytu v Londýně r. 1743. prohlásil, že se mu Bůh ve způsobě ozářeného muže zjevil a ho vyzval, by všechno, co mu zjeví, sepsal. Od té doby měl Swedenborg samá vidění, byl prý v nebi i v pekle; myslil, že obcuje s dušemi zemřelých, kteří ho všemu vyučovali, nalézal zvláštní tajemství v Písmech sv. a pokládal se konečně za vyvolený nástroj, aby křesťanskou církev k dokonalosti přivedl, by tak „nový, nebeský Jerusalém" na zemi zavítal. Roku 1747. vystoupil ze svého úřadu na odpočinek, obíral se potom výhradně skládáním náboženských spisův jazykem latinským, a určil

---

[1]) Opp. Swedenborgii: Vera christiana religio continens universam theologiam novae eccles. Amst. 1771. — Arcana coelestia in verbo domini detecta, una cum mirabilibus quae visa sunt in mundo spirituum. 1749.; ed. Tafel. Tubing. 1833. — De nova Hierosolyma et eius doctrina coelesti. Lond. 1758. — Sammlung von Urkunden betreffend Leben und Charakter Swedenborgs. 1839—1842. — Tafel: Swedenborgs Lehre mit Rücksicht auf die Einwürfe gegen sie. Stuttg. 1843. — Týž: Die Göttlichkeit der h. Schrift oder der tiefere Schriftsinn. Tüb. 1838. — Görres: Swedenborg u. sein Verhältniß zur Kirche. Straßb. 1827. — Möhler, Symbolik, str. 560—599.

začátek nové říši Boží na zemi na den 19. června 1770. Tento den, kdy své hlavní dílo skončil, vyslal prý Kristus apoštoly po veškeré říši duchův, aby ohlašovali blahé poselství, že od té doby on sám na věky panovati bude a proroctví Danielovo (7, 13.) a ve Zjevení sv. Jana (11, 15) se vyplňuje.

Soustava Swedenborgova má svůj původ z příkrého odporu proti učení protestantskému o ospravedlnění, které za záhubné mravům pokládal, pročež také Luthera, Zvinglia a Kalvina v nebi nenašel, a byla fantasticko-theosofickou, která pravé křesťanství podkopávala.

Swedenborg zavrhl mimo protestantské učení o ospravedlnění též učení o Trojici, hříchu dědičném, dostiučinění smrtí Kristovou a vzkříšeni těla. Dle něho jest Bůh jednoosobný; Bůh Starého Zákona přijal v Kristu člověčenství, a stálá činnosť Boha-člověka pro naše spasení, božská to pravda, jest Duch svatý. Trojice jest trojí vnější způsob zjevení jedné božské osoby. Vina hříchu v jednotlivci pochází z neužívání svobody, při čemž dítky hříšný základ čili princip od rodičů dostávají, který však od prarodičů nepochází. Vzrůst hříchů na zemi působil velmi škodlivě též na říši duchů a rozšířil království satanovo tak, že jeho příslušníci za meze blažených vnikli a říši nebeskou ohrožovali. Vtělený Bůh osvobodil dobré duchy od dotíravosti ďáblů, oddělil dobré od zlých a učinil božské ctnosti lidem přístupnými. Vykoupení záleží v podrobení pekla, opětném zavedení řádu v nebi a obnovení církve na zemi, která s říší duchův jeden celek tvoří. Ze svátostí podržel dvě: křest, který do církve uvádí, a večeři Páně, podávající zbožněné člověčenství, duchovní to pokrm, který do nebe uvádí; kdo Večeři Páně hodně přijímají, těm jest Bůh vnitř i vně přítomen; uvnitř svou láskou a pravdou, vně svou všudypřítomností; těm, kteří nehodně přijímají, jest přítomen jenom vně. Po smrti přicházejí duše do středního místa, mezi nebe a peklo, bývají od spřízněných duchů spodobňovány, a přicházejí tak zlí do pekla, dobří do nebe neb do místa očištění, nejsou-li ještě docela dobrými; též pohané a Turci nejsou ze spásy vyloučeni. Poměry na onom světě podobají se zdejším, jsou tam paláce, domy, čas a prostor. Vzkříšení těla není žádné, však duševní forma těla zachová se i po smrti. Dějiny světa dělí Swedenborg na 4 periody („církve"): předpotopní, asijko-africkou až k zavedení modlářství, židovskou a křesťanskou; křesťanskou dělí opět na přednicejskou, která prý

učení nového Jerusaléma ještě měla; řeckou, římsko-katolickou a protestantskou; protestantská došla též svého konce, a časové vrací se k svému počátku, totiž ku prakřesťanství. Poslednímu soudu byl prý Swedenborg r. 1757. přítomen. Z Nového zákona ponechal jenom 4 evangelia a Zjevení sv. Jana; ve výkladu Písem sv. byl fantastickým allegoristou. Zemřel v Londýně, jsa raněn mrtvicí, 29. března 1772.

Po smrti Swedenborgově sebrali jeho spisy přívrženci jeho a sestoupili se roku 1788. ve Švédsku i v Anglicku ve zvláštní náboženskou jednotu, kteráž také do Severní Ameriky, Německa, obzvláště Würtemberska a Francie se rozšířila. Valná schůze jednoty, odbývaná v Anglii r. 1828., ustanovila se na vyznání víry a katechismu. V Tubinkách byl horlivým až fanatickým swedenborgiánem Dr. Tafel, který svými spisy snažil se sektu rozšířiti a upevniti. Všech swedenborgiánů není mnoho.

§ 528. δ) Protestantské missie[1]).

Protestanté nevěnovali zprvu žádné pozornosti missiím mezi pohany, poněvadž prý plno pohanů kolem sebe mají. Anglicko, chtějíc si panství své v Severní Americe pojistiti, staralo se o obrácení domorodců, jimž r. 1646. Jan Eliot evangelium hlásati začal. Roku 1649. utvořila se v Americe anglická společnost pro rozšíření křesťanství. Za týmž účelem byla r. 1794. veliká missijní společnost v Londýně založena. Více z vnitřního pudu hlásali evangelium pohanům ochranovci[2]) a methodisté.

Dánský král Fridrich IV. (1699—1730) založil pro město a území Tranquebarské, kterého dánsko-východoindická společ-

---

[1]) Knapp: Gedrängter Abriß einer allg. prot. Missionsgesch. (Neue Gesch. der evang. Missionsanstalten. Halle 1816.) Geschichte der Ausbreitung des Christenthums unter den Heidenvölkern Südafrika's. Berlin. 1832. — Breuer: Beiträge zur Geschichte der Heidenbekehrung. 4 Thle. Altona. 1835 —1841. — Schmidt: Kurzgefaßte Lebensbeschreib. merkwürdiger evang. Missionäre. 6 Bdchen. Leipz. 1836—1842. — Joh. Aug. Chr. v. Einem: Versuch einer vollständigen Kirchengeschichte des 18. Jahrh. sv. I. str. 97 sqq. — Steger: Die protest. Missionen u. deren gesegnetes Wirken. 2. Aufl. Hof. 1844 sqq. — Wiggers: Gesch. der evang. Missionen. Hamb. u. Gotha. 1845. 2 Bde. — Walch V. 19; VIII. 251. — Herzogs Realencyklop. IX. 559 sqq. — Ritter, K.-G. II. 308.

[2]) Loskiel: Geschichte der Mission der evangel. Brüder unter den Indianern von Nordamerika. Barby 1789.

nosť obchodní již r. 1620. nabyla, missii. Nemaje ve své říši missionářův, obrátil se do Halle k Augustu Heřmanu Frankemu, který mu poslal dva theology: Bartoloměje Ziegenbalga a Jindřicha Plütschaua. Přišli r. 1706. do Tranquebaru, naučili se jazyku tamulskému a portugalskému a pokřtili téhož roku 35 pohanů. Roku 1711. založil král nadaci ročních 2000 dolarů na podporu missií, kterou r. 1736. král Kristian VI. o 1000 dolarů rozmnožil. Ano r. 1714. byl docela úplný missionářský úřad, skládající se z duchovních a světských radů, v Kodani zřízen. Ziegenbalg přeložil Nový Zákon na jazyk tamulský. Počet obrácencův obnášel prý do r. 1778. v Tranquebaru 15.743. Z missie tranquebarské byly založeny 4 jiné: v Cuddaloře, Kalkutě, Madrasu a v Tiručinapalli, v území madaurském [1]). Dánští missionáři hlásali též Krista černošským otrokům na dánských západoindických ostrovech: sv. Tomáši, sv. Kříži a sv. Janu, a též Laponcům, pro něž v Drontheimě missionářská škola založena byla [2]). U Laponců, kteří k Švédsku náleželi, chtěl král švédský Fridrich I. pohanství tím vykořeniti, že stanovil, aby každý Laponec pod trestem žaláře se vykázal, že do kostela a k Večeři Páně chodí. Gronsko bylo r. 1721. opět odkryto a dostalo missii, kde Hans Egede, farář norský, jsa podporován dánskými osadníky a jejich vládou, působil [3]). V Halle založil professor Callenberg r. 1728. ústav pro obrácení židův a mohamedánův, ale beze všeho úspěchu. Vůbec protestantské missie nevyznamenávaly se velikou plodností [4]).

§ 529. ε) *Theologická literatura* [5]).

V Anglii snažili se anglikánští theologové zákonem upravené biskupské ústavy proti presbyteriánům a jejich theolo-

---

[1]) Franke: Bericht der dänischen Missionen in Ostindien. Halle 1708—1772.

[2]) Rudelbach: Die finnisch-lappische Mission. (Knapp: Christoterpe. 1833. str. 299 sqq.)

[3]) Hans Egede: Nachricht von der grönländischen Mission. Hamb. 1740. — Paul Egede: Nachrichten von Grönland 1721—1788. Copenhagen. 1790. — Missionen der evangel. Brüder in Grönland und Labrador. Gradau. 1831. 2 díly.

[4]) Nicol. Wisemann: Die Unfruchtbarkeit protest. Missionen. Aus d. Ital. Augsb. 1835.

[5]) Hergenröther, K.-G. II. 690—692.

gům hájiti; zastávali královský suprematát, ale přece chtěli míti samostatnou církev naproti státu. Sem náležejí: Pearson († 1686), který o církevních dějinách a dějinách článků víry pracoval, a Vilém Beveridge, který o východní jazyky, církevní právo a theologii zásluh nabyl a biskupem Sv. Asafským r. 1708. zemřel. Z Anglikánů vyznamenali se dále: vydavatel londýnské polyglotty Brian Walton († 1661), arcibiskup Usher († 1656), Jan Lightfoot († 1675), biskup Jan Fell († 1686), Spencer († 1696), archaeolog Bingham († 1708), kritik biblického textu Mill († 1707), dějepisec církevních dogmat Jiří Bull († 1710), který se „obranou nicejské víry" proslavil, Jindřich Dodwell († 1711), literární dějepisec Cave († 1713). Jako askétové a kazatelé působili Bunyan († 1688.), Richard Baxter († 1691), Tillotson, Sterne, Blair.

V Hollandsku založil Polák Makovsky († 1644) ve Franekeru scholastickou školu, z níž nejstatečnější dogmatikáři vycházeli, mezi nimiž vyznamenal se obzvláště Gisbert Voëtius († 1676), přední bojovník za kalvinskou pravověrnost, který zákaz cartesianismu vymohl a přísnému učení o inspiraci oddán byl. Od časů Coceyových († 1669) kvetla škola, která učení o úmluvě Boží s člověkem před pádem a po pádu vyvinula a příkré kalvinství zmírniti se snažila. Sem náležel Heřman Witsius. Hollandští theologové dělili se na Voëtiany a Cocceyany. Fridrich Spanheim v Lejdě († 1701) pěstoval církevní dějiny; Vitringa († 1716) a Heřman Venema († 1787) pěstovali filologii, exegesi a archaeologii. V Hollandsku působili též dva učení Švýcaři: Jan Le Clerc z Genevy (Clericus † 1736), který četnými spisy a svou rationalistickou kritikou známým se učinil, a Jan Jakub Wetstein z Basileje (r. 1754), který biblickými studiemi se proslavil. Mezi francouzskými a hollandskými kalvinci vynikala spisovatelskou činností obzvláště rodina Basnagů. Benjamin Basnage († 1652), kazatel v Charentonu, složil rozpravu o církvi. Jeho nejstarší syn Antonín († 1691) působil jako kazatel v Zütphenu, mladší Jindřich († 1695) byl advokátem parlamentu a spisovatelem dějepisných a právnických děl, syn tohoto Jindřicha, Jakub († 1723), stal se dějepiscem (historiografem) hollandských států, psal instrukce pro francouzské reformované o poslušnosti králi povinné, díla z církevního a světského dějepisu, kázaní a spisy polemické, jmenovitě proti Bossueotovi. Též jeho bratr, Jindřich de Beauval, a jeho příbuzný Samuel, byli značnými

spisovateli; Samuel bojoval jmenovitě proti Baroniovi. Kazatel Jurieu († 1713) psal proti Bossuetovi, Maimbourgovi a jiným katolíkům a byl jedním z nejhašteřivějších theologů. Proti papežskému primátu a katolické církevní ústavě psali: Blondel, Dumoulin, Mornay a Saumaise; proti katolickému učení o Večeři Páně a pokání: Aubertin, Claude a Daillé. Beausobre a Lenfant vydali Nový Zákon po francouzsku a sepsali jiná ještě díla. Ve Švýcarsku proslavili se: dogmatikář a polemik Turretin († 1737), církevní dějepisec Jan Jakub Hottinger z Curichu († 1735) a znalec východních jazyků a církevní dějepisec Jan Jindřich Hottinger († 1647).

V Německu drželi se přísnější lutheráné konkordijní formule. Lutherské pravověrnosti hájili dogmatikáři: Calov, König, Hollaz a Baier nechutnou scholastikou, neštítíce se užívati Aristotela, kterého reformátoři zavrhovali. Buddeus v Jeně připojil se ve svých institucích opět k Melanchthonovi a Chemnitzovi. Co nebylo přísně lutheránské, bylo kalvinské. Stralsundský superintendent Konrád Schlüselburg čítal ve svém seznamu kacířů kalvince, flaciany, majoristy, servetiany, interimisty a jesuity za kacíře. Polemikou obírali se kromě Calixta a Colova ještě Walch, Baumgarten, Schubert a Mosheim († 1765). Morálku zpracovali: Konrád Dürr v Altdorfě, Gebhard Meier a Jindřich Rixner v Helmstadtě, Miller a Mosheim. O biblické theologii pracovali: Hunnius, Lukáš Osiander, Hoe z Hoenegga, Abraham Calov, August Pfeiffer, Bengel, Šalomoun Deyling, Erasmus Schmidt, Jan Barnov, Dětřich Hackspan, Martin Geier, Šebastian Schmied, Birch, Matthäi, Griessbach. Studiemi talmudu stal se známým jmenovitě Ondřej Eisenmenger v Heidelberku († 1704.). V oboru církevních dějin pracovali: Kortholt, Ittig, Sagittarius, Seckendorf, Cyprian (1745), Gotfried Arnold († 1714), Mosheim, J. G. Walch († 1775.) a Jan Albert Fabricius, professor rhetoriky v Hamburku († 1736).

c) Nevěra a rationalismus [1]).

§ 530. Novověká filosofie. Descartes a Spinoza, Angličtí svobodní myslitelé a svobodní zednáři.

Za otce novější filosofie pokládá se *Des Cartes* [2]) ***Réné***, obyčejně *Cartesius* zvaný. Narodil se r. 1596. v La Haye ve Francii, byl vychován v jesuitském konviktu v la Fléche, trávil svůj věk od 18. roku svého života na dalekých cestách a ve vojnách, bojoval též v císařském vojsku r. 1620. na Bílé Hoře proti českým povstalcům a jejich vzdorokráli Bedřichu Zimnímu a usadil se r. 1629.—1648. v Hollandsku, aby své vědomosti uspořádal a veřejnosti podal. Zemřel 11. února roku 1650. ve Švédsku v Stokholmě, kamž jej královna Kristina povolala. Roku 1644. vydal své hlavní dílo: „Principia philosophiae" (Zásady filosofie), snaže se tam filosofii na nejjistějším základě založiti, ji na náboženství nezávislou učiniti a spolu způsobiti, aby všem vědám základem býti mohla. Jsa nepřítelem peripatetické filosofie, vycházel od názoru, že nutnou podmínkou filosofie jest, pochybovati o všech náhledech. Ale pochybování nebylo mu účelem, než pouhým prostředkem, aby pravé filosofie dosáhl. Jeho hlavní zásadou byla věta: „Myslím, pročež jsem" (Cogito, ergo sum), pokládaje ji za nezvratnou, o níž pochybovati nelze, poněvadž by pochybování samo bylo již myšlením, které myslícího předpokládá. Z této zásady dovozoval, že Bůh jest duchem nejdokonalejším, a že duše lidská jest podstatně od těla rozdílnou. Poněvadž jeho soustava mezi hollandské protestanty vnikala, přikázaly r. 1656. a roku 1657. synody, dordrechtská a delftská, aby filosofie od náboženství oddělena byla. Vliv Cartesiovy soustavy na katolíky

---

[1]) Binder: Gesch. des phil. und revolut. Jahrh. mit Rücksicht auf die kirchl. Zustände. Schaffh. 1844. 2 Bde. — Starck: Triumph der Philos. Frankf. 1803. 2 Bde. (zpracoval Buchfelner. Landsh. 1834.) — Gfrörer: Gesch. des 18. Jahrh. II., 388. — Ritter: Gesch. der Philosophie sv. VI. sqq. — Haffner: Grundlinien der Gesch. d. Philosophie. Mainz 1881. — Stöckl: Gesch. d. neueren Philosophie Mainz 1883. 2 Bde.

[2]) Opp. Amst. 1692, 1698—1701. 9 T.; ed. Cousin. Par. 1842—1826 sv. 11. — Hock: Cartesius und seine Gegner. Wien 1835. — Günther u. Pabst: Janusköpfe. Wien 1834. — Fr. Bouillier: Hist. et crit. de la révolution cartésienne. Par. 1842. — Cartesiův životopis jest v Čas. česk. mus. 1851; IV. 27—41.

nebyl veliký; jansenisté a potom mnozí členové oratoria k nim se klonící, mezi nimiž byl nejznamenitější kněz Mikuláš Malebranche († 1715), přidržovali se jí. Apoštolská Stolice zakázala 20. listopadu 1663 tuto soustavu, pokud nebude upravenou.

Učenníkem školy Cartesiovy byl žid *Spinoza*[1]) Benedikt, vlastně Baruch Spinozza. Narodil se ze židovské bohaté rodiny v Amsterodamě 24. listopadu roku 1632., měl se po vůli svých rodičů státi rabbinem, ale byl pro hrůzyplné bludy ve víře 6. srpna 1656 ze židovstva vyobcován a zemřel 21. února roku 1671. v Hágu. Hlavní jeho spisy jsou: Tractatus theologico-politicus a Ethica. Ve své filosofii vyvinul nejpřísnější pantheismus, přijímaje pouze jednu podstatu, totiž Boha, pokládal za konečný účel náboženství židovského i křesťanského pouhou rozumovou mravnosť a stal se zakladatelem rationalistické hermeneutiky a negativní biblické kritiky. Příkrého spinozismu hájil ve Francii Boulainvilliers. Poněvadž mnozí ve Francii Cartesia vinili, jako by vlastním původcem spinozismu byl, hájili ho mnozí statní učenci, kteřiž jeho soustavy ve formě jí Malebranchem udělené se přidržovali. K nim náležel v Italii barnabita a kardinál Gerdil, který teprve později od učení Malebranchova ustoupil. Obhájcem Cartesiovým byl též jesuita Perrone[2]). Ve škole Cartesiově byl vzdělán Pascal, který svými „Myšlénkami“ víru ospravedlniti se snažil, ale dokazuje, že zjevené náboženství jest nutným požadavkem rozumu, podal tím mnohým zbraň proti zjevení. Ke Cartesianům náležel též Jihofrancouz Petr Bayle, professor filosofie v Sedanu (1677) a Roterodamu (1681), † 1706, vydavatel učeného časopisu a historického slovníku, skeptik a soupeř Jana Le Clerca, jenž podobně jako on smýšlel, též v Hollandsku působil a podobně

---

[1]) Opp. Spin. ed. Paulus. Jen., 1802. Spin. scripta philosophica ed. Gfrörer. Stuttg. 1830. — Něm. vydání od Berth. Auerbacha. Stuttg. 1841. — Sigwart: Über den Zusammenhang des Spinozismus mit der cartesianischen Philosophie. Tüb. 1816. — Týž: Hist.-philosophische Beiträge zur Erläuterung des Spinozismus. Tüb. 1838. — Týž: Der Spinozismus. Tüb. 1839. — Ritter: Über den Einfluß des Cartesius auf die Ausbildung des Spinozismus. Leipz. 1816. — Saarschmidt: Descartes und Spinoza. Leipz. 1850. — Orelli: Spinoza's Leben u. Lehre. Aarau. 1842. — Lehmann's Spinoza. Sein Lebensbild und seine Philosophie. Würzb. 1864. — Ginsberg: Lebens- und Charakterbild B. Spinoza's. Leipz. 1876. — Hann: Die Ethik und die Philosophie Descartes. Innsb. 1876.

[2]) Hist. theolog. cum philos. comparatae Synopsis. n. 61. před jeho Compend. instit. theol.

časopisy a rozpravy vydával, v nichž proti scholastické theologii a filosofii bojoval. Bayle tvrdil, že lidská společnost i bez náboženství obstáti může. Těmito a podobnými snahami rozšiřoval se rationalismus v theologii.

Boj proti křesťanství nabyl velikých rozměrů v Anglii učenci, kteří si později dali název „Svobodných myslitelův,“ a vedl se hlavně na poli přírodních věd [1]. Již Baco z Verulamu († 1626) rozesel svou induktivní methodou ve spisu „Interpretatio naturae“ (Výklad přírody) símě empirismu a deismu. Dále pokročil Eduard Herbert, hrabě ze Cherbury († 1648.), který veškerý obsah pravého náboženství v pět článků pojal: že jest jeden Bůh; jemu jest sloužiti; slouží se mu s nábožností a ctností; hříchů jest litovati, aby je Bůh odpustil; a jest odplata na tomto i onom světě; a tvrdil, že božský původ křesťanství nelze dokázati, nýbrž toliko pravdě podobným učiniti. Tomáš Hobbes z Malmesbury, učitel krále Karla II. († 1679), měl církev a stát za totožné, pokládaje náboženství za pouhý policejní ústav; zeměpán má prý právo víru předpisovati a měniti, a Písmo sv. a články víry jsou potud oprávněny, pokud je zeměpán uznává. Jan Locke († 1704) vystavěl na základě deismu a cartesianismu svou filosofickou soustavu tak zvaný sensualismus a empirismus, kterýž v rukou jeho učenníků v čirý materialismus se proměnil. Nic není prý v rozumu, učil Locke, co dříve nebylo ve smyslech; veškerá vědomost pochází ze vnější nebo vnitřní zkušenosti; rozumu jest rozhodovati o míněních, která rozličné strany za zjevené pravdy vydávají; základní pravdou v Novém Zákoně jest jenom víra v Ježíše jako Mesiáše, všechny náboženské strany buďtež trpeny a docházejtež práva. Učenník Lockův Antonín Asley Cooper, hrabě ze Shaftesbury († 1713), potupoval ve svých zábavných spisech Písmo sv. a zázraky, náboženství a morálku, vládu a historické právo, prohlašoval zjevené náboženství za podvod, kterémuž pouze pro pověrčivý lid jest se přispůsobíti, děle mravnost od náboženství stanovil, že víra v Boha nijaké důležitosti pro mravnost nemá, a spůsobil tak ve vyšších kruzích

---

[1]) Lechler: Gesch. des engl. Deismus. Stuttg. 1841. — Riffel: Der engl. Deismus und seine deutschen Nachklänge v „Katholik'u“. 1848. — Thorschmid: Versuch einer vollständigen Freidenkerbibliothek. Halle. 1765 sqq. 4 Bde. — Tabaraud: Hist. crit. du Philosophisme anglais depuis son origine jusqu' à con introduction en France. Paris. 1806. 2 vol.

velikou mravní spoušť. Odpadlík od víry katolické Toland, rodem Irčan († 1722), hlava svobodných myslitelů, tupil duchovenstvo, prohlásil rozum za jediný pramen jistoty a přesvědčení, snažil se dokázati, že křesťanství žádných tajemství nemá a v sobě nic neobsahuje, co by nad rozum sahalo, a pochyboval o pravosti biblických knih. Za účelem osvěty cestoval k rozličným německým protestantským dvorům a byl jmenovitě v Berlíně dobře přijat. Antonín Collins († 1729) psal proti anglikánské církvi jakož i proti křesťanství vůbec, bojoval obzvláště proti messiánským proroctvím Starého Zákona a vynalezl název: „svobodný myslitel"; „svobodně mysliti" jest prý právem a povinností každého člověka. Tomáš Woolston († 1731), dřívější anglikánský theolog, prohlásil všechny děje Starého a Nového Zákona za allegorii a tvrdil, že Kristus a apoštolové pouze zákonu a náboženství přírody učili. Právník Matouš Tindal († 1733). popíral z nenávisti proti anglikánskému duchovenstvu nutnosť nadpřirozeného zjevení, poněvadž prý přirozené postačí. Podobně učili a psali Morgan († 1743) a Mandeville († 1753). Vilém Lyons († 1713) prohlásil lidský rozum za neomylný, a vinil duchovenstvo, že s domnělým božským zjevením podvod tropilo. Filosof Berkeley († 1753), poje se k Lockeovi, vyvinul skepticismus dále, pokládaje za skutečně jsoucí jenom duchy a idee, ale ne tělesného čili hmotného světa (phaenomenalismus); hlavním úkolem skeptického filosofa jest prý setřásti se sebe staré církevní předsudky.

Tyto všechny pantheisticko-naturalistické bludy učinil nižším třídám přístupnými Tomáš Chubb († 1747), který z mydláře na filosofa se vyšvihl, a je tak zpracoval, aby i řemeslníci je pochopili a přijali. Pro vznešenější třídy psal Harry, baron od St. Johna Lidyarda, viscount z Bolingbroke († 1751). Tento mravní zpuštěnec, který za královny Anny byl ministrem a za krále Jiřího I. utečencem, podkopal svým nestydatým životem a svými vtipnými a nestoudnými spisy veškeré náboženství a veškerou mravnosť. Prohlásil sobectví za nejvyšší pohnutku lidského počínání a měl vypravování Písma sv. za podvod a bajku. Dějepisec David Hume († 1776) popíral pravdu křesťanství, prohlásil mnohobožství (polytheismus) za nejstarši náboženství, z něhož prý teprve jednobožství (monotheismus) se vyvinulo, měl deismus za nejrozumnějši náboženství, bojoval proti zázrakům Kristovým a hájil sebevraždy.

Tato bezbožecká literatura zachvátila všechny kruhy,

vznešené i nízké, a zplodila, oloupivši je o víru, velikou mravní zpustlost. Však od r. 1740. pozbývali svobodní myslitelé v Anglii své staré váhy, a nastala proti nim reakce, poponěvadž Angličané pokládali svou politickou svobodu proti despocii trůnu za pojištěnou, a nepotřebovali víc útoků na oltář, který za hradbu trůnu byl pokládán. Též vědečtí odpůrcové povstali proti svobodným myslitelům, kteří statně křesťanství hájili, a z nichž nejlepším bojovníkem byl theolog Nathanael Lardner († 1768) svým dílem „O hodnověrnosti evangelických dějin“ (Londýn 1727).

Svobodní myslitelé vstoupili znenáhla do tajných spolků svobodných zednářů. *Svobodní zednáři* vznikli v Anglii, pojili se těsně k starým zednářům t. j. starým kamenickým hutěm čili cechům stavitelův a kamenníků, podrželi jejich zřízení a roztřídění na mistry, tovaryše a učenníky, a učinili si svým účelem pěstovati všechno, co krásné, šlechetné a dobré jest, a tak stavěti duchovní chrám v duši člověka. Tak pravili a praví na oko vně, vskutku však chtějí podkopati všecko zjevené náboženství a na něm zbudovanou lidskou společnost dle svých záměrův a choutek upraviti. Panuje ve spolku veliké tajemnůstkářství, tak že poslední záměry spolku členům v prvních stupních známy nejsou.

---

[1]) Keller: Allg. Gesch. der Freimaurerei. Gießen. 1860. 2. A. Allg. Handbuch der Freimaurerei. Leipz. 1867. — Lennings Encyklopädie der Freim. Leipz. 1863. 3 Bde. — Jouast: Hist. du grand Orient de France. Par. 1865. — Rebold: Hist. univ. de la Fr. Maçon a Hist. des trois grandes loges des francs-maçons en France. Par. 1865. — Findel: Gesch. der Freim. Leipz. 1861. 2 Bde. — Eckert: Magazin der Beweisführung für die Verurtheilung des Freimaurerordens. Schaffhausen 1855 sq. — Týž: Mysterien der Heidenkirche. Schaffhausen 1860. — Hengstenberg: Die Freim. und das evang. Pfarramt. Berlin. 1854 sq. 3 Bde. — Hist.-pol. Bl. sv. 8. str. 65—78. — Alban Stolz: Mörtel für die Freim. Freib. 1862. — Týž: Akazienzweig. Freib. 1863. — Ketteler: Kann ein gläubiger Christ Freimauer sein? Mainz. 1865. — Scheebenovy Periodische Blätter. 1872—1874. — Civiltà cattolica. 1866 sq. — Beuren (pseudonym místo Raich): Die innere Unwahrheit der Freimaurerei. Mainz. 1884. — Eckert: Der Freimaurerorden in seiner wahren Bedeutung. Dresden. 1851. — Týž: Der Tempel Salomonis. Prag. 1855. — Týž: Magazin der Beweisführung für Verurtheilung des Freimaurerordens. 6 Hefte. Schaffhaus. 1855—56. — Týž: Die geheimen o. Mysteriengesellschaften der alten Heidenkirche. Schaffh. 1860. — Týž: Die Mysterien der Heidenkirche. Schaffh. 1860. — Pachtler S. J.: Der Götze der Humanität. Freib. 1875. — Barruel: Mémoires du Jacobinisme. T. I.

Zakladateli svobodných zednářů jsou: reformovaný dvorní kazatel Theofil Desaguliers, znalec starožitností Jiří Payne a kazatel při anglickém dvorním chrámě James Anderson, kteřiž jako četní jiní, nejsouce staviteli neb kamenníky, dali se do huti čili spolku přijati a ústav na jiné pole převedli. Za jejich vedením spojily se v únoru 1717 4 londýnské lóže v jednu velikou lóži a zvolily si 24. června na den sv. Jana Křtitele prvního velmistra. Spolek šířil se rychle; r. 1740. bylo již 115 lóží v Londýně a okolo Londýna a 55 ve Walesu. Cestující Angličané byli prvními lóžními apoštoly v cizozemsku. Angličtí šlechtici založili r. 1725. první lóži v Paříži, a svobodní zednáři rozmnožovali se v říši bez ohledu na zákaz krále Ludvíka XV. Podobně založili Angličané r. 1730. první lóži v Dublině, r. 1733. ve Florencii a týž rok též v Bostoně v Americe. V následujících 4 letech dostalo se svobodné zednářství do Hágu, Švédska, Skotska, Polska a Genevy. V Německu byla první lóže zřízena r. 1737. v Hamburku, do níž 14. srpna 1738 slavně pruský korunní princ a pozdější král Fridrich II. přijat byl. Fridrich II., vstoupiv na trůn, způsobil, že již roku 1740. v Berlíně lóže zařízena byla. František, vévoda Lotarinský, pozdější římsko-německý císař, vstoupil již r. 1731. v Hágu do lóže za učenníka a tovaryše, a byl později v Londýně jako bratr Lotarinský za mistra povýšen. V Rakousku, v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených, jest svobodné zednářství zakázáno; v Uhersku jest dovoleno. Anglický deismus stal se vlastním náboženstvím zednářství, ale dovoluje svým členům vyznávati kterékoliv náboženství, pokud je nemají za jediné pravé zjevené, než jenom za pouhé „mínění."

Apoštolský Stolec poznal záhy nebezpečenství, které církvi, státu a křesťanské společnosti vůbec od svobodného zednářství hrozí, a již Klement XII. zatratil je r. 1738. bullou „In eminenti" a po něm r. 1751. papež Benedikt XIV. bullou „Providas." V našem století zatratili tajné společnosti, obzvláště svobodné zednářství, papežové: Pius VII. r. 1821. bullou „Ecclesiam"; r. 1825. Lev XII. bullou „Tua graviora"; roku 1832. Řehoř XVI. bullou „Mirari vos"; roku 1865. Pius IX. bullou „Multiplices inter;" a konečně r. 1884. Lev XIII. bullou „Humanum genus."

Svobodné zednářství nezakořenilo se valně v katolických zemích, vyjma Francii, kde mu císařové, Napoleon I. a Napoleon III., přáli, a nevede se mu tam dobře, ani ne v Italii

stranami rozervané. A v těchto zemích nebývají katolíci zakladateli lóží, ale protestanté, kteříž je potom řídí a většinu členů tvoří. Za to daří se svobodnému zednářství velmi dobře v zemích protestantských, kde si to četní protestantští duchovní za čest pokládají, že jsou svobodnými zednáři. V Prusku bylo r. 1854. 300—400 duchovních svobodnými zednáři. Z toho lze vysvětliti, proč svobodné zednářství ku protestantství tak šetrně se chová a církev katolickou tak krutě pronásleduje.

§ 531. Mravní zkaženost na královském dvoře francouzském. Francouzští nevěrci.

Říše francouzská těšila se za panování krále Ludvíka XIV. (1643—1715) vně veliké slávě a lesku, a Ludvík XIV. stal se nejmocnějším panovníkem v Evropě. Francouzské mravy ovládaly společnost evropskou, francouzská řeč stala se řečí vzdělanějších tříd a diplomacie, a francouzská literatura stala se první v Evropě. Ale tento vnější stkvělý stav byl uvnitř hrozným finančním hospodářstvím a bezohledným absolutismem královým, který mohl říci „stát jsem já“ (l'état c'est moi), nesmírně podryt. Při dvoře panovaly samé kratochvíle, které nesmírného nákladu žádaly, a ženatý král měl stále milostnice, z nichž paní z Maintenonu stala se jeho manželkou na levou ruku (morganatické manželství). Za jeho vlády rozsévalo se v zemi símě sklepticismu, náboženské lhostejnosti, vlažnosti a nevěry.

Ludvík XIV. zanechal říši svému pětiletému vnuku Ludvíkovi XV. (1716—1774), v jehož jméně vládl jako poručník Filip, vévoda orleánský, jeho bratranec. Za vladaření Filipova vystoupila prostopášnost a mravní zpustlost úplně na jevo, majíc v čele vladaře a jeho dcery. Jeho prvním ministrem byl arcibiskup cambraiský, kardinál Dubois, úplně důstojný druh vladařův. Že takový zpuštěnec nejvyšších důstojností v církvi a státu dosáhnouti mohl, jest důkazem, kterak se vysoká místa obsazovala. Vladař urážel šlechtu, poněvadž za peníze, jež na své hýření potřeboval, šlechtictví prodával; tudy pomýšlela stará šlechta na reformu ústavy, aby povyšence vyloučiti mohla a korunu zase na sobě závislou učinila. Když Ludvík XV. r. 1721. se svou šlechetnou ohotí, dcerou po vypuzeném králi polském Stanislavu Leszczyn'ském, otěží vlády se ujal, a vý-

tečným rádcem kardinálem Fleuryem († 1743) po 17 let se řídil: omladla Francie. Ale král zpronevěřiv se své manželce, odevzdal se milostnicím (maitressám), které s ním po libosti nakládaly a říši panovaly. Pověstná Pompadour zřídila králi jelenní park, aby tam jako mohamedán v haremu žil. Pompadour zanechala po své smrti r. 1764. miliony svým přátelům, oloupivši o ně státní pokladnu. Po smrti své choti († 1769) dělal 62letý král sluhu v pravém smyslu slova sprosté ženštině, kterou za hraběnku Dubarry povýšil. Tato milostnice stála zemi v pěti letech 180 milionů franků. Když královský zpuštěnec 10. května 1774 skonal, byl za proklínání lidu bez slavného pohřbu k sv. Diviši odvezen. Mravní zpustlosť a ničemnosť dvoru zachvátila i střední stav, staré obyčeje byly tupeny, povrchní tlachání bylo za filosofii pokládáno, a básníci opěvovali mravní prostopášnosť a zvrhlosť.

Byli sice zbožní biskupové a kněží, výborné školy v klášteřích i mimo ně a důkladní theologové; ale nebyli s to, aby hráze zpustlosti postavili. Bohatství církve zplodilo mnoho duchovních zahálečů zvaných „abbés," kteří svým světským životem duchovenstvu ke cti nebyli. Z vědeckého ducha, pěstovaného za Ludvíka XIV., vyrůstalo pochybování, z pochybování nevěra, a z nevěry konečně kruté pronásledování církve.

Otcem francouzské skepse jest Petr Bayle, jenž roku 1647. v Corlatu hrabství foixském z reformovaných rodičů se narodil, a professorem v Sedanu a potom, když s hugenotty z vlasti se vystěhovati musil, v Rotterodamu se stal. Ve svém hlavním díle „Dictionaire historique et critique" (2 T. f. 1697) rozbíral všestranně každou otázku, přicházel na samé pochybnosti a protivy, kterých rozřešiti nemohl nebo neohtěl a podkopával tak nejdůležitější pravdy.

Nekřesťanský a bezbožecký literární směr přešel z Anglie do Francie. Poněvadž zde nebylo svobody tisku, a světské i duchovní úřady proti nemravným a protináboženským spisům zakročovaly: zvolili zde zprvu protivníci křesťanství formu cestopisů, v nichž církevní učení a obyčeje cizím vzdáleným národům připisovali, a pak o ně hanou a potupou se otírali. Tak učinil Varaisse ve svých „Dějinách Severambů," Fontenelle v popisu ostrova Bornea a Šimon Tyssot de Patot v cestě a dobrodružstvích Jakuba Masséa. Baron Karel Secondant de la Brede a de Montesquieu († 1755), právník, člen parlamentu a potom předseda (1716), uvádí ve svých „perských listech" jed-

noho Peršana, který do Francie přišel a potupně o veškerém státním i církevním řádu se vyjadřuje. Hrabě Jindřich z Bouillonu-Villersu († 1722) sepsal život Mohamedův, dávaje tam přednosť mohamedánství před křesťanstvím.

Mezi tím rozšířily se lóže svobodných zednářů ve Francii a tvořily střediště spiknutí proti církvi, veškerému platnému státnímu řádu a Bohu samému. Heslem tohoto spiknutí bylo: „Ecraséz l' infame“ (Zničte ohavu, t. j. křesťanské náboženství neb samého Krista). V jeho čelo postavil se mladý nadaný básník Marie František Arouet, který sám se nazval *Voltairem* a dle ujišťování jeho chvalořečníka Condorceta[1]) se zapřisáhl, že „život svůj zasvětí k tomu, aby křesťanství zničil“. Byl synem pařížského advokáta, narodil se 20. února 1694 a měl za kmotra Abbé Chateauneufa, duchaplného zpuštěnce, kterýž jej jako jinocha upozornil na ničemnou knihu „La Moisade“, v níž zjevení Boží náramně zpitvořeno bylo. Jako studující chodil do jesuitské kolleje, kdež jeho učitel jesuita Le Jai již k němu pravil: „Nešťastníče, ty budeš praporečníkem nevěry“. Vystoupiv z této kolleje, upadl do společnosti, která jeho mravy zkazila a jej v jeho nevěře potvrdila. Popudiv svými satyrami proti sobě vládu, odebral se na nějaký čas do Anglie, kde spisy anglických skeptikův a deistů poznal, a tím jakýsi učený základ a nátěr svým frivolním názorům o zjevení Božím položil. Hlavním předmětem, kterým se ve svých spisech obíral, bylo théma, že „křesťanské náboženství jest vynálezem podvodných kněží“ a prováděl je nesčíslnými obraty, užívaje při tom vydatnou zbraň vtipů, úsměškův a potup. Při svérbezbožnosti těšil se veliké vážnosti u tak zvaných osvícencův a žertoval s králi a císařovnami. Král pruský Bedřich II. a ruská carevna Kateřina II. holdovali mu. Zemřel r. 1777. Jeho hlavními druhy byli Jean Le Rond d' Alembert († 1783), kterýž náboženství způsobem více podloudnickým podkopával, Denys Diderot († 1784), který atheismus čili bezbožectví veřejně hlásal, a Damillaville, kterého Voltair sám „nenáviditelem Boha“ jmenoval. Od r. 1751. vydávali Dideret a d' Alembert za spolupůsobení jiných učencův „Encyklopaedii[2]) (Naučný

---

[1]) Vie de Voltaire. Par. 1790.

[2]) Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des metiers. vol. 1—7. Par. 8—17. 1751—57; Neufchatel 1765. Suppléments. Amst. 1776 sq. 5 vol. Table des matières. Par. 1780. 2 vol.

slovník), a hlásali v ní čirý materialismus a atheismus. Slovo: „Bůh“ a „Boží Prozřetelnosť“ zaměnily za slovo: „příroda“, i když místa z cizích spisů uváděli. Později odstoupil d' Alembert od tohoto podniku, v němž Diderot pokračoval. Encyklopaedie prospěla znamenitě revoluci, poněvadž i obmezené hlavy o všem mudrovati, neb jak tenkrát se to nazývalo, filosofovati mohly. Štěpán Bonnot de Condillac, duchovní z Grenoble († 1780), ohavný lékař Julian Offroy de la Mettrie († 1751) a Claudius Adrian Helvetius († 1771) hlásali nejrozhodnější materialismus; Bohem byla jim příroda, duch lidský plodem hmoty, a náboženství vynálezem prohnaných kněží a majetkem hloupých hlav. Falcský baron Holbach učinil svůj dům střediskem všech nepřátel církve a státu a dal v letech 1763—1776 celou trojníkovou literaturu po Paříži roznášeti, aby i sprosté lidi s výzkumy novější filosofie seznámil, a je připravoval na vyplnění touhy Diderotovy, posledního krále střevy posledního kněze uškrtiti.

Záhubné bylo počínání Jana Jacquesa *Rousseaua.* Narodil se v Genevě 28. června 1712 z reformovaných rodičů, přestoupil 27. dubna 1728 ke katolické církvi v Turině, ale odpadl od ní později opět ku protestantství, vedl stále mravně zpustlý život, měl s jednou souložnicí 5 dětí, které v domě nalezenců vychovati dal, a zemřel v Ermenonville u Paříže 2. července 1778, otráviv se. Jako spisovatel bojoval ve svém spise „Emil neb o vychování“ (Emile, ou de l' éducation. Amst. a Par. 1762, 4 sv.) proti historickému obsahu křesťanství, útočil na zázraky a tvrdil, že biblický dějepis v sobě tolik odporův obsahuje, že jemu žádný rozumný člověk věřiti nemůže. Ve svém románu; „Julie, ou la Nouvelle Heloise“ (Amst. 1760, 6 sv.) podkopával mravnosť. Ve svém spise: „O společenské smlouvě“ (Du contrat social. Amst. 1762) odvozoval vznik státu od společné úmluvy, kterou jednotlivec svou osobu, svou vůli a veškeré své síly všeobecné vůli podřídil. Tato všeobecná vůle jest svrchovanou čili souverenní a může každého krále souditi a sesaditi. Křesťanství vyčítal tam, že jednotu v státě zrušilo, občany vlasti odcizilo, tyranny podporovalo a válečné ctnosti seslabilo. Politická strana tak zvaných „fysiokratů“ neb „oekonomistů“, kterou František Quesnay, tělesný lékař Pompadouřin, založil, zavrhovala sice státoprávní a sociální učení Rousseauovo, ale zuřila podobně jako on proti křesťanství. Ve svém politickém programu žádala neobmezené obchodní svobody,

rovnosti státních břemen a zrušeni všech výsad i monopolů, kdežto dějepisec Mably na základě historického vývoje a starých národních práv politických oprav se domáhal.

Církev byla veškerým tímto počínáním velice otřesena. Labat z řádu maurinů († 1803) a znamenitý kazatel Neuville varovali výstražným hlasem před oním hrozným okamžením, kdy trůn i oltář zvráceny budou. Sjezdy duchovenstva z roku 1765. a 1770. udaly králi nejzáhubnější spisy osvětářův a navrhly prostředky, kterými by bylo lze přítrž učiniti jejich ďábelskému počínání. Parlament spokojil se tím, že dal 7 spisů spáliti. Bezbožnosť rozmáhala se vůčihledě. Encyklopaedisté zmocnili se francouzské akademie a posuzovali zde všechny literární plody. Veřejné mínění a slabá vláda závisely na nové osvětě, jejímiž stoupenci byli oba ministři Choiseul a Malesherbes; tento poslední stoje v čele censury, dovoloval protináboženské spisy v zemi tisknouti a rozšiřovati.

§ 532. *Rationalismus v protestantském Německu* [1]).

Luther a přátelé jeho zavrhli veškerou lidskou vážnosť ve věcech víry a počítali k ní též vážnosť církve. Ale brzo povstaly mezi protestanty „symbolické knihy,“ byly za pravidlo víry stanoveny, ačkoliv od lidí byly složeny, a každý, kdo se jim protivil, byl pronásledován, a tato pronásledování trvala 200 let. Protestantství odporovalo samo sobě vážností těchto knih, kterouž jim připisovalo, a jakmile ku původní zásadě, z které vzniklo, se zase navrátilo, musila ona vážnosť klesati a docela klesnouti, jejíž místo zaujal opět duch samostatně v Písmě bádající. Však tím musila nutně nastati proměna i v učení; duch lidský, nemaje nijaké úzdy a řídě se pouze svou subjektivností, začal mnohých zjevených pravd popírati, až konečně samo zjevení úplně popřel. První hnutí v tomto směru vyšlo od Spenera a theologické fakulty v Halle, kteří nábožný

---

[1]) Dannenmayer: Historia succincta de auctorit. librorum symbolicorum inter Lutheranos. Friburgi. 1788. — Saintes: Krit. Gesch. des Rationalismus in Deutschland; aus dem Franz. von Ficker. Leipz. 1845. — Dorner: Gesch. der prot. Theol. str. 673. — Tholuck: Vorgesch. d. Rationalismus. Halle. 1853. — Denzinger: Vier Bücher von der religiösen Erkenntniß. Würzburg. 1856. sv. 1. str. 195. — Döllinger: Kirche und Kirchen. München. 1861. str. 390. — Onno Kopp: König Friedrich II. von Preußen. 1867. — Stöckl: Gesch. d. neueren Philos. I. 397.

cit v protestantství obživili. Spener byl první, který velikou cenu symbolických knih popíral, jejich pevnou hradbou, která svobodnému bádání posud překážela, otřásl, a touto lhostejností k nim, vyhlásiv náboženství za věc citu, cestu k revoluci protestantské theologii razil. Dále pokročil jeho vrstevník Gottfried Arnold, který symbolické knihy bludnými, křesťanské svobodě škodlivými, zavržení hodnými a k tomu vhodnými, aby nové papežství do evangelické církve uvedly, nazval.

Značně působil na svůj věk Samuel Pufendorf († 1694), právník, filosof a dějepisec, který žádných právních závazků k Bohu neuznával, duchovní pole moci světské nadobro podroboval a každou církevní samostatnost popíral. Proti němu bojoval namnoze Gottfried Vilém Leibnitz († 1716), zástupce veškerých vědomostí za onoho času, který svým učením o monadách cartesianismus a spinozismus přemoci hleděl, ke katolické pravdě znamenitě se blížil, ale k ní přece nepřišel. Jeho filosofie všímali si více katolíci než protestanté. Jeho učenník Kristian Wolf († 1754), professor v Halle, učinil jeho filosofii majetkem prostředních hlav; a proměnil křesťanské učeni v „přirozené náboženství," které však na křesťanském základě spočívalo. Byl sice r. 1721. sesazen a z pruských zemí vypověděn, a jeho knihy r. 1727. jako rationalistické zakázány: ale r. 1733. změnilo se smýšlení pruského dvora, on směl se do Halle vrátiti, dosáhl vysokých ctí a byl do stavu říšských baronů povýšen. Studium jeho učení bylo r. 1739. kandidátům theologie přikázáno.

Z Wolfovy školy vyšla tak zvaná „populární filosofie," kterou založili a s veškerým úsilím pěstovali Reimarus († 1768), Mendelssohn († 1785), Jerusalem († 1789), Garve († 1792), Steinbart, Eberhard a jiní. Setřeli s Wolfovy filosofie veškerou školní formu, drželi se pouze „zdravého rozumu," rozprávěli zřídka o křesťanských článcích víry, a proměnili všechno v hypothetické rozumování. Garve, rozprávěje o jsoucnosti Boží, provedl theismus jenom jako nejlepší z běžných hypothesí.

Vliv filosofie Wolfovy jevil se na poli theologickém tak zvaným „Wertheimským překladem Písma sv." od Vavřince Schrädta zhotoveným, který proroctví a biblické názory tak setřel, že veliké podivení vzbudil a r. 1737. od císaře Karla VI. v říši zakázán byl. Však brzo podlehla bible útokům nevěrecké cizozemské literatury a straně „conscientiářův," jejímž

zakladatelem byl Matouš Knutzen z Holštýnska, kterýž okolo r. 1674. v rozličných rozpravách jsoucnost Boží a vážnost bible popíral; smilstvo manželství na roveň stavěl, a vlastní svědomí za pravidlo života prohlašoval. Kristian Edelmann († 1767) v Berlíně vyzýval od r. 1735. k odstranění „křesťanského koranu“, a popíral v rozličných rozpravách skoro všechny zjevené články víry. Četné malé rozpravy, větší díla, časopisy, spisy pro lid a dítky a zpěvníky rozšiřovaly nevěru a opovrhování biblí.

Hlavním nástrojem nevěreckého rationalismu byla „Allgemeine deutsche Bibliothek“ (všeobecná německá knihovna; 106 svazků), která byla r. 1765. knihkupcem Nicolaiem v Berlíně založena a znamenité muže jako: Lessinga, Jerusalema, Mendelssohna a Tellera za své spolupracovníky měla. Opanovala veškerou německou literaturu až do r. 1806., prohlašovala soustavně všechny positivně věřící spisy za nevědecké a doporoučela s veškerou vřelostí všechny nevěrecké a naturalistické spisy. Sprostý a ničemný Jan Bernard Basedov, zakladatel desavského filanthropia (vychovávacího ústavu) r. 1774., rozšiřoval nevěru v národní škole a ve vychovatelství. Jeho učenníci Campe v Brunšviku a Salzmann ve Schnepfenthale u Gothy působili v jeho směru.

Rationalismus přešel i do bible i theologického studia. Hlavním jeho střediskem stala se pietistická universita hallská, kde Sigmund Baumgarten († 1757), žák filosofa Kristiana Wolfa, jemu přístup zjednal. Dále nežli on pokročili professoři Jan Friedrich Gruner, který křesťanské články víry z platonismu odvozoval a všechna tajemství zavrhl, a Jakub Šalomoun Semler, od r. 1752. professor († 1791), který rozdíl mezi veřejným a soukromým náboženstvím činil, ve své přemrštěné kritice mnoho bájí v Starém Zákoně viděl, křesťanské články víry za místní židovské idee prohlašoval, a domněnku o rozkolu mezi petriny a pavliny, který skutky Apoštolské vyrovnati chtějí, přednášel. Z Halle dostal se rationalismus na jiné university. V Lipsku zastupoval jej J. August Ernesti († 1781), jsa více filosofem než theologem, a v Gottingách pěstovali jej Jan David Michalis († 1790) a Jan Gottfried Eichhorn, který byl od r. 1788. professorem a toho litoval, že posud o biblických textech se káže († 1827).

Roku 1774., pak 1777. a 1778. podal Lessing[1]), tenkrát

[1]) Vydal je ve svých „Beiträge zur Geschichte und Literatur.“ 1. „Von

bibliothekář ve Wolfenbüttelu, veřejnosti „Wolfenbüttelské úryvky“, též zvané „Úryvky Wolfenbüttelského neznámého“, které hamburský professor Samuel Reimarus († 1768), zeť dějepisce Fabricia, složil. Úryvky (Wolfenbütteler Fragmente) útočily na zázračné události Písma sv., jmenovitě na vzkříšení Páně, pro domnělé odpory ve vypravování evangelistů, popíraly možnosť zjevení, vypisovali život Kristův za politický podnik vzpoury, která se nezdařila, a činili z Krista a apoštolů podvodníky. Názory zde vyložené staly se brzo majetkem vyšších stavů. Pro nižší a méně vzdělané stavy upravil posavadní rationalismus Karel Fridrich Bahrdt, muž to mravně úplně zpustlý a beze všeho náboženství, který byl po sobě professorem theologie v Lipsku, Halle a Giessenu, superintendentem a dvorním kazatelem říšského hraběte z Leiningen-Dachsburgu v Dürkheimě ve Faloi, ředitelem filantropického ústavu, potom hospodským a zemřel r. 1792. na svou mravní zpustlosť. Ve svých četných populárních spisech, od r. 1771. vydávaných, podkopával dobrodružnými hypothésami události Písma sv. a popíral božský původ křesťanství. Za spis „Die neuesten Offenbarungen Gottes“ (Nejnovější zjevení Boží, 1773, 1777) byl u říšské dvorní rady obžalován, která bez ohledu na dosti příznivá dobrozdání universit (1778) v březnu 1779 přísný výrok nad ním učinila, žádajíc na něm, aby zúplna odvolal. Bahrdt odvolal se k císaři a podal mu spolu své vyznání víry. Císař odevzdal věc říšskému sněmu s přísnými rozkazy, ale corpus evangelicorum nechalo na pokyn z Berlína cestou věc na pokoji. Protestantští theologové mlčeli. Lessing hájil Bahrdta, a Bahrdt pokračoval ve své spisovatelské činnosti dál, a prohlásil Krista za člena tajného spolku, který osvětu svým účelem učinil, a jeho umučení za dobře promyšlený podvod. Wünsch popisoval Krista za podvedeného (Horus 1783) a Venturini

der Duldung der Deisten.“ 1774. (Beitr. III., Stück 18.); 2. „Von der Verschreiung der Vernunft auf Kanzeln“; 3. „Von der Unmöglichkeit einer göttlichen Offenbarung“; 4. „Von der Unglaublichkeit des Durchzuges der Israeliten durchs rothe Meer“; 5. „Daß das A. T. nicht geschrieben sei als Religionsoffenbarung“; 6. „Die Falschheit der Auferstehung“ (Beitr. IV., Stück 20. Wolfenbüttel. 1777.); 7. „Von dem Zwecke Jesu und seiner Jünger.“ Braunschw. 1778. — Fragen des Wolfenb. Ungenannten, herausg. von Lessing. 4. A. Berlin. 1835. Srv. Wetzer und Welte's K.-L. 2. A, Fragmente IV. 1641. — Fr. Strauß: Reimarus u. seine Schutzfrist für die vernünftigen Verehrer Gottes. Leipz. 1862.

proměnil život Kristův v ohyzdný román. S větší učeností popíral Jakub Mauvillon [1]) (1787) křesťanskou mravouku a božský původ křesťanství. Pruský válečný rada Kristian Ludvík Paalzow tvrdil, že každé náboženství, které se za zjevené vydává, jenom lží, podvodem a násilím se vyvíjeti a udržeti může. Jinými rationalisty byli: Koppe; exegetové: Griesbach († 1812) a Rosenmüller († 1815); dějepisci: Henke († 1807) a Spittler († 1810), kazatelé: Zollikofer († 1784), Jerusalem († 1789) a Spalding († 1804). V Berlíně působil kromě Spaldinga a populárních filosofů pro rationalismus obzvláště Teller svým německým slovníkem k Novému Zákonu, v němž biblické názory stíral a svou knihou „Religion der Vollkommenen“ (Berlin 1792; Náboženství dokonalých), v níž učil, že může býti dokonalejší náboženství nežli jest křesťanství.

Filosofem protestantských rationalistů stal se Emanuel Kant [2]), professor v Královci († 12. února 1804). On prohlašoval pouhé rozumové náboženství za jediné pravé a stavěl proti církevní nebo zjevené víře náboženskou víru, kterou rozum každého člověka sám ze sebe si vyvinouti může, církevní víra má prý za účel raziti dráhu rozumové víře, a když se to stalo, jest ji nahraditi čistou náboženskou věrou, kterou celý svět uznává; z bible jest podržeti, co s rozumem se srovnává, a všechno ostatní vymýtiti jako skořápku, přispůsobení čili akkommodaci nebo soukromý názor biblických spisovatelů.

Na tomto rationalistickém stanovisku stojí též německá klassická literatura. Gotthold Efraim Lessing († 1781 v Brunšvíku) hájil ve svém „Moudrém Nathanu“ náboženské netečnosti a postavil tam křesťanství, mohamedánství a židovství na roveň, jakoby byly jednostejně buď pravými neb falešnými, klada Nathanovi do úst slova, že „nelze dokázati, který prsten byl by pravým, jako nelze dokázati, která víra jest pravou“. Jan Gottfried Herder († 1803), generální superintendent ve Výmaru, chtěl křesťanství svým humanitním náboženstvím nahraditi. Krištof Martin Wieland († 1813) blouznil pro náboženství blaženosti a nechtěl ve svém „Agathonu“ rozhodnouti, zdali božská neb lidská stránka v člověku lepší jest. Jan Wolfgang Göthe († 1832) a Friedrich Schiller († 1805) byli nadšeni

---

[1]) Das einig wahre System der christl. Religion. Berl. 1787.

[2]) Kritik der reinen Vernunft. 1781 u. 1787. Die Religion innerhalb der Grenzen der reinen Vernunft. Königsb. 1793.

pro klassické pohanství a ve svých spisech naturalističtí rationalisté. Schiller naříkal pádu řeckých bohův, a prohlásil, že „jest bez náboženství — z náboženství“.

Byli sice lutheránští pastoři a theologové, kteří za lutheránskou pravověrnosť bojovali, jako na př. hamburský hlavní pastor Götze († 1786), který literární půtku s Lessingem měl, ale neznikli proti novotářům.

Pruský král Fridrich II. byl nevěrec, který francouzských encyklopaedistů nesmírně si vážil. Po smrti ministra Münchhausena svěřil správu duchovních a školských věcí Karlu Abrahamu ze Zedlitzů, který nové osvětě přál a všechna vyšší místa muži tohoto smýšlení obsazoval. Mimo Prusko platila úředně stará lutheránská pravověrnosť. V Sasku byla přísaha na symbolické knihy předepsána, mnohé vlády vydávaly ostrá nařízení proti theologům popírajícím božství Kristovo a božský původ bible, a předpisovaly přísnou censuru knih. V Prusku stal se za krále Friedricha Viléma II. ministrem kultu bývalý pastor Wöllner, který spůsobil, že vydán byl náboženský edikt z 9. července 1788, jenž vážnosť symbolických knih stanovil, ale hned útoky se všech stran snášeti musil. Všechna vládní nařízení nezamezila rationalismu a úpadku protestantské pravověrnosti.

§ 533. *Rationalismus v katolickém Německu.*[1])

Duch nevěry a liché osvěty vnikal i v katolické německé kruhy. V theologické a filosofické literatuře katolické nabyla duchaprázdná povrchnosť a frivolnosť vrchu. Katoličtí spisovatelé následovali protestantův a opovrhovali vším, co přesně katolickým bylo. Dobrým tonem čili dobrým společenským mravem bylo nevšímati si článků víry a nalézati hojných zlořádů v katolické církvi.

Tuto lichou osvětu pěstovali četní professoři na katolických universitách a jejími příznivci a podporovateli byli duchovní kurfirsti.

Kolínský kurfirst Maxmilian František, chtěje starou kolínskou universitu zničiti, založil novou v Bonně, která v li-

---

[1]) Brück: Die rationalistischen Bestrebungen im kathol. Deutschland. Mainz. 1865. — Werner: Gesch. der kath. Theologie in Deutschland str. 149. sqq., 164, 166 sq., 172, 176 sq., 275.

stopadu 1786 řečí apoštolské Stolici nepřátelskou otevřena, a samými rationalistickými a Římu nepřátelskými professory obsazena byla. Filip Hedderich, professor církevního práva, chlubíval se veřejně, že apoštolskou Stolicí zavržen jest; benediktin Ondřej Spitz vykládal církevní dějiny v duchu církvi nepřátelském; karmelitán Tadeáš od sv. Adama Dereser vykládal Písmo sv. způsobem rouhavým; minorita Eliáš van Schüren řídil se ve svých přednáškách o filosofii nejprve Federem, potom Kantem. Skrze Deresera přišel do Bonnu mravně zpustlý a nevěrecký Eulogius Schneider, františkán, a dostal professuru řeckého jazyka při gymnasii. Jeho pohoršlivý život vzbudil nevoli věřícího lidu, tak že kurfirstský úřad proti němu r. 1790. zakročil a on město r. 1791. opustiti musil. Odebral se do Štrassburku, stal se tam generálním vikářem konstitucionálního biskupa Brendela († 1799), vstoupil potom do služeb revoluce, a skončil svůj život r. 1794. pod guillotinou.

Trevír byl vlastí febronianismu, a při tamnější universitě ustanovení professoři Antonín Oehmbs, František Antonín Haubs, Petr Josef Weber a Petr Conrad byli plni febronianských a rationalistických ideí. Více než tito pobloudili professoři: Jan Ludvík Werner a Vilém Josef Castellio, kteří na církevní zřízení a katolické theology prudké útoky činili a nepřátele náboženství za veliké muže velebili. Nejjizlivější spisy proti církvi byly od arcibiskupského úřadu schváleny.

Mohučská universita byla též pod vlivem „osvícených professorů". Dogmatice vyučoval Felix Antonín Blau, který ve svých anonymně vydaných spisech docela neomylnosť církve a božský původ zpovědi popíral [1]); Dorsch, professor filosofie, byl úplným Kantovcem, a ve svém životě beze vší víry a mravného základu, bývalý jesuita Jung, professor církevních dějin, a Jan Linhart Becker, professor morálky, byli rationalisty. Ducha této falešné osvěty lze jasně viděti v časopise „Mainzer Monatsschrift von geistlichen Dingen" (od 1785), který gymnasiální prefekt Müller redigoval. Za to hájil jesuita Heřman Goldhagen svým „Religionsjournal-em" (od r. 1776) věcí církve. Mohučský arcibiskup povolal též protestanské professory na universitu.

---

[1]) Beiträge zur Verbesserung des äußeren Gottesdienstes in der kath. Kirche; a Kritische Gesch. der kirchl. Unfehlbarkeit. Frankf. 1791.

Solnohradský arcibiskup Jeronym byl též liché osvětě oddán a chránil professora Danzera proti pravověrným theologům. Ve Würzburku náleželo několik professorů při theologické fakultě jako: Oberthür, Roszbirt, Feder a Berg k novému směru, jímž též řídily se časopisy „Oberdeutsche Literaturzeitung“ v Solnohradě (1788—1799), „Würzburger gelehrten Anzeigen“ a benediktiny v Banzu redigovaná „Auserlesene Literatur für das katholische Deutschland.“

Lichá osvěta dostala se s učitelských stolic do modliteb, zpěvníkův a poučných knih k veliké nevoli věřícího lidu, který dobře pozoroval, že celá věc k tomu směřuje, aby katolické náboženství s protestantstvím na základě náboženské netečnosti splynulo, a národní německá církev zbudována byla.

Střediskem liché německé osvěty stala se záhy ingoldstadtská universita. Zde založil *Adam Weishaupt*, professor církevního práva, 1. května 1776 *řád Illuminatů* [1]), v němž německá lichá osvěta svého vrcholu dosáhla. Spolek slul zprvu spolkem „Perfektibilistů“ a teprv později nazval jej Weishaupt spolkem „Illuminatů.“ V prvních letech trval spolek jenom v jižním Německu. Ke konci roku 1779. byl markyz Costanzo z Costanze do Frankfurtu nad Mohanem poslán, aby spolek i na sever do protestantského Německa rozšířil, a získal tam hanoverského barona Knigge, šlechtického to proletáře. Knigge upravil spolek a rozdělil na 3 třídy a každou třídu zase na stupně jako: illuminatus major, presbyter (kněz), princeps (kníže), magus (východní mudrc) a rex (král). Nižší stupně zatajovaly svým členům vlastní účel spolku, a teprve ve vyšších stupních zvěděli illuminati (osvícení), že lidstvo náboženstvím a světskou vrchností v bídu uvrženo bylo, z níž tajnými školami moudrosti vykoupeno bude; morálka jest prý vědou, kterak lze pohřešovati knížat; lidstvo bude zas jednu rodinu tvořiti, a v jednotlivé rodině bude otec knězem a pánem jako Abraham a patriarchové; rozum bude jediným zákoníkem lidí; Ježíš nezavedl nového náboženství, než chtěl jenom náboženství přirozené a rozum v jejich stará práva dosaditi; toto prý jest tajným smyslem učení velikého Mistra Nazaret-

---

[1]) Brück: Die rationalistischen Bestrebungen im kath. Deutschland, str. 21. sqq. - Theiner: Gesch. der geistl. Bildungsanstalten, str. 273. sqq. — Stark: Triumph der Philosophie. II. 259. — Hist.-pol. Bl. 1845 sv. 16. str. 633. sqq.

ského, který to svým přátelům zjevil, ale ostatním lidem jenom v podobenstvích naznačil (disciplina arcani); pád prvních rodičů, znovuzrození a milosť znamenají prý, že člověk ze stavu původní nevinnosti a svobody do stavu divokosti upadl, z něhož jej kněží, státníci a zákonodárcové do stavu nynějšího nedokonalého vzdělání uvedli; však pravé užívání rozumu povznese jej znovu k jeho vrozené důstojnosti, t. j. do říše milosti. Plamenná hvězda s písmenem „G“ znamená osvětu, milosť („Gnade“), a kteří se toutou osvětou řídí, jsou „Osvícení“ (illuminati).

Spolek rozšířil se rychle a měl na tisíce členů, mezi nimiž byly četné vznešené osoby, které členům spolku k důležitým úřadům v církvi a státě dopomáhaly, činíce z nich vychovatele princů, studijní rady a professory. K nim náležel kurator nové bonnské university svobodný pán Spiegel z Desenberga, úhlavní nepřítel církve; bývalý benediktin Benedikt Maria Werkmeister, katolický dvorní kazatel vévody würtemberského Karla ve Stuttgartě, a Filig Brunner, farář v Tiefenbachu. Tento Brunner pomýšlel na založení „akademie věd pro katolické Německo“ se sídlem v Mohuči, jejímž protektorem měl býti svobodomyslný kanovník Dalberg, a kteráž tímto způsobem spolek dále rozšiřovati měla. Krajiny a místa, v nichž řád své členy měl, dostaly názvy ze staré a střední doby; podobně členové obdrželi zvláštní významná jména; tak Weishaupt pojmenoval se Spartakem, poněvadž otrocké okovy světa rozdrtiti chtěl; Knigge slul Filo, Brunner Picus Mirandulanus. Též chtěli založiti ženskou větev řádu o dvou odděleních: „ctnostných“ k rozšiřování spolku vyučováním, a „zpuštěných“ k ukájení tělesnosti a chlípnosti zámožných členů. Řád připisoval si právo nad životem a smrtí svých členův, a hájil sebevraždy.

Ale ve spolku, ve kterém o náboženství a mravnosti řeči nebylo, vypukly spory. Náčelníci, Weishaupt a Knigge, rozešli se; Knigge vzdal se r. 1784. všeho účastenství ve spolku. Již r. 1783. vystoupilo náhle 5 nebo 6 professorů při marianské akademii v Ingolstadtě, mezi nimi Josef Utzschneider, ze spolku. Bavorský dvůr zakázal 22. června 1784 všechny tajné spolky zřízené bez zeměpanského povolení. Bývalý člen spolku Utzschneider, tajemník vévodkyně Marie Anny, podal obšírnou zprávu kurfirstu Karlu Theodorovi, kterýž potom ostrým ediktem z 2. března 1785 pod těžkým trestem rozpuštění spolků

illuminatův a svobodných zednářů kázal. Weishaupt byl 11. února 1785 s professury sesazen a nepřijav výslužného žádal za propuštění. Dostav je 19. února, opustil na rychlo Bavorsko, poněvadž při dalším vyšetřování spolku cena na jeho hlavu vysazena byla, a nalezl útočiště v Gothě u vévody Arnošta II. Jeho bavorští druhové byli sesazeni se svých úřadův a žalářem trestáni. On hájil svého spolku obšírnými spisy[1]). Původní spisy illuminatů byly na kurfirstský rozkaz veřejnosti podány. Mimo Bavorsko udrželi se illuminati v úkrytu, z nichž četní mezi svobodné zednáře vstoupili.

Proti těmto převratným snahám držel se katolický lid a největší část duchovenstva s rozhodností své víry a církevních zařízení, a četní učenci, jmenovitě bývali jesuité, hájili církve statnými spisy. Takovými učenci byli: Klüpfel, professor ve Frýburku; bývalý jesuita Benedikt Stattler v Ingolstadtě, jeho žák Jan Michal Sailer, cisterciáci Bernardin Bauer a St. Wiest; dále Beda Mayr, Storchenau a Burkhauser; František Geiger, spisovatel dobré pastorálky; bývalí jesuité Heřman Goldhagen, Merz a Feller; v Tyrolsku minorité Oberrauch, spisovatel morálky (1788 sq.) a Filibert Gruber. V biskupství monastýrském vydal výtečný ministr František z Fürstenbergu r. 1776. dobrý školní řád, a monastýrská akademie dosáhla velikého květu.

§ 534. Rationalismus v rakouských státech [2]).

Německá lichá osvěta zplodila v rakouských státech josefinismus a zachvátila mysli veliké části vzdělanců, jsouc hlásána z universit a škol vůbec. Lichoosvícená strana dvorská provedla u císařovny Marie Terezie, že jesuité místa zpovědníků při dvoře pozbyli a r. 1759. správu theologické a filosofické fakulty ve Vídni ztratili. Podobné změny následovaly

---

[1]) Das verbesserte System der Illuminaten mit allen seinen Graden und Einrichtungen. Frankf. 1788. — Gesch der Verfolgung der Illuminaten. Frankf. u Leipz. 1786. — Apologie der Illuminaten. Ibidem. 1786. — Über den Illuminatenorden Deutschlands 1792.

[2]) Einige Originalschriften des Illuminatenordens auf höchsten Befehl herausg. München. 1787. — Nachtrag von weitern Originalschriften der Illuminaten. — Srv. mou rozpravu: Císař Josef II. v „Čas. kat. duch." 1874, str. 1. sqq.

brzo též na ostatních učelištích rakouských. Vláda vítala dílo Hontheimovo, kteréž však, byvši v Římě zavrženo, nemohla veřejně pod ochranu bráti, ale podporovala za to jeho ducha. V duchu tohoto Hontheima čili Febronia jsou sepsány knihy „církevního práva“ od Štěpána Rautenstraucha, Pavla Josefa Rieggera a Antonína Pehema. Riegger vydal mimo své „Institutiones“ knihu církevního práva pod jménem „Synopsis Juris Ecclesiastici publici et privati,“ která za učebnici na všechny university a lycea zavedena byla. Obzvláště s veškerou přísností bylo klášterům, které svá studia měly, dekretem z 5 října 1776 zavedení této učebnice přikázáno. Každý řeholník musil se před vysvěcením zkoušce z církevního práva dle ní podrobiti.

By tento febronianský duch též na ostatní fakulty se rozšířil, byly zřízeny stolice „přirozeného práva“ a „státních věd“, jimiž na jedné straně největší radikalismus se pěstoval a na druhé policejní stát do nebe vynášel. Sonnenfels, professor státních věd ve Vídni, učil o původu státu, že „prý se několik lidí pro jistotu a pohodlí života sjednotilo“. Náboženství měl za část policie, která to, co zákonodárství chybí, doplňuje. „Panovník“, prý, „nesmí této oprati (diesen Leitriemen) ve svých rukou zanedbázati, naopak musí o to pečovati, aby každý občan náboženství měl. Obzvláště má svou pozornost obraceti na lid venkovský, u něhož náboženství místo vychování zastupuje. Tak zvaná kázeň duchovenstva jest podstatnou částí náboženské policie“. Dne 12. května 1767 dal Sonnenfels této věty veřejně hájiti: „Náboženství jest nejvydatnějším prostředkem k vývoji mravního stavu. Světské zákonodárství bylo by v mnohém ohledu nepostačitelným, kdyby mu náboženství se svými tresty rukou nepodávalo; proto v policii nikoliv jako účel, nýbrž jako prostředek nesmí se se zřetele býti puštěno“[2]). Náboženství pokládalo se tedy za podřízeného úředníka policie. Takové a podobné názory šířily se po universitách a naplňovaly hlavy vzdělanců.

Na radu téhož státníka vzala vláda veškeré vyučování do svých rukou; 13. října 1770 bylo stanoveno, že učitel jako učitel pouze na světské vrchnosti závisí, poněvadž školství jest a zůstane „politikum“ (věcí světskou, politickou); jen tenkráte, když učitel jest spolu kostelníkem, tu v kostelnictví závisí na

---

¹) l. c. str. 11. a 12.

duchovním. Roku 1774. bylo poručeno, by v každé farní osadě byla zřízena škola na vlivu církve — až na pouhé vyučování náboženství — nezávislá. Dohlídku na školy měl vládou ustanovený vrchní školdozorce, jemuž i kněz, pokud byl učitelem náboženství, podřízen byl [1]).

Rautenstrauch stal se roku 1773. opatem broumovským. Dvorní „osvícená" strana vyhlídla si jej, aby jeho pomocí nový studijní plán provedla. Měla sice již celý plán dopodrobna vypracovaný, ale dobře vědouc, že císařovna Marie Terezie mnoho na to dbá, když nějaký církevní hodnostář jako auktorita pro novotu nebo pro opravu se vysloví, vyzvala Rautenstraucha, by též sám nějaký studijní řád vypracoval. Poněvadž tento opat v důvěrném obcování s vídeňskými „osvícenci" žil, stalo se, co nepřátelé církve očekávali — Rautenstrauch podal plán, který s plánem vídeňských pánů „podivuhodně" úplně se srovnával (1774). Ku provedení tohoto studijního řádu byl Rautenstrauch do Vídně povolán a stal se presidentem tamnější theologické fakulty, dvorním radou a hlavní osobou při všech pozdějších novotách císaře Josefa II. vydatně spolupůsobící [2]).

Ve Vídni vykládaly se theologům církevní dějiny dle protestanta Schröckha; teprve když arcibiskup Migazzi proti tomu zakročil, dostal professor Matěj Dannenmayr rozkaz, aby učební knihu církevních dějin vypracoval, což on úplně v duchu tehdejší liché osvěty učinil [3]). Podobně v duchu papeže a církve nepřátelském zpracována jsou dějepisná díla professora Kašpara Royka [4]) v Praze a Gmeinera v Štýrském Hradci. Knihy pastýřského bohosloví Františka Kristiana Pitrofa [5]), prvního

---

[1]) l. c. str. 12.

[2]) l. c. str. 10. a 11.

[3]) Srv. I. díl str. 29. n. 6.

[4]) Geschichte der großen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz. Graz 1781—1782; Prag 1784—96. 5 Th. — Synopsis historiae religionis et ecclesiae christianae. Pragae. 1785. — Einleitung zur christlichen Religions- und Kirchengeschichte. Prag. 1782 2. Aufl. 1790 s podobiznou. — Christliche Religions- und Kirchengeschichte. 4 Th. Prag. 1789—1792 — Roykova historie sněmu kostnického byla do češtiny od Václava Petryna (Stacha) přeložena a vyšla ve 2 dílech v Praze r. 1785. a 1786. pod názvem: Historie velikého sněmu kostnického.

[5]) Anleitung zur prakt. Gottesgelahrtheit nach dem Entwurfe der Wiener Studienverordnung zum Gebrauche akadem. Vorlesungen. Prag. 1778—1779. 3 Bde. — Kirchenamtspolitik. Prag. 1785. 2 Bde.

professora nově zřízené stolice pastýřského bohosloví a křížovníka v Praze, a Giftschütze [1]) ve Vídni nejsou církevními.

Četní biskupové byli nadšenými josefinisty, velebili proticírkevní snahy císaře Josefa II. ve svých pastýřských listech a hrozili přísně svému duchovenstvu, kdyby proti nim jednati neb mluviti se opovážilo. V tomto ohledu jmenovitě vyniká pastýřský list královéhradeckého biskupa Jana Leopolda Haye, který byl tak „osvíceného obsahu“, že na sobě ráz náboženské netečnosti nese a do bludařství zabíhá, a vládou jako vzor pastýřského listu rozšiřován byl [2]).

Orgánem státní církve a osvětářů byly „Vídeňské církevní noviny“ (Wienerische Kirchenzeitung), redigované titulárním proboštem Vittolou, které jasný přehled tehdejšího necírkevního počínání poskytují. Trvaly 6 let (1784—1789) a zanikly, nenacházejíce pro svou podlízavost a podlost obliby [3]). Převýšeny byly duchaprázností pouze frýburským časopisem „Beiträge zur Beförderung des ältesten Christenthums und der neuesten Philosophie“, redigovaným Ruefem.

---

d) Boj proti východnímu rozkolu.

§ 535. α) Unie Ruthenů [4]).

Sjednocení ruthenští biskupové se svými metropolity pracovali horlivě o upevnění a rozšíření bratrské unie a byli v tom podporováni králi polskými. Král Jan Kazimír, poslední Jagelonec, chtěl nespravedlnosti na unii spáchané napraviti; nežli se poděkoval (16. září 1668), prohlásil diplomem z 29. srpna 1668 všechny ústupky rozkolníkům učiněné za vynucené a tudy za neplatné, a potvrdil znovu všechna práva Ruthenům udělená. Totéž učinil jeho nástupce Michal Korybut Wišniowiecki (1669—1673) a udělil metropolitovi Gabrieli Kolendovi

---

[1]) Leitfaden für die in den k. k Erblanden vorgeschriebenen Vorlesungen der Pastoraltheologie. 2 Bde. Wien 1785, po latinsku vydal Klüpfel. Vien. 1789. —

[2]) Císař Josef II. l. c. 285—287.

[3]) l. c. 342—344.

[4]) Srv. mou rozpravu: Stručné dějiny církve katolické v Rusku; v „Čas. kat. duch.“ 1888 str. 83. sqq. — Pelesz: Gesch. der Union der ruthenischen Kirche mit Rom; II. str. 256. sqq.

(1666—1674) hlas v senátě, ale s dodatkem, aby svého práva hned neužíval, by rozkolníci s novými požadavky se nevytasili. Chrabrý král Jan III. Sobieski (1674—1696), vítěz nad Turky u Vídně (12. září 1683) přál unii, a znaje záhubný vliv východních patriarchů na vnitřní pokoj říše, zakázal pod trestem smrti a ztráty statků všechno obcování ve věcech víry s cizozemskem. Za jeho vlády prohlásil se lvovský biskup Josef Szumlanski r. 1677. pro unii a přijal ji potom slavně a veřejně r. 1700. a přemyšlský biskup Innocenc Winnicki navrátil se se svou diecésí do lůna pravé církve r. 1692., což lucská diecése r. 1702. učinila. A tak na počátku 18. století nebylo v Polsku více rozkolnické hierarchie.

Toto veliké rozšíření unie na počátku 18. století žádalo nutně vnitřního upravení sjednocené ruthenské církve, která z osmi diecési se skládala. Stalo se to za metropolity Lva Kiszky (1714—1728) s dovolením apoštolského Stolce na provinciální synodě Zamośćské [1]). Synoda, které papežský nuntius v Polště Jeronym Grimaldi, arcibiskup edesský in part., předsedal, a metropolita, šest biskupů, protoarchimandrita s osmi archimandrity basilianův a 129 světských a řeholních kněží přítomni byli, začala se 26. srpna, měla tři sedění (26. srpna, 1. září a 17. září 1720) a vydala svá usnesení pod názvem: „Decreta Synodi Provincialis Provinciae Russiae, Ritus Graeci uniti“ o 19 titulech. V prvním titule „de fide catholica“ (o víře katolické) klade veškerou váhu na primát církve římské, přikazuje jmenovati papeže při službách Božích, předpisuje vložiti „Filioque“ (i ze Syna) do symbola a zakazuje veškeré obcování v církevních věcech s jinověrci. Vložiti „Filioque“ do symbola a jmenovati papeže při modlitbách přikázala proto, aby sjednocení od nesjednocených se rozeznávali, poněvadž obojí tentýž obřad měli. Zamośćské dekrety potvrdil papež Benedikt XIII. brevem od 19. července 1724 „Apostolatus officium.“

Po synodě zamośćské [2]) zdálo se, že unii pokojné časy nastávají; unie rozšiřovala a upevňovala se; ale brzo povstaly černé mraky proti ní a Polsce od ruských carův a proměnily

---

[1]) Collectio Lacens. II. 1—74; Sttučné dějiny l. c. 343—349; Pelesz II. 420—469.

[2]) Srv. Stručné dějiny církve katolické v Rusku, v „Čas. kat. duch.“ 1890 str. 22. sqq.; Pelesz II. 470 sqq.

se v hroznou bouři, kteráž unii z větší části a Polsko na dobro zahubila.

Nehodou unii byl její poměr k latinskému obřadu. Papež Urban VIII. zakázal sice konstitucí ze 7. února 1624 veškeren přestup od obřadu řecko-slovanského k latinskému, ale polský dvůr nedovolil prohlásiti tuto listinu. Byli sice latinští biskupové, kteří nikoho k latinskému obřadu nepřijímali a tento přestup zakázali: ale jiní, nevšímajíce si papežských dekretů, počínali si naopak. Účinek toho byl pro unii smutný: skoro veškerá ruthenská šlechta a veškerá ruthenská vzdělanosť čili intelligence přešla k latinskému obřadu, takže řecko-slovanský obřad, jak v Polště se pravilo, „náboženstvím sedláků“ čili „selským náboženstvím“ se stal. Smutné účinky z toho ukázaly se po prvním rozdělení Polsky, kdež ubohá ruthenská církev od rozkolnické Moskvy byla ohrožena a neměla žádného obránce mimo venkovský lid a duchovenstvo, které jsouc ženato a starostmi o rodinu trápeno, nebylo s to, aby dlouho odpor kladlo. Byla to bludná politika Poláků, kteří myslili, že každý Ruthen, který latinský obřad příjme, Polákem bude. Ruthenská šlechta přijímala latinský obřad ze sobectví, aby svých výsad lépe hájiti mohla. Četní ruthenští vzdělanci, vidouce, kterak rozkol z Moskvy chráněný se roztahuje, přešli k latinskému obřadu, aby pravou víru zachovali a rozkolu nepropadli.

Car Petr Vel. chtěje Polsko zničiti, vyhlídl si k tomu za páku Rutheny čili Malorusy; chtěje vliv na Polsko vykonávati podporoval kandidaturu saského kurfirsta Fridricha Augusta na trůn polský, který také nad svými soky, francouzským princem Contim a synem zemřelého krále Jana III. Jakubem Sobieskim zvítězil, a přestoupiv z protestantství k církvi katolické, jako August II. (1697—1733) králem se stal, a Petrovou pomocí na trůně se udržoval. Petr chtěje Poláky ukonejšiti a sebe u nich oblíbeným učiniti, začal vyjednávati s apoštolskou Stolicí, jako by s ní veškerou svou říši sjednotiti chtěl, ale mezi tím dal papeže ve fraškách v Moskvě zeuctívati a potupovali. On věděl dobře, že Malorusové staršími dějinami, církevním obřadem a jazykem s Moskvou spřízněni a pouze náboženstvím ve své ohromné většině s Polskem spojeni jsou. Tuto pásku, která národ s Polskem pojila, musil Petr Vel. a jeho nástupcové dříve přetíti, nežli na úplné přivtělení Malorusů k Moskvě pomýšleti mohli. Prozatím dosáhl Petr Vel.

tolik na králi Augustovi II., že jej jako za ochránce rozkolníků uznal, učiniv s ním r. 1710. smlouvu, že rozkolníci všechna práva mají jako katolíci a jejich preláti svobodně s Kyjevem obcovati a tam svá svěcení dostávati mohou. Tím dostala Moskva volné ruce podrývati půdu u Malorusů. Petr provedl to, že polská vláda Mohilev a Orszu za jedno biskupství uznala, ačkoli tam pramálo rozkolníků bylo. Když totiž Švédové roku 1708. Mohilev pobořili, neměl jeho rozkolnický biskup kníže Silvestr Czetwertynski skoro žádného stádce, odebral se do Volyně na svůj statek Czetwertyn, psal odtud nářky na zničení své diecése a došel milostivého vyslyšení u Petra Vel., který na králi Augustovi II. vymohl, že Czetwertynského za biskupa uznal. Tento neočekávaný úspěch pohnul Czetwertynského k novým pokusům, a od té doby tvoří nářky na to, že rozkol od katolíků potlačován jest, stálou rubriku v petrohradských aktách, a množí se diplomatické noty petrohradského dvora ku Polsku ve prospěch rozkolníků. Ano petrohradský dvůr byl tak drzým, že nářky Czetwertynského r. 1722. do Říma poslal, a dal je svým varšavským vyslancem na místě v Mohilevě vyšetřiti, které však planými se ukázaly. Po Czetwertynském († 1727) brali se touž cestou jeho nástupcové, kteří přímo z Petrohradu byli ustanoveni bez porady s polským králem, nad jehož poddanými přece pravomocnosť vykonávali.

Za krále Augusta III. (1733—1763), který po svém otci Augustu II. pomocí ruského vojska na království zvolen byl, neopovažovali se Rusové a Prusové míchati se do vnitřních věcí polských, bojovali pouze tajně proti unii, rozsévali pomocí polských protestantův a rozkolníků nesvornosť v zemi a připravovali si tak cestu k budoucím podnikům.

Po smrti krále Augusta III. († 5. října 1763) svářily se v říši dvě strany, z nichž strana Czartoryských za pomoc k carevně Kateřině II. se obrátila, která s 10.000 Rusy Varšavu obsadila a 60.000 Rusů na hranice Polsky postavila. Za nátlakem tohoto cizího vojska musil říšský sněm 7. září 1764 za krále zvoliti Stanislava Augusta Poniatowského (1764—1795), milovníka a milce carevnine. Nežli ještě Poniatowski přísahu na ústavu učinil, podali mu poslanci pruský a ruský 14. září 1764 pamětní spis, v němž na pronásledování rozkolníkův a protestantů naříkají a obnovení jejich práv a výsad žádají. Téhož žádali dissidenti na sněmu konvokačním a vytkli s obzvláštním důrazem žádosť, aby dissidentům dovolen byl

přístup ke všem čestným úřadům, které posud jenom katolíkům přístupny byly, tvrdíce, že bez tohoto přístupu veškerá jejich náboženská svoboda žádného významu nemá. Jejich požadavky vyplnila pakta konventa článkem sedmým; ale brzo po korunovaci podali oba vyslanci 29. list. 1764 králi spis, v němž žádali: 1. aby dissidenti úplnou náboženskou svobodu beze vší podmínky obdrželi; 2. aby ke všem úřadům a důstojnostem připuštěni byli, a 3. aby rozkolnický biskup mohilevský místo a hlas v senátě obdržel. Co do první žádosti měli úplnou svobodu náboženskou, a třetí nemohla býti splněna, poněvadž sjednocení biskupové též v senátě nezasedali. Mohilevský biskup rozkolnický slouže Rusku, přišel 27. května 1765 do senátu a měl tam před králem latinskou řeč, kterou na útisky nesmírně naříkal. Kateřina II., která tuto řeč zhotoviti dala, poslala ji v opisech berlinskemu, londýnskému, stockholskému kodaňskému dvoru, žádajíc jich, aby se protestantův ujali. Směšnosť kroku Kateřinina záleží v tom, že posledně jmenované tři dvory katolíků vůbec ani ve svých zemích netrpěly. Dvory byly jí po vůli, a jejích vyslanci podali v listopadu 1766 ve Varšavě noty, kterých si carevna přála. Poněvadž však polský sněm a vláda nebyly jí po vůli, srozuměla se s pruským králem Fridrichem II., vyslala revolucionářské agenty do polských zemí vyzvat dissidentův, aby mezi sebou konfederaci k obraně svých práv učinili, a slíbila jim podporu zbraní. Revolucionářské manifesty byly v berlínském a petrohradském kabinetě zhotoveny, a ruští a pruští emissaři roznášeli je ku podpisu. Ruské vojsko vtrhlo do některých polských krajin; utvořila se pověstná konfederace Radomská (23. června 1767) pro úplnou rovnosť dissidentů s katotolíky. K velikému neštěstí Polska zemřel tehdáž primas Vladislav Lubienski, a ruský vyslanec ve Varšavě kníže Repnin provedl to, že jeho přívrženec hrabě Gabriel Junosza Podoski, muž to bez mravův a charakteru, za primasa zvolen byl, který se v čelo Radomské konfederace postavil. Na počátku října 1767 byl svolán sněm k urovnání dissidentských sporů. Nežli započal, prohlásil Repnin kategoricky, že požadavky dissidentů tenkrát povoliti jest, a připojil k tomu ještě pamětní spis carevny Kateřiny. Ale hned v prvním sedění sněmu povstali biskup krakovský Soltyk a krakovský palatin hrabě Rzewuski, a odhalili sněmu plány Ruska. Tu vymohl Repnin na králi zastavení sněmu na 6 dní a dal biskupy Soltyka a Zaluského z Kyjeva,

kterýž poslední též hlavním obráncem církve a říše byl, a hrabata Rzewuské (otce a syna) zatknouti a do Kalugy blíž Moskvy (nebo do Sibiře) v noci z 13. na 14. října 1767 odvézti, při čemž prý mu král ještě pomáhal. Teď vyvolil sněm 60člennou kommissi, v které střídavě kníže Repnin a primas Podoski předsedali, a rozkolnický biskup mohilevský zasedal a hlasoval. Na biskupy katolických Ruthenův, o něž vlastně šlo, nemyslil nikdo. Po rozkaze Repninově postavila kommisse dissidenty a katolíky náboženský a politicky na roveň, vyjma, že žádný dissident nemůže býti králem. Dissidenti dostali název: „evangeličtí“ neb „řeckovýchodní nesjednocení“, a nesměli více býti nazýváni „bludaři“ neb „rozkolníky“; biskup mohilevský byl státně uznán a přisouzeny mu kostely, ke kterým právní důkaz provede dřed smíšeným dvorem, jenž se bude skládati ze 17 členů: 8 latiníkův a 8 rozkolníkův a z předsedy, jímž bude rozkolnický biskup běloruský. Pro nároky rozkolníků byl přijat r. 1686 za normální; unie dostala smrtelnou ránu.

Proti ruské Radomské konfederaci utvořili polští vlastenci „Barskou konfederaci“ 29. února 1768. Kateřina prohlásila „Barské konfederované“ za povstalce, a ruské vojsko jalo se je válečně stíhati. Dále poštvala rozkolníky v Ukrajině a kozáky proti Polákům, katolickým kněžím a pánům (statkářům). Kozácké vojsko, známé pod jménem Hajdamáků, pálilo a vraždilo katolické kněze, pány (statkáře) a sjednocené; jmenovitě bylo hrozné vraždění v městě Humani, od něhož veškeré vraždění sluje „humaňskou sečí;“ 200.000 sjednocených katolických Ukrajinců bylo povražděno; bylo jen viděti zbořené kláštery, spálené vesnice, pouště a mrtvoly. Celá Ukrajina přiznávala se k unii, majíc tam 1900 farních kostelův, a pouze 15—20 kostelů bylo rozkolnických, které k diecési rozkolnického biskupa perejaslavského příslušely. Hrůz hajdamáckých užil perejaslavský biskup Gervasius a zmocnil se na základě normálního roku 1686. pomocí ruských vojů 1200 sjednocenných kostelů. Sjednocení duchovní byli sesazeni, z nichž četní v žalářích jako vyznavači zemřeli, a na jejich místa dosedli rozkolničtí, které biskup ze sedláků vysvětil, tak že sotva čísti uměli.

Za anarchie v Polsku panující učinil hrabivý pruský král Fridrich II. carevně Kateřině II. návrh na rozdělení Polska, o čemž oba panovníci 17. února 1772 tajnou úmluvu učinili, ke které 4. března proti své vůli císařovna Marie Teresie přistoupila. Po delším ještě vyjednávání byla 18. září 1773 ko-

nečná smlouva o rozděleni ve Varšavě podepsána. Polsko bylo rozděleno na 4 díly; Rusko obdrželo 1975 čtv. mil, Prusko 650, Rakousko 1280 čtv. mil (Halič a Lodomerii) a Polsko, které tak třetiny území pozbylo, podrželo ještě 8000 čtv. mil a 9 mil. obyvatelů.

Z církevní ruthenské provincie připadlo arcibiskupství polocké k Rusku, a Kateřina II. zavázala se článkem 5. smlouvy s Polskem 16. září 1773 učiněné, že katolíci obojího obřadu při své náboženské svobodě zachováni budou a své kostely a statky podrží, ale nedostála svému závazku. Nepokládajíc sjednocené za pravé katolíky, chtěla buď aby obřad latinský přijali nebo rozkol, dobře vědouc, že sjednocení na svém řeckoslovanském obřadě lpí, kterýž jejich veškeren život náboženský i národní tvořil, a že raději k rozkolu přejdou, nežli by latinský obřad přijali nemajíce vyšších stavů, kteří by je v té věci poučili. Dále bála se Kateřina, aby unie na rozkol vlivu neměla, a ruští rozkolníci s Římem se nesjednocovali. Proti učiněné úmluvě byli osadníci po smrti každého sjednoceného faráře tázáni, které víry a kterého kněze, sjednoceného čili pravoslavného, si žádají. Poněvadž za místní představené rozkolníci byli ustanovováni, stalo se, že za uprázdnění stolce arcibiskupského (1781—1783) skoro 800 kostelů s 100.000 dušemi rozkolu připadlo. Ano Kateřina II. byla tak drzá, že své zařízení samému papeži Piovi VI. dne 31. prosince 1780. oznámila. Kateřinin pomocník v práci o zkázu katolické církve, jmenovitě unie, byl latinský biskup Stanislav Bohusz Siestrzencewicz, rozený kalvin, muž beze všeho svědomí a náboženství, jehož Pius VI. r. 1784. za metropolitu všech katolíků latinského obřadu v Rusku povýšiti musil († 1826). Nutil sjednocené k latinskému obřadu, dobře věda, že je v rozkol žene. Když polský sněm, chtěje konec panujícím zmatkům učiniti, novou ústavu vypracoval, kterou polská republika v dědičnou konstituční monarchii se proměniti a po smrti krále Poniatowského vnuk bývalého krále Augusta III. na trůn dosednouti měl: povstali proti tomu nespokojenci, učinili 14. května 1792 konfederaci v Targovici a zavolali si na pomoc Rusko a Prusko. Jejich vojska vtrhla do Polska, a král Poniatowski přistoupil na vyzvání Kateřinino ke konfederaci. Nová ústava z 3. května 1791 byla zrušena, a následovalo druhé, 11. července 1793 potvrzené, rozdělení Polsky, jímž Rusko přes 3 mil. obyvatelův a Prusko přes 1 mil. duší obdrželo. Zbylá Polska chtěla se

znova upraviti, ale Kateřina prohlásila všechno, co bylo proti rozkazům jejím, za porušení smluv. Rozhořčení vlastenců dosáhlo nejvyššího stupně. Vznikla r. 1794. v Krakově vzpoura, majíc v čele Tadeáše Kosciuszka a rozšířila se po celé zemi. Ale brzo vtrhly tři mocnosti do Polska: Poláci konajíce divy udatnosti, byli konečně poraženi, Kosciuszko byl v bitvě, kterouž u Maciejovic s desetkráte silnějšími Rusy podstoupil, po divech chrabosti poražen, raněn a zajat. Rusko, Rakousko a Prusko rozdělily si Polsko traktátem od 14. října 1795. Tak pozbylo Polsko své politické samostatnosti; král Poniatowski musil se poděkovati, a zemřel v Petrohradě 12. ledna 1798.

Většina sjednocených připadla k Rusku; Kateřina II. slíbila opět v traktátu grodenském od 13. července 1793 katolíkům obojího obřadu úplnou náboženskou svobodu a držení všech práv, majetku a kostelů na věčné časy (čl. 8.). Ale týž rok zřídila rozkolnický „missionářský ústav“ na obrácení sjednocených. „Missionáři“ s vojáky vtrhli do metropolitní a ostatních sjednocených diecésí, obsadili v každé faře kostel, když jen několik osob pro rozkol se prohlásilo, vyhnali sjednocené faráře a dosadili rozkolníky na jejich místa. Roku 1795. nařídila Kateřina několika úkazy, aby všichni, jichž předkové po r. 1595., tedy už před 200 léty unii přijali, k rozkolu se vrátili, každý kostel, v kterém se dokázalo, že byl rozkolníky založen, byl sjednoceným odňat, a celá osada za rozkolnickou prohlášena.

Pronásledování unie rostlo, když dělením Polsky počet sjednocených v Rusku se množil. Brzo po třetím rozdělení Polsky zrušila Kateřina všechna sjednocená biskupství až na polské, a zabavila jejich statky; sesadila sjednocené biskupy a vykázala jim výslužné, a zřídila na místě sjednocené hierachie 4 rozkolnické diecése: podolskou, volyňskou, litevskou a běloruskou.

Dále zrušila všechny basiliánské kláštery až na několik, které vyučováním mládeže a ošetřováním nemocných se obíraly, zabavila jejich statky a odevzdala jejich kostely rozkolníkům; kdo z basiliánů chtěli v Rusku zůstati, dostali 50 až 100 rublů na výživu. Z 5000 sjednocených far diecésí kyjevské, vladimirské, kamenecké a lucké zůstalo unii do roku 1796. jenom asi 200. V celku pozbyla sjednocená provincie v letech 1773—1796 Kateřinou 9316 farních kostelů, 145 basiliánských klášterův a kolem 8 mil. vyznavačů. Konečně zemřela Kate-

řina II., byvši raněna mrtvicí, 17. listopadu 1796. Kdyby byla déle žila, byla by celou unii zničila; žádný pohan neučinil tolik ohavností a násilí proti církvi jako ona.

β. Ruská církev.

§ 536. *Zrušení moskevského patriarchátu*[1]; *ruský caesaropapismus.*

Moskevšti patriarchové zachovávali naproti cárům aspoň stín samostatnosti; však i to bylo proti mysli cara Petra Velikého, pročež zrušil je, aby ruskou církev na dobro svou služkou učinil.

Po smrti desátého patriarchy Adriana († 1700) nedal Petr Veliký obsaditi patriarchát, a věci patriarchální řídil prozatím rjazaňský metropolita Štěpán Jaworski (1702—1721) pod názvem: „Administrator, Conservator, Vikář a Exarch patriarchátu.“ Konečně když národ patriarchovi odvykl, rozhodl se car poslední stopy samostatné církevní správy odstraniti a postavil na radu svého učitele kalvina Leforta v čelo církve sbor, jemuž úkazem ze dne 14. února 1721 název: „*Nejsvětější synod*“ dal, a učinil se tak samojediným rozhodčím a hlavou ruské církve.

V úkazech z 11. a 23. února 1721, kterými „nejsvětější synod“[2] ustanovil, praví Petr o sobě, že péče o církev jemu náleží, a odůvodňuje své zařízení pralichými důvody: jednotlivý člověk jest prý slabostem podroben, a když sám v čele správy stojí, vniknou snadno zlořády do církve, což při synodální správě tak snadno státi se nemůže, poněvadž více nestrannou jest; též může prý sbor spíše pravdu nalézti nežli člověk jednotlivý; konečně prý mají nálezy sboru větší váhu a platnosť nežli nálezy jednotlivého církevního představeného. (Škoda, že Petr na základě těchto důvodů své autokracie čili své samovlády se nevzdal). Synod obdržel své stanovy[3]) od

---

[1]) Srv. moje „Stručné dějiny církve katolické v Rusku“ v „Časop. kat duch.“ 1888 str. 424 sqq.; Pelesz II. 374 sqq.

[2]) Poněvadž se zdálo býti neslušným, aby „*ta*“ synoda v čele církevní správy stala, povýšili ji do mužského rodu, „*ten*“ *synod.*

[3]) Vypracoval je r. 1719. Theofanes Prokopovič, od r. 1718. biskup

cara; mohl sice k nim ještě jiné články připojiti, ale car výslovně dodal, že „takové články od něho povoleny a potvrzeny býti musí.“ Synod skládal se dle statutu Petrova: z předsedy, dvou místopředsedů, 4 radův a 4 přísedících, k nimž přistoupili ještě vrchní prokurator a jeho zástupce, oba laikové.

Toto zařízení učinil Petr V. úplně ze své moci, pak zdálo se mu býti vhodným, aby je též východní patriarchové schválili, což obdržeti nebylo nic nesnadného. Roku 1723. přišel list Jeremiáše III., patriarchy konstantinopolského, v němž praví: „Mocí nejsvětějšího Ducha dává Naše Maličkosť znamenitou sílu, potvrzuje a prohlašuje synod, který v Duchu sv. zřídil od nás milovaný samovládce sv. ruské říše. On budiž a nazývej se naším bratrem v Kristu, svatým a duchovním synodem, a mějž moc jako čtyři přesvaté a apoštolské patriarcháty všechno nařizovati a prováděti“. Brzo přišly podobné listy od ostatních patriarchův, a tak spečetil veškeren rozkolnický Východ nejhlubší ponížení ruské církve.

Tento synod, který ve jménu carově skutečně ruskou církev spravuje, byl ve svém složení několikrát změněn. Roku 1878. skládal se ze 7 členů: 3 metropolitů, 2 arcibiskupův a 2 protopopův, a pak 4 přísedících: 1 arcibiskupa, 1 biskupa a 2 laiků. Při sedění synoda jest vždycky vrchní prokurator neb jeho zástupce přítomen a má právo „Veta“, jímž všechny nálezy synoda neplatným učiniti může, když s nimi car srozuměn není, tak že car jest vlastně hlavou církve, ačkoli ruští učenci toto faktum všelijak obcházejí a vykládají. Bohužel toto faktum jest skutečné a dokazuje se dějinami ruské pravoslavné církve [1]).

Hned za cara Petra I. musil každý člen synoda přísahati: „Vyznávám a přísahou ujišťuji, že nejvyšším soudcem tohoto sboru jest car, náš nejmilostivější pán“. Veškerou moc a vážnosť synoda prohlašuje regulament jeho za indulgenci čili propůjčenou nejvyšší mocí císařovou. Ano dle pravidel k regulamentu připojených a od cara a synoda potvrzených měla se

---

pskowský a narwský, a předložil carovi, který něco v nich změnil a potom je v lednu 1721 senátu a duchovenstvu ku přijetí předložil, kteréž také přijaty byly. Tyto stanovy slují obyčejně „Regulament“, a vyšly též po latinsku pod názvem: Statutum canonicum Petri M. vulgo Regulamentum in s. orthodoxa Russorum ecclesia praescriptum et auctum ex russica lingua in latinam transfusum auspiciis G. A. Potemkini. Petropoli. 1785.

[1]) Srv. moje „Stručné dějiny kat. církve v Rusku“ v „Časopise kat. duch.“ 1890 str. 225—330; Pelesz II. 744 sqq.

v jistých případech i zpověď carovi zraditi, když totiž někdo se zpovídal, že zamýšlí zradu nebo povstání proti caru, říši nebo cti a životu cara nebo carské rodiny. Kromě toho byli kněži zavázáni zraditi ze zpovědi takové věci, které k odstranění veřejných překážek by posloužily. Ruští biskupové přisahají při svém posvěcení: „že budou poslouchati a následovati řídícího sv. synoda jakožto zákonodárné moci, kteráž od Jeho Veličenstva, císaře Petra Velikého blažené paměti, ustanovena a od J. V. panujícího císaře milostivě potvrzena jest; — též vyznávám, že jsem tuto důstojnosť z vůle Jeho Veličenstva a volbou sv. synoda obdržel; — zkrátka slibuji a vyznávám, že jsem zavázán všechno zachovávati, co předepsáno jest, jakož i co budoucně sv. synodem, který k tomu svolení Jeho císařského Veličenství dostane, jednohlasně určeno a zákonitě přikázáno bude". Ze všeho toho jest viděti, že církevní zákonodárnou moc car má, a ji sv. synodem jakožto svým orgánem vykonává.

Carové pokládali se také vždycky za hlavu pravoslavné církve a počínali si jako její hlava. Tak oznámil car Alexander I. manifestem z 10. března 1820 svým poddaným, že manželství svého bratra Konstantina se saskou princeznou Annou, která pro nemoc 17 let již v cizině se zdržuje a vrátiti se nemůže, zrušuje a jemu v nové manželství vstoupiti dovoluje. A velkokníže Konstantin oženil se již 25. května 1820. Císařský úkaz z r. 1823. dovoloval mnichům opustiti klášter a vrátiti se k dřívějšímu světskému zaneprázdnění. Ano car Alexander II. prohlásil po návrhu synoda biskupa Tichona z Woroneše († 1783) za svatého a položil jeho svátek na den 13. srpna. Náboženství stalo se v rukách carů politickým ústavem a pozbylo tak mnoho svého božského rázu.

§ 537. *Bludařství v ruské církvi (Rozkol — raskol — a jeho sekty)*[1].

Za patriarchy Nikona (1652—1667) a cara Aleksěje byly ruské církevní liturgické knihy, které byly plny chyb, se staroslovanskými a řeckými srovnány a opraveny. Tato oprava Nikonova vyvolala velikou bouři. Přemnozí nepřijali ji, pone-

---

[1]) Srv. moje „Stručné dějiny" atd. l. c. str. 230—239; Pelesz; II. 759 sqq.

chali si starých církevních knih, a nazývali své protivníky „Nikonovce, bludaře, Antikristy“. Panující církev jmenovala tyto své odpůrce „rozkolníky“ neb mírnějším názvem „Staroobřadce“. Vláda zuřila proti rozkolu ohněm, mečem a žalářem; popravení ctili se za mučenníky. Rozkol nalézal své stoupence v klášteřích, v nichž čirá nevědomosť a fanatismus panovaly, a mezi sedláky, kteří Nikonovcům nadávali.

Rozkolníci rozpadli se ve množství sekt; v čem se srovnávají, jest asi toto: 1. Jenom těch církevních knih, které před časy Nikonovými jsou psány nebo tištěny, lze užívati; 2. v symbolu má zníti článek o Duchu svatém: a Ducha svatého, pravého a oživujícího Pána; 3. při službách Božích nemá se „alleluja“ říkati třikrát, ale dvakrát s dodatkem: „sláva budiž Tobě Bože“; 4. při církevních průvodech jest kráčeti po oběhu slunce a nikoliv proti němu, jak činí Nikonovci; 5. když se kříž dělá, jest spojiti tři prsty, a nikoli pouze dva: ukazovatele a střední prst, jak to předepsal Stoglav [1]); 6. jenom osmiramenného kříže lze užívati a nikoli čtyřramenného; 7. jméno Spasitelovo jest psáti a vyslovovati „Isus“ a nikoli „Jisus“; 8. jenom staré nebo dle nich zhotovené obrazy lze ctíti. 9. Když Petr V. zakázal nositi svrchní roucho „kaftan“ zvané a velel bradu holiti: prohlásili to rozkolníci za blud a tvrdili, že vousů holiti nelze, poněvadž tím v člověku obraz Boží se zpitvořuje, odvolávajíce se na Stoglav, který stříhání vousů prohlásil za tak těžký hřích, že ho ani mučennická krev smýti nemůže.

Vyjma tyto články rozcházejí se Rozkolníci podstatně přede vším na dvě sekty: Popovce a Bezpopovce. Popovci (popovščina) mají kněze (popy); Bezpopovci (bezpopovščina) nemají kněží (popů).

Mezi popovščinou povstali: 1. Habakukovci, zvaní po Habakukovi, který vydal knihu pod jménem „věčného evangelia“, poněvadž prý ji Bůh sám psal; učil, že nejsv. Trojice jest trojpodstatná, Kristus vedle Trojice zvláštním Bohem, andělé a duše jsou tělesni, a že jest dovoleno učiniti si smrt spálením. Habakuk, kterého vláda upálila, byl za svatého ctěn. Sekta slula později (1690) po jeho učenníku Onufriovi Onufriovci. 2. Mezi Habakukovci založil sektu po sobě zvanou Dositheov-

---

[1]) Stoglav, t. j. sto hlav čili kapitol jest sbírka rozličných nálezův, jež synoda moskevská r. 1551. o církevních věcech a obyčejích učinila.

ců jakýsi Dositheus uče, že v Bohu jest jenom jedna osoba, a že stačí v životě pouze jednou se vyzpovídati. 3. Za pronásledování rozkolu prchli mnozí do Polsky, založili tam osadu ve Větce a slouli Větkovci, kteří přestupující k nim buď znovu křtili neb alespoň obcházením kolem křtitelnice a pomazáním přijímali. 4. Od Větkovcův odtrhli se Kadilnici též Diakonovci nazýváni, jejichž zakladatel jahen (diakon) Alexander učil, že jest zbytečno mazati konvertity, a že při kadění jest kaditelnicí opsati kříž. 5. Jiný Větkovec kněz Štěpán učil, že chléb velikonoční a voda svěcená o slavnosti Zjevení Páně rovnají se Svátosti oltářní, která proto není absolutně nutnou; jeho stoupenci sluli Štěpánovci. Když r. 1764. Větka ztroskotána byla, odnesli Větkovci trámy a trosky zbořeného kostela do Starodubu, vystavěli tam klášter a kostel a sluli Starodubci. 6. Peremazance založil knéz Basil, uče, že každý kněz k rozkolu přestupující musí býti křižmem, jež zvláštním obřadem se posvětilo, pomazán. 7. Ze Starodubců vyšli Černobolové, které tři sedláci založili; vystěhovali se ze Starodubu a založili v Černobole kostel a klášter. Zavrhovali přísahu dovolujíce místo ní říkati „ano“ nebo „ne“, zamítali vojenskou službu, poněvadž vojáci holiti se musí a průvodní listy, poněvadž pečetí Antikristovou, t. j. vládní pečetěny jsou; věřili v brzký konec světa a pravili, že vědí, kdy soudný den přijde.

Ještě četnějšími byly sekty u Bezpopovců, z nichž buďtež jmenováni: 1. Pomorci nebo Danielovci, které založil církevní zpěvák Daniel Vikulin, zakladatel pomorského kláštera na řece Vize, v olenecké gubernii; učil, že kněží panující církve jsou vlci, s nimiž není dovoleno obcovati jakož ani s ostatními Nikonovci, služebníky Antikristovými; křest Nikonovců jest neplatným; na kříži nemá státi nápis: J. N. K. I., nýbrž: „Král Slávy Ježíš Kristus“. Sekta vyznamenávala se fanatismem a nemravností. 2. Z této sekty povstal sedlák Roman uče, že každý musí sám sebe v řece nebo prameni pokřtíti, a tak vznikla sekta Samokřtěnců. 3. Jiný Danielovec zpěvák Theodosius upíral r. 1706. panující církvi, že má víru v Boha. Jeho stoupenci Theodosiané uznávají sice nápis na kříži Kristově, jak v Evangeliu podán jest, ale varují se veškerého obcování s Nikonovci, očisťují potraviny na trhu koupené modlitbami a poklonami, ctí pouze své vlastní obrazy, pokládají modlitbu za panovníka za věc nedovolenou a zavrhují manželství. 4. Zakladatel Štěpánovců jahen Štěpán zavrhl man-

želství a kázal svým stoupencům žíti v panictví; když však přece dítky se jim narodily, dal je v lesích divým zvířatům jakožto smírnou oběť házeti. 5. Tato ošklivosť k manželství vedla až k sektě vrahů dítek. 6. Střelec Filip opustil svůj vojenský prapor a založil sektu Filipovců; zavrhují modlitbu za panovníka, ctí své vlastní obrazy, zatracují manželství, kloní se k sebevraždě, a přemlouvají konvertity, aby nesmírným postem nebo spálením svému životu konec učinili. Filip spálil se dobrovolně. 7. Jistý pastýř založil bratrstvo pastýřův uče, že se nemá choditi po kamenném dláždění, poněvadž jest vynálezem Antikristovým, ani nositi zlata a průvodního listu, protože pečeť Antikristovu na sobě mají. 8. Sedlák Onesim založil sektu Otevřhubů, kteříž o zeleném čtvrtku při modlitbách měli otevřená ústa čekajíce, že jim anděl Večeři Páně podá.

9. Z protestantských sekt nabyli v Rusku vlivu na rozkol Kvakeři, kteří tam slují Chlystovčíci; zavrhují Večeři Páně a manželství, mrskají se za podivných skokův, a když tancem až v blouznění zabřednou, pokládají svůj stav za nadšený Bohem, za druhý a pravý křest, a provozují ve svých schůzích hnusné hanebnosti. Z Kvakerů vznikly následující sekty:

10. *Skopci*, které založili sedlák Ondřej Selivanov a učenník jeho Alexander Šilov, majíce sebe za vrchol dokonalosti. Hlavní sídlo měli ve vesnici Sosnovce v tambovské gubernii, kdež jmenovaní sedláci přes 200 osob vyklestili. Roku 1778 dostal Selivanov mnoho ran knutou a byl do Kamčatky vyhnán; později dali jej v Petrohradě do blázince, odkudž dostal se r. 1801. do chudobince, kde zemřel Šilov umřel v pevnosti Schlüsselburské. Učili: Na počátku všech věcí byl Bůh Otec sám, jediný nedělitelný, který svět stvořil; jako Syn zjevil se v Kristu, který však není Bohem, než jenom člověkem milostí Boží proniknutým; jako Duch sv. zjevuje se Bůh ve svých pravých dětech — Skopcích. V posledních časech zjevil se Kristus v podobě cara Petra III., nebo v podobě Selivanově, teď skrývá se na čas; pak objeví se na soudě, a říše Skopců započne.

11. Jinou odrůdou Kvakerův jsou *Duchoborci* (bojovníci ducha), kteréž asi r. 1740. jakýsi cizozemský Kvaker v charkovské gubernii založil. Zavrhují všechny svátosti, kostely a obrazy, mají Boha za jednoosobého a Krista za pouhého, však nejdokonalejšího, člověka; duše lidské byly již před stvořením světa, hřích Adamův byl jeho hříchem osobním; po smrti stě-

hují se duše spravedlivých do jiných lidí, duše však hříšníků do zvířat; všichni lidé jsou si rovni, není žádné vrchnosti, car a arcibiskup nejsou více nežli jiní lidé, kněžství jest zbytečné, církev jest sbor od Boha vyvolených, kteří vnitřním slovem spojeni jsou, pročež mohou též židé, mohamedáné a pohané býti členy církve. Duchoborci nejsou vlastně ani křesťané, dělali časté zpoury, a byli za to krutě pronásledováni, aniž byli vyhubeni.

12. *Molokány* založil krejčí Simeon Uklein jako protivu Duchoborcův, jejichž kázaní ve vsi Gorelo zvané v tambovské gubernii slyšel. Molokáni věří v Trojici, pokládají tělo Kristovo za nebeské, které zvláštním způsobem umřelo, mají budoucí vzkříšení za duchovní a ne tělesné, svátosti a všechny církevní obřady za zbytečné a poctu obrazů za modloslužbu, a vykládají Písmo sv. slovně; nepožívají vepřového masa, zavrhují půst, a poněvadž mléka vždycky požívati mohou i tenkráte, když jest to pravoslavným zakázáno, nazývají se Molokáni (moloko = mléko).

Část Bezpopovců ze sekty Filipovcův usadila se v minulém století v Bílokernici v Bukovině, vystavěli si tam kostel a klášter a dostali od císaře Josefa II. diplomem 9. října 1783 náboženskou svobodu, majíce jméno Lipovanů, kteří s dovolením císaře Ferdinanda I. z 18. září 1844 rozkolnické biskupství v Bílokernici založili a v jeho čelo vypuzeného metropolitu serajevského v Bosně Ambrože postavili. Tímto biskupstvím byla ruská vláda nemile dotknuta a dovedla to, že rakouská vláda Ambrože z Bukoviny v prosinci 1849 odstranila a do Celle Cilly) v Štýrsku internovala, kde roku 1863. zemřel.

Ale Ambrož zanechal nástupce, který několik biskupů pro cizozemské rozkolníky posvětil, tak že četná rozkolnická hierarchie vznikla, majíc bílokernického biskupa za svého metropolitu. Roku 1865. přiměla ruská vláda několik rozkolnických biskupů, že učinili jakési smíření s panující pravoslavnou ruskou církví, poslouchají sv. synodu, ale zůstávají při svých starých obřadech a knihách. Pravoslavná církev nazývá je Blagoslovlené neb Jedinověrce, poněvadž s ní věří „jediné“. Tento výsledek dvoustoletého boje není dogmaticky ničím. Ruská vláda udává nepatrný počet rozkolníkův (okolo 800.000), v skutku však jest prý jich 9–18 milionů. Četní rozkolníci kupují si od pravoslavných kněží vysvědčení, že svátosti při-

jali, aby od úřadův obtěžováni nebyli. Rusko dovedlo zničiti unii, ale nemůže ve svém vlastním domě zavésti pořádek.

§ 538. ε) Církevní theologická literatura [1]).

Ve *Francii* rozkvetla krásně theologická literatura za panování krále Ludvíka XIV. Slavnými kazateli byli: Bossuet [2]), Fenelon [3]), jesuita Bourdaloue [4]) († 1704), nismeský biskup Flechier [5]) († 1710)), biskup clermontský (1717—1742) Massilon [6]), jesuité Giroust († 1689) a Houdry [7]) († 1729), populární missionář Bridaine [8]) (okolo r. 1750) a jiní. Jako apologeté vyznamenali se Petr Daniel Huet [9]), biskup avrancheský († 1721), kterýž na základě dějepisných důkazů, zázraků a proroctví křesťanství hájil; Houteville [10]) († 1742), Jan Claudius Sommier [11]) († 1737), Bergier [12]) († 1790), kterýž obzvláště náboženskou filosofii pěstoval; a jansenista Pascal [13]) († 1672),

---

[1]) Thesaurus librorum rei cath. Wirceb. 1848. — Hurter: Nomenclator liter. recentioris theologiae cath. Oenipont. 1871. — Werner: Gesch. der kath. Theol. seit dem Trienter Concil. München. 1866.

[2]) Floquet: Études sur la vie de Bossuet. Par. 1855. — Oeuvres de Bossuet ed. Versailles 1814. ed. Gauthier Par. 1828. ed. Lachat 1862. Oeuvres inédit. Par. 1863.

[3]) Loth: Fénelon orateur. Rouen 1876.

[4]) Oeuvres de Bourdaloue Par. 1833.

[5]) Flechier: Panégyriques des Saints, Oraisons funěbr. Sermons, po něm. Augsb. 1760. 7 T.

[6]) Massilon: Oeuvres compl. Par. 1838. T. 3.

[7]) Bibliothèque des prédicateurs. Lyon. 1712—1733. 4 vol.

[8]) Sermons du P. Bridaine. Avignon. 1827. T. 7.

[9]) Ep. Abric. Demonstratio evangel. 1679. Amst. 1680; od něhož též: Origeniana. Censura philos. Cartes., Comment. de reb. ad eum pertinent. Amst. 1718; srv. Barach: Huet als Philosoph. Wien 1862.

[10]) La religion chrétienne prouvée par les faits. Ed. augm. Par. 1740. voll. 3.; po něm. Erwiesene Wahrheit der christl. Religion. Frankf. 1745.

[11]) Hist. dogm. de la religion ou la religion provée par l' autorité divine et hum. et par les lumières de la raison. Nancy et Paris 1708. T. 6.; po něm. Versuch einer philos. Religionsgesch. als Phänomenologie des Offenbarungsbewußtseins mit Berücksichtigung der Entwicklung des Heidenthums.

[12]) Traité de la vraie religion avec la réfutation des erreurs. Par. 1786. voll. 12.

[13]) Pensées sur la religion. Par. 1669. 2 T. a jindy; v původní formě par M. Faugère. Par. 1844. 2 T.; po něm. vydal Blech, s předmluvou od Neandra. Berlin. 1839. Oeuvres. Hay. 1779.

kterýž jest sice bohatý na myšlénky, ale ne vždycky důkladný. Dogmatiku pěstovali velmi obratně Jan du Hamel [1]), Alexander Noel (Natalis [2]), Charles Witase [3]), Honoré Tournely [4]) († 1729), Billuart [5]), Collet [6]), oratorian Thomassin [7]), benediktin Prudentius Maranus [8]), arcibiskup Fenelon [9]) a j. Morálka pěstovala se obyčejně společně s dogmatikou, neb též zvlášť buď jako kasuistika neb ascetika. Oratorian Bernard Lamy [10]) snažil se krásnou řečí vznešenost křesťanské ethiky dokázati.

Nesmrtelné práce podali Francouzové v oboru historické theologie, v patristice, křesťanské archaeologii a církevním dějepise a sice hlavně maurini, oratoriani, jesuité a světští duchovní. Z maurinů, kteří nejlepší vydání Otců obstarali, vynikají Mabillon († 1708) a Bernard Montfaucon, potom Massuet, Ruinart, Julian Garnier, Karel de la Rue, Antonín Augustin Touttée, Jan Martianay, Prudentius Maranus, Edmund Martene, Coustant a j. Dominikán Le Quien sepsal „Křesťanský Východ" a oratorian Thomassin své obsáhlé dílo „o staré a nové kázni." Ze světských duchovních vydali Cotelier apoštolské Otce, Valois († 1676) řecké církevní dějepisce, Eusebius Renaudot († 1720) východní liturgie, Launoy a Štěpán Baluze mnoho starých dokumentů; Dupin a Ceillier psali obšírně o životě a spisech církevních spisovatelů. Církevní sněmy vydali Labbé, Cossart a Harduin († 1729), všeobecné církevní dějiny zpracovali Tillemont († 1698), Fleury († 1723) a Natalis Alexander († 1734); Bossuet sepsal dílo o proměnách pro-

---

[1]) Theol. speculatrix et practica, juxta SS. PP. dogmata pertractata ad usum scholae accommod. Par. 1691. 7 T. Ven. 1734. 1 T. f.; z toho theol. Summarium Par. 1694. 7 T.

[2]) Theol. dogm. et moralis. Par. 1693. 10 T. 8; 1703 f.

[3]) Tractatus de poenitentia, ordine, eucharistia, de attributis Dei, de Trinit., Incarnatione etc. (1722.) nov. ed. Lovan. 1776. c. notis.

[4]) Cursus theologicus scholastico-dogmaticus et moralis. Venet. 1728. Col. 1734 a jindy.

[5]) Summa S. Thomae hodiern. academiar. moribus accommodata. Par. 1758. Wirceb. 1758. 3 T. Par. 1841.

[6]) Institutionn. theol. schol. s. theol. speculativa. Lugd. 1752. 2 T.

[7]) Dogmata theologica. Par. 1684. 3 T.

[8]) Divinitas Domini Nostri Jesu Christi. Ed. nov. Wirceb. 1859.

[9]) Oeuvres spirit. Amst. 1725. 5 T. přeložil do němčiny M. Claudius. Hamb. 1823.; Oeuvres nouv. éd. Par. 1838. Bausset: Hist. de Fénél. Par. 1809. 3 T. po něm. vydal Feder. Würzb. 1811—12. 3 sv.

[10]) Demonstration de la vérité et de la sainteté de la morale chretienne. Par. 1688. Rouen 1706. 5 T. po něm. v Lipsku 1737.

testantství a Du Plessis d'Argentré vydal sbírku nálezů, učiněných fakultou theologickou pařížskou, pak též jiných universit, jakož i papežův o rozličných křivých učeních a nebezpečných spisech.

Kritickému rozboru Písma sv. podal Richard Simon [1]) svými jazykovými a archaeologickými vědomostmi, svou pilností a velikým ostrovtipem důkladný základ, ale zabíhal zhusta v hyperkritiku, pročež Bossuet [2]) a Dupin [3]) často proti jeho názorům bojovali. Jeho přemrštěností snažil se vystříhati Houbigant, který zásluh o text Starého Zákona si získal. Učený Jakub le Long [4]) († 1721) sepsal seznam všech vydání a překladů Písma sv. Oratorián Bernard Lamy [5]) prospěl svými pracemi znamenitě úvodním studiím do Písma sv. a maurin Martianay hermeneutice. Jansenista Louis Le Maitre de Sacy přidal duchaplné poznámky ku svému překladu Písma sv. Benediktin Augustin Calmet [6]) vydal kommentáře k celému Písmu sv. s důkladnými archaeologickými rozbory.

Ve *Španělsku* vynikali jako theologičtí spisovatelé: Roccaberti [7]), arcibiskup valencijský, a kardinál Aguirre [8]), kterýž též španělské církevní sněmy vydal; oba bojovali proti gallikánským zásadám Bossuetovým. Znamenitými učenci byli jesuité: Antonín Perez († 1694), Martin Esparza († 1670), Ulloa, Jan Marin, Thyrsus Gonzalez, generál řádu, Emanuel Bernard de Ribera a Jan Křt. Gener [9]), který první nálezů v katakombách k dogmatickým důkazům pro katolické pravdy použil. Augustinian Florez vydal důkladné vlastenecké dílo „Posvátné Španělsko" [10]).

---

[1]) Hist. crit. du texte du V. T.; Hist. crit. du N. T.; Hist. crit. des version du N. T.; Hist. crit. des principaux commentateurs du N. T.

[2]) Défense de la Tradition et des St. Pères. (Oeuv. nouv. éd. Par. 1836. T. II. p. 120—329.)

[3]) Dissert. préliminaire sur la bible.

[4]) Bibliotheca sacra in binos syllabos distincta. Par. 1723.

[5]) Apparatus ad Bibl. sacra. Gratianop. 1687; po franc. Par. 1697.

[6]) Comment. 23 vol. Par. 1707—1716.; Venet. 1730. 9 vol. f.; Dissert. qui peuvent servir de prolegomènes de l' Ecrit. S. Paris. 1720.

[7]) De Rom. Pontificis auctoritate. Rom. 1697.

[8]) Collect. max. Conc. Hisp. Rom. 1693 sq. 4 T.; Theologia s. Anselmi. Rom. 1688—1690. 3 T.

[9]) Theologia dogmatico-scholastica. Rom. 1767. 6 vol. (kde 48 španělských theologů 18. stol. uvedeno jest) a Scholastica vindicata. Genua 1766.

[10]) La España sagrada. Madrid. 1747—1779 v 9 vol. 4.

Italie měla v druhé polovici 17. století značné theology a učence a zaujala v století 18. první místo v učeném světě křesťanském. Někteří papežové vynikli jako básníci; jako spisovatel dosáhl největší slávy Benedikt XIV.[1]). Z kardinálů proslavili se: Bona[2]) výtečnými pracemi z oboru liturgie a askese, Noris[3]) důkladnými rozbory o sporech pelagiánských a Brancati[4]) dogmatickými díly, dále Sfondrati, Pallavicini svým dílem „O sněmu Tridentském", Tolomei, Tommasi, církevní dějepisec Orsi († 1761) a Gerdil († 1802), znamenitý jako filosof a theolog.

O církevní starobysť čili archaeologii dobyli si zásluh: jesuita Lupi († 1737), Pellicia, Mamachi a Selvaggio, o chronologii San Clemente. Assemanové sebrali poklady východní církve; Ludvík Antonín Muratori[5]) († 1750), muž nesmírné učenosti, vydal vzácná historická díla a vybízel k mírnosti v rozborech theologických. Důkladnému prozkoumání katakomb římských věnoval veškerou pilnosť první Bosio[6]) († 1639).

Výborná vydání Otců obstarali bratří Petr a Jeroným Ballerini. kardinál Michelangelo Lucchi, Vallarsi a Ondřej Gallandi, kterýžto poslední posud vysoce váženou bibliotheku starších církevních učitelů vydal, Jan Dominik Mansi, arcibiskup z Lukky († 1769), vydal nejúplnější a nejdůkladnější sbírku církevních sněmů. Florentský arcibiskup Martini obstaral nový italský překlad Písma sv. s krátkými poznámkami (od r. 1784.), kterýž opětně vydán byl.

Dobrý úvod do biblického studia napsal turinský professor Denina[7]). O text Starého Zákona dobyl si zásluh Bernard

---

[1]) Jeho znamenitější spisy jsou: De beatificatione et canonisatione Sanctor.; de sacrificio missae; de festis Christi et Mariae; institutiones ecclesiasticae; De Synodo Dioecesana (často vydaný spis). Mechl. 1823. Opp. omnia vydal jesuita Azevedo. Rom. 1747—51. 13 T. 4; Prati. 1842 sq. 18 T. 4.

[2]) De rebus liturgicis a několik krásných asketických děl: De sacrificio missae tractatus asceticus ed. Sintzel. Ratisb. 1841. Manuductio ad coelum; de priucipiis vitae chr. (Opp. Tur. 1747. sq. 4 T. f.)

[3]) Opp. ed. Veron. 1729—1732. 5 T. f.

[4]) Vita F. L. Brancati Card. Rom. 1698.

[5]) Scriptores rer. Ital.; Antiquitates Ital. med. aevi; Liturgia Romana vetus. Ven. 1728. 2 T. f.; De moderatione ingeniorum in religionis negotio (často vydaný spis). Aug. Vind. 1779. — Vita di Muratori da Muratori suo nipote. Venezia. 1756.

[6]) Roma sotterranea. ed. Severano. Rom. 1632.

[7]) De studio theol. et norm. fidei libri II. Taurin. 1758.

de Rossi [1]. Dogmatické a historické rozpravy složil benediktin Valsechi († 1739); Berti hájil soustavy augustinův o milosti; v dogmatice a morálce pracovali dominikáni Daniel Concina († 1756) a Vincenc Patuzzi († 1769) a jejich řeholní druh Vincenc Monelia († 1769) vydal několik filosofických a historických rozprav. Jiný dominikán Bernard de Rubeis [2]) († 1775) sepsal nejlepší monografii o hříchu dědičném, kapucín Jeremiáš de Bennettis [3]), Soardi [4]), Sangalli a Petr Ballerini hájili papežského primátu. Alfons Liguori [7]) byl netoliko velikým světcem, ale též výtečným spisovatelem, jmenovitě v oboru morálky a askese, jehož spisy církev schválila, tak že každý zpovědník jeho názory říditi se může, věda, že nechybí. Jesuita Tiraboschi [5]) († 1794) sepsal výtečné dějiny italské literatury, a jesuita Alfons Muzzarelli († 1815) mnoho asketických spisův a vychovatelské dílo proti Rousseauovi a hájil v 39 krátkých rozpravách církve proti běžným pomluvám a výčitkám s populární logikou [6]). Bordoni byl výtečným kazatelem. V právu vyznamenali se po znamenitém kommentatoru dekretálek Prosperu Fagnanovi († 1678): Fargna, Pittonio, Ferraris, Gravina, Danielli, Berardi, Ballerinové, Giraldi, Lupoli, Devoti a J. B. Riganti, nejznamenitější vykladač papežských pravidel kancelářských. V liturgice proslul Merati.

V *Německu* a *Rakouských státech* pěstovalo se obzvláště církevní právo. V tomto oboru vynikali jesuité: Wiestner († 1705), Pichler († 1733), Zech († 1768), Huth, Biner, Antonín Schmidt, Mulzer († 1772); františkán Reiffenstuel; solnohradští benediktini oba König-ové, Schmetterer, Řehoř Zallwein († 1766), František a Benedikt Schmier († 1728), Böckhn († 1752), Schenkl; dominikán Oldřich Reis (1778); řeholní kanovník z Pollingu Eusebius Amort († 1775), jeden z nejstatečnějších učenců svého věku, který též v oboru dogmatiky

---

[1]) Var. lect. Bibl. Parm. 1784—1788. Suppl. 1795.

[2]) De peccato orig. Venet. 1757.

[3]) Privilegiorum S. Petri vindiciae. Rom. 1755. 6 vol.

[4]) De suprema Rom. Pont. auctoritate hodierna Ecclesiae gallic. doctrina. Aven. 1747. nověji Heidelb. 1793.

[5]) Srv. § 513. č. 5.

[6]) Storia della letteratura ital. Modena. 1772. 13 T.

[7]) Emilio disingannato 3 vol. — Diss. selectae de auctorit. Rom. Pontif. in Conc. gener. Op. posthum. Gandavi. 1817. — Il buon uso della logica in materia di religione. Ediz. I. o 17 svazečkách 8.; Ediz. VI. Milano. 1840. 8 sv.

morálky a církevních dějin pracoval premonstrát Willibald Held a trevirský professor Neller.

V dogmatice vynikli Benedikt Stattler [1]), professor v Ingolstadtě, a augustinian Engelbert Klüpfel [2]), professor ve Frýburku († 1811); Stattler psal obšírně, Klüpfel více stručně. Některá díla Stattlerova byla v Římě censurována [3]). Dogmatika Klüpfelova byla za učebnici v státech Rakouských zavedena, které se až do nejnovějších časův užívalo. Dalšími dogmatikáři byli: cisterciák Wiest [4]), který též patrologii a úvod v dějiny křesťanské literatury sepsal, a dominikán Gazzaniga [5]), professor ve Vídni. Apologetická díla složili Beda Mayr a Storchenau. Důležitými jsou methodologické práce učeného a znamenitého opata Martina Gerberta [6]) († 1793) v benediktinském klášteře sv. Blažeje v Černém lese, kde nejrůznější studia znamenitými učenci, až do saekularisace a ještě po ní, pěstována byla.

V oboru morálky pracovali: Josef Lauber [7]) ve Vídni a Augustin Zippe [8]) v Praze, pak Stattler [9]), Schwarzhue-

---

[1]) Demonstratio evangelica. Aug. Vind. 1771.; Demonstratio cath. Pappenh. 1775.; Theologia christ. theoretica. Ingolst. 1776. T. VI.; Allgemeine kathol. Religionslehre. München. 1793. 3 Bde.

[2]) Instit. theol. dogm. II. T. Vindob. 1789. ed. II. 1802.; ed. III. 1807. ed. IV. 1821 auctore Greg. Thom. Ziegler. — Bibliotheca ecclesiastica Friburgensis 1775—1790 (krit.-theol. časopis).

[3]) Obzvláště Demonstratio cathol. a Theol. chr. theoretica.

[4]) Institutiones (maiores) theol. Ingolst. 1790—1801. 6 T.; institut. theolog. dogmat. in usum academ. 2 T. 1791 a jindy; introductio in historiam literariam theologiae revelatae. Ingolst. 1794; institutiones Patrologiae. Ingolst. 1795.

[5]) Praelect. theol. 5 T. Vien. 1775.

[6]) Apparatus ad eruditionem theologicam, institutioni tironum congregationis St. Blasii. Frib. 1754; principia theologiae exegeticae. St. Blat. 1757; de recto et perverso usu theologiae scholasticae. St. Blas. 1758; principia theol. dogmaticae iuxta seriem temporum et traditionis ecclesiasticae digesta, St. Blas. 1758; principia theologiae symbolicae, ubi ordine symboli apostolici praecipua doctrinae chr. capita explicantur. St. Blas. 1758. Jiná hlavní díla: Historia nigrae silvae. St. Blas. 1783. 3 T.; de musica sacra. St. Blas. 1774.

[7]) Kurzgefaßte Anleitung zur christlichen Sittenlehre oder Moraltheologie. 5 Th. Wien 1785—88.

[8]) Anleitung zur Sittenlehre der Vernunft und Offenbarung zum Privatunterrichte der Jugend. Prag. 1778.

[9]) Ethica chr. universalis et ethica chr. communis VI. T. Aug. Vind. 1782—89.; Vollständige christliche Sittenlehre für den gesammten Haus- und Familienstand. Augsb. 1789.; allgemeine kathol. christliche Sittenlehre oder wahre Glückseligkeitslehre aus hinreichenden Gründen der göttl. Offenbarung und Philosophie, für die obersten Classen der Lyceen. 2 Bde. Münch. 1791.

ber [1]) a Danzer [2]); však jejich díla nemají pravého rázu křesťanského, opírajíce se na četných místech o názory starších a novějších filosofů. Pastorálku sepsali: Pitroff [3]) v Praze, Giftschütz [4]) ve Vídni a František Geiger [5]) v Bavorsku. Asketickou literaturu obohatili: jesuité Goldhagen a Vogel, premonstrát Linhart Goffine († 1719) svou příruční postillou a kapucín Martin Cochem († 1772). Jako kazatel působil za velikého návalu všech stavů ve Vídni originální, učený, vtipný, ale často též velmi sprosťácký Šváb Abraham a St. Clara [6]) († 1709).

V oboru církevních dějin pracovali: jesuité Ignác Schwarz, Daude, Grebner, Maximilian Wietrowski († 1737), Pohl; benediktini Gabriel Bucelinus, August Reding, Otto Aicher; dále Stöger ve Vídni, Kašpar Royko v Praze a Dannenmayr; Würdtwein v Mohuči složil (1772—78) své důležité „diplomatické subsidie"; Lucemburčan Schannat a kolínský jesuita Josef Harzheim vydali německé církevní sněmy (Concilia Germaniae). O dějiny rakouských biskupství dobyli si zásluh jesuité: Marek Hansiz († ve Vídni 1766) svým dílem „Posvátné Německo" (Germania sacra [7]) a Sigmund Calles. Důležité historické práce podali bratří Pez-ové, Bernard [8]) († 1735) a Jeroným [9]) († 1762), oba benediktini v rakouském klášteře Medlíku (Mölk).

---

[1]) Prakt. kath. Religionshandbuch für nachdenkende Christen. Salzb. (1786) 1797; 4 Bde.

[2]) Anleitung zur christlichen Moral. Salzb. (1787) 3. Aufl. 1792—1803; 3 Bde.

[3]) Anleitung zur prakt. Gottesgelahrtheit nach dem Entwurfe der Wiener Studienverordnung zum Gebrauche akadem. Vorlesungen. Prag. 1778—79. 3 Bde. — Kirchenamtspolitik. Prag. 1785. 2 Bde.

[4]) Leitfaden für die in den k. k. Erblanden vorgeschriebenen Vorlesungen der Pastoraltheologie. 2 Bde. Wien. 1785; po latinsku vydal Klüpfel. Vien. 1789.

[5]) Pastorallehre von den Pflichten des Seelsorgers. Augsb. 1789.

[6]) Th. G. v. Karajan: Abraham a St. Clara, Wien 1867.

[7]) Germania sacra: T. I. Metropolis Laureacensis cum episcopatu Pataviensi chronologice proposita. Aug. Vind. 1727. f.; T. II. Archiepisc. Salisburgensis etc.; T. III. De episcopatu Ratisbonensi prodromus etc. Viennae. 1754. f. — Po jeho smrti vyšly: Analecta seu collectanea pro historia Carinthiae concinnanda. Klagenf. 1782.

[8]) Thesaurus anecdotorum noviss., seu veter. monument. ex germanicis biblioth. collectio. Aug. Vind. et Gracii. 1721—29. 6 T.; Bibliotheca ascetica Ratisb. 1723—33. 13 T.; Bibliotheca Benedictinorum není dokončena.

[9]) Acta S. Colomani, Scotiae regis et martyris. Crems. 1713; Scriptores rerum Austriacarum veteres et genuini etc. Lips. ot Ratisb. 1720—45. 6 T. Historia s. Leopoldi, Austriae marchionis. Vien. 1747, něm. tamtéž 1756.

V patrologii pracovali, jmenovitě výsledky z patristických studií francouzských maurinů sestavili benediktini: Dominik Schramm [1]) v Banzu, Placid Sprenger [2]), Bernard Marschall [3]), a Gottfried Lumper [4]) u sv. Jiří ve Villingách. Učebnici patrologie vydal první frýburský professor Wilhelm [5]). Jesuita František Widenhofer [6]), spisovatel hebrejské mluvnice, utvořil ve Würzburku exegetickou školu.

Theologičtí spisovatelé užívali ve svých dílech latinské řeči, vyjma knihy pro lid určené. I protestantští spisovatelé užívali až do r. 1760. pro svá učená díla latiny. Mnohem dříve nežli němečtí užívali francouzští a italští spisovatelé domácího jazyka ku svým pracím.

O pěstování katolického písemnictví v 17. a 18. věku *jazykem českým* získalo si veliké zásluhy *Dědictví sv. Václava*, založené 19. června 1669 v Praze. Zakladatelem jeho byl slavný jesuita Matěj Václav *Šteyer* neb *Štýr* (se svou matkou, zbožnou Češkou: Marií); správa tohoto dědictví byla svěřena jesuitské Novoměstské kolleji v Praze, a bylo ustanoveno, aby důchodů ze základní jistiny k vydávání katolických knih, sepsaných pouze jazykem československým, se upotřebovalo. Dědictví sv. Václava působilo blahodárně, vyhovujíc duchovní potřebě lidu a udržujíc jazyk český jako orgán slovesnosti. Po čas svého trvání (1669—1773) rozšířilo asi 100.000 knih. Důležitější spisy jím vydané jsou: Bible Svatováclavská, jež vyšla v letech 1677—1715; katolická postilla po prvé r. 1691. vydaná; český kancionál roku 1683. od Matěje Šteyera sestavený, jenž jest základem nového Svatojanského; martyrologium neb passionál sv. Římské církve v Praze 1760. Německou postillu Goffinovu přeložil premonstrát Táborský [7]). Podobnou postillu vydal jesuita Jan Chmela v Praze roku 1786.

---

[1]) Analysis Patrum až k sv. Augustinovi. 18 T. 8.

[2]) Thesaurus rei patristicae s. dissertationes praestantiores etc. 3 T. 4.

[3]) Concordia St. Patr. eccles. gr. et lat. 2 T. f.

[4]) Historia theologica critica de vita et scriptis St. Patrum. Aug. Vind. 1783 sq. 13 vol. 8.

[5]) Patrologia ad usus accademicos. 1775.

[6]) Rudimenta hebraica. Herbip. 1747.; Exercitium hebraicum. Herbip. 1747; Sacrificium incruentum Jesu Chr. Herbip. 1751; S. Scripturae dogmatice explicatae. Herbip. 1749.

[7]) Poruční postilla, t. j. Vejklady na neděle a sv. evangelia. V Králové Hradci. 1748.

Druhé oddělení.

Od počátku revoluce francouzské až na naše doby (1789—1891). Jest to čas revoluce.

§ 540. Ráz tohoto období.

Církevní i světské dějiny začínají své nové období francouzskou revolucí, která na obojí mohutný vliv vykonávala a posud svými názory vykonává. Tato revoluce ukázala a ukazuje vládám pravé nebezpečenství, kteréž jim od jiné strany než od církve hrozí. Touto revolucí ukázaly se převrácené theorie o církvi a státních církvích v celé své ničemnosti a mizí; vlády činí s apoštolskou Stolici konkordáty, aby církevní poměry ve svých zemích urovnaly. Veliká přesná katolická věda rodí se, vzrůstá úžasně, ukazuje církev katolickou v celé její velebnosti a vznešenosti a rozněcuje pro ni horlivosť; za to ničí protestantská věda veškeré positivní křesťanství. Od r. 1867. činí rozličné vlády pokusy, aby církevní moc opět v státní služebnosť uvedly, z čehož kruté pronásledování církve, jmenovitě v Německu, Švýcarsku, Italii a Francii se vyvinulo.

[1]) Bullarii Romani continuatio summor. Pontificum Clementis XIII. — Pii IX. Rom. 1835. sq. — Huth: Versuch einer K.-G. des 18. Jahrhundertes. Bd. II. Augsb. 1809. — Neueste Gesch. der Kirche Christi v. d. Wahl Pius VII. (1800) bis auf Georg XVI. (1833) a. d. Ital. 2. A. Augsb. 1836. — Robiano: Continuation de l' histoire eccl. de Berault-Bercastel (1721—1830). Par. 1836. 4 T. — Gams: Gesch. der Kirche im 19. Jahrh. Fortsetzung der K.-G. von Berault-Barcastl. Innsb. 1853 sq. 3 Bde. — Rohrbacher: Histoire univ. de l' église. T. 27. 28. — Scharpf: Vorlesungen über die neueste K.-G. Freib. 1852. — St. George: Le christianisme au XIX. siècle. Par. 1853 — Gieseler: K.-G. Bd. V. — Hagenbach: K.-G. des 18. u. 19. Jahrh. Thl. II. — Baur: K.-G. des 19. Jahrhundertes (Bd. V.). — Nippold: Handb. der neuesten K.-G. s. 1814. Elberf. 1867. — Nejnovějši důkladné dílo podává učený katolík Dr. Jindřich Brück: Geschichte der katholischen Kirche im neunzehnten Jahrh., z něhož posud vyšly 1. a 2. díl: Gesch. der katholischen Kirche in Deutschland. Mainz 1887 a 1889.

Politické dějiny: Dr. Jan Kryštůfek (bratr spisovatelův): Dějiny 19. století; posud vyšly oddíl 1. a 2.: Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou. V Praze 1883 a 1886. — Boost: Die neueste Gesch. der Menschheit (von der franz. Revolution bis auf unsere Tage). Bd. I. (Gesch. Frankreichs). 2. A. Regensb. 1843; Bd. II. Augsb. 1843. (Gesch. Österreichs). — Leo: Lehrbuch der Universalgesch. Bd. IV. u. Bd. V. — Alison: Gesch. Europa's seit der ersten franz. Revolution; deutsch von Mayer. Lpz. 1842 sq. — Wolfg. Menzel: Gesch. Europa's von Beginn der franz. Revolution. 1789—1815. 3. A. Stuttg. 1866. 3 Bde.; týž: Gesch. der letzten 40 Jahre 1816—1856 u. Gesch. der letzten 120 Jahre 1740—1860.

Hlava první.

Rozšíření křesťanství církví katolickou v 19. století.

§ 541. *Veliké pokroky katolické missionářské činnosti; ústavy pro rozšíření křesťanství*[1].

Vnější missie katolické církve nabyly v 19. století velikých rozměrův a krásného vzletu. Příčiny toho jsou: 1. řádné upravení kongregace de propaganda fide, vrchního to úřadu missií, kterou papež Pius IX. r. 1862. na dvě oddělení rozdělil, z nichž jedno věcmi latinského obřadu a druhé věcmi východního obřadu se obírá; 2. spolky pro hmotnou a duchovní podporu missií, z nichž první místo Lyonský spolek, založený roku 1822. zaujímá; pak jsou spolky: spolek Leopolda v Rakousku (r. 1839.) a tamtéž spolek „neposkvrněného početí P. Marie“ od r. 1857. pro Východ, především Turecko; missionářský spolek Ludvíkův v Bavorsku (r. 1843.), spolek sv. Františka Xaveria v Cáchách (1832), spolek sv. Bonifatia se sídlem v Paderborně (1849), spolek sv. Mládí Ježíšova; 3. obnovení řádu jesuitského, který missiemi vždycky se vyznamenával; 4. zápas starších řádů jakož i některých novějších kongregac; 5. zřízení nových seminářů pro vzdělání věrověstův. Papež Pius IX. založil kolleje pro severní a jižní Ameriku (1858) a pro Polsko (1866). Mimo tyto vznikly v Italii ještě jiné semináře za týmž účelem, z nichž vynikal Milánský, založený r. 1850. při chrámě sv. Calocera v Miláně, od Angela

---

[1]) Srv. rozpravu od Jos. Pazderky: „Missijní ústavy a spolky církve kat.“ v „Časopise kat. duch. 1882“ str. 1—21.

Ramazotti-ho, pozdějšího biskupa padovského a potom benátského patriarchy († 1862), pro missie ve Východní Indii, Číně a Oceanii. V Belgii založil abbé Verbist v Brusselu roku 1863. seminář pro missie čínské a v Anglii založil Vaughan, biskup salfordský r. 1866. seminář pro obrácení černochův jmenovitě v severní Americe. Jesuita Alberich de Foresta († 1876) založil „dílo apoštolských škol," učiniv r. 1865. začátek v Lyoně, kde ve 4 letech počet chovanců z 12 na 60 vystoupil; podobné školy vznikly v Poitierse, Amiense, pak v Grand Coteaue v Louisianě. 6. Konečně rozmnožení biskupství, apoštolských vikariátův a praefektur ve všech částech světa přičinilo znamenitě k zvelebení missií.

§ 542 Východní Indie; rozkol Goy [1]).

Když Angličané své panství po Východní Indii rozšířili, nedovolovali starým biskupům nižádné působnosti na svém území. Anglická východo-indická společnost zakázala 2. srpna 1791 arcibiskupovi z Goy každou pravomocnosť na svém území. Vyjma Gou a Makao, neobsazovala se ostatní biskupství, poněvadž jejich území nebylo více portugalským. Portugalsko nedávalo více žádného platu duchovním a vzdalo se tak skutečně svého patronátního práva. Papež Řehoř XVI. žádal roku 1832. u portugalského dvora, aby svého patronátu v územích, která mu více nenáležejí, se vzdal, nebo svým závazkům dostál. Portugalský dvůr neodpověděl. Tu zřídil Řehoř XVI., srozuměv se s anglickou vládou, apoštolské vikariáty v Calcuttě a Madrase (18. dubna 1834), v Ceyloně (23. prosince 1836) a Maduře (3. června 1838). Brevem z 24. dubna 1838 „Multa praeclare" [2]) zrušil dřívější papežské konstituce pro církev ve Východní Indii, a vykázal jednotlivým apoštolským vikářům jejich okresy. Biskupství Cranganorské, Kočinské a Meliapurské nebo sv. Tomáše byla zrušena, goaské a makaoské na portugalské území omezena. Proti tomuto novému zařízení ohrazovala se kapitola goaská. Goaský arcibiskup Josef da Sylva y Torrés, který byl 19. června 1843 ve své důstojnosti potvrzen, činil od r. 1844. nárok na právomocnosť i v území apo-

---

[1]) Bussierre: Histoire du schisme portugais dans les Indes. Par. 1854.
[2]) Viz je l. c. dodatek na str. 3.

štolských vikářů, neposlouchal papežských napomínání tvrdě, že musí starých práv svého stolce hájiti, posvětil 800 většinou nevzdělaných lidí na kněžství a vyslal je do anglického území, aby tamnější katolíky k rozkolu sváděli a kostelů se zmocňovali. Okolo 240.000 duší propadlo rozkolu. Papež žádal na Portugalsku, aby neposlušného arcibiskupa odvolalo, který konečně do Portugalska navrátiti se musil a stal se r. 1848. koadjutorem arcibiskupa z Bragy. Ale rozkol trval dále. Dne 17. února 1851 naříkal papež Pius IX. v allokuci neblahých poměrů v Indii. Nový biskup Makaa Josef Jeronym da Matta přišel po rozkazu portugalské vlády do Indie. Konal v Colombě na Ceyloně biskupské úkony, měl slavný vjezd v únoru 1853 do Bombaye, tupil apoštolské vikáře, světil a biřmoval, přišel ku konci února do Goy, posvětil tam 536 lidí v 7 dnech na kněžství a nevšímal si dvojího papežského napomenutí. Administrátor bombayský a apoštolský vikář z Patny, Anastasius Hartmann, z řádu kapucínského, který Nový Zákon do hindostančiny přeložil, byl v kostele sv. Michala v Upper Mahimě u Bombaye od 13.—20. března 1853 zavřen, aby hladem zahynul († 1866). Papež Pius IX. vydal 9. května 1853 přísné breve [1]) k rozkolnickému biskupu, které však portugalský parlament za neplatné prohlásil, poněvadž královského placetu nemělo, a rozkolnické duchovní jako vlastence velebil (20. července). Jinou hlavou rozkolníků byl Antonín Maria Suarez v Bombay, který si jako generální vikář arcibiskupa goaského vedl. Dne 20. února 1857 byla v Lisaboně kardinálem pronuntiem di Pietrem a ministrem Fonsecou Magalhaesem učiněna úmluva, která meze diecési Goy, Cranganoru, Kočina, Meliapuru, Malakky a Makaa všeobecně stanovila a nové jejich opsání (circumscripsi) nařizovala. Portugalsko úmluvy neprovedlo, a pikle rozkolníků trvaly dále. Teprve r. 1861. mohl goaský prestol františkánem Janem Zlatoústým d'Amorim Pessoa znovu býti dosazen. Pius IX. jmenoval tohoto arcibiskupa brevem od 22. března 1861 apoštolským delegátem pro britickou Indii. Tím našla se cesta k odstranění rozkolu. Nový arcibiskup zakročil ostře proti rozkolníkům a vyřkl nad nimi suspensi, kteří však k lisabonskému parlamentu se odvolali a u něho ochrany nalezli.

---

[1]) Jest l. c. v dodatku nr. 19. — Srv. Die Katholiken in Indien und das Breve vom 9. Mai (1853) v Hist.-pol. Blätter sv. 32. str. 748-772. 806—809.

V parlamentě prohlašovali arcibiskupa za nepřítele portugalského patronátu, který však na svém místě zůstal. Tato delegovaná goaská pravomocnosť trvala až do roku 1885., v kterémž roce Lev XIII. Agliardi-ho, arcibiskupa cesarejského in part., za svého apoštolského delegáta do Indie poslal, aby tamnější zmatky na dobro porovnal. Následkem toho bylo r. 1886. patronátni právo portugalské novým konkordátem upraveno. Goa dostalo čestný název patriarchátu, Kočin, Meliapur a Cranganor za suffraganní biskupství a ještě některá práva; za to převzala portugalská vláda povinnosť starati se o výživu duchovenstva a seminářův, jakož i pečovati s biskupy o chlapecké školy, sirotčince a jiné zbožné ústavy.

R. 1857. bylo v Indii 20 apoštolských vikariátův. Roku 1864. bylo tam 900.000 katolíků, r. 1875. 1,210.351 s 950 kněžími, pod správou apoštolských vikářů; Goa měla 160 kněží.

Pokud na ostrově Ceyloně Hollanďané panovali, pronásledovali krutě katolické missionáře. Roku 1796. přišel ostrov pod panství Angličanův, roku 1806. byly tam trestní zákony proti katolíkům rušeny, kteří se rychle rozmnožovali též přestupem „vládních křesťanů“ (po protestantsku pokřtěných domorodcův). Roku 1849. byl ostrov na dva apoštolské vikariáty rozdělen: Jaffnu (Džaffnapatam) a Colombo; roku 1875. bylo tam 171.000 katolíkův asi se 70 kněžími.

Lev XIII., upraviv smlouvou uvedenou z 23. června 1886 portugalské patronátní právo v Indii a goaskou církevní provincii, zřídil potom bullou z 1. září 1886 „Humanae salutis“ řádnou biskupskou hierachii ve Východní Indii a povýšil z apoštolských vikariátů: Colombo, Verapoly, Pondichery, Madras, Bombay, Calcutu a Agru za arcibiskupství, a ostatní vikariaty za biskupství. Další upravení církevních poměrů bylo učiněno dekretem propagandy z 29. května 1887 „Post initam“, kterým církevní provincie utvořeny a hranice diecési upraveny byly [1]).

Všech katolíků ve Východní Indii bylo r. 1885. 1,650.450 [2]).

---

[1]) Srv. Die kathol. Missionen. 1887. str. 243.: Die kirchl. Hierarchie in Ostindien.

[2]) Kathol. Missionsatlas von Werner. 2. Aufl. 1885. str. 20.

§ 543. Západní Indie.

V *Siamském* království působila od r. 1673. pařížská kongregace vnějších missií, ale její stanice v Juthii byla r. 1767. od Birmanů zničena. Roku 1838. začal v království tomto opět pracovati s velikou horlivostí Dupond; r. 1840. byl Pallegoix za apoštolského vikáře se sídlem v Bangkoku ustanoven, který četné Siamce a Číňany ke Kristu obrátil. Roku 1841. byl Siam ve dva vikariáty rozdělen: vlastní Siam tvoří vikariát východosiamský; oddělené části od něho západo-siamský pro poloostrov Malayský.

Dupond byl s jinými missionáři r. 1849. vypověděn, ale r. 1851. od nového krále Mongkuta (1851—1868), který po evropsku byl vzdělán, nazpět povolán. Král přál biskupu Pallegoixovi a dal mu po jeho smrti († 18. června 1862) slavný pohřeb vystrojiti. Nástupcem Pallegoixovým stal se Dupond (1864-1872), který podobné přízni dvora se těšil. Dvůr účastnil se v posvěcení za biskupa v Bangkoku Jana Ludvíka Veye v prosinci r. 1875. Roku 1885. měl Siam 12.500 katolíků, 1 biskupa, 30 kněží, 34 kostely a kaple a 32 školy[1]).

V apoštolském vikariátě západo-siamském pro poloostrov Malajský bylo 10.200 katolíkův[2]). Stará *Birmanie* byla rozdělena na tři apoštolské vikariáty: jižní, severní a východní Birmu. Severní a jižní Birmu obstarává pařížská, východní Birmu milánská kongregace vnějších missií. Birmansko dobyli Angličané r. 1886. a připojili je ke své říši[3]).

Císař *Annamský* Dža-Long podrobil si po revoluci 1774-1788 s pomocí francouzskou Tonkin a Kočin-Čínu[4]). R. 1819. bylo tam křesťanů 400.000 se 4 biskupy, 25 evropskými a 180 domorodými kněžími. Ale ukrutný císař Minh-Menh (1820-1848) přerušil přátelství s Francouzi, zakázal r. 1825. cizím kněžím přístup do své říše, jal několik missionářův a kázal r. 1832. všechny kostely zbořiti a křesťany k odpadku nutiti. V tomto hrozném pronásledování umřel v žaláři biskup Delgado, který od r. 1799. svou církev řídil, maje věku svého 84 léta; jeho

---

[1]) Wernerův Missionsatlas str. 21.

[2]) l. c.

[3]) Katholische Missionen 1886. str. 107.

[4]) Srv. o křesťanství v Annamě: Die Dominikanermission von Tongkin, v „Kath. Missionen" 1874. str. 113., 137., 169., 205., 255.

81letý koadjutor, četní dominikáni a domorodci byli odpraveni; odpadlíků bylo málo. Od r. 1839. byla muka vymyšlenějšími, a r. 1840. bylo zase mnoho mučenníkův. Po smrti Minh-Menhově nevydal jeho nástupce Tieu-Tri (1841—1847) žádných nových ediktů proti křesťanům, a dominikán Hermosilla byl 23. dubna 1841 za biskupa posvěcen, a měl r. 1847. ještě 7 evropských kněží, 30 domorodých dominikánův a 18 domorodých světských kněží. Francouzské zakročení v Kočin-Číně r. 1847. vyvolalo nové pronásledování. Papež Pius IX. oddělil od vikariátu východotonkinského dvě provincie, a povýšil je za vikariát středotonkinský; oba vikariáty měly dominikány za vikáře, kteří obdrželi koadjutory. Císař Tü-Dük vydal r. 1848. zase dekrety proti křesťanům, které však všeobecně prováděny nebyly. Cholera učinila r. 1851. zastávku. V středním Tonkině slavil apoštolský vikář r. 1855. diecésní synodu s 5 španělskými dominikány a 25 domorodými kněžími. Dne 18. ledna 1856 byl biskup Hermosilla zatčen, však křesťané mohli ho ještě penězi vykoupiti. Ale apoštolský vikář středo-tonkinský byl 20. května jat a 20. července odpraven; dne 19. května 1858 byla jedna křesťanská ves zapálena a klášter dominikánský zbořen. Francouzsko-španělská výprava r. 1858. obmezila se na dobytí Turonu, a Francouzové usadili se v dolní Kočin-Číně, dobyli r. 1859. tři provincií a přinutili r. 1862. Annam k definitivnímu odstoupení tohoto území. Smlouvou z 11. srpna 1863 musila Kambodža uznati svrchovanosť Francie. Za tohoto stavu pokládala vláda křesťany za stoupence Francouzův a pronásledovala je dále až do r. 1862.; 28 dominikánův a tisíce křesťanů bylo umučeno, též biskup Hermosilla (1. listopadu 1861). V nové francouzsko-tonkinské válce r. 1873. dobyli Francouzové značných úspěchův, a článek devátý smlouvy o mír z 15. března 1874 zaručoval svobodu kázaní a vyznání křesťanského ale když Francouzi z obsazených míst odtáhli, bylo 10.000 křesťanů v několika dnech zavražděno, které Francouzové vlastně zradili, poněvadž toto vraždění předvídati mohli[1]). Jelikož Tü-Dük učiněného míru nedbal, vznikla r. 1883. nová válka, za níž starý pronásledovatel církve 20. července 1883 v Hųě zemřel. Za jeho nástupce a synovce Van-Lana, který si dal jméno Hiep-Hoa t. j. svornosť a mír, dobyli Francouzi 20. srpna

---

[1]) Srv. Der Krieg in Tong-king vor zehn Jahren v „Kathol. Missionen" 1883 str. 245—250.

1883 hlavního a residenčního města Huë a přinutili císaře 25. srpna 1883 k smlouvě, kterou svrchovanosť Francie nad sebou uznal. Ale mandarini a mořští loupežníci bojovali dále, palácní revoluce svrhla císaře a přinutila jej, že jed vypiti musil, a na trůn vstoupil Tai-Phu, 15letý synovec Tü-Dükův, který si dal jméno Kien-Tük t. j. nejvyšší blaženosť. Působením mandarinů vypuklo veliké pronásledování křesťanův a nabylo neslýchaných rozměrů; mnoho set křesťanských obydlí bylo spáleno, tisíce křesťanů bloudilo po lesích a tisíce jich pobito. Ale když francouzský admirál Courbet nedobytného Sontaye se zmocnil, uznal nový císař ke konci prosince 1883 smlouvu Hiep-Hoaovu z 25. srpna 1883 a vydal rozkazy, aby vraždění a pronásledování křesťanů zastaveno bylo. Jeden prino, jenž byl hlavním původcem vraždění křesťanů, byl odpraven[1]). Roku 1885. bylo v Tonkině: 5 apoštolských vikariátů, 424.483 katolíci a 326 kněží; v Kočin-Číně: 3 apoštolské vikariáty, 219.651 katolíkův a 188 kněží: a v Kambodže: 1 apoštolský vikariát, 15.792 katolíků s 21 kněžími[2]).

§ 544. Čína[3]).

Ke konci panování císaře Kien-longa přestalo pronásledování křesťanův. Nežli jesuité v Číně vymřeli, snažila se propaganda pojistiti jejich missii, odevzdavši ji lazaristům, z nichž PP. Raux a Ghislain s bratrem (fraterem) Parisem, hodinářem, r. 1784. do Pekingu přišli. Raux obdržel od císaře důstojnosť mandarinskou a stal se přednostou mathematického tribunálu. Portugalský františkán Alexander de Govea byl jmenován biskupem pekingským a dostavil se r. 1784. na své místo. V Číně bylo okolo 300.000 křesťanů ve třech biskupstvích: Pekingu, Nankingu a Makau, a ve třech apoštolských vikariátech: Šansi, Fokině a Sučuenĕ.

Za syna a nástupce Kien-longova Kia-kinga (1795—1820) vypuklo z nepatrné příčiny kruté pronásledování křesťanův.

---

[1]) Srv.: Das Ende des Krieges in Tongking v „Kath. Missionen“ 1884 str. 157. sqq.; Scenen aus dem Kriege in Tongking. l. c. str. 6., 29., 57., 117., 143., 145.

[2]) Wernerův Missionsatlas str. 22.

[3]) Srv. Die Mission von Peking u. Petscheli v „Kath. Missionen“ 1878 str. 203., 226.

Františkán P. Adeodat zhotovil mapu Číny a poslal ji do Říma, aby dle ní meze italské missie vytčeny byly, která však do rukou čínské policie padla a za vojenskou mapu pokládána byla, dle níž by evropští knížata Číny dobyti mohli. Pronásledování zuřilo ve všech provinciích říše, zachvátilo v některých, jako na př. Sučueně skoro všechny kněze, a Kristus byl oslaven přečetnými mučenníky, mezi nimiž byli apoštolský vikář sučuenský Dufresse, který od r. 1776. v Číně působil († 14. září 1815), stařičký lazarista Clet († 18. dubna 1820) a domorodý kněz Chen. Nástupce Kia-kingův Tao-kuang (1820—1850) dal v prvním roce své vlády čínského kněze Lieu v Sučueně zardousiti, ale nevydal nových ediktů proti křesťanům, a mandarini přestali pronásledovati křesťany, poněvadž u nich neměli nic více zabavovati. Počet věřících klesl v Pekingu na 350; obnovitelem této bývalé slavné missie jest Lazarista P. Josef Martial Mouly, který se r. 1807. ve Frigeac-u v diecési cahorské narodil, r. 1834. do Makaa přišel, svou první činnosť v provincii Hupe rozvíjel a r. 1836. missii pekingskou a pečelskou převzal. Křesťané měli v celku pokoj až do r. 1830.; však od tohoto času vypukalo v jednotlivých provinciích pronásledování, jmenovitě r. 1839. v provincii Hupe, kde lazarista P. Perboyre 11. září 1840 po hrozných mukách ve Wučangfu zardoušen byl; před ním bylo 5 křesťanů sťato. Po válce opiové s Angličany, ukončené mírem nankinským 29. srpna 1842, vystoupila Francie a žádala na Číně, aby křesťanské náboženství veřejně trpěno bylo; její vyslanec Langrenée vymohl na císaři v srpnu r. 1845., že křesťanští Číňané své náboženství veřejně vykonávati mohli; ale Francouzové a cizinci byli obmezeni se svým náboženstvím na pět svobodných přístavů: Kanton, Amoy, Fučau, Ningpo a Šaughai, a neměli dovnitř země vnikati, v kterémžto případě bylo je nazpět ze země poslati.

Proti panující dynastii vypukla veliká vzpoura a občanská válka Taipingů (1850—1864), v jejichž čele stál Číňan Hung-Siu-Ceuen, který rozličné protestantské rozpravy četl, s anglickým missionářem Robertsem znám byl a již od r. 1843. božské poslání: modly ničiti a novou říši pokoje založiti, si připisoval. Povstalci se zmocnili r. 1853. Nankinga, poráželi císařská vojska a dobyli r. 1860. Sučenu. Když r. 1859. Hung-Siu-Ceuen svého příbuzného Hung-Yin-a, který byl od Roberts-a ku protestantskému křesťanství obrácen, ministrem války učinil, dělali si protestanté přemrštěné naděje, že Čína protestantskou bude; ale

brzy ukázali se Taipingové nepřátely jak křesťanů tak Evropanův.

Císař Hien-fong (1850—1861) obnovil tajným ediktem v březnu 1851, odstraniv francouzskou smlouvu, staré zákony proti křesťanům, jejichž krev v hojnosti tekla. Biskup Mouly vydal se r. 1854. sám mandarinu v Nganšu, zachoval tak několik křesťanů před krutými mukami, a vyvrátil spolu též podezření, jakoby křesťanství a jeho missie s povstalci a spiklenci ve spojení stály; byl poslán k francouzskému vyslanci do Šanghai-e, ale ještě před koncem roku 1855. byl opět u svého stádce. P. Chapdelaine, kněz vnějších missií, utrpěl 27. února 1856 s více křesťany mučennickou smrť v Kuangsi; lazarista Montels 26. června v Kiangsi a jiní.

Po válce s Anglií a Francii (1856—1858) učinila Čína smlouvu Tientsinskou 26. a 27. června 1858, kde mezi jiným svobodu vyznání víry křesťanské uznala. Poněvadž Čína provésti smlouvu odkládala, vypukla nová válka. V dubnu 1860 připlulo spojené anglicko-francouzské loďstvo do Šanghai-e a začalo 19. července své válečné operace v přístavu pekingském. Číňané byli u Palikaa, ačkoliv měli 50.000 mužův, od 7000 mužů evropského vojska 21. září 1860 poraženi. Po tomto vítězství vjeli spojenci 24. a 25. října do Pekingu a učinili tam 25. října 1860 mír s Čínou, který svobodu křesťanského náboženství a missionářů pojišťoval. Již 29. října byla peking-ská kathedrála, která od r. 1825. byla zavřena, opět otevřena, a 25. prosince 1861, když důkladně byla opravena, konaly se tam zase první služby Boží. Za nedospělých císařů Tung-či-a (1861—1875) a Kuang-su-a (od r. 1875.) byl vladařem strýc onoho, princ Kong, který alespoň vně křesťanům přál, a jehož snahou vyšel 5. dubna 1862 edikt, který křesťany od daně ku pagodám, pohanským chrámům, osvobodil a staré trestní zákony proti nim zrušil. Ovšem za těchto válek zuřili úřadové, povstalci a lůza hrozně proti křesťanům, loupili a vraždili je. Dne 21. června 1870 bylo hrozné krveprolití v Tient-sin-ě, v němž francouzský konsul, dva lazaristé, 46 milosrdných sester a mnoho jiných Evropanův o život přišlo.

Ve válce čínsko-francouzské (1884—1885) vznikly nové útrapy křesťanům. V Kantonu musili všichni Francouzové a missionáři město opustiti. Veškerá jižní Čína povstala proti křesťanům. Císařský edikt od 27. srpna 1884 odporoučel missionáře a kupce ochraně mandarinův, a prospěl v mnohém

ohledu. Papež Lev XIII. ujal se křesťanův a psal 1. února 1885 list císaři [1]), který mu odpověděl, že patronát nad křesťanskými missiemi sám převezme [2]). Lev XIII. psal znova po vlaském missionáři císaři list a dostal opět přátelskou odpověď. Čínská vláda žádala prostřednictvím anglickým papeže, aby pro Peking apoštolského nuntia ustanovil; však zakročením Francie stalo se, že papež ustanovil se na tom, aby místo nuntia (diplomatického zástupce) byl tam poslán jenom apoštolský delegát, který by propagandu zastupoval a byl vrchním všech missií, jaksi metropolitou apoštolských vikářů. Přijetí apoštolského delegáta *jest uznání katolického náboženství vládou čínskou* a jest vymoženosť nesmírné ceny [3]).

Dne 9. prosince 1888 byla nová kathedrálka v Pekingu, největší to chrám v Číně, od apoštolského vikáře peking-ského Tagliabue za veliké slávy posvěcena [4]). Přítomni byli poslanci Německa, Francie, Španělska, Japonska, Severních obcí Amerických a Belgie a několik hodnostářů Yamenu (císařského dvora); ke konci svatého úkonu vstoupil do chrámu Shun, ministr císařského dvora, s několika hodnostáři říšskými a ujišťoval potom při hostině, že tady jest ve jménu císaře, který missionáře svou ochranou a přízní ujišťuje.

V Číně bylo r. 1885. jedno biskupství (Makao, ostatní dvě byla zrušena) a 30 apoštolských vikariátů, 553.809 katolíků a 764 kněží [5]).

§ 545. Tibet, Mongolsko, Mandžursko a Korea.

V Tibetu převzali úkol kapucínův od r. 1844. lazaristé Huc a Gabet, pronikli až do Lassy, obrátili mnohé, ale byli na žádosť čínského vyslance opět vypuzeni. Podobně stalo se pařížské kongregaci missií, které apoštolský vikariát v Tibetu byl odevzdán. Roku 1861. založená stanice byla r. 1865. ztroskotána, podobně r. 1873. stanice v Bathangu, kterou r. 1864. Chauveau založil, taktéž stanice v Jerkalu. Lamové chovají

---

[1]) Srv. „Kath. Missionen", 1885, str. 104.

[2]) l. c. str. 200.

[3]) l. c. 1886, str. 82., 83.

[4]) Srv. Die neue dem heiligsten Erlöser geweihte Kathedrale in Peking; v „Kath. Missionen" 1889, str. 147—149.

[5]) Wernerův „Missionsatlas" str. 21., 22.

se stále nepřátelsky proti křesťanství. V Tibetě byl r. 1885. jeden apoštolský vikariát, 949 katolíkův a 12 kněží [1]).

Podobně nedopracovala se žádných valných úspěchů belgická kongregace Neposkvrněného srdce Panny Marie pro východo-asijské missie v *Mongolsku*, kteréž od r. 1880. na návrh apoštolského vikáře Msgr. Baxa na tři vikariáty: východo-, středo- a jihozápadní Mongolský jest rozděleno, ačkoliv teprve 14.000 křesťanů mělo [2]).

V Mandžursku byl r. 1885. jeden apoštolský vikariát, 11.030 katolíkův a 28 kněží [3]).

Na *Korejském poloostrově* bylo r. 1801. asi 200 křesťanův umučeno. Po novém zuření proti nim r. 1815. a r. 1827. nebylo více žádného kněze v zemi. Proto přece byl r. 1832. zřízen apoštolský vikariát korejský, který převzal pařížský seminář vnějších missií. Po moři nebylo přístupu do země; po tři léta pokoušel se apoštolský vikář Bruguière z Číny do země vniknouti, ale nadarmo a zemřel r. 1835. ve východním Tatarsku. Petr Filibert Maubant byl první evropský kněz, který r. 1836. do země vnikl, a potom dostal se tam r. 1837. druhý. Korea měla r. 1838. okolo 9.000 křesťanův. Mladí Koreané byli od missionářů nebo v semináři v Makau za kněze a věrověsty vzděláváni. Ale již r. 1839. vypuklo nové pronásledování, v kterémž apoštolský vikář Imbert, missionáři a 100 křesťanů bylo umučeno. S Ondřejem Kim-em, rodem Koreanem, jenž v Makau na kněžství byl posvěcen, přišel roku 1845. apoštolský vikář Ferreol a ještě jeden missionář do země. Kim byl r. 1846. jako zemězrádce odpraven, ale přece bylo r. 1846.—1850. okolo 11.000 křesťanů v zemi, jejichž počet do smrti apoštolského vikáře Ferreola († 1853) na 13.638 vzrostl. Hrozby Francie nepomáhaly zde nic, nemajíce v zápětí válečné výpravy. Porážka Číňanů r. 1860. vzbudila hrůzu v Korei. Nástupce Ferreolův Berneux působil v zemi (1856—1866) blahodárně; vznikla docela křesťanská literatura Koreanská. Roku 1866. vypuklo kruté pronásledování, v němž oslavili mučennickou smrtí Krista biskup Berneux, jeho koadjutor Daveluy a mnozí kněží. Počet mučenníků do r. 1876. obnášel 10 až 12 tisíc. Nový apoštolský vikář Ridel († 1884) vnikl do země r. 1877., ale již v lednu 1878 zachytila vláda jeho listy na

---

[1]) l. c. str. 22.
[2]) l. c. str. 21.
[3]) l. c.

hranicích čínských, z nichž o přítomnosti katolického biskupa a 4 missionářů zvěděla. Ridel byl jat, ale na zakročení čínské vlády nebyl k smrti odsouzen, ale pouze za hranice vyvezen [1]).

V Korei byl r. 1885. jeden apoštolský vikariát, 20.000 katolíkův a 8 kněží [2]).

§ 546. Japonsko.

Do Japonska mohli z křesťanů pouze kalvinští Hollanďané za hanebnými podmínkami vstoupiti. Pokusy katolických kněží v 18. století vniknouti do země nezdařily se; a kdo tam přece vnikl, zmizel beze stopy. Když r. 1832. byl apoštolský vikariát korejský zřízen, dostal apoštolský vikář rozkaz, aby na ostrovech Liu-Kiu k Japonsku náležejících se usadil. Ale teprve r. 1844. mohl Forcade, kněž pařížského missijního semináře, tam jako tlumočník se usídliti. Roku 1854. byla mezi Severními obcemi americkými a Japonskem učiněna smlouva, kteráž jejich obchodu Japon otevřela; brzo potom následovaly podobné smlouvy s Anglií a Francií, a přístav Nagasaki byl všem národům otevřen. Týž rok 1854. zřídila apoštolská Stolice japonský apoštolský vikariát, a jmenovala Mnsgr. Collina prvním apoštolským prefektem. Hned ukázalo se, že křesťanství dvoustoletým pronásledováním vyhubeno nebylo, v Nagasaki bylo r. 1856. 70 křesťanů žalařováno. Roku 1857. přišel první missionář z pařížského missijního semináře, jemuž japonská missie odevzdána byla, do Hakodate (Jeso). Roku 1859. musila japonská vláda cizincům svobodu náboženskou uděliti. Dne 19. února 1865 byl v Nakasami kostel ke cti 26 japonských mučenníků, které papež Pius IX. 8. června 1862 za svaté prohlásil, posvěcen.

Přes všechna pronásledování udrželi se v Japoně křesťané, kteří si sami křtem přisluhovali a modlitební knihy od starých jesuitských missionářů měli. Tito domorodí křesťané vzdalovali se zprvu příchozích missionářův, a přiblížili se k nim po prvé 17. března 1865 [3]), tázajíce se jich, žijí-li v bezženství, poslouchají-li papeže, a ctí-li Pannu Marii.

---

[1]) Srv.: Korea, v „Kath. Missionen", 1875 str. 177. sqq. — Die Gefangenschaft u. Befreiung Msgr. Ridels, apost. Vikärs von Korea v „Kath. Missionen" 1879, str. 189. sqq.

[2]) Wernerův „Missionsatlas", str. 21.

[3]) Katholische Missionen 1876, str. 236.

Staré zákony proti křesťanům platily, a tu chtěl šagun (dědičný major domus) Taikua, který smlouvami s cizinou neoblíbeným se učinil, opět oblíbenosti nabyti. V červenci r. 1867. chtěje starokřesťanské obyvatele údolí Urakami k odpadu od Krista přinutiti, dal z nich 60 uvězniti v Nagasaki, 110 v Omuře a 97 v provincii Hidžinu, kteří však pevnými u víře zůstali. Dne 29. ledna 1868 byla šogunská čili taikunská vláda svržena a mikado (císař) Muts-Hito, který posud byl sice modlou ale stínem císaře jsa úplně bez vlády, uchopil se otěží vlády, ale pokračoval v pronásledování křesťanů, dal 120 křesťanských otců zajati a poslal z nich 114 do vyhnanství. Ohrazení vyslanců cizích mocností byla marnými. Roku 1870 byly 4.000 křesťanů pod záminkou politických zločinů do žalářův uvrženy, z nichž četní tam zahynuli a jenom odpadlíci od své víry r. 1872. svobodu dostali. Teprve roku 1873. byly staré zákony proti křesťanům ediktem císařovým od 31. března zrušeny a přes 1800 zajatých navrátilo se ze své vazby do své vlasti, údolí urakamského [1]). Apoštolský vikář Petitjean slavil velikou slavnosť na poděkování Bohu za skončení skoro 300letého pronásledování (1587—1873) a založil týž rok v Nagasaki seminář. Dne 14. srpna 1884 byla úplná náboženská svoboda prohlášena.

Prvním apoštolským vikářem byl jmenovaný Forcade (1846), po něm následovali: apošt. prefekt Collin, pak provikář Gerard, potom r. 1866. apošt. vikář Bernard Petitjean († 1884), za něhož byl Japon r. 1876. na dva apošt. vikariáty rozdělen: severní a jižní Japon; severní dostal do správy Msgr. Osouf, kterýž 11. února 1877 v Paříži za biskupa arsinoe-ského in part. vysvěcen byl a 3. prosince 1877 základ ke stoličnému chrámu v Tokiu (Jeddu), hlavním městě Japonska, položil; jižní Japon podržel si Petitjean [2]). Od jižního japonského vikariátu byl r. 1888. oddělen nový apošt. vikariát: střední Japon [3]). Papež Lev XIII. zřídil 15. března r. 1890. řádnou hierarchii v Japonsku učiniv města: Tokio metropolí, Kioto, Nagasaki a Šanghai sídly biskupskými. V Tokiu byl 1. května 1890 metropolitní chrám ke cti sv. Františka Xaverského posvěcen.

Dne 18. května 1885 poslal papež Lev XIII. císaři list

---

[1]) Srv. Die staatlichen Wirren in Japan v „Kath. Missionen" 1877, str. 228—232.

[2]) Kath. Missionen 1878; str. 82.

[3]) Kath. Missionen 1888; str. 195.

s díky za náboženskou svobodu, a doporoučel vřele missionáře jeho ochraně. Msgr. Osouf podal 12. září 1885 v slavném slyšení císaři papežský list a dostal ujištění císařské ochrany pro křesťany [1]). V Japonu jest 29,214 křesťanův a 50 kněží [2]).

Veškerá Asie má 9,232.406 katolíků [3])."

§ 547. Afrika.

Katolická církev činí veliké pokroky v Africe, které však přece s hroznými obětmi missionářů se nesrovnávají. Když Francie Alžírska r. 1830. dobyla, bylo r. 1838. alžírské biskupství založeno, jehož první biskup Antonín Adolf Dupuch s velikými obtížemi zápasil a r. 1845. se poděkoval († 11. července 1856). Druhý biskup Ludvík Antonín Pavy (1846—1866) rozvíjel velikou činnosť mezi přistěhovalci i domorodými Araby. S velikou slávou byl ostatek sv. Augustina darovaný od papeže Řehoře XVI. 25. října 1842 od sedmi biskupů do Hippa přinesen. Dne 9. ledna 1867 povýšil Pius IX. Alžír za arcibiskupství se suffragannimi biskupstvími v Constantině a Oraně. Prvním arcibiskupem stal se Karel Martial Allemand-Lavigerie [4]), biskup nancyský, který 4. kv. 1873 první provinciální sněm slavil. Papež Lev XIII. obnovil arcibiskupství kartaginské (10. listopadu 1884), spojil s Alžírem a udělil Lavigerie-ovi, kterýž od něho pro jeho nesmírné zásluhy o missie africké 27. března 1882 za kardinála povýšen byl. Lavigerie založil r. 1868. novou kongregaci missionářů zvanou: otci missie alžírské nebo bílými otci a vystavěl jim veliký noviciát poblíž Alžíru. Tito „bílí otcové" převzali již r. 1874. missie v Sahaře a Sudanu a pronikli přes Zanzibar k velikým jezerům zvaným Viktorie-Nyanza a Taganjika do srdce Afriky. Snahou Lavigerie-ovou vznikla též ženská kongregace, která missionáře vychováváním černošek podporuje. Kardinál Lavigerie pracuje s veškerou snahou o to, aby obchod s otroky zrušen a odstraněn byl, a cestoval r. 1888. v tomto ohledu po Evropě, aby dvorové této hanebnosti třeba zbraní konec učinili.

---

[1]) Kath. Missionen 1886; str. 38.

[2]) Wernerův Missionsatlas 2. vydání 1885; str. 22.

[3]) l. c. str. 10.

[4]) Cardinál Lavigerie v „Kath. Missionen" 1882; str. 241—245; Vlk: „Otrokářství a Lavigerie" v „Blahověstu" 1889; str. 68. sqq.

Provincie alžírská má okolo 382.000 katolíků[1].

Pro *Marokko* a *Fez* jest zřízená apošt. prefektura, která má 1.930 katolíků; ve španělských državách na pobřeží marockém jsou diecése: tangerská, přímo apoštolské Stolici podřízena, a centská spojená s diecésí kadixskou, s 2.476 katolíky[2].

V Tunisu[3] zřídil papež Řehoř XVI. brevem od 21. března 1843 apošt. vikariát a udělil jej kapucínu Fidelovi Sutteru, který byl za biskupa rosalijského in part. posvěcen. Za něho (1844—1870) rozvíjela se utěšeně církev v Tunisu, jmenovitě když ústavou z 9. září 1857 všem vyznáním svoboda náboženká propůjčena jest. Papež Lev XIII. obnovil 10. listopadu 1884 karthaginské arcibiskupství a spojil s Alžírem. V Tunisu žije 25.100 katolíků[4].

Egypt a Arabii oddělil papež Řehoř XVI. od apošt. vikariátu aleppského a povýšil za samostatný egyptský a učinil prvním apoštolským vikářem kvardiána sv. země Perpetua Quasoa ze Salerna. Země má mnoho latinských klášterů mnohých řeholí, které blahodárně na vychování mládeže i mohamedánské působí[5]; nejznamenitější jsou kláštery františkánské: sv. Kateřiny v Alexandrii a zvaný „convento grande“ (veliký konvent) v Kahiře[6]. Z Koptů navrátilo se asi 12.000 do lůna pravé církve a obdrželo svůj apoštolský vikariát se sídlem v Kahiře[7]. Všech katolíkův jest v Egyptě 82.000[8].

Do Abyssinie (Habeše) dostal se katolický missionář lazarista Josef Sapeto v průvodu dvou Francouzů, pracoval neunavně a na jeho zprávu zřídil papež Řehoř XVI. tam apošt. prefekturu, kterouž Sapetův řeholní druh Justin de Jacobis obdržel. Pius IX. povýšil ji r. 1847. za apošt. vikariát, který spravovali Justin de Jakobis († 1860), Bianchiari († 1864), Bel († 1868), Delmonte († 1869) a Touvier. Msgr. Delmonte

[1]) Wernerův Missionsatlas str. 10.

[2]) l. c.

[3]) Srv. Die kath. Kirche Tunisiens in alter u. neuer Zeit v „Kath. Missionen“ 1878 str. 51 sqq.

[4]) Wernerův Missionsatlas l. c.

[5]) Srv. Die kath. Kirche Aegyptens v „Kath. Missionen“ 1882 str. 190—194.

[6]) Srv. můj spis: „Cesta a pouť do Egypta a sv. Země.“ V Praze. 1886 str. 26., 35.

[7]) Kath. Missionen. 1882 str. 190.

[8]) Wernerův Missionsatlas l. c.

vystavěl missijní dům v Massavah. Roku 1871. vzniklo kruté pronásledování katolíkův a trvalo přes půl roku. Neguš (císař) Jan slíbil r. 1877. missii svou ochranu [1]). Všech katolíkův jest v zemi 12.000 [2]).

Pro střední Afriku zřídil papež Řehoř XVI. r. 1846. na žádost polského jesuity Rylla († 1848), který tam s horlivostí pracoval, apošt. vikariát. Ku podpoře missie, jejímž vrchním byl Knoblecher († 1858), byl v Rakousku marianský spolek (r. 1851.) založen. Ale ponebí zabilo missionáře; vikariát zůstal neobsazen a byl delegátu v Egyptě svěřen. Přišlo se ku poznání, aby Afrika Afrikou byla ke Kristu obrácena, t. j. aby dítky černochů za missionáře vychovány byly. Za tímto účelem založil františkán Ludvík z Casoria dva ústavy v Neapoli, které r. 1865. 60 černochů a dvakrát tolik černošek měly. Značných úspěchů dopracoval se biskup Daniel Comboni, zakladatel afrického ústavu ve Veroně, který r. 1872. provikářem africké střední missie učiněn byl († 10. října 1881). Roku 1874. rozdělil svůj vikariát na dvě polovice: severní a jižní: severní odevzdal řádu sv. Kamilla z Lellis, jehož členům r. 1875. v Berberu na pravém břehu Nilu severovýchodně od Chartumu klášter vystavěl. Zpoura Mahdiho v Sudanu zničila skoro toto dílo.

Na západním břehu Afriky má kongregace od Ducha sv. [3]) a Neposkvrněného srdce Panny Marie 4 apošt. vikariáty: Senegal, Senegambii, Sierru Leoni a Gabun (horní a dolní Quineu) s 13.750 katolíky [4]). V Dahomey byl r. 1860. zřízen apošt. vikariát, jehož pole lyonský seminář pro vnější missie obdržel. V samostatném státě Konžském rozkvétá utěšeně pod vládou katolickou belgického krále missie. Starší biskupství: v Angole, Angře na azorském ostrově Terceiře, Kanarii na ostrově Palmě, Tunchalu na Madeiře, Sv. Jakubu na Kap verde a sv. Krištofu udržela se. Na těchto ostrovech: Azorech, Madeiře, Kanárských, Kapverdických a jiných západně od Afriky ležících žije 796.000 katolíků. Missii v Sambesi zastávají s velikou horlivostí od r. 1880. jesuité.

---

[1]) Blätter aus der K.-G. Abessiens; v „Kath. Missionen" 1882; str. 246—251.

[2]) Wernerův Missionsatlas l. c.

[3]) Tato kongregace byla založena r. 1703. a spojila se r. 1848. s kongregací Neposkvrněného srdce Panny Marie, kterouž obrácený žid František Libermann založil.

[4]) Wernerův Missionsatlas str. 10., 11.

V Kapsku ponechali Angličané ukrutné zákony Hollanďanů proti katolíkům v platnosti. Teprve roku 1837. obdrželi kapští katolíci biskupa Griffithsa za apošt. vikaře, který tak blahodárně působil, že jeho vikariát na dva: východní a západní (1847—1851) rozdělen byl, k nimž potom třetí: Natal přistoupil. Roku 1868. byly dřívější zákony zrušeny, a roku 1874. z několika okresů západního Kapska zřízena apošt. prefektura: střední Kapsko, které kněží lyonského afrického semináře do správy obdrželi. Apošt. vikář východního Kapska Jakub Richards zřídil s pomocí anglických jesuitů r. 1875. veliké učeliště v Grahamstowně.

Ostrovy východně od Afriky rozdělují se na diecése: sv. Diviše na ostrově Réunioně (Bourboně) se 180.000 katolíky, kterou Papež Pius IX. r. 1850. zřídil; Port Louis na ostrově sv. Morice (Isle de France) Angličanům náležejícím (od r. 1814); apošt. prefekturu Mayotte; apošt. vikariát souostroví Seichellského s 13.000 katolíky; a apošt. vikariát Madagaskarský s 23.940 katolíky [1]).

Madagaskar [2]) odkryli Portugalci na den sv. Vavřince r. 1505. a nazvali ostrovem sv. Vavřince. Král francouzský Ludvík XIII. prohlásil Madagaskar za francouzskou osadu. Aby tento ostrov vlivu francouzskému odňali, uznali Angličané náčelníka Hovů, jednoho to kmene madagarského, Radamu (1810—1828) za krále Madagaskaru, který protestantským missionářům křesťanství hlásati dovolil. Ale jeho manželka Ranavalona I., která po něm na trůn dosedla (1828—1861) byla nepřítelem Evropanův a křesťanův. Apošt. prefekt z ostrova Bourbona, k jehož působišti Madagaskar náležel, hrabě Solages snažil se v letě r. 1832. do vnitra ostrova vniknouti, ale pro nejbídnější pomluvy anglikanských predikantů zemřel ode všech opuštěn v jedné chýši mučenníkem hroznou smrtí hladem (8. pros. 1832). Jeho nástupce Mgsr. Dalmond († 1847) pokřtil několik domorodců na malém ostrově Panny Marie, který Francouzi obsadili, a působil též na jiných ostrovech. Roku 1844. byl Madagaskar za apošt. prefekturu povýšen, kterou na žádost apošt. Stolice jesuité převzali (r. 1846.) a hned velikou činnost rozvíjeli jsouce podporováni madagaskarským francouzským kon-

[1]) l. c. str. 10., 28.

[2]) Srv. „Streiflichter auf die neueste Missionsgeschichte Madagaskars“ v „Kath. Missionen“ 1883; str. 113—123.

sulem Labordem. Radama II. (1861—1863), syn a nástupce Ranavalonin, propustil r. 1861. mnohé jaté a dovolil zřizovati školy. Radama II. byl 10. května 1863 palácní revolucí svržen a zardoušen, a na trůn vstoupila jeho vdova Rasoherina (1863—1868), která r. 1865. smlouvu s Anglickem učinila, kterou vliv protestantských missionářů vystoupil. Královna klonila se k církvi katolické a dala se tři dni před svou smrtí po katolicku pokřtíti († 30. března 1868). Její sestra vstoupila 2. dubna 1868 jako Ranavalona II. na trůn (1868—1883). Dítky své sestry dala po přání umírající katolickým missionářům na vychování, ale sama dala se na radu svého prvního ministra Rainilaiarivoniho 21. ledna 1869 od protestantů pokřtíti a prohlásila protestantství za státní náboženství. Však její první ministr zavedl hned krutý byzantský caesaropapismus k velikému hoři protestantských predikantů. Bez ohledu na tuto změnu u dvora pracovali jesuité statně dále, založili 4 fary v hlavním městě Tananarivě, nedaleko od něho 12 větších stanic a mnoho menších. Pius IX. zřídil r. 1861. zvláštní prefekturu pro malé ostrovy madagaskarské a povýšil hlavní ostrov za apošt. vikariát, kterýž obdržel první P. Jouen († 1872). Madagaskarskou missii visitoval r. 1875. biskup svatodivišský z Réuniona Delannoy a byl od královny poctivě přijat. Roku 1876. podali independenti k vládě žádosť za nucené chození do školy, a když vláda povolila, zapsali i katolické děti k hrůze katolíků pro své školy. Tak vznikl boj o školu, v němž katolíci svých práv uhájili. Francouzové chtějíce svůj vliv na Madagaskaře obnoviti, ujali se kmene Sakalavů proti Hovům a jejich protestantské vládě, z čehož r. 1883. francouzsko-madagaskarská válka vypukla, a kruté pronásledování kvetoucí katolické missie v zápětí měla. Všichni katoličtí missionáři jsouce za stoupence Francouzů pokládáni, musili Madagaskar opustiti [1]) a odebrali se na ostrovy Réunion a sv. Morice; však 18 kněží a 6 fraterů zůstalo přece v Tamatavě, hlavním přístavě ostrova [2]). Za války zemřela královna Ranavalona II. 13. července 1883 a na trůn vstoupila její neť bojovná Ranavalona III. Válka skončila smlouvou tamatavskou ze dne 17. prosince 1886, kterou Ranavalona III. ochranu čili svrchovanosť francouzské republiky podstoupila. Francouzský resident sídlí v hlavním městě Tana-

---

[1]) Kath. Missionen 1883; str. 218—222.
[2]) Kath. Missionen 1884; str. 89.

narivě. Již 5. dubna 1886 přistál apošt. vikář madagaskarský Msgr. Jan Cazet S. J., biskup ze Sozusy in part., s osmi missionáři v Tamatavě, byl slavně přijat a vjel 24. dubna do hlavního města Tananariva k veliké radosti katolíků [1]. Nová činnost katolických missionářů započala těšíc se ochraně francouzské i madagaskarské vlády a nebojíc se více kruté nesnášenlivosti protestantů, kteří zkroceni jsou.

V městě Zeilah ležícím na Adenském zálivu založili kapucíni missionářskou stanici a pracovali horlivě o obrácení Gallův, jmenovitě P. Vilém Massaja, biskup kassijský in part. a apoštolský vikář od r. 1846., který za své zásluhy po svém návratu do svého kláštera ve Frascati r. 1884. za kardinála povýšen byl. († 6. srpna 1889.) [2] Missie má 1000 katolíků [3].

Veškerá Afrika má v 36 církevních okresích 2,642.720 katolíků [4].

§ 548. Turecko.

Od počátku tureckého panství v Konstantinopoli až do roku 1643. byla latinská církev patriarchálními vikáři bez biskupského svěcení spravována. Od r. 1777. jsou patriarchální vikáři arcibiskupové in part., a stali se r. 1868. spolu apoštolskými delegáty pro východní obřad. Apoštolský patriarchální vikariát obsahuje Thracii, Macedonii a maloasijské břehy s 15.000 katolíky latinského obřadu a asi 25.000 sjednocenými Východany (řeckými Melchity, Maronity, sjednocenými Řeky, Syry a Chaldeji), kteří k jeho správě náležejí nemajíce v tomto území vlastní hierarchie.

V Albanii jsou dvě arcibiskupství: Bar-Skadar (Antivari = Scutari) a Drac (Durazzo). Skadar byl r. 1867. od Pia IX. za arcibiskupství povýšen a s arcibiskupstvím barským spojen. Tato metropole má 4 sufraganní biskupství: Lěš (Alessio), Bělehrad-Smederovo v království srbském, Pulati a Sappu, rozprostírá se po Černé Hoře, Srbsku a části Albanii a má 87.078 katolíků, z nichž žije 4.000 v Černé Hoře, 4.178 v Srbsku a

---

[1]) Kath. Missionen 1886; str. 171., 196.

[2]) Kath. Missionen 1884; str. 224.; 1890; str. 139.

[3]) Wernerův Missionsatlas str. 10.

[4]) l. c. str. 11. — Srv. článek: „Missie kat. v Africe“ od Kubeše O. C. v „Časopise kat. duchov.“ 1890 str. 104—111.

78.900 v albanské části. Arcibiskupství dracské nemá suffraganů; žije v něm 10.000 katolíků.

Arcidiecése Skopeljská (Skoplje, Scopi) obsahuje sandžak Novi Bazar, části Srbska a evropského Turecka s 15.000 katol.

Nikopolská diecése rozprostírá se po jižním Bulharsku a má 5.562 katolíky.

Apoštolský vikariát Plovdivo (Philippopolis) a arcibiskupství Srědské v knížectví bulharském nad Balkánem byly se svými missiemi v první polovici 18. století v stavu velmi smutném. Při každém vypuknutí války mezi Tureckem a Rakouskem byli katolíci jako nepřátelé tureckého panství pronásledováni, rozprchli se a r. 1742. bylo jich v provincii srědské pouze 17, počet to skrovničký. Propaganda chtějíc missii povznésti, odevzdala plovdivský vikariát redemptoristům, kteří r. 1836. gregorianský kalendář zavedli, oratoře zřizovali a v Plovdivě první kostel vystavěli. Roku 1841. přišli kapucíni do této missie. Roku 1879. bylo katolíků 8 729; od r. 1883. náleží k této missii též město Burgas při Černém Moři, které k apošt. prefektuře Trapezuntské náleželo.

Bosna a Hercegovina byly papežským dekretem od 5. listopadu 1735 za apošt. vikariát povýšeny, jehož držitelem vždycky býval františkán. Františkáni spravovali tuto missii a zřizovali v ní fary. Když Rakousko Bosnu a Hercegovinu obsadilo a do správy vzalo, zřídil papež Lev XIII. na návrh císaře a krále Františka Josefa I. apoštolským listem ze dne 5. července 1881 [1]) tam řádnou hierarchiii. Metropolita a arcibiskup má své sídlo v Serajevě a jmenuje se „Vrchbosenským arcibiskupem," jemuž podřízeni jsou tři suffragani: v Trebini, Banjaluce a Mostaru. Prvním arcibiskupem stal se Dr. Stadler. Všech katolíkův jest 209.391 (dle sčítání ze 16. června 1879).

Missie a duchovní správu zastávají různé řehole: františkáni, kapucíni, lazaristé, passionisté, jesuité, benediktini, resurrektionisté a též světské duchovenstvo. Osud křesťanů jest proti dřívějším časům snesitelnější, poněvadž mohamedané zakročení křesťanských mocností se bojí; však utlačování křesšanů trvá dále bez ohledu na Hatti-Šerif Gülhanský z 3. listopadu 1839 a Hatti-Humayum (toleranční edikt) z roku 1856. a cestu sultána Abdula Azize k evropským dvorům r. 1867.

---

[1]) Viz jej po česku v „Časopise kat. duch." 1881; str. 513—534.

Roku 1860, bylo hrozné vraždění křesťanů na Libanonu a v Syrii, tak že císař Napoleon III. vojensky tam zakročil. V Malé Asii jest metropole Smyrnenská. Když Latiníci r. 1344. Smyrny se zmocnili, založili zde latinské biskupství, kteréž i pod tureckým panstvím se udrželo. V 19. století byl s arcidiecésí spojen též maloasijský apošt. vikariát. K této metropoli náleží jako suffraganní biskupství: Kandie na ostrově Kandii (Kretě). Ve Smyrně žije mezi 200.000 obyvateli 15.000 katolíků.

Apoštolský vikariát aleppský a syrská delegace obsahuje v sobě pobřeží středozemského moře v Asii na jih od církevní provincie smyrnenské. Apoštolský vikář jest spolu delegátem pro východní obřady v Syrii. Dále jest apoštolská delegace pro Mesopotamii, Kurdistan a Armenii; apošt. praefektura v Mossulu a apošt. praefektura kapucínů v Mardině [1]).

Jesuité mají znamenité vychovávací ústavy v Ghasiře a Beirutě.

Jerusalémský latinský patriarchát jest teprv od roku 1847. Od 400 let nebylo žádného katolického biskupa sídlícího v Jerusalémě; duchovní správu vedli tam františkáni. Poněvadž rozkolničtí Řekové i Armenové tam patriarchy mají, jest záhodno, aby též katolíci patriarchu měli a tak jim na roveň postaveni byli. Přání katolíků vyhověl Pius IX., zřídil čili lépe řečeno, obnovil katolický patriarchát a jmenoval r. 1847. Josefa Valergu prvním latinským patriarchou. Nový patriarcha rozvíjel velikou činnosť, vystavěl krásný patriarchální kostel a prostrannou residencí, vychoval si arabské duchovenstvo a vdechl katolíkům sebevědomí proti Řekům a Mohamedánům. Valerga zemřel 2. prosince 1872 a jeho nástupcem stal se jeho koadjutor Vincenc Bracco [2]), muž to horlivý, kterýž o patriarchát velikých zásluh si dobyl. Jeho úmrtí (19. června 1889) byl dnem smutku veškerému Jerusalému: mohamedáni i rozkolníci truchlili nad jeho odchodem na věčnosť; žalosť katolíků byla nesmírnou. Byl pochován v patriarchálním chrámě v kapli sv. Josefa naproti hrobu svého předchůdce Valergy [3]).

Po patriarchovi jest nejdůležitější osobou ve sv. zemi kvardian františkánského kláštera u sv. Salvatora, jenž má

---

[1]) Srv. Wernerův Missionsatlas str. 9., 14–19. a mapy 3. a 5.

[2]) Tento patriarcha vyznamenal mne o mé pouti ve sv. zemi dne 9. dubna 1885 rytířským řádem Božího Hrobu.

[3]) Kath. Missionen 1891; str. 116—118.

název: „kvardian s hory Sionské“ a sluje: „Reverendissimus Custos terrae sanctae“ (Nejdůstojnější Strážce sv. země). On jest spolu vrchním představeným všech 43 klášterů františkánských v Palestině (22), Egyptě a Syrii a má právo nositi pontifikalie jako biskup.

Stav veškerého patriarchátu byl r. 1880. tento: mohamedánů 430.000; rozkolníků řeckých a armenských 146.000; protestantův, hlavně osadníků z Německa, kteří mají osady u Jaffy, Jerusaléma a Haify 4.000; *latinských katolíkův 11.230, sjednocených Řeků 5.000, Maronitů 5.000; všech katolíků 21.230.*

Katolíci stojí pod ochranou Francie, však její ochrana jest prabídnou; veliké vážnosti těší se u nich náš císař a král František Josef I. Patriarcha Valerga nabízel tento protektorát Rakousku, však ministerstvo Bachovo, přejíc Turecku, zamítlo prosbu patriarchovu, který potom na císaře Napoleona III. se obrátil, jenž s veškerou ochotností protektorát přijal. Tak nevhodná politika připravila nás o vliv na Východ [1]). Všech katolíků (latinských i sjednocených) jest v Turecku 554.380 [2]).

V Persii [3]) dovolil šah Abbas I. († 1628) v 17. století třem karmelitánům usaditi se v Ispahanu a založiti tam klášter; ke konci 17. století byly ve všech četných městech křesťanské osady a chrámy. Ale Nadir-Šah, kterýž okolo r. 1740. na trůn dosedl, stal se druhým Saporem pro křesťany. Všichni museli zemi opustiti; pouze rozkolničtí Armenové mohli zůstati. Tato okolnosť dala apoštolské Stolici později podnět pokusiti se znovu o uvedení katolické církve do říše. Propaganda vyvolila několik statných katolických armenských kněží, postavila v čelo jejich za apošt. prefekta kněze Derderiana (Deuberin) a poslala do Persie, kteří na místo svého působení v březnu 1827 dorazili. Poněvadž mezi Persií a Ruskem hrozila vypuknouti válka, byli příchozí za ruské vyzvědače udáni a musili se s nebezpečenstvím života skrývati. Když nebezpečenství pominulo, představili se v Ispahaně perským úřadům a prosili, aby jim kostely a domy dřívějších miššionářů zase přenechány byly. Prosba byla proti očekávání vyplněna. Roku 1834. vymohl Derderian na šahu Teth-Alim (20. října 1834),

---

[1]) Srv. můj spis: „Cesta a pouť do Egypta a sv. Země.“ V Praze 1886, str. 68—71.

[2]) Wernerův Missionsatlas str. 9.

[3]) Srv. „Bilder aus Persien“ v „Kath. Missionen“ 1888; str. 234 sqq.

že dovolil katolíkům bez překážek své náboženství vyznávati a nové členy přijímati. Okolo toho času účastnili se v perské missii též lazaristé, a měli r. 1849. dvě osady v Urmii a Chosru. V Taurisu v západní Persii založil P. Eugen Boré s evropskou podporou r. 1838. katolickou školu, která si dobré pověsti dobyla [1]). Roku 1866. stal se arcibiskup marcianopolský Mikuláš Castells, zřádu kapucínského († 1873) apošt. delegátem Persie, Mesopotamie a Malé Armenie se sídlem v Mardině, po němž delegaci pro Persii lazarista Augustin Clusel, arcibiskup herakleský, obdržel. Dne 7. října 1875 přijal papež Pius IX. v slavné audienci ve Vatikáně vyslance šaha Nasreddina, kterýž jemu list svého pána odevzdal a spolu oznamoval, že šah všem úřadům nařídil, by svobodné vyznávání katolického náboženství dovolovali. Podobně vstoupil v přátelské styky s perským dvorem papež Lev XIII. Všech katolíkův jest v Persii 17.000 [2]).

§ 449. Amerika.

Ve Spojených obcích severo-amerických rozkvétá církev utěšeně. Pokud tyto země byly anglickými osadami, byli katolíci pouze v Marylandě a v Pennsylvanii. Když roku 1776. 13 osad za samostatné státy se prohlásily, bylo všech katolíků tam asi 25.000, pro které papež Pius VI. diecési Baltimorskou obsahující všechny země od Floridy až do Kanady a od Atlantického oceanu až k Mississippi zřídil. První biskup Carrol slavil r. 1791. diecésni synodu. Ale již r. 1808. povýšil Pius VII. Baltimore za arcibiskupství se čtyřmi suffragannimi biskupstvími: Bostonem, Novým Yorkem, Filadelfií a Bardstownem. Bostonským prvním biskupem byl znamenitý Ludvík Cheverus, z Francie revolucí vypuzený, který mnoho protestantův obrátil († arcibiskupem bordeauxským a kardinálem r. 1836). Arcibiskup Jan Carrol slavil roku 1810. biskupskou schůzi, která svobodné zednářství zakázala, věřící před nemravnými romány a divadly varovala a duchovenstvo vhodně po diecésích rozdělila. Tento první arcibiskup, vzor apoštolských ctností, zemřel r. 1815. Roku 1822 bylo zřízeno biskupství v Cincinnaty. Arcibiskup Jakub Whitefield slavil r. 1829. první provincialní sněm

---

[1]) P. Eugen Boré v „Kath. Missionen" 1878; str. 197—199.
[2]) Wernerův Missionsatlas str. 19.

baltimorský a druhý r. 1833.; tento učinil apoštolské Stolici návrhy na rozmnožení biskupství, opsání diecésí a způsob obsazovati biskupství. Arcibiskup Samuel Eccleston slavil další 4 provinciální sněmy r 1837., 1840, 1843. a 1846.; na posledním byli již 22 biskupové přítomni. Když Sv. Louis za metropoli povýšen byl, slavil jeho metropolita r. 1849. sedmý provinciální sněm, jenž rozmnožení církevních provincií a slavení valného čili generálního sněmu navrhoval. Oba návrhy přijala apoštolská Stolice. Na prvním valném sněmu baltimorském r. 1852. bylo již šest metropolitů přítomno; František Patrik Kenrick z Baltimoru, který jako papežský delegát předsedal, pak Svato-Louiský, New-Orleanský, New-Yorkský, Cincinnatský a Oregon-City-ský, a 26 biskupů, kteří 25 usnesení synodálních podepsali. Roku 1866. slavil se druhý valný sněm za předsednictvím baltimorského arcibiskupa Martina Jana Spaldinga, jemuž byl přítomen sedmý metropolita ze Sv. Františka v Kalifornii. Mezi jinými důležitými usneseními navrhoval sněm zřízení dvou nových církevních provincií: Filadelfické a Milwaukee-ské, nových biskupství a několika apošt. vikariátů. Mezi tím slavily se provinciální synody, jako v Baltimore r. 1855., r. 1858. a 1869.; podobně v jiných provinciích, aby pro zvláštní své církevní poměry vhodná opatření učinily a všechny zlořády vykořenily[1]). Baltimorský metropolita dostal r. 1858. přednosť přede všemi metropolity bez ohledu na čas svého nastolení. Papež Pius IX. povýšil new-yorkského arcibiskupa Closkey-e za kardinála (roku 1875.) a Filadelfii, Milwaukee, Boston a Santa Fé v Novém Mexiku za metropole. Roku 1880. bylo Chicago za metropoli povýšeno. Těmto 12 metropolitům jsou podřízena 52 biskupství, 10 apoštolských vikariatův a jedna missie. Mezi 50 miliony jest 6,639.908 katolíkův (dle jiných udání 8—9 milionů)[2]). Biskupy podporovaly a podporují s veškerou horlivostí mužské a ženské řehole a kongregace. Německý benediktin Bonifatius založil r. 1846—48. opatství sv. Vincence v Pensylvanii, s nímž vyučovací ústav, knihovna a tiskárna spojeny byly, odkudž potom osady dále vysylány byly, tak že roku 1875. tam pět opatství a dvě samostatná převorství byla. Blahodárně působili jesuité zakládajíce vychovávací ústavy; ale též ostatní řehole: augustiniáni, dominikáni, františkáni, redemtoristé, lazaristé a jiné řehole pracují s velkou horlivostí.

[1]) Akta všech církevních sněmů severo-amerických v Collect. Lacens. T. III
[2]) Wernerův Missionsatlas str. 12., 30., 31.

Ubozí domorodci *Indiané* byli jak od Angličanů tak potom od Severo-amerikánů podvody a násilím o půdu připraveni a vyhubeni. Zbyly z ubohých jenom nepatrné trosky. Před přivtělením Kalifornie (roku 1846.) bylo v republice ještě 370 indiánských kmenů; r. 1875. již jenom zbytky 28 kmenů. Mezi Indiány prairií působil od r. 1838. belgický jesuita Petr de Smet († 23. května 1873) s velikou obětavostí. Na Oregonu bylo okolo 100.000 katolických Indiánů. O Indiány a jejich pokřestění mají největší zásluhy jesuité.

Když válkou mezi Jihem a Severem (roku 1861. a 1862.) otročtí černoši svobody nabyli, ale u svých bývalých pánů v opovržení byli, ujala se jich církev a zakládala pro ně kostely a školy.

V britské severní Americe byl Quebec za biskupa Plessisa r. 1819. za arcibiskupství povýšen a r. 1844. za metropoli se 4 suffraganními biskupstvími, k nimž brzo jiná ještě přistoupila. Arcibiskup Petr Flavian Turgeon slavil roku 1851 se sedmi biskupy první provinciální sněm a druhý roku 1854. s osmi biskupy. Roku 1852. byla katolická universita v Lavale pro Kanadu zřízena. Papež Pius IX. zřídil tři nové metropole: Halifax r. 1853., kde metropolita Vilém Valsh r. 1857. provinciální sněm slavil, Toronto r. 1870, a sv. Bonifáce roku 1871. Mimo tyto čtyři metropole jsou tam ještě 4 exemtní církevní okresy. Všech katolíkův jest 1,791.982, dvě pětiny veškerého obyvatelstva.

Mexiko prohlásil za samostatné a nezávislé na Španělsku generál Augustin Iturbide 24. února 1821 a sebe za císaře Augustina I., ale byl jinými generály v květnu 1823 přinucen se poděkovati a do Evropy odcestovati. V Mexiku byla zavedena republika, v níž však stálé zpoury panovaly. President Guerrero porazil 16. září 1829 Španěly a zrušil otroctví. Za presidenta Antonína Lopeze ze Sant' Anny byly roku 1833. všechny kláštery zrušeny, církevní jmění zabaveno a papeži poslušnosť vypověděna. Po pádu diktátora Sant' Anny (1855) pronásledovali presidenti Ignác Comonfort a Benito Juarez církev. Za francouzské výpravy proti Mexiku vtáhl francouzský generál Bazaine 7. června 1863 do hlavního města a po přání císaře Napoleona bylo od vládní junty 10. července Mexiko za císařství prohlášeno a za císaře rakouský arcikníže Ferdinand Maximilian, který 10. dubna 1864 volbu přijal a dostav požehnání sv. Otce 12. června do Mexika vjel. Nový panovník

vrhl se liberálům do rukou, byl od nich a Francouzů zrazen, padl konečně do rukou presidenta Juareza, který v části země se udržel a byl na jeho rozkaz bez ohledu na přímluvu zástupců cizích mocností 19. července 1867. zastřelen. Pronásledování a olupování církve trvalo za Juareza († 1872) dále. Podobným nepřítelem duchovenstva a řeholí byl jeho nástupce Lerdo de Tejada. Papež Pius IX. zřídil 16. března dvě nové metropole: Michoachan a Guadalaxaru a rozmnožil biskupství, tak že Mexiko mělo 3 metropole a 15 biskupství. Mexiko jest celé katolické majíc 8,990.000 katolíkův a pouze 14.000 jinověrců.

Pět států Střední Ameriky: Guatemala, Nicaragua, San Salvador, Honduras a Costarica spojilo se v jeden celek, utvořilo republiku, ale jejich ústavodárný sbor (1823—1824) byl ideami církvi nepřátelskými naplněn, které církvi mnoho škod způsobily. Než středo-americká republika rozpadla se v l. 1838—1839. opět, a každý z jmenovaných pěti států tvoří pro sebe samostatnou republiku. Tito státové učinili s papežem Piem IX. konkordáty [1]), ale neprováděli jich svědomitě, nechávajíce jejich četná ustanovení na papíře. Každý stát má své biskupství; Guatemala jest metropolí. Katolíkův jest 2,640.000, jinověrců 4.700 [2]).

V Západní Indii v republikách: Haiti a St. Domingo jest stav církve pro politické převraty neutěšeným; lepším jest na španělských Antillách, Kubě a Portoriku, které tvoří církevní provincii Santiago de Cuba (1 arcibiskupství v Santiagu de Cuba a 2 biskupství: Havana na Kubě a sv. Jan (St. Juan) na Portoriku [3]); nejlepším na Malých Antillách stojících pod panstvím anglickým a francouzským.

Země jižní Ameriky byly vyjma Brasilii osadami španělskými, které však od Španělska se odtrhly a několik republik utvořily. Dějiny těchto států tvoří samé občanské války a zpoury, pronásledování církve a pokusy zase smířiti se s ní. Původci všeho nepřátelství proti církvi jsou liberálové, kteříž jako všude církev o majetek její olupují, řehole a horlivé duchovenstvo pronásledují, v porobu všemohoucího státu je podrobují, necírkevní muže k církevním hodnostem povyšují a svobodného tisku na hanobení církve zneužívají. Apoštolská

---

[1]) Ap. Nussi: Conventiones. 297., 303., 349., 367., 381.
[2]) Wernerův Missionsatlas str. 11.
[3]) l. c. mapa 15.

Stolice ohrazovala se proti křivdám vládami na církvi páchaným; podobně valná část duchovenstva bojovala statně a neohroženě proti násilnostem vlád. Biskupství zůstávala po dlouhé časy neobsazenými.

Novogranadskou republiku, která se později Kolumbií nazvala, uznal Řehoř XVI. teprve r. 1835. Nátiskův a pronásledování církve naříkal Pius IX. v allokuci ze dne 27. září 1852. Po mnohých bojích s církví uznala konečně republika nutnost uspořádati církevní poměry a učinila s Lvem XIII. skrze svého mimořádného vyslance Jáchyma Ferdinanda Veleze konkordát (pacta conventa), který 31. prosince 1887 s obou stran stvrzen byl. Jest o 13 článcích a vzorem konkordátu a svobody církve; prohlašuje „náboženství římsko-katolické za náboženství republiky Kolumbie, kterého vláda všemi způsoby chrániti bude" (čl. 1.); a stanoví, že „veškeré vyučování na universitách, kollejích a školách s věro- a mravoukou církve katolické se srovnávati musí, a vláda o to se postará, aby na žádném ústavě nauky katolickým článkům víry odporné se nepřednášely" (čl. 7.)[1]).

Venezuelská republika[2]) trpěla mnoho válkami občanskými, v nichž též církevní život v úpadku byl. Za těžkých okolností spravoval Silvester Guevara od r. 1852. svou arcidiecési Karakas-skou, maje zprvu samé boje s presidenty republiky; konečně učinil jako plnomocník republiky s apoštolskou Stolicí 26. července 1862 v Římě konkordát[3]), který však úplně proveden nebyl. V dubnu 1870 zvolený president republiky, generál Guzman Blanco byl úhlavním nepřítelem církve; vypověděl v září 1870 horlivého arcibiskupa Guevaru, který se do Trinidadu odebral, a žádal na biskupech z Meridy, Guyany a Barquisimienta, aby v Římě za jeho sesazení zakročili pod záminkou, že residence nezachovává. Když biskupové po vůli mu nebyli, vydal proti nim přísné dekrety (v lednu 1873). Církevní právo bylo zrušeno, občanské manželství zavedeno, manželství kněžím dovoleno, arcibiskup sesazen, meridský biskup vypovězen, administrátor metropole ustanovený apoštolským delegátem na Haiti k úřadování nepřipuštěn, klá-

---

[1]) Viz tento konkordát v „Časop. kat. duch." 1890; str. 222—225.

[2]) Srv. „Die Kirchenverfolgung in Venezuela" v „Kath. Missionen" 1874; str. 213. sqq.

[3]) Ap. Nussi, Convent. p. 356.

štery a semináře zrušeny a kostely znesvěceny. President obsadil několik kanonikátů svobodnými zednáři a pohnul guyanského biskupa Josefa Manuele Arroyo, že z jeho rukou jmenování za arcibiskupa přijal (24. března 1874) a napomínání papežových nedbal. Duchovní nesměli ve školách vyučovati, kostely statků nabývati, budget kultu a svoboda na kazatelně byly zrušeny. Ale v obyvatelstvu nastala veliká rozhořčenosť, která presidenta pohnula, že od r. 1875. obraceti začal a sprostředkování apoštolského delegáta na Haiti si přál. Tento odebral se do Venezuely a urovnal spory. Vláda odvolala své poslední zákony, dovolila návrat vyhnaným duchovním a pojistila výslužné arcibiskupu Guevarovi, který se poděkoval. Dne 29. září 1876 praekonisoval papež nového arcibiskupa [1]).

Částť Guyany náleží k Venezuele majíc vlastní biskupství; apoštolské vikariáty jsou v anglické a hollandské Guyaně, ve francouzské (Cajenne) jest jenom apoštolská prefektura [2]).

Ecuador náležel k Peru, potom tvořil s Venezuelou a Novou Granadou kolumbijskou republiku a jest od r. 1830. samostatným státem, trpě jako všechny jihoamerické státy na převraty. Velikým dobrodincem země stal se Gabriel Garcia Moreno, který byl v Evropě vzdělán, stal se professorem chemie v Quitě a r. 1859. nesnesitelné jho soldatesky. Jsa od r. 1861. presidentem republiky, pečoval o duchovní i hmotný blahobyt země, učinil svým vyslancem v Římě s apoštolskou Stolicí 26. září 1862 konkordát, podporoval missionáře pracující o obrácení ještě divých Indiánův a povznesl republiku k velikému rozkvětu. Na jeho návrh svolily komory ku peněžité podpoře papeže oloupeného o jeho země. Arcibiskup quitský slavil provinciální synody r. 1863. a 1869. Presidenta Moreno, tento vzor katolického vladaře, dali svobodní zednáři 6. srpna 1875 zákeřnický zavražditi [3]) a otrávili guitského arcibiskupa o Velikém pátku 1877. Po smrti Morenově stal se stav církve neutěšenějším, ale zase nastal obrat k lepšímu. V červnu 1885 slavili biskupové 4. provinciální sněm v Quitě a vydali 2. července krásný pastýřský list proti falešnému liberalismu.

V republice Bolivii panovala v celku shoda mezi du-

---

[1]) Hergenröther K.-G. II. 886.
[2]) Wernerův Missionsatlas mapa 15.
[3]) Ap. Nussi, Conv. p. 349.
[4]) Hergenröther K.-G. II. 886. 887.

chovní a světskou vládou, ale válka s Chile r. 1880. měla v zápětí oloupení církve.

V Peru i Chile není církev prosta bojů se svobodným zednářstvím.

V Argentinské republice uškodil nesmírně církvi president Rosas (1835—1852), jsa jejím zarytým nepřítelem [1]). Republiky Paraguay a Uraguay nemohou dospěti k řádnému rozkvětu církevního života pro nevěru jejich státníků. V Paraguayi jest biskupství Assuncion náležející k církevní provincii Buenos-Ayreské; v Uraguayi jest biskupství v Montevideu přímo apoštolské Stolici podrobené.

Všech katolíků v jižní Americe jest 27,318.000 [2]), skoro tedy veškeré obyvatelstvo jest katolické; v celé Americe jest 51,033.790 katolíků [3]).

§ 550. Australie.[4])

Australii, tento pátý díl světa, odkryli Francouzové; neboť jest na jedné francouzské mapě z r. 1531. jako „regio patalis" uvedena. Až do r. 1788. nestarali se evropští národové o tento díl světa; teprve v ledna 1788 přistálo anglické loďstvo se 600 mužskými a 250 ženskými trestanci a proměnilo zemi v trestní osadu. Domorodci, australští černochové, Negriti zvaní, byli znenáhla skoro vyhubeni a zemi obsadili přistěhovalci, větším dílem Angličané a Irové. Roku 1850. měla země 400.000 přistěhovalcův a r. 1871. již 1,670.000.

Při rozkvětu osad dosáhly katolické missie velkolepých úspěchů. V prvních časech byla vláda anglická, jsouc doma ke katolíkům nespravedlivou, tím nespravedlivější v nových osadách. Karabáčem byli katoličtí irští trestanci do protestantských kázaní honěni. Papež Pius VII. zřizuje apošt. vikariát Svato-

---

1) l. c. str. 887.

2) Wernerův Missionsatlas str. 11.

3) l. c. str. 12.

4) Srv. „Die Entwicklung der kath. Kirche auf dem Australcontinent" v „Kath. Missionen" 1874. str. 47-52. — Salvado (O. S. B.): Memoire storiche dell' Australia, particolarmente della missione benedettina di Nuova Norcia. Rom 1851. — Michelis: Die Völker der Südsee und die Gesch. der prot. und kath. Missionen. Münster 1847. — Verguet: Hist. de la première mission cath. en Vicariat de Mélanesie. (od r. 1848—54). Carcassone. 1854.

mořický přidělil k jeho péči též Australii, a poslal kněze Flinna do Sydneye, aby se tamnějších katolických trestanců ujal. Ale osadní vláda, skládajíc se větším dílem z protestantských kazatelův, jala Flinna a poslala násilně do Anglie. Toto hrubé násilí vyvolalo v Anglii velikou rozhořčenosť, tak že vláda pro upokojení myslí r. 1820. dvěma katolickým kněžím v Australii se usaditi dovolila; jeden z nich Conolly odebral se do Tasmanie a druhý Therry do nového jižního Walesu. Apoštolský vikář Svato-mořický poslal roku 1832. missionáře Ullathorna jako svého generálního vikáře do Sydneye, který na veškeré pevnině 3 kněze, jeden nedostavený kostel, 2 nedostavené kaple a 4 školy nalezl. Roku 1835. byl samostatný australský apošt. vikariat od papeže Řehoře XVI. zřízen a prvním jeho držitelem benediktin dr. Polding jmenován. Polding přišel ke konci téhož roku do Sydneye a první péčí jeho bylo opatřiti si spolupracovníky. Za tímto účelem poslal bývalého generálního vikáře Ullathorna do Evropy, který mu anglické a irské duchovní získal, tak že brzo 23 kněží v jeho missii pracovalo. Roku 1840. přibyla do missie osada milosrdných sester, které trestanky na starosť dostaly. Četní protestanté vraceli se do lůna církve a mnozí domorodci obrátili se ke Kristu. Roku 1842. odebral se Polding do Říma, a papež Řehoř XVI. jsa ze vzrůstu missie potěšen, povýšil týž rok Sydney za arcibiskupství, podřídil mu dvě suffraganní biskupství: Adelaide pro jižní Australii a Hobartown pro Tasmanii. Arcibiskup Polding slavil roku 1844. provinciální sněm, první to australský[1]). Roku 1845. bylo v Australii 56 kněží, 25 kostelův a kaplí a 31 škol. Vzrůst církve činil nutným rozmnožiti biskupství; r. 1845. bylo založeno biskupství v Perthě pro západní Australii, 1847 Melbourne pro Viktorii a roku 1849. v Portu Viktorii čili v Portu Ersingtonu pro nejsevernější část pevniny. Mezi domorodými Negrity působili na severu italští passionisté, na západě benediktini, kteří založili nynější opatství a apošt. prefekturu: Neu-Norcii (Victoriaplain) a takových úspěchův u domorodců se dopracovali, že i protestanté je uznávají, a na jihu kněží od nejsv. Srdce Panny Marie. Druhý provinciální sněm slavil Polding 18. dubna 1869 v Melbourne se sedmi biskupy, dvěma prokurátory a dvěma administrátory; též slavilo

---

[1]) Acta v Collect. Lacens. III. 1039; „Provincialconcilien in Australien" v „Kath. Missionen" 1874. str. 77.

se několik synod diecésních. Dne 4. května 1874 bylo melbournské biskupství za arcibiskupství povýšeno a jemu dvě nově zřízená biskupství v Ballaratě a Sandhurstě a tři starší, adelaidské, perthské a hobartownské podřízena, kdežto šest biskupství zůstalo sydneyské metropoli.

Po úmrtí stařičkého Poldinga († 1877) stal se sydneyským arcibiskupem slovutný benediktin Roger Beda Vaughan, jehož snahám podařilo se v Sydney-i zbudovati velechrám v celé Australii nejznamenitější. Zemřel na cestě do Anglie podniknuté r. 1883. blíž Liverpoolu.

Jeho nástupcem stal se r. 1884. Dr. Patrick Francis Moran, posavadní biskup v Ossory v Irsku, kterého r. 1885. papež Lev XIII. za kardinála povýšil. Dle vybídnutí papeže Lva XIII. slavil Moran plenární čili valný sněm australský od 14.—29. list. 1885 se 16 biskupy a 42 theology, mezi nimiž byli členové řeholí benediktinské, františkánské, redemtoristské, maristské a jesuitské. Sněmovní usnesení schválila kongregace propagandy r. 1887. [1])

Ale též na ostrovech ostatních hlásali Krista missionáři z rozličných řeholí, z nichž mnozí smrt mučennickou utrpěli, jako P. Chanel r. 1841. na ostrově Wallisu (Futuně) [2]); biskup Epalle r. 1845. na ostrově Isabelle, P. Muzzuconi s 18 lodníky r. 1856. na Gazelle.

V Novém Zeelandě, kde domorodci Maorové mezi sebou a s Evropany v stálých bojích byli, o něž protestantští kazatelé se pokoušeli, zřídil papež Řehoř XVI. r. 1836. apošt. vikariát západo-oceanský, jehož první vikář marista Jan Křt. Pompallier horlivě působil. Papež Pius IX. zřídil zde r. 1860. dvě biskupství: Auckland a Wellington; toto obdržel Jakub Filip Viard, jsa již od r. 1848. biskupem, a ono Pompallier.

Za velikých obtíží usadili se missionáři v Nové Kaledonii a pracovali na ostrovech Belepských, Loyaltyckých a Fidšických.

Na ostrovech *Sandvišských* odstranil král Kamehameha I. před rokem 1819. modloslužbu, ale nezavedl určitého náboženství. Od roku 1820. domohli se američtí methodisté velikého vlivu u dvora a konečně úplného panství. Král Kamehameha II.

---

[1]) Dr. Borový: „Plenární církevní sněm Australský v Sidney-i r. 1885.“ v „Časopise kat. duch.“ 1889. str. 193—199.

[2]) Der selige Peter Chauel, v „Kath. Missionen“ 1890; str. 93 sqq.

odebral se r. 1824. se svou manželkou do Londýna, kdež oba zemřeli. Methodisté pronásledovali katolíky a missionáře, kterých francouzský kapitán Laplace se ujal a s králem Kamehamehou III. smlouvu o svobodě náboženské učinil. Do roku 1845. bylo 12500 katolíků, jejichž apošt. vikářem r. 1846. Ludvík Maigret se stal. Král Kamehameha IV. (od r. 1853), jakkoli protestant, vyžádal si řeholnic pro vychování ženské mládeže; za něho bylo r. 1869. 23000 katolíků. Král Lunalilo (1873—1874) ponechal náboženskou svobodu. Jeho vdova Emma, horlivá protestantka, kula nadarmo pikle proti Kalakavovi, který za nástupce byl určen.

Apoštolem malomocných na ostrově Molokaii stal se r. 1873. P. Damian Deveuster, k němuž Ondřej Bürgermann se připojil.

I všechny ostatní ostrovy učinili katoličtí missionáři předmětem své spásonosné činnosti.

Na základě sněmovních usnesení Sydneyských zřízeno čtvero církevních provincií a sice: Sydney, Melbourne, Adelaide a Brisbane; k tomu přistupuje pátá církevní provincie v Novém Zeelandě s arcibiskupským sídlem ve Wellingtoně. Celkem jest 5 arcibiskupů, 21 biskupů, 6 apošt. vikářů, 1000 kněží, 225 řeholníků, 2191 řeholnic a 700.000 katolíků [1]) mezi 4,400.000 obyvateli.

Velikou ránu dostaly missie loupeživostí Italie. Vláda krále Humberta přinutila propagandu, že své nemovité jmění prodati a v nejistých státních papírech italských uložiti musila (1884).

---

[1]) l. c. str. 196.

Hlava druhá.

Poměr církve k státu.

1. Francouzské církevní poměry.

a) Francouzská revoluce[1].

§ 551. *Příčiny francouzské revoluce; dvojí sjezd notablů a národní shromáždění (constituante 1789—91).*

Účinky liché reformace vystoupily úplně na jevo, když její zásady z pole náboženského na pole politické se přenesly.

---

[1]) Barruel: Collection ecclésiastique, ou recueil complet des ouvrages faits depuis l'ouverture des états généraux, relativement au clergé. 7 T.; po německu Vollst. Sammlung. Kempt. 1795—97 10 Thle. — Týž: Histoire du clergé de France pendant la révolut. Lond. 1794 a 1804; po německu vydal Collinet Frkft. u. Lpz. (Münst.) 1794 2 Bde. — Týž: Mémoires pour servir à l'hist. du Jacobinisme 1797, 1803. Lyon 1818 sq. — Histoire du clergé en France pendant la revolut. d'aprés Barruel, Montjoie, Picot, par M. R. Par. 3 T. — Guillon: Collectio brevium atque instructionum Sedis Apostolicae de calamitatibus eccl. gallicanae, nova ed. (Paris) 1797, 1798.; po německu Frankfurt a. M. 1794. — Týž: Les Martyres de la foi pendant la révolution francaise. Paris 1821. 3 vol. — Carron: Les Confesseurs de la foi dans l'église gallicane. Paris 1830. 4 T.; po něm. A. Räsz und N. Weis. Mainz 1822 bis 1827 4 Bde. — Jager: Histoire l'église de France pendant de la révolution Par. 1852 sq. 3 T. — Theiner: Documents inédits relatifs aux affaires relig. de la France 1790—1800. Extraits des arch. secr. du Vatican. Par. 1858. — Dr. Jan Kryštůfek (bratr spisovatelův): Boj monarchické Evropy s republikou francouzskou až do vypuzení císaře Napoleona I. na ostrov sv. Heleny. V Praze. 1883 sq. 2 sv. — Wachsmuth: Geschichte Frankreichs im Revolutionszeitalter. Hamb. 1840 sq. 4 Bde. — Mazas: Gesch. der franz. Revolution, deutsch von Scherer, mit Vorrede und Zusätzen von Höfler. Regensb. 1842. 2 Bde.

Francouzská revoluce jest dalším vývojem a následkem reformace, kterouž páska historická s církví přetržena byla; a když této se nešetřilo, pak ovšem nebylo proč šetřiti i ostatních historických poměrův, a nutně musil nastati převrat, který veškeren panující řád zbořil.

Hlavní příčiny francouzské revoluce byly: α) kalvinství se svými revolučními zásadami jak na poli náboženském tak i politickém; β) královský absolutismus, který v boji s ním se vyvinul, tak že Ludvík XIV. mohl říci „stát jsem já"; γ) zrušení ediktu nantesského r. 1685., kteréž zbylé hugenotty krutými nepřátely krále a církve učinilo; δ) mravní zpustlost dvora královského za Ludvíka XV. a mezi vyššími stavy; ε) záplava země bezbožnými spisy nevěrců, kteří se filosofy nazývali; ζ) válka s Anglií za svobodu Severních amerických obcí, která státní dluh o 1400 mil. franků rozmnožila a přinesenými ideami o svobodě z Ameriky touhu po podobné svobodě a svrchovanosti lidu ve Francii roznítila; η) nepochopitelná bezstarostnost a krátkozrakost vlády, která chyby na chyby dělala; ϑ) hrozná finanční bída, tak že roční finanční schodek 100 mil. franků obnášel, při čemž stkvělé dvorní hostiny byly pořádány, tak že se zdálo, jakoby se posměch z bídy lidu tropil.

Král Ludvík XVI. (1774—1792) byl muž zbožný a spravedlnosti milovný, ale slabý panovník. Chtěje stálý roční schodek

---

Fürst Jul. von Polignac: Hist.-polit. und moral. Studien a. d. Frz. Regensb. 1846. 2 Bde. — Gaume: Die Revolution, histor. Untersuchungen über den Ursprung und die Verbreitung des Bösen in Europa von der Renaissance bis auf unsere Zeit, a. d. Frz. Regensb. 1856. sq. 5 Bde. — Burke: Betrachtungen über die franz. Revolution; nach dem Engl. von Fried. v. Gentz. Braunschweig 1838 2 Th. — Dahlmann: Gesch. der franz. Revolution (až po republiku). Lpz. 1845, 1847. — Fr. v. Raumer: Gesch. Frankreichs und die franz. Revolution. 1740—1795. Leipz. 1850. — v. Sybel: Geschichte der Revolutionszeit von 1789—1795. Düsseld. 1858 sq. 3 Bde. — Schmidt: Pariser Zustände während der Revolutionszeit von 1789—1800. Jena 1874 sq. 3 Bde. — Taine: La France contemporaine. Paris 1876 sq. — Hohof: Die Revolution. Freib. 1887. — Münzenberger: Die Kirchengesetzgebung d. franz. Revolution. Würzb. 1877. — Hulot: Collectio Brevium et Instr. Pii VI. ad praes. Gall. Eccl. calamitates. Aug. 1796. 2 T. — Baldassari: Gesch. der Wegführung und Gefangenschaft Pius VI. A. d. Franz. von Steck. Tüb. 1844. — Crétineau-Joly: Mémoires du card. Consalvi. Paris 1864; po německu Paderborn. 1870. — Artaud: Histoire du pape Pie VII. Paris 1826. 2 T.; po německu Wien 1838. 2 Bde.

státní odstraniti, svolal na radu ministra financí Calonna 29. prosince 1786 notably, kteříž od r. 1626. svoláni nebyli, a zahájil jejich schůzi 22. února 1787 ve Versaillu, vytkna jim za úkol, aby příjmy státu vhodným rozdělením daní zvýšili, obchod volnějším učinili a chudším třídám břemen polehčili. Ale notablové, jejichž statky žádných daní neplatily neb jenom malé, nepřijali finančních návrhů Calonnových, který ministerské křeslo musil postoupiti pletichářskému a domýšlivému Loméniovi de Brienne, arcibiskupu toulouskému, později senskému a kardinálu, jenž však též na notablech žádné důkladné pomoci nedosáhl. Notablové jsouce u národu jakožto výsadní třídy neoblíbeni, byli 25. května 1787 rozpuštěni. Po říši volalo se, aby říšští čili generální stavové svoláni byli. Král vydal dva edikty, z nichž první novou kolkovou daň na veřejné smlouvy a druhý pozemkovou daň, vynášející 24 mil. franků, zaváděl. Ale pařížský parlament nechtěl ediktu registrovati, poněvadž prý nové daně povolovati pouze generálním stavům náleží; parlament prý posud pochyboval, když takové daně registroval. Král sáhl k mimořádnému sedění parlamentu a dal v něm 6. srpna 1787 ve své přítomnosti edikty registrovati. Proti tomu ohrazoval se druhého dne parlament, prohlásil každého, kdo by edikty prováděl, za velezrádce, byl za to do Troyesu do vyhnanství poslán, ale stal se tímto odporem všudy náramně oblíbeným. Rozkvašenosť myslí rozšířila se po veškeré Francii; provinciální parlamenty chovaly se jako pařížský, žádajíce za svolání generálních stavův, a v některých částech Paříže vypukly vzpoury. Ale již 20. září byl parlament zpět do Paříže povolán a vešel tam za velikého jásotu lidu. Král chtěje půjčku 440 milionů franků v mimořádném sedění parlamentu dáti registrovati, narazil nejen na odpor některých radův, ale též prince Ludvíka Filipa, vévody Orleánského, který pro svou zpustlosť ve všeobecném opovržení byl, ale teď svým odporem proti králi oblíbeným se stal. Druhý den po sedění 19. listopadu byl vypověděn, ale již 19. dubna 1788 dostal dovolení vrátiti se do Paříže, a jeho palác stal se střediskem všech piklů.

Premierní ministr Loménie a jeho druhové usnesli se o zřízení nejvyššího soudu (cour plenière), který by dle platného obecného práva v poslední stolici pro celou Francii rozhodoval, čímž by parlamenty částečně byly bývaly zrušeny. Edikty o tom byly sice prohlášeny, ale nastalo takové kvašení

a takové ohrazování, že provedeny býti nemohly. Za této rozkvašenosti musil dvůr slíbiti, že generální stavy svolá. Loménie byl tak zpozdilý, že úřady a učence vyzval, aby svá dobrozdání o spůsobu svolání říšských stavův a změně ústavy podali, jakoby říšští stavové ještě nikdy nebyli bývali pohromadě. V několika nedělích byla Francie politickými spisy zaplavena. Dne 18. srpna 1788 prohlásila vláda, že placení zastavuje a místo peněz papírové poukázky vydá, které později se stáhnou. Tu hrozila vzpoura. Loménie de Brienne byl 25. srpna 1788 propuštěn, dostav bohaté arcibiskupství senské, a jeho nástupcem stal se genevský kalvin Jakub Necker, jak si toho veřejné mínění přálo. Odstup a odjezd Briennův z Paříže provázely pouliční výstupy v Paříži; kardinál byl od lidu na náměstí Dauphine v obraze spálen, vojsko zakročilo, při čemž 150 lidí o život přišlo. K této rozkvašenosti přidružilo se hrozné krupobití, které valnou část úrody zemské ve Francii zničilo.

Ale Necker nebyl mužem, který by statnou rukou Francii z revolučního proudu byl vyvedl, naopak on ji přímo do revoluce hnal; nechtěl býti ministrem krále, ale národa a panovati pod jménem královým. Král mohl sám spůsob svolání říšských stavův a místo schůze určiti, ale Necker měl jiný záměr. Chtěje, aby třetí stav jednou tolik hlasů měl, co oba první, a tak číselně se jim vyrovnal, a pak přeje si, aby se hlasovalo ne dle stavův (kurialně), ale dle hlav, provedl to, že o těchto věcech opětně notablové rozhodnouti měli. Tito sešli se 6. listopadu 1788 a zavrhli dvojnásobné zastoupení třetího stavu; princové, vyjma vévodu Orleánského a Provenecského hraběte (pozdějšího krále Ludvíka XVIII.), podali králi králi představení, kdež jej na nebezpečenství státu, revolucí hrozící, upozorňovali a prohlásili se šlechtou, že všech svých výsad se vzdají a břemena s občany jednostejně ponesou. Otázku o způsobu hlasování neučinil k notablům zklamaný Necker.

Dne 24. ledna 1789 vyšlo nařízení o svolání říšských stavů, kteří své rokování 27. dubna ve Versaillu započíti měli; deputovaní pro jeden stav mohli býti zvoleni též z druhého stavu, i duchovní; stav třetí dostal jednou tolik zástupců kolik oba dva přední; o způsobu, kterak se bude hlasovati, zdali dle stavů neb hlav, nepravilo nic nařízení. Poslanci z provincií dostavili se v čas, ale nešťastnou nehodou nebyla Paříž se svými volbami hotova pročež započetí říšských stavů bylo na 4. května odročeno. V těchto několika dnech rozstoupili se po-

slanci na strany: 1. šlechtickou, která si zachování staré ústavy a odstranění zlořádů přála; 2. mírnou, kteráž o zrušení stavův a zavedení správy dle filosofických názorů svých usilovati chtěla; a konečně 3. demokratickou, která rovnosť všech za cíl si vytknula. V čelo demokratů postavil se hrabě Gabriel Riquetti Mirabeau. Pocházel z Provence, byl pro svou nemravnosť od šlechty provincie z jejího středu vyvržen, zřídil si soukennický obchod v Aixu, tupil šlechtu a byl od voličův aixských a marseillských za poslance zvolen. Byl to muž mravně ničemný, ale velmi nadaný. Tajní jednatelé revoluce zpracovali část vojska a vycvičili lůzu v pouličních sbězích.

Král Ludvík zahájil generální stavy 5. května 1789 po slavných službách Božích; učinil to ve veškeré královské nádheře [1]; v pravo od trůnu bylo duchovenstvo, v levo šlechta a v popředí třetí stav. Duchovních bylo 308, šlechticů 285 a stavu třetí 621, všech 1216 [2].

Již dne 6. května vyzval třetí stav ostatní dva poselstvím, aby s ním ke společné zkoušce voleb se spojily, poněvadž každý poslanec zastupuje celý národ, a ne pouze svého stavu. Když oba stavy tento návrh zavrhly, prohlásil třetí stav, že žádná volba schválena býti nemůže leč v jeho schůzi; šlechta a duchove stvo jsou prý pouze soukromníky, pokud tomu se nepodrobí. Ale oba první stavové nezůstali svornými. Šlechta rozhodla se 188 hlasy proti 47 pro zvláštní zkoušení; ale těchto 47 šlechticů, jmenovitě mezi nimi vévodové Orleanský a Liancourt-ský a Lafayette vstoupili v pikle s třetím stavem. V duchovenstvu byly 133 hlasy proti 114 pro zvláštní zkoušení voleb, ale za tohoto počtu hlasů nemohlo se duchovenstvo za stav zříditi. Necker stál na straně stavu třetího. Pokus získati a zakoupiti Mirabeaua vládou nezdařil se, poněvadž Necker v schůzi, kterou s ním po vůli královĕ měl, proti němu pánovitě si počínal [3]. Dne 12. června bylo duchovenstvo na návrh Mirabeau-ův ve jménu Boha pokoje vyzváno, aby s třetím stavem se spojilo. Mezi vyjednáváním dostavili se 3 faráři

---

[1] Když král Jindřich IV. veliký sjezd notablů v Rouenĕ 1596 zahajoval, měl na sobě obnošenou kazajku a opíral se mezi svou řečí o svůj pádný meč. Alex. Mazas, Gesch. d. franz. Revol. I. 151.

[2] Tento počet podává Mazas I. 152 dle listin Moniteuru, pravě v poznámce 2, že z četných spisovatelů francouzské revoluce ani dva v počtu poslanců se nesrovnávají.

[3] Alex. Mazas I. 155.

z provincie Poitou-ské do třetího stavu a usadili se tam, po nich šest, mezi nimi abbé Gregoire [1]), a potom ještě tři. Dne 17. června prohlásil se v nočním sedění třetí stav za jediné zákonité shromáždění a přijal na návrh advokáta Leganda poslance z Berri, název: *národní shromáždění* (assemblée nationale). Tím začala již vlastní revoluce. Snad bylo by bývalo lze ještě pomoci, kdyby král ze šlechty a duchovenstva byl panskou komoru zřídil.

Za tohoto stavu oznámil král, že 23. června královské sedění bude; tu spěchali hned zástupové do Versaillu. Ačkoli králova vůle předsedům tří stavů oznámena, a spolu jim řečeno bylo, že síně bude zavřena, aby ke královskému sedéní připravena býti mohla: dostavili se tam přece poslanci třetího stavu, a nalezše dvéře zavřeny, byli Baillyem, kterýž jako nejstarší byl jejich předsedou, do míčovny vedeni, kde přísahali, že se nerozejdou, pokud Francii ústavy nedají. Tuto přísahu podepsali všichni až na poslance languedockého Martina z Aucku, jehož život za to přišel v nebezpečenství [2]). Následujícího dne shromáždil se třetí stav v chrámě sv. Ludvíka, a den potom připojilo se k němu 148 členů duchovenstva, majícího v čele arcibiskupa viennského Le Franc-a de Pompignan, arcibiskupa bordeauxského Championa de Cicé, biskupa chartreského Lubersac-a, biskupa coutanceského Talaru-a de Chalmazel a biskupa rodezského Seignelai-Colberta [3]).

Dne 23. června konalo se královské sedění. Král v průvodu ministrů vstoupil do síně; jediný Necker chyběl a zanedbal tak svou povinnosť. Král pokárav dosavadní nepořádek, kázal říšskému pečetníkovi, aby dva dekrety přečetl. První z nich zrušil usnesení ze 17. června, kterým třetí stav za národní shromáždění se prohlásil, jako nezákonité, a druhý obdařil Francii velikými svobodami, jsa listem svobod. V závěreční řeči velel král stavům, aby se v okamžení rozešly a druhý den každý stav o sobě ve své zasedací síni se shromáždily. Po těch slovech opustil síň. Duchovenstvo až na několik farářů (Grégoira, Dillona a j.) a šlechta uposlechly. Jen poslan-

---

[1]) Mémoires de Grégoire († 1831), précédés d'une notice hist. sur l'auteur par M. H. Carnot. Par. 1837. 2 T. — Krüger: Gregoire nach seinen Denkwürdigkeiten mit Vorrede von C. Hase. Lpz. 1838. — Srv. Tüb. Q.-Schr. 1838. seš. 4., str. 720—741.

[2]) Mazas I. 157, 158.

[3]) l. c. str. 158, 159.

cové třetího stavu zůstali na svých místech. Trapné ticho rozhostilo se po sněmovně. Po nějaké chvíli vrátil se vrchní obřadník Brézé do sněmovny a opětoval jim královský rozkaz. Tu povstal hrabě Mirabeau a pravil: „Úmysly, které králi vnuknuty byly, jsme slyšeli; my jsme zde z vůle národa a jenom hmotná moc může nás přinutiti, abychom šli [1])“. Třetí stav nerozešel se a prohlásil na návrh abbé Sieyesa, generálního vikáře chartreského a spisovatele pověstného spisu: „Co jest třetí stav?“, že osoba poslancova jest nedotknutelnou. Druhý den potom připojila se druhá část duchovenstva, majíc v čele Talleyranda, biskupa autunského, počtem 150, k třetímu stavu a den potom 47 členů šlechty, mezi nimi vévoda Orleanský [2]). Král jsa zastrašen, jakoby o život jeho a život královské rodiny šlo, vyzval výslovně zbývající část duchovenstva a šlechty, aby se s třetím stavem spojily, což se 27. června stalo, a podepsal již tím vlastně ortel nad sebou. Jméno: „národní shromáždění“ bylo odstraněno, na jehož místo vstoupil opět název: „generální stavy“ (états généraux).

Brzo potom nastaly v Paříži nepokoje; král, poznav nehodné a nepoctivé počínaní Neckerovo, který se stranou Orleanskou pikle kul, propustil jej 11. července a kázal, aby z tábora maubeugeského tři brigády zavolány byly. Zpráva o propuštění Neckerově a vojenských opatřeních králem vyvolala vzpouru v Paříži. Francouzské gardy, jinak zbabělé, pozdvihly se proti svým důstojníkům, opustily kasárny a utekly se mezi zástupy lůzy. Tisícové ozbrojení táhli městem; jedna část učinila 13. července útok na klášter sv. Lazara, zloupila a zapálila jej. Jiný zástup dobyl vězení la Force a propustil z něho všechny, kteří tam pro dluhy seděli.

Za těchto zmatků zmocnil se pařížský volební výbor, který proti všemu právu a řádu se nerozešel, nejvyšší moci a zřídil hned národní ochranu (gardu). Poněvadž neměli zbraně, zmocnili se pušek a pistol puškařů, dobyli invalidovny a odvezli odtud 20 děl a 30.000 pušek. Dne 14. července táhlo 50.000 lidu k bastille, státnímu to vězení, kterou po krátkém

---

[1]) Výrazy, jichž Mirabeau užil, byly později změněny, jakoby byl o bodácích a otroku mluvil. Syn jmenovaného obřadníka uvedl jeho výrok na pravé znění 9. března 1833 v komoře pairské, a dovolával se svědectví některých pairů, kteří tenkráte ve Versaille sedění přítomni byli a jemu též přisvědčili. l. c. str. 163. pozn.

[2]) l. c. str. 163. 164.

odporu velitel Launay vzdal. Bastilla byla se zemí srovnána, a sedělo v ní pouze 7 vězňů: 4 pro falšování směnek, 2 cizozemští špehouni a jeden ničema. Vůdcové vzoury zmocnili se městské (municipální) vlády v Paříži, jejíž nejpřednější úředníci byli povražděni, mezi nimi měšťanosta (maire) Flesselle; Bailly byl za maira provolán. Král jmenoval prvním ministrem barona Breteuila místo Neckera, ale národní shromáždění rokovalo o adrese ke králi v prospěch Neckerův, a zvěděvši o zřízení národní gardy, usneslo se o poselství ke králi, aby vojsko od Paříže vzdálil a národní gardu potvrdil. Král zamítl obojí žádosť. Hrabě Artois, princ Condé a maršálek Broglio přimlouvali králi, aby v čelo vojska se postavil a pořádek zavedl. Král slíbil to, ale v noci přemluvil jej vévoda Liancourtský, že se tohoto úmyslu vzdal.

Král odebral se do národního shromáždění a vyzval je, aby nepořádkům v hlavním městě konec učinilo. Dle přání národního shromáždění propustil ministerstvo a povolal Neckera nazpět, a kázal odtáhnouti vojsku od Paříže a Versaillu. Místo aby v čele 50.000 mužů vojska, které měl pohotově, národní shromáždění rozehnal a pořádek v Paříži obnovil, odebral se na pozvání pařížské municipality (městské vlády) do Paříže: versaillská garda doprovodila jej do Sevresu, kdež jej 200.000 Pařížanův jako nějakého zajatce převzalo a do hlavního města dovedlo. Na radnici potvrdil Baillya za maira pařížského, pařížskou národní gardu a generála Lafayetta, známého z války o osvobození Severních amerických obcí, za jejího vrchního velitele. Král musil si dáti na klobouk trojbarevnou kokardu. Však snaha strany Orleanské, provolati vévodu Filipa za generálního místodržitele, nezdařila se.

Dobytí bastilly rozlétlo se bleskem po Francii. Na všechny strany byli rychlí poslové vysláni, oznamujíce příchod loupežníkův a cizího vojska a vyzývajíce lid k odporu a ozbrojení. Rolníci a měšťané ozbrojili se a vrhali na zámky šlechticů, zapalovali je a vraždili jejich pány. V městech a vesnicích opakovaly se vraždy pařížské; lůza zabijela boháče a vznešené osoby a nosila jejich hlavy na bidlech. V 8 dnech byla celá Francie ozbrojena, parlamenty a všechny soudy zmizely, nebylo zákona, soudce a moci, kteří by staré ústavy chránili. Sám Necker, který za velikého jásotu 28. července do Versaillu přišel, a 30. července na radnici v Paříži lidu se ukázal, a

tak svůj poslední vítězný pochod slavil, poznal, že vláda, řídíc se jeho radou, poslední zbytek moci ztratila.

Za těchto bouří radilo se národní shromáždění o nové ústavě a usneslo se 4. srpna, že prohlášení lidských práv jí předesláno bude. V témž sedění, které od 8. hodiny večerní až do 2. v noci trvalo, četl poslanec Target návrh prohlášení k lidu, aby pokoj obnoven byl. Tu pravil vikomt de Noailles, že pokoj se nevrátí, pokud něco pro lid se neučiní, rovnost daní nezavede, a soustava feudální neodstraní. Po jeho slově nastal zápas v obětavosti: šlechta vzdala se svých titulů, znaků, robot a veškerých svých práv a výsad; a duchovenstvo desátků, vyminíc si náhradu, a štolních dávek. Vyšší duchovenstvo nabízelo již před svým spojením s třetím stavem 30 milionů státním pokladnám a potom s nižším duchovenstvem docela 400 milionů [1]) na podporu státní bídy, a teď navrhovalo, aby církevní statky berni podrobeny byly. Dne 10. srpna žádal arcibiskup pařížský Juigné, otec chudých, aby desátky byly zrušeny, až církev dostane státem náhradu, aby služby Boží důstojně mohly dále se konati. Ale jednatelé domu Orleanského přišli do Versaillu a žádali za hlavy 11 biskupův a 6 farářů, nebudou-li desátky bez výkupu neb náhrady zrušeny. Psanské listiny kolovaly 11. srpna v sedění, které desátky bez náhrady zrušilo, čemuž i pověstný demokrat abbé Sieyes se protivil.

Šlechta a duchovenstvo byly zničeny; i vojsko bylo trůnu odňato; národní shromáždění předepsalo mu novou přísahu, že bude národu, králi a zákonu věrným, a zbraně nikdy proti spoluobčanům neužije, leč od důstojníků národní gardy vyzváno bude.

Aby mužové převratu, kteří se „přáteli svobody“ nazývali, úplně volné pole měli, musili krále s národním shromážděním do Paříže dostati. Jejich snahou vypukla najednou v pondělí 5. října v Paříži na všech stranách vzpoura; hlavní úkol připadl tenkráte ženským a za ženské oblečeným mužským; rozléhalo se heslo: „Chléb a do Versaillu.“ 6—7000 žen, majících v čele vzteklici Théroignu z Maricourtu a jakéhosi Maillarda, který při dobytí bastilly se vyznamenal, dalo se na cestu. Četní připojili se k nim, a konec průvodu tvořilo 200—300 najatých zákeřníků. Okolo 4. hodiny přitáhl průvod do Versaillu; potom v noci Lafayette s národními gardami. Onen průvod

[1]) Církevní statky měly cenu asi 2000 milionů franků.

zosnovali vévoda Orleanský a Mirabeau, jehož účelem bylo zabiti královnu Marii Antoinettu, která statně po boku svého manžela stála a v největší nenávisti u spiklenců byla, provolati vévodu Orleanského za general-lieutenanta (správce) říše a pak zvoliti za krále. Král zakázal svým strážím prolévati krev a přijal s veškerou vlídností deputaci žen, kteráž na něm pomoci v nouzi o chléb žádala. Deputace vrátila se spokojena k ženám, které však spokojeny nebyly a své posly oběsiti chtěly. Druhá deputace byla poslána ke králi večer okolo hodiny osmé, a lůza začala útočiti na zámek. Noc učinila konec boji. V noci přitáhl Lafayette, učinil nutná opatření k obraně zámku a přiměl krále, že se okolo 2. hodiny v noci odebral na odpočinek. K ránu okolo 5. hodiny učinili spiklenci s lůzou útok na královský zámek, zavraždili tělesné stráže, které svých míst statně hájili a královně tak času poskytly, aby zavraždění ušla. Konečně přibyl Lafayette, aby krále zachránil. Král a královna musili se lidu s pavlánu ukázati. Tu nastalo volání: „Král do Paříže“; král povolil, a národní shromáždění usneslo se na návrh Mirabeau-ův, že s králem nerozlučitelně spojeno jest, do Paříže se odebéře a 100 členy krále tam provodí. Král nastoupil na svou bolestnou cestu do Paříže okolo 2. hodiny odpoledne 6. října, jsa obklopen lůzou, která v čele hlavy tělesných strážců na pikách nabodané nesla, a přibyl o 9. hodině večerní ku pařížské radnici, kde rozléhal se křik: „na lucernu.“ Ale nikdo neopovážil se sáhnouti na krále. Král ubytoval se v Tuileriích, kdež přes 100 let královská rodina nebydlila, a dostal národní gardu za stráž, tak že byl jejím zajatcem. Ale hlavního účelu sběhu a těchto výtržností nedosáhli spiklenci. [1])

Král musil do Paříže národní shromáždění povolati, které tam svá sedění 19. října 1789 v arcibiskupském paláci zahájilo, později je do jízdárny přeložilo, ale pokoje v lidu nezavedlo.

Mirabeau jsa v dluzích, postoupil po návrzích věrných služebníků králových, přijal od nich na dvakráte 395.000 franků [2]), zavázal se králi ke službám, ale žádal, aby jeho ministrem jmenován byl, by jeho prospěchů lépe hájiti mohl, však Necker a Lafayette skřižovali jeho nové záměry. Mírnější strana v národním shromáždění, tak zvaní konstitucionální, a duchovenstvo

---

[1]) Srv. Mazas l. c. str. 182—197.

[2]) l. c. str. 200., dle Červené knihy, seznamu tajných pensí.

byli v Paříži týráni, tak že četní z nich, konečně 300, vzdalo se svých mandátů, na něž potom fanatičtí revolucionáři zvoleni byli. Teď obrátili se revolucionáři proti církvi, aby Francii katolického rázu zbavili, což po rozumu Mirabeau-ově podmínkou bylo, aby svoboda prospívala.

Poněvadž finanční bída státu velikou byla, prohlásil arcibiskup pařížský, že veškeré zbytečné stříbrné a zlaté kostelní nádobí na její zmírnění se prodá. Tu učinil nehodný autunský biskup Talleyrand 10. října návrh, aby „veškeré církevní jmění za národní prohlášeno a na zaplacení státních dluhů zabaveno bylo". Poněvadž proti tomuto návrhu mocné hlasy se ozývaly, jako abbé Maury [1]), Sieyes a jiní, dělali nepřátelé církve, jakoby od prvotního návrhu upouštěli, a pouze o to šlo, aby biskupství, opatství a převorství, která posud král propůjčoval, též duchovenstvu ze správy duchovní se dostávala, kdyby národu náležela, a povolali si na pomoc též lůzu. Dne 20. října byl na královském paláci seznam těch, kteří za církev se přimlouvali, a spolu nabízena cena 1200 livrů každému vlastenci, kdo je zabije. Dne 31. října byly dvory arcibiskupského paláce zákeřníky naplněny. Ale i při tomto hrozném násilí nebyla většina v národním shromáždění pojištěna, pročež věc odložena byla. Dne 2. listopadu dostavili se již o 6. hodině ráno zákeřníci, ozbrojení pikami, na místo a hrozili, že všechny biskupy a kněze pobijí, zvítězí-li duchovenstvo. Za tohoto hrozného nátlaku byl návrh 568 hlasy proti 346 (246 poslanců chybělo) přijat, a usneseno: 1. že církevní statky jsou národními a budou hypothekou nového státního dluhu, ale národ postará se o náklad na služby Boží a výživu duchovenstva; 2. že dotace farářova nesmí býti menší 1200 livrů [2]), do čehož nebude se počítati byt a zahrada; 3. že s prodejem církevních statků až k obnosu 400 milionů 9. dubna 1790 se započne. Na tyto statky byly vydány poukázky (assignaty), které průběhem revoluce, do nekonečna byvše rozmnožovány, konečně úplně ceny pozbyly. Množství nabízených církevních statků ke koupi učinilo jejich cenu skrovnou, a stát nemohl z výnosu ani náklad na služby Boží zapravovati. Církevní jmění protestantské zůstalo nedotknutým.

---

[1]) Hergenröther: Card. Maury. Würzb. 1878.

[2]) Livre = 40 kr. r. č. — Prat: Essai hist. sur la destruction des ordres relig. en France au 18. siècle. Paris 1845.

Teď přišly na řadu řehole. Advokát Treillard učinil 11. února 1790 návrh, aby všechny duchovní řády a řeholní sliby zrušeny byly. Odpor biskupů proti němu nezmohl ničeho. Biskup nancyský vyzval shromáždění, aby římsko-katolické, apoštolské náboženství za náboženství státní prohlášeno bylo; ale levice sněmu zamítla to potupně. Po dlouhém rokování od 11.—13. února bylo 13. února takto usneseno: 1. Zákon neuznává pro budoucnosť žádného slavného slibu ani jednoho ani druhého pohlaví; všechny řády a kongregace s takovými sliby zrušují se v říši a nesmějí více zřizovati. 2. Všichni řeholníci a řeholnice mohou své kláštery opustiti, když se u místních úřadův oznámí a dostanou výslužné (pensi); o veřejných vychovávacích ústavech a sirotčincích rozhodne se později. 3. Řeholnice mohou ve svých domech, v nichž právě jsou, zůstati a jsou vyňaty z předpisu, který řeholníky zavazuje, aby z více domů v jednom se shromáždili. Brzy potom byly klášterní statky ku prodeji určeny, a výslužné platilo se špatně a bylo brzy na jednu třetinu ($^1/_3$) sníženo. Demagogové namlouvali lidu, že klášterní ctnosti jsou vynuceny, a klášterníci s jásotem svá vězení opustí. Ale k své mrzutosti viděli, že řeholnice svých domů neopouštěly, podobně přečetní řeholníci. Řeholníci měli mnoho odpadlíků, z nichž mnozí, jako Fouché a Chabot, hroznými zuřivci se stali. Přísné řády jako trappisté měli jich nejméně.

Potom vložilo národní shromáždění ruku na církevní ústavu, kterou pokalvinčilo tak zvanou *občanskou ústavou duchovenstva*[1]). Výbor pro církevní věci (comité ecclésiastique), jehož členové byli větším dílem jansenističtí advokáti Camus, Treillard, Lanjuinais, Martineau, vypracoval nový církevní řád, který starou ústavu zničil, a 12. července 1790 bez ohledu na odpor četných deputovanýoh přijat byl. Bylo stanoveno: 1. 136 biskupství[2]) se ve Francii zrušuje, a dle nového rozdě-

---

[1]) Sciout: Hist. de la constitution civile du clergé. Paris 1872. 3 T.

[2]) Myšlénka rozděliti Francii na kraje (departements) a zničiti tak veškerá historická práva a všechny historické upomínky, jest původu kalvinského; pochází od admirála Coligni-ho. Demokrat Sieyes nalezl tento plán v papírech vojvody z Rohanu, náčelníka Hugenottů, které byly v archivu ministerstva vnějších věcí uloženy, a dal jedním poslancem návrh na rozdělení dosavadních vojvodství a hrabství v kraje učiniti, proti čemuž zprvu i Mirabeau byl. Mazas I. 202, 203.

lení říše na kraje (departements)[1]) bude tolik biskupství, kolik krajů: 83; 2. posavadních 18 arcibiskupství uvede se na počet 10; 3. pravomocnosť všech cizích arcibiskupův a biskupů ve Francii přestává; 4. v každém biskupství přistoupí biskup a občanský úřad k novému opsání far; 5. každý biskup jest spolu farářem svého stoličného chrámu a spravuje jej svými vikáři (kaplany); 6. v každé diecési zřídí se seminář; 7. vikáři kathedrálního kostela a představený semináře se svými dvěma zástupci tvoří radu biskupovu, který bez ní nic činiti nesmí; 8. všechny hodnosti a kanonikáty při stoličných a kollegiátních chrámech a všechna převorství se zrušují; 9. biskupové a faráři budou od obyčejných volebních sborů departementu voleni; biskupa potvrdí a posvětí metropolita, a metropolitu nejstarší biskup provincie; faráři představí se svému biskupu ku potvrzení; před posvěcením zaváže se biskup před municipalními úředníky, lidem a duchovenstvem přísahou, že národu, zákonu a králi věrným bude a s veškerým úsilím občanskou ústavu zachová; touž přísahou zavážou se též faráři; 10. faráři mají právo sami si své vikáře voliti; 11. biskupové oznámí svou volbu apoštolské Stolici na znamení své pravověrnosti. Kdežto národní shromáždění touto občanskou ústavou duchovenstva ústavu církve katolické zničilo, ponechalo reformovaným, jmenovitě v Elsasku, úplné volnosti, aby si své církevní věci sami upravili.

Lepší část duchovenstva pracovala o to, aby jeho občanská ústava provedena nebyla. Biskupové obrátili se na apoštolskou Stolici; 30 z nich, kteří byli spolu poslanci, podali ohrazení sněmu, žádajíce za suspensi, až by papež zde rozhodl, a spolu za národní církevní sněm. K těmto biskupům přidalo se 19. listopadu 98 jiných duchovních členů národního shromáždění, potom 105 francouzských a 14 cizích biskupů, kteří

[1]) Roku 1789. bylo ve Francii: 18 arcibiskupství se 108 suffragannímí biskupstvími, 5 biskupství náleželo k cizozemské metropoli Treviru, a 5 biskupství bylo na ostrově Korsice. Seznam těchto biskupství s jejich příjmy a držiteli onoho roku viz ap. Mazas, I. 67—73. — Mužských opatství bylo 660, ženských 250 (l. c. str. 68—74); far 33.600; veškerého duchovenstva, světského a řeholního, přes 400.000; příjem duchovenstva činil ročně asi 200 millionů franků, z čehož platilo jako dobrovolný dar na státní potřeby 11 millionů franků (l. c. str. 75.). Příjmy duchovenstva plynuly dílem z pozemků, dílem z desátku (l. c. str. 76.). Desátek dělil se na tři díly jednostejné: pro faráře, kostel a chudé osady (l. c. str. 77.).

části svých diecésí ve Francii měli. Četní biskupové ohrazovali se mimo to pastýřskými listy proti této občanské ústavě. Ale revolucionáři neustoupili ani o krok. Mirabeau († v dubnu 1791) tvrdil, že věc článků víry se netýká, a papež jako cizí kníže zde nic poroučeti nebude; Maury nezmohl zde svou výtečnou řečí ničeho.

Dne 27. listopadu usneslo se národní shromáždění, že všem biskupům a duchovním správcům v 8 dnech na občanskou ústavu přísahati jest, a kdo by toho neučinil, tím svého místa se vzdává; kdyby metropolita nebo nejstarší biskup nově zvoleného posvětiti nechtěl, může to každý jiný biskup učiniti; co do potvrzení a kanonické instituce pojmenuje občanská vláda některého biskupa, který by mu ji udělil.

Necker naléhal co nejusilovněji na krále, aby tuto občanskou ústavu duchovenstva potvrdil, který však pro svědomí a jsa papežem varován, to učiniti se zdráhal, až k tomu konečně hrozbou, že výstupy říjnové opakovati se budou, 27. prosince přinucen byl. Hned bylo ustanoveno, aby 4. ledna 1791 všichni duchovní členové národního shromáždění v jeho středu slavně na občanskou ústavu přísahali. Ještě před touto lhůtou učinil to Grégoire, farář z Embermeneilu, háje se řečí, a po něm ještě jiných 30 farářů.

Dne 4. ledna 1791 byla sněmovna otrhanci (sansculotty = bezkalhotníky), kteří hrozně hulákali, obležena. Protestant Barnave, chtěje vítězství revoluce dokonalým učiniti, provedl to, že přítomní duchovní členové jménem voláni byli. První byl volán Bonnac, biskup agen-ský, který prohlásil, že časné statky rád oželí, ale svou česť a víru ztratiti nechce; obé by pozbyl, kdyby oné přísahy učinil. Podobně mluvili, kteří po něm voláni byli, až na jednoho. Bylo to vítězství církve, kterého se jakobini nenadáli; proto zuřili. Grégoire vstoupil na řečniště a dokazoval duchovenstvu na pravici sedícímu, že národní shromáždění nikoho k ničemu touto přísahou nezavazuje, co by katolickému náboženství se protivilo. Jeho řeč přerušili biskupové a kněží na pravici sedící, volajíce, „aby tento výklad zákonem učiněn byl.“ Ale národní shromáždění zamítlo to; tu otevřely se oči mnohým duchovním, kteříž onu přísahu učinili, přešli počtem 20 na pravou stranu a odvolali svou přísahu. Bylo usneseno, aby všichni duchovní, kteříž oné přísahy neučiní, svých míst pozbyli a jiní na ně dosazeni byli. Z biskupův učinili onu přísahu jen 4: arcibiskup senský Lo-

ménie do Brienne a biskupové Talleyrand autunský, Savine vivierský a Jarante orleánský: 127 biskupů pozbylo raději svých biskupství nežli své víry. Též největší část farářův a kaplanů (vikářů) přes 50.000 odepřeli přísahu a byli vypuzeni. Tak byli kněží „přísežní“ (assermentés) a „nepřísežní“ (insermentés), ústavní čili konstitucionální a neústavní čili nekonstitucionální. Fary obsazovaly se přenesnadně a též biskupství. Nově zvolení biskupové Expilly pro biskupství quimperské a Marolles pro soissonské nemohli najíti světitele a byli teprve 23. února 1791 odpadlíkem Talleyrandem za assistence dvou biskupů in part. Miroudota z Babylona a Gabela z Lyddy posvěceni. Dne 13. března byl Gabel jenom 500 voliči za arcibiskupa pařížského zvolen.

Kněží církvi věrní pokládali konstituční za odpadlíky, kteřiž opět je za nepřátele svobody prohlašovali; upřímní katolíci nedali si od přísežních svátostmi přisluhovati, a král měl ve své kapli jenom nepřísežné. Četní konstitucionální kněží opustili svůj stav a vrátili se do stavu laikalního; biskup Talleyrand učinil totéž a oženil se († v Paříži 17. května 1838). Farář Grégoire obdržel za odměnu biskupství blois-ské za života řádného biskupa a přijal zuřivce Chabota, bývalého kapucína, za generálního vikáře. Četní nepřísežní duchovní byli v provinciích zavražděni.

V provinciích povstaly nepokoje. Protestanté v Languedocu pozdravovali začátek revoluce s velikou radostí, zakládali první revoluční kluby, doufali ve vítězství svého učení a nemohli se přemoci, aby své nenávisti na katolíky krvavě nevylili. Za příčinou sporu, který reformovaní vyvolali, vrhlo se náhle 14. června 1790 15.000 protestantů z Vaunage a Gardonenque na Nimes, učinili mezi katolíky veliké krveprolití, zpustošili kostely a vyloupili kláštery; 300 mrtvol leželo na ulici, počet raněných byl třikrát tak veliký, a hlavy katolíků nosily se na pikách. Protestanté stali se pány města, a 1200 rodin opustilo svou otčinu. Uprostřed července chtěli reformovaní v Montaubanu svou sílu na katolících zkusiti, kteří však 30 svých odpůrců zabili. Podobné nepokoje vypukly v Cahorsu, Rochelle, Nancy a Toulouse [1]).

Apoštolská Stolice sledovala s velikou pozorností průběh událostí ve Francii. Dne 10. července 1790 psal Pius VI. králi

[1]) Mazas I. 238—240.

Ludvíku XVI., že není v jeho moci, aby odstupoval práva jiných, jmenovitě práva církve, odstoupiv práva koruny. Potom napomínal několika brevy francouzské kardinály, arcibiskupy a biskupy k stálosti. Brevem „Caritas“ z 13. dubna 1791 [1]) zavrhl občanskou ústavu duchovenstva, suspendoval všechny přísežné duchovní všech řádův a hodností a prohlásil nové volby a svěcení za neplatné a svatokrádežné. Jakobini [2]), chtějíce se papeži pomstíti, vyvolali v papežských územích, Avignoně a Venaissině, revoluci, francouzské voje vtrhli tam 24. prosince 1790 a národní shromáždění přivtělilo toto území dekretem od 24. září 1791 ku Francii. Nová svoboda začala v Avignoně, Carpentrase a Venaissině vazbou 620 osob, které ten zločin spáchaly, že byly papežské vládě věrnými. Četní železnými tyčemi usmrceni, Jourdan zvaný „řezač hlav“ nadělal si zde velikých peněz; později však padla též jeho hlava pod guillotinou. V Paříži posadili obraz papežův v rouše papežském, s bullou v ruce, na oslá, vodili městem a spálili jej konečně.

Stav královův byl hrozný. Již v březnu 1791 rozptýlili jakobini „spolek přátel monarchické ústavy.“ Lafayette sužoval krále, kterému ze všech stran schválně příkoří se dělo. Král viděl svou spásu jenom v útěku k severní armádě, které velel Bouillé. Prchal tam, ale byl od poštmistra Droueta ve Varennesu poznán a zatčen a do Paříže zpět uveden; za to jeho bratr hrabě provencský šťastně ušel jinou cestou. V Paříži uchopilo se národní shromáždění vlády, a suspendovalo královskou moc. Dne 25. června přibyl král večer do Paříže a byl od lidu mlčky přijat; jeho obličej byl pokojný, za to byla královna rozjitřena. Poněvadž vystěhovalců přibývalo, nařídilo národní shromáždění 9. července, aby se v měsíci domů vrátili, a hrozilo neposlušným z nich trojnásobnou daní.

Konečně bylo národní shromáždění s novou ústavou, ovšem mrtvým to dítkem, hotovo, kterou král 13. září 1791 potvrdil, čímž jeho suspense se skončila. Národní shromáždění, vyplnivši svůj úkol jako ústavodárné, skončilo svou činnost 30. září 1791, po němž mělo následovati zákonodárné shromáždění.

---

[1]) Hulot: Collectio brevium atque instructionum Pii VI. etc. pag. 18 sqq.

[2]) Tento název dostali radikální poslanci v Paříži, kteří se v dominikánském klášteře sv. Jakuba scházeli a klub s pevnými stanovami utvořili. I nečlenové sněmu mohli býti přijati. Klub rozšířil se po veškeré Francii.

§ 552. Zákonodárné shromáždění (1791—1792); národní konvent (21. září 1792 až 26. října 1795), directorium (1795—1799) a sekta theofilanthropů.

Na návrh Robespierrův [1]) usneslo se národní shromáždění, že žádný jeho člen do zákonodárného zvolen býti nesmí; tak stalo se, že četní statní konservativní mužové zvoleni býti nesměli, a radikálové při slabém účastenství voličů ve volbách vrchu nabyli. *Zákonodárné shromáždění* započalo se 1. října a skládalo se ze 745 členů, z nichž bylo 300 advokátů, větším dílem chuďasů, 70 literátův a 70 konstitucionálních duchovních. Byly v něm tři strany: 1. rozhodní jakobini na levici přes 130; 2. 200 ministeriálních (feuillants) na pravici, a 3. nerozhodní. Mezi jakobiny vynikali girondisté, tak zvaní po svých náčelnících z departementu Gironde, kterými byli: Vergniaud, Guadet, Isnard, Gensonné, Brissot. Hlavní radikálové z národního shromáždění zůstali v Paříži a opatřili si tam zatím výnosná místa. Robespierre stal se veřejným žalobcem při hrdelním soudě senského departementu, Péthion mairem pařížským, Danton přísedícím městské rady a Manuel jejím syndikem. Marat dělal veřejné mínění svými krvežíznivými listy.

Noví zákonodárcové přetvořili manželské právo, dovolili 14. září 1792 rozvod manželský a ustanovili, že manželství musí se uzavírati pod trestem neplatnosti před municipálními úředníky a 4 svědky. Církev připustila tento civilní sňatek jako pouhý občanský úkon, a papežský výnos z 28. května 1793 prohlásil svolení snoubenců k manželství před 2 svědky za dostatečný, když řádný oprávněný farář chybí [2]). Ve dvou letech měla Paříž 5.900 manželských rozvodů. Tendence zákonodárného sboru v tomto ohledu jest i v tom viděti, že těhotným nevěstkám pravidelné podpory povolilo.

---

[1]) František Maximilian Marie Isidor Robespierre narodil se 6. května 1758 v Arrase, byl syn advokátův, dostal od arraského biskupa Conzié-ho bezplatné místo v kolleji Louis le grand v Paříži a vynikal mezi svými druhy pilností. Skončiv právnická studia stal se r. 1783. členem biskupského soudu v Arrase a potom tam advokátem. V Arrase byl za poslance do národního shromáždění r. 1789. zvolen, držel se Dantona a Marata, hájil všech násilností a ohavností lůzy, ale nevynikal nijak obzvláštně.

[2]) Collectio brevium et instr. Pii VI. T. II. 168—174; Roskovány: Matrimonium in Ecclesia cath. I. 437.

Poněvadž nepřísežní kněží, majíce od apoštolské Stolice rozsáhlá plnomocenství, v tichosti působili, obrátila se proti nim zuřivost nových zákonodárců. Na návrh Františka z Neufchateau bylo 29. listopadu 1791 usneseno, aby všichni kněží, třeba veřejného úřadu neměli, občanskou přísahu učinili pod ztrátou všech pensí a nebezpečenstvím, že v podezření vzpoury a zrády přijdou, v kterémžto případě musí se odebrati na místo úřady jim vykázané. Ačkoli král tomuto zákonu schválení odepřel, byl přece v mnohých departementech prováděn. Ale věrní katolíci neobcovali se státními duchovními, obzvláště ve Vendée, Bretagni a Anjou, a chodili na služby Boží nepřísežných kněží do soukromých bytův a odlehlých míst. Toto všechno dráždilo revolucionáře. Dne 6. dubna 1792 zakázalo zákonodárné shromáždění nositi duchovní roucho, 28. dubna zrušilo všechna duchovní bratrstva a spolky a 28. května ustanovilo na návrh kalvina Františka z Nantesu, aby všichni kněží, kteří občanskou přísahu odepřeli, neb ji odvolali, byli deportováni a sice všude, kde 20 občanů za to žádati, nebo nebezpečenství nepokojů hroziti bude, odsouzení musí ve 24 hodinách opustiti okres, ve 3 dnech departement a ve 30 dnech zemi; kdo zůstane zpět nebo se vrátí, propadne 10letému žaláři. Dekret byl bez ohledu na královské veto prováděn, na mnohých místech s nesmírnou horlivostí, a tak zuřilo pronásledování na všech stranách. Dne 17. srpna byly všechny ženské kláštery zrušeny, dne 23. a 25. srpna všechny církevní dávky a náhrady a 26. srpna vyhnanství na všechny kněze, kteří by přísahu odepřeli, beze vší podmínky vysloveno. Z toho ze všeho byl katolický lid rozhořčen. V Mende, Vanesu a Jalesu utvořily se ozbrojené spolky na ochranu kněží. Ve Vendée a bývalém papežském Carpentrase drželi se katolíci statně. Pařížští revolucionáři pokládali tyto občany, králi a církvi věrné, za povstalce. Vendejští podlehli konečně vojsku republikánskému, ale vybojovali si konečně přece smlouvou nantesskou svobodu víry v únoru 1795 [1]).

Hrůzovláda nabývala vrchu. V březnu 1792 byli ministeriální (feuillants) svrženi, a girondistické ministerstvo utvořeno. Robespierre, Danton, Marat a Chabot dostávali veliký vliv, a zuřivci z girondistů, tak zvaný „Vrch", panovali zákonodárnému sboru. Dne 20. června vrazil sládek Santerre s otrhanci a lůzou do královského zámku a vnikl do komnat krále

---

[1]) Boj Vendejských vypisuje zevrubně Mazas II. 130—178.

a královny, kteří jenom svou neohrožeností život zachovali. Veřejně žádalo se za sesazení královo. Když prohlášení spojených panovníků císaře Františka II. a pruského krále Fridricha Viléma a nejvyššího velitele spojeného vojska vévody Brunšvického do Paříže ke konci července přišla, rozpálila nesmírně revolucionáře a urychlila útok na Tuilerie 10. srpna. Král s královnou prchl do zákonodárného shromáždění, kteréž o jeho sesazení se radilo, jej také týž den 10. srpna sesadilo, a se usneslo, aby tento sbor se rozešel jako na nevhodné ústavě spočívající, a národní konvent v září se sešel. Král a královna byli uvězněni nejprve v paláci Luxemburku, potom v Templu. Bylo nové ministerstvo sestaveno, jemuž nejvyšší správa svěřena byla. Danton stal se v něm ministrem spravedlnosti.

Hned ten den po zajetí královĕ byli nepřísežní kněži v Paříži vyhledáváni a zavíráni. Pro jejich veliký počet byly karmelitánský klášter a seminář sv. Firmina v žaláře proměněny. Deportační dekret byl 26. srpna obnoven a zostřen. Na průvodních listech byl jim směr cesty předepsán, aby bylo lze na cestě je opět zatknouti neb i zákeřnicky zavražditi. Skutečně četní přišli na útěku o život nebo byli oloupeni. Počet deportovaných činil okolo 50.000.

Postup spojenců proti Paříži byl vhod revolucionářům. Danton žádal, aby všichni podezřelí v Paříži byli jati. Na jeho návrh byly brány Paříže 48 hodin zavřeny, a všichni nepřísežní kněží a všichni nějak podezřelí jati a do vězení uvrženi. Dne 2. září prohlásil Danton, ministr spravedlnosti, v zákonodárném shromáždění: „Hrubá střelba, kterou jest slyšeti, nezní na výstrahu, ale dohání nás k útoku na nepřátely; čeho potřebujeme, abychom je přemohli? odvahy, zase odvahy a stále jen odvahy, a Francie bude zachráněna.“ Okolo 4. hodiny zastavilo se sedění v sněmovně, a začalo vraždění v žalářích. Městská rada zřídila v každém žaláři soud, skládající se ze soudců vybraných z nejnižší třídy lidu, který všechny pro policejní přestupky zavřené propustil a všechny pro skutečné neb domnělé zločiny proti revoluci spáchané do pobočních dveří na dvůr vedoucích odkázal, kde najatí vrahové meči, sekerami a bodáky je zabíjeli. Toto vraždění trvalo 7 dní. Těchto ubohých bylo 8—12.000, mezi nimi 440 kněží. Nejznamenitější oběti byli: Dulau, arcibiskup arleský, 87letý stařec; bratří La Rochefoucauldové, biskupové, jeden beauvaiský a druhý sainteský; Hébert, superior eudistů a zpovědník Ludvíka XVI.; a

Parent, který byl již 40 let farářem u sv. Mikuláše a v Paříži „sv. Vincencem z Pauly“ se nazýval. Kněžna z Lamballu, přítelkyně královnina, byla ukrutně v žaláři zavražděna; bylo jí srdce z těla vytrženo a ukrutníky snědeno, hlava na piku nabodena a městem nosena, a její pravá ruka k Robespierrovi přinesena, který skvělou hostinu přistrojil, při níž host hosti krvavou ruku podával. Městská rada poslala 3. září listy do provincií, vyzývajíc úřady a obyvatelstvo, aby jejího příkladu následovaly a vězně pobily. Však jenom některá města jako Remeš, Meaux, Chalon a Lyon následovala tohoto příkladu [1].

Národní konvent začal se 31. září 1792 a zrušil ještě týž den na návrh Collota d' Herbois království a prohlásil republiku. Skládal se ze dvou stran: z girondistů, jejichž výtečníky byli Sieyes, Guadet, Dumouriez, Pethion, Roland; a zuřivých jakobinů (montagnardů), jejichž náčelníky byli Robespierre, Danton a Marat. Girondisté chtěli dle svých filosofických názorů novou ústavu ve Francii zříditi, jakobinům byla Francie stále velmi aristokratickou. Tohoto času přinutil generál Dumouriez Rakušany a Prusy k ústupu.

Konvent zavedl s králem jako „občanem Ludvíkem Capetem“ process, povolal jej 11. prosince 1792 před sebe ku prvnímu výslechu; bylo mu 57 otázek předloženo. Girondisté chtěli sice krále zachovati, ale bojíce se montagnardů, neodvážili se hlasovati pro jeho nevinnost. Z přítomných 721 poslanců prohlásilo ho 685 vinným zradou na svobodě národa, a 484 hlasy proti 286 byly proto, aby hned ukončen byl process, a národu výrok ku potvrzení podán nebyl. Od večera dne 16. až do noci dne 17. ledna 1793 rokovalo se za děsného terrorismu o způsobu trestu; všech přítomných bylo 721, k absolutní většině bylo třeba 361 hlasův; a tu hlasovalo 355 členů pro vyhnanství, zajetí nebo smrt pod výminkou, 366 však jednoduše pro smrt. Vzhledem na počet 366 záležela většina pouze v 5 hlasech. Orleanský vévoda Filip, který si jako občan dal jméno: Filip Egalité, hlasoval pro smrt; podobně Sieyes a Robespierre. Dne 20. ledna rozhodla se většina (380 hlasů) proti odročení smrti, pro něž menšina (310 hlasů) hlasovala. Filip Egalité hlasoval opět s většinou. Ministr spravedlnosti Garat přečetl králi rozsudek; odklad tří dnů, kterého král žádal, byl mu odepřen, za to zpovědník povolen. Ludvík roz-

---

[1]) Mazas. I 281—294; Quillon: Les Martyrs de la foi T. I. 143 sqq.

loučil se bolestně a dojemně se svou rodinou, slyšel ve svém žaláři ráno mši sv., kterou sloužil nepřísežný kněz Edgeworth z Firmontu, rodem Ir a bývalý pařížský generální vikář, přijal z jeho rukou Tělo Páně a byl potom na náměstí Ludvíka XV., kde byla guillotina, veden, kamž o 10. hodině přibyl. Odpustil svým nepřátelům a modlil se, by krev jeho nepadla na Francii; katané uchopili jej a táhli pod guillotinu, pod níž jeho hlava 21. ledna 1793 padla. Jeden z holomkův uchopil hlavu a ukazoval ji lidu, obcházeje popraviště. Tak byl spáchán zločin, který četní Francouzové za největší zločin od smrti Spasitelovy pokládali.[1])

Po zavraždění královĕ začal boj mezi girondisty a jakobiny a hrůzovláda. Každá francouzská obec obdržela revoluční výbor o 12 osobách s právem, aby všechny podezřelé osoby k zodpovídání pohnal, domy prohlížel a na veškerou zbraň dozor měl, pak revoluční mimořádný soud, který si měl souhrně počínati a pouze veřejným míněním se řiditi, a do něhož nejhorší bezkalhotníci se vedrali, a brzo potom ještě výbor pro veřejné blaho. V Paříži přešla na mimořádný soud a výbor veřejného blaha veškerá moc konventu, a ministři byli pouze jeho výkonnými nástroji. Neštěstí republikánského vojska a útěk generála Dumourieza se synem vévody Filipa Egalité urychlily pád girondistů, jimž montagnardi všechno neštěsti připisovali. Nemohouce nad nimi v konventě zvítěziti, učinili pomocí jakobinů nové povstání lidu a 2. června 1793 obklopilo 80.000 ozbrojených buřičů konvent, žádajíce za vydání 22 girondistů. Nikdo lůze neodporoval, a 34 poslanců bylo uvězeno, z nichž mnozí z vězení uprchli. Ostatní girondisté opustili většinou Paříž a zřizovali v zemi povstání proti vládě lůzy v hlavním městě, které na 60 departementů se rozšířilo. Montagnardi dostali vrch; 44.000 revolučních tribunálův a rovněž tolik guillotin pracovalo pro ně, a 6000 mužů republikánského vojska očisťovalo Francii od monarchických a aristokratických snah. Ve Vendée, která za víru a krále bojovala, zuřil generál Rossignol, v Nantesu Carrier a v Lyoně Couthon. Karolina Corday-ová ze St. Saturnina zavraždila 13. července 1793 Marata, aby vlasti od tohoto krvelačného ztřeštěnce pokoje zjednala, a skončila 17. července za svůj čin pod guillotinou. Marat byl potom od lůzy zbožňován, klaněli se mu na veřejných

---

[1]) Mazas I. 304—334.

náměstích jako nějaké modle, jeho poprsí bylo ve všech spolcích vystaveno, a tělo v Pantheonu pohřbeno.

Nová ústava byla sice 10. srpna prohlášena, ale výbor veřejného blaha stanovil po několika dnech, že nelze ji do života uvésti, pokud mír nebude učiněn. Válka ve Vendée a na hranicích vedla se dále. Dne 16. října 1793 byla královna Marie Antoinetta, majíc 38 let svého věku, popravena. Její syn princ Ludvík XVII. dán ševci Simonovi na vychování, ale zemřel již r. 1795. na své útrapy. Mnoho girondistův, jako Brissot, Bailly, Barnave a j. skončili pod guillotinou. Dne 6. listopadu 1793 též vévoda Filip Egalité. Kati byli často od práce umdleni. V prosinci 1793 byly 484 osoby kartáči postříleny; v Lyonu tekla krev v proudech, v Nantesu dal Carrier 90 kněží najednou v Loiře utopiti a potom opět 138 osob. Kněží a ženské byli nazí k sobě přivazováni a topeni, což se nazývalo republikánským manželstvím. Matky musily se na popravy svých synů dívati. Hudba hrála při popravách.

Dne 5. října 1793 zrušil konvent křesťanský letopočet a zavedl do života nový republikánský kalendář zhotovený od mathematika Romme-a, dělící rok na čtyři rovné části o třech jednostejných měsících po 30 dnech (— 360 dní), k čemuž ještě 5 a v roku přestupním 6 dní, slavností republikánských, přistoupilo; měsíce dělily se na desetidenní dekady; desátý den byl dnem odpočinku. Tento nový letopočet začal se 22. září 1792. S novým kalendářem zmizely všechny křesťanské svátky a slavnosti.

Poněvadž katolické náboženství bylo ve Francii skutečně zničeno, stali se konstituční kněží revolucionářům velikou obtíží, kteréž se však brzo zbavili. Již dne 7. listopadu 1793 psal farář z Boissise le Bertrand konventu: „že po celý život lež kázal, s Kristem prý již nic není; jest věci již syt, děkuje se ze své fary a prosí konvent, aby mu kus jiného chleba dal.“ List byl s pochvalou přijat. Brzo potom přišel arcibiskup pařížský Gobet se svými 13 vikáři do konventu, maje jakobinskou čepici na hlavě a drže mitru kříž a prsten v ruce, a prohlásil, že „ze svého úřadu se děkuje; posud prý proto kázal, že tomu lid chtěl; a poněvadž lid toho více nežádá, nebude toho činiti; nezná prý jiného náboženství nežli náboženství svobody.“ Jeho příkladu následovali přečetní přísežní duchovní, a kde toho neučinili, vyhnaly osady své „černé šelmy.“ Konvent zabavil církevní budovy a poslední zbytky

církevního jmění. Kdo byl za duchovního poznán, byl uvězněn. Hrozná potupa děla se Svátosti oltářní. Židé, kteří 27. září 1791 veškerá občanská práva dostali, bohatli obchodem s církevním majetkem. Zvony, vyjma zvony na poplach, byly v děla přelity; z kostelního stříbra razily se mince, z kalichů pila lůza kořalku a jedla na patenách slanečky, z mešních knih dělaly se papírové patrony, z ornátů kalhoty, z alb košile. V prázdných kostelích rozdělávali ohně, tančili a spalovali ostatky Svatých. Oslové, mající mitry na hlavách a kříž a bible přivázané na ohonech, byli voděni v průvodech až k ošklivosti samého Dantona.

Anacharsis Cloots [1]), který své dílo o mohamedánství a o lživosti všech positivních náboženství konventu předložil a rozum lidský v něm za jediného Boha prohlásil, uvedl tuto bezbožnosť do života. V průvodu municipálních úředníků pařížských přivedl zpustlou zpěvačku Candeilli, průhledným florovým šatem oděnou a mající přes sebe blankytný plášť, na hlavě červenou jakobinskou čepici a v ruce piku, znak to boha národa, která na nosítkách seděla, do národního konventu, představil ji za zástupkyni rozumu, nového božství Francie, a vyzval jej, aby s ním šli do Notre Dame konat nových služeb božích. Předseda a tajemníci konventu dali bohyni rozumu bratrské políbení, a průvod bral se do kostela, kde bohyně na hlavní oltář postavena byla, kříž položen pod její nohy, a ona kadidlem podkuřována, při čemž zpívala se hymna na svobodu od Cheniera z Gossatu. Tato ohavná bohoslužba z 2. brumaira II. roku (z 10. listopadu 1793) měla se 1. dne každé dekady opakovati a do jiných kostelů zavésti, což také s mnohými změnami, pitkami, tanci a jinými neplechami se stalo. Tato modloslužba, vyšedší z municipia a od Němce, urazila marnivosť Robespierra, kterýž byl již diktatorem Francouzů. Robespierre vyslovil svou nelibosť nad tím, pročež utvořila se proti němu opposice, kterou předešel tím, že dal Clootsa s jeho přívrženci a biskupa Gobeta [2]) 23. března 1794 zatknouti a již následujícího dne popraviti. Totéž stalo se po jeho rozkaze 5. dubna 1794 Dantonovi. Popravou Clootsovou pozbyla jeho modloslužba své podpory, a Robespierre dal 8. června 1794 konventem

---

[1]) Slul vlastně Jan Křt. baron Klotz, byl rodem z Cleve, ale od svého 10. roku v Paříži vychován.

[2]) Gobet obrátil se v žaláři.

dekretovati, že „jest Nejvyšší bytost (être suprême), a že jest duše lidská nesmrtelná.“ To stálo ho život. Aby svůj dekret provedl, zřídil slavnost k uctění „Nejvyšší bytosti,“ kráčel v čele průvodu v blankytném fraku, v krátkých černých hedvábných kalhotách, maje v ruce kytku z květin a pšeničných klasův jako nejvyšší kněz, byl tak na posměch Pařížanům, a pozoroval to na cestě velmi dobře. Na poli Marsově, kamž průvod se bral, měl řeč, kterou hrozbou proti tyrannům a neřestem skončil. Hned utvořila se proti němu ostrá opposice, kterou četnými popravami potlačiti chtěl; konečně 26. července 1794 vypukla proti němu v konventu bouře, byl zatčen a 28. července 1794 popraven. V okamžení, kdy jeho hlava pod guillotinou padla, zavzněl potlesk přítomného množství a trval několik minut Pádem Robespierrovým skončila se hrůzovláda, lid stával se mírnějším, a návrat k mírnosti byl nutnou potřebou. Však teprve 10 měsíců po popravě Robespierrově dovolil konvent 30. června 1795, aby občané církevních budov nejen k občanským schůzím, ale též k službám Božím užívati směli. Ale toto dovolení bylo pod takovými podmínkami, že ho katoličtí duchovní ani užívati nemohli, poněvadž by všechny posud vydané zákony a svrchovanost národa byli musili uznati. Tisícové kněží, kteří z úkrytu nebo vyhnanství se vrátili, důvěřujíce se v mírnější smýšlení konventu, byli uvězněni.

Konvent vypracoval novou ústavu; moc zákonodárnou odevzdal dvěma sborům: sboru pěti set a sboru 250 kmetů; moc pak výkonnou pěti direktorům; sbor pěti set rokoval o zákonech a sestavoval je, sbor kmetů měl právo zákony přijímati nebo zavrhovati. Všechna vyznání měla býti svobodna, a stát neměl se o žádné starati; však tato svoboda prospívala jenom kněžím rozkolnickým, tisícové duchovních, které konvent věznil, zůstali ve svých žalářích až do 4. prosince 1795.

Proti nové ústavě způsobili demokrati, spojeni jsouce s royalisty, vzbouření pařížské lůzy, které konvent svými generály Barrasem a mladým Napoleonem Bonapartem, kterýž jmenovitě svou vůdcovskou způsobilostí se vyznamenal, krvavě potlačil. Za své služby zde konventu prokázané obdržel Napoleon nejvyšší velitelství nad italskou armádou. Konvent rozešel se 26. října 1795, a na jeho místo vstoupil sbor pěti set a sbor 250 kmetů.

Prvními direktory byli zvoleni samí královrahové, kteří

pro smrť královu hlasovali: Rewbell, Letourneur, Barras, Laréveillére-Lepeaux a Carnot.

Direktorium (1795—1799) zavedlo jakýsi kloudnější pořádek, ale nebylo se svůj úkol; obnovilo pronásledování katolických duchovních, žádajíc na každém přísahy, že království nenávidí; kdo jí odepřel, byl poslán do Guyany neb na ostrovy Ré a Oleron. Přísežní kněži činili tuto přísahu.

Direktorium přálo nové sektě *Theophilantropů* neb *theantropophilů*[1]), přátel Boha a lidí. Skládali se ze ženatých konstitučních kněží, jakobinův a všelijakých neznabohů. Dne 16. prosince 1796 měli první schůzi, a majíce v čele jednoho z direktorů Laréveillére-Lepauxa dostali v Paříži 10 kostelů a rozšířili se i do provincií. Přiznávali se ku pouhému deismu a měli své slavnosti, obřady a služby Boží. Ale toto duchamorné náboženství, jsouc pouze věcí módy, zošklivilo se brzy a zašlo po pádu direktoria, když Napoleon chrámy jako majetek národní jemu odňal (1802).

Konstituční duchovní, chtějíce se proti řádným udržeti a křesťanství oživiti, konali od 15. srpna do 12. listopadu 1797 tak zvaný národní sněm v Paříži[2]), v němž Grégoire předsedal, a 32 biskupové a 68 kněží jako zástupců nepřítomných prelátů se účastnilo. V sedění konaném 5. září přísahalo 26 biskupův a 46 kněží na nenávisť království a ospravedlňovali svůj čin zvláštním dekretem[3]). Druhý sněm konali 29. června 1801, ale veškeré jejich sněmování zůstalo planým.

§ 553. Pius VI. a římská republika.

Francouzská revoluce neobmezila se na Francii; poněvadž francouzské voje v Italii a Německu vítězily, tvořily se všude kluby, jejichž členové s francouzskou bezbožností o palmu závodili. Papež Pius VI. neúčastnil se spolku knížat italských proti Francii a zachovával nestrannosť, ale jako hlava církve zavrhl bullou „Charitas“ občanskou ústavu duchovenstva fran-

---

[1]) Manuel des Théophiles. Par. 1797; po něm. ed. Friedel. Mainz 1798. — Gregoire: Gesch. der Theophilanthropen, übersetzt von Stäudlin. Hannover 1806.

[2]) Akta vyšla v Paříži r. 1798: Canons et decréts du concil national de France tenu à Paris 1797.

[3]) l. c. p. 204 sqq.

couzského, potvrzoval nepřísežné duchovní v jejich odporu proti revolucionářské vládě a přijal jich na tisíce pohostinsky, suspendoval přísežné kněze, želel allokucí smrti Ludvíka XVI. a měl za něj zádušní služby Boží, a ohrazoval se proti zabrání Avignona a Venaissina. Toto všechno dráždilo revolucionáře, kterým již papežství samo o sobě bylo trnem v očích. Již 1. října 1792 byl Pius VI. od francouzské vlády vyzván, aby římskou republiku obnovil. V Římě sváděli jakobinští agitátoři mládež a obchodníky. Jeden z hlavních agitátorů Basseville byl uraženým římským lidem 13. ledna 1793 zavražděn, z čehož francouzská revoluce náramně uraženou se dělala. Dne 20. května 1796 vydal Napoleon prohlášení k svému vojsku, že Francouzi jsou přátelé všech národů, jmenovitě potomků Scipionů a Bruta; on prý Kapitolium znovu pozdvihne, pomníky velkých Římanův opět postaví a římský lid z otroctví ke svobodě vzbudí. Direktorium v Paříži předložilo papeži hanebný návrh míru, žádajíc odvolání bully „Auctorem fidei“ a všech od r. 1789. vydaných dekretů proti Francii a chtělo všechno vyjednávání přerušiti. Ale obezřetný Napoleon poukázal k tomu, že papežský vliv jest veliký; přerušení dalšího vyjednávání sesílilo by prý jenom Rakousko; církevní stát zůstaň, pokud z něho největší výhody dosaženy nebudou. Direktorium dalo Napoleonovi plnou moc k dalšímu vyjednávání. Papež vyjednával s Napoleonem v Miláně za prostřednictví španělského vyslance Azary. Napoleon prohlásil sice, že o Římu nic posud usneseno nebylo, ale překročil brzo potom řeku Pad, obsadil Ferraru a Bologni, jal oba jejich kardinály-legáty a ohrožoval Řím. Uslyšev to Azara, spěchal do Bologně a jeho prostřednictvím učinil papežský jednatel vévoda de Gaudi 23 června 1796 tam s Bonapartem příměří, jehož podmínky byly: 1. aby papež do Paříže plnomocníka o mír poslal; 2. všechny politické vězně v církevním státě na svobodu propustil; a 3. všechny přístavy francouzským lodím otevřel, ale lodím mocností s Francií válčících zavřel; 4. aby Francouzi legace bolognskou a ferrarskou obsazeny drželi; 5. Ankonská citadella v 6 dnech Francouzům odevzdána byla; 6. papež sto uměleckých předmětů dle výběru kommisse a 500 rukopisů francouzské republice vydal; 7. dvacet jeden milion livrů zaplatil a 8. francouzským vojům průchod svými státy na požádání dovoloval[1]).

[1]) Viz toto příměří ap. Artaud: Geschichte des Papstes Pius VII. Aus dem Französ. Wien 1837. sv. I. 30—34.

Papež chtěl svědomitě tyto pokořující podmínky vyplniti, vyčerpal poslední zbytky pokladu Sixta V. a poslal právníka Pierachiho do Paříže, ale nemohl přece míru dosíci, poněvadž direktorium činilo kruté podmínky týkající se bully „Auctorem fidei" a civilní ústavy duchovenstva. Za tohoto stavu učinil papež s neapolským králem Ferdinandem IV. spolek na obranu a výboj, a užil části peněz určených na válečnou kontribuci ku přípravě na válku. Zvěděv to Napoleon, jenž Mantovu obléhal, nabízel papeži mnohých výhod, aby jej od Neapole odtrhl, ale papež zůstal věrným učiněnému spolku. Však Neapolsko učinilo 10. října 1796 s Francií mír, nepojavši v něj papeže ani ho v čas o svém úmyslu nezpravivši.

Napoleon zvítěziv v lednu 1797 nad Rakušany a dostav 2. února kapitulací rakouské posádky Mantovu, zrušil již 31. ledna 1797 příměří, udeřil 4. února na papežské vojsko, řízené generálem Collim, na říčce Seniu, a porazil je. Colli postavil se se zbytky svého vojska před Ankonou, aby této pevnosti bránil. Ale jakmile se Francouzové přiblížili, rozprchli se dílem papežští vojínové, dílem upadli v zajetí a Francouzové bez krveprolití obsadili město. V Lorettě zloupil Napoleon tamější církevní poklad a poslal zázračný obraz Panny Marie do Paříže.

V Římě nastalo veliké zděšení, a papež chtěl do Neapole prchnouti; den odjezdu byl určen na 12. února. Napoleon boje se o výkupné, kterého ke své rakouské výpravě potřeboval, poslal do Říma generála kamaldulského P. Fumé-a se vzkazem, aby papež v Římě zůstal, že on sám není žádným Attilou a kdyby i byl, ať si papež vzpomene, že jest nástupcem Lvovým. Papež neopustil Říma, a jeho poslové kardinál Mattei, prelát Caleppi a vévoda Luigi Braschi přišli do Tolentina, očekávali příchodu Bonapartova a učinili s ním 19. února 1797 tolentinský mír za podmínek velmi obtížných. Papež odstoupil Francii Avignon a Venaissin, pak legace: Bologni, Ferraru a Romagni na vždy a Ankonu až do všeobecného míru; zaplatil, mimo 16 milionů dlužných ještě z příměří, nových 15 mil. franků válečné kontribuce; slíbil, že jistý počet uměleckých děl a rukopisů do Paříže pošle a svolil k tomu, aby Francouzové zemi obsazenou měli, pokud podmínky míru vyplněny nebudou [1]). Církevní stát byl zničen.

Napoleonův bratr Josef Bonaparte přišel v dubnu 1797

[1]) Tento mír o 26 článcích jest l. c. I. 52—57.

jako vyslanec do Říma, maje rozkaz připravovati znenáhla zničení papežského panství. Jeho palác stal se střediskem všech revolucionářských piklů. Nespokojení živlové pod ochranou francouzskou brojili zjevně proti světskému panství papežovu. Vzpoura vypukla 28. prosince 1797. Nespokojenci měli svou schůzi v domě Josefa Bonaparta a mluvili zřejmě o revoluci. Papežská vláda, jsouc o tom zpravena, učinila vojenská opatření. Zástupy povstalců procházely se toho dne ulicemi města, majíce v čele dva Francouze, z nichž jeden byl generál Duphot. Papežská hlídka byvši napadena užila střelné zbraně, a generál Duphot padl[1]). Josef Bonaparte opustil Řím a odebral se do Florencie, a generál Berthier dostal rozkaz, aby táhl na Řím a dostiučinění za smrť Duphotovu žádal. Nesetkav se nikde s odporem, obsadil 10. února 1798 Řím, odzbrojil papežské vojsko a prohlásil 15. února republiku. Na vchodu Andělského mostu byla postavena bohyně svobody, šlapající svýma nohama po tiaře. Berthier choval se ku papeži ještě slušně, ale jeho nástupce ve velitelství v Římě generál Masséna a kommissaři direktoria: protestant Haller a Bossal, bývalý farář versaillský, počínali si proti papeži surově.

Novým osvoboditelům, za které se Římanům vydávali, nešlo o pevný státní pořádek a prohlášení ústavy, ale o ukojení hnusné lakomosti. Veškeré veřejné jmění bylo zabaveno, kostely a kláštery vydrancovány, ano ani soukromého majetku nešetřeno. Vše dálo se bez dozoru a pořádku, tak že toto jednání bylo loupeží a ne requisicí. Zástupy židů jako dravci následovali francouzské vojsko, kupujíce za cenu nepatrnou předměty, které za soukromý majetek se nehodily. Římu uložena byla válečná daň 6 mil. franků, a mimo to měl dodati ještě vojsku 3.000 koní. Papeži byl dán pokyn, aby město opustil, a sám místo svého pobytu si zvolil: on však nevyhověl tomuto přání. Potom oznámeno papeži, že jest mu uznati zřízení republikánské za zákonní a na důkaz toho nositi trikoloru francouzskou. Svatý Otec odpověděl pevně: „Neznám jiných znamení, než kterými mne církev ozdobila; tělo mé náleží vám, ale duše má Bohu. Poznávám ruku, která bije pastýře a stádo, kořím a podrobuji se jí. Pytel, abych se přikryl, kámen, na nějž bych hlavu svou položil, ejhle to všechno, čeho

---

[1]) Srv. o tom zprávu velitele u Sixtova mostu z 28. pros. 1797 l. c. str. 62—65.

mi třeba: to dostačí starci, jenž své dny v kajicnosti ztráviti chce." U přítomnosti vládního kommissaře Hallera byl sepsán inventář o jmění Sv. Otce, a všechno mu odebráno, co vůbec mohlo býti k nějakému užitku. Když tato loupež byla skončena, oznámil Haller Sv. Otci, že Řím opustiti musí. „Jsem příliš stár a velmi churav" pravil Sv. Otec, „nemohu opustiti svůj lid a své povinnosti. Chci umříti zde." „Umírá se všude," pravil Haller s revolucionářskou drzostí, tím urážlivější, že byl protestantem; „nepůjdete-li po dobrém, půjdete z přinucení." Dva dny zůstal ještě papež v Římě; v noci 20. února 1798 vsadili jej do kočáru a zavezli do Sienny [1]), poněvadž se báli lidu, aby pro něho nepovstal. Potom přivedli jej 30. května do Florencie, kde v kartusianském klášteře u města bydlil. Poněvadž bylo se revolucionářům obávati, že Rusové z Terstu do Italie vtrhnou, byl papež na rozkaz direktoria do Valence ve Francii zavlečen, kde smrť jeho útrapám 29. srpna 1799 konec učinila. Zbytek jeho majetku byl jako majetek národní prodán, a nikdo neopovážil se jeho mrtvé tělo pochovati, pokud vyšší rozkazy nepřišly. Teprve 30. prosince 1799 kázal jej konsulární dekret pochovati, což bez veliké pocty se stalo, a 17. února 1802 byl konečně tento veliký trpitel do Říma přivezen a tam slavně pochován.

§ 554. Konsulská vláda Napoleonova; papež Pius VII. a francouzský konkordát [2]) (r. 1801.); obnovení církevního řádu ve Francii.

Generál Napoleon Bonaparte pokryl se velikou slávou a přinutil Rakousko k míru v Campu Formiu v říjnu 1797, v kterém Francie rakouské Nizozemsko a mnoho italských

[1]) Dr. Jan Krystůfek: Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou. I. 140. 141.

[2]) Mémoires du Card. Consalvi du Crétineau-Joly. Par. 1864. 2 vol.; po něm. Paderborn 1770. str. 255—356 (mluví o konkordatě). — Proti Mémoires psal Theiner: Hist. de deux Concordats conclus en. 1801 et 1813. Paris 1869. 2 vol. Crétineau-Joly odpověděl spisem: Bonaparte et le concordat de 1801 et le card. Consalvi. Paris 1869. Srv.: (Caprava). Conc. entre le gouvernement francais et le Pape. Paris 1802. — Artand, I. 139 sqq. — Dr. Jan Kryštůfek I. 313—329. — Gams: Die Gesch. der Kirche Christi im 19. Jahrh. I. 107 sqq.

území obdržela. Napoleon chtěje anglické panství na Středozemním moři zničiti, objevil se 5. prosince najednou v Paříži a přiměl direktorium k tomu, že mu dovolilo učiniti útok na Egypt. Dne 19. května 1798 odplul s loďstvem z Toulonu, zmocnil se 10. června po zradě mnohých rytířů na starém velmistru hraběti Hompeschovi Malty, dobyl v červenci Alexandrie, vydával sebe obyvatelstvu za osvoboditele od jha mameluckých bejů a Francouze za druhy jejich víry, kteří papeže a johanity svrhli a se sultánem vždycky v přátelství žili, porazil 21. července mameluky u pyramid a dobyl 25. července Kahiry. Potom odebral se do Syrie, dobyl Elariše (19. února 1799), Gazy a Jaffy, ale Ptolomaidy nemohl se zmocniti. V Egyptě dobyl 25. července 1799 nového vítězství. Avšak pro převahu Angličanů na moři a pro zvláštní poměry ve Francii, které mu vhodnými byly, aby vlády se zmocnil, vrátil se domů, přistál 9. října 1799 ve Frejuse, přišel 16. října do Paříže, kde byl za osvoboditele uvítán, svrhl 9. listopadu direktorium a vstoupil jako první konsul v čelo nové vlády. Francie dostala opět novou ústavu. Výkonná moc byla odevzdána třem konsulům na 10 let zvoleným, z nichž první měl neobmezenou moc, kdežto druzí dva byli toliko jeho rádci; dvůr o 100 členech radil se o nových zákonech, zákonodárný sbor skládající se ze 300 členů hlasoval o nich, a senát o 80 členech doživotně volených dohlížel na ústavu a provádění zákonů. Prvním konsulem stal se Napoleon, ministrem vnějších záležitosti Talleyrand, bývalý biskup autunský, a ministrem policie zchytralý Fouché. Za konsulátu byla všechna vyznání trpěna. Napoleon žádal na kněžích jenom slibu věrnosti k nové ústavě; kdo ho neučinili, zůstali v žaláři, nebo byli do vyhnanství za Alpy posláni.

Za nepřítomnosti Napoleonovy na Východě dobyli Rakušané a Rusové nových vítězství v Italii a obsadili horní Italii a Toskanu. Neapolitáné obsadili 30. září 1799 Řím.

Papež Pius VI. dal kardinálům plnou moc, aby kdekoli volbu nového papeže vykonaly. Sešli se počtem 35 v Benátkách pod ochranou císaře Františka II. a zvolili za velikých pletich kardinála Herzana [1]), plnomocníka císařova, který v konklave o to se přičiňoval, aby papežem byl zvolen takový muž,

---

[1]) Srv. v mém článku: „Císař František I.“ stať: „Minister Thugut a církevní stát; volba Pia VII.“ v „Časopise kat. duch.“ 1875. str. 180—190.

který by Rakousku legace postoupil, kardinála Řehoře Barnabáše hraběte Chiaramonti-ho, biskupa imolského, 14. března 1800 za papeže, který se Piem VII. nazval. Dne 21. března byl nový papež v kostele sv. Jiří slavně korunován, dne 28. března měl svou první allokuci a 15. května vydal svůj první mistrovský okružník. Odstoupení tří legac: Ferrary, Bologně a Ravenny Rakousku zamítl papež se vší rozhodností [1]). Dne 6. června 1800 odplul do Ankony a vjel 3. července za velikého jásotu do Říma, kde velitel neapolských vojsk Vassali církevní stát mu odevzdal, pokud byl od Neapolitánův obsazen, poněvadž prý to jenom ve prospěch apoštolské Stolice učinili. Papež jmenoval statného preláta Herkula Consalviho svým prozatímním státním tajemníkem a potom, povýšiv jej za kardinála-jáhna, skutečným, pracoval o nápravě financí a povznesení zemědělství a obchodu a zmenšil vydání papežského paláce ze 150.000 skudů na 36.000, aby dluh 50 milionů zaplatiti mohl. Benevent a Portocorvo podrželi Neapolitáné a legace Rakušané. Ale Napoleon porazil Rakušany u Marenga 14. června 1800, stal se zase pánem horní Italie, obnovil cisalpinskou republiku a přinutil Rakušany k míru Lunevillskému 9. února 1801, kterým Adiže hranicí Rakouska v Italii se stala, cisalpinská republika byla uznána, a levý břeh Rýna Francii postoupen.

Bystrý Napoleon viděl hrozné zmatky církevních poměrů ve Francii, poznal, že národu bez náboženství a mravního základu dlouho panovati nelze, a pomýšleje na císařství, chtěl obnovením náboženství lid sobě nakloniti. Protestanté dávali si veškerou práci, aby Napoleon po příkladu anglického krále Jindřicha VIII. lutheránství přijal a hlavou církve se učinil; v těchto snahách byli mocnými osobami a členy senátu podporováni, ale Napoleon odpověděl zkrátka: „Protestantství jest odpadem; nehodí se Francouzům“ [2]).

Již pátý den po bitvě u Marenga dne 19. června projevil Napoleon ke kardinálu Martinianovi, biskupu vercellskému, svůj úmysl, že s papežskou Stolicí ve vyjednávání vstoupiti chce, aby náboženství a církevní řád ve Francii obnoveny byly. Kardinál oznámil to papeži, který kardinála Consalviho ustanovil, aby vyjednávání v Římě řídil, a poslal Spinu, arci-

[1]) l. c. str. 188. 189.
[2]) Mazas II. 268. 269.

biskupa Korintského in part., jemuž servitu Caselliho, pozdějšího generála, za theologického rádce přidělil, do Turina vyjednávat. Napoleon, nemíně o smíření s církví v Turině vyjednávati, zanechal papežskému poslu vzkázání, aby do Paříže se odebral, což také Spina učinil. V březnu 1801 poslal první konsul jako svého plnomocného ministra pana Cacaulta do Říma a připojil k němu za legačního sekretáře rytíře Artauda, pozdějšího životopisce Pia VII. Svému vyslanci přikázal první konsul, aby *„ku papeži tak se choval, jako by měl 200.000 mužů."*

Vyjednávání byla přeobtížnými; za Napoleonem stáli váleční druhové a diplomaté, mužové bez víry, a všichni, kteří se církevními statky obohatili, kteříž všichni o smír s církví nestáli; za papežem opět legitimní dvory a francouzští royalisté, kteří si nepřáli, aby ve Francii pořádek se ustálil. Za svého vyjednavatele se Spinou učinil první konsul faráře od sv. Lauda v Angersu Dra. Berniera, který ve Vendée k upokojení země velice se vyznamenal, Napoleonovu důvěru si získal, a jediným knězem byl, s kterým o obnovení katolického náboženství ve Francii rozmluvy a porady měl [1]). Však vyjednávání postupovala velmi zvolna, a netrpělivý Napoleon poslal návrh konkordátu vypracovaný Talleyrandem a Hauterivem, dvěma to odpadlými duchovními, a pravověrným abbém Bernierem do Říma, kde však porady o něm jemu zase dlouho trvaly. Tu poslal Napoleon 13. května 1801 svému tamnějšímu vyslanci Cacaultovi, který teprve 8. dubna do Říma přišel, rozkaz, aby v pěti dnech [2]) Řím opustil a do Florencie k vrchnímu veliteli Muratovi se odebral, když by návrh jeho konkordátu nebyl přijat neb se změnami se to stalo. Cacault viděl, že věc jest nemožnou, a radil papeži, aby svého státního tajemníka kardinála Consalviho do Paříže poslal; on sice že po daném rozkaze do Florencie odcestovati musí, ale k udržení diplomatického spojení že zanechá v Římě svého tajemníka Artauda. Papež přijal po dobrém zdání kardinálů radu Cacaultovu, a již 6. června opustil Consalvi s Cacaultem v jednom voze Řím, aby nikdo tušení neměl, že spojení s Římem na čas jest přerušeno. Ve Florencii rozloučil se Cacault s Consalvim, jenž do Paříže dále se bral a tam 20. června dorazil. První konsul přijal jej zprvu chladně,

---

[1]) Artaud I. 142. 154. Mazas II. 269. 270.

[2]) Tak praví Thiers v dějinách konsulatu; Artaud l. c. str. 146 praví: ve třech dnech."

ale později zalíbil si v něm [1]) a naléhal na brzké ukončení vyjednávání, ke kterému svého bratra Josefa, státního radu Créteta a abbé Berniera svými zástupci jmenoval, a jež se protahovalo [2]).

Vyjednávání o konkordát bylo proti mysli konstitučních biskupův a kněží, kteří nahlíželi, že mu za oběť padnou. S dovolením vlády, která takto nátlak na Řím činiti chtěla, sešli se na národní sněm do Paříže a začali své porady 29. června 1802 za předsednictví Le Coza, biskupa departementu Ille a Vilaine. Hašteřili se po demokraticku mezi sebou, biskupové a kněží, až konečně pobočník prvního konsula jim rozkaz přinesl, aby se hned rozešli [3]).

Odpůrcem konkordátu byl ministr Talleyrand, ale vůle prvního konsula byla zde rozhodnou, který, co chtěl, v podstatě dosáhl. Konečně 13. července dohodli se obě strany o konečném znění konkordátu. První konsul, přijav smluvené články, prohlásil, že příštího dne authentické opisy smlouvy mají býti podepsány. Ve výroční den dobytí bastilly 14. července mělo se smíření Francie s církví katolickou státi skutkem. O 4. hodině odpolední přišel abbé Bernier ke kardinálu Consalvimu, oba odebrali se k bratru prvního konsula Josefovi, kde konkordát měl býti podepsán. Spor o to, kdo by první podepsati měl, byl tím rozřešen, že Josef přednosť Consalvimu přepustil. Když Bernier opis smlouvy ku podepsání předložil, ale tak to učinil, jakoby dále zkoumán býti neměl: všimnul si toho Consalvi a spozoroval k svému ustrnutí, že jest to jiný návrh, než o který se smluvili, pročež odepřel podepsati jej. Bernier vyzván jsa, aby pověděl, jak se to stalo, oznámil, že první konsul tyto změny nařídil. Na dolehavou žádosť Josefovu svolil Consalvi k dalšímu jednání s podmínkou, že návrh jeho a nikoli Bernierem přinešený k tomu základem bude. Porady trvaly od 5. hodiny večerní přes celou noc až dopoledne druhého dne; článek za článkem byl rozbírán a bedlivě uvažován, konečně docílena shoda až na jeden článek, k němuž Josef plné moci neměl. S opraveným tímto návrhem odebral se Josef do Tuillerií k prvnímu konsulovi, jenž jsa odporem Consalviho podrážděn, svého schválení odepřel. Na Consalvim bylo teď,

---

[1]) Artaud I. 144—164, Dr. Jan Kryštůfek I. 317—319.
[2]) Memoiren des Card. Consalvi str. 283—301.
[3]) Mazas II. 270.

aby sporný článek buď přijal, neb jednání přerušil, poněvadž první konsul při velké hostině, kterou toho dne dával, chtěl oznámiti buď šťastné uzavření konkordátu neb úplnou roztržku s církví. Consalvi jsa k té hostině pozván, zakusil smrtelných úzkostí, ale nestal se nevěrným povinnostem svého úřadu. Když Consalvi v sále se objevil, zvolal k němu Napoleon s rozpáleným obličejem a hlasem opovržlivým a povzneseným: „Dobře, pane kardinále, chtěl jste přerušiti jednání! Budiž. Mně není třeba Říma. Povedu si samostatně. Nepotřebuji papeže. Když Jindřich VIII., jenž ani dvacátého dílu mé moci neměl, náboženství své země změniti mohl, tím spíše dovedu to já. Změním-li náboženství, změním je skoro v celé Evropě, všude, kam až moc má sahá. Řím pozná ztráty, kteréž utrpí, bude jich litovati, ale nebude již lze pomoci. Můžete odcestovati: to jest to nejlepší, co můžete učiniti. Kdy odcestujete?“ „Po jídle, generále,“ odvětil klidně Consalvi. Při těchto několika slovech vyskočil první konsul, podíval se kardinálovi pevně do očí a stal se mírnějším. Prostřednictvím rakouského vyslance hraběte Cobenzela svolil, aby se o tomto článku druhý den v poradách pokračovalo. Dle přání prvního konsula měl sporný článek zníti: „Vykonávání náboženství bude veřejné, při čemž však zachovají se policejní předpisy.“ Porady o něm děly se druhý den 16. července opět v domě Josefa Bonaparta od 12. hodiny polední až do 12. hodiny v noci a článek dostal přídavkem znění církvi příznivější, nepodrobující její služby Boží tak zhola policejním předpisům. Právě bylo půl noci, když plnomocníci konkordát podepsali. Se strany církevní učinili to: kardinál Consalvi, Josef Spina, arcibiskup korinthský, a P. Caselli; se strany franzouské: Josef Bonaparte, státní rada Cretet a abbé Bernier.

Když Josef Bonaparte druhého dne prvnímu konsulovi zprávu o učiněné změně podal, byl tento všecek rozhořčen a odepřel přijetí. Ale k domluvám Josefovým a uváživ zrale celou věc, přijal navržené znění a nařídil, aby jeho rozhodnutí Consalvimu oznámeno bylo [1]).

Konkordát má 17 článků. V úvodu praví se: „Vláda republiky uznává, že katolické, apoštolské, římské náboženství jest náboženstvím veliké většiny francouzských občanů. Podobně

---

[1]) Memoiren des Card. Consalvi str. 302—332; Dr. Jan Kryštůfek I. 319-321.

uznává Jeho Svatosť, že totéž náboženství získalo a získá největšího rozkvětu a lesku obnovením katolických služeb Božích ve Francii a jeho vyznáváním od konsulů republiky." Z čehož stalo se usnesení: 1. „katolické, apoštolské, římské náboženství budiž svobodně vykonáváno; služby Boží budou veřejnými, při čemž zachovají se policejní předpisy, které vláda za nutné pro veřejný pokoj uzná"; 2. papež s vládou opíše znova diecése (10 metropolí a 50 biskupství)[1]; papež požádá na biskupech, kteří názvy francouzských biskupství mají, aby se svých stolců vzdali, pakli neuposlechnou, postará se sám o biskupství; 4. a 5. první konsul bude jmenovati biskupy ve 3 měsících po prohlášení papežské bully na nově opsané stolce; papež uděluje kanonickou instituci dle zásad před změnou vlády ve Francii obvyklých; totéž bude se díti při uprázdněných později biskupstvích; 6.—8. ustanovují přísahu věrnosti biskupů do rukou občanských úřadníkův a modlitby za republiku a konsuly; 9.—11. biskupové předsevezmou nové opsání far, budou jmenovati faráře, kteří však musí býti osoby vládě milé, mohou míti kapitoly při svých stoličných chrámech a semináře ve svých diecésích, ale vláda není k nijaké jejich dotaci zavázána; 12. všechny stoličné, farní a jiné kostely, které nejsou rozprodány a k službám Božím potřebny, vrátí se biskupům; 13. církev vzdává se rozprodaných církevních statkův a nebude jejich majetníků znepokojovati; 14. vláda dá biskupům a farářům slušný plat; 15. katolíci mohou církvi odkazy činiti; 16. a 17. prvnímu konsulovi náleží všechna práva, která francouzští králové u apoštolské Stolice měli; kdyby jeho nástupcové nebyli katolíky, stane se nová úmluva.

Konkordát byl sepsán po francouzsku a Karel Caselli zhotovil latinský překlad a konkordát má datum 15. července 1801 [2]. Apoštolský Stolec nežádal pro sebe nijaké náhrady za ztráty, kterých revolucí utrpěl.

Skončiv konkordát, chtěl Consalvi odcestovati, ale byl proti svému očekávání ku prvnímu konsulovi povolán, kterýž mu k jeho ustrnutí oznámil, že chce mezi jinými též konstituční biskupy na nové stolce dosazovati, jakkoli před tím sto-

---

[1]) Jejich seznam jest ap. Mazas II. 273–275.

[2]) Bullar. Rom. Cont. XI. 175—177; Artaud I. 178—182; Gams I. 114—117; Walter: Fontes p. 187–190; Münch, Conc. II. 11–13; nejdůležitější ustanovení z něho ap. Dr. J. Kryštůfek I. 321. 322.

krát ujišťoval, že jich na dobro opouští, a přál si, aby žádného odvolání, alespoň ne přímého, na nich se nežádalo. Veškeré důvody kardinálovy nezmohly nic u prvého konsula. Po tomto slyšení vzkázal mu první konsul, aby bulla, konkordát provázející, v Paříži mezi ním, kardinálem a Bernierem smluvena, a papežská ratifikace konkordátu v určitý čas do Paříže zaslána byla. Po osm hodin smlouvali nepřetržitě o obsahu bully [1]. Kardinál opustil Paříž 23. nebo 24. července, přišel 7. srpna do Říma, ale konkordát byl od mnohých kardinálů v jejich kongregaci v některých kusech trpce kárán. Většina kardinálů rozhodla se pro schválení konkordátu, potom schválil čili ratifikoval jej papež 13. srpna a prohlásil v konsistoři [2]. Ku provedení konkordátu poslal papež do Paříže kardinála Capraru jako legáta a latere, kterého si Napoleon přál, poněvadž jeho povolnosť v duchovních a světských věcech dobře znal [3].

Dle úmluvy vyzval papež 24. srpna biskupy staré Francie, aby se ze svých stolců poděkovali. Konstituční biskupové učinili to až na jednoho do rukou republiky; z řádných biskupů starého království uposlechlo 15 ve Francii žijících slova papežova a poděkovali se; první 92letý biskup marseillský Belloy; 4 z nich byli na nové stolce dosazeni. Z 18 biskupů v Anglii žijících uposlechlo papeže pět; 13 z nich podalo ohrazení z Londýna 27. září 1801 a opětovalo je 13. února 1802 a 15. dubna 1804. Z 81 žijících biskupů uposlechlo papeže 45, 36 ohrazovalo se, nebo žádalo času na rozmyšlenou [4]; 14. biskupů, jejichž diecése novými výboji s Francií spojeny byly, poděkovali se. Kteří nesvolili, byli z plnosti papežské moci sesazeni. Papež Pius VII. vykonal tím takovou pravomocnosť ve Francii, jako nikdy před tím papežové, sesadiv tolik biskupů bez kanonické příčiny, ovšem s těžkým srdcem, odstraniv veškerou francouzskou hierarchii a zřídiv novou; což všechno státi se musilo, měla-li církev ve Francii býti obnovena. Veškeren gallikanismus byl zvrácen.

Napoleon, který s konkordátem tak spěchal, aby byl učiněn, nespěchal s jeho prohlášením, ačkoliv ratifikace papežova

---

[1]) Memoiren des Card. Consalvi str. 333—339.

[2]) l. c. 340—345. Papeže tupili mnozí za to říkajíce: Pio VI. per conservar la fede, perde la sede. Pio VII. per conservar la sede, perde la fede. Artaud I. 187.

[3]) l. c. str. 346—357.

[4]) Mazas II. 271—272.

místo ve 40 dnech po podepsání konkordátu již v 35 dnech z Říma do Paříže rychlým poslem přinesena byla, a kardinál legát 4. října 1801 do Paříže přišel. Aby odpor mnohých proti konkordátu zlomil, Francouzům lichotil a všemohoucnosť státu nad církví znovu prohlásil a upevnil: dal první konsul tak zvané „organické články,“ počtem 77 [1]), sestaviti, které by s konkordátem zároveň byly prohlášeny. Jimi bylo stanoveno: že žádná papežská bulla neb jiný výnos apoštolské Stolice bez svolení vlády prohlášeny nebo provedeny býti nesmějí, třeba by jenom jednotlivých případů se týkaly; žádný papežský vyslanec, vyjma legáta v Paříži pověřeného, nebude připuštěn ani trpěn; bez výslovného dovolení vlády nesmí se ve Francii ani všeobecný církevní sněm, ani částečný (partikularní) slaviti, bude jenom jeden katechismus ve Francii vládou schválený; v theologických školách bude se vyučovati deklaraci z r. 1682., k níž budou professoři zavázáni, a jejich vyjádření o této závaznosti pošle se státní radě pro kult; proti úkonům a výnosům biskupů může státní rada pod titulem zlořádů zakročiti; kněží působící při seminářích musí vládou býti schváleni; chovanci seminářů mohou býti vysvěceni, když jest jim 25 let, mají roční příjem 300 franků z pozemkového majetku a jsou schváleni vládou; při uprázdnění biskupského stolce stará se metropolita neb nejstarší biskup církevní provincie o jeho správu, a generální vikářové úřadují dále; faráři dělí se na pevně ustanovené ve větších místech (curés) a na odvolatelné neb výpomocné faráře (desservants) s menším platem (500 franků), arcibiskupové dostanou 15.000 franků, biskupové 10.000, farářové první třídy 1500 a druhé třídy 1000 franků; každé darování duchovenstvu musí se díti v státních papírech.

Též byl protestantský církevní řád vypracován a duchovním všech vyznání bylo zakázáno žehnati církevně manželství před občanským úkonem.

Konkordát a organické články byly od zákonodárných sborů přijaty bez nějakého zvláštního odporu; tribunál přijal je 78 hlasy proti 7, a zákonodárný sbor 228 proti 21. Konkordát s organickými články byl 8. dubna za státní zákon prohlášen [2]).

Slavné prohlášení konkordátu stalo se za veliké slávy o

---

[1]) Walter. Fontes jur eccl. p. 190—198.

[2]) Gams I. 157.

Hodu Božím velikonočním 18. dubna v stoličném chrámě Naší Paní (Notre Dame), který konstituční duchovenstvo opustiti musilo. U velikolepém průvodu odebral se první konsul do chrámu; u dveří chrámových očekával jej arcibiskup, který podal konsulům u brány svěcenou vodu, prvý konsul byl veden pod nebesy na vyvýšené místo, které mu vyhrazeno bylo. Po obou stranách stáli senát, tribunát a sbor zákonodárný, za ním generálové v plné uniformě, z nichž mnozí zíváním a jinými posuňky na jevo dávali, že celá věc jim nudnou jest. Kardinál Caprara sloužil pontifikální mši sv., a arcibiskup tourský, Boisgelin, dřívější aixský, měl kázaní; někteří noví biskupové učinili přísahu konkordátem předepsanou a slavné „Te Deum" skončilo velkolepou slavnosť. Tak bylo provedeno velkolepé dílo, jak pravil Cacault, dílo světcovo a hrdinovo. Národ těšil se zase svému náboženství, třeba četní důstojníci a úředníci z toho smích a žert si tropili a nespokojenými byli. Konkordátu neželel Napoleon ani jako vyhnanec na ostrově sv. Heleny. Chateaubriand, šlechtic bretoňský, který se stal členem zákonodárného sboru, vydal tehdáž své dílo „Duch křesťanství" (le génie du Christianisme [1]), v němž dojemným spůsobem krásy křesťanství líčí. Milostivé léto, které papež Francii propůjčil, zakončilo důstojným spůsobem smíření Francie s církví. Horliví katolíci pracovali o povznesení církve a církevního života, biskupové zřizovali semináře, při nichž lazaristé a „otcové víry" působili, kněží nosili opět své duchovní roucho, milosrdné sestry rozvíjely velikou činnosť. Ovšem mnozí biskupové neměli mnoho církevní horlivosti a nadchli revolučními zásadami, někteří užívali o svém jmenování formule: „Boží milostí, jmenováním prvního konsula a kanonickou institucí papežovou," jiní zase: „Božím milosrdenstvím a dosazením od Apoštolské Stolice." Ministr kultu Portalis psal v červenci 1802 biskupům, aby jednostejné formule užívali, poněvadž není proč upustiti od formule tolika časy posvěcené: „z Božího milosrdenství a Apoštolské Stolice milosti," neboť papež uděluje biskupům duchovní moc a oné formule užívalo se bez urážky v gallikánské církvi [2]). Tedy světská moc musila mnohé biskupy o jejich církevním postavení poučovati.

---

[1]) Paris 1803. 5 T.; po německu vydali Venturini, Haslinger a jiní; nově vydal König ve Frýburku. 1857.

[2]) V „Katholiku" 1825. sv. 17. seš. 5. příl. str. XXV. sqq.

Napoleon pomýšleje na císařství, chtěl svůj dvůr míti stkvělým, a žádal na papeži, aby 4 arcibiskupy: Jana Dubelloy-a pařížského, Josefa Fesche, jeho ujce, lyonského, Boisgelina tourského a Štěpána Huberta Cambacérèsa rouenského za kardinály povýšil (dne 8. července 1802), což papež, otázav se o tom dvorů: vídeňského, madridského a lissabonského 17. ledna 1803., učinil. Ale mezi papežem a prvním konsulem začaly neshody. Papež naříkal 24. května 1802 přídavků ke konkordátu učiněných (organických článků) a žádal za jejich změnu; Caprara udal v notě z 18. srpna 1803 články, kterých papež nikdy neschválí. Ministři Talleyrand a Fouché přáli konstitučním duchovním a zakázali přísně slaviti zrušené svátky, tak že z toho ve Flandersku sekta *Stavenistů*, která bez kněží až do r. 1852. trvala, vznikla. Pro Italii žádal se na papeži konkordát podobný francouzskému. V dubnu 1803 byl francouzský vyslanec Cacault, oddaný apoštolské Stolici, odvolán a kardinálem Feschem nahrazen, který církevním věcem mnoho nerozuměl a slepým nástrojem svého sestřence byl. První konsul začal v květnu 1803 válku s Anglií, dobyl Hannoverska, nakládal krutě s royalisty, dal vévodu Enghienského, potomka prince Condé, na pouhé podezření, že se spiknutí proti němu účastnil, na zámku ettenheimském v Badensku unésti, potom před vojenský soud postaviti a 21. března 1804 k veliké mu zděšení royalistů zastřeliti.

§ 555. *Císařství, boje císaře Napoleona I. proti papeži Piovi VII., zajetí papežovo*[1].

Senát prohlásil Napoleona 14. května 1804 za dědičného císaře Francouzů, kterého mocnosti, až na Švédsko a Turecko, uznaly. Ohrazení Bourbona Ludvíka XVIII. dal Napoleon z opovržení v Moniteuru otisknouti. Nové císařství měl papež posvětiti a v očích křesťanského světa legitimovati; proto již před zřízením trůnu byl kardinál Caprara vybídnut, aby papeži oznámil, by do Paříže přišel a císaře pomazal a korunoval; úředně bude papež za tuto službu prošen, až nový císař jeho svolením jist bude. Rozpaky papežovy byly veliké. Některé katolické mocnosti srážely ho s toho; papež žádal na kardinálech, aby jeden-

[1]) Jäger: Lebensbeschreibung Pius VII.“ Frankf. 1825.

každý své odůvodněné dobrozdání podal, kteříž však v mínění se rozcházeli. Papež, místo aby z věci učinil otázku práva a potom veškerý průběh její Bohu ponechal, uvažoval poměry, jmenovitě když mu veliké výhody pro náboženství z jeho přítomnosti v Paříži slibovány byly, rozhodl se pro cestu, oznámil tento svůj úmysl v konsistoři 29. října 1804, odcestoval 2. listopadu, jsa doprovázen 7 kardinály, 4 biskupy a několika preláty, učiniv pro případ své smrti nebo zajetí nutná opatření, byl všude s velikou slávou přijat, ale od Napoleona ve Fontainebleau podivným způsobem uvítán. Napoleon, aby papeže úředně uvítati nemusil, uspořádal toho dne, kdy Pius VII. do města vjeti měl, veliký hon a zařídil věc tak, že s celou myslivcckou družinou jako náhodou jej potkal. Papež a císař objali se, a císař jako z nedopatření vstoupil první do vozu a zaujal pravou stranu, což rozhodlo o etiketě po celou dobu pobytu papežova v Paříži. Ve veškerém počínání císařově jeví se malicherná ješitnosť povýšence, jenž myslí, že by na své slávě a důstojnosti utrpěl, kdyby řádům a spůsobům ve společnosti obvyklým se podrobil. Po krátkém odpočinku odjeli papež a císař v jednom voze do Paříže, kamž v noci přibyli, aby lid neviděl, že papež po pravé straně sedí [1]).

V neděli 2. prosince 1804 konal se obřad korunovace. Dle programmu, který v Moniteuru den před slavností byl uveřejněn, opustil papež o 9. hodině Tuilerie, odebral se do arcibiskupského paláce, vjel odtud do kathedrály, a čekal na příchod císařův. Dle téhož programmu opustil císař Tuilerie o 10. hodině. Papež vykonal korunovační obřad dle pontifikálu, pomazal na čele, ramenou a rukou císaře, který s císařovnou u stupňů oltáře na zemi klečel, posvětil meč, kterým jej opásal, a žezlo, které mu podal, ale neposadil koruny na jeho hlavu; neboť císař přistoupil k oltáři a vzav korunu s oltáře, papežem posvěcenou, vsadil si ji sám na hlavu. Potom vsadil císařovně korunu, pro ni zvlášť zhotovenou. na hlavu [2]). Papež byl tímto činem překvapen, a obecenstvo trapně dojato [3]).

Papež zůstal v Paříži až do 4. dubna 1805, ale nedosáhl nic značnějšího pro církev, vyjma několik fondů pro duchovenstvo, obnovení semináře pro vnější missie a vrácení někte-

---

[1]) Dr. Jan Kryštůfek I. 347. 348.
[2]) Gams, II. 118—121.
[3]) Dr. Jan Kryštůfek I. 349.

rých starších nadání. Nedosáhl vrácení legac, ani náhrady za Avignon a Venaissin; toliko nějaká ulehčení pro biskupy povolila vláda a zmenšila překážky pro vstup do stavu duchovního. Za to vybízel dle Artauda[1]) jeden vysoký říšský hodnostář, kterého papež jmenovati nechtěl, papeže, aby „se v Avignoně usadil, arcibiskupskou budovu v Paříži za papežský palác přijal a tamtéž výsadní městskou čtvrť si zařídil, kde by potom diplomatický sbor při apoštolské Stolici bydlel.“ Papež odvětil, že „pro případ, kdyby svobody pozbyti měl, právoplatné poděkování s papežství podepsal, které kardinál Pignatelli v Palermě uchovává; ve Francii nezbyl by nežli chudý mnich, Barnabáš Chiaramonte zvaný.“ Ještě téhož večera po této rozmluvě byly císaři předloženy rozkazy pro odcestování papeže [2]). Napoleon rozloučil se chladně s papežem, a odcestoval před ním do Italie, aby tam za krále italského korunován byl. Papež vjel do Říma 16. května a podal 26. června v allokuci zprávu o své cestě a jejím ovoci, jmenovitě o vzrůstu katolického života ve Francii [3]).

Napjatosť mezi císařem a papežem rostla. Císař pomýšlel na to, aby si celou Italii podrobil a Řím druhým městem císařství učinil, rušil konkordát pro Italii učiněný, zaváděl francouzský Code civil v Italii, jmenoval na uprázdněné stolce biskupy, které papeži nebylo lze potvrditi, žádal nových kardinálských klobouků pro preláty sobě oddané jakož i o to, aby papež manželství, kteréž jeho bratr Jeroným v severní Americe bez jeho svolení s protestantkou Pattersonovou, dcerou bohatého obchodníka bostonského, uzavřel, zrušil [4]), což ovšem papež 27. června 1805 zamítl [5]). Napoleon pomstil se za to na papeži novými na poli církevním učiněnými opatřeními v horní Italii [6]).

Když r. 1805. válka mezi Francií a Rakouskem vypukla, zachovával papež přísnou nestrannosť, ale proti všemu právu obsadil na rozkaz Napoleonův generál Montrichard 6. listopadu 1805 Ankonu, proti čemuž papež 13. listopadu 1805 se ohrazoval [7]), ovšem nadarmo. Zpupný vítěz slavkovský psal papeži

[1]) Gesch. d. Papstes Pius VII. sv. II. odd. I. str. 52. 53.
[2]) l. c. str. 53.
[3]) Bull. Rom. Cont. XII. 325—329.
[4]) List Napoleonův ze 24. května 1805 ap. Artaud II. 1, 71—73.
[5]) l. c. 76—83.
[6]) l. c. str. 91 sqq.
[7]) l. c. str. 119—121.

13. února 1806: „Celá Italie bude podrobena mému zákonu. Já nedotknu se samostatnosti papežské stolice pod výminkou, že Vaše Svatosť bude pro mne míti ve všech věcech světských tytéž ohledy, které já mám pro ni ve věcech duchovních, že přestane bez účelu šetřiti bludařů, nepřátel církve, a mocností, které jí prospěti nemohou. Vaše Svatosť jest panovníkem v Římě, ale já jsem tam císařem. Všichni moji nepřátelé musí býti také Vašimi. Proto nesluší se, aby nějaký agent krále sardinského, nebo nějaký Angličan, Rus nebo Švéd v Římě nebo ve Vašich zemích sídleli, ani aby nějaká loď, náležející těmto mocnostem, do Vašich přístavů přistáti směla“ [1]). Touž dobou nařídil svému vyslanci v Římě kardinálu Feschovi, aby na papežské stolici žádal, aby bez prodlení Angličany, Rusy a Švédy z Říma a z veškerého svého území vypudila a lodím anglickým své přístavy uzavřela. Fesch vyplnil rozkaz sobě daný řka, že blaho veškeré Italie, hlavně pak blaho neapolského království toho žádá.

Papež poradiv se s kardinály, zavrhl žádosť císařovu listem z 21. března 1806 a hájil v něm své samostatnosti a svrchovanosti v Římě, řka k císaři: „Vy jste korunován a uznán za císaře francouzského a nikoli za císaře římského. Není žádného císaře římského, také nemůže býti, nezbaví-li papeže jako panovníka panství a vlády, kterou v Římě vykonává. Ovšem jest císař římský: ale tento název celou Evropou i Vámi uznávaný přísluší císaři německému. Tento titul nemůže touže dobou dvěma panovníkům náležeti; také není nežli čestným titulem, který v ničem skutečné a zjevné samostatnosti sv. Stolice nemenší. Vaše Veličenstvo praví, že naše poměry k Vám jsou tytéž, jako poměry našich předků ke Karlu Velikému. Karel Veliký nalezl Řím v rukou papežů; on poznal a potvrdil jim bez výhrady tyto země, on rozmnožil je novým darováním; on neosvojoval si nijakého vrchního práva nad papeži; on nečinil nárokův ani k jejich závislosti ani k jejich poddanosti“ [2]).

V květnu přišel do Říma místo kardinála Fesche za císařského vyslance republikán Alquier. Papež měl bez ohledu na svůj poměr k Neapolsku, kteréž jeho lénem bylo, uznati sesazení krále Ferdinanda IV. a dosazení císařova bratra Josefa za nového krále. Několik papežských měst, i Civitá vecchia, bylo od Francouzů obsazeno a na papežských poddaných

---

[1]) l. c. 131—134; Dr. Jan Kryštůfek II. 192. 193.

[2]) Artaud II. 1, 136—147; Dr. J. Kryštůfek II. 194.

dávky žádány. Papežská vévodství v Neapolsku ležící: Benevent a Ponte-corvo byla zabrána: Benevent daroval Napoleon Talleyrandovi, Ponte-corvo maršálku Bernadottovi. Proti této loupeži podal kardinál Consalvi 16. června 1806 ohrazení a zadal 17. června za své propuštění, na kteréž z Paříže doléhali. Papež přijal je, aby ukázal, že není jeho loutkou, a jmenoval jeho nástupcem v státním sekretariátu 74letého kardinála Filipa Casoniho, po němž potom následovali Doria, Gabrielli a Pacca.

Napoleon poraziv Prusy a vjeda do Berlína, vydal 21. listopadu 1806 dekret o všeobecné blokadě proti Anglii, které papež podrobiti se nechtěl. Dne 22. července 1807 psal Napoleon z Drážďan svému pastorkovi Eugenu, místokráli italskému, list, v němž posměch si tropí z listu papežova z 21. března 1806, mluví o papeži jako o svém říšském biskupu, a hrozí mu úplným rozkolem; mezi jiným praví: „Co zamýšlí Pius VII. tím, že mne u světa křesťanského obžalovati chce? Chce interdikt na můj trůn vydati? chce na mne klatbu vynésti? Myslí, že mým vojínům potom zbraň z ruky vypadne?“ [1]) Francouzové obsadili Maceratu a Urbino. Dne 7. ledna 1808 dostal papež ultimatum z Paříže, a dne 2. února obsadil generál Miollis Řím a ujal se správy nad veškerým papežským územím, pokud nebylo ještě zabráno.

Papež neopustil více Quirinalu, ohrazoval se proti obsazení Říma cizím vojskem a prohlásil všechna vyjednávání za přerušená, pokud Francouzové Řím ve své moci míti budou. Okružníkem ke kardinálům od 5. února 1808 [2]) vyslovil se papež o žádostech Napoleonových, k nimž tento ještě nové připojil a sice: pomazání a korunovaci neapolského krále Josefa, zavedení Code Napoleon v církevním státě, uznání gallikánských svobod a článkův organických, zřízení francouzského patriarchátu a zrušení duchovních řádův a bezženství duchovenstva.

Po mnohých nátiscích a potupách papeži a jeho úředníkům učiněných, po přečetných násilnostech na nich a poddaných papežových spáchaných vydal Napoleon 17. května 1809 z tá-

---

[1]) Ap. Artaud II. 1, 185—187: Dr. J. Kryštůfek II. 196.

[2]) Jest ap. Melchers: Das Nationalconcil zu Paris 1811. Münster. 1814, str. 148.; Wahrhafte Geschichte der Entführung Sr. H. des P. Pius VII. Mit vielen Actenstücken. Rom. 1814 (německy a francouzsky), str. 11—18.; Roscovány: Monumenta cath. II. 36—42. Nro. 287.

bora u Vídně dekret,[1]) kterým zbytky papežského státu k říši francouzské přivtělil, město Řím za město císařské a svobodné prohlásil, papeži dva miliony franků za důchod jeho vykázal, a všechny jeho statky a paláce ode všech poplatkův osvobodil. Z území římského byly dva departementy zřízeny: římský a trasimentský. Papež nepřijal nikdy tohoto důchodu. Teprve 10. června bylo papeži úřadně oznámeno, že papežská vláda jest zrušena a její území k Francii připojeno. Téhož dne byl papežský prapor za hřímání děl z Andělského hradu sňat, a trojbarevný prapor francouzský tam vztýčen. Pius VII. zůstal klidným a zvolal při zprávě o této události: „Dokonáno jest“ [2]). Brzo potom podepsal papež ohrazení proti tomuto bezpraví [3]), které následující noci na veřejných místech v Římě přilepeno bylo. Větší nesnáze a rozpaky způsobilo papeži, měl-li by také hned exkommunikační bullu uveřejniti, kteráž již drahný čas připravena byla. Po krátké poradě s kardinálem Paccou v komnatě přítomným a vroucí modlitbě k Bohu za dar osvícení rozkázal kardinálu Paccovi, aby exkommunikační bullu uveřejnil, ale tak, by vykonavatelé tohoto rozkazu polapeni a zastřeleni nebyli. Po několika hodinách u večer ještě za bílého dne, když byly nešpory a lidé na ně chodili, byla bulla: „Quum memorandâ illâ die“ [4]) při veškeré ostražitosti Francouzů k veliké radosti Římanů na obyčejných místech a mezi nimi na třech hlavních basilikách sv. Petra, sv. Marie Maggiore a sv. Jana uveřejněna. Bulla nejmenujíc výslovně Napoleona, vydávala klatbu na všechny násilníky a lupiče církevního státu, a na všechny, kteří to rozkázali, podporovali, prováděli a k tomu radili; jelikož všech násilností a lupičství Napoleon byl vlastním původcem, a všichni ostatní toliko slepými jeho nástroji, týkala se bulla v první řadě a vlastně jeho. Bulla rozšířila se po Evropě a císařský dvorní biskup de Pradt na darmo snažil se její neplatnosť dokázati.[5]) Napoleon dělal si z ní posměch, ale snažil se všemi způsoby její dojem ve Francii setříti.

---

[1]) Ap. Jäger: Lebensbeschreibung des P. Pius VII., str. 140.; Gams II. 242, 243; Dr. Jan Kryštůfek II. 200.

[2]) Gams II. 243—245; Dr. J. Kryštůfek II. 200.

[3]) Jäger l. c. str. 146.; Wahrhafte Geschichte str. 148.; Gams II. 248.

[4]) Viz ji ap. Jäger str. 150.; Roscovány: Monum. II. 42—52; Wahrhafte Geschichte, str. 150. sqq.; srv. Gams II. 247, 248.

[5]) De Pradt: Les quatre Concordats, chap. 34. Examen de la Bulle d' excommunication.

Poněvadž změna vládní soustavy nebezpečné hnutí lidu, které ve zbouření proměniti se hrozilo, v širokých vrstvách způsobila: usnesli se neapolský král Jachim Murat, který měl vrchní dozor nad Římem, a general Miollis, aby rozkaz Napoleonův o zatčení a odvedení papeže z Říma pro takový případ již daný [1]) provedli. Miollis svěřil tento úkol 4. července generálu Radetovi, náčelníku četnictva říše. V noci 6. července 1809 obklíčila čtyři oddělení francouzského vojska Quirinal, dostala o 2. hodině a 35. minutě rozkaz k útoku, vypáčila brány a obsadila všechny vchody. Generál Radet provázen jsa několika vyššími důstojníky a dvěma nebo třemi Římany, kteří se Francouzům zaprodali, vstoupil do audienční komnaty, kde byl papež s oběma kardinály, Paccou a Despuigem, a některými preláty a úředníky, a oznámil sv. Otci, že „jest mu vykonati velmi nemilé poselství, avšak že nemůže se ho zbýti, poněvadž císaři přísahu věrnosti a poslušnosti vykonal; má uloženo oznámiti Jeho Svatosti, aby se světského panství nad Římem a církevním státem vzdal; kdyby však Jeho Svatosť tak učiniti se zdráhala, má rozkaz odvésti ho ku generálu Miollisovi, jenž mu místo jeho budoucího pobytu oznámí.“ K slovům těm odpověděl papež hlasem pevným, ale plným něžnosti a vážnosti: „Jestliže jste vy uznal za svou povinnosť vyplniti rozkazy svého císaře za příčinou přísahy, kterou jste mu vykonal,

---

[1]) Napoleon psal 19. června 1809 ze Schönbrunnu Muratovi: „Oznámil jsem Vám, aby věci římské vedeny byly živě a odpor se netrpěl. Žádného útočiště nesmí býti šetřeno, nepodrobí-li se mým rozkazům. — Jestliže papež proti duchu svého postavení hlásá vzpouru a chce užívati nedotknutelnosti svého obydlí, aby dal uveřejňovati okružníky: budiž zajat.“ Týž den psal Napoleon vrchnímu veliteli v Římě Miollisovi: „Postavte před vojenskou kommissi každého, jenž by se dopustil činu bezpečnosť vojska ohrožujícího a zatkněte i v obydlí papežově, kdo by brojil proti veřejnému pořádku a bezpečnosti mých vojínů. Kněz zneužívá svého postavení a zasluhuje méně shovívavosti než kdo jiný, když hlásá válku proti světským mocnostem.“ Ap. Dr. J. Kryštůfek II. 202, 203. — Napoleon tvrdí ve svých pamětech (Las Casas: Mémorial, tom V. p. 337), že zatčení a odvezení papeže stalo se bez jeho rozkazu, ano že bylo i velice proti mysli jeho. Ale tento výrok nezakládá se na pravdě, jsa toliko obvyklým u Napoleona řečnickým obratem, aby zodpovědnosť se sebe na podřízené osoby svalil. Neboť svrchu uvedené dva listy císařovy jsou rozkazy na zatčení papežovo; proč Miollis nebyl postaven před vojenský soud? proč čin jeho nebyl veřejně pokárán a papež na svobodu propuštěn? Že se tak nestalo, jest patrným důkazem, že Napoleon byl tomu rád, že papeže do svých rukou dostal, doufaje časem získati ho pro opravy, které v církvi provésti zamýšlel. Dr. Jan Kryštůfek II. 202, 203.

myslíte, že můžeme opustiti práva Svaté Stolice, k nimž tolika přísahami vázáni jsme? My nemůžeme vzdáti se toho, co nám nenáleží; světské panství náleží církvi římské, a my nejsme než jeho správci. Císař může nás na kusy rozsekati a přece neobdrží, čeho na nás žádá.“ Po krátké chvilce tázal se papež Radeta, má-li odcestovati sám, k čemuž Radet odpověděl, že může s sebou vzíti kardinála Paccu. Beze všech příprav byl papež přinucen opustiti své obydlí, sestoupiti dolů a vstoupiti do vozu, který před hlavní branou paláce připraven byl. Četník zavřel vůz na klíč a již hnal se vůz z města ven, které ve všech ulicích jízdou obsazeno bylo. Před branou del Popolo bylo přepřaženo, a vůz uháněl potom divým chvatem do Florencie, kamž papež 8. července všecken nemocen přibyl a v klášteře kartusiánském bydlel. Ale nedopřáli papeži oddechu, oddělili od něho kardinála Paccu a vezli pak dále papeže do Janova, potom do Grenoble, kde od 21. července do 1. srpna dlíti musil, aby rozkazů císařových o svém osudu očekával. Kardinál Pacca, který k němu v Alexandrii opět přibyl, byl v Grenoble „pro učiněné prý v Římě nepokoje“ jat a do pevnosti Fenestrelle zavlečen. Potom vezli papeže do Aixu, odtud zpět do Italie do Nizzy; konečně zavezli jej do Savony, kamž 15. srpna přibyl, v biskupském paláci jeden pokoj s malou předsíní za obydlí obdržel, a jenom u přítomnosti stráže slyšení dávati mohl [1]).

Týž den, kdy papež z Říma odvezen byl, porazil Napoleon Rakušany u Ogruně (Vagramu, 6. července 1809) a přinutil císaře Františka k míru vídeňskému. Napoleon, dav před tím své manželství s Josefinou Beauharnaisovou civilně senátem a církevně pařížským officialatem, nepříslušným to soudem, poněvadž manželské věci panovníků jako causae majores k soudu papežskému náležejí, a tudy výrokem neplatným zrušiti [2]), do-

---

[1]) Srv. Artaud II. 1, 230—272; Dr. J. Kryštůfek II. 200—202; Gams II. 249—260.

[2]) O Napoleonově manželství srv. rozpravy od Bernarda Duhra S. J.: „Ehescheidung u. zweite Heirat Napoleons I.“ v „Innsbr. Ztschrft. 1888.“ str. 593—629.; a „Napoleons Ehescheidung im Lichte der neuesten Aktenstücke“ v „Stimmen aus Maria-Laach. 1890.“ str. 14—31. — Consalvi: Memoiren, str. 361. sqq. — Napoleon pojal za manželku vdovu po vicomtu Alexandru Beauharnaisovi Josefinu Tascherovou de la Pagerie, narozenou 9. května 1763, která měla ročního příjmu 25.000 franků. V civilní manželství vstoupil 9. března 1796 před municipálními úředníky druhého pařížského okresu a 4 svědky, mezi

stal princeznu Marii Louisu, dceru císaře Františka I. za manželku a slavil s ní slavně sňatek v Paříži, ke kterému všichni

---

nimiž byl též jeden z direktorů republiky, Barras. Toto manželství bylo platné i před tváří církve; nebyla sice zachována forma tridentská, ačkoliv sněm Tridentský ve Francii prohlášen byl, ale za tehdejšího času bylo to generálu republiky mravně věcí nemožnou najiti příslušného faráře a to nepřísežného kněze. A tu praví instrukce papeže Pia VI. z 28. května 1793 (Collectio brevium atque instructionum etc. II. 168—174; Roskovány: Matrimonium in ecclesia catholica I. 437.), že civilní manželství jest platné, když snoubenci nijak ku příslušnému faráři přijiti nemohou. Totéž praví instrukce kardinála-legáta Caprary, daná v Paříži 2. května 1803, prohlašujíc civilní manželství, které alespoň před 2 svědky se stalo, za platné, když přístup k vlastnímu faráři buď zhola nemožný, neb přenesnadný nebo přenebezpečný byl (Roskovány l. c. I. 590.). Napoleon chtěl s Josefinou nerozlučitelné manželství uzavříti, a nebyl by ho nikdy zrušil, kdyby byl s Josefinou dítky měl. Bezdětnosť manželství udal Napoleon za příčinu svého rozvodu a nikoli nedostatek svolení (concensus).

Dle Paccy (Memorie storiche. Orvieto 1843. II. 133.) žádali někteří kardinálové v Římě před korunovací Napoleonovou papeže Pia VII., aby si zjednal jistotu o platnosti manželství Napoleonově; následkem toho otázal se papež nuncia, zdali Josefina řádnou manželkou Napoleonovou jest, v kterémž případě by též ji za císařovnu korunoval. Kardinál-legát a jiné osoby ode dvora ujišťovali, že Josefina řádnou manželkou císařovou jest a na toto ujištění rozhodl se papež, že i v tom Napoleonovi bude po vůli.

O církevním požehnání Napoleonova sňatku kardinálem Feschem ten den před korunovací nevěděl papež Pius VII. ničeho. Kardinál Fesch požehnal občanské manželství Napoleonovo, maje k tomu mimořádné všeobecné plnomocenství papežovo.

Dle výslovné výpovědi kardinála Fesche ze 6. ledna 1810 před pařížským officiálem Petrem Boilesvem, prosila císařovna několikrát kardinála Fesche, aby se u císaře přimlouval, by jejich manželství církevně požehnáno bylo. Ten den před korunovací okolo 1. nebo 2. hodiny odpolední zavolal k sobě císař kardinála a řekl mu, že císařovna absolutně církevnímu požehnání chce; proto k tomu svoluje, ale nesmí při tom býti žádných svědkův, a o věci musí se zachovati zpovědní mlčenlivosť. Fesch pravil: „Žádní svědci, žádné manželství.“ Konečně šel kardinál ku papeži a představoval mu, že ho musí velmi často za dispense žádati; pročež ať mu *všechny* povolí, kterých mu časem třeba jest, aby povinnosti *velkoalmužníkovy* plniti mohl. Papež prosbu povolil, Fesch odebral se hned k císaři s rituálem, aby jeho sňatku požehnal, což se okolo 4. hodiny odpolední stalo. Asi za 2 dny žádala císařovna na Feschovi vysvědčení o tomto církevním požehnání, kteréž jí také Fesch dal. Ale císař byl z toho rozhořčen a pravil ke kardinálovi: že to, co učinil, nemělo jiného účelu nežli upokojiti císařovnu; on že v okamžení, kdy zakládá říši, nemůže se vzdáti přímých potomků (Z Národního Archivu A. F. IV. 1220. V „Stimmen aus Maria-Laach. 1890.“ str. 19., 20.). V sedění církevní kommisse dne 26. prosince 1809 udal Fesch slova papežova zřetelněji, který k němu pravil: „*Dávám vám všechna plnomocenství, která dáti mohu.*“ Velkoalmužník konal všechny církevní funkce při dvoře, jako křty, sv. přijímání,

biskupové říše a kardinálové pozváni byli. Kardinálů dostavilo se 27, z nichž však Consalvi ještě s 12 ani k občanskému, ani k církevnímu sňatku po všem namáhání a vyjednávání dvoru s nimi se nedostavili (1. a 2. dubna 1810). Za to zbavil je Napoleon všech jejich statků, zakázal jim nositi odznaky jejich důstojnosti, z čehož rozdíl mezi *červenými a černými kardinály* vznikl a rozeslal je 11. června 1810 do rozličných malých měst do vyhnanství, Consalviho do Remeše.

Po odvedení papeže z Říma museli všichni kardinálové, kteří v Římě se zdržovali, do Paříže se odebrati, vyjma pouze ty, kteří by pro vysoké stáří nebo nemoc té cesty nebyli snesli; podobně museli se do Paříže přestěhovati generálové

---

sňatky, a tudy měl též v tomto případě plnomocenství dispensovati od formy tridentské. Ale při tomto církevním sňatku neměl císař úmyslu, jak praví Fesch, uzavříti manželství, a totéž přísežně vypovídají Berthier, Duroi a Talleyrand před církevním soudem, že císař církevním požehnáním v svatvečer korunovace se vázati nechtěl, a proto žádné veřejnosti nepřijal.

Napoleon dal své manželství s Josefinou výrokem senátu 16. prosince 1809 občansky za neplatné prohlásiti. Metternich pracoval vší snahou o to, aby rakouská princezna Marie Louisa (Ludovika) stala se francouzskou císařovnou. Šlo tedy o církevní zrušení manželství. A tu jest příslušnou stolicí panujících knížat ve věcech manželských papež. Poněvadž císař spravedlnosti své věci nedůvěřoval, dal svou manželskou při pařížským církevním soudem rozhodnouti. Když říšský kancléř Cambacères manželskou věc císařovu pařískému officialátu podal, prohlásil se tento úřad za nepříslušný, ale dal se církevní kommissí, císařem jmenovanou, za příslušný ve věci téhož císaře prohlásiti. Official Petr Boilesve přikročil k výslechu svědkův, ale výslech jeho týkal se pouze církevního požehnání před korunovací, a nikoli též civilního manželství z r. 1796., které přece v celé Paříži za platné pokládáno bylo. Potom vynesl 8. ledna 1810 rozsudek, že manželství jest neplatné, poněvadž při něm farář a 2 svědci nebyli; plnomocenství, která papež Feschovi udělil, vztahovala prý se pouze na úřad velkoalmužníkův, který, jak se zdá na farní úkony se nevztahoval. V úvodu činí rozsudek též zmínku „o těžkosti dostati se k hlavě církve, které skutečně náleží, takové mimořádné případy rozhodovati.“ Nemožnost přístupu ku papeži byla jenom právní fikce, aby pařížský officialat spor rozhodnouti mohl. Papež byl v rukou Napoleonových, který přístup k němu každou chvíli možným učiniti mohl. Dne 10. ledna 1810 odvolal se Rudemare, defensor matrimonii, k metropolitnímu soudu, dne 11. ledna prohlásil se promotor tohoto soudu abbé Corpet proti této appelaci, a official metropolitního soudu abbé Lejeas, tehdáž administrátor pařížského arcibiskupství, zavrhl appellaci a prohlásil manželství za neplatné poněvadž při něm předpis tridentský a královské ordonance zachovány nebyly, a pro nedostatek svolení (consensus), který četnými výroky císařovými a úmyslným vynecháním podstatných forem dokázán jest. (O tomto posledním důvodu nemluvila první stolice.) Lejeas obdržel za odměnu svého výroku lutišské biskupství.

řádův, a tamtéž byly odnešeny všechny archivy římských duchovních úřadův a v paláci Soubiském umístěny. Veškerou svou snahou směřoval Napoleon k tomu, aby Paříž učinil středem katolického světa, a papež alespoň část roku tam sídlil, chtěje potom jím neobmezeně vládnouti ve věcech politických. Největší obtíže činilo Napoleonovi, že biskupství zůstávala neobsazenými; neboť papež nechtěl císařem jmenovaných biskupů potvrditi, a zůstal proti němu stálým a pevným. 19 biskupů francouzských obrátilo se 25. března 1810 na papeže s prosbou, aby jejich fakulty ve věcech manželských, dispensí se týkající, rozšířil a spolu žádali, aby papež císařem jmenované biskupy potvrdil, hrozíce při tom jaksi, že si zde i bez papeže pomohou. Ale ani tato hrozba nic nepomohla. Tu poradil kardinál Maury císaři, aby jím jmenovaní biskupové jako kapitulární vikáři úřadovali. Napoleon uchopil se této rady, jmenoval mnohé biskupy, mezi nimi kardinála Mauryho za pařížského arcibiskupa a florentského arcijahna, Eberharda Corboliho za biskupa nancyského, a ministr kultu kázal kapitolám, aby jmenované za kapitulární vikáře zvolili, což ony skoro všechny učinily. Aby hrozící zkázu odvrátil, vydal Pius VII. tři dekrety; první od 5. listopadu 1810 ke kardinálu Maurymu, druhý z 2. prosince k florentskému arcijahnu Corbolimu a třetí z 18. prosince k abbé d' Astrosovi, kapitulárnímu vikáři pařížskému, kde prohlásil, že toto vtírání jmenovaných do správy biskupství před papežským potvrzením zákonům a kázni církve se protiví a vážnost apoštolské Stolice zničiti chce. Papežské dekrety měly účinek, a vetřelí administrátoři nebyli uznáni. Rozhořčený Napoleon mstil se za to krutě na papeži, domnělých skladatelech a rozšiřovatelech oněch breví. Kardinálové di Pietro, Gabrielle a Opizzoni byli ze svých míst vyhnanství do Vincennesu zavlečeni a do věže vsazeni. Několik starých služebníků papežových odvedeno do pevnosti Fenestrelle, a prelát Doria, který papeži po boku stál, vypověděn do Neapole. Papeži dal Napoleon skrze praefekta savonského Chabrala 14. ledna 1811 psáti: „Po rozkaze Jeho Veličenstva císaře oznamuje podepsaný papeži, *že jest mu zakázáno* s některou církví císařství neb některým poddaným císařovým obcovati pod trestem neposlušnosti z jedné i z druhé strany; on přestává býti organem katolické církve, *on, který vzpouru hlásá, a jehož duše celá ze žluče jest*; a poněvadž nic jej moudrým učiniti nemůže, tedy pozná, že Jeho Veličenstvo dosti mocným jest, aby učinil, co předchůdcové

jeho učinili, aby totiž *papeže sesadil*" [1]). Mimo tento hrubý list stala se již 7. ledna 1811 veliká surovosť papeži mezi tím, co se v zahradě procházel; zvláštní kommisse vrazila do jeho bytu, prohledala všechny jeho papíry, odebrala mu i psací náčiní a zabavila i breviře. Hrabě Berthier, gouvernér paláce papežova, zmizel: jakýsi intendant oznámil potom, že každé italské individuum, papeže v to čítaje, dostane jen 5 paolů na den. Ale tento směšný rozkaz byl jen po dvě neděle zachováván, poněvadž obyvatelé savonští papeže a jeho služebnictvo potřebami k živobytí zaopatřili [2]).

§ 556. Pařížský národní sněm [3]).

Stav církve ve Francii byl náramně rozerván. Upřímní katolíci byli plni nevole k Napoleonovi, který se neopovážil svou hrozbu, sesaditi papeže, učiniti skutkem; kardinálové prohlásili, že nejsou oprávněni nově jmenované biskupy instituovati, a věřící nechtěli vetřelých pastýřů poslouchati.

Císař povolal již 16. listopadu 1809 církevní kommissi, jejíž členy byli: kardinálové Fesch, který předsedal, a Maury; arcibiskup tourský de Barral, biskupové nanteský, trevirský, evreuxský a vercellský, abbé Emery, superior od sv. Sulpice a Fontana, generál barnabitů [4]), aby mu celou řadu otázek rozřešila. Po druhé svolal Napoleon tuto církevní kommissi v lednu 1811, a předložil jí dvě otázky: 1. poněvadž každé obcování mezi papežem a císařovými poddanými jest přerušeno, na koho jest se obraceti pro dispense, kteréž apoštolský Stolec uděluje; 2. když papež i na dále biskupům, císařem jmenovaným, kanonickou instituci odpírati bude: který jest zde zákonitý prostředek, aby biskupům kanonická instituce udělena býti mohla?

---

[1]) Artaud II. 1, 304,

[2]) l. c. 303.

[3]) Collectio Lacensis IV. 1223. sq. — Melchers: Das Nationalconcil zu Paris 1811, mit authentischen Actenstücken. Münster 1814. Srv. Katholik sv. 15, str. 325. — Stimmen aus Maria-Laach. III. 485. — Holzwarth: Napoleon I. u. Pius VII. Mainz 1872.

[4]) Do této druhé církevní komise byli ještě povoláni de Pradt, kterého Napoleon jmenoval arcibiskupem mechlinským, a kardinál Caselli na místě uvězněného Fontany a † biskupa vercellského.

Ku první otázce odpověděla kommisse, že věřícím jest se obraceti pro dispense na diecésní biskupy, poněvadž papežské reserváty proti obyčeji a starému právu znenáhla zavedeny byly. Ke druhé otázce odpověděla, že při politování hodném chování papežově bylo by třeba připojiti ke konkordátu dodatek s tím obsahem, že papež kanonickou instituci vždycky v určité lhůtě udělí, po jejímž vypršení jeho právo na sněm provinciální přejde; kdyby papež tohoto dodatku nepřijal, pak bude zrušení konkordátu v očích křesťanstva ospravedlněno; papež budiž poselstvím o stavu věcí poučen, potom budiž národní církevní sněm neb jiná větší schůze svolána, by se tak francouzská církev sama o sebe postarala.

Tato odpověď líbila se Napoleonovi, který kommissi v dubnu v slyšení přijal a v něm ostře proti papeži mluvil, a žádných z těchto dvorních prelátů mu neodporoval, poslušně mlčíce. Císař chtěje, aby k jeho řeči přisvědčili, tázal se 80-letého Emeryho, superiora od sv. Sulpice. co by o moci papežově soudil. Emery poukázav ke katechismu, Napoleonem schválenému, že papež jest hlavou církve, náměstkem Kristovým, kterého všichni křesťané poslouchati mají, ujal se práv a svobody papežovy k veliké mrzutosti ostatních členů kommisse. Ale Napoleon pochválil Emeryho za jeho zmužilou a z předsvědčení plynoucí řeč a propustiv kommissi, pozdravil ho a nevšiml si ostatních. (Emery zemřel po několika dnech 28. dubna 1811.)

Císař chtěje proti papeži opatrně postupovati, svolal okružníkem z 25. dubna 1811 po vojensku biskupy francouzské a italské na 9. června do Paříže na národní církevní sněm, aby papeže tak zastrašil. Potom vyvolil 3 dvorní biskupy Barrala tourského, du Voisina nanteského a Mannaye trevirského a poslal je ku papeži do Savony, aby mu svolání národního sněmu a hrozící zrušení konkordátu oznámili a na něm vymohli, by jmenovaným biskupům kanonickou instituci udělil a k doložce ke konkordátu svolil, že když papež ve 3 měsících instituční bully nevyhotoví, pak metropolita suffraganovi a naopak tento metropolitovi kanonickou instituci uděliti může. Dále měla deputace papeže pohnouti, aby biskupům církevního státu přikázal, by přísahu věrnosti, konkordátem biskupům předepsanou, císaři učinili, a on sám též ji vykonal, v kterémž případě bude se moci do Říma vrátiti; kdyby této přísahy učiniti nechtěl, ať si vyvolí za své sídlo Avignon, kde bude

jako souverén, dostane 2 milliony franků, bude moci u sebe míti vyslance křesťanských mocností a svou pravomocnosť svobodně vykonávati, ale musí napřed prohlásiti, že nic proti 4 gallikánským článkům podnikati nebude.

Deputace přišla 9. května do Savony, dostala 10. slyšení u papeže, líčila mu stav francouzské církve a hrozící rozkol nejčernějšími barvami a naplnila tak ubohého trpitele hroznou úzkostí. Konečně dosáhla 19. května od papeže slib, že jmenované biskupy potvrdí, prospěšné články francouzského konkordátu na Toskánu, Parmu a Piacenzu rozšíří a navrženou doložku přijme, ale s tou změnou, aby papež měl lhůtu 6měsíční a ne 3měsíční, a do práva potvrzovacího pro metropolitu byla podmínka vložena: „kdyby papež z jiného důvodu nežli z nedůstojnosti osoby se zdráhal.“ O žádostech ostatních nechtěl papež ničeho slyšeti; deputace sestavila připověď papežovu písemně ve 4 články, které papež za totožné s ústními úmluvami uznal, ale nepodepsal jich. Papež prohlásil, že tyto články nejsou ani smlouvou ani úvodem k ní, ale jenom důkazem, kterak blaho francouzské církve mu na srdci leží. Deputace odcestovala s ústupky papežovými, s kterými však Napoleon spokojen nebyl; neboť jemu nešlo o to, aby francouzskou církev biskupy obsadil, ale aby papeže buď svým poddaným v Římě neb vasalem v Avignoně, na všechen spůsob nástrojem povolným své politiky, učinil. Proto nestaral se o tuto věc dál; a kázal započíti národní sněm.

Národní sněm začal se 17. června 1810 v chrámě Notre Dame za předsednictví kardinála Fesche, jako primasa Francie. Po evangeliu měl znamenitý řečník Štěpán de Boulogne, biskup troyeský, řeč o vlivu katolického náboženství na občanský pořádek a blaho státův, a napomínal všechny, aby pevně papeže se drželi. Předseda Fesch a ostatní biskupové učinili předepsanou přísahu poslušnosti papeži. Sněmu účastnilo se v celku 106 členů: 6 kardinálů, 8 arcibiskupů, 4 jmenovaní arcibiskupové, 77 biskupův a 9 jmenovaných biskupů.

Dne 20. června 1811 bylo vlastní první sedění. Ministr kultu Bigot de Préameneu předčítal sněmu císařovo poselství plné žalob na netečnosť apoštolské Stolice o náboženské prospěchy; obírá prý se pouze dvěma otázkami, kterak by císaři zase legace odňala a onu zásadu provedla, že papež jest všeobecným biskupem; konkordát jest obapolnou smlouvou. které papež zrušil, odepřev biskupům kanonickou instituci; pročež

svolal prý císař po příkladě Karla Velikého a jiných svých předchůdců sněm, který by vhodnými prostředky o to se postaral, aby biskupové řádně dosazováni byli, když konkordát své platnosti pozbyl. Tento tak zvaný válečný manifest poslouchali biskupové mlčky. Církevně smýšlející byli uraženi, že hned na počátku byly čteny císařské dekrety, kterými kardinál Fesch předsedou a ministři kultu pro Francii a Italii, Bigot a Bovara, jeho přísedícími jmenováni byli, kteří hned po obou stranách předsedy se usadili a jen s tíží zadržáni byli, aby do rokování nezasahovali. Však proti vůli dvorní strany bylo usneseno, aby volba synodálních úředníkův a výborů čili kommissí tajným hlasováním se děla, čímž četní odpůrci caesaropapismu zvoleni byli. Jmenovaní, ale papežem nepotvrzení biskupové vzdali se hlasování, slyšíce statné výroky svých odpůrců, že nemohou ve své věci býti spolusoudci. V sedění ze dne 25. června 1811 byla tajným hlasováním zvolena kommisse 11 biskupů, aby návrh odpovědi čili adressu na císařské poselství vypracovala. O adresse, kterou biskup nanteský Duvoissin předložil, smluviv ji napřed s císařem, nastalo prudké rokování v kommissi i v sedění sněmovním, poněvadž obsahovala gallikánské zásady z r. 1682. jako ohrazení „proti klatbám z politických příčin,“ ostatně však o papeži úplně mlčela. Monastýrský světící biskup Kašpar Maximilian Droste-Vischering navrhoval, aby k císaři byla prosba podána, by papež svobodu zase dostal. Tento návrh podporovali statně Ireneus Desolle, biskup chambéry-ský, a Hyacinth de la Tour, arcibiskup turinský, ale dvorní preláti žádali za jeho odložení, jmenovitě překřičel všechny de Pradt, volaje: „Odložit, odložit, není k tomu teď žádného času.“ Návrh musil býti zapsán do protokollu, a Fesch zprostředkoval věc tak, že tato prosba nebude císaři v slyšení, na 30. června určeném, přednešena. Pamětní spis italských biskupů proti gallikanismu našel velikého ohlasu. Za takového smýšlení sněmu bylo několik míst v adresse změněno, ohrazení proti klatbě vynecháno, ale ani v této změněné formě nelíbila se adressa četným; proto bylo usnešeno, aby ji jenom předseda a jeho tajemníci podepsali. Napoleon jsa důkladně o všem zpraven, nepřijal adressy, nepřipustil 30. června deputace sněmovní ke slyšení, zakázal všechno jiné rokování mimo otázku o kanonické instituci a předmětech v jeho poselství obsažených a zastavil sněmovní sedění, až výbor o těchto věcech se radící se svou prací hotov bude. Ve výboru ukazo-

vala většina k tomu, že sněm není oprávněn papežské instituční bully ničím nahrazovati, a to ani prozatímně ani pro případ nutnosti; pročež budiž papeži posláno poselství, které by s ním se poradilo. Fesch podal o tom zprávu císaři, který náramně se rozzlobil a hrozil, že biskupy násilím k rozumu přivede a celou věc právníky a filosofy rozhodnouti dá. Když se upokojil, diktoval na základě 4 savonských článků dekret, který sněm měl za svůj přijati, a dovolil poslati deputaci, která by papeži za jeho ústupky poděkovala. Císařský dekret byl 7. července odevzdán kommissi, v které však arcibiskup bordeauxský Daviau a biskup gentský de Broglie na savonskou notu bez papežova podpisu nic nedali a žádali, aby se sněm v této věci především za nepříslušný prohlásil. V sedění sněmu 10. července byly čteny: zpráva kommisse, císařský dekret a savonská nota. Názor většiny kommisse ukázal se býti též názorem většiny sněmu, který však své usnesení o tom na 12. července odložil. Obě dvě strany srazily se zde příkře. Kardinál Maury vinil papeže, že při exkomunikaci meze své pravomocnosti překročil, ale bordeauxský arcibiskup poukázal jej na sněm Tridentský (sess. 22, c. 11. de ref.) tak rozhodným spůsobem, že se zdálo, jakoby klatba na Napoleona v Paříži byla obnovena.

Napoleon zuřil a zastavil dekretem z téhož dne, 10. července, sněm, kázal neohrožené biskupy: Štěpána de Boulogne troyeského a de Broglie gentského v noci z 11. na 12. července, a 12. července Hirna tournayského, zatknouti a na pevnosť Vincenneskou zavésti, dal prelátům i svému strýci svého hněvu zakoušeti a litoval, že konkordát učinil. Ale když jeho hněv se utišil, a praefekt savonský mu oznámil, že papež poselství pro vyjednávání očekává, uchopil se věci z jiné strany. Oba ministři kultu, Bigot a Bovara, spracovali sliby a lichocením, hrozbami a výčitkami většinu biskupů, že k hotovému „sněmovnímu dekretu“ přisvědčili. Dne 26. července měl ministr kultu Bigot poradu se získanými biskupy ve svém domě; dne 5. srpna bylo po rozkaze císařově opět sedění sněmu. Sněm prohlásil se za příslušný čili kompetentní, a přijal dekret o 5 článcích: 1. dle stanovení svatých kanonů nesmějí arcibiskupské a biskupské stolce déle roku býti uprázdněny; 2. císař jmenuje na uprázdněné stolce biskupy, kteří papeže za kanonické potvrzení požádají; 3. papež udělí v 6 měsících ode dne, kdy zprávu o jmenování způsobem obyčejným dostal, kanonickou

instituci; 4. kdyby tak v této lhůtě neučinil, udělí ji metropolita nebo nejstarší biskup církevní provincie; 5. tento dekret předloží se papeži deputací 6 biskupův, aby jej schválil, a k císaři budiž podána prosba, aby deputaci odeslati dovolil.

Pro tento dekret hlasovalo 85 biskupů, mnozí pod výminkou, že papež jej schválí; 14 odepřelo nadobro svého souhlasu. Místo sněmu zvolil císař sám členy deputace: 3 arcibiskupy a 5 biskupův, a připojil k ní ještě 5 červených kardinálů, aby papež vymlouvati se nemohl, že svých řádných rádců po boku nemá. Deputace vyjednávala s papežem od 3. do 20. září; červení kardinálové, jmenovitě Roverella, přemlouvali stále papeže, až konečně 20 září breve vydal, jímž pařížská usnesení potvrdil, ale s doložkou, že „metropolita uděluje kanonickou instituci vždycky a jediné ve jméně papežově (expresso nomine Summi Pontificis) to činiti a všechny authentické listiny o tom apoštolské Stolici zaslati musí.“ Při tom vložil papež všem na srdce poslušnost k apoštolské Stolici slovy druhého všeobecného sněmu Lyonského. Dále vymohla deputace na papeži, že několika biskupům instituční bully vyhotovil a list k císaři poslal. Deputace telegrafovala Napoleonovi tyto veliké vymoženosti; ale tento nebyl s nimi spokojen, nepřijal breve z 20. září, vyčítal de Pradtovi, kterého arcibiskupem mechlinským učinil, že ho nepochopil, a velel čtyřem biskupům, kteří na své zpáteční cestě již do Turina přibyli, aby obrátili a papeže k další povolnosti pohnuli. Ale papež zůstal stálým; konečně dostavil se k němu praefekt Chabrol a oznámil mu ve jméně císařově, že císař konkordáty za zrušeny pokládá, a že při udělování kanonické instituce biskupům prostřednictví papežského více třeba není. Však ani to nezastrašilo papeže. Biskupové, kteří ještě v Paříži shromážděni byli, dostali 20. října rozkaz, aby se rozešli.

Nebezpečenství rozkolu bylo sice odstraněno, ale tento sněm svým dekretem rozmnožil strany ve francouzkém duchovenstvu, poněvadž jej jedni přijímali, druzí zavrhovali. Jiný spor byl o kapitulárních vikářích. Dle organických článků měli generální vikáři sede vacante vésti správu diecésní, ale na radu kardinála Mauryho zrušil Napoleon tento paragraf, chtěje své jmenované biskupy volbou kapitol jako kapitulární vikáře do správy biskupství dostati. Papež zakázal císařem jmenované biskupy voliti za kapitulární vikáře, a tak vznikly

nové strany: někteří byli císaři po vůli, jiní řídili se vůlí papežovou, nedbajíce hrozeb a trestů císařových.

§ 557. Zavezení papeže ze Savony do Fontainebleau; pád Napoleonův a návrat papežův do Říma (r. 1814.) [1]

V zimě následujícího roku 1811—1812. a potom z jara měl papež v Savoně pokoj. Napoleon strojil se proti Rusku, jehož porážka měla býti též porážkou papežovou. Odcházeje k své veliké armádě vydal rozkaz, aby papež docela tajně do Fontainebleau odvezen byl. Dne 9. června 1812 okolo 7. hodiny večerní vrazil plukovník četníků Lagorse do jeho jizby, oblekl jej v obyčejné svrchní roucho, dal mu na hlavu kulatý klobouk, obul černé střevíce, posadil tak převlečeného s jeho lékařem do poštovního vozíku a ujížděl s ním do Alexandrie. Teprve v Stupinigi u Turina přišel k němu prelát Bertalozzi, který napřed poslán byl. V hospici na hoře Mont-Cenisu rozstonal se papež povážlivě, a dal se 14. června ráno svátostmi nemocných zaopatřiti, ale musil následující noci beze všeho spánku dále, a přibyl 20. června do Fontainebleau, kde několik neděl nemocen ležel. Jenom červení kardinálové a dvorní biskupové směli jej navštěvovati a musili mu nejčernějšími a nejhroznějšími barvami stav církve líčiti, aby jej konečně k návrhům císařovým povolnějším učinili.

Válečná výprava do Ruska nezdařila se. Veliká armáda 600.000 mužů zahynula hladem, žízní, zimou a mečem; ruskou zimou vypadly vojákům zbraně z rukou. Na selských saních přijel Napoleon 10. prosince 1812 do Varšavy. Dostav se do Paříže, napjal veškeré síly říše, aby svou slávu obnovil; a tu bylo třeba, aby horlivé katolíky s sebou smířil a papeže do svých záměrů pojal.

Dne 1. ledna 1813 přál Napoleon svým komorníkem papeži k novému roku a tázal se po jeho zdraví. Za příčinou této zdvořilosti musil papež vznešenou osobou císaři se poděkovati, a poslal do Paříže oblíbeného kardinála Josefa Doriu k císaři, který byl ochoten s papežem vyjednávati a jmenoval svým plnomocníkem prohnaného biskupa nanteského Duvoissina. Vy-

---

[1]) Dr. J. Kryštůfek II. 210 sqq.; Gams II. 325; Artaud II. 1, 323-327; 2, 3 sqq. —

jednávání měla zdar, a dvorní preláti přenechali závěrek své zrady na církvi jako čestnou věc císaři. Náhle objevili se Napoleon a císařovna Marie Ludovíka večer 19. ledna ve Fontainebleau; císař objal a políbil papeže, jakoby byli ode dávna nejlepšími přátely, a byl ku papeži pln laskavosti a sladkosti. Následujícího dne opakoval své návštěvy, a v 5 dnech (20.—25. ledna) smluvil se s papežem o 11 článcích jako praelimináři budoucí smlouvy. Nebo za praeliminář měl je papež, k nimž ostatní kardinálové řádně shromáždění ještě přisvědčiti měli; ale Napoleon byl tak nepoctivým, že hned za Fontainebleauský konkordát z 25. ledna 1813 je prohlásiti dal.

Obsah těchto 11 článkův jest: 1. Papež bude svůj pontifikát ve Francii a Italii tak, jako jeho předchůdcové, vykonávati; vyslanci mocností při apoštolské Stolici jakož i vyslanci sv. Otce při cizích dvorech pověřeni požívají týchž práv a výsad jako ostatní diplomatický sbor; 3. statky, které sv. Otec měl a jež posud prodány nejsou, budou všech poplatků prosty a papežskými úředníky spravovány, rozprodané nahradí se do výše 2 milionů franků; 4. v šesti měsících po obyčejném oznámení císařem jmenovaných arcibiskupův a biskupů francouzského císařství a italského království udělí jim papež dle konkordátu a tohoto indultu kanonickou instituci; předběžnou informaci vykoná metropolita; když po vypršení 6 měsíců papežská instituce udělena nebude, udělí ji metropolita, nebo když o metropolitu jde, nejstarší biskup provincie, tak že žádný stolec více nežli rok uprázdněn býti nesmí; 5. papež bude ve Francii nebo Italii 10 biskupských stolců, které se později určí, obsazovati; 6. šest podměstských (suburbikálních) biskupství bude obnoveno a papežem obsazováno; jejich posud trvající statky se jim navrátí, a opatření učiní, aby jejich prodané statky zase v jejich majetek přišly; 7. biskupům církevního státu, kteříž okolnostmi ze svých diecési vzdáleni jsou, může Jeho Svatosť biskupství in partibus uděliti, a oni dostanou od císaře roční plat, rovnající se jejich dřívějším příjmům, a mohou na uprázdněné stolce ve Francii a Italii býti jmenováni; 8. papež a císař smluví se ve vhodnou dobu o ztenčení počtu biskupství v Toskaně a Janovsku a zřízení nových biskupství v Holandsku a Hanseackých departementech; 9. propaganda, poenitentiarie a archivy budou v místech obydlí Jeho Svatosti; 10. Jeho Veličenství bude zase ke kardinálům, biskupům, kněžím a laikům, kteří událostmi v jeho nemilosť upadli,

milostivým; 11. Jeho Svatost přisvědčuje k těmto článkům z ohledu na stav církve a v důvěře k Jeho Veličenstvu, že císař svou mocnou ochranu církvi v jejích tolikerých potřebách poskytne [1]).

Papež povolil zde mnoho na újmu papežských práv, a přijav dotaci 2 milionů franků, vzdal se nepřímo církevního státu. Ony články podepsali papež a císař; ale brzo po odchodu císařově poznal papež svou chybu, upadl do velikého zármutku, nejedl a nespal, a bylo se obávati, aby ze svého hoře nesešílel nebo neumřel. Napoleon litoval prý hned, že článek 10. přijal a dal jenom kardinálům milost a žádnému jinému prelátovi. Zpráva o novém konkordátě vzbudila všude veliké podivení; četní církevně smýšlející měli jej za nový podvod vlády. Pařížané tropili si žert, vidouce bývalé černé kardinály v purpuru a vtipkovali o tom: „papež učinil s císařem konkordát, z něhož kardinálové zčervenali“ [2]). Ze zajetí vrátil se ku papeži první kardinál di Pietro, potom Pacca, Consalvi a ostatní černí kardinálové. Papež žádal na všech kardinálech, aby mu každý zvlášť a písemně své dobrozdání o fontainebleauských úmluvách podal. Kardinál Maury a ostatní červení kardinálové přimlouvali se za tyto úmluvy, ostatní černí, majíce v čele kardinály di Pietra, Paccu a Consalviho, byli proti nim a usnesli se na tom, aby papež listem vlastní rukou psaným k císaři ony úmluvy odvolal. Consalvi oznámil toto usnesení papeži, kterýž je s radostí přijal. Potom byl list sestaven, který papež po chvilkách, kdy vyzvědači střežen nebyl, opisoval a 2. března 1813 dokončil. Dne 24. března povolal k sobě papež plukovníka Lagorsa, aby list císaři do Paříže donesl. Potom povolal k sobě papež kardinály každého zvlášť, a nemoha konsistoře slaviti, dal jim opis listu a allokuci přečísti, a byl opět vesel, jsa na všechno připraven.

Císař dělal, jakoby papežského psaní nebylo, vydal druhého dne dekret, kterým konkordát pro všechny arcibiskupy, biskupy a kapitoly v říši závazným prohlásil a přestupníkům tresty hrozil, odvolal francouzské kardinály z Fontainebleau, dal 4. dubna kardinála di Pietra odznaků jeho důstojnosti zbaviti a do Auxonne zavézti, a zakázal ostatním kardinálům s papežem o věcech církevních rozprávěti a listy do Francie nebo

---

[1]) Ap. Artaud II. 2, 10. n.; Münch. II. 50—52.

[2]) Gams II. 329.

Italie posýlati. Že si Napoleon tak mírně počínal, dělo se vzhledem na veřejné mínění, válku v Německu a katolíky, kteří měli mysliti, že mezi papežem a císařem dobrá shoda panuje. Když císařovna Marie Ludvíka papeži vítěztví u Lützenu (2. května 1813) listem oznámila, odpověděl jí papež chladným listem, v němž za tuto zprávu děkoval, a spolu na křivdy císařskou vládou na apoštolské Stolici spáchané naříkal, tak že tento list veřejnosti podán býti nemohl [1]). Dne 9. května podal papež kardinálům druhou psanou allokuci, kde každou instituci, udělenou metropolitou, za neplatnou, tak dosazené za vetřelce a jejich světitele za rozkolníky propadlé církevním trestům prohlásil. Kardinálové pracovali o bulle strany budoucího konklave, a papež opsal ji potom vlastní rukou. Byli na to nejhorší připraveni.

Ale Napoleon byl r. 1813. ve Španělsku a Německu krutými porážkami stíhán. Po své porážce u Lipska chtěl opět s papežem vyjednávati. Nejprve byla ku papeži vyslána markýzka Anna Brignole-ová, která ovšem ničeho nepořídila; potom piacenzský biskup Fallot de Beaumont, kterýž opět ničeho nepořídil. Tento biskup dostal 18. ledna 1814 znovu rozkaz, aby se ku papeži odebral a jemu Řím a území až do Perugie nabízel. Papež odpověděl rozhodně, že do žádného vyjednávání se nepustí a svých států nazpět žádá; on si nic jiného nepřeje, nežli aby co nejdříve do Říma se vrátiti mohl; on pro sebe ničeho nepotřebuje, a Prozřetelnost Boží dovede ho tam: „možno, že jeho hříchy nehodným jej činí, aby Řím opět uzřel, ale jeho nástupcové dostanou zase státy, kteréž jim náležejí; ostatně ať jest císař ujištěn, že papež není jeho nepřítelem, což mu náboženství ani nedovoluje; miluje Francii a v Římě učiní co se sluší“ [2]). Konečně 22. ledna 1814 oznámil plukovník Lagorse papeži, že musí opustiti Francii, ale nesmí s sebou vzíti žádného kardinála. Dne 23. ledna rozloučil se papež s kardinály, kteří potom 26. ledna do rozličných měst zavlečeni byli, a zanechal jim instrukci, kterak se jim v jeho nepřítomnosti chovati jest. Cestoval na zapřenou, ale v Orleansu byl poznán a potom všudy s jásotem vítán. Dne 11. února přišel do Savony. Dekretem z 10. března dal Napoleon papeži svobodu, a kázal jej předním strážím spojenců v Italii ode-

---

[1]) Artaud II. 2, 47—49.
[2]) l. c. str. 51—53.

vzdati. Skoro celý poloostrov byl v rukou Rakušanův a s nimi spojeného neapolského krále Murata. Dne 25. března přišel papež s plukovníkem Lagorsem k řece Taru, kde rakouský plukovník Procházka papeže od Francouzů převzal. Rakušané přijali papeže s jásotem, který odtud bral se do Parmy, Modeny a Bologně. Na cestě přicházeli k němu jeho druhové v utrpení, jako kardinálové Pacca a Consalvi a jiní. Consalvi stal se zase státním sekretářem a byl poslán do Paříže hájit práv apoštolské Stolice u spojených mocnářů. Papež vjel za veliké slávy teprvé 24. května do Říma, kterýž opět stal se středem katolického světa, kdežto Napoleon 31. března 1814 s francouzského trůnu svržen byl, a ostrov Elbu za samostatné knížectví dostal.

Po svržení Napoleonově vstoupila na trůn opět stará bourbonská dynastie s Ludvíkem XVIII., který 3. května 1814 do Paříže vjel. S Bourbony vrátili se do vlasti mnozí arcibiskupové a biskupové z Anglie, kteří svých biskupství se nevzdali a jich teď nazpět žádali; z toho vzikly na mnohých místech nepokoje, které vláda potlačila. Vláda rozhodla se pro zachování konkordátu z r. 1801. Papež jsa ještě na cestě do Říma poslal preláta della Genga (pozdějšího papeže Lva XII.) ke králi Ludvíku XVIII., aby mu k návratu štěstí přál a církevní věci urovnati pomáhal. Brzo za ním byl vyslán kardinál Consalvi do Paříže, aby tam před spojenými mocnáři práv apoštolské Stolice k církevnímu státu hájil. Poněvadž tito do Anglie odjeli, odebral se tam za nimi Consalvi, byl od anglického prince-vladaře v slavném slyšení přijat, a odebral se potom k vídeňskému kongressu. Ve Francii byly dne 15. ledna 1815 konány služby Boží na usmířeni Boha za popravu krále Ludvíka XVI. a roční zádušní za něho přikázány.

Papež Pius VII. počínal si v církevním státě s velkou mírností a udělil 27. července 1814 všeobecnou amnestii. Z kardinálů kázal jenom Maurymu, aby se vzdálil, jehož diecési Montefiascone spravoval administrátor.

Jachim Murat, král neapolský, učinil 11. ledna 1814 smlouvu s Rakouskem, kterouž od Napoleona I. odpadl, začež mu Rakousko Neapolsko pojišťovalo. Když však Napoleon 26. ledna 1815. Elbu opustil, odpadl Jachim Murat od spojenců, žádal na papeži průchodu jeho státy, a rozkázal svým vojínům, aby papeže jali a do Gaëty poslali. Papež nedovolil průchodu, ustanovil prozatímní vládu v Římě, a jakmile Neapolitané

hranice překročili, opustil Řím a odebral se do Florencie a Janova. Z Janova navštívil Savonu a Turin. Když Murat byl poražen a do Francie uprchl, dal se papež na zpáteční cestu do Říma, kamž 7. července 1815 přibyl. V Římě vsadila státní consulta kardinála Mauryho, který se veřejně pro Napoleona prohlásil, do Andělského hradu; měl proti němu započat býti process, od něhož však na radu kardinála Consalviho se upustilo. Maury zemřel kardinálem 11. května 1817.

Napoleon opustiv Elbu, přistál 1. března 1815 na francouzské půdě v Cannesu a vjel 20. března do Paříže, ale jeho panování trvalo pouze 100 dní. Znovu vypověděl duchovní, kteří v posledním roce do vlasti se vrátili, a žádal na ostatních, aby slavné služby Boží na poděkování Bohu za jeho šťastný návrat konali a jemu přísahu věrnosti učinili. Někteří obrátili se ku papeži s otázkou o tyto dvě věci, kterýmž papež kardinálem Littou negativně pro obě věci odpověděl. Jiní, jako Le Coz, arcibiskup besançonský, a biskupové angoulêmský, dijonský a valencský velebili návrat Napoleonův jako skutek prozřetelnosti Boží. Ale Napoleon byl u Waterloa 18. června 1815 od generálů Blüchera a Wellingtona poražen, musil se znovu poděkovati, byl na útěku od Angličanů jat a na ostrov Sv. Heleny zavezen, kamž 12. listopadu přibyl a kde smířiv se s církví 5. května 1821 zemřel.

§ 558. *Rozrušení církve francouzskou revolucí v Italii.*

Francouzská revoluce učinila veliké zmatky v církevních italských poměrech. Dekretem z 11. září 1802 přivtělil Napoleon Piemontsko k říši francouzské. Jeho 17 biskupství bylo na 8 s arcibiskupstvím turinským ztenčeno. Papež Pius VII. vyzval všechny biskupy, aby se poděkovali, což také, až na arcibiskupa turinského Buronga, učinili.

Italská republika učinila s apoštolskou Stolicí konkordát o 22 článcích ze 16. září 1803, kterýž jest církvi dosti příznivý, prohlásiv katolické náboženství za náboženství italské republiky (čl. 1.), podržev všechna biskupství vyjma 2, dovoliv svobodné obcování biskupův a věřících s apoštolskou Stolicí, a stanoviv, že žádné církevní štípení bez spolupůsobení apoštolské Stolice nesmí býti zrušeno [1]). Ale sotva byl učiněn,

[1]) Bullarii Rom. Continuat. XII. 59—62; srv. Gams II. 44—47.

porušil jej vicepresident italské republiky Melzi zákony v únoru 1804 vydanými, kterými 77 francouzských organických článků nápodobil. Ohrazení papežovo u prvního konsula Napoleona i místopresidenta italské republiky zůstalo marným [1]. Napoleon zrušil všechny kláštery vyjma ty, které se vychováváním mládeže a ošetřováním nemocných obíraly, a zabavil jejich jmění, z něhož pouze 5 milionů na dostavení dómu v Miláně poukázal.

Když zbytky církevního státu jako departementy římský a trasimenský ku Francii připojeny byly, žádal císař Napoleon na biskupech a duchovních papežského území přísahy věrnosti, kterouž biskupové až na 3 odepřeli, podobně kanovníci lateránští a svatopetrští v Římě až na dva, a největší část farářů. Za to bylo 17 biskupství s jejich kapitolami a četné fary zrušeny a četní duchovní dílem do žalářů vsazeni, dílem zavežení. Roku 1810. byly všechny řehole v celé Italii zrušeny [2].

Mírněji počínali si Josef Bonaparte a po něm Jachim Murat v Neapolsku; ale r. 1810. byly všechny kláštery až na některé zrušeny a jejich jmění zabaveno. Totéž učinil Josef Bonaparte r. 1809. s kláštery ve Španělsku.

§ 559. *Rozrušení církve francouzskou revolucí v Německu; veliká saekularisace církevního majetku* [3].

Církev v Německu byla na počátku francouzské revoluce co do hmotného postavení ve stavu stkvělém; nebo zachovala valnou část svého bohatství a lesku z války 30tileté. Byla zde 3 duchovní kurfirství: Mohuč, Kolín a Trevír, 14 přímo říši podrobených biskupství: Solnohrad, Luttich, Pasov, Trident, Kostnice, Bamberg, Freising, Eichstadt, Würzburg, Münster,

[1] Gams II. 48, 49.

[2] l. c. str. 311. 312.

[3] Parcca: Historische Denkwürdigkeiten über Deutschland. In's Deutsche übersetzt. Augsb. 1832. — Thiers: Gesch. des Consulats und des Kaiserreichs. 4 Bde. 15. Buch. Die Säkularisation. — Protokoll der ausserordentlichen Reichsdeputation. Regensb. 1803. 2 Bde. — Joh. Paul Harl: Deutschlands neueste Staats- und Kirchenveränderungen. Nebst 17 Beilagen. Berl. 1804. — Boost: Gesch. der Reformation und Revolution in Deutschland (1817 – 1844) Augsb. 1844. — Schmid: Gesch. der kath. Kirche Deutschlands. München. 1874. — Brück: Gesch. der kathol. Kirche in Deutschland im 19. Jahrh. Bd. 1. Mainz 1887.

Hildesheim, Paderborn a Osnabruck (kde se katolický a protestantský biskup střídali) a mnoho říšských opatství, z nichž některá veliká byla jako Sv. Maximin u Treviru, Stablo, Essen, Fulda, Herford, Berchtolsgaden, Corvey. Toto bohatství lákalo hrabivosť Pruska. Král pruský Fridrich II. měl již celý hotový plán na saekularisaci tohoto církevního majetku. Plánu Fridricha II. uchopil se jeho nástupce král Fridrich Vilém II. (1786—1797) v separátním míru basilejském z 5. a 17. května 1795, s čímž francouzská republika se srovnávala. Rokování o „náhrady" na kongressu rastattském (1798) byla přerušena rozpuštěním tohoto kongressu, ale lunevillský mír z 9. ledna 1801 stanovil článkem sedmým, že „dědiční knížata, kteří svá území na levém břehu rýnském ležící Francii odstoupili, náhradu v lůně říše dle zásad v Rastattě stanovených (t. j. saekularisací církevního majetku) dostanou." Císař předložil 24. února 1801 mír lunevillský říšskému sněmu v Řezně ke schválení, kterýž to také učinil. Proti snaze, aby jenom jednotliví stavové ztrátu nesli a nikoliv celá říše, ohrazovali se duchovní knížata, dokazujíce, že práva jejich na tak pevném podkladě jako práva světských knížat spočívají, a budou-li zničena, že i ústava říšská a náboženství katolické ve svých základech otřeseny budou. Menší říšští stavové prosili císaře, aby věc náhrady sám do ruky vzal; což však on 26. června odepřel vida, že spravedlivě si počínati zde nelze. Když potom 27. července Maximilian, kolínský kurfirst a spolu biskup münsterský zemřel, protivily se nové volbě Francie a Prusko; ale bez ohledu na to zvolily obě kapitoly rakouského arciknížete Viktora Antonína za svého biskupa. Prusko ohradilo se proti volbě ve Vídni a strpělo ji jako pouhou formalitu. Císař František II. nedovolil arciknížeti uvázati se ve svůj úřad, nechtěje náhrady rušiti. V říjnu 1801 byla utvořena osmičlenná říšská deputace pro náhradu, kterou tvořily: Mohuč, Čechy, kurfirství saské, Braniborsko, Bavorsko falcké, Würtembersko, Hessen-Kasselsko a velmistr německého řádu.

Však všechno záviselo na prvním konsulu Napoleonovi, který hlavní věci ve své ruce měl, a toliko na oko smlouvou z 11. října 1801 též Rusko k tomu přibral. Němečtí říšští stavové obraceli se do Paříže, činíce s Francií zvláštní smlouvy, jako Prusko, Bavorsko, Würtembersko, Oránsko-Nassovsko. Do Francie k Bonapartovi a jeho ministru Talleyrandovi spěchali velcí i malí páni, žebrajíce u nich a u jejich služebníků a pi-

sařův za podíl na lupu církevních statkův a říšských měst, a uplácejíce je hojnými penězi. Nedočkavé hrabivé Prusko obsadilo Hildesheim, Paderborn, Münster, Eichsfeld a Erfurt, a vojsko bavorské vtrhlo do biskupství pasovského. Nežli říšská deputace své práce započala, podali 18. srpna 1802 vyslanci francouzský a ruský říšskému sněmu hotový plán na náhradu, s nímž Prusko se srovnávalo, žádajíce velitelsky, aby bez podmínky přijat byl. V tomto plánu byly náhrady ne dle utrpených ztrát, ale dle úplatkův a darů vyměřeny. Konečným nálezem říšské deputace z 25. února 1803, [1]) kterou říšský sněm 24. března 1803 schválil, a císař 27. dubna s některými výhradami potvrdil [2]), byla všechna duchovní knížectví a všechny církevní statky, kláštery a opatství saekularisovány a všechno „dědičným knížatům" přiřčeno a za „náhradu" odevzdáno; jenom kurfirství mohučské bylo přeneseno do Řezna a ponecháno s důstojností kurfirsta a arcikancléře, prozatím ušetřeno též řádu johanitského a německého rytířského. Též statky starých kapitol stoličních a a jejich hodnostářů jakož i statky klášterův a opatství dostaly se do úplné a svobodné disposice světských pánův, a sice pro náklad na služby Boží, vyučování a dobročinné účely a „ku polehčení jejich financí"; s doložkou však, aby dómy, které se podrží, byly vydržovány, a výslužné saekularisovaným duchovním placeno. Církev pozbyla 1710 čtver. mil, 3,162 375 obyvatelův, a 21,026.000 zlatých příjmův; a kláštery nejsou v to ani čítány [3]). Náhrady byly nespravedlivě proti ztrátám rozdávány [4]); dobrá třetina církevních území a statků

---

[1]) Ap. Walter: Fontes juris eccl. p. 138—180

[2]) Obojí l. c. 180—186.

[3]) Dle Klübera: Übersicht der diplomatischen Verhandlungen des Wiener Congresses. Frankf. am M. 1816. Th. 2. str. 404.

[4]) Prusko dostalo za ztrátu 48 čtv. mil se 127.000 obyv a 1,400.000 zl. ročních příjmů jako náhradu 235½ čtv. míle s 550.000 obyv. a 3,800.000 zl.; Bavorsko za 255 čtv. mil, 800.000 obyv. a 5,000 000 příjmů — 290 čtver. mil s 854.000 obyv. a 6,000.000 zl.; Würtembersko za 7 čtver. mil 14.000 obyv, a 336.000 zl. příjmů, — 29 čtv. mil, 110.000 obyv. a 700.000 zl. příjmů; Badensko za 8 čtv. mil, 25.000 obyv. a 240.000 zl. příjmů — 59¾ čtver. míle 237 000 obyv. a 1,540 000 zl. příjmů; Hessen-Darmstadt za 13 čtver. mil, 46.000 obyv. a 390.000 zl. příjmů — 95½ čtv. míle 124.400 obyv. a 753.000 zl. příjmů; Hessen-Kasselsko za ¾ čtv. míle a 2300 obyv. a 30.000 zl. příjmů. — 4½ čtv. míle, 13.000 obyv. a 60.000 zl. příjmů s důstojností kurfirstskou. Ano knížata (Brunšvicko, Hannoversko, Toskána a Modena) dostaly náhrady, ačkoliv ničeho na levém břehu rýnském nepozbyli.

mohla po náhradách dále trvati. Náhrady byly na krejcar knížatům vypočteny, za to výslužné duchovních bylo jen všeobecně jako maximum a minimum ustanoveno, a všechno milosti zeměpánů zanecháno. „Pro trůn a oltář vypověděna jest od říše německé válka revoluci francouzské a její legitimní panovníci spěchali sami, aby oltář o jeho majetek oloupili“ [1].

Kurfirství trevirtské a kolínské zmizela. Stolec mohučský byl do Řezna přenešen, s kterým důstojnosť kurfirsta, říšského arcikancléře, metropolity a primasa Německa na věčné časy se spojila. Jeho metropolitní pravomocnosť vztahovala se na všechna bývalá území mohučská a trevirská na pravém břehu rýnském jakož i na solnohradskou provincii, pokud k Falcko-Bavorsku náležela. Papež Pius VII. povýšil v konsistoři v Paříži dne 1. února 1805 konané řezenský stoliční chrám za metropolitní celého Německa. Tento stolec dostal knížectví aschaffenburské, biskupství řezenské, říšská města Řezno a Wetzlar, dům Kompostell ve Frankfurtě a rýnské clo na pravém břehu jako suverénní panství. Vlády nad Řeznem ujal se již 1. prosince 1802 Karel Theodor Antonín Maria svobodný pán Dalberg [2]) ctitel Schillerův a stoupenec Napoleonův, kterýž od 25. července 1802 muhučským kurfirstem byl a jehož konečně papež Pius VII. uznal († 10. února 1817).

Při saekularisaci panovala hrozná surovosť, kteréž ani Vandalové nepřevýšili. Ve Würzburku oblékli se židé do mešních rouch a dali si biskupské infule na hlavu. Svaté nádobí bylo rozlámáno a svaté ostatky zahozeny, knihovny za babku rozprodány, mešní knihy stříbrných ozdob zbaveny a nejsvětější Svátosť oltářní hrozně zneuctěna. V Bamberku hodil komissař monstranci s nejsvětější Svátostí oltářní do koše; na jiném místě vysypal okresní soudce svaté Částky na hnůj, do něhož brzo potom sám padl a se udusil. V Innsbrucku popíjel policejní ředitel se svými přáteli z posvěcených kalichů. Ve Würzburku byl kostel sv. Anny v divadlo proměněn.

Stav církve byl velmi smutný. Ztrátu hmotného majetku převyšovala mnohem více ona okolnosť, že katoličtí poddaní duchovních knížectví z větší části protestantským zeměpánům připadli, kteří všechna vyšší místa u nich protestanty obsadili; a katolíci měli toto za štěstí si ještě pokládati! Noví zeměpáni

---

[1]) Dr. Jan Kryštůfek I. 292.

[2]) Srv. K. L. od Wetzera a Welte 2. vyd. III. 1334 sqq.

nestarali se nic o převzaté závazky, aby dotovali biskupství a kapitoly, jež jim bylo zřizovati, a nečinili žádných příprav, aby církevní poměry s apoštolskou Stolicí urovnali. Biskupové vymírali, jiní nevstupovali na jejich stolce, a papež musil pro osiřelé diecése jmenovati apoštolské vikáře, kteří však libovůli knížat zameziti nemohli. Papež snažil se, aby říšský konkordát byl učiněn, chtěje tak duchovních statků církve zachrániti, a Dalberg, kurfirst a arcikancléř, slíbil k tomu svou podporu. Však vyjednávání mezi papežským nunciem Severolim a říšským referendářem Frankem ve Vídni započatá, v kterých se potom v Řezně pokračovalo, nevedla k žádnému konci. Též poslání papežského legáta Hanibala della Genga (30. června 1806) u řezenského říšského sněmu zůstalo marným. Protestantští členové činili obtíže, a když byly odstraněny, bylo po římské říši národa německého. Dne 1. srpna 1806 byl z podlízavosti německých knížat Rýnský spolek pod ochranou císaře Napoleona prohlášen. Dne 6. srpna 1806 poděkoval se císař František II. z důstojnosti římského císaře, přijav již 11. srpna 1804 název dědičného císaře rakouského [1]). Německo bylo rozděleno na 3 části: Rýnský spolek, Rakousko a Prusko. Papež začal s jednotlivými státy vyjednávati, jako s Bavorskem a Würtemberskem, ale nepřišel ani tak k cíli a jeho zajetí Napoleonem odkázalo všechno do daleké budoucnosti.

§. 560. *Vídeňský kongress* [2]); *sv. alliance.*

Katolíci doufali, že vídeňský kongress svolaný ke dni 1. října 1814 křivdy na katolické církvi spáchané napraví; neboť všechny země Napoleonem dobyté byly zpět dosaženy, a nález říšské deputace z r. 1803. se svými sliby podporoval tuto naději a činil ji oprávněnou. Ale panovníci se svými státníky nepomýšleli na právo, ale na své sobecké dynastické prospěchy;

---

[1]) Srv. můj článek: „Císař František I.“ v „Čas. kat. duch.“ 1875 str. 170.

[2]) J. K. Klüber: Acten des Wiener Congresses in den Jahren 1814 und 1815. 8 Bde und Supplementenband. Erlangen. 1835. — Týž: Uebersicht der diplomatischen Verhandlungen des Wiener Congresses. Frankf. 1816. — Organon oder kurze Andeutungen über kirchl. Verfassungswesen der katholiken in Deutschland. Augsburg. 1830. — Buss: Urkundliche Geschichte des National- uno Territorialkirchenthums in der kathol. Kirche Deutschlands. Schaffhausen. 1851. — Ad. Thiers: Le congrès de Vienne. Nouv. éd. Par. 1864. —

časopisectvo bylo lichoosvícené a pracovalo jim do rukou vyjma Josefa Görresa, a církev neměla v Německu nadšených, rozhodných zastanců ani v kruzích laiků, ani duchovních. Jediným řádným zástupcem církve na kongressu byl papežský legát kardinál Consalvi; mimo něj dostavili se tam: kostnický generální vikář Ignác Jindřich z Wessenbergu, zástupce říšského arcikancléře Dalberga, od tohoto sice za koadjutora jmenovaný, ale apoštolskou Stolicí zavržený; vormský kapitolní děkan svobodný pán z Wamboldu, prebendář při špýrském dómu Helfferich a Schies, laik, bývalý syndikus kláštera sv. Ondřeje ve Vormsu a nyní prokurator vrchního dvorního soudu a advokát v Mannheimě. Tito tři poslední nazvali se oratory a podali hned při početi kongressu jemu pamětní spis z 30. října 1814 podepsaný 25 preláty a kanovníky, kde smutný stav saekularisovaných od r. 1803. líčí, na křivdy, kterých jest jim snášeti, osiření diecésí a kapitol, přehmaty vládami do článků víry a kázně činěné a necírkevní vychování mladého duchovenstva naříkají a žádají, aby ustanovení říšského deputačního recessu (§§. 48—58) do nové spolkové akty byla přijata, jako se to stalo do akty Rýnského spolku, a saekularisovaní výslovně proti dalšímu týrání chráněni byli [1]). Mimo tento pamětní spis podali oratoři týž den kongressu vylíčení stavu oloupené a osiřelé církve v Německu, žádajíce zpět jejího dřívějšího majetku, práv a výsad [2]). Potom podal kardinál Consalvi 17. listopadu knížeti Metternichovi, který kongressu předsedal, ve jménu apoštolské Stolice notu, v níž na kruté nakládání s katolickou církví od r. 1803. naříkal, žádaje, aby svatá římská říše jakožto střed jednoty všech křesťanských států obnovena, a knížectví, statky a příjmy církvi v Německu odňaté, jí opět vráceny byly. Dne 27. listopadu 1814 podal generální vikář Wessenberg kongressu pamětní spis, v němž, vylíčiv smutný stav církve a kterak podmínky recessu vyplněny nebyly, ve jménu katolíků žádal, aby ústava, práva a majetek církve výslovným ustanovením ve spolkové aktě zaručeny byly [3]). Druhým pamětným spisem téhož data žádal, aby biskupům a kapitolám německou spolkovou aktou všechna

---

[1]) Klüber: Akten tv. I. Heft 2. str. 23; Roskovany Monumenta II. 172. Jména prelátů l. c. IV. 310.

[2]) Klüber l. c. I. H. str. 28; Roskovany II. 179.

[3]) Klüber IV. 299.

práva zemských stavů jakož i důstojnosť a jednostejné právní poměry jako mediatisovaným říšským stavům uděleny byly [1]. V třetím zadání nemajícím datum, opakoval žádosti předešlých dvou pamětních spisův a navrhoval výši dotací arcibiskupů, biskupův a kapitol.

Když kongress o Německém spolku znovu rokovati počal, žádali oratoři pamětním spisem z 1. března 1815, aby biskupové jako zástupci katolické církve k rokování kongressu připuštěni byli, a dokazovali neplatnosť saekularisace, opírajíce se o právní zásadu, že řádný majetník do svého majetku zase dosazen býti má, když jemu nepravně byl odňat [2]. Ale kongress nevšímal si těchto pamětných spisův, a mlčel k jejich steskům. V prvních 4 návrzích k ústavě německého spolku, které Rakousko v prosinci 1814 a v únoru 1815 předložilo, není řeči o církvi a jejím právním postavení. V pozdějším návrhu Rakouska a Pruska zněl čl. 15.: „Katolická církev v Německu dostane za rukojemstvím spolku zřízení, kteréž jí její práva a nutné prostředky na zapravení její potřeb pojistí. Práva evangelíků náleží v každém státě k zemské ústavě, a jejich práva zabezpečená míry, zásadami neb jinými platnými smlouvami budou zachována.“ Ale Bavorsko a Würtembersko jsouce žárlivými na svou suverénitu, byla proti tomu, a oratoři namítali proti tomuto znění ve svém novém zadání z 29. května 1815 mezi jiným vším právem i to že „evangelikům něco se nabízí, co již mají a proto toho nežádají; proti tomu však jest se katolické církvi s neurčitými a dalekými nadějemi spokojiti; kdo jí dá vhodné zřízení? přece ne panovníci, jmenovitě jsou-li jiného vyznání.“ [3]) Za těchto okolností byl tento článek vynechán.

Poněvadž kongress poslední suverénní majetek církevní náležející knížeti-primasu a arcibiskupu řezenskému (24 čtv. mile) ještě rozdělil, byla církev po něm chudší, nežli před ním. Apoštolská Stolice dostala své země za Padem nazpět, jenom část Ferrarska před Padem a právo posádky ve Ferraře a Comacchiu byly Rakousku přiřčeny. Avignon a Venaissin byly již mírem pařížským Francii, beze vší náhrady apoštolské Stolici, ponechány. Proto právem podal kardinál Consalvi 14. června 1815 ve jménu apoštolské Stolice ohrazení proti všemu,

---

[1]) l. c. str. 304.
[2]) l. c. II. 255.
[3]) Klüber IV. 295.

o čem kongress jak na újmu apoštolské Stolice, tak na škodu církve v Německu se usnesl [1]). Ve své allokuci, kterou papež Pius VII. ke kardinálům 4. září 1815 měl, vypisoval své snahy u vídeňského kongressu, děkoval všem knížatům i nekatolickým za obnovení církevního státu, schválil ohrazení kardinála Consalviho a pronesl naději, že německá knížata brzo ho ku pomoci církve volati budou [2]).

Svatá alliance. Vítězní panovníci: rakouský císař František I., ruský car Alexander I. a pruský král Fridrich Vilém III. učinili v Paříži 26. září 1815 mezi sebou spolek zvaný „svatou alliancí," že „jak ve správě svých vlastních států, tak i v politických poměrech k jiným státům říditi se budou předpisy křesťanského náboženství, předpisy spravedlnosti, lásky a pokoje." Ostatní mocnosti přistoupily k ní, vyjma některé. Turecko jakožto stát nekřesťanský nebylo k ní pozváno, ale podivno jest, že „papež ze svaté alliance vyloučen byl." Ostatně svatá alliance nevykonávala ani na soukromý ani na veřejný život nijakého vlivu.

§. 561. δ) Stav církve za Bourbonů [3]), císařství a republiky.

Ve Francii byl po pádu Napoleonově bourbonský trůn sice obnoven, ale všechny staré strany, náboženské i politické, trvaly dále. Král Ludvík XVIII. (1814—1824), čtvrtorozený syn daufina († 1765), narodil se r. 1755., býval jako princ přítelem a ochráncem filosofů, žil 1791—1814 v cizozemsku, prošel velikou školou utrpení, ale byl beze všeho hlubšího náboženského přesvědčení a závislým na svém okolí, a měl Talleyranda, který všem stranám sloužil, za ministra. Již 18. července 1814 dal říši ústavu, která měla býti půdou, na níž by všechny strany se sjednotiti mohly.

Zmatky v církvi byly veliké: duchovenstvo bylo chudé, tak že konečně komory církvi dovolily přijímati legáty a odkazy v pozemcích, a král v dubnu 1817 3,900.000 franků na zlepšení hmotného stavu duchovenstva vykázal; 14 biskupův

---

[1]) l. c. IV. 319 a VI. 437.

[2]) Bullarii Rom. Continuat. XIII. 394—399; připojeny jsou též noty kard. Consalvi-ho z listop. 1814. a června 1815. l. c. p. 399—407.

[3]) Nettement: Hist. de la restauration. Par. 1863. 3 T. — Viel-Castel: Hist. de la restaur. Par. 1863. — Gams II. 348 sqq. III. 1.

a četní faráři, kteří nikdy se nepoděkovali, činili nárok ke svým bývalým obročím; byli konstituční biskupové, kteříž jenom vně konkordátu z r. 1801. se podrobovali; jiní biskupové byli Napoleonem jmenováni, ale nedostali kanonické instituce papežem; odtržení Belgie a porýnských provincií od Francie činilo nové opsání diecésí nutným; nouze o duchovenstvo byla veliká; přísaha, kterou duchovenstvo na ústavu královu činiti mělo, vyvolala rozpaky; četní royalisté přimlouvali králi, aby starou všemohoucnosť státní ve věcech církevních obnovil, a jakobíni hájili organických článkův, které v platnosti zůstaly.

Již r. 1814. byla sestavena kommisse, která by všechny tyto neshody urovnala; druhá kommisse r. 1815. byla návratem Napoleonovým rozehnána. Potom byl do Říma poslán za vyslance pan z Presigny (bývalý biskup ze Sv. Mala), aby o konkordát vyjednával, ale zůstal dlouho bez instrukcí. Král vyzval biskupy, kteříž ještě se nepoděkovali, aby to učinili a apoštolské Stolici se podrobili. Pět z nich, kteří v Paříži žili, podrobili se výtečným listem z 8. listopadu 1816 [1]) úplně apoštolské Stolici. Ostatní, kteří v Anglii žili, odpověděli vyhýbavě, pročež nebylo jich dbáno. Napoleonem jmenovaní, ale papežem nepotvrzení biskupové ustoupili a dostali výslužné. Presigny byl z Říma odvolán, a jeho nástupce hrabě Blancas vyjednával dále. Byl učiněn konkordát a 11. června 1817 od Blancasa a kardinála Consalviho podepsán. Jest o 14 článcích, obnovil konkordát učiněný mezi papežem Lvem X. a králem Františkem I. r. 1516. (čl. 1.), odstranil tak konkordát z 15. července 1801 (čl. 2.), zrušil organické články, pokud se učení a zákonům církve protiví (čl. 3.), ustanovil obnovení biskupství bullou z 29. listopadu 1801 zrušených, v takovém počtu, v kterém oba kontrahenti pro dobro církve se dohodnou (čl. 4.), podržel nové diecése s jejich majiteli (čl. 5.), stanovil nové opsání diecesí, když nová biskupství budou zřizována (čl. 7.) a slibovat vhodnou dotaci v pozemcích nebo státních rentách biskupstvím, kapitolám, farám a seminářům (čl. 8.) [2]). Aby katolíci upokojeni byli, podal vyslanec 15. července 1817 apoštolské Stolici ujištění, že přísaha na ústavu pouze na řád občanský se vztahuje, a k ničemu, co by božskému nebo církevnímu zákonu se pro-

---

[1]) Jest v Bullar. Rom. Continuat. XIV. 376.

[2]) Bull. Rom. Contin. XIV. 363—365; Nussi: Conventionis. Mog, 1870 p. 153 sq.; Münch. II. 54—56; Artaud II. 2, 197—202.

tivilo, nezavazuje [1]). Upřímní katolíci těšili se z konkordátu, který papež ve své konsistoři 28. července 1817 prohlásil [2]), ale v pařížských komorách povstala proti němu opposice, která starý gallikanismus zavésti chtěla, a z toho, že nových 7 arcibiskupství zřízeno býti mělo, se horšila. Nastala nová vyjednávání v Římě, tak že konečně bullou „Paternae charitatis" ze 6. října 1822 počet arcibiskupství na 14 a biskupství na 66 určen byl [3]).

Ludvík XVIII. obnovil opatství Sv.-Divišské a nadal 240.000 franky, dále obnovil kongregaci missionářských kněží, kteří biskupy ve správě duchovní vydatně podporovali, majíce za svůj střed Kalvárskou horu v Mont-Valerienu, departementu yonnském, pak kongregace sv. Lazara a od sv. Ducha, které missionáře mezi pohany vysýlají. Trappisti vrátili se do svého opatství v Meillerayi u Lavalu v diecési nanteské. Ženské kláštery obíraly se zase vychováváním ženské mládeže a množily se; r. 1814. bylo jich 2.202, a r. 1825. již 6.000. Školní bratří pracovali horlivě, kterým již Napoleon r. 1801 dovolil vrátiti se, poněvadž státní školy, jak je konvent chtěl, zřízeny býti nemohly; měli nejprve svůj střed v Lyoně, potom od r. 1821. v Paříži. Četní duchovní věnovali svou péči jednotlivým opuštěným třídám, jako dětem chudých Savojanů, německým řemeslníkům a mladým propuštěným trestancům; pro tyto založil abbé František Xaver Arnoux z Niortu útočiště a vyučoval je nějakému řemeslu. V Lyoně vznikl spolek pro rozšíření víry r. 1822. a vyvinul se za nejhlavnější katolický spolek pro rozšíření církve katolické mezi pohany [4]).

Vzlet církevního živcta nebyl po chuti jakobinům, kteří spisy Voltairovy a jiných nevěrců v laciném vydáni jakož i nevěrecké spisy i mezi nejnižší vrstvy rozšiřovali. Proti tomuto zlu utvořil se spolek pro rozšiřování dobrých spisů mezi lid, mající v čele vévodu Matouše Montmorency-ho. Znamenití učenci, jako hrabě de Maistre, sardinský vyslanec v Petrohradě

---

[1]) Bull. Rom. Cont. XIV. 377.

[2]) Alloc. „Ex quo redi" l. c. p. 362.

[3]) Bull. Rom. Cont. XV. 577--585.

[4]) R. 1822. přišel generální vikář novoorleanského biskupa Duboury-ho z Ameriky do Lyonu sbírat almužny. Z této okolnosti sestoupilo se 3. května 1822 12 mužů a založilo jmenovaný spolek, který papežské i královské potvrzení dostal. Spolek měl v prvním roce svého trvání 15.272 franky příjmu, však již r. 1845. měl 4,400.000 fr. a rozšířil se po veškerém světě.

(† 1821), Bonald († 1840), biskup Frayssinous († 1841), znamenitý kazatel Boulogne, abbé La Mennais a jiní, hájili stkvělými spisy církve a její ústavů.

Po Ludvíku XVIII. († 19. září 1824) vstoupil na trůn jeho bratr Karel X. (1824—1830), který trůn náboženstvím podporovati chtěl, ale právě tím v samé spory s liberály[1]), pracujícími o pád Bourbonů, přišel. Hned na počátku své vlády zrušil censuru, ale liberální časopisectvo místo vděku útočilo hned na náboženství a trůn; vznikaly nové revoluční časopisy a podrývaly všechen platný pořádek. Roku 1826. byl podán k ústavnímu vyřízení návrh zákona na obmezení tisku, který z porad sněmovních tak zkomolený vyšel, že jej ministerstvo zpět vzalo. Předseda ministerstva Villèle (1821—1827) urazil marnivosť nadaného Chateaubrianda, který se svou výtečnou výřečností k opposici přešel a znamenitě ku pádu Bourbonů přispěl. Orleanský vévoda rozdmychoval nespokojenosť.

Bouře proti vládě vypukla, když ministr kultu biskup Frayssinous 26. května 1826 s tribuny neprozřetelně prořekl, že 7 malých seminářů (petits séminaires) řídí jesuité, kteří však to činili ne jako řád, ale jako jednotliví mužové, od biskupů povolaní a úplně na nich závislí, tak že nijak starý zákon o zrušení jesuitského řádu porušen nebyl. Zuřivosť proti jesuitům přešla z komor a tisku do lidu, lůzy a vojska. Když král 29. dubna 1827 pařížskou národní obranu přehlížel, křičel jeden prapor 10. pluku: „Ať žije král, pryč s ministry, pryč s jesuity!“ a tento křik, kterýž i na dále se rožšířil, neustál, až král se vzdálil. Pod nátlakem veřejného mínění propustil král ministerstvo Vellèlovo a povolal k veslu vlády Martignaca, jehož ministerstvo „ministerstvem ústupků“ sluje, poněvadž jedné ohrady království po druhé se vzdávalo, aby většiny v komoře nabylo. Za něho podala kommisse, již před tím pro vyšetření vyučovacích ústavů zvolená, svou zprávu; většina vyslovila se ve prospěch jesuitů, ale ministerstvo přidalo se k menšině a pohnulo krále k nařízení ze 16. června 1828, které vrchní dozor pařížské university nad veškerým vyučováním, jak jej Napoleon ku potlačení veškeré vědecké samo-

---

[1]) Thureau-Dangin: Le parti libéral sous la Restauration. Paris 1876. — Hist. de la Restauration par un homme de état. Brux. 1831—1833. 10 T. — Fürst Polignac: Hist.-pol. und moral. Studien. Aus dem Franz. Regensburg 1846 2. Bde.

statnosti zavedl, obnovovalo, jesuity z církevních ústavů vylučovalo, poněvadž od university potvrzení doufati nemohli, a církevní ústavy všem, kteří duchovními býti nechtěli, nepřístupnými činilo.

Poněvadž opposice stále nových ústupků žádala a král jich povoliti nechtěl: odstoupilo 8. srpna 1829 ministerstvo Martignacovo, na jehož místo vstoupilo ministerstvo knížete Polignaca, který v Londýně vyslancem byl. Toto ministerstvo slulo „ministerstvem nemožným". Proti němu začala tak zvaná liberální strana boj, jsouc vydatně podporována revolučním časopisectvem [1]). Ani dobytí Alžíru nezastavilo tohoto boje. Dne 16. května 1830 byla poslanecká sněmovna rozpuštěna, ale její 221 poslanců, kteří 2. března 1830 králi adressou na ministerstvo si stěžovali, bylo znovu zvoleno a novými revolucionáři rozmnoženo. Dne 26. července 1830 vydal král 6 ordonancí, kterými svobodu tisku zrušil, komoru poslaneckou rozpustil a nový volební řád oktrojoval. Vypukla revoluce, kterou tajně řídil orleánský vévoda Ludvík Filip, syn revolučního hrdiny Filipa Egalité, dychtě po trůnu. Již 27. července začal boj v Paříži a 29. července byl legitimní král Karel X. sesazen a přinucen zemi opustiti. Poslanecká komora změnila samovolně ústavu. Dne 7. srpna byl Ludvík Filip za krále prohlášen.

Červencová revoluce [2]) měla na sobě ráz proticírkevní, který v prvních letech nové vlády silně se ukazoval. Lůza učinila hned 28. července na palác pařížského arcibiskupa útok, hledajíc svého vrchního pastýře Quelena, aby jej na jeho stoličním chrámě Notredamském oběsila. Nový král odňal 26. srpna chrám sv. Genovefy, který za první revoluce usnesením ústavodárního sboru ze dne 4. dubna 1791 v Pantheon proměněn byl, aby v něm „velicí mužové" Francie pochováni a ctěni byli, ale r. 1822. zase chrámem se stal, opět církevnímu účelu a proměnil zase v Pantheon [3]). Nová ústava neprohlašovala

---

[1]) Byly nové revoluční žurnály založeny jako „Temps," 15. února 1829 od Coste-ho, Guizota a Kazimíra Periera, „National" 3. ledna 1830 od Thiersa, Migneta a Armanda Carrela a jiné.

[2]) Crétineau-Joly: Hist. de Louis Phil. etc. 1862. — Nettement: Hist. du gouvern. de juillet. Par. 1855. — Thureau-Dangin: L'église et l'état sous la monarchie de Juillet. Paris 1880; a Hist. de la monarchie de Juillet. 3 vol. Par. 1884.

[3]) Císař Napoleon III. učinil Pantheon opět kostelem (1853); republika usnesením z 26. května 1885 zase Pantheonem.

více katolického náboženství za státní, než jenom za náboženství, k němuž většina Francouzů se přiznává. Biskupové rozpakovali se činiti novému králi přísahu věrnosti a konati za něj obyčejné modlitby. Na dotaz pařížského arcibiskupa Quelena rozhodl papež Pius VIII. 29. září 1830, aby obojí učinili. Však nepřízeň liberálů k duchovenstvu, které větším dílem legitimisticky smýšlelo, trvala dále. Když někteří legitimisté 14. února 1831 v kostele sv. Germana (St. Germain l' Auxerrois) zádušní služby Boží za zavražděného vévodu z Berry měli, vrazila lůza do chrámu, strhla a rozbila kříže, zpuštošila kostel a druhý den potom proměnila arcibiskupský palác v trosky. Vláda neučinila pro pořádek ničeho. První vládou jmenovaní biskupové nedošli papežského potvrzení.

Hned po červencové revoluci spojili se abbé de la Mennais, abbé Gerbert a hrabě Montalembert a založili v říjnu 1830 časopis „L' Avenir“ (Budoucnost) s heslem: „Bůh a svoboda“, aby katolického náboženství proti utlačování vlády a útokům novověké nevěry hájili. Časopis líbil se se duchovenstvu, činil veliký dojem na cizinu, ale zabředl záhy v bludné zásady a názory: přál si úplného odtržení a oddělení církve od státu, žádal, aby duchovenstvo žádného platu od státu nepřijímalo, a tvrdil, že jistota o pravdě a skutečnosti věcí v rozumu jednotlivců nespočívá, ale ve všeobecném rozumu a všeobecném smyslu (raison generale nebo sens commun). Poněvadž „Avenir“ do pověsti bludařství přicházel, zastavili jej vydavatelé v listopadu 1831 a odebrali se do Říma, tam své věci hájit. Dne 3. února 1832 podali kardinálu Paccovi skoro celý Lacordairem složený pamětní spis. Papež Řehoř XVI. zavrhl 15. srpna 1832 okružníkem [1]) zásady „Aveniru“, jmenovitě oddělení církve od státu, a poslal svůj okružník kardinálem Paccou Lamennaisovi. List byl ve všech diecésích zakázán a přestal na dobro vycházeti. Někteří biskupové zhotovili seznam bludů Lamennaisových a poslali jej papeži, který na něm r. 1833. přímého vyjádření žádal. Byla mu předložena formule ku podpisu, kterou také 11. prosince 1833 podepsal; ale jeho podrobení se nebylo upřímným. Brzo potom r. 1834. vydal paličský spis: „Slova věřícího“ (Paroles d' un croyant) [2]), kde církev

---

[1]) „Mirari vos“ Bull. Rom. Cont. XIX. 126—132; Roscovany Mon. II. 318; Denzinger Enchir. p. 430.

[2]) Jiný spis revoluční má název: Le livre du peuple (kniha lidu).

jako zrádkyni na člověčenstvu vyličoval, a oprávněnosť revoluce z evangelia dokazoval. Papež Řehoř XVI. zatratil okružníkem z 25. června 1834 tuto knihu „malého sice objemu, ale veliké převrácenosti“ [1]. Bývalí přátelé Lamennaisovi, kteří se upřímně církvi podrobili [2], opustili jej, který z církve vystoupil, hrdinou radikální strany se stal a 27. února 1854, maje svého věku 73 roky a nesmířiv se s církví, zemřel.

Mezi duchovenstvem vymíraly staré zásady gallikánské a jansenistické a zakořeňovaly se pravé, přesně církevní. Vláda pokoušela se r. 1844. zavésti do seminářů gallikánskou učebnici církevního práva od generálního prokurátora Dupina a tak obživiti umírající gallikanismus; ale tento pokus rozbil se o odpor biskupů, jmenovitě kardinála Bonalda, lyonského arcibiskupa [3]. Znenáhla sbližovaly se vláda a duchovenstvo. Missionářské ústavy a řády pro vyučování lidu rozkvétaly utěšeně; r. 1841. bylo ve školách 2136 školních bratří a 10.371 řeholnic. Katolické časopisectvo se množilo a působilo blahodárně; tvořily se zbožné spolky laiků, z nichž obzvláště spolky sv. Vincence pro podporu chudých vynikaly. Znameniti kazatelé mluvili nadšeně k lidu, jako: jesuité Rozaven a Ravignan, dominikán Lacordaire, abbé Bautain, Bonnechose, Dupanloup a jiní. Vláda odevzdala r. 1841. milosrdným sestrám dozor nad vězni ženského pohlaví, starala se o duchovní potřeby vojáků, jmenovitě v osadách ležících, a nadala biskupství alžírské.

S velikou příkrostí vedl se spor o svobodu vyučování. Odpor proti státnímu monopolu vyučování, vlastně proti nevěrecké pařížské universitě, které všechny školy podrobeny byly, započali katoličtí laikové: markýz de Regnon [4], Ludvík Veuillot († 1883) [5] a hrabě Montalembert [6], k nimž biskupové se přidružili. Zákon o vyučování předložený r. 1844. ko-

---

[1]) „Singulari nos.“ Bullar. Rom. Cont. XIX. 379–381; Roscovany Mon. II. 352; Denzinger, Enchir. p. 432.

[2]) Gerbet zemřel r. 1864. biskupem perpignanským; Lacordair vstoupil. r. 1870. do řádu dominikánského a proslavil se svými „Konferencemi“ v Notre-Dame († 1861).

[3]) Gams III. 103 sqq.

[4]) Založil žurnál: La liberté comme en Belgique.

[5]) Sepsal: Liberté de l'enseignement. Paris 1843. Srv. o Ludvíku Veuillotovi Stimmen aus Maria Laach. sv. 24. str. 530 sqq.

[6]) Složil spis: Du devoir des catholiques dans la question sur la liberté d'enseignement. Par. 1843; po německu Mainz 1843.

morám vyvolal veliký odpor se strany katolíků, jménovitě biskupů, kteří ministrem kultu Villemainem zastrašiti se nedali. V debatách panské (pairské) sněmovny vyznamenal se hrabě Montalembert jako obhájce církve, však pairové přijali vládní předlohu 24. května 1844. 85 hlasy proti 51. Dne 4. června začala se o zákonu raditi komora poslanců, kde zpravodajem byl Thiers, tenkrát ještě rozhodný nepřítel církve, kterému zákon zdál se církvi ještě býti příznivým [1]).

Vláda chtějíc si liberály nakloniti, zavřela 5 jesuitských noviciátů, ale liberálové žádali vyhnání všech jesuitů ze země, a Thiers mluvil v komoře poslanců 2. května 1845 velmi ostře proti jesuitům, jichž hrabě Montalembert 12. června stkvěle hájil. Vyšly spisy na obranu jesuitův a biskupové ujímali se jich. Vláda začala s apoštolskou Stolicí vyjednávati, aby jesuité ze země byli odstraněni, ale papež Řehoř XVI. nesvolil k tomu. Král psal sám ve věci jesuitů papeži. Generál řádu rozpustil kolleje a noviciáty a dovolil jesuitům, aby jako světští duchovní ve Francii působili [2]). (List generálův od 14. června 1845).

Vláda krále Ludvika Filipa, opírajíc se o bohaté měšťanstvo, byla svržena revolucí v únoru 1848. Královská rodina prchla do Anglie a republika byla prohlášena, která však hrozila býti republikou lůzy. V pouličním třídenním boji v Paříži v červnu 1848 vyznamenal se tehdejší arcibiskup Dionysius Affre, který na předměstí sv. Antonína v řady bojujících se vrhl, ku pokoji je napomínal a padl. Papež Pius IX. velebil jej v allokuci dne 11. září 1848.

V druhé republice stal se Karel Ludvík Bonaparte, syn bývalého krále hollandského Ludvíka († 1846) a královny Hortensie, synovec císaře Napoleona I., presidentem (10. prosince 1848) a spolu jaksi spasitelem z hrozících nebezpečenství. Za jeho presidentství zrušil nový zákon o vyučování, z 27. března 1850 monopol university a zavedl svobodu vyučování, začež bylo děkovati ministru kultu hraběti Fallouxovi, příteli hraběte Montalemberta; dále byly státní podpory na výživu duchovenstva zvýšeny a náboženské spolky a řády podporovány.

Nový pařížský arcibiskup Sibour prosil s jinými biskupy v únoru 1849 papeže Pia IX. za dovolení, aby mohli slaviti

---

[1]) Gams III. 93—102.
[2]) l. c. str. 102, 106—108.

valný církevní sněm všech francouzských biskupů, ale papež odpověděl mu 17. května z Gaëty, že takový sněm není časům vhodný, však bylo by si přáti, aby provinciální sněmy se slavily. Po přání papežově slavili ještě týž rok 1849 provinciální sněmy [1]) arcibiskupové: pařížský, remešský, tourský a avignonský, po nichž následovali toho příkladu r. 1850. arcibiskupové albycký, lyonský, rouenský, bordeauxský, senský, aixský, toulouský a bourgeský a r. 1851. auch-ský. Jejich usnesení obživilo církevní život.

Dne 2. prosince 1852 dal se president Napoleon za císaře Napoleona III. (1852—1870) prohlásiti. Jako císař přál ještě více církvi; nezrušil sice tak zvaných organických článků, ale udělil církvi ve skutečnosti větší volnosť, proměnil Pantheon opět v chrám sv. Genovefy, opravoval kostely (Notre-Dame v Paříži, pak ve sv. Diviši, Remeši, Amiensu, Chartresu, Sensu a jinde), vystavěl nový kostel sv. Klotildy v Paříži slohem gotickým, založil nová biskupství ve Francii a v Alžíru a pečoval o duchovní správu ve vojště. Slavily se provinciální synody v Remeši za kardinála Gousseta r. 1853. a r. 1857. a v Bordeauxu za kardinála Donneta r. 1853., r. 1857., r. 1859 a 1868., jakož i četné diecésní. Papež Pius IX. chválil brevem z 21. března 1853 francouzské biskupy pro jejich oddanosť k apoštolské Stolici, pro slavení provinciálních synod a obnovení římské liturgie v jejich diecésích [2]). Bullou „Ubi primum“ z 5. ledna 1853 povýšil biskupství renneské za arcibiskupství, jemuž biskupství guimparské, vanneské a st.-brieuxské za suffraganní podřídil. Biskupové byli výtečnými pastýři svých diecésí.

Církevní život rozvíjel se krásně; však politicky byli katolíci rozerváni: byly strany legitimistů, jejichž výtečníky byli Berryer, Poujoulat, Nettement, Laurentie, Henry de Riancey, Capefigue, a bonapartistů, k nimž delší dobu Ludvík Veuillot, redaktor „Univers“-u, a největší část duchovenstva náležela, kdežto liberální katolíci, majíce za svůj orgán „Correspondant“ a v čele hraběte Montalemberta, Lenormanta, de Broglie a Cochina, nepřáli císařské vládě, ubíjející veškerou svobodu.

Napoleon přál církvi, pokud jí potřeboval. Ale po vražedném pokuse či attentátě Orsiniově na jeho život (14. ledna

---

[1]) Collect. Lacens. T. IV.
[2]) l. c. IV. 191.

1858) a šťastné válce proti Rakousku v Italii r. 1859. nastal u něho obrat církvi nepříznivý. Již r. 1860. pustil Napoleon spisem (La France, Rome et l' Italie), který Laguronnière složil, myšlénku do světa, že papežskou souverénitu na Vatikan a jeho zahrady obmeziti jest; a když proti tomu biskup poitierský (pozdější kardinál, † 1880) Pie 22. února 1861 statný pastýřský list vydal, zakročila proti němu vláda, jakoby byl své moci zneužil a potlačila jeho pastýřský list. Brzo potom vystoupila vláda proti spolkům sv. Vincence, zrušila jejich provinciální správu a generální radu v Paříži a chtěla jenom místní spolky v činnosti ponechati; týrala řehole, zakročila proti papežskému okružníku a Syllabu z 8. prosince 1864, nedovolujíc jej prohlásiti; trpěla, že sardinský král Viktor Emanuel papeže o část jeho státův oloupil, a jmenovala biskupy, které papež potvrditi nemohl. Že Napoleon r. 1867. papeži vojenský pomocný sbor proti Garibaldianům poslal, stalo se vzhledem na katolíky v říši a hlas jejich smýšlení v komorách. Napoleonův dvůr dával v mravném ohledu špatný příklad a podporoval přepych a nemravnosť, a jeho vláda vystupovala velmi ostře proti všeobecnému sněmu Vatikánskému. Již šlo o rozkol, když vypukla prusko-francouzská válka, která pro Napoleona velmi smutně skončila. Po krutých porážkách musil se 2. září 1870 u Sedanu pruskému králi Vilému IV. vzdáti, ztratil trůn a zemřel jako vyhnanec 9. ledna 1873. Byla prohlášena třetí republika, jejímž prvním presidentem byl ctižádostivý Adolf Thiers († 1877), po němž následoval v presidentství v květnu 1873 polní maršálek Mac-Mahon. Panství kommuny v Paříži r. 1871., kterému za oběť pařížský arcibiskup Darboy a četní světští a řeholní duchovní padli, bylo zbraní potlačeno. Obojetné chování se Orleanistů zmařilo uznání legitimního krále hraběte Chamborda, Jindřicha V. († 1883). Když Mac-Mahon r. 1879. se poděkoval, byl zvolen za presidenta Grevy, muž bez charakteru, který svého vysokého postavení k obohacení své rodiny užíval; když veškerá jeho špinavosť na veřejnosť propukla, poděkoval se, a presidentem stal se r. 1887. Sadi Carnot.

Třetí republika jest od r. 1879. církvi velmi nepřátelskou a zavedla mnoho na její úkor, čehož důkazem jsou její zákony o vyšším vyučování a její nepřátelství proti katolickým universitám; ona odstranila řehole a náboženské spolky z veřejných škol a nemocnic, zavřela jesuitské školy, zavedla nucenou

školní návštěvu, vyloučila náboženství z učebných předmětů školy, zavedla r. 1883. nový školní zákon, jehož účelem jest vy mýtiti křesťanství, prohlásila manželství za zrušitelné a dovolila rozvedeným vstoupiti v nové. V komorách opakují se stále návrhy na zrušení vyslanectví při apoštolské Stolici, zrušení konkordátu, vynechání položek v státním rozpočtu na kult a oddělení církve od státu. K hlavním nepřátelům církve náleželi Gambeta († 1882), Ferry a Bert († 1886), kteří na ministerských křeslech seděli. Však církev má mimo biskupy též statné laiky, jako senatora Chesnelonga a hraběte de Muna († 1887) za své obránce a volby dopadají dosti čestně pro rozhodné katolíky.

Francie má po připojení Nizzy a Savojska 17 církevních provincií a 36,400.000 katolíků.

Katolíci mají tam těžký boj netoliko s vládou svobodozednářskou a nevěreckou, ale též s frivolní literaturou románů, jejíž hlavními zástupci jsou Jiří Sand, Alexander Dumas a Eugen Sue, s materialismem a kommunismem dělnického lidu a nižších tříd vůbec, s nevěrou a bezbožností četných učenců z nichž Arnošt Renan svou bezbožnou knihou „Život Ježíšův“ (1863) pověstným se stal, a s nemravnými divadly. S pomocí Boží vyjde církev vítězna ze všech těchto bojů.

§ 562. b) *Církevní poměry ve Španělsku* [1]).

S Bourbony přišly do Španěl gallikánské, jansenistické a nevěrecko-filosofické zásady a rozšiřovaly se činností svobodných zednářů. Za krále Karla III. a ještě více za Karla IV. vnikly do života občanského, politického i náboženského. Za krále Karla IV. (od r. 1789.) vládl jeho milec Manuel Godoy, od r. 1791. polní maršálek, který se stal manželem jedné infantky a dostal název „kníže míru.“ Tento nemravný a nevěrecký

[1]) Krbec; „Přehled záležitostí církevních ve Španělích od Ferdinanda VII.“ v „Časopise kat. duchov. r. 1842.“ str. 558. 749. — Brück: Die geheimen Gesellschaften in Spanien und ihre Stellung zur Kirche und zum Staate. Mainz 1881. — Gams III. 110 sqq. Castillo y Ayensa: Hist. crítica de las negociaciones con Roma desdela muerte del rey D. Fernando VII. Madrid. 1858. 2 T. — Merino: Coleccion eccl. Española, comprehensiva de los Breves de S. Santitad, notas del Nuncio, representationes de los señores obispos à las Córtes etc. — desde el VII. de Marzo de 1820. Madrid. 1823 až 1828. 14 T. in 8°.

milec králův odstranil ze země kardinála Lorenzanu, arcibiskupa toledského, pak sevillského arcibiskupa Despuiga a biskupa avilského Musquiza, poněvadž jej u inkvisice z dvojženství (bigamie), v kterém žil, obžalovati chtěli. Krutě vystupoval proti klášterům, plýtval církevním a státním jměním a přivedl obchod a loďstvo na mizinu. Císař Napoleon I., dělaje, jakoby proti Portugalsku táhl, kázal čtyřem armádám vtrhnouti do Španěl; lid myslil, že se to děje ve prospěch korunního prince Ferdinanda a proti Godoyovi, učinil v Madridě útok na palác Godoyův a vymohl, že tento všemohoucí milec 18. března 1808 sesazen byl. Karel IV. poděkoval se ve prospěch svého syna Ferdinanda VII. k veliké radosti Španělů. Francouzskými pletichami pohnut, prohlásil starý král své poděkování za vynucené, a Napoleon vylákal mladého krále Ferdinanda VII. k sobě do Bayonnu, překvapil pak 20. dubna 1808 dekretem, že bourbonská dynastie ve Španělsku panovati přestává, vynutil potom na otci a synu 5. a 6. května, že se poděkovali, a jmenoval 6. června svého bratra Josefa španělským králem.

Za francouzské vlády byla církev ještě více utlačována, a země záhubnými nevěreckými spisy zaplavena. Král Josef zrušil 18. srpna 1809 všechny kláštery a vykázal vypuzeným řeholníkům velmi skrovné výslužné. Biskupové a kapitoly byli vyzváni, aby adressami pro gallikánské zásady se prohlašovali, což však málo kdo učinil. Četní duchovní byli do Francie zavlečeni. Ale Španělové chopili se zbraně, vyhnali s anglickou pomocí Francouzy ze země a provolali r. 1814. Ferdinanda VII. zase za svého krále. V bojích za svobodu proti Francouzům byla vypracována ústava kadixská r. 1812., která ve svém článku 12. římsko-katolické náboženství za jediné pravé a za náboženství národa španělského prohlašovala, a každé jiné zakazovala. Ferdinand VII. zrušil 4. května 1814 kadixkou ústavu z r. 1812., rozpustil kortesy, obnovil Josefem Bonapartem zrušené církevní ústavy a inkvisici, a dovolil 29. května 1815 jesuitům zase ve Španělsku se usaditi. 6000 Španělů, kteří ve francouzských službách stáli nebo z liberalismu podezřelí byli, musili se do vyhnanství stěhovati. Starý bourbonský absolutismus se vrátil. Roztrpčení myslí použili liberálové ke svým podvratným záměrům. Po několika zmařených spiknutích prohlásily 1. ledna 1820 povstalé voje kadixskou ústavu z r. 1812., a mnohá města přistoupila k ní, tak že Ferdinand VII. znova ji přijal a na ni 7. března 1820 přísah uučinil. Ustavní

vláda s kortesy, jsouc církvi nepřátelskou, zrušila znovu inkvisici a okolo 820 klášterů, vyhnala jesuity, poslala biskupy z Burgosu a Osmy do vyhnanství, zrušila desátek, zabavovala církevní jmění, zakázala posýlati peníze do Říma a obcovati s apoštolskou Stolicí, kázala nově jmenovaným, ale papežem nepotvrzeným biskupům, aby jako správcové (gobernadores) řízení diecésí se ujali, a obnovila ve svém „Arreglo del Clero" (pravidlo duchovenstva) francouzskou občanskou ústavu duchovenstva z r. 1790. Poněvadž papež zběsilého jansenistu a gallikána Vavřince z Villanuevy, kanovníka cuencského, za vyslance přijati nechtěl, musil papežský nuncius Giustiniani, arcibiskup tyrský, který proti nepřátelskému počínání proti církvi statně se ohrazoval, 28. ledna 1823 opustiti Madrid a Španělsko. Největší část biskupův a kněží hájili práv církve; dvorní kaplan a kanovník Matěj Vinuesa, jeden z nejzasloužilejších duchovních španělských, byl jako nepřítel ústavy 29. ledna 1821 jat a od lůzy madridské v květnu ukrutně zavražděn. Bídný úkol hrál v tomto boji kardinál Ludvík Bourbon, arcibiskup toledský († 19. března 1823).

Dle usnesení veronského kongressu (v říjnu 1822) vtrhli Francouzové v dubnu 1823 do Španělska, aby demokratickou ústavu odstranili, dopomohli zase králi ku panovnické moci a zůstali v zemi až do r. 1828. Ferdinand odvolal zákony proti církvi na něm vynucené, ale vrátil se k starému absolutismu, s čímž nejen liberálové ale i přísní katolíci, „Apoštolští" zvaní, spokojeni nebyli. Z lásky ke své třetí manželce Marii Kristině a dceři Isabelle, kterou s ní měl, zrušil 30. března 1830 salický zákon (Filipa V.) z 10. května 1713, který ženské potomky z posloupnosti na trůn vylučoval, pokud mužští zde jsou, a uvrhl tak Španělsko v nesmírné zmatky. Jeho bratr Don Carlos ohražoval se proti tomu, musel opustiti vlasť a odebral se do Portugal.

Po smrti Ferdinanda VII. († 29. září 1833) byla tříletá Isabella II. za královnu prohlášena, a její matka převzala poručnictví a vladařství. Don Carlos přijal též titul královský. Poněvadž světské i řeholní duchovenstvo Carlosovi přálo, vrhla se vladařka liberálům v náruči. Anglie a Francie uznaly Isabellu II. a učinily pro ni spolek z 22. dubna 1834. Carlos byl z Portugalska vypuzen, ale pro něho povstaly baskické provincie a Aragonie, a začala občanská válka, která v neprospěch Carlosův skončila. Papež Řehoř XVI. neuznával Isa-

belly II. za královnu, což též Rakousko, Rusko, Neapole a Sardinie činily, a nepotvrdil madridskou vládou jmenovaných biskupů. Když r. 1834. v Madridě cholera vypukla, podezřívali liberálové mnichy, jakoby studně byli otrávili; lůza vrhla se na kláštery, vraždila jejich obyvatele a učila se tak navykati ohavnostem. Již r. 1834. byla složena junta (kommisse), aby o novém církevním rozdělení Španělska a dotování duchovenstva se radila. Dne 15. července 1834 byla inkvisice zrušena, a její statky kommissi pro zaplacení státního dluhu přiděleny. Dne 4. července 1835 byli jesuité zrušeni, a 25. července všechny kláštery, které 12 vysvěcených členů neměly, kromě piaristů, řeholních kanovníků a kolleji missionářů pro asijské provincie, kterémuž dekretu okolo 900 klášterů za oběť padlo. Však i řeholní kanovníci byli 11. října 1835 zrušeni, a konečně 9. března 1836 všechny kláštery mnichův a rytířů; zůstaly jenom 3 kolleje missionářův a domy piaristův a milosrdných bratří. Dále měly ženské kláštery býti obmezeny na nutný počet, a novicové neměli se vůbec přijímati. V mnohých městech, jako Saragosse a Barceloně, byli mnichové vražděni a týráni. Klášterní jmění bylo pro stát zabaveno. Dne 18. března 1836 vyšel rozkaz civilního guvernéra ku podřízeným úřadům, aby všem duchovním ve svých okresích právo kázati a zpovídati (vyjma v případě smrti) zastavily, a jenom osobám vládě milým zase vrátily. Nadarmo ohražoval se proti všemu tomuto násilí papež Řehoř XVI. v allokuci z 1. února 1836 [1]).

Po pádu tyranského ministra Mendizabala (15. května 1836) následkem revoluce La Granijské, která demokratickou ústavu z r. 1812. zase obnovila, stal se stav církve ještě horším. Kortesové zakázali 6. února 1837 uprázdněné církevní úřady obsazovati, prohlásili r. 1837. veškeren církevní majetek za státní a zrušili desátek a veškeré dávky posud duchovenstvu obvyklé. Zvláštní junta vypracovala opravu duchovenstva, které však vladařka 18. prosince 1837 potvrzení odepřela, povolavši k témuž účelu novou juntu.

Když občanská válka v prospěch Isabellin se klonila, byl do Říma Don Julian Villalba poslán, aby tam církevní věci urovnal; ve Španělsku a osadách jeho byly 22 biskupské stolce uprázdněny. Pro církev působily statně ve Španělsku katolické časopisy: Náboženství, Katolík a Prorok a katolíci

[1]) Castillo, I. 149—152.

doufali v obrat; ale zářijová vzpoura r. 1840. přinutila královnu matku, že z vladařství se poděkovala a zemi opustila (12. října 1840) a ministrem-presidentem stal se Espartero. Za regenta Espartera vypuklo nové pronásledování církve, jehož duší byl ministr Alonso. Povstalecké junty páchaly na duchovenstvu největší násilí, vyháněly církevně smýšlející biskupy a faráře a dosazovaly na jejich místa liberály. Madridská junta suspendovala největší část přísedících duchovního soudu tak zvaného „Rota de la nunciatura apostolica," který trval od časů papeže Klementa XIV. (26. března 1771), ve jménu papežově civilní a kriminální pře duchovních rozhodoval a spolu appellačním soudem od výroků biskupův a arcibiskupů byl. Když dr. Josef Pamirez de Arellano vicesgerens tohoto tribunálu proti tomu se ohrazoval, byl sesazen, z říše vypověděn a tribunál zavřen (29. 31. prosince 1840). Papež Řehoř XVI. měl 1. března 1841 druhou allokuci, v níž všechny násilnosti španělské vlády vypočítal a za neplatné prohlásil, chvále při tom horlivost biskupův a četných věřících [1]). Revoluční vláda prohlásila manifestem od července 1841 papežskou allokuci za vypovédění války a „neslýchaný attentát" na nejvyšší auktoritu v zemi, zakázala ji rozšiřovati a papežské listy přijímati, vystupovala krutě proti duchovním, kteříž jí se říditi chtěli, zabavila zbývající církevní jmění a ministr spravedlnosti a milosti Alonso předložil 20. ledna 1842 kortesům návrh zákona o 14 článcích, jehož účelem bylo odtrhnouti Španělsko od apoštolské Stolice. Odpovědí apoštolské Stolice na něj byl okružník Řehoře XVI. z 22. dubna 1842 [2]), kterým veškerou církev k veřejným modlitbám za sužovanou církev ve Španělsku vyzýval a všem odpustky, kdo to učiní, uděloval. Španělská vláda prohlásila tento okružník „za úkon pobuřující a v politický prospěch Dona Carlosa vydaný" a zakázala jej co nejpřísněji, čímž však ještě více ve Španělsku se rozšířil. Statně vystoupily proti vládě katolické listy: „Katolík" v Madridě a „Náboženství" v Barcelloně, katoličtí spisovatelé, mezi nimiž první místo zaujímal Jakub Balmes, jenž si dobyl čestného názvu „španělský církevní otec 19. století" († 1848) [3]), státníci jako Donoso Cortes († 1851), četní biskupové a kněží. Pronásledování církve trvalo dále.

---

[1]) l. c. p. 223—229; Roscovány: Monum. II. 416—423.

[2]) Castillo, l. c. I. 255; Roskovány II. 429; Gams III.; 166—171.

[3]) Gams III. 161. 162.

Konečně byl r. 1843. Espartero svržen a prchl do Anglie, a Isabella II. byla v listopadu 1843 za dospělou prohlášena. V nových kortesech měli „Mírní“ (Moderados) většinu. Ministerstvo, v jehož čele stál generál Narvaez, dovolilo vyhnaným duchovním se vrátiti, dopřálo biskupům volnějšího pohybu, kteří mohli uprázdněná místa zase obsazovati, svěcením přisluhovati a approbaci pro kazatelnu a zpovědnici udělovati (19. července 1844), zastavilo 26. července prodej církevních statkův, a začalo s apoštolskou Stolicí o konkordát vyjednávati. Vyjednávání vedl španělský vyslanec Don Castillo y Ayensa, soukromý tajemník královny Kristiny, který požadavky Apoštolské Stolice do Madridu přinesl a vládu pohnul, že je přijala a jemu nové instrukce dala, a tak byl konkordát o 14 článcích dne 27. dubna 1845 v Římě podepsán. Ale proti očekávání nedošel učiněný konkordát za ničemnými záminkami v Madridě královského potvrzení, však Castillo zůstal v Římě až do září 1847. Poněvadž vláda konkordátu neschválila, nemohl prelát Brunelli, který za nuncia do Španěl určen byl, tam se odebrati, a učinil to teprve roku 1847., když vláda písemná ujištění a záruky, jichž apoštolská Stolice žádala, podala. Když v Římě proti papeži revoluce vypukla, ujal se Narvaez papeže a poslal r. 1849. vojsko proti římským republikánům, tak že papež Pius IX. allokucí z 20. května 1850 zásluhy vlády Isabelly II. velebil.

Po mnohém vyjednávání mezi nunciem Brunellim a ministrem Manuelem Bertran-em de Lis byl 16. března 1851 konkordát o 46 článcích učiněn, který papež 5. září 1851 potvrdil [1]). Církevní život rozkvétal rychle.

Však revoluce progressistů r. 1854, provedla, že starý nepřítel církve Espartero opět v čelo ministerstva postaven byl, a pronásledování církve začalo znovu; staré proticírkevní zákony byly znenáhla zase zaváděny. Papež Pius IX. ohrazoval se ve své konsistoři 26. července 1855 proti nařízenému prodeji církevních statků, zákazu přisluhovati svěcením a přijímati novice, proměňování církevních ústavů ve světské a porušování konkordátu. Když v červenci 1856 O' Donnell, hrabě z Luceny, Espartera svrhl, vstoupila vláda zase ve styky s Římem, rozpustila ústavodárné kortesy, obnovila ústavu z r. 1845., přidavši k ní 16 článků, zastavila prodej statků svět-

---

[1]) Nussi: Conventiones p. 281.

ského duchovenstva, vydala nový dekret o obsazování církevních obročí a vrátila jesuitům jejich dům v Loyole. Když 12. října 1856 Narvaez znovu v čelo ministerstva vstoupil, byl 14. října konkordát z r. 1851. zase v platnosť uveden, biskupům dovoleno světiti a ženským klášterům novicky přijímati, zároveň zrušena obmezení o theologickém vyučování v seminářích. Espartero nedovolil bullu o Neposkvrněném Početí Panny Marie z r. 1854. prohlásiti, ale teď vyzval ministr spravedlnosti biskupy, aby výroční den prohlášení tohoto článku víry slavně slavili. Dne 4. dubna 1857 podal Alexander Mon svůj pověřovací list jako španělský vyslanec v Římě, však úplné smíření s církví nedařilo se při polovičatosti ministerstva. V říjnu 1857 odstoupil Narvaez, a Isabella byla hříčkou svých rychle se střídajících ministerstev; v září 1858 vstoupilo do života 47. ministerstvo ve 25 letech. Největší obtíži dělala dotace duchovenstva. Dne 25. srpna 1859 byla v Římě nová smlouva o 22 článcích učiněna, platíc za dodatek ke konkordátu z r. 1851 [1]). Světské duchovenstvo dostalo nepřenosné pojištění a zápis na tříprocentní konsolidovaný státní dluh jako náhradu za utrpené ztráty. Nová úmluva byla 14. ledna 1860 za zákon prohlášena, ale oba konkordáty nebyly provedeny.

Nové politické převraty otřásaly zase církví. Isabella II. byla s trůnu svržena a musila 30. září 1868 prchnouti do Francie, a odbojný maršálek Serrano vjel 3. října vítězně do Madridu. Církev byla hned pronásledována; již 12. října potlačil ministr spravedlnosti domy jesuitů. Za správy Serranovy byla v září 1869 arcibiskupství a biskupství libovolně redukována. Španělsko dostalo v letě r. 1869. zase novou ústavu; však když duchovenstvo na ni přísahati mělo, ohražovali se proti tomu biskupové v Římě shromáždění (26. dubna 1870). Potlačování církve trvalo za vlády krále Amadea Savojského (1871—1873), který konečně se poděkoval, i za panství republiky, jejímž presidentem byl Serrano. Syn Isabellin Alfons XII. byl konečně za krále prohlášen, vjel v lednu 1875 do Madridu, ale stal se hříčkou ministrův a stran. Povstání baskických provincií, které jsouc vedeno Donem Karlosem VIII. zprvu vítězné bylo, bylo potlačeno. Don Karlos podlehl přemoci svých nepřátel, zradě a politice Francie. Alfons XII. zemřel

---

[1]) Nussi l. c. str. 341.

r. 1885., za jehož pohrobka Alfonse XIII. vládne královna-matka Kristina, rakouská princezna. Náboženské svobody prohlášené článkem 11. ústavy z roku 1876. chtěli protestanté ke své propagandě použiti, ale nepořídili nic u katolických Španělů [1]).

§ 563. c) Portugalsko a Brasilie [2]).

V *Portugalsku* choval se princ Jan, který od roku 1792. za svou na duchu nemocnou matku Marii vládl, nepřátelsky k církvi, tak že mu papež Pius VII. r. 1805. představy činil. Portugalsko podlehlo násilí císaře Napoleona I., jehož generál Junot zemi obsadil, a královská rodina prchla v lednu 1808 do Brasilie, kde princ Jan hned při svém příchodu za císaře brasilského provolán byl. Po smrti matčině († 1816) stal se princ Jan králem portugalským jako Jan VI. (1816—1826) a zůstal v Brasilii. Portugalsko chtělo míti svého krále doma, a nenávidělo Angličanů, s jejichž pomocí Francouze ze země vyhnalo, poněvadž v zemi pánovitě se roztahovali, podrževše mnohá pevná místa ve svých rukou. Dne 26. června 1821 odebral se král Jan VI. s rodinou do Portugalska, zanechav jenom nástupce trůnu svého nejstaršího syna Doma Pedra v Brasilii. Poněvadž portugalské komory v Brasilii stav před r. 1808. platný zavésti chtěly, vypukla v Brasilii revoluce, v jejíž čelo se Dom Pedro postavil. On odepřel vrátiti se do Lisabonu, svolal 19. června 1822 zákonodárný sbor pro Brasilii do Ria de Janeira a dal se 12. října 1822 za císaře korunovati. Brasilie odtrhla se od Portugalska.

Když Jan VI. do Portugal přišel, měli revolucionáři vrch, kteří místo tří stavův ústavu demokratickou o jedné komoře zavedli, koruně právo veta odňali, patriarchu lissabonského a arcibiskupa z Bragy vypověděli a statky četných osob zabavili. Král Jan VI. učinil 1. října 1822 přísahu na novou ústavu. Královna Charlotta, sestra krále španělského Ferdinanda VII., a princ Dom Miguel pracovali o to, aby královská moc obnovena byla. Vznikla občanská a vojenská vzpoura, kterou Dom Miguel potlačil, a král zrušil ústavu již r. 1823. Poněvadž spi-

---

[1]) Ramon Bon Rodriguez: Hist. de las sociedades Biblicas. Madrid 1881.
[2]) Gams III. 180 sqq.

klenci Miguela se báli, nasili mezi otcem a synem různice, tak že Miguel na cesty poslán byl a ve Vídni se zdržoval.

Jan VI. zemřel 10. března r. 1826. asi násilnou smrtí, a ustanovil dekretem, jehož platnosť v pochybnosť se brala, vladařství, které by říši až do příchodu řádného nástupce spravovalo. Vladařství opomenulo svolati tři stavy, kteří by o nástupnictví rozhodli, poslalo deputaci do Brasilie a holdovalo Dom Pedrovi. Dom Pedro prohlásil se za krále portugalského, dal zemi 26. března r. 1826. novou ústavu tak zvanou „carta de ley“, poděkoval se potom 2. května 1826 ve prospěch své dcery Donny Marie da Gloria a určil jí svého bratra Miguela za manžela a zemi za prozatimního vladaře. Ale toto všechno bylo v očích četných Portugalců nezákonitým, a většina národa a časť vojska stála na straně Miguelově. Dom Miguel přišel 22. února 1828 do Lissabonu a prohlásil, že vůli svého bratra protiviti se nebude, pokud o jeho právech rozhodnutí se nestane. Tři stavové říše prohlásili, že dle platného práva portugalského Dom Pedro jako cizí panovník portugalským králem býti nemůže, a že tedy Dom Miguel jest řádným panovníkem. Miguel přijal nyní korunu, zrušil oktroyovanou ústavu a snažil se rány církve a říše zahojiti. S vládou Miguelovou byli liberálové nespokojeni a rozhlašovali jej za tyrana, a Francie s Anglií kuly proti němu pikle. K jeho neštěstí musil r. 1831. jeho bratr Dom Pedro Brasilii opustiti a v Evropě hledati útočiště, a nalezl podporu právě u té strany, kteráž jej z Brasilie vyhnala. Postaviv se v čelo liberálů, dobyl Dom Pedro 9. července 1832 Porta, potom 24. července 1833 Lissabonu a přinutil rok potom svého bratra, že zemi opustil a jako vyhnanec v Římě a potom v Německu žil († 14. listopadu 1866). Maria da Gloria byla za královnu prohlášena, a vladařství převzal její otec Dom Pedro. Církvi navrátily se časy Pombalovy. Již 15. srpna 1833 zrušil Dom Pedro největší časť klášterů, vypověděl kardinála-pronuntia ze země, sesadil biskupy Miguelem jmenované, a činil nárok ke všem patronátním právům jakožto koruně náležejícím. Byla zvláštní kommisse „pro reformu církve“ zřízena; jen takoví duchovní, kteří od vlády dovolení dostali, směli svátostmi přisluhovati; církevní pře byly světským soudům odkázány, tribunál nuntiatury zrušen a všechna obročí vládě reservována. Všechny kláštery, špitály a kolleje byly zrušeny, jejich statky pro státní pokladnu zabaveny, a desátek zrušen. Poněvadž vláda pense špatně vyplácela, trpělo

duchovenstvo velikou nouzi. Bohužel, nasákla značná část duchovenstva duchem zednářským; patriarcha Patricius de Silva posvětil biskupy Domem Pedrem jmenované bez papežského potvrzení. Papež Řehoř XVI. konal proti tomu všemu nadarmo představení, naříkal potom v allokucích ze dne 30. září 1833 a 1. srpna 1834 těchto pronásledování, a hrozil jejich původcům církevními tresty [1].

Pronásledovatel církve Dom Pedro zemřel 27. září 1834; jeho dcera Maria byla za dospělou prohlášena, a pojala za manžela Ferdinanda prince Sasko-Koburského. Země byla takřka vasalním státem anglickým, a pronásledování církve trvalo dále. V komorách a ministerstvech panovali svobodní zednáři a policie pronásledovala každého, kdo biskupů papežem nepotvrzených neuznal. Církev v Portugalsku byla takřka rozkolnickou; teprve r. 1840. byly styky s apoštolskou Stolicí obnoveny. Roku 1841. přišel Msgr. Capaccini za nuntia do Lissabonu a začal raziti cestu konkordátu. Vyjednávání pokračovala zvolna; papež potvrdil 3. dubna 1843 Viléma Jindřicha z Carvalha za patriarchu lissabonského († kardinálem 1857), pak arcibiskupa z Bragy a biskupa z Leiry; potom hatila se další vyjednávání pro mocný vliv svobodných zednářů. Pius IX. povýšil r. 1850. evorského arcibiskupa Petra Pavla de Figueredo za kardinála († 1856), jakož i r. 1858. nového lissabonského patriarchu Emanuele Benedikta Rodriguesa. Po smrti královny Marie († 15. listopadu 1853) následoval na trůně její nedospělý syn Dom Pedro V. (1853—1861), v jehož nedospělosti (až do 16. září 1855) vladařil jeho otec Ferdinand Sasko-Koburský, který též za svého syna krále Ludvíka I. (1861—1889) velikému vlivu se těšil. Roku 1857. uzavřela apoštolská Stolice s králem Pedrem V. smlouvu s strany obsazování indických biskupství [2]. Když biskupům, které papež do Říma pozval, tam cestovati bylo vládou zakázáno, vydal Pius IX. 13. července 1862 list [3]) k těmto biskupům, káraje jejich slabost a povolnost k vládě.

Však statní katolíci bojovali za církev, dva portugalští biskupové přišli na sněm vatikánský, a patriarcha lissabonský

---

[1]) Bullar. Rom. Cont. XIX. 279 sqq. 381 sq.; Roscovány: Mon. II. 336—340, 363—366.

[2]) Nussi, Conventiones p. 318.

[3]) Roscovány: Romanus Pontifex IV. 454 sqq.

přibyl r. 1877. v čele portugalských poutníků do Říma. Znenáhla zlepšovaly se vztahy apoštolské Stolice ke koruně, a papež Lev XIII. předsevzal bullou „Gravissimum" od 30. září 1881 nové opsání diecésí [1]. Po smrti Ludvíka I. († 19. října 1889) vstoupil na trůn jeho syn Dom Karlos I., který ve svém prohlášení k národu pravil, že „římsko-katolického náboženství hájiti bude."

Mužských klášterů není v Portugalsku, ženské kláštery nesmějí od r. 1834. žádné novicky přijímati. Francouzské milosrdné sestry byly r. 1858. z Lissabonu vyhnány.

Brasilie. Když císař Dom Pedro I. se poděkoval, byl v dubnu r. 1831. jeho syn Dom Pedro II. [2] za císaře prohlášen. Stál pod poručnictvím až do r. 1840. a byl 18. července 1841 za císaře korunován. Papež Lev XII. obsadil na žádosť Doma Pedra I. uprázdněná biskupství.

Brasilie tvoří pro sebe církevní provincii, jejíž metropolí jest San Salvator de Bahia, maje pod sebou 11 suffraganních biskupství. Velikého vlivu domohlo se zde svobodné zednářství, které do četných církevních bratrstev se vedralo, četné duchovní po sobě strhlo a je proti biskupům chránilo. Biskup z Olindy (Pernambuka) Dom Vital Maria Gonçalves de Oliveira, z řádu kapucinského († 1878), vystoupil zde statně svými okružníky z 21. listopadu 1872 a 2. února 1873 a vydal interdikt na neposlušná bratrstva. Byl obžalován u státní rady pro zneužití úřadní moci a vyzván, aby své censury odvolal. Biskupové prohlásili se 22. června 1873 v prospěch pronásledovaného, a vláda namáhala se nadarmo zvláštním vyslancem v Římě, aby papež biskupy pokáral. Dne 1. ledna 1874 byl olindský biskup uvězněn a k uucené práci na čtyři léta odsouzen, kterýž trest císař v tolikaletý žalář proměnil. Tentýž osud potkal biskupa z Pary Antonína da Macedo Costa. V Římě nepřipustili výkladu vlády, že brasilské svobodné zednářství v pápežských bullách proti tajným spolkům obsaženo není, a schválili statnosť biskupů. Pádem zednářského ministerstva Ria Branca (1871 — 14. června 1875) utichlo pronásledování církve, a odsouzení biskupové a duchovní byli na svobodu propuštěni. Papež varoval 26. srpna 1876 před piklemi zednářských lóží; kterýchž oběti stal se konečně císař Pedro II. Dne 15. prosince

---

[1] Acta Leonis II. 343.
[2] Narodil se r. 1825.

1890. byl vojenskou vzpourou, v jejíž čele stál generál Da Fonseca, císař svržen a republika prohlášena. Hlavní pohnutkou k této revoluci byla bázeň svobodných zednářů před přísně katolickou princeznou Isabellou, která po otci ve vládě následovati měla, a její manželem hrabětem d' Eu, princem orleanským. Zednářská brasilská republika ukázala se hned nepřátelskou k církvi, prohlásila 7. ledna 1890 úplné odloučení církve od státu a telegrafovala znění svého dekretu papeži. Při tom prohlásila, že svého zástupce ve Vatikáně více míti nemůže; za to přičiní se prý o to, aby v zájmu katolíků brasilských s Vatikánem přátelské styky zachovala.

§ 564. d) Italské státy [1].

Sardinský král Viktor Emanuel I. obdržel v mírech r. 1814 a 1815. Savojsko a Piemont nazpět a k tomu ještě Janov. Svým vyslancem hrabětem Barbarouxem učinil r. 1817. nový konkordát [2]) s apoštolskou Stolicí, jímž počet biskupství na pevnině na 19 rozmnožen byl, mezi nimiž byla tři arcibiskupství: Turin, Janov a Vercelli. Smlouva mezi papežem Lvem XII. a králem Karlem Felikem upravila r. 1828. poměr církevního jmění. Po smrti tohoto krále přešla koruna na pobočnou linii Carignanskou. Za krále Karla Alberta panovala úplná shoda mezi církví a vládou, ale později chtěl Karel Albert státi se pomocí revoluce králem „sjednocené Italie". Byv poražen od rakouského generála hraběte Radeckého u Novary, poděkoval se a zemřel 28. července 1848 v Oportě.

Jeho syn a nástupce Viktor Emmanuel II. (1848—1878) převzal záměry svého otce o sjednocení Italii, ale choval se hned od počátku velmi nepřátelsky k církvi. Dne 25. srpna 1848 byli jesuité vyhnáni, a týž osud potkal paní od Nejsvětějšího Srdce Ježíšova; 4. října vyšel zákon o vyučování církvi velmi nepřátelský. Roku 1849. začalo nepřátelství proti arcibiskupu turinskému, biskupu z Ast a spolu proti papeži. Roku 1850. byly působením ministra spravedlnosti Siccardiho privilegium fori, desátek a církevní útočiště zrušeny. Arcibiskup turinský Fransoni († 1862), háje církevních práv, byl žalářem a vyhnanstvím potrestán, a četní kazatelé uvězněni. Roku 1851

[1]) Gams II. 605—663.
[2]) Nussi, Conv. p. 155 sqq.

bylo jednostranně theologické studium upraveno, a roku 1852. občanské manželství zavedeno. Roku 1854. zrušil zákon o klášteřích všechny kláštery a duchovní korporace, kteréž ošetřováním nemocných a vyučováním mládeže se neobíraly. Týrání duchovenstva a zabavování církevního jmění bylo stále na denním pořádku. Duší veškerého tohoto pronásledování církve byl ministr hrabě Kamill Cavour († 1851), kterému každý prostředek byl dobrým, jen když k cíli vedl. Viktor Emmanuel II. sjednotil znenáhla „annexemi," čili vlastě řečeno „lupem" veškerou Italii pod svým žezlem, ale musil Savojsko, vlasť svého rodu, Francii odstoupiti. Piemontská ústava a zákonodárství byly na veškerou Italii rozšířeny. Všechny kláštery byly zákonem od 7. července 1866 zrušeny, a církevní jmění zabaveno; bylo zavedeno povinné občanské manželství, povinnosť vojenské služby rozšířena na duchovenstvo, biskupové a kněží pronásledováni a proticírkevní školy zakládány.

V *Sicilii* dělal diktator Garibaldi a po něm královský delegát, obyčejně nějaký generál, nároky na práva papežského „rozeného legata" (legatus natus) na základě „sicilské monarchie". Poněvadž při tom veliké neplechy na újmu církve se děly, zrušil papež Pius IX. 10. října 1867 bullou datovanou již 28. ledna 1864 sicilskou monarchii, a upravil na základě obecného práva soudní řízení a ohod církevních stolic. Vláda ohrazovala se proti výroku papežovu a kázala duchovnímu soudci monarchie Msgr. Cirinu Rimaldi-mu, aby dále úřadoval, čímž tento 23. července 1868 v papežskou klatbu upadl. Konečně obrátila vláda v tomto ohledu, a vzdala se v garančním zákoně z 13. května 1871 sicilské monarchie.

V *Neapolsku* byla církev za francouzského panství, jehož vasallové byli králové Josef Bonapart a Jachim Murat, pronásledována a olupována. Když po pádu Napoleonově řádný panovník Ferdinand I. na trůn obojí Sicilie dosedl, učinil 16. února 1818 v Terracině konkordát o 35 článcích, jímž katolické náboženství za jediné v království obojí Sicilie prohlášeno, církevní majetek pojištěn, kláštery ohnoveny, obsazování biskupství a obročí upraveno a svobodné obcování s apoštolskou Stolicí dovoleno bylo. [1])

Když roku 1820. španělská revoluce vypukla, učinili ji 2. července téhož roku neapolští karbonáři, která rychle po

[1]) Nussi l. c. p. 178 sqq.

zemi se rozšířila a krále Ferdinanda I. přinutila, že již 13. července na španělskou ústavu v rychlosti přijatou přísahal.

Tato revoluce rozšířila se do Piemontska, kde 18. března 1821 posádka v Alexandrii povstala, k níž 12. března Turin se přidal. Král Viktor Emmanuel I. poděkoval se v prospěch svého bratra Karla Felika. Následkem kongressu panovníků v Opavě a Lublani zakročilo na obou místech Rakousko. Generál Frimont obnovil r. 1821. pořádek v Neapolsku a generál Bubna v Piemontsku. Karbonáři [1]) podrývali půdu řádným vládám a hlásali nenávist k Rakušanům, panujícím v Lombardii, Benátkách, Toskáně, Parmě a v Modeně. Hlásali jednotu Italie, která stále sliby četných Francouzů, revolucemi v Evropě vypukajícími (pařížskou, belgickou a polskou) a změnami na trůnu v Neapolsku a Sardinii, v rozechvění držána byla. Dne 4. února 1831 vypukla vzpoura v Bologni, potom v Urbině, Pesaře a Ferraře (9—14. února), po několikadenní blokadě připojila se též Ankona ku povstalcům. Revoluce vznikla v Parmě a Modeně; povstalci dostali z Francie zbraň a důstojníky napoleonsky smýšlející. Časopisy a spisy prohlašovaly Rakousko a papežství za hlavní překážku k sjednocení a velikosti Italie. Cizozemští protestanté a tajné spolky rozněcovali ještě více tuto nenávisť a nadšení pro sjednocenou Italii. V Římě nenalezla revoluce velikého účastenství, majíc hlavní sídlo v Bologni, odkudž Vicini jako předseda prozatimní vlády manifest

---

[1]) Za francouzské vlády v Neapolsku utvořil se tajný politický spolek „karbonářů," který chtěl především panství cizinců v Italii zničiti, ale stoje v duchovním příbuzenství se svobodnými zednáři pokládal všechny posavadní formy v církvi i v státě za zastaralé a dílem i za zkažené a chtěl všeobecné bratrství jako prostředek proti tyranům zavésti. Název „karbonářů" dostali členové odtud, poněvadž v horách Abruzzských, kde uhlíři (carbonari) své řemeslo provozovali, své schůze konali, a od uhlířův jako zednáři od zedníků (kamenníků) své symboly si vypůjčili; místo „lóží" měli „chýže" (barache) a „krámy" (vendite, fr. ventes) a užívali dlouho tajné řeči i náboženských obřadův, aby na lid působili. Spolkové tajnosti svěřili se jenom osvědčeným, zrada trestala se smrtí, kteréž odsouzený nikdy neušel. Vojskem Muratovým rozšířil se spolek do Marek a Legac. Od r. 1818 měli karbonáři v Maceratě v církevním státě chýži a několik chýží v Lombardsku. V Piemontsku spojili se s podobnou tajnou společností „Adelfií." Všude strašili s tajnou reakcionářskou společností „Sanfedistů," a rozpalovali zášť proti Rakousku. Kardinál Consalvi varoval již r. 1818. knížata a ministry před karbonáři, ale nadarmo. —

Rakousko bálo se v Lombardii tajné sekty „Konsistorialů," kterou prý Pacca a jesuité založili.

„proti kněžskému, bibli se protivícímu panství“ vydal. Mladý a fanatický advokát Josef Mazzini, rodem Janovan, od r. 1828. jako žurnalista činný, sepsal r. 1831. „list Vlacha ke Karlu Albertovi“ (sardinskému králi), dávaje mu volbu, buď aby byl prvním mezi lidmi, nebo posledním mezi tyranny italskými. Mazzini založil spolek „Mladá Italie“ (la Giovine Italia), jehož orgánem byl časopis, pod týmž jmenem „Mladá Italie“ vydávaný od Mazzini-ho. Mazzini chtěl veškerou Italii v republiku proměniti. Však Rakousko potlačilo veškerou vzpouru v Italii roku 1831. a 1832.

V Neapolsku vládl statně Ferdinand II. (1830—1859), držel se absolutismu, pečoval o zvelebení země, ctil sice církev, ale chtěl po způsobu Bourbonů veliký vliv na ni vykonávati, a držel se pevně „sicilské monarchie.“ Stesky biskupů (v prosinci r. 1849.) došly jenom částečného vyslyšení, a papež Pius IX. mohl r. 1856. pouze některé křiklavé zlořády odstraniti a r. 1857. některé dodatečné články ke konkordátu z r. 1818. provésti. Jeho syn král František II. podlehl r. 1860. Garibaldimu a Sardinii. Neapolsko stalo se kořistí sjednocené Italie.

§ 565. e) Belgie a Hollandsko (Nizozemsko.) [1]

Nizozemsko podlehlo Francouzům r. 1792.—1795. Ústava batavské republiky z r. 1798. prohlašovala rovnoprávnosť všech vyznání; ale katolíci byli od kalvinův utlačováni a ze všech úřadů vyloučeni. Svých kostelů nedostali nazpět, a školní zákon z 3. dubna 1806 urážel jejich práva. Císař Napoleon I. učinil svého bratra Ludvíka v březnu r. 1806. králem hollandským, ale kázal mu již r. 1810. ve prospěch svého nedospělého syna se poděkovati, který však jenom Bergské velkovévodství obdržel, a spojil potom Hollandsko s Francií. Poněvadž gentský biskup vévoda Mořic z Broglie na sněmu pařížském r. 1811. statně práv papežských hájil, byl jat a vypověděn. Po rozkaze Napoleonově zvolili někteří duchovní 22. července r. 1813. pána de la Brue za kapitulárního vikáře, kterého Napoleon byl biskupem jmenoval. Kdo z duchovních ho neuznávali, byli týráni; 150 seminaristů bylo za svůj odpor proti

---

[1]) Gams III. 243—308. — Denkschrift über die Lage der Katholiken in den Niederlanden seit ihrer Emancipation 1798 bis auf unsere Tage. Von einem niederländischen Wahlmann. Aus d. Franz. Köln. 1850. — Hist.-pol. Blätter sv. 30. str. 658 sqq.

němu do vojska vřaděno a do Veselu odvedeno, odkudž se jich pouze 38 v květnu r. 1814. do vlasti navrátilo.

Nové útrapy nastaly katolíkům, když králem spojeného Nizozemska (Hollandska a Belgie) Vilém I. Nasavsko-Oranský se stal, a tak strana kalvinsko-oranská k vládnímu veslu přišla, která katolíky v paroby proměniti chtěla, ačkoli dvě třetiny obyvatelstva dělali. Poněvadž biskupové na novou ústavu církvi nepřátelskou přísahati nechtěli, byli pronásledováni, jejich pastýřské listy zabavovány, a organické články z r. 1801. dekretem od 10. května 1816 za zákon předepsány. Superior hollandské missie, který v Münsteru se zdržoval, byl na své visitační cestě jat a četníky za hranice vyveden. Pro upravení církevních věcí byla v Brusselu zřízena „církevní rada" ze samých laiků, v jejíž čele stál církvi nepřátelský baron Gouban, jsa vydatně podporován ministrem van Maanen-em. Vláda chtějíc katolíky poprotestančiti, zřídila 25. září 1816 tři university v Belgii a obsadila jejich stolice skoro samými protestanty; největší část katolických učelišť byla zrušena, a gymnasia (athenaea) kalvinskými učiteli obsazena. Nejdůležitější státní úřady obdrželi jenom kalvinští Hollanďané, a hollandská řeč vnucovala se Belgičanům. Představ biskupů nevšímala si vláda. Statný gentský biskup Mořic Broglie byl 19. prosince 1816 obžalován, potom k ztrátě občanských práv a vyhnanství odsouzen a jeho obraz mezi dva zločince na kůl hanby postaven. Vláda žádala r. 1818. na gentské kapitole, aby biskupský stolec za uprázdněný pokládala, a když toho neučinila, zastavila vláda platy všem duchovním od biskupa ustanoveným. Abbé de Foëre, vydavatel „Belgického pozorovatele" v Brügge, byl v únoru 1817 četníky do Brusselu přiveden a ke dvouletému žaláři odsouzen. Kandidáti duchovního stavu museli ve vojsku sloužiti, a kláštery dostaly 8. a 11. března r. 1818. zákaz přijímati novice. Kněží církvi nevěrní těšili se přízni vlády; abbé Buydens, jehož gentský biskup suspendoval, stal se prvním almužníkem krále Viléma I. Pamětní spis vyhnaného biskupa Mořice Broglie († 1821) k cášskému kongressu r. 1818. neměl úspěchu.

Vláda pokračovala v pronásledování katolíků; dne 23. srpna 1823 potlačila „belgický katolický spolek pro rozšiřování dobrých knih"; dvěma dekrety od 14. června 1825 zrušila biskupské semináře a zavedla pro kandidáty kněžství filosofické kollegie. Biskupové ohrazovali se proti tomu, a duchovenstvo

nechtělo se účastniti v provedení dekretů. Vláda dala theologům na vůli buď býti vojáky, nebo do filosofického kollegia choditi, a vyloučila všechny Nizozemčany, kteří v cizozemsku filosofii studovali, ze všech úřadů. Dne 1. října 1825 byly všechny menší semináře a všechny katolické ústavy policejně zavřeny a jejich jmění zabaveno, a 17. října 1825 filosofické kollegium v Levni otevřeno, pro něž vláda s velikou bídou několik katolických professorů sehnala. Katolíci opovrhovali tímto ústavem.

Vláda potlačovala katolické Belgičany také tím, že Belgie, majíc $3^1/_2$ milionu obyvatelů, 55 poslanců do parlamentu volila, zrovna tolik, co Hollandsko se 2 miliony obyvatelů, a že duchovní z poslanectví vyloučeni byli.

Belgičtí stavové činili vládě opposici a projevili jí svou nelibost r. 1826. To pohnulo vládu, že učinila s apoštolskou Stolicí 18. června 1827 konkordát, který král 27. července potvrdil. Francouzský konkordát z r. 1801, který v jižních provinciích platil, byl též na severní rozšířen; k dosavadním biskupstvím (Lüttichu, Namuru, Gentu a Tournay-i) měla přistoupiti ještě tři nová (Brügge, Amsterdam a Herzogenbusch) a Mechlin zůstati metropolí; každá diecése měla míti svůj seminář a kapitolu, která by biskupa volila, ale král mohl nelibé osoby z kandidátní listiny škrtnouti [1]. Opisní bulla byla s konkordátem prohlášena. Katolíci měli z konkordátu radost a prelát Capaccini byl do Nizozemska poslán, aby o jeho provedení se staral; ale vládě nebylo s provedením do opravdy [2]. Teprve r. 1829. nastal katolíkům trochu příznivý obrat; praekonisovaným biskupům: luttišskému, gentskému a tournayskému, doručila vláda papežská potvrzovací breve, a zákony z r. 1815. byly říjnovými ordonancemi odvolány. Biskupové mohli opět své semináře otevříti a do nich též takové theology přijímati, kteří v cizozemsku filosofii studovali. Gouban a jeho generální tajemník van Ghert byli propuštěni, a v čelo oné církevní rady vstoupil církevně smýšlející baron Pelichy de Lichtervelde.

Konečně přešla katolickým Belgičanům trpělivosť; v září 1830 vypukla revoluce, která Belgii samostatnou učinila, na

---

[1]) Nussi, Conv. p. 232 sqq.

[2]) Jest to viděti z důvěrného listu k místodržitelům z 5. října 1827. ap. Münch: Vollständige Sammlung aller älteren und neueren Conkordate II. 452. —

jejíž královský trůn princ Leopold z domu Sasko-Koburského volbou národa 4. června 1831 vstoupil.

K belgickému národnímu kongressu podal mechlinský arcibiskup František Ant. kníže z Méanu 13. prosince 1830 pamětní spis, žádaje, aby svoboda církve ústavou zaručena byla [1]. Ustava z 25. února 1831 prohlašovala svobodu náboženskou, vyučovací a spolčovací. Biskupové zakládali vyšší školy, s kterými městská „athenaea" zápasiti nemohla, odevzdali vyučování mládeže v obecných školách náboženským společnostem, zřizovali učitelské semináře a zřídili 14. června 1834 svobodnou katolickou universitu v Levni (Löven), jejímž prvním rektorem byl zasloužilý de Ram († 1865) a druhým Laforêt († 1871). Jesuité zřizovali pensionáty pro vychování dítek z vyšších stavů.

Liberálové bojovali proti katolíkům s veškerou urputností, a radikálové z nich, tak zvaní „Solidairové" zavázali se, že na smrtelné posteli žádných svátostí a žádné útěchy náboženské nepřijmou. Aby studující mládež po sobě potáhli, založili r 1834. nevěreckou universitu v Brusselu, jejíž ovoce v ohavném světle na studentském sjezdě v Luttichu r. 1866. se ukázalo. Když luttišský biskup van Bommel r. 1837. svobodné zednáře z církve vyobcoval, dělala liberální žurnalistika hrozný povyk proti katolické církvi.

Dvůr choval se v těchto bojích nestranně; první belgický král Leopold (1831—1865) byl protestantem a lhostejným ke všemu náboženství. Jeho syn král Leopold II. jest sice katolíkem, ale málo statným proti nepřátelům církve.

Liberální zednářské ministerstvo Frére Orban-ovo (1878) začalo krutý boj proti náboženské a politické svobodě katolíků; zavedlo r. 1879. státní školy beze všeho náboženského vyučování, zrušilo r. 1880. veškeré diplomatické spojení s apoštolskou Stolicí, ztenčilo potom státní příspěvky na potřeby kultu, zabavilo nadace, vystoupilo proti cizím duchovním, kteří v duchovní správě pracovali, a chtělo míti státní dozor na církevní statky. Král schválil tyto zákony, ale biskupové vystoupili proti nim; katolické obce založily si svobodné katolické školy, a státní školy, kteréž ohromného nákladu žádaly, zůstaly prázdnými. Papež Lev XIII. měl proti tomuto utlačo-

---

[1]) Jest ap. Roscovány: Monum. II. 313; v „Katholíku" sv.39. str. 356.

vání 20. srpna 1880 allokuci [1]. Z biskupů nedůstojně počínal si pouze tournayský Dumont, tak že papež musil jej pro nepříčetnost na mysli suspendovati. Sněmovní volby r. 1884 byly vítězstvím katolíků; bylo utvořeno katolické ministerstvo. s předsedou Malou-em, které styky s apoštolskou Stolicí obnovilo a nový školní zákon z 20. září 1884 [2] provedlo. Agitace liberálů, republikánův a socialistů pohnuly krále, že jim nejprotivnější ministry Jakobse a Voeste propustil; což Malou v říjnu 1884 pohnulo, že za propuštění zadal († 1886). Nové katolické ministerstvo nebylo dosti statné proti liberálům. Sněmovní volby r. 1890. zachovaly katolickou většinu v parlamentě.

V Hollandsku tvořili katolíci bez ohledu na pronásledování kalvinův a jansenistův dvě pětiny obyvatelstva, měli 7 arcipresbyterátův a 403 štace; papežský internuntius, v Haagu pověřený, řídil missii. Když král Vilém I. se poděkoval, nastal lepší osud katolíkům za jeho nástupce Viléma II. (1840—1849), který s apoštolskou Stolicí o provedení konkordátu z r. 1827. vyjednávati začal, však kalvinsko-oranská strana zmařila jeho úmysl. Za to dovolil král hollandským klášterům novice přijímati a cizím řádům v zemi se usazovati. Byly zřízeny apoštolské vikariáty: v Lucemburku, Herzogenbusche, Bredě a Limburku.

Nová ústava z r. 1848. prohlásila úplnou svobodu náboženskou, a ministerstvo prohlásilo r. 1851., že nic nevadí, aby v zemi řádná biskupství zřízena nebyla. Když však papež Pius IX. bullou „Ex qua die“ 4. března 1853 [3] katolickou hierarchii v Hollandsku obnovil, učiniv Utrecht arcibiskupstvím a Harlem, Herzogenbusch, Bredu a Roermonde suffraganními biskupstvími, nastal u kalvinů veliký poplach, jenž však brzo se utišil. Hollandské školní zákony z r. 1851. a 1863. vylučují ze státních škol každé náboženské vyučování, a nutí tak katolíky zřizovati si své školy, kteří však též na státní platiti musí. Hollandští biskupové slavili r. 1865. provinciální synodu v Herzogenbusche [4] a přimlouvali společným pastýřským listem z 22. července 1868 srdečně a vřele svým věřícím, aby o kato-

---

[1] Vering: Archiv für kath. K.-R. sv. 34. str. 437 sqq.
[2] l. c. sv. 53. str. 291 sqq.
[3] Acta Pii IX. I. 416 sqq.
[4] Collectio Lac. V. 723.

lické vychování svých dítek pečovali [1]. Z Německa vyhnaní řeholníci (r. 1872.) nalezli útočiště v Hollandsku. Pius IX. povýšil 17. srpna 1870 Lucemburk za biskupství [2].
Jansenisté počtem asi 6.000 duší trvají dále.

§ 566. f) Velká Británnie.

Anglické barbarské zákony proti katolíkům platily v trojím království stále. Však francouzské ideje o rovnosti a svobodě dostaly se do Irska, a tu poznali angličtí státníci, jako Pitt, Fox, Burke a jiní, že emancipace katolíků jest nutností časovou. Když Pitt v čele vlády stál, žádali r. 1792. irští katolíci za emancipaci u krále Jiřího III., ale byli odmrštěni. Když vypukla válka s Francií, byly z bázně některé ústupky katolíkům učiněny: trestní zákony byly odstraněny, katolíci mohli voliti do parlamentu, ale nemohli býti voleni, a dostali přístup k úřadům, kde nebylo testní přísahy třeba. Dne 28. května 1798 vypukla irská revoluce, kterou hlavně protestanté způsobili, a v níž potom i mnozí katolíci se súčastnili. Touto revolucí ztratilo Irsko svou politickou samostatnosť, pozbylo svého parlamentu, bylo r. 1800. s Anglií reálně spojeno, a první spojený parlament byl 22. ledna 1801 zahájen. Anglická uláda užívala nekalých prostředkův, aby toto dílo provedla. Irčané byli rozhořčeni; aby Pitt katolíky ukonejšil, slíbil jim emancipaci, ale nemoha svému slovu dostáti, odstoupil. Když r. 1805. opět do ministerstva vstoupil, zamítl zprvu žádosť katolíků, aby návrh na jejich emancipaci učinil; ale potom přece byl tento návrh v horní komoře lordem Granvillem a v dolení Foxem podán. Lordové zavrhli jej 178 hlasy proti 49, a dolní komora 336 hlasy proti 124. Pitt zemřel r. 1806. Král Jiří III. († 1820) byl zarytým nepřítelem katolíků. Když po smrti Pittově Wighové zase k vládnímu veslu se dostali, podali sice adressy na emancipaci katolíků ku parlamentu roku 1808. a r. 1810., které však byly zavrženy. Emancipace kato-

[1]) Hist.-pol. Blätter sv. 69. str. 58 sqq.
[2]) Vering: Archiv für kath. K.-R. sv. 26. str. 336.
[3]) Gams III. 200—243. — Charles Butler: Historical memoirs of the English, Irish and Scottish Catholics. 2. ed. Lond. 1822. 4 T. — Milner (biskup): Suplementary memoirs of English Catholics. Lond. 1820, kde chyby a bludy Butlerovy opravuje. — Theiner: Sammlung einiger wichtigen Aktenstücke zur Geschichte der Emancipation der Katholiken in England. Mainz 1835. —

liků byla náčelníkům jenom agitačním prostředkem, aby ministrům rozpaky působili; do opravdy nepomýšleli na ni ani Wighové ani Toryové.

Roku 1809. vstoupil v čelo katolického hnutí *Daniel O'Connell* [1]), narozený r. 1874., odvokát a muž smělý, výmluvný a duchaplný, jenž stal se obhájcem církve a irské svobody, drže se přesně zákona.

Bohužel, nastala roztržka mezi anglickými a irskými katolíky pro královské „Veto" [2]). Vláda chtěla emancipaci katolíků provésti, ale pod výminkou, že král bude míti „Veto" při volbě biskupů. Irští biskupové vyslovili se na synodě proti tomuto „Vetu"; angličtí katolíci byli pro ně, jenom apoštolský vikář Dr. Milner byl proti němu. Z propagandy vyšel dekret, který „Veto" anglické vládě přiznával; irští biskupové a Irčané ohrazovali se proti tomuto dekretu a viceprefekt propagandy Quarantotti, kterýž onen dekret vyhotovil, stal se předmětem nenávisti a vtipu lidu. O' Connel prohlásil, že ústupky emancipaci vykoupiti nechce. Murray, koadjutor dublinského arcibiskupa, a Dr. Milner odcestovali do Říma. Za tohoto stavu věci byl dekret viceprefektův odvolán, a papež prohlásil, že věc bude uvažovati.

Návrh na emancipaci propadl v dolní komoře r. 1821. dvěma hlasy. Roku 1821. dostal většinu 6 hlasů, a r. 1825. většinu 21 hlasů, r. 1826. propadl; horní komora zavrhovala emancipaci, v níž jmenovitě anglikánští biskupové zuřivě proti ní vystupovali.

O'Connel zakládal „katolické výbory" po Irsku, které pro emancipaci katolíků a zrušení unie Irska s Anglií působily. Jejich horlivost byla tím větší, čím více protestantský a zednářský spolek Orangistů r. 1795. na vyhubení katolické církve a irské národnosti založený, svou činnost rozvíjel. Vláda rozpustila r. 1814. katolické výbory; O'Connel založil se Schielem r. 1823. „katolickou associaci pro emancipaci". Ale již r. 1825. byl spolek dle usnesení parlamentu rozpuštěn, však hned zase povstal pod jménem „Spolek pro poučení". Veškeré katolické

---

[1]) Werfer: Leben und Wirken von Daniel O'Connel. Schaffh. 1856. — Baumstark: Daniel O'Connel. Freib. 1873. — O'Connel Centenary record. Dublin. 1878.

[2]) Brück: Das irische Veto. Mainz. 1879. — Týž v „Katholiku" r. 1879. —

Irsko přistoupilo k němu; všude konaly se tábory a sepisovaly petice pro emancipaci. Jitření v Irsku naplňovalo anglické státníky obavami, ale pohybovalo se přesně v mezích zákona. Volba O'Connelova za člena parlamentu pro hrabství clarské rozhodla věc. Buď musilo torycké ministerstvo Wellingtonovo a Peelovo spravedlivou věc vyplniti, nebo vypukla revoluce. Robert Peel podal billu na emancipaci do dolní komory, kteráž ji 23. března 1829 přijala a vévoda Wellington provedl to, že byla v komoře lordů v březnu a dubnu 1829 přijata. Král Jiří IV. potvrdil ji 13. dubna. Však katolíci nedostali ještě plného práva; král a královna musí se přiznávati ke státní církvi a nesmějí s katolickou stranou v sňatek vstoupiti; katolíci jsou vyloučeni z vladařství, úřadu lorda-velkokancléře anglického a irského a úřadu lorda-místodržitele irského, nemají práva, jsouce představenými obcí, presentovati k duchovním obročím, nesmějí býti ustanoveni v soudech, k nimž od duchovních soudův odvolání se děje, a nemohou míti při universitách ani úřadu ani professury. Pozemkový majetek zůstal v Irsku v rukou protestantů, katolíci zůstali zavázáni k dávkám anglikánským duchovním, volební census byl ze 40 šillingů na 10 liber šterlingů zvýšen, aby prý „duchovenstvu nezákonitý vliv byl odňat“ a nová přísaha věrnosti byla pro katolíky zavedena, která přímo katolické víře neodporuje.

O'Connel pracoval neunavně pro blaho své irské vlasti, snaže se, aby unie Irska s Anglií byla zrušena, katolíci od břemene vydržovati státní anglikánskou církev osvobozeni, volební právo rozšířeno, spravedlivé a poměrné účastenství v zastupitelstvu národa dosaženo, a obecní správa opravena byla. On, jeho tři synové a četní příbuzní a přátelé byli do parlamentu voleni. Horní komora zůstala nepřátelskou irským katolíkům a zavrhla redukci anglikánských biskupství a jiných obročí, pro kterou lord Russel r. 1835. dolní komoru získal. Roku 1831. odepřeli katolíci anglikánským duchovním platiti desátek, který proto krvavě musel býti vymáhán, tak že útraty dobývání jeho výnos převyšovaly. Lord Russel provedl to, že v dolní komoře 7. dubna 1835 bylo usneseno, aby přebytek po skutečných potřebách státní církve matici čili fondu pro katolické vyučování lidu připadl, ale horní komora zavrhla to 24. srpna. Teprve r. 1838. prošla billa o zrušení desátku. Poněvadž O'Connel „repealnímu hnutí“ vznik dal a velikolepé tábory, žádající za zrušení unie Irska s Anglií, řídil, dala jej vláda obžalovati

z pobuřování lidu, aby se ho zbavila. Z listiny porotců dublinských byli všichni katolíci vyškrtnuti, a tak odsoudilo ho 12 protestantských porotců 12. února 1844. Byl uvězněn, ale odvolav se k horní komoře, byl ze žaláře propuštěn. Lid slavil s velikou okázalostí a slávou jeho propuštění. Pozdraviv se z těžké nemoci, odcestoval do Říma, ale zemřel v Janově 15. května 1847. Jeho krajané velice ho želeli, ztrativše v něm svého velikého dobrodince a vysvoboditele z poroby. Nástupcem O'Connelovým u vedení irského hnutí stal se Smith O' Brien († 1864). O'Connela podporoval kapucín Mathew († 1856)[1]), působě hlavně na nižší třídy kázaním a zakládáním spolků střídmosti.

Zatím dostal kněžský seminář v Maynoothě státní dotaci, a církev billou o závětech r. 1845. právo nabývati majetku. Parlament chtěl v Irsku založiti tři vyšší kollegie, ale bez náboženského vyučování (r. 1851.), proti čemuž však biskupové i papež na odpor se postavili Za to vznikla z dobrovolných příspěvků svobodná universita dublinská, o kterou velikých zásluh nabyl arcibiskup armaghský Pavel Cullen, jenž r. 1852. arcibiskupem dublinským a r. 1866. kardinálem se stal († 1878). Irské duchovenstvo, majíc v čele 4 arcibiskupy a 22 biskupy, jím a papežem volené, vede si statně. Výtečný katolický časopis „the Dublin Review", jenž od r. 1836. O'Connelem, Visemanem a Dr. Michaelem redigován byl, hájil statně katolické víry a pravého pokroku.

Ministerstvo Gladstonovo předložilo r. 1868. parlamentu návrh na zrušení státní irsko-anglikánské církve, který r. 1869. zákonem se stal; čímž veliké dobrodiní Irsku prokázáno bylo.

Irské pozemkové otázky užívá se zhusta za agitační prostředek pro revoluční hnutí. Papež Lev XIII. varoval r. 1881., 1882. a 1883. irské duchovenstvo před tajnými společnostmi a vyzýval Irčany, aby své „spravedlivé věci právními prostředky" hájili [2]). Gladston, chtěje býti k Irsku spravedlivým, podal r. 1886. parlamentu svou „pozemkovou billu" a „Home-Rule-Billu", které však byly zavrženy, a Gladston odstoupil. Barbarské ná-

---

[1]) Maguire: Father Mathew. Lond. 1868. — Hist.-pol. Bl. sv. 18. str. 707.

[2]) Listy papeže Lva XIII.: k arcibiskupu dublinskému Mac-ovi Cabe z 3. ledna 1881 a 1. ledna 1883. (Ve Vehringově Archivě für kath. K.-R. sv. 49. str. 430 sqq.); a k irským biskupům z 1. srpna 1882. List propagandy z 11. května 1883 (l. c. sv. 50 str. 163 sqq.). Srv. Archiv sv. 45. str. 323.

silnictví nynějšího ministerstva Salisbury-ova vyvolalo krvavé výstupy. Irští biskupové, majíce v čele dublinského arcibiskupa Valsha, jenž na svůj stolec 16. března 1885 zvolen byl, ohrazovali se společně v květnu 1887 proti počínání vlády, která snažila se pohnouti papeže, aby u Irčanů v její prospěch zakročil. Lev XIII. chtěje jasného názoru o „irské otázce" nabyti, poslal Msgr. Persica do Irska, aby tamější poměry důkladně prostudoval.

Anglie byla od r. 1688. církevně rozdělena na 4 okresy: londýnský, severní, západní a centrální, z nichž každý měl v čele apoštolského vikáře, biskupa in part. Poněvadž počet katolíků se rozmnožil, zřídil papež Řehoř XVI. 3. července 1830 osm apoštolských vikariátů.

Valnějšímu rozšíření katolické církve vadily předsudky protestantů. V tomto ohledu zaplašovalo je statně katolické duchovenstvo, katolická literatura a katolické časopisectvo, jako denníky: „Catholic Magazine" a „Tablet". Veliký úspěch pro katolickou věc vyvolali Gother a Challoner svým „pravým a zneuznaným katolíkem", zaplašivše nejnápadnější předsudky proti katolické víře. Veliký vliv měla deklarace katolických biskupův a jejich koadjutorů r. 1826, která články víry, proti nimž nejvíce se brojí, rozbírá. Dne 4. května 1838 slavili čtyři apoštolští vikáři církevní sněm, jehož usnesení stala se pravidlem pastýřského úřadu kněží v missiích pracujících. Vznikly spolky pro svobodné školy, chudé nemocné a ozdobu kostelů. Ženské kláštery byly zde založeny (od r. 1794.) řeholnicemi z Francie vypuzenými. Francouzští vystěhovalci založili mnoho kaplí a kostelův, angličtí katolíci vystavěli krásné dómy v Londýně a Yorku. Již r. 1846. bylo v Anglii 10 theologických učelišť, z nichž učeliště jesuitů v Stonyhurstě a u Panny Marie v Birminghamě vynikaly a výsadu universitních kollejí dostaly.

Katolické církvi prospěl znamenitě směr *Pusey*-ský [1]), kterýž anglikánskou církev opraviti chtěl. Mnohým šlechetným mužům želelo se bídného stavu anglikánské církve, jejíž bohatí

---

[1]) Sperr: Die kath. Bewegung in England und die anglo-kath. Theologie. Innsb. 1844. — Petri: Beiträge zur besseren Würdigung des Puseyismus. Götting. 1844. — Hist.-pol. Blätter sv. 8. str. 221. 688; sv. 9. str. 65; sv. 10, 11, 13; nekrolog nad Puseyem ve sv. 90. str. 584. — Borový: „Ritualisté v Anglicku" v „Časop. kat. duchov." 1868 str. 214. — Vinařický: Ritualismus v Anglii, v „Časopise kat. duch." 1868. str. 473.

obročníci málo o spásu duší se starali a starají. Snažili se modlitbou, častým přijímáním Večeře Páně, kázaními a spisy církevní život povznésti. Tento směr slul „traktátský", poněvadž vydával traktáty čili rozpravy, nebo „puseysismus" po svém náčelníku Dr. Pusey professoru v Oxfordě. Své střediště měl v Oxfordě, odkudž potom dále se šířil. Jeho náčelnici věnovali se studiu církevní starobylosti a církevních Otcův, a ukládali ovoce svých studií v „časových traktátech" čili rozpravách (v tracts for the times), které od r. 1833. vydávali. V nich přiblížili se velmi blízko ke katolické církvi v učení o podání čili tradici, ospravedlnění, Večeři Páně, očistci a poctě svatých obrazův a ostatkův. Ačkoli ke katolické církvi se znamenitě přiblížili, nechtěli přece nenáviděnému římanství a papežen-ství. Ale důslednosť hnala četné ku předu, mnozí vstupovali do lůna katolické církve, čemuž Pusey a Dr. Newman zabrániti chtěli. Newman dokazoval r. 1841. v 90. traktátu, že 39 anglikánských článků s křesťanskou starobylostí a dekrety tridentskými se shoduje. Ale proti tomuto traktátu povstali mocní odpůrcové: anglikánští biskupové vyslovili se jako jeden muž proti němu, a biskup oxfordský způsobil, že „časové traktáty" zanikly. Dle anglických listů bylo mezi 12.000 farními duchovními 9.000 Puseytů [1]). Dr. Jan Jindřich Newman [2]), jsa farářem při kostele Panny Marie v Oxfordě, byl zakročením biskupů zaražen, počal pochybovati o pravosti své církve, vzdal se r. 1843. své fary, odebral se do Litlemore, vstoupil v Římě r. 1845. do katolické církve, stal se r. 1847. knězem a oratorianem, působil horlivě pro církev, upravil r. 1850. a řídil krátký čas dublinskou universitu. Pusey hájil sice r. 1842. Newmana obšírným listem, ale zůstal přece anglikánem. Byv na svou nedůslednosť Jindřichem Eduardem Manningem r. 1864. pozorným učiněn, prohlásil, že anglikánská, římská a řecká církev jsou tři oddělené části katolické církve, které lze v jedno spojiti; toto spojení může prý nejlépe od anglikánské církve vyjíti, při čemž bylo by nutno papežství a marianskou poctu obmeziti. Zponenáhla přestoupilo ke katolické církvi kolem 900 traktatářů čili Puseytů, samých to vznešených osob. Tento

---

[1]) Gams III. 240.

[2]) Newman: Gesch. meiner relig. Meinungen, po německu vydal Schündelen. Cöln. 1865. Der gegenwärtige Stand der Bewegung zum Katholicismus in der engl. Hofkirche. Mit interessanten Aktenstücken. Aachen 1867.

směr puseyský udržel se a udržuje se v anglikánské církvi dále k veliké nelibosti anglikánských biskupů. Pusey zemřel 16. září 1882 jsa anglikánem [1]).

Papež Pius IX. obnovil 29. září 1850 bullou „Universalis Ecclesiae" katolickou hierarchii v Anglii [2]), zřídiv jedno arcibiskupství ve Vestmünsteru (části města Londýna) a 11 biskupství, k nimž r. 1879. ještě jedno v Middlesboroughe přistoupilo. Arcibiskupem a spolu kardinálem stal se Mikuláš Wiseman [3]). Narodil se 2. srpna 1802 z irské katolické rodiny v Seville, ztrávil dětství ve své irské vlasti a studoval v anglické cuthberské kolleji v Ushavě. Rozhodl se pro duchovní stav a odebral se r. 1818. do Říma, kde s pěti jinými anglickými jinochy zase prázdnou anglickou kollej zalidnil. V Římě pobyl skoro 22 let; stal se rektorem anglické kolleje a potom r. 1840. apoštolským vikářem a předním vůdcem katolického hnutí v Britannii.

Papežův skutek pobouřil nesmírně anglické protestanty, byly řeči bez počtu konány, spisy rozšiřovány, pouliční sběhy upravovány. Všude rozléhalo se heslo „no popery" (žádné papeženství). Ministerstvo podalo parlamentu „billu o titulech, rouchách a klášteřích" [4]), která zakazovala biskupům nazývati se od některého anglického města a mnichům a duchovním nositi veřejně církevní roucho, a podrobovala kláštery přísnému dozoru, zdali v nich nikdo nezákonitým vlivem ke vstupu nucen není. Ale této bouře nelekli se katolíci. Kardinál Wiseman vydal důstojný manifest k anglickému národu [5]), který veliký dojem učinil. Obrácení stávala se hojnějšími; r. 1851. navrátili se 33 anglikánští duchovní do církve, mezi nimi Jindřich Eduard Manning, Henry a Robert Wilberforce-ové, bratří biskupa oxfordského. Roku 1852. slavil Wiseman provinciální synodu v Oscottě a po ní dvě jiné r. 1855. a r. 1859. [6]) Měl veřejné

---

[1]) Dr. Edward Pusey, v „Časopise kat. duch." 1882 str. 620.

[2]) O obnovení kat. hierarchie v Anglii viz rozpravu od Dra. Williama Knightse ve Veringově „Archiv für kath. K.-R." 1875 sv. 34. str. 3—31; 1876. sv. 35. str. 3—37. — Ullathorne (biskup birminghamský): Restoration of thé catholic Hierarchy in England. Lond. 1872.

[3]) Moufang: Card. Wiseman. Mainz 1865.

[4]) Veringův Archiv sv. 35 str. 225 sqq.

[5]) Wiesemans Manifest oder Apellation an den Rechts- und Billigkeitssinn des engl. Volkes in Betreff der kathol. Hierarchie. Aus dem Englischen. Regensb. 1851.

[6]) Collect. Lacens. III. 895.

přednášky o nejrůznějších předmětech před četným posluchačstvem a podporoval katolické časopisectvo. Jeho kniha „Fabiola“ stala se oblíbeným čtením všech národů, jíž důstojně po bok staví se Newmanova „Callista“ [1]). Wiseman a Newman, oba slavní spisovatelé, dali podnět ku populárním spisům, které katolický život staré i nové doby znázorňují. Z otců̊v oratoria, kteří hlavně z konvertitů se skládali, vyznamenal se obzvláště superior Faber četnými asketickými spisy, které v Anglii a v jiných zemích veliké pochvale se těšily a mnoho dobrého způsobily.

Po smrti slavného kardinála Wisemana († 15. února 1865) stal se 8. června 1865 jeho nástupcem Manning, od r. 1875. též kardinál, který při všeobecném církevním sněmu vatikánském velmi činným byl a proti útokům Gladstonovým na loyalitu katolíkův a dekrety vatikánské statně bojoval.

Katolíkům znamenitě přišlo vhod hnutí v anglikánské církvi, zvané *ritualismus* [2]), které dr. Pusey podporoval. Dr. Pusey a Humble naléhali na to, aby zpověď se zvláštním vyznáním hříchů byla opět za svátostní uznána. Stoupenci tohoto směru zaváděli opět starocírkevní obřady, roucha a zařízení, která protestanté v 16. století zavrhli. Ritualisté jsou spolu přátelé klášterního života. Proti tomuto směru zakročila sice r. 1569. královská tajná rada a parlament r. 1873., zakazujíce obřady a obyčeje podobné katolickým, ale právě tímto pronásledováním upevnili se ritualisté ve svém přesvědčení a vyslovili se r. 1875. manifestem proti státním biskupům.

Roku 1871. byla „billa o titulech“ opět zrušena. Billu Gladstonovu o škole zavrhl parlament a jeho snahy vyvolati tak zvaný kulturní boj v Anglii nezdařily se. Papež Lev XIII. upravil bullou „Romanos Pontifices“ z 8. května 1881 poměry řeholníků k biskupům.

V *Skotsku* bylo na počátku našeho století málo katolíků, kteří svou duchovní správu ze skotské kolleje v Římě dostávali. Do r. 1827. byli tam dva apoštolští vikáři; papež Lev XII. rozdělil 13. února 1827 Skotsko na tři okresy: východní, západní a severní, jimž představeni byli apoštolští vikáři. Když počet katolíků se rozmnožoval, jmenovitě přistěhovalými Irčany,

---

[1]) Obě knihy jsou do češtiny přeloženy.

[2]) Dr. Borový: „Ritualisté v Anglicku“ v „Časopise kat. duch.“ 1868 str. 214. — Vinařický: „Ritnalismus v Anglii“ l. c. str. 473.

pomýšlelo se na zřízení řádné katolické hierarchie, k čemuž již papež Pius IX. všechny přípravy hotovy měl, ale smrtí zachvácen byl. Jeho nástupce, Lev XIII., obnovil v Skotsku katolickou hierarchii bullou „Ex supremo Apostolatus apice“ ze dne 4. března 1878, zřídiv dvě arcibiskupství, totiž St. Andrews-Edinburg a Glasgow a 4 biskupství: Aberdeen, Dunkeld, Whitehorn nebo Galloway a Argyll s ostrovy. Tato biskupství jsou podřízena metropolitovi St. Andrews-Edinburskému, arcibiskup Glasgowský má titul arcibiskupa, ale pokud nebude míti suffraganův, jest povinen choditi do provinciální synody edinburské [1]).

Katolíků jest v Anglii 1,315.987, v Skotsku 320.000 a v Irsku 3,960.891 [2]).

§ 567. g) Švýcarsko. [3])

Švýcarských 13 kantonů tvořilo 13 samostatných států, které rozličnými smlouvami mezi sebou spojeny byly; řídícím kantonem (předním místem = Vorort) byl Curych, který též sněmy rozpisoval. Katolické původní kantony spravovaly se po demokraticku a vyznamenávaly se bodrostí a prostností svého obyvatelstva; větší kantony, jsouce větším dílem reformovaného náboženství, kvetly obchodem a průmyslem, a měly kvetoucí města s bohatými patricii a aristokratickým zařízením. V těchto byli četní nespokojenci, kterým názory francouz-

---

[1]) Srv. „Obnovení kat. hierarchie ve Skotsku“ v „Časop. kat. duch.“ 1878. str. 382. — „Wiederherstellung der kath. Hierarchie in Schottland“ v Hist.-pol. Blätter. 1878 sv. 82. str. 589—611.; 750—766; 813—829.

[2]) Wernerův Missionsatlas, str. 8.

[3]) Snell: Documentirte pragmat. Erzählung der neueren kirchl. Veränderungen in der kath. Schweiz. 1803—1830 II. Augsb. Mannheim. 1851. M. Kothing: Die Bisthumsverhandlungen der schweizerisch-constanzischen Diöcesanstände von 1803—1862. Schweiz 1863 (mit Urkunden). — Hurter: Die Befeindung der kath. Kirche in der Schweiz seit 1831. 4. Abth. Schaffh. 1842 ff. — Sigwart-Müller: Rathsherr Jos. Leu von Ebersol. Altdorf. 1863. — Týž: Der Kampf zwischen Recht und Gewalt in der Schweizer Eidgenossenschaft und mein Antheil daran. Altdorf 1864. — Erlebnisse des B. Ritter von Mayer. Wien 1875. 2 Bde. — Attenhofer: Die rechtl. Stellung der kath. Kirche gegenüber der Staatsgewalt in der Diözese Basel. Luzern 1867. — Keiser: Die neuesten Versuche die kath. Kirche in der Schweiz zu knechten. Luzern 1871. — Týž: Die kirchl.-polit. Fragen bei der Eidgenössischen Bundesrevision von 1871. Luzern. 1872. — Gams III. 309—332.

ské revoluce vhod přišly. Církevně náleželo Švýcarsko dílem ke Kostnici, dílem ke Comu a Milánu.

Když waadtlandské obyvatelstvo r. 1797. proti Bernu se vzbouřilo, ujali se ho Francouzi a vtrhli r. 1798. do Bernu. Potom dali zemi ústavu v Paříži zhotovenou: byla prohlášena „nedělitelná Helvetská republika", země rozdělena na 18 skoro jednostejných kantonův, a dostala dvě zákonodárné komory: senát a velikou radu; staré řády byly zničeny, katolická církev oloupena, nuntius 9. května 1798 francouzskými husary ze země vyhnán, do které teprve v září 1803 se navrátil, a západní Švýcarsko od církve francouzské odtrženo. Poněvadž proti nové ústřední vládě 1802 vzpoura vypukla, zakročil zde Napoleon jako protektor, a po jeho vůli přijali švýcarští poslové 19. února 1803 v Paříži novou ústavu, která Švýcarsko v jeden celek, jaký posud nebyl, spojila, učinivši z něho federativní republiku, navrátila sice církvi některé uloupené statky a zaručovala trvání náboženských spolkův, ale zasila símě k četným náboženským sporům, poněvadž různé živly dohromady spojila a církevní věci většinou hlasů rozhodovány býti měly. Spolková smlouva ze 7. srpna 1815, která poměry 22 kantonův jako států k sobě upravovala, vzala na žádost nuntiovu trvání katolických klášterů pod garancií spolku (Eidgenossenschaft).

Diecésní poměry byly v letech 1815—1830 upraveny. Papež Pius VII. oddělil 7. října 1814 německé kantony s Kostnicí spojené od tohoto biskupství a ustanovil Göldlina z Tieffenau, probošta od sv. Michala v Beromünsteru, za jejich apoštolského vikáře, po jehož smrti († 1819) stal se v této důstojnosti jeho nástupcem churský kníže-biskup Karel Rudolf z Buol-Schauenstein. Po dlouhých vyjednáváních bylo smlouvou z 26. března 1828 a bullou papeže Lva XII. „Inter praecipua Nostri Apostolatus munia" z 5. května 1828 biskupství basilejské [1]) se sídlem v Solothurně pro Bern, Lucern, Zug a Solothurn zřízeno, k nimž přistoupily Aargau (ještě r. 1828.), Thurgau a Basilej (1829) a Schafthausy (1850). Spor o Svatohavelské opatství rozřešil Pius VII. zřídiv 2. července 1823 biskupství svatohavelské a spojil prozatím s Churem. Ale svatohavelská vláda zrušila 28. října 1833 dvojité biskupství, zabavila jeho statky a rozpustila kapitolu. Podobně počínala si churská vláda. Po

---

[1]) Nussi, Convent. p. 242. Urkunden zur Geschichte des reorganisirten Bisthums Basel. Aarau. 1847.

mnohém vyjednávání zrušil papež Řehoř XVI. 23. března 1836 toto dvojité biskupství a učinil Petra Mirera, děkana v Sarganse, prozatím apoštolským vikářem ve Sv. Havle. Teprve 7. listopadu 1845 byla smlouva o biskupství svatohavelském učiněna, a r. 1847. provedena. Geneva byla brevem „Inter multiplices" z 20. září 1819 Lausanně podřízena [1]). Švýcarsko mělo tato biskupství: Sion nebo Sitten, Lausannu-Genevu, Chur, Sv. Havel a Basilej. Těšínští katolíci byli podřízeni biskupu komskému a arcibiskupu milánskému. Poněvadž tato biskupství metropolitního svazku neměla, byl papežský nuntius v Lucerně jejich střediskem.

Ve Švýcarsku panoval až do r. 1830. v celku náboženský mír; však tohoto roku počalo špatné časopisectvo boj proti církvi, papeži, nuntiovi a duchovenstvu, a nepřátelé církve zaplavili zemi dějepisnými rozpravami, brožůrami a kalendáři. S těmito nepřátely církve zápasil o palmu časopis „Allgemeine Kirchenzeitung für Deutschland und die Schweiz" (Všeobecné církevní noviny pro Německo a Švýcarsko), redigovaný professorem Fischerem v Lucerně, jenž v souložnictví žil. Proti tomuto směru založili katolíci r. 1832. „Schweizer Kirchen-Zeitung" (švýcarské církevní noviny).

V revidované ústavě spolkové z r. 1832. byla dřívější garancie klášterův a duchovních nadání vynechána. Kantony překážely biskupům ve vykonávání jejich pravomocnosti a týraly je. Konference zástupců rozličných kantonů sestavila 20. ledna 1834 14 tak zvaných „badenských článků" [2]), které církev úplně státu podrobovaly, církevní manželské právo porušovaly, kláštery ohrožovaly a základem budoucímu zákonodárství ve věcech církevních býti měly. Papež Řehoř XVI. zavrhl tyto články 17. května 1835 [3]), ale některé kantony, jako Bern, Basilej, Thurgau a Aargau, zaváděly je do života jako platné právo.

Veliká bouře vznikla proti klášterům, jejichž jmění radikálům se zachtělo. Vláda kantonu aargauského zrušila 21. ledna 1841 všechny kláštery kantonu. Hlavním agitatorem proti klá-

---

[1]) Veringův „Archiv" für kath. K.-R. sv. 17., str. 196.

[2]) Hurter: Die Befeindung der kath. Kirche in der Schweiz; Schaffh. 1842. sv. I. 257 sqq. 273. — Roscovány, Monum. II. 551. sqq.; Rom. Pontif. IV. 128.

[3]) Roscovány, Monum. II. 378. sqq.

šterům byl ředitel semináře Keller, nevěrec, který později starostou (Landammann) a starokatolíkem se stal († 1883). Ano vláda pokročila tak daleko, že faráře Stockmanna ve Wohlenschvyle sesadila, poněvadž sňatku bratra se sestrou požehnati nechtěl. Klášterního jmění bylo v ceně asi za 7 milionů franků zabaveno. Papežský nuntius Gizzi a rakouský vyslanec hrabě Bombelles podali ohrazení proti této loupeži. Tato ohrazení, pak všeobecná nelibost pohnuly spolkovou vládu, že 15. března 1841 aargauský kanton vyzvala, aby tuto věc porovnal. Velká rada kantonu dovolila 19. července 1841 jeptiškám tří klášterů navrátiti se a pojistila zrušeným mužským klášterům jejich pense, ale teprve r. 1843. mohly se jeptišky opět navrátiti [1].

Katolíci vidouce, kterak jejich víra ohrozena jest, seřadili se úzce kolem nuntia. V kantoně lucernském dosáhlo duchovenstvo, že kantonní ústava r. 1841. ve smyslu konservativním změněna byla, a nuntius navrátil se r. 1842. do Lucerna. V čelo katolické opposice vstoupil statný radní Josef Leu z Ebersolu, jehož působením byli jesuité, kteří kvetoucí kolleje ve Freibergu (1818) a Schwyzu (1836) měli, 24. října 1844 do Lucerna povoláni. Radikálové sosnovali výpravy dobrodruhů (od 1. prosince) proti „jesuitské vládě lucernské.“ Lucern, v jehož čele Siegwart-Müller stál, a katolické kantony odrazily dvakráte dobrodruhy. Radikálové zbavili se Leua zákeřnickou vraždou, kterou Jakub Müller 19. července 1845 spáchal. Lucern, jsa protestantskými kantony ohrozen, učinil s ostatními katolickými kantony „zvláštní spolek“ (Sonderbund). Spolkový sněm (Tagsatzung), jsa radikálním, kázal „Sonderbundu“ 20. července 1847 rozejiti se. Proti tomuto výroku ohrazovalo se 7 katolických kantonů, ale reformované kantony podnikly proti nim válku, v které „Sonderbund“ netečností ciziny a neschopností svých vůdců v listopadu 1847 podlehl [2]. Musil válečné útraty zaplatiti, 40 klášterů bylo zrušeno, a náboženská svoboda katolíků potlačena. Nadarmo ohrazoval se proti tomuto násilí nuntius 27. a 31. prosince 1847. Spolková ústava z 13. září 1848 nepojišťovala více trvání a majetek klášterů.

Pět kantonů: Geneva, Freiburg, Waadt, Bern, Neuenburg, které diecési Genevu-Lausannu tvořily, učinily 15. srpna 1848

---

[1]) Hurter l. c. I. 597. — Die Katholiken des Aargau's und der Radikalismus. Eine Denkschrift. 1843.

[2]) Crétineau-Joly: Hist. du Sonderbund. Par. 1850. 2 T.

mezi sebou smlouvu, kterou „konkordátem“ nazvaly, o poměru katolické církve k státní moci; zavedly placet na církevní nařízení, volbu biskupa posly kantonův a jeho přísahu na zákony všech pěti kantonův, účastenství světských kommissařů ve zkouškách kandidátů kněžství a jiné ještě násilnosti, proti čemuž ohrazovali se Štěpán Marilley, biskup genevsko-lausannský a apoštolský Stolec. Marilley ohrazoval se dále proti freiburskému návrhu zákona o vyučování, z něhož duchovenstvo vyloučeno bylo, a vydal 15. září 1848 pastýřský list o přísaze, které na duchovenstvu se žádalo. President Schaller vyzval jej třikráte, aby tento list odvolal; když toho neučinil, byl 25. října 1848 násilně z Freiburgu odveden, na zámku Chillonu uvězněn, sesazen a z území pěti kantonů vypověděn [1]). Teprve r. 1856. mohl se pronásledovaný biskup do svého sídla Freiburgu navrátiti.

Pius IX. jmenoval pro kanton genevský genevského faráře a biskupského generálního vikáře Kašpara Mermilloda s titulem hebronského biskupa 22. září 1864 pomocníkem biskupa Marilleye, který státní radu genevskou o tom zpravil. Mermillod spravoval nový kanton po 7 let v pokoji. Ale když státní rada Carteret vládu kantonu převzal, byli řeholníci ze škol vypuzeni (3. února a 29. června 1872) a biskup Mermillod 20. září sesazen i s fary, kterou si posud byl ponechal. Když 23. října 1872 biskup Marilley správy a názvu genevského biskupa se vzdal, ustanovil 16. ledna 1873 apoštolský Stolec Mermilloda za genevského apoštolského vikáře na dobu neurčitou. Pro nezákonité prý prohlášení tohoto papežského breve vypověděla spolková rada 17. února 1873 Mermilloda ze Švýcar, pokud úkonů papežem jemu přikázaných se nevzdá. Téhož dne 17. února byl biskup jat a do Francouz vyvezen, kde na faře ve Fernexu se ubytoval. Dne 23. března 1873 byl přijat zákon, dle něhož všickni duchovní ve správě duchovní ustanovení sesazeni býti mohou, a občané všechna místa volbou obsazují. Všichni duchovní, kteří neučinili státní přísahy, která byla odpadem od víry, byli vyhnáni a odpadlíci, jako na příklad bývalý karmelitán Hyacinth Loyson, jenž byl ženat, na ně dosazeni [2]).

---

[1]) Hist.-pol. Blätter sv. 31. str. 744 sqq. — Katholik 1848. str. 597, 613.

[2]) Rohner: Die Lage der kath. Kirche zu Genf v Archivě für kath. Recht sv. 28. str. 79; sv. 35. str. 246; sv. 36. str. 62. — Kirchenverfolgung

Ve Sv. Havlu potlačovala radikální většina katolíky a připsala státu právo sesazovati faráře (18. března 1848), proti čemuž se biskup Mirer ohrazoval. Konfessionelní zákon z 16. června 1855 vyvolal veliké stížnosti se strany katolíků. O něco zlepšily se poměry r. 1860.; ale r. 1873. dostali se radikálové opět k vládě a vydali nové zákony na potlačování církve, nevšímajíce si pamětních spisů učeného biskupa J. Karla Greitha svatohavelského († 1882).

V basilejské diecési[1]) trápili radikálové církev všemožně a podrobovali státu. Dne 2. dubna 1870 zrušila tak zvaná „diecésní konference,“ skládající se z poslů 7 kantonů, kněžský seminář v Solothurně, který teprve r. 1858. snahou biskupa Karla Arnolda založen byl, zakázala biskupu Eugenu Lachatovi zříditi seminář na vlastní útraty a zapověděla 19. listopadu 1870 duchovenstvu učiti papežské neomylnosti. V listopadu 1872 žádala diecésní konference, vyjma Lucern a Zug, na biskupovi, aby se zodpovídal z přijetí a prohlášení „nového článku víry,“ a aby vyobcování kněží z církve, kteříž jemu odporovali, odvolal. Biskup Lachat zamítl tuto žádosť 16. prosince 1872. Za to sesadila ho konference 29. ledna 1873, který potom 17. dubna ze Solothurna byl vypověděn a do Lucerna se odebral. Kapitola byla 23. prosince 1874 rozpuštěna; Zug a Lucern ohrazovaly se proti tomuto porušování práv. Bernská vláda vyhnala 84 faráře v Jurských horách, poněvadž svému biskupu nevěrnými býti nechtěli, a odevzdala jejich obročí francouzským duchovním, kteří byli větším dílem odpadlíci. Vyhnaní faráři směli se sice r. 1875. opět navrátiti, ale teprve r. 1878. byli za faráře opět uznáni. Katolický farní kostel v Berně byl starokatolíkům odevzdán a v listopadu 1874 starokatolická fakulta v Berně zřízena. Církevní ústava z 18. ledna 1874 byla takřka zrušením positivního křesťanství. Ano vláda zakázala úplně v horách Jurských soukromé katolické služby Boží „pro pokoj“ prý a „řád.“ Na počátku r. 1875.

---

n der Schweiz, besonders in Genf und im Bisthum Basel. Protestschrift der schweizer Bischöfe. Solothurn. 1873. — Hist de la persécution religieuse a Genève. Paris 1873.

[1]) Srv. rozpravy od Attenhofera v „Archivě“ sv. 14. str. 372; sv. 15. str. 371; sv. 16, str. 388; sv. 17, str. 241; sv. 19, str. 66; sv. 20, str. 50; sv. 23, str. 73; sv. 24, str. 145; sv. 26, str. 1. — Týž: Die rechtliche Stellung der kath. Kirche gegenüber der Staatsgewalt in der Diöcese Basel. Luzern 1867 sqq.

bylo vládou stíhaných kněží 101, kteří však přece církvi věrnými zůstali.

Cuřišská kantonní vláda zrušila roku 1862. starodávný klášter Rheinau a odevzdala katolický městský farní kostel starokatolíkům. V docela katolickém kantoně tessinském zrušila vláda 22. června 1859 pravomocnost biskupů komského a milánského, ponechala jednotlivým obcím právo dosazovati a sesazovati duchovní správce a podřídila katolické služby Boží policejnímu dozoru. Volby do veliké rady r. 1875. svrhly konečně církvi nepřátelskou vládu.

Ale při všem tomto krutém a nespravedlivém pronásledování zůstali duchovenstvo a lid v celku církvi věrnými; biskupové podávali opětně a opětně spolkové radě pamětní spisy na obranu práv církevních; papežský nuntius podával ohrazení, a papež povzbuzoval duchovenstvo a lid allokucemi a brevemi ke zmužilosti a stálosti. Okružníkem od 21. listopadu 1873 [1]) odsoudil Pius IX. počínání spolkové rady, která potom v lednu 1874 nuntia za země vypověděla. Diplomatické styky mezi papežem a Švýcarskem přestaly, ale papežové Pius IX. a Lev XIII. pečovali dál o věřící. Papež Lev XIII jmenoval r. 1883. Mermilloda biskupem genevsko-lausannským a zrušil tak roku 1873. zřízený apoštolský vikariát genevský, počemž spolková vláda své vypovědění ze 17. února 1873 odvolala, ale genevská vláda zakázala znovu biskupu vykonávati jeho úkony.

Vyjednávání, která na podnět Tessina mezi papežským delegátem Ferratou a zástupcem spolkové rady v Berně se děla, skončila smlouvou z 1. září 1884, jíž v Tessině prozatím církevní poměry byly urovnány, a smutnému stavu v basilejské diecési konec učiněn byl. Papež Lev XIII. učinil biskupa Lachata († 1886) apoštolským administrátorem Tessina a jmenoval jej spolu arcibiskupem damiettským in part., a dal basilejské diecési nového biskupa v proboštu Fialovi. Tessinský církevní zákon od 21. března 1886 [2]) zrušil církvi nepřátelský zákon od 24. května 1855. Církevní články nové ústavy kantonu aargauského ze 7. června 1885 [3]) podávají katolíkům alespoň

---

[1]) Archiv sv. 31. str. 186.
[2]) l. c. sv. 56. str. 106; sv. 59. str. 131.
[3]) l. c. sv. 53. str. 317; sv. 53. str. 321; sv. 56, str. 472.

nějaká ulehčení. Diplomatické styky se sv. Stolicí nejsou posud obnoveny.

Dne 23. června 1890 povýšil Lev XIII. Mermilloda biskupa genevsko-lausannského za kardinála.

h) Církevní poměry v Německu [1].

§ 568. α) Bavorsko [2]).

V Bavorsku vypadalo to po sekularisací s církvi velmi smutně. Vše, co bylo svatého, bylo zpustošeno a zloupeno; židé chodili s infulemi na hlavách, pili z kalichů v dražbě koupených a hráli o sv. roucha; 400 klášterů bylo zrušeno, a a pravomocnosť biskupů skoro zničena; protestantství bylo všestranně podporováno; ani kaplí a křížů při cestách nebylo ušetřeno, ano policie sama převracela je v noci [3]). První ministr bavorský Montgelas dovoloval si proti duchovenstvu věcí, kterých by si ani ministr některého protestantského státu nebyl dovolil. Vyjednávání o konkordát, jehož návrh r. 1807. byl již zhotoven, rozbilo se vlivem Napoleonovým. Teprve v srpnu 1816 počala se nová vyjednávání, která vedli se strany bavorské vyslanec v Římě svobodný pán Häffelin, biskup chersonský, a z papežské kardinál Consalvi a prelát Mazio, a byla 5. června 1817 skončena, v kterýžto den plnomocníci konkordát podepsali. Poněvadž však Häffelin v některých článcích svou instrukci překročil, nepřijala bavorská vláda konkordátu a začala znovu vyjednávati, k čemuž však papež

[1]) Srv. mou rozpravu: „Církev katolická v Německu, zejména v Prusku od r. 1800—1842.“ v „Časopise kat. duch.“ 1876. str. 321—337; 426—447. — Beiträge zur Kirchengeschichte des 19. Jahrh. in Deutschland. Augsburg 1835. Tato knížečka vyvolala v Německu velikou bouři a byla zakázána. — Organon, oder kurze Andeutungen über das kirchliche Verfassungswesen der Katholiken in Deutschland. Augsb. 1830. — Onymus: Über die Verhältnisse der deutsch-kathol. Kirche. Würzb. 1818.

[2]) Concordat und Constitutionseid der Katholiken in Bayern, mit Benutzung bisher unbekannter Aktenstücke. Augsb. 1847. — Bemerkungen über das neue bayerische Concordat, verglichen mit dem neuen französischen und dem früheren bayerischen von 1807. Geschrieben im Januar 1818. — Sicherer: Kirche und Staat in Bayern. München 1873 (církvi nepřátelský). — Gams III. 381 sqq.

[3]) Gravamina cathol. relig. et ecclesiae ve spise Concordat und Constitutionseid str. 187.

svolil, když „datum 5. června se podrží a konkordát za ukončený pokládati se bude.“ Konečně podepsal jej král Maximilian Josef 24. října 1817. Jest o 19 článcích [1]), z nichž 1. stanoví, že římsko-katolické náboženství v celém království se všemi právy a výsadami, kterým dle božského zřízení a kanonických stanovení se těší, zachováno bude; 2. biskupské sídlo ve Freisingu překládá se do Mnichova a povyšuje za metropoli mnichovsko-freisinskou se suffraganními biskupstvími: augsburským, passovským a řezenským; podobně povyšuje se Bamberg za metropoli se suffraganními biskupstvími: würzburským eichstattským a špýrským; článek 7. pravil, aby opět několik klášterů pro vychování mládeže, výpomoc v duchovní správě a ošetřování nemocných na státní útraty zřízeno bylo; 10. článek: král jmenuje biskupy a arcibiskupy. Protivníci konkordátu, v jejichž čele stál Anselm Feuerbach, president apellačního soudu v Ansbachu, provedli to, že konkordát byl až s ústavou 26. května 1818 jaksi jako její příloha prohlášen. Ústava protivila se v některých svých článcích konkordátu a mezi ní a konkordát byl náboženský edikt z r. 1809. [2]) vsunut. Duchovenstvo odepřelo bezvýminečnou přísahu na ústavu; z biskupů učinil ji pouze starý světící biskup řezenský Wolff. Papež ohrazoval se proti porušení konkordátu a po mnohém vyjednávání prohlásil král 15. září 1821 z Tegernsee, že „konkordát ve všech svých částech dokonale proveden bude a přísaha na ústavu toliko na občanské povinnosti se vztahuje [3]).“ Ale konkordát zůstal na papíře, a náboženský edikt platil dál až do smrti slabého krále († 12. října 1825).

Jeho syn a nástupce Ludvík I. [4]) (1825—1848) byl církvi osobně nakloněn, snažil se v některém ohledu dosti učiniti konkordátu, ale stará vládní soustava, utiskovati církev, trvala dále za ministerstva Armanspergova (až do r. 1832.) a Oettingen-Wallerstein-ova (až do r. 1837.). Teprve za ministerstva Abelova [5]) stal se obrat k lepšímu. Za zmatků kolínských

---

[1]) Tento konkordát jest l. c. str. 63; Nussi Conc. p. 146; Walter: Fontes juris eccl. Bonnae 1862. p. 204.

[2]) Walter: Fontes p. 213 sqq.

[3]) l. c. 212.

[4]) Sepp: Ludwig Augustus, König von Bayern. Schaffh. 1869.

[5]) Strodl: Kirche und Staat in Bayern unter dem Minister Abel. Schaffh. 1849. — Das Recht der Kirche und die Staatsgewalt in Bayern. Schaffh. 1852.

v Prusku ukazoval se král ochráncem církve, zrušil některá necírkevní nařízení, povolal znamenité katolické učence, jako Görresa (1827), Phillipse (1833), Möhlera (1835), Klee (1838) a jiné, dal opraviti dómy řezenský, špýrský a bamberský, vystavěl nádherné kostely a obsazoval biskupské stolce důstojnými muži.

Přátelské vztahy k církvi pokalily se r. 1841. Nepřátelé ministerstva Abelova a liberálové v sněmovnách nesvrhli tohoto s ministerstva, ale tanečnice Lola Montez-ova, ke které král velikou náruživosť choval a ji za hraběnku z Landsberga povýšil. Abel a ostatní ministři poděkovali se, a král vrhl se v únoru 1847 liberálům do rukou, byl od nich k nejpřevrácenějším opatřením proti „ultramontánům" sváděn, a propustil mnohé statné profesory Lasaulxe, Moye, Höflera, Phillipse, Döllingera (1847). V ministerstvě Maurerově byl ministrem kultu Zu-Rhein, který mnoho předpisů proti církvi vydal, jako aby jeptišky před 33. rokem řeholních slibů činiti nesměly, aby královští kommissaři při zkouškách theologů přítomni byli a se přesvědčili, zdali všech přemrštěností, jmenovitě v církevním právě a dějepisu prosti jsou. Když Oettingen-Wallerstein 1. prosince 1847 po druhé v čelo ministerstva vstoupil, obrátil trochu; za to beze všeho ohledu vystupoval proti církvi ministr Beisler, který velice přál tak zvaným německým katolíkům čili Rongeanům. Král Ludvík I. poděkoval se 20. března 1848, žil ještě 20 let umění a dobročinnosti († 1868), a měl za nástupce svého syna Maximiliana II. (1848—1864).

§ 569. β) Horno-porýnská církevní provincie.[1])

Působením Rakouska sestoupili se ve Frankfurtě nad Mohanem v březnu 1818 poslové německých knížat protestant-

---

[1]) Beiträge zur neuesten Gesch. der kath. Kirchenverfassung von J. M. L. R . . .s. Strassb. 1823. — Lang: Sammlung der Verordnungen der oberrheinischen Kirchenprovinz. Tüb. 1835. — Týž: Sammlung der würtemb. kathol. Kirchengesetze. Tüb. 1836. — Kath. Zustände in Baden. Regensb. 1841—1843. 2. Abth Protispis pod týmž názvem vydal Nebenius. Carlsr. 1842. — Longner: Darstellung der Rechtsverhältnisse der Bischöfe in der oberrhein. Kirchenprovinz. Tüb 1840. — Týž: Beiträge zur Gesch. der oberrhein. Kirchenprovinz. Tüb. 1863. — Buss: Urkundl. Geschichte des National- und Territorialkirchenthums, str. 813 sqq. — Brück: Die oberrheinische Kirchenprovinz von ihrer Gründung bis zur Gegenwart. Mainz. 1868. — Týž:

ských: krále würtemberského, velkovévody badenského, kurfirsta hessenského, velkovévody hessenského, vévody nassavského, velkovévodů meklenburských, saských dvorů, vévody oldenburského, knížete Waldeck-ského, svobodných měst Lubeku a Brem, aby o věcech katolické církve se poradili a základy k smlouvě s apoštolskou Stolicí položili. Dne 24. března zahájil ministr würtemberského krále, svobodný pán z Wangenheimu, rokování řečí katolické církvi nepříznivou. Výsledkem porad byly „Základy ke shodě o poměrech katolické církve v německých spolkových státech[1]." Poněvadž některé státy odstoupily, pozměnili poslové Würtemberska, Badenska, obojího Hessenska, Nassova, Oldenburgu a Frankfurtu dle obdržených instrukcí něco na „Základech," a složili z nich latinskou „Deklaraci [2])" pro Apoštolský Stolec a „Organický statut," který části „Základův" obsahoval, jež zdály se býti nevhodnými, aby papeži byly oznámeny, z čehož potom tak zvaná „církevní pragmatika" utvořena byla. V únoru 1819 odebrali se würtemberský baron Schmitz-Grollenburg a badenský baron Türkheim s deklarací do Říma, a podali ji 23. března 1819 papeži Piovi VII. Dne 10. srpna 1819 podal státní sekretář, kardinál Consalvi vyslancům odpověď apoštolské Stolice [3]), která deklaraci přísné kritice podrobila, jednotlivé články buď schvalujíc, nebo zavrhujíc, nebo měníc. Vyslanci opatřili si nové instrukce a odpověděli 3. září úřadní notou, ke které deklaraci v některých nepodstatných částech změněnou, jako „Magnam chartam libertatis Ecclesiae catholicae romanae" připojili. Apoštolský Stolec zavrhl znovu deklaraci notou kardinála Consalvi-ho z 24. září, v níž necírkevní zásady deklarace znovu a obšírně dokazoval.

Apoštolský Stolec, chtěje, aby o náboženské potřeby katolíkův, alespoň v něčem, postaráno bylo, vyslovil svoji ochotu k tomu, že diecése prozatím opíše a biskupy obsadí, ale zavrhl opět výslovně zásady deklarace a žádal za nová vyjednávání. Spojené státy přijaly navrženou prozatímnosť, a jejich frank-

---

Historische Erörterungen über den wahren Rechtsboden der oberrheinischen Kirchenprovinz. v „Katholik-u" 1875. I., str. 21.

[1]) Münch: Concordate II. 367 sqq.

[2]) Roscovány: Mon. III. 111—120. nota.

[3]) Esposizione dei sentimenti di sna Santità sulla dichiarzione dei Principi e Stati Protestanti riuniti della confederazione germanica. Roscovány, Monum. III. 111—138; Münch, II. 378—409; Organon str. 207 sqq.

furtská kommisse sestavila od 22. března 1820 až do 21. ledna 1821 tři listiny: organisační návrh na zřízení diecésí, fundační instrument a církevní pragmatiku; do obou posledních listin byly všechny Římem zavržené články a ustanovení organického statutu přijaty. Jenom organisační návrh byl do Říma poslán, ostatní dvě listiny byly v tajnosti chovány, k nimž kandidáti biskupství tajně zavázati se měli. Papež Pius VII. vydal 16. srpna 1821 pro horno-porýnskou provincii zřizující a opisující bullu „Provida solersque [1]),“ kterou Freiburg v Badensku stal se metropolí se suffragannímí biskupstvími: Rottenburgem pro království würtemberské, Mohučí pro Hessen-Darmstadt, Fuldou pro kurfirství Hessenské a Sasko-Výmarsko, Limburgem pro Nassov a svobodné město Frankfurt. Spolu zavrhl papež notou kardinála Consalvi-ho z 20. srpna ještě jednou falešné zásady deklarace. Exekutorem bully stal se generální vikář Keller, biskup evarský in part. Spojené dvory prohlásily 27. prosince, že s apoštolskou Stolicí o sporných článcích dále vyjednávati budou. Ale 8. února 1822 učinily státní smlouvu, kterou budoucí biskupy a kanovníky výslovně k církevní pragmatice zavazovaly. Potom pojmenovaly své kandidáty pro biskupské stolce, kteří se musili zavázati, že církevní pragmatiku zachovávati budou. Ale generální vikář, svobodný pán Kempff, jenž za biskupa fuldského vyhlídnut byl, ale k církevní pragmatice se zavázati nechtěl, oznámil toto nehezké počínání apoštolské Stolici, která označené biskupy, jakož i církevní pragmatiku zavrhla (13. ledna 1823). Vyjednávání byla přerušena.

Prostřednictvím knížete Metternicha začal badenský ministr-president, svobodný pán Berstett, skrze rakouské vyslanectví opět s apoštolskou Stolicí vyjednávati. Notou ze 16. června 1825 podal kardinál-státní sekretář della Somaglia ultimatum o 6 článcích, kteréž spojení knížata r. 1826. přijali. Potom vydal Lev XII. 11. dubna 1827 doplňovací bullu „Ad Dominici gregis custodiam [2])“ o způsobu volby, informačním processe, biskupské pravomocnosti a seminářích. Dne 19. května 1828 byl biskup Keller na stolec rottenburský dosazen, a znenáhla též ostatní biskupské stolce obsazeny.

Mezi tím redigovala frankfurtská kommisse tak zvaných

---

[1]) Bull. Rom Cont. XV. 424—431; Münch, II. 309—323; Walter, Fontes p. 322—355.

[2]) Walter, Fontes p. 335—339; Münch, II. 410—415.

39 článků, které 30. ledna 1830 jako zeměpanské nařízení [1]) prohlášeny byly, a z části úmluvu s apoštolskou Stolicí rušily, jsouce novou formou církevní pragmatiky. Toto zeměpanské nařízení vyvolalo velikou nevoli u katolíků. Již 7. dubna žádal svobodný pán Hornstein ve stavovské komoře v Stuttgartě jeho odstranění. Bohužel biskupové byli slabi; starý arcibiskup freiburský Boll spokojil se s ohrazením, kteréhož ostatní biskupové ani nepodali; však Fulda počínala si statně. Pius VIII. zavrhl brevem „Pervenerat" z 30. července 1830 [2]) 39 článkův a pokáral biskupy za jejich slabosť. Též papež Řehoř XVI. ohrazoval se brevem „Quo graviora" ze 4. října 1833 daným k biskupům [3]) proti onomu nařízení a dal kardinálem-státním sekretářem Bernettim podati dvorům ohrazení z 5. října. Vlády vzaly vše do svých rukou, obsazování církevních úřadů, vychovávání duchovenstva, církevní jmění a manželství. Smutně vyhlíželo to v církvi obzvláště v Badensku, kde vláda všechny necírkevní směry, spolky a podniky podporovala.

Když r. 1842. Petr Josef Blum biskupem limburským se stal, začal boj za svobodu církevní. K rozvoji katolického života přičinily znamenitě zmatky kolínské r. 1837., o kterých hned mluviti budeme, trevirská pouť a skandál Rongeův; čímž vším přečetným katolíkům oči se otevřely, že poznali spoušť, kterou státní absolutismus na poli církevním způsobil.

§ 570. γ) Prusko; kolínské zmatky [4]).

Po ztroskotání německých biskupství ve válkách francouzských byla církev katolická v Německu apoštolskými vikáři spravována. Pruská vláda nahlížela, že tento prozatímní stav dlouho trvati nemůže, a že vláda o duchovní blaho svých poddaných postarati se musí, jsouc k tomu smlouvami, za kterými některé země ku Prusku připadly, výslovně zavázána. O zřízení katolické církve ve státech pruských vyjednával v Římě po rozkaze krále Fridricha Viléma III. mimořádný vyslanec Niebuhr se státním sekretářem kardinálem Consalvi-m.

---

[1]) Walter l. c. p. 330—345; Tüb. Quartalschr. 1830 str. 162

[2]) Roscovány, Mon. II. 292-295; Walter l. c. p. 345-348.

[3]) Roscovány Mon. II. 340—343; „Katholik" ze srpna 1843 str. 131.

[4]) Srv. mou rozpravu „Církev katol. v Německu, zejména v Prusku" v „Časopise kat. duchov." 1876 str. 328 sqq.

Účinek těchto vyjednávání byla bulla „De salute animarum“ ze 16. července 1821 [1]), kterou král Fridrich Vilém III. 23. srpna 1821 potvrdil a za říšský zákon prohlásiti dal. Dle této bully stal se Kolín nad Rýnem arcibiskupstvím, jemuž za suffraganní biskupství Trevír, Münster a Paderborn podřízeny byly. Poznaň byla za arcibiskupství povýšena a s arcibiskupstvím Hnězdenským spojena; spojený prestol podržel dvě kapitoly a dvojí diecésní správu a dostal Chelmno (Kulm) za suffraganní biskupství. Vratislav a Varmie (Ermeland) zůstaly exemptní čili přímo apoštolské Stolici podřízeny. Byla ustanovena dotace biskupů, a kapitoly měly biskupy voliti, však dle breve „Quod de fidelium“ ze 16. července 1821 [2]) nesměly voliti osobu králi méně milou (persona regi minus grata). Exekutorem bully stal se Josef z Hohenzollern, biskup varmijský, však vlastním exekuterem bully bylo ministerstvo duchovních věcí, t. j. jediný v onom ministerstvě ustanovený katolický rada Schmedding, jehož pouhým rádcem byl biskup.

Ale vláda proti učiněné úmluvě potáhla na sebe volbu biskupů, předpisujíc kanovníkům, kdo jenom králi milou osobou a tudy samojedině volitelným jest, pak volbu kanovníkův, ano i farářů, zakázala přímé obcování s apoštolskou Stolicí a dovolovala dopisování s Římem jenom prostřednictvím protestantského ministerstva a vyslanectva. Vláda obmezovala a zkracovala pravomocnosť biskupů, a měla veliký vliv na vzdělání kněží, semináře a theologické ústavy. K ordinaci nových kněží bylo třeba svolení vlády. Zásadou pruské vlády bylo, nedovolovati zřizování katolických far ani konání služeb Božích, neb zřizováni škol na místech, kdež jich katolíci posud neměli. Proto odmítala všechny prosby katolických občanů, byť sebe více oprávněnými byly; za to však zřizovala školy a zaváděla služby Boží protestantské v místech, kde jich nikterak třeba nebylo.

Co do občanského postavení byli katolíci, ačkoli téměř polovici obyvatelstva tvořili, za služebníky a poddané protestantů pokládáni: u dvora nebylo ani jednoho katolika v důstojnosti postaveného; všichni ministři byli protestanté; v ministerstvech byli v celku jenom tři katoličtí ministeriální radové; všechna vyšší místa byla obsazena protestanty. U vojska

---

[1]) Münch, Conc. II. 250—296; Walter, Fontes p. 239-262.

[2]) Walter, Fontes p. 262.

nestal se katolík nikdy generálem nebo plukovníkem; zřídka býval katolík povýšen za setníka nebo majora, výše ale nepostoupil nikdy. Ve vojsku dělala vláda propagandu protestantství; pět dvanáctin vojska byli katolíci, kteří však neměli ani jednoho kněze; řádným duchovním správcem jejich byl protestantský kazatel. Všichni vojínové, i katoličtí, musili o větších svátcích protestantských a mimo to vždy jednou za měsíc choditi na protestantské služby Boží.

Co do vyučování byly vojenské školy ryze protestantské. Professury při universitách obsazovaly se téměř samými protestanty a professory theologie jmenovala vláda takové muže, kteří „svobodomyslným", t. j. nevěreckým směrem se vyznamenávali. Na gymnasia dosazovala vláda téměř samé protestanty za professory, a málo které gymnasium podrželo svůj starý katolický ráz. Veškeré školství národní i s učitelskými semináři bylo nadobro v rukou vlády, kteráž o nijakém vlivu církve zde slyšeti nechtěla. Tím způsobem dostali se do škol katolických protestantští učitelé a protestantské knihy.

Katolické věci duchovní a školní byly vesměs podrobeny ministerstvu, v němž pouze jediný katolík jako rada zasedal; tudíž protestanté rozhodovali o věcech katolických. Za to však v protestantských věcech nesměl žádný katolík býti referentem.

Katolíci nesměli ve školách aneb v tisku jinak, leč s velikou úctou, o protestantství mluviti. Avšak protestantští professoři mohli s kathedry katolickou církev, její ústavy a učení tupiti; mohli papeži a kněžím spílati, a katolíky v nenávisť uváděti: za to protestantská vláda nikoho netrestala. Ale běda katolíku, který se nějak proti protestantství provinil.

Smíšená manželství; zmatky kolínské. Hlavní pomůckou k tomu, aby katolíci ku protestantství převedeni byli, měla se státi smíšená manželství. Dle pruského práva následovali při smíšených manželstvích synové v náboženství otce, dcery opět matky; všeliké pak smlouvy o náboženském vychování dítek byly neplatny. Když pak katolické Vestfálsko k Prusku připadlo, vyšla královská deklarace z 21. listopadu 1803, která nařizovala, aby manželské dítky vesměs v náboženství otcově vychovány byly. A tu dosazovala vláda protestantské mladé úřadníky do katolických krajin, kdež by si dcery ze zámožných katolických rodin za manželky brali. Královská deklarace byla ve Slezsku, kde vratislavský kníže-biskup Hohenlohe († 1817) žádného odporu vládě nekladl, brzo provedena. Ale

katolické Vestfálsko protivilo se úmyslům vlády, a katoličtí faráři neassistovali ani aktivně ani passivně smíšeným sňatkům, když snoubenci odepřeli katolické vychování dítek a odpírali katolické straně svátostní rozřešení. Za těchto poměrů vyšlo kabinetní nařízení ze 17. listopadu 1825, kteréž přísně káralo „zlořád“, že katoličtí kněží ke smíšeným manželstvím přivoliti se zdráhají, a obnovilo pro krajiny porýnské zákon z 21. listopadu 1803. Vláda naléhala na biskupy, aby kněze k vykonání ohlášek a kopulace donucovali, a stíhala takové kněze soudně. Biskupové žádali, aby se v této věci do Říma obrátiti mohli, což jim král listem z 28. února 1828 dovolil. Obrátili se ku papeži Lvu XII, jehož nástupce Pius VIII. vydal 25. března 1830 breve „Litteris altero abhinc anno“ [1]) ke 4 biskupům církevní kolínské provincie, k němuž instrukce kardinála Albaniho ze dne 27. března připojena byla [2]). Papež prohlásil smíšená manželství sice za nedovolená, ale za platna i tenkráte, když forma tridentská při nich zachována nebyla, pakli jim žádná zrušující překážka nevadí, dovolil farářům smíšená manželství ohlašovati a jim passivně assistovati, když vychování dítek v katolickém náboženství zaručeno není, a udělil biskupům plnou moc ke konvalidaci a assanaci matrimonii in radice.

Papežské breve neuspokojilo v Berlíně. Dne 13. července 1831 poslala pruská vláda breve kardinálu Bernetti-mu, státnímu sekretáři Řehoře XVI., nazpět se žádostí, aby text na mnohých místech byl zmírněn a změněn. Řehoř XVI. nemohl ovšem této žádosti vyhověti.

Pruská vláda vymyslila si nový plán. Z jara 1833 žádal Karel Kristian Josiáš Bunsen, vyslanec pruský v Římě, breve a instrukci nazpět a dostav je, odcestoval do Berlína. Do Berlína byl povolán arcibiskup kolínský Ferdinand hrabě Spiegel, který po mnohém doléhání se strany vládní konečně společně s rytířem Bunsenem vypracoval pověstnou konvenci z 19. června 1834 [3]), která v odporu s jasnými slovy breve pravila, že dle breve farářové zcela dle nařízení vládního ze 17. srpna 1825 spravovati se mohou. Bunsen podepsal konvenci pod vý-

---

[1]) V „Beiträge zur K.-G. des 19. Jahrh. in Deutschl. str. 131 - 137.

[2]) Breve s instrukcí ap. Rheinwald: Acta hist. eccl. 1835, p. 15; Kunstmann: Die gemischten Ehen. Regensb. 1839 str. 247—257.

[3]) Roscovány: De matrimoniis mixtis p. 248—255; „Katholik,“ 1838 příloha 2. 4.

minkou nejvyššího schválení, arcibiskup Spiegel učinil to beze vší podmínky. Potom získal arcibiskup své suffraganní biskupy pro učiněnou konvenci. Passivní assistence dle vydaných potom instrukcí byla obmezena jenom na případ, kdyby katolická strana z pouhého opovrhování svatým náboženstvím smíšené manželství uzavírala; ve všech ostatních případech měli kněží smíšeným manželstvím assistovati, netázati se snoubenců, v kterém náboženství své dítky vychovávati budou, neukládati ve zpovědi katolické straně vychovávání dítek v katolickém náboženství za povinnosť, a neodpírati úvod šestinedělky katolickým matkám ve smíšeném manželství žijícím.

Zpráva o učiněné konvenci mezi arcibiskupem Spiegelem a rytířem Bunsenem dostala se k apoštolské Stolici a kardinál státní sekretář Lambruschini oznámil to důvěrnou notou z 15. března 1836 Bunsenovi. Tento však upřel konvenci jako „mravní nemožnosť“, a odvolal se na zprávy porýnských a vestfálských biskupů, které brzy přijdou.

Nešťastný arcibiskup Spiegel zemřel 2. srpna 1835. Jeho nástupcem stal se volbou 1. prosince 1835. Klement August svobodný pán z Droste-Vischeringů, posavadní světící biskup münsterský, jenž 2. února 1836 od papeže byl potvrzen a 29. května od svého bratra biskupa münsterského nastolen. Nový arcibiskup nevěděl nic o smlouvě Bunseno-Spiegelovské a přišel hned s vládou do sporu skrze učení Jiřího Hermesa a smíšená manželství. V prvním článku chtělo býti ministerstvo arcibiskupovi po vůli, když za to arcibiskup bude jemu po vůli v druhém článku.

Po přání vlády zaslal biskup münsterský Kaspar Maximilian Droste-Vischering, bratr arcibiskupův, 15. září 1836 papeži list, v němž berlínskou konvenci upřel a oznámil, že instrukce Karla Albani-ho v diecési své neprohlásil, poněvadž prý cosi podobného není v obyčeji. Podobný list podepsal nemocný biskup trevirský Josef Hommer 1. října 1836 a takový též list vyhotovil biskup paderbornský Ledebour 10. října 1836. Avšak ctihodný biskup Hommer neměl s takovou zradou předstoupiti před hrozný soud Hospodinův. Jsa již smrti blízek, vypsal 10. listopadu papeži upřímně průběh berlínské konvence a odvolal všechno, v čem zde pochybil. Opis tohoto svého odvolání poslal též králi.

Arcibiskup Klement August nedal se nikterak k tomu pohnouti, aby lživou zprávu do Říma zaslal a psal 23. září papeži,

že breve Pia VIII. o smíšených manželstvích jest prohlášeno, a on že o jeho provedení svědomitě se postará.

Rytíř Bunsen nemoha v Římě dále lháti, spěchal na rychlo z Říma do Kolína, aby arcibiskupa k zachování konvence pohnul, ale nic u něho nepořídil. Dne 24. října 1837 poslal ministr Altenstein arcibiskupovi ultimatum, buď aby konvence zachovával, neb úřadu se vzdal. Arcibiskup odpověděl 30. října, že jeho povinností jest práva církve hájiti; proto ve své úřadní činnosti neustane a svého úřadu nesloží. Tu byl na rozkaz krále Fridricha Viléma III. pod záminkou, že prý se s dvěma revolučníma stranama spolčil, dne 20. listopadu 1837 zatčen a do pevnosti Mindenu zavezen, kde do 21. dubna 1839 jako vězeň zůstal. Nebezpečná nemoc, do které upadl, způsobila, že mohl bydliti ve svém rodinném zámku Darfeldě, odkudž později do Münsteru se odebral.

Den zajetí arcibiskupa kolínského jest dnem nesmírné váhy v dějinách církevních. Jest to den východu slunce církevní svobody, která se více v okovy spoutati nedala. Zajetí arcibiskupa Klementa Augusta učinilo konec otrockému smýšlení biskupů, kněží a věřících, kterým vzhledem na státní moc doposud byli se nesli. Klement August jest základní kámen církevní svobody našeho času.

Vymýšlený zločin arcibiskupův, že prý s revolucí ve spojení byl, hlásal se světu v plakátech a v státních publikacích, ale nikdo nevěřil pohádce o velezrádě.

Papež Řehoř XVI. měl již 10. prosince 1837 slavnou allokuci „Dum inter acerbissimos dolores,“ v níž slavně arcibiskupa za nevinného prohlásil, ošemetné jednání pruské vlády celému světu odhalil, a všechno, co proti breve Pia VIII. se podniklo, za neplatné vyhlásil. Dojem allokuce byl v Německu nesmírný; veřejné mínění stálo na straně pronásledovaného arcibiskupa, a každý cítil bezpráví, které se mu stalo. Biskupové münsterský a paderbornský odstoupili od bunseno-spiegelovské konvence, jsouce k tomu veřejným míněním donuceni. Utvořila se veliká strana katolická, které bavorské časopisectvo své sloupce propůjčovalo, aby německé čtenářstvo s násilnictvím pruské vlády seznamovalo.

Tentýž boj o smíšená manželství vypukl ve východních provinciích pruských, a byl samostatně a v tytéž doby od poznaňsko-hnězdenského arcibiskupa *Martina Dunina* veden. Dunin, nemoha si ve smíšených manželstvech počínati dle bully

Benedikta XIV. „Magnae nobis admirationi" ze dne 29. června 1748, žádal r. 1837. u ministerstva a potom u krále, aby breve Pia VIII., které západním biskupům dáno bylo, též v arcidiecési hnězdensko-poznaňské platilo, neb aby mu dovoleno bylo do Říma se obrátiti a tam prositi za normu, kterak by za stávajících okolností při smíšených manželstvích si počínati měl. Byv od obojí strany odmrštěn, vydal 27. února 1838 pastýřský list k svému duchovenstvu, v němž mu pod trestem sesazení s obročí a suspense přikázal, aby ohledně smíšených manželství svědomitě předpisy církevní zachovávalo, a takových sňatků nežehnalo, leč jsou-li splněny podmínky církví nařízené.

Když výtisky tohoto pastýřského listu po poslech do dekanatův obou diecésí rozeslány byly, oznámil arcibiskup 10. března 1838 tento svůj krok také králi listem, kdež ke konci praví: „Vaše kr. Veličenství rozhodniž nad mou šedivou hlavou. Pokoj mého svědomí a duše má jsou zachráněny." Kabinetním rozkazem z 12. dubna byl proti arcibiskupovi zaveden proces, a ministr Altenstein prohlásil 14. dubna arcibiskupův pastýřský list za neplatný, a slíbil všem duchovním, kteří na stranu vlády se postaví, ochranu proti arcibiskupovi.

Ale katolický duch jednou vzbuzený nedal se více kabinetními rozkazy zapuditi. Biskup varmijský Hatten připojil se 19. dubna k arcibiskupu Duninovi pastýřským listem, jejž ke svému duchovenstvu vydal. Po dlouhém kolísání učinil totéž chelmenský biskup Anastasius Sedlag. Jenom kníže-biskup vratislavský Leopold Sedlnitzky nemohl se k tomuto kroku odhodlati a musil se potom r. 1840. biskupství vzdáti, po čemž vstoupil do života soukromého, posléz od katolické víry odpadl a protestantem v Berlíně r. 1871. zemřel. Veškeré duchovenstvo arcidiecése prohlásilo se pro svého arcibiskupa a odmítlo od sebe vládní ochranu.

Na počátku července započalo trestní vyšetřování proti arcibiskupovi, který kompetenci soudního dvoru popíral. Týraného arcibiskupa ujal se Řehoř XVI. ve své allokuci ze 17. září 1838, ve kteréž jej za obhájce spravedlivé věci prohlásil. Avšak pruská vláda nedala se hlasem nejvyšší hlavy církve ve svém násilnictví mýliti. Poznaňský vrchní soud vynesl 23. února 1838 nad arcibiskupem svůj rozsudek, který byl ještě králi ku potvrzení předložen. Arcibiskup byl povolán do Berlína, kamž 5. dubna přibyl; i naléhali na něho marně; zůstal věrným církevním zásadám jako pevná skála. Proto byl roz-

sudek prohlášen. Arcibiskup byl se svého úřadu sesazen, za neschopného ku přijetí nového uznán, a k šestiměsíčnímu žaláři na pevnosti a k zaplacení soudních útrat odsouzen. Arcibiskup vzdal se práva appellace proti tomuto výroku, neuznávaje kompetence světských soudův a prosil toliko krále za prominutí pevnostního žaláře, čehož také dosáhl; však po vůli královĕ měl zůstati v Berlině.

Ale obávaje se, aby v arcidiecési zmatky nevznikly, rozhodl se arcibiskup, že do Poznaně odcestuje a svou diecési opět spravovati bude. Druhý den po svém odjezdu z Berlína oznámil tento svůj krok králi. Do Poznaně přišel 4. října 1838 ráno k veliké radosti svých věřících. Ale již v noci z 5. na 6. října vrazili vojáci a úředníci do ložnice arcibiskupovy, zatkli jej a zavlekli po královském rozkaze na pevnosť Kolberg.

Po odjezdu arcibiskupově rozhostil se církevní smutek v celé arcidiecési; zvony umlkly, hudba i varhany utichly, lid vzdal se dobrovolně světských radovánek. Pokusy úřadů, učiniti konec církevnímu smutku, rozbily se o jednomyslnosť a statnosť duchovenstva a lidu. Četné deputace a prosby za propuštění velepastýře docházely do Berlína, ale byly oslyšeny.

Proti očekávání přiblížil se konec církevního boje, *ve kterém církev slavně zvítězila.* Král Fridrich Vilém III. (1797—1840) zemřel 7. června 1840, a s ním vzala za své bezohledná despocie, kterou ve věcech církevních i světských provozoval. Jeho syn a nástupce Fridrich Vilém IV. (1840—1857; † 1861), který ke svým katolickým poddaným spravedlivým býti chtěl, nedal se mýliti pokřikem nepřátel proti katolické církvi. Kabinetním rozkazem z 29. července 1840 dovolil arcibiskupovi Duninovi navrátiti se do své arcidiecése. Dunin opustil Kolberg 3. srpna 1840 a přijel 5. srpna do Poznaně k veliké radosti věřících. Druhý den učinil hlahol zvonů po městě a hlas varhan konec diecésnímu smutku.

Ve věcech smíšených manželství vydal arcibiskup 27. srpna nový pastýřský list, jímž předpisoval, aby při nich duchovenstvo všeho se zdržovalo, co by za schválení těchto sňatků pokládáno býti mohlo; duchovní pastýř katolický neuděluj takovým snoubencům církevního požehnání, ale nežádej také na nich slibu, že všechny dítky v náboženství katolickém vychovány budou, jelikož takový slib zákonům zemským se protiví a tudíž žádné závaznosti pro praktický život nemá. V dalších dvou výnosech stanovil, že katolické straně sv. svátostmi při-

sluhovati lze, když alespoň dle možnosti povinnosti svého stavu plní.

Arcibiskup byl v Královci (Königsberg) přítomen slavnému holdování, kteréž se dálo králi, a král navštívil r. 1842. arcibiskupa v jeho příbytku. Duniu netěšil se dlouho svému vítězství; zemřel 26. prosince 1842, maje věku svého 68 let.

Král Fridrich Vilém IV. zrušil 1. ledna 1841 královské placetum vzhledem na dopisování bikupů s Římem, jsa tak prvním panovníkem, který tyto nedůstojné okovy církevního života odstranil, zřídil 12. února 1841 zvláštní katolické oddělení v ministerstvě kultu pro věci katolické církve, a odstranil placetum na biskupské výnosy o pouze církevních věcech.

S většími obtížemi bylo spojeno uklizení zmatků kolínských. Král uznával spravedlivou věc arcibiskupa Klementa Augusta, ale nechtěl jej k duchovní vládě zase připustiti, aby prý památce svého otce nezadal. Hrabě Brühl byl do Říma vyslán, aby s apoštolskou Stolici o této věci vyjednával. Papež Řehoř XVI. uznával vděčně dobré úmysly královy a též jeho rozpaky, však nechtěl nic bez srozumění s apoštolským trpitelem rozhodnouti. Proto poslal k němu biskupa eichstädtského Karla Augusta hraběte z Reisacha. Klement August zůstavil vše moudrému rozhodnuti sv. Stolice. K návrhu krále bavorského stal se 24. září 1841 Jan Geissel, špýrský biskup, koadjutorem pro Kolín s nadějí na posloupnosť. Aby ho k svému stádci uvedl a zároveň sám s věřícími se rozloučil, vydal Klement August svůj poslední pastýřský list z 9. března 1842. Nabízené důstojnosti kardinálské nepřijal. Naproti tomu žádal a obdržel obhájení své cti s strany obvinění, že byl ve spolku s dvěma revolučními stranami. Král odpověděl mu otevřeným listem z 15. října 1841, „že nikdy nechoval podezření, jako by arcibiskup v politických rejdech účastenství měl; samy úřady královské prý svrchu řečenou obžalobu naprosto vyvrátily."

Koadjutor Jan Geissel převzal 4. března 1842 správu kolínské arcidiecése. Klement August bydlil potom v Münsteru, trávě čas na modlitbách, cestoval v létě r. 1844. do Říma, kde ho papež Řehoř XVI. přelaskavě přijal, a navrátiv se domů, zemřel 19. října 1845. Byl pochován 23. října v kathedrálce münsterské, a Řehoř XVI. oslavil jeho památku zvláštní allokucí 24. listopadu.

§ 571. *d) Další průběh církevních událostí v německých státech od r. 1848.; kulturní, vlastně barbarský boj proti církvi*[1]).

Osudný rok 1848., domáhající se přemrštěným způsobem svobody, měl veliký vliv i na život církevní. Na povzbuzení mohučského kapitolního děkana Adama Františka Lenniga[2]) († 1866) způsobil arcibiskup kolínský Jan Geissel[3]) schůzi německých biskupů ve Würzburgu od 22. října až do 16. listopadu 1848, aby národ ku poslušnosti povinné panovníkům napomenuli, a práv a svobod církve přísahami zaručených na knížatech nazpět požadovali[4]).

Biskupové navrátivše se z Würzburgu, sestavili dle zásad tam vyslovených své žádosti ku panovníkům ve zvláštních pamětních spisech; jmenovitě žádali za právo zřizovati a spravovati své zvláštní vyučovací a vychovávací ústavy, dohlížeti na vyučování náboženství, ustanovovati učebnice náboženství, vychovávati, zkoušeti a ustanovati duchovní, zakládati kláštery, spravovati samostatně církevní jmění a svobodně vykonávati služby Boží; dále žádali, aby náboženské spolky se zřizovati mohly, katolické školy a školní matice byly zachovány, královské placetum zrušeno, jakož i jiné předpisy překážející církvi ve vykonávání jejího božského poslání odstraněny.

Biskupové *horno-porýnské provincie* podali své žádosti z části již r. 1848. vládám; ale nic nepořídivše, podali v březnu 1851 společný pamětný spis svým příslušným vládám, ale dostali 5. března 1853 velmi nedostačitelnou odpověď. Biskupové opětovali svou žádosť v novém pamětním spise 18. června 1853 a prohlásili, když žádosti jejich vyplněny nebudou, že přikročí sami k tomu, aby je do života uvedli. Když vlády zase nic neučinily, přikročili biskupové k činu[5]).

---

[1]) Církevní poměry v jednotlivých státech jsou úplně podány ve Vehringově „Lehrbuch des kath. und protest. Kirchenrechts.“ Freib. im Br. 2. Aufl. 1881. Četné rozpravy a listiny jsou v Archivě für kath. K.-R. téhož učence. —

[2]) Brück: Adam Franz Lennig. Mainz. 1870. str. 116 sqq.

[3]) Dumont: Schriften und Reden von Joh. Cardinal von Geissel. Köln. 1869 a 1870. 3 Bde. — Remling: Cardinal von Geissel. Speyer 1873.

[4]) Rokování ve Vehringově Archivě für kath. K.-R. Promemoria kardinála Geissela s pamětním spisem k vládám a pastýřská slova biskupů k duchovenstvu a lidu ap. Dumont l. c. I. 172 sqq.; srv. Collect. Lacens. V. 941 sqq.

[5]) Lieber: In Sachen der oberrheinischen Kirchenprovinz. Freib. 1853.

Prvním byl stařičký arcibiskup freiburský *Heřman Vicari*. Napomínal členy badenské vrchní církevní rady, aby dle zásad biskupy vyslovených si počínaly nebo svůj úřad složily, a hrozil jim klatbou. Dále dal odbývati zkoušky pro přijeti do klerikálního semináře bez vládního kommissaře. Ministerstvo jmenovalo městského ředitele Burgera 7. listopadu 1853 zeměpanským plnomocníkem, bez jehož spolupodpisu všechny výnosy arcibiskupovy neplatnými býti měly, a hrozilo duchovním, kteří by arcibiskupa poslouchali, těžkými tresty. Statný arcibiskup vydal klatbu na Burgera a členy vrchní církevní rady, dal ji s kazatelny prohlásiti a vydal 11. listopadu pastýřský list, v němž křivd a násilí v Badensku na církvi spáchaných hořce naříkal a proti nim se ohrazoval. Papež Pius IX. chválil arcibiskupa ve dvou allokucích 19. prosince 1853 a 9. ledna 1854. Proti novým přehmatům badenské vlády vydal arcibiskup 5. května 1854 nařízení o správě církevního jmění, které vedlo ku processu proti arcibiskupovi, jako by byl neposlušným zemských zákonův a nevěrným k zeměpánu. Od 22.—30. května byl arcibiskup ve svém bytě v zajetí chován. V mnohých osadách konal se církevní smutek, a všeobecně děly se modlitby za zajatého arcibiskupa.

Arcibiskup dostav opět svobodu, hájil se 3. června 1854 proti nařknutí, jako by své přísaze zeměpánu učiněné nevěrným se byl stal. Badenská vláda poznávajíc svou chybu, poslala do Říma hraběte z Leiningena a později státního radu Brunnera vyjednávat o konkordát, který konečně po mnohých průtazích 28. června 1859 učiněn [1]) a papežem bullou „Aeterni patris vicaria" z 22. září 1859 [2]) a od velkovévody jako nařízení z 5. prosince 1859 prohlášen byl.

Též v diecési limburské vznikl boj, který statně vedl biskup Petr Josef Blum, a skončil se teprve r. 1861. prozatímní

— Die Wiedereinführung des canon. Rechtes in der oberrhein. Kirchenprovinz. Von einem Staatsmann. Stuttg. 1853. — Beleuchtung der Entschliessungen der Regierungen der oberrhein. Kirchenprovinz auf die bischöfl. Denkschrift. Schaffh. 1853. — Das Recht der Kirche im badischen Kirchenstreite. Mainz. 1853. — Hirscher: Zur Orientirung über den derzeitigen Kirchenstreit. Freib. 1854. — Ketteler: Das Recht und der Rechtsschutz der kath. Kirche in Deutschl. Mainz. 1854. Warnkönig: Über den Konflikt des Episcopates der oberrhein. Kirchenprovinz. Erlang. 1853.

[1]) Nussi, Convent. p. 330 sqq.

[2]) Walter, Fontes p. 376 sqq.; Archiv für kath. K.-R. sv. 4, 5, 6. — Srv. Friedberg: Der Staat und die kath. Kirche in Grossherzogthum Baden. Leipz. 1874. 2. Aufl.

smlouvou. Vláda velkovévodství hessenského učinila již r. 1854. s biskupem mohučským Vilémem Emmanuelem svobodným pánem Kettelerem prozatímní smlouvu, a uchránila tak svoji zemi od boje mezi církví a státem. Biskup fuldský Krištof Florentius Kött († 1873), vykonávaje z největší části práva, kterých biskupové ve Würzburgu shromáždění žádali, srozuměl se snadno s vládou kurfirstvi hessenského.

Ve *Würtembergu* učinilo ministerstvo s biskupem rottenburským Josefem Lippem smlouvu z 19. prosince 1853, která však apoštolskou Stolicí schválena nebyla. Vláda obrátila se potom přímo do Říma a učinila 8. dubna 1857 konkordát, kterým velikých ústupků dosáhla. Papež prohlásil jej bullou „Cum in sublimi" z 22. června 1857 a král jako nařízení z 21. prosince 1857 [1]).

Ale po porážce Rakušanů v Italii r. 1859. začaly útoky na obě smlouvy ve sněmovnách v Karlsruhe a Stuttgartě; vlády povolily, smlouvy byly zrušeny a komorám předložen „církevní zákon," který též byl přijat. Takovým způsobem byly církevní poměry na velikou škodu církve, která zde nic zmoci nemohla, jednostranně od státu upraveny. Opatrnosť biskupa Lippe († 1869) a jeho nástupce učeného Karla Josefa Hefele (od r. 1869.) odvrátila ve Würtembersku od církve mnohou těžkou škodu. Za to rozzuřil se boj v Badensku. Po církevním zákoně vyšly školní zákony, jejichž posledním článkem bylo zavedení povinných obecných škol (1876). Za ministra-presidenta Jolly-ho (od 27. července 1866) závodily vláda a komory v pronásledování církve. Po smrti arcibiskupa Vicariho († 13. dubna 1868) mísila se vláda neoprávněně do volby jeho nástupce a zamezovala tak obsazení arcibiskupského stolce [2]). Kapitolní vikář a světící biskup Lothar z Kübelu měl přetěžké postavení. Zákony o veřejném chudobinství, o právních poměrech a správě nadací sekularisovaly církevní katolické nadace. Zákon z 2. dubna 1872 zakazoval konati missie a výpomoc v duchovni správě řeholníky. Ministeriální nařízení z 2. listopadu 1872 potvrdilo nařízení ze 6. září 1867, kterým tak zvaná „státní zkouška" kandidátů theologie se přikazovala.

---

[1]) Nussi, Convent. p. 321; Walter, Fontes p. 363 sqq.; Archiv, sv. 2. str. 236., 494.

[2]) Das Recht der Domcapitel und das Veto der Regierungen bei den Bischofswahlen in Preussen und der oberrh. Kirchenprov. von Ketteler, Bisch. v. Mainz. 1869. — Hirschel: Das Recht der Regierungen bezüglich der Bischofswahlen in Preussen und der oberrh. Kirchenprov. Mainz. 1870.

Tuto zkoušku velel též nový církevní zákon z 19. února 1874, který krutostí pruské květnové zákony převyšuje. Zákon „o zlepšení méně placených církevních služebníků ze státních prostředků“ 1876 sekularisoval katolické interkalární fondy a činil státní podporu na takových podmínkách závislou, kterých katoličtí duchovní vyplniti nemohli. Jolly odstoupil 21. září 1876. Ministr vnitra Stösser začal se správcem arcibiskupství Kübelem († 1881) vyjednávati, ale tato vyjednávání neměla žádného úspěchu. Konečně velkovévoda Fridrich rozhodl zde. Státní zkouška byla zákonem z 5. března 1880 odstraněna [1]). Dne 2. května 1882 byl arcibiskupský stolec obsazen.

Mohučsko-darmstadtská konvence měla mnoho nepřátel, a byla jim agitačním prostředkem proti vládě; pročež vzdal se jí mohučský biskup Ketteler 20. září 1866. Za ministerstva Hofmannova (1872) začal kulturní rsp. barbarský boj proti církvi v Hessenském velkovévodství. Školní zákon ze 16. června 1874 porušil co nejvíce práva katolíkův a zničil konfessní školy [2]). Dne 23. dubna 1875 vyšlo pět nových církevních zákonův obsahujících zavření biskupského theologického ústavu a konviktů, povinnost oznamovati faráře, administrátory a kaplany, přehmaty do pravomocnosti papežské i biskupské, odvolání čili rekurs k světské vládě, a zničeni řádů zákazem přijímati novice. Ohrazení biskupa, duchovenstva a katolického lidu bylo marným. Po smrti biskupa Kettelera († 13. července 1877) zamezila vláda volbu jeho nástupce [3]). Teprve r. 1886. mohl papež Lev XIII. kanovníka a professora Dra. Haffnera jmenovati biskupem, poněvadž velkovévoda Ludvík IV. s ním ve vyjednávání vstoupil. Nový církevní zákon z 5. července 1887 [4]) činí v mnohém ohledu působení církve možným; theologický ústav mohl býti otevřen a osiřelé fary obsazeny; též lze konvikty zřizovati.

---

[1]) Laubis: Das badische Staatsexamen der Theologen. Freiburg. 1879. Baumstark: Die Wiederherstellung der kath. Seelsorge im Grossherzogthume Baden. Freib. 1880. — Vering: Archiv, sv. 44. str. 161. — Wacker: Das erste Friedenswerk im bad. Kulturkampfe. Freib. 1882.

[2]) Vering, Archiv für kath. K.-R. sv. 30. str. 466; sv. 31. str. 362; srv. Die Gefahren der neuen Schulgesetzgebung von Ketteler. Mainz 1876.

[3]) Veringův Archiv sv. 34. str. 386. — Srv. Ketteler: Der Culturkampf gegen die kath. Kirche und die neuen Kirchengesetzentwürfe für Hessen. Mainz. 1874. a Warum können wir zur Ausführung der Kirchengesetze nicht mitwirken? Mainz. 1876.

[4]) Veringův Archiv sv. 58. str. 341 sqq.

Nassovsko a Hessenské kurfirství byvše po válce prusko-rakouské ku Prusku přivtělena, byla se svými biskupstvími, Limburgem a Fuldou, do pruského kulturního rsp. barbarského boje proti církvi zapletena.

Poměry katolíků v ostatních malých státech německých byly smutnými. V Meklenburku byli katolíci bez ohledu na 16. článek spolkové ústavy pokládáni za podruhy. V Saském království trpěli katolíci mnoho od protestantské vlády, ačkoliv královský dvůr jest katolickým [1]. Hannoversko učinilo s apoštolskou Stolicí konvenci a dostalo bullou papeže Lva XII. „Impensa Rom. pontificum“ z 26. srpna 1824 dvě biskupství Hildesheim a Osnabruck [2]. Hildesheimské biskupství bylo hned zřízeno, osnabruckské bylo teprve roku 1868. nadáno a dostalo Pavla Melcherea za biskupa. Když však toto království bylo r. 1866. hrabivým Pruskem zabráno, musily Hildesheim a Osnabruck podstoupiti kulturní rsp. barbarský boj.

Když po francouzská válce roku 1870. *německé císařství* zřízeno bylo, stal se pruský král Vilém I. prvním císařem, a Prusko má v tomto císařství úplnou převahu. Říšský sněm, v němž říšský kancléř kníže Bismarck vládl, přijal paragraf „o kazatelně,“ [3]) navržený bavorským ministrem kultu Lutzem, a stanovil, aby jesuitské a jim podobné řády z Německa vyhnáni byli [4]. Spolková rada vypověděla potom 20. května 1873 redemtoristy, lazaristy, kongregaci kněží od sv. Ducha a dámy spolku Srdce Ježíšova jako příbuzné jesuitům. Říšský sněm podporoval kulturní resp. barbarský boj zákonem o vypovídání a internování katolických duchovních [5] vřadil kandidáty stavu duchovního do vojska i kněze, a zavedl povinné občanské čili civilní manželství [6]. Kulturní rsp. barbarský boj byl rozšířen i na říšské země, Elsassy a Lotarinsko. Němečtí biskupové scházeli se častěji ve Fuldě u hrobu sv. Bo-

---

[1]) Forwerk: Gesch. und Beschreibung der kath. Hof- und Pfarrkirche zu Dresden. Nebst einer kurzen Gesch. der kath. Kirche in Sachsen vom Religionswechsel des Kurf. Friedrich August I. bis auf unsere Tage. Dresden. 1851.

[2]) Nussi, Conv. p. 222.

[3]) Říšský zákon z 10. prosince 1871; zostřený říšským zákonem z 26. února 1876.

[4]) Říšský zákon ze 4. července 1872.

[5]) Říšský zákon ze 4. května 1874.

[6]) Říšský zákon ze 6. února 1875; srv. Archiv sv. 31. str. 439 sqq.

nifatia a podávali ohrazení proti kulturnímu resp. barbarskému boji, avšak bez úspěchu.

§ 572. ε) Další průběh církevních událostí v Prusku; pruský kulturní resp. barbarský boj proti církvi.

Pruský král Fridrich Vilém IV. vzdal se brzo po svém nastoupení na trůn kr. placetu na všechny biskupské výnosy a listiny, které se pouze náboženských věcí týkaly, a dovolil biskupům svobodně obcovati s Římem. Ústava, daná 5. prosince 1848 (články 12—15), pak oktroyovaná ze dne 31. prosince 1850 (čl. 15—18), udělovaly katolické církvi svobodu a samostatnosť; biskupové mohli své diecése samostatně spravovati, duchovní kongregace a řeholepovolávati, ale přece nebyli všech překážek prosti. Vzhledemna školství neučinil dosti ministr kultu Ladenberg spravedlivým požadavkům katolíků, kteří též v občanském životě zaručené rovnoprávnosti s evangelíky se netěšili, jsouce v úřadech a vojsku odstrkováni. Však v celku byly tyto poměry snesitelné. Obrat nastal r. 1870.

Když Prusové císaře Napoleona III. porazili, navrátil se říšský kancléř Karel Otto Eduard Leopold Bismarck z Schönhausenu k staré pruské církevní politice, chtěl ji s pomocí liberálův a starokatolíků provésti, a začal beze vší příčiny tak zvaný kulturní, resp. barbarský boj proti katolické církvi [1].

Když o prohlášení „papežské neomylnosti“ šlo, hrozilo Prusko svým vyslancem Arnimem v Římě, že svou politiku vzhledem na náboženské poměry katolíků změní, bude-li článek víry „o neomylnosti papežově“ prohlášen. Když tento článek ke konci r. 1870. prohlášen byl, slíbil bez ohledu na to nový císař německý Vilém I. ve Versaille poznaňsko-hnědenskému arcibiskupu hraběti Ledochovskému, který k němu v příčině sv. Otce spěchal, a pak malteským rytířům, kteří k němu za týmž účelem r. 1871. přibyli, že po skončené válce francouzské s jinými knížaty kroky proti „obsazení Říma“ učiní, nazval toto obsazení „násilným skutkem a osobivostí se strany Italie“

---

[1]) O kulturním boji rozprávějí: Siegfried, Actenstücke den preussischen Culturkampf betreffend. Freib. 1882. — F. X. Schulte: Geschichte des Culturkampfes in Preussen. Essen 1882. — Majunke: Gesch. des Culturkampfes in Preussen-Deutschland Paderb. 1886. — Bachem: Preussen und die kath. Kirche. 5. Aufl. Köln. 1887.

a ujišťoval spolu, že „jeho smýšlení pro papeže jakožto církevní hlavu jeho katolických poddaných jest totéž.“ Ale co císař takto mluvil, podporoval Bismarck dle odhalení italského presidenta-ministra Lamarmory [1]) již po léta tajně italskou vládu proti papeži. A r. 1872. stalo se přátelství nového německého císařství a nového italského království již veřejným.

Když němečtí biskupové z Vatikánského sněmu domů se navrátili, prohlásili ke konci srpna 1870 společným pastýřským listem článek víry „o neomylnosti papežově“ [2]) a odňali některým professorům theologie v Bonně a Vratislavi a některým gymnasialním učitelům náboženství, kteří se vatikánským dekretům podrobiti nechtěli, církevní poslání k vyučování, ale vláda chránila je a ponechala v úřadech a v příjmech, ano nutila docela po nějaký čas žáky na gymnasii braunsberském, aby novo-protestantskému náboženství přítomni byli. Ministr kultu Mühler († 1874) zakázal 10. ledna 1871 katolicko-bohosloveckým fakultám co nejpřísněji přímo si dopisovati s biskupy [3]). Dne 8. července 1871 bylo kr. nařízením „katolické oddělení v ministerstvě kultu“ zrušeno, poněvadž jeho členové, jak později ministr Mühler pravil, sněm Vatikánský uznávali, a nástroji antiinfallibní vládní politiky býti nechtěli. [4]) Dne 28. května 1872 byl polní probošt biskup in part. Namszanowski suspendován, což ministr války Roon listem ze dne 29. května 1872 generálním kommandům oznámil [5]), a konečně 26. ledna 1873 do výslužby dán, poněvadž vzhledem na starokatolíky vládě po vůli býti nechtěl [6]).

Hlavním nástrojem kulturního resp. barbarského boje byl ministr kultu Dr. Falk, syn protestantského pastora, jenž po odstoupení Mühlerově r. 1872. tento obor převzal. Za souhlasu protestantsko-liberální většiny obou sněmovních komor byly zákonem z 5. dubna 1873 články pruské ústavy: 15. a 18. v ten smysl změněny, že církev ve správě svých církevních věcí „státním zákonům a zákonitě upravenému dozoru státu

---

[1]) Un po' più di luce sugli eventi politici e militari dell' anno 1866 pel generale Alfonso Lamarmora vol, I. Firenze 1873; po německu Mainz. 1873. 13 obsáhlých výtahů z tohoto spisu podala „Germania“ r. 1873.

[2]) Veringův Archiv sv. 24, p. XCVII. sqq.

[3]) l. c. sv. 26. p. LV.

[4]) l. c. sv. 30. str. 89.

[5]) l. c. sv. 28. p. LXVII.

[6]) Srv. l. c. sv. 31.

podrobena jest", a že „zákon upraví oprávněnost státu co do vzdělání, ustanovování a propouštění duchovních a náboženských služebníkův, a ustanoví meze církevní disciplinární moci." [1]) Dne 11. května 1873 vyšel zákon „o vzdělání a ustanovení duchovních" [2]); theologové byli zvláštní zkoušce z filosofie, dějepisu a německé literatury podrobeni, a vláda dostala právo „Veta" při ustanovování a překládání duchovních, kteří proto vrchnímu presidentovi (místodržiteli) oznámeni býti musili. Dne 12. května 1873 potvrdil král „zákon o církevní disciplinární moci" a „zřízení král. dvorního soudu pro církevní věci" [3]); kterýžto zákon co nejkrutěji do církevního života zasáhl, veškerou církevní pravomocnost na dobré vůli a náhledu místodržitelů závislou učinil, a pravomocnost papežovu z pruských zemí vymýtil, stanově hned v § 1., že „církevní disciplinární moc nad církevními služebníky jenom od *německých* církevních vrchností vykonávána býti smí." Dne 13. května 1873 vyšel „zákon o mezích práva vzhledem na užívání církevních, trestních a disciplinárních prostředkův" [4]), a konečně 14. května 1873 „zákon o výstupu z církve" [5]), čině jej nesmírně snadným.

Tyto všechny zákony, jmenovitě první tři, protiví se článkům víry, směřují k rozkolu a vlastně zavádějí jej již do do života. Proti těmto zákonům, nežli ještě zákony se staly, ohrazovali se biskupové 20. září 1872 [6]), 30. ledna 1873 [7]) a 5. února 1873 [8]), prohlásili společným listem, daným ve Fuldě 2. května 1873 k duchovenstvu a k věřícím [9]), že ony zákony s ústavou, Bohem církvi danou, se nesrovnávají a tudy jich provésti nelze, a vyslovili se ve svém zadání k státnímu ministerstvu z 26. května 1873 [10]), „že nejsou s to, aby ku provedení těchto, 15. května prohlášených zákonů spolu působili, poněvadž tyto zákony porušují práva a svobody, které církvi

---

1) l. c. sv. 29. str. 437.
2) l. c. sv. 30 str. 123.
3) l. c. sv. 30. str. 129.
4) l. c. str. 136.
5) l. c. str. 137.
6) l. c. sv. 28. p. CXLV.
7) l. c. sv. 29. str. 331.
8) l. c. str. 343.
9) l. c. str. 438.
10) l. c. sv. 30. str. 139.

dle božského zařízení náležejí.“ Papež Pius IX. psal 7. srpna 1873 vlastní rukou list k císaři, ale nepořídil nic u něho. Císař Vilém nazval ve své odpovědi z 3. září biskupy rebelly a katolíky, kteří se květnovým zákonům protiví, stranou říši nepřátelskou [1]). Papež vydal 21. listopadu 1873 okružník, kterým tyto nespravedlivé výčitky vyrátil, a stížnosti katolíků na vládu vypočítal [2]). Tak zvaný kulturní boj vypukl, který vláda na základě uvedených zákonů s veškerou surovostí, ukrutností a násilností prováděla. V Poznani začali se nejprve duchovní, kteří státnímu vzdělání a zkoušení se nepodrobili, vřaďovati do vojska.

Dne 24. října 1873 vydal ministr Falk okružník k vrchním presidentům, aby proti duchovním, kteří proti květnovým zákonům ustanoveni byli, statněji si počínali; každý jejich jednotlivý úkon budiž předmětem trestního vyšetřování, a oni stále pokutováni, až se zákonům podrobí; a když nebudou moci více pokuty platiti, buďtež vzati do vazby; úplná přísnost zákona budiž prováděna; což se také stalo. Dne 6. prosince 1873 byla biskupům předepsána přísaha věrnosti, kterouž učiniti nemohli.

Dne 1. prosince 1873 navrhl poslanec Petr Reichensperger, rada vrchního tribunálu, jsa podporován členy středu, „aby komora poslanců se usnesla, že církevní pokoj, porušený od r. 1871., posavadním pronásledováním zaveden nebude, než jenom návratem k starým osvědčeným zásadám.“ Spolu navrhl poslanec Mallinkrodt se stranou středu, aby zákony z 11., 12. a 13. května 1873 zrušeny byly. Za tyto spravedlivé návrhy přimlouval se vřele poslanec Windhorst. Ale sněmovna přešla ku dennímu pořádku 288 hlasy proti 95.

Dne 19. ledna 1874 předložil ministr kultu dva nové návrhy církevních zákonů: 1. „o doplnění zákonů strany předběžného vzdělání a ustanovování duchovních“ a 2. „o správě uprázdněných katolických biskupství.“ Tyto návrhy, kterým staré zákony byly zostřeny, byly v komorách schváleny a dosáhly královského potvrzení, onen 21. [4]) a tento 20. května 1874 [5])

---

[1]) Siegfried: Actenstücke, str. 197.
[2]) Veringův Archiv sv. 31. str. 186.
[3]) Germania 1873. Nr. 268; příloha.
[4]) Archiv sv. 32. str. 398.
[5]) l. c. str. 392.

Dne 22. dubna 1875 byly dávky státu ke katolické církvi zastaveny, pokud by biskup neb oprávněný přijímač se nezavázal, že státní zákony, t. j. též zákony májové z r. 1873. a z r. 1874. zachovávati bude [1]. Zákonem z 31. května 1875 byly všechny řehole a řeholím podobné spolky zrušeny, a jenom takové, které se ošetřováním nemocných obíraly, ponechány; ale mohly každou chvíli kr. nařízením býti zrušeny [2]. Zákon z 18. června 1875 zrušil na dobro články: 15., 16. a 18. pruské ústavy [3]. Zákon ze 4. července 1875 [4] propůjčoval starokatolíkům právo ke katolickému církevnímu jmění. Zákon z 20. června 1875 [5] s prováděјícím nařízením z 8. května 1876 [6] odstranil dobře upravenou katolickou správu církevního jmění a upravil ji dle zásad protestantských. Zákon ze 7. června 1876 [7] dal státní správě rozsáhlá „práva dozoru“ na správu církevního jmění. Zákon o školním dozoru z 11. března 1872 odtrhl školu od církve [8] a stát činil nárok i na dozor nad vyučováním náboženství [9].

Krutost těchto zákonů stala se ještě hroznější jejich bezohledným prováděním. Biskupové obsazovali fary dle starého právního způsobu a dosazovali kaplany, nečiníce žádného oznámení vrchním presidentům; za to byli penězi pokutováni, žalářováni, vyhnanstvím a sesazením trestáni. Podobně dělo se kněžím, kteří proti květnovým zákonům úřadovali a církevní úkony konali. Někteří biskupové byli až ku pokutě 50.000 marek odsouzeni. Tyto pokuty dělají sta tisíců marek a ožebračily duchovenstvo.

Do žaláře byli vsazeni arcibiskupové: poznaňsko-hnězdenský hrabě Miecislav Ledochowski (3. února 1874 — 3 února 1876), který v žaláři Piem IX. kardinálem jmenován, a kolínský Pavel Melchers (31. března — 9. října 1874); a biskupové trevirský Matěj Eberhard (6. února — 31. pros. 1874), paderbornský Konrád Martin (4. srpna 1874 — 19. ledna 1875) a

---

[1] Tak zvaný „Sperr- oder Brodkorbgesetz.“ l. c sv. 34. str. 162.

[2] l c. str. 165; Bongartz: Die Klöster in Preussen und ihre Zerstörung. Berl. 1880.

[3] Archiv, sv. 36. str. 166.

[4] l. c. sv. 34. str. 403.

[5] l. c. sv. 34. str. 167.

[6] l. c. sv. 36. str. 181.

[7] l. c. str. 183.

[8] l. c. sv. 27. str. 297.

[9] Výnos ministra kultu z 18. února 1876; l. c. sv. 35, str. 464.

münsterský Jan Bernard Brinkmann (18. března — 29. dubna 1875). Když biskup padernbornský Martin svůj žalář si vytrpěl, byl na pevnosť Wesel zavlečen, a když toto místo 3. srpna 1875 opustil, byl 28. prosince zatykačem pronásledován. Poznaňský světící biskup Janiszewski byl k šestiměsíčnímu žaláři odsouzen proto, že biřmoval, a hnězdenský světící biskup Cybichowski k devítiměsíčnímu, poněvadž svaté oleje posvětil (r. 1875).

Nejvyšší soudní dvůr pro duchovní věci sesadil arcibiskupy: poznaňsko-hnězdenského (15. dubna 1874) a kolínského (28. června 1876), a biskupy: padernbornského (5. ledna 1875), vratislavského Jindřicha Förstera (6. října 1875), münsterského (8. března 1876) a limburského Petra Josefa Bluma (13. června 1877). Za tohoto pronásledování zemřeli biskupové: Krištof Florian Kött, z Fuldy (11. října 1873), Eberhard z Treviru (30. května 1876), Martin z Padernbornu (16. července 1879), a Förster z Vratislavi (20. října 1881).

Zuřivosť vlády neznala mezí; i přisluhování sv. svátostmi umírajícím bylo v „zavřených farnostech" trestáno; těžce nemocní, uzdravivše se, byli od vyšetřujícího soudce vyslýcháni, zdali a komu v nemoci se zpovídali, a kdo jim sv. svátostmi posloužil. Přes tisíc osiřelých far nemohlo býti obsazeno. Věřící byli bez služeb Božích a shromažďovali se na mnohých místech sami pouze k modlitbě. Mrtví byli bez kněze a církevních obřadů pochováni. Na mnohých místech byli vyobcovaní „státní pastoři" dosazeni. Kdo z duchovních k sektě starokatolíkův odpadl, podržel své církevní obročí. Starokatolíci obdrželi spolu užívání chrámů katolických uvedeným zákonem ze 4. července 1875. Biskupské semináře, theologické ústavy a konvikty byly od vlády násilně zavřeny. Na katolické theologické fakultě bonnské byli tři starokatoličtí professoři ustanoveni: Reusch, Langen a Menzel, kteřiž ovšem posluchačů neměli.

Ale veškeré toto hrozné pronásledování neučinilo katolické církvi v Německu německou církví národní čili vlastně pruskou, která by potom s protestantskou v jedno splynula. Přes 2.000 duchovních zaplatilo svou věrnosť k církvi peněžitými pokutami a žalářem. Na počátku r. 1875. bylo přes 1.000 katolických duchovních v žaláři. Žádný katolický kněz nepodrobil se podmínkám, na kterých výplata „státního platu" závisela. Oněch málo duchovních, kterým „státní plať" se vyplá-

cel, aniž přímo státní májové zákony uznati musili, vzdali se ho skoro všichni; lid neobcoval se „státními pastory“, nechodil na jejich služby Boží a vydržoval si sám své kněze.

Papež Pius IX. († 1878) přál si smíru, o němž však pruská vláda, resp. říšský kancléř kníže Bismarck nic slyšeti nechtěl. Bismark prohlásil, že „do Canossy nepůjde“. Nástupce Piův, Lev XIII. nabízel opět ruku k smíru [1]); i vláda poznávala marnost svého počínání, obracela, ale nechtěla přece své násilné soustavy se vzdáti, mírníc se toliko v méně podstatných věcech. Konečně byl Falk z ministerstva kultu propuštěn, a Puttkamer stal se jeho nástupcem. Kníže Bismarck vyjednával r. 1878. o smír s papežským nuntiem Masellou v Kissingách, však při jeho požadavcích ovšem bez úspěchu. Potom děla se vyjednávání mezi nuntiem Jacobinim, pozdějším kardinálem státním sekretářem († 1887) a pruským vyslancem, princem Reuszem ve Vídni [2]), jejichž hlavním obsahem byla tak zvaná „povinnosť oznamovací“. Lev XIII. chtěl trpěti [3]), aby za jistých podmínek kandidáti církevních obročí vládě byli oznámeni, ale chování vlády bylo příčinou, že věc rozřešena nebyla [4]). Malým obratem k lepšímu byl zákon ze 14. července 1880, v němž „sesazení církevních služebníků“ bylo proměněno v „neschopnosť zastávati svůj úřad“; trestní ustanovení zákonů z 11. května 1873 a 21. května 1874 na vykonávání úředních úkonů byla změněna; státní ministerstvo mohlo od biskupské přísahy prominutí uděliti a zákon „o zastavení platu“ pro jednotlivé okresy zrušiti; též nová usídlení řeholí pro ošetřování nemocných dovolovala se. Dne 20. června 1881 stal se Puttkamer ministrem vnitra, a Goszler stal se ministrem kultu. Za Goszlera byla uprázdněná biskupství obsazena: Trevir a Fulda r. 1881., Osnabruck, Vratislav a Paderborn r. 1882.; též uprázdněné kanonikáty obsadily se. Dále byl zrušen zákon „o zastavení platu“ (Sperrgesetz) nejprve pro nově obsazená biskupství, později též pro ostatní, vyjma však poznaňsko-hnězden-

[1]) Siegfried, Actenstücke str. 353.

[2]) l. c. str. 394.

[3]) Papež píše v listu k arcibiskupu kolínskému 24. února 1880 takto: „Nos huius concordiae maturandae causa passuros, ut Borussico gubernio ante canonicam institutionem nomina exhibeantur sacerdotum illorum, quos Ordinarii Dioecesium ad gerendam animarum curam in partem suae sollicitudinis vocant.“

[4]) Siegfried l. c. str. 383.

ské. Vypověděni biskupové Blum z Limburku (1883) a Brinkmann z Münsteru (1884) navrátili se do svých diecési.

Roku 1872. bylo diplomatické spojení mezi apoštolskou Stolicí a Berlínem přerušeno, poněvadž Pius IX. císařem Vilémem I. jmenovaného kardinála Hohenlohe za vyslance v Římě z dobrých příčin přijati nechtěl. Diplomatické spojení bylo r. 1882. zase obnoveno. Však podstatná změna nebyla v zákonodárství učiněna, ani přímým dopisováním mezi papežem a císařem, ani výměnou diplomatických not mezi papežským státním sekretářem a pruským vyslancem Schlözerem, ani návštěvou korunního prince Fridricha, který předepsané etikettě se podrobil a svou návštěvu ve Vatikáně tak učinil, jakoby italského krále v Římě nebylo, a papež Římu posud panoval (roku 1883.).

Pokrok k lepšímu stal se zákony z 31. května 1882 a z 11. července 1883, kterýmiž alespoň výpomocná duchovní správa zavedena býti mohla. Onen první zákon stanovil článkem druhým, že „sesazení“ biskupové, kteří však „od krále milosť dostali,“ jsou opět „státně uznanými biskupy svých diecési“; článek třetí osvobozoval čili dispensoval theology od tak zvaného „kulturního examina“; článek čtvrtý stanovil, že žádní noví státní faráři dosazováni nebudou. Druhý zákon z 11. července 1883 odstranil oznamovací povinnosť pro duchovní, kteří ze svých míst jsou odvolatelni, a pro výpomocné kněze, a dovoloval vykonávati biskupské úkony v uprázdněných biskupstvích.

Když papež Lev XIII. k tomu svolil, aby duchovní vládě oznamováni byli, učinila vláda další ústupky zákony z 21. května 1886 a z 29. dubna 1887. Onen zrušil kulturní examen (čl. 1.), dovoloval s jistým obmezením studium theologie na dřívějších biskupských ústavech (čl. 2.) a zřizovati konvikty při gymnasiích (ale ne seminaria puerorum); připouštěl opět papežskou pravomocnosť (čl. 6.), a zrušoval kr. soudní dvůr pro církevní věci a odvolání ke státu (čl. 9. a 10.). Druhý zákon zrušil povinnosť oznamovati farní administrátory, obmezil právo Veta (čl. 2.), zrušil zákon z 13. května 1873 až na článek první (čl. 4.), dovoloval sloužiti mši svatou a přisluhovati svátostmi světským duchovním i členům připuštěných řeholí, připouští řády a řádům podobné kongregace, jejichž členové ve správě duchovní vypomáhají a skutkům křesťanské lásky k bližnímu, vyučování ve vyšších dívčích školách a rozjímání

se věnují (čl. 5.) a zrušuje zákon o správě katolických uprázdněných biskupství. V poradě o těchto zákonech účastnil se biskup fuldský Dr. Kopp, který potom knížetem-biskupem vratislavským se stal, byv králem do panské sněmovny povolán. Však jeho opravné návrhy byly jenom z části přijaty. Biskupové mohli nyni uprázdněné fary obsaditi, otevřeli své theologické ústavy, zřídili zase konvikty, a vyhnaní řeholníci mohli se z části za jistých obmezení zase do svých vlastí navrátiti. Tím vším byl jakýsi modus vivendi zaveden, ačkoliv spravedlivé požadavky církve tím posud nijak vyplněny nejsou.

§ 573. ξ) Bavorsko.

Bavorští biskupové shromáždili se od 1.—20. října 1850 ve Freisingu a žádali ve svém pamětním spise na králi Maximilianu II. za zrušení všech jednostranně vydaných a konkordátu se protivících nařízení. Však královskou odpovědí z 30. března resp. 8. dubna 1852 dostali jenom nepatrné ústupky. Podobně stalo se na nové představení z 15. května 1853 podaném králi, v ministeriální odpovědi z 9. října 1854, kteráž opět jenom některé jejich žádosti vyplnila; ale v jejich hlavní žádosti, týkající se theologického studia, zůstalo vše při starém. Představení, která arcibiskup mnichovo-freisinský hrabě Karel Reisach († 1869) jmenovitě se strany theologického studia činil, byla příčinou, že ztratil přízeň dvora, který se o to staral, aby se kardinálem stal. Též jeho generální vikář Dr. Fridrich Windischmann, který vládě obzvláště protivným byl, byl církevní správy zbaven. Po smrti Maximiliana II. († 1863) dosedl na trůn jeho syn Ludvík II. († 1886), za něhož nestal se žádný obrat k lepšímu v ohledu církevním. Ministr kultu svobodný pán Lutz, který protestantku za manželku pojal a vychování dítek po katolicku nepojistil, choval se nepřátelsky k církvi, utiskoval ji, kde mohl, odvolal ministeriálním nařízením z 20. listopadu 1873 ústupky z r. 1852., přál starokatolíkům a protestantům, prohlašoval od r. 1871. při každé příležitosti článek víry „o neomylnosti papežově“ za nebezpečný státu, a udržel se na svém křesle i za prince-vladaře Luitpolda, ačkoliv ve sněmovně jest katolická většina. Papežský list z 22. prosince 1887 vyzývá biskupy, aby práv církve jmenovitě v oboru školství statně hájili. Konečně padl Lutz; byl pro-

puštěn 31. května 1890 ze zdravotních prý ohledů a zemřel 3. září 1890, smířiv se na smrtelné posteli s církví, kterou za živa tak krutě pronásledoval. Po jeho pádě lze doufati obrat k lepšímu.

Bohužel musíme vyznati, že nátlakem protestantských dvorův a jejich vlád, odstrkováním katolíků ve veřejném životě a jmenovitě smíšenými manželstvími katolíků v německých státech ubývá. Dle statistiky ubývá jich ročně proti protestantům 19.228 duší [1]).

V *Německu* jsou pamětihodným úkazem pro Slovany *Lužičtí Srbové*, kteří se dělí na Dolno- a Horno-Lužičany. Onino počtem asi 100.000 jsou protestanté; z Hornolužičanů počtem 50.000 jest malá část asi 12.000 katolíků, bydlících zvláště okolo ženského kláštera „Maryny Hvězdy“ (Marienstern) a města Budyšína. V Budyšíně bylo r. 1890. mezi 21.636 obyvateli asi 4.000 Srbů, mezi nimi 2.200 katolíků. Katolíci mají zde stoliční kapitolu, v níž jsou: 1. kapitolní děkan, který má biskupskou pravomocnosť nad Lužicí Horní (jest: episcopatus Misnensis per Lusatiam Superiorem ditionis Saxonicae administrator ecclesiasticus et loci Ordinarius); a 2. tři sídelní kanovníci. Když míšenský biskup Haugvic ku protestantství se klonil, učinil r. 1560. císař Ferdinand I. jakožto pán Lužice a papež Pius IV. děkana kollegiátní kapitoly v Budyšíně Jana Tichošlapa (Leisentrita), rodem Slovana z Olomouce, administrátorem biskupství v této části míšenské diecése, což potom i jeho nástupcové až do dnešního dne podrželi. Apoštolský vikář pro ostatní Sasko, kterého král jmenuje, bývá od r. 1845. pravidelně od budyšínských kanovníků za kapitolního děkana zvolen a spravuje tak všechny katolíky v Sasku. Lužičané mají od r. 1694. svůj seminář v Praze [2]).

§ 574. ch) Dánsko, Švédsko a Norsko.

V *Dánsku* byla církev katolická násilností králů dánských v 16. století nadobro potlačena a zničena. Kruté zákony byly

[1]) Srv.: „Die confessionelle Statistik, die Parität und die Minderung der Katholiken in Deutschland“ v „Hist.-pol. Blätter“ 1890. sv. 106. str. 116—141.

[2]) Srv. článek: „Serbski seminar sv. Pětra v Prazy;“ spisal Jurij Luščánski (kanovník a jeho nynější ředitel) v „Časopise Maćicy serbskeje.“ 1892. Budyšin str. 3 sqq.

na katolíky vydány. Jenom někteří cizozemci směli v domácí kapli katolického vyslanectva v Kodani mši sv. obcovati. Dominikáni a jesuité pečovali tajně v těchto severních krajinách o duševní blaho ukrytých katolíků. Uprostřed 17. století zřídila kongregace Propagandy apoštolský vikariát severních missií. Mezi apoštolskými vikáři stkvěl se učeností a ctnostmi biskup Niels Stensen, který v Kodani se narodil, v Italii katolíkem se stal, a r. 1686. nábožnou smrtí ve Schwerině v Meklenbursku zemřel. Po jeho smrti spravovali rozliční biskupové severo-němečtí apoštolský vikariát. Teprve r. 1839. byl opět zvláštní apoštolský vikář jmenován, kterému však dánská vláda takové obtíže činila, že biskup osnabruckský jako provikář správu veškeré severní missie převzal. Roku 1849. prohlásil „základní státní zákon" rovnoprávnost katolíků s ostatními poddanými a spolu svobodu náboženskou. Roku 1869. byl apoštolský vikariát v provikariát severo-německý a v apoštolské prefektury šleswicko-holstýnskou a dánskou rozdělen. Roku 1880. bylo v Dánsku 3.000 katolíků [1]).

Ve *Švédsku* panovaly proti katolíkům kruté zákony až do konce 18. století. Kdo ze státní lutheránské církve ke katolické přestoupil, byl vyhnanstvím nebo smrtí potrestán. Ještě r. 1815. byl každý katolický kněz, který se v zemi ukázal, jednoduše k smrti odsouzen. Poněvadž král Karel XIII. (1809—1818) neměl žádných dítek, a nástupce trůnu Karel August, vévoda augustenburský, náhle zemřel: zvolil říšský sněm v Örebře r. 1810. francouzského maršála Jana Bernardotta za nástupce trůnu, kterého král Karel XIII. pod jménem Karla Jana za vlastního syna přijal. Bernardotte odpřisáhl se katolické víry a dal svého syna Oskara v bludu vychovati; ale obě královny Desideria, manželka Karla XIV. Jana Bernardotte (1818—1844) a Josefa, manželka Oskara I. (1844—1859), nenásledovaly onoho hanebného příkladu. Pod jejich ochranou byla v Stockholmě vystavena katolická kaple, a r. 1833. Msgr. Studach, zpovědník královnin, apoštolským vikářem pro spojenou missii švédskou-norskou, která 300 katolíků, vesměs cizozemců obsahovala, jmenován. Když r. 1860. švédská vláda šest paní, které ke katolické církvi přestoupily, do vyhnanství poslala a jejich jmění zabavila: nastalo skoro po celé Evropě veliké rozhořčení nad takovým attentátem proti svobodě svě-

[1]) Wernerův Missionsatlas. 1885 str. 13.

domí a přinutilo komory, že r. 1868. kruté zákony proti dissidentům zrušily. Dissidenti zůstali však ze všech veřejných úřadů vyloučeni. Teprve za krále Oskara II. (od r. 1872.) byla náboženská svoboda prohlášena (zákony z 31. října 1873) a katolíci k některým veřejným úřadům připuštěni.

Norsko bylo v míru kielském (14. ledna 1814) od Dánska Švédsku postoupeno, a jest státem samostatným, jsouc jenom osobní unií se Švédskem spojeno. Kruté zákony tížily i zde katolíky, kteří teprve r. 1843. mohli se v jednu faru v Christianii spojiti. Větší svobody nabyla církev tolerančním ediktem ze 16. červenoe 1845. Dne 12. března 1878 zrušil říšský sněm ustanovení, že všichni úředníci lutheráni býti musejí. Dne 23. července 1868 bylo Norsko od apoštolského vikariátu švédského odděleno a za samostatnou apoštolskou prefekturu povýšeno. Ve Švédsku jest 880, v Norsku 575 katolíků [1]).

§ 575. i) *Církevní poměry v státu Rakousko-Uherském.* [2])

Po smrti císaře Leopolda II. dosedl na trůn států rakouských jeho syn *František I.* (1792—1835) [3]). První doba jeho panování jest naplněna ustavičnými válkami proti francouzské republice a po jejím proměnění v císařství i proti císaři Napoleonovi I. s výsledkem nešťastným; konečně vyšel z nich přece se svými spojenci jako vítěz, a těšil se v druhém období své vlády úplnému pokoji.

Když Napoleon r. 1804. za císaře francouzského se prohlásiti dal, a císařství římské národa německého ke svému konci se klonilo: chtěl František své dědičné země Francii na roveň postaviti a důstojnosť císařskou, která v jeho rodě po celá století s jednoho na druhého přecházela, svému domu zachovati. Poněvadž František vzhledem na své dědičné země se psal: „Král Uherský a Český", a tento titul byl po celé Evropě úřední: chtěl jej jednoduše změniti v titul: „Císař

---

[1]) l. c. —

[2]) Srv. moje „Dějiny církve katolické v Rakousku od r. 1792—1860" pod názvy: „Císař Ferdinand I." a „Císař František Josef I." v „Časopise kat. duch." začínaje r. 1875. str. 161, kde též všechny prameny udány jsou. Podáme z nich krátký výtah. — Beidtel: Untersuchungen über die kirchl. Zustände in den kaiserl. österreichischen Staaten. Wien 1849.

[3]) „Císař František I." v „Časopise kat. duch." 1875. str. 161, 291 332, 423. —

Uherský a Český"; však vlivem Napoleonovým upustil od toho a přijal titul: „Císař Rakouský", kdež slovo „Rakouský", jak praví patent o tom z 11. srpna 1804, znamená „jméno Arcidomu" (Habsbusko-Lotarinského).

Císař František I. byl muž zbožný, ale jeho ministři a rádcové byli namnoze licho-osvícenci a nepřátelé církve. Ministr Thugut, řídě vnější věci, pomýšlel na zabavení tří legac církevního státu, které Rakousko po bitvě u Trebbie obsadilo, když Francouzové z nich odtáhli. Po smrti Pia VI. († 1799), dal Thugut skrze kardinála Herzana všemožné pletichy v konklave v Benátkách provozovati, aby takový papežem zvolen byl, který by tři legace Rakousku odstoupil. Však všechny pletichy Herzanovy byly marnými: nově zvolený papež Pius VII. zamítl odstoupení tří legac Rakousku a odebral se z Benátek do Říma, kamž 3. července 1800 vjel.

Velikou ranou pro církev byl státní úpadek vyhlášený patentem z 20. února 1811, jenž 15. března téhož roku ve všech městech a vesnicích v tu samou hodinu prohlášen byl. Všechny kapitály klesly na pětinu: ze 100 zl. stalo se 20 zl., z 1000 jen 200.

Poměry mezi Římem a Vídní byly po nastoupení Pia VII. velmi napjaté a toliko moudrosť a obezřetnosť kardinála Consalvi-ho zamezily, že diplomatické spojení mezi Římem a Vídní přerušeno nebylo, a roztržka, která by až do rozkolu zabíhala, nenastala.

Poněvadž veliká nouze o duchovenstvo v státech Rakouských panovala, a tento nedostatek obzvláště v Čechách velmi citelným byl a vrcholu v diecési Králové-Hradecké dosáhl, kde ani větší církevní obročí obsazena býti nemohla: podal biskup Králové-Hradecký Tadeáš hrabě z Trautmannsdorfu pět žádostí k císaři, čině v nich návrhy na odstranění nouze o duchovenstvo a žádaje, aby každý biskup svůj seminář měl. Následkem zakročení biskupa Trautmannsdorfa žádala vláda též na ostatních biskupech dobrozdání a návrhů, potom vyšly 25. března 1802 dva vlastnoruční listy císařské o církevní reformě světského i řeholního duchovenstva. Počet gymnasií a filosofických ústavů byl rozmnožen; biskupové obdrželi své semináře s theologickými ústavy, lokalisté a kooperátoři dostali roční příspěvek 50 zl., hanopisy na duchovní byly zakázány, trvání klášterů pojištěno, které též své domácí bohoslovecké studium si zaříditi mohly.

Téhož času provedena též oprava v školství: národní školy byly duchovnímu dozoru svěřeny. Dozoru však nevedli biskupové, ale jejich konsistoře, které v tomto ohledu nebyly biskupovi, nýbrž guberniím podrobeny, majíce o to pečovati, aby vládní nařízení vzhledem k učebné methodě, školním knihám a zkouškám náležitě byla prováděna (1804). Za příčinou rozmnožení škol bylo třeba četných představených, zkušebných kommissařů a dozorců rozličného druhu. Pro ušetření výloh udělovala vláda tyto hodnosti prelátům a úředníkům, z nichž přemnozí nebyli znalci školství, a tak musila studia nutně klesati.

Poněvadž studia s náboženskými věcmi v úzké spojení vešla, byl při guberniích, při dvorní kanceláři i ve státní radě studijní referát zcela nebo z části spojen s referátem duchovních věcí, a pro tento referát byli tak zvaní „duchovní referenti“ čili zpravodajové ustanoveni, kteří byli pouhými státními úředníky a obyčejně přísně dle státních zákonů si počínali. Od r. 1816. stalo se pravidlem, že většina biskupských stolců referenty duchovních věcí obsazována byla. Tito biskupové byli především mužové kanceláře, kteří dlouholetým cvikem josefinské církevní právo za výsledek hluboké státnické moudrosti pokládati uvykli.

Poněvadž v Rakousku skoro o všech věcech církevního práva množství zeměpanských nařízení vydáno bylo, uznávali všickni, obzvláště duchovní, potřebu knihy, ve které by všechny nejdůležitější platné zákony podány, a s posud platnými zákony církevního práva v jakýsi souhlas uvedeny byly. Tuto práci podnikl Dr. Jiří Rechberger, biskupský kancléř v Linci, a sepsal příručnou knihu rakouského církevního práva pod názvem: „Handbuch des österreichischen Kirchenrechtes.“ Linz 1807. Později vyšlo toto dílo od něho též po latinsku pod názvem: „Enchiridion Juris ecclesiastici Austriaci.“

Toto dílo nabylo veliké pochvaly a stalo se roku 1810. školní knihou, dle níž právníci a bohoslovci církevní právo poslouchali. Z Pehema slyšeli posluchači alespoň o mnohých požadavcích církevního práva, třeba se za usurpaci prohlašovaly; z Rechbergera nezvěděli ani toho; a tak vymizela znenáhla mezi duchovenstvem veškerá důkladnější známost církevního práva.

Poněvadž vláda viděla, že náboženský duch mezi studující mládeží a ve vyšších stavech klesá, podřídila veškeré

školy, netoliko národní čili normální, ale i střední a vyšší zákonem z 23. července 1808 dozoru biskupů, kteří by o povznesení náboženského ducha na nich se přičiňovali; však netečnosť náboženská zmáhala se přece u tak zvané vyšší třídy obyvatelstva.

Důležitou osobou za vlády císaře Františka I. byl dvorní farář ve Vídni Jakub Frint († 1834), jehož přičiněním založil císař ve Vídni vyšší vzdělávací ústav, do něhož by každá diecése po dvou nadaných mladých kněžích nebo klericích vysýlala, aby se tam pro theologický doktorát připravovali a ho také dosáhli. Tento ústav sluje po Frintovi „Frintaneum“, a byl hned při svém zřízení r. 1818. v klášteře augustiniánů-bosáků blíže císařského hradu umístěn. Veškeré zařízení tohoto ústavu, z něhož professoři theologie, představení seminářů atd. vycházeli, bylo úplně josefinské. Uherští biskupové vyslovili svou nelibosť proti tomuto ústavu veřejně na synodě r. 1823. Později však změnil se velice duch tohoto ústavu, který si potom četných a velikých záslub o církev katolickou v Rakousku získal.

V letech 1815—1835 nastal pro církev jakýsi obrat k lepšímu; zákony josefinské nebyly více s takovou přísností jako dříve prováděny, ačkoliv jejich jádro zůstalo: totiž panování státu nad církví. Po r. 1820. mohly se pouti opět konati s křížem a korouhvemi; v městech vznikaly Marianské spolky čili bratrstva, do nichž i vznešené osoby vstupovaly. Vláda jevila dosti veliké přátelství k Římu; viděla to ráda, když strany dispense k Apoštolské Stolici odkázány byly; dovolovala biskupům cestovati do Říma, a císař sám cestoval tam r. 1819., kde mu papež Pius VII. podal zvláštní pamětní spis o rakouských církevních poměrech a učinil návrhy na opravy; ovšem nadarmo, poněvadž dobrozdání vídeňské zákonodárné kommisse, jež si císař potom vyžádal, znělo, aby to zůstalo při starém.

Vláda mlčela k tomu, když se na mnohých biskupských ústavech vrchnostenství papeže nad koncilem hájilo; dále rozšířila disciplinární moc biskupů nad duchovenstvem a povolovala vůbec ve věcech méně podstatných žádostem biskupů.

Rozšířením theologických časopisů, zvláště zahraničných, které censura zakázati nemohla, zavládl směr církevní mezi mladším duchovenstvem, kteréž ideu svobody a samostatnosti církve pochopilo. Dvorní duchovenstvo ve Vídni předcházelo v tomto směru dobrým příkladem, a provedlo, že roku 1833.

učební kniha církevního práva od Rechbergera dvorním dekretem ze škol odstraněna byla.

Roku 1820. byli do Rakous uvedeni Redemptoristé působením Jana Klementa Marie Hofbauera, kterého Němci nazývají „prvním německým redemptoristou“, ač vlastně jest ho nazývati „prvním slovanským redemptoristou“. Usadili se nejprve ve Vídni při kostele Panny Marie na nábřeží (Maria-Stiegen), dostali pak odtud přístup do jiných diecésí a roku 1856. přišli do Prahy ke kostelu Panny Marie na Karlově. Též jesuité byli r. 1820. do Rakouska připuštěni; v Čechách založili po r. 1850. vychovávací ústav v Bohosudově a usadili se roku 1866. v Praze při svém bývalém chrámě sv. Ignáce na Karlově náměstí.

Když mnohé katolické, ano i protestantské vlády s apoštolskou Stolicí konkordáty učinily, chtěl také Vídeňský kabinet rakouské církevní poměry konkordátem uspořádati. V tomto smyslu působilo dvorní duchovenstvo, jmenovitě dvorní farář Michal Wagner, který byl zpovědníkem císařovým a r. 1835. biskupem svato-hippolytským se stal. Císař František dal v Římě o konkordát vyjednávati (v letech 1833—1834). Ale již první rozpravy v té věci přesvědčily papeže Řehoře XVI., že na základě starých josefinských zásad není místa pro konkordát; další pak vyjednávání ukázalo, jak málo mužové, kterým císař v této věci svou důvěru věnoval, celému předmětu rozuměli. Snahy o učinění konkordátu se ztroskotaly, ale císař František I. byl přesvědčen, že jeho státy v církevním ohledu nejsou dobře obstarány, a proto kladl tuto věc v listu, který na smrtelném loži knížeti Metternichovi napsal, tomuto pohnutlivými slovy na srdce, aby totiž všechny sem spadající otázky ve smyslu církevních zásad co nejdříve s apoštolskou Stolicí projednal, a výsledek do života uvedl. „Svůj pokoj v hrobě skládám do vašich rukou“, praví císař v onom listě.

Císař František I. zemřel 2. března 1835. Zpráva o jeho smrti způsobila v Římě velikou bolesť; neboť znali tam dobře jeho osobní zbožnosť a také dovedli oceniti překážky, pro které tato krásná vlastnosť ve veřejném životě po každé úplné platnosti dojíti nemohla.

Nástupcem císaře Františka I. stal se jeho syn *Ferdinand I. Dobrotivý* (1835—1848) [1]), vzor to zbožnosti. Za nového

[1]) Srv. rozpravu mou: „Císař Ferdinand I.“ v „Časop. kat. duch.“ 1877, str. 321, 426, 500, 588.

panovníka nestaly se v církevním ohledu žádné podstatné změny. Však mezi biskupy a duchovenstvem zmáhalo se utěšeně církevní smýšlení, které zajetím arcibiskupa kolínského Klementa Augusta r. 1837. znamenitě povzneseno bylo. První biskup rakouský, na něhož zajetí arcibiskupa kolínského rozhodný vliv vykonalo, byl linecký biskup Řehoř Tomáš Ziegler. On vydal 22. května 1838 instrukci k svému duchovenstvu, aby jen tenkráte smíšeným manželstvím církevní požehnání udělovalo, když se poskytne záruka, že všechny dítky v katolickém náboženství budou vychovány, a strana katolická o to pracovati bude, aby nekatolického manžela na pravou cestu spásy uvedla.

Tohoto příkladu následovali mnozí jiní biskupové. Vláda dovolila biskupům, aby se v této věci k apoštolské Stolici obrátili. Biskupové učinili to, a papežský státní sekretář kardinál Lambruschini vydal ve jménu Řehoře XVI. instrukci k arcibiskupům a biskupům v dědičných zemích z 22. května 1841 „Cum Romanus Pontifex,“ dle níž smíšená manželství jenom tenkráte mohou býti požehnána, když záruky o vychování dítek v katolickém náboženství dány jsou, jinak lze pouze passivní assistenci farářovu připustiti.

Na stanovisko církevní ve smíšených manželstvích postavili se následkem kolínské události též biskupové uherští, a měli o tom boje s říšským sněmem (r. 1839. a r. 1840.) a se župami. Konečně dohodla se vláda s biskupy, aby o smíšených manželstvích s apoštolskou Stolicí se vyjednávalo. Jako vyslanec biskupů i vlády odebral se do Říma csánadský biskup Josef Lonovič, který svůj úkol sice chytře a diplomaticky, avšak patrně v neprospěch církve vykonal. Dokazoval v Římě, že passivní assistenci v Uhrách provésti nelze, a dovedl toho, že apoštolská Stolice pro Uhry dispensi od formy Tridentské udělila. Kdo v Uhrách při smíšeném manželství reversu dáti nechtěl, mohl se dáti kopulovati buď u pastora, nebo podrobiti se u katolickéhe faráře passivní assistenci: a takové manželství jest církevně i státně platné.

Revoluční rok 1848. přinutil císaře Ferdinanda, že odbojnou Vídeň 17. května 1848 opustil a do Innsbrucku odjel. Revoluce v Rakousku ukazovala se hned na počátku nepřátelskou proti církvi. Zejména studenti činili církvi všeliké příkoři. V obrazech i spisech tropili sobě bezbožníci posměch ze zájmů člověku nejsvětějších. Ve Vídni přepadli ozbrojeni studenti a

gardisté s lůzou 6. dubna 1848 klášter redemtoristů a vyvezli je za linii vídeňskou; dne 7. dubna vyhnala chátra redemtoristky na Rennwegu z Vídně. Dne 8. května 1848 vyšlo nařízení ministerské, jímž řády redemtoristů, redemtoristek a jesuitů se zrušovaly, „poněvadž prý dávaly podnět ku porušení veřejného pokoje, vzbudivše proti sobě odpor všech vzdělaných tříd (!)"

Ústavu, kterou císař Ferdinand I. 25. dubna 1848 Rakousku udělil, přijala církev s obvyklou oddaností, a biskupové sami konali a nařizovali ve svých diecésích slavné služby Boží na poděkování za její udělení. Bohužel zvrhla se svoboda Ferdinandem Dobrotivým národům udělená převratnými živly v revoluci, která ve Vídni, v Praze a v Uhrách vypukla a válečnou mocí potlačena býti musila.

Říšský sněm započav se ve Vídni 10. července 1848 beze všech služeb Božích, přiměl císaře Ferdinanda I. k návratu do Vídně, a zrušil veškerou poddanost. Zrušení poddanosti mělo v zápětí výkup „farního desátku" v cenách velmi nízkých.

Když v říjnu 1848 ve Vídni revoluce vypukla, opustil císař Ferdinand toto město, odebral se do Olomouce a složil tam 2. prosince 1848 se sebe vládu Rakouska v prospěch svého bratrovce, arcivévody Františka, a odjel do Prahy, kde 27 let, jsa všeobecně milován, až do své smrti žil. Zemřel v Pánu 29. června 1875 na královském hradě Pražském. Nevděčná Vídeň uviděla teprve jeho mrtvolu. Ferdinand byl muž v pravdě nábožný a svatý. S jakou zbožností účastnil se služeb Božích, s jakou velebností a nádherou dal je ve své kapli na hradě Pražském konati, jest posud dobře Pražanům známo.

Nový císař *František Josef I.* [1]), syn arcivévody Františka Karla a Žofie, rozené princezny bavorské, obdržel za úkol rozhárané poměry Rakouských státův opět do pořádku uvésti a revoluční živly skrotiti; což také šťastně provedl. Říšský sněm byl za příčinou vídeňského vzbouření do Kroměříže přeložen, a ukazoval se po celý čas svého trvání velmi nepřátelským k církvi až do svého náhlého zavření v noci 15. března 1849. Oktroyovaná ústava ze 4. března 1849 zaručovala svobodu katolické církve jakož i všech zákonitě uznaných náboženských společností, a ministerstvo svolalo okružníkem z 31. března

---

[1]) „Císař František Josef I." v „Časopise kat. duchov." 1879 str. 20, 104, 224, 259, 377, 494.

1849 všechny biskupy do Vídně, aby „na základě“ uvedené ústavy se o budoucím poměru říše k církvi radili a s vládou o něm dohodli. Biskupský sjezd započal se 30. dubna 1849 za předsednictví kardinála Fridricha knížete Švarcenberka, arcibiskupa solnohradského, a podal výsledek svých porad vládě způsobem návrhů všestranně odůvodněných. Biskupové skončili své porady 16. června a zvolili ze svého středu pětičlenný výbor, který by v jejich jméně dále s ministerstvem vyjednával. Výbor zvolil za svého předsedu kardinála Švarcenberka, který volbu ministerstvu oznámil, a žádal, aby vláda ve všech církevních otázkách s tímto výborem se dorozuměla. Vláda byla nemálo překvapena, když návrhy biskupů do rukou dostala a z nich poznala, že obnovení a oživení pravého náboženského smýšlení, které by základem a sloupem monarchického principu bylo, od několika nových paragrafů očekávati nelze, ale že k tomu jest třeba plné platnosti církevního práva, o kterém světští právníci té doby ani pojmu neměli, znajíce pouze učebné knihy od Rechbergera a Helferta; dále že jest k tomu třeba zvláštní smlouvy s apoštolskou Stolicí, kteroužto vídeňští státníci „cizí mocností“ jmenovati byli uvykli. Konečně zjednal sobě rázný ministr-president, kníže Felix Švarcenberk, v těchto věcech jasného názoru, poznal, že žádosti biskupů nic přepjatého neobsahují, a rozhodl se, že bude návrhy biskupů podporovati. Mladičký císař naléhal na ministerstvo, aby mu své návrhy v příčině žádostí od biskupů pronešených podalo, a netajil se tím, že jest sám pro jejich splnění. Ministr osvěty, hrabě Lev Thun, měl potom k J. V. císaři a králi dne 7. a 13. dubna 1850 ve jménu celého ministerstva přednášku, v níž se pro úplnou svobodu církve prohlásil.

Císař František Josef I., uváživ slova svého ministerstva a jsa žádostem biskupů nakloněn, vydal dva patenty, které potom tvořily základ církevní svobody v Rakousku a rozdrtily okovy, jimiž život církve posud byl svírán. První patent z 18. dubna 1850 stanovil poměr katolické církve k státní moci a dovoloval biskupům svobodně obcovati s papežem i s věřícími. Druhým patentem z 23. dubna 1850 byla pravidla náboženského vyučování stanovena. Na základě těchto patentů vyhověla vláda i v jiných věcech žádostem biskupů.

Císařské patenty vyvolaly u pravých katolíků velikou radosť, a ministerstvo kultu dostávalo se všech stran adressy díků za svobodu církvi udělenou; ale na druhé straně zmocnila

se veliká zuřivost všech nepřátel církve, jmenovitě židovské žurnalistiky; bohužel nebylo církevního časopisectva, které by bylo církve hájilo.

Oktroyovaná ústava, jsouc opisem ústavy belgické, nehodila se pro Rakouské státy a byla 21. prosince 1851 zrušena; však svoboda každé uznané církve a náboženské společnosti byla výslovně znovu zaručena. Vláda navrátila se ke staré absolutní monarchii.

Kníže Felix Švarcenberk († 5. dubna 1852) poznav, že sesílení Rakouska jenom v přátelském sp lupůsobení státu a církve, tedy ve srozumění s papežem jest možné, rozhodl se pro *kondordát* [1]). Nejvyšším rozhodnutím z 2. prosince 1851 obdržel tehdejší ministr kultu a vyčování hrabě Lev Thun rozkaz, aby ještě s některými rady vypracoval návrh nejvyššího patentu, který by byl základem pro vyjednávání s apoštolskou Stolicí. Při tom měl se ministr s výborem biskupů dorozuměti. Podrobné vyjednávání o konkordát začalo se, když císař František Josef I. dne 14. září 1852 sekovského knížetebiskupa Josefa Othmara Rauschera, který r. 1853. arcibiskupem vídeňským učiněn byl, svým plnomocníkem jmenoval, kdežto plnomocníkem sv. Stolice byl nuntius Viale-Prelà. Spolu byl zřízen výbor z říšských hodnostářů, s kterým císařský plnomocník o všech důležitých věcech se srozuměti měl. Rauscher vypracoval návrh konkordátu, který došel schválení vládního výboru, a předložil jej jako maximum ústupků, které prý stát církvi učiniti může; ale Viale-Prelà nepokládal tohoto návrhu ani za minimum a odeslal jej do Říma. V Římě byl tento návrh odevzdán kongregaci pro mimořádné církevní věci, kteráž v sedění 16. června a 21. července 1853 konaném jej s veškerou pílí a důkladností prozkoumala. Ovocem těchto porad byla instrukce z 9. srpna 1853, kterou státní sekretář kardinál Antonelli papežskému plnomocníku Viale-Prelà zaslal, a již papežský prelát Ferrari sám do Vídně přinesl spolu s římským návrhem konkordátu. Kongregace přála si takového konkordátu, který by byl vzorem jiným státům, a měl zřetel na Uhry, aby svých církevních svobod zbaveny nebyly.

Vyjednávání mezi arcibiskupem Rauscherem a pronuntiem kardinálem Viale-Prelà děla se s velikými obtížemi. Viale-

---

[1]) „Císař František Josef. Konkordát" v „Časopise kat. duch." 1881. str. 129, 224, 289, 338, 460, 544, 613.

Prelà měl na zřeteli prospěch církevní; Rauscher však měl větší ohled na stát nežli na církev. Dle jeho vůle musila správa církevních matic zůstati v rukou státu, a biskupové obdrželi toliko dozor na tuto správu, který však v praktickém životě se nevykonával. Za těchto okolností přála si sv. Stolice, aby císařský plnomocník do Říma přišel, a Rauscher vydal se se svolením císařské vlády na konci října 1854 na cestu do Říma. Tím bylo vyjednávání značně urychleno, poněvadž Rauscher s kardinálem Santucci-m, zástupcem kongregace pro mimořádné církevní věci, a s římskými kanonisty v osobní styk vešel. Však i nyní naskytovaly se veliké obtíže. Rauscher chtěl, aby církev se zavázala, že neobsadí církevních obročí takovými osobami, které důvěry vlády nepožívají (čili jsou „personae ingratae"). Po této zásadě nepostoupili v Římě a naznačili ji známkou: „josephinismum sapit." Ale Rauscher neustoupil od ní, a dal jí toliko jiné roucho; neboť dovedl toho, že něco podobného přišlo do papežského breve „Optime noscitis" z 5. listopadu 1855.

Ostatně nedobyl si Rauscher svou známostí církevního práva veliké slávy u římských kanonistů. Vystupování Rauscherovo potkalo se s překážkami též u některých rakouských prelátů. Kardinál Scitovský, primas uherský, naléhal na papeže a kardinály, aby k žádnému konkordátu nepřivolovali, poněvadž jím uherská církev ztratí svobody, kterých od starodávna požívala. Z Olomouce byl do Říma vyslán jistý kanovník, aby v témž směru působil. Toto mrzelo arcibiskupa Rauschera tím více, poněvadž prý jeho návrh konkordátu Scitovský s arcibiskupem olomouckým kardinálem Sommerau Beckhem († 1853) schválili a spolu podepsali. Proto k naléhání Rauscherově poručil císař hraběti Thunovi, aby uherskému primasovi císařskou nelibosť vyslovil. V Římě byl to obzvláště hrabě Lukáš Gozze, rytíř řádu maltánského a legační rada při c. k. velevyslanectví v Římě, muž církevně smýšlející, který Rauscherovi na srdce kladl, aby více prospěch církve v Rakousku na zřeteli měl. Rauscher však nedbal jeho rady a potrestal jej za jeho smělosť tím, že byl jeho působením hned do Neapole přeložen. Bez ohledu na všeliké obtíže šlo vyjednávání, které kardinál Santucci řídil, přece ku předu. V květnu 1855 stalo se dohodnutí o nejpodstatnějších článcích. Vystoupení J. V. císaře a krále učinilo zde rozhodný obrat, který vyslovil přání, aby vyjednávání ke konci se přivedlo. Když Rauscher z Říma

se navrátil, byl obsah konkordátu mezi nim a kardinálem Viale-Prelà nadobro stanoven, text redigován, od obou podepsán a císařské vládě podán právě v den narozenin J. V. císaře a krále našeho, 18. srpna 1855. Císař ratifikoval konkordát v Ischlu 23. září r. 1855. a připojil k ratifikaci list vlastnoruční k sv. Otci, díky jemu vzdávaje.

Papež Pius IX. vyslovil svou radosť nad učiněným konkordátem v tajné konsistoři kardinálů allokucí ze dne 3. listopadu 1855 „Quod pro apostolica nostra“, a potvrdil téhož dne 3. listopadu 1855 konkordát bullou „Deus humanae salutis auctor“.

Konkordát byl za říšský zákon v Rakousku císařským patentem z 5. listopadu 1855 prohlášen.

Obsah konkordátu [1]), který z 36 článků se skládá, jest tento: Římsko-katolické apoštolské náboženství bude vždy ve své neporušenosti (sarta tecta) zachováno se všemi právy a výsadami, kterých z nařízení Božího a dle církevních zákonů požívati má (čl. 1.); královské placetum se zrušuje, a papež obcuje svobodně s církví v Rakousku (čl. 2.); podobně obcují svobodně biskupové se svými podřízenými, a jejich listy církevní nepodléhají žádnému vládnímu schválení (čl. 3.); spravují dle kanonů své diecése, volí si svobodně své pomocníky, přijímají do stavu duchovního hodné a odmítají nehodné dle svého rozumu, zřizují menší obroči, poradivše se s J. V., obzvláště pro vykázání příjmů, vedou si ostatně samostatně v konání sv. úkonův a slaví sněmy provinciální a synody diecésní (čl. 4.); vychování mládeže katolické stane se v duchu katolickém, a biskupům náleží říditi vychování mládeže v ohledu náboženském, kteří k tomu přihlížeti budou, aby se ničemu ve školách proti katolickému náboženství nevyučovalo (čl. 5.); žádný nemůže vyučovati sv. bohosloví, katechetice nebo náboženství na nijakém ústavě veřejném nebo soukromém, leč obdrží-li poslání od biskupa (čl. 6.); při všech gymnasiích pro katolickou mládež určených a středních školách vůbec budou jenom katolíci za professory neb učiteli jmenováni, a veškeré vyučování bude takové, aby zákon života křesťanského do srdce vštěvovalo (čl. 7.); všichni učitelé národních škol pro katolíky určených podrobeni budou církevnímu dozoru, vrchní

---

[1]) Úplné znění konkordátu viz l. c. str. 224—240, kde u každého článku stav věcí před konkordátem pod čarou vylíčen jest.

školdozorce diecésní jmenuje J. V. císař z mužů, které biskup navrhne (čl. 8.); biskupové mohou knihy náboženství škodlivé církevními pokutami stíhati (čl. 9.); o věcech církevních rozhoduje církevní soud a o manželských manželský soud církevní dle církevního práva (čl. 10. a 11.); o právu patronátním rozhoduje církevní soudce, ale o postoupnosti v patronátě laikálním soudy světské (čl. 12.); občanské věci duchovenstva náležejí před světský soud (čl. 13.); má-li duchovní pro zločin neb přečin býti stíhán, musí o tom býti biskup zpraven, odsouzený pro zločin odbude si trest svůj odděleně od světských, odsouzený pro přečin neb přestupek v klášteře neb jiném duchovním domě (čl. 14.); biskupové spravují samostatně své semináře (čl. 17.); císař jmenuje biskupy a „užívá při tom rady biskupů, jmenovitě biskupů téže biskupské provincie“ (čl. 19.); jmenuje kanovníky, vyjma α) první hodnosť v kapitolách, kterou uděluje papež, β) kanonikáty biskupské liberae collationis, γ) kanonikáty privátního patronátu (čl. 22.), a obsazuje fary náboženské a studijní matice, jsa při nich vázán na terno (článek 25.); duchovní mohou činiti závěti, řídíce se při tom kanony (čl. 21.); řeholníci, kteří mají své generály v Římě, mohou s nimi ve věcech klášterních svobodně obcovati, a biskupové mohou ve svých diecésích zakládati duchovní řády obojího pohlaví srozuměvše se o tom dříve s císařskou vládou (čl. 28.); církev jest oprávněna míti a nabývati majetku, a všechen její majetek bude chrániti stát (čl. 29.) církev spravuje svůj majetek dle svých platných zákonů (čl. 30.); a jest majitelkou matice: náboženské a studijní, které spravuje sice stát, ale za náležitého dozoru biskupů, a užívá jejich výnosů k církevním účelům (čl. 31.); příjmy uprázdněných obročí odvedou se do náboženské matice (čl. 32.); stát dá náhradu za desátek (článek 33.).

Část úmluv nebyla pojata do hlavní listiny konkordátu, ale jest obsažena v diplomatické listině „Ecclesia catholica“ ze dne 18. srpna 1855 ve formě listu arcibiskupa Rauschera ke kardinálovi Viale-Prelá [1]), a pak v breve papežově „Optime noscitis“ ze dne 5. listopadu 1855 [2]).

Vedle článků konkordátu samého a jeho příloh byly ještě tajné články, o které se obě vlády, papežská a císařská,

[1]) Viz ji l. c. str. 290—297; jest o 20 článcích.
[2]) l. c. str. 338—339.

srozuměly. Jsou to čtyři listiny vyměněné mezi kardinálem pronuntiem Viale-Prelà a knížetem-arcibiskupem Rausoherem, kterými se některé poměry upravují, avšak tyto listiny nebyly veřejně prohlášeny, ale zavazovaly obě strany [1]).

Když konkordát byl učiněn, měli rakouští biskupové společný sjezd ve Vídni (6. dubna — 17. června 1856), na němž v tuto smlouvu společně se uvázali a o jednomyslném provedení rozličných článků se uradili. Předsedou tohoto sjezdu byl brevem Pia IX. ze 17. března 1856 jmenován kardinál Viale-Prelá, který však jenom při čtení papežských listin předsedal; v obyčejných seděních střídali se v předsednictví kardinálové: Fridrich Švarcenberk, od r. 1850. arcibiskup pražský; Scitovský a Rauscher.

Upřímní katolíci byli s konkordátem spokojeni a očekávali od něho znovuzrození církevního života; avšak z druhé strany vyvolal konkordát, ačkoli žádné náboženské společnosti neubližoval a církvi katolické žádných zvláštních výsad neuděloval, prudké útoky u všech protivníků katolického života. Proti němu bojovali nepřátelé trojího druhu: prvními byli jinověrci, v druhé řadě přečetní z úřednictva, a na třetím místě přívrženci státní církve, kteří se státním poručnictvím nikterak se rozloučiti nemohli.

Z jinověrců bouřili proti konkordátu jmenovitě protestanté ačkoliv i k nim vláda byla spravedlivou. V uherské koruně měli protestanté již před konkordátem svou úplnou církevní svobodu a samostatnosť, kterouž jim císařský patent od 1. září 1859 znovu potvrdil. Císařský patent ze dne 8. dubna 1861 propůjčil protestantům v ostatním Rakousku, vyjma Dalmacii, Benátky a Lombardsko, svobodnou církevní samosprávu. Proti tomuto poslednímu patentu povstal sněm tyrolský, háje jednoty víry v zemi, a císař potvrdil konečně 7. dubna 1866 sněmovní usnesení, že úřady mohou povoliti utvoření samostatných protestantských obcí augsburského nebo helvetského vyznání jenom se srozuměním sněmu.

Když rakouská vojska r. 1859. v Italii od Francouzů poražena byla, začaly agitace proti konkordátu též v říšské radě. Ovocem jejich byl tak zvaný „náboženský edikt Mühlfeldův“ o 71 paragrafu, který všechny církevní a interkonfessionální

---

[1]) l. c. str. 342—348.
[2]) l. c. str. 460—471.

poměry jak v životě soukromém tak i v státním urovnával a konkordát úplně rušil. Však pro svou radikálnosť nestal se ani předmětem rokování v říšské radě. Poněvadž agitace proti konkordátu v říšské radě rostly, chtělo ministerstvo Schmerlingovo býti liberálům po vůli, ale též zůstati věrno závazkům konkordátním. Proto byl biskup svatohippolytský Fessler r. 1863. do Říma poslán, aby s apoštolskou Stolicí o některých článcích, jmenovitě o přestupu z jednoho náboženství ke druhému, smíšených manželstvích a reversech vyjednával, který však účelu svého nedosáhl [1].

Po nešťastné válce s Pruskem r. 1866. a pádu ministerstva Belcredi-ova dostaly se otěže vlády do rukou liberálních ministerstev. Roku 1867. povolal prozatímní ministr kultu Hye professora Dra Jana Fridricha Schulte z Prahy, aby návrhy na změnu některých článků konkordátních vypracoval, o nichž by potom společně s velevyslancem svobodným pánem Hübnerem v Římě vyjednával. Ale mezi tím vymohl říšský kancléř hrabě Beust na císaři svolení k rokování v říšské radě o návrzích pražského professora Dra Herbsta (pozdějšího ministra spravedlnosti), jenž je 13. června 1867 říšské radě podal a které dva hlavní články konkordátu: totiž občanskou platnosť církevního manželského práva s jeho církevní manželskou pravomocností a podstatný vliv církve na školu odstraňovaly, a spolu interkonfessionální poměry urovnávaly [2]). Adressa rakouských biskupů z 28. září 1867 k císaři proti předlohám [3]) přišla vládě velmi nevhod, která způsobila, že císař krátkou nemilostivou odpověď na adressu dal, odvolávaje se v ní na své povinnosti jakožto ústavního panovníka [4]).

Dne 1. ledna 1868 stal se v ministerstvě knížete Auersperga Hasner ministrem kultu a Dr. Giskra ministrem vnitra. Aby návrhy Herbstovy a změna ústavy v panské sněmovně prošly, postaral se Beust o to, že 21 nových členů do panské sněmovny korunou jmenováno bylo; mezi nimi kníže Hohenlohe, nejvyšší hofmistr, a jiní, kteří nejvyšší úřady u dvora

---

[1]) Srv. Die jüngsten Verhandlungen zwischen der österr. Regierung u. dem hl. Stuhle. Mainz. 1863.

[2]) Srv. Archiv für kath. K.-R. od Veringa sv. 19. str. 188 sqq. str. 322, sv. 26, str. 336.

[3]) Archiv sv. 18. str. 422.

[4]) Císařský list jest datován 12. října 1867 k arcibiskupu Rauscherovi, l. c. sv. 19, str. 188.

okolo osoby císařovy drželi, aby jejich hlasováním se zdálo, že tlumočí názory J. V. císaře a krále.

Nežli návrhy Herbstovy staly se zákonem, byl vydán státní základní zákon z 21. prosince 1867 „o všeobecných právech státních občanů v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených.“ Proti tomuto zákonu, pokud ještě byl návrhem, podali biskupové již 27. listopadu 1867 v přípise k ministerstvu kultu své obavy a nesúčastnili se v panské komoře v rokování o něm [1]. Ene 21. května 1868 dostaly návrhy Herbstovy, prošedše oběma komorami, císařské potvrzení jako tři zákony [2]. Dne 26. května podal papežský nuntius Falcinelli ohrazení proti těmto třem zákonům, v němž manželský zákon za porušení konkordátu, zneuctění svátosti manželství a urážku božských a církevních zákonů prohlašuje; o školním zákoně praví, že svědomí v nejútlejším věku hroznému zlu času, totiž náboženské netečnosti, odevzdává; o interkonfessionalním zákoně dí, že korunuje soustavu protikatolických opatření, poněvadž po právech církve v otázce reversův a hřbitovů nohama šlape a pohoršení znesvěcování neděle rozmnožuje. Papež Pius IX. ohrazoval se v allokuci z 22. června 1868 [3]) proti porušení konkordátu a prohlásil ona ustanovení jmenovaných tří zákonův a tak zvaných státních základních zákonů za neplatná a nezávazná, pokud se učení a právům katolické církve protiví. Společný pastýřský list á instrukce českých biskupů z 24. června 1868 byly zabaveny a všechny tři soudní stolice prohlásily jejich obsah za zločin rušení veřejného pokoje; ale proti osobám biskupů nebylo zavedeno trestní vyšetřování [4]. Však proti biskupu lineckému Františku Josefu Rudigierovi bylo pro jeho pastýřský list ze 7. září 1868 zavedeno trestní vyšetřování, jakoby se byl jím dopustil zločinu porušení pokoje; byl postaven před lineckou porotu, která ho za vinného prohlásila, a soud odsoudil jej „pro zločin pokusu rušiti veřejný pokoj“ ke 14ti dennímu žaláři; však císař odpustil hned biskupovi trest a všechny jeho právní následky [5]. Jako Rudigierovi

---

[1]) Archiv sv. 19. str. 457.

[2]) Jsou v „Reichsgesetzblattě“ 1868. Č. 47—49; Archiv. sv. 20. str. 157, 162, 164.

[3]) Archiv. sv. 20, str. 170.

[4]) Všechna sem náležející akta jsou ve spise: „Der Episcopat in Böhmen und Österreichs Justiz. Regensb. 1869; srv. Archiv sv. 22. str. 161 sqq.

[5]) Archiv sv. 22. str. 166 sqq.

(† 1884) vedlo se též mnohým duchovním, kteří práv církve hájili. Katolické časopisectvo bylo zabavováno a pokutováno, ale liberální mohlo náboženství a duchovenstvo bez trestu tupiti a hanobiti.

Otázka, mají-li biskupové duchovním dovoliti vstup do zemských, okresních a místních školních rad, byla od biskupů r. 1868 bedlivě uvažována a papežské stolici předložena; která na biskupech žádala dobrozdání a na jejich základě potom biskupům volnosť ponechala, aby tento vstup dovolili nebo ne; při tom však jednomyslně si počínali a vliv církve na školu chránili. Však biskupové nepočínali si svorně; někteří dovoliti vstup, jiní jako linecký a svato-hyppolitský jej zakázali.

Též povstal spor o matriky, které ministr vnitra Giskra okružníkem z 25. září 1868 za pouhé státní knihy a jejich vedení duchovními za pouhý státní úkon prohlásil. [1] Svatohyppolitský biskup Josef Fessler dokázal dějepisně a právnicky církevní ráz těchto knih. [2] Pro zapisování občanských manželství a z nich zplozených dítek, nastaly mezi ordinariáty a vládou spory, v nichž biskupové jednomyslně si nepočínali.

Ministerstvo vystupovalo stále nepřátelsky proti církvi a duchovenstvu. Dne 24. května 1869 byl článek 14. konkordátu (mluvící o trestním stíhání a žalařování duchovních) zrušen, [3] a výnos ministra kultu ze 7. června 1869 [4]) obmezil disciplinární pravomocnosť biskupů, kteřiž opětně a opětně proti počínání vlády se ohrazovali. Změny ministerstev a revise ústavy neposkytovaly církvi žádných výhod. Ministr kultu Stremayr naříkal si hned na počátku svého uřadování v okružníku k místodržitelům z 8. července 1870 [5] na „klerikální opposici," která proti základním podmínkám monarchie, „císařským zákonům a světské moci stále bojuje." Nectně choval se Beust při obsazení Říma piemontskými vojsky. Biskupové a katolíci v Rakousku nežádali vojenského zakročení, ale přáli si, aby vláda cestou diplomatickou nelibosť nad obsazením Říma králem Viktorem Emmanuelem vyslovila a všeho se varovala, čímž by ono násilí jaksi právně Rakouskem uznáno bylo. Tento

---

[1]) Archiv sv. 20. str. 329.

[2]) Fessler: Stand der Frage wegen der pfarrlichen Tauf- Trauungs- und Sterbebücher in Österreich. Wien u. Gran. 1869.

[3]) Archiv sv. 22. str. 159.

[4]) l. c. str. 160.

[5]) Archiv sv. 24. str. 268.

smysl měly adressy 400.000 katolíků, které do Vídně přišly. Beust prohlašoval ve svých orgánech, že všechno učinil, aby tuto těžkou ránu od papeže odvrátil, ale nikdo moudrý nemůže prý žádati na Rakousku, aby pro papeže válku podniklo. Ale tentýž Beust poslal tři měsíce před vpádem Piemontských do Říma 20. června 1870 depeši knížeti Metternichovi do Paříže, kde slovně píše: „Ten den, kdy Francouzové papežské státy opustí, musejí Italové s plným právem a za srozumění Rakouska a Francie do nich vtáhnouti. Nikdy nebudeme míti Italů se srdcem a duší po naší straně, když jim jejich římský trn nevytáhneme.“ [1])

Článku víry „o neomylnosti papežově“ použil Beust, aby konkordát formálně byl zrušen. Ministr kultu Stremayr měl o tom 25. července 1870 přednášku k J. V. císaři, který k tomu svolil, aby Beust depeší z 30. července 1870 v Římě vyjádřil, že císařská vláda konkordát za odstraněný pokládá. V přednášce ministra kultu a depeši Beustově uvádí se za hlavní důvod to, že prý „prohlášením neomylnosti papežské, kompaciscent (smlouvatel) konkordátu, papež, jiným se stal.“ [2])

Ministr kultu Stremayr dal již r. 1871. mladým ministerním úředníkem Drem. Lehmayerem o návrzích náboženských zákonů pracovati, které by mezeru konkordátu vyplnily. Vypracované předlohy byly předmětem mnohého a pilného rokování a uvažování v ministerstvech; též byly poslány z Vídně do Berlína do ministerstva kultu, odkudž si rakouská vláda pruských zákonů vyžádala. Též prý na žádost Stremayrovu podal o nich dobrozdání odpadlík od církve, mnichovský professor Dr. Döllinger a protestant berlínský professor Dr. Gneist. Dle časopisů žádal císař pro svou osobu dobrozdání vídeňského světícího biskupa Dr. Kutschkera; co neb mnoholi jeho dobrozdáním v předlohách změněno bylo, nelze říci. Že v poslední chvíli v předlohách změny učiněny byly, jest patrno z toho, že text předloh a motivní zpráva se vždy nesrovnávají.

Dne 21. ledna 1874. předložil ministr kultu Stremayr v komoře poslanecké uvedené návrhy počtem čtyři, a sice: 1. návrh zákona „k upravení vnějších právních poměrů katolické církve“, jehož první článek zněl, že „patent z 5. listopadu

---

[1]) Hist.-pol. Blätter. 1874. sv. 73. str. 772, kteréž o odhalení Latour-a de Monlin v knize „Autorité et liberté“ se opírají.

[2]) Archiv sv. 24, str. 271 sqq.

1855 (t. j. konkordát) dle svého celého obsahu zrušen jest"; 2. návrh zákona „o vnějších právních poměrech klášterních společností"; 3. návrh zákona „o krytí potřeb katolické bohoslužby příspěvky z obročního jmění k náboženské matici" a konečně 4. návrh zákona „o zákonitém uznání náboženských společností". Dále byly slíbeny návrhy zákonů „o theologických fakultách", „o vzdělání kandidátů duchovního stavu" a „církevním patronátě".

Zákony vyšly z porad poslanecké a panské komory ještě v zostřeném znění.

Dne 7. května 1874 obdržely císařské potvrzení zákony „o vnějších právních poměrech katolické církve" [1]) a „o příspěvcích k náboženské matici na ukrytí potřeb katolické bohoslužby" [2]), a 20. května 1874 zákon „týkající se zákonitého uznání náboženských společností" [3]). Zákon o vnějších právních poměrech klášterních společností." [4]) nebyl císařem schválen, poněvadž byl by býval hrobem klášterů.

Proti těmto zákonům nezůstali biskupové nečinnými; pokud ještě byli předlohami, sešli se 12. března 1874 ve Vídni a podali proti nim své vyjádření z 20. března 1874 [5]), které kardinál Rauscher složil. Jiné kritiky těchto předloh vyšly v katolických časopisech a brožurách, z nichž jmenujeme výtečnou kritiku, kterou sepsali pražští universitní professoři Dr. Klement Borový a Dr. Bauer [6]). Papež Pius IX. vyslovil se o návrzích listem daným k císaři, který pro veřejnosť určen nebyl, a listem ze 7. března 1875 [7]), který biskupové, dostavivše se 12. března ke konferenci, ve Vídni nalezli. Biskupové prohlásili ve svém pamětním spise z 20. března 1874, že konkordát za zrušený nepokládají, a že požadavkům předlohy zákona „o vnějších právních poměrech katolické církve" jenom potud se podrobí, pokud s konkordátem se shodují [8]) Toto své usne-

---

[1]) Reichsgesetz-Blatt XVI. vom 13. Mai 1874, Nr. 50; Archiv sv. 32, str. 211. —

[2]) R.-G.-Bl. XVI. vom 13. Mai 1874. Nr. 51; Archiv sv. 32, str. 222.

[3]) R.-G.-Bl. XXI. vom 27. Mai 1874, Nr. 68; Archiv sv. 32. str. 227.

[4]) Archiv sv. 35. str. 350 sqq.

[5]) Archiv sv. 32. str. 175.

[6]) Adressa a pamětní spis k J. cís. a král. apošt. Veličenství v příčině předloh zákonů náboženských podaný kat.-polit. jednotou pro království České. V Praze 1874.

[7]) Archiv sv. 31. 472.

[8]) Archiv sv. 32 str. 175.

sení oznamili biskupové skrze kardinály-arcibiskupy, kteří v jejich středu byli [1]), 26. března 1874 papeži [2]), který k tomu 29. dubna 1874 svolil [3]).

Liberálové v říšské radě nebyli s rakouskými květnovými zákony ještě spokojeni a přáli si dalšího a to krutého boje proti katolické církvi. Kopp navrhoval zákon „o upravení konfessionálních poměrů“ (novým manželským zákonem), dále zákon „o vedení civilních rejstříků“ (místo matrik, které duchovní vedou), zákon proti zneužívání duchovní moci, dále zákony „o upravení státního vrchního dozoru nad náboženskými společnostmi,“ „o právních poměrech starokatolíkův,“ a „o předběžném vzdělání kandidátů duchovního stavu“ (26. ledna 1874). Fux žádal za vyhnání jesutů (15. dubna 1874) a Seidl za upravení školních poplatků. Kowalski navrhoval, aby kompetence (příslušnosť) nejvyššího soudního dvoru ve správních a trestních duchovních věcech zvláštním zákonem upravena byla (12. března 1874). Sturm, zpravodaj konfessionálního výboru, vypracoval dle staršího vzoru Rechbauerova zákon, o povinném občanském manželství, za něž jmenovitě obecní výborové vídeňský a štýrsko-hradecký žádali. Ale tyto všechny návrhy zůstaly pouhými návrhy, poněvadž J. V. císař a král přání projevil, aby květnovými zákony r. 1874., církevní zákonodárství v Rakousku uzavřeno bylo a dále se nepokračovalo. Za této vůle J. V. snažily se vlády, aby provádějíce květnové zákony, do zvláštních bojů s církví nepřišly. Ministerstvo Taaffeovo (od r. 1879) upravilo zákonem z 19. dubna 1885. kongruu duchovenstva způsobem snesitelným. Novella k školnímu zákonu z 2. května 1883 jest pokrokem k lepšímu.

V *Uhersku* [4]) platilo úplně od starodávna církevní právo též jakožto občanské právo katolíkův, a tvořilo část říšské ústavy. Za to těšil se král uherský rozsáhlým církevním výsadám, které papež Silvester II. králi Štěpánu Svatému propůjčil, a papež Klement XIII. císařovně Marii Terezii jakožto královně uherské znova přiznal. Konkordát platil též v Uhersku a byl na provinciálních sněmích v Ostřihomě r. 1858. a v Ko-

[1]) Byli to Fridrich Schwarzenberg z Prahy, Rauscher z Vídně a Maximilian Tarnóczi ze Solnohradu.

[2]) Archiv sv. 32 str. 194.

[3]) l. c. str. 196.

[4]) Srv. moje „Dějiny katolické církve v Uhrách v 19. století“ v „Časopise kat. duchovenstva“ r. 1891. str. 157. 200, 267.

loči r. 1863. slavně uznán. Však uherští biskupové neodvolávaly se od let 1860tých na konkordát, ale jenom na církevní právo, nechtějíce v Uhersku vzbuditi agitaci proti konkordátu. Když uherská ústava působením Beustovým byla obnovena, a uherská zákonodárství z r. 1848. v platnosť opět vstoupilo: bylo „placetum regium“ kr. rozhodnutím z 9. resp. ministeriálním výnosem z 10. srpna 1870 zase obnoveno, jako by k výsadám královským náleželo. Tento krok odůvodňoval ministr Eötvös tím, aby prý biskupové od Říma nebyli nuceni článek víry „o neomylnosti papežově“ prohlásiti. Proti tomu podal primas a arcibiskup ostřihomský Jan Simor, který r. 1874. kardinálem se stal, k císaři pamětní spis z 19. listopadu 1870 [1]), a uherští biskupové prohlásili článek víry „o neomylnosti papežově“ věřícím bez ohledu na královské placetum. Uherský ministerský předseda hrabě Andrassy udělil za to 11. září 1871 biskupu bělohradskému Jekelfalusy-mu († 1874) v shromážděné ministerské radě „královskou důtku“, kterou biskup s ohrazením přijal. Ale proti primasovi neopovážilo se ministerstvo vystoupiti, když článek „o neomylnosti papežově“ prohlásil.

Od r. 1866. vyšla celá řada zákonů více nebo méně nepřátelských k církvi, jako zákony „o přestupu z jednoho vyznání ke druhému, o smíšených manželstvích a o vychování dítek z nich, o svěcení církevních slavností a rozvodu smíšených manželství (r. 1866.), a zákon o školách obecných (r. 1869). Roku 1868. přimlouval se poslanec Deak za zavedení povinného civilního manželství, a po něm opakuje se stále taková žádosť na říšském sněmu, ovšem posud bez úspěchu.

Poněvadž protestanté dle zákonů z r. 1790. úplné samosprávě ve věcech církevních, školních a nadačních se těší, snaží se katolíci, jmenovitě od r. 1867., podobné samosprávy naproti státu dosíci. Organisační statut o tom byl sice od kongressu katolíků, jenž z jedné třetiny duchovních a dvou třetin světských členů se skládal, za předsednictvím primasovým 29. března 1871 přijat, ale věc nepokročila dál.

---

[1]) Roscovány: Rom. Pontifex T. VIII. p. 270.
[2]) Acta o tom l. c. VIII. 295 sqq.

Hlava třetí.

Církevní ústava.

a) Dějiny papežů.

§ 576. Pius VII. (1800—1823), Lev XII. (1823—1829), Pius VIII. (1829—1830.)

Pius VII. [1]). (1800—1823). Po smrti velikého trpitele Pia VI. stal se papežem kardinál Barnabáš hrabě Chiaramonti. Narodil se v Coseně, 14. srpna 1742., otec slul Scipio a matka Johanna. Studoval ve šlechtické kolleji ravennské, vstoupil, maje věku svého 16 let do benediktinského kláštera Santa Maria del Monte poblíž svého rodiště a dostal klášterní jméno: Řehoř. Byl mužem povahy mírné a nevšední učenosti. Byl po sobě professoren theologie v Parmě a v Římě a učil, byv za doktora theologie povýšen, církevnímu právu po šest let. Byl potom po sobě biskupem tivolským a imolským učiněn a 14. února r. 1785. za kardinála povýšen. Za papeže byl zvolen v Benátkách 14. března 1800 a nazval se Piem VII. Jeho dlouholetý boj s císařem Napoleonem I. za svobodu církve a papežství skončil se pro něho vítězně. Ze svého francouzského zajetí navrátil se do Říma za velikého jásotu obyvatelstva

---

[1]) Artaud. Hist. du Pape Pie VII. Paris 1826; po německu Wien 1838 — Pistolesi: Vita del sommo Pontifice Pio VII. Roma. 1824 sqq. 4 T. — Giuci: Storia di Pio VII. Rom. 1864. — Wisemann: Erinnerungen an die letzten vier Päpste. Deutsch. Schaffh. 1858; Köln. 1858. — Gams: Die Geschichte der Kirche Christi im 19. Jahrh. Innsbr. 1853. I., str. 48. sqq. — Gröne: Die Papstgeschichte II. 470.

24. května 1814. Bullou „Sollicitudo omnium Ecclesiarum“ ze 7. srpna 1814 obnovil zrušený řád jesuitský, a upravil zvláštními smlouvami s vládami církevní věci ve Francii, Neapolsku, Sardinii, Bavorsku a Prusku; vystoupil proti karbonářům a jiným tajným společnostem a zatratil je a prokázal pohostinství Laetitii, matce císaře Napoleona I., a více členům jeho rodu. V Římě navštívili jej r. 1819. císař rakouský František I. a r. 1822. pruský král Fridrich Vilém III. Za něho mělo Rusko, Prusko, Nízozemí, Hannoversko a Würtembersko nejprve stálá vyslanectva v Římě. Jako papež zůstal řeholníkem a byl nepřítelem nepotismu. Zemřel 21. srpna 1823 maje věku svého 81 rok, a papežovav 23 roky 5 měsíců a 6 dní.

Lev XII. [1]) (1823—1829). Dne 28. září 1823 byl od 29 kardinálů za papeže zvolen kardinál Hannibal hrabě della Genga který se nazval Lvem XII. Byl šestý syn z 10 dětí hraběte Hilaria Gengy, a matky Marie Aloisie, narodil se 22. srpna 1760 na zámku della Genga ve Spoletsku. Nabyl svého vzdělání v Osimě a potom v Římě. Byl 4. června 1783 na kněžství posvěcen, stal se 1793. arcibiskupem tyrským in part. a nuntiem v Kolíně nad Rýmem, ale usadil se v Augsburku, poněvadž Kolín od Francouzů byl obsazen. Před Francouzi prchaje, odebral se do Drážďan, pak do Vídně a konečně do Italie. Roku 1805. byl mimořádným papežským vyslancem při při říšském sněmě v Řezně, dlel potom v Mnichově a byl r. 1808. do Paříže poslán. Navrátiv se do Říma, žil mnoho let v opatství Monticelli, které jako kommendu držel. Papež Pius VII. učinil jej 8. března 1816 kardinálem a biskupem v Sinigaglii a r. 1820. kardinálem vikářem.

Lev XII. upadl brzo po své korunovaci (5. října 1823) do těžké nemoci, z které v lednu 1824 se pozdravil a potom pevně vlády se ujal. Ve svém intronisačním okružníku z 3. května 1824 napomínal otcovsky biskupy a varoval před sektou filosofů, kteří pod pláštíkem lidskosti a svobodomyslnosti národy svádějí, před netečníky ve víře, kteříž honosíce se snášenlivostí ve víře, víru podkopávají, a před protestantskými biblickými společnostmi, které Písmo sv. v zpitvořeném překladě ve všech řečech rozšiřovaly. Poněvadž r. 1800. milostivé léto pro válečné časy slaveno býti nemohlo, oznámil je papež bullou

---

[1]) Artaud: Hist. du Pape León XII. Paris 1843, po německu Schaffh. 1844. — Gams II. 408. sqq. — Gröne II 481.

z 27. května 1824 na rok 1825. Do Říma přibylo nesmírné množství poutníkův, jenom hospitál arcibratrstva Boží Trojice přijal jich 98.595. O vánocích 1825 rozšířil papež odpustky milostivého léta na veškeren katolický svět. Dne 13. března 1826 vydal papež bullu proti svobodným zednářům, karbonářům a jiným tajným společnostem a obnovil klatbu na ně. V církevním státě přivedl papež finance do dobrého stavu, zmenšil daně, zlepšil novým zákoníkem soudnictví a opravil se zvláštní horlivostí vyučování. Řím a Bologna dostaly university první třídy, kde bylo po 38 učitelských stolicích, Ferrara, Perugia, Kamerino a Macerata university druhé třídy, kde bylo po 17 stolicích učitelských; pro dozor nad vyučováním zřídil zvláštní studijní kongregaci z kardinálův a prelátů. Vyučování v římské kolleji odevzdal opět jesuitům. Upravil římské fary, ztenčiv jejich počet ze 71 na 43. Proti loupežnictví vystoupil s veškerou statností. Dne 6. března 1824 učinil konkordát s Hannoverskem, upravil bullou „Ad Dominici gregis custodiam“ z 11. dubna 1827 církevní věci v Badensku, Würtembersku, Nassově a Hessách, a spojil několik rozkolnických biskupův asijských s církví. Jeho prvním státním sekretářem byl 80ti letý kardinál děkan Somaglia, po němž následoval v této důstojnosti v červnu 1828 obratný kardinál Tomáš Bernetti. Lev XII. zemřel po krátké nemoci 10. února 1829.

Pius VIII. (1829—1830)[1]. Po Lvu XII. stal se papežem František Xav. Castiglioni 31. března 1829 jako Pius VIII. Narodil se 20. listopadu 1761 v malém městě Cingoli v Ankonské marce ze šlechtických rodičů, studoval v Římě a stal se professorem theologie a církevního práva při římské universitě. Roku 1800. učinil jej Pius VII. biskupem v Montaltě v církevním státě a užíval často jeho rady jakožto výtečného kanonisty. Když Pius VII. z vyhnanství se navrátil, učinil jej 8. března 1816 kardinálem a brzo potom velikým poenitentiářem a biskupem frascatským (r. 1821.).

Pius VIII. učinil kardinála Albani-ho, který rakousky smýšlel, státním sekretářem, a vystoupil ve svém okružníku z 24. května 1829 proti náboženské netečnosti, svobodnému zednářství a protestantským biblickým společnostem. V církevním státě staral se o práci chudým. V Konstantinopoli ujal

---

[1]) Artaud: Hist. du Pape Pie VIII. Paris 1844. — Gams II. 488 sqq. — Gerane II. 485.

se utlačovaných katolických Armenův, a dovedl toho, že jim odňaté statky navráceny, a primatiální sídlo v Konstantinopoli zřízeno bylo. Ve věcech smíšených manželství hájil pevně církevních zásad a přimlouval se u brasilského císaře Doma Pedra za zrušení otroctví a obchodu s otroky. Dožil se emancipace katolíků v Anglii a dobytí Alžíru Francouzi. Zemřel 30. listopadu 1830 tak chudým, že ani svému starému služebníku pense dáti nemohl.

§ 577. Řehoř XVI. (1831—1846).

Řehoř XVI. [1]) Dne 2. února 1831 byl papežem zvolen kardinál Bartoloměj Albert Capellari, který se nazval Řehořem XVI. Narodil se 28. září 1765 v městečku Belluně, které benátské republice náleželo, z váženého sice, ale ne bohatého rodu Capellarů. Vstoupil, maje 18 let svého věku, do kamaldulského kláštera sv. Michala di Murano u Benátek, kde řeholní jméno Maurus obdržel, a byl r. 1787. na kněžství posvěcen. Roku 1795. byl povolán do Říma a vyučoval tam pro své bohaté vědomosti v klášteře svého řádu až do r. 1807. theologii a církevnímu právu. Roku 1799. vydal výtečné dílo „Il trionfo della santa Sede e della chiesa“ (Roma 1799), kde monarchické zřízení církve a neomylnosť papežů z Písma a podání dokazuje. Roku 1800. jmenoval jej Pius VII. členem akademie. kterou založil; r. 1805. stal se Maurus opatem v klášteře sv. Řehoře v Římě a sv. Michala v Benátkách, r. 1815. konsultorem několika kongregací, r. 1818. generálním prokurátorem svého řádu, r. 1823. generálem řádu a 13. března 1829 kardinálem. Hned po jeho povýšení za kardinála učinil jej Lev XII. prefektem propagandy a radíval se s ním ve všech důležitých věcech.

Řehoř XVI. začal v těžkých časech papežovati; ještě u večer jeho korunovačního dne 6. února 1831 přišly do Říma zprávy o vzpouře v provinciích. Papež obrátil se 19. února za pomoc k Rakousku, které vzpouru r. 1831. a podruhé r. 1832. vojensky potlačilo. Francouzský král Ludvík Filip ohrazoval

---

[1]) Wagner: Leben und Pontificat des Papstes Gregor XVI. Sulzb. 1846. Gams II. 495. — Gröne II. 487.

[2]) Po německu vyšlo pod názvem: „Der Triumph des hl. Stuhles und der Kirche.“ Augsb. 1833. 2 Th.

se proti vtrhnutí Rakouska do církevního státu, boje se jeho převahy v Italii. Cizí mocnosti míchaly se do vnitřních věcí církevního státu [1]) a podaly (Anglie, Rakousko, Prusko, Rusko a Sardinie) papežské vládě pamětní spis z 31. května 1831, kde nejrozsáhlejších a podivných oprav ve správě církevního státu žádaly, neznajíce jako cizinci vlastních jeho potřeb. Kardinál státní sekretář Bernetti hájil ve své odpovědi práv apoštolské Stolice. Papež učinil po vůli mocností, co se svým postavením srovnati mohl. V čelo čtyř legac postavil laiky, prohlásil 12. července 1831 všeobecnou amnestii, z níž jenom 38 náčelníků povstalců vyňal, a provedl to, že Rakušané z jeho území odtáhli. Dne 5. a 8. června, 5. října a 21. listopadu 1831 byly prohlášeny edikty o zřízení obecním, obchodních komorách a správě soudnictví a financí, kterými skutečné opravy se zaváděly. Když však r. 1832. revoluce znova vypukla, obnovilo Rakousko pořádek, ale Francie ze žárlivosti na ně obsadila 22. února 1832 Ankonu, proti čemuž Bernetti ohrazení podal. Francouzské vojsko zůstalo v Ankoně 6 let až do r. 1838., kdy Rakušané legace opustili. Poněvadž Bernetti-mu kníže Metternich nepřál a podobně Francie, složil v lednu 1836 státní sekretariát, který převzal Ludvík Lambruschini, kardinál a výtečný státník.

Mezi tím upravil papež finance a soudnictví, zlepšil zemědělství, zavedl nový občanský zákonník z 10. listopadu 1834, a prováděl přísně spravedlnosť, nešetře nijak duchovních, z nichž na př. 4. října 1843 piemontského kněze Dominika Aba v Andělském hradě odpraviti dal. Řehořova vláda byla proti liberálům přísna, poněvadž byli revolucionáři a všech ústupků jeho k revoluci zneužívali.

Řehoř XVI. jako hlava církve zatratil ve svém okružníku z 15. srpna 1832 bludy svého věku a lichou osvětu, zavrhl okružníkem z 25. července 1834 spisy duchaplného abbé de la Mennais, brevy z 26. září 1835 a 7. ledna 1836 filosofické knihy Hermesovy, a brzo potom učení abbé Bautaina, zatratil falešnou praxi v Německu při smíšených manželstvích, a zakázal

---

[1]) Listiny a literatura o světském panství papežův jest ap. Roskovány: Rom. Pontif. V. 229 sqq. Hergenröther: Der Kirchenstaat seit der franz. Revolution. Freib. 1860. — Rozprava Döllingerova: Der Kirchenstaat von 1814—61 v jeho knize: „Kirche und Kirchen." München 1861, jest nesmírně strannická, jsouc založena na strannických zprávách vyslaneckých a spisech nepřátel církve. —

3. prosince 1839 přísně obchod s otroky. Napomínal polské a belgické biskupy, aby do věcí politických se nemíchali, zřídil četná nová biskupství a apoštolské vikariáty, mezi těmito posledními též gibraltarský (1839), a jmenoval výtečné muže kardinály, mezi nimi r. 1832. Josefa Mezzofanti-ho, výtečného znalce přemnohých jazyků, který též plynně česky mluvil[1]) († 1849) a dějepisce a badatele starožitností Angela Mai-e († 1854). V Římě pracoval o dostavení chrámu sv. Pavla, k čemu mimo hojné dary od katolíků též malachit od ruského císaře Mikuláše a krásné sloupy alabastrové od egyptského místokrále Mehemeda Aliho obdržel. Byl přítelem věd a umění zřídil r. 1837. etruské a za dvě léta potom egyptské museum, opravoval staré malby, a dal obrazárnu vatikánskou v krásný pořádek uvésti. On učinil smlouvy s neapolským králem Ferdinandem II. (1834), s králem sardinským Karlem Albertem (1836 a 1841) a s vládou kantonu Svatohavelského. Statně ujal se utlačovaných katolíků v Rusku a prohlásil v konsistoři 22. července 1842 znamenitou deklaraci, v níž veškerému světu na útrapy, kterými církev v Rusku svírána jest, s velikou bolestí naříkal a je vyličoval. Cár Mikuláš byl touto pravdou sice raněn, ale přece nezměnil osudu katolíků. Když cár v prosinci 1845 do Říma přišel a papeže navštívil, slyšel z úst sv. Otce znova všechny stesky na ukrutné nakládání s katolíky, a vyšel z komnat papežových všecken zdrcený a s hlavou svěšenou.

Papež zemřel 1. června 1846 po krátké nemoci tichou smrtí. Po veškeren svůj život byl kamaldulským mnichem. Za jeho vlády nebyl snad nikdo pro politické zločiny smrtí potrestán.

§ 578. Pius IX. (1846—1878). [2]).

Pius IX. (1846—1878). Dne 14. června 1846 vstoupilo 50 kardinálů ve Quirinalu do konklave k volbě nového papeže.

---

[1]) Češtině přiučil se v Bologni od rakouských vojáků, kteří do francouzského zajetí upadli. Palacký seznámil se s ním v Římě, a poslal mu potom Jungmannovu „Historii literatury“ „Králodvorský rukopis“ a jiné ještě české spisy. Potom zasýlali mu čeští spisovatelé svá díla, která s vděkem přijímal.

[2]) Acta Pii IX. Romae 1854 sqq. 3 T. — Riancey: Recueil des actes de Pie IX. Paris 1853 seq. — Margotti: Die Siege der Kirche im ersten

Volba kolísala se chvíli mezi kardinálem Lambruschinim a kardinálem Janem Marií Mastai-em Ferretti-m, kterýž poslední 16. června zvolen byl a Piem IX. se nazval. Nový papež narodil se 13. května 1892 v Sinigaglii, měl za otce hraběte Jeronyma a za matku Kateřinu, rozenou hraběnku Solazzi, chodil nejprve do kolleje piaristů ve Volteře, dostal r. 1808. padouci nemoc, ale biskup volterrský udělil mu přece tonsuru, potom odebral se na studie do Říma a bydlil u svého strýce Paulina Mastai-e, kanovníka u sv. Petra, s nímž r. 1810. pro zmatky v Římě do Sinigaglie se odebral. Pro svůj šlechtický původ byl r. 1815. vyzván, aby do papežské šlechtické gardy vstoupil; hlásil se sice u jejího velitele knížete Barberini-ho, který však jej pro jeho tělesnou slabosť a to k jeho veliké radosti nepřijal. Z toho vznikla pověsť, že Pius IX. byl vojákem. Po návratu Pia VII. r. 1814. do Říma vrátil se tam Mastai Ferretti byl 18. prosince 1818 s dispensi pro padoucí nemoc na podjahna, 6. května 1819 na jahna, a na bílou sobotu 10. dubna 1819 na kněžství posvěcen, však pod tou výminkou, že mši sv. vždycky za assistence sloužiti bude a měl svou první mši sv. na hod Boží velikonoční. Ale od r. 1818. přestaly u něho záchvaty padoucnice. Roku 1823. účastnil se papežského vyslanectví do Chili, v jehož čele stál Jan Muzio, arcibiskup filippský in part.; kanovník Mastai Ferretti byl jeho auditorem. Když se vyslanectvo v červenci r. 1825. do Říma navrátilo a s ním Mastai Ferretti, učinil jej papež Lev XII. správcem velikého hospice sv. Michala v Římě, a potom 21. května 1827 arcibiskupem spoletským; na biskupství byl posvěcen 3. června 1827 od kardinála Castiglioni-ho. Řehoř XVI. přeložil ho 17. prosince 1832 na bohatší biskupství do Imoly a povýšil 14. prosince 1840 za kardinála při chrámě sv. mučenníků Petra a Marcellina. Jako arcibiskup spoletský ukryl

---

Jahrzent des Pontifikats Pius IX. Aus dem Ital. von P. Pius Gams. Innsbruck 1857, 1860. — Marocco: Pio IX. Torino. 1861—1864. — La Veuillot: Pius IX. Ein kathol. Charakterbild. Aus dem franz. Wien. 1865. Pius IX. als Papst und König nach Acten seines Pontificates. Wien 1865. — Rütjes Leben, Wirken und Leiden Sr. Heiligkeit. Oberhausen 1868 ff. — Hülskamp. Papst Pius IX. in seinem Leben und Wirken. Münster. 1870. — Wappmannsperger: Leben und Wirken des Papstes Pius IX. Regensb. 1879. — Gams: Pontificat Pius IX. (Supplementband). Innsbruck. 1860. — Gröne II. 493. — Jan rytíř Vladyka z Marianova: Doby ze života sv. Otce Pia IX. V Jindř. Hradci.

ve svém sídle Ludvíka Napoleona, pozdějšího císaře francouzského Napolena III., který se r. 1831. vzpoury proti panství papežskému účastnil, a vymohl mu osobním slyšením u papeže Řehoře XVI., že mohl svobodně odejíti.

Mastai Ferretti přijal jako papež ke cti Pia VII., který též biskupem imolským byl, jméno Pia IX. Pius IX. učinil místo nenáviděného Lambruschini-ho státním sekretářem kardinála Pasquala Gizzi-ho, bývalého nuntia ve Švýcarsku a v Belgii, a udělil hned 17. července rozsáhlou amnestii všem politickým zločincům, s kterou však mnozí znalci stavu se nesrovnávali. Nastalo všeobecné jasání a zvelebování papeže. Papež pečoval o blaho nižších tříd, dal přístup laikům k vyšším státním úřadům a tisku větší svobodu, a prohlásil 19. dubna 1847, že svolá sbor zástupců národa, aby se s nimi o potřebách země radil. Ale všech ústupků papežových zneužívali revolucionáři, kteří jenom povstání chtěli; jitření v zemi rostlo, revoluční kluby se množily, jmenovitě v Římě, kde ohniskem revoluce byl klub „Circolo Romano," jejž řídil Ciceruacchio (Angelo-Brunetti). Rakušané obsadili 17. července 1847 Ferraru, proti čemuž se apoštolský legát Ciachi ohrazoval, a časopisectvo a lid volali po válce proti Rakousku. Dne 15. listopadu sestoupila se za velikého jásotu Římanů slíbená „consulta," státní to rada s předsedou a místopředsedou, kteří byli kardinálové, a s 24 radami zvolenými od provincií. Ale ke konci r. 1847. ukazovaly se na rozličných místech Italie vzpoury. Revoluce v Palermě a v Paříži r. 1848. působila jako zápalka. Lid obklopil Quirinal a žádal ústavy. Pius vyplnil tuto žádosť, a dal zemi ústavu ze 14. března 1848.

Ale již 13. března vypukla revoluce ve Vídni; Lombardsko povstalo proti Rakousku, v Římě nastaly bouře proti rakouskému vyslanectví a proti jesuitům. Pius IX., nemoha jesuitů proti revolutionářům chrániti, radil jim, aby Řím opustili (30. března). Papeže nutili, aby Rakousku válku vypověděl, a když to allokucí z 29. dubna odepřel, pokládali jej demagogové za zrádce vlasti a vnutili mu ministerstvo hraběte Terenzia Mamiani-ho (4. května). Dne 5. června dal papež kardinálem Altieri-m otevříti římský parlament, který však ničím nebyl; vláda byla vlastně v rukou klubu „Circolo popolare," jehož vůli prováděl ministr Mamiani a ne vůli svého pána, papeže.

Však generál rakouských vojsk hrabě Radecký porazil 25. července 1848 sardinského krále Karla Alberta u Custozzy,

čímž vzpoura lombardská vzala za své. V římském parlamentě utvořila se silná opposice konservativní proti Mamiani-mu, kterého všichni dobře smýšlející nenáviděli. Papež propustiv ministerstvo Mamiani-ovo, postavil v čelo vlády ministra hraběte Pellegrina Rossi-ho, bývalého francouzského vyslance, který po pádu krále Fillipa Ludvíka v Římě jako soukromník žil. Rossi snažil se statnou rukou skrotiti revolucionáře, ale byl od jednoho zákeřníka 15. listopadu zabit, když vystoupiv z vozu, po schodech paláce „Cancellarie“ nahoru kráčel, aby parlament zahájil [1]). Lid a deputovaní chovali se při této vraždě nečinně; deputovaní rokovali, jako by se nebylo nic stalo. Původcové hanebného skutku způsobili slavný průvod městem a velebili vraha jako druhého Bruta. Druhého dne táhli buřiči před Quirinal, žádali nového demokratického ministerstva, oblehli papeže, postavili proti němu děla, a zastřelili preláta Palmu, znamenitého dějepisce, kterýž u okna se objevil. Papež, chtěje krveprolití zameziti, povolil buřičům. Vlády uchopil se nyní „národní spolek“, v jehož čele stál Sterbini; Švýcaři byli odzbrojeni, národní obrana stala se stráží papežovou, jejím zajatcem stal se papež.

Za tohoto stavu věcí rozhodl se papež k útěku, o jehož provedení s francouzským vyslancem vévodou z Harcourtu a bavorským vyslancem hrabětem Karlem Spaurem se smluvil. V oděvu jednoduchého kněze vstoupil papež do připraveného kočáru, dostal se šťastně skrze zástupy, Quirinal obkličující, jel postrannými ulicemi ke kostelu sv. Petra a Marcellina, kdež ho s jiným vozem hrabě Karel Spaur očekával. Šťastně projeli branou San Giovanni, dostali se postrannými cestami do Kastela Gandolfa a pak přes neapolské hranice do pevnosti Gaety. Neapolský král Ferdinand II. navštívil s rodinou papeže v Gaetě, a prosil ho, aby v jeho paláci se ubytoval. Tam zůstal papež v dobrovolném vyhnanství skoro 17 měsíců od 25. listopadu 1848. až do dubna 1850. Veškeré křesťanstvo mělo se vznešeným trpitelem nejvroucnější účastenství.

V Římě panoval největší zmatek, strana radikální dostala vrch a chtěla míti republiku. Revoluční ministerstvo vedlo prozatím vládu a poslalo deputované do Gaety se žádostí, aby se papež do Říma navrátil. Dne 11. prosince 1848 byla ustano-

---

[1]) Hurter: Gesch. des am Grafen Peregrin Rossi verübten Meuchelmordes. Innsb. 1858.

vena prozatimní státní junta a 29. prosince svoláno ustavodárné shromáždění, které z 200 poslanců veškerého státu skládati a 5. února 1849 sejiti se mělo; při volbách provozovali republikáni hrůzovládu. Již 9. února 1849 prohlásilo ústavověrné shromáždění republiku a panství papežovo za vyhaslé. Po exekutivním výboru, který tvořili Armelini, Salicetti a Montechi, vstoupili 21. března v čelo vlády Josef Mazzini, Aurelius Saffi a Armellini. Již dne 18. února vyšel zákon, který všechny církevní statky za statky státní prohlásil a zabaviti kázal. V Římě panoval veliký nepořádek a zmatnk. Porážka krále sardinského Karla Alberta u Novary dne 23. března 1840, kterouž mu způsobil výtečný vojevůdce rakouský, hrabě Radecký, byla osudným znamením a spolu pádem římských revolucionářů.

Dne 17. prosince 1848 vydal papež ohrazení proti všem úkonům prozatímné vlády, a 18. února 1849 žádal kardinál státní sekretář na velmocích za vojenské zakročení. Francouzská republika, jsouc na Rakousko žárliva, vyslala proti římské republice značné vojsko, v jehož čele stál generál Oudinot. Oudinot obsadil 26. dubna 1849 Civita vecchii, vtrhl 2. července do Říma, odkudž Garibaldi, velitel povstalců, s 5000 muži tu noc před tím odtáhl, a učinil tak konec vládě revolucionářů. Mazzini a jeho druhové uprchli s naloupenými poklady do Londýna. Rakušané obsadili legace. Papežem vyslaní kommissaři, kardinálové della Genga, Vomicelli a Altieri, spravovali pod francouzskou ochranou město Řím a církevní státy. Dne 12. září slíbil papež z Gaety opravy ve financích a správě země, a 18. září udělil rozsáhlou amnestii. Však teprv 12. dubna 1850 navrátil se za jásotu občanstva do svého města a postavil v čelo ministerstva kardinála státního sekretáře Jakuba Antonelliho († 6. listopadu 1876). Papež odevzdal veřejné vyučování jesuitům a pracoval o zvelebení svých států, jmenovitě o zlepšení financí; státní schodek, který při pádu republiky Mazzini-ovy 2 a půl millionu skudů dělal, menšil se stále a zmizel r. 1888. nadobro.

Ohniskem všech piklův a rejdů proti legitimním vládám v Italii byla Sardinie, kde král Viktor Emanuel II. po hanebné porážce svého otce Karla Alberta u Novary panoval. Nenávisť proti Rakousku hlásala se všude; v Parmě byl vévoda Karel III. 26. března 1854 na veřejné ulici zavražděn. V Sardinii panovalo proti církvi veškeré násilí; staré konkordáty byly ru-

šeny, desátek odstraněn, kláštery vyzdvihovány a církevní jmění zabavováno. Nadarmo ohrazovali se proti tomu biskupové. Když papež svými allokucemi proti tomu r. 1850., 1852. a 1853. nic neprospěl, vydal v lednu 1855 obšírný státní spis, v němž všechny křivdy na církvi spáchané vypočítal. Sardinie pomýšlela na pomstu. Ministr Camillo Cavour, účastniv se krimské války proti Rusku, naklonil si západní mocnosti, přivedl na pařížském kongresu r. 1856. k řeči „italskou otázku“ a pronesl proti papežské vládě nejprudší obžaloby. Nestranný a obšírný pamětní spis francouzského vyslance, hraběte Raynevala ze 14. května 1856 s listinnými doklady ve prospěch papežské vlády [1]) zůstal nepovšimnutým. Příbytky sardinských diplomatův, konsulův a jednatelů staly se ohnisky a skrýšemi všech nespokojených. Bomby Orsini-ovy (14. ledna 1858) pohnuly Napoleona III., aby své sliby revolucionářům učiněné splnil. V červenci 1858 smluvil se hrabě Cavour s ním v tajné rozmluvě v Plombièresu o válku proti Rakousku a zvětšení Sardinska. V městech italských hemžilo se hned plno revolučních agentův, a při obyčejném novoročním přání diplomatů 1859 vyslovil císař Napoleon III. k rakouskému vyslanci své nepřátelské smýšlení proti Rakousku a své zámysly s Italií.

Vypukla válka mezi Rakouskem a Sardinií, které Napoleon osobně s velikou válečnou moci ku pomoci přispěl. Nežli Rakušané sardinské hranice (29. dubna 1859) překročili, vypukla revoluce v Toskaně (27. dubna). Dne 4. června byli Rakušané u Magenty poraženi, a Napoleon vtáhl 8. června do Milána. Když Rakušané z Bologně odtáhli, povstalo 12. června toto město a prohlásilo diktaturu Viktora Emmanuele. Podobně stalo se v Ravenně, Ferraře, Forli, Perugii (14. června), Ankoně (18. června) a v jiných městech. Pius IX. ohlašoval okružníkem z 18. a allokucí z 20. června, že Napoleon úplně jej ujistil, že církevní stát zachován bude, ale že jeho spojenec veškeré mezinárodní právo hanebným způsobem ničí, a vydal klatbu na uchvatitele. Papežské vojsko podrobilo 20. června Perugii, brzo potom poddala se Ankona. Dne 24. června byli Rakušané poraženi u Solferina a učinili 11. července předběžný mír ve Villafrance a konečný 10. listopadu 1859 v Curichu,

[1]) Jest v díle J. F. Maguire, člena anglického parlamentu: Rom und seine Beherrscher, seine Staatseinrichtungen und öffentlichen Anstalten. Aus dem Engl. Cöln. 1861. str. 527—550.

v němž Lombardsko postoupili Napoleonovi, kterýž je Sardinii za Savojsko a Nizzu odevzdal. Napoleon chtěl sice, aby všechny italské státy „spolek" tvořily, v jehož čele by papež stál; ale bylo to pouze na oko a na oklamání katolíků.

Po bitvě u Solferina obmezila se vzpoura v papežském státě na provincie Ferraru, Ravennu, Bologni a Forli, v nichž piemontský mimořádný kommissař d' Azeglio od 11. července nejvyšší vládni moc vykonával. Dne 1. září prohlásilo národni shromáždění těchto zbouřených provincií sesazení papežovo a své přivtělení k Sardinii. Sardinský vyslanec choval se v Římě tak, že papež jemu listy pověřovací 1. října vrátil a veškeré diplomatické obcování se Sardinií přerušil. Dne 21. ledna 1860 prohlásila vláda Emilie, pod kterýmž názvem Parma, Modena a papežské legace v jeden spolek se spojily, sardinský ústavní statut a volební zákon za platný pro zemi. Papežské legace prohlásily se 11. a 12. března 1860 všeobecným hlasováním pod nátlakem Piemontska a revolucionářů pro přivtělení k říši Viktora Emmanuele. Papež napomínal Viktora Emmanuele listem od 14. března 1860, aby této loupeže se nedopouštěl, ale král prohlásil se 18. března za pána Romagně, a sardinské vojsko vtrhlo 28. března do Bologně. Papež vydal 26. března klatbu na všechny původce a účastníky převratův a bouří v církevním státě. Napoleon poznávaje, že klatba také jeho se týká, zakázal 1. dubna uveřejňovati papežské listiny bez jeho svolení.

Týž rok 1860. vpadl Garibaldi na ostrov Sicilii, pobouřil jej proti řádnému králi Františkovi II., a prohlásil tam, že celého papežského státu třeba proti vůli císaře Napoleona III dobude. Papež ve svých úzkostech chtěl si sám pomoci a zřídil si řádné vojsko z dobrovolníků z katolických zemí, jmenovitě z Francie, Belgie, Irska a též z Rakouska, v jehož čelo postavil zkušeného francouzského generála Lamoriciéra. Toto mladé vojsko zahnalo dobrodruhy, kteří 19. května 1860 do papežského území vpadli, a potlačilo povstání v Římě bez francouzské pomoci.

Viktor Emmanuel, boje se, aby Garibaldi do papežských států nevpadl a Říma proti vůli Napoleonově nedobyl, smluvil se ke konci srpna s Napoleonem, aby mohl Marky a Umbrii pro sebe opanovati, ale šetře papežského panství nad městem Římem a patrimoniem sv. Petra. Již 2. září byly dva sardinské vojenské sbory u hranic papežského státu postaveny, a po

několika dnech vypuklo zosnované povstání v Pesaře, Montefeltře, Sinigaglii a Urbině, kde hned prozatimní vlády ustanoveny byly, které za pomoc krále Viktora Emmanuele žádaly. Dne 11. září vtrhlo sardinské vojsko do papežského území, porazilo papežské vojsko 14. září u Perugie a zničilo je potom 18. u Castelfidarda, kde statný francouzský generál Pimodan v bitvě padl. Lamoricière vrhl se zbytky vojska do Ankony, kterou po desítidenním obléhání 29. září vzdáti musil. Tak stal se Viktor Emmanuel pánem Marek a Umbrie. Papežský stát byl sardinskou loupeží z 814 čtver. mil země a 3 millionů obyvatelů skoro na čtvrtinu, totiž na 214 čtver. mil se 700.000 obyvateli zmenšen, a musil nésti státní dluh též uloupených provincií. Toliko hojný svatopetrský halíř činil církevní a světskou vládu papežovu možnou.

Garibaldi vpadl ze Sicilie na pevninu neapolskou, král Viktor Emmanuel postavil se sám v čelo vojska, vjel po boku Garibaldiho do hlavního města Neapole a prohlásil toto království za část své říše. Král neapolský František II. hájil sebe a své koruny naposled v Gaetě, ale jsa ode všech opuštěn a nemaje odnikud naděje na válečnou pomoc, odebral se do Říma. Viktor Emmanuel přijal 17. března 1861 název „italského krále“, a italský sněm prohlásil 29. března 1861 Řím za hlavní město Italie.

Po tolika porušení mezinárodního práva odvolal Napoleon III., alespoň na oko, v září 1860 svého vyslance z Turina, ale po smrti Cavourově († 6. června 1861) obnovil zase diplomatické obcování s Viktorem Emmanuelem, uznal italské království a vyminil si jenom, že svých vojů v Římě ponechá, pokud papež a „Italie“ se nesmíří, a papež ohrožován bude.

Pikle turinského dvora a jeho ministrů, Ricasoliho a Ratazzi-ho, proti církevnímu státu trvaly dále. Když Garibaldi v čele dobrovolníků z jihu proti Římu vytáhl, rozprášil dobrodruhy na výšinách u Aspromonte dle vůle Napoleonovy italský generál Pallavicini (25. srpna 1862). Dne 15. září 1864 byla mezi Napoleonem a Italií bez vědomí papežova učiněna smlouva, že sídlo vlády z Turina do Florencie přeloženo bude, a že císař své voje za dvě léta z Říma nazpět domů povolá; za to slíbil král Viktor Emmanuel, že sám na papežský stát útoku činiti nebude, také nedovolí, aby to někdo jiný činil, a nic proti zařízení samostatného papežského vojska míti nebude. Francouzské voje opustily koncem prosince papežské státy,

k jejichž ochraně zřídil si papež vojsko 10.000 mužů. Král Viktor Emmanuel poslal r. 1865. Vegezzi-ho a r. 1866. Tonella do Říma s návrhy na jakýsi modus vivendi; ovšem nemohl papež těchto návrhů přijati.

Neštěstím pro papežský stát byla r. 1866. rakousko-pruská válka. Italie shodla se s Pruskem o válku proti Rakousku. Voje italské byly sice na hlavu u Custozzy od arcivévody Albrechta, výtečného válečníka, (24. června 1866) poraženy, a italské loďstvo na moři u Visu od admirála Tegetthofa zničeno; avšak u Králové Hradce dobyli Prusové 3. července 1866 rozhodného vítězství, kteréž Rakousko přinutilo, že Benátsko Napoleonovi III. odstoupilo. Rakousko učinilo s Pruskem mír ve Vídni 3. října 1866, po němž Napoleon Benátky Italii daroval.

Italská vláda stále doufala, že obyvatelstvo církevního státu se vzbouří, nebo papežské vojsko zrady se dopustí, nebo papežská vláda osudných chyb nadělá: když všechno to se nestalo, vytáhl Garibaldi po mnohých přípravách zjevných i tajných, kteréž italská vláda podporovala, v září 1867 proti papežským státům. Viktor Emmanuel dal sice Garibaldi-ho na hranicích u Asinalongy zajati, ale četní dobrovolníci dostali se do papežského území, svedli tam, jsouce vedeni synem Garibaldi-ovým, několik šťastných bitek a přiblížili se až na den cesty k Římu. Italie myslila, že Napoleon III. bude nečinným, ale veřejné mínění francouzské přinutilo císaře, že nové vojsko do církevního státu vypravil. Když toto přistálo, vtrhlo též italské vojsko do papežského státu. Garibaldi, který po svém zajetí na ostrově Capreře žil, unikl odtud, postavil se opět v čelo dobrodruhů, ale byl 3. listopadu 1867 od papežského a francouzského vojska u Mentany na hlavu poražen. Italské vojsko odtáhlo ze země, a italská vláda ve Florencii musila se ke smlouvě zářijové navrátiti. Francouzové zůstali v Civita Vecchii, a Napoleon prohlásil 5. prosince 1867 v zákonodárném sboru, že papežský stát pod svou ochranu vzal.

Když r. 1870. po vypuknutí války německo-francouzské francouzská posádka z papežského státu odvolána byla, a pro Napoleona hrozný pád u Sedanu (2. září 1870) nastal: vytrhli Italové se schválením pruského vyslance Arnima proti Římu, stříleli na město pět hodin a vtáhli do něho 20. září 1870[1]).

[1]) Der italienische Raubzug wider Rom im Sept. 1870. Von einem Augenzeugen. Münster 1871.

V říjnu odbývala se komedie hlasování lidu, který pro přivtělení k Italii se vyslovil. Roku 1871. přesídlil král s úřady do Říma a ubytoval se ve Quirinalu. Pius IX. stal se tak zajatcem ve Vatikanu a nepřijal tak zvaného „garančního zákona“ z 13. května 1871. ani civilní listy. Garanční zákon pojišťoval papeži jakousi suverénitu nad Vatikánem a Lateránem a svobodu pro jeho úkony jakožto hlavy církve, ale ukazuje se ve skutečném životě klamem a mamem.

Pius IX. rozvíjel za svého 32tiletého papežování *velikolepou církevní činnosť.* On zřídil 29 arcibiskupství, 132 biskupství, 33 apoštolské vikariáty, 15 apoštolských prefektur a 3 apoštolské delegace; on obnovil dávno zaniklý latinský patriarchát v Jerusalémě a hierarchii v Anglicku (1850) a v Hollandsku (1853); pracoval o zvelebení církevního života synodami, provinciálními a diecésními, ve Francii, anglických zemích, Rakousku (kde u nás v Čechách pražský provinciální sněm slaven byl r. 1860. za předsednictvím knížete-arcibiskupa pražského kardinála Fridricha Švarcenberka [1]), a jiných zemích. On jmenoval znamenité muže ze všech národů kardinály, jako: v Anglii Wisemana a Manninga; v Irsku primasa Cullena; v Severní Americe Closkeye arcibiskupa novo-yorkského; v Rakousku arcibiskupa vídeňského Josefa Othmara Rauschera, Michala Lewicki-ho, řecko-ruthenského arcibiskupa lvovského, Jiřího Haulika, arcibiskupa záhřebského; jesuitu Franzelina rodem Tyrolana; v Německu Jana Geissela, arcibiskupa kolínského, Melchiora, knížete-biskupa vratislavského, Karla hraběte Reisacha, arcibiskupa mnichovského; ve Francii arcibiskupy Mathieu-a z Besançonu, Donneta z Bordeauxu, Gousseta z Remeše, a jiné. On učinil četné smlouvy čili konkordáty s vládami, jako: roku 1847. s Ruskem, r. 1851. s Toskanou a Španělskem, r. 1853. s republikami Costaricskou a Guatemalskou, r. 1855. s Rakouskem, r. 1857. s Portugalskem, Neapolskem a Würtemberskem, r. 1859. se Španělskem a Badenskem, r. 1860. s Haiti, r. 1861. s Hondurou, r. 1862. s Ecuadorem, Venezuelou, Nicaraguou a Sv. Salvadorem. On prohlásil četné za blahoslavené a svaté, mezi nimi dne 6. května 1860 Jana Sarkandra a schválil 28. listopadu 1874 úctu blahoslavené Anežky Přemyslovny. On pracoval o opravě klášterů, a dal r. 1852. pražským arcibiskupem kardinálem Švarcenberkem předsevzíti apoštolskou

---

[1]) Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis. Pragae 1863.

visitaci klášterů v Čechách, na Moravě, v Rakousku. Solnohradsku, Polště, Gorici a Zádru. On podporoval církevní archaeologii a umění [1]) a theologické a filosofické studie dle zásad sv. Tomáše Aquinského.

Pius IX. rozhodl za své vlády četné spory a zatratil vědecké, politické a sociální bludy nového času. Z jednotlivých těchto dokumentů byl sestaven „Syllabus," který ku papežskému okružníku z 8. prosince 1864 připojen byl. „Syllabus" obsahuje 80 odsouzených vět v 10 rubrikách, které na pantheismus, naturalismus, rationalismus, indifferentismus, socialismus, kommunismus, svobodné zednářství a jednotlivé bludy novověkého liberalismu se vztahuje [2]). Tento papež vedl hlavni boj proti tak zvaným „liberálním" katolíkům, kteří mezi církevní auktoritou a její protivou, nepřátelským to duchem času, prostředkovati chtěli, ale při tom vlastně církevní auktoritu podkopávali.

Pětkrát shromáždil Pius IX. za svého papežování velikou část biskupů kolem sebe. Po prvé stalo se to 8. prosince 1854 při prohlášení článku víry „O neposkvrněném Početí Panny Marie" (přes 200 biskupů); podruhé při svatořečeni Japonských mnčenníků 9. června 1862 (přes 300 biskupů); potřetí při slaveni 1800tileté památky mučennické smrti sv. apoštolů Petra a Pavla 29. června 1867 (přes 500 biskupův a skoro 10.000 poutníků); po čtvrté při slavení Vatikánského sněmu, a konečně po páté při slaveni 50tileté památky svého biskupství dne 3. června 1877. Zemřel po slavném panování velikým trpitelem dne 7. února 1878 o páté hodině odpolední v paláci Vatikánském, maje věku svého 86 let a papežovav 31 let, 7 měsíců, 22 dní. Byl 13. února 1878 prozatím pochován v chrámě sv. Petra, než by jeho hrobka s náhrobkem v kostele sv. Vavřince za městem upravena byla. Když tělo, řekneme svaté, na místo svého odpočinutí za tiché noci ze dne 12. července 1881 vezeno bylo, přepadla surová sběř průvod s hrůzy plným hřmotem a házela na něho kamením, a vláda jí v tom nepřekážela, ani potom proti výtržníkům nic nepočala.

---

[1]) Rossi: Roma sotteranea cristiana-publicata per ordine della Santità di N. S. Papa Pio IX. Roma. 1864. 3 T. f.

[2]) Srv. Syllabus Jeho Svatosti Pia IX., jejž vykládá Jan Brázda (Dr. Lenz, nynější probošt vyšehradský). Literaturu o papežském okružniku a Syllabu viz ap. Roskovány: Rom. Pontifex V. 1204 sqq. — Okružník a Syllabus jsou ap. Denzinger: Enchir. p. 529 sqq.

§ 579. Lev XIII.[1]) (od r. 1878.)

Nástupcem Pia IX. a druhým zajatcem ve Vatikáně stal se Lev XIII. Slul dříve Vincenc Jachim hrabě Pecci. Narodil se v městysi Carpinettě v církevním státě dne 2. března 1810 z rodičů pocházejících ze starého rodu patriciův. Od r. 8. až do r. 14. chodil do jesuitských škol v městě Viterbě, studoval pak v římské kolleji a vstoupil potom do akademie šlechtických kleriků, která platila za vzdělavatelnu pro vyšší duchovní i světské úřady církevního státu, a jako její chovaneo dokončil studie z občanského i církevního práva na universitě „Sapienza“ zvané. Dne 16. března 1837 jmenoval jej papež Řehoř XVI. svým domácím prelátem a radou při soudním dvoru „Segnatura“ zvaném. Brzo potom stal se Pecci delegátem v Beneventě, kde se mu podařilo sprostiti tamnější krajinu zle řádících loupežníků; později byl delegátem ve Spoletě a posléze v Perugii, kdež toho dovedl, že za jeho správy všechna vězení byla prázdna, ačkoli Perugie 20.000 obyvatelů má. Roku 1843. byl jmenován arcibiskupem damiettským in part. a nuntiem v Bruselu. Dne 19. ledna 1846 prekonisoval jej Řehoř XVI. za arcibiskupa v Perugii, a Pius IX. povýšil jej 19. prosince 1853 za kardinála. Pecci zůstal při tom arcibiskupem v Perugii. Když mu tam italská vláda kněžský seminář odňala, vzal chovance do svého arcibiskupského paláce a stoloval s nimi společně. Pro kněžstvo své diecése zřídil akademii sv. Tomáše, kde sám bohoslovecké rozpravy řídil. Poněvadž novým zákonům italského království na úkor církve vydaným silně se protivil, byl jednou „pro pobuřování a zlehčování zákonů“ soudně žalován, avšak soudcové vynesli ve dvou stolicích rozsudek, že „ke stíhání kardinála Pecciho přikročiti nelze.“ Jako arcibiskup v Perugii proslavil se též jako spisovatel a znamenitý učenec. V listopadu 1877 stal se kardinálem-komořím (Camerlengo, Camerarius). Po smrti Pia IX. vstoupilo 18. února 1878 59 kardinálů do konklave ve Vatikánu a zvolili již 20. února 44 hlasy kardinála Pecciho za papeže, který přijal jméno Lva XIII.

---

[1]) O' Reilly: Leo XIII. Aus dem engl. Köln 1887. — Pasquale de Franciscis: Discorsi del Sommo Pontifice Leone XIII. Roma 1882. — Papež Lev XIII. Hradec Králové. 1887. — Všechny okružníky Lva XIII. vyšly ve Freiburce 1887. — Krátký nástin života Lva XIII. přinesly hned po jeho volbě „Blahověst“ 1878. str. 81. a „Časopis kat. duch.“ 1878. str. 130.

na památku Lva XII., k němuž od svého mládí zvláštní úctu choval. Dne 21. února přáli papeži kardinálský sbor, vyslancové cizích mocností a ta valná část římské šlechty, kteráž i po zabrání Říma vládou piemontskou dvoru papežskému věrnou zůstala. V neděli dne 3. března byl Lev XIII. u přítomnosti týchž gratulantů v Sixtinské kapli korunován. Nový papež vyniká vědomostmi, ázností a moudrostí; apoštolskou mírnosť spojuje s přísností, tak že dobří jej milují a zlí se ho strachují; jest postavy vysoké a hubené; tahy obličeje jsou ostře vytknuty; hlas jest zvučný a jasný. V soukromém životě je prostý, laskavý a duchaplný [1]).

Ačkoliv Lev XIII. jest zajatcem ve Vatikáně, objímá jeho činnosť veškeren svět. Opětně a slavně ohrazoval se proti lupu na církevním státě spáchaném, vystoupil statně proti snahám socialistickým a chránil svatosť manželství a majetku. Jmenuje kardinály přibliží pilně ke všem krajinám země: v Rakousku jmenoval za kardinály arcibiskupy Fridricha lantkraběte Fürstenberga olomouckého a Gangelbauera vídeňského, pak krakovského biskupa Dunajewskiho; v Uhrách arcibiskupa kaločského Haynalda; ve Francii arcibiskupy Despreze toulouského, Bernardoua senského, Langenieuxa rheimského, Placea renneského; v Německu arcibiskupa kolínského Melcherse a znamenitého učence, würzburského professora Dr. Josefa Hergenröthera († 4. října 1890); ve Španělsku arcibiskupy Monescilla valencijského a Gonzaleza toledského; v Portugalsku patriarchu lisabonského Neta a portského arcibiskupa Ferеiru; v Anglii učence a řeholníka Newmana; v Africe arcibiskupa kartaginského Lavigeria; v Americe arcibiskupy Tascherauxe quebeckého a Gibbonse baltimorského; v Australii arcibiskupa Morana sidneyského; a z východního obřadu patriarchu armenského Hassuna († 1884).

Lev XIII. prohlásil bullou „Ex supremo“ ze 4. března 1877 již předchůdcem svým připravené znovuzřízeni biskupské hierarchie ve Skotsku se dvěma arcibiskupskými sídly (Edinburkem a Glasgovem) a čtyřmi biskupstvími. Zřídil 5. července 1881 v Bosně a Hercegovině církevní provincii zvanou „Verhbosenskou,“ která má metropoli v Serajevě a tři stolice biskupské, a to: v Baňaluce a Mostaru, pak stolici makarsko-trebiňskou

---

[1]) Spisovatel vraceje se ze své pouti Jerusalémské přes Řím domu měl u sv. Otce Lva XIII. slyšení 26. dubna 1885.

(bulla „Ex hac augusta")[1]), povýšil dekretem „Praecipuum munus" ze 27. dubna 1883 apoštolský vikariát v Bukarešti na arcibiskupství, učinil 18. srpna 1886 konkordát s Černou Horou a dovolil potom ku prosbám knížete Nikity, že v katolických černohorských chrámech staroslovanská liturgie konati se může. Okružníkem „Grande munus" [2]) z 30. září 1880 velebil zásluhy sv. Cyrilla a Methoděje o slovanské národy a poručil, aby svátek jejich každoročně dne 5. července nejen mezi národy slovanskými, ale po veškerém katolickém světě se konal, a duchovenstvo zvláštní hodinky (officium) na jejich počesť se modlilo. On zřídil řádnou hierarchii ve Východní Indii a Japoně a založil mnoho jiných biskupství a apoštolských vikariátů. Jemu podařilo se odkliditi armenský rozkol, který za příčinou prohlášení článku víry „o neomylnosti papežské" mezi katolickými Armeny povstal, zřídil armenský seminář v Římě, dále seminář (sv. Anny) pro Graeco-Melchity v Jerusalémě a pro Syrsko-Chaldejské v Mosulu a zavedl dekretem „Singulare praesidium" z 12. května 1882 obrození řádu sv. Basila mezi Rutheny v Haliči a svěřil k tomu cíli správu noviciátu v klášteře Dobromilském jesuitům. Listem z 18. srpna 1883 otevřel vatikánské archivy veškeré veřejnosti a zve přímo učence všech národův, aby z nich čerpat přicházeli a dokázali pak světu z předních pramenů, kterak dějiny na mnohých místech zfalšovány jsou, a církvi beze všeho práva na cti se utrhá. Za to byl Lev XIII. ve sněmu Českého království veleben a Český sněm povolil na prozkoumání oněch archivů ve prospěch našeho království 3000 zl. S republikou francouzskou zůstal papež svou moudrou opatrností v diplomatickém obcování, nezadav při tom nic z práv církevních a zameziv mnoho zlého. Ve sporu mezi Prusko-Německem a Španělskem o Karolinské ostrovy, byv za rozhodčího zvolen, přiřkl ostrovy Španělsku, ale spolu též takové výhody obchodní Němcům, že tito byli též spokojeni. On odklidil kulturní boj v Německu a zavedl jakýsi slušnější modus vivendi.

Jeho státními sekretáři byli Franchi († 1879), Nina, Jacobini († 1887) a nyní jest Rampolla.

Lev XIII. zastává všude právo a spravedlnosť, a těší se

---

[1]) Tuto bullu viz v překladě prof. Vojáčka v „Časopise katol. duch." 1881. str. 513—533.

[2]) Jest v překladě prof. Vojáčka v Časop. kat. duch." 1881. str. 38—46.

lásce a oddanosti všech upřímných katolíků, které bohatými dary ke dni kněžských druhotin, jež 31. prosince 1887 slavil, se projevily. Z těchto darů byla velikolepá vatikánská výstava zřízena.

§ 580. b) Vatikánský všeobecný církevní sněm.[1])

Pius IX. obíral se dávno myšlénkou, svolati všeobecný církevní sněm, který by o mimořádné potřeby křesťanstva se postaral a svěřil se s ní 6. prosince 1864 v nejpřísnější tajnosti kardinálům, žádaje na nich o této věci dobrozdání. Když kardinálové pro sněm se prohlásili, byla zřízena pro nutné přípravy k němu zvláštní kongregace, kterou tvořili kardinálové Patrizi, Reisach, Panebianco, Bizzari a Caterini, k nimž později ještě Barnabo, Bilio, de Luca a Capalti přistoupili. Tato kommisse, která později ústřední nebo řídicí kommissí slula, konala od března 1865 důkladné porady a též výteční biskupové byli důvěrně vyzváni, aby věci, o kterých by sněm rokoval, pojmenovali, jejichž zprávy a žádosti potom jednotlivým výborům odevzdány byly. Dne 24. května 1866 měla řídicí kardinálská kommisse své třetí sedění. Však válka, kterou Rakousko proti Prusku a Italii vésti musilo, a odchod Francouzů z církevního státu byly hroznou překážkou pro nastáva-

---

[1]) Acta et decreta SS. et oecum. Concilii Vatic. 2 Fasc. Frib. 1871. — Schneemann: Die Canones und Beschlüsse des hochl. ökum. und allgem. Vatic.-Conc. Deutsch-lat. Ausgabe. Freib. 1873. — Bischof Martin: Die Arbeiten des Vatic. Conc. Paderb. 1873 a Omnium Conc. Vatic. quae ad doctrinam et discipl. pertinent docum. collectio. Paderb. 1873. — Cecconi: Gesch. der allgem. Kirchenversammlung im Vatican nach den Originalacten. Aus dem Ital. von Molitor. Regensb. 1873 (tři další svazky vyšly vlašsky 1878 až 1879). — Das ökumen. Concil, Stimmen aus Maria-Laach, Freib. 1869 a 70. 2 Bde., kde též spisy pro sněm a proti němu uvedeny jsou. — Vering.: Archiv für kath. K.-R. Bd. 20 sqq. a Bd. 58, str. 303 sqq. — Bischof Fessler: Das vaticanische Concil, dessen äussere Bedeutung und innerer Verlauf. Wien 1871. — Roskovány: Rom. Pontif. Tom. VII. — Olivier: L'église et l'état au Concil du Vatican. Par. 1879. — Protivníci: Lord Acton: Zur Gesch. des vaticanischen Concils. München 1871. — Friedberg: Sammlung der Actenstücke zum ersten vaticanischen Concil. Tübingen 1871. — Friedrich: Monumenta ad illustrandum Concilium Vatic. Nördlingen 1871. 2 Bde. — Týž: Tagebuch, während des vaticanischen Concils geführt. Nördlingen 1871. Gesch. des vaticanischen Concils. Nördlingen 1877. Bd. I. (srv. Hist.-pol. Blätter 1877.)

jící sněm, a zdálo se, že ve svých účincích sněm také zamezí. Ale Pius IX., důvěřuje se v Boha, svolal 29. července 1868 bullou „Aeterni Patris Unigenitus“ [1]) všeobecný sněm do Říma, který pod ochranou matky Boží 8. prosince 1869 v basilice vatikánské začíti se měl. Potom byli zvláštními papežskými listy na sněm pozváni rozkolničtí Východané (8. září) [2]) a protestanté (13. září) [3]), aby na něm s církví se smířili.

Otázku o pozvání světských panovníků na sněm uvažovala řídící komisse se státním sekretářem velmi bedlivě, a 23. černa 1868 u přítomnosti samého papeže bylo usneseno, aby zvláště pozváni nebyli, ale svolávací bulla aby tak zněla, by mohli přijíti, kdyby chtěli.

Tato životní síla katolické církve naplnila všechny její nepřátele velikým ustrnutím a vyvolala u nich hrozný odpor. Rozkolničtí Východané, jakož i protestanté zamítli papežovo pozvání s mnohým ohrazením.

Řídící kommisse ustanovila v červnu 1867 pět zvláštních kommissí a sice: 1. pro články víry, 2. kázeň, 3. církevně politické otázky, 4. řeholní věci a 5. pro východní církve a missie, k nimž přistoupila později šestá pro obřady [4]); sama sobě ponechala jednací řád a vrchní dozor; potom zvolila konsultory (rádce) dílem z Říma, dílem z různých zemí, kteří byli zavázáni mlčeti. Dle úrad řídící kommisse byli na sněm též pozváni titulární biskupové, generálové řádů, preláti řádů, těšící se quasi-biskupské pravomocnosti, generální opatové a opatové nullius, avšak ne kapitulární vikáři. — Prokuratorům čili zástupcům biskupů nebyl hlas ve sněmu přiřčen, než toliko místo ve slavných seděních, a pak že akta podepsati mohli. Primasové obdrželi přednosť před arcibiskupy, u biskupů řídila se přednosť stářím dle praekonisace, pro biskupy východní latiny neznající byli ustanoveni tlumočníci a potom 24 stenografové. Bullou „Nemo certe ignorat“ z 11. dubna 1869 [5]) rozepsal papež plnomocné odpustky ve způsobě milostivého léta na vyprošení zdaru od Boha nastávajícímu sněmu a vydal konstituci „Cum Romanis Pontificibus“ ze 4. prosince 1869 [6]) před-

---

[1]) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vat. Frib. 1871. p. 48—53.
[2]) l. c. p. 54.
[3]) l. c. p. 56.
[4]) l. c. p. 59—61.
[5]) l. c. p. 62—65.
[6]) l. c. p. 95.

pisy pro ten případ, že by za sněmu apoštolská Stolice se uprázdnila. Tajemníkem řídicí kommisse byl učený a obratný Msgr. Gianelli, arcibiskup sardijský in part., bývalý nuntius a pozdější kardinál. Za tajemníka sněmu ustanovil papež sám učeného biskupa svato-hipolytského Josefa Fesslera, který 8. července 1869 do Říma přibyl a již 11. července seděním řídicí kommisse přítomen byl, a za jeho pomocníka čili podtajemníka statného Msgr. Ludvíka Jacobini-ho.

Bullou „Multiplices inter" z 27. listopadu 1869 [1]) ustanovil papež sněmovní jednací řád, dle něhož formální právo podávati předlohy sněmu náleží papeži; ale též biskupové mohou písemně vhodné a odůvodněné návrhy činiti, které zvláštní papežem sestavená kommisse zkoušeti bude; návrhy dekretů, které napřed mezi členy se rozdají, budou v generálních kongregacích za předsednictvím pěti k tomu delegovaných kardinálů rozebírány a o nich prozatím hlasováno; konečně čili definitivně bude se o nich v slavných seděních hlasovati a učiní se jejich prohlášení; každé schema (návrh) bude otcům tištěno zasláno, aby je prozkoumali; kdož o něm bude chtíti mluviti, oznámí to předsedům; když o něm mínění rozcházeti se budou, odevzdají předsedové ono schema příslušné deputaci, jichž bude čtvero, kteráž opět theology ku poradám pozvati může; deputací bude čtvero, každá o 24 členech, kteréž otcové sami zvolí, a to pro věci: 1. víry, 2. kázně, 3. řeholí a 4. missii. V celku podržel tento jednací řád chod sněmu Tridentského a ponechal řečníkům nejširší volnost slova.

Ustanovené kommisse pracovaly s velikou pilností, a jejich práce podávali předsedové řídicí kommissi. Ale čím více den se blížil, kdy sněm začíti měl, tím výše stoupaly vlny agitace proti sněmu, v jejíž čele znační učenci stáli, jmenovitě v Německu, Francii a Rakousku. Ale bez ohledu na to byl sněm *prvním seděním* 8. prosince 1869 allokucí papežovou [2]) a slavnými službami Božími započat. Dostavilo se k němu 747 biskupů z Východu a Západu; slavnostní řeč měl Pulcher Passavalli, arcibiskup ikonský in part. a vikář vatikánské basiliky [3]); sněm byl v tomto prvním sedění prohlášen za otevřený a budoucí sedění na 6. ledna 1870 ustanoveno [4]).

---

[1]) l. c. p. 66—74.
[2]) l c. p. 150.
[3]) l. c. p. 143—149.
[4]) l. c. p. 153.

V slavných seděních předsedal papež sám, v generálních kongregacích předsedalo pět kardinálů. Za prvního předsedu vyhlédnutý kardinál Reisach umřel 23. prosince 1869; jeho místo dostal kardinál de Angelis; ostatními předsedy byli: de Luca, Bizzari, Bilio a Capalti. Mezi prvním a druhým seděním odbývalo se 7 generálních kongregací, byli zvoleni soudcové pro různé výmluvy, ospravedlňování a spory a pak členové prvních tří deputací.

Dne 6. ledna 1870 bylo *druhé slavné sedění*, v němž dle starého pravidla biskupové vyznání víry Tridentské slavně učinili [1]. Dne 14. ledna 1870 napomínal tajemník sněmu otce, aby sněmovních předloh ukvapeně hned veřejnosti nepodávali [2]) a ve svých řečích větší krátkosti šetřili [3].

Rokování o prvním dogmatickém návrhu čili schematu začalo se 28. prosince 1869, v němž mnoho řečníků se účastnilo. Schema bylo potom odevzdáno deputaci pro víru, kteráž o něm několik sedění konala. V 9. generální kongregaci dne 10. ledna 1870 přišly disciplinární předlohy ku poradě. V desáté generální kongregaci dne 14. ledna byla deputace pro missie zvolena. Poněvadž četní otcové svobody slova příliš a nemírně užívali, jak bylo viděti v 28 kongregacích generálních, konaných do 21. února 1870, byly k jednacímu řádu po přání rozhodné sněmovní většiny učiněny přídavky dekretem pěti kardinálů předsedajících, z 20. února 1870 schváleným od papeže. Obsah jeho jest tento: V určité lhůtě podají otcové sněmovní své poznámky a návrhy ku předlohám písemně tajemníku sněmu, kterýž je odevzdá příslušné deputaci, jež k nim přihlížejíc, schema znovu přehlédne, které potom se zprávou deputace o navržených a učiněných změnách opět mezi otce se rozdá; rokovati bude se o schematu nejprve všeobecně, potom o částech jeho; řečníci podají své dodatky čili opravy předsedům písemně; členové deputace mohou po jedné nebo více řečích obdržeti slovo, aby na poznámky řečníků odpověděli; řečníky od věci se uchylující mohou předsedové pokárati; konec rokování čili debatty nastane, když listina zapsaných řečníků bude vyčerpána, nebo na písemný návrh nejméně 10 otců usnešením většiny hlasů; po skončené debattě o jednom schematu dají kardinálové předsedové v generální kongregaci

[1]) l. c. p. 160.
[2]) l. c. p. 162.
[3]) l. c. p. 163.

hlasovati nejprve o předložených a zkoušených opravách a potom o celém znění návrhu; hlasování o opravách a jednotlivých částech textu děje se nejprve povstáním těch, kteří pro ně jsou, a potom těch, kteří jsou proti; většina rozhoduje; o celém schematu hlasuje se potom slovy: „placet" nebo „non placet" („ano" nebo „ne"); kdo však chce nějakou podmínku připojiti, musí svůj hlas písemně podati („placet iuxta modum")[1].

S tímto opraveným jednacím řádem nebyla menšina otců, tvoříc asi šestinu ($^1/_6$) sněmu, spokojena a přála si změn, po kterých však většina nepřistoupila. Teprve 18. března začaly zase generální kongregace, které od 22. února se neodbývaly. Mezitím konala dogmatická deputace 14 sedění, a její opravené schema o víře bylo nyní novým poradám podrobeno, které až do 19. dubna (46. generální kongregaci) trvaly.

Bylo lze předvídati, že všeobecný církevní sněm s bludnou soustavou gallikanismu a febronianismu se obírati bude, a o neomylnosti papežově přesně se vysloví. O otázce s strany neomylnosti papežovy zmínili se r. 1865. jenom dva kardinálové ve svých dobrozdáních, za to vytkli ji ve svých žádostech mnozí znamenití biskupové francouzští, belgičtí, španělští, angličtí, němečtí a uherští. V dogmatické přípravné kommissi rokovalo se o ní 11., 18. a 25. února 1869 a bylo jednohlasně usneseno, že neomylnosť papeže mluvícího ex cathedra za článek víry prohlášena býti může; ale všichni konsultoři, až na jednoho, myslili, aby věc sněmu ku rozhodnutí předkládána nebyla, leč by biskupové sami ji navrhli; z této příčiny byla při přípravě schematu o papeži (22. dubna) přejita. Však pro zmíněný případ děla se 18. června porada o zvláštním schematu, které však dokončeno nebylo. Poněvadž mnozí biskupové, obzvláště westminstersky arcibiskup Manning, r. 1869. zvláštními spisy o to pracovali, aby febronianismus a gallikanismus zavrženy, a církevní učení o neomylnosti papežově přesně vytčeno bylo, učinili mnozí otcové již v prosinci 1869 návrh na definování papežské neomylnosti, který 13. ledna mnoho podpisů měl a do konce toho měsíce jich přes 400 dosáhl. Proti tomuto návrhu vznikl tuhý odpor ve sněmu i mimo něj. Mnozí biskupové bojovali proti vhodnosti (opportunitě) této žádosti; jiní, počtem nečetní, jsouce gallikany a febronisty, byli proti článku samému. Již 12. ledna 1870 učinili někteří němečtí a rakouští

---

[1]) l. c. p. 163—165.

jakož i francouzští biskupové dvě podání ku papeži, aby této otázky sněmu nepředkládal; tu samou žádost podali 15. a 18. ledna někteří Severoameričané a Východňané, opírajíce se hlavně o stanovisko vhodnosti. Dříve hájil francouzský titulární biskup Maret ve svém spise o sněmu zásadu, že papež jest povinen přistoupiti k usnesení většiny, což četným biskupům z opposice zprvu se líbilo. Když však opposice viděla, že v znamenité menšině jest, začala hájiti zásadu, že k dogmatickým usnesením mravní jednomyslnosti třeba jest, tak že nic za článek víry prohlášeno býti nemůže, když značná část biskupů s tím se nesrovnává; což ovšem ani theologicky, ani historicky hájiti nelze. Vyvinula se přebohatá literatura, kterou většina i menšina svých názorů hájila.

Kommisse pro posuzování návrhů připojila se k návrhu většiny, jak ani jinak býti nemohlo. Dne 6. března byla k rozdanému schematu o církvi dodatečná kapitola připojena a mezi otce rozdána, která majíc ohled na druhý sněm Lyonský a formuli papeže Hormisdy dle sněmu Florentského, neomylnost papežovu ve věcech víry a mravů za zvláštní pomocí Boží vyslovovala. Otcové měli své poznámky v 10 dnech písemně podati [1]). Poněvadž proti tomuto návrhu ostrá opposice povstávala, myslili otcové většiny, že právě proto především o něm rozhodnouti jest. Opposice líčila předsedajícím kardinálům černými barvami hrozící nebezpečenství, tak že tito chvíli se kolísali. Opposice snažila se věc protahovati, dosáhla prodloužení lhůty ku podání svých poznámek [2]), žádala, aby pořad kapitol, jak v původní předloze byl učiněn, se podržel; podala, dílem jednotlivci dílem několik pospolu, četné poznámky a dobrozdání, které dílem proti vhodnosti návrhu, dílem proti samé neomylnosti bojovaly a důkazy pro ni vyvracely, a rozšiřovala spisy, v nichž byly mnohé názory církví již zavržené. Dále zastrašovala obhájce učení o neomylnosti, a byla uražena, když je papež chválil, jak to na př. učinil 13. března brevem u opata Guérangera ze Solesmesu. Za tohoto počínání opposice a vzhledem na to, že sněm snad (pro horko) bude odročen a tato palčivá otázka by nerozřešenou zůstala a duchem křesťanským dále zmítala: žádala většina, aby schema o papežské neomylnosti hned beze všeho průtahu rozebíráno bylo [3]). Biskupové

[1]) l. c. p. 166.
[2]) l. c. —
[3]) l. c. p. 180.

většiny, počtem přes 400, vyslali za tou příčinou ze svého středu poselství ke kardinálu a papeži samému, který 29. dubna vyslechnuv kardinály, k tomu svolil, aby schema o neomylnosti hned se rozbíralo, začež jemu většina ještě v týž den se poděkovala [1]).

Mezitím bylo schema „o katolické víře“ probráno a hotovo, a slavilo se *třetí slavné sedění* o bílé neděli 24. dubna 1870 v přítomnosti 667 otců, v němž papež prohlásil konstitucí „Dei Filius“, která po úvodě ve 4 kapitolách mluví 1. o Bohu, Stvořiteli všech věcí“; 2. „o zjevení“; 3. „o víře“, a 4. „o víře a rozumu“; následují kanony, kterými opáčné bludy a učení zavrženy jsou [2]).

Po třetím sedění rokovalo se horlivě o malém katechismu, však věc ustoupila v pozadí dogmatické otázce. V 50. generální kongregaci dne 13. května podával biskup poitierský Pie zprávu o první konstituci o církvi Kristově. Několik francouzských, rakouských a německých biskupů podalo 8. května předsedajícím kardinálům ohrazení, že pořad v prvním schematě učiněný v prospěch otázky o papežské neomylnosti převrácen byl; kteréž ohrazení ovšem vzhledem na většinu musilo zůstati marným.

Generální debatta o schematu o římském papeži, rozděleném na čtyři kapitoly, začala se 14. května v 51. generální kongregaci. První ujal se slova kardinál-vikář Patrizi, uváděl svědectví církve římské pro učitelskou neomylnosť papežovu a snažil se odstraniti a vyvrátiti různá nedorozumění. V 14 schůzích (52.—64.) mluvilo 65 řečníků dílem pro návrh, dílem proti němu, a dokazovalo své názory všemi možnými důvody. Poněvadž konečně řečníci se opakovali a do speciální debatty zasahovali, učinilo více než 150 otců návrh na skončení povšechné debatty, který 3. června velikou většinou, k níž též odpůrci dekretu náleželi, byl přijat, a spolu usneseno, aby speciální debatta se započala; proti čemuž jenom 81 otců se ohrazovalo, Speciální debatta konala se v 22 generálních kongregacích (65. až 86.) od 6. června do 16. července. Úvod a první tři kapitoly návrhu (I. „O ustanovení apoštolského Primatu v bl. Petru“; II. „O ustavičnosti Primatu bl. Petra v Římských Biskupech“; III. „O moci a smyslu Primatu Římského Biskupa“)

[1]) l. c. p. 180, 181.
[2]) l. c. p. 170–179.

byly brzo odbyty; za to čtvrtá kapitola „O neomylném učitelském úřadě Římského Biskupa“ vyžadovala mnoho času 57 řečníků mluvilo o ní a skoro 100 opravných návrhů bylo; podáno, částečně též od většiny, která menšině vstříc vycházela. Mnozí řečníci z obou stran vzdali se konečně slova, aby řečených věcí zase neopakovali; četní přáli si, aby sněm byl odročen, což však bylo zamítnuto. Dne 13. července hlasovali otcové počtem 601 o celém schematě; 451 hlasovalo úplně pro ně; 62 hlasovali „juxta modum“, přejíce si změn, a 88 bylo proti němu. Mezi hlasujícími „juxta modum“ byli mnozí, kteří si ostřejšího výměru přáli; jejich návrhy byly v dogmatické deputaci rozebírány, a dva z nich přijaty, mezi nimi též dodatek, že „dogmatické výměry papežovy jsou samy ze sebe a ne ze souhlasu církve nezměnitelny“ (irreformabiles). Tímto dodatkem byla všechněm možným výkladům a vytáčkám gallikánů nadobro přítrž učiněna. Průběhem debatty o neomylnosti papežově byla tato otázka všestranně biblicky a patristicky probrána, a ohled na události historické a theologické výrazy vzat.

Někteří biskupové z menšiny prosili znovu papeže, aby tento dekret prohlášen nebyl, neb alespoň na vhodnější dobu se odložil, kde by s ostatními dekrety o církvi prohlášen byl. Když jejich žádosť zamítnuta byla, umínili si mnozí z nich, že před slavným seděním odcestují. Dne 17. července podalo 55 biskupů z Rakousko-Uherska, Německa a Severní Ameriky papeži list, v němž svůj záporný hlas (votom) obnovovali a prohlásili, že do sedění nepřijdou, aby svého „ne“ (non placet) u přítomnosti papežově neopakovali.

Dne 18. července 1870 konalo se *čtvrté slavné sedění* [1]) v němž z 535 přítomných otců 533 pro konstituci o papeži hlasovali; pouze dva, jeden Sicilian a druhý Severo-Američan hlasovali proti, kteří však brzo potom se podrobili. Žádný Belgičan, žádný Hollanďan, Španěl, Portugalec a Jiho-Američan nechyběli při tomto hlasování; Anglie, Irsko, Francie a Severní Amerika byly hojně mezi hlasujícími zastoupeny, k nimž brzo přes 200 biskupů, kteří v Římě přítomni nebyli, se připojilo. Z diplomatického sboru byli v sněmovní aule přítomni zástupcové Belgie, Hollandska a některých jiho-amerických republik; vyslancové velmocí a jiných států vzdalovali se sněmu.

---

[1]) l. c. p. 181—187.

V třetí kapitole praví církev o síle a smyslu primatu papežova, že *„papež má nejen dozor a řízení, ale též úplnou nejvyšší pravomocnost nad veškerou církví, a to nejen ve věcech víry a mravů, ale též ve věcech kázně a správy veškeré církve; že nemá pouze přednějšího podílu, ale veškerou plnosť této nejvyšší moci, a že tato jeho moc jest řádná a přímá (immediata) jak nade všemi jednotlivými církvemi, tak nade všemi a jednotlivými pastýři a věřícími*[1]*; však tato moc nejvyššího biskupa není na překážku řádné a přímé (immediatae) oné biskupské pravomocnosti, kterou biskupové, kteří jsouce od Ducha sv. ustanoveni na místo apoštolů vstoupili, jakožto praví pastýři naznačené sobě stádce pasou a řídí; ano tato moc potvrzuje, sesiluje a hájí se od nejvyššího a všeobecného pastýře*[2]*.“*

Článek o neomylnosti papežově zní: *„Římský biskup, když s kathedry mluví, t. j. když úřad pastýře a učitele všech křesťanů zastávaje pro svou nejvyšší apoštolskou auktoritu učení o víře neb mravech, jež veškeré církvi držeti jest, vyměřuje (definit), těší se skrze božskou přítomnosť jemu ve sv. Petru slíbenou oné neomylnosti, kterou božský Vykupitel církev svou ve vyměřování učení o víře neb mravech opatřenou míti chtěl; proto takové výměry Římského Biskupa jsou samy ze sebe, ne však ze souhlasu církve nezměnitelny (irreformabiles)*[3]*“*.

Po skončeném čtvrtém sedění a prohlášení konstituce „Pastor aeternus“ s jejími dekrety o papeži, oslovil Pius IX. přítomné otce krátkou řečí, řka: „Tato nejvyšší vážnosť Římského Biskupa neničí práv biskupů, ale potvrzuje a chrání je. Pročež kdo nyní o bouři soudí, věztež, že Hospodin není v bouři. Nechť si pamatují, že před několika lety opáčný názor držíce, rozhojňovali se v Našem smyslu a ve smyslu tohoto sněmu; ale tenkráte soudili ve vání mírného větérku. — Bůh osvítiž jejich rozum a srdce, aby všichni mohli přistoupiti k Otci, zástupci Ježíše Krista, kterýž je miluje a přeje si býti s nimi jedno, abychom jsouce svazkem lásky spojeni, boje Páně bojovali, tak aby nepřátelé nám se neposmívali, ale nás se báli a zbraně zloby pravdě ustoupily[4]“.

Pro letní vedro a válku německo-francouzskou menšil se

---

[1]) Canon připojený l. c. p. 185.
[2]) Odstavec 3. v kapit. l. c. p. 184.
[3]) l. c. p. 186 ke konci.
[4]) l. c. p. 187.

počet otců, jichž však přece v Římě kolem 180 zůstalo, hlavně z Východu, a pak kteří domů obtížnou cestu měli. Dostali předlohy o missiích, o uprázdněných biskupských stolcích a o počestném životě duchovních ku poradám. Ale obsazení Říma Piemontskými pohnulo papeže, že bullou „Postquam Dei munere“ z 20. října 1870 sněm až na budoucí příznivější časy zastavil čili suspendoval [1]), až by církev opět jistoty, pokoje a svobody nabyla.

Ovocem sněmu jest zavržení starého gallikanismu a jeho výběžků, febronianismu a josefinismu.

Proti prohlášení papežské neomylnosti vedeny též mimo sněm veliké agitace, kteréž již před sněmem započaly, a mezi jeho průběhem ve velikou bouři vzrostly. V čelo odpůrců papežské neomylnosti čili anti-infallibilistů postavil se v Německu mnichovský professor Dr. Jan Josef Ignác Döllinger, k němuž se připojilo několik professorů theologie, kteří se domnívali, že tímto článkem víry „svoboda německé vědy“ ohrožena jest. V Praze vystoupil proti papežské neomylnosti professor při právnické fakultě Dr. Schulte, který potom do Bonnu se dostal, dělaje obránce státní moci proti papežství [2]). Časopisy přinášely tendenční zprávy o sněmu a hanobily jej; z hanopisů vynikaly jmenovitě dvě anonymní francouzské brožury „Ce qui se passe au Concile“ a „La dernière heure du Concile“ („Co se děje na sněmě“ a „Poslední hodina sněmu“) obzvláštní jizlivostí proti sněmu. Toto hanebné počínání časopisectva, jmenovitě oněch dvou uvedených brožur, zatratili předsedající kardinálové v 86. generální kongregaci dne 16. července 1870 [3]) a vyzvali otce, aby svůj souhlas s tím projevili. Spis „Janus“ [4]) snažil se dogmatickými a historickými důvody neomylnosť papežskou vyvraceti. Proti „Janusovi“ sepsal Dr. Hergenröther výtečnou obranu „Anti-Janus“ [5]). Těchto agitac účastnila se též diplomatie. Bavorský ministr-president kníže Hohenlohe

---

[1]) l. c. p. 190—191.

[2]) Proti jeho pamfletu: Die Macht der römischen Päpste, über Fürsten, Länder, Völker und Individuen nach ihren Lehren und Handlungen zur Würdigung ihrer Unfehlbarkeit beleuchtet. Prag 1870. sepsal Fessler: Die wahre und falsche Unfehlbarkeit der Päpste. Wien 1871.

[3]) Acta et decreta etc. p. 188.

[4]) Janus: Der Papst und das Concil. Leipz. 1869.

[5]) Anti-Janus. Freib. 1870. a Kath. Kirche und christl. Staat. Freib. 1872. —

snažil se okružní depeší z 9. dubna 1869 [1]) ostatní vlády k tomu pohnouti, aby společné kroky proti sněmu učinily, které však tohoto návrhu nepřijaly, ale přece stále proti sněmu pikle kuly. Jmenovitě v tomto směru dobyli si smutné slávy kníže Bismarck v Prusku a říšský kancléř hrabě Beust v Rakousku. Nepřátelé církve myslili, že někteří biskupové od víry katolické odpadnou, jmenovitě v Německu, ale zmýlili se; všichni katoličtí biskupové podrobili se.

Bohužel použily některé vlády, mezi nimi též Rakouská, jsouc v rukou liberálního ministerstva, článku víry o nemylnosti papežské, aby konkordáty zrušily a na církev kruté zákony vydaly. V Německu utvořila se sekta Starokatolíků.

§ 581. c) Církevní řády a kongregace [2]).

Obnovený řád jesuitský rozvíjel hned velikou činnosť, do něhož bývalý sardinský král Karel Emanuel IV. vstoupil († 1819). Světové slávy dobyl si ve hvězdářství římský jesuita Secchi.

Oprava řádů v Rakousku-Uhersku byla r. 1852. podniknuta a v četných klášteřích též provedena. Dle papežských předpisů z r. 1857. a 1862. činí se v mužských řeholích po skončeném noviciátě nejprve jednoduché sliby a potom po třech letech slavné čili profess.

V Severní Americe utvořilo několik konvertitů, jako Hecker, Baker, Hewit, Tillotson r. 1859. kongregaci *paulistů*, kteráž jest odvětvím kongregace redemtoristů.

Trinitáři, kteří zdáli se již býti nepotřebnými, začali znovu svou činnosť. V Italii přisvojili si podnik Janovského kanovníka Olivieri-ho pro vykupování a obrácení otrokyň z pokolení černoohů (od roku 1853). Na kapitole řádu provedl to P. Ondřej od sv. Anežky, že bylo dle přání papeže Pia IX. usneseno, aby řád svůj druhý řeholní úkol, osvobozovati černé otroky, horlivě prováděl, poněvadž první, vykupovati a osvobozovati zajaté Evropany, vlastně za změněných časů odpadl.

Františkáni, kapucíni, dominikáni, augustiniáni a karmelitáni rozvíjejí opět blahodárně svou činnosť a ukázali se sta-

---

[1]) Dr. Friedberg: Sammlung der Actenstücke zum ersten vatican. Concil. str. 296, 297.

[2]) Srv. Hergenröther K.-G. II. 1053 sqq. — Ritter K.-G. 6. vyd. II. 552 sqq.

tečnými řeholníky za pronásledování klášterů v Italii, Španělsku, Portugalsku a Francii.

Z rytířských řádů zachovali se johannité a německý rytířský řád: tento v Rakousku, kde jeden arcikníže velmistrem bývá (dnes jest jím arcikníže Vilém). Johannitům odňal Napoleon Bonaparte r. 1798. ostrov Maltu, který však Angličané r. 1800. obsadili a od r. 1814. nadobro podrželi, ačkoliv johannité po pádu Napoleonově pilně o to se ucházeli, aby Maltu, nazpět dostali. Ruský car Pavel I. dal se za velmistra řádu zvoliti, proti čemuž ohrazoval se velmistr hrabě Hompesch († 1805), a papež neuznal cara za hlavu řádu. Po smrti cara Pavla († 25. břena 1801) ponechali johannité volbu papeži, který velmistrem r. 1802. Bartoloměje Ruspoli-lo z Říma jmenoval, a když této důstojnosti nepřijal, Jana Tommasi-ho z Toskany, který v Katanii na Sicilii 13. června 1805 posledním velmistrem zemřel. Jeho nástupcové jmenovali se pouze zástupcové velmistrovi a přeložili sídlo řádu se svolením papežským r. 1826. z Katanie do Ferrary a r. 1834. do Říma. V Římě pomýšleli od r. 1860. na upravení řádu takové, aby mohl býti obranou církevního státu; však pro rychlý postup událostí nemohla tato myšlénka býti provedena. V Německu udrželi se též johannité, kteří ve válce raněné a nemocné ošetřovali. Pruský král Fridrich Vilém III. zrušil braniborskou baleji a zavedl protestantské johannity. V Rakousku udrželi se johannité, a sice mají zde „České veliké převorství,“ k němuž sluší ještě Polsko, Rakousy, Štýrsko, Korutany a Tyrolsko, se sídlem v Praze u ostrova Kampy.

Ve Francii vznikly nové kvetoucí kongregace, a sice: 1. *Picpusská* kongregace, kterou založil Petr Josef Coudrin, jenž r. 1768. v diecési poitierské se narodil († 28. března 1837). On založil r. 1805. dům v Paříži pro vzdělání missionářův, a dosáhl r. 1817. na papeži Piovi VII. potvrzení své kongregace zvané dle jedné pařížské ulice „*picpusské,*“ též jmenované „od sv. Srdcí Ježíše a Marie“, nebo také „od stálého klanění Svátosti Oltářní.“ Kongregace skládá se ze světských kněží a fraterů (bratří) a ctí čtvero dob života Spasitelova: jeho dětství bezplatným vyučováním chudých dítek, jeho skrytý život klaněním se Svátosti Oltářní, jeho veřejný život kázaním a pracemi v missiích, jeho umučení a smrť mrtvením těla. Roku 1826. odebralo se šest missionářů na ostrovy Sandvišské. Řehoř XVI. svěřil jim r. 1833. missie ve východní Oceanii. Kongregace rozvíjí činnosť ve všech dílech světa.

2. *Kongregaci duchovního vyučování* neb *malé bratry* [1]) (Petits frères) založili Jan Maria La Mennais, bývalý generální vikář saint-brieuxský a bratr nešťastného spisovatele, a Abbé Deshayes, farář aurayský, a král 1. května 1822 potvrdil. Kongregace působila v Normandii a Bretagni; vyučujíc chudé venkovské dítky a vypomáhajíc v duchovní správě.

3. Podobný účel měl *ústav Frèhardův* v Lotarinsku, který k němu bývalý kapucínský klášter ve Vezelise zakoupil; a potom

4. spolek *bratří sv. Josefa* [2]), který farář Dujarrié z Ruidlé na Loiře založil, a král r. 1825. potvrdil. Spolek měl r. 1827. již 100 členů, byl od amienského biskupa Chabanse do Pikardie zaveden, a působil do r. 1831. již na 47 ústavech obíraje se též hudbou.

5. *Maristy* (kněze Panny Marie) založil r. 1815. v Marseilli Eugen z Mazenodu, později tamější biskup († 1861), které Lev XII. r. 1828. schválil. Úkolem jejich bylo pomáhati potřebám časovým, a rozšířili se po Italii, Francii, Anglii a Severní Americe.

6. *Kongregaci od Neposkvrněného Srdce Panny Marie* založil židovský konvertita M. P. František Libermann [3]), která r. 1848. se *spolkem od Ducha sv.* r. 1703. založeným se spojila, oba názvy podržela a v missiích velmi činnou byla.

7. Dva jiní židovští konvertité bratří Theodor († 4. ledna 1884 v Paříži) a Alfons († 6. května 1884) v Jerusalémě Ratisbonneové pracovali o obrácení národa židovského na víru křesťanskou. Založili v Paříži, později v Jerusalémě kongregaci k vychovávání židovských dívek pod názvem „*Panny Marie Sionské*," a v brzku podařilo se jim nejen mnohé židy, ale i četné protestanty ku pravé víře přivésti. Alfons založil též sirotčinec a vychovávací ústav v Jerusalémě. Theodor založil „*arcibratrstvo křesťanských matek*," jehož stanovy sepsal, a jemuž církevní schválení zjednal [4]).

8. *Spolek otců víry* (Pères de la foi) utvořil se po r. 1790. z kněží zrušeného řádu jesuitského se schválením Pia VI. ve

---

[1]) Henrion: Histoire des Ordres religieux p. 315.
[2]) l. c. p. 313.
[3]) Rosenthal: Convertitenbilder III. 1. str. 83 sqq. 117, 118.
[4]) Srv. „Časopis kat. duch." 1884 str. 499—500.

Francii a Rakousku a spojil se později se spolkem *„svatého Srdce,“* který zbožní kněží Tournely a Karel de Broglie založili.

Ještě četnějšími byly ženské kongregace ve Francii s nejrozličnějšími jmény; skoro každé město francouzské dostalo zvláštní ženskou kongregaci pro vychování ženské mládeže, neb pro ošetřování nemocných, neb pro obojí účel, z nichž některé znamenitější uvádíme. Varin založil několik spolků jako „paní od sv. Srdce Ježíšova“ („Dames du sacrè Coeur“) v Paříži r. 1800., dále „paní od sv. Rodiny“, pro vychování ženské mládeže. Za týmž účelem byly r. 1807. v Metách založeny *„paní od sv. Sofie“*, které se roku 1824. spojily s *„paními od sv. Srdce“*, jejichž představenou po dlouhá léta byla Magdalena Sofie Barrat-ová († 1868), a jež papež Lev XII. r. 1826. potvrdil.

Pod jménem *„svatého Josefa“* vzniklo několik kongregac, jako: *klugnycká*, která byla roku 1819 od ctihodné Javouhey-ové založena a též v Horní Guinei působila; *lyonská a montaubanská*, založena po r. 1815. od lyonského generálního vikáře Chatillona pro polepšení ženských káranců; *albická*, kterou paní Vialar-ová pro vychování mládeže a ošetřování nemocných založila.

Loretské sestry vznikly v Bordeauxu; přijímaly od roku 1821. děvčata, která do města služby hledat přicházela, a zaneprázdňovaly je, pokud služeb nedostala; rozšířily se do jiných měst i do Paříže. Potom vznikly *loretky* v Irsku a v Severní Americe.

Z milosrdných sester sv. Vincence Paulanského vzniklo několik kongregac s různými jmény.

V Belgii vzniklo též několik nových mužských a ženských kongregac za účelem křesťanské lásky.

V Italii a sice v Římě založil zbožný Kašpar del Bufalo († 1837) kanovník od sv. Marka, kongregaci *„od Nejdražší Krve“*. Tam vznikly též *sestry k uctění Nejdražší Krve* a potom 1860 *školní sestry a kněží od Vzkříšení* (Resurrectionisté). V Pignerole založil r. 1826. Pius Bruno Lanteri *„oblaty sv. Anny“*; *oblati od sv. Alfonse Liguori-ho v Bobbiu* rozvíjeli od r. 1839. velikou činnosť. Abate Antonín Rosmini založil v Roveredě a v Horní Italii kongregaci *kněží lásky*, jejíž stanovy 20. prosince 1838 od papeže stvrzeny byly. Ještě mnohé jiné mužské i ženské kongregace vznikly v čelnějších italských městech.

V Římě vznikly *ustavičné klanitelky Svátosti Oltářní*

(adoratrices perpetuae SS. Sacramenti), které r. 1807. sestra Maria Magdalena od Vtělení dříve Kateřina Sordini zvaná rodem ze sv. Štěpána v Toskansku († 1842) k tomu účelu založila, aby stálou poctou Svátosti Oltářní křivdy na ní spáchané smířeny byly. Kardinál-vikář Somaglia potvrdil jejich stanovy 2. února 1808. Slavné potvrzení udělil řádu 22. července 1818 papež Pius VII. Sestry nosí bílé vlněné roucho a červený vlněný škapulíř; na levém prsu jest forma monstrance s hostií a na pravé straně jsou odznaky umučení Kristova; nosí plášť z bílé vlny a černý závoj. V nejnovější době byl též v Innsbrucku klášter tohoto řádu zřízen.

V Německu a Rakousku vzniklo též několik náboženských kongregac jako: *milosrdné sestry sv. Karla Borromejského* ve Vratislavi, v Praze a jinde, dcery Neposkvrněného Početí v Paderborně, sestry sv. Františka pro ošetřování nemocných, dcery božské lásky v Rakousku, a jiné. *Chudé školní sestry* v Bavorsku založili zpovědník rakouské císařovny Sebestian Job († 1834) a řezenský biskup Michal Wittmann († 1833). Přízní krále Ludvíka dostaly se do Mnichova do kláštera bývalých klarissek, odkudž pak šířily se po Německu a Rakousku a přišly r. 1847. do Baltimore v Severní Americe; jejich řehole byla r. 1859. v Římě schválena. Do Čech přišly r. 1850. a zřídily sobě r. 1863. dívčí školu u sv. Anny v Praze na Novém Městě. Dnešního dne mají v Čechách více dívčích škol a opatroven.

Šedé sestry čili *panny třetího řádu sv. Františka* vznikly r. 1856. pro obsluhování nemocných v příbytcích soukromých a mají svůj klášter v Praze na Starém Městě vedle kostela sv. Bartoloměje, v tak řečeném Jerusalémě.

Hlava čtvrtá.

Vývoj církevního učení a) církevní literaturou, b) bludy a spory mezi katolíky, c) bojem proti protestantství a d) zápasem s rozkolem.

§ 582. a) *Církevní literatura* [1].

Francouzská revoluce, veliká sekularisace církevního majetku v Německu, zabavení církevních statkův a zrušení klášterů na evropské pevnině působily velmi škodlivě na církevní katolickou literaturu. Když potom řád poněkud zaveden byl, nebyla ožebračená církev s to, aby statné učitelské síly a ústavy si hned zařídila; mimo to odnímala jí státní soustava všudy všeliký rozhodnější vliv na vyučování ve vyšších školách. K tomu všemu zavládla deistická a pantheistická filosofie ve vzdělaných kruzích a zbavovala vědu vůbec křesťanského rázu. Tyto poměry vyvinuly se nejsmutněji v Německu, kde katolické university byly buď zrušeny, nebo v paritétické s převahou protestantskou proměněny. S učitelských stolic ozývala se filosofie Kantova, Schellingova a Hegelova; tak zvaní němečtí klassikové přenášeli jejich nekřesťanské rationalistické a pantheistické názory do tak zvaného vzdělaného čtenářstva. Církev musila k tomu všemu zprvu mlčeti, ale přemohla znenáhla všechny obtíže ve všech zemích, zplodila přesnou, bohatou literaturu, a její učenci navrátili a navracují se

---

[1]) Thesaurus librorum rei cath. Würzb. 1850. 3 sv. — Werner: Gesch. der kath. Theologie. — Hurter: Nomenclator literarius recentioris theol. cath. Oenip. 1871 sqq.

k zásadám velikých katolických filosofův a theologův, jejichž díla za našeho věku nových vydání [1]) dosahují.

Tuto bohatou literaturu nelze v tomto našem díle zevrubně podati; uvedeme z každého odboru jenom některé nejznamenitější učence ze všech národů.

Nejznamenitějšími dogmatikáři jsou v Německu: Liebermann († 1844), Klee († 1840), Staudenmaier († 1856), Kuhn, Berlage, Dieringer († 1876), Friedhof, Oswald, Reinerding, Denziger († 1883), Kleutgen († 1883), Schäzler, Heinrich, Scheeben, Glossner; *v Rakousku*: Jgnac Penka v Krakově, Beyr ve Vídni, Dr. Jan Schwetz, dvorní farář ve Vídni a Hurter v Innsbrucku; v Belgii: Dens, Laforet, Jungmann, Schoupe a mechlinský arcibiskup Dechamps; ve Francii: kardinál Gousset, arcibiskup remešský, a kapucín Hilarius Pařížský; v Italii: jesuita Jan Perrone († 1876), jeho učenník Karel Passaglia, který však r. 1858. svému řádu jesuitskému a svým zásadám nevěrným se stal, minoriti Bigoni a Marrocu, pak kapucín Albertus z Bulsana, kardinál Franzelin († 1886); ve Španělsku pěstovala se thomistická theologie jmenovitě od dominikánů, z nichž vynikli P. Pascal († 1856) a jeho učenník pozdější kardinál Cuesta; v Americe: baltimorský arcibiskup Kenrik.

V symbolice náleží palma Möhlerovi.

Statná apologetická díla sepsali v Německu: řezenský biskup Sailer († 1832), Drey († 1853), Reinerding, Vosen († 1871), Haffner, biskupové Ketteler a Martin, Hettinger ve Würzburgu, jesuité Schrader († 1875), Schneemann, Kleutgen, Roh; proti Straussovu životu Ježíšovu psali: Hug, Kuhn, Mack a Sepp, proti Renanovu životu Krista Pána: Haneberg, Michelis, Sepp a konvertita Daumer; ve Francii byli statnými apologety: Abbé Martinet, právník Augustin Nicolas, biskupové Freppel z Angersu, Dupanloup z Orleansu a Pie z Poitiersu, arcibiskupové Landriot z Remeše a Darboy z Paříže, hrabě Montalembert († 1870), oratorian Gratry, poslanec Keller, dominikán Lacordaire, jesuité Ravignan († 1858) a Felix; v Belgii: arcibiskup mechlinský Dechamps; ve Španělsku: Jakub Balmes, Donoso Cortes, Orti y Lara, Menendez Pelayo; v Italii: Ventura a Rosmini; v Anglii: apoštolský vikář Jan Milner, Baines, Fletsche, Butler, Howard, kardinál Wiseman a jeho nástupce Manning, Tomáš Moore († 1852), Newman; v Rakousku: biskup

---

[1]) Migne: Theologiae Cursus completus. 28 T. Paris 1853 sqq.

Frint, professor Tosi ve Štýrském Hradci, potom ve Vídni, biskup svatohippolytský Fessler († 1872) a Ehrlich, professor při theologické fakultě pražské, jenž jest vlastně otcem základního bohosloví (fundamentální theologie) jakožto samostatného vědeckého odvětví theologie.[1]

Dějiny článků víry sepsali v Německu: Klee, Schwane, Bach, Wörter; v Rakousku: Zobl v Brixenu; ve Francii: Ginoulhiac, arcibiskup lyonský († 1875).

Morálka pěstuje se buď soustavně nebo jako kasuistika, a jejím vůdcem jest sv. Alfons Liguori se svými výtečnými spisy. Jako moralisté vynikli ve Francii: kardinál Gousset, biskup Bouvier († 1854), Bautain, Martinet, jesuita Gury († 1866); v Italii: Scavini a Ballerini; v Rakousku: Ambrož Stapf († 1844), Werner, Müller ve Vídni; v Německu: Sailer, Hirscher († 1865), biskup Martin, Probst, Fuchs, Jocham, Elger, Ritter († 1866), Schmid, Simar, Friedhoff, Waibel, Hähnlein, Pruner.

Proti gallikanismu, febronianismu a josefinismu stojí novověcí katoličtí kanonisté na přesných církevních zásadách, opírajíce se o články víry a bojujíce se vší rozhodností proti státnímu církevnímu právu, v němž opět novověcí státníci si libují. V Rakousku pěstovali církevní právo: Beidtel, Pachmann, Schöpf, Papp-Szilagyi, Josef Helfert, Porubsky, Schulte, Ginzel († 1876), Aichner v Brixenu, Vering, dříve professor v Černovicích, nyní v Praze; v Německu: Ferdinand Walter v Bonně, obnovitel těchto studií o církevním právě, Phillips († 1872), Permaneder (1862), Kunstmann († 1867), Rosshirt († 1873), Gerlach (1886), Scherer, Lämmer; ve Francii: kardinál Gousset, Craisson a obzvláště Bouix († 1871); v Italii: kardinál Tarquini a římský professor Santi. O manželském právu psali Kutschker, kardinál a arcibiskup vídeňský († 1881), Knopp v Treviru († 1865), Uhrig, Haringer a Schulte.

Biblická studia rozkvetla utěšeně. Učenci obírají se s úvodními vědami do Písma sv. a vystupují statně proti bořící hyperkritice protestantské. Jejich výklady Písem sv. podávají veškeré vymoženosti novověkého bádání, novověké vědy a filologie. V úvodních vědách do Písma sv. vyznamenali se v Rakousku: Jahn ve Vídni († 1816), Gabriel Güntner, professor v Praze[2], Danko, kanovník v Ostřihomě, a Schneedorfer

---

[1]) Od něho: Fundamentaltheologie. Prag 1862.

[2]) Introductio in s. N. T. Libros. Pragae. 1863.

v Praze; v Německu: Hug († 1846), Feilmoser († 1831), Maier, Reithmayer (1872), Haneberg († 1876), Scholz (1852), Kaulen. Výklady Písem sv. podali v Německu: Welte, Reithmayer, Klee, Knabenbauer, Windischmann († 1861), Mack, Reinke († 1879), Schegg, Thalhofer, Movers, Schleyer, Mayer, Bisping, Arnoldi, Hundhausen, Schäfer, Gutberlet; v Rakousku: Zschokke, Rohling; v Italii: jesuité Patrizi a Pianciani, v Římě barnabita Vercellone († 1870), Vincenci, v Miláně Ceriani, v Turině Bardi († 1824) a Banaudi. Znamenitými orientalisty jsou Gustav Bickell a Wenig († 1875) v Innsbrucku, Pius Zingerle a Vullers († 1880). Překlad s krátkými poznámkami v jazyku německém vydal Allioli († 1873 proboštem augsburským), který dosáhl papežského schválení, pak Loch a Reischl († 1874).

Dějepisné vědy vzaly vzhled nad očekávání veliký a to ve všech oborech; vyšly dějepisná díla nejen všeobecná, ale též o jednotlivých zemích rozprávějící; výtečné monografie a životopisy. V Rakousku podali v nejnovější době všeobecné církevní dějiny vídeňský professor Kopallik a Dr. František Zeibert [1]), prelát-arcijáhen brněnský; dále podali dějepisné práce: Ginzel v Litoměřicích, Grisar S. J. v Innsbrucku, Hiptmayr v Linci, Höfler v Praze, Weiss v Štýrském Hradci, oba Hurterové, Pastor v Innsbrucku, Sprinzl a Schindler v Praze, Müller; o vědeckých pracích rakouských benediktinů srv. Scriptores O. s. B., qui 1750—1880 fuerunt in imperio Austr. Hungar. Vindob 1881; v Německu: benediktin Trudpert Neugart od sv. Blažeje, Kašpar Riffel († 1856), Damberger S. J. († 1859), Scharpff, Brischar, Remling ve Špýru († 1873), Marx v Treviru († 1876), Floss v Bonně († 1881), Ennen v Kolině, Bellesheim v Cáchách, Evelt v Paderborně († 1879), Peters v Lucemburku, Potthast v Berlíně, varmijský biskup Thiel, Hipler v Braunsbergu, Lämmer ve Vratislavi, Hagemann a Kellner v Bonně, Jan Janssen ve Frankfurtě, Bach v Mnichově, Funk v Tubingách, Will v Řezně, Sdralek v Münsteru, Reumont († 1887), Gfrörer († 1861), štrasburský biskup Räss († 1888), Rosenthal, Kraus, Gams, Brück [2]) v Mohuči; ve Francii: Montalembert, Poujoulat, Crètineau-Joly († 1875), Ozanam, Receveur, Jager, Darras, Rohrbacher († 1856); v Italii: montekassinský opat Tosti, Mozzoni v Benátkách a jeho po-

---

[1]) Compendium Historiae Eccl. ed. altera Brunae. 1889.

[2]) Lehrbuch der Kirchengeschichte. Mainz 4. Aufl. 1888.

kračovatel kardinál Bilio, kardinál Bartolini, Balan, Garzetti, Cesare Cantu, Cecconi; ve Španělsku: Montaña, Orti y Lara, Rodrigo, Menendez Pelayo.

Dějiny církevních sněmů zpracovali Binterim († 1859), obzvláště nynější biskup rottenburský Hefele a jeho pokračovatel kardinál Hergenröther. Sbírku akt novějších církevních sněmů podává Collectio Lacensis 6 T. Frib. 1870 sqq.

O patrologii a patristiku dobyli si zásluh Lumper O. S. B. († 1801), Möhler, Fessler, Alzog, Busse, Permanender († 1862), Nirschl ve Würzburgu, Hurter, Chevalier, Freppel, Villemain. Vzácné příspěvky podali kardinálové Angelo Mai, vydavatel četných nevydaných děl církevních otcův a spisovatelů, a Dom Pitra, dřívější opat ze Solesme (Spicilegium Solesmense). Abbé Migne († 1875) vydal v Paříži řecké a latinské církevní otce a spisovatele; series graeca jest 161 sv. (až do 15. st.), series latina o 221 sv. (až do Innocence III.).

Církevní archaeologii (starovědu) obohatili svými díly: Binterim [1]), jmenovitě velicí zkoumatelé katakomb Marchi S. J. († 1860) a de Rossi [2]), Garrucci S. J. († 1885) [3]), pak Francouzové Perret [4]), de Richemont, Didron [5]), Le Blant [6]) a Martigny [7]) a Angličan Spencer Northcote, jehož dílo Kraus po německu vydal.

Velikolepé dílo Acta Sanctorum vydává se znovu a pokračuje se v něm.

Bedlivě pěstuje se liturgika (Schmid, Nickel [† 1869], Lüft [† 1870], Kössing, Guèranger, Probst, Thalhofer), pastorálka (Gollowitz, Sailer, Amberger, Benger, Hayker, Schüh), homiletika a katechetika.

Církevní katolické lexika (naučné slovníky) vydali Aschbach (4 sv.), Wetzer a Welte (12 sv.), druhé opravené a rozmnožené vydání vychází od r. 1882.; římský cavaliere Moroni,

---

[1]) Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christ-kath. Kirche. Mainz 1825—1841. 7. Bde. o. 17 Th.

[2]) Bolletino di Archeologia christiana.

[3]) Vetri ornati di figure in oro; Corpus picturarum et sculpturarum veterum eccl. universae; Storia della arte Christiana nei primi otto secoli della Chiesa; — srv. Baumgartnera v Stimmen aus Maria-Laach. X. 158.

[4]) Catacombes de Rome.

[5]) Annales archèol.

[6]) Inscriptiones chrét. de la Gaule.

[7]) Dictionaire des antiquités chrétiennes.

jehož Dizionario di erudizione storico-eccles. r. 1861. o 103 svazcích dokončen byl.

Kazatelská literatura jest pro své bohatství nepřehlednou, ovšem vedle výtečných plodův jsou v ní též mnohé prostřední práce. Výtečnými řečníky v Rakousku byli: světský kněz Emmanuel Veith ve Vídni († 1876), jesuité Schmudde a oba bratří Max a Josef († 1876) Klinkowströmové, Roh († 1872), vídeňský arcibiskup Rauscher; v Německu: světící biskup trevírský Jakub Krafft, vratislavští biskupové Diepenbrock a Förster, kolínský arcibiskup Geissel, řezenský biskup Wittmann a j.; ve Francii: dominikán Lacordaire († 1861), jesuité de Ravignan († 1858) a Felix, orleanský biskup Dupanloup; v Italii: Ventura, general theatinský († 1861), jesuité Finetti, Grossi († 1856) a Curci, biskup Antonín Gianelli z Bobbia († 1846); v Belgii: mechlinský arcibiskup Dechamps a j.

Každý národ má též své theologické, vědecké časopisy, které blahodárně působí.

Česká katolická církevní literatura.

Po dlouhá léta byl „*Časopis katolického duchovenstva*", který dne 26. února 1828 pod jménem „časopisu pro katolické duchovenstvo" poprvé vyšel, jediným pěstitelem české vědecké literatury, v němž spisovatelé svá bádání ukládali články, které důstojně cizojazyčným plodům téhož obsahu po bok se staví. Časopis zanikl prosincem 1852, ale r. 1860. byl péčí vyšehradského kanovníka Vinařického vzkříšen pod jménem „Časopis katolického duchovenstva"; od r. 1867. byl Dr. Klement Borový spoluredaktorem a stal se po smrti Vinařického (3. února 1869) samostatným redaktorem až do dnešního dne. Z bývalých redaktorů žije posud Dr. Eduard Tersch, prelát-arcijahen u sv. Víta v Praze. O řádný vznik a rozvoj vědecké církevní literatury samostatnými díly má hlavní zásluhu „*Dědictví Svato-Prokopské*", kteréž od r. 1861. ze všech odvětví bohoslovných cenná díla uveřejňuje, jež by jinak světlo světa spatřiti nemohla. Vedle tohoto Dědictví působí blahodárně „*Dědictví Svato-Janské*," kteréž vzdělavatelné knihy pro lid vydává, z nichž jmenovitě knihy historického obsahu vědeckou cenu mají. Od r. 1855. přispívá družná Morava „*Dědictvím sv. Cyrilla a Methoda*" k obohacení české katolické literatury. Též

„Dědictví Svato-Václavské“ r. 1859. obnovené okázalo svou životní sílu několika dobrými spisy.

Uvedeme jednotlivá theologická odvětví a v nich některé proslulé spisovatele, nemohouce všech vypočítati.

V dogmatice proslavili se: budějovický biskup Jan Valerian Jirsík svou „Populární dogmatikou“ [1]), kterou jako farář v Minicích složil; výtečnosť knihy jest viděti z toho, že byla do němčiny a do chorvátštiny přeložena; vyšehradský probošt Dr. Lenz [2]).

V biblických studiích proslul jako vykladač Písem svatých Dr. František Sušil, professor theologie a čestný kanovník v Brně, jehož výtečné „překlady a výklady celého Písma sv. N. Z.“ [3]) jsou svrchovaně dokonalým utěšeným plodem třicetileté píle, jakýmž žádná větev slovanská ani francouzští a vlaští bohoslovci vykázati se nemohou. „Starovědu biblickou“ [4]) vzdělal Dr. Melichar Mlčoch, která důstojně po bok staví se německým pracem toho druhu a v mnohém ohledu je převyšuje. Pro výklad a úvodní vědy starého Zákona jest mnoho důkladných článků v „Časopise katolického duchovenstva.“

V mravovědě proslul Dr. Jan Stárek [5]),

V oboru církevních dějin podali důkladná díla: Dr. Klement Borový [6]), Dr. František Krásl [7]), Dr. Bílý, Dr. Lenz [8]), Ekert [9]), Vacek [10]), Jer. Solař [11]), Matěj Procházka v Brně [12]), Štulc, jesuité Votka [13]) a Svoboda [14]), Ježek.

---

[1]) Vyšla nákladem Dědictví Sv.-Janského v Praze 1841.

[2]) Mariologie v Praze 1887; Kat. anthropologie v Praze 1882. — Syllabus J. Sv. Pia IX. v Praze 1877.

[3]) Vyšly nákladem Dědictví Sv.-Prokopského.

[4]) Nákladem Dědictví Sv. Prokopa v Praze 1888.

[5]) Kat. Mravověda. V Praze. 1884. Nákladem Svatoprok. Dědictví.

[6]) Antonín Brus z Mohelnice. V Praze. 1873. Dějiny arcidiecése pražské. V Praze. 1873. Martin Medek. V Praze 1877. — Sv. Jan Nepom. V Praze 1878. —

[7]) Arnošt hrabě Harrach. V Praze 1886.

[8]) Učení M. Jana Husi. V Praze 1875.

[9]) Posvátná místa král. hlav. města Prahy. V Praze. 1883, 1884. 2 sv.

[10]) Církevní dějiny české. V Praze, 1890.

[11]) Dějepis Hradce Králové a biskupství Hradeckého. V Praze 1870.

[12]) Život sv. Methoda. V Brně. 1861.

[13]) Památky Staroboleslavské. V Praze 1879; Posvátné Cyrillo-Methodějské Památky Marianské. V Praze 1885.

[14]) Katolická reformace a Marianská družina v království Českém. V Brně. 1888.

Životopisy svatých zpracovali: Beneš Kulda, Hugo Jan Karlík, Viktor Bezděka premonstrat v Želivě a Bílý.

Pěkný výbor ze spisů sv. Otců, církevních učitelův a jiných bohosloveckých učenců vydal Řehák pod názvem *„Patristická encyklopedie.“*

V pastýřském bohosloví má palmu Dr. Skočdopole v Budějovicích. V pomocných vědách tohoto odboru máme též důkladná česká díla; tak v homiletice dílo Špachtovo, ve zpovědnici rukověť Kupkova a Smolíkova; v katechetice prosluli: Tomek, Škoda, Podstránský, Skočdopole; v liturgice Šrůtek; v methodice: Pařízek, Ziegler.

V církevním právu náleží palma Dr. Klementu Borovému; též Dr. Laurin vydal některé sem spadající spisy po česku.

Filosofii dle zásad sv. Tomáše Aqu. počali pěstovati Dr. Pospíšil a Konrád.

Kazatelská literatura jest velmi četně zastoupena a to zdařilými původními pracemi. Ku předním kazatelům náležejí ze starších: světící biskup pražský Rychlovský, Zahradník, Jirsík, Ehrenberger, Nejedlý Sychra, Vacek, Václavíček, Hýbl, Rautenkranz, Viršínek; z novějších: Daneš, Černohouz, Diviš, Bartoš, Hakl, Kulda, Brynych, Dlask.

Mimo „Časopis katolického duchovenstva“ působí na rozvoj katolického bohosloveckého písemnictví „Blahověsť“ (od roku 1847.), „Posvátná kazatelna“ (od r. 1864.), „Pastýř duchovní“ (od r. 1881.), „Obrana víry“ (od r. 1885.), „Vychovatel“ (od r. 1886.), „Vlasť“ (od roku 1884.) a svým časem i „Sborník Velehradský.“

b) Bludy a spory mezi katolíky.

§ 583. α) *Bludaři, falešní mystikové, blouznivci, nevěrci a liberálové.*

Manharti [1]). Tato sekta vznikla v Tyrolsku v údolí brixenském, když duchovní Napoleonovi I., který země se zmocnil, přísahu věrnosti učiniti musili. Četní obyvatelé majíce v čele kněze Hagleitnera, kterýž oné přísahy neučinil, nechtěli s přísežnými duchovními žádného obcování míti a pokládali všechny

---

[1]) Flir: Die Manharter. Beitrag zur Gesch. Tyrols im 19. Jahrh. Innsbruck. 1852.

stoupence Napoleonovy duchovní i laiky za vyobcované z církve. Největší část pobloudilých smířil r. 1825. s církví opat Maurus Capellari, pozdější to papež Řehoř XVI.

Boosovci, [1]) čili „Vzbuzení." Jejich zakladatelem jest Martin Boos; narodil se r. 1762. v Huttenriedě u Schongau v Bavořích, v kraji švábském, stal se jako kněz kaplanem v Unterthingau, působil v Grönenbachu a jinde, držel se lutheránského učení o víře, vlastně o důvěře, že pro zásluhy Kristovy člověku jsou jistě hříchy odpuštěny, když tomu věří; upadl tak v lichý mysticismus, vžil se ve svůj názor tak, že až v jakýsi druh methodistické extase upadal, a nalézal stoupence. Augsburský ordinariát zavedl s ním vyšetřování, z něhož šťatně vyvázl. Byv z augsburské diecése propuštěn, odebral se r. 1799. do Lince, kdež jej biskup Gall, rodem Šváb, přijal a kooperatorem, pak farářem v Pöstlingberku učinil. Roku 1806. dostal výnosnou faru v Gallneukirchenu. Od konce roku 1798.—1810. byl úplně pravověrným a horlivým kazatelem. Avšak r. 1810. svedla jej protestantská pietistka Anna Oberdorferová, která do jeho fary zavítala, že se ke své bývalé „živé víře" navrátil a ji též osadníkům hlásal; pročež byl r. 1815. před linecké konsistorium volán, v klášteře karmelitském rok ve vazbě držán a s fary sesazen. Mnozí z jeho stoupenců přešli k lutheránství, jiní utvořili zvláštní sektu „Vzbuzených," která až přes rok 1840. se udržela. Dostav propuštění z diecése linecké (1816), odebral se do Bavor a žil v Mnichově u svého přítele Gossnera; roku 1817. stal se učitelem náboženství při gymnasiu v Düsseldorfě a r. 1819. farářem v Sayně, kde 29. srpna 1825 zemřel. Vybídkám, aby od katolické církve odpadl, odporoval statně. Boos dopisoval si s katolíky a protestanty, a professor Sailer byl dlouhý čas jeho ochráncem, tak že sám v podezření bludařství přišel.

Boosův přítel Jan Gossner musil již r. 1802. 26 vět se odpřisáhnouti, a vzdav se své fary, žil jako spisovatel v Mnichově a vydal daleko a široko rozšířenou „Vzdělavací knihu" („Erbauungsbuch"), která stala se sektě tím, co Quesnellův „Nový Zákon" jansenistům; stal se konečně protestantem a kazatelem české obce při betlémském kostele v Berlíně. Jiný přítel Boosův Ignác Lindl farář v Baindelkirchu v Bavorsku

---

[1]) Srv. můj článek v Ottově Naučném Slovníku: „Boos;" Gossner: M. Boos. Leipz. 1831.

dával od svého „obrácení“ (1812) veliké pohoršení, musil se r. 1818. svých bludův odpřisáhnouti, dostal jinou faru, stal se protestantem, a vystěhoval se r. 1819. do Ruska, kde jej s jeho služkou oddal Gossner. Opustiv r. 1824. Rusko, usadil se ve Wupperthale. Měl stoupence, i několik kněží, z nichž někteří stali se protestanty, jiní irvingiany.

Pöschlovci. Jejich zakladatelem byl Tomáš Pöschl, kterýž okolo r. 1806. v Broumově, potom okolo r. 1813. v Ampfelvangu v Horních Rakousích kooperátorem byl, a obzvláště na tomto posledním místě božská zjevení předstíral a nové náboženství hlásal. V Ampfelvangu a okolních osadách byli brzo Pöschlovci, kteří začali zjevení předstírati, prorokovati, a pád veškerých světských říší a znovuzřízení říše Kristovy na zemi ohlašovati. Oni byli rozhodnuti, že sami nový Jerusalém zbudují, a za tím účelem do Palestiny potáhnou; poněvadž však to prý hned provésti nelze, založí zatím značnější církev ve své vlasti pro nový Jerusalém. Ve svém blouznění pokročili až potud, že svá nejlepší roucha na hranici snesli a spálili, ano i lidi Bohu obětovali, aby prý hněv Páně smířili. Pöschl byl již r. 1814. do Solnohradu odveden a konečně do Vídně zavezen a bydlil tam v domě deficientů, kde 15. listopadu 1837 zemřel. Potlačení sekty stalo se pomocí vojska a poučením duchovní vrchnosti [1]).

Maurerovci. Tato sekta vznikla v dolním Štýrsku jakýmsi studujícím z Grafendorfu, zavrhovala kostely, služby Boží a svátosti, poněvadž prý Boha jest ctíti v duchu a pravdě, obzvláště pod širým nebem; zavrhovala dále manželství a veškeré poranění nepřítele v bitvě. Úzce připojili se k Maurerovi, faráři v Loipersdorfu, pokládajíce jej za syna Božího, kterýž opět se zjevil. Maurer byl povolán do Štýrského Hradce, kamž za ním četně jeho stoupenci putovali, a konečně zavezen do jednoho haličského kláštera. Po jeho smrti (1817) myslili blouznivci, že jeho duše vjela do těla sedláka na dnu nemocného Jakuba, zvaného Hüttenjagerla, k němuž až do Uher putovali. Sekta ztratila se brzo.

Rytíři sv. Michala. V Korutansku blouznila od r. 1815. Anežka Wirsingerová, že Panna Maria a archanděl Michael se jí zjevují, a zbožný probošt Jan Holzer v Gmündu jí uvěřil. Utvo-

---

[1]) Klein: Gesch. des Christenthums in Oesterreich und Steiermark. VII. 200—201.

řila se sekta „*Rytířů sv. Michala*", která se do r. 1818. v Korutansku a Tyrolsku rozšířila. Tvrdila, že archanděl Michael svým mečem nečisté vyhubí, však je zachová a zemi mezi ně rozdělí. Manharti vstoupili s těmito blouznivci ve spolek a jejich kněz Hagleitner stal se jejich rytířem. Probošt Holzer zemřel r. 1818. ve vazbě v Celovci, Hagleitner byl do Vídně do jednoho kláštera zavezen († 1836) a Wirsingerová dána pod dozor policejní a zemřela brzo.

Salpeterové[1]) byli politicko-náboženskou sektou v Černém lese, kteří proti opatu od sv. Blažeje, potom proti rakouské a později proti badenské vládě povstali, a jí, jakož i freiburskému ordinariátu a badenským duchovním poslušnosť odpírali. Udrželi se až do roku 1838.

Dílo milosrdenství. Ve Francii v diecési beyeuxské vznikla sekta, zvaná „Dílo milosrdenství", jejíž náčelník Vintras předstíral tajné rozmluvy s archandělem Michaelem, Pannou Marií, sv. Josefem, ano s Bohem samým, a ohlašoval vedle říše Otcovy (víry a bázně) a říše Synovy (milosti a naděje) třetí vznikající říši Ducha sv. (lásky a milosrdenství); člověk je prý padlý anděl, ku pokání za dřívější viny na tělo a duši uvázaný; Syn Boží vtěliv se, přijal jenom část lidské přirozenosti na sebe; Panna Maria má původ z božské přirozenosti. Vintras tvrdě, že od Ducha sv. posvěcen jest, přisluhoval svým stoupencům svěcením. V sektě páchaly se nestydatosti. Papež Řehoř XVI. nazval v listu z 8. listopadu 1843 k biskupu bayeuxskému učení sekty „bezbožným vynálezem a všetečností", a tři provinciální synody zatratily sektu.

V Casale v Piemontsku vydával se od roku 1847. jakýsi *Grignoschi* za Krista, který osobně s nebe na zemi se navrátil, aby znovu ukřižován byl, ne sice za příčinou vykoupení člověka od hříchu, než aby církev z otroctví a bludů vysvobodil. Svedl mnohé ženy, z nichž jedna, zvaná Madonna, chtěla raději býti mučennicí, nežli by od něho se oddělila. Tato sekta byla bezpochyby ve spojení se sektou, kterou ve Švýcarsku Milaňan *Romano* založil. Tento známý svůdce panen prohlašoval se za „věrné slovo s hůry", za věrného služebníka a zástupce Božího, za druhého vykupitele. Tato sekta zakrývala svým bludařstvím vlastně svou mravní nestydatosť.

V Miláně vznikla 25. srpna 1865 „*Společnosť svobodných*

---

[1]) Hansjakob: Die Salpeterer, eine pol.-relig. Sekte. Waldsh. 1867.

myslitelů" (Societá de' liberi pensatori), pravý to květ nevěreckého zednářství, příbuzná belgickým „Solidářům", kteří se zavazují, že ani na smrtelné posteli kněze k sobě nepovolají, jakož i nejkrajnějším „přátelům světla" v Německu.

Ohlasem italských svobodných myslitelů jsou „*Cogitanti*" (Myslitelé), které Dr. Eduard Löwenthal v Berlíně 22. října 1865 založil; jsouť beze všeho positivního vyznání.

Nebezpečnějšími nežli uvedení sektáři a nevěrci stali se církvi tak zvaní „osvícenc" čili „*liberální katolíci,*" t. j. takoví katolíci, kteří jsouce nasákli rationalismem a napojeni protestantskými časopisy a literárními plody a jsouce členy zednářských loží, životu církevnímu se odcizili a reformátory církve přece býti chtějí. V Německu chtěli „svobodomyslní" čili „liberální duchovní" odstraniti latinský jazyk z církevních obřadů, očistiti církevní modlitby a obřady, jmenovitě vymítiti exorcismus, odstraniti breviř a bezženství duchovenstva, obmeziti poctu Panny Marie a Svatých, zavésti všeobecné čtení bible a pak „časové" modlitby, zpěvníky, vzdělavací knihy a katechismy, v nichž by positivní články víry v pozadí stály, odtrhnouti se od Říma, a tak co možná nejvíce sblížiti katolíky s protestanty t. j. poprotestančiti je. Takovými byli: Fridolin Huber, Carrovè, Reichlin-Meldegg, Schreiber, farář Dominik Kuenzer v Kostnici a jiní; mnozí z nich přešli ku protestantství, jako freiburští professoři Reichlin-Meldegg, Schreiber a dřívější biskup vratislavský Sedlnitzki. Theologický liberalismus připojoval se těsně ku politickému, prohlašoval svobodu vědy, sloužil státní moci naproti církvi, a byl neposlušný apoštolské Stolice [1]).

β) Vědecká a praktická poblouzení.

αα) Ve Francii, Belgii a Italii.

§ 584. *Traditionalismus a ontologismus.*

Otcem *traditionalismu* jest Ludvík Gabriel Vicomte de *Bonald* [2]) (nar. 1754, † 1840), francouzský státník, filosof a žurnalista. Jeho soustava odvozuje veškeré naše poznání, alespoň poznání nábožensko-mravních pravd z podání, a toto zase z pra-

---

[1]) Hergenröther II. 984—986.

[2]) Jeho Oeuvres complètes. Paris 1859. 3. T.

zjevení; Bůh zjevil tyto pravdy člověku, který podáním z jednoho na druhého je zachovává; lidský rozum nemůže jich dokázati.

Této soustavě byl oddán Ludvík Eugen *Bautain.* Narodil se r. 1795. v Paříži, stal se r. 1819. professorem filosofie v Strassburku, a byl r. 1822. pro své křivé zásady sesazen. Studiemi ve svatém Písmě a dílech sv. Augustina a Anselma změnil své smýšlení, dal se za kněze posvětiti, dobyl si svými spisy proti atheismu a materialismu značné slávy, ale přišel se svým učením o poměru rozumu k víře s církví do sporu V tomto ohledu učil, že člověk není s to, aby rozumem jsoucnost Boží a skutečnost zjevení ze zázrakův a proroctví dokázal; mimo vnější zjevení, které se člověku stalo a podáním zachovává, přijímal též vnitřní působení a osvěcování boží v člověku. Strasburský biskup de Trevern vydal již 30. dubna 1834 pastýřský list o jeho učení a napomínal jej druhým listem z 15. září téhož roku k obratu. Papež Řehoř XVI. pochválil brevem z 20. prosince 1834 horlivost biskupovu a doufal, že Bautain, proti němuž v Německu Möhler bojoval, své učení odvolá. Bautain poslal 21. listopadu 1837 biskupovi list, v němž své učení dílem odvolal, dílem vysvětloval, v celku však podržel. Roku 1838. odebral se sám do Říma, kdež ovšem nadarmo o schválení svých zásad se namáhal; pročež konečně 8. září 1840 podepsal 6 vět jemu předložených, podal je strassburskému koadjutoru Raessovi a smířil se upřímně s církví. Uznal, že rozumem lze jsoucnost Boží dokázati; že zjevení Mojžíšovo, křesťanské zjevení a z mrtvých vstání Páně mají své jisté pádné důkazy, a že užívání rozumu předchází víru a vede k ní člověka s pomocí zjevení a milosti [1]). Bautain nevstopil více na svou učitelskou stolici, a zemřel ve veliké vážnosti čestným generálním vikářem pařížským 15. října 1867 ve Viroflay-i u Versaillesu.

Traditionalismu hájil dánský baron Eckstein († v Paříži 1861) v časopise „Le Catholique", který r. 1826. založil. Hlavním zastancem této soustavy byl *August Bonnetty* († 1879), vydavatel „Annalů křesťanské filosofie" („Annales de philosophie chrétienne"), které zprvu veliké pochvale se těšily, ale brzo pohoršení dávaly. Vydavatel musil dle dekretu kongregace Indexu z 11. června 1855 čtyři věty [2]) podepsati, které pravily:

---

[1]) Tyto věty jsou ap. Denzinger, Ench. p. 441—442.

[2]) l. c. p. 451—452.

že mezi rozumem a věrou nemůže býti žádného odporu, poněvadž oboji od Boha pochází; že rozum jsoucnost Boží, duchovnost duše a svobodu člověka jistě dokázati může; že užívání rozumu víru předchází; a že methoda sv. Tomáše k rationalismu nevede a rozšířením materialismu a pantheismu vinna není. Traditionalismus měl mnoho stoupencův ve Francii a Belgii.

Ontologismus byl v prvních desítiletích tohoto století značně ve všech školách francouzských rozšířen, jehož hlavními stoupenci byli: Fabre, professor Sorbonny; sulpician Borancherau, který však r. 1862. v Římě své učení odvolal, a Hugonin, pozdější biskup bayeuxský, jakož i někteří professoři v Belgii. Ontologismus má všeobecné ideje za objektivně věcné, které nejsou formy nebo modifikace našeho ducha, ale nutné věcné a absolutní a se soustřeďují *v jednoduchém bytí*, jež jest první ideou naším duchem pochopenou, jež jest světlem, v kterém všechny pravdy vidíme; poněvadž tyto ideje jenom s božskou podstatou spojené existovati mohou, a mimo ni býti nemohou, lze ji proto pouze v božské podstatě poznávati. Toto učení opíralo se o Malebranchea a místa v Bossuetovi a Fenelonovi, a vykládalo též církevní Otce a některé scholastiky, jako Anselma a Bonaventuru, ve svém smyslu. Hlavními zástupci této soustavy byli v Italii: Antonín Rosmini-Serbati z Rovereda († 1855) a Vincenc Gioberti († 1852), k nimž se připojili Mamiani, Gorelli, Ruggiero Bonghi a jiní; v Belgii: luvènští professoři Laforet a Ubaghs, který od r. 1850. ontologismus s mírným traditionalismem smířiti se snažil. Kongregace sv. Officia, které 7 vět ontologismu ku posouzení předloženo bylo, prohlásila 18. září 1861, že jim bez nebezpečenství pro víru učiti nelze, jmenovitě: „že lidskému duchu přímá známost Boží, alespoň habituální, jest podstatnou, poněvadž jest světlem ducha, bez něhož by nic nepoznal; že bytí, které ve všem vidíme, a bez něhož nic nepoznáváme, jest božské bytí; že universalie, patříme-li objektivně na ně, nejsou od Boha věcně rozdílny; že vrozené poznání Boha jakožto absolutního bytí v sobě veškeré ostatní poznání obsahuje; že ostatní všechny ideje jsou jenom modifikace ideje, kterouž Bůh jako absolutní bytí poznán bývá; že tvorové jsou v Bohu jako část v celku, ne sice jako v celku formálním, ale jako v celku nekonečném absolutně jednoduchém; a konečně že stvoření tak lze vykládati, jakoby Bůh oním zvláštním úkonem, kterým sebe poznává a chce jakožto roz-

dílného od jistého tvora, na př. člověka, tvora stvoří [1])". Ubaghs († 1875) vytáčel se proti výroku kongregace tím, že prý jenom pantheismus německých filosofů odsouditi chtěla. Proti němu bojoval Bouix s jinými a kardinál Patrizi zakázal listem z 21. února 1866 k arcibiskupu mechlinskému jeho spisy.

§ 585. *Saint-Simonismus [2]) a jeho výběžky: socialismus a kommunismus, a positivismus.*

Saint-Simonismus jest zvláštním úkazem v našem století, ne sice jako náboženství, ale jako domnělá oprava vzdělaného lidstva. Původcem této soustavy jest Klaudius Jindřich (Claude Henry) ze Saint-Simonu; narodil se v Paříži 17. dubna 1760 z jednoho z nejstarších a nejznamenitějších rodů francouzských, byl v zásadách D'Alembert-ových vychován, vstoupil v 17. roce svého věku do vojenské služby, účastnil se pěti polních výprav ve válce za svobodu Severní Ameriky; potom vstoupil do soukromého života, cestoval pro své vzdělání po některých zemích evropských, prožil francouzskou revoluci, nemaje v ní žádného účastenství, cestoval opět a vyvíjel znenáhla svou soustavu na opravu člověčenstva. Od roku 1807. vystupoval se svými myšlénkami jako spisovatel, ale ani Napoleon, ani jiní vrstevníci nevšímali si ho. Poněvadž na své spisy odbytu neměl, přišel o své jmění a chtěl se pistolí zastřeliti, ale rána selhala (1825); však zemřel již 19. května 1825 jsa obstoupen svými učenníky, k nimž pravil: „Ovoce jest zralé; vy je budete sklízeti." Nejstatečnější jeho učenníci, jmenovitě Bazard a Enfantin, rozšiřovali zásady svého mistra nejprve v tichosti,

---

[1]) Ap. Denzinger, Enchir. p. 454—455.

[2]) Saint-Simon: Introduction aux travaux scientifiques du 19. siècle. Paris 1807. 2 T. — De la réorganisation de la société européenne. Paris 1814. — Système industriel. Par. 1821. — Catechisme des industriels. Paris 1823. — Le nouveau christianisme, dialogues entre un conservateur et un novateur, premier dialogue. Paris 1825. — Oeuvres de Saint Simon par Ol. Rodrigues. Paris 1832. — Od jeho stoupenců: Exposition de la religion saint simonienne. Paris 1831. 2 T. — Religion saint simonienne, enseignement central par Jules Lechevalier. Paris 1831. — Religion saint simonienne association universelle. Paris 1831. — Tableau synoptique de la doctrine saint simonienne. — Fourier: Traitè de l'association domestique agricole. Paris 1822. — Carové: Der Saint-Simonismus. Leipz. 1831. — Möhler: Verm. Schriften. II. 34. — Ritter: K.-G. II. 633. — Hergenröther K.-G. II. 989 sqq.

založili časopis „Le Globe“, měli od roku 1830. veřejné přednášky v Paříži a někteří z nich obraceli se na sprostý lid.

Učení Saint-Simonismu jest toto: 1. Všechno jest Bůh, a Bůh jest všechno; každá práce jest služba Boží; průmysl jest nejdůležitější věcí v životě člověka, která všechny bohatými a šťastnými dělá. 2. Zlo není; nebot hřích jest jenom znamením stavu ještě nedospělého a důkazem, že ještě činiti jest pokrok. 3. Ráz posavadní lidské společnosti jest využitkování člověka člověkem, kde pro několik lidí četní pracovati musí. 4. Ráj není za námi, ale před námi, a nové učení zavádí jej. 5. Křesťanství prokázalo lidské společnosti veliké služby, ale jsouc pouze duchovním, jest jednostranné; učí, že před Bohem, jenž od světa různý jest, všichni lidé sobě rovnými jsou, ale poněvadž Bůh od světa různým není, jsou si lidé mezi sebou úplně rovni; křesťanství zrušilo otroctví, ale v Písmě stojí psáno, aby „se dávalo císaři, co jest císařovo, a Bohu, co jest Božího;“ čímž lidstvo stále jestě na poroučející a poslouchající, panující a sloužící se dělí. 6. Tento rozdíl mezi ideálním a reálním světem, mezi tímto a oním životem činí se ještě větším průmyslovými snahami našeho věku, a dělá ze země pravé plačtivé údolí. 7. Když křesťanství svůj úkol vykonalo, musí nyní rovnosť všech státi se skutkem; pročež jest odstraniti všechny výsady rodů a dědičné právo; každý nechť dostane zaměstnání a pak dle práce odměnu; ne rodina, ale veškerá společnosť budiž dědicem jmění jednotlivcův a utvořiž z něho fond čili matici, kterou by náčelníci spravovali; rodinný život přestaniž, a vychovatelem budiž společnosť, která se dělí na tři třídy: učence, umělce a dělníky, kteří zde všechny své požitky míti musí.

Tato nepraktická a nekřesťanská soustava zalíbila se přemnohým, jmenovitě lůze, ačkoli nikdo první svého jmění vzdáti se nechtěl. Brzo však nastaly mezi stoupenci této soustavy rozmíšky. Enfantin zastával r. 1831. emancipaci čili vymanění žen, společnosť manželek a mnohoženství. což Rodrigues za odpad od přesných zásad mistrových pokládal. Když spolek v Lyoně mezi dělníky nepokoje způsobil, dala vláda všechny jeho místnosti zavříti a zakázala schůze (17. srpna 1832). Enfantinovi stoupenci seschli se na 38 osob, mnozí vystěhovali se a založili osady v Egyptě.

Však učení Saint-Simonovo trvalo dále a sice ve dvou směrech: a) jako *socialismus*, který lidskou společnosť tak pře-

tvořiti chce, aby práce a výdělek souměrně rozděleny byly (tak Bayard), aby rovnováha mezi kapitálem a prací zavedena byla, dělníci na výdělku podíl měli, a tak jisté požitky si zaopatřiti mohli; b) jako *kommunismus*, který lidskou společnosť tak přetvořiti chce, aby všichni lidé jednostejnou míru práv a statků měli, a tedy veškerý majetek mezi ně jednostejně rozdělen byl (Ledru-Rollin a j.). Tyto zásady byvše do života uvedeny, způsobily v Paříži r. 1848. a r. 1871. hrozné ohavnosti. V Německu přistoupil k těmto zásadám Ferdinand Lasalle, který s dělnickými spolky od Schulze-Delitzsche založenými spokojen nebyl. Nastalo veliké kvašení myslí, chudí naplňovali se nenávistí k bohatým, dělníci zášti proti továrníkům a kapitalistům. Vznikly četné dělnické spolky, kteréž *internationální dělnický spolek* (1864), řízený Karlem Marxem v Londýně, v jeden celek asi s třemi milliony členy v Evropě a Americe spojil. Stanovy tohoto internationálního čili mezinárodního spolku byly na prvním sjezdě v Genevě r. 1866. přijaty. Druhý sjezd r. 1867. v Lausanně ukazoval veliký vzrůst spolku; na sjezdě v Brusselu r. 1868. mluvilo se prudce proti vládám, vojskům a náboženství; v Basileji r. 1869. děly se úrady o upravení dělnických stávek, a kterak by bylo lze polní dělníky přibrati ke hnutí. Pařížská kommuna (r. 1871), zuříc 72 dní, nezastrašila; *internationala* šířila se rok od roku, dobyla v Německu mnoho poslaneckých míst do říšského sněmu, založila ze svého středu Londýna „bratrské spolky“ až ve Východní Indii a Číně, a její časopisectvo šíří se v Německu, Rakousku, Anglii, Hollandsku, Švýcarsku, Italii, Španělsku, Belgii a Severní Americe. V protestantském Německu spojili se stoupenci Ferdinanda Lasalle s Eisenašskými, majícími Marxe za vůdce, na sjezdě v Gothě 24. května 1875. Internationala jest hrozným nebezpečenstvím lidské společnosti.

Positivismus. Ze školy Saint-Simona vyšel *August Le Comte,* [1]) otec *„positivní filosofie,“* který se r. 1798. narodil a od r. 1819. jako spisovatel působil. Dle něho kráčí lidská společnosť třemi věky: věkem víry na nejnižším stupni, pak věkem hypothese a konečně věkem vědy. Na nejnižším stupni, věku to víry, nalezá duch lidský několik svobodných rozumových bytostí, jejichž libovolné zasahování do průběhu světového ži-

---

[1]) August Comte: der Begründer des Positivismus. Ergänzungsheft zu den „Stimmen aus Maria Laach.“ 45. —

vota zdánlivé nesrovnalosti jeho vykládá; na druhém stupni vstupují na jejich místo abstraktní síly; na nejvyšším stupni poznává člověk, že nelze absolutních známostí nabyti, přestává pátrati po původu a účelu světa, a snaží se vyzkoumati jeho pevné zákony s jejich nezměnitelnými poměry, a kterak tyto po sobě následují a sobě podobny jsou. Na základě této všeobecné vědy má se lidská společnosť obnoviti. Tato soustava jest úplně materialistická, která oprávněnosť metafysické a theologické vědy nadobro upírá.

Odchovancem takovýchto názorů jest Arnošt Rénan, spisovatel života Ježíšova.

ββ) V Německu.

§ 586. *Baaderianismus, hermesianismus, güntherianismus, Frohschammer a některé menší spory.*

Baaderianismus. František *Baader* [1], německý filosof, narodil se r. 1765. v Mnichově, obíral se spisy Jakuba Böhma a St. Martina, hledal v nich hlubší porozumění křesťanství, a složil potom theosoficko-gnostickou soustavu, dle níž pak články víry vykládati chtěl. Chtěl míti katolickou církev bez papeže a upíral východ Ducha sv. „i ze Syna" (Filioque), vlastní podstatu odpustkův, očistec jako článek víry, církevní kázeň při svátosti pokání a Svátosti oltářní, výkon vykonaný (opus operatum) ve svátostech a božské ustanovení biskupů. Našel mnoho stoupenců, mezi nimiž vynikali a jeho učení rozšiřovali František Hoffmann ve Würzburku, jeho nejhorlivější učenník a životopisec; Leopold Schmid († 1869) a Lutterbeck v Giessenu a Jakub Sengler ve Freiburku. Baader odvolal na smrtelné posteli své bludy a zemřel s církví smířen 21. května 1841.

Hermesianismus [2]. Důležitý spor o spekulativní theologii začal přeučený *Jiří Hermes*, rodem z Dreyerwaldu u Rýna ve

---

[1]) Jeho díla, 15 sv., vyšla v Lipsku 1850 sqq. — Hoffmann: Biographie Baaders. Leipz. 1857.

[2]) Srv. Kleutgen: Theologie der Vorzeit. 3 Bde. — Heinrich: Dogm. Theologie. Bd. 1. Abth. 1. a 2. — (Merkel): Die herm. Lehre in Bezug auf die päpstl. Verurtheilung derselben urkundlich dargestellt. Mainz 1837. (Výtahy z děl Hermesových.) — Seznam literatury o tomto sporu podává Roskovány, Rom. Pontif. IV. 643 sqq, 702 sqq.

Vestfalsku (nar. 22. dubna 1775), professor theologie v Münsteru, potom v Bonně († 26. března 1831). On učil, že „positivní pochybování jest základem veškerého vědeckého theologického vyšetřování, a že rozumový důkaz jest jediným pravidlem a prostředkem, kterým lze člověku nadpřirozené pravdy poznati“ [1]). Na základě takových zásad upadl potom v rationalistické bludy o některých článcích víry. Po straně Hermesově stáli bonnští professoři: Braun, Achterfeld, Droste Hülshoff, Esser, pak Baltzer a Elvenich ve Vratislavi; proti němu bojovali Windischmann starší a mladší, Seber, Siegen, Hast, Berlage, Perrone a Kleutgen.

Apoštolský Stolec zkoušel důkladně jeho soustavu a Řehoř XVI. zatratil ji brevem od 26. září 1835, k němuž se pojí další dekret od 7. ledna 1836. Oba dekrety potvrdil Pius IX. 25. července 1847. Někteří jeho stoupenci nechtěli se výroku apoštolské Stolice podrobiti, činíce jansenistický rozdíl, že zavržené učení v jeho spise není. Professoři Elvenich († 1886) a Braun († 1863) chtěli v samém Římě o tom apoštolskou Stolici přesvědčiti, ale byli odkázáni k tomu, aby breve jednoduše se podrobili. Braun a jeho kollega Achterfeld († 1877) nechtěli to učiniti, pročež koadjutor arcibiskupův Jan Geissel jim veniam legendi odňal, a pruská vláda je do výslužby dala.

Güntherianismus. Původcem této filosoficko-theologické soustavy, která značně se rozšířila, jest Antonín *Günther* [2]). Narodil se 17. listopadu 1783 v Lindenavě u Litoměřic v Čechách z chudých rodičů, chodil na gymnasium v Litoměřicích, studoval pak 1803—1808 v Praze filosofii a práva, a stal se potom vychovatelem u knížete Bretzenheima. Na radu redemtoristy P. Hoffbauera ve Vídni věnoval se studiu theologie, a byl r. 1820. v Rábě, kam prince Bretzenheima doprovázel, na kněžství posvěcen. Vstoupil potom sice do řádu jesuitského, ale vystoupil z něho po dvouletém noviciátě a žil pak až do smrti jako soukromý světský kněz ve Vídni, vypomáhaje ve

---

[1]) Breve Gregor. XVI. ap. Denzinger, Enchir. 439, 440.

[2]) Jeho spisy: Vorschule zur speculativen Theol. des positiven Christenthums. Wien 1828. — Süd- und Nordlichter am Horizont der specul. Theologie. 1832. — Peregrins Gastmahl; Eurystheus und Herakles 1843. — Thomas a Scrupulis a jiné. Günther a Pabst: Janusköpfe für Philosophie und Theologie 1834; Der letzte Symboliker. — Günther a Veith: Lydia, philosophisches Taschenbuch. 1848—1854. Veškerá literatura ap. Roskovány. Rom. Pontif. IV. 804.

správě duchovní a zastávaje úřad censora filosofických a právnických knih až do jeho zániku r. 1848.

Günther poje se úzce k spekulativním zásadám novověké schellingo-hegelské filosofie, chtěl svou soustavou pantheismus ze základu vyvrátiti a spolu všechna tajemství křesťanství a priori dokázati a spekulativně odůvodniti; však v této spekulaci upadl do bludův o poměru mezi věrou a rozumem, o Trojici, o Vtělení Syna Božího, o člověku, jemuž připisoval ducha a duši, o milosti, svobodě a poměru filosofie k theologii. Jeho stoupenci byli Dr. Pabst, znamenitý vídeňský kazatel Veith, Xaver Schmid v Solnohradě, Ehrlich, Werner, Zukrigl, Trebisch, Brunner, Gärtner, potom Knoodt v Bonně, Merten v Treviru, Mayer v Bamberku, Baltzer ve Vratislavi. V Rakousku přiznávali se četní nadanější duchovní vůbec ke škole Güntherově, nechtějíce však nijak protiviti se výroku církevnímu. Odpůrci Güntherovými byli Hast († 1834), Vilhelm Schütz († 1842), potom Volkmuth v Bonně, Frings a Michelis v Paderborně, Mattes v Hildesheimě a jiní. Vznikla delší vědecká polemika v knihách a časopisech, jmenovitě od r. 1853., kdy Clemens v Bonně odpor mezi novou spekulativní theologií a učením katolické církve dokazoval [1]). Věc byla v Římě bedlivě prozkoumána a kongregace Indexu zakázala dekretem z 8. ledna 1857, prohlášeným 17. února a od papeže Pia IX. schváleným, knihy Güntherovy. Günther podrobil se 10. února výroku církve a největší část jeho učenníků s ním. Poněvadž ve výnosu kongregace jednotlivé věty uvedeny nebyly, myslili někteří z jeho stoupenců, že jeho učení hájiti mohou. Proto vydal papež Pius IX. breve k arcibiskupu kolínskému, kardinálu Geisselovi z 15. června 1857, v němž bludy Güntherovy vytkl a jeho učení hájiti zakázal [2]). Podobně stalo se již před tím v breve k vratislavskému biskupu z 30. března 1857 [3]). Günther zemřel nábožnou smrtí 24. února 1863 ve Vídni.)

Frohschammer [4]), docent theologie a potom professor filo-

---

[1]) Clemens: Die specul. Theologie Günthers und die kath. Kirchenlehre. Köln 1823.

[2]) Denzinger, Enchir. p. 452—454.

[3]) l. c. p. 454.

[4]) Jeho spisy: Ueber den Ursprung der Menschenseelen. München 1854. — Einleitung in die Philosophie. Münch. 1858. — V časopise „Athenäum“: Ueber die Freiheit der Wissenschaft, über das Recht der Philosophie und der Scholastik. München 1863 a jiné. — Roskovány Rom. Pont. IV. 458.

sofie v Mnichově, byl odpůrcem scholastiky, hájil r. 1854. generatismus proti kreatianismu, a tvrdil, že články víry, jsouce jednou historicky podány, jsou předmětem filosofie, a že filosofie, jako věda vůbec, na zjevení Božím a auktoritě církve nezávisí. Nedbaje církevních napomínání a censur svých spisů (11. prosince 1862), upadal čím dále tím hlouběji v naturalismus, a ztratil veškeré církevní stanovisko.

Četná pobloužení měla svůj původ též z názoru, že katolíkům jenom v přesně vytčené články víry jest věřiti, ale proti všemu ostatnímu, co církev za článek víry ještě neprohlásila, lze prý svobodně bojovati. Stoupenci tohoto názoru odvolávali se k domnělému výroku sv. Augustina: „Ve věcech nutných jednota, v pochybných svoboda, ve všem láska.“ Ale tato věta není v pravých spisech Augustinových a byla snad v 16. stol. od některého kontroversisty vymyšlena. Uvedený názor, který se heslem „svobodomyslných“ katolíků stal, zatratil Pius IX. 21. prosince 1863 (srv. Syllabus thes. 22.) [1]).

Když mnichovští docenti Huber pro bludy ve svém „Scotus Erigena“ a Pichler, který později pro krádež knih v carské knihovně v Petrohradě spáchanou odsouzen byl († r. 1874.) pro své dílo o východním rozkolu [2]), v němž církev vinil, jako by byla jeho příčinou, kongregací Indexu odsouzeni byli: tu byl tento vrchní, církevní censurní ústav urážkami zasypán [3]), které Pius IX., jmenovitě listem z 11. prosince 1862 k arcibiskupu mnichovskému zamítl a stanovil, že rozhodnutí římských kongregac svobodě vědy na újmu není. (Syllabus th. 12) [4]).

Nejnovější spor o poměru mezi filosofií a theologií a o stavu přirozeném a nadpřirozeném začal se po několika útocích na scholastiku a tak zvané nové scholastiky mezi Janem Kuhnem († 1887), professorem v Tubingách, a Jakubem Clemensem († 1862), professorem v Münsteru, a vedl se po smrti Clemensově dále mezi Kuhnem a Konstantinem Schäzlerem († 1880), kteří si k němu ještě některé jiné sporné články přidali [5]).

---

[1]) Ap. Denzinger l. c. p. 539.

[2]) Geschichte der kirch. Trennung zwischen dem Orient und Occidenti München 1861.

[3]) Die röm. Indexcongregation und ihr Wirken. Münch. 1863; prot. tomuto hanopisu srv. tři články v „Katholik-u“ 1864. sv. 1.

[4]) Ap. Denzinger, Enchir. p. 537.

[5]) Katholik 1859. (Unser Standpunkt in der Philosophie.). De schola-

Chtějíce katolické německé učence v užší spojení přivésti a všechny vědecké různosti urovnati, svolali Döllinger, Haneberg († 1876 biskupem špýrským) a Alzog 1863 sjezd učenců do Mnichova [1]), kterému Döllinger předsedal, ale k němuž tubinští učenci se nedostavili. Döllinger zahájil sjezd řečí, ve které veřejné mínění za mimořádnou moc vedle řádné moci v církvi prohlásil, tak jako prý v Starém Zákoně proroctví vedle řádného kněžství stávalo a mimo to mnohých postranních útoků na obhájce zásad apoštolské Stolice si dovolil [2]). — Poněvadž mnozí učenci s ním a jeho stoupenci se nesrovnávali, rozešel se sjezd beze všeho účinku. Papež IX. stanovil v listu k arcibiskupu mnichovskému z 21. pros. 1863 [3]) podmínky pro takové sjezdy, které však mnozí za nepřijatelné měli, pročež takové sjezdy pominuly. Při příležitosti katolického valného sjezdu ve Würzburku podepsali 63 katoličtí učenci, jsouce k tomu povzbuzeni professorem Drem. Denzingerem 13. září r. 1864. adressu k sv. Otci, v níž svou úplnou poslušnosť k apoštolské Stolici vyslovili, začež je papež brevem z 20. října pochválil.

Proti všem různým, bludným názorům, které víru a spolu katolickou theologickou vědu ohrožovaly, vystupoval apoštolský Stolec jako nejvyšší učitel s veškerou rozhodností, a hájil víry a přesné katolické vědy. Vatikánský sněm [4]) vyslovil pravé zásady, na kterých lze pravou theologickou a filosofickou vědu

---

sticorum sententia philosophiam esse Theologiae ancillam. Monast. 1856. Kuhn: Philosophie und Theologie, eine Streitschrift. Tüb. 1860. — Die Hist.-pol. Blätter über eine freie Universität Deutschl. Tüb. 1863. —Das Natürliche und Übernatürliche, Separatabdruck aus der Tüb. Qschr. 1864. — Gnadenlehre 1868. — Schäzler: Natur und Übernatur. Mainz 1865. — Neue Untersuchungen über das Dogma von der Gnade und das Wesen des christl. Glaubens. Mainz 1867. Das Dogma von der Menschwerdung Gottes im Geiste des h. Thomas dargestellt. Freib. 1870.

[1]) Gams: Verhandlungen der Versammlung kath. Gelehrten in München. Regensb. 1863. — Katholik 1864. II. 95. 196. — Michelis: Kirche oder Partei? Münch. 1864. — Proti tomuto Hergenröther: Kirche und nicht Partei. Würzb. 1865, a Moufang: Die Kirche und die Versammlung kath. Gelehrten. Mainz 1864.

[2]) Die Vergangenheit und Gegenwart der kath. Theologie. Ein Urtheil der Civiltà cattol. über die Rede des Stiftspropstes v. Döllinger. Aus dem Ital. Mainz 1864. Srv. Katholik 1864. II. 109.

[3]) Jest v Katholiku 1864 I. 236; Roskovány, Rom. Pont. IV. 491; Vehring, Archiv f. d. kath. K.-R. sv. II. str. 423.

[4]) Sess. III. de Fide cath.

budovati, a v jejichž mezích každý učenec svobodně a samostatně se pohybovati může.

Církev nechce jednostranně scholastice, ale též nepřipouští, aby katoličtí učenci tuto velikou vědu pomíjeli a jí si nevšímali. Ona si přeje, aby výsledky bádání starých scholastických theologů s výzkumy novějších bádání se spojily a takto pravdy svaté víry hájily [1]).

γ) Pokusy zříditi národní církve.

§ 587. *Chatel a jeho katolicko-francouzská církev* [2]).

Ferdinand František Chatel (nar. 9. ledna 1795), vikář při stoličném chrámě v Moulinse, potom farář v Monuntay-i na Loiře, duchovní 2. granátnického pluku kr. gardy a od r. 1823. spolupracovník časopisu „le Réformateur ou l' Echo de la religion et du siècle“ („Reformator neb Ozvěna náboženství a století“) ztratil červencovou revolucí r. 1830. svá místa. Nebyv od některých biskupů přijat, založil v srpnu téhož roku ve svém bytě v Paříži tak zvanou „*katolicko-francouzskou církev*“, která slula francouzskou, poněvadž služby Boží v jazyku francouzském konal a katolickou, poněvadž mnoho katolických obřadův a obyčejův ještě podržel. Nabývaje stoupenců, překládal svou církev do jiných místností, až konečně ji 15. ledna 1831 v pařížském předměstí sv. Martina v č. 59 ubytoval.

On prohlásil rozum za základní pravidlo víry, pěstoval nekřesťanský rationalismus a měnil každou chvíli články víry. Zprvu vyznával božství Kristovo, ale na svůj poslední chrám dal nápis: „Jedinému, ne trojosobnímu Bohu.“ Ve svém katechismu pokládal Ježíše za syna Josefova a Mariina ovšem nade všechny lidi výtečného, podržel sedm svátostí, ale měl je za pouhé symbolické obřady, učinil soukromou zpověď svobodnou a doporoučel ji dítkám, zavrhl primát papežův, ne-

---

[1]) Srv. Okružník papeže Lva XIII. „Aeterni Patris“ ze 4. srpna 1879.

[2]) Abbé Chatel: Profession de foi de l'église cathol. française. Paris 1831. — Reforme radicale, nouvel eucologe à l'usage de l'église cathol. franc. 1835. — Catechisme à l'usage de l'église cath. franc. Paris 1837. — Le code de l'humanité ou l'humanité ramenée à la connaisance du vrai Dieu et au véritable socialisme. 1838. — Sur l'éducation antisociale des séminaires, des fréres ignorantins et des couvents. Paris 1838. — Kunstmann: Mittheilung über die Sekte des Abbé Chatel. v Freib. Ztschr. sv. 3. str. 55.

omylnost církve, bezženství duchovenstva, štolní dávky a latinskou obřadní řeč, složil zvláštní francouzský missál a sloužil mši sv. v rochettě, podržev největší část katolických obřadův. Ročně vydával velkonoční pastýřský list s úvodem; „Ferdinand František Chatel, nejvyšší biskup francouzské církve volbou lidu a duchovenstva.“ Našel sice stoupence, ale všechno účastenství v jeho podniku bylo více věcí mody nežli přesvědčení. Roku 1842. dala vláda jeho místnosti, kterých si nikdo více nevšímal, zavříti. Chatel odešel do Brusselu a vydával tam časopis, který brzo zanikl. Chatel zemřel r. 1857.

V Belgii pokoušel se pro nemravnost suspendovaný kněz *Helsen* založiti *katolicko-apoštolskou církev* v místnostech brusselské zednářské lóže. Nalezl však nepatrné účastenství a navrátil se před svou smrtí kajicně do církve (14. list. 1842).

§ 588. Tak zvaní „němečtí katolíci“ (Rongeani).

Trevirský biskup Dr. Vilém Arnoldi, chtěje žádosti svých diecésanů vyhověti, dal po 6 neděl od 18. srpna až do 6. října 1844 vystaviti roucho (sukni) Kristovo, které v tamějším stoličním chrámě jako drahý poklad se chová, a od r. 1810. vystaveno nebylo. Dle bully Lva X. z 26. ledna 1514 dosáhne každý plnomocné odpustky, kdo do Treviru k tomuto sv. rouchu putuje, z hříchů se kajicně vyzná a nějakým dárkem k okrase kathedrálky přispěje. Nával poutníků ze všech stran byl ohromný; bylo jich přes 600.000 k veliké mrzutosti a nelibosti nevěreckého a protestantského časopisectva [1]). Když sv. roucho zase do své skříně uloženo bylo, vystoupil proti této poctě *Jan*

---

[1]) Josef von Hommer, Bisch. von Trier: Gesch. des h. Rockes unseres Heilandes. v Bonner Zeitschrift für Philosophie und kath. Theologie. 1838 seš. 2, str. 192. — Marx (prof. při trevirském semináři): Geschichte des hl. Rockes in der Kirche zu Trier. Trier 1844. — Binterim: Zeugnisse für die Ächtheit des hl. Rockes. Düsseldorf 1845. — Hansen: Actenmässige Darstellung wunderbarer Heilungen bei Ausstellung des hl. Rockes zu Trier im Jahre 1844. Trier 1845. — Proti vydali spisy: Licht, farář v Leiwené na Mose: Katholische Stimmen gegen die trierische Ausstellung. Frankf. 1844. — Gildemeister und Sybel (profesoři bonnští): Der hl. Rock zu Trier und die zwanzig andern heiligen ungenähten Röcke, eine hist.-kritische Untersuchung. Düsseldorf 1844. — Heil.-Rock-Album. Eine Zusammenstellung der wichtigsten Actenstücke, Briefe etc. über die Ausstellung des hl. Rockes in Trier. Leipz. 1845.

Ronge a stal se tak, aniž to původně zamýšlel, s *Janem Czerskim* zakladatelem sekty tak zvaných „*Německých katolíků* [1]).

Jan Ronge narodil se 16. října 1813 v Bischofswaldě ve Slezsku. Studoval od roku 1837. na universitě vratislavské, byl r. 1840. na kněžství posvěcen, stal se r. 1841. kaplanem v Grottkau, ale byl již v lednu r. 1843. pro urážlivý článek „Rom und das Breslauer Domcapitel" („Řím a vratislavská kapitola"), kterýž uveřejnil, suspendován a převzal potom místo domácího učitele v Laurahüttě v Horním Slezsku.

Jan Czerski narodil se 12. května 1813 ve Varlubii, v západním Prusku. Byl r. 1842. v Poznani na kněžství vysvěcen, byl $1^1/_2$ roku vikářem při tamějším stoličném chrámě, přišel v březnu 1844 za kaplana do Schneidemühlu, byl pro souložnictví suspendován, prohlásil 22. srpna 1844 svůj odpad „od římské dvorní církve," a založil v Schneidemühle „křesťanskokatolickou" obec, kterou 19. října 1844 otevřel.

Z příčiny výstavy sv. roucha Kristova v Treviru a pouti k němu konané, vydal Ronge 1. října 1844 list k biskupu Arnoldimu proti oné výstavě a poctě. Dojem tohoto listu byl v celém Německu veliký. Ronge, posud neznámý světu, stal se v očích nevěrců, svobodomyslníkův a protestantů velikánem a byl za druhého Luthera a velikého reformátora prohlašován. Ruch tohoto hnutí a zpráva ve veřejných listech o založení nové „křesťansko-katolické" obce, přivedla účastníky na myšlénku zakládati podobné osady. Začátek učinili odpadlí katolíci

[1]) Rechtfertigung v. Joh. Ronge. Jena 1845. — Zuruf von Joh. Ronge. bez udání místa tisku. — Die kath. Kirchenreform, Monatsschrift, herausgegeben von Mauritius Müller, unter Mitwirkung von Joh. Czerski und Joh. Ronge. Berl. 1845 sqq. — Materialien zur Gesch. der christ-katholischen Kirche, unter Mitwirkung sämmtlicher Gemeinden. Berl. 1845 sqq. — Eduin Bauer: Fortbildung der deutsch-kath. Kirche. Meissen 1845. — Schuselka: Die neue Kirche und die alte Politik. Leipzig 1845. — Proti sektě vystoupili a psali: Schlesisches Kirchenblatt; od r. 1846. Die allgemeine Oderzeitung; — Aemilian Frei: Der Katholicismus und Joh. Ronge. 2 Hefte. Breslau 1844. Joseph Heinrich: Sendschreiben an Joh. Ronge. Breslau 1844. — Fr. v. Florencourt: Fliegende Blätter über die Fragen der Gegenwart. Nr. 2. Leipz. 1845. nejduchaplnější odpůrce Rongeův. — Karl Witte: Der hl. Rock, Ronge und Czerski. Breslau 1845. — Joh. Czerski: Rechtfertigung meines Abfalls von der römischen Hofkirche. Bromberg 1845. — Offenes Glaubensbekenntnis der christ-apostolischen Gemeinde zu Schneidemühl. Stuttg. 1844. — Kampe: Gesch. der relig. Bewegung der neueren Zeit. Leipz. 1860. 4 Bde. — V „Časopise kat. duch." 1880. str. 600 sqq. článek: „Deutschkatolicism v Německu."

ve Vratislavi, kteří v prosinci 1844 Rongea, „německo-katolického kněze“ za svého „pastýře a duchovního správce“ prohlásili, začali se 26. ledna 1845 za jeho vůdcovství v „německo-katolickou“ obec upravovati, a Ronge konal 9. března za assistence Czerskiho a odpadlého jednoho kaplana Kerblera první „německo-katolické“ služby Boží. Sekta měla ve Vratislavi asi 2.000 vyznavačů. Brzo utvořily se „německo-katolické“ osady v Berlíně, Lipsku, Drážďanech, Magdeburku, Hildesheimu, Brunšwiku, Elberfeldu, Offenbachu, Kreuznachu, Wiesbadenu, Wormsu a na jiných místech, jmenovitě ve Slezsku a Sasku. Od 23.—26. března 1845 konal se „první německo-katolický sněm“ v Lipsku, kamž 15 osad své vyslance vypravilo. Hlavním mluvčím byl zde Robert Blum, tajemník lipského divadla kterýž r. 1848. jakožto úhlavní revolucionář po stanném právu ve Vídni zastřelen byl. Oba reformátoři dostavili se teprve ke konci sněmu do Lipska. Sněm zavrhl 5 svátostí podržev jen dvě, křest a Večeři Páně, tuto pod obojí způsobou; zavrhl primát papežův, bezženství duchovenstva, vzývání svatých, poctu obrazův a sv. ostatkův, odpustky, posty a pouti. Nová církev přijala zde jméno „německo-katolické církve“; jenom polské a východo-německé obce mohly se „křesťansko-katolickými“ nazývati. Ronge konal ke konci roku 1845. agitační cesty po severním a středním Německu, byl v četných městech slavně vítán a oslavován, nabyl četných stoupencův, a ještě téhož roku 1845. vzrostl počet obcí „německo-katolických“ na 170 s 41 kazatelem. Protestanté poskytovali nové sektě ochranu a hmotné prostředky. Naproti tomu opírali se hned od počátku věrní katolíci s odhodlanou rázností nové sektě, biskupové vydávali proti ní pastýřské listy a četní katoličtí spisovatelé bojovali proti ní svým obratným perem. Přívržencem této sekty byl mimo jiné též známý vídeňský literát Schuselka, který však později r. 1850. protestantem se stal, ale před svou smrtí • v únoru 1879 do lůna katolické církve se navrátil.

Sekta měla r. 1846. 200 obcí se 60.000 vyznavači. Roku 1847. konal se druhý německo-katolický sněm od 25.—29. května v Berlíně, ale s menší nadšeností pro sektu, proti níž začaly vlády, vidouce její podvratné snahy, zjevně vystupovati. V Rakousku ustanovil kníže Metternich roku 1848., že každý „německý katolík“ ze země vypověděn býti má; též v Bavorsku byla sekta zapověděna; Badensko, Hanoveransko, Prusko, které

sektě zprvu přálo, Sasko a Würtembersko kladla různé překážky jejímu rozšíření.

Revoluční rok 1848. byl sektě přízniv, která se bez překážky všude šířiti mohla. Ve Vídni vznikla obec se 3.200 členy, v Štýrském Hradci se 300 členy, v Bavorsku utvořily se obce, mimo Mnichov se 300 členy, ještě na 20 místech, které úhrnem 2.300 členů měly. Za to však utrpěla sekta jinde velice tím, že její náčelníci, mezi nimi Ronge a Dowiat, na stranu radikalních demokratův zcela se vrhli a náboženských zájmů valně si nevšímali. Po přemožení revoluce nastaly německým katolíkům smutné časy. Jejich obce ve Vídni a v Štýrském-Hradci byly r. 1851. potlačeny, taktéž stalo se v Bavorsku, Prusku a jinde. Mnozí kazatelé této sekty odešli do Ameriky hledat tam svého štěstí. Dowiat navrátil se roku 1865. v americkém městě Buffale do lůna katolické církve a odvolal slavně vše, cokoli byl kdy dříve proti církvi mluvil nebo napsal.

Ronge opustil r. 1849. jako politický utečenec Německo, bydlil od r. 1850. v Anglii, navrátil se následkem amnestie v Prusku udělené r. 1861. opět do Německa, a založil s pomocí Czerski-ho k boji proti všemu popství „náboženskou, opravnou jednotu“ („religiöser Reformverein),“ která r. 1863. svou první valnou hromadu ve Frankfurtě n. M. konala, ale brzo opět zanikla. Od té doby žije Ronge v Darmstadtě. Tato sekta měla za dob svého rozkvětu asi 70.000 členů, nyní scvrkla se ani na 10.000 v Prusku (4.800), v Hessensku (2.958), v Sasku (1876).

§ 589. Tak zvaní „Starokatolíci.“

Z odporu proti všeobecnému církevnímu sněmu Vatikanskému vznikla sekta „Starokatolíků,“ která nejprve neomylnosť papeže jakožto nejvyššího učitele církve popírala, potom vůbec neomylný učitelský úřad církve zavrhla, církevní ústavu a kázeň v podstatných věcech změnila, se všemi nepřáteli církve ve spolek vešla a o světskou moc se opírala, kteráž jí k účelům kulturního boje zneužívala.

Jinak zasloužilý professor mnichovský Dr. Döllinger brojil nejprve proti sněmu Vatikánskému a stal se v prvních časech hlavou opposice proti neomylnosti papežově, která z učencův a tak zvaných svobodomyslných katolíků se skládala a doufala, že němečtí biskupové, kteří v Římě proti neomylnosti

byli, sněmu Vatikánskému se nepodrobí. Když pak v nich se sklamala, podalo 14 professorů (Döllinger, Friedrich, Reischl z Mnichova, Langen, Reusch, Knoodt z Bonnu, Reinkens, Baltzer, Weber z Vratislavi, Michelis z Braunsberka, Schulte z Prahy a ještě tři jiní) 27. srpna 1870 v Norimberce ohrazení proti Vatikánu, k němuž znenáhla též jiní učenci přistoupili. Na vyzvání arcibiskupa mnichovského, aby o svém postavení k sněmu Vatikánskému se vyslovili, podali Döllinger (28. března 1871), Friedrich a Huber své vyjádření proti němu, začež byla na první dva veliká klatba vydána. Sjezd nových protestantů v mnichovském museu (10. dubna r. 1871.) prosil krále, aby všemi prostředky „státu nebezpečné" učení o papežské neomylnosti odvrátil, a zvolil výbor „pro katolické opravné hnutí". Kongress čili sjezd veškeré strany odbýval se 22.—24. září 1871 v Mnichově za čestného předsednictví professora Dra. Schulte, kterému byli přítomni též hosté z Anglie, Francie, Hollandska, Ruska a Severní Ameriky. Ačkoli nejrůznější dogmatické názory pronášeny byly, panovala přece proti papeži a ultramontánství jednomyslnosť. Účastníci sněmu upravili se zde na návrh Schulte-ův proti výstraze Döllingerově za *„starokatolickou církev"*. Döllinger, zvolený r. 1872. za universitního rektora, zdržoval se církevních úkonů, za to konal je Friedrich v chrámě na Gasteigu, kterýž od mnichovské městské rady obdržel, a mimo to ještě v jiných místech a diecésích jako všeobecný farář. Podobně počínali si jiní vyobcovaní kněži. Poněvadž bavorské státní ministerstvo nečinně se chovalo, biřmoval arcibiskup jansenský Jindřich Loos z Utrechtu v červnu a v červenci 1872 starokatolíky v Bavorsku. V Badensku prohlásil ministr Jolly 9. března 1872, že antiinfallibilistických duchovních a osad ochrániti bude; následkem této ochrany ztratili katolíci mnohé kostely a církevní ústavy na novou sektu, které potom též zákony přály. Pruská vláda chránila anti-infallibilistických duchovních proti zakročování biskupů, které za to pronásledovala. Schulte udával stále upřímné katolíky německým vládám za „nevěrné říši" (!) Však při vší ochraně vlád nebylo odpadlíků od Vatikánského sněmu v duchovenstvu mnoho; nebyly zde tisíce, kterých Döllinger očekával. Na počátku r. 1872. bylo těchto kněžských odpadlíků 28, z nichž mnozí kajicně do lůna církve se navrátili.

Na druhém starokatolickém kongresse v Kolíně r. 1872., při němž opět Anglikáni, Rusové a protestanté jako hosté pří-

tomni byli, byl zvolen výbor pro upravení duchovní správy a volbu biskupovu. Když Schulte svolení Bismarkovo dosáhl, byl 4. června 1873 Josef Hubert Reinkens, vratislavský professor theologie, na sjezdě delegovaných v Bonně za biskupa zvolen, a potom od jansenistického biskupa deventerského Heydekampa v Rotterdamě 11. srpna posvěcen. Nový biskup byl 19. září 1873 od Pruska, 7. listopadu od Badenska a 15. prosince od Hessendarmstadtska za „katolického biskupa" uznán, dostal od Pruska 16.000 tolarů platu a usadil se v Bonně. Pius IX. dal jej do klatby 21. listopadu 1873.

Třetí starokatolický kongress v Kostnici 12.—14. září r. 1873. u přítomnosti nového biskupa konaný přijal synodální a obecný řád většinou hlasův, který potom synoda od 27. května do 29. května 1874 v Bonně konaná, při níž bylo 29 duchovních a 57 deputovaných laiků přítomno, schválila a spolu též soukromou zpověď „opravila". Druhá synoda konala se 19. až 21. května 1875.

Ačkoli Bismarckova vláda v Prusku starokatolictví přála a na jeho účely 48.000 marek vykázala, a tento příspěvek roku 1888. na 54.000 marek zvýšila, a Badensko k tomu ještě 6.000 marek přidalo: nečinila sekta přece žádných pokroků. Bavorsko odepřelo po dobrozdání právnické kommisse z 10. března 1874 Reinkensovi uznání za biskupa. Všech stoupenců této sekty jest v německé říši asi 50.000. Poněvadž v Prusku a Badensku dostali dovolení užívati katolických kostelů, zakázal apoštolský Stolec v takových kostelích konati služby Boží.

V *Rakousku* podal článek víry o papežské neomylnosti vládě záminku, že zrušila konkordát z r. 1855. Nečetní starokatolíci utvořili 4 obce, ve Vídni, Riedu, Warnsdorfu a Ústí. Duchovním správcem jejich ve Vídni byl pověstný kněz Alois Anton, který žádal častěji na vládě za státní uznání, ale byl na zákon o dissidentech odkázán. Dne 11. listopadu 1874 podal poslanec Dr. Klepsch z Warnsdorfu, hlavního to sídla nových protestantův, a s ním ještě jiní poslanci v poslanecké komoře návrh zákona, kterým by „vnější právní poměry starokatolíků" upraveny byly. Návrh byl 14. listopadu roku 1874. odevzdán konfessionálnímu výboru, aby o něm zprávu podal. Zpravodaj Dr. Kopp doporoučel spracovaný návrh co nejvřeleji a poslanecká komora přijala jej 17. března 1875. Starokatolíci byli v něm za pravé katolíky uznáni, a mohli v objemu stávajících farností samostatné církevní obce tvořiti; však panská

komora přešla přes toto usnesení k dennímu pořádku. Když vídeňští starokatolíci ve svém zadání z 18. října 1877 prohlásili, že zákonu z 20. května 1874 „o zákonitém uznání náboženských společností" se podrobí: byli na základě tohoto zákona jednoduchým vládním nařízením v říšském zákonním listě (Reichsgesetzblatt) z 8. listopadu 1878 pod názvem: „starokatolická církev" uznáni.

Ve *Švýcarsku* počínaly si mnohé kantonní vlády surově a krutě proti katolíkům; katolické kostely v Berně a Bielu byly starokatolíkům odevzdány, a v Berně zřízena „starokatolická theologická fakulta" (v list. 1874). Sekta upravila se tam na nejširším demokratickém základě na konferenci v Oltenu 1874 pod jménem „*křesťansko-katolické církve*", s čímž první „křesťansko-katolická švýcarská národní synoda" v Oltenu r. 1875. srozuměna byla. Po mnohém vyjednávání v německých kantonech byl 7. července 1876 odpadlý kněz, bývalý farář oltenský, Eduard Herzog, za biskupa zvolen a 18. září v Rheinfeldě od Reinkense za assistence posvěcen. Švýcarští starokatolíci odstranili na synodě v Pruntrutu (15. října 1875) bezženství duchovenstva, soukromou zpověď a nošení taláru.

Ve *Francii*, vlastní to vlasti gallikanismu, nebyl proti sněmu Vatikánskému skoro žádný odpor. Pokus odpadlého karmelitána Hyacintha Loysona, kterýž jako kočující kazatel vystoupil a se oženil, založiti anglickými a americkými penězi „katolicko-gallikanskou církev", nezdařil se.

V *Italii* byla Neapole středištěm protipapežských snah. Tam rokoval v prosinci 1869 „sněm svobodných myslitelů," maje v čele hraběte Riccardi-ho, ovšem na plano. Tam založil dávno suspendovaný kněz Dominik Panelli „*vlašsko-katolickou národní církev,*" sektu to, kterou vláda uznala a chránila. Učinil se jejím prvním biskupem, vyvolil si koadjutora a generálního vikáře, a složil stanovy sekty. Papežským výnosem z 3. července 1875 byl za vyobcovaného, jehož varovati se jest (excomunicatus vitandus), prohlášen a brzo potom (21. listopadu) od vlastních stoupenců vyvržen. Jeho nástupce Trabucco zemřel bídně; třetí hlava vlašsko-katolické národní církve, bývalý dominikán Proto Giurleo dal se za biskupa zvoliti, žádal na ministru kultu Mancini-ovi za jeden kostel, za podíl na jmění církevním a za upravení poměru církve k státu. Veškeren tento pokus zůstal marným.

c) Dějiny protestantství.

§ 590. α) Protestantská theologická literatura.[1])

Vnitřní rozklad protestantství činí v 19. století ohromné pokroky; nevěra rozmáhá se v něm za vlivem rationalismu a filosofických soustav, z nichž jedna druhou zapuzuje a tak navzájem si svou vnitřní lichost dokazují. Tento rozklad zračí se též v protestantské theologii 19. století. Lze v ní trojí hlavní směr rozeznávati: rationalismus, konfessionalismus a tak zvanou prostředkující theologii, z nichž každý zase v rozmanité odrůdy se rozpadá.

Mezi rationalismem, který zázraky bible přirozeně vykládal, sv. textu často kruté násilí činil a filosofií Kantovou ve filosofické roucho se oblekl, a mezi supernaturalismem panoval krutý boj. Hlavními zástupci supernaturalismu byli: Reinhard († 1812) ve Wittenberku, Bengel v Tubinkách († 1826), Heubner ve Wittenberku († 1853), Hahn v Lipsku, pozdější generální superintendent ve Vratislavi; Schott, Storr a jiní, k nimž též Augusti v Bonně († 1841) přistoupil, odvrátiv se od rationalismu. Mezi rationalismem a supernaturalismem prostředkoval tak zvaný „moudrý“ čili „rationální“ supernaturalismus uče, že křesťanství jest zjevením Božím, ale přece jenom výrazem rozumového náboženství. Zástupci tohoto směru byli: Tzschirner († 1828), Rosenmüller († 1835) a Illgen († 1834) v Lipsku; Baumgarten-Crusius v Jeně († 1843), Klein a jiní. Rationalisté rozpadali se zase na stoupence „obyčejného“ rationalismu, jehož hlavními zástupci byli Röhr, generální superintendent ve Výmaru († 1848), Bretschneider v Gothě († 1848), Wegscheider v Halle († 1849), a obzvláště Paulus v Heidelberku († 1851), a na stoupence „historicko-kritického a aesthetického“ rationalismu, jehož hlavními obhájci byli: de Wette († 1849) a Hase v Jeně, kteří však své soustavě k vítězství dopomoci nemohli.

Podobně jako Kant vykonávali i jeho nástupci Jacobi, Fichte, Schelling a Hegel vliv na protestantskou theologii, z nichž Schelling a Hegel to co nejrozhodněji činili. Hlavní vliv na nové upravení protestantské theologie měl Fridrich

---

[1]) Dorner: Gesch. der protest. Theologie. München. 1867. — Hettinger: Die Krisis des Christenthums. Freib. 1881. — Pesch, v. Stimmen aus Maria-Laach. sv. 20.

Schleiermacher († 1834), kterýž „jsa v rozumu pantheistou a v srdci křesťanem“ článků víry se vzdal a cit [1]) za hlavní sídlo náboženství prohlásil, kdežto jeho kollega a sok Hegel rozum za hlavní sídlo náboženství pokládal. Schleiermacherova theologie citu a citlivůstkářství byla schopnou pojati do svého lůna nejrozmanitější směry jako: rationalismus, pietismus, orthodoxii, a doporoučela se pruské vládě pro „evangelickou unii“, o které v následujícím paragrafě mluviti budeme.

Hegelovi stoupenci rozpadali se na dvě hlavní strany, z nichž jedna (Daub, Marheineke, Göschel [† 1861] a jiní) tvrdila, že s učením křesťanským se srovnává, kdežto druhá křesťanství zavrhovala. Stoupencem školy Hegelovy byl David Strauss († 1874), kterého curišská kantonní vláda za professora dogmatiky r. 1839. do Curichu k veliké nelibosti lidu povolala a za to také svržena byla. Strauss zavrhl každé zjevení, poněvadž osobního Boha není. Jeho „Život Ježíšův“ činí život našeho Spasitele bájí; poprvé vyšel r. 1835. a podruhé v jiné formě pro lid určené r. 1864., když totiž Francouz Arnošt Rénan se svým „Životem Ježíšovým“ r. 1863. vystoupil. Na stanovisku Straussově stojí Ludvík Feuerbach († 1872), u něhož zjevení není ničím jiným nežli rozvojem lidské bytosti. Ferdinand Kristian Bauer († 1860) myslil, že Strauss se překvapil, když hodnověrnosť evangelií jednoduše zavrhl; napřed prý jest původ novozákonních knih zevrubně prozkoumati; a tu drže se Semlerových názorův o Petrinech a Paulinech a o revisi biblického kanonu, přijal pouze větší listy sv. Pavla a Zjevení sv. Jana za apoštolské, položil sepsání evangelií do let 130.—160. po Kr., zavrhl pastýřské listy a posuzoval libovolně evangelia, nepouštěje se zevrubněji do kritiky dějin v evangeliích obsažených. Podobně počínali si Schwegler (1856), Zeller, Köstlin, Hilgenfeld, Volkmar, Ritschl. Bauer byl hlavou novotubinské školy a jejím orgánem od Zellera r. 1842. založené „Tübinger theol. Jahrbücher“ a po jejich zániku „Zeitschrift für wissenschaftl. Theologie“ (1858) vydávaná Hilgenfeldem v Jeně. Jena byla hlavní baštou rationalismu.

S tímto směrem jest příbuzna tak zvaná „svobodná protestantská theologie“, která křesťanství nadpřirozeného rázu zbavuje, jeho základní pravdy upírá a zbožnosť ničí. Hlavním

---

[1]) Reden über die Religion 1829; jeho veškeré spisy vyšly v Berlíně 1835 sqq.

zástupcem této theologie byl učenník de Wette-ův Švýcar Daniel Schenkel, badenský církevní rada a ředitel kazatelského semináře v Heidelberku, který vydal namnoze pohoršlivou křesťanskou dogmatiku „se stanoviska svědomí“ (1858 sq.), a potom dvojsmyslné dílo „Charakterbild Jesu“ (1864) úplně ve smyslu Renanově, které zničující kritice podrobil David Strauss („Die Ganzen und die Halben“). Ale Schenkel udržel se přece ve svém úřadě. Tomuto směru sloužil též pruský diplomat Josiáš Bunsen († 1860) svým biblickým dílem (1858 sq.), v kterém Kamphausen a Holtzmann pokračovali. Nevěrci seděli větším dílem na stolicích učitelských.

Výsledky novověké filosofie vnikly do lidu. Neboť romány, divadla a veškerá literatura byly nekřesťanské, a kazatelé hověli liché osvětě. Náboženské vzdělávací knihy jako áravské „Stunden der Andacht“ od Zschokke-ho, které od r. 1809. valně se rozšířily, pěstovaly náboženskou netečnosť a pouhé citlivůstkářství a vzbuzovaly nelibosť ke vlastním náboženským pravdám. Hegelova filosofie panovala i po smrti jejího původce († 14. listopadu 1831), až konečně německý duch nasytiv se jí, odvrátil se od ní k hrubému materialismu, jehož zástupci byli: Karel Vogt, Moleschott a Büchner. V přírodních vědách zavládlo učení Angličana Karla Darwina, který stálosť druhů popíral; veškerý ústrojní (organický) svět jest prý v ustavičném vývoji; plemena (varietates) jsou prý samé začínající druhy; veškerý ústrojní čili organický svět pochází prý ze čtyř nebo pěti „forem“, neb docela „z jedné“, která dle „velkolepého náhledu“ od Stvořitele pochází; člověk vznikl z opice, ale nikoliv z nynější, nýbrž z plemene, které vyhynulo, ale posud ve dvou druzích, v člověku a nynější opici, žije.

Panující nevěra vzbudila protitlak. Zastáncem lutheránské pravověrnosti stal se Claus Harms, jahen v Kielu († 1855), který r. 1817. na památku třistaleté reformace 95 thesí dle počtu thesí čili vět Lutherových uveřejnil, v nichž rozum dědičným hříchem za vyhaslý prohlásil, a tak veškerou půdu rationalismu pod nohama zbořiti chtěl. Věty vyvolaly velikou bouři mezi rozumáři. Proti nevěře a rationalismu bojovali: Hengstenberg, professor v Berlíně († 1869) ve své „Evangelische Kirchenzeitung“ („Evangelické církevní noviny“ od r. 1827.); Guericke († 1878) a Rudelbach, kteří „Zeitschrift für lutherische Theologie“ („Časopis pro lutherskou theologii“) re-

digovali; Harless († 1879), který v Mnichově časopis „pro protestantství a církev“ založil, a Keil v Lipsku.

Proti starolutheránům utvořila se strana novolutheránův, jejichž názory se rozcházejí. Chtějí se sice držeti učení Lutherova, že pouze víra (sola fides) ospravedlňuje, ale spolu zbudovati církev viditelnou se svátostmi a posvěcením čili ordinací kazatelů proti starolutheránské církvi neviditelné a jejímu všeobecnému kněžství. Někteří theologové tohoto směru, jako Löhe († 1872), pokládají Večeři Páně za střed služeb Božích a vykazují kázaní podřízené místo. K novolutheránům náležejí značni theologové jako Vilmar v Marburku († 1868), Hofmann († 1877) a Thomasius († 1875) v Erlangách; Kahnis v Lipsku, vrchní církevní rada Kliefoth ve Schwerině, oba právníci Göschel v Magdeburku († 1862) a Stahl v Berlíně († 1861), známý odpůrce Bunsenův, a jiní. V nenávisti proti katolické církvi srovnávají se staro- i novolutheráné.

Mezi nevěrou a lutherskou pravověrností stojí uprostřed „prostředkující“ čili „unijní theologie“, která křesťanství s novověkou nevěrou smířiti chce a konfessionální rozdíly stírá. Zakladatelem tohoto směru jest Schleiermacher, jehož učenníci v duchu svého mistra působí, a hlavními zástupci: Lücke v Gottinkách († 1855), Nitzsch († 1868), Julius Müller v Halle, Ullmann († 1864), Twesten a Dorner († 1884) v Berlíně, Hundeshagen v Bonně († 1872), Lange v Bonně, Schweizer v Curichu, Schneckenburger v Berně († 1849), dějepisec Hagenbach v Basileji († 1874), Martensen v Kodani († 1884). Richard Rothe v Heidelberku († 1867), chtěje křesťanství s novověkou vzdělaností(!) smířiti, vzdal se základních křesťanských pravd, dal církvi zaniknouti v státě jako Hegel, a prohlásil ve své „Ethice“ (1845 sqq.) křesťanství „za pouhou, dokonale vyvinutou humanitu.“

Z odporu proti rationalistickému, nevěreckému směru oddali se četní protestanté pietismu, soustavě, která všechny rozdíly v učení stírá, neb tak zvané „pektorální theologii,“ jejímiž hlavními zástupci jsou Neander, Tholuck († 1877), Hagenbach v Basileji († 1874) a jiní.

I v ostatních theologických vědeckých odborech vystupují uvedené směry: v úvodních vědách a ve výkladu Písem sv. mají převahu rationalisté, k nimž náležejí: Kuinoel († 1841), Gesenius († 1842), de Wette († 1849), Knobel († 1863), Hitzig († 1875), Ewald († 1875) a jiní, proti nimž bojují se zdarem

positivní theologové: Olshausen († 1839), Tholuck, Keil, Delitzsch a jiní. Biblické dílo Bunsenovo a ještě radikálnější protestantské bible od Schmida a Holtzendorffa jsou nevěrecké. O kritiku biblického textu mají zásluhy: Buttmann, Lachmann († 1851) a Konstantin Tischendorf († 1874), nálezce a vydavatel Sinajského kodexu (Codex Sinaiticus).

V církevních dějinách vyznamenali se: Neander, Gieseler, Hagenbach, Hase a Engelhardt; též podali mnozí učenci pěkné monografie, ačkoli předpodjatosť proti katolické církvi jejich zrak na mnoze kalí. O církevním právu pracovali ve směru positivním: Bickell, Puchta, Eichhorn († 1854), Bluhme, Wasserschleben, Richter († 1864); žáci Richterovi: Dove, Hinschius, Friedberg a Otto Mejer jsou zuřivými nepřátely katolické církve ve svých právnických dílech.

Protestantským církevním lexikem jest reální encyklopedie od Herzoga (22 sv.).

§ 591. β) Evangelická unie [1]) a církevní boje v Prusku.

Pruský dvůr byl kalvinský, poddaní však byli lutheráni, a tu pomýšlel pruský král Fridrich Vilém III. na to, aby beze všeho hluku vyznání augsburské a helvetské v jedno spojil a z nich „evangelickou církev“ utvořil. Rok 1817., v němž protestanté památku třistaleté reformace konali, oživil jejich nenávisť proti katolíkům a vyvolal mezi nimi veliké nadšení. Tohoto nadšení protestantského a vedle něho panující náboženské netečnosti a nevěry použil král Fridrich Vilém III. a vydal 27. září 1817 vyzvání ke všem konsistořím, synodám a superintendentům, aby obě církve, lutheránská a reformovaná, se sjednotily a jednu církev utvořily, a to tím spíše, ješto obojí církev v hlavních otázkách se srovnává; touto unií nemá prý církev reformovaná přejíti v církev lutheránskou, ani tato v onu, nýbrž obě mají se státi „církví evangelickou.“ O slavnosti

---

[1]) Srv. mou stať: „Vznik unie evangelické“ v „Časop. kat. duchov.“ 1876. str. 323 sqq. — Scheibel: Actenmässige Gesch. der neuesten Unternehmung einer Union. Leipz. 1834. 2 Bde. -- Rudelbach: Ref., Lutherth. und Union. Leipz. 1839. (Oba spisovatelé jsou nepřátelé unie). — Hering: Gesch. der kirchl. Unionsversuche. Bd. 2. str. 441. — Stahl. Die luth. Kirche und die Union. Berl. 1859. -- Brandes: Gesch. der evang. Union in Preussen. 1872 2. Bde. Jörg: Gesch. des Protest in seiner neuesten Entwicklung. I. 264

reformační přistoupil král sám slavným způsobem k unii, přijav v Postupimě ve vojenském chrámě u prostřed shromáždění „evangelicko-křesťanské církve," v kterou tam obojí vyznání se spojilo, Večeři Páně a stal se spolu ochráncem nové církve.

Poněvadž protestantské osady k této unii četně nepřistupovaly, začala vláda mluviti o reformě protestantské liturgie, která prý rozcházejícími se náhledy církevních představených v úpadek přišla. Na ten účel byla r. 1822. vydána královská agenda [1]) pro vykonávání liturgie, kterou král z části sám složil, pro dvorní chrám v Berlíně a pro vojsko, ostatním církvím byla vřele odporučena. Tato agenda jevila vzhledem na obřady částečnou podobnosť s katolickými obřady, avšak spočívala podstatně na kalvinských názorech, a byla přísným lutheránům nesmírně protivnou. Několik let trval boj o agendu, při čemž též na unii útoky činěny byly. Až do r. 1825. přijaly ze 7782 církví agendu 5343 církve; po tak stkvělém výsledku byla agenda r. 1828.—29. v nové redakci pro všechny protestantské církve předepsána. Odpor kazatelův a obcí rostl; vláda zakročovala proti nim násilím, žalářem, sesazením a vojenskou exekucí. Kazatel Hahn, pozdější generální superintendent ve Vratislavi, táhl v čele vojska proti neposlušným obcím. Tisíce starolutheránů vystěhovali se do Ameriky a Australie. Professoři Scheibel ve Vratislavi (1832) a Guericke v Halle (1835) byli pro svůj odpor sesazeni. Četní theologové, professoři a veškeré liberální časopisectvo vychvalovalo statnosť vlády a neměli soustrasti s pronásledovanými. Kabinetní rozkaz z 28. února 1834 zakázal tvořiti samostatné obce. Všechny církve, které agendy užívaly, jmenovaly se „evangelické církve" a stály pod jednou konsistoří, byť unie byly nepřijaly. Jmen „lutheránské," „kalvinské" neb „protestantské církve" nesmělo se zákonitě více užívati. Takovým způsobem byli protestantští Prusové o své lutheránské náboženství ošizeni, a obdrželi za ně mírné kalvinství.

Mimo Prusko byla unie zavedena dílem dobrovolně, dílem násilně zeměpanskými nařízeními v Nassavsku (1817), v Porýnském Hessensku (1822), v Porýnském Bavorsku (1818), v Badensku (1821), ve Würtembersku (1820); též v našich českých

---

[1]) Liturgie an Sonn- und Festtagen und zur Abendmahlsfeier für die Hof- und Domkirche zu Berlin. Berl. 1822.

krajinách přijaly četné obce protestantské unii s agendou, neb alespoň agendu.

Mírný král pruský Fridrich Vilém IV. propustil r. 1840. uvězněné kazatele na svobodu. Starolutheráné založili potom na synodě ve Vratislavi zvláštní starolutheránskou církev, která 23. června 1845 jakožto sektářská církev vládou uznána a trpena byla. Její správu vedl vrchní církevní sbor ve Vratislavi, jehož předsedou byl právník Huschke. Však mezi starolutherány vypukly mnohé spory. Ale též unijští theologové rozstoupili se na strany; jedni chtěli míti unii vnitřní (konsensní) se symbolem, jež by mezi protivami prostředkovalo; jiní zase chtěli míti unii bez symbola na základě svobodné vědy; lutheránsky smýšlející snažili se zase lutheránství ku platnosti přivésti.

Král Fridrich Vilém IV. chtěje unii upevniti, svolal tak zvanou generální synodu do Berlína, kteráž od 2. června až do 29. srpna 1846 rokovala [1]). Předsedou byl ministr kultu a účastníků bylo 37 duchovních a 38 světských členů; předmětem byly otázky o unii, vyznání (symbolu) a církevní ústavě. Referenty byli: Julius Müller z Halle pro unii, Nitzsch z Bonnu pro vyznání a Stahl pro církevní ústavu. Nitzsch předložil vyznání víry beze vší dogmatické určitosti. Ačkoli synoda toto vyznání schválila, povstal proti němu brzo veliký odpor; Hengstenberg ve svých „církevních novinách“ a jiné listy nazývali synodu „synodou loupežnickou, která Krista zapírá a výrazem všeobecného protestantského přesvědčení není.“ Rozklad stran rozmnožil se.

Jiné pokusy obživiti protestantství nezdařily se. „Vnitřní missie“ byla na posměch rationalistické většině, neobírala se rozřešením církevních otázek, ale měla přece v zápětí některé dobročinné ústavy, jako „hrubý dům“ u Hamburku Dra Wicherna († 1881), jahenky kazatele Fliednera († 1864) v Kaiserswerthu (1836), které se valně rozšířily, a jahenky faráře Löhe († 1872) z Neudettelsau.

Na podnět darmstadtského dvorního kazatele Zimmermanna byl r. 1841. založen a 16. září 1842 v Lipsku utvořen „*Gustavo-Adolfský spolek*“, který si vytkl za účel podporovati evangelické osady v rozptýlení, ale spolu chtěl býti novou

---

[1]) Verhandlungen der evang. Generalsyn. zu Berlin vom 2. Juni bis 29. August 1846. Amtl. Abdruck. Berl. 1846. — Richter: Die Verhandlungen der preuss. Generalsynode. Leipz. 1847.

páskou, která by všechny protestanty bez ohledu na jejich různá mínění pojila a hrázi proti katolictví byla. Však i zde nastaly rozklady. Královecký (Königsberg) kazatel Rupp odtrhl se od starokřesťanských vyznání, konfessionálních formulí ze 16. století a zeměpanské církevní vlády a založil „novou evangelickou církev“, začež byl sesazen. A tu přišel jako deputovaný na valnou schůzi Gustavo-Adolfského spolku do Berlína a nebyl k ní jenom malou většinou připuštěn. Nebezpečenství, které z toho spolku vzniklo, snažila se nejbližší valná schůze v Darmstadtě zažehnati (1847). Rakousko, Bavorsko a Prusko nechtěly zprvu spolku připustiti, ale učinily to později přece; Prusko r. 1844. a Bavorsko r. 1848. Spolek má veliké peníze, kterých k obrácení „katolíkův“ a zakládání církevních osad mezi nimi užívá. Spolkové roční kočující schůze hřímají proti katolické církvi.

Nevěrecké živly pokračovaly dále tvořiti „svobodné obce“, jmenovitě to činili „přátelé světla“, majíce v čele Uhlicha, Wislicena († 1875), Ruppa a jiné.

Na podnět Pruska a Würtemberska vznikla r. 1846. „evangelická konference“, která však ani na základě nejširší náboženské netečnosti, stanovíc „Písmo za pramen spásy a pak ospravedlnění věrou“, strany smířiti nemohla. Tak zvaný „Církevní spolek“ (Kirchenbund), který věřící kazatelé, majíce v čele Stahla, Harlessa a Bethmanna-Hollwega r. 1848. na Sandhofě u Frankfurtu n/M. založili, a jeho schůze, které se každý druhý rok opakovati měly, byly jenom důslednými v láteření na Řím a katolickou církev, kdežto věřící směr nevěřícímu ustoupiti musil. „Církevní konference“, která na místo „evangelické konference“ vstoupila a z deputovaných všech směrů se skládala, rokovala od r. 1852. okolo letnic nejprve ročně, potom každý druhý rok na patě Wartburku, ale vystříhala se vyšetřovati theologické otázky a obírala se pouze sbíráním statistických dat a církevních písní a opravou Lutherova překladu Písem sv.

Pro utvrzení unie konala na radu vyslance Bunsena pod ochranou pruského krále Fridricha Viléma IV. „Evangelická alliance“, která v Anglii na podnět Chalmersův (1846) vznikla, svou 11. valnou schůzi v Berlíně r. 1857. Anglikáni, methodisté, presbyteriáni, baptisté a jiní sektáři ohlašovali, že do Berlína přicházejí, aby proti novým fariseům a sadduceům svědčili. Náčelníci sjednocených lutheránů poznali hned, že fariseji oni

sami jsou míněni. Celá tato schůze, v níž nenávist proti Římu byla hlavním pojitkem, směřovala proti věřícím protestantům. Aby též laikové vydatně v církevních věcech se účastnili, založili děkan Zittel v Heidelberku, professoři Bluntschli, Schenkel, Rothe tamže, vrchní dvorní kazatel Schwarz v Gothě, Holzendorff v Berlíně, Baumgarten v Rostocku „protestantský spolek“ [1]), který r. 1865. svou první valnou schůzi v Eisenachu konal. Za účel vytkl si „obnoviti protestantskou církev v duchu evangelické svobody a v souhlasu s kulturním vývojem naší doby.“ Spolek rozvíjí velikou činnost v podkopávání veškeré zbožnosti. Jeho nevěra spojená s nesmírnou nenávistí proti katolické církvi, jeví se hnusným způsobem v jeho spisech a schůzích. Tento „protestantský spolek“ přeje starokatolíkům a horlil pro kulturní boj. Tentýž účel vytkl si v nejnovější době „evangelický spolek.“

Za tohoto stavu klesalo mezi protestanty náboženství, a kulturní boj proti katolické církvi zachvátil proti vůli zákonodárců též „protestantskou církev.“ Občanské manželství s občanskými rejstříky mělo v zápětí, že četné dítky nebyly pokřtěny, četní snoubenci církevního požehnání svého sňatku nehledali a bída četných kazatelů, kteří takto štolních dávek zbaveni byli, rozmnožila se. V Berlíně stávaly se sňatky mezi křesťany a židy hustšími, pohanské pokolení rodilo se a rostlo, ano činily se docela návrhy, aby apoštolské vyznání víry při křtu a konfirmaci odstraněno bylo. Vrchní církevní rada berlínská nevěděla si rady při těchto návrzích.

„Protestantství reformatorů“ jest vlastně zničeno, ale „protestantství nevěry“ trvá a bojuje dále proti katolické církvi.

§ 592. γ) *Protestantské missie a biblické společnosti.*

Značnější pozornost a péči věnovali protestanté missiím mezi pohany teprve v 19. století, a to nikoli vlády, z nichž anglická v Indii docela pohanství podporovala, ale soukromé společnosti jako: hollandská (1792), veliká londýnská missijní společnost (1795), presbyterianská v Edinburku (1796), bo-

---

[1]) Der erste deutsche Protestantentag. Im Auftrag des Ausschusses. Elberf. 1866. — Srv. Katholik 1865. II. 242. — Schmidt: Der deutsche Protestantenverein in 10 Briefen für und wider. Gütersl. 1873. — Cornely v Stimmen aus Maria-Laach 1872. II. 291.

stonská (1810), bassilejská (1816), berlínská (1823), francouzsko-reformovaná (1823); čínský missijní spolek (1816), a jiné ještě společnosti v Barmenu, Drážďanech, Halle a Norimberku, a seberou ročně přes 5 millionů tolarů příspěvků. Missijní německé spolky shromažďují se od r. 1846. v občasných valných sohůzích na rozličných místech. Missijní semináře zařídily se od roku 1801. v Anglii, Skotsku, Severní Americe, Kalkutě, Basileji, Paříži, Barmenu a v Berlíně. Ale ženatí missionáři při ohromných summách, které na jejich dílo vydány jsou, mnoho neprospívají. Methodisté a baptisté jsou nejčilejšími missionáři z protestantův a dopracovali se značných úspěchů v Kapsku, Madagaskaru a na jižních australských ostrovech. Ve Východní Indii byla anglikánská biskupství zřízena v Kalkutě (1815), Bombayi a Madrase (1833). Ale při vší ochraně a podpoře anglické vlády jest anglikánských Hindův asi 250.000. Pro obrácení židův a mahomedánů v Palestině bylo snahou krále pruského Fridricha Viléma IV. v Jerusalémě založeno anglicko-pruské biskupství sv. Jakuba a 120.000 zlatými nadáno. Za jeho prvního biskupa byl od arcibiskupa kanterburského posvěcen Dr. Alexander, professor při londýnské universitě, který r. 1842. se ženou a dětmi do Jerusaléma přibyl. Toto biskupství neprospělo nic věci protestantské v Palestině a mělo spory mezi anglikány a německými protestanty v zápětí.

S missijními společnostmi kráčejí ruku v ruce biblické společnosti. Britická společnosť, která missijní spolek od r. 1780. stávající do svého lůna přijala, utvořila se v Londýně r. 1804. jakožto „britická a vnější biblická společnosť,“ a upravila se 7. března 1805 úplně k tomu účelu, že bude Písmo sv. bez veškerých výkladův a poznámek v rozličných jazycích dílem též darmo mezi všechny lidi a národy rozšiřovati. Roku 1844. měla již 7.000 pobočných čili filiálních spolkův, a rozšířila v 40 letech kolem 16 millionů biblí asi ve 200 jazycích; však překlady jsou velmi chybné a od r. 1831. nemají deuterokanonických knih. V Berlíně vznikla r. 1814. podobně „hlavní biblická společnosť“ a jiná r. 1816. v Severní Americe. Ale rozdanými biblemi neobrátilo se mnoho pohanů, z nichž četní darovaných biblí k rozličným svým potřebám užívají. Poněvadž zpitvořené a zfalšované překlady Písma sv. i mezi katolíky rozšiřovány byly, a polemické traktáty je ještě doprovázely, vystupoval apoštolský Stolec opětně a opětně proti tomuto ne-

poctivému počínáni biblických společností a varoval věřící před jejími biblemi.

Protestantské missie mají kolem 15.000 stanic asi s 5.000 missionářů, z nichž však četní své působiště v katolických zemích mají. V nejnovější době věnují protestanté velikou péči, aby Italii poevangeličili; rozšiřují tam protestantské bible a rozbory, a vystavěli od r. 1870. několik modlitebnic se svolením vlády, která jim přeje, v samém Římě; ale při vší své snaze nedopracovali se žádných vlastních úspěchů. Podobně děje se jim ve Španělsku, kde z anglického Gilbraltaru bible a traktáty rozšiřují. Lid této propagandě nepřeje a nedává se jí k odpadu od pravé víry sváděti.

δ) Protestantské sekty.

§ 593. αα) V Anglii a Skotsku.

Johannité a Noví Israelité [1]). Johannité čili Southcotisté trvali i po smrti jejich blouznivé zakladatelky Johanny Southcote-ové († 1814) a měli ve svém středu mnohé anglikánské duchovní a lékaře. Čtyři dni udržovali mrtvolu Johanninu teplou, doufajíce, že vstane. Mnozí z jejích stoupenců, též *Noví Israelité* zvaní, podrobili se obřízce a nosili dlouhé vousy. Sekta rozpadla se na obřezané a neobřezané; mnozí očekávali stále narození Messiášovo.

Dům lásky čili sekta *Lampetů-Brethrů* [2]) vznikla r. 1844., usadila se v Charlidge v prostranném domě, který *domem lásky* (Agapemone) slouti měl, prohlašovala, že žádné vrchnosti mimo Boha, s nímž v Duchu sv. spojena jest, neuznává, zavrhovala modlitbu a ohlašovala soudný den, jako by již nastával. Mužové a ženy žili pospolu nemravně, proti čemuž r. 1849. soudy zakročily.

Darbyty čili *Plymouthské bratry* [3]) založil Jan Darby v Plymouthě; jsou vlastně omlazeným kvakerstvím, pokládají všechny církve za církve Balámovy, které kletbě Boží propadly, očekávají brzkého příchodu Kristova a mají všeobecné

---

[1]) Hergenröther: K.-G. II. 974.
[2]) l. c.
[3]) Döllinger: Kirche und Kirchen str. 259.

kněžství a demokratické zřízení. V Anglii měli r. 1851. 132 místa, kde se scházeli; svá hlavní sídla nalezli od roku 1840. v Lausanně a ve Waadtlandě.

Z pietismu a falešného mysticismu vyrostla sekta *Irvingiánů* [1]), která obnovení milodarů (charismat) doby apoštolské a v krátkém čase nastávající tisíciletou říši Kristovu zde na zemi ohlašovala. Tuto sektu založil Edvard *Irving*; byl syn koželuhův, narodil se 4. srpna r. 1792. ve skotském městečku Annaně, studoval na universitě edinburghské; byl od r. 1810. učitelem mathematiky v Haddingtoně, od r. 1812. ředitelem gymnasia v Kiraldy, stal se r. 1815. kazatelem a byl po několik let v Glasgowě pomocníkem pastora Chalmerse. Roku 1822. byl ke „kaledonskému kostelu" presbyterianů v Londýně povolán. Zde kázal za velikého návalu s velikou nadšeností o panující mravní zpustlosti, úpadku křesťanství a panství říše antikristovy, kterému brzký příchod Kristův konec učiní. Ale tvrdě, že Kristus jako všichni lidé dědičný hřích na sobě měl, ostatně však sám osobního hříchu se nedopustil, dal tím veliké pohoršení a vzbudil proti sobě veliký odpor. Ještě větší pohoršení dal, když od r. 1831. tvrdil, že apoštolský milodar jazyků (γλώσσαις λαλεῖν) u některých jeho přátel se objevil, a on proto některým i veřejně kázati dovolil. Za to sesadilo jej londýnské presbyterium r. 1832. s kazatelství, a generální synoda skotská vyvrhla jej r. 1833. ze stavu duchovního. Irving kázal nyní pod širým nebem, až si zřídil v Londýně kapli a církev, kterou pod biblickým jmenem „Andělovým" spravoval, a tak zvláštní sektu založil. Tato sekta chce dobu apoštolskou obnoviti a tvoří dle sedmi hvězd ve Zjevení sv. Jana sedm církví se sedmi představenými, kteříž „andělé" slují, učí viditelné církvi, jejímž členem stává se člověk ne pouhou věrou (sola fide), ale svátostí křtu, který úkonem vykonaným působí a

---

[1]) E. Irving: Oracles of God. Lond. 1822 a Sermons, lectures and speeches. Lond. 1828. 3 T. — Hohl: Bruchstücke aus dem Leben u. Schriften Irwings. St. Gallen 1839. — Evangelische Kirchenzeitung 1839. No. 88 sqq. — Jörg: Der Irwingianismus. Münch. 1856. — Lutz: Abschiedswort an meine bisherige Gemeinde Oberroth. Kaufbeuren 1857 a Gotteswerk in neuester Zeit. Ulm 1857. — Thalhofer: Beiträge zu einer Gesch. des Aftermysticismus und besonders des Irwingianismus im Bisthum Augsburg. Regensburg 1857. — Hist.-pol. Blätter sv. 37. str. 697. — Döllinger: Kirche und Kirchen str. 257. — Jacobi: Die Lehre der Irwingianer. Berlin 1868. — Orgánem sekty jest časopis londýnský: The Morning Watch.

positivně ospravedlňuje; Kristus ustanovil úřady této viditelné církve a sice: apoštoly, proroky, evangelisty a učitele pro veškerou církev; anděla nebo biskupa, starší čili kněze, jahny a jahenky pro jednotlivé osady. Mimo křest a ordinaci uznávají též biřmování a pomazání nemocných za svátosti, a připisují také pokání, v němž též dobrovolná, soukromá zpověď a rozřešení dovoleny jsou, a manželství svátostní ráz. Dále učí, že Kristus jako všichni lidé v dědičném hříchu se narodil a jenom bojem proti němu od něho se zachoval; tento boj může každý člověk pomocí Ducha sv. vítězně podstoupiti. Dar proroctví, jazykův a zázrakův jest v církvi jako za časův apoštolských, a pouze nevěra lidí způsobuje, že zřídka se ukazují. Jejich schůze podobají se schůzím kvakerským a methodistským; často mezi službami Božími povstává prorok a prorokuje. Nynější křesťanství pokládají za Babylon, Zjevení sv. Jana a Řím za jednu jeho ulici.

Irving odebral se r. 1834. z Londýna do Skotska, kde v Glasgowě 8. prosince 1834 zemřel, zanechav po sobě vdovu a tři dítky. Jeho učenníci, obzvláště Barclay a apoštol Tomáš Carlyle, pokračovali v jeho díle a zakládali nové osady v Londýně, Severní Americe, Německu a Skandinavii. Roku 1847. zvala sekta zvláštním prohlášením papeže, biskupy a krále pokřtěných národů, aby k ní přistoupili. K irvingiánům přestoupil v Německu 18. prosince 1849 učený professor theologie Dr. Jindřich Thiersch v Marburku, dále tajný rada Wagener v Berlíně, děkan Lutz a ještě někteří kněží z diecése augsburské. Až do r. 1857. dařilo se sektě dobře, potom začala klesati; v Bavorsku dosáhla r. 1862. státní uznání.

Morisoniani vznikli ve Skotsku a zastávali proti přísnému kalvinství, že Kristus za všechny lidi zemřel.

§ 594. ββ) V Severní Americe.[1]

Ve Spojených severo-amerických obcích není žádné státní ani národní církve, ale obzvláště ve východních státech všeobecné vyznání křesťanského náboženství; žádný by se zde neopovážil veřejně vydávati se za nevěrce; náleží to ve vyšších a středních stavech k dobrému způsobu života býti křesťanem.

---

[1]) Döllinger: Kirche und Kirchen str. 312 sqq. 333 sqq. 343 sqq.

Až do nejnovější doby nebylo zde žádné literatury atheismu, pantheismu a materialismu. Nad veškerou zemí vznáší se náboženský vzdušný obor, kterému nikdo ujiti nemůže, a který vně přísným světěním neděle, hojným počtem chrámův a modlitebnic, pilným chozením do nich, horlivostí v missiích a hojností církevních listů se jeví. Nevěrou honosí se tam jenom Němci a dobývají si tím jenom opovržení.

Na západě, kam proud vystěhovalců se valí, vyhlíží to jinak. Jsou krajiny, kde přes $^9/_{10}$ obyvatelů k žádné církvi se nepočítá, a jsouce sami nekřtěni, svých dítek křtíti nedávají. Zde čítá se Američan k *„veliké církvi“* t. j. on nenáleží k žádné církvi, vykládá si písmo sv. sám, a nepotřebuje prý barevného skla sektářského. Panující anglosaský kmen skládá se z anglikánů, prebysteriánů, kongregationalistů, baptistů, methodistů, k nimž ještě přes 70 sekt tam *„denominac“* zvaných přistupuje, z nichž každá na písmo sv. se odvolává a za pravou církev se pokládá. Amerika jest rejdištěm všech sekt. Pojmu „všeobecné církve“ nezná Američan. On ví, že k některé denominací, kterých v zemí mnoho jest, náleží; on ví, že jeho sbor jenom ve Spojených obcích jest a mimo ně snad ještě v Anglii a ve Skotsku. O křesťanské minulosti myslí, že vždy množství náboženských sobě nepřátelských stran stávalo, že jediné Kristem založené církve nikdy nebylo, a byla-li, že dávno v sekty se rozpadla.

Následkem nedostatku jednoty u víře jest školní soustava, z níž každé náboženské vyučování jest vyloučeno Bible může se ve škole čísti, ale učitel nesmí ani slova k vysvětlení přidati a žádná modlitba se říkati. Dle ústavy není k žádnému veřejnému úřadu nijakého náboženského vyzvání třeba, a kongress nesmí žádného zákona na ochranu některého náboženství vydati, nebo některé zakázati.

Protestantský článek víry, že „jenom víra ospravedlňuje,“ zplodil u sekt amerických tak zvané *„oživení,“* *„probuzení“* (*„Revivals“*). Člověk, který pouhou věrou jest ospravedlněn, ví s neomylnou jistotou o této události, má toho „zkušenosť,“ a může udati přesně čas svého přechodu ze smrti do života. Proto Američané zařídili „obrácení“ po řemeslnicku. Několik kazatelův a věřících sestoupnou se a začnou osoby, které ze obrátiti chtějí, zpracovávati; konají se rozčilující kázaní, uchvacující proslovy k jednotlivcům, zpívají se ohnivé písně, provozují se hrozné posunky, líčí se nejhroznějšími barvami pekelná muka, až konečně

ochablosť a zmalátnělosť u obrácenců se dostaví, a „ku průlomu milosti Boží" to u nich přijde; jeden po druhém dostává pak křečovité trhání těla a sedá si na připravenou „lavici úzkosti," podává se milosti Boží, poznává se býti zázračně občerstveným a obráceným. „Lavice úzkosti" jest svátosť a neomylné znamení znovuzrození. Tyto „revivals" pokládají se za nejdůležitější vynález nové doby a srovnávají se s rázem Američanů, kteří někdy chtějí býti otřeseni.

V Americe vznikla zvláštní sekta *Mormonů*, neb *Svatých posledních dnů* [1]). Jejich zakladatelem jest Josef *Smith*; narodil se 23. prosince 1805 v Sharoně, státě Vermontě v Severní Americe, z chudých rolnických rodičů. Stal se dobrodruhem; vystoupil r. 1822. s domnělými zjeveními a tvrdil posléze, že 27. září 1827 od anděla dostal na zlatě se třpytících kovových deskách vrytý spis, který předložil a r. 1830. pod názvem „Book of Mormon" (Kniha Mormonova) [2]) vydal. Obsahuje dějiny židovského patriarchy Lehi, který za času judského krále Sedechiáše Jerusalém opustil a dlouho putovav, konečně v Americe se usadil; pak vypravují se další osudy této rodiny. Kristus vstav z mrtvých hlásal evangelium v Americe v území oněch židů, však když bázeň Boží mezi nimi zmizela, objevil se Mormon, zbožný křesťan a výtečný válečník, a porazil v čele 42.000 mužů vojska r. 330. p. Kr. Lamanity, potomky Lamana, nejstaršího syna patriarchy Lehi, jejichž bílá barva těla proměnila se ve špinavě červenou, jak dnešní Indiáni, bídné to zbytky po nich, ukazují Potom panovali Nefité, potomci Nefia nejmladšího syna Lehi-ova. Však když tito též nepravostem se oddali, byli od Lamanitů na dobro vyhubeni. Moroni, syn Mormonův, pokračoval v dějinách až do r. 420. na uvedených deskách, zapečetil je dvěma průhlednými kameny a označil za jejich budoucího nálezce Josefa Smitha. Když tento je nalezl,

---

[1]) Book of Mormon a Book of Convenants, onu přeložil do němčiny Pratter. Hamb. 1853. — Caswell: The prophet of the 19. Century. Lond. 1842. — Gunnison: The Mormons or Latter-day Saints. Philadelphia 1852. — — Busch: Die Mormonen. Leipz. 1855. — Týž: Gesch. der Mormonen 1870. — Obshausen: Gesch. der Mormonen. Göttingen. 1856. — Freiherr von Hübner: Spaziergang um die Welt I. str. 101 sqq. — Schlagintweit: Die Mormonen. Leipz. 1873.

[2]) Pravým původcem „Knihy Mormonovy" jest Šalomoun Spalding († 1816), který nemaje odbytu na své špatné romány, složil spis, v němž dokazoval, že američtí Indiáni jsou potomci židů. Z tiskárny dostal se opis knihy prostřednictvím Sidneye Rigdona do rukou Smitha, který, něco v něm změniv, k svému účelu ho použil.

použil oněch průhledných kamenů jako brejlí, a přečetl ji. V časopisech rozhlašovalo se „nové zjevení.“ Dne 6. dubna 1830. měla sekta jenom šest vyznavačů, většinou Smithových příbuzných; ale brzo bylo jich na tisíce. Dne 3. května 1834 přijala sekta jméno: *„křesťanská církev svatých soudného dne,“* vyslala r. 1837. missionáře do cizích zemí a rozšiřovala svou svatou knihu v mnohých jazycích.

Smith se svými stoupenci odebrali se na západ státu Missouri, kde u Independence první svůj chrám vystavěli. Byvše odtud vypuzeni, odebrali se do státu Illinoisu, založili r. 1840. město Nauvoo s krásným chrámem. Smith dal zde veliké pohoršení svým mnohoženstvím, tak že proti němu utvořila se strana, která jeho hanebnosti v časopise Expositor na odiv stavěla. Smith vrazil do tiskárny, kde všechno rozbil a byl za to zatykačem stíhán. Když se nechtěl po dobrém vzdáti, vytáhlo proti němu vojsko, po čemž soudcům se vydal a byl uvězněn. Večer dne 27. června 1844 shlukla se lůza před vězením, střílela do vnitř a zabila Smitha. Po smrti Smithově vystěhovali se Mormoni z Nauvoa a usadili se po mnohém putování r. 1848. v Utahu nad Velikým jezerem Solným (Great Salt lake) a vystavěli tam město Salt Lake City, svůj „Nový Sion“ čili nový Jerusalém. Za proroka a prvního presidenta zvolili si 24. prosince 1847 Brighama Younga († 1877), kterýž jim jako světský a duchovní náčelník panoval. Spojené obce uznaly r. 1858. jejich stát a jeho výminečné postavení v Unii. Obyvatelsto jejich města Salt Lake City dosáhlo do r. 1860. výše 40.000, do r. 1872. již 105.229 duší. V Spojených severoamerických obcích panuje proti Mormonům pro jejich mnohoženství veliká nevole.

Mormoni věří v jednoho Boha, pomíjejí učení o Trojici, popírají dědičný hřích, dovolují na základě Starého zákona mnohoženství, když k tomu první manželka a prorok svolí, a pokládají sňatek panen a vdov s Mormonem za velmi záslužný. Křest udělují odrostlým a to od 8. roku života, a dovolují též křest živých za mrtvé. K službám Božím shromažďují se ozbrojeni a slaví Večeři Páně ve vodě, pokud v zemi věřících nebude domácího vína. Přikázaní sedmé a osmé vynechali ve svém katechismu. Svou církev mají za jedině křesťanskou ve světě a ostatní všechny odvozují z moudrosti tohoto světa. V čele jejich církve a státu stojí president, který s dvěma radama a jedním patriarchou tvoří první vrchnost;

druhou vrchnosť tvoří 12 apoštolů, kteří úřad cestující vysoké rady zastávají; a třetí vrchnosť vysoká rada o 12 členech; ostatní hodnosti jsou: sbor sedmdesáti, vysocí kněží a jahni. Tato theo-demokratická ústava pochází prý od Boha.

V Americe vznikli *Spiritisté*, kteří chtějí s duchy obcovati a je sem na zemi poháněti; z Ameriky dostala se tato neplecha do Evropy a svádí četné i u nás v Čechách, tak že každou chvíli naše úřady proti pokoutním schůzím spiritistů zakročovati musí.

Též zásady kommunistické utvořily některé sekty; tak švábský sedlák Rapp založil okolo roku 1805. u Pittsburku sektu *Harmonitů*, která měla veškeré jmění společné, jež Rapp († 1847) spravoval a též uzavření manželství řídil. Úplně antinomistickou byla osada *Oneidská*, která r. 1831. Humphrey-Noyesem u potoka Oneidy v státě newyorkském vznikla a biblický kommunismus zavésti chtěla. *Perfektionisté* v Oneidě a Lenoxu hájí společné užívání jmění a manželek a ukájení všech náruživostí.

Na zachování bible naléhají *Bibličtí křesťané*, kteří jako vegetariáni žijí; *Bryonité* vylupují si na základě Mt. 5, 29. pravé oko a *Ranterové* zbavují se pravého ramene.

Adventisté [1]) očekávají brzký příchod Kristův na soud. Podnět k této sektě dal William Miller (nar. r. 1782. v Pittsfieldě v Massachusettsu; † 1849), hlásaje na veřejných místech v New-Yorku a Bostoně konec světa r. 1843.; když však Kristus toho roku na soud nepřišel, položil znovu konec světa na 23. října 1847. Lidé připravovali se k tomuto hroznému dni, kupovali si nové šaty, trávily tu noc před 23. říj. na modlitbách a setrvali přese všechno sklamání ve svém blouznění. Sekta trvá dále, má kolem 95.000 vyznavačů, zřídila si universitu a velkou knihtiskárnu a vydává časopisy, aby jimi své učení šířila.

§ 595. rr) V Německu a Švýcarsku. [2])

Templáři neb *Shromáždění lidu Božího.* Tato sekta vznikla ve Würtemberku, kde se pietismus pěstoval. Notář a měšťa-

---

[1]) Viz můj článek v Ottově Naučném Slovníku I. 240.

[2]) Hergenröther K.-G. II. 980—982.

nosta Hoffmann v Leonberku shromáždil r. 188. s dovolením vlády v Kornthale „apoštolskou osadu", která očekávala nastávajících „velkých změn při brzkém opětném příchodu Kristově," doufajíc v Boha, že je ze svého hněvu vysvobodí. Propuknutí tohoto hněvu Božího vypočítal vykladač Písma Bengel na r. 1820. Hoffmannův syn Krištof, dozorce školy u Ludwigsburku, vyvíjel dále myšlénky svého otce a usmyslil si s některými podobně smýšlejícími, že zákon Mojžíšův obnoví a v Palestině, kde prý dle slov proroků pravý křesťanský život jenom rozkvésti může, *„lid Boží shromáždí"* (1854). Prozatím usadilo se shromáždění lidu Božího, nebo *německý templ* (*templáři*) v Kirschenhardthofě u Marbachu (1856), odkudž potom od r. 1869 osady ve svaté zemi zakládali. Do r. 1875. měli tam tisíc osadníků. Templáři ve sv. zemi ukazují veliké nepřátelství ke katolíkům, a jejich osada u Haify činí všemožné příkoří karmelitánskému klášteru na Karmelu [1]).

Jinými sektáři ve Würtenbersku byli *Micheliáni*, které založil sedlák Michal Hahn († 1819); popírali věčnosť pekelných trestů, naléhali stále na pokání a vnitřní posvěcení a přijali při tom zasmušilou povahu. Jejich odpůrci byli *Pregizeriáni*, založené farářem Pregizerem († 1824), kteří proti nim stále veselými býti chtěli, přísně lutherského ospravedlnění věrou se drželi a v Otčenáši třetí prosbu vynechávali.

V Sasku, v Kamenici (Chemnitz) vznikla sekta *Psychografistů*, která měla v čele ševce Voigta, jenž byl policejně pronásledován a potom do blázince odveden. K ní náleželi *„svatí mužové,"* kteří byli oddáni dualistickým zásadám, tvrdili, že přímo s Bohem obcují, hověli všem choutkám těla a hájili i krvepreznění; v Bibli rozeznávali částky božské a ďábelské, pokládali nemoci za účinky ďáblovy, pročež na nemocné ruce vzkládali, prorokovali brzký konec světa, radili matkám, aby nemocné dítky odhazovaly, a kázali od r. 1861. jmenovitě nižším třídám; avšak pro úřady musili se potom ukrývati.

V Prusku vznikly pietistické konventikuly, které pobožnosť a askesi, ale spolu hrubou tělesnosť a vilnosť pěstovaly, tak že soudům bylo proti nim zakročovati. *Ebeliáni* obnovili starý gnostický a manichejský dualismus a učinili úmyslné dráždění tělesnosti náboženským úkonem, tak že proti nim soudy (1835—1842) zakročily. Na Rýně, jmenovitě v Elberfeldě,

[1]) Spisovatel viděl to na vlastní oči, dle na Karmelu.

utvořila se z lutheránův a kalvinců sekta *Volenců milosti Boží*, kteří neodolatelné a neztratitelné milosti Boží hájili a oba Krummachery za vůdce měli. *Kollenbuschovci*, tak zvaní po lékaři Kollenbuschovi v Barmenu, neb *Menkenianė* (po kazateli Menkenovi) zavrhovali lutherské ospravedlnění, rozšiřovali pelagianské, arminianské a sabellské učení, a někteří z nich hájili též navrácení všech věcí v původní stav. Jako *Lindliani*, tak byli též *Elleriani* neb *Ramsdorferové* z hrubého smilství obviňováni.

Ve Švýcarsku, v curišském kantonu, ve Wildenspuchu vznikly blouznivé, hrozné ohavnosti. Svobodná Markéta Peter-ová, dcera jednoho sedláka, obcujíc se „vzbuzenými" a čítajíc mystické spisy, očekávala velikých událostí a snažila sebe a jiné pokoutními, pobožnůstkářskými schůzemi a dobrovolnými útrapami zachovati, ačkoliv smilství i cizoložství páchala. Dne 15. března 1823 dala nejprve svého bratra, potom ještě jiné do krve bíti, zabila palicí svou sestru Alžbětu a dala se naposled ukřižovati, aby Kristus, který prý se v ní ještě jednou obětuje, zvítězil; její blouzniví stoupenci očekávali její z mrtvých vstání, ovšem nadarmo.

§ 596. δδ) V Uhersku, Hollandsku a Skandinavii [1]).

V Uhersku, jmenovitě v jižním, utvořila se roku 1869. z kalvinců sekta *Nazarenů*, kteří Bibli, jmenovitě Nový Zákon jako jediný pramen víry, Trojici, Vtělení a kalvinskou Večeři Páně přijímali, ale křest dítek jako neplatný zavrhli, brzký soudný den ohlašovali, a přísahu, válečné služby, soudy, účastenství v politických volbách a učená studia za věci nedovolené prohlašovali; neuznávali žádné hierarchie, každý modlící jest prý knězem, a nedovolovali katechumenům, kteří „přátelé" slouli, býti přítomnými Večeři Páně.

V Hollandsku vznikli *Necessitáři*, které založil roku 1825. Stoffelmüller; učili, že všichni lidé, i zúplna zlí, spaseni budou; neměli rozdíl mezi dobrým a zlým za věčný, a hlásali úplnou mravní spuštěnosť. *Vaders-Goedové* (otcův statek) byla kommunistická sekta v Uithoorně u Amsterodámu, která soukromého majetku se vzdala a všechno za statek nebeského Otce prohlásila.

[1]) Hergenröther K.-G. II. str. 982.

Ve Švédsku byli *Skákači* v Ingermanlandě od r. 1812. a *Volající hlasové* od r. 1842. blouznivci. *Laesaři* (čtenáři), myslíce, že jejich kazatelé neučí přesně otrocké vůli a ospravedlnění pouhou věrou, oddělili se od nich a nedali se k jednotě ani násilím policie nazpět uvésti; ztratili raději svůj majetek, nebo vystěhovali se, nebo utekli do pustin laponských. Záhy dali si jedním z jejich středu přisluhovati křtem a Večeří Páně, a mnozí dali se od anglických a amerických baptistů znovu pokřtíti.

V Norsku vznikli *Haugeani*, které r. 1824. rolník Nielsen Hauge založil, jenž postaviv se proti panující nevěře kazatelů, kázaními laiků náhradu lidu za to, co v kostele pohřešoval, podati chtěl.

d) **Dějiny rozkolu.**

§ 597. α) Konstantinopolský patriarchát.

Konstantinopolská rozkolnická církev rozpadá se. Největší část církví, kteréž její vládu uznávaly, odpadly od ní; jmenovitě Rusko, Řecko, srbský Karlovický patriarchát v Rakousko-Uhersku, Černá Hora, Srbsko, Bulharsko, Rumunsko, Cypr, Sinaj a Hora Athos. Patriarchální území jest obmezeno pouze na vlastní panství turecké a pak Bosnu a Hercegovinu a má okolo 9 millionů rozkolnických vyznavačů. Patriarcha Kt. vykonává rozsáhlou, skoro neobmezenou duchovní a politickou moc nad svými věřícími, dosazuje a sesazuje po libosti všechny arcibiskupy, biskupy a kněze, nemuse za to nikomu odpovídati, vynáší tresty a rozepisuje daně. Ostatní východní patriarchové klesli vedle něho na pouhé stíny; patriarchové antiošský (s 50.000 věřícími) a alexandrijský (s 5.000 věřícími), sídlí v Konstantinopoli. Jenom stálá synoda, která patriarchovi po boku stojí a nejvyšším soudním dvorem pro duchovenstvo a appellační stolicí od výroků biskupů jest, zmůže něco proti patriarchovi, jest li svornou. Patriarchát obsazuje se svatokupectvím a málo který patriarcha ujde sesazení a umírá patriarchou. Vyšší duchovenstvo (fanarioti) utiskuje a vyssává nižší duchovenstvo a věřící, aby ke svým penězům, které za své důstojnosti dalo, opět přišlo. Nižší duchovenstvo jest nevzdělané a žije ve veliké hmotné bídě.

Papežové, jmenovitě v našich dobách Pius IX. a Lev XIII.

vybízeli rozkolnický Východ ku sjednocení, ale hlas jejich zůstal hlasem volajícího na poušti. Rozkolničtí patriarchové podrobili by raději své církevní věci rozhodnutí Turků, nežli nástupců sv. Petra [1]).

§ 598. β) Řecké království; Jonické ostrovy.

Když Řekové r. 1820., majíce v čele knížete Alexandra Ypsilanti-ho, proti tureckému panství povstali, vydali patriarchové, konstantinopolský a jerusalémský, a 21 metropolitů klatbu na povstalce, kteří však klatby si nevšímali a sultána i patriarchu Kt. za své nepřátele pokládali. Řekové obrátili se za pomoc na západní mocnosti; po mnohém vyjednávání vypovědělo Rusko 15. dubna 1828 Turecku válku, kteráž adrianopolskou smlouvou ze 14. září 1829 skončena byla. Londýnský protokol z 3. února 1830 prohlásil Řecko za samostatný stát, a sultán Mahomed II. uznal to 23. dubna. Bavorský prino Otto stal se prvním králem, za jehož nedospělosti stálo v čele vladařstvo až do 1. června 1835, kdy mladý král sám otěží vlády se ujal. Na návrh sjezdu biskupů v Nauplii roku 1833. prohlásilo vladařství pravoslavnou východní církev hellenskou za samostatnou a nezávislou na každé vnější vrchnosti. Po ruském vzoru byla „stálá synoda“ o pěti duchovních a dvou světských členech, mezi nimi státní prokurator, zřízena, která by pod vrchní správou královou církev řídila. Tak stala se hellenská církev církví státní. Po revoluci r. 1843. odstranila nová ústava z r. 1844. vrchní správu církve králem, který se k ní nepřiznával, žádala pro jeho nástupce pravoslaví, zakázala proselytismus a udělovala jiným vyznáním pouze trpení. Metropolita athénský, Neofytos Metaras, provedl to, že ministerstvo vyjednávalo prostřednictvím řeckého vyslance u Vysoké Porty s patriarchou o uznání hellenské církevní samosprávy (v letě 1850). Patriarcha Anthimus přistoupil na to a učinil

---

[1]) Když Pius IX. ve svém okružníku ze 6. ledna 1848 východním rozkolnickým biskupům vytýkal, že „starou jednotu víry a sv. vlády (sacri regiminis) zachovati nemohli“ (Acta Pii I. 84): odpověděl Kt. patriarcha Anthimus se svou synodou okružníkem, kde praví, že v pochybných a nesnadných otázkách patriarchové alexandrijský, antiošský a jerusalémský na patriarchu Kt. se obracejí; nestane-li se však dohodnutí, oznámí se věc vládě (turecké). Srv. Widerlegung des Anthimos, griechisch nicht unirten Patriarchen von Ct. A. d. Ital. Wien 1854.

s Řeckem smlouvu (*τόμος*), v níž hellenskou samosprávu uznal a potvrdil, vymíniv si jistá čestná práva, jakož i sdělení synodálních akt všeobecného významu, vůbec obcování se všeobecným (ekumenickým) patriarchátem, obzvláště však odebírání sv. oleje od něho. Řecká vláda prohlásila smlouvu, kterou první komora přijati chtěla, ale druhá odporovala. Přátelé úplné samostatnosti církevní dostali vrch. V červnu 1852 dostala hellenská církev ústavu, kteráž úplnou církevní samostatnosť vyslovovala a vliv patriarchátu Kt. na dobro vylučovala; sv. olej nebral se více z Kt., a stálá synoda obcovala s patriarchátem jenom skrze řeckou vládu. Tento stav uznali konečně patriarchové a patriarcha Sofronius přál v listopadu 1863 hellenské církvi k jejímu kvetoucímu stavu.

V království pěstovala se nenávisť proti latiníkům a měla v zápětí svržení katolického krále Otty revolucí r. 1862. s trůnu, na nějž byl povolán protestantský dánský princ, který tam posud panuje jako král Jiří I.

Právní jsoucnosť katolické církve v řeckém království uznal již londýnský protokoll z r. 1830., a toto rukojmí bylo smlouvou z r. 1863. při spojeni Jonických ostrovů s Řeckem znovu potvrzeno. Na základě tohoto práva, po přání katolíkův athénských a výslovné žádosti mladého krále Jiřího za zřízení katolické hierachie, jmenoval papež Pius IX. 23. července 1875 posavadního apoštolského delegáta Řecka biskupa Jana Maranga prvním arcibiskupem athénským se sídlem v Athénách a spolu apoštolským delegátem Řecka pro sjednocené Výchoďany. K Řecku náležející ostrovy tvoří dvě církevní provincie: Naxos s jedním arcibiskupem, 5 biskupy a 32.000 věřícími, pak Korfu s arcibiskupem, jedním biskupem a 8500 katolíky.

Jonické ostrovy, pokud byly pod ochranou čili protektorátem Anglie, uznávaly patriarchu Kt. za svou hlavu. Když však r. 1863. s Řeckem se spojily, vypověděly r. 1864. poslušnosť patriarchovi a podrobily se athénské stálé synodě. Katolíci mají na těchto ostrovech svrchu uvedenou církevní provincii Korfu, skládající se z metropole Corfu a z biskupství suffraganního Zante-Kefalonie. V Řecku jsou tedy 3 arcibiskupové, 6 biskupův a přes 46.000 katolíků.

§ 599. γ) Zánik ruthenské unie a pronásledování katolíků vůbec v Rusku. [1])

Ukrutností carovny Kateřiny II. byla unie Ruthenů takřka v posledních tazích. Příznivější časy nastaly sjednoceným za krátké vlády cara Pavla I. (1796—1801). Jsa ještě velkoknížetem, poznal na svých cestách v Italii papeže Pia VI. a žádal ho, aby k jeho korunovaci v březnu 1797 svého zástupce poslal. Papež vyplnil jeho žádosť a poslal markýze Vavřince Littu, arcibiskupa thebského in part., tenkráte nuntia ve Varšavě, jako legáta a latere s rozsáhlým plnomocenstvím do Petrohradu, kde byl s veškerou poctivostí od císaře přijat. Zatím napravil Pavel I. mnohé křivdy své matky, povolal vyhnané do Sibíře nazpět a navrátil jim zabavené statky. S nuntiem Littou vyjednával o novém upravení sjednocené církve, zastavil rozkolnickou propagandu, a ukončil tak pronásledování sjednocených. Nová úprava sjednocené církve byla s dovolením carovým provedena bullou papeže Pia VI. datovanou ve veliké karthousi u Florencie 18. listopadu 1798: „Maximis undique pressis." Byly zřízeny tři sjednocené stolce: jeden arcibiskupský v Polocku a dva biskupské v Lucku a v Brestu, a slušně nadány. Každá diecése dostala jistý počet far, kostelův a klášterů, kteréž jim byly před tím odňaty, nebo zrušeny, a část kostelních a klášterních statků.

Z latinských biskupství obnovil car Vilno, Kamenec a Luck, ponechal livonské biskupství pod názvem žmuďského a založil místo potlačeného Kijeva diecési minskou. Těchto pět biskupství bylo podřízeno Mohylevu jako metropoli. Po jeho žádosti zřídil Pius VI. bullou ze 16. října 1798 varšavské biskupství. Pro církevní věci všech katolíků zřídil car r. 1800. římsko-katolické kollegium v Petrohradě, jehož předsedou byl arcibiskup mohylevský a členy osm latinských prelátů.

Car Pavel I. měl pro svou spravedlnosť četné nepřátele, a byl zardoušen. Jeho syn a nástupce Alexander I. (1801—1828) byl též spravedliv k sjednoceným. Papežský legát Litta byl odvolán, a na místo jeho přišel Tomáš Arezzo, arcibiskup ze Seleucie in part., kterýž úpravu sjednocené církve upevniti

---

[1]) Srv. moje „Stručné dějiny církve katolické v Rusku" v „Časopise kat. duch." 1890. str. 87, 286. — Pelesz: Gesch. der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. II. 590 sqq.

hleděl. Alexander I. potvrdil úkazem z 21. listopadu 1801 římsko-katolické kollegium, ministerium to katolického kultu, rozmnožil je úkazem z 15. července 1804 po úpěnlivé žádosti sjednocených čtyřmi ruthenskými členy, z nichž každý dva hlasy obdržel, tak že ruthenské hlasy latinským se rovnaly, a rozdělil konečně r. 1805. toto kollegium na dvě oddělení čili sekce, latinskou a řecko-sjednocenou. Dne 25. ledna 1805 zemřel poslední sjednocený metropolita kijevský Theodosius Rostocki, kterýž ovšem byl jím pouze dle jména. Alexander I. byl by jej v jeho plnou pravomocnosť dosadil, jmenovitě poněvadž apoštolský nuntius horlivě se ho ujímal, ale zlý duch unie Siestrzencewicz podezříval nuntia u cara i ministrův, a dovedl toho, že u nich sluchu nenalézal a r. 1805. Petrohrad opustiti musil, od kteréhož času petrohradský dvůr žádného nuntia více přijmouti nechtěl.

Po smrti Rostockého prosil Lisowski, arcibiskup polocký, cara za obnovení metropole, a jakkoli proti tomu Siestrzencewicz a sv. synod s největší prudkostí vystoupili, jmenoval Alexander I. 24. července 1806 přece Lisowského „metropolitou sjednocených církví v Rusku.“ Neboť proti tomu, aby měl starý název: „kijevský metropolita,“ opřel se rozhodně sv. synod, odvolávaje se na rozhodnutí carovny Kateřiny II. v tomto ohledu. Nová metropole skládala se ze tří diecésí, arcidiecése polocké a dvou diecésí lucké a brestské, k nimž r. 1809. připojil car čtvrtou, obnoviv vilnenskou metropolitní diecési, kterou však spravoval světící biskup metropolity, nazývaje se biskupem z Orše. Po Lisowském stal se metropolitou lucký biskup Řehoř Kochanowicz (1810—1814), a po něm r. 1817. brestský biskup Josafat Bulhak. Při smrti císaře Alexandra I. byl stav unie tento: 4 diecése, 1476 far s 1985 světskými kněžími, 37 mužských klášterů s 507 mnichy, 10 ženských klášterů s 80 jeptiškami a 1,427.579 věřících.

Polsko mělo stále kruté osudy. Roku 1807. bylo zřízeno Varšavské velkovévodství, které dle ústavy z 3. května 1791 saský král Fridrich August obdržel. Vídeňský kongress utvořil opět r. 1815. Polské království a přidělil je Rusku. Království bylo zemí katolickou; polská ústava z 27. listopadu 1815 zaručovala katolíkům ochranu vlády; statut z 18. března 1818 upravoval poměry s podobným ujištěním a podrobil duchovenstvo kommissi pro osvětu lidu. Papež Pius VII. povýšil

12. března 1817, srozuměv se s císařem, Varšavu za arcibiskupství a podřídil této metropoli biskupství krakovské, vladislavské, lublinské, sandomirské, podlašské, augustovské a plocké. V tomto království byla též sjednocená diecése chelmská.

Nástupce Alexandra I. Mikuláš I. (1825—1855) začal hned po svém nastoupení na trůn pronásledovati unii a počínal si při tom velmi chytře. Úkazem z února 1826 zakázal co nejpřísněji prodej ruthenských modlitebních a vzdělavacích knih, aby tak lidu možnosť vzdělávati se v učení katolickém odňal. Roku 1827. začíná zrádná a bídná činnosť Josefa Siemaszka, kanovníka lucké diecése a člena řecko-sjednoceného oddělení katolického kollegia, který rozhodně rozkolu přál, a srozuměv se s ministrem vnitra Bludowem, plán na zničení unie vypracoval. Ministr Alexander Szyszkow podal tento plán caru Mikuláši, kterýž jej za svůj přijal a úkazem z 22. dubna 1828 posavadní úpravu sjednocené církve zvrátil. Týž zřídil úplně samostatné řecko-sjednocené kollegium v Petrohradě a rozkázal mu, aby všechnu cizotu z řecko-slovanského obřadu odstranilo, a všechno v tentýž stav, v kterém r. 1595. bylo, nazpět uvedlo. Pod vrchní správu tohoto kollegia postavil dvě eparchie t. j. dvě metropole, jednu pro Bělorusko se sídlem v Polocku a druhou pro Litvu se sídlem v Žyrovici, a omezil je zrušiv bývalé čtyři diecése. Dále byly kláštery tak obmezeny, že svých představených si nevolily, než je od petrohradského kollegia dostávaly: počet klášterů byl na 24 ztenčen.

Dne 29. listopadu 1830 vypukla ve Varšavě revoluce; však nejstatečnější hrdinství Poláků nemohlo ruské přesile odolati. Po mnohých vítězstvích ztratili povstalci rozhodnou bitvu u Ostrolenky, a Varšava musila se 8. září 1831 vzdáti na milosť a nemilosť. Vůdcové prchli za hranice, a lid, jmenovitě polští katolíci, zakoušeli hrozně hněvu carova. Sjednocení neměli v tomto polském povstání skoro nižádného účastenství; ale vláda použila přece tohoto povstání, aby unii nadobro zničila, byvši v tomto úmyslu potvrzena pravoslavnými biskupy běloruskými. Úkaz ze 16. února 1832 zrušil důstojnosť provinciála basiliánů, brzo potom byl jejich noviciát zavřen, a konečně úkazem ze 17. července 1832 byl řád basiliánský zrušen, jehož statky buď koruně nebo na rozkolnické účely připadly. Jenom v chelmské diecési zachovalo se 5 klášterů, které brzo na jeden se seschly, a konečně nadobro potlačeny byly. Brzo následovaly nové násilnické úkazy. Jeden úkaz z r. 1832. přikazoval, aby

všechny dítky ze smíšeného manželství v rozkolu vychovány byly. Jiný úkaz zakazoval přísně latinským kněžím přisluhovati v případě nutnosti sjednoceným sv. svátostmi; třetí úkaz zakazoval pod nejpřísnějšími tresty veškeré náboženské obcování mezi sjednocenými a latiníky, tak že sjednocený do kostela latinského a latiník do sjednoceného vstoupiti nesměl. Čtvrtý úkaz zrušil všechny sjednocené theologické školy a přikazoval, aby sjednocení kandidáti duchovního stavu na rozkolnické theologické akademii studovali. Pátý úkaz přivtělil řecko-sjednocené církevní kollegium ke sv. synodu jako jeho odbor, tak že sv. synod byl představeným sjednocených. Vedle toho pěstovala se hnusně rozkolnická propaganda. V Bělorusku vyznamenal se protestant Schröder, místodržitel ve Vitebsku, začež odměnil jej car Mikuláš, zvýšiv mu plat z 1200 rublů na 33.000, poněvadž 33.000 duší k rozkolu obrátil. Když r. 1833. a 1834. v Bělorusku hlad panoval, slibovali rozkolničtí kněží každému proselytovi měsíčně pytel mouky, ale potom nedali mu nic; podobně slibovala se nevolníkům svoboda, když k rozkolu přestoupí, ale přestoupivše — zůstali zase nevolníky.

Pro rychlejší postup ve zničování unie byl Josef Siemaszko předsedou řecko-sjednoceného odboru sv. synoda jmenován, a stařičký metropolita Josafat Bulhak musil jej na zakročení carovo suffragannim biskupem litevské metropole učiniti. Bulhak neměl nyní žádného vlivu na správu diecése. Snahou Siemaszkovou stali se bývalý provinciál basiliánů Zarski a kněz Zubko předsedy konsistoří, a Vilém Basil Lusinski a bývalý basilián Antonín byli od císaře jmenováni vikáři a světícími biskupy obou metropolitů. Těchto pět bídníků spojilo se na zničení unie. Mimo to byla pro větší pomatení sjednocených v bývalých jejich biskupských sídlech rozkolnická biskupství zřízena, tak v Poczajowě a Polocku.

Noví biskupové, Lusinski a Antonín dostali rozkaz, aby svým kněžím katolické missály, euchologie a jiné církevní knihy odňali a je knihami v Moskvě tištěnými nahradili, jichž pod trestem užívati musili. Mimo to byly některé ode dávných let zavedené obyčeje odstraněny, jako: sloužení tichých mší sv., klečení v kostele, postranní oltáře, oltářní zvonky, některé svátky jako: slavnosť Božího Těla, svátek sv. Josafata; kněžím zakázáno konati kázaní a katechese, aby lid na tyto rozkolnické novoty nebyl pozorným učiněn. Ukazem z r. 1833. do-

stali místodržitelé právo faráře obou obřadův jmenovati. Jaké lidí asi ustanovovali, lze si domysliti.

Však největší část sjednoceného duchovenstva stála při pravé víře. Dne 2. dubna 1834 měli 54 kněží z okresu novogrodeckého poradu v Novogrodku a zadali k Siemaszkovi ohrazení proti vnucovaným rozkolnickým knihám a spolu prosbu, aby při svých zákonitě zavedených obyčejích zůstaveni byli. Hned spěchal Siemaszko do Novogrodku, žádal na kněžích odvolání podpisův, a když toho neučinili, byli po rozkaze carově do chudého kláštera na rok zavřeni, kde bylo se jim připravovati k nové zkoušce z článků víry a církevního práva dle nomokanonu. Zcela nestydatě počínal si Lusinski v Polocku; svolal po velikonocích 1835 duchovenstvo do Polocka a odebral se s ním k tamějšímu rozkolnickému biskupu Smaragdu Kryžanowskému, kterýž jim hostinu vystrojil, je opil a pak jim listinu podepsati dal, v níž za nové církevní knihy děkovali.

O kterém kostelu se dokázalo, že byl někdy rozkolnickým, byl hned za rozkolnický prohlášen. Kdo k rozkolu přešel, mohl statky a odkazy svých předků ke kostelům unitským učiněné nazpět požadovati; tu mnozí z lakomství a chudoby stali se rozkolníky, aby onoho jmění nazpět dostali. Počet sjednocených far a kostelů se menšil, sjednocení nesměli do latinských kostelův, a tak musili se zříci veškeré náboženské útěchy, nebo přejíti k rozkolu. Aby tato bída ještě větší se stala, dala vláda všechny kaple, oratoře a filiální kostely zavříti nebo strhnouti, a zakázala nové kostely stavěti a staré opravovati, aby znenáhla se sesuly. Ve farnostech, kde bylo lze na veliký odpor lidu naraziti, slibovala vláda rolníkům osvobození ode všech daní a jiné výhody, když k rozkolu přestoupí. Poněvadž tato nabídka v celku neúčinkovala, přikročila vláda ke lsti a násilí; zbubnovala několik ničemů, které přinutila, že žádost za přijetí do pravoslaví podali; potom přišla kommisse, prohlásila kostel za pravoslavný, farníci, kteří se proti tomu bránili, byli knutou mrskáni a žalařováni, katoličtí duchovní vyhnáni neb uvězněni, a rozkolničtí popové dosazeni; a pak oznámilo se úřadně, že fara dobrovolně ku pravoslaví se přihlásila. Tentýž ohavný způsob opakoval se za našich dnů v diecési chelmské.

Roku 1837. žádali Siemaszko a Lusinski na svých duchovních, aby podepsali listinu, kde se přísahou zavazují, že připojení svých far ku pravoslaví protiviti se nebudou. Nově jmenovaní hodnostáři učinili to rádi; ale nižší duchovenstvo

postavilo se statně na odpor, a pouze nejukrutnější muky vynutily na něm podpisy. Však přemnozí odepřeli podpis, v jejichž čele stál sám otec Siemaszkův, ruthenský farář, kterýž jenom milosti svého syna a cara děkoval, že do Sibiře se nestěhoval a pouze sesazen byl. Ostatní zakusili hrozného týrání, 160 kněží stěhovalo se do Sibiře, jiní zahynuli v žalářích, někteří utekli do Rakouska. Všech podpisů bylo sehnáno 1305.

Když věc tak byla připravena, sešli se jmenovaní tři zrádcové: Siemaszko, Lusinski a Antonín, na podzim 1838 v Polocku, aby veřejně od církve odpadli a podepsali listinu zvanou „konciliárním aktem," že k rozkolu přestupují. K této listině měl též přistoupiti metropolita Bulhak. Aby jej k tomu naklonil, udělil jemu car Mikuláš řád sv. Ondřeje a sliboval jiná veliká vyznamenání. Siemaszko byl tak nestydatý, že osobně k stařičkému metropolitovi přišel; ale ani jeho přemlouvání, ani snahy ministra Bludowa, který po císařském rozkaze k němu se dostavil, nepohnuly ho k odpadu a zradě. Vláda musila čekati na jeho smrť, a když téhož roku zemřel, kázal car na oklamání duchovenstva a lidu k unii lnoucího slavně ho pochovati jako ruského metropolitu v klášteře Alexandra Newského, chtěje tím světu namluviti, že zemřelý k rozkolu svolil. Po smrti jeho prohlásili jmenovaní zrádcové onu listinu, tak zvaný konciliární akt řecko-sjednocené církve v Rusku z 12. (23.) února 1839, kdež oznamují, že od katolické církve se odlučují, k rozkolu přestupují, a císaře prosí, aby je s jejich stádci do církve přijal. Listina jest od 3 biskupův a 21 kněží podepsána. Týž den složili ještě žádosť k císaři za přijetí do ruské církve a Siemaszko spěchal s těmito dvěma listinami do Petrohradu, kde car Mikuláš jej přelaskavě přijal. Výnosem sv. synoda z 25. března (6. dubna) 1839 byla unie zrušena, a sjednocení do pravoslavné církve přijati. Na tento výnos napsal car Mikuláš: „Děkuji Bohu a přijímám." Pamětní peníz měl „dílo míru" zvěčniti; má nápis „Nenávistí rozděleni 1595, láskou spojeni 1839." Zrádcové byli bohatě odměněni. Siemaszko stal se r. 1839. arcibiskupem Litvy a Vilna a byl r. 1852. za metropolitu povýšen († 23. list. 1868). Biskup Antonín byl r. 1840. minským biskupem učiněn. Lusinski stal se polockým arcibiskupem a byl r. 1866. do Petrohradu do sv. synoda povolán. *Tak zničil car Mikuláš, pravý to Nero a Diokleclan v jedné osobě, ukrutností hodnou obou jmenovaných tyranů sjednocenou církev v Rusku.* Teď hleděla vláda své ukrutné ná-

silí ospravedlniti a přestup sjednocených k rozkolu za dobrovolný vylíčiti. Takovou obranou jest onen konciliární akt od jmenovaných zrádců sestavený; vláda vydala sama spis, který byl též přeložen do němčiny pod názvem: „Über die Wiedervereinigung der Uniaten mit der rechtgläubigen Kirche im russischen Reiche. Aus dem Russischen übersetzt von August v. Oldenkop.“ Stuttgart. 1840. Oba tyto spisy převyšuje prolhaností a perfidností popis provedeného spojení od sv. synodu vydaný. Všechny tyto obrany kladou váhu na to, že prý sjednocené duchovenstvo dobrovolně ku pravoslaví přestoupilo. O této dobrovolnosti lze si učiniti obrázek, když povážíme, že r. 1834. byl počet sjednocených kněží úřadně na 2348 udán a podpisův o přijetí do rozkolu jest pouze 1301; kam se poděla druhá polovice kněží (1047) — ti odešli do Sibiře, nebo do žaláře, nebo dali se útěk. Nevoli lidu oloupeného o drahý poklad pravé víry krotily carské úkazy. Úkaz z 20. ledna 1840 zakazoval katolickému duchovenstvu užívati výrazu „řecko-sjednocený“ a činiti rozdíl mezi nově přešlými ku pravoslaví a pravoslavnými. Latinský arcibiskup mohylevský dostal rozkaz, by všem latinským duchovním nařídil, aby žádnému, kdo z jejich osady není, svátostmi nepřisluhovali, leč když certifikátem od svého faráře se vykáže, že katolíkem jest. V úkaze z února 1840 hrozilo se duchovním i laikům nejtěžšími tresty, kdyby svádění ve věcech víry se dopouštěli, t. j. kdyby katolické církvi věrnými zůstati chtěli. K čemu takové kruté zákony, když sjednocení rozkol dobrovolně přijali? O této dobrovolnosti máme hojnosť příkladů. Ves Dudakovice ve vládním okresu mohylevském nechtěla přijmouti rozkol. V pondělí pašijového téhodne 1841 přitáhl tam pluk pěchoty a obklíčil ves. Až do velikého pátku nechali vyhladověti obyvatele, pak zapálili ves, a přední obyvatelé dostali po 300 ranách holí, poněvadž od katolické víry odpadnouti nechtěli. Za dvě hodiny skonali takto ubití v bolestech. A přece teprve r. 1854. byl poslední odpor v bývalých sjednocených biskupstvích zlomen. Tenkráte byli všichni, kdo ještě na unii lpěli, každého téhodne jednou holí a knutou biti, a když to nepomohlo, zavlečeni do Sibiře. Místo „láskou sjednocení“ mělo se říci: *„knutou a holí sjednocení“*. Papež Řehoř XVI. žaloval v tajné konsistoři 22. listopadu 1839 světu na ukrutnosti Ruskem na církvi páchané; ale hlas jeho zůstal hlasem volajícího na poušti.

Car Mikuláš pronásledoval též krutě latinskou církev. Po-

tlačiv polské povstání, nechtěl se více dřívějšími závazky vázati, ačkoliv ještě organickým statutem z 26. února 1832 čl. 5. a 6. náboženskou svobodu a církevní majetek pojistil. V únoru 1832 byly v mohylevské metropoli 202 latinské kláštery zrušeny a zbylo jich pouze 89; 10. března zakázal car prohlašovati papežské bully v celé své říši; 20. srpna prohlásil všechny dítky ze smíšených manželství mezi katolíky a rozkolníky za rozkolnické, a taková manželství musila se pod trestem neplatnosti před rozkolnickým popem uzavírati. Carským úkazem bylo stanoveno, že katolický kostel s knězem jen tam smí býti, kde jest při sobě sto čísel neb 400 obyvatelů; poněvadž však mnohé polské obce byly malé a rozptýlené, bylo na základě onoho úkazu mnoho farních chrámů katolických zrušeno. Ve Varšavě zřídil car rozkolnické biskupství, k němuž katolíci překrásný svůj chrám postoupiti musili. Podobně musili učiniti ve Vilně k nově zřízenému rozkolnickému biskupství.

Car pronásleduje církev, snažil se apoštolský Stolec podvodným vyjednáváním oklamati. V letech 1831. a 1832. předložil apoštolské Stolici nový plán na opsání čili cirkumskripci diecésí v Bělorusku, a žádal papeže, aby biskupy a duchovenstvo před revolučními piklemi varoval, což papež Řehoř XVI. 9. června 1832 také učinil. Roku 1836. vyšlo pro katolické Polsko nové manželské právo, které katolické manželské právo hrubě porušovalo, a ruský vyslanec v Římě obžaloval horlivého podlašského biskupa Marcella Gutkowského, který byv od papeže vyzván, aby se zodpovídal, úplně se ospravedlnil a příčinu nenávisti vlády proti sobě ukázal. Vláda zabavila biskupovi příjmy, a ruský vyslanec v Římě žádal na počátku roku 1837. za jeho sesazení. Papež těšil statného vyznavače listem od 21. června 1837, a kardinál Lambruschini prohlásil vyslanci, že z carových žalob jenom věrné plnění biskupských povinností jest patrno; on prý doufá, že car svou hrozbu, odvésti biskupa od svého stádce, neprovede. Ale kardinál sklamal se; dne 29. dubna 1840 byl statný biskup do vyhnanství poslán. Papež chtěje horší zlo od církve odvrátiti, vyzval 7. dubna 1841 Gutkowského, aby se poděkoval, což on také, dostav papežský list ale až 7. května 1842, s radostí učinil; však teprve po 10 měsících dostal svobodu a výslužné, kterého ve Lvově požívati mohl.

Papež doufal odstoupením Gutkowského a praekonisací biskupa Ignáce Ludvíka Paulowského z Megary za arcibiskupa

mohylevského (1. března 1841) nakloniti cara ruským a polským katolíkům, ale sklamal se. Apoštolský Stolec nemohl déle mlčeti; tu žaloval Řehoř XVI. v allokuci z 22. července 1842 na tyto hrozné křivdy a dal s touto allokucí ještě 90 listin čili dokumentů uveřejniti, které ony křivdy světu jasně dokazovaly.

Když v prosinci r. 1845. car Mikuláš do Říma přišel a papeže dvakráte ve Vatikáně navštívil[1]), upamatoval jej Řehoř XVI při první návštěvě na soud Boží a podal mu své stížnosti ve 22 paragrafech. Car byl papežovým vystoupením hluboce dojat, slíbil mu, že si je přečte, a ujišťoval jej při druhé návštěvě, že na uvedené stížnosti ohled míti bude. Další vyjednávání vedl hrabě Nesselrode, kterého car ještě nějaký čas v Římě ponechal, s kardinálem Lambruschinim. Když papež Pius IX. na apoštolský Stolec dosedl, poslal car hraběte Bludowa do Říma vyjednávat o upravení katolických věcí v jeho říši. Z papežské strany byl pro toto vyjednávání ustanoven plnomocníkem kardinál Lambruschini, jemuž prelát Corboli-Bussi k ruce přidělen byl. Po mnohém vyjednávání byl 3. srpna 1847 konkordát o 31 článcích[2]) podepsán. Pro Rusko podržela se metropole mohylevská s biskupstvími vilnenským, žmudským, minským, luckým, kameneckým, a zřídilo biskupství chersonské čili tiraspolské se suffraganátem v Saratově; biskupové mohli svá církevní práva i ve školství vykonávati; metropole varšavská a 8 polských diecésí mělo dále trvati, a též o katolické Armeny bylo postaráno. Ale teprve v allokuci z 3. července 1848 mohl Pius IX. ratifikaci konkordátu v Petrohradě učiněnou křesťanskému světu oznámiti a nové opisní bully vydati. Však konkordát zůstal „mrtvým písmenem"; celé dřívější zákonodárství na úkor církve vydané zůstalo v platnosti. Roku 1850. bylo opět několik klášterů zrušeno, katoličtí Armeni k odpadu sváděni, mnoho kostelů katolíkům odňato a svědomití duchovní ze svých míst odstraněni. Ministeriální nařízení z 9. dubna (28. března) 1852 obnovilo staré nařízení, aby katoličtí duchovní žádných jiných kázaní neměli, leč které jsou z tištěných a vládou schválených kazatelských knih vyňaty. Týž císař Mikuláš, který katolíky zuřivě pronásledoval,

---

[1]) O rozmluvě mezi papežem a carem srv. od Wisemanna: Erinnerungen an die letzten vier Päpste str. 382 sqq.

[2]) Nussi: Conventiones p. 273 sqq.; Vehringův Archiv für kath. K.-R. sv. 6, str. 170.

vypověděl r. 1854. Turecku válku, aby prý svých spoluvěrců proti ukrutné turecké vládě chránil; však nežli tato krimská válka skončena byla, zemřel 2. března 1855.

Jeho syn a nástupce Alexander II. (1855—1881) oznámil své dosednutí na trůn papeži Piu IX., kterýž jej 9. dubna 1855 prosil, aby ke svým katolickým poddaným milostiv byl a jim své ochrany dopřál; dále dal papež 30. ledna 1856 sestaviti stížnosti apoštolského Stolce a dostal novým vyslancem hrabětem Mikulášem Kiselevem dobrá ujištění. Ke korunovaci carově do Moskvy (7. září 1856) přišel kníže Flavius Chigi, arcibiskup z Myry, jako papežský vyslanec, který sice s veškerou poctivostí přijat byl, ale nic podstatného nedosáhl. List Alexandra II. ku papeži nedotýkal se církevních věcí.

Alexander II. uchopil se opět záměru svého otce, aby „pravoslaví místo katolického náboženství Polákům vnutil“ [1]), a prováděl jej s veškerou krutostí. Jenom z bázně před pařížským kongressem (1856) učinila vláda apoštolské Stolici nějaké ústupky, a prohlásila v listopadu 1856, tedy po devíti letech, konkordát ve varšavských úředních listech, ale skomolila jej a doprovázela opatřeními, která se mu docela protivila. Spravedlivé prosby polských biskupů z r. 1861. [2]) jakož i představy mohylevského metropolity a jeho suffraganů [3]) nenalezly sluchu; podobně byla marnou žádost kardinála-státního sekretáře, aby katoličtí Armeni svého biskupa dostali.

Po smrti varšavského arcibiskupa Antonína Fialkowského (v říjnu 1861) neuznala vláda kapitolou zvoleného vikáře Antonína Bialobrzeského, kázala kapitole znovu voliti, vrhla kapitolního vikáře do žaláře a nedovolila kapitole obrátiti se na papeže. Pro jitření lidu obrátila vláda trochu, a oznámila v Římě, že papežského nuntia v císařské residenci příjme, a že císař si přeje, aby na varšavský stolec Sigmund Felinski dosedl, kterého papež též 6. ledna 1862 prekonisoval. Vláda chtěla sice papežského nuntia připustiti, ale nechtěla mu dovoliti, aby svobodně s biskupy obcoval. Úkazem z 8. ledna 1862 nově zřízená kommisse kultu a vyučování pro Polsko nesrovnávala se s ústavou církve a konkordátem.

---

[1]) Srv. Fictions et réalités Polonaises. St. Petersbourg 1864.
[2]) Jsou ve Vehringově Archivu für kath. K.-R. sv. 18. str. 283 sqq.
[3]) l. c. sv. 18. str. 346 sqq.

Revoluce, kterou pařížský revoluční výbor r. 1863. v Polsku vyvolal, zhoršila po svém povalení a potlačení ruskými voji nesmírně stav Poláků a katolické církve. Vojsko zuřilo hrozně v Polsku a Litvě a páchalo tam všechny ohavnosti na Polácích a katolících; generál Muravěv vyhubil skoro Poláky na Litvě. Arcibiskup Felinski byl v červenci 1863 do Jaroslavi zavlečen, s nímž kapitola a duchovenstvo obcovati nesměli. Místo něho ustanovila vláda správcem arcidiecése světícího biskupa Rzewuského. Četní kněží byli uvězněni a zabiti, poněvadž raněným Polákům v boji sv. svátostmi posloužili. Papež Pius IX. pozdvihl r. 1864. svého hlasu proti tomuto utiskování, ovšem nadarmo; vláda pokračovala v pronásledování katolíků. Úkazem z 8. listopadu 1864 bylo nařízeno, aby všechny katolické kláštery, které nemají počtu údů církevními předpisy stanovených (8), nebo povstání podporovaly, zrušeny byly; ještě téhož roku 1864. bylo 71 klášterů mužských a 4 ženské se 318 řeholníky pro nedostatečný počet členů a 39 klášterů se 684 řeholníky pro podporu prý povstání, zrušeno. Vláda potlačila četné svatyně katolíkům drahé, pronásledovala hrozně sjednocenou diecési chelmskou a vypověděla v říjnu 1865 Rzewuského z Varšavy. Úkaz z 25. prosince 1865 o úpravě římsko-katolického duchovenstva porušoval velice církevní řád. Průvody mimo kostel byly zakázány; ve farách, které neměly kněze, nesměli duchovní z jiných míst vypomáhati, stará kamenecká diecése byla potlačena 5. června 1866. Papež Pius IX. naříkal v allokuci z 29. října 1866 křivd stále na církvi páchaných a státní spis z 15. listopadu 1866 vyšel o tom se sto doklady čili dokumenty [1]). Carský úkaz ze 14. listopadu 1866 odňal všem smlouvám s apoštolskou Stolicí učiněným veškerou platnost, úkaz z 8. srpna 1867 přerušil veškeré obcování katolíků s Římem a o něco později byla podlašská diecése s kapitolou a seminářem potlačena. Listem ze 17. října 1867 oznámil papež tato násilí katolickému světu.

Ruský vyslanec urazil papeže 22. prosince 1866 nesmírně, prohlásiv ve slyšení, že katolická církev jest s revolucí ve spojení; toto tvrzení ničím neodůvodněné opětoval kníže Gorčakov v pamětním spise ze dne 7. ledna 1867 zaslaném ruskému vyslanci do Říma. Diplomatické styky mezi Ruskem a papežem přestaly, co vlastně Rusko svým hrubým vystupováním za-

---

[1]) Viz jej l. c. sv. 17. str. 266. 383; sv. 18, str. 74. 238, 321.

mýšlelo. V Polsku byli četní katoličtí šlechtici do vyhnanství posláni a statkův zbaveni, které rozkolníci dostali, a ruská řeč měla do služeb Božích býti zavedena. Roku 1872. byl carským úkazem poslední basiliánský klášter ve Varšavě zrušen.

V květnu 1875 byla poslední sjednocená diecése chelmská zrušena [1]). Tato diecése měla r. 1819. 317 far, 400 světských duchovních, 5 mužských klášterů s 20 mnichy, 1 ženský se 6 jeptiškami a 227.637 věřících; kolik sjednocených, tolik bylo též asi latiníkův, ale žádných rozkolníků nebylo v diecési. Když biskup Filip Felician Szumborski (1828—1851) dle panujícího práva od haličského metropolity potvrzení a biskupské posvěcení obdržeti měl, vymohla vláda na papeži Piovi VIII., že chelmskou diecési z haličské provincie vyňal a přímo apoštolské Stolici podřídil. I biskup Szumborski byl r. 1839. do Petrohradu zavolán, aby od unie odpadl, což však se vší rozhodností zamítl. Ruská vláda rozhlašujíc, že obě sjednocené metropole rozkol přijaly, nemohla tenkráte k násilí sáhnouti; a druhou příčinou k mírnosti byla chuť přečetných sjednocených v chelmské diecési přestoupiti k latinskému obřadu, poněvadž věděli, kterak jejich bratří k rozkolu přinuceni byli. Za takovéhoto stavu věci ujišťoval polský místodržitel, polní maršálek kníže Paskiewicz, po svém pobočníku Szypowi biskupa, že vláda sjednocené k rozkolu nutiti nechce, dovolával se papežských dekretů, které přestupu k latinskému obřadů nedovolovaly, a žádal na něm, aby to věřícím oznámil. Po smrti statného Szumborského († 19. ledna 1851) zvolila kapitola světícího biskupa Jana Teraszkiewicze (1851—1863) za administrátora, kterýž jím až do své smrti zůstal, radou kněze Jana Pocieje, rozkolníka, se řídil a rozkolu do rukou pracoval. Po jeho smrti († 1. března 1863) převzal vládu diecése 4 srpna 1863 s dovolením cara Alexandra II. Jan Kalinský, koadjutor Teraszkiewiczův, který však diecésním biskupem nikdy se nestal. Na něm žádala vláda, aby místo maloruské a polské řeči, pokud se jich v církvi užívalo, zavedl řeč ruskou (velkoruskou), a řecko-sjednocený obřad ode všech latinských přídavkův očistil. Poněvadž Kalinski vládě po vůli býti nechtěl, byl s některými kanovníky jat a do vyhnanství do Wiatky zavlečen (1866), kde brzo zemřel. Papež Pius IX. oznámil toto

---

[1]) Srv. „Moje stručné dějiny kat. církve v Rusku“ v „Časopise katol. duch.“ 1890 str. 341.

nové násilí ruské vlády křesťanstvu v allokuci z 29. října 1866. —

Správcem diecése stal se chelmský kanovník Wojcicki, který byl ruštější nežli ruská vláda sama; kanovníci zvolili jej po smrti Kalinského za kapitulárního vikáře. Papež Pius IX. naříkal na zmatky v chelmské diecési okružníkem ze 17. října 1867, a vyobcoval Wojcického z církve, ale Wojcicki nedbal toho, úřadoval dále, zaváděl ruštinu do škol a kostelův, očišťoval obřad a měl za své pomocníky bídné přeběhlé kněze z Haliče, z nichž Marcell Popiel, dřívější katecheta v Tarnopoli, konečně chelmskou diecési zradil a prodal. Lid nechtěl připustiti, aby obřad jeho byl očistěn, t. j. poruštěn čili popravoslaven, a stavěl se na odpor novým rozkolnickým apoštolům, kteří místo s křížem s bodáky k němu přicházeli. Nesčíslní sjednoceni, na nichž se kruté ohavnosti páchaly, obětovali život za víru.

Mnohým namaháním konečně provedl papež Pius IX., že chelmská diecése řádného biskupa dostala, a sice Michala Kuziemského, který byl Haličan a toho času prelátem při metropolitní kapitole ve Lvově. Papež Pius IX. prekonisovál jej 22. června 1868, a haličský metropolita Dr. Spiridion Litwinowicz posvětil jej ve Lvově na biskupství. Kuziemski byl slabý muž, oddaný sice apoštolské Stolici, ale krátkozraký vzhledem na pletichy a úskoky ruské vlády, která v ústech stále měla pečlivosť o unii, aby její řecko-slovanský obřad ve vší čistotě a přesnosti zachován, a národnosť Ruthenů proti Polákům povznešena byla. A tu potvrdil neprozřetelně svým pastýřským listem z 23. října 1868 všechna nařízení Wojcického, kterými sjednocený obřad se očisťoval, pokládaje je za povznešení ruthenské národnosti a víry. Druhé neprozřetelnosti dopustil se r. 1870, žádaje na svém duchovenstvu, aby mu podalo seznam všech osob, které bez prominutí apoštolské Stolice k obřadu latinskému přešli, jakož i seznam dítek takových osob. Ale při vší své slabosti nechtěl býti zrádcem, a když mu r. 1871. nové reformy byly vnucovány, prohlásil naproti nim své stanovisko v konsistorním sedění v únoru 1871. Toto stanovisko nelíbilo se vládě a Popielovi s jeho spojenci. Popiel spěchal do Petrohradu, nevzav si dovolení od svého biskupa. Co nyní se sběhlo, nelze říci. Dle jedné zprávy stěžoval si biskup u vlády na to, že podřízený kněz bez jeho svolení na delší dobu z diecése se vzdálil a spolu prohlásil, že chce býti

biskupem ne na papíře, ale skutečným; a tu oznámila mu vláda, že jest propuštěn a Popielem nahrazen. Dle jiné zprávy opustil prý Kuziemski dobrovolně diecési, přesvědčiv se, že vláda nechce pouze obřad očistiti, ale unii potlačiti. Kuziemský opustil roku 1871. svou diecési, odebral se domů do Haliče a zemřel v prosinci 1879. Chybou a velkou jeho slabostí zůstane, že bez svolení apoštolské Stolice svou diecési opustil a z Haliče se proti tomu neohradil, když usurpator Popiel v čelo diecése postaven byl; ano ani tenkráte toho neučinil, když Popiel jeho diecési rozkolu zaprodal.

Správu diecése uchvátil ve jménu vlády Marcell Popiel. Hned přikázal, aby se v symbolu „i za syna“ (Filioque) vynechalo, zapověděl v prosinci 1871 světiti svátky: Neposkvrněného početí Panny Marie, Božího Těla a sv. Josafata; zakázal oltářní zvonky a klečení v kostele, zavedl rozkolnický missál a kázal vynechati jméno papežovo v modlitbách a místo něho jmenovati petrohradský synod; kněží měli nositi vousy a široká roucha po způsobu rozkolníků. Dne 20. října 1873 nařídil Popiel veškerému duchovenstvu, aby od 1. ledna 1874 všudy služby Boží dle jeho instrukce konalo, a ministr kultu hrabě Tolstoj, tento zarytý nepřítel katolické církve, přikázal občanským a vojanským úřadům gubernie lublinské a siedlické, aby na provedení Popielových instrukcí dohlíželi a v případě neposlušnosti zbraní zakročili. Popiel svolal všechny děkany do Chelma a doporoučel jim svá nařízeni. Děkani začali v jeho smyslu působiti, ale duchovenstvo protivilo se. Do konce března 1874 byli 43 kněží do žaláře uvrženi, 22 odstraněni do Haliče, mnozí zavlečeni do Sibiře, nebo do vnitřního Ruska. Proti lidu zakročovalo se násilím, jmenovitě v dekanátu Radinském byly přeohavné ukrutnosti páchány. Ve vsi Prutulině nechtěli sjednocení vydati kostel rozkolnickému knězi, který byl jim vnucen. Přitáhlo vojsko, které do lidu střílelo; 15 mrtvých zůstalo hned na místě, a mnozí byli těžce raněni. — Takové výstupy děly se v celém Podleší. Dle úřední zprávy došlo v 26 osadách ke krvavým výstupům; že úřední zpráva mnohem méně osad udává, netřeba dokládati. Knuta kozáků neobmezujíc se na zákonem ustanovený počet ran 50 při mužích, 25 při ženách a 5 při dětech, konala divy. Z bázně před nepokoji zastavila vláda v březnu 1874 vraždění a žalařování, a když jenerál pěchoty Pavel Kotzebue stal se generálním gouvernérem ve Varšavě, prohlásila vláda v úřadním listě, že ne-

chce ublížiti unii, než jenom obřad očistiti a národnosť povznésti. Poněvadž vláda a zrádcové ustavičně očistění sjednoceného obřadu v ústech měli, vydal Pius IX. 3. května 1874 encykliku k ruthenským biskupům, v níž staré papežské dekrety o řeckém obřadě znovu potvrdil a též zamośćskou synodu, naříkal na usurpaci Popielovu a vydal na něj klatbu. Však tento otcovský list papežův neučinil žádného dojmu na bídné a zrádné srdce Popiela a jeho druhů.

Když car Alexandr II. r. 1874. ve Varšavě byl, podala se mu adressa s mnoha tisíci podpisy, v niž sjednocení prosili, aby při své víře ponecháni byli. Car vzkázal jim po Kotzebue-ovi, aby Popiela a jeho druhů poslouchali. Teď začaly se sbírati adressy, které za milostivé přijetí do rozkolu prosily. Gromeka, gouvernér Siedlece, vyslal tři agenty, k nimž pro větší váhu syn jeho se připojil, kteří by po všech vsích podpisy sbírali. Když farář, na něhož prvního všudy se obraceli, se podepsal, bylo dobře; když odepřel, našli si ve vsi opilce a jiné ničemy, kteří křížky místo podpisů na listinu učinili. Když takovýmto hanebným způsobem adressy byly sehnány, podaly se v květnu 1875 do Petrohradu s prosbou k carovi za milostivé přijetí do lůna státní ruské církve. Car Alexandr II. svolil k tomu hned „milostivě“, a spojení mělo býti slavně prohlášeno. Z každé fary musili se do Petrohradu dostaviti dva spolehliví laikové, jakožto jejich zástupci, všichni děkani z gubernie lublinské a siedlické a Popiel se svou konsistoří. V Petrohradě byli slavně uvítáni, bydlili tam na státní útraty, a car přijal je ve slavném slyšení, při němž byla přítomna celá císařská rodina a celý dvůr. Odpadlíci konali řeč, kterou dříve ministr byl schválil. Spojení sjednocených s pravoslavím prohlásil slavnostně v Chelmě varšavský rozkolnický biskup Joannicius Gorski. Popiel byl za svou zradu za lublinského biskupa posvěcen, ale poněvadž vláda mu přece nevěřila, nestal se samostatným biskupem, než jenom vikářem varšavského arcibiskupa. Tak vidělo osvícené 19. století krásnou církevní provincii, mající r. 1771. 13.000 farních kostelů, 17.000 filiálních a přes 12 millionů věřících, kterak před jeho očima ukrutně byla zničena. Na pamětní spis kardinála státního sekretáře Simeoni-ho z 26. července 1877 odpověděl ruský jednatel kníže Urusov způsobem urážlivým.

Syn a nástupce Alexandra II. car Alexandr III. (od 13.

března 1881) pokračuje v šlépějích svého otce. Smlouva [1]) ze 23. pro 1882 s apoštolskou Stolicí učiněná zdála se, že polehčí katolíkům; vyhnaní biskupové Felinski a jiní dostali svobodu a výslužné, ale vláda zfalšovala listiny a zrušila částečně smlouvu zákonem o ustanovení duchovních [2]) r. 1885. Stále vyjednává se mezi apoštolskou Stolicí a Ruskem, každou chvíli skrze jiného ruského jednatele v Římě, a jádro veškerého vyjednávání tvoří snaha ruské vlády, aby biskupské stolce povolnými osobami obsazeny a ruská řeč do služeb Božích zavedena byla. Poruštění a popravoslavení katolických Poláků zůstává stále hlavní prací ruské vlády. Při všem vyjednávání byl roku 1890. klášter klarisek v Dubně na Volyni zrušen. Jeptišky zvláštním listem prosily carevnu, aby klášter byl zachován, však nadarmo. Jednoho dne z rána obklíčili vojáci klášter a obsadili silnici a nádraží. Četníci vrazili do kláštera a provázeli 8 jeptišek na nádraží, odkudž potom ubohé řeholnice vlakem ve společnosti četníků do Sandoměře na Visle dopraveny byly, kde té doby ještě sice klášter jest, ale co nejdříve zavřen bude [3]).

§ 600. δ) Ruthenská haličská metropole ve Lvově, nový střed sjednocených Ruthenů [4]).

Když Halič za císařovny Marie Terezie při rozdělení Polska k Rakousku připadla, uznávalo Rakousko ruthenského metropolitu v Rusku žijícího za duchovní hlavu svých nových poddaných řecko-slovanského obřadu, ale vláda pomýšlela na obnovení haličské metropole; o této věci mluvilo se za císaře Josefa II. a Leopolda II., ale věc nepokročila ku předu. Roku 1803. navrhlo několik latinských hodnostářů, aby ruthenští biskupové latinským se podřídili, po jejich smrti biskupství více se neobsazovala, a věřící k latinským biskupstvím se přivtělili. Proti tomu postavili se ruthenští biskupové a vyslali lvovského generálního vikáře Michala Harasiewicze do Vídně, aby proti návrhu působil a spolu o konečné obnovení haličské

[1]) Veringův Archiv für kath. K.-R. sv. 49 str. 323.
[2]) l. c. sv. 53, str. 145.
[3]) Blahověst 1890, str. 287.
[4]) Srv. moje „Stručné dějiny kat. církve v Rusku“ v „Časopise katol. duch.“ 1890. str. 156.

metropole vyjednával. Harasiewicz měl slyšení u císaře Františka I. 15. června 1803, rokoval o tom též s apoštolským nuntiem hrabětem Severoli-m, arcibiskupem z Petry in part., a podal jemu a státní kanceláři promemoria. Však pro válečné časy nemohlo se nic pro haličskou metropoli podniknouti. Když pokojnější časy nastaly, obnovil biskup přemyšlský Antonín Angelowicz se svým duchovenstvem prosbu za zřízení metropole. Po mnohém rozbírání této věci u vlády rozhodl císař František I. dvorním dekretem z 11. září 1806, aby haličská metropole byla zřízena a prvním metropolitou biskup Angelowicz učiněn, a týž den zaslán do Říma návrh, aby papež Antonína Angelowicze za metropolitu potvrdil, Lvov za metropoli povýšil a jeho biskupu navždy hodnosť metropolity se všemi právy a výsadami, které papež Klement VII. bullou „Decet Romanum pontificem" kyjevsko-haličským metropolitům dal, též propůjčil. Však v Římě nepotvrdili haličské metropole, poněvadž prý nikdy nebyla, a Lisowski již metropolitou od ruského cara jmenován jest. Dvorní kancelář vyzvala 13. června 1807 biskupa Angelowicze, aby podal důkaz, že Halič již jednou metropolí byla a pouze nehodami času zašla; dále aby podal dle možnosti posloupnosť haličských metropolitů. Všechny žádané důkazy a vysvětlení podal po rozkaze biskupově učený kanovník Harasiewicz 27. července 1807. Rakouská vláda vyvrátila teď důvody proti potvrzení haličské metropole uvedené a žádala znovu za stvrzení. Potom zřídil papež Pius VII. bullou „In universalis Ecclesiae regimine" z 22. února 1807 haličskou metropoli. Císařský diplom z 11. srpna 1808 udělil zřizovací bulle placetum, po čemž byla prohlášena. Angelowicz byl od papeže za metropolitu povýšen, a byl 25. září 1808 nastolen. Tak dostali Rutheni svůj nový střed.

§ 601. ε) Srbové a Černohorci; Karlovický patriarchát v Rakousku-Uhersku; částečná unie Srbů v Chorvátsku a Slavonii.

Srbové [1]) kolísali se, jak jsme viděli v § 242. [2]), mezi Římem a Konstantinopolí, až konečně rozkol vrch dostal. Upra-

[1]) Srv. výborné dílo od Ježka: Z dějin křesťanství mezi Slovany. Díl I. Slované jižní. Stať: „Srbové" 277—330.

[2]) I. 1. str. 330 sqq.

vitel srbské hierarchie sv. Sava byl katolíkem jako rod jeho Nemanjů. Jeho nástupce na stolci arcibiskupském Arsenij († 28. října 1251) stkvěl se upřímnou přítulností k apoštolské Stolici. Car Štěpán Dušan (1336—1355) tvářil se oddaným k apoštolské Stolici, kdykoli z toho politického prospěchu nadíti se mohl. U vyjednávání Dušana s apoštolskou Stolicí vmísil se i římský císař a český král Karel IV., hledě jej získati katolické církvi. Ale mocný car srbský nestal se katolíkem, nýbrž proměnil se docela v krutého pronásledovatele katolíků, prohlašoval je za kacíře, odsuzoval do rudných bání, rozváděl jejich manželství a kázal jim děti odníti. Roku 1346. svolal Dušan synodu duchovenskou do Skoplji, která dosavadního metropolitu srbského Joanikia II. za samostatného patriarchu, nezávislého na Kt., povýšila; patriarchální stolec byl v Peći v severo-východním koutě Albanie a trval až do r. 1766. Konstantinopol uznala samostatný srbský patriarchát v Peći. Když sultán Murat I. cara Lazara 15. června r. 1389. v nešťastné bitvě na Kosově poli na hlavu porazil, učinil si Srbsko na sobě závislým, ale ponechal mu jakousi samostatnosť, teprve sultán Muhamed I. učinil je r. 1459. tureckým pašalíkem.

Turci ponechali srbský patriarchát v Peči až do r. 1766., kdy byl s konstantinopolským patriarchátem sloučen. Poslední patriarcha pečský Kallinik, rodem Řek, byl dlužen značnou summu jakémusi konstantinopolskému Řeku Spatariovi, a když Spatari jako politický provinilec byl odpraven a jmění jeho zabaveno (r. 1765.), žádala turecká vláda na patriarchovi Kt. Samueli, aby jí tento dluh pečského patriarchy byl zaplacen. Poněvadž srbský patriarcha dluh zaplatiti nemohl, učinil tak Samuel, však pod výminkou, že srbský patriarchát zrušen bude. Z návodu Samuelova žádal srbský patriarcha Kallinik II. sám sv. synod Kt. a patriarchu Samuele, aby srbský patriarchát s konstantinopolským sloučen byl, které žádosti ovšem vyhověno bylo.

Až do r. 1830. byli arcibiskup a biskupové z Konstantinopole do Srbska posýláni proti vůli národa, který marně spravedlnosti se dovolával. Když Srbové z poroby turecké vymaňovati se počali, vyhnali r. 1815. řeckého metropolitu a poddali se metropolitovi karlovickému na rakouském území. Za knížete Miloše oddělila se srbská církev téměř docela od patriarchátu Kt.; v Bělehradě byl r. 1830. ustanoven samostatný metropolita, a mezi srbskou vládou a patriarchou učiněn v lednu

1832 konkordát o 8 článcích, dle něhož patriarcha potvrzuje toliko metropolitu, dostává při jeho volbě 300 rakouských dukátův a připomíná se při službách Božích. Roku 1836. byl uvolněn svazek mezi metropolitou srbským a patriarchou ještě více; onomu nemohlo potvrzení odepřeno býti a zároveň bylo na něj přeneseno potvrzování domácích biskupů: šabackého, negotinského a užického. Když Srbsko za Milana Obrenoviče stalo se královstvím, uznal patriarcha Kt. r. 1879. církev srbskou za úplně samostatnou a na patriarchátu nijak nezávislou. Srbská hierarchie jest panovníkem a skupštinou obmezena; nejvyšší církevní moc náleží synodě, která se každý rok svolati má.

Katolíci mají v Srbsku spojené biskupství bělehradsko-smederevské a arcibiskupství skopljské. V Bělehradě dovolil teprve r. 1853. kníže Alexander (1842—1855) zříditi katolickou faru a to po dlouhém vyjednávání a s mnohým obmezením, zejména s povinností říditi se julianským kalendářem. Však katolická fara v Bělohradě není posud zřízena, a tamnější katolíci jsou odkázáni na kapli rakouského vyslanectva.

Černá Hora. [1]) Když Černá Hora samostatnou se učinila, povolala na knížecí stolec posledního příbuzného z rodu Balšiců, jménem Štěpána, který po své temné pleti nazván jest Černý (Crnoj) a zakladatelem dynastie Crnojevičů (1423—1516) se stal. Jeho syn a nástupce Ivan Crnojevič byl horlivým katolíkem, jemuž papež Eugen IV. hájení církve proti Turkům svěřil. Kníže Jiří II., který měl za manželku dceru benátského dožete a tudy snad katolíkem byl, složil r. 1516. ve shromáždění lidu vládu do rukou nesjednoceného biskupa cetyňského a odebral se do Benátek.

S Germanem počíná řada duchovních panovníků černohorských, kteří sluli vladykové a měli v rukou nejvyšší moc duchovní i světskou. Jim k ruce byl dán pro světské řízení gubernátor. Za vladyky Rufina přešlo mnoho katolických rodin k řecké církvi a podrobilo se vladykovi jako svému duchovnímu pastýři. Vladyka Marderij sjednotil se s Římem za papeže Urbana VIII. (1623—1644), kterýž jej s veškerým národem do lůna katolické církve přijal. Však tato jednota neměla stálosti, a vladyka i země opět odpadli k rozkolu. Po smrti vladyky Sávy I. († 1697) byl za jeho nástupce zvolen Daniel

---

[1]) Ježek, l. c. Stať: „Černohorci“ str. 331—355.

Petrovič (1697—1737) z rodu Něguš, jímž dědičná posloupnost vladyků v rodině Něgušské ustálena jest. Vladykové dostávali svá svěcení od srbského metropolity, potom od karlovického, od něhož se Petr I. (1782—1830) posvětiti dal. Vladyka Petr II. (1830—1851) zrušil důstojnosť světského gubernatora a spravoval světské věci sám. Rusko vykonávalo na Černou Horu po veškeren čas největší vliv. Jeho nástupce a bratrovec Daniel odebral se pro biskupské posvěcení do Petrohradu, ale změnil svůj úmysl a žádal ruskou vládu za svolení, aby jako světský panovník na černohorský knížecí stolec dosednouti směl, čehož také dosáhl, a panoval až do r. 1860. Jeho nástupcem stal se bratrovec Mikuláš, který s papežem Lvem XIII. učinil konkordát z 18. srpna 1886, a dosáhl potom na něm, že v černohorských katolických chrámech staroslovanská liturgie konati se může.

Vladyka sídlí v klášteře sv. Petra v Cetyni, volí se od národního shromáždění z mnichů nebo neženatých duchovních a bývá svěcen v Rusku; pod ním stojí 3 arcikněží a přes 200 kněží. Černá Hora ve starých hranicích měla 11 klášterů.

Karlovický patriarchát. Když císař Leopold I. vítězně proti Turkům bojoval, umínil sobě osvoboditi veškeré křesťanské národy ze jha tureckého a vstoupil k tomu cíli v dorozumění s patriarchou pečským Arsenijem III. Crnojevičem. Císařská vojska dobyla Bělehradu 1688, celého Srbska, části Valašska, Bosny a Albanie. Když však císařské vojsko dobyté země opustiti musilo, vyzval císař Srby, aby do jeho zemí se vystěhovali. V čelo vystěhovalců postavil se pečský patriarcha Arsenij Crnojevič a přitáhl r. 1690. se 40.000 rodinami do jižních Uher, jak myslil, jen na čas, než by rakouská zbraň Turky potřela; však Srbové zůstali v Uhrách trvale. S patriarchou přišlo i sedm biskupů, kteří se usadili v Temešvaře, Segedině, Vršci, Varadíně, Budíně, Mohači a Karlovci. K vyřizování církevních věcí a k volbě biskupů byly svolávány synody; věci týkající se celého národa rozhodovány na sněmu národním čili kongrese, který jmenovitě patriarchu volil. Arsenij Crnojevič dlel větším dílem ve Vídni, zastávaje tam svůj národ, kdež také r. 1706. zemřel. Jeho tělo bylo přeneseno do kláštera Krušedolského ve Sremu. Jeho nástupcem stal se r. 1708. Isaiáš Ďakovič maje titul metropolity. Roku 1724. přesídlil metropolita z Krušedolu do Bělohradu a po brzké ztrátě těch území do Karlovců r. 1739. Tehdáž vystěhovalo se zase

mnoho Srbů do Uher, v jich čele sám pečský patriarcha Arsenij IV. Joanovič, který zaujal právě uprázdněný metropolitní stolec († 1748). Jeho nástupcové nazývali se až do roku 1848. jenom arcibiskupy a metropolity. Josef Rajačič (1848—1861) přijal opět název srbského patriarchy a arcibiskupa karlovického. Jeho nástupcem v patriarchátu stal se r. 1864. Samuel Maširevič, za něhož rozkolničtí Rumuni v Uhrách a v Sedmihradsku od jeho patriarchátu se odtrhli a samostatnou církev rumunskou si zřídili. Samostatnosť rumunské církve potvrdil císař František Josef I. 24. prosince 1864 a prvním rumunským metropolitou stal se Šaguna. Karlovickému patriarchovi jsou podřízeni biskupové: aradský, bačský, budínský, pankrácký, veršecký a karlovecký.

Sjednocení Srbové diecése Križevacské. [1]) Ke konci 16. století za časů záhřebského biskupa Petra Dimitroviče vystěhovalo se mnoho Srbů do Dalmacie, Chorvatska a Slavonska, z nichž největší část latinský obřad přijala. Později okolo r. 1600. přišly jiné zástupy, majíce v duchovním ohledu za svou hlavu archimandritu Simeona Vratana do Chorvátska. Vratan přijal unii a byl od papeže Pavla V. r. 1611. za biskupa Svidnicského ustanoven. Však latinští biskupové záhřebští začali od polovici 17. století sjednocené biskupy svidnické za své vikáře pro řecký obřad pokládati, a žádali na nich poslušnosti. Však svidničtí biskupové protivili se této osobivosti. Svidnický biskup Gabriel Miakič, kterého papež sám posvětil, byl od záhřebského biskupa Martina Borkoviče suspendován, jakoby byl jeho neposlušným vikářem, a u krále za buřiče obžalován a do žaláře uvržen. Následek toho byl, že nástupcové Miakičovi již ve jmenovací listině jenom vikáři záhřebského latinského biskupa nazýváni byli. Tato závislosť byla velice na újmu šíření unie a měla samé spory mezi katolíky obojího obřadu v zápětí. Aby tyto spory odstranil, povýšil papež Benedikt XIV. Svidnik za apoštolský vikariát a učinil tak konec závislosti na záhřebském latinském biskupu. Prvním apoštolským vikářem stal se jmenováním císařovny Marie Teresie Gabriel Palkovič. Jeho nástupce Basil Božičkovič pracoval u císařovny

---

[1]) Nic. Nilles S. J.: Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orient. in terris coronae s. Stepani. Oeniponte 1885. 2 T. Lib. IV. De historia unionis Serborum cum Sede Apost. in T. II. p. 703—813. — Pelesz: Gesch. der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, II. 1091 nota.

Marie Teresie o to, aby svidnická diecése kanonicky zřízena byla. Snahou této císařovny byla r. 1776. proti vůli záhřebského biskupa Galufa tato sjednocená diecése zřízena, a sídlo jejího biskupa do Kříže (Križevace) přeloženo. Císař Josef daroval tomuto biskupství některé statky. Križevacská diecése má přes 20.000 věřících.

§ 602. *ϑ*) *Bulhaři.* [1])

Bulhaři byli původně katolíci a zůstali v obcování s Římem i když císař Basilius II. říši bulharskou v letech 981—1019 vyvrátil. Teprve první arcibiskup bulharský z národa řeckého Lev Ochrický strhl Bulhary do rozkolu. [2]) Když Bulhaři r. 1185. řecké jho se sebe střásli, provedl jejich car Kalijan opět sjednocení s Římem za papeže Inocence III., který dal Kalijanovi titul krále, prohlásil arcibiskupa bulharského Basila za primasa Bulhar se sídlem v Trnově, jemuž podřídil dva metropolitní stolce v Prjaslavi a Velbudži r. 1204. Tato církevní jednota vzala za své za bulharského patriarchy Joachima, který před r. 1234. k rozkolu přešel, poněvadž tohoto roku uznal jej za patriarchu rozkolnický patriarcha konstantinopolský Germanus sídlící v Nicaei. Car Jan Asěn II. (1218—1241) odpadl po smrti své katolické manželky († 1237) též k rozkolu. [3])

Roku 1393. dobyli Turci Trnova, vypověděli patriarchu Euthymia do Macedonie, kde zemřel, a proměnili patriarchální chrám Nanebevstoupení Páně v mešitu. Patriarchát trnovský zahynul; ale samostatnosť metropole ochrické trvala dále.

Když Turci východního císařství a Konstantinopole se zmocnili, odevzdali Řekům veškerou moc nad křesťany podrobenými. Řekové byli patriarchy a z největší části i biskupy, řečtili Bulhary a Slovany vůbec, a odstraňovali slovanský obřad, který brzo na vesnice byl obmezen a mizel. Roku 1766. podařilo se patriarchovi Kt. Samueli zničiti patriarchát pečský a nedlouho potom dne 16. ledna 1767 byl poslední samostatný arcibiskup ochrický Bulhar Arsenij přinucen, aby svého úřadu se zřekl. Se slzami v očích a třesoucí se rukou

---

[1]) Ježek: „Z dějin křesťanství mezi Slovany“ stať: „Bulhaři“ str. 451 až 535. —

[2]) Srv. Díl II. 1, str. 340 sqq.

[3]) Srv. II. 2, str. 172—174 mého díla.

podepsal Arsenij své odstoupení ve prospěch patriarchy konstantinopolského a odešel do vyhnanství na horu Athos, kde poslední dni života trávil. Všechno se řečtilo, ano i jména sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje byla z kalendáře vyškrtnuta, a Řekové hubili slovanské knihy a pálili je veřejně.

Ale při všem nátlaku a utiskování Řeků rozmáhala se mezi Bulhary národní uvědomělosť, a tu vypukla r. 1860. nevole Bulharů žijících v Konstantinopoli a 60.000 jich zadalo skrze své posly za odtržení od patriarchátu konstantinopolského a za vlastní patriarchát. Patriarcha Kt. Cyrill snažil se je udobřiti, a posvětil několik Bulharů za biskupy; jeden z nich Hilarion postavil se v čelo hnutí a vynechal jméno patriarchovo ve svých modlitbách. Nástupce Cyrillův Joachim chtěl užiti přísnosti, a tu četní Bulhaři v Konstantinopoli odebrali se 30. prosince 1860 k apoštolskému delegátu Brunoni-mu a žádali za přijetí do církve katolické. Papež Pius IX. přijal bulharské poselství a vyplnil jeho žádosť za přijetí do církve brevem od 21. ledna 1861; potvrdil slovanský obřad a posvětil sám 14. března 1861 bulharského archimandritu Josefa Sokolského za arcibiskupa sjednocených. Po návratu nového arcibiskupa do Konstantinopole rozšiřovala se unie jmenovitě v okolí Adrianopole a Soluně. Však unie měla mnoho nepřátel, a žádná katolická moc neujala se ji vydatně. Arcibiskup Sokolski zmizel v červenci 1861 a objevil se v Rusku; četní duchovní i laikové opustili zase unii; však přece přes 20.000 Bulharů zůstalo sjednocenými. Hlavními missionáři mezi nimi jsou lazaristé a resurrectionisté. Roku 1865. stal se administrátorem osiřelé arcidiecése Rafael Popov, který byl za biskupa nazianzského in part. 19. srpna 1865 posvěcen a znamenitě pro unii, za velikého nepřátelství turecké vlády a rozkolníků, v Macedonii působil († 6. března 1876)[1]).

Jmenovaný Hilarion chtěl býti bulharským patriarchou; však rozkolnický patriarcha Kt. vyobcoval jej z církve a sultán poslal do vyhnanství, ale tím nebylo hnutí mezi Bulhary potlačeno. Roku 1866. chtěl patriarcha Řehoř VI. dáti Bulharům samostatnou církev s metropolitou v čele, který by měl název „exarchy“ celého Bulharska; ale území exarchátu mělo obsahovati země mezi Balkánem a Dunajem, Macedonie a Thracie

---

[1]) Mužík: Rafael Popov. V Časopise kat. duch. 1876, str. 204—209.

měly býti vyloučeny. Tohoto návrhu nepřijali Bulhaři. Aby jednou pokoj nastal, vydal sultán 12. března 1870 ferman, kterým samostatný bulharský exarchát zřídil, obsahující nynější bulharské knížectví, východní Rumelii s biskupstvími nišským, pirotstkým a velerským; v ostatních diecésích macedonských mělo se hlasovati, zdali obyvatelé při patriarchátu zůstati nebo ku exarchátu přistoupiti chtějí. Však hlasování provedlo se pouze v Ochridě a Skopji. Za prvního exarchu zvolili Bulhaři r. 1872. Anthima, biskupa vidinského, který od sultána potvrzen byl a hned do rozličných diecésí biskupy poslal. Pro Soluň a okolí jmenován jest biskup Nil Izvorov. Však brzo roznesla se zvěsť, že exarcha a patriarcha se smířili, a byla potvrzena tím, že všichni exarchou vyslaní biskupové zase jsou odvoláni. Nil vida sebe a svůj národ zrazeny, rozhodl se navrátiti do lůna katolické církve. Avšak na rozkaz turecké vlády musil Soluň opustiti a do Konstantinopole se navrátiti, odkudž papeže Pia IX. za přijetí žádal. Papež to učinil a jmenoval jej po dvou letech nástupcem Rafaele Popova, biskupem tedy všech katolických Bulharův obřadu staroslovanského.

Po válce rusko-turecké bylo mírem Svatoštěpánským r. 1878. a obmezením čili skrácením tohoto míru berlínským traktátem z 13. července 1878 zřízeno knížectví bulharské (asi 1.180 □ mil) s hlavním městem Srědcem (Sofií), a samosprávná provincie Východní Rumelie (asi 660□ mil) s křesťanským místodržitelem a hlavním městem Plovdivem (Filippopolí) První bulharský kníže Alexander Battenberg (1879—1886) byl protestantem, ale přál katolíkům a unii; právě proto pronásledovalo jej Rusko a proti všemu mezinárodnímu právu dalo ho svou stranou jíti v noci z 20. na 21. srpna 1886 a zavléklo na svoji půdu. Navrátil se sice do Bulhar, ale poděkoval se již 7. září 1886. Jeho nástupce katolický princ Ferdinand z Koburku jest též trnem v očích Ruska pro svou katolickou víru.

§ 603. η) Rumuni.[1]

Rumuni přijali záhy křesťanství, a sv. Štěpán, uherský král, založil pro ty, kteří v Sedmihradsku bydlili, v 10. století

[1] Nilles: Symbolae, stať: Liber II. De historia Unionis Rumenorum cum Sede Apostolica. T. I. et II. p. 127–697. — Pelesz II. 1093.

biskupství v Sedmihradském Bělehradě (Alba Julia). Za času všeobecného církevního sněmu Florenckého byli Rumuni s církví sjednoceni, neboť poslové knížat jejich a metropolita muldoblachijský (muldoblachiensis) Damian, jehož radou na mnoze patriarcha Kt. Josef se řídil, s arciknězem Konstantinem byli na onom sněmu ve jménu národa rumunského přítomni a podepsali. Roku 1474. navštívil valašský kníže Řím, a multanský vévoda Štěpán Veliký (1456—1504) poslal část kořisti na Turcích dobyté papeži a králům, uherskému a polskému. Však v 16. století staly se Multany a Valašsko poplatnými zeměmi tureckými a pro nemožnost obcovati svobodně s apoštolskou Stolicí a snahou řeckých rozkolníků vyhasla zde unie.

Uherští a sedmihradští Rumuni zůstali dále v unii, ale protestantští sedmihradští knížata strhli je v rozkol a svedli z části též ke kalvinství. Církevní poměry rumunské přišly do velikého zmatku, a tu snahou jesuitů, jmenovitě P. Ladislava Baranyi-ho, arcibiskup ze Sedmihradského Bělehradu (Alby Julie) Theofil pomýšlel na unii a svolal synodu r. 1697. v měsíci únoru do Bělehradu (Alby Julie), která pro unii s Římem se vyslovila. Po smrti Theofilově († 1697) upevnil unii jeho nástupce arcibiskup Athanasius na synodách v Albě Julii roku 1698. a 1700. Patriarcha Kt. Kallinikus vyobcoval Athanasia a všechny sjednocené z církve r. 1702. Arcibiskup Athanasius působě horlivě pro unii zemřel 19. března 1713. Poněvadž latinský biskup v Albě Julii nárok na pravomocnost nad sjednocenými Rumuny si činil, odvolávaje se k tomu, že v jednom městě dva katoličtí biskupové vedle sebe býti nemohou, bylo pro sjednocené Rumuny zřízeno biskupství fogarašské papežem Innocencem XIII. bullou „Rationi congruit" r. 1721. Nástupce Athanasiův Jan Pataki (1721—1727) neslul více biskupem Alby Julie, ale fogarašským, a císař Leopold I. podřídil toto sjednocené biskupství ostřihomskému primasovi jako jeho ochránci (patronu). Proti unii soptili rozkolníci a protestanté, a svedli četné; proti unii brojil jmenovitě srbský mnich Bessarion, kterého karlovický patriarcha Arsenij r. 1742. k Rumunům brojit proti unii vyslal. Namlouvalo se Rumunům, že prý pod pláštíkem unie k latinskému obřadu převáděni bývají. Císařovna Marie Teresie dala si veškerou práci, aby svůdnictví konec učinila a svedené opět k jednotě přivedla.

Poněvadž mnoho Rumunů v Uhersku usazeno bylo, bylo pro ně r. 1777. snahou císařovny Marie Teresie zřízeno biskup-

ství Velkovaradinské a Ostřihomu jako metropoli podřízeno. Papež Pius IX. vyňal bullou „Ecclesiam Christi" z r. 1853. jmenované diecése z metropolitní pravomocnosti ostřihomské, zřídil ještě dvě rumunské diecése Lugošskou v Temešském Banátě a Szamos-ujvarskou v Sedmihradsku, utvořil z nich samostatnou církevní provincii, povýšil Fogaraš za metropoli a dal nové arcidiecési jméno: metropolitní diecése fogarašská a alba julijská, na památku, že poslední rozkolnický metropolita Alby Julie se vzdal a unii přijal. Prvním metropolitou stal se posavadní biskup fogarašský Alexandr Sterca Siulutiu (1851 až 1863). Sídlo biskupovo, nyní arcibiskupovo, jest v Balasfalvě. Metropolita volí se na synodě od duchovenstva, ostatní tři biskupy jmenuje císař. Všech sjednocených Rumunů v koruně sv. Štěpána jest přes jeden million.

Nesjednocení Rumuni sedmihradští a uherští náleželi se svými biskupy pod karlovický patriarchát, od něhož se r. 1864. odtrhli a samostatnou církev si založili, kterou císař František Josef I. 24. prosince 1864 potvrdil. Metropolí stala se Sibíň, a prvním metropolitou Šaguna, jemuž podřízeni dva biskupové aradský a karanšebešský. Roku 1873. bylo nesjednocené biskupství černovické v Bukovině od patriarchátu karlovického odtrženo, za metropoli povýšeno, a jemu dvě biskupství, kotorské a zaderské, v Dalmacii podřízena.

Multany a Valašsko byly mírem pařížským z 30. března 1856 a diplomatickou konvencí pařížskou z 19. srpna 1858 za samosprávná knížectví pod vrchní mocí sultánovou uznány. Sněmové obou knížectví svolaní k volbě hospodárů, zvolili za hospodára plukovníka Jana Alexandra Kuzu: v Multanech 17. ledna a ve Valašsku 5. února 1859 proti znění uvedené pařížské konvence. Vyjednáváním dovedl Kuza, že sultán 4. prosinse 1861 k dočasnému spojení obou knížectví svolil, po čemž Kuza 1. ledna 1862 založení jednotného státu pod jménem „Romanie" prohlásil. V církevním ohledu sekularisoval Alexandr Kuza mnoho bohatých klášterů, nedbaje ostrých napomínání patriarchy Sofronia r. 1864. k němu vydaných. V lednu 1865 prohlásil Kuza samostatnost a nezávislost Romanie na patriarchátu, a synoda zemská potvrdila to bez ohledu na ohrazení patriarchovo. V čele rumunské církve stojí dva metropolité v Jaši (Jasy) a v Bukarešti, z nichž bukareštský má název primasa Romanie, a šest biskupů; však moc biskupská jest velice státní mocí obmezena. Kuza byl spiklenci, kteří v noci

23. února 1866 do jeho paláce vnikli, k odstoupení přinucen. Za jeho nástupce byl všeobecným hlasováním národa 20. dubna 1866 zvolen princ Karel Hohenzollernsko-Sigmarinský, náboženstvím katolík, který 22. května do Bukareštu vjel a po válce rusko-turecké prvním samostatným králem Romanie se stal. —

V Romanii žije mezi 5,376.000 obyvately 114.200 katolíků, kteří měli zde dva apoštolské vikariáty: multanský a valašský. Papež Lev XIII. povýšil r. 1883. valašský vikariát za arcidiecési bukareštskou, kterou tvoří Valašsko. Nový stoliční chrám v Bukarešti byl 15. února 1884 otevřen. Prvním arcibiskupem stal se apoštolský vikář valašský Ignao Paoli, který v Bukareštu seminář a školy založil, a vzdělané kněze vychovává.

§ 604. ζ) Chaldeové, Jakobité, Řečtí Melchité, Maronité a Arméni.

Chaldeové. V provincii Amidě obrátili se četní Nestoriani horlivostí latinských missionářů ke katolické církvi, a papež Innocenc XI. zřídil proto r. 1681. v Diarbekiru *chaldejský patriarchát*, jehož držitelé vždy „Josefové" sluli. Za papeže Klementa XIV. sjednotil se nestorianský patriarcha Mar Simon sídlící v Kurdistanu se šesti biskupy a 10.000 rodinami s apoštolskou Stolicí, a papež uznal jej r. 1771. za patriarchu; ale tato unie neměla stálosti; nestoriané v Kurdistaně a u jezera Urmijského jsou dnešního dne bludaři. Dominikánská missie působila od r. 1750. blahodárně v Mosulu, jmenovitě vyznamenal se P. Turriani († 1767). Když r. 1778. mosulský patriarcha Eliáš, poslední takto zvaný, zemřel, obrátil se jeho synovec Hormuzd Mar-Hanna ku pravé víře a chtěl za chaldejského patriarchu býti uznán. Však papež chtěje dědičnost této důstojnosti odstraniti a pak vzhledem na patriarchu Josefa VI. v Diarberkiru, uznal jej r. 1781. pouze za metropolitu mosulského.

Počet katolických Chaldeů, který r. 1826. ještě 120.000 obnášel, stenčil se válkami, cholerou, hladem a násilnostmi Kurdů do r. 1853. na 30.000. Smrtí patriarchy Josefa VI. (zemřel 1828) přestala řada patriarchů pod jménem: Josef v Diarbekiru a Mar-Hanna, nástupce Eliášův v Mosulu, obdržel

patriarchát, jehož sídlo papež Pius VIII. r. 1830. do Bagdadu (Babylona) přeložil. Patriarcha má pod sebou sedm biskupův a čtyři arcibiskupy.

Rozkolnický patriarchát Simeonů byl z Urmie do Kočhannesu v tureckém Kurdistaně přeložen, a drží se vlivem protestantských missionářů, kteří jej poprotestančiti nemohli, alespoň ne-toriánství a rozkolu.

Katolický patriarcha Josef Audu (od r. 1848.) snažil se křesťany sv. Tomáše v Indii své pravomocnosti podrobiti, poněvadž jednou jako nestoriané patriarchovi babylonskému podrobeni byli. Na sněm vatikánský přišel patriarcha osobně a pracoval tam o to, aby jeho návrhy papežem uznány byly. Nedosáhnuv svého úmyslu, nepřijal vatikánských dekretův, opatřil si adressy křesťanů sv. Tomáše, aby jim biskupy vysvětil, přerušil své obcování s Římem, a vystupoval jako rozkolník. Papež Pius IX. učinil Zachariáše Fanciulli-ho, biskupa z Maronee, který byl z řádu kapucínského a od r. 1841. na Východě dlel, mimořádným visitátorem Mesopotamie, který pohnul patriarchu, že 28. července 1872 se podrobil, však s dodatkem „bez újmy svých práv". Když však propaganda těchto práv uznávati nechtěla, povstal patriarcha zase proti apoštolské Stolici a podrobil se teprve 29. ledna 1877.

Jakobité. Mezi syrskými Jakobity působili blahodárně kapucíni a obrátili mnohé, jmenovitě biskupa aleppského Ondřeje Achigiana r. 1650. Podařilo se sice později, že katolický, jerusalémský biskup Řehoř stal se patriarchou a měl též katolíka za nástupce; ale bludařští jakobité pronásledovali je a postavili proti nim své patriarchy, z nichž Jiří z Mosulu jako Ignác XXVI. patriarchu Štěpána s třemi biskupy v řetězích do Adany odvésti dal, kde r. 1706. v žaláři zemřeli. Též následující katoličtí patriarchové sotva se vedle bludařských udržovali. Když r. 1781. patriarcha Jiří III., krutý pronásledovatel katolíků, zemřel, odebral se katolický biskup allepský Dionysius Michal Giarve do patriarchalního sídla Mardinu, obrátil 4 jakobitské biskupy, duchovenstvo a mnoho laiků města ku pravé víře. Potom byl tam jednomyslně za patriarchu zvolen; on a jeho voličové obrátili se k apoštolskému Stolci, kterýž jej r. 1783. potvrdil. Bludařští jakobité zvolili vzdoropatriarchu a přinutili Michala Giarvea k útěku. Giarve nabyl kláštera Panny Marie Osvoboditelky na Libanonu, což Pius VI. r. 1787. potvrdil. Tento klášter stal se sídlem kato-

lických jakobitských patriarchů. Počet katolických jakobitů obnášel okolo r. 1840. asi 30.000 duší, ale od toho času zvětšil se o mnoho. Obrácení rozkolnického jakobitské arcibiskupa jerusalemského Řehoře Hyzy a jenerálního vikáře Ignáce Antonína Samhiri-ho (1827) mělo v zápětí obrácení četných jakobitů. Patriarcha Ignác Petr Giarve zaměnil r. 1831. svůj klášter na Libanonu s Aleppem, kde se usadil, což papež Řehoř XVI. nelibě nesl a rozhodně káral. Patriarcha, mající název antiošského, měl pod sebou osm biskupů, k nimž ještě r. 1850. přistoupil biskup z Madiatu v Mesopotamii. Mnoho jakobitů v Mardině obrátil kapucín Castells, r. 1860. apoštolský delegát v Mesopotamii, Malé Armenii a Persii, r. 1866. arcibiskup z Marcianopole († 1873). Katoličtí jakobité čili Syrové, nemají vlastních mnichů, než jenom neženaté světské kněze v komunitě čili pospolu žijící.

Řečtí Melchité (*Graecomelchité*). Patriarchové řečtí: Kt., alexandrijský a antiošský, zdáli se často býti nakloněni ku sjednocení s Apoštolskou Stolicí k čemuž je papežové opětně a opětně vybízeli; však skutečně nesjednotili se. Částečné sjednocení stalo se jenom v patriarchátu antiošském. Ke konci 17. století žádali arcibiskup Euthymius z Tyru a Sidonu, pak patriarchové Athanasius a Cyrill, za papežské uznání, kteréhož nedošli, poněvadž jejich vyznání víry nebylo dostatečným.

Ale když r. 1724 Serafin Tanas, bývalý chovanec propagandy, za antiošského patriarchu Melchitů jako Cyrill III. zvolen byl, žádal za potvrzení v Římě a dosáhl ho prozatím. Nový rozkolnický patriarcha Silvestr pronásledoval jej a přinutil jej ještě s desíti biskupy, kteří mu věrnými zůstali, k útěku do Libanonu. Osvědčiv se takto v pronásledování dostal r. 1744. od papeže Benedikta XIV. pallium, a tak byl zřízen antiošský patriarchát Graecomelchitů, který trvá do dnešního dne.

Graecomelchité měli dvě basilianské kongregace: 1. Kongregaci božského Vykupitele, kterou jmenovaný arcibiskup Euthymius r. 1715. pro vychování mladých duchovních založil a 2. kongregaci sv. Jana Křtitele v Sohaiře, která byla okolo r. 1700. na Libanonu založena, v Římě kostel Panny Marie in Domnica darem dostala a papeži několikráte schválena byla; když v této kongregaci sv. Jana Křtitele aleppští basiliané vrchní panství nad basiliany na hoře Libanonu si osobovali a z toho mnoho sporů vznikalo, rozdělila se kongregace na dvě

větve: aleppskou a baladitskou, což Řehoř XVI. roku 1832. schválil.

Papež Pius VII. měl mnohé půtky s arcibiskupem hierapolským Germanem Adamem, který zásady Scipiona Ricci-ho rozšiřoval, přinutil jej, že bullu „Auctorem fidei" a breve proti Eybelovi podepsal, a zakázal jeho spisy r. 1816. a r. 1822., jmenovitě jeho katechismus, kterým chtěl katechismus Bellarminův odstraniti.

Maronité stáli věrně v unii a poslušnosti Apoštolské Stolice. Jejich mnichové tvořili dvě kongregace: 1. antoniany od sv. Elisea, schválené r. 1738, a 2. antoniany od sv. Isaiáše, schválené r. 1740.; onino rozdělili se v baladity a aleppské, kteréž rozdělení Klement XIV. schválil a každé větvi jistý počet klášterů přidělil.

Arméni. Mezi Armeny jevili četní chuť k unii, i mnohé jejich vrchní hlavy, ečmiadzianští katholikové. Katholik Mojžíš III. (1630—1633) stál v unii s Apoštolskou Stolicí, podobně jeho nástupce Filip I. Katholik Jakub IV. (od roku 1655) ujišťoval papeže Alexandra VII. a Innocence XI. písemně o své horlivosti pro unii, cestoval r. 1662. s 25 biskupy do Říma, ale zemřel v Konstantinopoli, podav své pravověrné vyznání víry do rukou tamějšího apoštolského vikáře. Katholik Nahabied podrobil se papeži Innocenci XII. r. 1695., podobně učinil katolík Alexander I. r. 1709. papeži Klementovi XI. Katholik Karabiet III. ujišťoval o své poslušnosti Innocence XIII. r. 1724., jakož i konstantinopolský patriarcha Jan roku 1741. papeže Benedikta XIV. Však tato unie katholiků narážela na odpor národa a neměla stálosti. Nesjednocení Armeni mají za svou hlavu duchovní katholika v Ečmiadzině, dále patriarchy v Konstantinopoli, Sisu, Aktamaru a Jerusalémě, a jest jich asi tři milliony.

Vedle nesjednocených Armenů byla část sjednocených, kteří také svého patriarchu obdrželi. Velikých zásluh o unii dobyl si armenský kněz Abraham, který od katolického patriarchy ze Sisu (1701—1712) za biskupa aleppského posvěcen byl, a v horách libanonských zbožný spolek kněží založil. Po smrti sis-ského patriarchy Lukáše byl v listopadu r 1740. od katolických Armenů za jeho nástupce zvolen a odebral se do Říma, kde jej Benedikt XIV. r. 1742. za patriarchu Armenů cilicských a maloarmenských potvrdil. On a jeho nástupcové přijali jméno Petr. Poněvadž v Sisu nový patriarcha zvolen byl,

usadil se v Bzommaru na Libanonu, kde krásný klášter za patriarchální sídlo vystaven byl, a zemřel r. 1749.

V evropském Turecku pokládala vysoká porta sjednocené Armeny za poddané bludařského patriarchy Kt. i v duchovních věcech, pronásledovala je, jmenovitě r. 1827. a 1828., vypověděla je z Konstantinopole a zabavila jejich jmění. Papež Lev XII. přikázal veřejné modlitby za pronásledované katolíky Východu a prosil Francouzsko a Rakousko za prostřednictví, což také Pius VIII. r. 1829. učinil. Poněvadž nevinnosť sjednocených se dokázala, dostali dovolení navrátiti se a byli uznáni nezávislými na bludařském patriarchovi. Papež Pius VIII. ustanovil Antonína Nuridčiana, bývalého chovance propagandy, za arcibiskupa-primasa v Konstantinopoli, který se v Galatě usadil a duchovní pravomocnosť nad těmi katolickými Armeny vykonával, kteří cilicskému patriarchovi podrobeni nebyli. Důstojnosť světského náčelníka (civilního patriarchy) odevzdala vysoká porta knězi Řehoři Enkserdčianu, z čehož však časté neshody plynuly. Po smrti Nuridčianově († 1838) stal se primasem Pavel Maruš, kterýž Antonína Hassuna r. 1842. za koadjutora s právem nástupnictví přijal. Hassun byl r. 1845. od Armenů též za civilního patriarchu zvolen, a spojil tak po smrti Marušově na čas obě nejvyšší moci r. 1846. Katolická církev činila takové pokroky, že papež Pius IX. r. 1850. Hassuna zmocnil, aby šest biskupství v malé Asii zřídil (Brussu, Angoru, Trapezunt, Erzerum, Charput a Artwin). Cilicský patriarcha Řehoř Petr VIII. a četní Armeni přáli si spojení patriarchátu s primatiálním sídlem a smluvili se, aby Hassun stal se vikářem patriarchovým, a sídlo patriarchátu budoucně do Konstantinopole přeloženo bylo. Smlouva byla 18. února 1865 podepsána, a potom ve hlavní věci v Římě potvrzena. Po smrti patriarchy Řehoře Petra VIII. († 9. ledna 1866) zvolili biskupové patriarchátu 14. září 1866 v Bzommaru primasa Hassuna za patriarchu. Pius IX. potvrdil bullou „Reversurus" z 12. července 1867 tuto volbu a spojení patriarchálního a primatiálního sídla v Konstantinopoli; stanovil, aby patriarcha od biskupů s vyloučením laiků volen byl, a upravil ještě jiné právní věci. Proti papežskému nařízení nastal odpor, který znenáhla se utišil; Hassun mohl r. 1869. své církve visitovati a synodu slaviti. Ale když Hassun k Vatikánskému sněmu do Říma se odebral, odtrhli se nespokojenci r. 1870. od patriarchy Hassuna, opírajíce se o francouzského a ještě jiné vyslance,

zvolili si r. 1872. Jana Kupeliana za patriarchu (Antihassunisté), kterého také vysoká porta uznala, a Hassun musil po svém návratu do Kt. se odebrati do Říma do vyhnanství (v červenci 1872). Rozkolníci zavrhli Vatikánský sněm a zmocnili se největší části kostelův, klášterův a škol, v Konstantinopoli samého stoličního chrámu, ačkoli nepatrnou menšinu tvořili, jsouce počtem asi 4000 proti 150.000. Avšak mnozí rozkolníci navracovali se znenáhla ku poslušnosti Hassuna, který do Konstantinopole zase se navrátiti směl. Dne 18. dubna 1879 podrobil se Kupelian osobně v Římě papeži Lvu XIII., jehož příkladu potom četní Armenové, duchovní i laikové, následovali. Turecká vláda uznala zase za patriarchu Hassuna, jenž 13. prosince 1880 za kardinála byv povýšen, v Římě se usadil. Jeho nástupcem stal se 4. srpna 1881 Štěpán Azarian, arcibiskup z Nicosie in part., jako Štěpán Petr X. Patriarcha řídí mimo svou patriarchální diecési ještě 18 diecésí. Katoličtí Armenové v Rakousku a Rusku nenáležejí ku patriarchátu; rakouští mají svého arcibiskupa ve Lvově, a pro ruské ustanovil Pius VII. r. 1809. zvláštního apoštolského vikáře; dle konkordátu z r. 1847. měla pro ně býti zřízena dvě biskupství, k čemuž však vinou ruské vlády v skutku nepřišlo. Všech sjednocených Armenův jest přes 150.000.

O sjednocení Armenův a jeho rozšíření má nevšední zásluhu *Mechitar*, zakladatel kongregace *mechitaristů*. Petr Mechitar narodil se r. 1676. v Sebastě v Malé Armenii, byl od jesuitů obrácen, a založil r. 1700. missijní školu v Galatě (Kt.). Byv bludařským patriarchou Avedikem pronásledován, odebral se se svými učenníky do Modonu na poloostrově Morei, nad nímž Benátčané panovali, a založil tam klášter (1702). Papež Klement XI. potvrdil r. 1711. kongregaci tuto, žijící dle řehole sv. Benedikta. Ve válce mezi Benátkami a Tureckem odebral se Mechitar s 11 učenníky do Benátek, zanechav jich 70 v Modoně. Po ztroskotání Modonu obdržel ostrůvek sv. Lazara u Benátek, kde r. 1717. nový klášter založil, a pracoval horlivě pro vzdělání a obrácení svých krajanův až do své smrti 16. dubna r. 1749. Za druhého generálního opata Melikoniana (1750—1800) utvořila se druhá mechitaristská kongregace v Terstu (1773), odkudž potom r. 1811. do Vídně přišla. Jinou kongregací armenskou jsou *antoniani*, které v 17. století založil Abraham Atar Poresigh ještě s dvěma kněžími a Jakubem Hosepianem, pozdějším patriarchou Petrem II., na Libanonu

a vystavěl tam klášter pod ochranou sv. Antonína Poustevníka, jehož obyvatelé zavázali se býti missionáři. Pro lepší vzdělání odebralo se r. 1753. několik těchto řeholníků do Říma, kde jejich generální opat Řehoř Nipot palác Cesi blízko Vatikánu nabyl a v klášter sv. Řehoře Osvětitele proměnil. Klement XIII. potvrdil toto štípení, a pozdější papežové nadali je výsadami. Dva antonianské kláštery trvaly dále na Libanonu.

Hlava pátá.

Služby Boží, církevní kázeň a život.

§ 605. Služby Boží, svátky a pobožnosti.

V službách Božích a v přisluhování sv. svátostmi nestala se v nové době žádná podstatná změna. Novější liturgické předpisy [1]) vztahují se hlavně na to, aby služby Boží důstojně se konaly, a rubriky o nich svědomitě zachovávaly. Pius IX. měl velikou radosť z toho, že skoro všichni francouzští biskupové římskou liturgii ve svých diecésích zavedli [2]). Církev hledí přísně k tomu, aby krajinské zvláštnosti dle zásad všeobecné církve se upravovaly, pročež diecésní agendy čili ritualy musí se kongregaci sv. obřadů ku prozkoumání a potvrzení podávati.

Počet zasvěcených svátků zmenšil se v mnohých krajinách, jmenovitě ve Francii, za to rozmnožil se počet svátků v církevním officium in choro; byla zavedena rozličná nová officia ke cti umučení Páně, pak ke cti Svatých, kteříž jako horliví zvěstovatelé a obhájcové víry za časův apoštolských i později, nebo jako zakladatelé řádů se proslavili (jako: Timotheus, Titus, Ignatius, Polykarpus, Bonifatius, Cyrill a Method, Cyrill Jerusalémský a Alexandrijský; Augustin, apoštol Anglosasů; Josafat, Benedikt, František, Dominik), neb teprve

---

[1]) Gardellini: Decreta authentica congreg. sac. rituum ex actis ejusdem collecta ab 1588—1856. Rom. 1856 sqq. 4 T. — De Herdt: Sacra liturg. praxis. Lovan 1855. 3 T. — Mühlbauer: Thesaurus resolutionum s. congreg. Concilii 1870.

[2]) Breve k francouzským biskupům z 21. března 1853 (Acta Pii IX. I. p. 439 sqq.).

za svaté prohlášeni byli [1]). Dále bylo předepsáno, aby svátky Navštivení Panny Marie a sv. Jáchima ritu dupl. II. cl., svátky však Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Josefa, který r. 1870. za patrona katolické církve prohlášen byl, ritu dupl. I. cl. se slavily. Mezi učitele církve byli vřaděni: Petr Damiani (1828), Hilarius Potierský (1851), Alfons Liguori (1871) a František Saleský (1871); sv. Tomáš Aquinský byl r. 1880. za patrona studující mládeže prohlášen.

Veřejná pocta Svátosti oltářní stala se častější, jmenovitě „slavná výstava," která se „40tihodinnou pobožností k Svátosti Oltářní" nazývá a hojnými odpustky od papežů nadána jest. V mnohých diecésích zavádí se pobožnost „ustavičného klanění Svátosti oltářní" tak, že slavná výstava v jednom farním chrámě se skončí a v druhém začíná, až se v roce všechny kostely v diecési vystřídají.

Křížová cesta, kterou nejprve františkáni zavedli, a papež Klement XII. (1731) odpustky nadal, stala se oblíbenou pobožností lidu, jmenovitě v postě.

Pocta „nejsvětějšího Srdce Páně" [2]), kterou rozšiřovali blahoslavená Markéta Maria Alacoque, salesianka ve Francii (1670), a jesuita Colombiere, stala se všeobecnou v církvi, jmenovitě od času, co Pius IX. (1856) tento svátek ritu dupl. majoris slaviti přikázal.

Pocta Panny Marie stala se mnohem vroucnější. K její cti zavedl papež Benedikt XIII. čtyři svátky choru: sedmera bolestí P. Marie, Zasnoubení, Ochrany (patrocinii) a Panny Marie Karmelské (1725—1727). Papež Pius VI. schválil r. 1799. poctu „Čistého Srdce Panny Marie," a Pius IX., povýšiv tento svátek na dupl. maj., rozšířil jej na veškerou církev. Májová pobožnost, kterou měsíc máj čili květen Královně nebes se zasvěcuje, rozšiřuje se velmi a stává se oblíbenou večerní pobožností lidu; podobně měsíc říjen zasvětil papež Lev XIII. Růžencové královně, předepsav, aby v něm denně ve farních kostelích růženec se modlil. Pocta Panny Marie rozšířila se též mimořádnými zjeveními, která se stala ve vesnicích La

---

[1]) Darras: Die Heiligen und Seligen des 18. Jahrh. Aus dem Franz. Paderborn 1873.

[2]) Nikles: De rationibus festorum ss. Cordis Jesu et purissimi Cordis Mariae. ed. 5. Oenip. 1885. 2 T.

Salette (1846) a Lourdu ve Francii [1]) a ve Filipsdorfě v Čechách. Podobně pamětihodná jsou zjevení, která se Anně Kateřině Emmerichové [2]), řeholnici dülmské ve Vestfalsku († 1824) o životě a umučení Páně dostala, a jež Klement Brentano tiskem veřejnosti podal.

§ 606. Církevní umění: stavitelství, sochařství, malířství, zpěv, hudba a básnictví.

V období po míru vestfalském až do počátku 19. století (1648—1800) klesalo církevní umění. V stavitelství panoval sloh renaissanční, který však přešel potom v baroční a rococco. V baročním slohu vyznamenal se v Italii obvzláště Jan Vavřinec Bernini († 1680). Za vlivem tohoto parukářského nebo copařského slohu bylo mnoho starých krásných kostelův opraveno a spolu zpitvořeno. Sochařství libovalo si v malichernostech a nemělo vkusu. Plastika sloužila ve Francii větším dílem k světským účelům; v Italii podali v tomto ohledu nejlepší díla Bernini, Algardi a jejich učenníci jakož i Maderno; v Německu Lenz (1685) a Ondřej Schlütter († 1714). Též malířství neudrželo se na své výši; pravý život zmizel z obrazů. Řím byl stále městem umělců. V hudbě vykonávala velký vliv neapolská škola Alexandra Scarlatti-ho († 1728); k ní náleželi Leonardo Leo († 1742), František Feo († 1742) a obzvláště Jan Křtitel zvaný Pergolese. V Římě vyznamenal se Orazio Benevoli se svou školou. Bologuskou školu založil františkán Jan Křt. Martini († 1784). Valotti v Padově, jeden z posledních znamenitých mistrů v církevní hudbě, byl učitelem opata Voglera († 1814). V Německu vyznamenali se Jiří Fridrich Haendl († 1759), Jan Šebastian Bach († 1750), potom Josef *Haydn* († 1809) a jeho mladší bratr Michal *Haydn* († 1806) a Jan *Mozart* († 1791).

V *Čechách* byly stavitelské poměry jako v jiných zemích; sloh rococco a baroční zavládl. Od časů císaře Josefa II. přestalo se stavěti v nějakém slohu; všecho chtělo býti praktické. Vláda vzala sama do svých rukou skoro veškeré stavitelství

---

[1]) Lasserre: „Unsere liebe Frau von Lourdes." 5. A. Freib. 1886. — Seeböck: Unsere liebe Frau von Lourdes. 3. A. Innsb. 1886.

[2]) Schmöger: Das Leben der gottsel. Anna Kath. Emmerich. Freib. 1867. 2 Bde.

a hleděla při svých stavbách, aby byly laciné; proto byly také všeho uměleckého rázu prázdné. Vznikl *sloh kommisní*, v němž od r. 1780. bylo u nás mnoho kostelů vystavěno, které bychom ke slušným ovčinům přirovnati mohli.

Sochařství bylo v Čechách v 17. a 18. století v dosti pěkném květu. Po obnovení katolického náboženství v Čechách zřizovala se hojnosť veřejných soch, obzvláště kolosálních sloupů Marianských, pak soch sv. Trojice a sv. Jana Nep., větším dílem z díkučinění za odvrácení moru, nebezpečenství válek a jiných pohrom. První pomník toho druhu byl Marianský sloup na Staroměstském náměstí v Praze r. 1650., a než uplynulo sto let, mělo každé město a větší místo v Čechách nějaký krásný pomník toho druhu. Karlův Pražský most zastkvěl se na počátku osmnáctého století galerií nákladných uměleckých soch svatých, kteréž obdiv vzbuzují.

V malířství trvalo dále „malířské bratrstvo svatého Lukáše“ založené r. 1348 v Praze, jehož výsady král Ludvík I. r. 1523. znovu potvrdil, a Rudolf II. r. 1595. obnovil a rozmnožil, jmenovitě nařídiv, aby malíři „od žádného za řemeslo pokládáni nebyli a řemeslem se nejmenovali ani nepsali, než umění malířského aby sluli,“ a trvalo hluboko do 18. století. Vyvinula se opět *druhá česká národní škola* průběhem 16. století, která třicetiletou válkou zahynula. Po této válce byli v Čechách též znamenití malíři, kteří však, jsouce eklektikové, žádné zvláštní školy nezaložili. Sem náleží Karel Škreta ze Závořic († v srpnu 1674), který blahou a plodnou činnosť vyvíjel, a veliké množství zdařilých maleb církevních i světských provedl; zůstavil po sobě několik zdařilých žáků, z nichž nejznamenitější byli: Bartoloměj Klosse, Jan Schindler a František Paling. Neobyčejnou geniálností vynikal Petr Jan Brandl, jehož obrazy vzácnou ozdobou našich kostelů jsou († v září 1735 v Kutné Hoře).

O hudební umění v Čechách dobyl si Vácslav Karel Holan Rovenský (rodem z Rovna), varhaník a později kapelník u sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, vydáním velikého zpěvníku pod názvem „Kapla královská vokální a instrumentální“ (1693) velikých zásluh. Tato rozsáhlá zpěvní kniha jest pro hudební dějepis důležitou, jelikož nás seznamuje s rozličnými zpěvy, z nichž na stav umění a vkus tehdáž panující souditi lze. V 18. století dobyl si zásluh o hudbu Bohuslav Černohorský, minorita († 1740), který položil základ ke škole, již jeho učenník Josef

Seger dále vedl. Tento Seger dal českému varhanictví zvláštní ráz. Co byl Seger umění varhanickému, to byl František Xav. Brixi, svého času v Čechách největší hudební genius, církevní skladbě.

Devatenácté století [1]) tvoří pro církevní umění obrat. V tomto století vzbudil a oživil se náboženský smysl, jímž opět navracovalo se církevní umění ku původnímu přesnému církevnímu rázu. Staré církevní památky přicházejí opět ke cti, poznává se jejich krása, a hledí se na to, aby byly zachovány. Vznikly akademie, které v tomto smyslu působí; tak *Křesťanská akademie v Praze r. 1875.* Byly založeny časopisy věnované umění křesťanskému, tak v Čechách „Method" vycházející v Praze od r. 1875. redakcí Ferdinanda Lehnera.

V stavitelství navrátili se stavitelé ke slohům přesným; kostely, které pro nehody času nemohly býti dostaveny, dostavují se ve svém původním slohu, a nové kostely staví se v dobrých církevních slozích. Ve Francii proslavil se architekt Eugen Viollet Le Duc, duchaplný spisovatel, který svými spisy krásu středověkého umění obnovil a ku platnosti přivedl a stoliční chrámy, pařížský (Notre-Dame) a amboisský obnovil. V Německu pracovali o dostavění gotického velechrámu v Kolíně Zwirner († 1861) a Voigtel. V Bavořích byl přeštědrým podporovatelem umění král Ludvík I. (1825—1848), který vystavěl v Mnichově čtyři kostely obdiv vzbuzující, a sice: slohem staré basiliky chrám sv. Bonifatia; slohem byzantským chrám Všech svatých; slohem románským chrám sv. Ludvíka a slohem gotickým chrám na předměstí Au. *V Rakousku* pěstovaly ze stavitelů románský sloh Müller, který kostel na vídeňském předměstí Altlerchenfeldě (1853) vystavěl, a Karel Rösner, který stoliční chrám v Diakovaře budoval. Ze stavitelů gothickým slohem vyznamenali se Jindřich Ferstel († 1883), který ve Vídni votivní chrám sv. Salvatora stavěl, a Fridrich Schmidt († 23. ledna 1891), který několik chrámů ve Vídni, a gothický chrám v Štýrském Hradci vystavěl, r. 1862. stavitelem gothického chrámu sv. Štěpána ve Vídni se stal a Svatoštěpánskou věž dokončil V Linci staví novou gothickou kathedrálku Statz. *V Čechách*

---

[1]) Springer: Gesch. der bildenden Künste im 19. Jahrh. Leipz. 1859. Regnet: Münchener Künstlerbilder. Leipz. 1871. — Reber: Gesch. der neuren deutschen Kunst. Stuttg. 1874. — Norrenberrg: Deutschlands kath. Dichtung der Gegenwart. Münster 1873.

jest chrám Karlínský sv. Cyrilla a Methoda vystaven (1855—1860) v slohu románském dle nákresů vídeňského svrchu jmenovaného stavitele Karla Rösnera, které však domácí ředitelé stavby Ignác Ullmann a Josef Bělský podstatně opravili. Stavbu gothického velechrámu sv. Víta v Praze řídí slavný architekt Josef Mocker. Opravu gothického chrámu stoličního sv. Ducha v Králové Hradci provedl František Šmoranc, stavitel v Chrudimi. Stavbu basiliky sv. Vácslava na Smíchově provedl dle svých plánův A. Barvitius. V Kutné Hoře opravuje se gothický chrám sv. Barbory snahou tamějšího archaelogického spolku „Vocela."

V plastice vyznamenali se Benátčan Antonín Canova († 1822) v Římě, Dán Thorwaldsen († 1844), Dannecker ze Stuttgartu († 1841); Mnichované: Ludvík Schwanthaler († 1848) a Konrad Eberhard († 1858); Achtermann z Münsteru († 1884) a jiní. Můžeme říci, že oltáře, církevní náčiní a církevní roucha teď všude vkusně a umělecky se zhotovují, oč v Čechách Křesťanská akademie v Praze velikých zásluh si dobývá.

Malířství navrátilo se v našem století zase ke své ideálnosti a učinilo veliké pokroky, jmenovitě v Rakousku a Německu. Vznikly zde tři školy: 1. vídeňská, podobná staré umbrijské, s rázem mysticko-lyrickým; 2. mnichovská, podobná florentské, s rázem epicko-dramatickým, a 3. düsseldorfská, kteráž hlavně za účely didaktickými se ubírá.

Vídeňská škola má za svého otce Fridricha Overbecka, rodem z Lubecku, kterýž, opustiv lutheránství, do lůna pravé církve vstoupil, a ve svých dílech zbožného Jana Fiesola následoval († v Římě 1869). Z této školy vyšli: Filip Veit, Edvard Steinle, Vídeňan († 1882); Josef Führich, rodem Čech, professor při vídeňské akademii († 1878); Leopold Kupelwieser († 1862), Jan Klein, professor vídeňský († 1883); bratří Jobstové, kteří votivní chrám sv. Salvatora ve Vídni malbami ozdobili.

Mnichovská škola vznikla pod ochranou krále Ludvíka I. Petrem Corneliem, rodem z Düsseldorfu († 1867); k ní náležejí: Jindřich Hess († 1863), který malbami kostely sv. Bonifatia a Všech Svatých v Mniohově ozdobil; Schraudolph, který spýrský stoliční chrám svými obrazy Svatých okrášlil; Julius Schnorr z Carolsfeldu († 1872).

Düsseldorfskou školu povznesl Vilém Schadow, kterýž k církvi katolické se obrátil. K ní náležejí znamenití umělci: Settegast, Deger, Müller, Ittenbach.

V Čechách zřídili r. 1769. čeští šlechticové „společnosť vlastenských přátel umění,“ která veřejnou obrazárnu v Praze na Hradčanech a pak r. 1800. uměleckou školu v Klementské kolleji založila, jejížto řízení dostal Josef Bergler ze Solnohradu. Tato škola rozšířila se r. 1842. za nového ředitele Kristiana Rubena, z Mnichova povolaného, a byla od těch dob jaksi filiálkou mnichovské školy. Z českých malířů dobyli si slavného jména: Josef Hellich [1]), jehož díla zdobí dómy a paláce, vesnické kostelíky a památné kláštery, a František Sequens, professor při malířské akademii v Praze.

Malbu na skle, která dlouho zanedbávána byla, vzkřísil Mnichovan Maxmilian Ainmüller († 1870), kteréž umění Tyrolan Neuhauser provozuje.

Mosaikování bylo v našem století vzkříseno v Benátkách, když pomýšleno na opravu mosaik v chrámě sv. Marka. Obyčejný dělník Vavřinec Radi z Murana objevil znovu způsob připravovati a barviti skla, což mělo v zápětí zřízení dílen na mosaiky v Muraně, kde teď s pílí a uměleckostí mosaiky všeho druhu se zhotovují. Též v Petrohradě zřízena dílna na mosaiky, kteráž i veledíla Rafaelova kopirovala [2]).

Církevní zpěv, zvaný gregoriánský, dobývá si všude půdy, jsa pěstován „jednotami cecilskými“, v Čechách a na Moravě „cyrillskými“. Zásluhu o něj mají Hermesdorf v Treviru, farář Stein v Kolíně, Proske, Mettenleitner, Witt, Haberl v Řezně a Msgr. Ferdinand Lehner v Praze [3]).

V církevní hudbě dobyli si světové slávy Ludvík Beethoven († 1827) a Uher František Liszt.

V Čechách vznikl „spolek ku zvelebení hudby církevní v Čechách“, který varhanickou školu založil, jejíž prvním ředitelem byl Vitásek a učitelem Führer; po nich obdržel obojí úřad Píč.

I křesťanské básnictví rozkvetlo znamenitě, jmenovitě v Německu. Sem náležejí básníci: Friedrich Schlegel († 1829), Klement Brentano († 1842); kardinál Diepenbrock, biskup vratislavský († 1853), Schlosser ve Frankfurtě († 1851), Guido Görres († 1852), Vilém Smets († 1848), kanovník v Cáchách,

---

[1]) Srv. „Josefa Hellicha 70leté narozeniny“ v Methodu. 1877, str. 38-44; kde též udán jest seznam jeho děl.

[2]) Jan Blokša: Malířství mosaikové; v „Časopise kat. d.“ 1890. str. 285

[3]) Vydává vedle Methoda též časopis „Cyrill.“

a jiní. V Rakousku: Pius Zingerle, benediktin v Marienberku v Tyrolsku, Ladislav Pyrker, jagerský arcibiskup († 1847), pravý to básnický genius.

Duchovní středověké divadlo žije posud v pašijových hrách v Oberammergavě v Bavorsku.

§ 607. Církevní kázeň.

O povznesení kázně mezi duchovenstvem pracovaly statně provinciální a diecésní synody, které v našem století zhusta se slaví. K těmto synodám pojí se blahodárně pastorální konference, které teď skoro v celé katolické církvi se konají.

Ve Francii trvá posud rozdíl mezi faráři neodstranitelnými ve větších místech (curés) a výpomocnými (desservants), kteří organickými články r. 1802. zavedeni byli. Papež Řehoř XVI. prohlásil 1. května 1845, aby tento rozdíl trval, pokud apoštolská Stolice jinak nerozhodne. Tento rozdíl mezi faráři zalíbil se francouzským biskupům, poněvadž zde volné ruce mají a výpomocné faráře bez kanonického processu odstraniti mohou.

Duchovenstvo ukázalo a ukazuje se v bojích o samostatnosť církve proti světským vládám ve všech státech statným a věrným k církvi, trpělo vše, ztrátu jmění, obroči i žalář, jmenovitě za kulturního boje v Německu, a nemělo a nemá mnoho zrádců ve svých řadách k ustrnutí vlád církvi nepřátelských.

Církevní tresty nevydávají se za našeho času tak snadno na laiky, vyjma řídké případy, kde život laiků hrozné pohoršení dává, a oni pak s kazatelny z církve vyobcováni bývají.

Církev zakročovala a zakročuje proti neplechám, které se s magnetismem a spiritismem tropí, bojuje proti občanskému manželství a snaží se světské zákonodárství v tomto ohledu pro katolíky učiniti neškodným. Počet církevních censur zmenšil papež Pius IX. r. 1869. zvláštní papežskou konstitucí „Apostolicae Sedis“ [1]).

---

[1]) Veringův Archiv für kath. K.-R. sv. 23, str. 165.

§ 608. Katolické volné spolky.

Devatenácté století jest dobou spolků; tu vznikly i na církevní půdě mimo uvedené řehole a kongregace též volné katolické spolky s pevnými stanovami, jichž počet jest dnešního dne takřka nepřehledným, a které jistým potřebám času pomoci chtějí. V Německu vznikl „spolek Piův“ (Piusverein, založený v Mohuči kapitolním děkanem Lennigem, za účelem, aby církvi svobody, ústavami sice zaručené, ale v skutečném životě upírané, dobyl. Podobné spolky vznikly v Italii, Španělsku a jinde; v Čechách *„Katolicko-politická jednota“*. V Paříži založilo r. 1833. osm studujících „Spolek sv. Vincence“ pro podporu chudých. Tento spolek rozšířil se r. 1848. do Německa a potom k nám do Čech. V Čechách má svoji ústřední konferenci v Praze a své farní konference v četných farách.

„Katolické tovaryšské spolky“ založil Adolf Kolping. Narodil se 8. prosince r. 1813. v Kerpenu blíže Kolína nad R. z chudých rodičů a vyučil se obuvnickému řemeslu, při němž až do r. 1837. zůstal. Studoval potom na gymnasiu v Kolíně, na universitách v Mnichově a Bonně, pak v semináři v Kolíně a byl zde 13. dubna 1846 na kněžství vysvěcen. Stal se kaplanem v lidnatém Elberfeldě. Znaje jako učeň a tovaryš mravní i hmotnou bídu, do které mladý řemeslnický lid upadá, založil r. 1846. v Elberfeldě první jednotu katolických tovaryšů, které se velmi dobře dařilo, pročež umínil si tomuto dílu věnovati svůj život. Maje Kolín n./R. za nejvhodnější středisko, z něhož by jednota nejvíce se rozšiřovati mohla, snažil se tam se dostati; skutečně stal se r. 1848. vikaristou při metropolitním chrámě v Kolíně a založil tam hned po svém příchodu novou jednotu, které Bůh žehnal. Upevniv ji, putoval od města k městu, zakládal jednoty a těšil se ochraně knížat. Zemřel 4. prosince r. 1865. Jednoty katolických tovaryšů rozšířily se po všech zemích. [1]) V Německu stojí v jejich čele Msgr. Schäffer v Kolíně; v Rakousku vídeňský arcibiskup Gruscha. K rozšiřování dobrých knih pro lid máme v Čechách „Svatojanské Dědictví“ v Praze (1835), „Dědictví maličkých v Králové Hradci“ (1860) a katolický tiskový spolek český a německý v Praze (r. 1870.); na Moravě „Dědictví sv. Cyrilla a Me-

[1]) Václ. Stejskal: „Kolping a jeho dílo“ v „Časopise kat. duch.“ 1891. str. 12—23.

thoda" v Brně; v Německu „Spolek sv. Karla Borromejského" (1845) a „Spolek brožurový" (Broschürenverein 1865). Pro vědeckou, katolickou, theologickou vědu jest v Praze „Svatoprokopské Dědictví" (1861); v Německu „Spolek Görresův", založený r. 1876. v Koblenzi. „Katolické besedy" (kasina) spojují katolíky k slušným zábavám a jsou spolu ohnisky politickými pro katolický směr v životě veřejném. Útoky liberálův, svobodných zednářův a vládních orgánů na svobodu, samostatnosť a jmění církve daly podnět, že byl r. 1872. založen „Mohučský katolický spolek" za předsednictví svobodného pána Felika z Loe. „Spolek Rafaelův" ujímá se vystěhovalců do Ameriky. „Spolek sv. Methoda" ve Vídni ujímá se českých učenníků tam. Kněz Jan Bosko [1]) († 1888) založil v Turině a jinde útulny (oratorie), v nichž tisícové zanedbaných hochů potřebného vzdělání pro své budoucí povolání nabyli. Spolu založil roku 1868. kongregaci salesiánů, kteří v útulnách chlapce vyučují a vzdělávají. Dívky svěřil Bosko péči sester, jež pro sebe zvláštní řád tvoří, a pro dívky totéž činí, co salesiáni pro chlapce.

Kardinál Lavigerie, arcibiskup karthaginský (alžírský), založil r. 1890. „Saharské bratry", jejichž účelem jest dobyti Sahary a její obyvatelů rolnictvím, křesťanským životem a missiemi [2]).

§ 909. *Náboženstko-mravní život.*

Církevní život zmohutněl velice v našem století, a jeví se mnohonásobnými způsoby. 1. Katoličtí křesťané chodí pilně do chrámu Páně a přijímají sv. svátosti. 2. Missie konají se zhusta pro lid, jmenovitě jesuity a redemptoristy, a účastenství lidu v nich jest veliké. 3. Věřící vstupují hojně v Marianská a jiná bratrstva a libují si v poutích, z nichž se u nás v Čechách pouti na sv. Horu u Příbrami, do Staré Boleslavi a Filipsdorfu (poutě Marianské) a do Prahy k sv. Janu Nepomuckému vzmáhají. 4. I pouť do sv. země stává se oblíbenou, kamž nyní každoročně mnozí Čechové putují, oč spisovatel tohoto díla svou poutí roku 1885. a jejím popisem zásluhu má. 5. Chrámy se ozdobují, nové staví a staré památné veli-

---

[1]) Josef Kousal: „Kněz Jan Bosko a salesiánská kongregace;" v „Časopise kat. duch." 1888 str. 1—16.

[2]) Pražské večerní noviny z 24. ledna 1891, č. 10. „Bratři Saharští."

kým nákladem dostavují. 6. Život spolkový jest bohatý. 7. Láska k apoštolské Stolici jest veliká, jeví se bohatým „svatopetrským haléřem“, který papeži církevní vládu možnou činí, a hojnými poutěmi a deputacemi do Říma. 8. Katolíci snaží se i ve veřejném životě : v obci, školních radách a sněmích, katolické názory ku platnosti přivésti. V tomto ohledu jest vzorem katolický střed německý, který na říšském sněmu svými sto hlasy vlastně rozhoduje a spravedlnosti i vzhledem na Poláky hájí; vyznamenali se jeho náčelníci Heřman Mallinckrodt († 26. května 1874), August a Petr Reichenspergové a Ludvík Windhorst. V Rakousku ujímají se práv církve alpští konservativci na zemských sněmích i na říšské radě a pracují o to, aby škola opět stala se náboženskou a katolickou pro dítky katolické. 9. Katolické politické časopisectvo vzmáhá se statně (v Čechách „Pražské večerní noviny“ a „Čech“). 10. Katolíci zakládají i své záložny (v Čechách Svatováclavská v Praze, v Humpolci, Veliši u Jičína), aby i v tomto ohledu samostatně státi a vzájemně se podporovati mohli.

Ale i nepřátelé církve jsou čilými; zmocnili se veřejného školství, které učinili někde úplně beznáboženským, jako ve Francii, Italii; někde, jako u nás v Rakousku, interkonfessionálním, kde duchovní náboženství vyučuje, ale na ostatní vyučování církev žádného vlivu nemá. Katolíci byli nuceni v mnohých zemích zakládati si své soukromé obecné školy. Liberální časopisectvo, jmenovitě, které jest v rukou židovských, brojí proti náboženství, jmenovitě proti katolickému, a podkopává je. Soustředění kapitálu, kterému liberalismus ve všech zemích přál, v rukou několika boháčů, úpadek náboženství ve vrstvách boháčů a plynoucí z toho nelidské chování k dělníkům, podkopávání náboženství všemi možnými způsoby v srdcích nižších tříd, hmotná bída a štvanice, která se této bídy uchopila, zplodily socialismus, vřed to na lidské společnosti, o jehož léčení nyní povolaní i nepovolaní se pokoušejí, jenž jinak vyléčen býti nemůže, leč návratem k lékům, které církev bohatým i chudým, pánům i služebníkům, továrníkům i dělníkům předpisuje. Pokusy na mnohých místech, zavésti spalování mrtol, jsou znamením veliké surovosti a úplné nevěry. —

V tomto velikém boji, který mezi věrou a nevěrou, mezi křesťanstvím a jeho popíráním panuje, ukázali se četní býti pravými vzory křesťansko-katolické horlivosti a ctnosti. Alespoň

některé příklady uvedeme. Ze ženského pohlaví vyznamenaly se: konvertitka Anna Alžběta Seton-ová († 1821), první milosrdna sestra v Severní Americe; tertiářky řádu trinitářského v Římě Anna Marie Taigi-ová († 1837) a Alžběta Canori-Mora († 1825); da Marie Lataste, sestra laikální z kongregace božského Srdce Ježíšova († 1847), která v tajemství sv. náboženství hluboko zasvěcena byla; římská kněžna Guendalina Borghese-ová († 1840), Marie Kristina Savojská, manželka neapolského krále Ferdinanda II., která r. 1836. po porodu svého syna, nešťastného krále Františka II. zemřela; císařovna Marie Anna, manželka našeho císaře a krále Ferdinanda I. († 1884). Z mužského pohlaví vyznamenali se: náš císař a král Ferdinand I. Dobrotivý († 29. června 1875); kardinál Fridrich kníže Schwarzenberg, arcibiskup pražský († 27. března 1885); Jan Valerian Jirsík († 23. února 1883), biskup budějovický; redemtorista v Praze Antonín Maštalíř (23. března 1874)[1]; pravým apoštolem Haliče a Slezska byl jesuita Karel Antoniewicz († 1852); velkým dobrodincem Švýcarska byl kapucín Theodosius Florentini, naposledy generální vikář churský (1865), zakladatel četných škol, ústavů, sirotčinců a nemocnic, dobrodinec chudých továrních dělníkův a horského obyvatelstva, jimž nové prameny výživy opatřil; ve Francii působil Jan Křt. Vianney, farář arsský, neunavný zpovědník († 1859)[2]; dále byli tam výteční biskupové v každém ohledu. Z kardinálů vyznamenali se: kardinál-biskup albánský Ludvík Altieri, který obětavostí vynikal v choleře v jeho biskupském městě Albaně zuřící, a také na ni 11. srpna 1867 zemřel; kardinál Riario Sforza, aricibiskup neapolský, a kardinál-vikář Konstantin Patrizi v Římě († 1876); kardinál-vikář Odescalchi vzdal se r. 1838. všech svých důstojností a vstoupil do řádu jesuitského; kardinál Hergenröther proslul svou učeností a skromností. V Německu vyznamenali se řezenští biskupové Sailer († 1832), Wittmann († 1833) a Schwäbl († 1841). Nelze všechny vzory svatosti ze všech zemí vypočítati.

Naše století chlubí se též nadpřirozenými zjeveními, kteráž úředně po bedlivém všestranném zkoumání za zjevení uznána a zázraky dosvědčena byla a jež nevěra nijak přirozeným způsobem vyložiti nemohla, ač se o to pokoušela. Sem náležejí ekstatické a ojizvené (stigmatisované) panny: augustinianka Anna

[1]) Srv. Blahověst 1888, str. 13—15.

Kateřina Emmerich-ova z vestfalského kláštera Dülmenu († 1824)[1]; tyrolanky, Marie Mörl-ová z Kalternu († 1868) a Domenika Lazzariová[2]), pak Luise Lateau v Belgii († 1883)[3].

Panna Maria zjevila se v Římě židu Alfonsu Marii Ratisbonneovi (1842), který se tímto zázrakem obrátil († 1884)[4] Dále zjevila se dítkám v La Salettě (1846); panně Bernardettě v Lourdesu (1858); ve Filipsdorfě v Čechách (1866); v Pontmaině (1871); v Marpingeně (1876). Panna Maria Riminská (v Rimini) ohlásila pohnutím svých očí r. 1858. neštěstí, které Italii zachvátilo. Tato událosť měla v zápětí okamžité obrácení několika Mazzinistů.

Ve Filippsdorfu, v okresu šluknovském, zjevila se 13. ledna 1866 o čtvrté hodině ranní v chaloupce chudého tkalce Rodička Boží panně Magdaleně Kadeové, která léta epileptickými křečmi a rakovinou těžce stížena byla, a náhle se uzdravila. Lékaři uznali, že toto náhlé uzdravení přirozeným způsobem státi se nemohlo, a litoměřický ordinariát, vyšetřiv věc bedlivě na samém místě, dovolil tam konati pobožnosť ke cti Královny nebeské. Dnes jest tam chrám Matky Boží Pomocnice a při něm klášter OO. redemtoristův a kaple nad místem, kde první zázrak se stal.

Přehlédneme-li veškeré dějiny církve, vidíme stále a stále opakovati se věčnou pravdu, kterou pronesl Pán, řka ku Petrovi: „Já pravím tobě, že ty jsi Petr (skála), na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné nepřemohou jí.“ (Mt. 16, 18). Můžeme zvolati se sv. Janem Zlatoústým: „Snáze jest shasiti slunce, nežli církev Boží zničiti“; a se sv. Jeronymem: „Církev může býti otřásána pronásledováním, ale nemůže býti vyvrácena; může býti pokoušena, ale nemůže býti přemožena.“

---

[1]) Mounin: J. B. Vianney, vydal po německu Rieforth. Köln 1863. 2 sv.

[2]) Schmöger O. SS. Red.: Das Leben der gottsel. Anna Kathar. Emerich. Freib. 1867—1870.

[3]) Die Tyroler ekstatischen Jungfrauen. Regensb. 1843.

[4]) Paul Majunke: Luise Lateau, ihr Wunderleben und ihre Bedeutung im deutschen Kirchenkonflict. Berl. 1874. — Rohling: L. Lateau, Die Stigmatisirte von Bois d'Haine. Paderb. 1874. — Rosenthal: Convertitenbilder III. 1, 194 sqq. —

Posloupnost papežů pořadem času.

Sv. Petr 42—67.
„ Linus 67—79.
„ Kletus (Anenkletus, Anaklet) 79—91.
„ Klement I. 91—100.
„ Evaristus 101—109 (110).
„ Alexander I. 109(110)—119.
„ Xistus (Sixtus) 119—127.
„ Telesforus 127—139.
„ Hyginus 139—142.
„ Pius I. 142—157.
„ Anicet 157—168.
„ Soter 168—177.
„ Eleutherus 177—192.
„ Viktor 192—202.
„ Zefyrin 202—219.
„ Kallist (Kalixt I.) 219—223.
(Hypolit vzdoropapež.)
„ Urban I. 223—230.
„ Pontian 230—235.
„ Anterus 235—236.
„ Fabian 236—250.
„ Kornelius 251—252.
(Novatian vzdoropapež.)
„ Lucius 253.
„ Štěpán 253—257.
„ Sixtus II. 257—258.
„ Dionysius 259—269.
„ Felix I. 269—274.
„ Eutychianus 274—283.
„ Kajus 283—296.
„ Marcellinus 296—304.
„ Marcellus 308—310.
„ Eusebius 310.
Sv. Melchiades neb Miltiades 311—313.
„ Silvester 314—335.
„ Marek 336.
„ Julius I. 336—352.
Liberius 352—366; u Řeků svatý.
(Felix II., vzdoropapež, 355.)
Sv. Damasus 366—384.
(Ursicinus vzdoropapež.)
„ Siricius 385—398.
„ Anastasius 398—402.
„ Innocenc I. 402—417.
„ Zosimus 417—418.
„ Bonifatius I. 418—422.
(Eulalius, vzdoropapež, 418.)
„ Celestin I. 423—432.
„ Lev Veliký 440—461.
„ Hilarius 461—468.
„ Simplicius 468—483.
„ Felix II. (III.) 483—492.
„ Gelasius I. 492—496.
„ Anastasius II. 496—498.
„ Symmachus 498—514.
(Vavřinec vzdoropapež 498.)
„ Hormisdas 514—523.
„ Jan I. 523—525.
„ Felix III. (IV.) 526—530.
Bonifacius II. 530—632.
Jan II. 532—535.
Sv. Agapet I. 535—536.
„ Silverius 536—540.
Vigilius 540—555.
Pelagius I. 555—560.
Jan III. 560—573.

Benedikt I. 574—578.
Pelagius II. 578—590.
Sv. Řehoř I. Veliký 590—604.
Sabinianus 604—606.
Bonifacius III. 607.
Sv. Bonifacius IV. 608—615.
„ Deusdedit 615—618.
Bonifatius V. 619—625.
Honoris I. 625—638.
Severinus 640.
Jan IV. 640—642.
Theodor I. 442—649.
Sv. Martin I. 649—655.
Eugenius I. 655—657.
Sv. Vitalian 657—672.
Adeodatus 672—676.
Domnus neb Donus 676—678.
Sv. Agatho 679—682.
„ Lev II. 682—683,
„ Benedikt II. 684—685.
Jan V. 685—686.
Konon 687.
Sv. Sergius I. 687—701.
Jan VI. 701—705.
Jan VII. 705—707.
Sisinnius 708.
Konstantin 708—715.
Sv. Řehoř II. 715—731.
„ Řehoř III. 731—741.
„ Zachariáš 741—752.
Štěpán II. tři dni.
Štěpán III. 752—757.
Sv. Pavel I. 757—767.
(Konstantin II., vzdoropapež.)
Sv. Štěpán IV. 762—775.
Hadrian I. 772—795.
Sv. Lev III. 795—816.
Štěpán V. 816—817.
Sv. Paschalis I. 817—824.
Eugenius II. 824—827.
Valentin I. 827.
Řehoř IV. 827—844.
Sergius II. 844—847.
Sv. Lev IV. 847—855.
Benedikt III. 855—858.
(Anastasius, vzdoropapež.)
Sv. Mikuláš I. 858—867.
Hadrian II. 867—872.
Jan VIII. 872—882.
Marinus I. 882—884.
Hadrian III. 884—885.
Štěpán VI. 885—895.
Formosus 891—896.
Bonifacius VI. 896.
Štěpán VII. 896—897.
Romanus 897.
Theodorus II. 897 neb 898; 20 dní.
Jan IX. 898—900.
Benedikt IV. 900—903.
Lev V. 903.
Kristofor 903—904.
Sergius III. 904—911.
Anastasius III. 911—913.
Lando 913.
Jan X. 914—928.
Lev VI. 929.
Štěpán VIII. 929—931.
Jan XI. 931—935.
Lev VII. 936—939.
Štěpán IX. 939—942.
Marinus II. 943—946.
Agapet II. 946—956.
Jan XII. 956—964.
(Lev VIII., vzdoropapež 963—965.)
Benedikt V. 964.
Jan XIII. 965—972.
Benedikt VI. 972—974.
(Bonifatius VII., vzdoropapež 974.)
Benedikt VII. 974—983.
Jan XIV. 983—984.
(Jan XV.? nejistý papež.)
Jan XVI. (XV.) 985—996.
Řehoř V. 996—999.
(Jan XVII., vetřelec, 997.)
Silvester II. 999—1003.
Jan XVIII. 1003.
Jan XIX. 1003—1009.
Sergius IV. 1009—1012.
Benedikt VIII. 1012—1024.
(Řehoř 1012.)
Jan XX. 1024—1033.
Benedikt IX. 1033—1044.
(Silvester III., vzdoropapež 1044.)
Řehoř VI. 1045—1046.
Klement II. 1046—1047.
Damasus II. 1048.
Sv. Lev IX. 1049—1054.
Viktor II. 1055—1057.

Štěpán X. 1057—1058.
(Benedikt X. 1058.)
Mikuláš II. 1059—1061.
Alexander II. 1061—1073.
(Honorius II., vzdoropapež 1061—1071.)
Sv. Řehoř VII. 1073—1085.
(Klement III., vzdoropapež, 1080—1100.)
Viktor III. 1086—1087.
Urban II. 1088—1099.
Paschalis II. 1099—1118.
Gelasius II. 1118—1119.
Kalixt II. 1119—1124.
Honorius II. 1124—1130.
Innocenc II. 1130—1143.
(Anakletus II., vzdoropapež, 1130—38.)
Celestin II. 1143—1144.
Lucius II. 1144—1145.
Eugenius III. 1145—1153.
Anastasius II. 1153—1154.
Hadrian IV. 1154—1159.
Alexander III. 1159—1181.
(Vzdoropapežové:
Viktor IV. 1159—1164.
Paschalis III. 1164—1168.
Kalixtus III. 1164—1177.
Innocenc III. 1178-1180.
Lucius III. 1181—1185.
Urban III. 1185—1187.
Řehoř VIII. 1187.
Klement III. 1187—1191.
Celestin III. 1191—1198.
Innocenc III. 1198—1216.
Honorius III. 1216—1227.
Řehoř IX. 1227—1241.
Celestin IV. 1241.
Innocenc IV. 1243—1254.
Alexander IV. 1254—1261.
Urban IV. 1261—1264.
Klement IV. 1264—1268.
Sv. Řehoř X. 1271—1276.
Innocenc V. 1276.
Hadrian V. 1276.
Jan XXI. 1275—1277.
Mikuláš III. 1277—1280.
Martin IV. 1281—1285.
Honorius IV. 1285—1287.
Mikuláš IV. 1288—1292.
Sv. Celestin V. 1294.
Bonifacius VIII. 1294—1303.
Benedikt IX. 1303—1304.
Klement V. 1305—1314.
Jan XXII. 1316—1334.
(Mikuláš V., vzdoropapež, 1328—1330.)
Benedikt XII. 1334—1342.
Klement VI. 1342—1352.
Innocenc VI. 1352—1362.
Urban V. 1362—1370.
Řehoř XI. 1370—1378.
Urban VI. 1378—1389.
Bonifatius IX. 1389—1404.
Innocenc VII. 1404—1406.
Řehoř XII. 1405—1415.
Pontifices Avenionenses:
Klement VII. 1378—1394.
Benedikt XIII. 1394—1423.
Pontifices Pisani:
Alexander V. 1409—1410.
Jan XXIII. 1410—1415.
Martin V. 1417—1431.
Eugenius IV. 1431—1447.
(Felix V., vzdoropapež, 1439-1449.)
Mikuláš V. 1447—1455.
Kalixtus III. 1455—1458.
Pius II. 1458—1464.
Pavel II. 1464—1471.
Sixtus IV. 1471—1484.
Innocenc VIII. 1484—1492.
Alexander VI. 1492—1503.
Pius III. 1503.
Julius II. 1503—1513.
Lev X. 1513—1521.
Hadrian VI. 1522—1523.
Klement VII. 1523—1534.
Pavel III. 1534—1549.
Julius III. 1550—1555.
Marcellus II. 1555.
Pavel IV. 1555—1559.
Pius IV. 1559—1565.
Sv. Pius V. 1566—1572.
Řehoř XIII. 1572—1585.
Sixtus V. 1585—1590.
Urban VIII. 1590.
Řehoř XIV. 1590—1591.
Innocenc IX. 1591.

Klement VIII. 1582—1605.
Lev XI. 1605.
Pavel V. 1605—1621.
Řehoř XV. 1621—1623.
Urban VIII. 1623—1644.
Innocenc X. 1644—1655.
Alexander VII. 1655—1667.
Klement IX. 1667—1669.
Klement X. 1670—1676.
Innocenc XI. 1676—1689.
Alexander VIII. 1689—1691.
Innocenc XII. 1691—1700.
Klement XI. 1700—1721.
Innocenc XIII. 1721—1724.
Benedikt XIII. 1724—1730.
Klement XII. 1730—1740.
Benedikt XIV. 1740—1758.
Klement XIII. 1758—1769.
Klement XIV. 1769—1774.
Pius VI. 1775—1799.
Pius VII. 1800—1823.
Lev XII. 1823—1829.
Pius VIII. 1829—1830.
Řehoř XVI. 1831—1846.
Pius IX. 1846—1878.
Lev XIII. od r. 1878.

Římští císařové:

Pohanští císařové:

Augustus 30 př. Kr. — 14 po Kr.
Tiberius 13—37.
Kajus Kaligula 37—41.
Klaudius 41—54.
Nero 54—68.
Galba, Otho, Vitellius 68—69.
Vespasian 69—79.
Domitian 81—96.
Nerva 96—98.
Trajan 98—117.
Hadrian 117—138.
Antoninus Pius 138—161.
Markus Aurelius 161—180.
Kommodus 180—192.
Pertinax 193.
Septimius Severus 193—211.
Karakalla 211—217.
Makrinus 217—218.
Heliogabalus 218—222.
Alexander Severus 222—235.
Maximinus Thrax 235—238.
Papianus a Gordianus 238.
Gordianus 238—244.
Filip Arab 244—249.
Decius 250—253.
Gallus a Volusianus 251—253.
Valerianus 253—260.
Gallienus 260—268.
Klaudius II. 268—270.
Aurelianus 270—275.
Tacitus 275—276.
Probus 277—282.
Karus 282—284.
Diokletian 284—305 a Maximian 286—305.
Konstantius Chlorus 305—306 a Galerius 305—311.

Křesťanští císařové:

Konstantin Veliký 306—337; vedle něho Maximinus a Licinius; od r. 327. samovládce.
Konstantius 337—361; zprvu s ním jeho bratří: Konstantin II. 337—340 a Konstans I. 337—350.
Julian Odpadlík 363—364.
Valentinian I. 364—375 a Valens 364—378.
Gratian 370—383 a Valentinian II. 375—392.
Theodorius Vel. 379—394; samovládce 394—395.

Rozdělení říše:

Západořímský: Honorius 395—423.
Východořím.: Arkadius 395—408.

Východořímský: Theodosius II. 408—450.
Západořímský: Valentian III. 423—455; potom následuje několik císařů, které Svev Ricimer sesadil.
Romulus Augustus, poslední západořímský císař.
(Odoaker 476—493.
Ostrogothi 493—554.
Longobardi in Italia 568—774.)

Východní římští císařové:

Marcian 450—457.
Lev I. 457—474.
Lev II. a Zeno 474—491.
Anastasius I. 491—518.
Justin I. 518—527.
Justinian I. 527—565.
Justin II. 565—578.
Tiberius II. 578—582.
Mauritius 582—602.
Phokas 602—610.
Heraklius 610—641.
Konstantin III. a Herakleonas 641.
Konstans II. 641—668.
Konstantin IV. Pogonatus 668—685.
Justinian II. 685—695.
Leontius 695—698.
Tiberius III. 698—705.
Justinian II. opět císařem 705—711.
Filippus Bardanes 711—713.
Anastasius II. 712—716.
Thedosius III. 716—717.
Lev III. Isaurský 717—741.
Konstantin V. Konprongenus 741—775.
Lev IV. 775—780.
Konstantin VI. 780—797.
Císařovna Irene 798—802.
Nikeforus 802—811.

Obnovení západního císařství:

Císařové:

Karel I. Vel. 800—814.
Ludvík I. Zbožný 814—840.
Lothar I. 840—855.
Ludvík II. 855—875.
Karel II. 875—877.
Karel III. 881—887.
Quido 891—894.
Lambert 894—898.
Arnulf 896—899.
Ludvík III. Provencský 901—902.
Berengar Friaulský 916—924.
V Německu panovali Karlovci, kteří s Ludvíkem Dítětem 900—911 vymřeli. Po tomto byli králové
Konrad I. 911—918 a
Jindřich I. 919—936, kteří nebyli císaři, pak následovali králové, kteří byli císaři nebo nebyvše korunovaní slouli králi římskými (tyto poznamenáme hvězdičkou a rok korunovace na císařství dáme do závorky).
Otto I. Vel. 936 (962) —973.
Otto II. 973—983.
Otto III. 983 (996) —1002.
Jindřich II. (jako císař I.) 1002 (1014) —1024.
Konrad II. (I.) 1024 (1027)—1039.
Jindřich III. (II.) 1039 (1046) —1056.
*Jindřich IV. 1056—1106.
Jindřich V. 1106 (1111) —1125.
Lothar II. 1125 (1133) —1137.
*Konrad III. (II.) 1137—1152.
Fridrich I. 1152 (1155) —1190.
Jindřich VI. 1190 (1191)—1197.
*Filip Švábský a Otto IV. Brunšvický 1198—1208.
Otto VI. 1208 (1209) —1215.
Fridrich II. 1215 (1220)—1250.
*Konrad IV. 1250—1254, německý král.
Mezivládí (interregnum) 1254—1273.
*Rudolf Habsburský 1273—1292.
*Adolf Nassavský 1292—1298.
*Albrecht I. 1298—1308.
Jindřich VII. 1308 (1312)—1313.
*Fridrich Rakouský 1313—1330.
*Ludvík IV. Bavorský 1313—1347.
Karel IV. 1347 (1355) —1378.

*Vácslav 1378—1400.
*Ruprecht Falcký 1400—1410 (vlastně vzdorokrál).
Sigmund 1410 (1433) —1437.
*Albrecht II. 1438—1439.
Fridrich III. 1440 (1452) —1493.
Maximilian I. 1493—1519.
Karel V. 1519 (1530) —1556, poslední papežem korunovaný král.
Ferdinand I. 1556 - 1564.
Maximilian II. 1564—1576.
Rudolf II. 1576—1612.
Matiáš 1612—1619.
Ferdinand II. 1619—1637.
Ferdinand III. 1637—1657.
Leopold I. 1657—1705.
Josef I. 1705—1711.
Karel VI. 1711—1740.
Karel VII. (Bavorský) 1742—1745.
František I. Lotarinský, manžel Marie Teresie, 1745—1765.
Josef II. 1765—1790.
Leopold II. 1790—1792.
František II. 1792—1806; 1806 zaniklo císařství římské (římsko-německé).

Východní císařové po obnovení západního císařství:

Michal I. 811—813.
Lev V. 813—820.
Michal II. 820—829.
Theofil 829—842.
Theodora a Michal III. 842—856.
Michal III. 856—867.
Basil I. 867—886.
Lev VI. Moudrý 886—912.
Alexander 912—913.
Konstantin VII. 912—959.
Romanus II. 959—963.
Nikeforus Fokas 963—969.
Jan Tzimiskes 969—976.
Basil II. a Konstantin VIII. 976—1025.
Konstantin VIII. 1025—1028.
Zoe 1028—1056.
Theodora 1056
Michal VII 1056.
Isák Komnenus 1057—1059.
Konstantin X. Dukas 1059—1066.
Eudoxia, Michal VII., Andronikus, Konstantin XI. 1067—1068.
Roman IV. Diogenes 1068—1071.
Michal Parapinakes 1073—1078.
Nikeforus Botoniat. 1078—1081.
Maxius Komnenus 1081—1118.
Jan II. Komnenus 1118—1143.
Manuel Komnenus 1143—1180.
Alexius II. Komnenus 1180—1183.
Andronikus I. Komn. 1183—1185.
Isák Angelus 1185—1195.
Alexius III. 1195—1203.
Alexius IV. a V. 1203.

Latinští císařové v Kt.:

Balduin I. 1204—1205.
Jindřich 1205—1216.
Petr z Courtenay-e 1216—1217.
Robert z Courtenay-e 1217—1228.
Balduin II. 1228—1261.

Řečtí císařové v Nicei a Trapezuntě:

Theodor I. Laskaris 1204—1222.
Jan III. Dukas 1222—1255.
Theodor II. 1255—1259.
Jan IV. 1259—1261.

Řečtí císařové v Kt.:

Michal Palaiologus 1261—1281.
Andronikus II. 1282—1328.
Andronikus III. 1328—1341.
Jan V. Palaiol. 1341—1391.
Manuel II. Palaiol. 1391—1425.
Jan VII. Paläiol. 1425—1448.
Konstantin XII. 1448—1453.

I.

Ukazovatel věcí.

(Čísla znamenají stránky.)

A.

B.

2

C.

Č.

D.

J.

K.

L.

M.

Š.

Z.

Ž.

II.

Ukazovatel osob.

(Čísla znamenají stránky; arcib. = arcibiskup; b. = biskup; pt. = patriarcha; pap. = papež; kard. = kardinál.)

A.

G.

H

Ch.

I.

J.

K.

L.

Q.

R.

Ř.

S.

Š.

T.

U.

V.

Z.

Ž.

X.